SCRIPTORUM
VETERUM
NOVA COLLECTIO.

SCRIPTORUM VETERUM
NOVA COLLECTIO

E VATICANIS CODICIBUS EDITA

AB ANGELO MAIO

BIBLIOTHECAE VATICANAE PRAEFECTO.

TOMUS VI.

ROMAE
TYPIS VATICANIS
M. DCCC. XXXII.

EDITORIS PRAEFATIO.

DE THEODORO MOPSUESTENO.

I. Theodori Mopsuestiae episcopi commentarios ad prophetarum XII, quos minores dicimus, vaticinia ante septennium edere coepi, impressis videlicet tribus brevioribus, cum prologis aliquot. Nunc integrum tanti interpretis opus editurus, illas quoque leviores partes adsociandas putavi, ne Theodorus videlicet sua membra desideret, quae in tomi angulo iamdiu distracti collocata, et quum idem tomus recuderetur omissa, nuspiam quaerentibus hodie apparent. Hoc suscepto consilio, illa pariter prohoemii mei repetenda pars fuit, quae de hoc Theodori opere loquitur, praetermissa tamen de reliquis eiusdem operibus disputatione. Theodorns igitur nobili genere Antiochiae natus est, Libanii in eloquentia, Flaviani ac Diodori et Carterii in theologia discipulus, philosophicis quoque doctrinis abunde instructus, et ob multiplicem scientiam polyhistor dictus, Io. Chrysostomi condiscipulus ac familiaris; quo hortatore Theodorus prioris a se luxuriae blandimenta depulit; Theodoreti (utinam non et Nestorii ac Barsumae!) magister; haereseon Origenis, Arii, Apollinaris, Eunomii, persicae etiam magiae et Iuliani apostatae oppugnator; ab orientalibus sapientiae mare, et scripturarum interpres κατ' ἐξοχὴν dictus, universae ecclesiae doctor interdum appellatus, et magni denique cognomento donatus (1). Atque ego statim confiteor Theodori scripta variis erroribns fuisse conspersa; iusteque eum in haerescos, si non pertinacem culpam, certe errantiam vocatnm; tum quia id ipse auctor interdum confessus est (2); tum quia graviora sunt quam ut elevari possint testimonia in eum dicta a S. Cyrillo in epistola ad Proclnm, a Leontio contra Nest. lib. III, a Maximo in opusculis p. 91, a Iustiniano in sacra epistola et in illa pro- Theodori notitia.

(1) Socrat. V. 3; Sozom. VIII. 2; Evagr. I. 2; Facund. II. 2; Gennad. XII; Theodoret. hist. eccl. V. 40; Leont. contra Nest. III. 7, et de sect. act. IV.; Niceph. XIII. 30.

(2) Apud Facund. III. 6. X. 5; Hesych. fragm. hist. in concil. V. ed. Colet. tom. IX. p. 248. Liberat. breviar. cap. IV.

lixiore quam primus Bandinius edidit; a Theodoro raithunensi in opusculo de incarn., a Mario Mercatore in actis, ab Hamartolo in chronico inedita, a Photio in bibliotheca et in epistolis, et a generali quinto concilio totis actionibus quarta et quinta, et canone duodecimo; nec non in pontificum maximorum magni Gregorii (1), et praesertim Pelagii II (2), epistolis: nec Vigilium praetereo, qui etsi principio damnare Mopsuestenum noluit, ne plurimos episcopos huic faventes gravius offenderet, deinde tamen, ad scripta certe quod adtinet, damnanti synodo assensus est, atque errores singulos mirabili constituto coarguit. Mitto alios minoris plerumque nominis accusatores: mitto hodiernos oppugnatores, quos inter Norisium in pelagiana historia; quamvis et multi defensores sunt, praesertim liberioris sententiae homines. Sed mihi equidem parum placet illorum institutum, qui hominum a vetere ecclesia damnatorum, neotericis conatibus orthodoxiam vi obtrudunt. Quamquam et pii interdum theologi id consilium secuti sunt; ita ut ex. gr. Origenem Halloixius, Stavolus adhuc ineditus caesariensem Eusebium copiosis scriptis defenderint. Sane ad Mopsuesteni tutelam occidens prope universus cum Africa olim conspiraverat: quare et tristissimum illud schisma exarsit aquileiense episcoporum Theodoro patrocinantium, quod romani pontifices vix tandem aliquando post CLX annos extinxerunt (3). Tum extant Facundi hermianensis in Africa episcopi volumina duodecim, et alia duo eiusdem scripta; et praeterea complura veterum testimonia sunt (Theodoreti Ibaeque puta) quae Theodoro laudem affundunt. Sed certe ad latinos laudatores quod adtinet, audiendus Pelagius II. papa in disertissimis ad Eliam patriarcham schismaticum et ad Istriae episcopos litteris (4): *latini homines graecitatis ignari, dum linguam nesciunt, errorem tarde cognoverunt; quorum constantia, quousque verum cognoscerent, a certamine non quievit.* Causa rei tantae fuit, quod episcopi illi praeconia et scripta Theodori in chalcedonensi, ut falso putabant, concilio probata, in constantinopolitano deinde damnata aegre ferebant.

Commentarius in XII. prophetas. II. Commentarium ad XII. prophetas minores, quem nunc edere adgredior, in duobus offendi vaticanae bibliothecae codicibus,

(1) Ep. I. 25. II. 51. VII. 34.
(2) Hard. concil. tom. III. p. 430.
(3) Monum. Aquil. ind. chron.
(4) Hard. concil. tom. III. p. 430.

altero qui fuit olim cuiusdam dignitate πρωτοασηκρήτις, deinde vero Iohannis cardinalis florentini Salviati; postea in romanorum Columnensium bibliothecam transiit; denique ad codices vaticanos ante decennium, me praefecto, accessit. Is est codex membraneus pervetustus, saeculi circiter undecimi, integerrimus et emendatissimus. Alter codex ad vaticanam collectionem iamdiu pertinens, chartaceus et recens, commentarioque ad Zachariam carens, cuius rei non dubiam causam paulo post recitabo. Iam hic recens adeo vetustioris illius lectionem sequitur, ut ex eodem exscriptum valde arbitrer. Ego certe nullam recentioris rationem habui, sed praestante antiquo semper sum usus. Satis itaque mihi ad curandam editionem in pontificia bibliotheca subsidii fuit: sed quia tamen par thesaurus alibi quoque extat, non gravabor notitiam exterorum codicum, quae mihi indaganti occurrit, paucis exponere. In primis Caesaris bibliotheca vindobonensis duos habet Theodori in XII. prophetas codices, quorum alterum sub numero CLXIII. descripsit Lambecius (1); de altero huic plane simili prolixe Forlosia (qui de editione quoque cogitavit) loquitur apud Kollarium in supplementis p. 167. Atque hi duo vindobonenses chartacei sunt, nec antiqui: quin adeo secundus delatus ex Italia fuit ab Apostolo Zeno Vindobonam: satis autem apparet apographum esse veteris codicis columnensis, nunc vaticani; quandoquidem tria illa scholia a Kollario edita, quibus in Zachariae prophetae margine theologus graecus nescio quis castigat quasdam Theodori nostri sententias, ea inquam scholia in marginibus columnensis codicis extant, atque ad litteram cum illis editis congruunt. Iam quia commentarius Mopsuesteni in Zachariam criminationi alicui patere visus est, idcirco illum vaticani recentioris codicis scriptor praetermisit: quod ego consilium minime probo; neque enim periclitatur ecclesiae status, sicubi forte Mopsuestenus audacia vel novitate interpretandi paulo liberius vagatur. Quintus codex venetus est a Montfauconio (2) in Grimanorum bibliotheca observatus. Sextus aeque venetus est, quem idem Montfauconius (3) apud Meletium Typaldum vidit. Septimus codex apud Gerasimum Blachum in Gallia fuit, teste Combefisio (4). Atque hunc codicem

(1) Tom. IV. p. 359. ed. nov.

(2) Diar. ital. p. 39, et bibl. mss. p. 478.

(3) Diar. ital. p. 46. bibl. mss. p. 478.

(4) Bibl. conc. tom. I. p. 44.

inspexit etiam, ut puto, Stephanus ab Altimura (Lequinius) qui in panoplia p. 433. ait se legisse Mopsuesteni commentarios in XII. prophetas. Octavi codicis notitiam primus, ut arbitror, prodidit Possevinus (1), qui extare eum dixit Romae in bibliotheca vallicelliana; quem ego codicem quum observarem, deprehendi esse tenue interpretationis in Oseam fragmentum, paginis duodecim constans, usque ad secundi capitis versiculum tertium decimum. Huius porro praeclari operis codices qui manu diutius versaverint, tres saltem comperio viros; quorum primus est Franciscus Turrianus (2), a quo Romae degente vaticanum ipsum codicem lectum augurari licet. Secundus est Samuel Tenulius, qui in litteris ad Nic. Heinsium (3) ait se in Latio descripsisse sibi Theodori antiocheni in Oseam fragmenta; quae locutio eius, facit ut existimem loqui Tenulium de codice vallicelliano, qui reapse nihil habet ut diximus, praeter breve in Oseam fragmentum. Tertius est Anselmus Bandurius, qui in conspectu operum Nicephori quem Fabricius vulgavit (4), ait p. 626. se inter cetera editurum Theodori quoque mopsuesteni in prophetas XII. commentarium. Iam quia Bandurius se id beneficio Cosmi III. ducis Etruriae, cuius ipse bibliothecam regebat, facturum spopondit (quamquam fidem neque Bandurius Florentiae neque Forlosia Vindobonae liberaverunt) putabat Fabricius (5) codicem eius operis in bibliotheca medicea extare. Nunc autem eiusmodi codicem Baudinio ignotum videmus; ex quo sequitur ut in medicea bibliotheca non fuerit. Revera Bandurius nil aliud ait nisi se id opus e bibliothecis eruisse, quas inter paulo ante vaticanam commemoraverat: et quidem si de sua medicea loqueretur, Mopsuestenum apud se habere dixisset. Tum vero et ille codex Salviatorum, nunc vaticanus, illa adhuc aetate Florentiae apud veteres dominos, ut credo, fuit; qua in urbe ad Bandurii notitiam manusque facile venit.

Auctor commentarii Theodorus.

III. Age vero de auctore operis quominus dubitemus, testis adest in cunctis, qui noti sunt, codicibus constans titulus Θεοδώρου ἀν–

(1) Appar. tom. III. cod. vallic. p. 27.

(2) Ad const. ap. II. 5; pro epp. pont. II. 20, IV. 10, V. 21; de auct. summ. pont. lib. III. ed. Florent. p. 99. Et primo quidem loco late disputat Turrianus de interpretandi genere, quo utitur Mopsuestenus, atque id non immerito castigat; satisque demonstrat totum a se in XII. prophetas commentarium fuisse lectum.

(3) Burman. syllog. tom. II. p. 801.

(4) Bibl. gr. ed. nov. tom. VII. p. 611.

(5) Tom. X. p. 358.

τιοχέως, *Theodori* scilicet patria *antiocheni*. Sed quia non unus fuit Antiochiae natus Theodorus, ecce nobis Photius (1) quatuor recensens opera Theodori antiocheni nomine insignita, Mopsuestenum diserte intelligendum esse docet; primo quidem loco dicens: ὁ δὲ Μοψουεστίας γεγονὼς ἐπίσκοπος οὗτος ἐστιν οἶμαι. Secundo autem loco: οὗτος δὲ ἐστιν ὁ Μοψουεστίας. Tertio loco post memoratum de magia Persarum Theodori antiocheni opus, subdit: οὗτος δ᾽ ὁ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας εἶναι δοκεῖ. (Et quidem δοκεῖ in re certa dici solitum apud graecos quosdam auctores, demonstrat Montfauconius praef. ad Euseb. comm. in ps. cap. x.) Quarto denique loco: ἀνεγνώσθη βιβλίον, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ Θεοδώρου ἀντιοχέως· ὁ Μοψουεστίας δὲ ἐστιν, ὡς ἀπό τινων ἐπιστολῶν ἐμάθομεν: *lectus est liber Theodori antiocheni; hic autem ille est Mopsuestiae episcopus, ut ex quibusdam epistolis mihi innotuit.* Ergo duo hinc noscimus, nempe tum codices quoque veteres operum Mopsuesteni, nedum eos quos nunc habemus, prae se tulisse Theodori antiocheni nomen; tum quoties in his id nomen prope per antonomasiam occurrit, intelligendum esse Mopsuestenum. Porro autem quod noster Theodorus in XII. prophetas scripserit, diserte adfirmat syrus Ebediesus in catalogo: praeter quam quod eius operis titulus in concilio etiam quinto (2) scribitur; quem tamen postremum locum ad trutinam deinceps vocaturus sum. Praeterea quod opus Mopsuesteni in manibus habeamus, inde etiam cognoscimus quia in exordio commentarii ad Oseam et alibi non semel declarat auctor se in psalmos quoque scripsisse: porro a Mopsesteno illustratum fuisse psalterium, notissimum est. Sed enim nihil aeque demonstrat germanas esse Mopsuesteni has prophetarum minorum explanationes, quam ipsum scribendi genus, quod veterum de eo testimoniis sine ulla dubitatione respondet. In primis cernimus hunc auctorem sequi maxime litteram et historiam, atque omnem allegoriam studiosissime fugere: rursus nullo vitio aeque laborare, quam permultarum repetitionum in eadem interdum pagina ingestarum: quae sane tautologia delicatis auribus multo est molestissima. Idem longis periodis involvitur, alte incipit, diu pendet, vel insertis novis sententiis longe recedit, ita ut legenti vel interpretanti salebrosus interdum fiat. A Mopsuesteno dum scripturas ar-

(1) Codd. IV. XXXVIII. LXXXI. CLXXVII. (2) Act. IV. p. 211.

bitrio suo explanaret reprehensos atque irrisos saepe fuisse antiquiores interpretes ait Leontius contra Nest. III. 11. Eius vero nunc moris perfrequentem demonstrationem in his commentariis videmus. Item scripturae permultas auctoritates a Mopsuesteno citari solitas ait Photius; quod ab eo verissime dictum commentarii nunc docent. Sed enim quod ait Tillemontius (1) Mopsuestenum universa biblia complexum memoria fuisse, cuius rei testem citat Leontium de sectis act. IV; errat plane vir doctus non intellectis Leontii verbis τὴν ἄλλην γραφὴν ὑπεμνημάτισεν. Sane pro ἄλλην legendum esse ὅλην, res ipsa clamat, et revera Leontii interpretes explicant *universa*. Verumtamen ὑπεμνημάτισεν non *memoria retinebat*, sed *commentatus est* significat. Quare dicendum *ad universa biblia commentatus est*. Immo plerosque omnes auctoris quem edimus characteres, in Theodoro Photius deprehendebat. Sic enim cod. XXXVIII: φεύγων τὸ δυνατὸν αὐτῷ τρόπον τὰς ἀλληγορίας, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἑρμηνείαν ποιούμενος· ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἄχαρις πως καὶ ἀηδὴς εἶναι δοκεῖ. Tum cod. IV. ἔστι δὲ μὲν φράσιν οὐ πάνυ λαμπρός· τὸ δὲ διανοίαις καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασιν λίαν πυκνός, καὶ ταῖς γραφικαῖς ἄριστα πλουτῶν μαρτυρίαις. (Photius codice item sexto densitatem sententiarum Theodori innuit.) Denique cod. CLXXVII: ἀσαφὴς δὲ ἐστι, καί τοι λέξει οὐ ξενιζούσῃ χρώμενος· ἀλλὰ τὸ σχοινοτενέσι χρῆσθαι ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον περιόδοις καὶ παρεμβολαῖς ἀλλεπαλλήλοις, δι' ὧν καὶ εἰς μήκιστον ὁ νοῦς ἀποτείνεται τῶν προκειμένων, τό τε τῶν ὀνομάτων πλαγίαις καὶ ταῖς μετοχικαῖς λέξεσι πλεονάζειν, τὰ αὐτά τε πολλάκις καὶ οὐδὲ σὺν κόσμῳ ἐπανακυκλεῖν, καὶ τὰς ἐπαναλήψεις πλέον τῶν διηγήσεων (ὅπερ ἀμέθοδον παντελῶς) τὸ περιστάσεσι μεμεστῶσθαι, καὶ τοῖς τοιούτοις, οὐκ ὀλίγον ζόφον τῶν αὐτοῦ γραμμάτων κατασκεδάζει. Porro ad fugam allegoriarum quod adtinet, cui Mopsuestenus ubique studet, ipse scilicet sibi est consentaneus, qui opus contra Origenem atque allegoricos scripsit (2). Profecto Origenem sine limite allegoricis interpretationibus indulsisse, eoque instituto sacram doctrinam et historiam pessum saepe dedisse, atque innumera errorum portenta invexisse, nemo est qui neget. Morbum hunc ingeniosissimi Origenis satis praesenserat pater eius, Christi inclytus martyr Leonidas, qui ut tradit Eusebius (3); admonefecerat filium ne ultra obvium sensum in divinis scripturis

(1) Mem. eccl. tom. XII. p. 451.

(2) Ebediesus catal. cap. XIX. Facund. III. 6; Liberat. cap. XXIV.

(3) Hist. eccl. VI. 2.

quicquam requireret, μὴ τῆς προφανοῦς διανοίας περαιτέρω τι ζητεῖν ἀξιῶν. Et quidem ego contra Origenis audaciores aliquot allegorias, locos nonnullos patrum incognitos producturus in lucem aliquando sum. Caesariensis Eusebius Origenis perstudiosus apologeticon scripsit pro allegoricis huius interpretationibus; cuius rei certiores nos facit Ebediesus in catalogo (1), qui addit Eusebii id opus refutatum fuisse a Theodoro. Quare iam nemo mirabitur, nihil omnino allegorico sensu apud nostrum auctorem dici. Ceteroqui quod adtinet ad Augustini (2) seu potius Pauli dictum, quod omne vetus testamentum figura sit novi, quodque omnia ad Christum postea venturum relata fuerint, Theodori quoque nostri constans sententia est tum in prologis tum etiam alibi. Profecto allegoricum et anagogicum et quodvis mysticum interpretandi genus nemo pius per se contemnet, quod ipsis apostolis patribusque apostolicis haud insitatum videmus. Ceteroquin quatenus procedendum sit, id demum prudentes decernent, qui neque tota credulitatis frena laxabunt, neque committent ut non tam interpretari videantur quam vim scripturis inferre: quasi non sit piaculum sacram doctrinam depravare, et ad voluntatem suam oracula trahere repugnantia. Nonnulli interim tantum sibi sumpsere, ut quicquid ipsi vellent scriptura sentiret. Et tamen magnus Hieronymus (3) commemoratis vetustiorum aliquot in Zachariam prophetam commentariis mysticis, statim subdit se historiae Iudaeorum tropologiam miscuisse Christianorum, ut aedificaret supra petram et non super arenam, ac stabile iaceret fundamentum quod Paulus architectus posuisse se scribit.

IV. Reliquum est ut suborientes quasdam contra authentiam operis, seu potius de auctore eius, dubitationes refellam. In quintae synodi actione quarta, multarum adversus Theodorum criminationum vigesima hunc habet titulum: "Theodori mopsuesteni ex principio commentarii (4), quod in duodecim prophetas scripsit, abnegans prophetias de Christo esse praedictas: *sed non volentes* (loquitur Mopsuestenus) *ista considerare, voces omnes trahere ad dominum tentant Christum; ut et quae de populo facta sunt,* — Obiecta solvuntur.

(1) Cap. XI.
(2) De gen. ad litt. l. 1.
(3) Prolog. ad comm. in Zach.
(4) Concil. heic et alibi *commenti*; sed malo id esse mendum librarii qui non intellexerit litterae compendium cum superposita lineola.

simili modo intelligerent, et risum praestarent Iudaeis, quando ex scriptorum sequentia nihil ad dominum Christum pertinentes ostendunt voces. Pergit deinde Mopsuesteni accusator cap. XXI et XXII proferre aliquot psalmorum locos, e quibus vaticinium exclusum conqueritur a Mopsuesteno. Iamvero commentarii in XII. prophetas sine dubio initium interpretatio Oseae est, non tam quia id ordo ipse in codicibus docet, quam quia sic ait primis verbis auctor. Atqui in hoc, quod dixi, initio nullum consonum synodico illi testimonio verbum est. Quid ergo? idcirco ne de auctore dubitare licet? minime gentium. Quum enim aliunde exploratissimum sit, commentarii huius Mopsuestenum esse auctorem, sequitur ut in synodico codice pro commentario in XII. prophetas, commentarius in psalmos reponendus sit; isque error vel Callonymo concilii notario seu eclogario, qui ibi recitat, adscribendus est: vel certe postea in synodicos codices, quorum nullus satis antiquus superesse videtur, irrepsit. Synodi quintae graecus vel saltem latinus codex mihi nullus ad manum est, in quo lectionem vestigem: praesertim quia synodi huius acta pleraque perierunt. Ergo interim, donec synodicus codex aliquis meliorem fortasse lectionem offerat, ego quidem ad removendam hanc contradictionem sequentibus utar argumentis. Titulus ille *ex principio commentarii in XII prophetas* prorsus videtur esse obreptitius; quicquid enim ibi praecedit aut sequitur, id e Theodori commentario in psalmos desumitur: praecedit enim *eiusdem ex interpretatione octavi psalmi*; sequitur *eiusdem in psalmum vigesimum primum.* Et postea *eiusdem de interpretatione LXVIII psalmi.* Sed quod caput est, loci ipsi, qui sub falso titulo *commentarii in XII prophetas* citantur, universi e psalmis petuntur, atque intermedii sunt inter octavum et vigesimum primum psalmum, qui laudatur in subsequente titulo; nempe proferuntur e psalmis XII. et XV, et ex ipso XXI; qua ex re apparet synodicum eclogarium nihil aliud ibi recitare quam locorum seriem ex commentario Mopsuesteni in psalmos ordinatim excerptorum. Et quidem in psalmis maxime interpretandis ansam criminationibus obtulerat Mopsuestenus, qui iuvenili in iis audacia exultaverat: nam si certe vera narrat Leontius lib. III. 15. contra Nest., psalmos omnes ad Zorababelem et Ezeciam retulerat, tribus tantum Christo domino reservatis. Tum Hesychius historicus apud concil. V. act.

V. de Mopsuesteno sic loquitur: *prima elementa suae doctrinae ex iudaico vaniloquio incipiens, codicem in prophetiam psalmorum conscripsit, omnes de Domino praedictiones abnegantem.* Neque tamen externo testimonio opus est, quum ipsum auctorem habeamus scripta sua in psalmos praecipue sic accusantem in epistola quadam apud Facundum III. 6: *ea quae scripta sunt in psalmos miraris, quae etiam prima ceterorum omnium scripsimus: non autem quantam oportuerat habuimus circa istam rem diligentiam: passi enim sumus quaecumque incipientes, ut evenit, in imperitia scribendi constituti: siquidem et multas immutationes ab illo tempore quae nostra sunt susceperunt, quas non est praesentis temporis enarrare: ex qua causa magis negligenter a nobis composita sunt plurima, et maxime illa quae prima sunt.* Iterum ipse Facundus X. 5: *Theodorus ultro semet ipsum reprehendens in expositione psalmorum, confessus est quod negligenter a se composita fuerint plurima, et maxime illa quae prima sunt.* Sane si de uno opere hic loquitur Facundus, utique apparet, Theodorum ex sua psalmorum interpretatione praecipue vituperanisse principium operis (de quo scilicet principio apud textum synodicum sermo est.) Sed esto sane ambiguum, utrum apud Facundum vocabulum *prima* significet *primordia operis*, an potius *scribendi initium*; minime vero dubia est Leontii auctoritas contra Nest. lib. III. 43. ubi scripta Mopsuesteni vituperans, in his recenset τὴν κατὰ τῶν ἱερῶν ψαλμῶν τυφλοποιὸν προθεωρίαν; sic enim edidi ex graeco codice vaticano, quae verba in Turriani latinitate, quae sola hactenus edita fuerat, sic habent, *et praemeditationem excaecantem in sacros psalmos.* Sane Turrianus interpretari potuisset *praefationem*: quis enim nescit, argumenta seu praefationes graecarum vel orationum vel huiusmodi lucubrationum appellari προθεωρίας? Valde igitur censeo synodicum eclogarium respexisse ad praefationem commentarii psalmorum, in qua Theodorus liberiore ingenio luserat, et quaedam contra mysticos figuratosve sensus audacius effuderat: (puta illa verba synodici testimonii) quae deinde ipsemet retractavit, ut ait Hesychius. Denique non magnopere mirandum est, si forte unum pro pro altero Mopsuesteni opus recitatum fuit, si certe constat non id solum esse commissum, verum et eius titulos interdum fuisse valde perversos. Nonne enim Leontius libros Theodori *de incarnatione*

et commentarios *in Iobum*, propterea quod insanis sententiis et damnificis referti erant, inscripsit seu appellavit κατὰ ἐνανθρωπήσεως *adversus incarnationem*, et κατὰ τοῦ Ἰὼβ *adversus Iobum*? Profecto id in ipso concilio quinto ex odio vel certe notariorum errore factum iustissime adserit in adnotationibus ad notitiam Theodori nostri (1) Tillemontius, cuius haec verba sunt: *dans le cinquieme concile* (2) *entre les passages citez de Theodore de Mopsueste pour iustifier sa condamnation, on en trouve un cité de son commentaire sur saint Matthieu; et à la teste du suivant il y a* " *eiusdem ex libro quod Deus peccatum docuit et mortem introduxit* ". *Theodore n' a point assurement donné ce titre à aucun de ses ouvrages: et il faut que ce soit une erreur qu' on pretend tirer de quelq' un de ses livres, et sans doute du commentaire sur s. Matthieu, nommé immediatement auparavant, si nous lisons* " *ex eodem libro* ". Prorsus ita superius nos diximus, locum illum, qui dicitur ex commentario in XII. prophetas, referendum esse ad citatum in praecedentibus psalterii librum. Haec, inquam, peremptoria demonstratio est adversus eos qui synodicum testimonium nobis obiecerint. – Sic olim ego disputaveram, ut *prohoemium in psalmos* pro *prohoemio in XII. prophetas* scribendum esse in synodo suaderem. Nunc illud in mentem venit, fieri posse ut generale aliquod prohoemium in minores prophetas olim extiterit Theodori nostri, quod in codicibus non sit conservatum, propter reverentiam fortasse erga concilium a quo fuit illud vituperatum. Certe a Theodoreto, qui Theodorum in eorumdem prophetarum interpretatione valde sectatur, generalem prologum praescribi videmus: tum in textu nostro Theodori si pro εἰς ἐλεγχὸν τῶν etc. scribatur εἰς ἔλεγχον οὖν τῶν etc., haec una particula, quae fortasse tum est subducta cum priora resecarentur, satis indicaret generale a Theodoro prohoemium fuisse praepositum. Illa etiam verba p. 1. v. 5. καθ' ἃ πρόσθεν ἔφθην εἰπὼν, (si certe interpungatur ante ἐν ψαλμοῖς, secus si postea) haud rem in diverso opere dictam, sed in praesente scripto denotant: quod si ita est, generalis prologus necessario intelligitur, qui sine dubio tam copiosis in XII. prophetas commentariis videtur fuisse convenientissimus.

(1) Mem. eccl. tom. XII. p. 674.

(2) Ed. Coleti tom. IX. p. 221. cap. LVI.

V. Nunc quo ingenio, qua ratione, quo fine Theodorus hos ad prophetas commentarios instruxisse videatur, sobria cum brevitate dicendum est. Atque in primis fecundum Theodori felixque ingenium mirari licet, qui de penu suo pleraque omnia sumit, neminem imitatur, nedum expilat. Quumque hi prophetae prae omnibus sacrorum bibliorum partibus sint obscurissimi, ita ut sine interprete prorsus legi non possint, Theodorus tanta eos facilitate, tam naturali pronoque decursu edisserit, ut ipse non verba legere, sed in prophetae cuiusque mentem, oculorum aciem intendere videatur. Quamobrem non sine causa a multis arcem interpretum tenere dictus est. Neque vero Theodorus vel hebraicum textum vel syriacam ex hebraeo derivatam interpretationem, vel Origenis hexapla, in censum vocat: immo syriacam interpretationem (antiochenus licet homo) eiusque anonymum interpretem non semel vellicat pp. 185. 194. 202; quippe graeco ·LXX· interpretum textu contentus, hunc unum osculatur ac sequitur, propter summam, ut ait, seniorum illorum peritiam atque sapientiam, et propter apostolorum auctoritatem, qui hanc versionem christianis neophytis commendaverunt (pp. 185. 194. 202). Neque ipsam Hebraeorum linguam Theodorus calluit, a qua nullum mutuatur lumen; et praeterea p. 91: *aiunt*, inquit, *ῥεμφὰν* significare *phosphorum in lingua Hebraeorum*: quo dicto, non scientia propria, sed aliena auctoritate, de vocabulo hebraico iudicare se demonstrat. Rursus p. 185. quum graecorum interpretum discordia sit a syro in vocabuli hebraici explicatione, ipse quidem graecos sequitur, non quasi grammaticali ductus vi, sed reverentia. Quare non recte collineat apud Rosenmullerum (1) Eruestius, qui suspicatur ideo iudaizantem visum fuisse christianis Mopsuestenum, quod secundum textus hebraicos interpretationem fecisset. Neque Theodorus (secus ac hodierni critici pompatice quidem, sed non sine confusione atque impedimento legentium faciunt) multiplicem eruditionem, multorumve auctorum nomina congerit; immo quum forte controversia incidat de urbibus Bothro, Tharsis, atque Ammone, disputationem quantocius abrumpit noster, quominus a suo propheta ne latum quidem unguem discedat. Ex tot autem ante se bibliorum explicatoribus, ne unum quidem nominatim appellat; anonymos numquam fere sine

Commentarii huius indoles.

(1) Hist. interpr. part. III. p. 266.

vituperatione commemorat, veluti pp. 71. 141. 222. 254. Qui vero sint isti anonymi, ex Hieronymi, qui fuit Mopsuesteno nostro coaevus, prologo ad Oseam intelligere fortasse licet, qui ait ante se prophetarum minorum fuisse interpretes Origenem, Apollinarem, Pierium, Eusebium caesariensem, ac Didymum. Hos igitur, vel ex his aliquos, a Theodoro reprehendi suspicor. Nam de ipso Hieronymo cogitandum vix puto, non tam quia coaetaneus, ut dixi, erat, quam quia commentarios latinos a graeci sermonis homine lectos vix est credibile. Immensum prope opus, nunc deperditum, ad prophetas minores Origenes scripserat: quare magnopere arbitror id praecipue Mopsuesteno, propter diversam interpretandi indolem, displicuisse. Sed ne Pierii quidem vel Apollinaris vel Didymi aliquid superest: denique et Eusebii demonstrationis evangelicae liber XVIII, in quo de Osea quaedam disputaverat, periit.

Veterum commentarii in XII. prophetas. VI. Nunc quia de iis dixi, qui Theodorum in his exponendis prophetis praecesserunt, liceat breviter nonnullos quoque, qui Theodorum subsecuti sunt, commemorare; priscos, inquam, quorum scripta ad nos pervenerunt: sunt enim (ut omittam iudaicos et brevissima Hesychii capita) graeci tres Theodoretus, Cyrillus, Theophylactus; latini item tres Hieronymus, Rufinus, atque Remigius: quorum ego commentarios lectitans, Theodoretum quidem Mopsuesteni adseclam esse videbam, in prologis quandoque etiam plagiarium: sed tamen neque acumine neque ubertate eum hoc comparandum. Cyrillus grandem tomum commentariorum suorum implevit, in quibus plurima moralia dicit ac mystica. Theophylactus denique sequioris aevi homo pauca ut puto de suo profert, sed ex antiquorum lucubrationibus litterales, morales, mysticas expositiones, pro sui temporis more, deflorat. In latinis Hieronymus singulari sua praestantia eminet: omnes enim ingenii eloquentiae doctrinaeque thesauros ad suas in hos prophetas expositiones contulit. Post quem Rufinus prophetarum quinque adgressus interpretationem, copiosam potius moralemque paraphrasin fecit, et in prologo iniquum de Hieronymo iudicium tulit, cuius orationem vel per allegorias Origenis vel per fabulosas Iudaeorum traditiones totam defluxisse ait. Tertius Remigius antisiodorensis est, qui saeculo nono sub Carolo Calvo floruit. Huius commentarios ad XI. prophetas minores anno 1545. Iohannes Henteuius edidit, qui deinde in lugdunensem PP. biblio-

thecam translati fuerunt. Commentarium vero in Oseam necessario se omisisse Hentenius ait, quia hunc unicus, quem nactus erat, codex desiderabat. Ego vero antiquum codicem vaticanum perlustrans, in Oseam quoque commentarium Remigii reperi, mutilum tamen, nempe usque ad capitulum quintum necdum expletum. Neque is defectus membranarum est, quae ut fit exciderint: etenim in qua pagina Oseas imperfectus desinit, ibidem incipit Ioël: unde cognoscimus antiquum amanuensem nonnisi hanc remigiani commentarii in Oseam partem prae manibus habuisse. Iam etsi Hentenius magnis laudibus a se editos commentarios effert, ego tamen Remigium in calonibus potius ἑρμηνείας quam in principibus numerem; quod de aliis etiam commentationibus eius ad sacra biblia qua editis qua ineditis aeque iudico. Certe illud frequens etymologiarum studium parum utile est vel solidum. Attamen aliud mihi Remigii opus est observatum, profana eruditione valde saturum, cuius hercle editionem, quum otium fuerit, non negligam. Interim tam rari codicis copiam nactus, nolui committere ut haec inedita pars commentarii ad Oseam diutius in tenebris delitesceret. Itaque in parte mei voluminis, unde aliam canonici generis lucubrationem eieceram, hoc Remigii supplementum locavi.

VII. Sed iam oratio revertatur ad Theodorum, cuius si plurimas expositionum harum laudes detexere velim, vel infinitus sim, vel certe perpetuum commentarii eius commentarium adornare deberem. In primis auctor universam vaticiniorum materiam mente complexus, mire inter se commiscet, invicemque illustrat, et cum prophetis maioribus, praesertim vero cum psalmis davidicis passim connectit. Prologorum vero dignitas, excursuum sive amplificationum ubertas, quaestionum acumen, locorum difficillimorum spontanea ac ludibunda propemodum explicatio legentes philologos magnopere, ut spero, oblectabit. Exempli causa, Amosi verba cap. I. 3: *super tribus sceleribus Damasci et super quatuor non convertam*, felicissime noster atque ex indole orientalium idiomatum explicat sic: *dicit super tribus et quatuor, nempe pro multis. Nam quia numerus post unum et duo pluralis dicitur, verbo* TRIBUS *multos denotat, verbo autem* QUATUOR *multitudinem exaggerat.* Rursus ad verba Michaeae cap. V. 5: *suscitabuntur super eum septem pastores, et octo morsus hominum*, post irrisam nonnullorum

Laus commentarii huius.

***

interpretum vanitatem, ait simpliciter SEPTEM more biblico intelligi de perfecto seu magno numero, OCTO autem de eius excessu. Idque illuminat Domini verbis Petro dicentis, ut non septies peccata dimitteret sed septuagies septies; et illis ecclesiastae *da partem septem nec non et octo*; de quibus mystica quaedam et persubtilia commentatur Ambrosius libro V. in Lucam n. 49: quem Ambrosii locum cimmeriis tenebris obsitum Maurini editores aegre declarant; Mopsuestenus autem praedicta verba simpliciter vereque explicat: *munifice da egentibus, neque in hoc abundare recuses.* Et universum quidem testamentum vetus praeparationem novi fuisse, atque omnia a Deo ad venturum Christum directa, sincere sancteque multis locis Theodorus fatetur v. gr. p. 1. 69. 72. 114–116. 120. 208, praecipue vero in prologo ad Ionam: cuius prophetae grande illud intra cetum viventis miraculum, quod quidam recentes critici scelerate derident (ne Christo quidem Matth. XII. 40. credentes) nonnulli allegorice tantum admittunt, vel prophetae somnium existimant, alii ex fabulis ethnicorum, puta de Andromeda, vel de Hercule qui neptunii canis visceribus evasit incolumis, conglutinatum dictitant; pie Theodorus, ut mos est ecclesiae patrum et catholicorum, summaque cum reverentia amplectitur, nec de eo quaestionem ullam fieri patitur. Ut autem mentis Theodori, qua prophetias de Christo tradit, illustre specimen dem, non recusabo in gratiam illorum qui graece nesciunt (quandoquidem latinam interpretationem ab hoc volumine exclusi, quam liberiori otio absolvendam perpoliendamque reservo) luculentum tractum latine ponere ad illa Ioëlis verba cap. II. 28–31: *effundam de spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae, et senes vestri somnia somniabunt, et iuvenes vestri visiones videbunt. Et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo; et vaticinabuntur. Et dabo prodigia in caelo et super terram, sanguinem et ignem et vaporem fumi; sol vertetur in tenebras, et luna in sanguinem, ante quam veniat dies Domini magnus et illustris.* Ibi, inquam, post alia dicta Theodorus disputat sic. *Verba haec beatus Petrus Iudaeos alloquens de Spiritus sancti adventu usurpavit convenientissime, quandoquidem prisca lex futurorum omnium quaedam umbra fuit. – Et illa quidem vetera parvum quid erant et tamquam adumbratum; ita ut secun-*

dum hyperbolem potius, quam secundum rei veritatem, dicta fuerint: sed ipsa demum dictorum veracitas in Christo domino effectum manifeste habuit; quo tempore magna omnia et terrifica novaque et mira prae cunctis priscae legis eventibus apparuerunt: ita ut vetus testamentum aenigmatis loco fuerit, rerum autem sub Christo domino gestarum magnitudo veritatem demum stiterit. Atque ita beatus aiebat David de populo: non est derelicta anima eius in inferno, neque caro eius vidit corruptionem: quod sane de re tum gesta intelligi nequit, sed metaphorice atque hyperbolice dicitur ereptus populus de periculo atque pernicie. Rei porro ipsius vaticiniique veritas in Christo domino palam facta est, cum propter resurgendi virtutem neque anima eius diu apud inferos corpore seiuncta mansit, neque corpus corruptionem ullam passum fuit, quod non solum figuram propriam retinuit, in qua mortuum fuerat, verum etiam ad immortalem incorruptibilemque naturam transiit. Quamobrem priora illa, aenigma fuerunt; haec posteriora, veritas. Beatus igitur Petrus verbis illis tamquam olim metaphorice non sine causa dictis, nunc autem eventum verum in gesta re consecutis, usus est; ita ut nunc magis praesentibus esset credendum, quam de priscis illis obtupescendum. Et paulo infra. *Cuncta verissima in Chriso domino evaserunt: nam et sol vere obtenebratus fuit, et luna pariter; magnaque et multa caelo terraque prodigia acciderunt; et Christi domini salutaris sanguis visus est; et ignis spectrum, quod descendentis Spiritus vim significabat; cui praecessit fumi vapor, qui eventuras crucifixoribus poenas portendebat. Tunc etiam Spiritus sancti gratiae cuncti participes facti sunt, multisque ac variis charismatibus insigniti: quare alii prophetabant, alii plurima edebant miracula, ob adserendam gestae rei magnitudinem, et Christi domini seu fidem seu gloriam constabiliendam. Quod olim igitur metaphorice propheta vel hyperbolice dixerat, nunc manifestam habet significatarum rerum veritatem; immo verba infra res ipsas sunt. Cur itaque hoc vaticinium, itemque reliqua, quotquot de aliis dicta a prophetis sunt, de Christi domini incarnatione beati apostoli intellexerint, hanc merito quam diximus causam credere licet. Sic enim et antiquarum rerum historia minime ficta apparet, et magnitudo praesentium ex illarum comparatione magis coarguitur: atque illud undique ap-*

paret, res nimirum veteris legis ad novi testamenti eventus referri: adeo tamen priora posterioribus cedere, quantum corpore umbram deteriorem esse par est, etsi ad hoc quadrare videtur. Hactenus Theodorus; cui adstipulantem dabo Rufinum, qui in commentario ad Oseae verba cap. XI. 1. *ex Aegypto vocavi filium meum*, sic scribit: *quod de populo dictum esse prophetiae textus ostendit, hoc etiam ad personam domini nostri Iesu Christi posse transferri, apostolica monstravit auctoritas; per quem videlicet ea quae Iudaeis data erant divinae pietatis insignia, et cumulatius nobis conferrentur et gratius.* Ne illud quoque non dicendum est, quod prophetarum ordo apud Theodorum diversus a communi in graecis editionibus est, illi vero conformis quem latina vulgata retinet. Ea porro versiculorum distinctio, quam neoterici invexerunt, quamque iam mutare ob pervulgatum usum non expedit, absurda saepe et contra orationis sententiam cognoscitur: quod vitium in maioribus quoque capitulorum sectionibus quandoque admissum videmus; quae omnia Theodori sermo, qui diversis utitur pausis, emendat. Atque hanc capitum divisionem inconsulte admodum factam in Ciceronis quoque orationibus, demonstrasse me olim memini, quum verrinarum partes ex antiquissimo vaticanae bibliothecae palimpsesto ederem. Sed tamen Theodorus non idcirco aliter contextum biblicum discriminandum demonstrat, quod ipse ullam capitum versiculorumque sectionem faciat; est enim in codice continua scriptura (etsi ego in editione discriminavi); sed quia dum aliter exorditur orationem, itemque aliter claudit, quam vulgatus textus prae se fert, diversam respirationum sectionumque rationem se agnovisse demonstrat.

Vitia commentarii.

VIII. Superest ut Theodorum, quatenus a recto tramite videtur deflectere, coarguamus; haud illius quidem diatribae more quae inter scripta Chrysostomi ad Theodorum lapsum legitur, sed leni potius admonitione legentium ut periculosam quandoque ipsius ἑρμηνείαν caveant. Est enim peculiare Theodori institutum, ut prophetas historice explicet, id est ut vim passim vaticiniorum de veteris testamenti rebus hominibusque intelligat ac interpretetur: atque in his nominatim minoribus prophetis captivitatem semper ac postliminium Iudaeorum prae oculis habet; in duobus autem pos-

tremis, Zacharia scilicet et Malachia, tempora quoque Machabaeorum agnoscit: ad Christum autem eiusque ecclesiam nonnisi fere propter veriorem plenioremque ἔκβασιν, id est *eventum*, vaticinia refert, ut in recitato exemplo cognovimus, rursusque ad Michaeam V. 2, ubi de promissionibus a Deo Davidi factis noster disputat; et ad Zachariam IX. 10, ubi vaticinium inter Zorobabelem et Christum dividi posse negat. Atqui haec ratio non immerito graecis latinisque patribus ipsisque etiam conciliis suspecta atque improbata fuit: sunt enim reapse vaticinia multa, quae Christum unice, nemine interposito, spectant: ueque Theodori auctoritas tanta est, neque eius acumen tam singulare credendum, ut quod alii patres, tales tantique viri, sublimiore illo tantummodo sensu praedictum putarunt ac docuerunt, huic arbitratu suo de rebus primum humanis explicare liceat, deinde ad divinas transferre: quae ratio quantopere apud vulgus prophetiarum vires infringat, imbecilliorum fidem debilitet, foresque etiam incredulitati nonnullorum pandat, pii omnes sentiunt. Sane hoc genus interpretationis apprime Iudaeis capitalibus Christi Christianorumque omni tempore hostibus, placuisse par est: ob eamque causam ἰουδαιόφρονα Theodorum a Georgio hamartolo in chronico adhuc inedito dictum puto; tum etiam quia synedricorum commentarios (nescio quo usus interprete) videtur studiose lectitavisse, vel potius iudaeos magistros audisse: nam certe apud Renaudotium (1) Bar-Salibaeus abs Iudaeis institutum Theodorum nostrum adfirmat. Utique quas Hieronymus dicit esse Hebraeorum sententias, eas apud Theodorum quandoque legimus. Quod tamen observat in suo commentario ad Ionam Hieronymus, hebraeum Iosephum *Tharsis* intellexisse Ciliciae Tarsum; id Theodorum adversantem habet. Nec porro iudaicae sectae amorem Theodoro imputare licet, etenim in prologo ad Ionam Iudaeorum adversus Christum pervicaciam severe castigat. Illud etiam paulo liberius apud Theodorum dici videtur p. 63. 212. 223, quod veteris testamenti hominibus neque Filii neque Spiritus sancti personae prorsus innotuerint; quod tamen privilegium prophetis certe nonnullis haud debemus eripere. Quare commentario ad Zachariam substrata legimus graeci hominis scholia, adversus hanc Theodori audaciam, quam ego quoque áli-

(1) Liturg. or. T. II. p. 622.

quantum inhibui. Illud denique vix est probandum quod Dei locutiones ad prophetas visionesque et varias revelationes unico saepe denotat ἐνεργείας vocabulo: quamquam hac super re sapienter acuteque Theodorus disputat sub initium Nahumi, ubi λῆμμα vocabulum explicat, et in recta prorsus sententia consistit. Neque vero quisquam sanus mihi succensebit, quod Theodori scripta, etsi errori aliquando proxima, in lucem emittam; naevi enim ac vitia bonis, ut puto, plurimis obruuntur: tum ego hanc apologiam in praefatione ad Photium, praesertim vero ad Arrianorum fragmenta (T. III. part. II. p. 186–187) tam invicte instruxi, ut nullum addere verbum iam opus sit.

De aliis Theodori fragmentis.

IX. Constitueram olim cuncta Theodori fragmenta ex vaticanis praesertim catenis graecis atque orientalium linguarum codicibus coniunctim edere (1): quod quia nunc per occupationes non licuit, fragmenta saltem ampla ex eius deperditis de incarnatione Domini, et contra Apollinarem, et in psalmos libris, quae Leontius olim transcripsit, Canisius latine tantummodo edidit, nunc ego graece ex vaticano pervetusto codice proferenda curavi, cum Leontii de his iudicio, qui latentem in his haeresim recte arguit, et in prohoemio complura Theodori opera enumerat, quae consectanei tam studiose occultabant, ut Leontius ipse nonnisi opere de incarnatione potitus sit. Sed enim nos multo olim plura Theodori scripta in praefatione ad primum Collectionis nostrae volumen percensuimus.

(1) Horum fragmentorum specimen, praeter id quod edidi ad Photii amphilochianam primam cap. 33, accipe hoc ex vaticana in Lucam catena inedita Nicetae, ubi de sancto Spiritu in Iesum baptizatum superveniente sermo fit. Θεοδώρου Μοψουεστίας. Εὐηθέστατον δὲ ἄρα κἀκεῖνο τὸ παρά τινων λεγόμενον, ὡς ἔλαττον ἐνταῦθα δείκνυται τοῦ Χριστοῦ τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ περιστερὰ ἐλάττων ἀνθρώπου· ὀπτασία γὰρ ἦν, οὐ φύσις, τὸ φαινόμενον· ἐπεὶ καὶ ἐν πυρὶ φαίνεται θεὸς, οὐχ ἵνα ἐλάττων φαίνηται τοῦ ἐν ἀνθρώπῳ φανέντος, ἀλλ' ἵνα τῆς χρείας κατάλληλον τὴν ἀποκάλυψιν ἐργάσηται· ὅθεν ἐπεὶ οὐ φύσις ἦν τὸ δεικνύμενον, ἀλλὰ πνευματικὴ θεωρία, ἑώρα μὲν τῶν παρόντων οὐδεὶς, πνευματικῇ δὲ ἀποκαλύψει τὴν θέαν ὁ προφήτης ἐδέξατο, ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ λέγειν ὡς ὁ Ἰωάννης ἐμαρτύρησε λέγων τεθεᾶσθαι τὸ πνεῦμα, εἴ περ ἅπαντας κοινωνοὺς ἔσχε τῆς θέας τοὺς παρόντας.

DE THEORIANI DISPUTATIONE ALTERA

QUAE NUNC PRIMUM

CUM INTERPRETATIONE NOSTRA EDITUR.

X. Iohannes Leunclavius auno 1578. graece latineque Basileae edidit, ex codice Ioh. Sambuci sumptam, Theoriani philosophi religiosam disputationem cum Armeniorum patriarcha generali Nersete anno 1170. habitam; isque libellus in Patrum deinde bibliothecas transiit, et a Galano quoque in opere suo de concordia exhibitus fuit, elaborata etiam in Armeniorum gratiam haicana interpretatione, quia id scriptum nusquam apud Armenios nancisci poterat. Ego nuper libellum hunc, ob ventilandas quasdam gentis eius opiniones quum inspexissem, dolebam equidem tam utile pulchrumque opusculum lacuna quadam iu medio esse foedatum. Itaque ad codices vaticanos conversus, duos illico deprehendi et deinde tertium, qui Theoriani praedictam disputationem nullo vitio violatam tenebant. Neque hactenus fructus substitit; sed quum Leunclavius editionem suam his verbis auspicatus sit: βασιλικὸν εἰς τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον Καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων, *imperatorium diploma ad generalem Armeniorum*; quumque id diploma, seu epistola, in eius editione prorsus non extet, in codicibus autem vaticanis legatur; miratus sum Leunclavii errorem, qui non agnovit hanc esse exteriorem inscriptionem epistolae in Sambuci codice propter avulsam initio chartam desideratae; vel certe hunc titulum consequenti opusculo non esse idoneum, quod certe non imperatoris epistola, sed theologica Theoriani disputatio est. Ego igitur, ope codicum vaticanorum, nactus iam duo libelli eius supplementa, nempe lacunae in medio, et epistolae praeviae qua Manuel imp. Theoriani legationem muniverat; gaudium meum multo vehementius cumulari sensi, quum in duobus ex his codicibus secundam quoque eiusdem Theoriani disputationem reperi, biennio post habitam, non modo typis nondum impressam, sed eruditis nostris ipsisque Graecis atque Armeniis plane incognitam: qua super re paulo diligentius disserendum est.

De Theoriani disputationibus.

De secunda disputatione inedita.

XI. Manuel imperator Comnenus, fervidi ingenii vir, et theologicis disciplinis apprime imbutus, postremis imperii sui annis ad religiosas controversias animum applicuit, cuius rei testis est, praeter alios historicos Ephraemius a me editus, itemque magnum illud Byzantii tot episcoporum ac patriarcharum anno 1166. celebratum concilium, quod in meae collectionis volumine quarto legitur; cui deinceps aliud ineditum sub eodem imperatore coactum additurus aliquando sum. Ut nunc sileam de Manuelis curis pro instauranda cum Latinis concordia (1); Nersetis Armeniorum patriarchae epistolae, de quibus infra loquar, satis demonstrant Caesarem hunc de reconciliatione etiam cum Armeniorum ecclesia, deque horum purgandis erroribus, siqui erant, diu multumque cogitavisse. Quod ubi confieri posse visum est, tum demum legatum in orientem misit Theorianum, magnum virum et theologica philosophicaque doctrina praestantem, qui cum patriarcha Nersete, clarissimae famae homine, de controversis dogmatibus ritibusque disputaret, speratamque rem Deo volente conficeret. Atque hoc est colloquium illud, quod Leunclavius ut dixi edidit, quodque ego vaticani codicis ope qua in parte hiabat explevi. Quid deinde secutum fuerit, ignorabant Armenii: neque solum priscus ipsorum historicus apud Galanum T. I. p. 238, qui ait Nersetem dum reditum ad se Theoriani praestolaretur, mortem cum vita commutavisse, verum etiam hodiernus auctor compendii historici Venetiis editi T. II. p. 69. in eadem rerum obscuritate versatur. Sed tamen menologium armeniacum apud Galanum tom. cit. p. 241. reversos ad Nersetem Graecos dicit, etsi infectum negotium ob Nersetis obitum manserit. Porro quod menologium breviter de secunda legatione innuit, id copiose accurateque narrat Bar-Hebraeus apud Assemanum, cuius ego verba p. 388. recitavi. Secunda igitur Theoriani in orientem legatio tum armeniaci menologii tum syri Bar-Hebraei testimonio constabat. Sed menologium nihil de iterato colloquio cum Nersete dicit, Bar-Hebraeus de colloquio cum Syris suis loquitur, cui tamen haud extraneum fuisse Armeniorum patriarcham significat:

(1) Mans. Collect. concil. T. XXII. ad an. 1168. ex Allatio de consensu lib. II. 12. Sed in praedicta editione conciliorum perperam et ridicule scribitur *Michel* (quasi *Michaël*) pro *Manuel*; qui error semel irrepsit etiam in Allatii interpretationem latinam, quamquam graecus apud eundem textus recte habeat Μανουήλ.

nunc ecce demum vaticanus codex, haud procul illa aetate conscriptus, disputationem universam mihi obtulit incognitam hactenus et praeclaram, in legatione secunda a Theoriano cum Nersete actitatam. Iam idcirco mihi de uno codice loqui placet, quia secundum nonnisi vetusti apographum p. 337. esse docui; tertius autem codex priorem tantummodo Theoriani disputationem, sicut et ille Sambuci, habet. Quod tamen Armenii tradunt, negotium sub Nersete non esse confectum, id adhuc vere dicitur: etsi enim in secundo etiam colloquio assensum Nerses primario dogmati et concordiae praebuit, rem tamen ab universali gentis concilio, non sine albano patriarcha (1), sanciendam edixit: cumque Nerses sequente anno, id est 1173, ut ait menologium, vita excesserit, tractatio tota iacuit; donec post quadriennium, id est anno 1177, in tarsensi Armeniorum concilio pleniorem exitum sortita est.

XII. Quae igitur in hac secunda disputatione leguntur, nova sunt omnia, epistolae scilicet Manuelis imp. tres, una Nersetis, duae Michaëlis patriarchae byzantini, quamquam prior Manuelis nomine missa. Et duae quidem dogmaticae Nersetis ac Michaëlis praeclara theologiae monumenta sunt. Quae sequitur disputatio de duabus Christi naturis, de aqua cum vino miscenda in calice, de congruis festorum diebus, de materia chrismatis, et de quibusdam aliis capitulis, quae p. 378. cumulantur, perspicue nobis demonstrant quatenus Armenii a Graecorum ecclesia dissiderent. Subtexitur disputatio cum Syris, ad quos Manuelis mandato, Theorianus mox perrexit. Profecto illa Michaëlis magni Iacobitarum patriarchae luculentissima fidei professio, quae nunc primum lucem aspicit, insigne dogmatum iacobiticae sectae documentum est, quam per id certe tempus unico hoc errore laborasse cognoscimus, quod unam diceret Christi naturam. Illud vero notabile, quod p. 390 Iacobita ab Eutychetis errore se alienum dicit, negatque ullam confusionem in hypostatica unione factam; *nam divinitas*, inquit, *mansit divinitas; caro item, caro perstitit*. Et rursus: *naturas conservatas fuisse apparet; creditur tamen una propter indivisibilitatem.* Atqui etiam Armenius p. 323. sic loquitur, nisi quod dictum suum magnopere

Observationes ad II. disputationem.

(1) De Albanorum, seu Georgianorum, patriarcha armenio non semel sermo fit in concilio patriarchae Mequitarii apud Mans. collect. Concil. T. XXV. Eius patriarchatus originem Moses chorenensis hist. lib. III. 3. innuit.

****

emendat orthodoxus sanctusque vir Nerses, cum duas quoque se naturas admittere cum theologo Gregorio dicit; id quod Iacobita in professione sua non fatetur. Hinc sane patet quam recte quamque sapienter Graeci a Nersete exposcerent, ut ab *unius naturae* locutione prorsus abstineret, id quod demum Nerses p. 382. se facturum promittit. Ne vero id forte a Theoriano dialogi auctore confingi ad victoriam putetur, ecce in concilio quoque tarsensi (1) armeniaci patres, quinto post dialogum anno, ob auferendum quodlibet offendiculum, aeque se in posterum *unius naturae* dictionem omissuros, sancte spondent. Nolim ergo deinceps ab orientalibus scriptoribus (quod aliquoties factum video) controversiam hanc, quasi fere levidensem, seu de vocabulis ac subtilitatibus logicis, dici.

De quibusdam Nersetis epistolis.

XIII. Quoniam vero Armeniorum disputationis cum Theoriano dux Nerses fuit, existimavi fore operae pretium, si epistolarum eius dogmaticarum, quae in armeniaco vaticanae bibliothecae codice sunt, excerpta quaedam facerem, favente mihi gentis eius doctissimo interprete, eaque in calce disputationis adscriberem, ut haec scripta invicem sibi lucem impertiantur. Sed unum heic tractum, a me tum praetermissum, ex Nersetis ad Alexium epistola recitare placet, qui etiam in compendio historico T. II. p. 66. paulo diversis verbis ex alio codice ponitur; inde enim Nersetis mens, dum unam Christi naturam diceret, evidenter patescit. Sic ergo in codice vaticano Nerses: " unam naturam in Christo dicimus, non „ per confusionem ut Eutyches, sed iuxta Cyrillum alex. qui contra Nestorium in epistolis unam ait esse incarnati Verbi naturam (quod Cyrilli dictum diu in disputatione et in Michaëlis „ byzantini epistola ventilatur.) Pro una hypostasi quam vos (Graeci) dicitis, quod rectum est, et nos pariter profitemur, unum „ idemque a nobis adfirmatur, cum unam naturam dicimus: quod „ nos haud haeretico sensu dicere vel inde patet, quod cum ea „ de re verba facimus, haud in una natura subsistimus, sed ambarum proprietates ostendimus. Una, inquam, natura haud ob „ aliam causam a nobis dicitur, quam propter Verbi cum carne indivisibilem ineffabilemque unionem. Imno et duas naturas dicere non recusamus, modo id haud iuxta Nestorium dividendi

(1) Apud Galanum T. I. p. 334.

„ causa, sed contra Eutychetem et Apollinarem ob confusionem „ vitandam dicatur „. Haec autem, ut puto, ostendunt, mentem sine dubio Nersetis orthodoxam fuisse, sed tamen quum unam adfirmaret naturam, a Syrorum locutione parum oppido discrepasse (1); quum autem duas, tunc demum catholicam quam reapse animo suo fovebat sententiam apte, proprie, tutoque significavisse. Quod vero in pastorali ante hos annos edita epistola p. 18. ait Nerses: *unus Christus, et una eius persona ex duabus unitis naturis*; nihil nos amplius desiderabimus, si certe addatur vel subintelligatur (cum Michaële constantinopolitano p. 333) *una Christi persona in duabus naturis, et duas habens naturas*: quamquam, ut saepe dixi, de orthodoxa Nersetis mente dubitari nullo modo potest.

Conclusio de concordia cum Armeniis.

XIV. Atque hactenus Armeniorum cum Graecis concordia perducta olim fuit, his colloquiis scilicet conglutinata, in tarsensi autem concilio confirmata: quamquam mortuo paulo post Manuele caesare, turbatisque Comnenae familiae rebus, concordiae eius levis aut nullus fructus extitit. Cum Latinis autem Armenii libentius adhuc consensisse videntur, oblata saepe per episcoporum regumque epistolas romanis Pontificibus obedientia; tum vero in sisensi synodo anno 1307. celebrata, et in adanensi an. 1316, quae utraque apud Galanum est; praecipue vero in alia apud Mansium Concil. T. XXV. p. 1186 (anno 1342. sub Benedicto papa XII, et Mequitario patriarcha) numerosa synodo obiectos sibi errores purgaverunt Armenii, et concordiam cum ecclesia romana professi sunt. Sed nihil aeque Armeniorum causam definit, quam oecumenicum florentinum concilium, in quo Armenii sapientissimum illud Eugenii IV. constitutum amplexi sunt, eique subscripserunt, et observantiam debitam spoponderunt: de quo sane constituto illud dicendum videtur, quod de magni Leonis epistola graeci patres pronunciaverunt, nempe fi-

(1) Michaël patriarcha syrus in fidei confessione apud nos p. 391. et 394: *confitemur naturarum, ex quibus est Christus, incolumem esse differentiam. — Scimus et credimus ex duabus ipsum esse inconfuse, immutabiliter, inconvertibiliter. — Confitemur unam esse hypostasim, id est unam Christi naturam.* Postremo hoc dicto videretur quidem personam cum natura confundere Syrus, nisi pag. praec. diceretur ab eo *una hypostasis, et una natura, Christus unus.* Denique ἄτρεπτον φύσεων φανέρωσιν post unionem dicit Armenius p. 320; Syrus autem post unionem similiter p. 390. δυνατὸν εἰδέναι τὰ τῶν φύσεων γνωρίσματα. Num ergo Syri duas naturas verbis negabant, re coacti fatebantur? Certe et ipsi in clausula disputationis ad catholicam duarum naturarum sententiam videntur accedere.

dei esse columnam, cui nixi Armenii numquam nutabunt. Quippe ibi sanae necessariaeque doctrinae nihil deest, de duabus scilicet Christi naturis, de Spiritus sancti a Filio processione, de recipienda chalcedonensi cunctisque a Papa confirmatis synodis, de sacramentis septem, de sancto oleo, de festis, de sacri mixtione calicis, de fide symboli athanasiani, de romanae sedis primatu, de dogmatibus in reconciliatione cum graeca ecclesia Florentiae definitis: quae fere omnia Nicolaus quoque papa IV. in epistola ad Haytonem Armeniorum regem antea tradiderat (1). Est igitur his regulis fideliter accurateque obediendum: nam quod adtinet ad subtiles quasdam exquisitasque schismaticorum malorum vel infelicium temporum excusationes, eae quamvis a propriae gentis amore atque a laudis orthodoxae studio manant, ingenuoque et recto animo fiunt; attamen puritati ac securitati fidei catholicae parum oppido prosunt; immo declarata iam dogmata quandoque obscurant, definitasque controversias rursus commovent: multoque praestat errorem vel suspicionem erroris a veritate ac simplicitate catholica libere fidenterque secernere, ne tenebrae luci officiant, et ne incautus populus inter errorem et orthodoxiam leve fortasse discrimen intercedere putet.

DE ATTONUM SCRIPTIS.

Attonis editiones.

XV. Attonis episcopi vercellensis opera primus in lucem protrahere coepit anno 1668 Lucas Dacherius (2) ex misso sibi a Iohanne Bona, qui fuit postea cardinalis, exemplari codicis vaticani 4322: edidit autem capitulare, librum de pressuris ecclesiasticis, et epistolas undecim. Centum fere post annos, nempe anno 1761 Dominicus Mansius ex eodem codice vaticano raptim delibato extulit Attonis sermones quinque, et secundum polypticum (3). Denique anno 1768 Carolus Burontius, tum canonicus vercellensis, ex duobus eius ecclesiae codicibus, 40 et 53, scriptorum Attonis collectionem imprimendam sibi sumpsit. Itaque is quidem lacunas, quae Dacherii editionem propter codicis romani vitia, ut mox dicemus, obside-

(1) Apud Galanum T. I. p. 406.
(2) Spicileg. ed. vet. T. VIII, ed. nov. T. I.
(3) Anecdot. Balutii ed. Luc. T. II.

bant, partim explevit, duos etiam Attonis sermones, nempe de Domini ascensione, et de S. Eusebio, inter epistolas typis excudit: ceteroquin Mansii editionem septennio, ut vidimus, ante se curatam Burontius ignoravit: quare et sermonem de S. Eusebio incognitum ineditumque incaute dixit (1), nec aliorum quatuor apud Mansium extantium, nec polyptici simul divulgati fecit mentionem. Sed tamen neque reliquos Attonis sermones neque duo polyptica in vercellensibus mss. desiderari, vix dubitare nos sinunt ea quae Burontius ipse in praefatione p. XXI. refert: quae cur opuscula editione sua non sit complexus, et tantum p. XXVI. a se deinde Attonem cumulatum iri promiserit, vix intelligo; nisi forte aliqua inertia victus substitit, vel tomi enormitas commentario in Paulum exaggerata, ad subtrahenda interim reliqua ipsum impulit, quae postea numquam restituit. Illum profecto verbosum commentarium infirmo admodum argumento ad Attonem auctorem Burontius transtulit, quod is nimirum in calce iussu Attonis descriptus narratur; nam stili, quae dicitur, similitudini quis tuto fidat? Reapse ea tantummodo indubia Attonis opera sunt quae vaticanus continet codex, qui iam accurate recensendus est.

XVI. Est id membraneum volumen in fol. n. 4322, venerandae prorsus antiquitatis, ita ut vivente propemodum Attone scriptum videatur. Sed illi damnosissimum accidit quod pars superior (iam inde a Dacherii aetate, nam et hoc ipse queritur) madore corrupta excidit, ita ut in singulis paginis unus vel duo versiculi desiderentur; quae labes ad omnia opera Attonis pertinet; nisi quod Burontius integriore codice usus, in his quae edidit, damnum saepe resarsit. Continet autem vaticanus codex 1. Sermones XVIII. 2. Epistolas XI. 3. Polypticum primum seu primae editionis sine scholiis, item polypticum alterum seu secundae editionis cum antiquis scholiis. 4. Capitulare. 5. Librum de pressuris ecclesiasticis. Iam quia pervetustus hic codex vitiatus quotidie deperit, idcirco recens eiusdem exemplar sub n. 4323, quantum licuit per lacunas, confectum fuit; haud tamen integrum, etenim in hoc neque sermones neque secundum polypticum descriptum fuit. Ego igitur in antiquissimo illo codice duodecim adhuc ineditos Attonis sermones nec non primum polypticum iacere cognovi, quae nunc scripta (ad-

Attonis codex vaticanus.

(1) Praef. p. XXV.

textis etiam ad polypticum scholiis ne propter obscuritatem inutile fieret) ob absolvendam Attonis operum editionem libentissime evulgo. Illos quoque a Mansio et a Burontio editos sermones iuxta vaticanam lectionem addidi, quia ipsos vitiosissime Mansius ob properantiam, diverse Burontius nescio quam ob causam, dederunt. Sed enim quia duos Attones liber meus, seniorem atque iuniorem, exhibet, de his breviter dicere necesse est.

De variis Attonibus vercellensibus.

XVII. Atto I. episcopus vercellensis circa medium VIII. saeculum ab historicis ponitur Bellinio, Rossotto, Cusano, et Corbinello (1). Sed Burontius duorum Attonum Vercellarum episcoporum monumenta apud eam ecclesiam extare negat. Ego vero de hoc saeculi octavi Attone nihil laborabo, quoniam eius scripta nec a me vulgantur, et nulla a quolibet lecta puto. Atto II, si fas ita loqui, ille est cuius testamentum prolixum Mediolani conditum apud me legitur; aliudque diversum et brevius, et quasi scheda post triennium scripta, apud Burontium in praefatione est. Ad hunc Attonem, qui saeculo X. medio pontificatum gessit, scripta omnia Burontius retulit: sed quia is polypticum neque in vercellensi codice consideravit, neque editum a Mansio scivit, idcirco grave argumentum ignoravit, quo iunior alius Atto, vercellensis ecclesiae episcopus, praeter illum seniorem, credendus videtur. Est autem id argumentum, quod Atto in utriusque polyptici exordio Silvestri summi pastoris obitum memorat, quem doctissimus Mansius nonnisi Silvestrum II papam, anno 1003. defunctum, intelligi posse opinatur. Atto igitur, qui aetate ut ipsemet ait senili testamentum anno 945 vel 946 condebat, haud hercle poterat post annum 1003 polypticum scribere. Habemus itaque, Mansio iudice, auctorem polyptici diversum a testamenti conditore. Sequitur nunc quaerendum utrum ad seniorem sermones an potius ad iuniorem referendi sint. Equidem quum in tertio sermone Papiae urbis incendium memoratum viderem, quod apud Muratorium in annalibus an. 1004. patratum legebam, iuniori Attoni, id est polyptici auctori, fidenter inscripsi. Sed quia vetustius aliud Papiae incendium anno 924. a Liutprando historico lib. III. 1. narratur, quem ego locum tunc non videram, Burontius autem non neglexit qui tamen vicissim de secundo incendio non co-

(1) Apud Ughell. I. S. T. IV. p. 764, et apud De-Gregoriis hist. litt. Vercell. T. I. p. 167.

gitavit, idcirco adhuc ambiguum est, utrum senior an iunior Atto sermonum auctor rectius credatur. De epistolis, quae ad meum librum non adtinent, vix est loquendum: attamen observo Valdonem illum ad quem Atto prolixam dedit epistolam, episcopum fuisse comensem, senioris Attonis familiarem (1). Ergo hanc de Attonibus controversiam nulla pertinacia susceptam vercellensibus eruditis ventilandam melius definiendamque permitto, apud quos satis me gratiae iniisse spero, quod celeberrimi ipsorum post S. Eusebium episcopi editionem operum, contra fas dilatam, denique absolvi.

XVIII. Postremo loquar de testamento, quod primum posui. Diploma id ex ambrosiani monasterii archio D. Bartholomaeus Aresius cisterciensis abbas in lucem protulit: Luduvicus vero Muratorius, vividi tunc ingenii iuvenis, captandae famae studiosus et audax criticus, mediolanensem synodum in eo documento appellatam, ideoque et ipsum diploma, revocavit in dubium, nonnullisque argumentis oppugnavit (2), quorum sane leve pondus esse videtur; ita ut ipse Muratorius amico cui scribit dicat: *tu accuratius inquires, mihi indicasse, levique ut aiunt brachio rem tetigisse sit satis.* Iam Antonius Saxius in Mediolanensium antistitum vitis, de Arderico seu Olrico scribens, sub quo synodus illa coacta dicitur, ait P. Eustachium, cui scriptum suum nuncupaverat Muratorius, synodi dictae patrocinium suscepisse in libro de metropoli mediolanensi n. 257, sqq. dilutisque omnibus naevis, qui Muratorio suspicionem iniecerant, concilium atque diploma genuinum et sincerum prorsus ostendisse. Quid quod hae Attonis tabulae a Tristano quoque Calcho observatae fuerunt (3), et in bulla Innocentii VIII, quam Saxius alio in opere laudat, commemorantur ut ait Iulinius (4)? qui tamen in contrariam sententiam tendit; nec non langob. mediol. antiquitatum Auctores T. III. p. 371. et IV. p. 288, qui Iulinii tantummodo auctoritate niti videntur. Burontius interim in praef. p. XIV. donationem Attonis Vercellarum canonicis factam recitat. Deinde p. XVII. breve testamentum Mediolani anno 948. scriptum profert, quo bonorum suorum partem mediolanensi clero Atto legat: maioris vero testamenti in mediolanensi synodo ante triennium editi, quod eruditi homines typis non semel vulgatum partim improbaverant

De Attonis testamento.

(1) Confer Ughell. I. S. T. V. p. 476.
(2) Anecdot lat. T. II. p. 243.
(3) Hist. Mediol. lib. IV.
(4) Memor. Mediol. part. II. p. 218.

partim strenue defenderant, nullam Burontius mentionem facit; ex quo silentio, rem totam ipsi ignotam fuisse intelligimus. Neque tamen posterior, quae apud Burontium scheda est, veritatem testamenti perimit; quis enim nescit humanum morem variandi saepe supremas tabulas vel commutandi? Sed utcumque ea res se habet, praeclarum ego monumentum, nec fere obvium, quod regali Attonis familiae, eiusque opibus maximis tantam lucem affundit, in libro meo desiderari non sum passus.

De Attone cardinali.

XIX. Dicendum superesset de Attone cardinali capitularis auctore, quod nunc primum a me divulgatur; sed de hoc homine satis in diatriba de Attonibus disputatum videtur. Reliqua circa ecclesiasticam disciplinam opuscula peculiare prohoemium non postulant. Sed ad capitulare Attonis card. quod attinet reticendum non videtur, opellam hanc a Montfauconio in bibliotheca bibliothecarum MSS., ubi codices vaticanos recenset, p. 96. ridicule dici missam *ad fratres ecclesiae hispalensis*, quum reapse in codice dicatur scripta *confratribus ecclesiae* (romanae) *S. Marci*, cuius titulum cardinalis Atto gerebat. Equidem codicum vaticanorum descriptionem interdum lectitans quae apud Montfauconium in praedicto opere est, tot tamque graves errores (praeter notas codicum iam immutatas) me deprehendere memini, ut risum saepe tenere non possem. Sive enim ea menda auctorum sunt qui illos syllabos confecerunt, miror tamen cur ea tantus vir Montfauconius non coarguerit atque emendaverit; sive partim ipsius Montfauconii sunt festinanter scribentis vel typos non corrigentis, res profecto et auctori et libro decora parum accidit. En mediocre mendorum eius catalogi specimen (1).

(1) *Aramonius* philosophus pro *Ammonius*; *Letius* medicus pro *Aëtius*; *Petrus Aurorarius* pro *Petri Rigae aurora*; *tituli ex corpore Vulpiniani* pro *Ulpiani* (qui est ille in orbe unicus reginae svecae codex, ubi Ulpiani κυμάλων servatum est); *Abubertus* arabs pro *Abubecrus*; *Ercheleus* veterinarius pro *Archelaus*; Seneca *de beneficii clementia* pro *de beneficiis*, *et de clementia*; *deplorationes* ex Sallustio etc. pro *deflorationes*; *Antonii* subdiaconi carmina in acta apost. pro *Aratoris*; Symmachi *papae* epistolarum lib. X, pro Symmachi *ethnici oratoris*, qui error bis scribitur; *Lactantius* de vita philosophorum pro *Laërtius*; *Photius* grammaticus pro *Plotius*; *Marrialis* epigrammata pro *Martialis*; *Bartoli* Sammonici pro *Sereni* Sammonici; *A. Racidensis* pro *A. Rhaudensis*; *P. Vergetius* ubique pro *P. Vergerius*; *O. Pamuinius* pro *O. Panvinius*; Sico *Polentinus* pro *Polentonus*; *Arispa* pro *Aurispa*; *M. Sosinus* pro *M. Socinus*; *Canelii* Galli pro *Cornelii* Galli etc.

DE S. PETRI DAMIANI
ET PETRI DIACONI CASINENSIS
SCRIPTIS ALIQUOT.

XX. Operum S. Petri Damiani, quem nuper Leo XII. P. M. inter sanctae ecclesiae doctores decreto suo retulit, illa cumulatissima editio est, quam in quatuor digestam tomos Constantinus Caietanus monachus olim adornavit, et nuperius Venetiis anno 1743 recusam habemus. Atqui hanc editionem quum ego ad codices vaticanos conferrem, deprehendi nonnulla partim S. Doctoris opuscula, partim vero de ipso scripta, quae summam Caietani diligentiam fugerunt. Sunt autem 1. S. Petri Damiani *iter gallicum* in coaevo ferme codice ab eius sodale et itineris socio scriptum; quem plane suspicarer Iohannem esse monachum, S. Petri extremis vitae annis individuum comitem; sed quia in vita quam edidit sancti viri, nullam itineris gallici mentionem intulit, vix puto eum tam fuisse obliviosum ut saltem suae lucubrationis non meminisset. Porro eius itineris praeter quam quod in editione operum S. Petri memoria est, rei certe a cluniacensi abbate adversus monasterium lemovicense anno 1063. gestae (quo anno et Petrus ivit in Galliam et de re illa quaestionem habuit) narratio extat contemporalis apud Balutium in miscellaneis ed. nov. T. I. p. 123; ubi paulo iniquius a Cluniacensibus actum videtur; unde Petri Damiani elucescit aequitas, qui adversarios quidem a vi inferenda scandalisque prohibuit; ceterum de ipso controversiae iure sententiam ferre ampliavit (p. 206.) 2. *Expositio canonis missae* in reginae svecae codice conservata; qui commentarius, praeter nomen auctoris bis inscriptum, ipsa sua dignitate genuinum se probat. 3. *Collectanea ex novo testamento*, de S. Petri scriptis ab eius discipulo deflorata; quae quidem extitisse, inscriptio vetus docebat, sed Caietanus diu quaesita non reperit, quamquam ea duobus vaticanae bibliothecae codicibus continebantur. 4. Denique in iisdem codicibus *epistolae aliquot* vel *fragmenta earum*. Iis ego omnibus lucem diutius haud invidendam putavi. Trithemius cap. 335. librum quoque Petri nostri *de meditatione mortis* cum eius initio *pensandum est*, in serie operum numerat; sed deceptum esse Trithemium

S. Petri D. scripta inedita.

*****

ut peculiare scriptum putaret, docuit me vaticanus codex 373, in quo aeque seorsum scribitur; etsi reapse nihil est aliud quam opusculi quinquagesimi editi ad Blancam comitissam capitulum sextum. Codex item vaticanus urbinas 165 Petro Damiano inscribit sermonem *de Absalonne*, qui sane in editionibus Petri non legitur, eiusque foetus verissimus credi potest; sed tamen iamdiu editus sub aliorum auctorum nominibus extat, eiusque Ballerinii in tomo I. operum S. Leonis inter sermones additos rationem habent. Ceteroquin quod Casimirus Oudinus in commentario suo de scriptoribus eccl. T. II, ubi de nostro disserit, Caietani editoris fidem suspectam habet, quasi is multo plura S. Petro Damiano scripta attribuerit, quam veritas fortasse patitur, et aliorum varios foetus huic supposuerit, id omne contra est; etenim codices vaticani, qui multi sunt, cum editione Caietani prorsus conspirant. Quare virum religiosissimum et editorem apprime fidelem inique Oudinus accusat.

Petri diaconi liber ineditus.

XXI. Petro Damiano Petrum diaconum casinensem, qui XII. saeculo tam multa scripsit, subiungimus; cuius liber historicus *de ortu et obitu iustorum coenobii casinensis*, quem Bollandiani a casinensibus monachis sub arcta custodia ineditum adservari dixerunt, mihi nunc in vaticano exemplari obvius plane et editioni paratissimus adfuit. Et Petrus quidem diaconus neque ab arte critica, neque a stili sanitate commendatur; nihilominus in re historica non minimi momenti est: itaque libellus eius de scriptoribus casinensibus, nec non pars chronici qua Leonem ostiensem auxit, magno in pretio apud eruditos iamdiu erant. Nunc hagiologia, quae est historiae christianae pars satis nobilis, novum hoc a Petro diacono incrementum accipit, quod utinam aevo meliore scriptum fuisset!

Pauli diaconi fragmentum.

XXII. Petro diacono casinensi fragmentum liceat subtexere Pauli diaconi, qui saeculo VIII. notarius familiarisque Desiderii Langobardorum regis fuit, et deinde monachus casinensis, cuius scripta virtutesque commemorare nil interest; namque illa in catalogo de viris ill. casin. Petrus diaconus, has in libello de iustis casin. narrat. Iam Pauli duas homilias antea ineditas Martenius in tomo IX. monumentorum exhibuit; secundam tamen p. 275. cum lacuna, de qua ipse editor et asteriscis et scholio in margine lectorem admonuit. Ecce autem homiliam integram in casinensibus mss. repertam misit ad me ante hos annos vir cl. et optimus P. abbas Octavius

Frangipanius casinensis archii praefectus; ex qua supplementum tantummodo lacunae heic obiter in praefatione collocandum censui, ne diutius oratio hiet. Id autem commode a me fieri in hoc volumine puto, quod Petrus Pauli laudator, et Atto Desiderii nepos, suis scriptis ornant: praesertim vero quia Paulus assumptioni in caelum corporis ss. Mariae virginis iustum dat testimonium, quod Atto quoque in sermone XVII. facit; ita ut reliquorum patrum auctoritatibus hae duae iam accedant (1).

Supplementum homiliae Pauli diaconi.

in sua libertate reliquarat. ‖ Adhaesarant ergo licet Domino publicani, et conversi iam a pravis operibus peccatores; adhaeserat ei, verba eius audire cupiens Maria, quamvis iam melius per vitam immutata peccatrix; plus tamen adhaerebat ei totius sanctitatis et munditiae fulgore conspicua, gloriosa haec semper virgo et beatissima Mater sua, quae amplius ei animae pariter et corporis splendore concordabat, quae etiam nunc eidem Domino et Filio prae cunctis indubie creditur specialiter in caelestibus adhaerere, multoque etiam tunc praeclarius ac longe sublimius, cum dies futurae resurrectionis advenerit. De cuius sacratissimo corpusculo non mediocriter admirandum, quia quo loco sit positum, cunctis manet occultum; cum tamen sicut in dictis venerabilium patrum legimus, eius patens et vacuum ostendatur sepulcbrum: neque enim fieri aliter potuit, quod si uspiam in terris esset positum, non crebris effulgentibus miraculis proderetur. Restat ergo ut cum non invenitur in terris, non incongrue fortasse credatur, non tamen sine anima, delatum in caelos. Nam si sancti Dei, qui resurgente Domino, ut quibusdam nostris doctoribus catholicis videtur, pariter resurrexerunt, etiam ascendente eo ad caelos simul ascendisse creduntur; nec ullo modo eorum fides, ut aiunt, adhibenda temeritati est, qui putant eos in cinerem reversos, ad sua quae antea tenuerant rursum sepulchra remeasse; si ergo hoc ita de istis creditur; non, ut puto, mihi prorsus errare videntur, si de hac non solum illis sed etiam omnibus terrigenis sanctiore, intemerata scilicet Domini semper virgine Matre, similia vel etiam potiora suspicantur. Credendum sane est divinis consiliis: quod humana non potest intelligentia investigari, nobis satis sit quod ita fieri potuerit, rationis seriem protulisse. Nec mirum si gloriosae Matris Domini non potest finis vitae exponi, quando et illa quae ei divina in vita sua gratia contulit, nequeunt enarrari. Hoc tamen est omnibus absque dubitatione credendum, quod sicut nihil ea est in humano genere sanctius, ita quoque nihil est in retributione beatius. Sed et hoc nihilominus nulli debet esse ambiguum, quod nemo ex sanctorum sit val in miserendo mitior, vel in compassione clementior, vel ad preces accommodatior, vel ad quae libuerit obtinenda potentior. Nam quamvis inaes-

(1) Pauli diaconi alia mihi copiosa et inedita in casinensi olim, nunc vaticano, codice mire antiquo mireque picto et langobardicis litteris scripto, observata est; sed ea hoc loco coarctari non poterat.

timabilis sanctitatis fulgore mirabilis, nullum tamen ad sua confugientem auxilia, licet multa sit obsitum peccatorum nigredine, sprevit. Illius namque se Dei ac Domini meminit esse genitricem, qui mitis et humilis *etc.*

Sermonis prisci fragmentum.

XXIII. Idem reverendissimus abbas Frangipanius misit ad me sermonem priscum de ss. martyribus Theogene sociisque eius; bonum sane monumentum, quia ut ipse in datis ad me litteris observat, mendum corrigit martyrologiorum, quorum pleraque socios martyrii *triginta sex* Theogeni adsignant, Bedae autem martyrologium *sex*, omissis seu casu seu consulto *triginta*. Atqui sermo noster Theogeni *duos* tantummodo socios adtribuit, eorumque nomina incognita hactenus nobis revelat *Hildaevoram* et *Vihilam*, cum passionis genere: quae res non levis momenti est: etenim martyrum, qui ob Christi Dei ac Salvatoris nostri confessionem, acerbissimum rogi supplicium alacri animo pertulerunt, nomina demum cognoscere, eisque iustum honorem posse deferre, id cuique vere christiano gratum accidet. De Theogenis sociorumque martyrio Bollandus disserit ad diem 26. ianuarii, unde constat eos tertio ecclesiae saeculo vel quarto ineunte agonem suum peregisse. Sed enim quum casinense sermonis exemplar sit valde mendosum ac perturbatum, cumque aliud Florentiae exemplar, quod sanius sperare licet, extare dicatur; ego quidem nonnisi fragmentum eius recitabo, ex quo martyrum nomina genusque passionis cognoscimus.

Illustris huius diei praeclara sollemnitas, dilectissimi christiani, omnem a fidelibus mentis (1) asperitatem amittit. — Ergo, fratres carissimi, gloriam hanc cunctis martyribus esse cognoscimus, quia unica ac singulari sapientia praediti, semper nostrum subsecuti sunt Salvatorem — Unigenitum patris Christum Dei filium veracem per professionem testati sunt, dum paterentur; et a perfidia paganorum persecuti, nullam tristitiam habuerunt sed gaudium. Gloria, inquit, haec est omnibus sanctis eius. Siquidem ignibus sua membra tradiderunt, et Christus eis materia roris, alimenta victoriae, quies assidua membris — Scitote ergo, beati martyres HILDAEVORA, VIHILA, et THEOGENES, quia Unigeniti pietatis auxilio protecti, illi qui in Babylonia erant Chaldaei, calcantes focos igneos, nullos timuerunt flammeos iactus — Clamat persicus rex suis commilitonibus dicens: nonne tres viros misimus in fornace urendos? ecce video quadrigam deitatis. — O beati martyres! Clamaverunt cum propheta dicentes, sicut in alleluia decantatum est, transivimus per ignem et aquam, et induxisti nos in refrigerium: ac si dicerent, transivimus per ignem quem adversus nos pagana exurit mens: nihil de nostro condolebant corpore; et nullus erat qui sisteret gressus nostros, permean-

(1) Fortasse *fidelibus*. Tum *amittit* dicitur pro *dimittit* seu *aufert*.

tibus nobis ad amoena et opaca loca, ubi *cum* sanctorum omnium copia, aeterna mereamur refrigeria *etc*.

DE TABULA TACHYGRAPHICA.

XXIV. Optanti mihi venusto aliquo et utili palaeographiae specimine libri frontem, ut soleo, decorare, venit in mentem quorumdam codicum vaticanorum qui tironianas, ut loquimur, scripturas continent: quorum primus manu nescio cuius Bernarii circa X. saeculum descriptus copiosissimam illam tironianarum notarum seriem complectitur, quam in gruteriano inscriptionum corpore tabulis aeneis excusam videmus. Secundus paulo adhuc vetustior codex, post alia communibus litteris scripta, paginas habet XXXII. variorum excerptorum partim de virtutibus ac vitiis, partim vero de argumentis aliis, inter quae caput erat *de orthographia*, quod ego Isidori esse cognovi. Hic ergo codex non est instar lexici ut primus, sed continentem orationem notaria arte scriptam habet. Tertius supparis aetatis codex formulas epistolarum similiumque chartarum exhibet, et deinde codicem alaricianum cum Pauli sententiis; quae omnia communibus litteris simulque notis tachygraphicis alternatim mixtis scribuntur. Atque hi quidem praecipui apud nos sunt latinae linguae arte notaria descripti codices, quos ego lithographico prelo aliquando subiiciam: sed tamen et alios vidi paucioribus huiusce generis notis aspersos codices, veluti quaedam non bonae frugis ad Persium scholia, nec non tulliani de rep. codicis oras tironianis notis, ut alibi narravi, ornatas. In graecis autem codicibus vix ego umquam huiusmodi scripturas vidi: etsi enim quidam litterarum nexibus ita abundant, ut notarum speciem praebeant; attamen reapse unus notaria arte scriptus codex mihi in manibus est, qui fuit olim monasterii cryptae ferratae, in quo post alias diversorum auctorum lucubrationes, Dionysii areop. de eccl. hierarchia opus scribitur notariis perpetuo notis densissimis ac venustissimis, quae magnas paginas occupant XLI: rarus hercle ac mirus artis huius thesaurus, cui nullum facile parem invenies, quique ad cognoscendam funditus Graecorum tachygraphiam fortasse sufficiat. Nunc ut tabulae a me propositae fructus in proximo legentibus extet, Isidori Dionysiique textum heic communibus lit-

Codices vatic. tachygraphici.

teris ponam, quem studiosi cum tachygraphica tabula conferentes, notarum significationes, ut spero, intelligent. Etenim post Gruteri totque aliorum eruditorum curas, post Carpentarii alphabetum et chartas, post tironianum hodierni Koppii lexicon, genus id scripturae altis adhuc tenebris obsitum scimus.

Isidori etymolog. lib. I. cap. 27. de orthographia.

Orthographia graece, latine recta scriptura interpretatur: ὀρθὴ enim graece recta, γραφὴ scriptura dicitur. Haec disciplina docet, quemadmodum scribere debeamus. Nam sicut ars tractat de partium declinatione, ita *orthographia* de scribendi peritia: ut puta *ad*, quum est praepositio, *d* litteram; quum est coniunctio, *t* litteram accipit. *Haud*, quando adverbium est negandi, *d* littera terminatur, et aspiratur in capite; quando autem coniunctio disiunctiva est, per *t* litteram sine aspiratione scribitur. *Apud* praepositio per *d* scribitur, sicut *ad*, ut *apud patrem*: quoniam veteres saepe *apud* pro *ad* usi sunt, duabus ex iis mediis litteris subtractis. Interdum autem aliae litterae in locum aliarum rite ponuntur. *B*, et *p* litteris quaedam cognatio est. Nam pro *Pyrrho* dicimus *Byrrhum*. *C*, et *g* quandam cognationem habent. Nam quum dicimus *centum*, et *trecentos*, postea dicimus *quadringentos*, *g* ponentes pro c. Porro inter *c* et *q* quaedam cognatio est: nam *huiusce* per c, *cuiusque* per *q* scribimus. *Cum* autem praepositio per c scribenda est; si autem adverbium fuerit, per *q*. Dicimus enim, *quum lego*. *Deus* per *e* solam: *daemon* per *ae* diphthongon est notandus. *Equus*, quod est animal, per *e* scribendus. *Aequus*, quod est iustus, per *ae* diphthongon est scribendus. *Exsul* addita *s* debet scribi: quia *exsul* dicitur, qui *extra solum* est. *Exultat* melius sine *s* littera scribitur. Nam quum ipsa *x* ex c et *s* constet, quomodo quum in ea sit *s*, rursus ei additur alia? *Aequor* per diphthongon scribendum, quia non ab aqua, sed ab *aequalitate* nomen est factum. *Forsitan* per *n* in fine scribendum, quia integrum eius est, *forte si tandem*. *Fedus*, quod est deformis, per *e* solam scribendum: *foedus*, quod est pactum, cum oe diphthongo scribendum. *Formosus* sine *n* scribitur: quia a *forma* vocatur. *Gnatus* *, quod est filius, per *g* scribendum, quia facit *generatus*.

* Cod. gnarus.

H, quae aspirationis nota est, in latino tantum vocalibus iungitur: ut *honor*, *homo*, *humus*. Aspiratur autem et consonantibus, sed *in* graecis et hebraeis nominibus. *Heus* autem, et *heu* interiectiones per *h* scribendae. *I* litteram inter duas vocales constitutam bis scribi quidam existimabant, ut *Troiia*, *Maiia*; sed hoc ratio non permittit. Nunquam enim tres vocales in una syllaba scribuntur. Sed *I* littera, inter duas vocales constituta, pro dupla habetur. *Id* pronomen neutri generis per *d* scribitur, ab eo quod est *is*, *ea*, *id*; quia facit *idem*. Quod si verbum est tertiae personae, per *t* notabitur, ab eo quod est *eo*, *is*, *it*, quia facit *itur*. *K* litteram antiqui praeponebant, quoties *a* sequebatur, ut *kaput* *, *kanna* *, *kalamus*. Nunc autem *Kartago* et *kalendae* per eandem tantum scribuntur. Omnia autem graeca nomina, qualicumque sequente vocali, per *K* sunt scribenda. *Laetus* per *ae* diphthongon scribitur: quia *laetitia* a *latitudine* vocata est, cui con-

* Cod. c pro k.

traria est tristitia, quae angustiam facit. *L* autem littera interdum pro *d* littera utimur, ut *latum* pro *datum*, et *calamitatem* pro *cadamitate*: a *cadendo* enim nomen assumpsit *calamitas*. *Maxumus*, an *maximus*, et siqua similia sunt, qualiter scribi debeant, quaesitum est. Varro tradidit, Caesarem per i huiusmodi verba enunciare, et scribere solitum esse: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam, ut *maximus*, *optimus*, *pessimus* scribatur. *Malo* per unum *l* scribendum, quia est *magis volo*. *Malle* per duo *ll*, quia est *magis velle*. *Volo*, *nolo* per unum *l*; *velle*, et *nolle* per duo. *Nolo* enim *non volo* est: *nolle*, *non velle*.

Os, si vultum, aut ossum significat, per o solam scribendum est; si personam, *h* praeponenda est. *Ora* finium per o, *hora* diei per *h* scribendum. *Onus* si de onere venit, per *o* solam scribendum: si de *honore*, cum *h* aspiratione. *Praepositio* et *praeterea*, per *ae* diphthongum scribendum. *Pene* vero, quod est coniunctio, per *e*. *Poena*, quod est supplicium, per *oe*. *Q* littera tunc recte praeponitur, quum illam statim *u* littera sequitur, et alia quaelibet una pluresve vocales iunguntur, ita ut una syllaba fiat. Cetera per c scribuntur. *Quae* pronomen cum *a* scribendum: *que* coniunctio sine *a*. *Quid* per *d* litteram scribitur, quum pronomen est; per *t*, quum verbum: cuius positio prima est *queo*, *quis*, *quit*: et in compositione *nequeo*, *nequis*, *nequit*. *Quod*, quando pronomen est, per *d* scribendum: quando numerus, per *t*; quia *totidem* per *t* scribitur. *Quotidie* per *q* scribendum, non per c, ut sit *quot diebus*. *R* littera communionem habet cum *s* littera. Itaque apud antiquos *honos*, *labos*, *arbos* dicebatur: nunc *honor*, *labor*, *arbor*. *Sat* per *t* scribi oportet, quia integrum eius facit *satis*. *Sed* per *d* oportet scribi: apud antiquos enim *sedum* dicebatur, nos finales duas litteras abscidimus.

Tamtus, sicut et *quamtus*, in medio *m* habebunt. De *quam* enim, et *tam* veniunt; unde et *quamtitas*, *quamtus*, et *tamtus*. *Vae* interiectio cum *a* scribenda. *Ve* coniunctio sine *a*. *Xristus*, quia graecum est, per *X*, id est *Ch*, scribendum. Ita et *Xrisma*. *Y* et *Z* litteris sola graeca nomina scribuntur. Nam quum *iustitia* *z* litterae sonum exprimat, tamen quia latinum est, per *t* scribendum est, sicut *militia*, *malitia*, *nequitia*, et cetera similia. In dubiis quoque verbis consuetudo veterum erat, ut quum eadem littera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longae syllabae apicem apponerent: ut puta, *populus* an arborem significaret, an hominum multitudinem, apice distinguebatur. Sic et ubi litterae consonantes geminabantur, sicilicum superponebant, ut *sel'a*, *ser'a* *, *as'eres*. Veteres enim non duplicabant litteras, sed supra sicilicum apponebant, qua nota admonebatur lector, geminandam esse litteram. Sicilicus enim est littera omnis.

* Cod. cer'a.

Dionysii areop. eccl. hierarch. cap. V. ed. paris. T. I. p. 312.

Μυστήριον ἱερατικῶν τελειώσεων.

Ὁ μὲν ἱεράρχης ἐπὶ τὴν ἱεραρχικὴν τελείωσιν προσαγόμενος ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπίπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχει τὰ θεοπαράδοτα λόγια, καὶ τὴν ἱεραρχικὴν χεῖρα· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ πρὸς τοῦ τελοῦντος αὐτὸν ἱεράρχου ταῖς παναγεστάταις ἐπικλήσεσιν ἀποτελειοῦται· ὁ δὲ ἱερεὺς ἄμφω τὼ πόδε κλίνας ἐπίπροσθεν τοῦ θείου θυσιαστηρίου ἐπὶ κεφαλῆς ἔχει τὴν ἱεραρχικὴν δεξιάν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ πρὸς τοῦ τελοῦντος αὐτὸν ἱεράρχου ταῖς ἱεροποιοῖς ἐπικλήσεσιν ἁγιάζεται· ὁ δὲ λειτουργὸς —

HOC VOLUMINE CONTINENTUR

IN PARTE I.

IN PARTE II.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΩΣΗΕ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Εἰς ἔλεγχον τῶν ἀβασανίστως ἐπιβάλλειν ταῖς προφητικαῖς ἐπιχειρούντων φωναῖς, καὶ μὲν καὶ πρὸς κατασκευὴν τῶν ἑξῆς, ἀρξώμεθα τῆς τῶν προφητικῶν σαφηνείας, Θεοῦ διδόντος, ἀπὸ τοῦ Ὠσηὲ τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι, ὃν καὶ πρῶτον εἶναι τῷ χρόνῳ συμβέβηκε τῶν λοιπῶν προφητῶν· τοῦ γὰρ μακαρίου Δαβίδ, καθ᾽ ἃ πρόσθεν ἔφθην εἰπὼν, ἐν ψαλμοῖς ἁπάσας τὰς περὶ τὸν λαὸν ἐσομένας μεταβολὰς ἐπιόντος προδήλως, σιγὴ μὲν τὸν ἐν μέσῳ χρόνον κατεῖχεν, ἅτε ἀρκούντως ἅπαντα προειρηκότος ἐκείνου· ἐπειδὴ δὲ ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν συνέβη καθ᾽ ὃν ἤρξαντο κακῶς πάσχειν αἱ δέκα φυλαὶ, τῶν ἀσσυρίων αὐτὰς πολιορκούντων, ἄχρις οὗ παντελῶς αὐτὰς τῶν οἰκείων τόπων ὁ Σενναχηρεὶμ ἀφελὼν εἰς ἀλλοτρίους μετῴκισε τόπους· τά τε πόῤῥωθεν τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ προειρημένα περὶ τῶν τῷ λαῷ συμβησομένων χαλεπῶν, τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν ἐδέχετο· ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Ἐζεκίαν ἐγένετο καιρῶν, τῆς Ἰούδα φυλῆς βασιλεύοντα σὺν τῇ Βενιαμὶν, προεβάλετο τῶν πραγμάτων ἐγγύθεν ὄντων ἡ θεία χάρις τοὺς προφήτας, καὶ πρό γε τῶν λοιπῶν τὸν Ὠσηὲ μηνύοντα τὰ περὶ αὐτοὺς θεόθεν ἐσόμενα, καθάπερ τινὰ ὑπόμνησιν ποιούμενον τῶν παρὰ τῷ Δαβὶδ πάλαι τε εἰρημένων· καὶ πρόπαλαι, ὡς ἂν τῶν τε ἐσομένων χαλεπῶν τοὺς ἰσραηλίτας ἀποφήνειεν αἰτίους, ἀποστάντας μὲν τῆς περὶ τὸν θεὸν θεραπείας τε καὶ γνώσεως, περὶ δὲ τὰ εἴδωλα καὶ τοὺς δαίμονας ἅπασαν ἔχοντας τὴν σπουδήν· δῆλον τε ποιήσειεν ὅτι οὐκ ἔκ τινος συντυχίας γίγνεται ταῦτα· πόῤῥωθεν δὲ εἴρητό τε καὶ προώριστο τῷ θεῷ γενέσθαι, τὴν τούτων αὐτῶν ἐπισταμένῳ κακίαν, καὶ τὰ περὶ αὐτοὺς ὅντινα τρόπον προσῆκεν οἰκονομεῖν εἰδότι σαφῶς, εἰς προπαρασκευὴν τῆς τοῦ δεσπότου χριστοῦ δείξεώς τε καὶ παρουσίας· ὥστε γὰρ δῆλον ἅπασιν γενέσθαι ὅτι τὴν περὶ τὸν λαὸν κηδεμονίαν διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν προσδοκώμενον φανήσεσθαι ποιεῖται, ἐκδίδωσι μὲν τὰς δέκα φυλὰς τῇ τῶν ἀσσυρίων αἰχμαλωσίᾳ· φυλάττει δὲ ἐπὶ τῶν τόπων τὴν Ἰούδα μόνην, ἐξ ἧς περ ἤμελλεν ὁ δεσπότης ἀναφαίνεσθαι τὸ κατὰ σάρκα Χριστός· ἣν περ οὖν εἰς αἰχμαλωσίαν ὕστερον ἀπελθοῦσαν διὰ τὰς αὐτῶν ἐκείνων παρανομίας ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ τοῦ βασιλέ-

σαντος τῶν Βαβυλωνίων, ἐπανελθεῖν παραδόξως πεποίηκεν· ἐπανελθόντων μὲν καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν φυλῶν τινῶν εὐαριθμήτων ἐξ ἑκάστης, τῆς Ἰούδα δὲ μόνης ἐπαναχθείσης ὅλης· ὡς ἂν γένοιτο δῆλον ὅτι ἠδύνατο μὲν βουληθεὶς ὁ Θεὸς καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ἐπαναγαγεῖν ὁμοίως ταύτῃ· ἀμελήσας δὲ τῶν λοιπῶν περὶ ταύτην ἅπασαν ἔθετο τὴν φροντίδα, ἀφ' ἧς περ ἤμελλεν ὁ δεσπότης ἀναδείκνυσθαι Χριστὸς, ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων φανούμενος σωτηρίᾳ· καὶ γὰρ δὴ τοῦτον τὸν λόγον καὶ αἱ τῶν προφητῶν μηνύσεις ἐτύγχανον ἀναγκαῖαι, δηλοῦσαι ὅτι πάλαι τὰ δεδογμένα τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένα, νῦν λαμβάνει πέρας, ἀπορρήτως ἅπαντα οἰκονομοῦντος τὰ περὶ αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ· ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ὠσηὲ ποιῶν ὁ προφήτης, τὰ περὶ τὸν λαὸν ὑπὲρ ὧν ἠσέβουν κατὰ θείαν ἐσόμενα βουλὴν μηνύει σαφῶς· ἄρχεται δὲ οὕτως.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I. v. 1. "Λόγος κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὠσηὲ τὸν τοῦ Βεηρὶ ἐν ἡμέραις Ὀζίου καὶ Ἰωάθαμ καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίου βασιλέων Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοὰμ υἱοῦ Ἰωὰς βασιλέως Ἰσραήλ." Ὡς ἐπιγραφή τίς ἐστιν αὕτη τοῦ βιβλίου περιεκτική, δηλοῦσα τόν τε προφήτην οὗ περ ἐστὶ τὰ εἰρημένα, καὶ τὸν καιρὸν καθ' ὃν εἰρήκει ταῦτα· λόγον δὲ κυρίου τὴν ἐνέργειαν ἁπανταχοῦ λέγει τὴν θείαν τὴν ἐφ' ὅτῳ δήποτε γιγνομένην· ὡς τὸ, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, ἵνα εἴπῃ ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ συνέστησαν τῇ θείᾳ· θείαν δὲ ἐνέργειαν κἀνταῦθα λέγει, καθ' ἣν ἀποκάλυψις τῶν ἐσομένων ἐγίνετο τῷ προφήτῃ· ἀφ' ἧς περ αὐτῷ καὶ τὸ λέγειν τε καὶ μηνύειν τὰ ἐσόμενα δύναμις ὑπῆρχεν· εἰς δήλωσιν δὲ ἀκριβεστέραν, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς προστίθησιν ὄνομα· ἀναγκαίως δὲ λέγει καὶ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ περ κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ θειόθεν ἐμήνυε τὰ ἐσόμενα· λέγει δὲ ὅτι καθ' ὃν καιρὸν Ὀζίας τε ἐβασίλευε καὶ Ἰωάθαμ καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίας· ἀφ' ὧν σκοπήσειεν ἄν τις εἰκότως ὅτι οὐχ ὑπὸ μίαν τινὰ ἁρμονίαν συγγέγραφεν τὸ βιβλίον ὁ προφήτης, ἀλλ' ἐν διαφόροις καιροῖς τὰς περὶ τῶν ἐσομένων ἀποκαλύψεις δεχόμενος, ἐποιεῖτο τῶν ἐσομένων τὴν μήνυσιν· ὑπομιμνησκόμενός τε περὶ τῶν πολλάκις διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας, καὶ δὴ καὶ λέγων αὐτὰς πρὸς τὸν λαὸν, εἰς δήλωσιν τῶν ἐσομένων· ὃν περ δὴ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν φαίνεται πλείστους ψαλμοὺς εἰρηκὼς, ὧν ἕκαστον κατὰ τὴν ἐγγιγνομένην ἀποκάλυψιν τε αὐτῷ καὶ ὑπόμνησιν τῇ τοῦ πνεύματος ἐνεργείᾳ

συνετίθει τὲ καὶ πρὸς τὴν ἑτέρων ἐξεφώνει χρείαν· αὐτὸς τὲ περὶ τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεις δεχόμενος πολλάκις καὶ λέγων ἀκολούθως, ὁσάκις δὲ τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεων ἠξιοῦτο· εἰρηκὼς δὲ τῶν τῆς Ἰουδαίας βασιλέας, ὁπηνίκα πρὸς τὸ προφητεύειν διήγειρεν ἡ θεία χάρις τὸν Ὠσηὲ, λέγει καὶ τὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τοῦτ' ἔστι τὸν ἐν δέκα φυλαῖς βασιλεύοντα τότε Ἱεροβοὰμ, τὸν τοῦ Ἰωὰς υἱὸν, ἔγγονον δὲ τοῦ Ἰωάχαζ, ὃς υἱὸς ἐγεγόνει τοῦ Ἰηοῦ, ὃς ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῦ τε Ἀχαὰβ καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς οἰκείας διὰ τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου προβαλόμενος, ὁ θεὸς ὑπέσχετο ἄχρι τετάρτης διαδοχῆς ἐπὶ τῆς βασιλείας ἔσεσθαι τῶν ἐξ αὐτοῦ γιγνομένους· ὧν τρίτος μὲν ἦν ὁ Ἱεροβοὰμ, υἱὸς μὲν τοῦ Ἰωὰς, ἔγγονος δὲ τοῦ Ἰωάχαζ, τέταρτος δὲ γέγονε Ζαχαρίας ὁ τοῦ Ἱεροβοὰμ υἱὸς, ὃς ἐπὶ ἓξ βασιλεύσας τοῖς μησὶ τετελεύτηκεν· πέρας μὲν ἐπ' αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας λαβούσης τῆς θείας, μεταστάσης δὲ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἰηοῦ τῆς βασιλείας ἐπὶ τὸν Σελλὴμ, οὐ τῆς αὐτῆς ὑπάρχοντα συγγενείας· παρεληλύθει μὲν οὖν εἰς τὴν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείαν ὁ Ἱεροβοὰμ, Ὀζίου βασιλεύοντος τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου τοῦ κακῶς πράττειν ἔλαβον τὴν ἀρχὴν οἱ τῶν δέκα φυλῶν, ἄχρις οὗ παντελῶς αὐτὰς αἰχμαλώτους λαβὼν μετῴκισεν ὁ τῶν ἀσσυρίων βασιλεύς· ὥστ' ἂν εἰκότως κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπὶ τὴν προφητείαν τὸν Ὠσηὲ παρεληλυθέναι, τῶν τε προῤῥήσεων ὑπομιμνήσκοντα τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, καὶ μνημονεύοντα ἐγγύθεν ἐσόμενα τὰ δὴ πόῤῥωθεν εἰρημένα περὶ αὐτῶν· καὶ μετὰ ταῦτα φησίν.

" Ἀρχὴ λόγου κυρίου πρὸς Ὠσηὲ ". Δῆλον ὅτι ἐντεῦθεν τῆς πρὸς αὐτὸν v. 2.
ἀποκαλύψεως ἤρξατο ὁ θεός· κελεύει τὲ αὐτῷ γυναῖκα πόρνην ἀγαγέσθαι, καὶ δὴ καὶ τεκνώσασθαι ἐξ αὐτῆς· καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι· " διότι ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ κυρίου ". τὸ μὲν οὖν παρασκευάζειν τινὰ τῶν οὐχ ἁρμοδίων εἶναι δοκούντων τοῖς πολλοῖς τοὺς προφήτας ποιεῖν τὸν θεὸν, ὡς τὸν Ἡσαΐαν γυμνὸν ἀνυπόδητον ἐκέλευσεν ἐν μέσῳ παριέναι πάντων, καὶ ὁπόσα δὴ τοιαῦτα, πρόδηλον ἔχει τὴν αἰτίαν· ἐπειδὴ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν μὲν λόγων παρέργως ἀκούειν εἰώθαμεν, ἐκταραττόμεθα δὲ πρὸς τὴν τῶν γινομένων τὲ καὶ ὁρωμένων καινότητα· καὶ μάλιστα ὅτ' ἂν ἀπῳδὰ τοῦ τρόπου τοῦ ποιοῦντος ὑπάρξῃ, εἰκότως ὁ θεὸς διὰ τὸ τῶν ἰουδαίων δυσπειθὲς παρασκευάζει πολλάκις τοὺς προφήτας τοιαῦτα τινὰ διαπράττεσθαι, ἵν' ἐκ τῆς τῶν γινομένων καινότητος ἐπιστρεφόμενοί πως οἱ τοῦ λαοῦ μανθάνωσι τὲ τὴν αἰτίαν καὶ παιδεύωνται τὸ δέον· ἐκέλευσε τοίνυν τῷ προφήτῃ πόρνην ἀγαγέσθαι γυναῖκα· καινὸν γὰρ ἦν τὸν προφήτην ἑλέσθαι γυναῖκα τοιαύτην εἰς γάμου λαβεῖν κοινωνίαν, ὅπερ οὖν αὐτῷ ποιῆσαι προσέταξεν ὁ θεός· ἐπειδὴ αὐτῷ τὲ τῷ προφήτῃ εἰς κοινωνίαν

γάμου γυναῖκα λαβεῖν κατὰ νόμον ἐξῆν· τήν τε πόρνην λαμβάνων σωφρονεῖν ἔπειθεν ὡς εἰκός· ἀνάγκη γὰρ ἦν ξενίζεσθαι μὲν ἅπαντας, ὅτι ἀνὴρ τοῦ προσήκοντος πολλὴν ἐπιμέλειαν ἔχων, καταλιπὼν τὰς ἐν σεμνότητι πῶς εἶναι δοκούσας, εἰς γάμου κοινωνίαν εἵλετο πόρνην λαβεῖν· ἡ δὲ τοῦ γιγνομένου καινότης ἀφορμὴν ἐδίδου τῷ προφήτῃ τὰ προσήκοντα λέγειν πρὸς αὐτούς· πρὸς τὸ καὶ πολλῇ τῇ παραθέσει μείζονα φαίνεσθαι τὸ τὸν Θεὸν αἱρεῖσθαι οὕτως ἀγνωμόνων ἀνδρῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἑαυτὸν κατιέναι· εἴ γε καὶ τὸν προφήτην θαυμαστὸν ἦν ἐπειλημμένον τοῦ προσήκοντος εἰς πόρνης ὁμιλίαν χωρεῖν· ἐπειδὴ τοίνυν φησὶν ἐπιμελοῦμαι τῶν Ἰσραηλιτῶν πορνικὸν τρόπον πάντοτε ἐπιδεδειγμένων περὶ ἐμὲ, καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἄχρι τοῦ δεῦρο ταύτην ἐπιτεινόντων τὴν γνώμην, καὶ παρὰ πάντας ἀνθρώπους αὐτοὺς εἰς οἰκειότητα εἱλόμην τὴν ἐμήν· μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ ἔλεγχον τῆς περὶ ἐμὲ γνώμης ἀκριβῆς παρέξονται τὴν ἐπαγομένην αὐτοῖς ὑπ᾽ ἐμοῦ τιμωρίαν· ὅτε τῇ αἰχμαλωσίᾳ παραδιδόμενοι παντελῶς ταύτης ἀπαλλοτριοῦνται τῆς γῆς· ἐν ἧπερ οἰκοῦντας ἐπιμελείας τε τῆς ἐμῆς ἀξιουμένους ἐπὶ τῶν νόμων μένειν ἐκέλευσα τῶν ἐμῶν· ὅνπερ δὴ τρόπον καὶ ταῖς γυναιξὶν ἔθος εἰς κοινωνίαν λαμβανομέναις, ἐπὶ τῶν γαμικῶν μένειν νόμων· ἐφ᾽ ἅπασι δὲ τούτοις, οὐ τὴν προσήκουσαν τῶν γινομένων αἴσθησιν ἔχουσιν, οὔθ᾽ ὧν ποιοῦσιν, οὔθ᾽ ὧν πείσονται δικαίως· φέρε δὴ σὺ προφῆτα τῇ τοῦ γινομένου καινότητι ἔλεγχον τῆς παρ᾽ αὐτῶν πραττομένης ποίησαι ἀτοπίας.

v. 3. Πείθεται δὴ τούτοις ὁ προφήτης, καὶ ἄγεται πρὸς γάμον πόρνην, ἧς καὶ
τὸ ὄνομα καὶ τὸν πατέρα λέγει ὡς μὴ πλάσμα ψιλὸν τί δοκοίη τὸ λεγόμενον,
ἱστορία δὲ ἀληθὴς πραγμάτων· γίνεται δὲ αὐτῷ καὶ υἱὸς ἐκ ταύτης, ὃν ἐκέ-
v. 4. λευσεν Ἰεζραὴλ ὀνομασθῆναι· οὕτω δὲ τὸ χωρίον ἐλέγετο ἐν ᾧ τε Ναβουθαὶ
τὴν παράνομον ὑπομεμένηκε σφαγήν· καὶ μὴν καὶ Ἰεζάβελ κατεσφάγη, δίκας
τῆς ἐπ᾽ αὐτῷ τίνουσα παρανομίας· αὐτήν τε καὶ ἅπαν τὸ γένος τοῦ Ἀχαὰβ
ἀντὶ τῆς παρανομίας ταύτης κατὰ πρόσταγμα θεῖον ἀπολέσαντος τοῦ Ἰηοῦ·
„ Μικρὸν γάρ φησιν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὴλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ, καὶ
„ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραήλ· „ ἀνθ᾽ ὧν γάρ φησιν εἰς βασιλείαν ὑπ᾽
ἐμοῦ προχειρισθεὶς ὁ Ἰηοῦ ἅπαν τοῦ οἴκου Ἀχαὰβ ἀπώλεσεν τὸ γένος· ὑπέρ
τε τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς παρανομίας ἣν κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ ἐπὶ τοῦ προρρηθέν-
τος τετόλμηκε τόπου· εἶτα οὐ σωφρονισθεὶς ἐπὶ τούτοις, οὐδ᾽ ἀφ᾽ ὧν ἴσχυσε
καθ᾽ ἑτέρων παρανενομηκότων ἐφυλάξατο τὴν παρανομίαν· ἅπαντες δὲ οἱ ἐφε-
ξῆς τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεύσαντες τὴν τοῦ Ἀχαὰβ ἐμιμήσαντο γνώμην· μετ᾽ οὐ πολὺ
δὴ πᾶσαν παύσω τοῦ Ἰσραὴλ τὴν βασιλείαν· ἐπεὶ μὴ δὲ οἷόν τε ἦν οἰκεῖον

ἔχειν βασιλέα τοὺς ὑπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τυγχάνοντας τοῦ λοιποῦ· " Συντρίψω v. 5.
δὲ καὶ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραήλ „. ἐκ τοῦ μέρους πᾶσαν αὐ-
τῶν καλέσας τὴν χώραν· ἵνα εἴπῃ ὅτι πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν ἄπρακτον ἐρ-
γάσομαι ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑποχειρίους τοῖς πολεμίοις ἐργασάμενος,
λέγει δὲ τοῖς ἀσσυρίοις.
Εἶτα λέγει ὅτι γέγονεν αὐτῷ καὶ θυγάτηρ ἐκ τῆς αὐτῆς γυναικὸς, ἣν οὐκ v. 6.
ἠλεημένην κληθῆναι κελεύει, ὑπομνήμα τι παρεχομένην διὰ τῆς οἰκείας προση-
γορίας τοῦ μηδενὸς ἐλέους τεύξεσθαι τοὺς ἰσραηλίτας, ἐπὶ παντελεῖ δὲ παραδοθήσεσθαι
αἰχμαλωσίᾳ, οὐ τῇ δυνάμει τῶν πολεμίων, ἀλλ' αὐτοῦ γε αὐτοῖς πολεμοῦν-
τος τοῦ Θεοῦ προδήλως· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ " ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι
αὐτοῖς „. Εἰς μείζονα δὲ ἀπόδειξιν τῇ γνώμῃ φησὶν ἐμῇ ταῦτα γίνεσθαι παρ' v. 7.
αὐτῶν, παρέξομαι τὰ κατὰ τὸν Ἰούδαν, οὓς ἐλεήσω τε ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων τῶν
ἐκείνους αἰχμαλωτευσάντων τὰ ὅμοια κινδυνεύοντας παθεῖν· καὶ διασώσω τῇ δυνά-
μει τῇ ἐμῇ, οὐ τόξῳ καὶ ξίφει καὶ πολέμῳ, ἀλλ' οὐδὲ τινὶ ἀνθρωπίνῃ συμμαχίᾳ
βοηθουμένους καθάπαξ, μόνῃ δὲ τῇ ἐμῇ δυνάμει τὸν τοσοῦτον κίνδυνον διαφεύ-
γοντας· ὅπερ δὴ καὶ γέγονεν, ἀγγέλου διὰ τῆς νυκτὸς ἀθρόον ἑκατὸν ὀγδοή-
κοντα πέντε χιλιάδας τῶν ἀσσυρίων ἀνελόντος· ὡς τραπῆναι μὲν πρὸς φυγὴν
τοὺς λοιποὺς, ἀναντίῤῥητον δὲ τοὺς ἐπὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ δέξασθαι τὴν σωτηρίαν.
Τίκτεται δὲ πάλιν καὶ ἕτερος υἱὸς, ὃν εἰς τὴν τῶν εἰρημένων βεβαίωσιν, οὐ λαὸν v. 8.
κελεύει κληθῆναι, καὶ τὴν αἰτίαν λέγει· " ὅτι ὑμεῖς οὐ λαός μου, καὶ ἐγὼ οὐκ v. 9.
εἰμὶ ὑμῶν „, ὑμεῖς τε γὰρ ἀπαλλοτριωθήσεσθε τῆς ἐμῆς κηδεμονίας λοιπὸν,
κἀγὼ δὲ ὡς ἂν ἀλλοτρίους ὄντας τοῖς ἐπικειμένοις ἐκδώσω κακοῖς· εἶτα ἐπά-
γει· " ὅτι ἦν ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, καὶ οὐκ ἐκ- v. 10.
μετρηθήσεται, οὐ δὲ ἐξαριθμηθήσεται „ μεῖζον γὰρ ἦν τὸ θαῦμα καὶ σαφῆ
τῆς θείας ὀργῆς τὸν ἔλεγχον παρεχόμενον, εἰ τοσούτους ὄντας ἀθρόον αἰχμα-
λωσίᾳ παρεδίδου, μηδὲν ἐξ αὐτῶν τοσούτων ὄντων ὠφελεῖσθαι οἵους τε ὄντας·
εἶθ' ὅπερ ἔθος τοῖς προφήταις, καὶ μὲν καὶ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ τὸ ἐν μέσῳ
τῶν λυπηρῶν καὶ τὰ ἡδέα μηνύειν, τήν τε ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ἐπὶ ψυ-
χαγωγίᾳ τῶν ἐν τοῖς χείροσι γινομένων " καὶ ἔσται φησὶν ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐῤῥήθη
αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς, αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος· „ οὕτω καὶ
ὁ μακάριος Δαβὶδ τὰ κατὰ τοὺς ἀσσυρίους εἰπὼν, ἐπάγει· τίς δώσει ἐκ Σιὼν
τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραήλ; ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐ-
τοῦ, ἀγαλλιάσεται Ἰακὼβ, καὶ εὐφρανθήσεται Ἰσραήλ· δεικνὺς ὅτι ἔσται καιρὸς ὁπηνίκα τὴν αἰχμαλωσίαν λύσει πάντως αὐτοῖς ὁ Θεός· τὸ γὰρ αὐτὸ δὴ

κἀνταῦθα φησὶν, ὅτι ἔνθα δὴ ἐκλήθησαν οὐ λαός, τοῦτ' ἔστι ἀπερρίφησαν
τῆς προνοίας τῆς ἐμῆς· ἐνταῦθα δὴ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος· ἵνα εἴπῃ
τεύξονται πάλιν τῆς οἰκειώσεως τῆς ἐμῆς· καλῶς εἰπὼν τὸ ἐν τῷ τόπῳ, ἀφ' οὗ-
περ αὐτοὺς ἀφελὼν εἰς τὸν αὐτὸν ἐπανάγειν ἤμελλεν πάλιν. ἐπάγει γοῦν εἰς
v. 11. μείζονα τοῦ λεγομένου σαφήνειαν· " καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα καὶ οἱ
υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναβήσον-
ται ἐκ τῆς γῆς· " λέγει δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν τῆς τοῦ Ἰού-
δα φυλῆς, μία τίς ἁπάντων γενήσεται ἐλευθερία· ὅτι δὴ ὑπὸ μίαν ἔσονται
τὴν ἀρχὴν, τῶν πάντων μὲν ἡγεῖσθαι τὴν Ἰούδα φυλὴν ἐν βασιλείᾳ δὲ καὶ ἀρχῇ
καθεστάναι τοὺς ἐξ ἐκείνης τυγχάνοντας τῆς φυλῆς· εἶτα ἐπάγει " ὅτι μεγάλη
ἡμέρα τοῦ Ἰεζραήλ· " ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ὑπὲρ τούτου δώσουσι δίκας, τοῦ-
το βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τούτων δὴ τῶν ὑπὲρ τῆς πρόσθεν αὐτῶν ἀσεβείας πε-
πονθότων κακῶς, φοβερὰ τίς ἔσται καὶ ἐπίδοξος ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν
παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα, τῆς ἐπανόδου τεύξονται τῆς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα· καὶ
τίς ἡ ἀπόδειξις;

ΚΕΦ. Β.

CAP. II.
v. 1. " Εἴπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, λαός μου· καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, ἠλεημένη· "
εἴπατε ἀντὶ τοῦ ἐρεῖτε, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐναλλαγήσεται αὐτοῖς τὰ ὀνόματα· ἁρμόσει
γὰρ αὐτοῖς φησὶ τὸ λαὸς λέγεσθαι καὶ ἠλεημένη, ὡς ᾠκειωμένοις τε καὶ τῆς φιλαν-
θρωπίας ἀπολαύουσι τότε τῆς ἐμῆς· εἶτα ἀπὸ τῆς προκειμένης εἰκόνος τοῦ λόγου
v. 2. τὴν ἀφορμὴν λαβών· " κρίθητε φησὶ, πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν κρίθητε· ὅτι αὐτὴ
οὐ γυνή μου, κἀγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς· " ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς προκειμένης εἰκόνος,
εὔδηλον ὅτι μητέρα μὲν τὴν πόρνην καλεῖ, τέκνα δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς ὡς εἰκὸς γεν-
νηθέντα· ἐνταῦθα δὲ μητέρα μὲν λέγει τὴν συναγωγὴν τῶν ἰουδαίων, ἣν ἄνω-
θεν ὡσανεὶ μνηστευσάμενός τε καὶ συνάψας ἑαυτῷ τῇ τῆς κηδεμονίας ὑπερβολῇ
ἐξήγαγέ τε τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐλευθερίας ἀξιώσας εἰς τὴν ἔρημον ἤγαγεν, ἐπὶ τῷ
τὴν θεοσέβειαν ἐκπαιδεῦσαι εἰς μείζονα σχέσιν ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ· καθὰ καὶ ὁ
μακάριος Δαβὶδ φησὶ, μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς,
ἐλυτρώσω ῥάβδον κληρονομίας σου· τέκνα δὲ ταύτης τὸν κατὰ διαδοχὴν ἐξ αὐ-
τῆς συστάντα λαόν· ὡς γὰρ οἱ πατέρες οἱ τότε λέγονται τῶν μετὰ ταῦτα· οἱ
γὰρ πατέρες ὑμῶν φησὶ τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον, οὕτω
καὶ μήτηρ ἡ ταύτης συναγωγὴ καλοῖτο ἂν δικαίως, ἀφ' ἧς περ τὸ μετὰ ταῦ-
τα σύστημα γέγονε τῶν ἰουδαίων· ὀνειδίζων οὖν αὐτῶν τὴν μοχθηρίαν τοῦ τρό-

που, καλῶς φησὶν ὅτι ἄνωθεν ἐστὲ μοχθηροί, καὶ τῇ μητρὶ σαφῶς ἐοικότες τῇ οἰκείᾳ· εἰ γοῦν τὶς τὰ τῶν τότε κρίνοι καὶ τὰ νῦν, πολλὴν αὐτῶν εὑρήσει σαφῶς τὴν συγγένειαν· ἐκείνων μὲν μετὰ τὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων τυχεῖν ἀγαθῶν τολμησάντων μόσχον τε κατασκευάσαι καὶ εἰπεῖν, οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ οἵ ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὑμῶν δὲ καθ' ὁμοιότητα ἐκείνων καταλελοιπότων μὲν τὴν γνῶσιν τὴν ἐμὴν, τὴν τοσαύτην ὑμῶν πάντοτε πεποιημένου κηδεμονίαν· ἐπὶ δὲ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν τραπέντων· ὥστ' ἂν ἁρμοδίως ὑμᾶς παρεικασθῆναι τῇ πόρνῃ· ἐπεὶ μήτε ὑμῖν οὕτω διακειμένοις ἁρμόττον τὸ ἐμοὺς ἔτι καλεῖσθαι· ἐγώ τε ἀπηλλοτριωμένος ὑμῶν ἐξ αὐτῶν δείκνυμαι τῶν πραγμάτων· τοιγαροῦν τί;

“ Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ
μέσου μαστῶν αὐτῆς· „ μακρὰν γὰρ αὐτὴν ἐμαυτοῦ καταστήσω διὰ τῆς αἰχμαλω-
σίας, καὶ διὰ τῆς πόῤῥω τῶν τόπων ἀπαγωγῆς· ὡς μηκέτι θεωρεῖν αὐτὴν παρ' ἐμοὶ τὴν
πορνείαν ἐκτελοῦσαν τὴν οἰκείαν· μήτε μὲν τὴν μοιχείαν ἣν μετὰ πολλῆς ἐργάζεται τῆς ἀκο-
λασίας, ἅπασαν ἑαυτὴν προθεῖσα τοῖς εἰδώλοις· τοῦτο γὰρ λέγει, τὸ ἐκ μέσου μα-
στῶν αὐτῆς, ὡς ἂν τῶν πορνῶν δι' ὑπερβολὴν ἀκολασίας τοὺς μαστοὺς τοὺς ἰδίους
τοῖς ἐρασταῖς παρεχουσῶν· καὶ καθ' ἑξῆς τὰ ἀκόλουθα λέγων “ ὅπως ἂν ἐκδύ- v. 3.
σω αὐτὴν καθὼς ἐν ἡμέραις τῆς γεννήσεως αὐτῆς· „ πάντα τὸν κόσμον φησὶν
ἀφελὼν, ὃν διὰ τῆς ἐμῆς αὐτῇ περιέθηκα κηδεμονίας, ἐν ἐκείνῳ καταστήσω
τῷ σχήματι, ἐν ᾧπερ ἦν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου τὸ πρῶτον συστᾶσα, ὅτε ἐν ἀνάγ-
καις ἦν καὶ πόνοις καὶ δουλείᾳ πικρᾷ· γέννησιν γὰρ αὐτῆς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον κα-
λεῖ· ἐπειδὴ τῆς ἰουδαικῆς συναγωγῆς ἀρχὴ τῆς συστάσεως ὁ καιρὸς ἦν ἐκεῖ-
νος· “ καὶ θήσω αὐτὴν ὡς ἔρημον, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς γῆν ἄνυδρον· „ οὕτως
παντὸς ἐστερημένην ἀγαθοῦ, ὥσπερ ἡ ἔρημος καὶ ἡ ἄνυδρος γῆ καρπῶν ἄμοι-
ρός ἐστι παντελῶς· “ καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψει· „ πάντων ἐστερημένην τῶν
ἀγαθῶν, καὶ ἐφιεμένην μὲν αὐτῶν ὡς εἰκὸς, τυγχάνουσαν δὲ οὐδενός· “ καὶ τὰ v. 4.
τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω, ὅτι τέκνα πορνείας ἐστίν· ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μή- v. 5.
τηρ αὐτῶν, κατῄσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά· „ ἐν δὲ τοσούτοις ἐξεταζομένων κακοῖς
ἔλεον οὐ ποιήσομαι ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου τότε πεποίηκα, ἐπειδὴ οὗ-
τοι τε ἀνάλογα τῇ μητρὶ πεφρονήκασι τῇ οἰκείᾳ· καὶ ἡ μήτηρ δὲ αὐτῶν ἄνω-
θεν τοιαύτην ἐπιδειξαμένη περὶ ἐμὲ τὴν γνώμην, αἰσχύνῃ καὶ τὰ τεχθέντα
ἐξ αὐτῆς περιβέβληκεν, ἅτε μιμησάμενα τὴν μητρῴαν κακίαν. “ ὅτι εἶπε πορεύ-
„ σομαι ὀπίσω τῶν ἐραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου καὶ τὸ ὕδωρ
„ μου, καὶ τὰ ἱμάτιά μου καὶ τὰ ὀθόνιά μου, τὸ ἔλαιόν μου, καὶ πάντα ὅσα μοι

„ καθήκει· „ ἐκδεδώκασι γὰρ ἅπαντες ἑαυτοὺς τῇ τῶν δαιμονίων θεραπείᾳ, παρ᾽
αὐτῶν ἔχειν ἅπαντα εἰπόντες ὁπόσα περ αὐτοῖς πρόσεστιν ἀγαθὰ, ἃ προ-
δήλως ἔχουσι παρ᾽ ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων· ἐραστὰς δὲ αὐτῆς τοὺς δαί-
μονας εἶπεν, ὡς ἂν καὶ τὴν ἐκείνων ἐκφήνειεν σπουδὴν, ἣν περὶ τῆς ἀπωλείας
ἔχουσι τῶν ἀνθρώπων, καὶ τούτων τὴν μανικὴν περὶ ἐκείνους γνώμην· καθ᾽ ἣν
ὡς θεούς τε καὶ πάντων αὐτοῖς αἰτίους τῶν ἀγαθῶν περιέπειν ἐτόλμων.
v. 6. “ Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλοψι, καὶ ἀνοικο-
„ δομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὸν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὕρῃ· „ τοιγαροῦν
ἀδιεξοδεύτοις αὐτοὺς περιβαλῶ κακοῖς τούτου γε ἕνεκεν, ἵν᾽ ὥσπερ εἴτις ἔν-
δον ἀπειλημμένος τῶν τε ὁδῶν ἀνῳκοδομημένων, καὶ σκόλοψι πολλοῖς διειλημ-
μένων καὶ χαλεποῖς, ἀδύνατον ἔχοι τὴν ἔξοδον· οὕτω τῇ βαρύτητι τοῦ πολέμου
τῇ τε αἰχμαλωσίᾳ καὶ ταῖς ἐκεῖθεν κατασχεθέντες ἀνάγκαις μὴ δὲ μίαν εὑ-
v. 7. ρίσκοιεν διέξοδον τῶν κακῶν· “ καὶ διώξεται τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ πα-
ραλάβῃ αὐτούς· καὶ ζητήσει αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ εὕρῃ αὐτούς· „ τότε καλέσου-
σι μὲν εἰς βοήθειαν οὓς ἐθεράπευον δαίμονας· περιέσται δὲ αὐτοῖς κέρδος ἐκεῖ-
θεν οὐδέν· “ καὶ ἐρεῖ, πορεύσομαι καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότε-
„ ρον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν· „ τότε δὴ τὴν πλάνην ἐπιγνώσονται τὴν οἰκείαν,
καὶ ὡς ἄμεινον ἦν αὐτοῖς τῆς ἐμῆς ἀντέχεσθαι θεραπείας, ἢ περὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἀ-
v. 8. πάτην εἰλεῖσθαι· “ καὶ αὐτὴ οὐκ ἔγνω ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτῇ τὸν σῖτον καὶ τὸν οἶνον καὶ
„ τὸ ἔλαιον καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον ἐπλήθυνα αὐτῇ· αὐτὴ δὲ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ
„ ἐποίησε τῇ Βαάλ· “ μαθήσονταί τε ὡς πολλήν τινα τὴν ἄγνοιαν ἐνόσουν, ἐκεί-
νοις λογιζόμενοι τῶν προσόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν· ἅπερ οὖν αὐτοῖς σα-
φῶς παρ᾽ ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων διηνεκῶς ἐχορηγεῖτο, οὐ καρποὺς παρέχον-
τος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔκ τε τοῦ κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐξόδου,
καὶ μὴν καὶ ἐκ πολλῶν ὕστερον ἀφορμῶν ἑτέρων· ἀφ᾽ ὧν οὐκ ὤκνουν εἴδωλα
κατασκευάζοντες ἑαυτοῖς, σεμνήν τινα διὰ τὴν τῆς ὕλης πλεονεξίαν τὴν θεραπείαν
αὐτῶν ἡγεῖσθαι.
v. 9. “ Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω καὶ κομιοῦμαι τὸν σῖτον μου καθ᾽ ὥραν αὐ-
τοῦ· „ τοιγαροῦν πολλὴν ἐν αὐτοῖς ἐργάσομαι τὴν ἀκαρπίαν· ἐν ᾧ δὴ
μάλιστα καιρῷ τὴν προσδοκίαν αὐτῶν τῆς ἀπολαύσεως ἔχουσιν· τότε δὴ πάν-
τας αὐτῶν ἀθρόον ἀφαιρούμενος τοὺς καρποὺς, τῇ ποικιλίᾳ τῶν εἰωθότων
λυμαίνεσθαι τοῖς τοιούτοις, ἐρυσίβῃ οἷον εἰπεῖν καὶ χαλάζῃ καὶ τοῖς τοιούτοις,
ὁπόσα ἀθρόον συμβάντα πολλάκις τῶν φαινομένων τε καὶ προσδοκωμένων
καρπῶν παντελῆ ἀπώλειαν εἰργάσατο· ὥστε ὃν οὐκ ἔγνωσαν αἴτιον αὐτοῖς

τῶν ἀγαθῶν τῇ ἐπαγομένῃ τιμωρίᾳ, καὶ τῇ τῶν δοθέντων ἀφαιρέσει γνῶναι
σαφῶς. “ Καὶ ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, τοῦ μὴ καλύπ-
„ τειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. „ Πάντα ὁπόσα διαφόρως αὐτοῖς παρ’ ἐμοῦ
χορηγούμενα ἐκόσμει τέ καὶ εὐπρεπεστέρους ἐδείκνυ τῶν τῆς ἀπολαύσεως λοιπῶν
ἀνθρώπων, ταῦτα ἀφελὼν, ἀτιμοτέρους ἐργάσομαι πάντων. “ Καὶ νῦν ἀπο- V. 10.
„ καλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς· καὶ οὐδεὶς οὐ
„ μὴ ἐξέληται αὐτὴν ἐκ χειρός μου. „ Ὥστε διὰ τῆς τιμωρίας τῆς ἐμῆς σα-
φεστέραν ἅπασιν αὐτῶν γενέσθαι τὴν παρανομίαν ἣν εἰργάζοντο, ἀφεστῶτες μὲν
ἐμοῦ, τῇ τῶν δαιμόνων δὲ προσανέχοντες θεραπείᾳ· ὧν ἐπ’ ὄψεσι βαρυτάτας
δέξονται παρ’ ἐμοῦ τὰς τιμωρίας, οὐδὲ μιᾶς ὑπ’ αὐτῶν κακοηθείας ἀξιοῦ-
σθαι οἷοί τέ ὄντες· ἐπεὶ καὶ κρείττων πάσης τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς παρ’ ἐμοῦ
τιμωρίας ἡ δύναμις. “ Καὶ ἀποστρέψω πάσας τὰς εὐφροσύνας αὐτῆς, καὶ V. 11.
„ πάσας τὰς ἑορτὰς αὐτῆς, καὶ τὰς νεομηνίας αὐτῆς, καὶ τὰ σάββατα αὐτῆς,
„ καὶ πάσας τὰς πανηγύρεις αὐτῆς. „ Οὐδέ γ’ οὖν πανηγύρεως καὶ ἑορτῆς
ἢ τινὸς εὐφροσύνης ἕξουσιν ἔτι καιρὸν, ἅτε τῇ αἰχμαλωσίᾳ παραδιδόμενοι, καὶ
ταῖς τῶν κατεχόντων ἀνάγκαις πιεζόμενοι ποικίλως. “ Καὶ ἀφανιῶ ἄμπελον V. 12.
„ αὐτῆς, καὶ τὰς συκὰς αὐτῆς, ὅσα εἶπε μισθώματά μου ἐστὶ ταῦτα ἃ ἔδω-
„ κάν μοι οἱ ἐρασταί μου. „ Πάντας δὴ τοὺς καρποὺς αὐτῶν ἀφελοῦμαι,
ὧν τοῖς δαίμοσιν ἐλογίζοντο τὴν δόσιν. “ Καὶ θήσομαι αὐτὰ εἰς μαρτύριον. „
Ὥστε τὴν ἀφαίρεσιν αὐτῶν μεγίστην εἶναι μαρτυρίαν τῆς παρανομίας αὐτῶν τῆς
πρόσθεν, καθ’ ἣν τοῖς δαίμοσιν ἐλογίζοντο ἐκεῖνα, ὧν καὶ τῆς δόσεως καὶ τῆς
ἀφαιρέσεως κύριος ἤμην ἐγώ. “ Καὶ καταφάγεται αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ,
καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς γῆς. „ Εἰς λύμην αὐτὰ προ-
θήσω πᾶσιν, ὥστε μηδὲν ἐξ αὐτῶν ἀπόνασθαι τούτους· θηρία γὰρ ἀγροῦ, καὶ
πετεινὰ οὐρανοῦ, καὶ ἑρπετὰ γῆς, τὸ πολύτροπον εἰπεῖν ἐβουλήθη τῶν λυμαί-
νεσθαι μελλόντων αὐτοῖς πολεμίων· ἐπειδὴ τὸ μὲν θηρίον τῇ ὠμότητι, βλάπ-
τειν ἕτοιμον· τὰ πετεινὰ δὲ, τῷ πᾶσιν ἐφίπτασθαι οἷς ἂν ἐθέλῃ ῥᾳδίως· τὰ
ἑρπετὰ δὲ, τῇ βαρύτητι τῆς λύμης.

“ Καὶ ἐκδικήσω ἐπ’ αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν βααλὶμ, ἐν αἷς ἐπέθυεν αὐτοῖς, V. 13.
„ καὶ περιετίθετο τὰ ἐνώτια αὐτῆς, καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς, καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν
„ ἐραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, λέγει κύριος. „ Ταῦτα δὲ πείσονται δί-
„ κας διδόντες ὑπὲρ ὧν τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον, οἷς δὴ τὰς θυσίας τὲ προσῆγον,
καὶ πανηγύρεις ἐπὶ τῇ τούτων θρησκείᾳ συνίστων, κόσμον τε περιτιθέμενοι πλεῖστον,
καὶ πανηγύρεις συνιστῶντες ἐπὶ τῇ τῶν δαιμόνων θεραπείᾳ, ἐμοῦ δὲ μνήμην ἔχοντες

οὐδεμίαν· λέγει γὰρ τοῖς μὲν Βααλὶμ τοῦτ' ἔστι τοῖς εἰδώλοις, ἐκ μέρους τὰ
πάντα λέγων· ἐραστὰς δὲ συνήθως ὀνομάζει τοὺς δαίμονας· εὔδηλον γὰρ ὅτι
ἐν τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ δαίμονες ἦσαν οἱ θεραπευόμενοι παρ' αὐτῶν.
v. 14. “ Διὰ τοῦτο ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς ἔρημον. „ Αἰχμαλω-
σίᾳ παραδώσω φησὶν, ὥστε αὐτὴν πάντων ἔρημον οὖσαν τῶν ἀγαθῶν πλανᾶ-
σθαι κατὰ τὰς ὁδοὺς, ἃς πρότερον οὐκ εἰδυῖα, νῦν ἀνύειν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς
ἠναγκάζετο· εἶτα καταμίγνυσιν τῇ ἀποφάσει τῆς τιμωρίας καὶ τὴν ἐπὶ τὸ
κρεῖττον μεταβολὴν, καθὼς ἔθος τοῖς προφήταις ποιεῖν, μιμουμένοις καὶ κατὰ
τοῦτο τὸν μακάριον Δαβὶδ ὃς ἐν ψαλμοῖς ὁμοῦ τε πολλάκις τὰς συμφο-
ρὰς ἔλεγε, καὶ τὴν λύσιν ὑπισχνεῖτο· ὡς ὅταν ἐπὶ τοῦ τριακοστοῦ λέγῃ ψαλ-
μοῦ· ἐλέησόν με κύριε, ὅτι θλίβομαι· ἐταράχθησαν ἐν θυμῷ οἱ ὀφθαλμοί
μου, ἡ ψυχή μου καὶ ἡ γαστήρ μου· ὅτι ἐξέλιπεν ἐν ὀδύνῃ ἡ ζωή μου, καὶ τὰ
ἔτη μου ἐν στεναγμοῖς· καὶ καθ' ἑξῆς τὰ ὅμοια τούτοις· εἶτα προβαίνων τοῦ λόγου
μετὰ βραχέα φησίν· εὐλογητὸς κύριος ὅτι ἐθαυμάστωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν
πόλει περιοχῆς· καὶ καθ' ἑξῆς δὲ τὰ ὅμοια τούτοις· πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἐπὶ τῶν
ψαλμῶν εὕροι τίς ἂν ἅπερ οὖν ἀναγκαίως ἐζήλωσαν οἱ προφῆται, πολλὴν
τοῖς ἀκούουσι παρεχόμενοι τὴν χρείαν· ὡς ἂν διὰ μὲν τῶν τῆς συμφορᾶς ῥημά-
των φοβοῖεν· διὰ δὲ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίας εὐέλπιδας ποιοῖεν· τί οὖν
φησί; “ Καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς. „ παρακαλέσω φησὶν αὐτὴν
μετὰ τοῦτο, ἀπαραμυθήτοις παλαίουσαν τοῖς κακοῖς.
v. 15. “ Καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν. „ Ἀποκαταστήσω πάλιν
αὐτὴν ἐπὶ τὴν τῶν προτέρων ἀπόλαυσιν τῆς αἰχμαλωσίας ἐκσπάσας. “ Καὶ τὴν κοι-
λάδα Ἀχὼρ διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς. „ Ὥστε ὁπόσα κατ' ἐκεῖνον πεπόνθασι τὸν
τόπον, συντελέσαι λοιπὸν αὐτοῖς εἰς βελτίωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν προειληφότων πταισ-
μάτων· αἰσθήσονται γὰρ ὡς εἰκὸς ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ὅτι καὶ τῶν
λυπηρῶν οὐκ ἐπειράθησαν δι' ἀμέλειαν ἐμὴν, ἀλλ' ἐπειδὴ πταίσαντας αἴ-
σθησιν ἐχρῆν τῶν ἁμαρτημάτων λαβεῖν τῶν οἰκείων· τὸ γὰρ κοιλάδα Ἀχὼρ,
τόπον ἔοικε λέγειν ἐν ᾧ δὴ μάλιστα τὴν βαρυτάτην ἐδέξαντο τοῦ πολέμου τρο-
πὴν· ὡς ἀκολουθῆσαι τήν τε αἰχμαλωσίαν, καὶ τὰ ἐκεῖθεν κακὰ λοιπὸν, ὡς
εἰκὸς ἐκ μέρους κατὰ τὸ εἰωθὸς πᾶσαν αὐτῶν καλῶν τὴν χώραν· ἐν ᾗ πλεῖ-
στα ὅσα παρὰ τῶν πολεμίων ὑπομεμενηκότες κακὰ, ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν
ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. “ Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας
„ νηπιότητος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. „
Ἐπειδὴ γὰρ ὑπερηφανίαν λέγει τὸ ἀποστῆναί τε καὶ ἀμελῆσαι τοῦ θείου, ταπει-

γνῶσιν λέγει τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ προσήκοντος· καὶ τὸ ὡς δεσπότην τε καὶ κριτὴν καὶ κύριον τῶν ἁπάντων φοβεῖσθαι δικαίως· τοιούτων οὖν φησὶν ἐν τῷ καιρῷ τεύξεται τῆς συμφορᾶς, καθ' ὁμοιότητα τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον γεγονότων· οἱ τῇ τῶν πλίνθων ἐργασίᾳ συντριβόμενοι, ἐπέγνωσάν τε ὅθεν προσῆκε τὴν τούτων εὑρέσθαι λύσιν· καὶ ἐβόησαν ἅπαντες πρὸς θεόν· ὥστε αὐτὸν ἐπινεύσαντα ταῖς τῶν βοώντων αἰτήσεσι μετὰ μεγάλου τοῦ θαύματος παρασχεῖν αὐτοῖς τὴν οἰκείαν βοήθειαν· καθ' ὁμοιότητα δὴ φησὶν ἐκείνων ἔσται καὶ τὰ νῦν· οὕτω σωφρονιζομένων τε ὑπὸ τῆς συμφορᾶς, καὶ ἐπιγινωσκόντων τὸν αἴτιον τῶν ἀγαθῶν· καὶ αἰτούντων μὲν τὴν βοήθειαν ἐκεῖθεν, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς εὐκολίας τυγχανόντων αὐτῆς.

" Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος, καλέσει με ὁ ἀνήρ μου, καὶ V. 16.
„ οὐ καλέσει με ἔτι βααλίμ· καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν βααλὶμ ἐκ τοῦ στόματος αὐ- V. 17.
„ τῆς· καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. „ Τότε δὴ φησὶν ἐπιγνώσονται κηδεμόνα οἰκεῖον, καὶ πάντων ἀποστάντες τῶν λοιπῶν, τῇ θεραπείᾳ προσέξουσι τῇ ἐμῇ, πάσης τῆς τῶν εἰδώλων ἀφιστάμενοι θεραπείας· ὡς μὴ δὲ μίαν μνήμην αὐτῶν ἔχειν ἐκείνων ἔτι, μηδέ τινα λόγον αὐτῶν ποιεῖσθαι τοῦ λοιποῦ· τὸ δὲ οὐ καλέσει με ἔτι βααλὶμ, ἐπειδὴ θεὸς ἦν ὁ ταῦτα λέγων, οὐκέτι φησὶ τὴν ὀνομασίαν τὴν ἐμὴν ἐπιθήσουσι τοῖς βααλίμ· ἅτε τῆς μὲν ἀπάτης κεχωρισμένοι τῆς
ἐκείνων, πρὸς ἐμὲ δὲ ὁρᾷν ἐγνωκότες τοῦ λοιποῦ τὸν ὄντως θεόν. " Καὶ δια- V. 18.
„ θήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ,
„ καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἑρπετῶν τῆς γῆς. „ Τοὺς πρότερον φησὶν αὐτοῖς ἐπιβουλεύοντας, καὶ πολεμίως ἔχοντας πρὸς αὐτοὺς, παρασκευάσω τὴν πρὸς αὐτοὺς ἑλέσθαι φιλίαν. " Καὶ τόξον καὶ ῥομφαίαν καὶ πόλεμον συντρίψω ἀπὸ τῆς γῆς. „ Πάσης αὐτοὺς πολέμου πείρας, ἐκτὸς καταστήσω. " Καὶ κατοικιῶ αὐτοὺς ἐπ' ἐλπίδι. „ Παρασκευάσω δὲ ἐκ τῶν προσγινομένων
αὐτοῖς ἀγαθῶν, καὶ περὶ τῶν μετὰ ταῦτα χρηστότερα ἐλπίζειν. " Καὶ μνηστεύ- V. 19.
„ σομαί σε ἐμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ μνηστεύσομαι ἐμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ
„ ἐν κρίματι καὶ ἐν ἐλέῳ καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς „. Ἐν τῇ οἰκειότητί σε πάλιν κατατάξω τῇ ἐμῇ· παρέξω δέ σοι φησὶ τὴν οἰκείωσιν τὴν ἐμὴν, ἐπιμελόμενός τε τοῦ δικαίου, καὶ κολάζων τοὺς ἠδικηκότας σε κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν,
κρίνων τε ἅπασι μετὰ τοῦ δικαίου καὶ μὴν καὶ ἐλέῳ τὰ κατὰ σὲ διοικῶν. " Καὶ V. 20.
„ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν κύριον. „ Δέξομαι τὴν οἰκείωσιν ὑμῶν λοιπὸν πεπιστευκότων τέ μοι καθὼς προσῆκε θεῷ, καὶ δεσπότην ἐπιγινωσκόντων οἰκεῖον.

2 *

V. 21. "Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. λέγει κύριος, ἐπακούσομαι τῷ
„ οὐρανῷ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῇ, καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τῷ
„ σίτῳ τῷ οἴνῳ καὶ τῷ ἐλαίῳ· καὶ αὐτὰ ἐπακούσεται τῷ Ἰσραήλ· καὶ σπερῶ
„ αὐτὴν ἐμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἠλεημένην· καὶ ἐρῶ τῷ οὐ
„ λαῷ μου λαός μου εἶ σύ· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, κύριος ὁ θεός μου εἶ σύ. „
Τότε δὴ πολλὴν ἕξετε καὶ τῶν καρπῶν τὴν ἀφθονίαν· ὁ μὲν γὰρ ἀὴρ κατὰ γνώμην ἐμὴν παρέξει τῇ γῇ τὸν ὑετόν· οὐρανὸν γὰρ τὸν ἀέρα καλεῖ· ὡς καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὅταν λέγῃ, ἵνα εἴπῃ τὰ τέμνοντα τὸν ἀέρα· ἡδέως εἰκὸς ἀρδομένη τοὺς καρποὺς ἀφθόνως παρέξεται τοῖς οἰκείοις· ἐκ δὲ τούτων ἄφθονον ὁ Ἰσραὴλ τὴν ἀπόλαυσιν κτήσεται τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀγαθῶν· παρασκευάσω τε πάλιν αὐτοὺς τὴν γῆν οἰκεῖν τὴν ἰδίαν, ἧσπερ οὖν ἀφῃρέθησαν πρόσθεν, ὡς ἂν αὐτόθι διάγοντες τῆς ἐμῆς ἐπιμελοῖντο θεραπείας· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ σπερῶ αὐτὴν ἐμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκ μεταφορᾶς τῶν σπειρόντων βουληθεὶς εἰπεῖν ὅτι μετὰ πάσης αὐτοὺς ἐκτενῶ πάλιν τῆς γῆς τῆς οἰκείας, μετὰ ἀσφαλείας τε οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ· καὶ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων ἀντεχομένους λοιπόν· ἔσται δὲ ταῦτα ἐπειδὴ μεταβολὴν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ καθ᾽ ὑμᾶς διὰ τῆς κηδεμονίας δέχεται τῆς ἐμῆς· ὡς ἐλεεῖσθαι μὲν τὴν οὐκ ἠλεημένην· λαὸν δὲ εἶναι τὸν οὐ πρότερον λαόν· ὅπερ οὖν εἰκότως αὐτοῖς προσέσται, ἐπειδὴ κἀκεῖνοι τῆς πρότερον ἀποστάντες πλάνης ἐπιγνώσονταί τε τὸ θεῖον, καὶ μετὰ λαμπρᾶς ἐροῦσι τῆς φωνῆς, ὅτι αὐτὸς δὴ μόνος ἐστὶν αὐτῶν ὄντως κύριος τε καὶ θεός, ὁ τῶν ἁπάντων μὲν ποιητὴς καὶ δεσπότης, ἰδίαν δὲ αὐτοῖς ἄνωθεν τὴν οἰκείαν νείμας κηδεμονίαν.

ΚΕΦ. Γ.

CAP. III. "Καὶ εἶπε κύριος πρός με, ἔτι πορεύθητι καὶ ἀγάπησον γυναῖκα
V. 1. „ ἀγαπῶσαν πονηρὰ καὶ μοιχαλίν, καθὼς ἀγαπᾷ ὁ θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσ-
„ ραήλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν ἐπὶ θεοὺς ἀλλοτρίους, καὶ φιλοῦσι πέμμα-
„ τα μετὰ σταφίδων. „ Εὔδηλον δὲ πολλάκις εἰρήκαμεν κἀντεῦθεν, ὅτι μὴ ἐν συγγραφῆς εἴδει κατὰ μίαν ἁρμονίαν συγγέγραπται τὰ τῶν προφητῶν· διῃρημένως δὲ εἴρηται κατὰ τὸν τῶν ἀποκαλύψεων ὧν ἐδέξαντο καιρὸν ἐφ᾽ αἷς καὶ τὰ πρὸς τὸν λαὸν ἀναγκαίως προσήγοντο λέγειν ταῖς ἀποκαλύψεσιν ἑπόμενοι ταῖς θείαις· εἰρηκὼς γὰρ τὴν λῆψιν τῆς πόρνης, καὶ τὰ ἐκ τῆς κατ᾽ ἐκεῖνα εἰκόνος ἐπ᾽ ἔλεγχον τοῦ λαοῦ ῥηθέντα, δικαίως ἑτέραν ἀποκάλυψιν ἐνταῦθα διηγεῖται πάλιν, ἣν παρὰ θεοῦ δεξάμενος ἐκτίθεται ἀναγκαίως· τὸ γὰρ εἶπε κύριος

πρός με, τοῦτο δηλοῖ· Θεοῦ λέγοντος εἶναι φωνὴν τὴν γεγενημένην ἀποκά-
λυψιν αὐτῷ θεόθεν· εἶπεν οὖν μοι φησὶ περὶ γυναῖκα ἔχειν μοιχαλίδα καὶ
παντοίων ἐργάτιν κακῶν· ὡς ἂν μίμησις εἴη καὶ τοῦτο τῆς γνώμης ἣν περὶ
τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀποσώζειν ἐσπούδακα, πάσῃ μοχθηρίᾳ συζῶντας, καὶ
σαφῆ τὴν ἑαυτῶν ἐπιδεικνυμένους μοιχείαν· οἳ περὶ διαφόρους ἐσπουδάκασι θεοὺς
τῶν παρὰ τοῖς ἔθνεσι νομισθέντας ψευδῶς· περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὸ τὴν
παρ' αὐτοῖς νενομισμένην θεραπείαν προσάγειν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ πέμματα
μετὰ σαφίδων· ἵνα εἴπῃ ἄρτους οὓς ποικίλως κατασκευάζοντες σαφίσι τε καὶ
τοῖς τοιούτοις τραγήμασι μιγνύντες· κατά τι τῶν περὶ ταῦτα ἐχόντων ἔθος,
προσέφερον τοῖς εἰδώλοις· τὸ γὰρ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σαφίδων, ἀντὶ τοῦ δι'
ἡδονῆς ἐστὶν αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τιμῇ τῶν εἰδώλων· ἔστι δὲ αὐτῷ τὰ μὲν
πρότερα εἰρημένα πρὸς ἔλεγχον μᾶλλον τῶν δέκα φυλῶν· οἳ καταλελοιπότες
τὸν Θεὸν τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον· ταυτὶ δὲ πρὸς ἔλεγχον τῶν τῇ βασιλείᾳ
προσηκόντων τῆς Ἰουδαίας· οἳ τὸν ναὸν ἔχοντες παρ' ἑαυτοῖς, καὶ δὴ καί τινα
σπουδὴν διά τε πανηγύρεων καὶ θυσιῶν ἐνδεικνύμενοι περὶ τὸν ὄντως Θεόν,
μοιχευομένης δίκην τὴν περὶ τὰ εἴδωλα θεραπείαν συνῆπτον τῇ ἐνδείξει τῆς
περὶ τὸ θεῖον σπουδῆς.

Εἶτα λέγει " καὶ ἐμισθωσάμην ἐμαυτῷ πέντε καὶ δέκα ἀργυρίου, v. 2.
,, καὶ γομὸρ κριθῶν, καὶ νεβὲλ οἴνου. ,, Τῇ ἀκριβολογίᾳ κἀνταῦθα χρησά-
μενος εἰς δήλωσιν τοῦ γεγονότος ὄντως· ἀναγκαῖον δὲ καὶ τοῦ ἐμισ-
θωσάμην τὸ ὑπόδειγμα, ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς ἐπὶ μεγάλαις δωρεαῖς τε καὶ
μισθοῖς τοὺς Ἰουδαίους ἑαυτῷ συνῆψεν. " Καὶ εἶπον πρὸς αὐτήν, ἡμέρας πολ-
,, λὰς καθίσῃ ἐπ' ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐπὶ σοί, καὶ οὐ μὴ πορνεύσῃς, οὐδὲ μὴ
,, γένῃ ἀνδρί. ,, Ὡς ἂν καὶ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπ' ὀλίγον ἀλλ' ἐπὶ μακρῷ τῷ χρό-
νῳ προσέχειν τι αὐτῷ βουληθέντος τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῖς
ὑποσχομένου τὴν οἰκείαν· οὕτω τε αὐτῶν βουληθέντος μὴ πρὸς τὰ εἴδωλα
νεύειν, ἐπὶ δὲ τῆς περὶ αὐτὸν μένειν εὐνοίας. Εἶτα λέγει " διότι ἡμέρας πολ- v. 3.
,, λὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρ-
,, χοντος, οὐδὲ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας,
,, οὐδὲ δήλων. ,, Ὡς γὰρ ἐκείνης οὐκ ἐπὶ τῶν συνθηκῶν μεινάσης τῶν οἰκείων,
τῇ δὲ πορνικῇ γνώμῃ πρὸς ἑτέρους νευσάσης, οὕτως ἐνταῦθα λέγει ὅτι παρό-
μοια δὴ καὶ τῶν Ἰουδαίων περὶ ἐμὲ πεποιηκότων, τιμωρίαν αὐτοῖς ἀνάλογον ἐ-
πάξω, ἐφ' ἱκανῷ μὲν τῷ χρόνῳ παραδοὺς αἰχμαλωσίᾳ, παρασκευάσας δὲ πάν-
των τῶν μετὰ τὴν χώραν τὴν οἰκείαν ἐρήμους εἶναι παντελῶς· ὡς βασιλέως μὲν

οἰκείου ἐκτὸς εἶναι καὶ ἄρχοντος, ἅτε ὑφ' ἑτέρῳ βασιλεῖ τεταγμένους, ὥσπερ
αἰχμαλώτους γεγονότας δουλεύειν ἀνάγκη· ἀφαιρεῖσθαι δὲ αὐτῶν καὶ τὰς θυσίας καὶ
τὴν τοῦ θυσιαστηρίου χρείαν, καὶ πᾶσαν τὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν· διὰ τὸ γεγονότας αἰχ-
μαλώτους πόρρω καθεστάναι τῶν τόπων ἐν οἷς ἱερατεύειν θεῷ νενομισμένον ὑ-
πῆρχεν, ἀμοιρεῖν δὲ καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ἀπορρήτοις, διὰ τῆς προφητῶν δηλώσεως·
v. 5. οὗπερ οὖν πρότερον ἐτύγχανον ποικίλως. "Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ
„ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐ-
τῶν. „ Τηνικαῦτα φησὶν αἰσθόμενοι τῶν οἰκείων κακῶν μεταβαλοῦνται τὴν γνώ-
μην, τὴν τοῦ θεοῦ μετιόντες γνῶσιν τε καὶ θεραπείαν σπουδῇ· καὶ δὴ καὶ βασι-
λέα στέρξουσιν ἔχειν τὸν ἐκ τῆς τοῦ Δαβὶδ διαδοχῆς· ταῦτα γὰρ ὡς μετὰ τὴν ἐπάν-
οδον ἐσόμενα λέγει, ὅτε ὑφ' ἑνὶ βασιλεῖ τῷ Ζοροβάβελ, ἐτύγχανον ἅπαν-
τες ἐκ τοῦ Δαβὶδ καταγομένῳ, οὐκέτι ζηλοῦντες τὴν γνώμην ἐκείνην, καθ'
ἣν ἀποστᾶσαι τῆς βασιλείας τῶν διαδόχων τοῦ μακαρίου Δαβὶδ αἱ δέκα φυλαὶ
βασιλέας εἵλοντο ἑτέρους. "Καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ'
„ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. „ Εἰς ἔκστασιν δὲ καταστήσονται πάντες τῇ ὑπερβο-
λῇ τοῦ θαύματος, ἀναλογιζόμενοι ὁπόσων αὐτοῖς ἀγαθῶν διὰ τῆς προνοίας
τῆς θείας, ἐνεγένετο τυχεῖν· ἐν δὲ τούτοις καὶ τὰ πρὸς ἔλεγχον τῶν κατὰ τὴν Ἰου-
δαίαν εἰπὼν, κοινὸν λοιπὸν πρὸς ἅπαντας ποιεῖται τὸν λόγον, ποτὲ μὲν τού-
τους, ποτὲ δὲ ἐκείνους, ποτὲ δὲ ἅπαντας ἐλέγχων κοινῇ.

ΚΕΦ. Δ.

CAP. IV. Διό φησιν "ἀκούσατε λόγον κυρίου υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅτι κρίσις τῷ κυρίῳ
v. 1. „ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· διότι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγ-
v. 2. „ νωσις θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀρὰ καὶ ψεῦδος καὶ φόνος καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία κέχυ-
„ ται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν. „ Ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τού-
τοις φησὶν ἀκούσατε κρινομένου τοῦ θεοῦ πρὸς ὑμᾶς καὶ δεικνύντος οἵοις τε καὶ
ἡλίκοις αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν ἠμείψασθε κακοῖς· φροντίζει μὲν γὰρ ἀληθείας
οὐδεὶς ἐν ὑμῖν, ἀλλ' οὐδὲ φιλανθρωπίας ὑμῖν λόγος· ἐπεὶ μηδὲ τῆς θείας
γνώσεως ἔχετε φροντίδα· ἀπάτη δὲ καὶ τὰ πάσης ἄξια κατάρας, φθόνος τε
καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία διὰ πάσης χύδην ἐπιτελεῖται τῆς γῆς· τοσαύτην ὑμῶν
ἐχόντων περὶ τὸ φονεύειν ἀλλήλους τὴν σπουδὴν, ὥστε ἀεὶ τοῖς προειληφόσι τῶν
καθ' ἑξῆς μιγνῦναι τὰ αἵματα. "Διὰ τοῦτο πενθήσει ἡ γῆ, καὶ σμικρυν-
„ θήσεται σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. „ Ἐν πένθει πᾶσα γενήσεται

διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιγινομένων αὐτοῖς κακῶν· οὕτω τῶν πολεμίων ἀναι-
ρούντων αὐτῶν ἀφειδῶς, ὥστε εἰς ἐλάττωσιν περιστῆναι τῶν οἰκούντων τὸν ἀριθ-
μόν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ σμικρυνθήσεται ἡ γῆ σὺν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν.
“ Σὺν τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ τοῖς ἑρπετοῖς τῆς γῆς, καὶ σὺν τοῖς πετει-
„ νοῖς τοῦ οὐρανοῦ. „ Τροπικῶς λέγει κατὰ τὸ εἰωθὸς, ὅτι συναπολοῦνται καὶ
οἱ ἐν αὐτοῖς δυνατοὶ τοῖς λοιποῖς, οἱ θηρίων τε δίκην ἐπηρεάζοντες τοῖς ἀσ-
θενεστέροις· καὶ ὥσπερ τινὰ πτηνὰ ἀθρόον, ταῖς τῶν πενήτων ἁρπαγαῖς ἐπιόντες·
καὶ οὐχ ἧττον ἑρπετῶν βλάπτειν ἐσπουδακότες τοὺς πέλας. “ Καὶ ἰχθύες τῆς
„ θαλάσσης ἐκλείψουσιν. „ Ἅπαντες συντόμως εἰπεῖν οἱ καθ᾽ ὁμοιότητα τῶν
τῆς θαλάττης ἰχθύων πληροῦντες τὴν γῆν ἄρδην ἀπολοῦνται. Τούτοις ἐπάγει
“ ὅπως μηδεὶς μήτε δικάζηται, μήτε ἐλέγχηται μηδείς. „ Τοσαύτη δέ φη- v. 4.
σιν ἅπαντα ἐρημία καθέξει, ὡς μήτε τὸν δικάζοντα εἶναι λοιπὸν, μήτε τὰ
τὰ ἑτέρων διορθούμενον πταίσματα· μιᾷ τῇ τῆς αἰχμαλωσίας συμφορᾷ κατ-
εχομένων ἁπάντων ὁμοίως. “ Ὁ δὲ λαός μου ὡς ἀντιλεγόμενος ἱερεύς. „
πάσης ἀποπεσὼν τῆς πρόσθεν ἀξίας, καὶ οὐδενὶ λόγῳ φαινόμενος ἄξιος· ὥσ-
περ ἂν εἴ τις ἱερεὺς εἰς ἀντίῤῥησιν πεσὼν, ἀθετοῖτο τε καὶ ἀτιμάζοιτο παρὰ
πάντων. “ Καὶ ἀσθενήσει ἡμέρας. „ Ἐπὶ πλεῖστον ἐν ἀσθενείᾳ ὑπὸ τῶν ἐπι- v. 5.
κειμένων γενήσεται κακῶν. “ Καὶ ἀσθενήσει προφήτης μετὰ σοῦ νυκτός. „
Καὶ οἱ ταῖς προῤῥήσεσι ἢ ταῖς ψευδέσι πρὸς ἀπάτην ὑμῶν πρότερον κεχρημέ-
νοι, ἐν ἀσθενείᾳ πλεῖστοι καὶ αὐτοὶ γενήσονται· ὑπὸ τῆς κατεχούσης αὐτῶν
συμφορᾶς ὥσπερ νυκτερινῷ τινὶ περιβαλλόμενοι σκότῳ, καὶ τῆς ἀπάτης ἀχρη-
στον ἑαυτοῖς τὴν ἐπιτήδευσιν ὁρῶντες. “ Νυκτὶ ὡμοίωσα τὴν μητέρα σου. „ Οὕ-
τως ἐν ἀγνοίᾳ καὶ πλάνῃ καθεστῶσαν ἀεί.

“ Ὡμοιώθη ὁ λαός μου ὡς οὐκ ἔχων ἐπίγνωσιν. „ Ἐμιμήσασθε v. 6.
δὴ ταύτην καὶ ὑμεῖς, οὐδένα τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἐμῆς ἔχοντες λόγον.
“ Ὅτι καὶ σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, ἀπώσομαί σε κἀγὼ τοῦ μὴ ἱερατεύειν
μοι „ ὥσπερ γὰρ ὑμεῖς ἀποβεβλήκατε τὴν γνῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἐμὴν, οὕτω κἀ-
γὼ τῆς περὶ ἐμὲ θεραπείας ὑμᾶς ἐκβαλῶ, μακρὰν διὰ τῆς αἰχμαλωσίας
ποιήσας τῶν τόπων, ἐν οἷς ἱερατεύειν ὑμᾶς προσῆκον ἦν ἐμοί· τοῦτο λέγει
τὸ ἀπώσομαί σε τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι· ἐπειδὴ γὰρ κοινὸν ἁπάντων κέρδος ἡ
ἱερατεία, καθὼς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, διὰ τοῦτο ὀφείλει ὥσπερ ὑ-
πὲρ ἑαυτοῦ, οὕτως καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ προσφέρειν ἀγνοημάτων· εἰκότως ἅπαντας
ἀποβάλλεσθαι τῆς ἱερωσύνης λέγει, πεπαυμένης ἐκείνης· ἐπειδὴ ὥσπερ γινο-
μένη κοινὸν εἶχε τὸ κέρδος, οὕτω καὶ παυομένη κοινὴν ἀποτελεῖ τὴν ζημίαν.

“ Καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου· ἐπιλήσομαι τέκνων σου κἀγώ. „ Παραλογι-
v. 7. σαμένους τὰ νόμιμα τὰ ἐμὰ ἐν οὐδενὶ ποιήσομαι λόγῳ. “ Κατὰ τὸ πλῆ-
„ θος αὐτῶν, οὕτως ἥμαρτόν μοι. „ Καὶ γὰρ πολλοί τινες καὶ ἀναρίθμη-
τοι διὰ τῆς κηδεμονίας γεγονότες τῆς ἐμῆς, δέον ἐπιγινώσκειν τὸν ταύτης αὐ-
τοῖς αἴτιον γεγονότα τῆς δωρεᾶς· οἱ δὲ ἀνάλογον τῷ πλήθει τῷ οἰκείῳ τὴν
εἰς ἐμὲ παρανομίαν ἐπεδείξαντο, πολλήν τινα καὶ ἀμέτρητον αὐτὴν ἐργασά-
μενοι. Τί οὖν; “ Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. „ Ἀπὸ τῶν προ-
v. 8. τέρων ἀγαθῶν εἰς χειρόνων πεῖραν αὐτοὺς καταστήσω. “ Ἁμαρτίας λαοῦ
„ μου φάγονται. „ Ἵνα εἴπῃ ὅτι τοιαῦτα δὲ ὁ λαὸς ὁ ἐμὸς ἡμαρτηκὼς εἰς
ἐμὲ, ἀνάλογον ὧν πεποίηκε λήψεται τὸν καρπόν· τοιούτων ἀπολαύσας καρ-
πῶν, οἷά περ ἔσπειρε· τὸ γὰρ ἁμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, ἀντὶ τοῦ τοιού-
των ἀπολαύσουσιν οἱ τοῦ λαοῦ μου οἷά περ ἥμαρτον.
v. 9. “ Καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν λήψονται ἄλλοι ψυχὰς αὐτῶν. „ Ὑπὲρ γὰρ
„ ὧν ἡμάρτανον εἰς ἐμὲ, δι' ἑτέρων δώσουσι δίκην τῶν ἐπιέναι μελλόντων αὐτοῖς
πολεμίων. “ Καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαὸς, οὕτως καὶ ὁ ἱερεύς. „ Ἐν τοσαύτῃ συγχύσει
τε καὶ συμφορᾷ διὰ τῆς αἰχμαλωσίας γενήσονται, ὡς μηδὲ μίαν εἶναι ἱερατεύοντός
τε καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ἱερωσύνην διαφορὰν· ἅτε μηδενὸς μὲν τῶν ἐν ἱερατείᾳ θείᾳ προση-
κόντων γινομένου τότε· πάντων δὲ τῇ τῆς αἰχμαλωσίας συμφορᾷ περιεικημένων
ὁμοίως. “ Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτοὺς τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ διαβούλια αὐ-
„ τῶν ἀνταποδώσω αὐτοῖς. „ Τιμωρήσομαι γὰρ αὐτοὺς ἀνάλογα οἷς τε ἐβου-
v. 10. λεύοντο ἐπιτελεῖν καὶ προῄρηντο. “ Καὶ φάγονται καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν. „
Ἄπαυστον ἕξουσι τῶν κακῶν τὴν πεῖραν, ἀεὶ τοῖς πρώτοις προστιθεμένων ἑτέ-
ρων· ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ εἰπὼν τῶν ἐπειδὰν φαγόντες μὴ κορεσθῶσιν, ἐσ-
θιόντων πάλιν· ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ οὗτοι ἐν πείρᾳ γενήσονται τῶν κακῶν· καὶ τῶν
προτέρων γεγονότων, πάλιν ἔσται δεύτερα· πέρας δὲ τῶν γιγνομένων οὐκ ἔσται·
τὸ γὰρ φάγονται κἀνταῦθα εἶπεν ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἁμαρτίας λαοῦ μου
φάγονται, ἀντὶ τοῦ πειραθήσονται. “ Ἐπόρνευσαν καὶ οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν· „
ἐπειδὴ γὰρ ἀπέστησαν μου παντελῶς, οὐδὲν αὐτοῖς εἰς δέον ἐκβήσεται· “ Διό-
v. 11. „ τι τὸν κύριον ἐγκατέλιπον, τοῦ φυλάξαι πορνείαν, καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα
„ ἐδέξατο καρδία λαοῦ μου. „ Ἀμελήσαντες γὰρ τοῦ θείου παντελῶς πολλὴν
ἐπιμέλειαν τῆς περὶ τὰ εἴδωλα ἐποιοῦντο σπουδῆς· ὥστε μεθύοντας αὐτοὺς τοῖς
κακοῖς, μὴ δὲ αἴσθησιν τῆς παρανομίας λοιπὸν ἔχειν τῆς ἰδίας.
v. 12. “ Ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτοῦ ἀπήγγελλον αὐτῷ. „ Ἃ
„ κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθος ἐποίουν λέγει, ὅτι οἱ μὲν ἐπηρώτων τοὺς δαίμονας, εἴτε

τῶν τούτων ἱερέας διὰ συμβόλων μανθάνειν βουλόμενοι, τί τῶν αὐτοῖς ἀναγκαίων
οἱ καὶ τὸ εἰωθὸς αὐτοῖς ῥάβδοις τισὶ κεχρημένοι μετὰ ἀπάτης τῶν ἐρωτήσεων
τὴν ἀπόκρισιν ἐποιοῦντο. " Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, καὶ ἐξεπόρνευσαν
„ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. „ Πορνικῇ χρησάμενοι γνώμῃ, πρὸς πλάνην εἶδον
ἀποστάντες τοῦ Θεοῦ παντελῶς. " Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐθυσίαζον, καὶ v. 13.
„ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς ἔθυον ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης καὶ δένδρου συσκιάζον-
„ τος, ὅτι καλὸν σκέπη. „ Εἶτα ἐπὶ τὰ ὄρη τε καὶ τοὺς βουνοὺς ἀνέτρεχον
αὐτόθι θυσίας ἐπιτελοῦντες τοῖς δαίμοσι· καὶ δὴ καὶ τῶν δένδρων τὰ μεγάλα
τε καὶ σύσκια ἐκλεγόμενοι, αὐτόθι τὴν ἀπάτην ἐπλήρουν τὴν οἰκείαν· μέγα τι
καὶ σεμνὸν νομίζοντες εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ἀπὸ τῶν δένδρων σκιᾶς· ὥστε καὶ
πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐπιτηδείως ἔχειν αὐτὰ νομίζειν. " Διὰ τοῦτο πορνεύσουσιν
„ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ αἱ νύμφαι ὑμῶν μοιχεύσουσι. καὶ οὐ μὴ ἐπισκέ- v. 14.
„ ψωμαι ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅτ᾽ ἂν πορνεύσωσι καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν
„ ὅτ᾽ ἂν μοιχεύσωσιν· ὅτι καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν πορνῶν συνεφέροντο· καὶ μετὰ τῶν
„ τετελεσμένων ἔθυον· καὶ ὁ λαὸς σου συνιὼν συνεπλέκετο μετὰ πόρνης. „ Ἀνα-
λόγως δὴ τοῖς πλημμελήμασι τοῖς οἰκείοις δώσεται τὰς δίκας· ἐπειδ᾽ ἂν κα-
τασχόντες ὑμῶν οἱ πολέμιοι, εἰς τὰς προσηκούσας ὑμῖν θυγατέρας τε ἐξυ-
βρίζωσι καὶ νύμφας· ὧν γινομένων οὐδένα ποιήσομαι λόγον· ἐπείπερ δικαίως
ὑπομενεῖτε ταῦτα, συμφυρέντες τε τῇ πορνικῇ πλάνῃ, καὶ κοινωνίαν ποιησά-
μενοι πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῷ καταλιπεῖν μὲν ἐμὲ, προσέχειν δὲ τοῖς εἰδώλοις·
ὥστε τελεῖσθαι μὲν πολλοὺς ἐξ ὑμῶν τὴν παρὰ τοῖς Ἕλλησι νενομισμένην μύη-
σιν· θυσίας δ᾽ ἐπ᾽ ἐκείνοις ὡς ὑπὲρ μεγίστων τινῶν ἐπιτελεῖν ἀγαθῶν· ἅπας
τε συντόμως εἰπεῖν ὁ λαὸς, ὁ μάλιστα πάντων συνιέναι τὸ δέον ὀφείλων καὶ
Θεὸν ἐπιγινώσκειν τὸν ἑαυτοῦ ποιητὴν, τὴν μετὰ τοιούτων εἵλετο κοινωνίαν οἳ τὴν
μοχθηρὰν ταύτην καὶ ἀκόλαστον ἐξετέλουν πορνείαν, θεοῦ μὲν ἀποστάντες, δαί-
μοσι δὲ προσανέχοντες θεραπείαν.

" Σὺ δὲ Ἰσραὴλ μὴ ἀγνόει, καὶ Ἰούδα μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλ- v. 15.
„ γαλα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς τὸν οἶκον Ὢν, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα κύ-
„ ριον. „ Ἀλλὰ γὰρ μὴ οὕτω πάντες χαλεπὴν νοσεῖτε τὴν ἄγνοιαν, ὥστε
ἀνιέναι μὲν εἰς Γάλγαλα ἐπὶ θεραπείᾳ τοῦ αὐτόθι ἱδρυμένου εἰδώλου, προσ-
ποιεῖσθαι δὲ τιμᾷν τὸν ἀΐδιον καὶ ὄντως ὄντα Θεόν· δέον εἰδέναι, ὡς συνιέ-
ναι ταῦτα ἀλλήλοις, τῶν ἀδυνάτων· πολλὴ δὲ διαφορὰ ἀϊδίου τε Θεοῦ καὶ
εἰδώλου τοῦ χθὲς ὑπ᾽ ἀνθρωπείων κατασκευασθέντος χειρῶν· καὶ ὡς τῷ γε
τὸν ἀΐδιον ὁμολογοῦντι Θεὸν ἀφεστάναι προσῆκον εἴη πάντων πεπλασμένως τῶν

ὀνομασίαν ἐπαγομένην ταύτην· οἷόν πέρ ἐστι τὸ Ὢν εἴδωλον· οὗπερ εἰς τὸν
v. 16. οἶκον εἴσιτε τὴν οὐχ ἁρμοδίαν αὐτῷ προσάγοντες θεραπείαν. „ Ὅτι ὡς
„ δάμαλις παροιστρῶσα παροίστρησεν Ἰσραήλ. „ Δίκην γὰρ δαμάλεως κινήσει
τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀταξίαν νευσάσης, ἀπέστητε μὲν τῆς δουλείας τῆς
ἐμῆς, ἀκολάστῳ δὲ γνώμῃ πρὸς τὴν τῶν εἰδώλων ἐνεύσατε θεραπείαν. “ Νῦν
„ νεμήσει αὐτοὺς κύριος ὡς ἀμνὸν ἐν εὐρυχώρῳ. „ Διασκορπίσω τοίνυν αὐ-
τοὺς τῇδε κἀκεῖσε περιάγων τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ, ὡς μηδὲν ἀμνοῦ διαλ-
λάττειν ἐν μεγίστῃ χώρᾳ διατρέχοντός τε καὶ πλανωμένου καὶ τὴν οἰκείαν ἐπιζη-
τοῦντος μητέρα· τὸ γὰρ σκορπίσαι νεμήσει λέγει· ἀπὸ τῶν διανεμόντων τε ἀ-
v. 17. φειδῶς καὶ διασκορπιζόντων. “ Μέτοχος εἰδώλων Ἐφραίμ. „ Τὴν πρὸς τὰ
εἴδωλα εἵλοντο κοινωνίαν· Ἐφραὶμ γὰρ πολλαχοῦ τε ἑτέρωθι κἀνταῦθα ἐκ
μέρους τὸν Ἰσραὴλ ὀνομάζει, ἐκ τῆς δυνατωτέρας φυλῆς ἐν τῶν δέκα τὴν ὀνομο-
σίαν τιθείς· ὡς τὸ, υἱοὶ Ἐφραὶμ ἐντείνοντες καὶ βάλλοντες τόξοις. “ Ἔθη-
„ καν ἑαυτοῖς σκάνδαλα. „ Αὐτὸς ἐπενόησεν ἑαυτῷ τὰς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκ-
v. 18. τροπάς· πῶς καὶ τίνα τρόπον; “ Ἡρέτισε Χαναναίους. „ Τὴν ἐκείνων ζηλώσας
ἀσέβειαν. “ Πορνεύοντες ἐξεπόρνευσαν. „ Ἐντεῦθεν παντελῶς ἔνευσαν πρὸς τὸ
χεῖρον. “ Ἠγάπησεν ἀτιμίαν ἐκ φρυάγματος αὐτῆς. „ Πολλῇ τῇ ἀπονοίᾳ
χρησάμενοι, καὶ τῇ ὑπεροψίᾳ τῇ κατ᾽ ἐμοῦ, τὴν τῶν εἰδώλων εἵλοντο θερα-
v. 19. πείαν, ἣ πάσης αὐτοῖς ἀτιμίας πρόξενος ἔσται. “ Συστροφὴ πνεύματος αὐ-
τοὺς συριεῖ ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς „. ὡς γὰρ ἱπτάμενον τὸ ὄρνεον ταῖς πτέρυ-
ξι ταῖς οἰκείαις τὸ ἀέριον ἐλαῦνον πνεῦμα, μετάρσιον αἴρεται τῇ πτήσει· οὕ-
τως ὑπὸ τῆς ὀργῆς οὗτοι ληφθέντες τῆς ἐμῆς ὡσανεὶ μετέωροι γεγονότες μετὰ
πολλῆς ἀπαχθήσονται τῆς ὕβρεως εἰς αἰχμαλωσίαν. “ Καὶ καταισχυνθήσον-
„ ται ἐκ τῶν θυσιαστηρίων αὐτῶν. „ ὥστε αὐτοὺς τότε αἴσθησιν λαβεῖν ὅτι
ματαίαν καὶ ἐπιβλαβῆ τὴν περὶ τὰ θυσιαστήρια τῶν εἰδώλων εἶχον σπουδήν.

ΚΕΦ. Ε.

CAP. V.
v. 1. “ Ἀκούσατε ταῦτα οἱ ἱερεῖς, καὶ προσέχετε οἶκος Ἰσραήλ· καὶ οἶκος τοῦ
„ βασιλέως ἐνωτίζεσθε. „ Δῆλον ὅτι πάλιν ἐνταῦθα ἐξ ἀποκαλύψεως ἑτέ-
ρας ἀρχὴν τῆς παρούσης διαλέξεως ποιεῖται, πρός τε τοὺς ἱερέας καὶ τὸν Ἰσραήλ,
καὶ τοὺς τῆς βασιλικῆς οἰκίας ἅπαντας λέγων. “ Διότι πρὸς ὑμᾶς ἐστι τὸ κρίμα. „
ὑμᾶς γὰρ ἐλήλυθα ὑπὸ τὴν κρίσιν ποιησόμενος τὴν ἐμήν, καὶ δίκας ὑπὲρ ὧν τετολμή-
κατε ληψόμενος παρ᾽ ὑμῶν. “ Ὅτι παγὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκ-

„ τυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ ἰταβύριον, ὃ οἱ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέπηξαν. „
Διαφόρως φησὶν ὑποβολὰς κατὰ τῶν προφητῶν ἐτεκτήνασθε τῶν ἐμῶν, δίκην τῶν τὰ δίκ- v. 2.
τυα ἁπλούντων ἐπὶ θήραν τῶν ἀγρευομένων, διαφόροις αὐτοὺς περιβάλλειν ἐσπουδα-
κότες κακοῖς· σκοπιὰν γὰρ τῶν προφητῶν τὸν σύλλογον λέγει· ὡς παρὰ τῷ Ἐζεκι-
ὴλ τὸ, σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. " Ἐγὼ δὲ παιδευτὴς ὑμῶν εἰ-
μι. „ Ἀλλ' ἐπειδὴ δυσχεραίνοντες ἐφ' οἷς ἐμήνυον ὑμῖν ἐκεῖνοι τὰ ἐσόμενα
τοιαῦτα κατ' αὐτῶν ἐμηχανᾶσθε, αὐτὸς ἐπάξω τὴν τιμωρίαν, παιδεύων ὑμᾶς
ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε, ἣν καὶ ἄκοντες ὑποδέξεσθε πάντως. " Ἐγὼ ἔγνων τὸν v. 3.
„ Ἐφραὶμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ. „ Καὶ γὰρ ἐπίσταμαι τὰ γι-
νόμενα παρ' αὐτῶν ἀκριβῶς, ἅτε πάντοτε αὐτοῖς παρών. " Διότι νῦν ἐξεπόρνευ-
σεν Ἐφραὶμ, ἐμιάνθη Ἰσραήλ. „ Οἶδα τοίνυν αὐτοὺς τέλεον ἀποστάντας ἐμοῦ,
καὶ ἐν τῇ τῶν εἰδώλων μιανθέντας λατρείᾳ. " Οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐ- v. 4.
„ τῶν τοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν θεὸν αὐτῶν, ὅτι πνεῦμα πορνείας ἐστὶν ἐν αὐ-
„ τοῖς· τὸν δὲ κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. „ Οὐδὲ γὰρ μεταβαλλόμενοι γνώμην ἔσ-
χον τοῦ νεῦσαι πρὸς ἐμὲ, ἐπειδὴ παντελῶς πρὸς τὸ χεῖρον ἐξώκειλαν, οὐδένα
λόγον ἐθέλοντες ἐμοῦ ποιεῖσθαι. " Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ v. 5.
„ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. „ Ἀλλὰ γὰρ ταύτης δὲ τῆς παροινίας καὶ τῆς ὕβρεως
ἣν ἐπαροίνουν ἀποστάντες ἐμοῦ, καὶ προσανέχοντες τοῖς εἰδώλοις, ἀξίαν δώσουσι
δίκην, αὐτοὶ θεαταὶ τῆς οἰκείας γινόμενοι ταπεινώσεως εἰς ἣν διὰ τῆς τι-
μωρίας καταστήσονται τῆς ἐμῆς. " Καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραὶμ ἀσθενήσουσιν ἐν
„ ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν. „ Ἅπαντες κοινῇ
πλημμελοῦντες, κοινῇ καὶ τὴν τιμωρίαν ὑπομένουσιν, ὑπὲρ ὧν τὴν γνῶσιν ἠδίκουν τὴν
ἐμήν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος τὸ, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατε-
χόντων· ἵνα εἴπῃ τῶν τὴν ἀλήθειαν τῇ πρὸς τὸ χεῖρον ἀδικούντων ἐκτροπῇ.
" Μετὰ προβάτων καὶ μόσχων πορεύσονται τοῦ ἐκζητῆσαι τὸν κύριον, καὶ οὐ v. 6.
„ μὴ εὕρωσιν αὐτόν· ἐκκέκλικε γὰρ ἀπ' αὐτῶν· ὅτι τὸν κύριον ἐγκατέλιπον. „ v. 7.
Κἂν θυσίας δὲ προσάγωσι, τούτοις ἐξιλεοῦσθαι νομίζοντες τὸ θεῖον, οὐδὲν ἐν-
τεῦθεν ἕξουσι πλέον, ἐκτετραμμένου πάντως αὐτοὺς τοῦ θεοῦ· ὑπὲρ ὧν ἀφέντες
αὐτὸν, παντελῶς τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον. " Ὅτι τέκνα ἀλλότρια ἐγέννησαν
ἑαυτοῖς. „ Καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἔθνεσι παρὰ τὸ διατεταγμένον ἐπιμιγέντες, ἐξ
ἀλλοφύλων ἐτεκνώσαντο ἐπιμιξίας· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ
ἐγκαλεῖ λέγων· καὶ ἐπεμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι· κἀνταῦθα τοίνυν τὴν παντελῆ
πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἐπιμιξίαν δηλοῖ, τὸ τέκνα αὐτοῖς ἐξ αὐτῶν γενέσθαι.
" Νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίβη καὶ τοὺς κλήρους αὐτῶν. „ Ἵνα εἴπῃ

ὅτι δίκην τε ἐρυσίβης αὐτούς τε καὶ τὰ προσόντα αὐτοῖς ἅπαντα παραδώσω φθο-
v. 8. ρᾷ. “ Σαλπίσατε σάλπιγγι ἐπὶ τῶν βουνούς· ἠχήσατε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, κηρύ-
„ ξατε ἐν τῷ οἴκῳ Ὤν. „ Ἐν ἅπασι δέ φησι τοῖς τόποις ἐν οἷς τὴν ἀσέβειαν
εἰργάζεσθε τὴν οἰκείαν, ἀφέντες τὰς συνήθεις σπουδάς, βοήσατε μᾶλλον, τὰ περὶ
v. 9. ὑμᾶς ὑπὲρ τούτων ἐσόμενα μηνύοντες κακά· ποῖα ταῦτα; “ Ἐξέστη Βενιαμὶν,
„ Ἐφραὶμ εἰς ἀφανισμὸν ἐγένετο ἐν ἡμέραις ἐλέγχου. „ Ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ Βενια-
μὶν τὴν τῆς Ἰουδαίας λέγει βασιλείαν. Ἐκ δὲ τοῦ Ἐφραὶμ τὰς δέκα μηνύει φυλάς·
οὐ τοῦτο δὲ λέγει ὅτι ὁ μὲν ἐξέστη, ὁ δὲ εἰς ἀφανισμὸν ἐγένετο· ἀλλ' ἵνα
κοινῇ ἐπ' ἀμφοτέρων εἴπῃ τὸ συναμφότερον, ὅτι ἐκστήσονται καὶ εἰς ἀφανισ-
μὸν ἔσονται· καὶ ἐν ἡμέραις τοῦ ἐλέγχου, λέγει δὲ ἐν τῷ ἐφόδῳ τῶν πολεμίων,
ἣν ἐπάξει, τὰς παρανομίας αὐτῶν ἐλέγχων προδήλως· ἐκστήσονται οὖν φησιν
ἐκπληττόμενοι τῆς περὶ αὐτῶν μεταβολῆς τὸ ἀθρόον· ὑφ' ἧς ἀφανισθήσον-
ται παντελῶς· ἐμοῦ τούς τε πολεμίους αὐτοῖς ἐπάγοντος, καὶ τὴν ἐπιτελουμένην
παρ' αὐτοῖς ἐλέγχοντος παρανομίαν· τὸ δὲ τὸ κοινὸν κατὰ διαίρεσιν λέγειν,
εὕροι ἄν τις συνεχὲς καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβίδ· ὡς ὅταν λέγῃ, ἡμέρας
ἐκέκραξα, καὶ ἐν νυκτὶ ἐναντίον σου· οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μὲν βοᾶν λέγων, ἐν νυκτὶ δὲ
ἐναντίον φθέγγεσθαι τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὅτι ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐκέκραξα
ἐναντίον σου· κατὰ διαίρεσιν τοίνυν εἶπε τὸ κοινόν· οὕτω κἀνταῦθα λέγει τὸ
ἐξέστη Βενιαμὶν, Ἐφραὶμ εἰς ἀφανισμὸν ἐγένετο· ἵνα εἴπῃ ὅτι κατὰ κοινοῦ ἐξέ-
στησάν τε, καὶ εἰς ἀφανισμὸν γεγόνασιν. “ Ἐν ταῖς φυλαῖς Ἰσραὴλ ἔδειξα πιστά. „
Ταῦτα δὲ ἐπάγων αὐτοῖς ἐλέγξω τῶν ἀπειλῶν τῶν ἐμῶν τὸ ἀληθὲς καὶ βέβαιον·
αἷς διὰ τῶν προφητῶν γινομέναις ἠπίστουν· αἰσθήσονται δὲ ἐκ τῆς πείρας ὅτι
πάντα ἦν πιστά τε καὶ ἀψευδῆ τὰ λεγόμενα.
v. 10. “ Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες Ἰούδα ὡς μετατιθέντες ὅρια. „ Ὥσπερ γὰρ
οἱ τὰ σημεῖα τῆς τῶν χωρῶν διαιρέσεως ἀφαιροῦντες λυμαίνονται τοῖς τῆς
δεσποτείας δικαίοις, οὕτως ὑμεῖς φησὶ πολλῆς οὔσης διαιρέσεως μεταξὺ
ἐμοῦ τε καὶ τῶν εἰδώλων, τῷ προσήκειν μὲν ἐμοὶ τοῦ Θεοῦ τιμήν τε καὶ ὀνομασίαν,
ἐκείνοις δὲ οὐδ' ὅλως ἀῤῥαγῆ δίκαια πολλοῖς τε καὶ ποικίλοις διῃρημένα τρόποις,
τό γε ἐφ' ὑμῖν διελύσατε τὴν ἐμοὶ πρέπουσαν ὀνομασίαν τε καὶ τιμὴν περιάψαντες ἐκ-
είνοις. “ Ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ὅρμημά μου. „ Φοβερᾷ γ' οὖν τινὶ χρή-
σομαι τῇ κατ' αὐτῶν ὁρμῇ τετολμηκότων τοιαῦτα, δίκην ὕδατος ἐπικλύσας αὐ-
v. 11. τοὺς τῷ πλήθει τῶν πολεμίων. “ Κατεδυνάστευσεν Ἐφραὶμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ, κα-
„ τεπάτησε τὸ κρίμα. „ Οὐδένα λόγον εἶχον τοῦ δικαίου· ἕκαστος δὲ καθὼς ἴσ-
χυεν ἠδίκει τὸν ἕτερον, πεπατηκότες τὸ δίκαιον, καὶ μηδένα τούτου ποιούμενοι

λόγον· ὡς καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, κατελίπετε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν
κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον· ἵνα εἴπῃ ὅτι λόγον οὐδένα ἔχετε τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαίας
καὶ τῆς φιλανθρωπίας· καὶ ἀντίδικον δὲ τὸν ἀδικούμενον ὁ κύριος φαίνεται κα-
λῶν· ὡς τὸ ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ· τοῖς ἀδικοῦσι παραινῶν πά-
σῃ δυνάμει τοὺς ἀδικουμένους ὑπ' αὐτῶν θεραπεύειν. “Ὅτι ἤρξατο πορεύε-
„ σθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. „ Ταῦτα δὲ διεπράττοντο ἐξότε περὶ τὴν τῶν εἰ-
δώλων προσανέχειν εἵλοντο θεραπείαν· ἅτε μηδένα τῶν νόμων τῶν ἐμῶν καὶ τὸν
προσήκοντα ἔτι ποιούμενοι λόγον. “Καὶ ἐγὼ ὡς ταραχὴ τῷ Ἐφραὶμ, καὶ v. 12.
„ ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰούδα „ Ἐν πολλῇ ταραχῇ διὰ τῶν πολεμίων αὐ-
τοὺς καταστήσω, ὥσπερ τινὶ βαρεῖ κέντρῳ ταῖς ἐκεῖθεν ὀδύναις πλήττων αὐ-
τούς· εὔδηλον γὰρ ὅτι οὐχὶ τὸ μὲν τῷ Ἐφραὶμ, τὸ δὲ τῷ Ἰούδᾳ λέγει· κατὰ
κοινοῦ δὲ ἀμφοτέροις τήν τε ταραχὴν ἐποίσειν καὶ τὸ κέντρον φησὶ, καθὼς
καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐδείξαμεν.
“Καὶ εἶδεν Ἐφραὶμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ· v. 13.
„ καὶ ἐπορεύθη Ἐφραὶμ πρὸς ἀσσυρίους, καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βα-
„ σιλέα Ἰαρείμ· καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη ῥύσασθαι ὑμᾶς. „ Τότε δὴ τῶν
οἰκείων αἰσθήσονται κακῶν· τοῦτο γὰρ λέγει νόσον καὶ ὀδύνην· ὅτ' ἂν ἀ-
πάγηται μὲν αἰχμάλωτος εἰς τοὺς ἀσσυρίους ὁ Ἐφραὶμ, ἀποστέλλων δὲ
πρέσβεις ἐπὶ τὸν τῶν αἰγυπτίων βασιλέα, μηδὲ μίαν ἐκεῖθεν κομίζηται βοή-
θειαν. “Καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν ὀδύνη· διότι ἐγώ εἰμι ὡς πάνθηρ
„ τῷ Ἐφραὶμ, καὶ ὡς λέων ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα· καὶ ἐγὼ ἁρπῶμαι καὶ πο-
„ ρεύσομαι καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. „ Ἐν ἀπαύστοις
μενεῖτε κακοῖς, ἐπειδὴ ὡς ἂν ἢ πάνθηρ τε καὶ λέων ὑμῖν ἔσομαι, μετὰ
πολλῆς ὑμᾶς τῆς ὀξύτητος ἁρπάζων τε καὶ ἀπάγων διὰ τῆς τῶν πολεμίων ἐ-
φόδου· οὐδενὸς ἀπαλλάττειν ὑμᾶς τῶν ἐπικειμένων κακῶν οἵου τε ὄντος. “Πο-
ρεύσομαι καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσι. „ Ἀκολούθως τῇ
εἰκόνι τῇ προκειμένῃ καὶ τοῦτο ἐπήγαγεν· ἐπειδὴ τῶν τοιούτων θηρίων ἴδιον
ἐστὶ μετ' ὀξύτητος μὲν ἁρπάζειν τε καὶ ἀφαιρεῖν τὸ προσπῖπτον· ἀπιέναι δὲ
ἐπὶ τὴν μάνδραν τὴν οἰκείαν, εἶτα αὐτόθι κατεσθίειν τε καὶ καταναλίσκειν τὸ
ληφθέν· πρὸς οὖν τὸ ὡς πάνθηρ καὶ λέων, ἀπέδωκε καὶ τοῦτο· ἀντὶ τοῦ ἁρ-
πάσας ὑμᾶς διὰ τῶν πολεμίων, καὶ αἰχμαλώτους καταστήσας, κατ' ἐμαυτὸν
ἔσομαι οὐκ ἐπιστρεφόμενος πρὸς τὰ γινόμενα, οὐδέ τινα νέμων ὑμῖν βοή-
θειαν, ἄχρι ἂν ὑπὸ τῶν κατεχόντων παντελῆ τὴν ἀπώλειαν ὑπομείνητε. “Καὶ
„ ἐπιστρέψουσι καὶ ζητήσουσι τὸ πρόσωπόν μου. „ Τότε γὰρ δὴ κἀκεῖνοι μετα-
βαλόμενοι τῆς βοηθείας δεήσονται τῆς ἐμῆς. „

ΚΕΦ. ϛ.

CAP. VI. Ἐν θλίψει αὐτῶν προσορθριοῦσι πρός με λέγοντες· " πορευθῶμεν καὶ
v. 1. „ ἐπιστρέψωμεν πρὸς κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν· ὅτι αὐτὸς πέπαικεν καὶ ἰάσεται ἡμᾶς·
v. 2. „ πατάξει καὶ μοτώσει ἡμᾶς· ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας· ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρί-
„ τῃ ἀναστησόμεθα. „ Ὑπὸ γὰρ τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς θλίψεων μετὰ πολλῆς ὁρ-
μήσουσιν ἐπ' ἐμὲ τῆς ὀξύτητος· σφόδρα γε θαῤῥοῦντες ὅτι πατάξας αὐτοὺς καὶ ἰάσο-
μαι πάντως, θεραπείαν τε ἐπάξω τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτοῖς κατάλληλον τραύ-
μασι, μετὰ πολλῆς τῆς ὀξύτητος καὶ τῆς εὐμαρείας εἰς διόρθωσιν ἄγων παντελῆ
τὰ κατ' αὐτούς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡ-
μέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστησόμεθα· οὕτως γὰρ ἡμᾶς φησὶ συντόμως ἰάσεται, ὥστε
ἐν δύο καὶ τρισὶν ἡμέραις τὸ μήκιστον εἰς τὴν παλαιὰν ἡμᾶς ἀποκαστῆναι πά-
v. 3. λιν εὐπραγίαν· τὸ δὲ καὶ γνωσόμεθα, ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπολαύσει τῶν κρεττόνων ἐσό-
μεθα· ὡς τὸ ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς, ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ ζῆν με κατέστη-
σας. „ Διώξομεν τοῦ γνῶναι τὸν κύριον. „ Μετὰ σπουδῆς αὐτοῦ τῆς γνώσεως
ἐπιμελησόμεθα. „ Ὡς ὄρθρον ἕτοιμον εὑρήσομεν αὐτόν. „ Τευξόμεθα γὰρ
αὐτοῦ τῆς βοηθείας δίκην ὄρθρου, ὡς ἂν ἐκ σκότους εἰς φῶς μεταβαλόντα τὰ
ἡμέτερα. " Καὶ ἥξει ἡμῖν ὡς ὑετὸς πρώϊμος καὶ ὄψιμος τῇ γῇ. „ Ἄφθο-
νον παρέξει τῶν ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν, δίκην τῶν ἐκ γῆς ἀναδιδομένων καρ-
πῶν, ὅτ' ἂν κατὰ πάντα καιρὸν ἐπιτηδείως τυγχάνῃ τοῦ ὑετοῦ. " Τί σοι ποι-
v. 4. „ ήσω Ἐφραίμ; τί σοι ποιήσω Ἰούδα; τὸ δὲ ἔλεος ὑμῶν ὡς νεφέλη πρωϊ-
„ νὴ, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη. „ Ἀρχὴ τίς ἑτέρα καὶ αὕτη δια-
λέξεως, ἣν πρὸς τὸν λαὸν ὁ προφήτης ἐποιήσατο, ἐξ ἧς ἐδέξατο ἀποκαλύ-
ψεως τὴν ἀφορμὴν τοῦ λόγου λαβών· τί δὲ προσῆκεν ὑμῖν φησὶ παρ' ἐμοῦ γε-
νέσθαι, οὕτω παρανομεῖν ἐσπουδακόσιν; ἐγὼ μὲν γὰρ ἐλεεῖν ὑμᾶς θέλω· τὰ δὲ
πραττόμενα παρ' ὑμῶν οὐκ ἐᾷ γίγνεσθαι τοῦτο, τὴν τιμωρίαν ἀναγκαίως ἕλ-
* Cod. οὐδὲ. κοντα ἐφ' ὑμᾶς· κἂν εἰ δὲ * ἐλεεῖν ὑμᾶς ἐβουλευόμην, ἀνάγκη ταύτην ἀτελῆ μένειν
ἐφ' ὑμῖν τὴν γνώμην, ἀφ' ὧν διαπράττεσθε ἀφανῆ γιγνομένην πάντως· ὡς ἂν εἰ νε-
φέλη τίς ἢ δρόσος ἕωθεν πρὸς ὀλίγον φανέντα, παραχρῆμα διαλυθείη.
v. 5. " Διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν, ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν
„ ῥήματι στόματός μου. „ Καί τοι γε φησὶν ἐγὼ καὶ τοῖς προφήταις τοῖς ἐ-
μοῖς, οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ἀπέστελλον χρείας, θανάτου πρόξενος ἐγιγνόμην·
ἐπειδὴ ἐγὼ μὲν αὐτοὺς ὑπομιμνήσκειν ὑμᾶς περὶ τῶν δεόντων ἐκέλευον· ἐκεῖ-
νοι δὲ πειθόμενοι μὲν ἦσαν πρὸς ὑμᾶς· αὐτοὶ δὲ οὔτε τῶν λεγομένων οὔτε τὸν

πέμποντος ἐμοῦ τινὰ ἔχοντες αἰδῶ, ποικίλοις αὐτοὺς περιεβάλετε θανάτοις·
τὸ οὖν ἀπεθέρισα καὶ ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματός, μου ἀντὶ τοῦ αἴ-
τιος αὐτοῖς δι' ὧν ἐπέταττον ποιεῖν ἐγινόμην τούτου· οὐ γὰρ τοῦτο λέγει ὅτι
αὐτὸς διὰ τῆς οἰκείας φωνῆς τοιαῦτα διετίθει τοὺς προφήτας, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ
ὅτι δι' ὧν ἐπέταττον αὐτοῖς πρὸς ὑμᾶς παραγίνεσθαι, μικροῦ γε τοῦτο αὐ-
τὸς εἰργαζόμην· οἷον ἐπὶ καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ τὸ ἐξέκλινας τὰς
τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου· οὐχ ὅτι αὐτὸς ἐξέκλινεν, ἀλλὰ τῷ συγχω-
ρῆσαι πρὸς τοσούτων πεῖραν αὐτοὺς ἐλθεῖν κακῶν, αὐτῷ προσλογιζόμενος
τὴν γιγνομένου τὴν αἰτίαν. " Καὶ τὸ κρίμα μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται. " Ἀλλ
οὐ γὰρ ἀνεκδίκητον ταύτην ὑμῶν ἐάσω τὴν παρανομίαν· λήψομαι δὲ δίκας παρ'
ὑμῶν· ὥστε ἐξ ὧν ὑπομένειν μέλλετε κακῶν φωτὸς ἐνδηλότερον ἅπασι γενέ-
σθαι, ὅτι τῇ εἰς τοὺς προφήτας γεγενημένῃ παρ' ὑμῶν παρανομίᾳ κρίνων, τοῖς
τοσούτοις ὑμᾶς περιβέβληκα κακοῖς· καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀλόγως αὐτὸ διαπράτ-
τεται. " Διότι ἔλεον θέλω ἢ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν θεοῦ ἢ ὁλοκαύτωμα. " v. 6.
Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς καὶ θυσιῶν καὶ ὁλοκαυτωμάτων προτιθεὶς τὸ εὐτελὲς ὑμῖν
ποιῆσαι, καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀγαγεῖν τὴν ἐμὴν, ἔπεμπον τοὺς προφήτας· ἐπει-
δὴ δὲ τοιαῦτα αὐτοὺς διατιθέντες κακοῖς ἠμείβεσθε τὰ παρ' ἐμοῦ γινόμενα,
δώσετε τῶν παρανομημάτων δίκην δικαίαν· ἐλέου γὰρ τὸ καὶ ὑπὲρ τῶν πασχόν-
των κακῶς τιμωρίᾳ περιβάλλειν τοὺς ἀδικοῦντας. " Αὐτοὶ δὲ εἰσὶν ὡς ἄν- v. 7.
" θρωπος παραβαίνων διαθήκην· ἐκεῖ κατεφρόνησάν μου. " Μεμενήκατε γὰρ
ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς οἰκείας· τῶν μὲν ἄνωθεν ὑμῖν συντεθέντων πρὸς ἐμὲ λό-
γον οὐδένα ποιούμενοι, καταπεφρονηκότες δέ μου παντελῶς· ὥστε καὶ τοὺς
ὑπομιμνήσκοντας ὑμᾶς περὶ τούτου τῶν προφητῶν ἀνελεῖν. " Γάλγαλα πό- v. 8.
" λις ἐργαζομένη μάταια. " Αἰτία δὲ τούτων ὑμῖν ἡ Γάλγαλα, παρ' ᾗ
τὴν ἐπιβλαβῆ καὶ μάταιον περὶ τὰ εἴδωλα σπουδὴν ἐπιδείκνυσθε· οὕτω γὰρ καὶ
ἀνωτέρω λέγει μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα τὴν πόλιν, καὶ ἐργάζεσθε λέγει
μάταια, τὰ ἐν αὐτῇ γιγνόμενα σημαίνων. " Ταράσσουσα ὕδωρ· " οἱ τὸ διει-
δὲς καὶ καθαρὸν τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ γνώσει διαφαινόμενον τῇ ἐμῇ, τῇ τῶν εἰ-
δώλων ἐπιθολοῦντες ἐπιμιξίᾳ. " Καὶ ἡ ἰσχύς σου ὡς ἀνδρὸς πειρατοῦ. " v. 9.
Ἡ πᾶσαν τὴν δύναμιν τὴν οἰκείαν ἐν τῇ τῶν ἀπατωμένων ἐπιδείκνυται βλάβῃ·
ὃν δὴ τρόπον καὶ τοῖς πειραταῖς ἔθος ἐπὶ περὶ τὴν ἑτέρων ἐσπουδακέναι βλά-
βην· καὶ τὴν οἰκείαν δύναμιν διὰ τῆς ἑτέρων ἐπιδείκνυσθαι ἀπωλείας. " Ἔκρυ-
" ψαν ἱερεῖς ὁδόν· ἐφόνευσαν Σίκιμα· ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν. " Ἐκ παρα-
θέσεως βούλεται τὴν τούτων ἐπιδεῖξαι κακίαν· ὅτι οἱ μὲν πατέρες φησὶν οἱ

ὑμέτεροι (λέγει δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰακὼβ, Λευί τε καὶ Συμεὼν) ἵνα πορνικὴν ἐπή-
ρειαν ὑπομείνασαν ἴδωσιν αὐτῶν τὴν ἀδελφὴν, τοσαύτην ἔσχον τὴν ἀγανάκτη-
σιν ἐπὶ τῷ γεγονότι, ὥστε λαθραίως μὲν καὶ μετὰ δόλου διαλεχθῆναι τοῖς Σι-
κιμίταις προσποιούμενοι φιλίαν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἔκρυψαν ὁδόν· καιροῦ
v. 10. δὲ λαβόμενοι πάντας κατ' αὐτὸν ἀνεῖλον ὑπὲρ τοῦ γεγονότος. “ Ἐν τῷ οἴ-
„ κῳ τοῦ Ἰσραὴλ εἶδον φρικώδη ἐκεῖ πορνείαν τοῦ Ἐφραίμ. „ Καὶ τὰ μὲν
ἐκείνων φησὶ τοιαῦτα· νῦν δὲ ἐν ἅπαντι τῷ Ἰσραὴλ φρίκης εἶδον μεστὰ, πορ-
νείαν ἁπάντων οὐκ ἐν σώματι συστᾶσαν, ἀλλ' ἐν διαφθορᾷ ψυχῆς καὶ ἀπο-
στάσει Θεοῦ. “ Ἐμιάνθη Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἀφῆκε θερισμὸν αὐτοῦ. „ Πάν-
τες πρὸς μίαν εἶδον παρανομίαν τῇ τῶν εἰδώλων μιανθέντες θρησκείᾳ· καὶ πάν-
τες ἀτελῆ καὶ διεφθαρμένην τὴν ἑαυτῶν ἀπέδειξαν σωτηρίαν· ὡς γὰρ εἴ τις
γεωργὸς τελειωθέντων τῶν σπερμάτων, καὶ τοῦ καρποῦ τὸν θερισμὸν ἀπαιτοῦν-
τος, ἤδη πρὸς ῥᾳθυμίαν ἰδὼν, ἀπολέσειεν μὲν τὰ γεωργηθέντα· κενὸν δὲ
πάντα τὸν προειληφότα πόνον διὰ τῆς οἰκείας ἀποφήνειεν ῥᾳθυμίας· οὕτως
ὑμεῖς φησὶ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀπολελαυκότες ἀγαθῶν, ἐξεληλυθότες
Αἰγύπτου, διαβάντες τὴν ἔρημον, νόμον δεξάμενοι, τὴν γῆν ἀπειληφότες τὴν ἐ-
πηγγελμένην, τὸν τῇ θρησκείᾳ πρέποντα κτησάμενοι τόπον· ὅτε τοὺς καρποὺς
ἐχρῆν λοιπὸν τῷ Θεῷ προσκομίζειν, τότε πάντα τὰ ὑπὲρ ὑμῶν γεγονότα
περιττὰ διὰ τῆς ἑαυτῶν ἀπεδείξατε κακίας. ἀφέντες μὲν τὸ ἀποδιδόναι τῷ
Θεῷ τοὺς ὑπὲρ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων εὐεργεσιῶν καρποὺς, περὶ δὲ τὴν
τοῦ χείρονος ἐκτροπὴν ἀσχοληθέντες ὅλοι δι' ὅλων· ὅμοιόν ἐστι τούτῳ καὶ τὸ
παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ· ἔμεινα ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. “ Ἄρ-
„ χου τρυγᾷν σεαυτῷ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου, ἐν
„ τῷ ἰᾶσθαι με τὸν Ἰσραήλ. „ Ὥστε δεῖν ὑμῖν πάλιν ἑτέρας ἀρχῆς· ἣν δι'
ὑπερβάλλουσαν φιλανθρωπίαν ἐγὼ παρέξω, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὑμᾶς παρὰ
πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπανάγων ἐλπίδα· τότε δὴ λοιπὸν πρὸς τὸ κρεῖττον ὁ-
ρᾷν ἐθέλοιτε, ἀρχῆς ὑμῖν ἑτέρας δεήσει· ἵνα κἂν γ' οὖν τῶν τότε δωρεῶν
αἰσχυνθέντες τὸ μέγεθος, περὶ τὴν τοῦ κρείττονος ἑαυτοὺς ἐπιμέλειαν τρίψητε
τοῦ λοιποῦ· τότε μὲν δὴ τοῦτο φησὶν ποιεῖν ὑμῖν ἐξέσται· τὸ γὰρ ἄρχου, λέ-
γει ἀντὶ τοῦ ἄρξασθαι δυνήσῃ, βουληθεὶς πρὸς τὸ δέον ἰδεῖν· νῦν δὲ τί;

ΚΕΦ. Ζ.

CAP. VII.
v. 1. “ Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραὶμ, καὶ ἡ κακία Σαμαρείας·

„ ὅτι εἰργάσαντο ψευδῆ. „ Πρόδηλος ἅπασιν ἡ παρανομία ἣν εἰργάζεσθε ἅπαν-
„ τες, καὶ ὅτι ἀποστάντες μου, πρὸς τὸ ψεῦδος ἑωρᾶτε διὰ τῆς τιμωρίας, ἣν ὑπο-
μενεῖτε δικαίως ὑπὲρ ὧν παρενομεῖτε τοιαῦτα· πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; “ Καὶ
„ κλέπτης πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται, ἐκδιδύσκων λῃστὴς ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ,
„ ὅπως συνᾴδωσιν ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν. „ Ὡς γὰρ ἂν εἴ τις κλέπ- v. 2.
της ἢ λῃστὴς ἐν ὁδῷ ποτε περιτυχὼν ἐκδύσειεν τοὺς προστυχόντας, καὶ εἰς οἰ-
κίαν εἰσελθὼν τὰ ἐνόντα λάβοι· οὕτω φησὶν ἐπελθόντες ὑμῖν οἱ πολέμιοι ἅπαν-
τα τά τε κατ' οἰκίαν τά τε ἔξω προσόντα ὑμῖν αἱροῦσιν, τὰ μὲν ἀφαιροῦντες,
τὰ δὲ ἀφανίζοντες παντελῶς· ὥστε ἅπαντας ὑμᾶς ὑπὸ τῆς συμφορᾶς κατεχομένους,
ᾄσματα θρήνου μεστὰ κατὰ ταυτὸν ᾄδειν, ὀδυνωμένους τε κατὰ καρδίαν ἐπὶ τοῖς γι-
νομένοις, καὶ ὀλοφυρομένους δι' ὀλοφυρτικῶν ῥημάτων ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν συμφο-
ρῶν τῶν συμβαινουσῶν ὑμῖν. “ Νῦν ἐκύκλωσεν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν
„ ἀπέναντι τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο. „ Ἁπάντων δὴ τῶν μετὰ πολλῆς αὐ-
τῶν ἐπιτετελεσμένων τῆς κακίας μνήμην λαβὼν, περιβαλῶ μεγίστοις αὐτοὺς κα-
κοῖς ἀνάλογον οἷς βουλευόμενοι μετὰ πολλῆς ἀναιδείας ἐπ' ὄψεσι διεπράττοντο
ταῖς ἐμαῖς. “ Ἐν ταῖς κακίαις ηὔφραναν βασιλεῖς, καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν v. 3.
„ ἄρχοντας. „ Ὥστε πολλὴν τοῖς ἐναντίοις εἴτε βασιλεῦσιν εἴτε ἄρχουσιν
ἡδονὴν ἐγγενέσθαι· οἳ κατακρατήσουσί τε αὐτῶν καὶ αἰχμαλώτους λήψονται,
ὑπὲρ ὧν τε διεπράττοντο κακῶν· καὶ ὅτε δὴ τὴν ἐμὴν ἀφέντες γνῶσιν, τὴν ψευ-
δῆ καὶ ἀπατηλὴν τῶν δαιμόνων μετῄεσαν θρησκείαν. “ Πάντες μοιχεύοντες ὡς v. 4.
„ κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν. „ Συμφώνως γὰρ ἅπαντες τῆς γνώσεως
ἀποστάντες τῆς ἐμῆς μοιχικήν τινὰ γνώμην ἀνεδέξαντο πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων
ἀποκλίναντες θεραπείαν· καὶ δίκην κλιβάνου πρὸς πέψιν ἐκκεκαυμένου μετὰ θερ-
μῆς τινὸς τῆς προθυμίας πρὸς τὴν ἀκολασίαν ῥέποντες ἐκείνην. “ Κατακαύ-
„ σει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φλογός. „ Ἀλλὰ γὰρ ἐξ αὐτῆς δὲ ταύτης κατανα-
λωθήσονται τῆς γνώμης. “ Ἀπὸ φυράσεως στέατος ἕως τοῦ ζυμωθῆναι αὐτὸ
„ ὅλον αἱ ἡμέραι τῶν βασιλέων ὑμῶν. „ Ὡς γὰρ εἰ στέας ληφθέν τε καὶ ἐμ- v. 5.
βληθὲν ἀλεύρῳ ζυμοῖ τε καὶ ἐναποτελεῖ τὸ σύμπαν· οὕτως ἐξ ὅτε περ τὴν
παράνομον ταύτην κατεστήσασθε βασιλείαν ἀπὸ τοῦ Ἱεροβοὰμ λαβόντες τὴν
ἀρχὴν, πρὸς τὴν αὐτὴν γνώμην τῆς κακίας ἅπαντες ἐνεύσατε ὁμοίως. “ Ἤρ-
„ ξαντο ἄρχοντες θυμοῦσθαι ἐξ οἴνου. „ οἵ τε γὰρ ἄρχοντες αὐτῶν μέθαις
καὶ οἰνοφλυγίαις προσεῖχον, ἀκράτῳ κατὰ πάντων ὡς ἐκ τοιαύτης παροινίας τῷ θυ-
μῷ κεχρημένοι. “ Ἐξέτειναν τὴν χεῖρα αὐτῶν μετὰ λοιμῶν. „ Πρὸς πλεονεξίαν ἑώ-
ρων, κοινωνίαν ἑλόμενοι πρὸς ἅπαντας τῶν διεφθαρμένων τὸν τρόπον.

v. 6. “ Διότι ἀνεκαύθησαν ὡς κλίβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν ἐν τῷ καταῤ-
„ ῥάσσειν αὐτοὺς ὅλην τὴν νύκτα. „ Ἐξεκαίνοντο γὰρ δίκην κλιβάνου τὴν διά-
νοιαν ἐκ τῆς μέθης ἧς δι᾽ ὅλης ἐπετήδευον τῆς νυκτός. “ Ὕπνου Ἐφραὶμ
„ ἐνεπλήσθη. „ Ὡς ἐκ μέθης τοίνυν τοιαύτης δίκην τῷ ὕπνῳ βαρεῖ κατ-
εχομένων, οὐδένα τοῦ προσήκοντος ἐποιοῦντο λόγον. “ Πρωῒ ἐγενήθη καὶ ἀ-
„ νεκαύθη ὡς πυρὸς φέγγος· πάντες ἐθερμάνθησαν ὡς κλίβανος καιόμενος. „
Ἡμέρας δὲ ἐπιλαμβανούσης τῶν αὐτῶν ἥπτοντο πάλιν· ἀναπτόμενοί τε δίκην
πυρὸς, καὶ ὥσπερ τις κλίβανος διαθερμαινόμενοί τε, καὶ διεγειρόμενοι πρὸς
v. 7. τὴν τῶν ἀτόπων ἐργασίαν. “ Καὶ πῦρ κατέφαγε τοὺς κριτὰς αὐτῶν. „ Κατάλ-
ληλον τοίνυν ὑπομένουσι τὴν τιμωρίαν, δίκην πυρὸς πάντων τῶν ἄρχειν ἐν αὐτοῖς
ὑπειλημμένων τῇ τῶν πολεμίων παραδιδομένων σφαγῇ. “ Πάντες οἱ βασιλεῖς
„ αὐτῶν ἔπεσον „ ἀπωλείᾳ καὶ σφαγῇ παραδοθήσονται πάντες. Τίνος ἕνε-
κεν; “ Οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ ἐπικαλούμενος πρός με. „ Ἐπειδὴ καὶ σύμφω-
νον εἶχον τὴν γνώμην, οὐδένα λόγον ἐμοῦ ποιεῖσθαι καθάπαξ ἐθέλοντες.
v. 8. “ Ἐφραὶμ ἐν τοῖς λαοῖς αὐτὸς συνανεμίγνυτο. „ Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος
αὐτοὺς αἰτιᾶται Δαβὶδ λέγων· καὶ ἐπεμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ γὰρ ἦν ἀ-
πειρημένη παντελῶς αὐτοῖς ἐκ τοῦ νόμου ἡ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἐπιμιξία· εἰ-
κότως οὖν αὐτοῖς ὀνειδίζει κἀνταῦθα τοῦτο. “ Ἐφραὶμ ἐγένετο ἐγκρυφίας οὐ
„ μεταστρεφόμενος. „ Οὕτως ἀμετάβλητος τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς αὐτῆς μεμενηκὼς
κακίας, ὥσπερ ἐκεῖνο μένειν εἴωθεν ἀμετακίνητον ἐφ᾽ οὗ περ τέτακται τόπου.
v. 9. “ Κατέφαγον ἀλλότριοι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ. „ Ὑπομένει τοίνυν ἀνάλογον τὴν τιμω-
ρίαν· παρανόμως γὰρ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπιμιγεὶς, ὑπ᾽ αὐτῶν ἐκείνων ἀφανισθή-
σεται παντελῶς. “ Αὐτὸς δὲ οὐκ ἔγνω· καὶ πολιὰ ἐξήνθησεν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς
οὐκ ἔγνω. „ Ἐπειδὴ γὰρ διαμεμένηκεν ἐπὶ τῆς τῶν προσηκόντων ἀγνοίας, οὐδὲ τῷ
μακρῷ χρόνῳ πρὸς τὸ δέον ἑλόμενος ἰδεῖν, διὰ τοῦτο πείσεται τοιαῦτα.
v. 10. “ Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐ-
„ πέστρεψαν πρὸς κύριον τὸν θεὸν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν αὐτὸν ἐν πᾶσι τού-
τοις. „ Ὑπὲρ ὧν τοίνυν ἐξύβρισαν εἰς τὸ θεῖον οὕτως ἀναιδῶς καὶ ἀμεταθέτως περὶ
τὴν τῶν δαιμόνων ἐσχηκότες θεραπείαν, καὶ τὴν περὶ ἐκείνους σπουδὴν προτιμήσαντες τῆς
τε περὶ τὸ ὄντως θεῖον, ὄψονται τὴν ταπείνωσιν τὴν οἰκείαν ἣν ὑπομένουσι δικαί-
v. 11. ως, οὐδὲ ἐκ μεταβολῆς νεῦσαι πρὸς τὸν θεὸν βουληθέντες. “ Καὶ ἦν Ἐφραὶμ
„ ὡς περιστερὰ ἄνους οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἴγυπτον ἐπεκαλοῦντο, καὶ εἰς ἀσ-
„ συρίους ἐπορεύθησαν. „ Οἷα περ ἐστὶν ἡ περιστερὰ μὴ δὲ τῶν οἰκείων γεν-
νημάτων ποιουμένη λόγον· ὧν ἀφαιρουμένη, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων νεοττεύει

εἴωθεν πάλιν, οὐδὲ μίαν ἔσχησα προμήθειαν τῆς ἀφαιρέσεως τῶν γεννωμένων,
οὕτω δὴ καὶ οὗτοι γεγόνασιν αἴσθησιν τῆς ἀπωλείας οὐ λαμβάνοντες τῆς οἰ-
κείας, ἀλλ᾽ ἀναμένοντες μὲν τὴν ἐκ τῶν αἰγυπτίων βοήθειαν, τυγχάνοντες δὲ
οὐδενός· ἅτε μετὰ μεγάλης τῆς δυναστείας τῶν ἀσσυρίων αἰχμαλώτως αὐτῶν ἀπα-
γόντων ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. " Καθὼς ἂν πορεύωνται, ἐπιβαλῶ ἐπ᾽ αὐτῶν τὸ v. 12.
„ δίκτυόν μου· καθὼς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἄξω αὐτούς. „ Διαφυγεῖν αὐ-
τῶν φησὶ τὴν ἐκείνων αἰχμαλωσίαν, τῶν ἀδυνάτων· ἐπειδὴ ὥσπέρ τινι δικτύῳ
τῇ ἀποφάσει περιβαλὼν αὐτῶν, δίκην πετεινῶν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπάξω·
" Παιδεύσω αὐτῶν ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν. „ Τοιαῦτα δὲ αὐτοῖς
ἐπάξω κακά, ὥστε καὶ τὴν ἀκοὴν τῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς κακῶν βαρυτάτην
οὖσαν ἀρκεῖν εἰς παιδείαν αὐτοῖς. Καὶ τί τὸ τούτων αἴτιον πάλιν λέγων.
" Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ᾽ ἐμοῦ· δείλαιοι εἰσὶν ὅτι ἠσέβησαν εἰς v. 13.
„ ἐμέ· ὑπὲρ γὰρ τῆς εἰς ἐμὲ παρανομίας πείσονται ταῦτα· ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην
„ αὐτῶν· καὶ αὐτοὶ κατελάλησαν κατ᾽ ἐμοῦ ψευδῆ. „ Καὶ γὰρ ἄνωθεν ἐγὼ μὲν
αὐτῶν εὖ ἐποίουν· αὐτοὶ δὲ τὴν ἀγνωμοσύνην περὶ ἐμὲ ἐπεδείκνυντο τὴν οἰκείαν· ἀπήλ-
λαξα μὲν γὰρ αὐτῶν τῆς ὑπὸ αἰγυπτίοις δουλείας· ἐκεῖνοι δὲ πᾶν ὅ τι βλάσφημον
ἐφθέγγοντο εἰς ἐμέ· ποτὲ μὲν μόσχον ἐργαζόμενοι καὶ λέγοντες· οἱ θεοί
σου Ἰσραὴλ, οἳ ἐξήγαγόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου· ποτὲ δὲ ἐπεὶ ἐπάταξε πέ-
τραν, καὶ ἐῤῥύησαν ὕδατα, καὶ χείμαῤῥοι κατεκλύσθησαν, μὴ ἄρτον δυνήσε-
ται δοῦναι, ἢ ἑτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; " Καὶ οὐκ ἐβόησαν πρός v. 14.
„ με αἱ καρδίαι αὐτῶν. „ Νεῦσαι δὲ πρός με εἰλικρινεῖ τῇ διανοίᾳ, καὶ ἀ-
ναμεῖναι τὴν παρ᾽ ἐμοῦ δωρεὰν εἰς νοῦν οὐκ ἐβάλοντο. " Ἀλλὰ ὠλόλυζον ἐν
„ ταῖς κοίταις αὐτῶν· ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατετέμνοντο. „ Τοὐναντίον μὲν οὖν
καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσεληλυθότες, καὶ τῆς παρ᾽ ἐμοῦ δοθείσης αὐ-
τοῖς ἀναπαύσεως τετυχηκότες, κοίτην γὰρ αὐτῶν τοῦτο καλεῖ, μηδένα λό-
γον ἐμοῦ ποιούμενοι, περὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἠσχολοῦντο θεραπείαν· ὀλολύζον-
τες τε καὶ κατατεμνόμενοι κατὰ τὸ παρ᾽ ἐκείνοις εἰθισμένον· ἅπερ οὖν ἐπλή-
ρουν αὐτοῖς λογιζόμενοι τῶν διδομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν παρ᾽ ἐμοῦ τὴν χορηγίαν. " Ἐ- v. 15.
„ παιδεύθησαν ἐν ἐμοί. „ Ὑπὲρ δὴ τούτων ὧν εἰς ἐμὲ παρηνόμουν δέξονται παρ᾽
ἐμοῦ τὴν προσήκουσαν παιδείαν αὐτάρκη. Διδάσκει δὲ αὐτῶν ὡς παρηνόμουν τοιαῦ-
τα ποιοῦντες. " Καὶ ἐγὼ κατίσχυσα τῶν βραχίονας αὐτῶν, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαν-
το πονηρά. „ Καὶ ὅτι ὁ μὲν τὴν ἰσχὺν ἅπασαν αὐτοῖς παρέχων κατὰ τῶν πολεμίων
ἦμην ἐγώ· οἱ δὲ πᾶν ὅ τι ἄτοπον καὶ ἀσεβείας μεστὸν μετῄεσαν ἀσεβοῦντες
εἰς ἐμέ. " Ἐπεστράφησαν εἰς οὐθέν. „ Μεταβαλομένης γὰρ αὐτῶν διὰ τῆς ὀρ- v. 16.

γῆς καὶ τῆς τιμωρίας τῆς ἐμῆς ἔδειξα ὄντας τὸ μηδέν. “ Ἐγένοντο εἰς τόξον οὐ τεταμένον· ὥστε μηδὲν αὐτοὺς διαλλάττειν τόξου οὐκ ἐντεταμένην ἔχοντος τὴν νευρὰν, ὅπερ ἀνωφελές ἐστι τῷ πολεμοῦντι μέχρις ἂν ἐπὶ τούτου τοῦ σχήματος ᾖ· οὕτως ἔσονται ἄπρακτοι κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἀσθενεῖς· τοῦτο οὖν λέγει τὸ ἐπαιδεύθησαν ἐν ἐμοὶ, ἵνα εἴπῃ ὅτι οὐχ ὁμολογοῦντας ὧν ἔλαβον παρ' ἐμοῦ τὴν ἀπόλαυσιν τῇ ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῇ, τὸ δέον αὐτοὺς ἐπαίδευσα, σαφῆ τῆς παρανομίας αὐτῶν παρεχόμενος αὐτοῖς τὴν ἀπόδειξιν· “ Πεσοῦνται οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ, δι' ἀπαιδευσίαν γλώσσης αὐτῶν. ” Οὗτοι μὲν οὖν ἀσθενήσουσιν· οἱ πολέμιοι δὲ τοσαύτην ἕξουσι κατ' αὐτῶν τὴν ἰσχὺν, ὥστε καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν σὺν τοῖς λοιποῖς ἀνελεῖν· ὑπὲρ ὧν ἀπαιδεύτως ἐφθέγγοντο κατ' ἐμοῦ.

ΚΕΦ. Η.

CAP. VIII.
“ Οὗτος ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῇ Αἰγύπτου· ἐπὶ φάρυγγι αὐτῶν ὡς
v. 1. ” γῆ ἄβατος, ὡς σάλπιγξ, ὡς ἀετὸς ἐπ' οἶκον κυρίου. ” Ταῦτα δὴ πείσονται μιμησάμενοι τῶν πατέρων αὐτῶν τὴν γνώμην· οἳ κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐξεφαύλιζον τὰς εἰς αὐτοὺς γεγενημένας παρὰ τοῦ θεοῦ δωρεάς· ἀβάτῳ γὰρ ἔσονται παραπλήσιοι, τῇ ἐρημίᾳ παραδοθέντες παντελεῖ· εἰς ἣν καταστήσονται τῆς πολεμικῆς σάλπιγγος ἐπ' αὐτοὺς ἠχούσης μέγα, καὶ τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον μέλλουσαν γνωριζούσης, ἣ μετὰ πολλῆς αὐτοῖς ἐπελεύσεται τῆς ὀξύτητος· δίκην ἀετοῦ ἀθρόον ἐφισταμένου τοῖς θηρωμένοις· οὕτω γὰρ δὴ καὶ οἱ πολέμιοι ἐπελεύσονται, τούτους τε ἀφανίζοντες, καὶ τὸν οἶκον πυρπολοῦντες τὸν θεῖον· τοῦτο δὲ προσέθηκεν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῆς ὀργῆς· ὅτι μηδὲ τοῦ οἴκου φείδεται τοῦ οἰκείου, ἐκδιδοὺς αὐτὸν εἰς ἀφανισμὸν μετὰ τῶν λοιπῶν τοῖς πολεμίοις· εἶτα καὶ ἀνθ' ὅτου ταῦτα γενήσεται δηλῶν· “ Ἀνθ' ὧν παρέβησαν ” τὴν διαθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου μου ἠσέβησαν. ” Ἐπεὶ καὶ ἄτοπον ἡγούμην τούτων παραβάντων τὴν διαθήκην τὴν ἐμὴν, καὶ παντελῶς εἰς τὸν νόμον ἠσεβηκότων τὸν ἐμὸν, τοῦ οἴκου φείδεσθαι ὃν ἐῤῥύπουν τε καὶ ἐμόλυνον τῇ ἐπιβάσει
v. 2. τῇ οἰκείᾳ. “ Πρὸς ἐμὲ κεκράξονται· ὁ θεὸς, ἐγνώκαμέν σε. ” Τότε ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας, ἄκοντες τὴν δύναμιν ὁμολογήσουσι τὴν ἐ-
v. 3. μήν. “ Ὅτι Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθὰ, ἐχθρὸν κατεδίωξαν. ” Πείσονται μέν τοι τοιαῦτα δικαίως οἱ περὶ τὴν δόσιν τῶν ἀγαθῶν τῶν παρ' ἐμοῦ γεγονότες ἀγνώμονες· καί τοι γε ὁπότε παρεῖχον αὐτοῖς τὴν ἐμὴν βοήθειαν, μετὰ πολλῆς

τῆς εὐμαρείας κρατοῦντες τῶν ἐχθρῶν τῶν οἰκείων.
“ Ἑαυτοῖς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ ἦρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. ” v. 4.
Οὕτω δέ με παντελῶς παρελογίσαντο, ὡς καὶ τὸν παρ' ἐμοῦ δοθέντα βασιλέα παρα-
γραψάμενοι, αὐτοὶ βασιλείαν κατεστήσαντο ἰδίαν, οὐδένα τὸν περὶ ἐμὲ ποιησάμεν-
οι λόγον· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ οὐκ ἐγνωρίσαντο. “ Τὸ ἀργύριον αὐτῶν καὶ τὸ χρυ-
” σίον αὐτῶν ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἴδωλα, ὅπως ἐξολοθρευθῶσιν. ” Καὶ τὴν μὲν
παρ' ἐμοῦ βασιλείαν, τήν τε περὶ τὸν νόμον παρεγράψαντο θεραπείαν· βασιλείαν
δὲ ἰδίαν καταστησάμενοι· λέγει δὲ τὴν ἐπὶ τῶν δέκα φυλῶν γεγονυῖαν, ἀρξαμένην
ἀπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ, ὃς καὶ τὰς δαμάλεις πρῶτος αὐτοῖς κατεσκεύασεν· ἀκό-
λουθα τῇ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς βασιλείας ἀτοπίᾳ διαπραττόμενοι, εἴδωλα
πολλά τε καὶ ποικίλα τὰ μὲν ἐκ χρυσοῦ κατεσκεύασαν, τὰ δὲ ἐξ ἀργύρου·
ἀφ' ὧν οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ τὸν ἀφανισμὸν κερδανοῦσι τὸν οἰκεῖον· καὶ ἐπειδὴ
τὴν τῆς βασιλείας αὐτοῖς ὠνείδισε καινουργίαν, ὅθεν δὴ καὶ τὸ τῶν δαμάλεων ἐτολ-
μήθη πρῶτον, ἀκολούθως ἐπάγει. “ Ἀπόῤῥιψον τὸν μόσχον σου Σαμάρεια· v. 5.
” παρωξύνθη ὁ θυμός μου ἐπ' αὐτούς. ” Ἀπόστηθι δὴ τῆς περὶ τὰς δα-
μάλεις ἀσεβείας· οὐδὲ γὰρ ὡς ἔτυχεν ὤργισμαι ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων παρα-
νομίᾳ. “ Ἕως τίνος οὐ μὴ δύνωνται καθαρισθῆναι ἐν τῷ Ἰσραήλ; καὶ v. 6.
” αὐτὸ τέκτων ἐποίησε καὶ οὐ θεός ἐστιν. ” Ἀλλ' οὐδὲ ὁ μακρὸς χρόνος
ἐξεπαίδευσέ σε τὸ δέον, οὐδὲ ἀπέθου τῆς τοσαύτης ἀσεβείας τὸν ῥύπον; κεχή-
νας δὲ περὶ εἴδωλα ἐξ ἀνθρωπίνων γινόμενα χειρῶν· ἃ πότε ἂν εἰκότως
νομισθεῖεν θεοὶ, τοιαύτην ἔχοντα τῆς ὑπάρξεως τὴν αἰτίαν; “ Διότι πλανῶν
” ἦν ὁ μόσχος σου Σαμάρεια. ” Καὶ οὐ δεδύνησαι συνιδεῖν ὅτι ἡ τῶν δα-
μάλεων κατασκευὴ πλάνης σοι τῆς ἀπὸ θεοῦ γέγονεν αἰτία· ὥστε καὶ διὰ
τοῦτο χρῆναι μισεῖν αὐτὰ δικαίως.
“ Ὅτι ἀνεμόφθορα ἐστὶ, καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἐκδέξεται αὐτά· δράγ- v. 7.
” μα οὐκ ἔχον ἰσχὺν τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον· ἐὰν δὲ καὶ ποιήσῃ, ἀλλότριοι κατα-
” φάγονται αὐτό. ” Διαλλάττει γὰρ οὐδὲν τῶν γεννημάτων ἐκείνων, ἃ ὑπὸ καύ-
σωνος ἀνέμου ξηρανθέντα τε καὶ διαφθαρέντα, ἄχρηστα παντελῶς ἐστὶ πρὸς
διατροφὴν ἀνθρώποις· φθορὰ μὲν γὰρ αὐτὰ διαδέχεται καὶ ἀπώλεια· ἔστι
δὲ ἀνωφελὲς ἀνθρώποις ἄλευρον εἰς διατροφὴν ἐπιτήδειον οὐ δυνάμενον ποι-
εῖν· εἰ δ' ἄρα τι καὶ γένοιτο, ὡς φαῦλον εἰς βρῶσιν προστίθεται ἀλόγων· τὸν
αὐτὸν γὰρ δὴ τρόπον καὶ ἡ περὶ τὰ εἴδωλα θεραπεία ἐπιβλαβὴς μέν ἐστι
καὶ ὄνησιν παρέχουσα οὐδὲ μίαν· ὥστε εἴ τι καὶ περίεστιν ὑμῖν ἑτέρωθεν, τῶν
πολεμίων ἔσται καὶ τοῦτο κέρδος διὰ τὴν ἐνοῦσαν ὑμῖν ἀσέβειαν. “ Κατε- v. 8.

v. 9. „ πόθη Ἰσραήλ· νῦν ἐγένετο ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκεῦος ἄχρηστον· ὅτι αὐ-
„ τοὶ ἀνέβησαν εἰς Ἀσσυρίους. „ Παντελῆ γὰρ ἀφανισμὸν ὑπὲρ τούτων ὑπο-
μενεῖτε, ληφθέντες ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων· ὥσπερ τί σκεῦος παντελῶς ἄχρηστον ἐν
τοῖς ἀλλοτρίοις ἔσεσθε, οὐδενὸς ἀξιούμενοι λόγου. “ Ἀνέθαλε καθ᾽ ἑαυτὸν
ἐμοί. „ Ἐπίδωκαν εἰς πλῆθος διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας, καὶ οὐδένα ποιεῖσθαι
μου λόγον ἐθέλοντες, τοσούτων ἀγαθῶν ὄντος αὐτοῖς αἰτίου· αὐθαδείᾳ πάν-
τα διεπράττοντο κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καθ᾽ ἑαυτόν.
“ Ἐφραὶμ δῶρα ἠγάπησεν· „ Καὶ οὐδὲ τοῖς παροῦσιν ἀρκούμενοι πρὸς
v. 10. πλεονεξίαν ἑώρων. “ Διὰ τοῦτο παραδοθήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. „ Εἰκότως
ἄρα ὑπὸ τοῖς ἐχθροῖς γεγονότες αἰσθήσονται, ὧν τε ἠσέβουν εἰς ἐμὲ, ὧν
τε ἠδίκουν. “ Νῦν εἰσδέξομαι αὐτούς. „ Ἀναμενῶ γὰρ αὐτοὺς ἐν τῇ τῶν Ἀσ-
συρίων χώρᾳ· εἰς ἐκείνην διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἕλκων αὐτοὺς, ὥστε τῶν ἀσεβη-
μάτων τὴν οἰκείαν αἴσθησιν λαβεῖν τότε· πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; “ Καὶ
„ κοπάσουσι μικρὸν τοῦ χρίειν βασιλέα καὶ ἄρχοντας. „ Παύσονται γὰρ τοῦ
τὰς παρανόμους ταύτας βασιλείας τε καθιστάναι καὶ ἀρχὰς, τῇ αἰχμαλωσίᾳ
παιδευόμενοι τε, καὶ τῆς παρανομίας αἴσθησιν λαμβάνοντες τῆς οἰκείας.
v. 11. “ Ὅτι ἐπλήθυνεν Ἐφραὶμ θυσιαστήρια, εἰς ἁμαρτίας ἐγένοντο αὐτῷ. „ Καὶ γὰρ
εἰκότως ὑπομένουσιν ταῦτα, ὑπὲρ ὧν τὴν ἀσεβῆ βασιλείαν κατεστήσαντο ἐκεί-
νην· ἐπειδὴ ταύτην εὗρον ὁδὸν τὴν πολυειδῆ τῶν εἰδώλων εὑρέσθαι τῶν θεραπείαν·
πολλά τε ἑαυτοῖς ἐγεῖραι καὶ ποικίλα θυσιαστήρια, ἐν οἷς δὴ μάλιστα πλημ-
v. 12. μελήσαντες δικαίως δώσουσι δίκας. “ Καταγράψω αὐτῷ πλῆθος, καὶ τὰ
„ νόμιμα αὐτοῦ. „ Τοῦτο γὰρ δὴ τῶν θυσιαστηρίων τὸ πλῆθος καὶ τῶν νό-
μων τῶν καινῶν ὧν εὕραντο περὶ τὴν τῶν εἰδώλων θρησκείαν· ὥσπερ ἔγγρα-
φον τινὰ κατηγορίαν ἀποσθήσομαι κατ᾽ αὐτῶν δικαίαν· ἐπὶ τοῖς τοσούτοις
παρανομήμασι τὴν ἀπόφασιν κατ᾽ αὐτῶν ἐξάγων. “ Εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθη
„ θυσιαστήρια τὰ ἠγαπημένα. Καὶ γὰρ δὴ καὶ τὰ θυσιαστήρια ἃ πολλὴν
τὴν ἀγάπην ἐπεδείκνυντο καὶ τὴν σπουδὴν, ὑπὸ τὴν τῶν πολεμίων γενήσεται ἐξου-
v. 13. σίαν. “ Διότι ἐὰν θύσωσι θυσίαν καὶ φάγωσι κρέα, κύριος οὐ προσδέξεται
αὐτά. „ Εἰ γὰρ δὴ καὶ πειρῶντο θυσίαις ἐξιλάσκεσθαι τὸ θεῖον ἀπογευό-
μενοι τῶν ἐν ταῖς θυσίαις κρεῶν κατὰ τὸ εἰωθὸς, οὐδὲ τούτων ἔσται τίς λόγος
τῷ θεῷ, οὐδὲ τινὰ ὑπὲρ τούτων αὐτοῖς τῶν παρανομημάτων χαριεῖται λύ-
σιν. “ Νῦν μνησθήσεται τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν· καὶ ἐκδικήσει τὰς ἁμαρτίας αὐ-
τῶν. „ Μεμνημένος γὰρ ὧν ἠσέβουν, ἵλεως μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔσομαι, ἀναλό-
γους ἢ τῶν παρανομημάτων αὐτοῖς ἐπάξω τὰς τιμωρίας. “ Αὐτοὶ ἀπέστρεψαν

„ εἰς Αἴγυπτον, καὶ εἰς ἀσσυρίους ἀκάθαρτα φάγονται. „ Ἐν δὲ τούτοις τοῖς
δεινοῖς αἰτήσουσι μὲν ἐξ Αἰγύπτου βοήθειαν, ὠφέλειαν δὲ ἐντεῦθεν καρπώσον-
ται οὐδὲ μίαν· αἰχμάλωτοί τε ἀπαγόμενοι εἰς ἀσσυρίους, καὶ τὸ ὡς ἐν αἰχ-
μαλωσίᾳ πειρώμενοι κακίας. “ Καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐ- v. 14.
„ τόν· καὶ ᾠκοδόμησε τεμένη· καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας· καὶ
„ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐ-
τῶν. „ Τοῦ μὲν γὰρ πεποιηκότος αὐτοὺς λόγον ἔχειν οὐκ ἐβούλοντο· τε-
μένη δὲ ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων ᾠκοδόμουν θεραπείᾳ, εἶτα ἐπὶ τούτοις τὰς πό-
λεις τείχεσιν ὀχυροῦν ἐπειρῶντο, ὡς ἂν τούτῳ τινὰ λύσιν εὑρήσοντες τῶν κα-
κῶν· ὀνήσει δὲ αὐτοὺς οὐδὲ ταῦτα οὐδέν· ἐπειδὴ τοιαύτην καὶ οὕτω φοβερὰν
αὐτοῖς τὴν διὰ τῶν πολεμίων ἐπάξω τιμωρίαν, ὥστε πυρὸς δίκην ἅπαντας ἐπι-
νεμομένην, μόνον οὐκ ἐκ βάθρων ἁπάσας αὐτῶν ἀφανίσαι τὰς πόλεις.

ΚΕΦ. Θ.

“ Μὴ χαῖρε Ἰσραὴλ, καὶ μὴ εὐφραίνου καθὼς οἱ λαοί· ὅτι ἐπόρνευσας CAP. IX.
„ ἀπὸ κυρίου τοῦ θεοῦ σου. „ Οὐ τοίνυν παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ἁρ- v. 1.
μόττον ὑμῖν εὐφραίνεσθαι καὶ χαίρειν· ἐπειδὴ οἱ μὲν οὐδὲ μίαν ἐδέξαντο διδα-
σκαλίαν πρὸς εὐσέβειαν αὐτοὺς ἄγειν οἵαν τε οὖσαν, ὑμεῖς δὲ μετὰ πολλὴν
παίδευσιν τε καὶ διδασκαλίαν καὶ ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ, μοχθηρίᾳ γνώμης τῆς προσ-
γεγονυίας ὑμῖν γνώσεως ἀποστάντες, ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἐτράπητε θεραπεί-
αν. “ Ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πᾶσαν ἅλωνα σίτου. „ Καὶ δὴ καὶ ἀπαρχὰς
ἐξ ἁπάντων προσῆγες τοῖς δαίμοσιν· αὐτοῖς λογιζόμενος τῶν δοθέντων τὴν
αἰτίαν· “ Καὶ ἅλων καὶ ληνὸς οὐκ ἔγνω αὐτούς· δώσετε τοίνυν δίκην ἀξίαν, v. 2.
„ τῶν καρπῶν τὴν ἀφαίρεσιν· οὐ κατῴκησαν ἐν τῇ γῇ τοῦ κυρίου. „ Οὐδὲ γὰρ v. 3.
ἐπὶ τῆς γῆς τῆς δοθείσης ὑμῖν μενεῖτε· τὸ γὰρ οὐ κατῴκησαν, ἀντὶ τοῦ οὐ
κατοικήσουσι, τῇ ἐναλλαγῇ τοῦ χρόνου συνήθως χρησάμενος, καθὰ καὶ παρὰ
τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ ἐν πολλοῖς ἡμῖν δέδεικται τοῦτο. Κατῴκησεν Ἐφραὶμ
„ Αἴγυπτον, καὶ ἐν ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. „ Φυγάδες δὲ ἐπὶ τὴν Αἴ-
γυπτον γεγονότες, ἐκεῖθεν ἄκοντες τῇ τῶν ἀσσυρίων αἰχμαλωσίᾳ παραδο-
θήσεσθε πάντες. “ Οὐκ ἔσπεισαν τῷ κυρίῳ οἶνον, καὶ οὐχ ἥδυναν αὐτῷ. „ v. 4.
Καὶ παρὰ μὲν τὰς τῶν εἰδώλων προσφορὰς τοσαύτην ἐπεδείκνυντο τὴν σπουδὴν
καὶ τὴν φιλοτιμίαν· ὥστε ἀπὸ πάσης ἅλωνος αὐτοῖς ἀπαρχὰς διδόναι· τῷ δὲ
θεῷ τῷ πάντων αὐτοῖς αἰτίῳ τῶν ἀγαθῶν, οὐδὲ σπονδὰς οἴνου προσάγειν

εἵλοντο πώποτε, οὐδέ τι ποιῆσαι τῶν ὅσα ᾔδειν ἠδύναντο τὸν Θεὸν διὰ τὴν τῶν ποιούντων πρόθεσιν· ὡς γὰρ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ, ἡδυνθείη αὐτῷ ἡ διαλογή μου, ἀντὶ τοῦ ἡδεῖα αὐτῷ καὶ προσηνὴς φανείη· οὕτως ἐνταῦθα λέγει, οὐχ ἥδυναν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν τῶν αὐτῷ κεχαρισμένων εἵλοντο πώποτε ποιῆσαι· εἶτα δεικνὺς ὅτι ὀνειδίζων αὐτοῖς τὴν γνώμην λέγει, οὐ μὴν τοῦ Θείου τούτοις τερπομένου.

“ Αἱ θυσίαι αὐτῶν ὡς ἄρτος πένθους αὐτοῖς· πάντες οἱ ἐσθίοντες „ αὐτὸν μιανθήσονται. „ Τοσοῦτον δὲ ἀφέστηκε τοῦ δεῖσθαι θυσιῶν, ἢ ταύταις ὁρίζεσθαι τὴν οἰκείαν τιμὴν, ὥστε κἂν εἰ προσαγάγοιεν θυσίας, οὐ δέξεται ταύτας Θεός· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἂν εἴ τις τοῖς πενθοῦσι προσαγάγοι τροφὴν, χαλεπὴν ἡγοῦνται τῶν δοκούντων ἅπασιν ἡδέων τὴν ὄψιν, τῇ τοῦ πένθους μνήμῃ νυττόμενοι· καὶ οὐδὲ προσίεσθαι τὴν προκειμένην ἀνεχόμενοι τροφὴν καὶ πᾶς δὲ ὅστις οὖν ἐν πένθει μεταλαμβάνειν ἀναγκαζόμενος τροφῆς, ὥσπερ τινὰ μιασμὸν ἢ λύμην ἡγούμενος τὴν τροφὴν, οὐ προσίεται ταύτην· οὕτω τὰς προσαγομένας αὐτῷ θυσίας, εἰ δή τι τοιοῦτο ποιεῖν ἐθέλοιεν, ὁρᾷ ὁ Θεὸς ἡδέως μὲν αὐτὰς παρὰ τῶν εὐγνωμόνως προσαγόντων δεχόμενος, χαλεπὴν δὲ τὴν προσκομιδὴν τῶν φαύλων καὶ τὴν ὄψιν εἶναι νομίζων τῇ μνήμῃ τῆς ἀσεβείας, ἣ συζῶντες ἐν εἰρωνείᾳ τινὶ προσάγειν δοκοῦσι τὴν θυσίαν. “ Διότι „ οἱ ἄρτοι αὐτῶν τῶν ψυχαῖς αὐτῶν οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον κυρίου. „ Πᾶσα τοίνυν προσκομιδὴ ἣν ἂν ποιῶνται, εἰς αὐτὸν ἀποστραφήσεται· δεκτὴ Θεῷ κατ᾽ οὐδένα γινομένη τρόπον· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον κυρίου· ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔσται δεκτὰ Θεῷ, οὐδὲ παρόντα αὐτὰ τῷ κυρίῳ λογιεῖται, πόῤῥωθεν ἀποπεμπόμενος ὡς ἐξ ἀσεβοῦς προσαγόμενα γνώμης· ὡς γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Κάϊν κακῶς προσκεκομικότα λέγει· πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ σοὶ ἀπέστραπται τὰ προσκομισθέντα, καὶ αὐτὸς αὐτῶν ἔσο κύριος· ἐγὼ δέδεγμαι καθάπαξ οὐδέν· οὕτω ἐνταῦθα λέγει· οἱ ἄρτοι αὐτῶν τῶν ψυχαῖς αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ τὰ προσκομιζόμενα παρ᾽ αὐτῶν, αὐτοῖς ἔσται, οὐκ ὄντα Θεῷ δεκτά· ἄρτους δὲ ὀνόμασι τὰς προσφορὰς, ἐκ μέρους ἁπάσας λέγων τὰς προσφορὰς, ἐπειδὴ καὶ ἄρτους προσφέρειν εἰώθεσαν· ὡς καὶ ἀνωτέρω φησὶν, ἠγάπησαν πέμματα μετὰ σταφίδων.

v. 5. Τί ποιήσετε ἐν ἡμέρᾳ πανηγύρεως, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς τοῦ κυρίου; „ Τοιοῦτοι δὲ περὶ Θεὸν γεγονότες, τίνα ἀποφυγὴν εὑρήσετε τῶν κακῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν ἧπερ ἂν ἡ πανήγυρις τὲ καὶ ἑορτή τίς ἐπιτελεῖται τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει τῇ ὑμετέρᾳ, ὡς ἂν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ πολεμίων κατασφατ-

τομένων δικαίως. « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ πορεύσονται ἐκ ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, v. 6.
„ καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς· τὸ ἀργύριον αὐτῶν
„ ὄλεθρος κληρονομήσει αὐτὸ, ἄκανθαι ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. „
Ὑμεῖς μὲν γὰρ μετὰ πολλὴν ταλαιπωρίαν ἣν ὑπομενεῖτε, εἰς τὴν Αἴ-
γυπτον ὡς ἐπί τινα καταφεύγοντες σωτηρίαν, ἐκπασθήσεσθε ὑπὸ τῶν ἀσ-
συρίων εἰς τὴν παρ' ἐκείνοις ἀπαγόμενοι αἰχμαλωσίαν· διελεύσεσθε δὲ τὰς τῆς
Αἰγύπτου πόλεις, ποικίλων ὑμᾶς διαδεχομένων κινδύνων· τοῦτο γὰρ λέγει Μέμ-
φις καὶ Μαχμάς· ἵνα εἴπῃ ὅτι διελεύσεσθε τῆς Αἰγύπτου τὰς πόλεις, συντριβό-
μενοί τε καὶ ἀπολλύμενοι ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων. ἀπολεῖτε δὲ καὶ τὰ προσόντα ὑμῖν
ἅπαντα· τάς τε πόλεις ὑμῶν καὶ τὰς χώρας τοσαύτη καταλήψεται ἐρημία,
ὥστε ἀκάνθας αὐτόθι φύεσθαι μηδενὸς οἰκοῦντος. « Ἥκουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἐκ- v. 7.
„ δικήσεώς σου, ἥκουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀνταποδόσεώς σου. „ Ὑπομενεῖς δὲ ταῦτα
τότε ἐγγίζοντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν ἐκδικηθῆναι σου χρὴ τὴν ἀσέβειαν, καὶ ἀπο-
δοθῆναί σοι πρέποντα ὧν διαπραττόμενος ἠσέβεις. « Καὶ καθίσεται Ἰσραὴλ
„ ὥσπερ ὁ προφήτης ὁ παρεξεστηκὼς, ἄνθρωπος ὁ πνευματοφόρος. „ Ἐν το-
σούτοις δὴ γενήσῃ τοῖς κακοῖς ὥστε μηδὲν ἀπεοικέναι ψευδοπροφήτου, εἰς ἔκ-
στασιν πολλὴν ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἐνεργείας καταστάντος· καὶ οὐδὲ τῶν
παρόντων αἴσθησιν ἔχοντος· οὕτως ἔξω τῶν σαυτοῦ φρενῶν ἐκ τοῦ μεγέθους γε-
νήσῃ τῶν κακῶν· τίνος ἕνεκεν; « Ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύν-
θη μανία. „ Ἐπειδὴ πολλῇ μὲν ἀδικίᾳ συνέζης, πολλῇ δὲ τῇ περὶ τὰ εἴ-
δωλα μανίᾳ σαυτὸν ἐκδεδώκεις παντελῶς.
« Σκοπὸς Ἐφραὶμ μετὰ θεοῦ, προφήτης παγὶς σκολιὰ ἐπὶ πάσας τὰς v. 8.
„ ὁδοὺς αὐτοῦ. „ Ἐχρῆν μὲν γάρ σε σκοπὸν εἶναι τοῦ καλοῦ ἑτέροις, καὶ
μετὰ θεοῦ διδάσκειν τοὺς λοιποὺς τὸ δέον, ἅτε παρ' αὐτοῦ μεμαθηκότα τοῦ-
το· γέγονας δὲ τὸ ἐναντίον ὁδὸς ἅπασιν τοῦ χείρονος· ὥστε μηδὲν ἀπεοικέναι
χαλεπῆς παγίδος κινδύνῳ περιβαλλούσης τοὺς ἐμπίπτοντας· οὕτως ἅπασι νό-
μος ἐγένου τῆς ἀσεβείας· « Μανίαν ἐν οἴκῳ θεοῦ αὐτοῦ κατέπηξεν. „ Εἰδω-
λολατρείας γὰρ πᾶσαν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐπλήρωσας· οἶκον γὰρ θεοῦ τὴν
γῆν τῆς ἐπαγγελίας καλεῖ ὡς οἰκουμένην ὑπὸ θεοῦ. « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς v. 9.
„ ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. „ Καὶ μετέστητε πάντες ἐκ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὸ χεῖ-
ρον, διαφθορὰν ἐννοιῶν ὑπομεμενηκότες, οὐδὲν ἀπεοικυῖαν τῶν ποτὲ κατὰ τὴν
ἔρημον ἀσεβησάντων, οἳ μόσχον ποιήσαντες ἔλεγον· οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσ-
ραὴλ οἳ ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ἡμέρας γὰρ τοῦ βουνοῦ τὸν καιρὸν ἐκ-
εῖνον καλεῖ· ἀκολούθως οὖν ἐκείνοις διεφθάρητε, ἀντὶ τοῦ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἰδέ-

ξασθε νόσον. “ Μνησθήσεται τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, ἐκδικήσει ἁμαρτίας αὐτῶν. ”
Ἀκολούθως τοίνυν μνήμην τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν ποιησάμενος, λήψεται δίκας
v. 10. παρ’ ὑμῶν ἀναλόγως οἷς ἡμαρτήκατε εἰς αὐτόν. “ Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ
” εὗρον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὡς σκοπὸν ἐν συκῇ πρώϊμον εἶδον πατέρας αὐ-
τῶν. ” Ἐγὼ μὲν οὖν τοσαύτην ἐπεδεξάμην περὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν διά-
θεσιν, μεθ’ ὅσης ἂν ἡ ἐν ἐρήμῳ σταφυλὴν ἴδοι τὶς παρὰ πᾶσαν εὑρὼν ἐλ-
πίδα, ἢ σῦκον ἐπὶ τοῦ δένδρου πρὸ τοῦ εἰωθότος φανὲν καιροῦ· “ Αὐτοὶ δὲ
” εἰσῆλθον πρὸς Βεελφεγὼρ, καὶ ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην, καὶ ἐγένοντο
” ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι· ” Οἱ πρὸς τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν νεύσαντες τὴν ἀλ-
λοτρίωσιν εἵλοντο τὴν ἀπ’ ἐμοῦ, οὐδὲν ἕτερον ἢ αἰσχύνης ἑαυτοὺς πάσης δεικ-
νύντες ἀξίους, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ τοῦ τοσούτων αὐτοῖς ἀγαθῶν αἰτίου γεγονότος,
ἐπὶ εἴδωλον μετέστησαν, οὗ μηδὲν εἰλήφεσαν ἀγαθόν· ὅθεν δὲ καὶ βδελυκτοὶ
γεγόνασιν ὑπὸ τοῖς ἐχθροῖς πεπτωκότες τοῖς οἰκείοις. Ταῦτα περὶ ἐκείνων
εἰπὼν ἐπάγει.
v. 11. “ Ἐφραὶμ ὡς ὄρνεον ἐξεπετάσθη. ” Βουλόμενος ἐκεῖνο στῆσαι,
τὸ ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ· ἀκολούθως γὰρ δή φησιν καὶ οὗτοι τοῖς
πατράσι τοῖς ἑαυτῶν μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν ἧς ἔτυχον παρ’ ἐμοῦ, ὀρνέου δί-
κην ἀπέπτησαν τῆς γνώμης τῆς ἐμῆς. “ Αἱ δόξαι αὐτῶν ἐκ τοκετῶν καὶ ὠδίνων καὶ
” συλλήψεων. ” Εἶτα τοιαῦτα ἀσεβοῦντες, μακαριστοὺς ἑαυτοὺς νομίζουσιν εἶ-
ναι ἐπὶ τῇ πολυπληθίᾳ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐκ τοκετῶν καὶ ὠδίνων καὶ συλ-
λήψεων· ἐπειδὴ ἐκ συλλήψεως καὶ ὠδῖνος καὶ τοκετοῦ πρόεισι τὸ τικτόμενον.
v. 12. “ Διότι καὶ ἐὰν ἐκθρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθήσονται ἐξ ἀνθρώπων. ”
Οὐ συλλογιζόμενοι ὅτι κἂν εἰς ἄκραν ἀφίκοιντο τὰ τικτόμενα τελείωσιν, οὐδὲν
αὐτοῖς ἐκ τούτου γενήσεται πλέον· περιαχθήσονται γὰρ ταῖς τοῦ πολέμου σφα-
γαῖς εἰς ἀτεκνίαν. “ Διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς, διότι ἀφῆκα αὐτούς. ” Ἐμοῦ γὰρ τῆς
κηδεμονίας αὐτοὺς χωρίσαντος τῆς ἐμῆς, ὄλεθρος αὐτοὺς μένει καὶ ἀπώλεια.
“ Σάρξ μου ἐξ αὐτῶν. ” Καί τοι γε τοσαύτη μοι τὶς ἦν ἡ σχέσις περὶ αὐ-
τοὺς τὸ πρότερον, ὥστε νομίζειν ἐξ αὐτῶν εἶναι με· τοιαύτην τε περὶ αὐ-
v. 13. τοὺς ἔχειν τὴν γνώμην, οἵαν εἰκὸς ἔχειν τοὺς ἔκ τινων ὑπειληφότας εἶναι. “ Ἐφ-
” ραὶμ ὃν τρόπον εἶδον εἰς θήραν παρέστη τὰ τέκνα αὐτοῦ· καὶ Ἐφ-
” ραὶμ τοῦ ἐξαγαγεῖν εἰς ἀποκέντησιν τὰ τέκνα αὐτοῦ. ” Ἀλλὰ τοιαύ-
την ἔχοντός μου περὶ αὐτοὺς πρότερον τὴν σχέσιν, ἐπειδὴ πρὸς τὸ χεῖρον ἐτρά-
πησαν παντελῶς· τἀναντία αὐτοῖς τῶν πρόσθεν συμβήσεται, καὶ ὥσπερ θήρα
τῶν πολεμίων χερσὶ παραδοθήσονται· ὑφ’ ὧν κεντούμενοί τε ἀναιρεθήσον-

ται καὶ τιτρωσκόμενοι πάντες· " Δὸς αὐτοῖς κύριε· τί δώσεις αὐτοῖς; δὸς αὐ- V. 14.
,, τοῖς μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ξηρούς. ,, Δικαίαν δὲ καὶ ἁρμόττουσαν
ταύτην ὑπομένουσι τιμωρίαν, τὸ ἀτεκνίᾳ τε αὐτοὺς περιβληθῆναι, καὶ τὰ τικτό-
μενα ἐκτρέφειν μὴ δύνασθαι· ὡς ἂν τοιούτους ὄντας παντελῆ ἀπώλειαν λάβοι.

Εἶθ' ὡς ἂν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς ἐπαχθησόμενα δικαίως εἰπὼν, ἐπάγει
λοιπὸν τὰ ἑξῆς. " Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν ἐν Γαλγάλοις· ὅτι ἐκεῖ αὐτοὺς V. 15.
,, ἐμίσησα διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων. ,, Αὐτόθι πᾶν εἶδος ἀσεβείας
μετήεσαν, ὑπὲρ ὧν δὲ καὶ ἐμίσουν τοιαῦτα πράττοντας δικαίως. " Ἐκ τοῦ οἴκου
,, μου ἐκβαλῶ αὐτοὺς ,,. Τῆς γῆς φησὶ τῆς ἐπαγγελίας αὐτοὺς ἐκβαλῶ· οἶκον
ἑαυτοῦ καλῶν τὴν πᾶσαν ὡς ἐν αὐτῇ διάγειν ἑλόμενος. " Οὐκέτι μὴ προσ-
" θῶ τοῦ ἀγαπῆσαι αὐτοὺς· πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθοῦντες. ,, Μένω
δὲ βέβαιον ἔχων περὶ αὐτοὺς τὸ μῖσος· ἐπειδὴ πάντες μὲν νενεύκασιν εἰς ἀπεί-
θειαν· ἡγοῦνται δὲ μάλιστα τῶν κακῶν οἱ ἄρχειν ἐν αὐτοῖς δοκοῦντες. ,, Ἐπό- V. 16.
,, νεσεν Ἐφραὶμ, τὰς ῥίζας αὐτοῦ ἐξηράνθη· καρπὸν οὐκέτι οὐ μὴ ἐνέγκῃ. ,,
Ἐκ μεταφορᾶς τῶν δένδρων εἶπεν ὅτι ἄρδην ἀπολοῦνται καθ' ὁμοιότητα ἐκεί-
νων ἃ τῆς ῥίζης διαφθαρείσης ξηραίνεται παντελῶς, καρπὸν οὐκέτι φέρειν οἷά
τε ὄντα. " Διότι ἐὰν καὶ τεκνώσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας
,, αὐτῶν ,,. Ἀφανιῶ γὰρ δὴ καὶ τούτους ἐξ αὐτῶν ἅπαντας φησίν. " Ἀπώσεται αὐ- V. 17.
,, τοὺς ὁ Θεὸς, ὅτι οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ· καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθ-
,, νεσιν· ,, Ἀλλοτρίους γὰρ πάντας αὐτοὺς τῆς οἰκείας ἐργάσεται κηδεμονίας· οὐ
βουληθέντας ἀκοῦσαι τε αὐτοῦ καὶ πρὸς μεταμέλειαν ἰδεῖν· ὑπὲρ ὧν δὴ ληφ-
θέντες αἰχμάλωτοι παρὰ τοῖς ἀλλοτρίοις ἔσονται, τῇδέ τε κἀκεῖσε περιάγειν τε
καὶ πλανᾶσθαι ὑπὸ τῆς ἄγαν ἐνδείας ἠναγκασμένοι.

ΚΕΦ. Ι.

" Ἄμπελος εὐκληματοῦσα Ἰσραήλ. ,, Διήλλαττεν οὐδὲν ὁ Ἰσραὴλ τῷ CAP. X.
πλήθει κλήμασι πλείστοις τε καὶ μεγίστοις κομώσης ἀμπέλου. " Ὁ καρπὸς εὐθη- V. 1.
,, νῶν αὐτῆς. ,, Καὶ ἐπεδίδοσαν καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς πλῆθος, πολλῶν ὄν-
των τῶν ἐξ αὐτῶν τικτομένων διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς εὐπραγίαν. " Κατὰ τὸ
,, πλῆθος τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἐπλήθυνεν θυσιαστήρια. ,, Οἱ δὲ τὴν πολυπλη-
θίαν ἐν ἧπερ διὰ τῆς εὐλογίας καθίσταντο τοῦ Θεοῦ, ἠμείβοντο ἀσεβείας ἐπιτάσει
πολλῇ· ἀνάλογον γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ οἰκείου ἐπὶ τιμῇ τῶν εἰδώλων ἀνίστων θυσιασ-
τήρια. " Κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ ᾠκοδόμησε στήλας. ,, Καὶ πολλῶν

ἀπολαύοντες τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀγαθῶν, στήλας ἀντ' ἐκείνων ἐπὶ θεραπείᾳ τῶν
v. 2. εἰδώλων ἀνίστων. “ Ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν. „ Καὶ τοσαύτη τίς ἦν αὐτῶν
ἡ περὶ τὰ εἴδωλα μανία, ὥστε διαιρεῖσθαι τὴν διάνοιαν αὐτοῖς ἐν τῇ περὶ τὰ
εἴδωλα σπουδῇ, τῶν μὲν ταῦτα τῶν δὲ ἐκεῖνα θεραπεύειν ἐσπουδακότων. “ Νῦν
„ ἀφανισθήσονται. „ Ὑπομενοῦσι δὲ δικαίαν ὑπὲρ τούτων τὴν ἀπώλειαν· “ Αὐ-
„ τὸς κατασκάψει τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν. „ Ὁ γὰρ ἀμελούμενος παρ' αὐ-
τῶν Θεὸς, αὐτὸς ἀνατροπὴν ἐργάσεται πάντων τούτων· ἃ μετὰ ἀσεβείας ἐπὶ
τῇ τῶν εἰδώλων ἀνίστων θεραπείᾳ· “ Ταλαιπωρήσουσιν αἱ στῆλαι αὐτῶν· „
Ἀσθενήσουσι δὲ κἀκεῖναι καθαιρεθεῖσαι.
v. 3. “ Διότι νῦν ἐροῦσιν, οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Θεόν· ὁ
„ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν; λαλῶν ῥήματα προφάσεις ψευδεῖς διαθήσεται δια-
v. 4. „ θήκην. „ Νῦν γὰρ αἰσθήσονται τῆς ἑαυτῶν ἀβουλίας, μεθ' ἧς εἵλοντο βασιλέα
παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ· καὶ ὅτι ὑπὲρ ὧν οὐ φοβηθέντες τὸν Θεὸν, βασιλείαν ἀνέδει-
ξαν κενήν τινα καὶ παράνομον ἀπεναντίας τῇ τοῦ Δαβὶδ διαδοχῇ κατ' ἐπαγγελίαν
βασιλευούσῃ θείαν, ἀφῄρηται μὲν αὐτῶν ἡ βασιλεία, αἰχμαλωσίᾳ δὲ παραδέδον-
ται πάντες· κέρδος δὲ αὐτοῖς ἐκ τοῦ βασιλέως προσγέγονεν οὐδέν· τοὐναντίον μὲν
οὖν ἀπατηλοῖς χρησάμενος ῥήμασι, διαθήκην μοχθηρὰν τινὰ μετ' αὐτῶν ἐποιή-
σατο· ὥστε ἀποστῆναι μὲν τοῦ Θεοῦ· προσκυνεῖν δὲ ταῖς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασ-
θείσαις δαμάλεσιν. “ Ἀνατελεῖ ὡς ἄγρωστις κρίμα ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. „
Κρινεῖ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν παράνομον αὐτῶν τόλμαν· τοιαύτην ἐπαγαγὼν αὐ-
τοῖς ἀντὶ τούτου τὴν τιμωρίαν· ὡς ἀνθῆσαί τε, καὶ μεγίστην τινὰ καὶ φοβερὰν
φανῆναι τὴν κατ' αὐτῶν γενομένην κρίσιν τοῦ Θεοῦ· οὐχ ἧττον ἢ ἄγρωστις ἀθ-
v. 5. ρόον φυεῖσα πολλὴν ἐν χέρσῳ ποιήσαιτο τὴν ἐπίδοσιν τὴν οἰκείαν· “ Τῷ μόσ-
„ χῳ τοῦ οἴκου Ὢν παροικήσουσιν. „ Οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν προσεδρεύσουσι
μὲν γὰρ ἅπαντες ταῖς θεραπευομέναις ὑπ' αὐτῶν δαμάλεσι τῶν κακῶν ἐπεληλυ-
θότων, ἐλπίδι τοῦ τινὸς τυχεῖν βοηθείας ἐκεῖθεν. “ Ὅτι ἐπένθησεν ὁ λαὸς αὐ-
τοῦ ἐπ' αὐτόν. „ Ὄνησιν δὲ ἐντεῦθεν δέξεται οὐδεμίαν· τοὐναντίον μὲν οὖν
καὶ αὐτὰς πενθήσουσι τὰς δαμάλεις, τὴν καθαίρεσιν αὐτῶν ὁρῶντες φοβερὰν τινὰ
ταῖς τῶν πολεμίων γινομένην χερσίν. “ Καὶ καθὼς παρεπίκραναν αὐτὸν, ἐπι-
„ χαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. „ Πολλῇ μὲν γὰρ οἱ πολέμιοι χρήσονται κατὰ
τῶν εἰδώλων τῇ ἀτιμίᾳ· πολλῆς δὲ τινὸς πλησθήσονται τῆς ἡδονῆς ὁρῶντες αὐ-
τῶν ἀφῃρημένην τὴν δόξαν, ἣν τὸ πρότερον εἶχον ψευδῶς παρὰ τοῖς ἐσπουδα-
κόσιν αὐτὰ θεραπεύειν, ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαβίδ· μὴ ἐπιχαρείησάν μοι
οἱ ἐχθροί μου· ἀντὶ τοῦ μὴ ἡσθεῖεν, τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἐκβάντα θεασάμενοι

εἰς ἐμέ· οὕτως ἐνταῦθα λέγει τὸ ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἠσθήσονται ὁρῶντες αὐτὰ τῆς δόξης ἀφῃρημένα τῆς οἰκείας. “Ὅτι μετῳκίσ- „ θησαν ἀπ' αὐτοῦ. „ Πᾶσαν γὰρ αὐτῶν ἀφῃρημένην ὁρῶσι τὴν δόξαν ἣν πρόσθεν εἶχον οὐ δικαίως.

“Καὶ αὐτὸν εἰς ἀσσυρίους δήσαντες, ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ v. 6.
„ Ἰαρείμ. „ Οἱ γὰρ δὴ πρότερον αὐτὰ θεραπεύειν δοκοῦντες, ἐπικειμένους τοὺς ἀσσυρίους ὁρῶντες, ἅτε ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένας τὰς δαμάλεις, συντρίψαντές τε καὶ συνδήσαντες, ὡς ἂν εἰ χρυσὸν κοινὸν ἀποκομίζειν μέλλοντες ἀποίσουσιν ὥσπερ τι ξένιον τῷ βασιλεῖ τῶν αἰγυπτίων βοήθειαν εὑρέσθαι τινὰ προσδοκῶντες ἐκεῖθεν· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς πολλαχοῦ φαίνεται ὀνειδίζων ὁ προφήτης· ὅτι τὴν παρὰ τῶν αἰγυπτίων βοήθειαν ἀνέμενον ματαίως. Τί δὲ γενήσεται; “Ἐν δόματι Ἐφραὶμ δέξεται αἰσχύνην. „ Ὑπὲρ γὰρ τῆς δόσεως καὶ τῆς τοῦ ξενίου προσκομιδῆς, αἰσχυνθήσεται ὁ Ἐφραὶμ, ὡς οὐδὲν ὠφελήσας, ἀλλὰ μάτην τῇ σπουδῇ χρησάμενος ταύτῃ. “Ἐν „ τῇ βουλῇ αὐτοῦ αἰσχυνθήσεται Ἰσραήλ. „ Ἀποτεύξεται τῆς προσδοκίας ὡς
εἰκὸς τῆς οἰκείας. “Ἀπέρριψε Σαμάρεια βασιλέα ἑαυτῆς ὡς φρύγανον ἐπὶ v. 7.
„ προσώπου ὕδατος. „ Τῆς μὲν γὰρ μηχανῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποίσονται κέρδος οὐδέν· κρατηθήσονται αἰχμάλωτοι πάντες, ληφθέντος αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως· ὃς δίκην φρυγάνων ἐν ὕδατι φερομένων ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων ληφθεὶς, εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπαχθήσεται χώραν ἀγόμενος ἥπερ ἂν τοῖς λα-
βοῦσι δοκῇ. “Καὶ ἐξαρθήσονται βωμοὶ ὧν ἁμαρτήματα τοῦ Ἰσραήλ. „ v. 8.
Παύσεται ἡ περὶ τὰ εἴδωλα θεραπεία, δι' ὧν ἡμάρτανεν εἰς θεὸν ὁ Ἰσραήλ. “Ἄκανθαι καὶ τρίβολοι ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν. „ Ἐν τοσαύτῃ γενήσεται ἐρημίᾳ, ὡς μηδενὸς ἐπιβαίνοντος, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐν τοῖς τῶν θυσιαστηρίων εἶναι τόποις· “Καὶ ἐροῦσι τοῖς ὄρεσι καλύψατε ἡ- „ μᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς πέσετε εἰς ἡμᾶς. „ Ἐπιθυμήσουσιν ὑπὸ τούτοις γεγονότες σύντομον ὑπομεῖναι τὴν ἀπώλειαν, ἢ τὴν κατὰ μέρος ἀνέχεσθαι τιμωριῶν.

“Ἀφ' οὗ οἱ βουνοὶ ἥμαρτον Ἰσραήλ. „ Ἐντεῦθεν αὐτοῖς καὶ ἡ περὶ τὸ v. 9.
ἁμαρτάνειν γέγονε σπουδὴ, ἐκ τοῦ τὸν θεὸν ἀφέντας περὶ τοὺς βουνοὺς καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἔχειν θεραπείαν. “Ἐκεῖ ἔστησαν. „ Ἀλλὰ γὰρ παύεται αὐτῶν ἡ παρανομία διὰ τῆς τιμωρίας. “Οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ. „ Ἀφελεῖ γὰρ αὐτοὺς ἡ αἰχμαλωσία τῆς περὶ τοὺς βουνοὺς σπουδῆς· ὡς μηκέτι μὲν ἐν τῇ τῶν βουνῶν εὑρίσκεσθαι θεραπείᾳ· ἠσχολῆσθαι δὲ περὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας κακά. “Πόλεμος ἐπὶ τέκνα ἀδικίας ἦλθεν. „ Ταῦτα γὰρ ἔσ-

ται ὑπὲρ ὧν ἠδίκουν καὶ ἠσέβουν ἐπενεχθέντος αὐτοῖς τοῦ πολέμου τῶν ἀσσυρίων.
v. 10. “ Παιδεύσω αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου. „ Ἐπάξω τοίνυν αὐτοῖς κακὰ παι-
δεύειν αὐτοὺς ἀρκούντως δυνάμενα· δι' ὧν παιδευθέντες αἰσθήσονται τῆς ἑαυ-
τῶν κακίας. “ Καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐ-
„ τοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. „ Πολὺ γὰρ πολεμίων πλῆθος ἐπ' αὐ-
τοὺς ἀθροίσω, παιδεύων αὐτοὺς ὑπὲρ ὧν ἐμοῦ τε ἠμέλουν, καὶ τοῖς εἰδώλοις
v. 11. προσεῖχον. “ Ἐφραὶμ δάμαλις δεδιδαγμένη ἀγαπᾷν νεῖκος. „ Δίκην δα-
μάλεως ἀποσκιρτώσης καὶ κατακρατεῖν τῶν δαμαζόντων ἐθελούσης, οὕτως ἀφισ-
τάμενος τοῦ Θεοῦ καὶ οὐκ εἴκων τῷ συζυγῷ τῆς δουλείας. “ Ἐγὼ δὲ ἐπελεύ-
„ σομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. „ Πᾶσαν αὐτῆς ἀφελῶ τὴν εὐπρέ-
πειαν, ἐφ' ᾗ μέγα ἐφρόνει. “ Ἐπιβιβῶ τῷ Ἐφραίμ. „ Ὡσανεὶ δαμάλεως ἐρισ-
τικῆς ἐπιβήσομαι κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐμήν. “ Παρασιωπήσομαι Ἰούδαν. „ Παρα-
πέμψομαι τὸν Ἰούδαν κακοῖς ἐξεταζόμενον, οὐδὲ μίαν αὐτῷ νέμων βοήθειαν·
οἷόν ἐστι παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ τὸ μὴ παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ· ἀντὶ τοῦ
μὴ παραπέμψῃ τὰ κατ' ἐμὲ, ἐν χαλεποῖς ἐξεταζόμενον πράγμασιν. “ Ἐνισ-
„ χύσει αὐτῷ Ἰακώβ. „ Ἐπιδείξομαι τὴν ἰσχὺν τὴν ἐμὴν παντὶ τῷ Ἰσραήλ· οὐ
γὰρ ἄδηλον ὅτι καὶ Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ τὸ ἔθνος ἅπαν καλεῖται τῶν ἰουδαίων,
ἐκ τοῦ προπάτορος αὐτῶν ἀμφοτέραις ὀνομαζόμενον ταῖς προσηγορίαις· ὃς λεγό-
μενος πρότερον Ἰακὼβ μετὰ τὴν ὀπτασίαν, Ἰσραὴλ ἐπεκλήθη· ὡς καὶ παρὰ τῷ
μακαρίῳ Δαβὶδ, ἐξελέξατο Δαβὶδ τὸν δοῦλον αὐτοῦ, καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸν ἐκ τῶν
ποιμνίων τῶν προβάτων, ἐξόπισθεν τῶν λοχευομένων προσελάβετο αὐτὸν, ποι-
μαίνειν Ἰακὼβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ· ἀμφοτέραις
ταῖς προσηγορίαις τὸ ἰουδαϊκὸν ἔθνος εἰρηκότι σαφῶς.
v. 12. “ Σπείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, καὶ θερίσατε εἰς καρπὸν ζωῆς. „ Πράτ-
τετε τοίνυν ἃ πάσης δικαιοσύνης ἐστὶν ἔργα· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων σπερμάτων ἔνεστι
ζωῆς θερίσαι καρπόν. “ Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως· „ ὡς ἔστι καιρὸς τῆς ἀληθεί-
ας μετέλθετε τὴν γνῶσιν, πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς τιμωρίας, ἐν ὅσῳ δυνατὸν μεταμεληθέν-
τας, κερδᾶναι τῶν κακῶν τὴν πεῖραν. “ Ἐκζητήσατε τὸν κύριον ἕως τοῦ ἐλθεῖν
„ ὑμῖν γενήματα δικαιοσύνης. „ Φροντίδα πᾶσαν ποιήσασθε τῶν τῷ Θεῷ δο-
v. 13. κούντων· ὡς ἂν προσγένοιτο ὑμῖν καρπώσασθαι τὴν δικαιοσύνην· “ Ἵνα τί πα-
„ ρεσιωπήσατε ἀσέβειαν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐτρυγήσατε, ἐφάγετε καρπὸν
„ ψευδῆ. „ Παύσασθε δὴ τοῦ τοιαῦτα ποιεῖν· ὁποῖα δὴ τὸ πρότερον ἐποιεῖτε·
παραπεμπόμενοί τε καὶ ἡσυχάζοντες ἐπὶ ἀσεβείᾳ γιγνομένῃ τοσαύτῃ, δέον
ἀγανακτεῖν ἐπ' αὐτῇ, ἧς τὸν καρπὸν ἐκομίσασθε ἀπάτης καὶ βλάβης μεστόν.

" Ὅτι ἤλπισας ἐν τοῖς ἅρμασί σου, ἐν πλήθει δυνάμεών σου· καὶ ἐξαναστή-
„ σεται ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ τετειχισμένα σοῦ ἀφανισ-
„ θήσεται. „ Σὺ μὲν γὰρ ᾤου τὴν δύναμιν ἀρκεῖν σοι τὴν οἰκείαν εἰς τὸν κατὰ τῶν
ἐναντίων πόλεμον· πρὸς τοὐναντίον δὲ πάντα ἐκβέβηκεν, ἀπωλείας κατεχούσης
πάντα τὸν λαὸν· ὡς καὶ τὰς τετειχισμένας καθαιρεθῆναι πόλεις. " Καθὼς ἠφα- v. 14.
„ νίσθη ὁ ἄρχων Σαλμανὰ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀρβεὴλ ἐν ἡμέραις πολέμου· μη-
„ τέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισαν· οὕτως ποιήσω ὑμῖν οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ προ- v. 15.
„ σώπου τῆς κακίας ὑμῶν. „ Ὁποῖον γὰρ δὴ τότε ὑπέμειναν ἀφανισμὸν ἐκ-
εῖνοι, βαρυτάτου μὲν ἐπ᾽ αὐτοῖς ἀφανισμοῦ γεγονότος καὶ τοῦ πολέμου, ἀναιρε-
θέντων δὲ σὺν τοῖς τέκνοις τῶν γεννησάντων, τοιοῦτον ὑπομενεῖτε καὶ νῦν ὑμεῖς
οἱ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνάλογον τῆς κακίας ὑμῶν δεχόμενοι τιμωρίαν· ἔοικε δέ τι λέ-
γειν μετὰ πολλῆς ὠμότητος παρ᾽ αὐτῶν γεγονὸς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· οὐ γνω-
ρίμου τυγχάνοντος αὐτοῖς ὡς εἰκὸς ἐποιήσατο μνήμην· ὅτι οἷα δὴ πεποιήκα-
τε τότε δι᾽ ὑπερβάλλουσαν κακίαν, τοιαῦτα πείσεσθε νῦν ὑμεῖς δικαίως.

ΚΕΦ. ΙΑ.

" Ὄρθρου ἀπεῤῥίφησαν· μετὰ πολλῆς πεσοῦνται τῆς ταχύτητος. Ὡς ὄρθρος CAP. XI.
„ ἀπεῤῥίφη βασιλεὺς Ἰσραήλ. „ Δίκην ὄρθρου πρὸς ὀλίγον φανέντος, εἶτα παυ- v. 1.
σαμένου ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πεσεῖται. " Διότι νήπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγά-
„ πησα αὐτὸν· καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ· καθὼς μετεκά- v. 2.
„ λεσα αὐτοὺς οὕτως ᾤχοντο ἀπὸ προσώπου μου· αὐτοὶ τοῖς Βααλὶμ ἔθυον,
„ καὶ τοῖς γλυπτοῖς ἐθυμίων. „ Νήπιον καλεῖ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν Αἴ-
γυπτον καιροῦ, ὁπηνίκα συνεστάναι τέ καὶ τῆς ἐπιμελείας ἤρξατο τυγχάνειν τῆς
θείας· ἐγὼ μὲν γὰρ φησὶν εὐθὺ καὶ κατὰ πρώτας ἄρτι συνίστασθαι ἀρξαμένων
πολλὴν ἐποιησάμην τὴν πρόνοιαν, ὥστε αὐτοὺς καὶ ἐκσπᾶσαι τῆς Αἰγύπτου· οἱ δὲ
ἀνάλογον τῇ περὶ αὐτοὺς ἀγάπῃ τέ καὶ ἐπιμελείᾳ τὴν ἑαυτῶν ἐπεδείξαντο κα-
κίαν, εὐθὺς ἀποστάντες ἐμοῦ, καὶ τραπέντες ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ δὴ καὶ τοῖς εἰ-
δώλοις ἅπασαν τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν νείμαντες σπουδήν. " Καὶ ἐγὼ συνεπόδισα v. 3.
„ τὸν Ἐφραίμ. „ Καί τοι γε διεσπαρμένους ὑπὸ τῶν κακῶν κατὰ τὴν Αἴγυπ-
τον, ἐγὼ διὰ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐμῆς εἰς ταυτὸν συνήγαγον. " Καὶ ἀνέλαβον
„ αὐτὸν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. „ Καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτὸν κατὰ τὴν δύναμιν ἠξίωσα
τὴν ἐμήν. " Καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι ἴαμαι αὐτούς. „ Οἱ δὲ ἐπιγνῶναί με τὸν τοσού-
των αὐτοὺς ἀπαλλάξαντα κακῶν, οὐκ ἐβουλήθησαν· " Ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώ- v. 4.

πων εἵλκυσα αὐτοὺς, ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου. „ Οὐδ' ὅτι καὶ τὸν νόμον ἀν-
θρώπων διαφθείρεσθαι μέλλοντας ἐξέσπασα πάντας αὐτοὺς ἀποῤῥήτως τῇ ἀγά-
πῃ συσφίγξας τῇ ἐμῇ, “ Καὶ ἔσομαι ὡς ῥαπίζων ἄνθρωπον ἐπὶ τὴν σιαγόνα
„ αὐτοῦ. „ Οὕτω βαρείας αὐτοῖς ἐποίσω τὰς πληγὰς καὶ τὰς τιμωρίας ἀντὶ
τῆς ἀφροσύνης ταύτης, ὥσπερ οὖν βαρὺ καὶ προσώπῳ δέχεσθαι φερομένας πληγάς.
“ Ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δυνήσομαι αὐτῷ. „ Τρέψω γὰρ ἐμαυτὸν ὅλον
εἰς τιμωρίαν αὐτοῦ· ἵνα τούτῳ γ' οὖν γνοίη τὴν ἰσχὺν τὴν ἐμήν.
v. 5. “ Κατῴκησεν Ἐφραὶμ Αἴγυπτον· καὶ Ἀσσοὺρ αὐτὸς βασιλεὺς αὐτοῦ. „ Αὐτοὶ
μὲν γὰρ φυγάδες ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἀπελεύσονται, οἰόμενοι τῶν ἀσσυρίων κερ-
δαίνειν τὴν ἔφοδον· ὀνήσουσι δὲ οὐδέν· ἐπειδὴ καὶ τὸ ἐμοὶ δοκοῦν κατακρατήσουσι
πάντως αὐτῶν ἐκεῖνοι· ταῦτα δὲ πείσονται διὰ τί; “ Ὅτι οὐκ ἠθέλησαν ἐπι-
„ στρέψαι. „ Ἐπειδὴ ἀνένδοτοι μεμενήκασιν ἐν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ μεταβολὴν
v. 6. οὐδὲ μίαν ἐπιδείξασθαι βουληθέντες. “ Καὶ ἠσθένησεν ἐν ῥομφαίᾳ ἐν ταῖς πόλε-
„ σιν αὐτοῦ, καὶ κατέπαυσεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. „ Τοιγαροῦν οὐδὲν ἰσχύσου-
σι μαχόμενοι πρὸς τοὺς πολεμίους, οὐδέ τινα παρέξουσι ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι σω-
τηρίαν· ἐπειδὴ πάντα τὰ ὅπλα, καὶ πᾶσα παρασκευὴ πολεμικὴ ἄτονος καὶ
περιττὴ φανεῖται, ἀντιπράττοντος μὲν αὐτοῖς ἐμοῦ διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν· ἐπά-
γοντος δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τιμωρίᾳ τοὺς ἀσσυρίους. “ Καὶ φάγονται ἐκ τῶν διαβου-
„ λίων αὐτῶν. „ Τῶν οἰκείων βουλευμάτων ἀπολαύσουσι, τιμωρίαν ὑπομένοντες
v. 7. ἀξίαν. “ Καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπικρεμάμενος ἐκ τῆς κατοικίας αὐτοῦ. „ Οὐ
γὰρ μένουσιν ἐπὶ τῆς οἰκήσεως τῆς ἰδίας, οὐδὲ ἀσφαλὲς τὸ κατοικητήριον ἕξουσι
τὸ αὐτόθι· ἐπειδὴ πάντας αὐτοὺς ὥσπερ ἐκκρεμεῖς ὄντας, καὶ οὐδὲ μίαν ἔχον-
τας βάσιν ἀθρόον συναρπάσας ὁ ἀσσύριος εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπάξει. “ Καὶ ὁ
„ Θεὸς ἐπὶ τὰ τίμια αὐτοῦ θυμωθήσεται, καὶ οὐ μὴ ὑψώσῃ αὐτόν. „ Πᾶν
γὰρ ὅτι ποτε παρ' αὐτῷ τίμιόν τε καὶ σπουδῆς ἄξιον εἶναι δοκεῖ, τοῦτο ὁ
Θεὸς ἀφανιεῖ τῷ θυμῷ τῷ οἰκείῳ· ὥστε πρὸς τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν ἅπαντας
ἀγαγεῖν.
v. 8. “ Τί σε διαθῶ Ἐφραὶμ, ὑπερασπιῶ σου Ἰσραήλ; „ Ἀλλὰ γὰρ τί
με προσῆκεν ἐπὶ τοσούτοις καὶ τηλικούτοις κακοῖς διαπράξασθαι περὶ σέ; βοη-
θῆσαί σοι ὡς ἐν μεγίστοις ἐξεταζομένῳ κακοῖς. “ Τί σε διαθῶ Ἐφραὶμ; ὡς
„ Ἄδαμα θήσομαί σε καὶ ὡς Σεβοείμ. „ Ἀλλ' ἐκείνου γε οὐκ ὄντα σε ἄξιον
τυχεῖν εὑρίσκω· τοὐναντίον μὲν οὖν ἐκ τῶν πεπραγμένων δικαίαν ἐπαχθησο-
μένην σοι τιμωρίαν εὑρίσκων, εἰ τὴν καταστροφὴν ὑπομείνειας ἥνπερ Σόδομά τε
καὶ Γόμορα καὶ Ἄδαμα καὶ Σεβοεὶμ γενέσθαι τότε συνέβη. “ Μετεστράφη ἡ καρ-

,, διά μου ἐν τούτῳ, συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου· οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀρ- v. 9.
,, γὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραίμ. ,, Ἀλλὰ
γὰρ καὶ σφόδρα ταύτης ὑμᾶς ὄντας ἀξίους εὑρίσκων τῆς τιμωρίας, μεταβέβλημαι
τὴν διάνοιαν ἐφ' ὑμῖν, καὶ συντεταραγμένος πως τῇ ὄψει τῆς ὑμετέρας συμφο-
ρᾶς, πρὸς μεταμέλειαν ἕλκομαι, ὥστε μὴ ἀποστῆναι μὲν τοῦ θυμοῦσθαι λοι-
πὸν, μὴ ἀνέχεσθαι δὲ καταλιπεῖν ὑμᾶς ἀφανισμῷ παντελεῖ παραδεδομένους.
" Διότι Θεὸς ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐν σοί. ,, Θεὸς γάρ εἰμι ὁ πάν-
τα τε πεποιηκὼς, καὶ πάντων ὡς οἰκείων κηδόμενος ἔργων· κατ' οὐδὲν ὑπάρ-
χων παραπλήσιος τοῖς καθ' ὑμᾶς τε καὶ ἐν ὑμῖν στρεφομένοις. " Ἅγιος καὶ
,, οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. ,, Ἐγὼ γὰρ ἀπήλλαγμαί τε καὶ ὑπέρκειμαι
πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· οὐκ ἐν πόλεσι διάγων κατὰ νόμον ἀνθρώ-
πων, οὐδὲ τὰς αὐτόθι παραβάσεις μεθ' ὑμῶν εἰθισμένος ποιεῖσθαι· ὅθεν οὐ-
δὲ κοινωνῶ τῆς γνώμης ὑμῖν καὶ τῇ κακίᾳ ᾗ συζῆν ἐσπουδάκατε· τοὐναντίον
γὰρ καὶ δικαίαν ὑπέχειν μέλλοντες τιμωρίαν, ἀπαλλάττειν δι' ὑπερβολὴν ἐλέους
τοὺς πάσχοντας προάγομαι ταύτης.

" Ὀπίσω κυρίου πορεύσονται· ,, Ὡς ἐπὶ τῇ προκειμένῃ τοῦ Θεοῦ v. 10.
φωνῇ τὴν ἐπαγωγὴν ὁ προφήτης πεποίηται ταύτην, τοιοῦτό τι λέγων· ὅτι
ἐπειδὴ δὴ λοιπὸν προσήκει τῷ τοιούτῳ, καὶ πάντα πράττειν κατὰ τὸ δο-
κοῦν τῷ Θεῷ οὕτως ἡμέρῳ τε ὄντι καὶ φιλανθρώπῳ περὶ ὑμᾶς. " Ὡς
,, λέων ἐρεύξεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. ,, Εἰ γὰρ δὴ τοιούτους
παράσχοιμεν ἑαυτοὺς, δίκην λέοντος τινὸς φοβεροῦ τοῖς κτήνεσιν, ἐξοίσει τὴν
οἰκείαν φωνὴν ἐπὶ πάντας ἐκείνους, οὓς δίκην ὑδάτων ὑμῖν κατὰ τὸ πλῆθος τὸ
οἰκεῖον ἐπεληλυθότας εἰς ἔκστασιν πάντας καταστήσει τῷ φόβῳ τῷ οἰκείῳ.
" Καὶ ἥξουσι ὡς ὄρνεον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστερὰ ἐκ γῆς ἀσσυρίων· καὶ v. 11.
,, ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει κύριος. ,, Πανταχόθεν
γὰρ αὐτοὺς ἐπανάξειν τῆς κατεχούσης ἀπαλλάξας αἰχμαλωσίας, καὶ τούς τε παρ'
ἀσσυρίοις αἰχμαλώτους, τούς τε ἐν Αἰγύπτῳ τε φυγάδας, δίκην ὀρνέων ἀποκα-
ταστήσειν πάντας εἰς τὰ οἰκεῖα ὁ Θεὸς ὑπισχνεῖται. " Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύ- v. 12.
,, δει Ἐφραὶμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα· νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ
,, Θεός· καὶ λαὸς ἅγιος κληθήσεται Θεοῦ. ,, Πρότερον μὲν γὰρ ἐπειδὴ πρὸς
τὸ ψεῦδος ἐπὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἀποκλίναντες θεραπείαν ἐν ἀσεβείᾳ διῆγον ἅ-
παντες, οὐδένα τὸν περὶ ἐμὲ ποιούμενοι λόγον, ἀναγκαίως αὐτοὺς τοῖς κα-
κοῖς περιβέβληκα ἐκείνους· μεταμελομένους δὲ καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδόντας οἰ-
κειώσομαι ἅπαντας· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἔγνω αὐτούς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἐμοὶ φα-

νήσονται τῶν πραγμάτων ὄντες, ἅτε τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν διὰ τῆς
ἐμῆς ἀξιούμενοι βοηθείας· τὰ μὲν δὴ παρ' ἐμοῦ τοιαῦτα παρέχειν ἕτοιμος
ἐγώ· τί δέ;

ΚΕΦ. ΙΒ.

CAP. “ Ὁ δὲ Ἐφραὶμ πονηρὸν πνεῦμα· “ Ἵνα εἴπῃ προαίρεσις μοχθη-
XII. ρά· πνεῦμα γὰρ πολλαχοῦ καλεῖ τὴν προαίρεσιν· ὡς τὸ, πνεύματι πορνείας ἐπ-
v. 1. λανήθησαν· καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου· καὶ Χαλὲβ ὁ τοῦ
Ἰεφονὴ, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὅτι ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ· “ Ἐδίω-
„ ξε καύσωνα ὅλην τὴν ἡμέραν. „ Διηνεκῶς γὰρ ἐπετέλει τοιαῦτα, ἃ καύ-
σωνος δίκην λυμαινομένη τοῖς καρποῖς ἐπάγειν αὐτοῖς ἦν αὐτάρκη τὴν φθο-
ράν. “ Κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυναν· “ Καὶ πλῆθος εἰδώλων κατεστήσαντο
ἀνωφελῶν παντελῶς καὶ βλάβης μεγίστης αἰτίων. “ Καὶ διαθήκην μετὰ ἀσσυ-
„ ρίων διέθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον ἐνεπορεύετο. „ Εἶτα κακοῖς ὑπὲρ τού-
των περιπεπτωκὼς, ποτὲ μὲν δι' ἀσσυρίων, ποτὲ δὲ δι' αἰγυπτίων ἤλπιζεν
ἀγαθοῦ τινὸς τεύξεσθαι· καὶ πρὸς ἐκεῖνον μὲν φιλίας συνθήκας ἐβούλετο ποι-
εῖσθαι, παρὰ δὲ τούτου συμμαχίαν ᾔτει· ὠφελεῖτο δὲ ἐξ ἁπάντων τούτων οὐ-
v. 2. δέν. “ Καὶ κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς Ἰούδαν τοῦ ἐκδικῆσαι τὸν Ἰακώβ· „ Ὁ γὰρ
θεὸς αὐτὸς ἥκει διὰ τῶν πραγμάτων κριθησόμενος πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐκδι-
κῶν τὰ μὴ δεόντως αὐτοῖς πεπραγμένα· τὸν Ἰακὼβ γὰρ κἀνταῦθα λέγει τὸ
ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ὅπερ οὖν καὶ Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν τοῦ
προπάτορος αὐτῶν ὀνομασίαν· ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐδείξαμεν· ὅθεν ἐπάγει.
“ Κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐ-
„ τῷ· „ Ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀνάλογον ὧν πταίουσιν αὐτοῖς ἐπάξει τὴν τιμωρίαν· εἶτα
v. 3. καὶ κατὰ παράθεσιν τοῦ προπάτορος τὴν τούτων ἐλέγχει κακίαν. “ Ἐν τῇ κοιλίᾳ
„ ἐπτέρνισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. „ Ὁ μὲν γὰρ ἔτι πρὸ τῆς γεννήσεως ἐνεδείκνυ-
το τῷ σχήματι τὴν ἀπάτην, μεθ' ἧς ἤμελλεν ἀντιποιηθήσεσθαι τῶν πρωτοτο-
κίων. “ Καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἴσχυσε πρὸς θεόν· „ Καὶ πολλοὺς ὑπομεμενη-
v. 4. κὼς πόνους τε καὶ πλάνας, τῆς πρὸς θεὸν οὐκ ἠνέσχετο εὐνοίας ἐκστῆναι. “ Καὶ
„ ἐνίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνήθη. „ Καὶ δὴ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἐπιβουλὴν ὑφο-
ρώμενος, ὀπτασίας ἠξιώθη ἀγγέλου, πρὸς ὃν παλαίειν δοκῶν ὤφθη δυνα-
τός· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκείνου τοιαῦτα· τὰ δὲ τούτων τῶν ἀπογόνων τοῦ ἐκείνου ὁ-
ποῖα;

“ Ἔκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν μου· „ Ἐν δάκρυσιν ἅπαντες εἰσὶ καὶ δεήσε-
σιν ἀπαλλαγὴν αἰτοῦντες τῶν κακῶν ἐν οἷς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας ἐξετάζονται τῆς
οἰκείας· ποίας ταύτης; “ Ἐν τῷ οἴκῳ Ὢν εὗρόν με „. Περὶ γὰρ τὴν τῶν εἰ-
δώλων ἠσχολοῦντο θεραπείαν, ἐν ὀνομασίᾳ μὲν τιμῶντες ἐμῇ τῶν οὐδὲν αὐ-
τῇ προσήκειν οἵους τε ὄντας· ὡς αὐτόθι δὲ παρόντα τιμῶντες ἐμὲ τὸν οὐ πα-
ρόντα· τὸ οὖν ἐν τῷ οἴκῳ Ὢν εὗρόν με, ἀντὶ τοῦ ὡς ἐκεῖ με παρόντα εὑ-
ρίσκοντες· ὃν τιμᾶσθαι παρ' αὐτῶν ὡς θεὸν ἐχρῆν, οὕτω τῷ εἰδώλῳ προσῆ-
γον τήν τε ὀνομασίαν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ θεοῦ. “ Καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐ-
„ τούς. „ Αὐτόθι δὲ τὴν ἀπόφασιν ὑπὲρ ὧν ἠσέβουν ἐδέξαντο δικαίαν. „ Ὁ δὲ v. 5.
„ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ „. Ἀλλὰ γὰρ περι-
πεσεῖται τοιούτοις ἀφ' ὧν ἐπιγνώσεται τὸν ὄντως θεόν, μεγίστω τε αὐτοῦ δια-
παντὸς ἕξει τὴν μνήμην· ὃς πεποίηκε τε αὐτῶν, καὶ εὐηργέτηκε πάντοτε· καὶ δὴ
καὶ νῦν ἀσεβήσαντας παιδεύσας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβαλεῖ κατὰ τὴν δύναμιν τὴν
οἰκείαν. „ Καὶ σὺ ἐν θεῷ σου ἐπίστρεψον· ἔλεον καὶ κρίμα φυλάσσου· καὶ ἔγγιζε v. 6.
„ πρὸς τὸν θεόν σου διαπαντός. „ Γνησίαν τοίνυν ἐπίδειξαι τὴν ἐπὶ θεὸν με-
ταβολήν, καὶ ἐπιμελοῦ μὲν φιλανθρωπίας καὶ τοῦ δικαίου· σπούδαζε δὲ ἀεὶ τῷ θεῷ
συνεῖναι· καὶ τῆς μὲν περὶ τοῦτον ἀντεχόμενος θεραπείας, ὅπερ ὀφείλεσθαι ταύ-
την συμβέβηκε δικαίως· τῆς δὲ περὶ τὰ εἴδωλα σπουδῆς ἀπεχόμενος παντε-
λῶς. “ Χαναὰν ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας· καταδυναστεύειν ἠγάπησε. „ Εἰς v. 7.
ἐπιτρέψαν αὐτῶν δι' ἐκείνων ἐκκαλεσάμενος ὀνειδίζει πάλιν αὐτοῖς τὴν κα-
κίαν ἐνταῦθα· ἀπεδείχθητε γάρ φησιν οὐδὲν ἐλαττούμενοι τῶν χαναναίων, οὓς
ἐκβαλὼν τῆς χώρας ὁ θεός, διὰ τὴν περιοῦσαν αὐτοῖς ἀσέβειαν τε καὶ κακίαν
ὑμᾶς ἀντεισήγαγεν· οὕτω πρὸς ἀδικίαν τε βλέποντες· καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπι-
μελείας τῶν ἀσθενεστέρους κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ἐκθλίβοντες δυναστείαν.

“ Καὶ εἶπεν Ἐφραὶμ πλὴν πεπλούτηκα, εὕρηκα ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ. „ Εἶτα v. 8.
ἐξ ἀδικίας συλλέγων χρήματα, ἥδεται ἐπὶ τῷ πλουτεῖν· καὶ δὴ καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν
ἀπόλαυσιν ἡδεῖαν ἡγεῖται. “ Πάντες οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὑρεθήσονται αὐτῷ
„ δι' ἀδικίας ἃς ἥμαρτεν. „ Δέον ἀναλογίσασθαι ὅτι πάντα δὴ ταῦτα ἃ μετὰ
παρανόμων συνήγαγε πόνων, ἀπολεῖται πάντα ὑπὲρ τῆς ἀδικίας μεθ' ἧς αὐ-
τὰ συνήγαγεν· ἐπειδὴ ἂν θεὸς τῶν παρανομημάτων. ἐν οἷς ἐξεταζόμενοι διε-
τέλουν, δίκας αὐτῶν εἰσπράττεσθαι βούληται· “ Ἐγὼ δὲ κύριος ὁ θεός σου ἀνή- v. 9.
„ γαγόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου. „ Ἔδει δέ σε πάσης ἀπέχεσθαι ἀδικίας τῆς κατὰ τῶν
πενήτων, ἀναλογιζόμενον ὅτι σε ἐν δουλείᾳ καθεστῶτα πικρᾷ. ἐξέβαλον τῆς
Αἰγύπτου. “ Ἔτι κατοικιῶ σε ἐν σκηναῖς καθὼς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς. „ Καὶ δὴ

καὶ οἴκησιν σοι παρέσχον, ἵνα εἴπῃ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας τὴν ἀπόλαυσιν, ἑορτάζειν σοὶ παρασχὼν ἐν τῇ τῶν προσγεγονότων ἀπολαύσει· τὸ γὰρ κατοικιῶ, ἀντὶ τοῦ κατῴκισα λέγει, τῇ ἐναλλαγῇ τοῦ χρόνου συνήθως χρησάμενος· σύνηθες δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ψαλμῶν ἐδείξαμεν αὐτάρκως· οἷον ἐστὶ τὸ, ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα, καὶ ὁ κύριος εἰσήκουσέ μου· οἷς ἐπάγει, ἑσπέρας καὶ πρωῒ καὶ μεσημβρίας διηγήσομαι, καὶ ἀπαγγελῶ, καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου· καί τοι γε τὸ εἰσήκουσε τῷ εἰσακούσεται οὐκ ἀκόλουθον· εἰ γὰρ γέγονε, τί δὴ γενέσθαι αἰτεῖ; ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον τὸ, καὶ ὁ κύριος εἰσήκουσέ μου λέγει ἀντὶ τοῦ εἰσακούσεται· καὶ ὅλως καὶ πολὺ καὶ κεχυμένον ἐν τοῖς ψαλμοῖς ἐκ τοῦ ἰδιώματος εὑρίσκεται τοῦ ἑβραϊκοῦ· ὅθεν δὴ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις ὡς εἰκὸς τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο εὕροι τίς ἄν· ὡς ὅταν λέγῃ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἀχθήσεται.

v. 10. “ Καὶ ἐλάλησα πρὸς τοὺς προφήτας· καὶ ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ
„ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην. „ Ἐγὼ δὴ τότε καὶ προφήτας ἀνέδειξα,
καὶ ὀπτασιῶν ἠξίωσα τοὺς τότε πλείστων, πολυτρόπως τε ἐπιφαινόμενος
τοῖς τότε δικαίοις, Μωσεῖ τε λέγω καὶ Ἰησοῦ τῷ Ναυῆ καὶ τοῖς κατ' ἐκείνους·
ἅπαντα δὲ ταῦτα πράττειν αἱρούμενος προθύμως, ὧν ἐχρῆν μεμνημένους, ἀρ-
v. 11. κεῖσθαι τοῖς δοθεῖσι, μὴ μετ' ἀδικίας ἁρπαζομένους τὰ ἑτέρων. “ Εἰ μὴ Γαλαὰδ
„ ἐστὶν, ἄρα ψευδεῖς ἦσαν ἐν Γαλγάλοις; „ Ταῦτα δὴ φησὶν εἰ μὲν ἐκ Γαλαὰδ ὑμῖν ὑπῆρξε καὶ Γαλγάλων, ἵνα εἴπῃ ἐκ τῶν εἰδώλων, εἶχεν ἄν τινα ἀπολογίαν ὑμῖν τὰ νῦν πραττόμενα· εἰ δὲ μήτε ἐκ Γαλαὰδ ὑμῖν, μήτε ἐκ Γαλγάλων, τουτέστιν εἰ μὴ ἐκ τῶν εἰδώλων ὑμῖν προσγέγονε, πῶς οὐ πρόδηλον ὅτι τῷ ψεύδει προστετήκατε; νῦν τὴν ἀλήθειαν ἀφέντες, καὶ ἀποστάντες μὲν τοῦ εὐεργέτου, νεύσαντες δὲ πρὸς τοὺς ὠφεληκότας οὐδέν· εἶτα τούτοις μετὰ τῶν παρ' ὑμῖν ἀρχόντων τὰς θυσίας ἐπιτελοῦντες· ἀπὸ γὰρ Γαλαὰδ καὶ Γαλγάλων τὰ εἴδωλα λέγει· ὡς καὶ ἀνωτέρω φησὶ, μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα· ἵνα εἴπῃ, μὴ περὶ τὰ εἴδωλα ἔχετε· ἀπὸ τοῦ τόπου τὰ ἐν αὐτοῖς θεραπευόμενα λέγων· οὕτως καὶ ἐνταῦθα Γαλαὰδ μέμνηται καὶ Γαλγάλων, ἐν οἷς πολλή τίς ἡ περὶ τὰ εἴδωλα θεραπεία ἐγίνετο· ἀπὸ οὖν τῶν τόπων τὴν τῶν εἰδώλων σημαίνει θεραπείαν· τοῦτο λέγων, ὅτι τοσούτων ὑμῖν ὑπαρξάντων παρ' ἐμοῦ, ἐκ δὲ τῶν δαιμόνων καὶ τῶν εἰδώλων οὐδενὸς, ἐξ ἀπάτης ἄρα καὶ τῆς περὶ τὸ ψεῦδος ῥοπῆς, ἐμοῦ μὲν ἀφεστήκατε, περὶ δὲ τὰς ἐκείνων ἔχετε θυσίας. “ Καὶ τὰ θυ-
„ σιαστήρια αὐτῶν ὡς χελῶναι ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. „ Ἔσται γὰρ ὑμῖν οὐδὲν ὄφελος τῆς περὶ ἐκεῖνα φησὶ σπουδῆς, ἐπειδὴ ἅπαντα ταῦτα παντελῶς ἀφα-

νίσει διὰ τῶν πολεμίων ὁ Θεός· ἐπειδὴ γὰρ ἡ χελώνη ἐν ὕδατι εἴωθε διαι-
τᾶσθαι, ἐν χέρσῳ δὲ ληφθεῖσα διαφθείρεται πάντως, τῶν θυσιαστηρίων ἐβουλή-
θη τὸ ὑποδείγματι τὴν διαφθορὰν ὑποδεῖξαι.

Καὶ πάλιν τῇ τῶν προγόνων παραθέσει δεικνὺς αὐτοὺς ἀσεβοῦντας· " Ἀνε-
,, χώρησεν Ἰακὼβ εἰς πεδίον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικὶ· καὶ v. 12.
,, ἐν γυναικὶ ἐφυλάξατο. ,, Εἵλετο μὲν γὰρ ἐκεῖνος δι' ἀρετὴν καὶ τὴν τῶν προτο-
τοκίων εὐλογίαν, τῶν οἰκείων φυγὰς γεγονὼς περὶ τὴν Συρίαν εἰλεῖσθαι, καὶ ὑπομεῖναι
μὲν τὴν παρὰ τῷ Λαβὰν δουλείαν μετὰ ταλαιπωρίας δὲ πολλῆς καὶ πρὸς γάμον ἐλθεῖν
γυναικὸς, ἵνα μὴ χαναναίαν ἀγάγηται παρὰ τὸ τῷ πατρὶ δοκοῦν· καὶ τοσαύτην ὑ-
πέμεινεν ταλαιπωρίαν, φυλαττόμενος τὸ παρὰ τὰ νόμιμα τῶν προγόνων, καὶ τὸ
δοκοῦν τῷ Θεῷ γυναῖκα ἀγάγεσθαι· ὅπερ οὖν πεποίηκεν ὁ ἀδελφὸς ὁ ἐκείνου χανα-
ναίας ἀγαγόμενος παρὰ τὸ Θεῷ τε δοκοῦν καὶ τοῖς γονεῦσι. " Καὶ ἐν προφήτῃ v. 13.
,, ἀνήγαγε κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφήτῃ διεφυλά-
,, χθη. ,, Ἐπειδὴ δὲ μετ' ἐκεῖνα πάντα κατεληλύθειν εἰς τὴν Αἴγυπτον το-
σαύτην τῶν ἐξ ἐκείνου κηδεμονίαν ἐποιήσατο, ὥστε τῇ τοῦ προφήτου Μωσέως
ὑπουργίᾳ ἀναγαγεῖν τε ἅπαντας ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον αὐτοὺς διὰ
τῆς ἐπιμελείας φυλάξαι τῆς οἰκείας· ἄχρι τοῦ καὶ εἰς τὴν γῆν εἰσαγαγεῖν τῆς ἐπαγ-
γελίας. " Ἐθύμωσέ με Ἐφραὶμ καὶ παρώργισεν. ,, Τοιούτων δὲ γεγονότες προ- v. 14.
γόνων, καὶ τοσούτων δι' ἐκείνους παρ' ἐμοῦ τετυχηκότες ἀγαθῶν, εἰς ὀργήν με
κατέστησαν πλείστην, ἀγνώμονες μὲν περὶ ἐμὲ γεγονότες τὸν τοσαῦτα αὐτοὺς εὖ
πεποιηκότα· περὶ δὲ τὴν τῶν εἰδώλων τραπέντες θεραπείαν· ὧν οὐδὲν εἰλήφασι
κέρδος. " Καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθήσεται. ,, Τοιγαροῦν ἐπ'
αὐτὸν, ἡ ὑπὲρ τῶν παρανομημάτων τραπήσεται τιμωρία. " Καὶ τὸν ὀνειδισμὸν
,, αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ κύριος κατὰ τὸν λόγον Ἐφραίμ. ,, Τῆς διαβολῆς ἧς
διὰ τῆς οἰκείας ἀσεβείας προσετρίψατο τῷ Θεῷ, δίκας αὐτὸν εἰσπράξεται δι-
καίας, ἀνάλογον οἷς ἐφθέγξατο κατ' αὐτοῦ.

ΚΕΦ. ΙΓ.

" Δικαιώματα ἔλαβε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Ἰσραὴλ· καὶ ἔθετο αὐτὰ τῷ Βαὰλ καὶ CAP.
ἀπέθανε. ,, Δεξάμενος γὰρ αὐτὸς ἐκ τοῦ νόμου Μωσέως τὰς διατάξεις ὧν πράττειν προσ- XIII.
ῆκον ἦν αὐτὸν, εἰς τὸν Βαὰλ μετέστησεν ἁπάσας, τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν κατὰ νόμον θερα- v. 1.
πείαν ἐπ' ἐκεῖνα μεταγαγὼν, ὑπὲρ ὧν δὴ θανάτου πρόξενος γέγονεν ἑαυτῷ. " Καὶ v. 2.
,, νῦν προσέθεντο τοῦ ἁμαρτάνειν, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς χωνευτὰ ἐκ χρυσίου καὶ τοῦ

„ ἀργυρίου αὐτῶν κατ' εἰκόνα εἰδώλων ἔργα τεκτόνων συντετελεσμένα αὐτοῖς. „ Ἐπιμεμενήκασι δὲ τῇ ἀσεβείᾳ, τὰ μὲν ἐκ χρυσοῦ τὰ δὲ ἐξ ἀργύρου εἴδωλα κατασκευάσαντες ἀνθρωπίναις γεγονότα χερσίν· εἶτα τοσαύτην περὶ ταῦτα ἐπιδείκνυνται τὴν σπουδὴν, ὥστε τί; “ Αὐτοὶ λέγουσι θύσατε ἀνθρώπους· μόσ-
„ χοι γὰρ ἐκλελοίπασιν. „ Ὥστε μετὰ πολλὰς θυσίας ἃς διὰ τῶν ἀλόγων προσήγαγον, οὐκ ἀρκεσθέντας τῷ πλήθει τῶν θυμάτων ἐκείνων, ἔτι καὶ εἰς ἀνθρώπους μεταστῆσαι τῆς θυσίας τὴν ἐπιχείρησιν· οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβίδ· καὶ ἔθυσαν σὺν υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονί-
v. 3. οις. “ Διὰ τοῦτο ἔσονται ὡς νεφέλη πρωϊνὴ, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευο-
„ μένη, καὶ ὡς ἀράχνη ἀποφυσωμένη λαίλαπι ἀπὸ ἅλωνος, καὶ ὡς ἀτμὶς
„ ἀπὸ ἀκρίδων. „ Ὥσπερ γὰρ νεφέλη τίς ἢ δρόσος ἑωθινὴ διαλυθεῖσα παντελῶς ἀφανίζεται, ἀράχνη τε ἐν ἅλωνι καθιστῶσα ὑπὸ συστροφῆς ἀνέμου, καὶ μὴν καὶ ἀτμὶς βραχεῖα πρὸς ὀλίγον φανεῖσα ἀπὸ πτήσεως ἀκρίδων, οὕτως ἀθρόον ἀφανισθήσεσθε πάντες ὑπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐμῆς.
v. 4. “ Ἐγὼ δὲ κύριος ὁ θεός σου, στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν· οὗ αἱ χεῖρες ἔκτισ-
„ αν πάσας τὰς στρατιὰς τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οὐ παρέδειξα σοι τοῦ πορεύεσθαί σε ὀπίσω αὐ-
„ τῶν· καὶ ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου· καὶ θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ· καὶ σώζων
„ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. „ Μάλιστα δέ σοι τὴν τιμωρίαν ἐποίησα τὴν προκειμένην δικαίως· ὅτι πρὸς τὰ εἴδωλα νένευκας ἀποστὰς ἐμοῦ, ὃς ποιητὴς τῶν ἁπάντων ὢν, τῶν τε κατ' οὐρανὸν καὶ τῶν κατὰ γῆν· ὁπηνίκα σε ἐξήγαγον τῆς Αἰγύπτου, τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν θαυμάτων ἐκείνων, τῆς τε κατεχούσης ἀπαλλάττων δουλείας, καὶ τὴν ἐμὴν εἰδέναι διδάσκων δύναμιν, παρενεγγύησα σαφῶς ἑτέρῳ μὲν μηδενὶ μὴ τῶν κατὰ γῆν μὴ τῶν κατ' οὐρανὸν φωστήρων νέμειν τὴν θεοῦ προσηγορίαν, ἐμὲ δὲ μόνον ὁμολογεῖν τε καὶ εἰδέναι θεόν. ὃς καὶ σώζειν καὶ ἀπαλλάττειν τῶν ἐπικειμένων κακῶν δύναμαι μόνος, ἅτε τῶν ἁπάντων κύριος ὑπάρχων· τούτων γάρ σοι καὶ τὴν ἀπόδειξιν ἀκριβῆ παρέσχον· ὡς ἂν μὴ λόγους εἶναι καὶ ῥήματα νομίζῃς σὺν νόμους σὺν ἐμοὺς, ἐκ δὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πραγμά-
v. 5. των συγκειμένους δικαίως· “ Ἐγὼ ἐποίμαινόν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῇ ἀοική-
v. 6. „ τῳ κατὰ τὰς νομὰς αὐτῶν. „ Ἐξαγαγὼν δέ σε τῆς Αἰγύπτου, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον τῇ ἐμαυτοῦ κηδεμονίᾳ διήγαγον ἐν ἀοικήτῳ γῇ· καὶ ἐν ᾗ δὴ νομαὶ θηρίων τε ἦσαν καὶ ἑρπετῶν, οὐδενὸς ὑστερηθῆναι τῶν ἀναγκαίων ἐάσας· “ Καὶ
„ ἐνεπλήσθησαν εἰς πλησμονήν. καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἕνεκεν τού-
„ του ἐπελάθοντό μου. „ Εἶτα εἰσεληλυθότες εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τοσούτων παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα ἀπολελαυκότες ἀγαθῶν, μεγάλοι

τε παρὰ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην δειχθέντες ἀνθρώποις, διὰ τὸ περὶ αὐ-
τῶν ἐξ ἐμοῦ γεγονότων, οὐκέτι μνήμην εἶχον ἐμοῦ τοῦ δεδωκότος αὐτοῖς τὴν
τοσούτων ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν.

“ Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς πάνθηρ καὶ ὡς πάρδαλις κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσσυ- v. 7.
„ ρίων. „ Τοιγαροῦν δίκην πάνθηρος αὐτοὺς καὶ παρδάλεως μετὰ πολ-
λῆς τῆς ὀξύτητος συντρίβων τε καὶ ἀπολλὺς, ὑπὸ τὴν τῶν ἀσσυρίων αἰχ-
μαλωσίαν ἐλάσω πάντας. “ Ἀπαντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀπορουμέ- v. 8.
„ νη. „ Καὶ δίκην ἄρκου τῶν γεννημάτων στερηθείσης τῶν οἰκείων, καὶ ἐπὶ
πολλῆς τῆς ἐπ' ἐκείνοις ἀπορίας τοῖς ἀπαντῶσι λυμαινομένης, πλεῖστον ὅσον
αὐτῶν ἐργάσομαι τὸν φόνον· “ Καὶ διαρρήξω συγκλεισμὸν καρδίας αὐτῶν. „
Καὶ πάντας δὲ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν οὓς παρ' ἑαυτοῖς συνέχοντες μετὰ πολ-
λῆς ἠσέβουν τῆς ἐπιμελείας περιττοὺς ὄντας καὶ ματαίους, διὰ τῆς ἐπαγομένης αὐ-
τοῖς ἐλέγξω τιμωρίας. “ Καὶ φάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι δρυμοῦ καὶ θη-
„ ρία ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς. „ Οὕτω γὰρ αὐτοὺς τῇ τῆς σφαγῆς ποικι-
λίᾳ καταναλώσουσιν οἱ πολέμιοι, ὡσανεὶ λέοντες τινὲς ἐκ δρυμοῦ ἤτινα ἕτερα
παραπλήσια τούτοις θηρία, ἀθρόα τοῖς ὀδοῦσιν ἐπιπεσόντα διασπάσειεν ἅπαν-
τας. “ Τῇ διαφθορᾷ σου Ἰσραὴλ τίς βοηθήσει σοι; „ Ἀλλὰ γὰρ ὑπὸ το- v. 9.
σούτων διαφθειρόμενος τε καὶ ἀπολλύμενος κακῶν, τίνα ἂν εὕροις βοήθειαν;

“ Ποῦ ὁ βασιλεύς σου οὗτος, καὶ διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσί σου· καὶ v. 10.
„ κρινάτω σε ὃν εἶπας δός μοι βασιλέα καὶ ἄρχοντα· καὶ ἔδωκά σοι βασιλέα v. 11.
„ ἐν ὀργῇ μου. „ Οὐδὲ γὰρ ἐκ βασιλικῆς ἐπιμελείας ἢ στρατηγίας ἀποίσει τί
κέρδος· ἔσται γὰρ καὶ οὗτος ἄτονος εἰς βοήθειαν ἀντιπράττοντος ἐμοῦ· καί τοι γε
ἐμοὶ δοκοῦν ἡγούμενόν σου τὸν Σαμουὴλ ἄνδρα δίκαιον, καὶ μετὰ πάσης ἀρετῆς τήν
τε ἱερωσύνην καὶ τὴν ἡγεμονείαν διέποντα τοῦ λαοῦ, παρεγράψασθε παντελῶς, παρα-
πλησίως τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι φήσαντες δεῖν ἔχειν βασιλέα· ὃς ἀρκέσει πρὸς
τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν πολέμους τοῖς ἀλλοτρίοις· ἀλλὰ γὰρ ἥκει καιρὸς, ἐν ᾧ τῆς
ἀβουλίας αἰσθήσεσθε τῆς οἰκείας· οὐ γάρ τι ὄφελος παρέξουσιν ὑμῖν οἱ βασι-
λεύειν ἐν ὑμῖν δοκοῦντες; ἅτε πασῶν τῶν ἐν ὑμῖν πόλεων ὑπὸ μίαν ἀπώ-
λειαν πεσουμένων· οὐ τοίνυν οὐδέ τις αὐτῶν κρίνει σοι, ὡς ματαίαν παρὰ τῶν
πολεμίων ἐπανάστασιν ὑπομένοντι, καί τινα παρέξει βοήθειαν ἐπὶ τούτοις·
ἐπειδὴ τοῦτο πρὸς τοὺς οἰκείους τοῖς βασιλεῦσιν ἔθος ποιεῖν εἰς τὸ τῶν ἀδικου-
μένων βοήθειαν· πολέμιοι δὲ οἱ νῦν πλεῖστον ὅσον τῶν βασιλευόντων ἐν ὑμῖν
ὄντες δυνατώτεροι· ὁπηνίκα δὲ ᾐτεῖτε ὡς ἐπ' ἀγαθῷ ληψόμενοι τοῦ βασιλέως
τὴν ἀρχὴν, θυμούμενος ἐπὶ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς γνώμης τῆς ὑμετέρας, ὅμως ἐπέ-

τρέψαι λαβεῖν τὴν βασιλέα, ὡς ἂν μὴ ἀντιπράττειν ὑμῖν τὰ κάλλιστα ὑπὲρ ἑαυτῶν διαπραττομένοις δοκοίην· καὶ ἀνέσχον ἐν τῷ θυμῷ μου. " Θυμούμενος δὲ
„ καὶ νῦν ἐπί τε ἐκείνῃ καὶ τῇ καθεξῆς παρανομίαις ὑμῶν, ἀφεῖλον μὲν ὑμῶν τὴν ἐμὴν συμμαχίαν· εἴασαν δὲ ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν μαθεῖν τῶν πραγμάτων, πόσῳ δὲ ἄμεινον ὑμῖν ἦν ὑπὸ τοῖς παρ' ἐμοῦ προχειριζομένοις ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἄγεσθαι πάντοτε, ἢ βασιλικῇ πιστεύειν ἑαυτῶν δυναστείᾳ.

v. 12. " Συστροφὴ ἀδικίας Ἐφραὶμ ἐν κεκρυμμένῃ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ· ὠδῖνες ὡς τικτού-
v. 13. „ σης ἥξουσιν αὐτῷ. „ Καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων ἐδείχθητε· ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἐφραὶμ εἰωθότως ὡς ἀπὸ μέρους λέγει τὸ πᾶν πολλήν τινα τὴν συστροφὴν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἔχοντες τοῦ ποικίλως ἀσεβεῖν τε καὶ ἁμαρτάνειν εἰς ἐμὲ ἐν μελέτῃ τε τῇ κατὰ διάνοιαν ἐστὶν ὑμῖν τὸ ἁμαρτάνειν· τοῦτο γὰρ ἐγκεκρυμμένην ἁμαρτίαν λέγει, τὸ τὰ τῆς ψυχῆς βουλεύματα ἄδηλα τοῖς ἐκτὸς ὑπάρχειν· ὑπὲρ δὴ τούτων φησὶ τοιαύταις περιπεσεῖσθε τιμωρίαις· ὥστε δίκην γυναικὸς ὠδινούσης ἐν τῷ τίκτειν συνέχεσθαι, ταῖς τῶν ἐπεληλυθότων ὑμῖν κακῶν ὀδύναις. " Οὗτος ὁ υἱός
„ σου ὁ φρόνιμος. „ Ταῦτα τῆς συνέσεως ὑμῶν τὰ ἔργα, οἳ οὐκ ἠδυνήθητε διακρίναι πόσον ἐστὶ τὸ διάφορον ἐμοί τε ἀρέσκειν, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι τὴν ἐμὴν, ἢ πρὸς τὰ εἴδωλα νεύειν, καὶ τἀναντία τοῖς ἐμοὶ δοκοῦσι· " Διότι
„ νῦν οὐ μὴ ὑποστῇ ἐν συντριβῇ τέκνων αὐτοῦ. „ Τοιγαροῦν τοιαῦτα βουλευσάμενοι, ἐνεγκεῖν οὐ δυνήσεσθε τὴν ἀπώλειαν τὴν οἰκείαν· εἶτα τῶν κακῶν ὑπισχνού-
v. 14. μενος καθὼς εἴωθε τὴν λύσιν, ἐπάγει " ἐκ χειρὸς ᾅδου ῥύσομαι αὐτοὺς,
„ καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. „ Ἀλλὰ γὰρ καὶ μετὰ πάντα ταῦτα παιδεύσας αὐτοὺς τῇ τιμωρίᾳ, ἐξ αὐτοῦ μικροῦ τοῦ θανάτου πάντας ὑμᾶς ἐξέλωμαι παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα· " Ποῦ ἡ δίκη σου θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον
„ σου ᾅδη; „ Ὥστε σοι τότε λέγειν ἐξεῖναι ταυτὶ τὰ ῥήματα, ὁρῶντι τῶν τὸν ποικίλον ἐκεῖνον θάνατον ἐπαγαγόντων σοι τὴν τιμωρίαν, λέγει δὲ τῶν ἀσσυρίων.
" Παράκλησις κέκρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. " Τεύξῃ γὰρ παρακλήσεως ἐπὶ τοῖς τοσούτοις κακοῖς, ἣ νῦν μὲν ἄδηλος ἐστί σοι τέως· ὄψει δὲ αὐτὴν ἐξ αὐτῶν τότε τῶν πραγμάτων.

v. 15. " Διότι οὗτος ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ. „ Τινὲς οὕτως ἐνόησαν ὅτι τῶν ἰσραηλιτῶν κατήγαγε μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν τὰς δέκα φυλὰς, τὰς δὲ τῆς Ἰουδαίας ἀφῆκε· τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γνώμην γέγονε τῷ ἀσσυρίῳ, ὅς γε ἠβουλήθη τήν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς τῆς Ἰουδαίας τὰ ὅμοια διαθεῖναι· ἐκωλύθη δὲ τῇ δυνάμει τῇ θείᾳ καὶ τῇ τοῦ ἀγγέλου πληγῇ· ὥστε οὐκ αὐτὸς διέστειλεν, ἀλλ' ἠβουλήθη τὸ μέγεθος τῶν κακῶν εἰπεῖν ὁ προφή-

πης, ἐν οἷς ἐξετασθήσονται ὑπὸ τοῦ ἀσσυρίου ληφθέντες, εἰς ἀπόδειξιν ὧν αὐτοῖς ὁ θεὸς παρέξει, τιμωρεῖσθαι μέλλων ὕστερον ἐκείνους· ἐπειδὴ τοίνυν αἰχμαλώτους αὐτοὺς λαβὼν ὁ ἀσσύριος διέσπειρεν αὐτοὺς τῇδε κἀκεῖσε ἐνοικίσας διαφόροις τόποις, ὡς ἂν μὴ δὲ ἀλλήλοις παρέχειν τινὰ δύναιντο συμμαχίαν, μὴ δὲ ἐκ συμφωνίας περὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀπαλλαγῆς βουλεύοιντο ἔτι· οὕτω δὲ λέγει καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ· τὰς διασπορὰς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπισυνάξει· ἵνα εἴπῃ ὅτι διεσπαρμένους αὐτοὺς τῇδε κἀκεῖσε, ἐπανάξει παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα· καὶ ἑτέρωθι δέ· εἰπάτωσαν δὴ οἱ λελυτρωμένοι ὑπὸ κυρίου, οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βοῤῥᾶ καὶ θαλάσσης· δηλῶν ὅπως ἦσαν πολλαχοῦ διεσπαρμένοι· τοῦτο δὴ λέγει κἀνταῦθα ὅτι οὗτος ὃς λαβὼν ὑμᾶς αἰχμαλώτους, καὶ εἰς ἀλλοτρίαν χώραν ἀπαγαγὼν, εἰς πολλοὺς ποικίλους διέσπειρε τόπους· ὡς ἂν μὴ ἐπὶ ταυτὸν ἠθροισμένοι παράκλησιν ἔχειν τινὰ δοκοῖντε· ἐπιτείνοιτο δὲ μᾶλλον ὑμῖν τὰ κακὰ κατὰ διαφόρους διῃρημένους τόπους· ταῦτα εἰρηκὼς εἰς ἀπόδειξιν τῆς τε δυνάμεως καὶ τῆς ὠμότητος ἥπερ ἐχρήσατο κατ' αὐτῶν ὁ ἀσσύριος, ἐπάγει.

“ Ἐπάξει κύριος ἄνεμον καύσωνα ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀναξηρανεῖ τὰς „ φλέβας αὐτοῦ, καὶ ἐξερημώσει τὰς πηγὰς αὐτοῦ, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ σκεύη τὰ „ ἐπιθυμητά. „ Ἐπάξει γὰρ αὐτῷ πολέμιον· λέγει δὲ τὸν τῶν βαβυλωνίων βασιλέα· ὃς ὥσπερ ἔκ τινος πόῤῥωθεν κειμένης χώρας δίκην ἀνέμου καύσωνος ἀθρόον ἐπελθὼν, ὅλον αὐτὸν ἀφανιεῖ διόλου· τήν τε εὐπραγίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν τῶν προσόντων ἀγαθῶν ἀφθονίαν, εἰς ἐρημίαν μεταστήσας· καὶ πάντα δὴ τὰ προσόντα αὐτῷ, καὶ πολλῆς ἠξιωμένα τῆς σπουδῆς ἀφανιεῖ καθάπαξ· πρὸς γὰρ τὸ ποῦ ἡ δίκη σου θάνατε, ποῦ τὸ κέντρον σου ᾅδη, ἐπῆκται· διότι οὗτος ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ· καὶ τὰ ἑξῆς· ὥστε εἶναι διὰ μέσου, τὸ παράκλησις κέκρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου δηλοῦντος, ὅτι γενήσεται τοῦτο ὃ νῦν αὐτοῖς ἄδηλόν ἐστι τέως· εἶτα δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μεταβολὴν εἰρηκὼς, λέγει πάλιν δὲ νῦν καθέξουσαν αὐτοὺς τιμωρίαν. “ Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια, ὅτι v. 16.
„ ἀντέστη πρὸς τὸν θεὸν αὐτῆς· ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται, καὶ τὰ ὑποτίτθια „ αὐτῶν ἐδαφισθήσονται, καὶ αἱ ἐν γαστρὶ αὐτῶν ἔχουσαι διαῤῥαγήσονται. „ Τότε μὲν οὖν φησὶν ἐκεῖνα παρέξει παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῖς γεγονόσιν αἰχμαλώτοις· πρὸ δέ γε ἐκείνων καταλήψεται νῦν αὐτοὺς ἀπώλεια βαρυτάτη, ὑπὲρ ὧν ἐναντία εἵλοντο τῷ θεῷ· πολέμου γὰρ ἐν πείρᾳ καταστήσονται πικροτάτου· ὡς μήτε τῶν ἔτι γαλακτοτροφουμένων παιδίων ἔλεον εἶναι τοῖς πολεμίοις, μήτε μὴν τῶν γυναικῶν τῶν ἐγκύων. καὶ ἐπείπερ αὐτῶν τῇ μνήμῃ τοῦ

καταληψομένων αὐτῶν κακῶν ἐσωφρόνισεν αὐτάρκως, ἀκολουθῶν τῇ ἐπαγγε-
λίᾳ ἣν ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐποιήσατο, τὴν ἐσομένην αὐτοῖς λύσιν τῶν λυπηρῶν
μηνύων ἐπάγει.

ΚΕΦ. ΙΔ.

CAP. " Ἐπιστράφητι Ἰσραὴλ πρὸς κύριον τὸν θεόν σου, διότι ἠσθέ-
XIV. „ νησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. „ Ἀλλὰ γὰρ νῦν δὴ νεῦσον πρὸς τὸν θεὸν, καὶ
v. 1. τὰ αὐτῷ δοκοῦντα ἀναλογισάμενος, ὑπὲρ ὧν ἠσέβεις, εἰς ὅσην κατηνέχθης
ἀσθένειαν· καὶ λαβὼν παρ' ἐλπίδα τῶν προσπεπτωκότων κακῶν τὴν λύσιν, ἐπι-
v. 2. μελεῖσθαι λοιπὸν σπούδαζε τοῦ προσήκοντος. " Ἀναλάβετε μεθ' ἑαυτῶν λό-
„ γους, καὶ ἐπιστράφητε πρὸς κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν· εἴπατε αὐτῷ, δύνασαι πᾶ-
„ σαν ἀφαιρεῖν ἁμαρτίαν· ὅπως μὴ λάβητε ἀδικίαν, καὶ ἵνα λάβητε ἀγα-
„ θά. „ Τοιούτοις δὴ τισὶ πρὸς ἀλλήλους χρήσασθε τοῖς λόγοις, δι' ὧν νεύ-
σετε μὲν ὅλοι δι' ὅλων πρὸς θεόν· ἀναμφίβολον δὲ ἕξετε τὴν πίστιν, τοῦ πά-
σας ἀφαιρεῖν ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας αὐτάρκως ἔχειν τὸν θεόν· εἴπερ οὖν ὑμᾶς
μεταμελομένους ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἴδοι κακοῖς, ὡς ἂν μηκέτι πρὸς ἀσέ-
βειαν νεύοντες, ἄφθονον ἔχοιτε τῶν ἀγαθῶν παρὰ θεοῦ τὴν χορηγίαν. " Καὶ
„ ἀνταποδώσομεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν. „ Καὶ προτρέψασθε πάντες ἀλλή-
λους διηνεκεῖς αὐτῷ τοὺς ὕμνους καὶ τὰς εὐχαριστίας ὑπὲρ τῶν ὑπαρξάντων ὑμῖν
v. 3. ἀποδοῦναι καλῶν. " Ἀσσοὺρ οὐ μὴ σώσῃ ἡμᾶς, ἐφ' ἵππον οὐκ ἀναβησόμε-
„ θα, οὐκέτι οὐ μὴ εἴπωμεν, θεοὶ ἡμῶν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν. „
Οὔτε γὰρ τῆς τοῦ ἀσσυρίου λοιπὸν δεησόμεθα βοηθείας ἀνώτεροι καθεστῶτες αὐ-
τοῦ διὰ τὴν θείαν κηδεμονίαν· οὔτε ἵπποις χρησάμενοι νεύσομεν πρὸς φυγήν·
πάρεστι γὰρ ὁ βοηθῶν θεός· πόῤῥωθεν δὲ ἐσόμεθα καὶ τῆς πλάνης ἐκείνης λοι-
πὸν, ὥστε τὰ παρ' ἡμῶν γινόμενα θεοὺς ὀνομάζειν. " Ὅτι ἐν σοὶ ἐλεήσει
„ ὀρφανόν. „ Ἐπιμελεῖσθε δὲ μετὰ τῆς εἰς θεὸν εὐγνωμοσύνης, καὶ τῆς εἰς τοὺς
δεομένους συμπαθείας.

v. 4. " Ἰάσομαι τὰς κατοικίας αὐτῶν, ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολόγως,
„ ὅτι ἀπέστρεψεν ἡ ὀργή μου ἀπ' αὐτῶν. „ Εἰ γὰρ δὴ τοιαῦτα φησὶ
ποιεῖς, ἀκούσῃ τοῦ θεοῦ ταῦτα ἐπαγγελλομένου τὸ παρὰ σοῦ καὶ ποιοῦν-
τος· καὶ ὅτι ἀποδώσει μέν σοι τὴν παλαιὰν οἴκησιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας·
ἴσην δὲ καὶ ὁμοίαν περὶ πάντας ἐπιδείξεται τὴν ἀγάπην· ἅτε πᾶσαν ὀργὴν ἀφε-
v. 5. λὼν ἀφ' ὑμῶν. " Ἔσομαι ὡς δρόσος τῷ Ἰσραήλ. „ Οὕτως αὐτὸν ἐκτρέφων

τῇ παρ' ἐμοῦ κηδεμονίᾳ, ὥσπερ ἡ δρόσος ἐκτρέφειν εἴωθε τοὺς καρπούς.
" Ἀνθήσει ὡς κρίνον. „ Ἐπίδοξος ἔσται παρὰ πᾶσι. " Καὶ βαλεῖ τὰς ῥί-
„ ζας αὐτοῦ ὡς ὁ Λίβανος. „ Εἰς πολυπληθίαν ἐπιδώσει, δίκην ἐκείνου τοῦ
κέδροις στενοχωρουμένου· " Πορεύσονται οἱ κλάδοι αὐτοῦ. „ Ἐκταθήσονται ἐπὶ v. 6.
πλεῖστον εὐπραγίας οἱ ἐξ αὐτοῦ. " Καὶ ἔσται ὡς ἐλαία κατάκαρπος, καὶ ἡ
„ ὀσφρασία αὐτοῦ ὡς Λιβάνου. „ Αὐτὸς τε διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἀεὶ θάλ-
λων ἔσται τοῖς καρποῖς, καὶ λιβανωτοῦ δίκην ἡδὺς τοῖς ἀκούουσι τὰ περὶ αὐ-
τοῦ ἀγαθά. " Ἐπιστρέψουσι καὶ καθιοῦνται ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ, καὶ ζή- v. 7.
„ σονται καὶ στηριχθήσονται σίτῳ. „ Ἐπανελθόντες ἀπολαύσουσι τῶν οἰκείων,
καὶ διαμείψουσι ἄφθονον τῶν καρπῶν ἔχοντες τῇ ἐμῇ κηδεμονίᾳ τὴν χορηγίαν. " Καὶ
„ ἐξανθήσει ὡς ἄμπελος τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ· ὡς οἶνος Λιβάνου. „ οὕτως
ἡδὺς ὢν καὶ προσηνὴς τοῖς ὁρῶσιν, ὡς ἄμπελός τε ἀνθοῦσα, καὶ οἶνος ὁ
κατὰ τὸ ὄρος τοῦ Λιβάνου γίγνεσθαι εἰωθώς.

" Τῷ Ἐφραίμ, τί αὐτῷ ἔτι καὶ εἰδώλοις; ἐγὼ ἐταπείνωσα αὐτὸν, καὶ ἐγὼ v. 8.
„ κατισχύσω αὐτόν. „ Οὐκέτι δή σοι κοινωνίαν οὐδὲ μίαν προσήκει εἶναι πρὸς
τὰ εἴδωλα, ἐπειδὴ μὴ δὲ δεηθήσῃ τί ἐκείνων· ἐγὼ γὰρ ὑπὲρ τῆς περὶ ἐκεῖνα
σπουδῆς σε ταπεινώσει περιβαλὼν, μεταμεληθέντα ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ἀνέδειξα εὐπρα-
γίας. " Ὡς ἄρκευθος πυκάζουσα ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπός σου εὑρήσεται. „ Ἐπειδὴ ἀει-
θαλές ἐστι τὸ δένδρον τοῦτο, λέγει ὅτι ὡς ἐκεῖνο διὰ παντὸς τὴν ἐκ τῶν φύλλων ἔχει
κόμην, οὕτως ἔσονται καὶ οὗτοι διηνεκῆ τῶν ἀγαθῶν ἔχοντες τὴν ἀφθονίαν· ὧν αὐ-
τοῖς διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἀπόλαυσις προσέσται· ἀκολούθως δὲ πᾶσι τού-
τοις ἐπήγαγεν ὁ προφήτης. " Τίς σοφὸς, καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ συνετὸς, καὶ v. 9.
„ γνώσεται αὐτά; ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύσονται ἐν
„ αὐταῖς. „ Ἀλλὰ γὰρ ὄντως ἄν τις ἀποφαίνοιτο σοφὸν καὶ συνετὸν εἶναι τὸν
τῶν εἰρημένων ἔχοντα τὴν γνῶσιν, καὶ περὶ ταῦτα ἐσπουδακότα, ἀφ' ὧν ἐξέσται
κεχωρισμένους τε αὐτοὺς τοῦ κακοῦ καὶ σπουδῇ μετιόντας τὸ καλὸν, ἐν ἀπαλλαγῇ
μὲν τῶν χειρόνων, ἐν ἀπολαύσει δὲ καθιστάναι τῶν κρειττόνων· ἐπειδήπερ ἅπαντα
τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ πραττόμενα ὀρθότητος γέμει πολλῆς, μεθ' ἧς καὶ παίου-
σιν ἐπάγει τιμωρίαν· καὶ μεταμελόμενον, περισώζειν ἐπίσταται· δικαίως τε ἀπο-
φαίνοιτο ἄν τις τοὺς ἐν τούτοις ὄντας, καὶ ἐξ ἑκατέρου τούτων ὠφελεῖσθαι ἐπι-
σταμένους· καὶ σωφρονιστέρους μὲν ἐν ταῖς τιμωρίαις γινομένους, εἰς προτροπὴν δὲ ἀρε-
τῆς λαμβάνοντας τῶν ἐκ τῆς μεταμελείας προσγινομένων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυ-
σιν· ἀσεβεῖς δ' ἂν ἀποφήναιτο κατὰ πάντα καὶ παντοίων ἀξίους κακῶν ἐκείνους,
οἳ μηδὲν ἰσχύουσιν ἐπιγνῶναι τούτων, τῇ πρὸς τὸ χεῖρον προστετηκότες ῥοπῇ,
καὶ συνιέναι διὰ τοῦτο τῶν δεόντων οὐδὲν οἷοί τε ὄντες.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΙΩΗΛ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Πρόκειται μὲν ἡμῖν τοῦ μακαρίου Ἰωὴλ τοῦ προφήτου τῆς σαφηνείας ἀπάρξασθαι νῦν· ἔστι δὲ ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ τῶν λόγων, κοινῶς εἰπεῖν, ἡ καὶ πάντων τῶν προφητῶν, τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα μηνύειν ἐσπουδακότων, κατὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτοῖς περὶ τοῦτο τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν· ὧν ἀρχὴ μὲν γέγονε, καθὰ καὶ πρότερον ἔφην, ὁ μακάριος Δαβίδ, πάλαι καὶ πρόπαλαι καὶ πολὺ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως ἅπαντα τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰρηκώς· τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν ἐγίνετο προφητῶν τὰ παρ' ἐκείνου πρὸ πολλῶν ῥηθέντα τῶν χρόνων ὕστερον λεγόντων, καὶ πρὸς αὐτῇ γε τῇ τῶν πραγμάτων ἐκβάσει μικροῦ· ὡς ἂν ὁμοῦ τε τῶν προειρημένων ὑπομιμνήσκοιεν ἅπαντας, καὶ δὴ πλησίον ἐσόμενα λέγοντες, τῶν προειρημένων μηνύοιεν τὴν ἀλήθειαν· διαφόρων δὲ ὄντων, καὶ κατὰ διαφόρους συμβάντων καιροὺς ἐκείνων, ἃ τῷ μακαρίῳ πρόσθεν ἔφαμεν εἰρῆσθαι Δαβίδ, ἀναγκαίως τῶν προφητῶν ἕκαστος κατὰ μὲν τὸ πλεῖστον ἐκεῖνα φαίνεται λέγων, ὧν ἐγγύθεν ἐπ' αὐτῶν ἡ ἔκβασις ἐδηλοῦτο τῶν πραγμάτων· συνῆπτον δὲ ἔκ τινος ἀκολουθίας ἐπὶ τοῦτο προαγόμενοι, καί τινα τῶν μετὰ τοῦτο ἐσομένων εἰρημένα δηλονότι καὶ αὐτὰ τῷ μακαρίῳ Δαβίδ· ὁ γ' οὖν μακάριος Ὠσηὲ τά παρά τε τῶν ἀσσυρίων καὶ βαβυλωνίων ὕστερον περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα λέγει, σωφρονίζων αὐτοὺς τῇ μνήμῃ πηρώμενος ἐκείνων· ὁ δὲ Ἰωὴλ μέμνηται μὲν καὶ αὐτὸς τῶν αὐτῶν, ἅτε δὴ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τῷ Ὠσηὲ γεγονώς· καὶ περὶ τῶν αὐτῶν εἰπεῖν κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν πνευματικὴν ἐπιτεταγμένος· προστίθησι δὲ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον εὐθὺς αὐτοῖς γεγονότα· ὁπηνίκα σκυθικὸν μὲν ἔθνος αὐτοῖς ἐπελήλυθεν, οὗπερ οὖν οἱ περὶ τὸν Γὼγ ἐξῆρχον, ἄρδην ἅπαντας ἀπολέσαι βουλόμενοι· ὤφθησαν δὲ οἱ ἰουδαῖοι τῇ θείᾳ συμμαχίᾳ κρείττους ἐκείνων· εἴρηται δὲ καὶ περὶ τούτων τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ ἐν ψαλμοῖς.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I. “Λόγος κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰωὴλ τὸν τοῦ Βαθουήλ.” Προγραφὴ
V. 1. τίς ἐστι καὶ αὕτη παραπλησίως τῷ Ὠσηὲ, δηλοῦσα ὅτι ἐξ ἀποκαλύψεως τι-
νὸς ἐγγεγονυίας αὐτῷ, θειόθεν κινούμενος λέγει τὰ ἑξῆς, εἰς ὠφέλειαν συντεί-

γοντα τοῦ λαοῦ. “ Ἀκούσατε ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωτίσασθε πάντες v. 2.
„ οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, εἰ γέγονε τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν. „ Ὡς ἂν
ῥαθυμότερον διακειμένους παρὰ τὰ λεγόμενα, διεγείρειν τῷ φόβῳ τῶν μηνυομέ-
νων πειρᾶται, ὥστε καὶ προοίμιον αὐτῷ τῶν λόγων εἶναι τὴν ἀπειλήν· πρὸς ἅπαν-
τας δή, φησὶ, τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας τῆς ἐπαγγελίας ποιοῦμαι τὸν λόγον· καὶ πρό
γε τῶν ἄλλων πρὸς τοὺς ἐν ὑμῖν πρεσβυτέρους, καί τι καὶ πλέον εἰδέναι διὰ τὸν
μακρὸν ὀφείλοντας χρόνον, εἰ δέ τι τοιοῦτο γεγονὸς, ἢ κατὰ τὸν ὑμέτερον καιρὸν,
ἢ κατὰ τὸν τῶν ὑμετέρων πατέρων ἐπίστασθε, ὁποῖα δὴ νῦν ὑμῖν ἐποίσει Θεός,
ἐπὶ μακρῷ μὲν ὑμῶν ἀνασχόμενος τῷ χρόνῳ, ἀνεχόμενος δὲ μηκέτι, ἐπεὶ
μηδὲν ὑμᾶς ἐκ τῆς ἀνεξικακίας ὠφελουμένους ὁρᾷ, τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ προ-
κόπτοντας ἐπὶ τὸ χεῖρον. “ Περὶ αὐτῶν τοῖς τέκνοις ὑμῶν διηγήσασθε, καὶ v. 3.
„ τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς γενεὰν ἑτέραν. „
Τοιοῦτο γὰρ δὴ τῶν νῦν ἐπελευσομένων ὑμῖν τὸ μέγεθος κακῶν, ὥστε δεῖν
ὑμᾶς διὰ τῶν διαδόχων τῶν οἰκείων εἰς τοὺς μετέπειτα παραπέμψαι τὴν γνῶ-
σιν, ἵν' ἡ τῶν πραγμάτων καινότης τῇ ἀκοῇ σωφρονίζειν δύναιτο κἀκείνους.
“ Τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίς· καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς v. 4.
„ ἀκρίδος κατέφαγεν ὁ βροῦχος· καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βρούχου κατέφαγεν ἡ
„ ἐρυσίβη. „ Τροπικῶς βούλεται τὰ ἐπεληλυθότα αὐτοῖς εἰπεῖν κακά· καὶ ὡς
ἀεὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τὰ πρότερα ἐπετείνετο· ἐλήλυθε μὲν γάρ φησι Θεγλαφα-
σὰρ ὁ τῶν ἀσσυρίων βασιλεὺς, ὃς δίκην κάμπης οὐκ ὀλίγα μέρη τῶν προση-
κόντων ὑμῖν ἐδήωσεν· μετ' ἐκεῖνον Σαλμανασὰρ ὥσπερ ἀκρίς τις πλέον ἐπι-
νεμηθεὶς τὰ ὑμέτερα· ἐπ' ἐκείνοις Σενναχηρεὶμ βρούχου δίκην κοινὸν ἀφανισ-
μὸν ἐπάγων ταῖς δέκα φυλαῖς τοῦ Ἰσραήλ· ἐπελήλυθεν ὥσπερ τις ἐρυσίβη πρὸς
τοῖς λοιποῖς ὁ βαβυλώνιος, ὃς καὶ τοὺς τῆς Ἰουδαίας λαβὼν, κοινὸν ἁπάντων
τῆς αἰχμαλωσίας πεποίηκε τὸ κακόν· εἶτα τί βούλεται τούτων ἡ μήνυσις;
“ Ἐκνήψατε οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ κλαύσατε· θρηνεῖτε πάντες οἱ v. 5.
„ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην· ὅτι ἐξῆρται ἐκ στόματος ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρά. „
Ἀπόθεσθε δὴ τὴν μέθην, ὑφ' ἧς κατεχόμενοι νῦν διὰ τὴν πρὸς τὸ χεῖρον
ῥοπὴν, οὐδὲ συνορᾷν ἐθέλετε τὸ δέον· καὶ μετάστητε εἰς δάκρυα καὶ θρήνους,
εἴ πως τῇ μεταμελείᾳ τὴν παλαιὰν ἀποσμήξετε μέθην· ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι χαί-
ρειν ὑμᾶς καὶ εὐφραίνεσθαι τὰ συμβησόμενα ἐᾷ, ἄμεινον εἰς μεταμέλειαν τῷ τε
θρήνῳ χρήσασθαι καὶ τοῖς δάκρυσιν, ὡς ἂν ἐντεῦθεν κουφισμός τις ὑμῖν γέ-
νοιτο τῶν κακῶν· εἶτα μηνύων ὑπὲρ ὅτου ταῦτα, φησίν.
“ Ὅτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν καὶ ἀναρίθμητον· οἱ v. 6.

„ ὀδόντες αὐτοῦ, λέοντος· καὶ αἱ μύλαι αὐτοῦ, ὡς σκύμνου αὐτοῦ. „
Ἐπεληλύθασι γὰρ τῇ χώρᾳ τῇ ἐμῇ πόλεμοι πολλοί τε καὶ δυνατοὶ,
οἳ λεόντων οὐδὲν ἀφεστήκασι τοῖς ὀδοῦσι, καὶ ταῖς μύλαις ταῖς οἰκείαις κα-
τασφαττόντων τε καὶ καταναλισκόντων τῶν κτηνῶν τὰ ἐμπίπτοντα· οὕτως
v. 7. ἀφανίζοντές τε καὶ χειρούμενοι τοῖς ὅπλοις· " Ἔθετο τὴν ἄμπελόν μου εἰς
„ ἀφανισμὸν, καὶ τὰς συκᾶς μου εἰς συγκλασμόν. „ Πάντα τὸν Ἰσραὴλ, ὃν ἀμ-
πέλου δίκην περιεῖπον, καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας ἐγκαλλωπίζων τῆς ἐμῆς, ἠφάνισέ
τε καὶ ἀπώλεσε παντελῶς σὺν ταῖς ἐν μέσῳ συκαῖς, ἃς συνέτριψεν ἁπάσας· αἰ-
νίττεσθαι γὰρ βούλεται τοὺς ἐν αὐτοῖς ὑπερέχοντας πλούτῳ τε καὶ δυνάμει, ἐκ τοῦ
τὰ τοιαῦτα δένδρα ὑπερφέρειν τῶν φυτῶν τῆς ἀμπέλου δοκεῖν. „ Ἐρευνῶν ἐξη-
„ ρεύνησεν αὐτὴν, καὶ ἔρριψεν· ἐλεύκανε τὰ κλήματα αὐτῆς. „ Πᾶσαν αὐτὴν
ἐκπεριελθὼν οὕτως ἀνέσπασέν τε καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπήγαγεν, ὡς μηδὲν
ἀπεοικέναι πάντας κλημάτων λευκανθέντων τε καὶ ξηρανθέντων παντελῶς μετὰ
v. 8. τὸ τὴν ἄμπελον ἐκσπασθῆναι· " Θρηνήσει πρός με ὑπὲρ νύμφην περιεζωσμένην
„ σάκκον ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν παρθενικόν. „ Τότε τῆς παρανομίας αἰσθή-
σονται τῆς οἰκείας, καὶ μετὰ μεγάλων νεύσουσι πρός με τῶν θρήνων ἀνακλαυσμέ-
νοι τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς κακά· οὐχ ἧττον ἡ γυνὴ νεωστὶ συναφθεῖσα πρὸς
γάμον, εἶτα ἀθρόον ἀποβαλοῦσα τὸν ἄνδρα, ᾗ βαρύτερον τὸ πάθος τῆς ἀφαι-
v. 9. ρέσεως ἐργάζεται ἡ ὀξύτης· " Ἐξῆρται θυσία καὶ σπονδὴ ἐξ οἴκου κυρίου. „
Ἐνταῦθα προδήλως τὰ ὑπὸ τῶν βαβυλωνίων προσεσόμενα αὐτοῖς μηνύει κακά·
τότε γὰρ ἐπαύσατο ἡ ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ ἐκτελουμένη λειτουργία, ὁπηνίκα τόν
τε οἶκον ἐνέπρησεν ὁ βαβυλώνιος, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως αἰχμαλώτους ἔλα-
βεν ἅπαντας·
v. 10. " Πενθεῖτε οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, ὅτι τετα-
v. 11. „ λαιπώρηκε σῖτος, ἐξηράνθη οἶνος· ὠλιγώθη ἔλαιον, κατῃσχύνθησαν γεωρ-
„ γοί· θρηνεῖτε κτήματα ὑπὲρ πυροῦ καὶ κριθῆς, ὅτι ἀπόλωλε τρυγητὸς ἐξ
v. 12. „ ἀγροῦ· ἡ ἄμπελος ἐξηράνθη, καὶ συκαῖ ὀλιγώθησαν· ῥοιὰ καὶ φοῖνιξ καὶ
„ μῆλον καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν· „ Ἁρμόττων μὲν οὖν
τοῖς ἱερατεύουσι τε καὶ προσεδρεύουσι τῷ θυσιαστηρίῳ ὁ θρῆνος, ὅτι παντελὴς
ἀφορία κατέχει τὰς πεδιάδας, ἀφ' ὧν τάς τε ἀπαρχὰς καὶ τὰς δεκατίας κο-
μιζόμενοι τῶν ἀναγκαίων εἶχον τὴν ἀφθονίαν· ἁρμόττων γὰρ οὐχ ἧττον θρῆνος
καὶ τῇ γῇ πάντων ἀφῃρημένῃ τῶν καρπῶν· ὡς καὶ τοῖς γεωργοῦσι τὴν γῆν, αἰσχύ-
νην ἐντεῦθεν περιγίγνεσθαι, ὅτι δὴ πεπόνηκασι μάτην· καὶ πᾶσι γὰρ τοῖς ἐπὶ
τῆς χώρας κτήμασιν ὁμοίως, ὅτι μή τε τῶν ἀπὸ γῆς γιγνομένων, μήτε τῶν ἐν δέν-

δρεσι τικτομένων εἰσκομιζόμενόν τι κατὰ τὸ εἰωθὸς δυνατὸν ἰδεῖν. “ Ὅτι κα-
„ τῄσχυναν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· „ Ἵνα εἴπῃ ὅτι μηδενὶ πρόσεστιν
ἀφορμὴ τοῦ χαίρειν, αἰσχυνομένοις εἰ μὴ πένθοιεν ἐπὶ τοσούτοις καὶ τηλικού-
τοις κακοῖς· διὰ πάντων δὲ τούτων ἀκαρπίᾳ βαρυτάτῃ κατειλῆφθαι δείκνυσι
τὴν ἰσραηλιτῶν τὴν χώραν, ὡς εἶναι διπλοῦν τὸ κακόν· πολεμίων τε αὐτὴν δια-
τιθέντων τὰ χείριστα, καὶ τῆς γῆς πᾶσαν ἀρνησαμένης τῶν καρπῶν τὴν φοράν·
τί οὖν ἐπὶ τούτοις;

“ Περιζώσασθε καὶ κόπτεσθε οἱ ἱερεῖς, θρηνεῖτε οἱ λειτουργοῦν- v. 13.
„ τες θυσιαστηρίῳ· εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες θεῷ·
„ ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδή. „ Ἐφ' ἅπασι γὰρ
μάλιστα πρέπον ὑμῖν τοῖς εἰς τὴν ἱερωσύνην προβεβλημένοις περιθέσθαι μὲν
σάκκον, οὐκ ἀφαιροῦντας αὐτὸν, οὔτε εἰ καθεύδοιτε, οὔτε μὴν εἰ τὴν λειτουργίαν
ἐκτελοῖτε τὴν θείαν· θρήνῳ γὰρ προσανέχειν καὶ κοπετῷ, ὑπὲρ ὧν ἅπασα πέ-
παυται ἡ καθηκόντως ἀπονεμομένη τῷ θεῷ θεραπεία. “ Ἁγιάσατε νηστείαν· „ v. 14.
Ἐπειδὴ ἅγιον λέγεται τὸ ἐξαίρετον καὶ τῶν πολλῶν κεχωρισμένον, ἁγιάσατε νησ-
τείαν λέγει, ἀντὶ τοῦ πρὸς ταύτην ἑαυτοὺς ἐκτάξατε, καὶ πάντων ἀφέμενοι τε
καὶ χωρισθέντες παντελῶς, ἀφορίσατε καὶ τάξατε πρὸς τὴν ταύτης ἐκπλήρωσιν
ἑαυτούς. “ Κηρύξατε θεραπείαν „. Καὶ μηνύσατε πᾶσιν, ὅπως ἂν τῶν ἀνθρω-
πείων ἀφέμενοι πραγμάτων, τῇ τοῦ θείου προσανέχοιεν θεραπείᾳ “ Συναγάγετε
„ πρεσβυτέρους πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν εἰς οἶκον θεοῦ ὑμῶν, καὶ
„ κεκράξατε πρὸς κύριον ἐκτενῶς, οἴμοι, οἴμοι, οἴμοι, οἴμοι εἰς ἡμέραν, ὅτι ἐγγὺς v. 15.
„ ἡμέρα κυρίου. „ Καὶ πάντας διὰ ἐπὶ τῆς ὑμετέρας χώρας ἡγεῖσθαι τῶν λοι-
πῶν διὰ τὸ χρόνον ὀφείλοντας ἐπὶ ταυτὸν ἀθροίσαντες, ἑπομένων καὶ τῶν λοι-
πῶν ὡς εἰκὸς· κοινῇ μὲν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον ἐπείχθητε τοῦ θεοῦ, ἐν ὅσῳ
περ ὑμῖν ἔστιν ἄδεια τοῦ εἰσιέναι· μετὰ πολλοῦ γὰρ ἀναβοήσατε τοῦ στεναγμοῦ·
τοῦτο γὰρ λέγει, οἴμοι, οἴμοι, οἴμοι· εὐχόμενοι μὴ εἰς πεῖραν ἐλθεῖν τῆς ἡμέ-
ρας ἐκείνης, ἣν οὐ πόῤῥω συμβέβηκεν εἶναι κατὰ τὴν ἀπειλὴν τὴν θείαν· “ Καὶ
„ ὡς ταλαιπωρία ἐκ ταλαιπωρίας ἥξει. „ Ὡς ἂν μὴ ἐπαλλήλοις ὑμῖν περι-
πεσεῖν ἐγγένηται τοῖς κακοῖς. “ Ὅτι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν βρώμα- v. 16.
„ τα ἐξηράνθη· καὶ ἐξ οἴκου θεοῦ ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρά· „ Ἵνα μὴ αὐτόπ-
ται γένησθε τῶν κακῶν ἐκείνων, ὅτι πολλὴ μέν τις ἔσται καὶ μεγίστη τῶν καρ-
πῶν ἡ ἀφορία· προστεθήσεται γὰρ τὸ χείριστον ἁπάντων τὴν πᾶσαν ἀφῃρῆσθαι τοῦ
οἴκου τοῦ θεοῦ τὴν καθήκουσάν τε καὶ ὀφειλομένην τῷ θεῷ θεραπείαν, ἣ πλείσ-
της ὅσης εὐφροσύνης τε καὶ χαρᾶς πληροῦν ἠδύνατο τοὺς πρὸς τὸ θεῖον ὁρῶντας.

v. 17. “ Ἐσκίρτησαν δαμάλεις ἐπὶ ταῖς φάτναις αὐτῶν· „ Αὗται μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς κατε-
χούσης ἐνδείας συνελαυνόμεναι πρὸς τὸ σκιρτᾷν τε νεύουσι καὶ ταράττεσθαι, ὑπὸ
μὲν τῆς φύσεως τὴν τροφὴν ἐπιζητοῦσαι, ὑπὸ δὲ τοῦ μὴ παρεῖναι τὸ τρέφον, πρὸς
ἄτακτον κινούμεναι σκίρτησιν. “ Εὐρωτίασε σιτοδοχεῖα ἀπὸ τῶν χρισμάτων
αὐτῶν. „ Ἐπειδὴ ἔθος περιχρίεσθαι τοῦ σίτου τὰς ἀποθήκας ἀσφαλείας ἕνεκεν,
οὐκ ἐνόντων φησὶ τῶν ἐμβαλλομένων, εὐρῶτα ὁ ἐπιχριόμενος ἕξει πηλὸς, ἐκ τοῦ
μηδὲν ἀποτίθεσθαι καθάπαξ. “ Ἠφανίσθησαν θησαυροί. „ Πᾶς τόπος ὃν-
τινα δήποτε εἰσδέχεσθαι καρπὸν εἰωθὼς, περιττὸς ἔσται, οὐκ ὄντων τῶν ἐμβάλ-
λεσθαι ὀφειλόντων. “ Κατεσκάφησαν ληνοί. „ Περιτταὶ καὶ αὗται φανοῦνται, οὐ-
v. 18. δενὸς εἰσκομιζομένου. “ Ὅτι ἐξηράνθη σῖτος, τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς; „
Ἀπὸ μέρους τοῦ σίτου τοὺς πάντας εἰπεῖν ἠβουλήθη καρπούς· εἰς γὰρ βεβαίωσιν
τῶν προειρημένων τοῦτο βούλεται λέγειν, ὅτι τῶν καρπῶν παντελῶς ἀφῃρημένων,
περιττὸς πᾶς ἔσται τόπος δέχεσθαι τοὺς καρποὺς εἰωθὼς, οὐκ ὄντων τῶν ἀπο-
τίθεσθαι μελλόντων. “ Ἔκλαυσε βουκόλια βοῶν, ὅτι οὐχ ὑπῆρχε νομὴ αὐτῶν·
„ καὶ τὰ ποίμνια τῶν προβάτων ἠφανίσθησαν· ἀφῄρηται τῶν κτηνῶν ἡ συνήθης
v. 19. „ κατὰ χώραν τροφή· πρὸς σὲ κύριε βοήσομαι ὅτι πῦρ ἀνήλωσε τὰ ὡραῖα τῆς
„ ἐρήμου, καὶ φλὸξ ἀνῆψε πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ. „ Κοινῇ δὲ πάντες ἐπὶ
τοῖς κατέχουσι κακοῖς παρὰ σοῦ τῶν τηλικούτων κακῶν αἰτήσομεν τὴν λύσιν,
ὅτι δίκην πυρὸς ἅπασα ἡ χώρα σὺν τοῖς ἐνοῦσι δένδροις ἠφάνισται· ὡραῖα γὰρ
τῆς ἐρήμου λέγει τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι τόπους πρὸς σπερμάτων καταβολὴν ἐπι-
τηδείους ὄντας, οὓς εἰώθασι κοινῷ λόγῳ ὀροπέδια καλεῖν· ἵνα οὖν εἴπῃ· ὅτι
πᾶς τόπος καὶ πᾶν ξύλον ἠφάνισται, ὡς ὑπὸ πυρός τινος καταπεφλεγμένα.
v. 20. “ Καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου ἀνέβλεψε πρὸς σὲ, ὅτι ἐξηράνθησαν ἀφέσεις ὑδά-
„ των. „ Ἀπολεῖται φησὶ τῷ δίψει τὰ κτήνη, τῶν πηγῶν ἐκ τῆς ἄγαν ἀνομ-
βρίας ὕδωρ οὐ δυναμένων ἐκπέμπειν· εἶτα τῇ πλατύτητι δηλώσας τῶν κακῶν
τὸ πλῆθος, ἐπάγει τὰ ὅμοια τοῖς προκειμένοις.

ΚΕΦ. Β.

CAP. II. “ Σαλπίσατε σάλπιγγι ἐν Σιὼν, κηρύξατε ἐν ὄρει ἁγίῳ μου, καὶ συναχ-
v. 1. „ θήτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν· διότι πάρεστιν ἡ ἡμέρα κυρίου· ὅτι ἐγ-
v. 2. „ γὺς ἡ ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὁμίχλης. „ Τῇ τοίνυν σημασίᾳ
τῆς σάλπιγγος κατὰ τὸ νόμιμον ἔθος χρησάμενοι, πάντας ἐπὶ τὸ Σιὼν συναγάγετε
ὄρος, ἔνθα μοι τὴν θρησκείαν ἀποδιδόσθαι ἔθος· αὐτόθι τὸν ἔλεον αἰτοῦντες τὸν θεῖον,

ἐπειδὴ οὐ πόῤῥω συμβέβηκεν εἶναι τὴν ἠπειλημένην ὑμῖν ἡμέραν παρὰ τοῦ θεοῦ,
ἢ σκότους αὐτάρκης καὶ γνόφου πάντας πληροῦν· ὡς ἐν νεφέλῃ τινὶ καὶ ὁμίχλῃ
πάντα καθεστῶτα ὁρᾷν οὐχ οἵους τε ὄντας· καλῶς δὲ ἐπὶ Σιὼν ὄρος ἅπαν-
τας καλεῖ, ἐν ᾧπερ κατὰ τὸ μωσαϊκὸν ἔθος θεραπεύεσθαι τέτακτο τὸ θεῖον·
ὡς ἂν καὶ τοὺς τῶν δέκα φυλῶν ἀπολελοιπότας μὲν τὴν αὐτόθι τοῦ θείου θερα-
πείαν. ταῖς δαμάλεσι δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἱεροβαὰμ προσανέχοντας συμβουλὴν, ἐνζέψη·
νῦν γοῦν τῆς μανίας ἀποστάντας ἐκείνης, πρὸς τὸ Σιὼν ὄρος ἰδεῖν, καὶ τὸν τοῦ
παντὸς κύριον αὐτόθι θεραπεύεσθαι τεταγμένον, ἵν' οὕτω τῶν προσδοκωμένων
αὐτοῖς κακῶν λάβοιεν τὴν λύσιν· τοῦτο γὰρ δὴ καὶ προσγεγονὸς ἐπὶ τοῦ Σενναχη-
ρεὶμ Ἐζεκίου βασιλεύοντος τῆς Ἰουδαίας τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον οἰκοῦ-
σιν, εὕροι τίς ἂν προδήλως. " Ὡς ὄρθρος χυθήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη λαὸς πο-
,, λὺς καὶ ἰσχυρός· ὅμοιος αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος· καὶ μετ' αὐτὸν
,, οὐ προστεθήσεται, ἕως ἐτῶν εἰς γενεὰς γενεῶν. ,, Δίκην γὰρ ὄρθρου κατὰ τὸν
οἰκεῖον καιρὸν ἅπασαν πληρώσαντος τὴν γῆν, ἀναρίθμητός τις ἐπελεύσεται
λαὸς τῶν πολεμίων ἅπαντα πληρῶν τὰ ὄρη, ᾧ μή τε γέγονε παραπλήσιος
πρότερον, ἀλλ' οὐδὲ ἔσται ῥᾳδίως. " Τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον, v. 3.
,, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ ἀναπτομένη φλόξ. ,, Ἅπαντα κυκλόθεν διὰ τῆς οἰκεί-
ας ἐπιβάσεως ἀφανιεῖ, δίκην πυρός. " Ὡς παράδεισος τρυφῆς ἡ γῆ ἔμπροσ-
,, θεν αὐτοῦ, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ πεδίον ἀφανισμοῦ. ,, Οὓς μὲν γὰρ οὔπω
τόπους ἐπελήλυθεν, ἴδοι τίς ἂν παραδείσου μηδὲν ἀπεοικότας, τῷ τε πλή-
θει τῶν οἰκούντων, καὶ τῷ τῶν οἰκοδομημάτων κάλλει· παραγεγονότος δὲ, ἀθρό-
ον ἅπασαν ἐκείνην ἀφανιζομένην ἐστὶν ἰδεῖν τὴν εὐπρέπειαν· " Καὶ ἀνασωζό-
,, μενος οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῦ. ,, Χαλεπὸν γ' οὖν τινὶ διαφυγεῖν τὴν ὁρμὴν τοῦ
ἐκείνου.

" Ὡς ὅρασις ἵππων ἡ ὅρασις αὐτῶν· καὶ ὡς ἵππος οὕτω καταδι- v. 4.
,, ώξονται· ὡς φωνὴ ἁρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐξαλοῦνται· καὶ ὡς v. 5.
,, φωνὴ φλογὸς πυρὸς κατεσθιούσης καλάμην· καὶ ὡς λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς
,, παρατασσόμενος εἰς πόλεμον. ,, Τὸ ὡς οὐ κατὰ ὁμοίωσιν λέγει, ἀλλὰ κατὰ
ἀφήγησιν· οἷον ἐστὶ τὸ, ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ θεὸς, ἀντὶ τοῦ ἀγαθός· τοῦ-
το γὰρ δὴ κἀνταῦθα λέγει· ὅτι πολλὴν μὲν ἔστιν ἰδεῖν αὐτῷ προσοῦσαν τὴν
ἵππον· φοβεροὶ δέ τινες οἱ ἐπὶ τὴν ἵππον ἐλαύνοντες κατὰ τῶν ἐναντίων· ἅρμα-
τά τε αὐτῷ πλεῖστα ἄχρι τῶν ὑψηλοτάτων χωρούμενα τὰς ἐφόδους· ἀπεοίκασί τε
οὐδὲν πυρὸς ἐπινεμομένου καλάμην· οὕτως ἅπαντας ἐπιόντες οὓς βούλονται
τόπους· εἰσὶ γὰρ πολλοί τινες καὶ ἄγαν ἀνδρεῖοι, παντὸς μᾶλλον εἰς πόλεμον

v. 6. παρεσκευασμένοι· “ Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ συντριβήσονται λαοί· πᾶν πρόσω-
„ πων ὡς πρόσκαυμα χύτρας. „ Πλείστους γ᾽ οὖν ὡς εἰκὸς διὰ τῆς οἰκείας
ὁρμῆς ἀφανιοῦσιν· ὥστε δοκεῖν ἅπαντας τῶν ὑποπιπτωκότας αὐτῷ ἐοικέναι χύ-
τρᾳ ὑπὸ πυρὸς κατακεκαυμένῃ· καὶ ἐπιμένων τῷ διηγεῖσθαι τὰ κατ᾽ αὐτὸν, ὡς
v. 7. ἂν μείζονα τοῖς ἀκούουσιν ἐνθείη τὸν φόβον· “ Ὡς μαχηταὶ δραμοῦνται, καὶ
„ ὡς ἄνδρες πολεμισταὶ ἀναβήσονται ἐπὶ τὰ τείχη. „ Μετὰ πολλῆς μὲν ὀξύ-
τητος ἐπὶ τὰς μάχας ὁρμῶσι· μετὰ πολλοῦ ἢ τοῦ θράσους καὶ τοῖς τείχεσιν ἐπ-
v. 8. ελεύσονται τῶν πόλεων, οὐδὲ τὴν ἐκεῖθεν ὑφορώμενοι βλάβην. “ Ἕκαστος ἐν τῇ
„ αὐτοῦ ὁδῷ πορεύεται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσι τὰς τρίβους αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος
„ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ οὐκ ἀφέξεται. „ Συντεταγμένοι κέχρηνται τῷ πο-
λέμῳ, οὐδενὸς δεξιὰ οὐδὲ ἀριστερὰ ἐκκλίνοντος πώποτε· ἀλλ᾽ ἑκάστου μὲν τὴν
ὡρισμένην τε καὶ τεταγμένην ἀνύοντος ὁδόν· πάντων δὴ μετὰ πολλῆς τῆς συμ-
φωνίας ἐπὶ τὸν πόλεμον τὴν ὁρμὴν ποιουμένων. “ Καταβαρυνόμενοι ἐν τοῖς ὅπ-
„ λοις αὐτῶν πορεύσονται, καὶ ἐν τοῖς βέλεσιν αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ
„ συντελεσθῶσιν. „ Μέγιστον καὶ τοῦτον πρὸς ἀπόδειξιν τὴν πρὸς πόλεμον πα-
ρεσκευάσθαι· τὸ μὴ ἢ πώποτε τῶν ὅπλων ἔξω γίνεσθαι τῶν οἰκείων· τοῦτο γὰρ
λέγει τὸ, οὔτε ὁδοιποροῦντες ἀποτίθενται τὰ ὅπλα, ἥδιον αὐτῶν ἀνεχόμενοι τοῦ
βάρους ἢ ἄοπλοι δεικνύμενοι τοῖς ὁρῶσιν· οὔτε εἰ πρὸς ἀνάπαυσιν νεύοιεν πο-
τὲ, ἔξω τῶν ὅπλων γίγνονται τῶν οἰκείων· τὸ γὰρ πεσοῦνται, ἀντὶ τοῦ ἀναπεσοῦν-
ται καὶ ἀνακλιθήσονται λέγει· βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετὰ τῶν ὅπλων καὶ πο-
ρεύονται καὶ ἀνακλίνονται· διὸ καλῶς ἐπήγαγε, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν· ἀντὶ τοῦ,
πέρας οὐκ ἴσασιν τοῦ πολέμου, πάντοτε δὴ ἐν ὅπλοις τέ εἰσι καὶ πολέμοις.
v. 9. “ Τῆς πόλεως ἐπιλήψονται, καὶ ἐπὶ τῶν τειχέων αὐτῶν δραμοῦνται, ἐπὶ
„ τὰς οἰκίας ἀναβήσονται, καὶ διὰ θυρίδων εἰσελεύσονται ὡς κλέπται. „ Με-
τὰ πολλῆς μὲν τῆς δυνάμεως χειροῦνται τὰς πόλεις, οὐδὲ ἀνατρέχειν ὀκνοῦν-
τες μετὰ τῶν ὅπλων ἐπὶ τὰ τείχη· εἰσεληλυθότες ἤδη ἅπασαν ἐπινέμονται τὴν πό-
λιν, ὥστε καθ᾽ ἑκάστην οἰκίαν καὶ διὰ θυρῶν καὶ διὰ θυρίδων εἰσιέναι, ἐπὶ τῷ
πάντα ἀφελεῖν τὰ ἐνόντα· τὸ γὰρ ὡς κλέπται, τοῦτο λέγει· ἀντὶ τοῦ ἐπὶ τῷ
v. 10. πάντα ἀφελεῖν καὶ κλέψαι. “ Πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ, καὶ
„ σεισθήσεται ὁ οὐρανός· ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, καὶ τὰ ἄστρα
„ δύσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν. „ Ἔοικε μὲν ὁ προφήτης ὑπερβολικῶς τὰ
πολλὰ λέγειν, εἰς μείζονα ἔκπληξιν τῶν ἀκουόντων· ἐπειδὴ ὁποῖα ποτ᾽ ἂν ᾖ
τὰ λεγόμενα, λείπεται τῶν ἔργων· δῆλος δέ ἐστι κἀνταῦθα, οὐ τὰ στοι-
χεῖα λέγων συγχεῖσθαι καὶ μετατίθεσθαι, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τοῖς ἐν κακοῖς ἐξετα-

ζομένοις ἴδιόν ἐστι τὰς ὑπολήψεις πρὸς τὴν κατέχουσαν μεθίστασθαι πολλάκις
ἀνάγκην· τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι συγχύσεως μὲν πληροῦνται, ἐπιόντος αὐτοῦ
τὰ κατὰ γῆν· δοκεῖ δὲ τοῖς ἐν τῇ γῇ τοιαῦτα πάσχουσι παρ' αὐτοῦ, καὶ ὁ οὐ-
ρανὸς σαλεύεσθαι, καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ τὰ ἄστρα μηκέτι φαίνειν, τῆς
τῶν κακῶν βαρύτητος ἀφαιρουμένης τῶν πασχόντων τοῦ φωτὸς τὴν αἴσθησιν.
“ Καὶ κύριος δώσει φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ· ὅτι πολ- v. 11.
„ λή ἐστι σφόδρα ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ· ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ· διό-
„ τι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ κυρίου, μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς σφόδρα· καὶ τίς ἐστιν
„ ἱκανὸς αὐτῇ; „ Ἐπιφθέγξεται δὲ τοῖς γινομένοις καὶ ὁ θεὸς, οὗπερ οὖν γνώ-
μῃ ταῦτα διὰ τὴν οἰκείαν πείσεσθε κακίαν· ὥστε τότε μὲν ὑμᾶς γνῶναι πᾶ-
σαν αὐτοῦ τὴν παράταξιν ταύτην οὖσαν, οὗπερ οὖν κεκίνηται γνώμῃ· γνῶναι
δὲ καὶ ὅση ἐστὶ τῶν λόγων αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς· πάλαι μὲν εἰρηκότος ὅτε περ
ἠπιστεῖτε τοῖς λεγομένοις· ὕστερον δὲ αὐτὰ ἐξάξοντος εἰς ἔργον, καὶ δείξαν-
τος ὅτι πᾶς λόγος αὐτοῦ ἔργον ἐστὶν ἰσχυρόν· ὅτι τε οὕτω μεγάλη καὶ ἐπι-
φανὴς ἡ τῶν ἐπιόντων ὑμῖν κακῶν ἡμέρα· τότε ἔσται κατὰ τὴν γνώμην τὴν θεί-
αν, ὡς μὴ δὲ εἶναι τινὰ δυνατὸν τῶν τότε γινομένων κακῶν ὑποφέρειν τὸ μέ-
γεθος· διηγησάμενος δὲ τῶν πολεμίων τὴν βαρύτητα ἐν τούτοις, ἐπάγει.
“ Καὶ νῦν λέγει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ἐπιστράφητε πρός με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας v. 12.
„ ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ καὶ ἐν κλαυθμῷ καὶ ἐν κοπετῷ· καὶ διαῤῥήξατε τὰς καρ- v. 13.
„ δίας ὑμῶν· καὶ ἐπιστράφητε πρὸς κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν· ὅτι ἐλεήμων καὶ οἰκ-
„ τίρμων ἐστὶ, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. „
Ἀλλὰ γὰρ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, φέρε δὴ πάντες μεταβαλώμεθα τὸν λο-
γισμὸν ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ νεύσωμεν ἅπαντες ὁλοκλήρῳ τῇ δια-
νοίᾳ πρὸς θεὸν, νηστείαις τε καὶ κλαυθμῷ καὶ κοπετῷ κεχρημένοι· καὶ μὴ τὰ
ἱμάτια τὰ ἑαυτῶν διαῤῥηγνύντες· διόπερ ἔθος ὑμῖν οὐκ ἐκ διαθέσεως πολ-
λάκις ποιεῖν· τὰς καρδίας δὲ ἑαυτῶν διανοίγοντες τὲ καὶ γυμνὰς προσάγοντες
τῷ θεῷ· ὡς ἂν τὴν παλαιὰν ἀποθέμενοι κακίαν, δῆλοι γένησθε τῆς περὶ αὐ-
τὸν ἀντεχόμενοι γνώμης· οὐ γὰρ ἀπεικὸς, ἄγαν ὄντα φιλάνθρωπον καὶ πολλῇ
τῇ ἀνεξικακίᾳ περὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας κεχρημένον, μεταγνῶναι ἐπὶ τοῖς κα-
κοῖς, οἷς ἐπαγαγεῖν ὑμῖν ἐβουλεύσατο. “ Τίς οἶδεν εἰ ἐπιστρέψει καὶ μετανοή- v. 14.
„ σει καὶ ὑπολείψεται (1) ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν θυσίαν καὶ σπονδὴν κυρίῳ τῷ
„ θεῷ ὑμῶν; „ Εἰ γὰρ καὶ μὴ πᾶσιν ὑμῖν δῆλον εἶναι τοῦτο συμβέβηκεν ὑπὸ
τῆς συνειδήσεως πληττομένοις τῆς οἰκείας, ἀλλὰ σφόδρα γε ἰδέναι προσῆκεν ἡμᾶς,

(1) Ita cod. 2. manu; at 1. ὑπολέψεται.

ὡς εἰ μεταβαλοίμεθά τε καὶ νεῦσαι βουληθείημεν πρὸς αὐτὸν, μεταμεληθήσε-
ται μὲν καὶ αὐτὸς ἐφ' οἷς καθ' ἡμῶν ἀπεφήνατο· χαριεῖται δὲ ἡμῖν ἐν τῷ μετὰ
ταῦτα χρόνῳ τῶν οἰκείων ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν· τοῦτο γὰρ εὐλογίαν φησίν·
ὧν πρῶτον ἡμῖν ἔσται γνώρισμα τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἐξουσίας τῆς θυσίας τε καὶ
σπονδὰς αὐτῷ κατὰ τὸ εἰωθὸς προσάγειν· εὔδηλον γὰρ ὅτι εὐλογεῖν λέγεται ὁ
Θεὸς τῷ ταῖς οἰκείαις εὐεργετεῖν δωρεαῖς· ὅθεν καὶ εὐλογίαν τὴν τοιαύτην κέκλη-
κε δωρεάν· εἶτα ἐπάγει.
v. 15. " Σαλπίσατε σάλπιγγι ἐν Σιὼν, ἁγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θε-
v. 16. „ ραπείαν, συναγάγετε λαὸν, ἁγιάσατε ἐκκλησίαν, ἐκλέξασθε πρεσ-
„ βυτέρους, συναγάγετε νήπια θηλάζοντα μαστούς· ἐξελθέτω νυμφίος
„ ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. „ Τοιαύτῃ γάρ
φησι καὶ οὕτω φιλανθρώπῳ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ κεχρημένου, τοῦτο ποιητέον ἡμῖν·
τὸ πάντας μὲν ἐπὶ τὸ Σιὼν ὄρος τῇ τῶν σαλπίγγων συναγαγεῖν σημασίαις·
ἀφορίσαι δὲ καὶ κηρύξαι νηστείαν ἐπὶ θεραπείᾳ τοῦ Θείου· συναγαγεῖν δὲ ἅπαν-
τα τὸν λαὸν· ὡς ἂν ἀθροισθέντας εἰς ἐκκλησίαν ἐκτάξειαν ἑαυτῶν ἐπὶ τῇ
μεταμελείᾳ τῆς γνώμης· παρόντων μὲν τῶν παλαιοτέρων καθ' ἡλικίαν, πα-
ρόντων δὲ καὶ τῶν νηπίων ἄχρι τῶν θηλαζόντων· καὶ μὴν καὶ τῶν νεωστὶ γεγαμηκό-
των ἀφισταμένων τῆς γαμικῆς εὐφροσύνης διὰ τὴν τῆς μετανοίας ἐπιμέλειαν· ὥστε
συντόμως εἰπεῖν ἅπασαν ἡλικίαν καὶ πάντα ὅντινα οὖν ἐν ὅτῳ δήποτε καθεσ-
v. 17. τῶτα παρεῖναι τῇ μεταμελείᾳ, τῶν λοιπῶν ἀφεμένους ἁπάντων. " Ἀνὰ μέ-
„ σον τῆς κρηπῖδος καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κλαύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες
„ κυρίῳ· καὶ ἐροῦσι, φεῖσαι κύριε τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῷς τὴν κληρονομίαν σου
„ εἰς ὄνειδος, τοῦ μὴ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη· ὅπως μὴ εἴπωσιν ἐν τοῖς ἔθνε-
„ σι, ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς αὐτῶν „. Πάντες δὲ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου στάντες οἱ
πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἔργον προβεβλημένοι, καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν ἐκτεταγμέ-
νοι τὴν θείαν, μετὰ κλαυθμῶν αἰτείτωσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν καταλλαγήν· ὡς
ἂν φείσαι τότε τοῦ λαοῦ τοῦ οἰκείου, καὶ μὴ παντελῶς αὐτὸν ἐκδοίη τῇ τῶν ἐθ-
νῶν ἐξουσίᾳ, μὴ δὲ καταλίποι παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ὀνειδιζομένους, ὅτι δὴ μά-
v. 18. την ἐπὶ τῇ πρὸς Θεὸν σεμνυνόμεθα οἰκειώσει· τούτοις ἐπάγει. " Καὶ ἐζήλωσε
„ κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ ἐφείσατο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. „ Οὐχ ὡς ἤδη γεγο-
νὸς μηνύων, ἀλλὰ τὸ ἐσόμενον λέγων· ζηλώσει γὰρ καὶ φείσεται ὑμῶν φησίν,
εἰ μεταμελομένους τε ἴδοι, καὶ τὰ προκείμενα ποιοῦντας· ἐνήλλακται δὲ ὁ χρό-
νος κατὰ τὸ ἑβραϊκὸν ἰδίωμα, ἀντὶ τοῦ φείσεται τὸ ἐφείσατο εἰπόντος· ὅπερ οὖν
καὶ ἀπὸ τῶν ψαλμῶν ἐν ἑτέροις ἐδείξαμεν· πρόδηλον γὰρ ὅτι οὐ γεγονότα λέ-
γει, ἐξ ὧν μετὰ τὴν μήνυσιν ταύτην αὐτοῖς ἐπελήλυθε τὰ κακά.

“ Καὶ ἀπεκρίθη κύριος καὶ εἶπεν τῷ λαῷ αὐτοῦ· ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστέλλω ὑμῖν v. 19.
„ τὸν σῖτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον· καὶ ἐμπλησθήσεσθε αὐτῶν, καὶ οὐ δώσω ὑμᾶς
„ οὐκέτι εἰς ὀνειδισμὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ τὸν ἀπὸ βοῤῥᾶ ἐκδιώξω ἀφ' ὑμῶν· v. 20.
„ καὶ ἐξώσω αὐτὸν εἰς γῆν ἄνυδρον· καὶ ἀφανιῶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὴν
„ θάλασσαν τὴν πρώτην· καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην· καὶ
„ ἀναβήσεται ἡ σαπρία αὐτοῦ, καὶ ἀναβήσεται ὁ βρόμος αὐτοῦ. „ Τὸ ἀπε-
κρίθη κύριος καὶ εἶπεν, ἀντὶ τοῦ ἀποκριθήσεται καὶ ἐρεῖ· ἐνηλλαγμένου κἀνταῦ-
θα τοῦ χρόνου· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τήν τε τῶν καρπῶν ἀφθονίαν ὑμῖν με-
ταμεληθεῖσιν ἀποδώσει πάντως, τούς τε πολεμίους τε τροπώσεται τοὺς ὑμετέρους,
ὅπερ οὖν καὶ πεποίηκε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὁ θεός· καθὰ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ
τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ προλέγων, πρῶτον μὲν εἶπεν· σοὶ πρέπει ὕμνος ὁ θεὸς
ἐν Σιὼν, καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλὴμ· καὶ ἅγιος ὁ ναός σου,
θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ σου· δεικνὺς ὅτι τε ἐπανελεύσονται εἰς τὰ οἰκεῖα,
καὶ ὅτι τὴν συνήθη θεραπείαν ἐν τῷ ναῷ πάλιν ἀποδώσουσι τῷ θεῷ· μετὰ δὲ
τοῦτο ἐπάγει· ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν, ἐπλήθυνας τοῦ πλου-
τῆσαι αὐτήν· καὶ τὰ ἑξῆς· τὴν ἀφθονίαν λέγων τὴν τότε προσεσομένην αὐτοῖς·
τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κἀνταῦθα εἰπὼν τὴν εὐθηνίας τὴν ἀπόδοσιν, λέγει ὅτι
οὐκ ἐάσω ὑμᾶς ὑπὸ τοῖς ἔθνεσιν εἶναι οὐκέτι· τὸ γὰρ οὐ δώσω ὑμᾶς ἐν τοῖς
ἔθνεσιν, οὐκέτι εἰς ὀνειδισμὸν τοῦτο λέγει· ἀλλὰ γὰρ καὶ δίκας λήψομαι φη-
σὶ παρὰ τῶν ἐπεληλυθότων ὑμῖν· ἐρημίᾳ τε αὐτοὺς καὶ ἀφανισμῷ παντελεῖ
παραδιδούς· πρῶτον μὲν γὰρ διὰ βαβυλωνίων τιμωρήσομαι ἀσσυρίους· μετ'
ἐκεῖνο δὲ βαβυλωνίους διὰ περσῶν παντελῶς ἀπολέσω· τοσαύτην δὲ αὐτῶν
ἐργάσομαι τὴν ἀπώλειαν, ὥστε δίκην τῶν ἀποθνησκόντων τε καὶ παντελῶς νε-
κρουμένων, τήν τε σῆψιν αὐτῶν καὶ τὴν δυσωδίαν μηδένα διαλαθεῖν· τὴν γὰρ σα-
πρίαν καὶ τὸν βρόμον, τοῦτο λέγει· ὡς ἐπιτεθνηκότων ἤδη καὶ νεκρῶν κειμένων·
τὸ δὲ ἀναβήσεται, ὅτι πᾶσιν ἐξάκουστος ἔσται φησί· τούτων δὲ πάντων αἴτιόν
τι; “ ὅτι ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα αὐτοῦ. „ Δείξει γὰρ τῶν οἰκείων ἔργων τὸ
μέγεθος ὁ θεὸς ἐν τῇ παρ' αὐτῶν τιμωρίᾳ· εἶτα ἀκολούθως ἐπάγει.

“ Θάρσει γῆ, χαῖρε καὶ εὐφραίνου· ὅτι ἐμεγάλυνε κύριος τοῦ ποιῆσαι· θαρ- v. 21.
„ σεῖτε κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι βεβλάστηκε τὰ πεδία τῆς ἐρήμου· ὅτι ξύλον ἤνεγκε τὸν v. 22.
„ καρπὸν αὐτοῦ· ἄμπελος καὶ συκῆ ἔδωκαν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν. „ Ἐν εὐ-
φροσύναις μὲν οὖν ἔσται ἡ γῆ ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ γιγνο-
μένων, ἀπειληφυῖα τῶν καρπῶν τῶν οἰκείων τὴν φοράν· οὐδὲν ἧττον καὶ τὰ τοῦ πε-
δίου κτήνη δαψιλῆ τῆς νομῆς ἔχοντα τὴν ἀπόλαυσιν· καὶ πρὸς ἅπασί γε ὅτι

v. 23. καὶ ὁ ἐκ τῶν ξύλων καρπὸς δαψιλὴς παρέχεται τοῖς δεομένοις. “ Καὶ τὰ τέκ-
„ να Σιὼν χαίρετε, καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ τῷ κυρίῳ θεῷ ὑμῶν· ὅτι ἔδωκεν
„ ὑμῖν βρώματα εἰς δικαιοσύνην· καὶ βρέξει ὑμῖν ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον κα-
v. 24. „ θὼς ἔμπροσθεν· καὶ πλησθήσονται αἱ ἅλωνες σίτου, καὶ ὑπερεκχυθήσονται
„ αἱ ληνοὶ οἴνου καὶ ἐλαίου· „ Ἃ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἶπεν ἀφῃρῆσθαι,
ταῦτα νῦν ἀποδίδοσθαι λέγει· πάντες γάρ φησιν οἱ περὶ τὸ Σιὼν ὄρος συλ-
λεγόμενοι τε, καὶ τὴν καθήκουσαν τῷ θεῷ πληροῦντες θεραπείαν, δίκαιοι εἶεν
ἂν εὐφραίνεσθαι, τὴν ἀφθονίαν τε τῶν καρπῶν ἀπολαβόντες, ἣν δικαίως αὐτοῖς
μεταμεληθεῖσιν ὑπὲρ ὧν ἥμαρτον παρέσχηκεν ὁ θεὸς, καὶ ὅτι τὴν ὑετῶν αὐ-
τοῖς εὔκαιρον καὶ αὐτάρκη παρέξεται τὴν χρείαν· ὥστε καὶ τὰ ἐκ γῆς φυόμενα
v. 25. τῶν σπερμάτων, καὶ τοὺς ἐκ ξύλων καρποὺς, μετὰ πολλῆς αὐτοῖς προσγίνεσθαι τῆς
περιουσίας· “ Καὶ ἀνταποδώσω ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀκρὶς καὶ ὁ
„ βροῦχος καὶ ἡ ἐρυσίβη καὶ ἡ κάμπη, ἡ δύναμίς μου ἡ μεγάλη ἣν ἐξαπέσ-
v. 26. „ τειλα εἰς ὑμᾶς· καὶ φάγεσθε ἐσθίοντες, καὶ ἐμπλησθήσεσθε, καὶ αἰνέσετε τὸ
„ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν, ὃς ἐποίησε μεθ' ὑμῶν θαυμάσια· καὶ οὐ μὴ
v. 27. „ καταισχυνθῇ ὁ λαός μου εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ
„ Ἰσραὴλ ἐγώ εἰμι· καὶ ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν· καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν
„ ἐμοῦ· καὶ οὐ μὴ καταισχυνθῇ ὁ λαός μου ἔτι εἰς τὸν αἰῶνα. „ Ὁπόσα τοί-
νυν ἐπεληλυθότες οἱ πολέμιοι τῶν προσηκόντων κατανάλωσαν διαφόρως τε καὶ
ποικίλως· εὔδηλον γὰρ ὅτι ἀκρίδα καὶ βροῦχον καὶ ἐρυσίβην καὶ κάμπην ταῦτα
καλεῖ· ταῦτα ὑμῖν ἀποκαταστήσω, ὥστε ὑμᾶς πλουσίαν ἔχοντας τῶν δεδομέ-
νων τὴν ἀπόλαυσιν, ὀφειλομένους ἀποδιδόναι τῷ θεῷ τοὺς ὕμνους, ὑπὲρ ὧν δὴ
μεγάλων καὶ θαυμαστῶν πεποίηκεν εἰς ὑμᾶς· ὡς μηκέτι μὲν ὑμᾶς αἰσχύνεσθαι
ἐφ' οἷς ἀβοήθητοι παρ' ἐμοῦ μεμενήκατε, τοσούτοις περιπεπτωκότες κακοῖς·
ἀκριβῆ δὲ δύνασθαι ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν, ὅτι
ἐν ὑμῖν εἰμι· ἅτε καὶ δεσπότης ὑμῶν καὶ κηδεμὼν μόνος ὑπάρχων·
v. 28. “ Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ
„ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι
„ ὑμῶν ἐν ἐνυπνίοις ἐνυπνιασθήσονται· καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψον-
v. 29. „ ται· καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις
v. 30. „ ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου· καὶ προφητεύσουσι· καὶ δώσω τέρα-
v. 31. „ τα ἐν τῷ οὐρανῷ κατ' ἐμὲ ἐπὶ τῆς γῆς, αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ· ὁ
„ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἐλθεῖν
v. 32. „ τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ· καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέση-

,, ται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται· ὅτι ἐν τῷ ὄρει Σιὼν καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καθότι εἶπε κύριος· καὶ εὐαγγελιζόμενοι οὓς κύριος προσκέκληται. ,, Παρέξω δὴ πᾶσι φησὶ πλουσίαν τὴν κηδεμονίαν τὴν ἐμήν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου· τῶν ἐπὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης πνεῦμα μὲν ἅγιον μοναδικὸν ἐν ὑποστάσει κεχωρισμένως τῶν λοιπῶν, Θεοῦ τε ὂν καὶ ἐκ Θεοῦ οὐκ ἐπισταμένων· πνεῦμα δὲ Θεοῦ καὶ πνεῦμα ἅγιον καὶ πᾶν ὅτι δή ποτε τοιοῦτο, τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν διάθεσιν καλούντων· ὡς καὶ ψυχὴν ὅτ᾽ ἂν ἐπὶ Θεοῦ λέγῃ, τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου· τὴν διάθεσιν γὰρ λέγει καθ᾽ ἣν ἐμίσει τὰς ἑορτάς· τοιοῦτόν ἐστι, τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ· κηδόμενος γάρ μου φησὶ διὰ πολλὴν ἀγαθότητα παρέξῃς ταῦτα· τοιοῦτόν ἐστι τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ᾽ ἐμοῦ· ἵνα εἴπῃ τὴν περὶ ἐμὲ κηδεμονίαν μὴ ἀφέλῃς· καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἵνα μὴ μηκύνωμεν εἰς οὐδὲν δέον τὴν γραφήν· τοιοῦτο δή τι κἀνταῦθα φησὶν, ὅτι οὕτω πλουσίαν τότε τὴν κηδεμονίαν ὑμῖν παρέξω τὴν ἐμὴν, ὥστε ἅπαντας ἀξιουμένους ὀπτασιῶν δύνασθαί τι καὶ περὶ τῶν ἐσομένων μηνύειν· ἐφ᾽ ἅπασι δὲ ἐν οὐρανῷ τε καὶ ἐπὶ γῆς ἐργάσομαι θαυμαστὰ, φέρον πολὺν τῶν ἐναντίων, τήν τε κατ᾽ αὐτῶν τιμωρίαν, καὶ δὴ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ τὴν θείαν ὑπεμφαίνουσαν ὀργήν· μεταβληθήσονται δὲ καὶ ἥλιος εἰς σκότος καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα κατὰ τὴν τῶν ὁρώντων ὑπόνοιαν· ἣν διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιγινομένων αὐτοῖς ὑπομένουσι κακῶν· καὶ ταῦτα δὴ γενήσεται πρὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἣν ἐπιφανῆ διὰ τῆς τῶν ἐναντίων ἐργάσεται τιμωρίας· ἐν οἷς ἅπασι τεύξονται τῆς σωτηρίας οἱ τὴν ἐνομασίαν ἐπικαλούμενοι τὴν θείαν· οἳ καὶ τὸ ὄρος Σιὼν καὶ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀναβήσονται σεσωσμένοι· ἐπειδὴ ταῦτα ἐπηγγείλατο τε Θεὸς, καὶ εὐαγγελίσασθαι δίδωκεν ἐκείνοις, ὁπόσους εἰς τὴν ἐπάνοδον προσκέκληκε ταύτην· ἡ μὲν δὴ πρόχειρος τῆς λέξεως ἔννοια αὕτη.

Ὁ δέ γε μακάριος αὐτῇ Πέτρος ἐχρήσατο πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος καθόδῳ μάλα εἰκότως· ἐπειδὴ σκιὰν μὲν ἁπάντων τῶν μελλόντων εἶχεν ὁ νόμος· κηδεμονίας δὲ ὁ λαὸς ἠξιοῦτο διὰ τὴν τῶν φανησομένων προσδοκίαν ἐν τῇ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίᾳ· καὶ ἦν τὰ μὲν ἐπ᾽ ἐκείνων μικρὰ πάντα καὶ ὡς ἐν σκιᾷ γινόμενα· ὥστε καὶ ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι μᾶλλον ἢ τὰ πράγματα εἶχεν· ἡ δὲ τῶν εἰρημένων ἀλήθεια τὴν ἔκβασιν ἐφαίνετο ἐπὶ τοῦ δεσπότου λαμβάνουσα Χριστοῦ, ὁπηνίκα πάντα ἦν μεγάλα καὶ φόβου μεστὰ, καινά τε ὄντως παράδο-

ξα, καὶ πλεῖστον ὅσον ὑπερβαίνοντα τὰ ἐν νόμῳ γιγνόμενα· ὡς αἰνίγματος μὲν τὰ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης τάξιν ἐπέχειν, ἀληθείας δὲ εἶναι τὸ ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ γινομένων τὸ μέγεθος· οὕτως ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ περὶ τοῦ λαοῦ, ὅτι οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδην, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν· ὅπερ οὐκ ἐπὶ τῶν πραγμάτων νοεῖσθαι δυνατὸν, μεταφορικῶς δὲ ἤτοι ὑπερβολικῶς λέγει, ὅτι ἐξήρθη κινδύνου ἢ διαφθορᾶς· ἡ δὲ τοῦ πράγματος ἀλήθεια τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ δεσπότου δείκνυται Χριστοῦ, ὅτε οὔτε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καταληφθῆναι γέγονε εἰς ᾅδην ἀποκαταστᾶσαν τῷ σώματι διὰ τῆς ἀναστάσεως· οὔτε τὸ σῶμα διαφθοράν τινα ὑπομεμένηκεν· ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τοῦ οἰκείου μεῖναι σχήματος, ἐν ᾧ δὴ τετελεύτηκεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς ἀθάνατον καὶ ἄφθαρτον μεταστῆναι φύσιν· ὡς εἶναι ἐκεῖνο μὲν αἴνιγμα, τουτὶ δὲ ἀλήθειαν· διόπερ ἐχρήσατο τῇ φωνῇ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος· ὡς ἂν τότε μὲν κατά τινα αἰτίαν μεταφορικῶς εἰρημένῃ, νῦν δὲ ἀληθῆ τὴν ἔκβασιν ἐπ' αὐτῶν λαβοῦσα τῶν πραγμάτων· ὥστε καὶ πολλῷ πλέον δεῖν τοῖς νῦν πιστεύειν, ἢ τότε ἐθαύμαζον ἐκεῖνο.

Πολλῶν δὲ τοιούτων ὄντων ἐπὶ τῆς θείας γραφῆς, παρόμοιον προδήλως ἐστὶ καὶ τὸ παρόν· ὁ μὲν γὰρ δεσπότης Θεὸς κατὰ τὴν τότε συνήθειαν ἰουδαίοις διαλεγόμενος διὰ τοῦ προφήτου τὴν οἰκείαν αὐτοῖς παρέχεσθαι δαψιλῶς ἔλεγε κηδεμονίαν· καὶ τὰ ἑξῆς δὲ, καθ' ὃν ἡρμηνεύκαμεν τρόπον· ἐκβέβηκε δὲ ἅπαντα μετὰ τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· ὅτι καὶ ἥλιος ὄντως ἐσκοτίσθη, καὶ σελήνη δὲ σὺν ἐκείνῳ· καὶ μεγάλα μὲν ἐν οὐρανῷ, πολλὰ δὲ ἐν τῇ γῇ γέγονε τέρατα. αἷμα τε ἀνεφάνη τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὸ σωτήριον· καὶ πῦρ κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ φοιτήσαντος πνεύματος τὴν ἐνέργειαν μηνύον, οὗπερ οὖν καὶ ἀτμὶς προηγεῖτο καπνοῦ, εἰς ἔλεγχον τῆς καταληψομένης τοὺς τὸν σταυρὸν τετολμηκότας τιμωρίας· τότε δὴ καὶ μετέσχον ἅπαντες τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτος, ποικίλων τε καὶ πολλῶν χαρισμάτων ἀξιωθέντες· ὧν οἱ μὲν προηγόρευον τὸ μέλλον, οἱ δὲ πλεῖστα ὅσα κατηργάζοντο εἰς πίστωσίν τε τοῦ μεγέθους τῶν γινομένων, καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς δόξης τῆς περὶ τὸν δεσπότην Χριστόν· ὡς τοῦτο δὴ τὸ πάλαι διὰ τοῦ προφήτου μεταφορικῶς ἢ ὑπερβολικῶς εἰρημένον, νῦν φανερὰν ἔχειν τῶν μηνυομένων πραγμάτων τὴν δεῖξιν, μετὰ τοῦ καὶ ἐλαττοῦσθαι τῶν πραγμάτων τὸν λόγον· ἡ μὲν οὖν αἰτία, εἴτε ταύτης τῆς φωνῆς, εἴτε καὶ τῶν λοιπῶν, ὁπόσας ἐφ' ἑτέρων εἰρημένας παρὰ τοῖς προφήταις, εἰς τὴν κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν ἐξέλαβον οἰκονομίαν οἱ μακάριοι ἀπόστολοι, τοιαύτη τὶς ἂν ὑποληφθείη δικαίως· ὡς ἂν καὶ ἡ τῶν τότε πραγμάτων

ἱστορία φαίνοιτο μὴ πεπλασμένη· καὶ τῶν νῦν τὸ μέγεθος ἐκ παραθέσεως ἐκείνων ἐλέγχοιτο μᾶλλον· δεικνύοι τό τε ἀκριβῶς διὰ πάντων, ὅτι ἔσται μέν τις ἐκείνων οἰκειότης πρὸς ταῦτα· λείπεται δὲ ὅμως τοσοῦτον τῶν παρόντων τὰ προειληφότα, ὅσον σκιὰν λείπεσθαι σώματος ἀνάγκη, κἂν εἰ προσήκειν αὐτῷ τι δοκοίη· ὁ δέ γε προφήτης ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον διὰ τῶν προῤῥηθέντων ἐμήνυσεν, τά τε προσισόμενα αὐτοῖς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἀγαθὰ ποικίλως, ἀκολουθότατα ἑξῆς ἐπάγει.

ΚΕΦ. Γ.

" Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἐν τῷ και- CAP.
" ρῷ ἐκείνῳ, ὡς ἂν ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα καὶ Ἱερουσα- III.
" λήμ, συνάξω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τατάξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ· v. 1.
" καὶ διακριθήσομαι πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου καὶ τῆς κληρονομίας μου v. 2.
" Ἰσραήλ, οἳ διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν γῆν μου καταδιείλοντο· καὶ
" ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κλήρους· καὶ ἔδωκαν τὰ παιδάρια πόρναις, καὶ τὰ v. 3.
" κοράσια ἐπώλουν ἀντὶ οἴνου καὶ ἔπινον. " Λέγει δὲ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐν τού-
τοις μηνύων, τήν τε περὶ τὸν Γὼγ τὴν ἄνοδον, ἣν ποιήσονται μετὰ πολλοῦ πλήθους ὁρμήσαντες κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν ἀπώλειαν ἣν ὑπὲρ τοῦ τολμήματος ὑπομένουσι τούτου· ἐπειδ' ἂν γάρ φησιν ἐπανάγω ὑμᾶς ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, συνελεύσεται μὲν πολλὰ πολλαχόθεν ἔθνη ἐφ' ὑμᾶς· λέγει δὲ ὅτι συνάξω πάντα τὰ ἔθνη, οὐχ ὅτι αὐτοὺς ἄγειν μέλλει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἴασε αὐτοὺς τὴν πρόθεσιν εἰς ἔργον ἐκβαλεῖν τὴν οἰκείαν· ἐτιμωρήσατο δὲ ἐπικεχειρηκότας τῇ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀνόδῳ· καὶ πεποιήκασι μὲν οὐδὲν ὧν ἐβούλοντο εἰς τοὺς Ἰουδαίους, φοβερὰν δέ τινα καὶ παράδοξον ὑπομεμενήκασι τῇ τοῦ Θεοῦ ῥοπῇ τὴν τιμωρίαν· διὰ τοῦτο αὐτὸς συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη λέγει· τοῦτο βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι εἴασα αὐτοὺς τῇ μοχθηρᾷ ἑαυτῶν χρήσασθαι γνώμῃ, καὶ ὁρμῆσαι κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὡς ἂν αὐτόθι δίκας αὐτοὺς εἰσπραξάμενος, τῆς τε περὶ τὸν λαὸν κηδεμονίας καὶ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν παράσχωμαι πᾶσιν· εἰπὼν γ' οὖν συνάξω πάντα τὰ ἔθνη, ἐπήγαγεν· καὶ κατάξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ· τουτέστιν ἐκεῖ αὐτοὺς ἄξω εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτόθι ὥσπερ τινὰ δίκην πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐμοῦ συγκροτήσας τιμωρήσομαι δικαίως, ὑπὲρ ὧν κατ' αὐτῶν διεπράξαντο, ἁπανταχοῦ τε αὐτοὺς διασπεῖραι βουληθέντες, καὶ διελέσθαι μὲν τὴν γῆν ἐν ᾗπερ κατ-

γνώμην ᾤκειν τὴν ἐμὴν ἐμοὶ προσήκουσαν· διελέσθαι δὲ κλήρῳ καὶ αὐτοὺς ἐκεί-
νους τετολμήκασι· δὲ πρὸς ἅπασι καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν εἴτε παῖδας εἴτε καὶ κό-
ρας ἀποδίδοσθαι· ὡς ἂν δὴ ἐκείνων εἰς πόρνας τε τὴν οἰκείαν ἀκολασίαν ἐκ-
πληροῖεν, καὶ πολλὴν ἔχοιεν τοῦ μέθης τὴν ἀφθονίαν· ταῦτα τῶν περὶ τὸν Γὼγ
ἕνεκεν εἰρηκὼς, ἐπάγει.
v. 4. "Καὶ τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν Τύρος καὶ Σιδὼν καὶ πᾶσα Γαλιλαία
„ ἀλλοφύλων; μὴ ἀνταπόδομα ὑμεῖς ἀνταποδίδοτέ μοι, ἢ μνησικα-
„ κεῖτε ὑμεῖς ἐπ' ἐμοί; ὀξέως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν
v. 5. „ εἰς κεφαλὰς ὑμῶν· ἀνθ' ὧν τὸ ἀργύριόν μου καὶ τὸ χρυσίον ἐλάβετε· καὶ τὰ
v. 6. „ ἐπίλεκτα καὶ τὰ καλὰ εἰσηνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν· καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰού-
„ δα καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰερουσαλὴμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσητε
v. 7. „ αὐτοὺς ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν· ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ αὐτοὺς ἐκ τοῦ τόπου, οὗ ἀπέδοσ-
„ θε αὐτοὺς ἐκεῖ· καὶ ἀνταποδώσω τὸ ἀπόδομα ὑμῶν εἰς τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· καὶ
v. 8. „ ἀποδώσομαι τοὺς υἱοὺς ὑμῶν καὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς χεῖρας υἱῶν Ἰούδα· καὶ
„ ἀποδώσονται αὐτοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς ἔθνος μακρὰν ἀπέχον, ὅτι κύριος
„ ἐλάλησεν." Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς περὶ τὸν Γὼγ ἐπιόντας ἑωρακότες τῇ Ἰερου-
σαλὴμ, τύριοί τε καὶ σιδώνιοι πάντες τε οἱ περίοικοι τῶν ἀλλοφύλων, καιρὸν
ἔχειν ᾠήθησαν τοῦ παντελῶς ἀπολέσαι τοὺς ἰσραηλίτας, μνησικακοῦντες αὐ-
τοῖς ὑπὲρ ὧν πεπολεμήκασι τε πολλάκις, καὶ κεκρατήκασιν αὐτῶν διὰ τῆς θεί-
ας ῥοπῆς, τοῦτο λέγει, ὑμεῖς δὲ τίνος ἕνεκεν μνησικακοῦντες, καὶ καιρὸν εὑρόν-
τες τοῦ τὰ δοκοῦντα διαπράξασθαι, τοιαῦτα κατὰ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων τετολμή-
κατε; ἴστε γὰρ ὅτι ὀξέως ὑμῖν ἐπάξω τὴν ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης τιμωρίαν· ἀνθ'
ὧν ἅπαντα τὰ προσόντα τούτοις λαβόντες, εἰς τοὺς ναοὺς εἰσηνέγκατε τοὺς
ὑμετέρους· ἔτι δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν διαπωλήσαντες, ἐλπίδι τοῦ πάντας αὐτοὺς
τῶν ὁρίων ἐκβαλεῖν τῶν οἰκείων· ὧν περ οὖν ὑμᾶς εἰσπράξομαι δίκας· ἀπαλ-
λάξω γὰρ τούτους τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀνάγκης· νῦν δὲ καὶ κρείττους ἐργάσομαι
τῶν πολεμίων· ὥστε καὶ ὑμῖν ἀποδοῦναι, ἀνθ' ὧν εἰς αὐτοὺς τετολμήκατε, λαβεῖν
τούς τε υἱοὺς ὑμῶν καὶ τὰς θυγατέρας αἰχμαλώτους· καὶ δὴ καὶ ἀποδόσθαι αὐ-
τοὺς μακράν που· ὅθεν οὐδὲ δυνατὸν ὑμῖν αὐτοὺς ἀνασώσασθαι ἔτι· ταῦτα πρὸς
τοὺς τυρίους τε καὶ σιδωνίους καὶ τοὺς περιοικοῦντας ἅπαντας παρενθεὶς, ὡς ἂν
κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐπικεχειρηκότας συμπρᾶξαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Γὼγ ἐπὶ τῇ
κατὰ τῶν ἰουδαίων ἀπωλείᾳ, ἔχεται τῆς οἰκείας ἀκολουθίας, καί φησι.
v. 9. "Κηρύξατε ταῦτα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἁγιάσατε πόλεμον· ἐξεγείρατε τοὺς μαχη-
v. 10. „ τάς· προσαγάγετε καὶ ἀναβαίνετε πάντες ἄνδρες πολεμισταί· συγκόψατε τὰ ἄρο-

,, ξα ὑμῶν εἰς ῥομφαίας, καὶ τὰ δρέπανα ὑμῶν εἰς σειρομάστας· ὁ ἀδύνατος λεγέτω
,, ὅτι ἰσχύω ἐγώ· συναθροίζεσθε καὶ εἰσπορεύεσθε πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν, v. 11.
,, καὶ συνάχθητε ἐκεῖ· ὁ πρᾶος ἔσται πολεμιστής. ,, Ὡς γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω
ὅτι συνάξω αὐτοὺς διὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν αἰτίαν, οὕτω κἀνταῦθα ὡς ἂν
αὐτὸς αὐτοῖς ἐγκελευόμενος· ἅπαντες δή φησιν ὁπόσοι ταύτην ἔχετε τὴν γνώ-
μην κατὰ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων, μετὰ πολλῆς μὲν συνάχθητε τῆς σπουδῆς· συγ-
κροτήσατε δὲ τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον· καὶ δὴ καὶ τὰ τῆς γεωργίας ὄργανα
εἰς ὅπλων μετάθετε χρῆσιν· ὡς ἂν ἀρκοῦντα μὲν ἔχοιτε τὰ ὅπλα τῷ πλή-
θει τῶν ἐπιόντων· διὰ πλειόνων εὔκολον ὑμῖν εἴη καθὰ προῄρησθε πάντων
ἐργάσασθαι τῶν ἰσραηλιτῶν τὴν ἀπώλειαν· εἶτα τοῦ διεγεῖραι πρὸς τὸν πόλεμον
αὐτοὺς τὴν αἰτίαν λέγων. " Ἐξεγειρέσθω καὶ ἀναβαινέτω πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν v. 12.
,, κοιλάδα Ἰωσαφὰτ, ὅτι ἐκεῖ καθιῶ τοῦ διακρῖναι πάντα τὰ ἔθνη κυκλό-
,, θεν. ,, Πᾶσι γὰρ ὑμῖν κατὰ ταυτὸν συνελθεῖν βουλομένοις κατὰ τῶν τὴν Ἱερουσα-
λὴμ οἰκούντων ἐπιτρέπω τοῦτο ποιεῖν· ὡς ἂν αὐτόθι δίκας ὑμᾶς εἰσπράξαι-
μι τοῦ τε τολμήματος καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, ἅπαντας πανταχόθεν ποι-
κίλοις ἀνελὼν θανάτοις· τί οὖν;
" Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρέστηκεν ὁ τρυγητός· εἰσπο- v. 13.
,, ρεύεσθε, πατεῖτε, διότι πλήρης ἡ ληνὸς ὑπερχεῖται τὰ ὑπολήνια·
" ὅτι ἐπληθύνθη τὰ κακὰ αὐτῶν. ,, Τοσοῦτος γὰρ ἔσται φόνος αὐ-
τῶν καὶ τοσαύτη πτῶσις πάντων αὐτῶν καταλλήλων ὁπλιζομένων, ὥστε τοῖς
τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦσιν ὑμῖν μὴ πολέμου δεῖν· ἀλλὰ γὰρ οἴεσθαι τρυγητόν τινα
παρεῖναι, ἐν ᾧπερ δρεπάνων χρεία εἰς τὸ τὸν καρπὸν ἐκτέμνειν, χρεία δὲ καὶ
τῶν πατούντων τὴν ληνὸν, ὡς ἂν ἐκθλιβόμενος οἶνος ἐκρέῃ· τοιοῦτο γὰρ δή
τι καὶ νῦν γίγνεται· ἐπειδὴ γὰρ ὁ πόλεμος τῇ δυνάμει κατορθοῦται ἐμῇ, καὶ
πάντες ἔκκηνται ταῖς σφαγαῖς, ὑμᾶς χρὴ παρόντας ὁρᾶν τρυγητοῦ μὲν δίκην
ὥσπερ τινὰς βότρυας τεμνομένους τε καὶ ἐπ' ἀλλήλοις πίπτοντας ταῖς σφαγαῖς·
καθ' ὁμοιότητα δὲ ληνοῦ πατουμένης ὑπερχεόμενον τὸ τῶν ἀναιρουμένων αἷ-
μα· οὕτως αὐτῶν τὰ κακὰ πληθυνθήσεται· καὶ τοσοῦτος αὐτῶν ὁ φόνος
γενήσεται, οὐχ ὑμῶν πολεμούντων, ἀλλ' ἐκείνων εἰς ἀλλήλους τὰς οἰκείας τρέ-
πόντων δεξιὰς, κατὰ τὸ δοκοῦν ἐμοί· εἶτα καὶ τὰ ἑξῆς ἀκολούθως λέγει.
" Ἦχοι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης, ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα κυρίου ἐν τῇ κοι- v. 14.
,, λάδι τῆς δίκης. ,, Φοβεροὶ γὰρ ἦχοι τινὲς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἀναιρουμένων ἐπὶ τῆς
κοιλάδος γενήσονται ταύτης· ἐν ᾗ δὴ τὰς δίκας αὐτοὺς εἰσπράξομαι τοῦ καθ'
ὑμῶν τολμήματος· κοιλάδα γὰρ δίκης τὴν τοῦ Ἰωσαφὰτ ἐκάλεσεν, ἀπὸ τοῦ τι-

v. 15. μωρίας τῆς αὐτόθι μελλούσης ἐπάγεσθαι ἐκείνοις παρὰ τοῦ θεοῦ· “ Ὁ ἥλιος
„ καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, καὶ οἱ ἀστέρες δύσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν. „ Ἀκο-
λούθως εἶπεν, ὅτι τοῖς ἀναιρουμένοις οὐκ ἔσται φῶς· ὅπως δὴ ταῦτα γενή-
v. 16. σεται δηλῶν, ἐπάγει. “ Ὁ δὲ κύριος ἀνακράξεται ἐκ Σιὼν· ἀνακράξεται,
„ καὶ ἐκ Ἱερουσαλὴμ δώσει φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ
„ γῆ· ὁ δὲ κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· καὶ ἐνισχύσει κύριος τοὺς υἱοὺς
v. 17. „ Ἰσραὴλ· καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, κατασκηνῶν ἐν Σιὼν
„ ἐν ὄρει ἁγίῳ μου. „ Αὐτὸς γάρ φησιν ὁ θεὸς ὁ ἐν Σιὼν προσάγεσθαι τὴν
νόμιμον θεραπείαν τάξας ἑαυτῷ, μεγάλην κατ᾽ αὐτῶν ἀφήσει τὴν φωνήν· ἀφ᾽
ἧς δὴ μικροῦ καὶ οὐρανὸς δόξει συσσείεσθαι, καὶ γῆ ἐκ τῆς παραδόξου τῶν γιγνο-
μένων· καὶ τῆς τοσαύτης σφαγῆς οὕτω παραδόξως ἐκτελουμένης, ἣν ποιήσεται
θεὸς, τῶν οἰκείων φειδόμενος, καὶ ἰσχυροὺς αὐτοὺς κατὰ τῶν ἐναντίων ἀποδεικνύς·
ὡς ἂν ἅπασι γένοιτο δῆλον, ὅτι ὄντως οὗτος δὴ θεὸς τῶν ἁπάντων, καὶ κύριος ὁ
ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιὼν θεραπεύεσθαι εἰωθώς.
v. 18. “ Καὶ ἔσται Ἱερουσαλὴμ ἁγία· καὶ ἀλλογενεῖς οὐ διελεύσονται δι᾽ αὐ-
„ τῆς οὐκέτι· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμὸν,
„ καὶ οἱ βουνοὶ ῥυήσονται γάλα· καὶ πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰούδα ῥυήσονται ὕδα-
„ τα· καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμάῤῥουν τῶν σχοίνων. „
Ἡ μὲν γὰρ Ἱερουσαλὴμ ἁγία ἐξ αὐτῶν ὄντων φανήσεται τῶν πραγμάτων, οὐ-
δενὸς ἐπιβαίνειν αὐτῇ ἀλλοφύλου τολμῶντος ἔτι· ἅπασι δὲ ἰουδαίοις ἐπὶ τῆς γῆς
οἰκοῦσι τῆς ἐπαγγελίας πολλή τις ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν ἔσται, ὡς καὶ τὰ ὄρη
καὶ τοὺς βουνοὺς καρποὺς δὴ πολλούς τινας καὶ ποικίλους παρέχειν αὐτοῖς· τὰς
πηγάς τε συνήθως τῶν οἰκείων ὑδάτων παρέχειν τὸν πλοῦτον· αἱ εἰωθυῖαι ἐκ
τοῦ ναοῦ τοῦ θείου χορηγεῖσθαι δωρεαί· καὶ πηγάζειν ἄφθονον τῶν ἀγαθῶν τὸν
πλοῦτον τοῖς αὐτόθι τε εἰσιοῦσι, καὶ τὰ καθήκοντα τῷ θεῷ πληροῦν ἐσπου-
δακόσι· ταύτην γὰρ λέγει πηγὴν ἐξ οἴκου κυρίου ἐξελεύσεσθαι· τοσαύτη τις ἔσ-
ται ὥστε ἄχρι καὶ τῶν πόῤῥωθεν τὴν φιλοτιμίαν ἐκτείνειν. Εἶτα εἰπὼν ὅτι καὶ
v. 19. “ Αἴγυπτος ἀφανισθήσεται, καὶ ἡ Ἰδουμαία δὲ σὺν ἐκείνῃ, ὑπὲρ ὧν πεπράχα-
v. 20. „ σι τε καθ᾽ ὑμῶν, καὶ πολλοὺς ὑμῶν ἀδίκως ἀνεῖλον· „ ἐπάγει. “ Ἡ δὲ Ἰουδαία
„ ἐν βεβαίῳ τῆς οἰκείας εὐπραγίας ἔσται οἰκουμένη ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν
v. 21. „ οἰκείων. „ Οἷς προστίθησι. “ Καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἀθωώσω·
„ καὶ κύριος κατασκηνώσει ἐν Σιών. „ Ἵνα εἴπῃ, τούς τε ἐπιχειροῦντας τί
κατ᾽ αὐτῶν ἔτι τιμωρίαις περιβαλῶ ταῖς ἐσχάταις· διαμενῶ τε ἐν αὐτοῖς δεικ-
νὺς ἐμαυτὸν τοῦ λοιποῦ διὰ τῆς ἀποῤῥήτου κηδεμονίας, ἣν πολλήν τινα παρέ-
χων αὐτοῖς εἰς τὸν ἔπειτα διατελέσω χρόνον.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΜΩΣ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Πρόδηλον μὲν οὖν ὅτι καὶ μακάριος Ἀμὼς ὁ προφήτης, ὃν ἑρμηνεύειν θεοῦ χάριτι πρόκειται νῦν ἡμῖν, περὶ τῶν τῷ λαῷ συμβησομένων διὰ πάσης μικροῦ τῆς προφητείας λέγει, ἅ τε παρὰ τῶν ἀσσυρίων πείσονται πρότερον αἱ δέκα φυλαὶ μηνύων, καὶ ἃ περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν Ἰούδα φυλήν, εἴτ᾽ οὖν τοὺς λοιποὺς τοὺς τῆς βασιλείας ἐκείνης, ὑπὸ τῶν βαβυλωνίων γίγνεσθαι ἤμελλεν· τούτου δὲ λόγος ἦν τοῖς προφήταις οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν περὶ τὸν λαὸν ἐπιμέλειαν ὑπὲρ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ δείξεως ὁ Θεὸς ἐποιεῖτο, ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ κατὰ τὸν οἰκεῖον γενησομένης καιρόν· τούτου γὰρ ἕνεκεν αὐτοὺς καὶ ἀφώρισε τῶν ἐθνῶν, καὶ περιτομῇ διέκρινε, καὶ οἰκείαν ἔχειν παρεσκεύασε χώραν, καὶ ἀφωρισμένως ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιὼν διὰ τῆς νομικῆς διατάξεως, τὴν περὶ αὐτὸν προσέταξε ποιεῖσθαι θεραπείαν, ἵν᾽ ἐκ τοιούτων κατὰ τὰς προφητικὰς μηνύσεις, καὶ τὴν ἄνωθεν ἐπὶ τούτοις περὶ τὸν λαὸν γεγενημένην διάταξιν, φανεὶς ὁ δεσπότης Χριστὸς, δῆλον ἅπασιν ἐργάσηται τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι οὐχ ὕστερον ἐκαινοτόμησεν ὁ Θεὸς τὴν ἁπάντων ἀνθρώπων σωτηρίαν, ἀλλ᾽ ἄνωθεν καὶ πρὸ μακρῶν τῶν χρόνων τοῦτο προωρισμένον κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον ἔχων παρ᾽ ἑαυτῷ, ἐξελέξατο μὲν τὸν Ἀβραάμ, συνέστησε δὲ τὸ ἐξ ἐκείνου γένος, ἐπιμέληκεν δὲ αὐτοῦ καθ᾽ ὃν εἰρήκαμεν πεποίηται τρόπον· ἵν᾽ ἐξ αὐτῶν ὕστερον ὁ δεσπότης Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ἐπὶ τῇ πάντων ἀνθρώπων φανεὶς σωτηρίᾳ, δῆλος ὑπάρχῃ κατὰ τὸν ἄνωθεν ὁρισμὸν ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν παρεληλυθώς.

Ὑπὲρ δὴ τούτων καὶ μετοικισθῆναι τὸν λαὸν διὰ τῆς αἰχμαλωσίας παρεσκεύασεν ὅλον, καὶ ἐπανήγαγεν ἐξ αὐτῶν οὓς ἐβούλετο, ὧν περ οὖν ἡγεῖτο ἡ Ἰούδα φυλὴ μόνη, ἡ πᾶσα τὴν ἐπάνοδον δεξαμένη, ἐπειδήπερ ἐξ αὐτῆς ἤμελλεν ἀναφαίνεσθαι τὸ κατὰ σάρκα ὁ δεσπότης Χριστός· τῶν λοιπῶν γάρ τοι φυλῶν ἀφ᾽ ἑκάστης ἑπόμενοι ταύτῃ, συνανῆλθον ὀλίγοι· ἵνα διὰ μὲν τῆς γεγενημένης αἰχμαλωσίας καὶ τῆς ἐπανόδου τοῦτον ἀποτελεσθείσης τὸν τρόπον, δῆλος γένηται τῆς περὶ τὸν λαὸν ἐπιμελείας ὁ σκοπὸς τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τοῦ φανησομένου γε ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ, πάντα ποιοῦντος· ὥστε δὲ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν παντελῆ καταστάντας ἐπιμιγῆναι τοῖς ἔθνεσι τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομεμενηκότας ἐκείνην, χώραν δὲ μηκέτι μή τε τὴν ἐπάνοδον ἔχειν,

μή τε τὸν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν χωρισμόν, ἄνωθεν διὰ τῶν προφητῶν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐσομένην ἐμήνυε καὶ τὴν ἐπάνοδον ἐπ' ἐκείνῃ· ἵνα ταῖς ἐλπίσι κρατούμενοι ταύταις, καὶ μετὰ τὴν συμβᾶσαν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐπάνοδον ἀναμένωσιν· ἥπερ οὖν καὶ γέγονε καθ' ὃν ἔφαμέν τε τρόπον, καὶ ὑπὲρ ἧς εἰρήκαμεν αἰτίας. Διὰ τοῦτο πάλαι μὲν καὶ πρόπαλαι τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ εἴρητο ταῦτα διὰ πολλῶν τῶν ψαλμῶν· ἐγγίζοντος δὲ τοῦ καιροῦ τῶν πραγμάτων, τοὺς προφήτας ἀνέδειξεν ἡ θεία χάρις, νῦν μὲν ἐφεστῶτα τῶν ἀσσυρίων μηνύοντας τὰ κακά, αὖθις δὲ ἐπ' ἐκείνοις τὰ παρὰ βαβυλωνίων ἐσόμενα δηλοῦντας· ἐφ' ἅπασι τε λέγοντας τὴν ἐπάνοδον, ἕτερά τε ὁπόσα τῶν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον γεγονότων μηνύεσθαι προσῆκον ἦν. ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν προτέρων ἔκβασις ἀκολούθως ταῖς προῤῥήσεσι γιγνομένη, πίστις ἦν τῶν μετὰ ταῦτα προειρημένων τε, κατὰ τὴν πρόῤῥησιν ὡς εἰκὸς ἐσομένων.

Ἐντεῦθεν ἅπαντες τά τε παρὰ τῶν ἀσσυρίων καὶ τὰ μετ' ἐκεῖνα παρὰ τῶν βαβυλωνίων γεγονότα φασίν· ἐπειδὴ κἂν εἰ διῃρημένας τὰς ἐφόδους ταύτας γεγενῆσθαι συνέβη, πρότερον μὲν ἀσσυρίων ἐπεληλυθότων, βαβυλωνίων δὲ ὕστερον, τῶν τε πραγμάτων καιρός τις γέγονεν ἐν μέσῳ, ἀλλὰ μία γε ἦν ἡ παντελὴς αἰχμαλωσία ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῶν ἀσσυρίων περὶ τὰς δέκα φυλάς, περαιωθεῖσα δὲ περὶ τὰς ὑπολοίπους, αἳ τῆς Ἰούδα βασιλείας ἐτύγχανον, ἐπὶ τῆς βαβυλωνίων πολιορκίας· τούτου μὲν οὖν ἕνεκεν οἵ τε λοιποὶ ταῦτα μηνύουσι, καὶ περὶ ταῦτα τὴν πᾶσαν εἶχον τοῦ λόγου σχολήν· πλὴν ὅσα βραχέα οὐ πολύ γε τούτων ἀπεσπασμένα προσετίθεσαν τοῖς λεγομένοις· πεποίηκε δέ τι τοιοῦτο καὶ ὁ παρὼν προφήτης, τὴν μὲν προφητείαν ἅπασαν ἐν τοῖς περί τε τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐσομένοις παρά τε ἀσσυρίων καὶ βαβυλωνίων πεποιημένος προδήλως· ἐν βραχέσι δὲ κατὰ τὸ προοίμιον ἐπιμνησθεὶς καὶ τῶν ὅσα περὶ τοὺς περιοίκους πολλὴν τοῖς ἰσραηλίταις ἐπάγοντας τὴν ἐπήρειαν, κατὰ τὸν αὐτὸν ἤμελλεν γίγνεσθαι καιρόν· ὡς ἂν δῆλον ποιήσειεν, ὅτι οὐκ ἀφειδίᾳ τινὶ καὶ ἀμελείᾳ καὶ μεταβολῇ γνώμης ταῖς τε τῶν ἀσσυρίων καὶ ταῖς τῶν βαβυλωνίων ἐκδέδωκε συμφοραῖς τὸν λαόν, ἐπανορθώσασθαι δὲ αὐτῶν τὰς ἀσεβείας βουλόμενος· ὅς γε καὶ τῶν περιοίκων τοὺς ἡμαρτηκότας εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸν αὐτὸν ἐτιμωρήσατο χρόνον· οὐκ ἂν ποτε δίκας ὑπὲρ τούτων εἰσπραξάμενος ἐκείνους, εἰ μὴ πλεῖστον τινὰ τούτων ἐποιεῖτο τὸν λόγον· ἀλλ' ἐν μὲν τῇ τῶν ἠδικηκότων τιμωρίᾳ τὴν περὶ τούτους ἐδείκνυ κηδεμονίαν· τὰ δὲ περὶ τούτους αὐτοὺς κακὰ δῆλος γέγονεν ἐπάγων οὐκ ἀφειδίᾳ τε καὶ ὑπεροψίᾳ καὶ μίσει, ἀλλ' ἐπιμελείᾳ τε καὶ σωφρονισμῷ καὶ διορθώσει καὶ τῇ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπαναγωγῇ. ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις αὕτη τοῦ βιβλίου.

Οὕτω μὲν ἅπαντα τὰ παρὰ τὸν λαὸν εἰρηκότος τοῦ προφήτου, ἐν ὀλίγοις δὲ μηνύοντος ἃ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ μάλιστα παρὰ τῶν Βαβυλωνίων παρὰ τοὺς ἀστυγείτονας ἤμελλε γίγνεσθαι, ὑπὲρ ὧν εἰς αὐτοὺς πεπλημμελήκεισαν, δι' ἣν ἔφην αἰτίαν· ποιεῖται δὲ καὶ τὴν προφητείαν οὐκ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀλλ' ἐν τοῖς τῶν ἐθνῶν τόποις πλησίον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Βαιθὴλ τε τῷ ἱερῷ, ἔνθα δὴ τοῖς εἰδώλοις ἐπετέλουν οἱ τοῦ Ἰσραὴλ τὰς θυσίας· ἐν μὲν γὰρ τῇ Ἱερουσαλὴμ προφητεύων, οὐκ ἂν ἐγένετο δῆλος, οὔτε τῷ Ἰσραὴλ οὔτε τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, ἐφ' οἷς ἤμελλε λέγειν παρ' αὐτῶν· ἐπεὶ μὴ δὲ ἐπιβαίνειν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἠνείχετο τὶς ἐκείνων· ἐν δὲ τοῖς προῤῥηθεῖσι τόποις τὴν προφητείαν ποιούμενος, ἀναγκαίως καὶ τῷ Ἰσραὴλ καταφανὴς ἦν καὶ τοῖς ἔθνεσιν οἵ γε πλησίον ἦσαν· καὶ πολλάκις ἐκ τῆς παρὰ τὰ εἴδωλα θεραπείας ἐπεμίγνυντο ἀλλήλοις· ὡς ἂν ἅπαντες, παρ' ὧν τοὺς λόγους ἐποιεῖτο, εἰδεῖεν τε τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα, καὶ πρὸ τῶν πραγμάτων δεξάμενοι τὴν προφητείαν, ἐγγύθεν τε ἰδόντες τὴν ἔκβασιν, μείζονα τὴν πίστιν ἔχοιεν τῆς ἐνεργούσης ἐν τοῖς προφήταις χάριτος θείας.

Τὸ μέν τοι γε παρά τινων λεγόμενον ὅτι Ὀζίαν τὸν βασιλέα οὐκ ἤλεγξαν οἱ προφῆται τοῖς τῆς ἱεροσύνης ἔργοις ἐπιχειροῦντα, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐπαύθησαν ἅπαντες τοῦ προφητεύειν, σφόδρα μοι μυθῶδες εἶναι φαίνεται μᾶλλον· ἥ τε γὰρ τοῦ Ὠσηὲ βίβλος οὕτως ἔχει· λόγος κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὠσηὲ τὸν τοῦ Βεηρὶ ἐν ἡμέραις Ὀζίου, καὶ τὰ ἑξῆς· παρὰ Ἠσαΐᾳ τε τῷ προφήτῃ οὕτως φησὶν· ὅρασις ἣν εἶδεν Ἠσαΐας υἱὸς Ἀμὼς, ἣν εἶδε κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλὴμ ἐν βασιλείᾳ Ὀζίου, καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ παρὰ τῷ παρόντι δὲ προφήτῃ οὕτω φησίν· λόγοι Ἀμὼς οἳ ἐγένοντο ἐν Καριαθαρὶμ ἐκ Θεκουέ, οὓς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα· πῶς οὖν οἷόν τε ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Ὀζίου πεπαῦσθαι τῆς προφητείας τοὺς προφήτας κατ' ἐκείνων λόγον, ὁπότε καὶ Ὠσηὲ καὶ Ἠσαΐας καὶ Ἀμὼς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν οἰκείων βίβλων δηλοῦνται ἐν ἡμέραις Ὀζίου πεποιημένοι τὴν προφητείαν; πρὸς τῷ κἀκεῖνο δῆλον εἶναι ὅτι οὔτε κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀποκάλυψιν ἐλέγξαι κελευόμενοι τὸν Ὀζίαν, ἀνεβάλλοντο ἄν ποτε οἱ προφῆται, ταῖς θείαις ἀποκαλύψεσι πειθόμενοι μᾶλλον, ἢ τὸν πλημμελοῦντα αἰδούμενοι βασιλέα· μὴ τετυχηκόσι τε πρὸς τοῦτο ἀποκαλύψεως, οὐδεὶς ἂν μέμψαιτο δικαίως, οὐκ ἐπικεχειρηκόσι πράγματι μὴ ἐξ ἀποκαλύψεως θείας αὐτοῖς δειχθέντι, οἵ γε διὰ πάντων εἰώθασαν ταῖς πνευματικαῖς ἀποκαλύψεσιν ἑπόμενοι, κατ' ἐκείνας μὲν καὶ λέγειν τί καὶ μὴ λέγειν· παρ' ἐκείνας δὲ μὴ

τε λέγειν μή τε σιγᾶν οὐκ ἂν ποτέ τι, οὔ τε μή τε εἰπεῖν ἑλόμενοι παρ' ἐκείνας· τοῦτο μὲν οὖν παρὰ πολλοῖς οὐκ οἶδ' ὅπως φερόμενον, καὶ σφόδρα μοι δόξαν ἐναντίως ἔχειν ταῖς τῶν βίβλων γραφαῖς, σιωπῇ παραδραμεῖν οὐ καλῶς ἔχειν ἡγησάμην· τῆς γὰρ βιβλίου τῆς προφητείας παντὸς περί τε τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδαν ἠσχολημένης, καὶ τὰ τούτοις τε κἀκείνοις συμβάντα, πρότερον μὲν ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων, ὑπὸ βαβυλωνίων ὕστερον, ἐν ὀλίγοις γὰρ κατὰ τὸ προοίμιον μνήμην ἔχοντος τῶν εἰς τοὺς περιοίκους συμβησομένων κακῶν, τὴν μὲν περὶ τὸν λαὸν αἰτίαν εἶναι φαμὲν, ἣν καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, ὑπὲρ ἧς γὰρ πᾶσαν ἔνεμεν αὐτῷ τὴν οἰκείαν κηδεμονίαν ὁ Θεὸς, διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀναδείκνυσθαι μέλλοντα τὸ κατὰ σάρκα δεσπότην Χριστὸν, ἐπὶ τῇ πάντων φανούμενον σωτηρίᾳ· προτεθεῖσθαι γὰρ τῶν λοιπῶν τὰ περὶ τοὺς περιοίκους ἐσόμενα, εἰς ἔλεγχον τοῦ μὴ γὰρ τὰ κατὰ τὸν λαὸν ἀφειδίᾳ τὸν Θεὸν πεποιῆσθαι· ὅπου γε καὶ ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτοὺς παρανομίας δίκας εἰσπράττεται ἑτέρους· ἀρκτέον δὲ τοῦ βιβλίου λοιπὸν ἔχοντος οὕτως.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I. “Λόγοι Ἀμὼς, οἳ ἐγένοντο ἐν Καριαθαρὶμ ἐκ Θεκουὲ, οὓς εἶδεν ἐπὶ
v. 1. „ Ἱερουσαλὴμ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου τοῦ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοὰμ
„ τοῦ Ἰωὰς βασιλέως Ἰσραὴλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ „. Τοῦ-
το μὲν οὖν καθὰ κἀν τοῖς λοιποῖς εἰρήκαμεν προφήταις προγραφῆς
τινὸς τάξιν ἐπέχει, δηλούσης τί ποτε βούλεται ἡ βίβλος, παρ' ὅτου τε καὶ πε-
ρὶ τίνων εἴρηται καὶ πότε· θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν, εἰ λόγοι εἶπεν οὓς εἶδεν ἐπὶ
Ἱερουσαλήμ· καί τοι γε μέλλων κἀκεῖνα λέγειν ὁπόσα περὶ τὸν Ἰσραὴλ, τοῦτ'
ἔστι τὰς δέκα γέγονε φυλὰς, καὶ μὲν καὶ περὶ τοὺς περιοίκους οὐχ ἧττον· ἀλλ'
ὡς ἂν κυριώτατον μὲν ἁπάντων ἡγούμενος εἶναι τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ, εἴτ'
οὖν τὸν περὶ αὐτὸν λαόν· ἦν γὰρ οὗτος ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ, καθὼς ἐν τοῖς πρόσ-
θεν εἰρήκαμεν· τῶν λοιπῶν γὰρ ἐξ ἀκολουθίας λεγομένων τε καὶ γιγνομένων δι'
ἐκεῖνον· οὕτως ἀπὸ τοῦ κυριωτάτου τῆς προφητείας ἐδήλωσε τὴν αἰτίαν· ἀρχόμε-
v. 2. νος μέν τοι τῆς προφητείας οὕτω φησίν. “ Κύριος ἐκ Σιὼν ἐφθέγξατο, καὶ ἐξ
„ Ἱερουσαλὴμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ· καὶ ἐπένθησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων· καὶ
„ ἐξηράνθη ἡ κορυφὴ τοῦ Καρμήλου. „ Θαυμασιώτατα ἐντεῦθεν ἤρξατο τοῦ λό-
γου· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις ἐφθέγγετο τοῖς τόποις,
οἳ τῶν τε ἐθνῶν καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐτύγχανον ὄντες, πλησίον εἰκό-
τως προτέθηκε τὸ, ἐκ Σιὼν ἐφθέγξατο, καὶ ἐξ Ἱερουσαλὴμ ἔδωκε φωνὴν αὐ-

τοῦ· ὡς ἂν μὴ τοῖς παρὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον θρησκευομένοις δαίμοσιν ἐπιγράφειν μέλλοιεν οἱ ἀκούοντες τῶν λεγομένων τὴν αἰτίαν· εἰδεῖεν δὲ ἅπαντες ὅτι γνώμη θεοῦ ταῦτα φθέγγεται, ὃς τῶν ἁπάντων ποιητής τε καὶ κύριος ὤν, ἐν τῷ Σιὼν ὄρει τὴν καθήκουσαν αὐτῷ θρησκείαν κατὰ τὴν νομικὴν διάταξιν πληροῦσθαι προσέταξε· τῷ τε προφήτῃ νῦν εἰπεῖν ταῦτα διδοὺς, καὶ κατὰ καιρὸν τῶν μηνυομένων τὴν ἔκβασιν εἰς ἔργον ἐκφέρων· τὸ δὲ ἐπένθησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων, καὶ ἐξηράνθη ἡ κορυφὴ τοῦ Καρμήλου, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐκείνου πάντες τε οἱ περίοικοι σὺν τοῖς ἡγουμένοις μεταστήσονται εἰς πένθος· καὶ μὴν καὶ τὸν Ἰσραὴλ σὺν ἐκείνοις, οὓς κορυφὴν ὠνόμασεν τοῦ Καρμήλου, ὡς παρ' ἐκεῖνον οἰκοῦντας τὸν τόπον, καὶ εἰς οὐδὲν δέον τῇ ὑπεροχῇ κεχρημένους· εἶτα μερίζων τὸν λόγον ἀνὰ μέρος, περὶ ἑκάστου τῶν περιοίκων λέγει.

“ Καὶ εἶπεν κύριος, ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Δαμασκοῦ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ v. 3.
„ ἀποστραφήσομαι αὐτήν· ἀνθ' ὧν ἔπριζον ἐν πρίοσι σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχού-
„ σας τῶν γαλααδιτῶν· καὶ ἀποστελῶ πῦρ εἰς τὸν οἶκον Ἀζαήλ, καὶ καταφάγεται θεμέ- v. 4.
„ λια υἱοῦ Ἀδέρ· καὶ συντρίψω μοχλοὺς Δαμασκοῦ· καὶ ἐξολοθρεύσω κατοι- v. 5.
„ κοῦντας ἐκ πεδίου Ὤν· καὶ κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαῤῥάν· καὶ αἰχμα-
„ λωτευθήσεται λαὸς Συρίας ἐπίκλητος, λέγει κύριος. „ Τὸ ἐπὶ ταῖς τρισὶ καὶ
τέσσαρσι λέγει ἀντὶ τοῦ ταῖς ἄγαν πολλαῖς· ἐπειδὴ γὰρ ὁ μετὰ τὸν ἕνα καὶ δύο ἀριθμὸς πληθυντικὸς καλεῖται, τρισὶ μὲν λέγει ταῖς πολλαῖς, τέσσαρσι δὲ τὴν ἐπίτασιν τοῦ πλήθους· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πολλὰς ἀσεβείας τῆς Δαμασκοῦ παριδεῖν· ἐπιμένοντας δὲ καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐκτείνοντας τὴν ἀσέβειαν μὴ ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν οὐκέτι δυνατόν· εἶτα καταλιπὼν τὰς λοιπὰς αὐτῶν παρανομίας, τὴν εἰς τοὺς ἰσραηλίτας παρ' αὐτῶν γεγενημένην λέγει· ὡς ἂν δείξειεν ὅτι κἂν πολλὰ ἠσεβήκασιν, ἀλλ' ὑπὲρ τούτων μάλιστα αὐτοὺς τιμωρήσεται, ὧν πολλὴν ποιεῖσθαι ἐσπούδακε τὴν κηδεμονίαν· τὸ οὖν τῶν γαλααδιτῶν ἐκ μέρους βούλεται τῶν ἰσραηλιτῶν εἰπεῖν· ἐπειδὴ τοῦ Ἰσραὴλ μέρος ἦν ἡ Γαλαάδ· ἐπειδὴ τοίνυν φησὶ τοσαύτην ἐξέτειναν κατ' αὐτῶν τὴν παρανομίαν, ὡς καὶ τὰς ἐγκύους αὐτῶν σιδηροῖς πρίοσι διατέμνειν· ἔοικε δὲ τοῦτο λέγειν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὠμότητος αὐτῶν, δι' ἣν οὐδὲ τῶν ἐγκύων ἐφείδοντο, ἤτοι πρίοσιν ὄντως αὐτὰς ἢ ξίφεσιν ἀνατέμνοντες πολέμου νόμῳ· ὅπερ οὖν εἶπεν ἐν πρίοσι σιδηροῖς, εἰς μείζονα ἔμφασιν τοῦ γινομένου· ὑπὲρ δὴ τούτων φησὶν αὐτοῖς ἐπάξω τοὺς ἀφανίζοντας, ὡς καὶ τὰ βασίλεια αὐτῶν καθαιρεθῆναι· τοῦτο γὰρ λέγει θεμέλια υἱοῦ Ἀδέρ· πᾶσαν τε τῆς μητροπόλεως αὐτῶν τὴν ἰσχὺν ἀφαιρεθῆναι· ὅπερ δηλοῖ τὸ συντρίψω μοχλοὺς Δαμασκοῦ· καὶ δὴ καὶ πάντας τοὺς ἐξ

αὐτῶν ἀφανιῶ, ὥστε καὶ τοὺς ἐκ τῆς Χαῤῥὰν παροικοῦντας αὐτοῖς ἀφανίσαι, πολλὴν αὐτοῖς ἐκ τῆς οἰκείας δυνάμεως ὑποπτευομένης παρέχειν βοήθειαν· καὶ συντόμως εἰπεῖν ἅπαντας τοὺς τῆς βασιλείας ἐκείνης, οἷς ἐπίκλην ὄνομα Συρία, αἰχμαλωσίᾳ παντελεῖ παραδώσω.

v. 6. “ Τάδε λέγει κύριος, ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Γάζης καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρ-
„ σιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς· ἕνεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμα-
„ λωσίαν Σολομῶν, τοῦ συγκλεῖσαι εἰς τὴν Ἰδουμαίαν „. Τὸ αὐτὸ λέγει κἀνταῦθα, ὅτι πολλὰς ἀσεβείας ἐργασαμένων καὶ ἐπιμενόντων τῇ μοχθηρίᾳ τῆς γνώμης, οὐκ ἀνέξομαι ἔτι· μάλιστα δὲ αὐτοὺς τιμωρήσομαι, ὑπὲρ ὧν τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλώτους λαβόντος τοὺς τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ὑπὸ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν πεποιηκότος ἐξουσίαν, ὡς καὶ ἐπὶ πλεῖστον αὐτοὺς ἐπὶ τούτου διαμεῖναι τοῦ σχήματος, ἐπεληλυθότες οὗτοι ἀφεῖλον τε τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην πολέμου νόμῳ, καὶ συνηνάγκασαν ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἀπελθεῖν πάλιν· καὶ γὰρ κἀνταῦθα πλημμέλειαν αὐτῶν λέγει ἣν περὶ τοὺς Ἰσραηλίτας εἰργάσαντο· τί οὖν;
v. 7. “ Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τείχη Γάζης, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια
v. 8. „ αὐτῆς, καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐξ Ἀζώτου, καὶ ἐξαρθήσεται φυλὴ
„ ἐξ Ἀσκάλωνος, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ Ἀκκαρῶν, καὶ ἀπολοῦνται οἱ
„ κατάλοιποι τῶν ἀλλοφύλων, λέγει κύριος „. Τὴν αὐτὴν ἐπάξω καὶ τούτοις τιμωρίαν φησί· πῦρ γὰρ κἀνταῦθα τὸν πόλεμον λέγει ὡς ἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπινεμόμενον· ὃς περιελεῖ μὲν τῆς Γάζης τὰ τείχη, ἐκ βάθρων δὲ ἅπασαν ἀνασπάσει τὴν πόλιν, ἀφανιεῖ τε τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν μετὰ τῶν τήν τε Ἄζωτον καὶ τὴν Ἀσκάλωνα οἰκούντων· οὐκ ἀφέξομαι δὲ οὐδὲ τῶν ἐν Ἀκκάροις· μνημονεύεται γὰρ τῆς Γάζης ὡς ἐξαρχούσης τῶν ἐν τοῖς ἀλλοφύλοις σατραπειῶν· καὶ κοινοῦ λέγει τὴν τιμωρίαν ἅπασιν ἐπελεύσεσθαι τοῖς ἀλλοφύλοις· ὅθεν ἐπάγει· “ καὶ ἀπολοῦνται οἱ κατάλοιποι τῶν ἀλλοφύλων, λέγει κύριος· „ ἵνα εἴπῃ ὅτι συντόμως ἅπαντας ἀφανιῶ τοὺς ἀλλοφύλους, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνωτέροις αἰχμαλωτευθήσεσθαι ἔφη πάντα τὸν λαὸν τὸν ἐπίκλητον Συρίας.
v. 9. “ Τάδε λέγει κύριος, ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Τύρου καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρ-
„ σιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτήν, ἀνθ᾽ ὧν συνέκλεισαν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σο-
v. 10. „ λομῶν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν διαθήκης ἀδελφῶν· καὶ ἐξαποσ-
„ τελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τείχη Τύρου, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς. „ Καὶ γὰρ καὶ τούτων ἐπὶ πολὺ φησὶν ἀνασχόμενος, ἐπὶ πλεῖστον ἐκτεινόντων τὴν ἀσέβειαν οὐκ ἀνέξομαι τὴν οἰκείαν, καὶ μάλιστά γε πάντων ὅτι τὴν τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλωσίαν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν μεταχθῆναι παρεσκεύασαν, κεκοινωνηκότες τῆς

παρανομίας ταύτης τοῖς ἀλλοφύλοις· οὓς ἐχρῆν μάλιστα ἀποσχέσθαι τοῦ τοι-
οῦτο διαπράξασθαι, εἰς μνήμην ἐληλυθότας τῶν συνθηκῶν· ἃς ὅ τε Σολο-
μὼν καὶ ὁ αὐτῶν βασιλεὺς ὑπὲρ φιλίας ἐποιήσαντο πρὸς ἀλλήλους, ὧν οὐδένα
ποιησάμενοι λόγον, τοιαῦτα πεπράχασι νῦν· ὑπὲρ ὧν δὴ κατὰ γνώμην ἐμὴν
ἐπελθὼν ὁ πόλεμος, τὰ τείχη τε αὐτῶν περιελεῖ καὶ πᾶσαν ἀφανιεῖ τὴν πό-
λιν. " Τάδε λέγει κύριος, ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις τῆς Ἰδημαίας καὶ ἐπὶ ταῖς v. 11.
„ τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτήν· ἕνεκεν τοῦ διῶξαι αὐτὸν ἐν ῥομφαίᾳ
„ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἥρπασεν εἰς μαρ-
„ τύριον φρίκην ἑαυτοῦ· καὶ τὸ ὅρμημα αὐτοῦ ἐφύλαξεν εἰς νῖκος. „ Πλεῖστα
ὅσα ἠσεβηκότας ἐνεγκὼν, ἐπὶ πλεῖστον ἀσεβούντων οὐκ ἀνέξομαι· καὶ μάλιστα
γε ὑπὲρ ὧν πόλεμον κατὰ τῶν ἰσραηλιτῶν ἐκίνησαν, οὐδὲ τὴν συγγένειαν αἰσχυν-
θέντες τὴν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὅτι ἐξ ἀδελφῶν ἦσαν αὐτοί τε καὶ οὗτοι, οἱ μὲν
ἐκ τοῦ Ἡσαῦ, οἱ δὲ ἐκ τοῦ Ἰακὼβ καταγόμενοι· τοῦτο γὰρ εἶπε τὸν ἀδελφὸν αὐ-
τοῦ· τὸ δὲ ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει ἀντὶ τοῦ κατέσφαξαν ἅπαν-
τας καὶ εἰς γῆν κατήνεγκαν· ὅπερ ἦν εἰς τὴν τεκοῦσαν αὐτοὺς μήτραν πλημμε-
λούντων· ἐπειδὴ γὰρ ἀδελφοὺς ὠνόμασεν ὡς ἐξ ἀδελφῶν τετεγμένους, λύμην
μήτρας ὠνόμασε τὴν τῶν ἀδελφῶν ἀναίρεσιν, ὡς ἂν εἰς τὴν κοινὴν μητέρα τού-
των λυμηναμένων τῷ τρόπῳ· πεποιήκασί τε φησὶν εἰς αὐτοὺς φρίκης μεστὰ,
ἵνα μείζονα τὴν μαρτυρίαν τῆς ἑαυτῶν ὠμότητος παράσχωνται τοῖς ὁρῶσι·
καὶ δὴ καὶ ὁρμῇ πολλῇ τινὶ καὶ σφοδρᾷ κατ' αὐτῶν ἐχρήσαντο, ἄχρι τέλους τὴν
αὐτὴν τοῦ μίσους περὶ αὐτοὺς ἐπιδειξάμενοι γνώμην· τὸ γὰρ ἐφύλαξεν εἰς νῖκος,
τοῦτο λέγει· ὑπὲρ δὲ τούτων τί;

" Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς Θαιμὰν, καὶ καταφάγεται θεμέ- v. 12.
„ λια τειχέων αὐτῆς. „ Θαιμὰν τῶν Ἰδουμαίων ἦν ἡ περίβλεπτος
πόλις· ἐπάξω τοίνυν αὐτοῖς φησὶ τὸν πόλεμον, ὃς τὴν μεγίστην αὐ-
τῶν καὶ βασιλικωτάτην πόλιν παντελῶς ἀφανιεῖ, ἐκ βάθρων αὐτὴν μετὰ τῶν τει-
χῶν ἀνασπάσας. " Τάδε λέγει κύριος· ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἀμμὼν v. 13.
„ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἀνθ' ὧν ἀνέσχιζον τὰς
„ ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν γαλααδιτῶν· ὅπως ἂν πλατύνωσι τὰ ὅρια αὐτῶν·
„ καὶ ἀνάψω πῦρ ἐπὶ τὰ τείχη Ῥαββὰ· καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐ- v. 14.
„ τῆς μετὰ κραυγῆς ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, καὶ σεισθήσεται ἐν ἡμέρᾳ συντελείας
„ αὐτῆς, καὶ πορεύσεται Μελχὸμ ἐν αἰχμαλωσίᾳ· οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ καὶ οἱ ἄρχον- v. 15.
„ τες αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, λέγει κύριος. „ Τὰ ὅμοια δὴ καὶ περὶ τούτων
εἰπὼν, ὑπὲρ τούτου μάλιστα ἀγανακτεῖν λέγει κατ' αὐτῶν, ὅτι τῶν ἰσραηλιτῶν

τὰς ἐγκύους ἀνέσχιζον, τὴν θηριωδεστάτων ὠμότητα μιμούμενοι· ἐλπίδι τοῦ ἀπολλύειν μὲν ἅπαν τὸ ἔθνος διὰ τῆς εἰς τὰς ἐγκύους παρανομίας· κτᾶσθαι δὲ τὴν ἐκείνων χώραν ὡς ἂν μείζονα τὴν οἴκησιν ἐργάσαιντο τὴν οἰκείαν· ἐπελεύσεται δή φησιν ὑπὲρ τούτων ὁ πόλεμος, πάντα μὲν ἀφελὼν τὰ Ῥαββὰ τείχη, ἣ μητρόπολις αὐτῶν ὑπάρχει· ἐκ βάθρων δὲ ἀνασπῶν τὴν πόλιν, καὶ τοσοῦτον ἐξάπτων κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον, ὡς ἀφορήτως ἐπὶ τοῖς γινομένοις τὰς τῶν πασχόντων ὀλολυγὰς ἀποτελεῖσθαι· αὐτὴ μὲν οὖν ἀπώλειαν ὑπομένει παντελῆ· τὸ δὲ εἴδωλον αὐτῶν Μελχὸμ οὕτω προσαγορευόμενον ἀπαχθήσεται αἰχμάλωτον κἀκεῖνο σὺν ἅπασι τοῖς τε ἱερατεύουσι καὶ τοῖς ἄρχουσι τοῦ λαοῦ.

ΚΕΦ. Β.

CAP. II. " Τάδε λέγει κύριος· ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Μωὰβ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν
v. 1. „ οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν κατέκαυσαν ὀστᾶ βασιλέως Ἰδουμαίας εἰς
„ κονίαν. „ Ὅτι μὲν οὖν διὰ πάντων τῶν λοιπῶν παρανομίας λέγει τῶν ἐθνῶν, ἃς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐμηχανήσαντο, δῆλον· οὐ μὴν οὐδὲ ἐνταῦθα τῶν προκειμένων ἐναλλάξας ἀκολουθίαν, ἐπ' ἐκδικίᾳ τοῦ βασιλέως Ἰδουμαίας ἐπάγει ταῦτα φησίν· ὅς γε καὶ Ἰδουμαίοις τὰ ὅμοια ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἠπείληκὼς ὦπται· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν τῶν Ἰουδαίων βασιλεὺς ἠβουλήθη ποτὲ πρὸς εἰρήνην καὶ φιλίαν νεῦσαι τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀγανακτήσαντες δὲ ἐπὶ τούτοις οἱ Μωαβῖται ἐπεστράτευσάν τε κατὰ τοῦ Ἰδουμαίας ἀπεχθείᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ νενικηκότες ὥσπερ τινὰ θυσίαν ἐπινίκιον τοῖς εἰδώλοις τοῖς οἰκείοις τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰδουμαίας προσήγαγον τὴν σφαγὴν, ἔτι καὶ ὁλοκαυτώσαντες αὐτὸν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ· τοῦτο οὖν λέγει τὸ κατέκαυσαν ὀστᾶ βασιλέως Ἰδουμαίας εἰς κονίαν, τὴν προσαγωγὴν λέγων καὶ τὴν σφαγὴν ἐφ' ἧπερ ὥσπερ ὁλοκαυτοῦντες αὐτὸν εἰς κονίαν αὐτοῦ τὰ ὀστᾶ μεταβεβλήκασιν· ὀργίζεσθαι μὲν οὖν κατὰ τῶν Μωαβιτῶν λέγει, ὑπὲρ τῆς αἰτίας δι' ἣν ἀπεχθείᾳ τῇ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας τοσαύτην ἐπε-
v. 2. δείξαντο κατὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰδουμαίας τὴν ὀργήν· ὑπὲρ δὲ τούτων τί; " Ἐξα-
„ ποστελῶ πῦρ ἐπὶ Μωὰβ, καὶ καταφάγεται θεμέλια τῶν πόλεων αὐτοῦ· καὶ
„ ἐναποθανεῖται ἐν ἀδυναμίᾳ Μωὰβ μετὰ φωνῆς καὶ μετὰ κραυγῆς σάλπιγγος·
v. 3. „ καὶ ἐξολοθρεύσω κριτὰς ἐξ αὐτοῦ, καὶ πάντας ἄρχοντας αὐτοῦ ἀποκτε-
„ νῶ μετ' αὐτοῦ, λέγει κύριος. „ Ἐπελεύσεται γάρ φησιν ὁ πόλεμος, πάσας αὐτῶν ἀφανίζων τὰς πόλεις· ὡς εἰς ἐσχάτην κατενεχθέντας ἀσθένειαν, καὶ μὴ δὲ ἀρκοῦντας πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς κακῶν μετὰ με-

γίστης τινὸς φωνῆς τε καὶ κραυγῆς τῶν πολεμικῶν σαλπίγγων θάνατον ὑπομεῖναι· συντόμως τε εἰπεῖν τοσοῦτος ὄλεθρος αὐτῶν ἔσται, ὡς μὴ κριτὴν αὐτῶν μὴ δὲ ἄρχοντα περιληφθῆναι μηδένα, πάντων αὐτῶν ἀπολωλότων καθάπαξ.

Οὕτω δὲ τὰ τοῖς περιοίκοις συμβησόμενα ὑπὲρ τῆς εἰς τῶν ἰσραηλί-
τας παρανομίας εἰρηκὼς ὁ προφήτης, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὰ τῷ λαῷ συμ-
βησόμενα, δεικνὺς ὅτι ἐκεῖνοί τε ὑπὲρ τῆς εἰς τούτους ἀδικίας ἤμελλον τιμω-
ρεῖσθαι, ὡς ἂν εἰς θεὸν ὥσπερ προσήκειν αὐτῶν συνέβαινε τοῦτο πλημμελοῦν-
τες τῷ τρόπῳ· οὗτοί τε οὐ διαφεύξονται τὴν τιμωρίαν ἀγνώμονες περὶ θεὸν
γεγονότες· μέμνηται μέν τοι πρότερον τῆς τῆς Ἰούδα φυλῆς ὡς ἂν μάλιστα τι-
μωρίας ἀξίων, ὑπὲρ ὧν περὶ τὸν ναὸν τυγχάνοντες τὸ θεῖον, οὐθενὸς ἧττον
ἠσέβουν· λέγει δὲ οὕτως. “ Τάδε λέγει κύριος· ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν v. 4.
„ Ἰούδα καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς. „ Ἠσεβηκότας
καὶ τούτους πολλάκις μισεῖν λέγων, ἐπειδήπερ ἐπιμεμενήκασι τῇ ἑαυτῶν ἀσε-
βείᾳ· εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν λέγων τῆς τιμωρίας “ ἕνεκεν τοῦ ἀπώσασθαι αὐτοὺς τὸν
„ νόμον κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο· καὶ ἐπλάνησεν
„ ἑαυτοὺς τὰ μάταια αὐτῶν ἃ ἐποίησαν, οἷς ἐξηκολούθησαν οἱ πατέρες αὐ-
„ τῶν ὀπίσω αὐτῶν. „ Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τῶν μὲν νόμων καὶ τῶν προσταγμά-
των τῶν ἐμῶν οὐθένα λόγον ποιεῖσθαι ἠβούλοντο, τῇ δὲ τῶν εἰδώλων προσανεῖ-
χον θεραπείᾳ, ἀκόλουθα τοῖς ἑαυτῶν ἐργαζόμενοι πατράσι. Τί οὖν; “ Ἐξα- v. 5.
„ ποστελῶ πῦρ ἐπὶ Ἰούδαν, καὶ καταφάγεται θεμέλια Ἱερουσαλήμ. „ Ἀφα-
νιῶ φησὶ διὰ τῶν πολεμίων τούς τε τῆς βασιλείας ἅπαντας ἐκείνης καὶ τὴν Ἱε-
ρουσαλὴμ σὺν αὐτοῖς· εὔδηλον δὲ ὅτι περὶ τῶν βαβυλωνίων ταῦτα φησίν· ἐκεῖ-
νοι γὰρ τήν τε Ἱερουσαλὴμ κατήγαγον, καὶ τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς ἔλαβον αἰχ-
μαλώτους· καί τοι γε ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τὰ εἰς τὸν Ἰσραὴλ, εἴτ' οὖν τὰς δέ-
κα φυλὰς, μηνύων κακὰ, τῶν ἀσσυρίων ὡς εἰκὸς ἐπιμέμνηται, οἵπερ οὖν αὐτοὺς
καὶ αἰχμαλώτους λαβόντες ἀπῆλθον· ὡς δῆλον εἶναι ὅτι μίαν τινὰ αἰχμαλω-
σίαν ἡγεῖται τὴν περὶ τὸν λαὸν ὑπό τε ἀσσυρίων γεγενημένην καὶ τῶν βαβυλω-
νίων· εἰ καὶ ἕτεροι μὲν ἦσαν οἱ τὰς δέκα λαβόντες φυλὰς, οἱ ἀσσύριοι, λέγω·
βαβυλώνιοι δὲ οἱ τοὺς τῆς Ἰούδα λαβόντες φυλῆς· καί τις καὶ χρόνος ἐν μέ-
σῳ γεγόνει· ἐπειδὴ τὴν παντὸς λαοῦ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦτον συνέβη πληρωθῆ-
ναι τὸν τρόπον· ἀρξαμένην μὲν ἀπὸ τῶν δέκα, περαιωθεῖσαν δὲ εἰς τοὺς τῆς Ἰού-
δα φυλῆς· διόπερ καὶ οἱ προφῆται τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα ἐξαγγέλλοντες,
ποτὲ μὲν ἐκείνων, ποτὲ δὲ μέμνηται τούτων, ὡς ἀμφοτέρων εἰς τὸν λαὸν συντε-

λούντων, πρὸς μίαν τε τινὰ τῆς κοινοῦ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀναφερομένων· κἂν εἰ
διῃρημένοις πῶς γεγόνει τοῖς καιροῖς.
v. 6. " Τάδε λέγει κύριος· ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Ἰσραὴλ καὶ
" ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτόν. " Εἶτα εἰρηκὼς
ὅτι ὑπὲρ ὧν ἐπιτεταμένως ἠσέβουν ἀποστρέφεται δικαίως, λέγει καθε-
ξῆς καὶ τὰ τούτων πλημμελήματα πλεῖστα γε ὄντα. " Ἀνθ' ὧν ἀπέδοντο δί-
" καιον ἀργυρίου· " Δίκαιον οὐ τὸν κατ' ἀρετὴν λέγει νῦν, ἀλλὰ τὸν ὥσπερ ἐπὶ
τῆς κινουμένης ἀμφισβητήσεως δίκαια προσῆν· ἵνα εἴπῃ ὅτι χρημάτων προεδίδο-
σαν τὸν τοῖς δικαίοις ὀχυρωμένους· καὶ ἐπιτείνων τὸ λεγόμενον " καὶ πένητα
v. 7. " ἕνεκεν ὑποδημάτων τῶν πατούντων ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς. " Ἄχρι γὰρ τοσού-
του φησὶ τὴν αἰσχροκερδίαν ἐξέτειναν τὴν ἑαυτῶν, ὥστε τῶν πενήτων προδιδόναι
τὸ δίκαιον ὑπὲρ εὐτελεστάτων λημμάτων· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ὑποδημάτων τῶν
πατούντων ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς· ὅπερ ἦν ἔλεγχος σαφὴς τοῦ μηδένα λόγον ποι-
εῖσθαι τοῦ δικαίου· εἴ γε καὶ ἐπ' εὐτελέσι αὐτὰ λήμμασι διεπράττοντο εὐκόλως.
" Καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν. " Τῶν αὐτῶν λέγει· ὅτι οὐ μόνον
οὐκ ἐπήμυνον αὐτοῖς δίκαια αἰτοῦσιν, ἀλλὰ καὶ προσέπληττον ἀδεῶς· ὅθεν
ἐπάγει. " Καὶ ὁδὸν ταπεινῶν ἐξέκλιναν. " Καὶ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς φησιν
ὀρθῶς ἐχόντων μετέτρεπον εἰς τοὐναντίον τὴν κρίσιν, ἀμελοῦντες αὐτῶν διὰ τὴν
ταπεινότητα. " Καὶ υἱὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παι-
v. 8. " δίσκην· ὅπως βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν· καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν
" δεσμεύοντες σχοινίοις παραπετάσματα ἐποίουν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ οἶ-
" νον ἐκ συκοφαντιῶν ἔπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. " Δι' ὑπερβολὴν
ἀσελγείας οὐδένα λόγον οὐδὲ τῶν τῆς φύσεως ποιούμενοι νόμων, πατήρ τε καὶ υἱὸς
ἀδεῶς συνεμίγνυντο ταῖς αὐταῖς· τοσαύτης βλασφημίας παραίτιοι γινόμενοι τῷ
Θεῷ, ὃν ἐπικαλεῖσθαι ἐδόκουν· καὶ δὴ καὶ σκηνὰς ἐξ ἱματίων κατασκευάζοντες
πλησίον τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ οὐδὲ τὴν ἐγγύτητα ἐντρεπόμενοι τῶν ἁγίων, τήν τε
ἀκολασίαν ἐξεπλήρουν ταύτην· καὶ ἐκ τῆς τῶν πενήτων ἐπηρείας οὓς πολυτρό-
πως ἠδίκουν, ἑορτήν τινα μετὰ μέθης ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ συνίστων οἴκῳ.
v. 9. " Ἐγὼ δὲ ἐξῆρα τὸν ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν· οὗ ἦν καθὼς ὕψος
" κέδρου τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ ἰσχυρὸς ἦν ὡς δρῦς· καὶ ἐξῆρα τὸν καρπὸν αὐτοῦ, ἐπά-
v. 10. " νωθεν, καὶ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν· καὶ ἐγὼ ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς
" Αἰγύπτου· καὶ περιήγαγον ὑμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, τοῦ κατα-
v. 11. " κληρονομῆσαι τὴν γῆν τῶν ἀμορραίων· καὶ ἔλαβον ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφή-
" τας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν. " Καὶ ταῦτα διεπράττεσθε,

τῶν εὐεργεσιῶν οὐ μεμνημένοι τῶν ἐμῶν, οὐθ' ὅτι τὸν ἀμοῤῥαῖον οὕτως μέγαν τε
ὄντα καὶ δυνατὸν παντελῶς ἠφάνισα, οὐδὲ λείψανον αὐτοῦ τι καταλιπὼν ἐπὶ
τῆς γῆς, οὐδ' ὅτι θηλεύοντας ὑμᾶς ἐξήγαγον ἐξ Αἰγύπτου· οὐθ' ὅτι κατὰ τὴν
ἔρημον τεσσαράκοντα ὑμᾶς ἔτη διέθρεψα ποικίλως· ὥστε τὴν τῶν ἀμοῤῥαίων γῆν
τὴν οὐθὲν ὑμῖν προσήκουσαν εἰς κτῆσιν ὑμῖν παρασχεῖν· ἐφ' οἷς ἅπασι προφη-
τικῆς τε χάριτος ἐνίοις ὑμῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κοινοῦ μεταδέδωκα· καὶ δὴ καὶ τι-
νὰς τῶν ἐν ὑμῖν ἐπελεξάμην, ὡς ἂν ἐπιμελεςέρῳ τε καὶ κρείττονι προσανέχοιεν
βίῳ, κόσμον ἅπασι φέροντες τοῖς λοιποῖς. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα πρόδηλα πᾶσιν ἦν,
ὁμοίως εἰπὼν " μὴ οὐκ ἔςι ταῦτα υἱοὶ Ισραὴλ, λέγει κύριος; „ οὐ γὰρ δυ-
νατὸν ὑμῖν φησὶν ἀρνεῖσθαι ταῦτα οὕτως ἔχοντα, ἀκολούθως τοῖς ἀνωτέροις
ἐπάγει. " Καὶ ἐποτίζετε τοὺς ἡγιασμένους οἶνον· καὶ τοῖς προφήταις ἐνετέλλεσ- v. 12.
„ θε λέγοντες, οὐ μὴ προφητεύσητε. „ Διεμένετε γὰρ προδήλως εἰς τὴν χάριν
ἐξυβρίζοντες τὴν ἐμήν· τούς τε πρὸς ἀκριβέςερον ἀφωρισμένους βίον ἀναγκάζον-
τες οἴνου μετέχειν καὶ τῶν λοιπῶν ὁπόσων διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀπέχεσθαι ἔσ-
πευδον τὴν οἰκείαν, καὶ τοὺς προφήτας προδήλως κωλύοντες τὸ ἔργον ἐκτελεῖν
το οἰκεῖον· ὑπὲρ δὴ τούτων τί;

" Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κυλίω ὑποκάτω ὑμῶν, ὃν τρόπον κυλίε- v. 13.
„ ται ἡ ἅμαξα ἡ γέμουσα καλάμης· καὶ ἀπολεῖται φυγὴ ἐκδρομέως· v. 14.
„ καὶ ὁ κραταιὸς οὐ μὴ κρατήσῃ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· καὶ ὁ μαχητὴς
„ οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ ὁ τοξότης οὐ μὴ ὑποςῇ· καὶ ὁ ὀξὺς τοῖς v. 15.
„ ποσὶν αὐτοῦ οὐ μὴ διασωθῇ· καὶ ὁ ἱππεὺς οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ·
„ καὶ ὁ κραταιὸς οὐ μὴ εὕρῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐν δυναςείαις. „ Τοιαύτας v. 16.
ὑμῖν ἐπάξω τὰς τιμωρίας, ὥςε δίκην ἁμάξης ἄγαν πεφορτισμένης καὶ πολλὴν
ἐκ τοῦ βάρους τῶν ἐπικειμένων ἐν τῷ ἕλκεσθαι τὸν τρισμὸν ἀποτελούσης, πιεζομέ-
νους ὑμᾶς τῷ βάρει τῶν κακῶν, ὀλολυγαῖς τε καὶ ςεναγμοῖς μετὰ πολλῆς κε-
χρῆσθαι τῆς ἐπιτάσεως· ὡς μή τε τῷ πρὸς δρόμον ἠκονημένῳ δυνατὴν εἶναι τὴν
ἀπὸ τῶν κακῶν φυγὴν, μή τε ἢ ἰσχυρῷ τῆς περιούσης εἶναι τί δυνάμεως ὄφελος,
μή τε τῷ περὶ μάχην καὶ πόλεμον παρεσκευασμένῳ δυνατὸν εἶναι ἐντεῦθεν
εὑρέσθαι τινὰ σωτηρίαν· ἀνυπόςατον ἢ εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ τῷ περὶ τὴν τοξεί-
αν ἐμπείρῳ μὴ δύνασθαι ἢ μὴ ἢ ὀξύτητι ποδῶν κεχρημένον εὑρέσθαι τινὰ
σωτηρίαν· ἀλλὰ μὴ ἢ ἐφ' ἵππων ἐλαύνειν εἰδότα· τούς τε ἐπὶ ἰσχύϊ μέγα
φρονοῦντας, μὴ ἢ εὑρίσκειν ὅπως ἂν τῇ περιούσῃ χρήσαιντο δυνάμει· ταῦτα
εἰς ἀπόδειξιν τῶν μεγίςων τῶν κακῶν εἰρηκὼς, ἐπάγει. " Ὁ γυμνὸς φεύξεται
„ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει κύριος. " "ἵνα εἴπῃ ὅτι ὁ περιςατος καὶ δι'

ὑπερβολὴν ἀπορίας τε καὶ εὐτελείας, οὐδὲ ἐν λόγῳ τοῖς λοιποῖς ὑπάρχων, οὗτος μόνος εὕρετο ἂν τότε σωτηρίαν, ἀμελούντων αὐτοῦ τῆς συλλήψεως διὰ τὴν εὐτέλειαν τῶν πολεμίων· εἶτα ἐπισυνάπτει τοῖς εἰρημένοις.

ΚΕΦ. Γ.

CAP. “ Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον ὃν ἐλάλησε κύριος ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ,
III. ” καὶ κατὰ πάσης φυλῆς ἧς ἀνήγαγον ἐκ τῆς Αἰγύπτου λέγων· πλὴν ὑμᾶς ἔγνων ἐκ
v. 1. ” πασῶν φυλῶν τῆς γῆς· διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμᾶς πάσας τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. ”
v. 2. Μὴ γὰρ πάρεργα φησὶ ποιήσεσθε ταῦτα δὴ τὰ περὶ ὑμῶν ἀποπεφασμένα πα-
ρὰ τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ ὁ πάντας ὑμᾶς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἀπαλλάξας, ἐξ-
αίρετόν τε τότε παρὰ πάντας ἀνθρώπους περὶ ὑμᾶς τὴν κηδεμονίαν ἐπιδειξά-
μενος, οὕτω δὴ καὶ νῦν ἀποφαίνεται ταῦτα περὶ ὑμῶν δικαίαν ἀπειλῶν τὴν
v. 3. τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν οὕτως ἀγνώμονες περὶ τὸν τοσοῦτον γεγόνατε εὐεργέτην. “ Εἰ
” πορεύσονται δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ καθόλου, ἐὰν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτούς. ” Εἰς
βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, καὶ ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ὡς ἔτυχεν εἰρῆσθαι τὰ εἰρημένα, ἐπά-
γει ταυτὶ τοιοῦτό τι λέγων· εἰ ἐγχωρεῖ φησὶ δύο κατὰ ταυτὸν μακρὰν ἀνύον-
τας ὁδὸν διὰ παντὸς ἀλλήλους κρύψαι τῆς ὁδοῦ τὴν αἰτίαν, καὶ μὴ κοινώσασθαι
ἑαυτοῖν περὶ ταύτης, καὶ δὴ καὶ κοινῇ γνώμῃ τὴν ὁδοιπορίαν ἀνύσαι, ἐνδέξεται
v. 4. καὶ τοὺς πολεμίους μὴ κατὰ γνώμην τοῦ θεοῦ ἐλθεῖν ἐφ' ὑμᾶς· “ Εἰ ἐρεύξεται
” λέων ἐκ τοῦ δρυμοῦ αὐτοῦ, θήραν οὐκ ἔχων· εἰ δώσει σκύμνος φωνὴν αὐ-
” τοῦ καθόλου, ἐὰν μὴ ἁρπάσῃ τί. ” Εἰ ἐνδέχεται φησὶ λέοντα ἢ ἐκ τῆς
μάνδρας βοῆσαι τῆς οἰκείας, μὴ θήρας ἔχοντα προσδοκίαν· εἰ καὶ ἑωρακότα τί,
μὴ ἁρπάσαι· καὶ γὰρ καὶ σκύμνον πάλιν τὸν λέοντα λέγει· ὡς ὅτ' ἂν εἴπῃ· τί
ἐστιν ἄνθρωπος, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου; εἰ τοίνυν ταῦτα φησὶν οἷόν τε γενέσθαι,
ἐνδέχεται καὶ τὸν πολέμιον τὸν ὑμέτερον τῇ ἐφ' ὑμᾶς ὁρμῇ χρήσασθαι, μὴ πάν-
v. 5. τας ὑμᾶς ὥσπερ τινὰ συλλαμβάνοντα θήραν. “ Εἰ πεσεῖται ὄρνεον ἐπὶ τὴν
” γῆν ἄνευ ἰξευτοῦ· εἰ σχασθήσεται παγὶς ἐπὶ τῆς γῆς, ἄνευ τοῦ συλλα-
” βεῖν τί· ” Ὡς γὰρ τά τε ὄρνεα φησὶν ὑπὸ ἰξευταῖς λαμβάνεσθαι εἴωθεν· αἵ
τε παγίδες τηνικαῦτα ἐκπίπτειν, ἐπειδ' ἂν τι καὶ συλλαμβάνειν μέλλωσιν,
οὕτω καὶ ὑμᾶς τὸ τοσοῦτο μεῖναι τῶν κακῶν ἀνάγκη, τῶν πολεμίων κατὰ γνώμην
θείαν ἐπιόντων τε καὶ συλλαμβανομένων, καὶ δὴ καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγόν-
v. 6. των ὑμᾶς· “ Εἰ φωνήσει σάλπιγξ ἐν πόλει, καὶ λαὸς οὐ πτοηθήσεται. ”
Εἰ ἐνδέχεται ἀθρόον σάλπιγγος ἐν πόλει βοησάσης, μὴ πᾶσι πτόησιν ἐγ-

γενέσθαι ἐπὶ τῇ τῶν γινομένων ἀδηλίᾳ, ἐνδέξεται καὶ ὑμᾶς ἀθορύβως καὶ ἀβλα-
βῶς τοῦ πολεμικῆς ἀκοῦσαι σάλπιγγος. “ Εἰ ἔσαι κακία ἐν πόλει, ἣν κύ-
„ ριος οὐχ ἐποίησεν. „ Ὡς δὲ ταῦτα ἀδύνατον μὴ καθ' ὃν ἔφη γενέσθαι
τρόπον, οὕτως ἀδύνατον καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν συμβῆναι κακὰ,
μὴ Θεοῦ ἐπαγαγόντος ὑμῖν.

“ Διότι μὴ ποιήσῃ κύριος ὁ Θεὸς πρᾶγμα, ἐὰν μὴ ἀποκαλύ- v. 7.
„ ψῃ παιδείαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας. „ Οὐ
τοίνυν οὐδὲ ἡμεῖς μάτην φθεγγόμεθα, ἀλλ' ὁπόσα Θεὸς δέδωκεν ἡμῖν
εἰπεῖν· ὃς πρὸ τῶν πραγμάτων βούλεται δι' ἡμῶν μηνύεσθαι τὰ ἐσό-
μενα, καὶ ἅπερ εἰς παίδευσιν ἐπάγειν μέλλει τὴν ὑμετέραν· ὡς ἂν εἰδείη-
τε τῶν ἐπαγομένων ὑμῖν κακῶν τὴν αἰτίαν, παρ' ὅτου τε καὶ ὑπὲρ ὧν ἐπάγεσθαι
μέλλει. “ Λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; κύριος ὁ Θεὸς ἐλάλησε, καὶ v. 8.
„ τίς οὐ προφητεύσει; „ Οὔτ' οὖν λέοντος φθεγγομένου μέγα, δυνατὸν μὴ
φόβῳ λαμβάνεσθαι τὰ κτήνη· Θεοῦ τε ἀποφαινομένου, οὐκ ἔσιν ἡμᾶς μὴ μετὰ
δέους ὑπηρετεῖσθαι τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν. “ Ἀπαγγείλατε χώραις ἐν ἀσσυρίοις, v. 9.
„ καὶ ἐπὶ τὰς χώρας ἐν γῇ Αἰγύπτου· καὶ εἴπατε, συνάχθητε ἐπὶ τὰ ὄρη
„ Σαμαρείας, καὶ ἴδετε θαυμασὰ πολλὰ ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ καταδυναστείαν
„ ἐν αὐτῇ· καὶ οὐκ ἔγνω ἃ ἔσαι ἐναντίον αὐτῆς, λέγει κύριος. „ Ὡς γὰρ πισ- v. 10.
τωσάμενος τὸ κατὰ γνώμην Θεοῦ μηνύειν αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, πάντες δὴ φησὶν
ἀσσύριοί τε καὶ αἰγύπτιοι ἥκετε ἐπὶ τὴν Σαμάρειαν ὀψόμενοι ἡλίκῃ κατὰ τῶν ἀσθε-
νεστέρων κέχρηνται τῇ δυναστείᾳ· οὐκ ἀναλογιζόμενοι οἷα πείσονται ὑπὲρ τού-
των, ὀργιζομένου κατ' αὐτῶν τοῦ Θεοῦ· γνώσεσθε γὰρ ὅτι δικαίαν αὐτοῖς ὑπὲρ
ὧν διαπράττονται τοιαύτην ἐπάγει τὴν τιμωρίαν· πεπολιορκηκότες γὰρ αὐτοὺς
ἀσσύριοι τοὺς καταπεφευγότας ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐξείλκυσάν τε ἐκεῖ-
θεν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐτιμωρήσαντο τῆς Αἰγύπτου· ὡς καὶ παρὰ τῷ Ὠσηὲ φησὶν,
ὅτι πορεύσονται ἐκ ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ
θάψει αὐτοὺς Μαχμάς· διὰ τοῦτο οὖν πρὸς ἐκείνους φησὶν, ὡς ἂν μαθεῖν
ὀφείλοντας τῆς τιμωρίας αὐτῶν τὴν αἰτίαν. “ Οἱ θησαυρίζοντες ἀδικίαν καὶ τα-
„ λαιπωρίαν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν. „ Πολλῇ γὰρ τινὶ καὶ ἀμετρήτῳ κέχρην-
ται τῇ κατὰ τῶν πενήτων ἀδικίᾳ, διαφόρως αὐτοὺς περιβάλλοντες ταῖς ἐπηρείαις.

“ Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος ὁ Θεός· Τύρος καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημω- v. 11.
„ θήσεται, καὶ κατάξει ἐκ σοῦ τὴν ἰσχύν σου, καὶ διαρπαγήσονται αἱ χῶραι σου. „
Ὑπὲρ δὴ τούτων φησὶν ἐπάγει τὸν ἀσσύριον ὑμῖν ὁ Θεὸς, ὃς Τύρον τε καὶ
πᾶσαν σου τὴν περικειμένην γῆν, ἵνα εἴπῃ πάντας τοὺς περιοικοῦντας, ἐρήμους

ἐργάσεται· ὡς μὴ δὲ μίαν ἐλπίδα μὴ δὲ σοὶ σωτηρίας ὑπολελεῖφθαι ὑπὸ το-
σούτου πολιορκουμένῳ πολεμίου· ἀφανίσας γὰρ ἅπαντα τὰ τῶν περιοίκων, ἅπα-
σαν καὶ σοῦ δι' ἁρπαγῆς ποιήσεται τὴν χώραν· ὡς μηδὲν περιλειφθῆναι τῶν λό-
γου πῶς ἀξίων εἶναι δοκούντων ἐν σοί· εἶτα καὶ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν ἧς ὑπο-
v. 12. στήσονται τὴν βαρύτητα σημαίνων " τάδε λέγει κύριος, ὃν τρόπον ὅτ' ἂν ἐκ-
" σπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος λέοντος δύο σκέλη ἢ λοβὸν ὠτίου, οὕτως
" ἐκσπασθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ κατέναντι
" φυλῆς Δαμασκοῦ. " Τοσαύτη γὰρ ὑμῶν φησὶ γενήσεται ἡ ἀπώλεια, ὥστε
ἄγαν ὀλίγων περισωθέντων μηδὲν ἀπεοικέναι τὸ πρᾶγμα προβάτου ληφθέν-
τος τε ὑπὸ λέοντος καὶ καταναλωθέντος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόγις βραχέα
τινὰ μέρη ἐξ αὐτοῦ δυνηθῆναι τὸν ποιμένα ἐκπεπτωκότα τοῦ στόματος τοῦ λέ-
οντος λαβεῖν· καὶ ταῦτα γε, ὧν ὑπερορᾷ ὡς ἀσάρκων τε καὶ πρὸς τροφὴν οὐκ
ἐπιτηδείων· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ δύο σκέλη ἢ λοβὸν ὠτίου· οὕτως ὀλίγοι τι-
νὲς καὶ εὐτελεῖς ἐν τῷ πολέμῳ περιλειφθήσονται τούτῳ, ἐκ τῶν τὴν Σαμάρειαν
οἰκούντων κατέναντι τῶν δαμασκηνῶν· οὓς ὁμοίως ἑαυτοῖς ἀπολλυμένους ὄψον-
ται ὑπὸ τῶν πολεμίων· καὶ γὰρ καὶ τῆς Τύρου πρότερον καὶ νῦν τῆς Δαμασκοῦ μνή-
μην ἐποιήσατο, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν· ὅτι μὴ δὲ τῶν περιοίκων
ἔνεστι τινὰ ἐν τῇ τῶν ἀσσυρίων ἐφόδῳ διαφυγεῖν· καὶ γὰρ εἶχεν αὐτῷ χώραν τὸ
λεγόμενον ἁπάντων ἐκείνων ἐν προοιμίοις δεδηλωκότι τὴν ἀπώλειαν.
v. 13. " Ἱερεῖς ἀκούσατε καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, λέγει κύριος ὁ θεὸς
v. 14. " ὁ παντοκράτωρ· διότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅτ' ἂν ἐκδικῶ ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ'
" αὐτόν· καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθήλ· καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα
v. 15. " τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ συντρίψω καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν πε-
" ρίπτερον ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινόν· καὶ ἀπολοῦνται οἱ οἶκοι οἱ ἐλεφάντινοι, καὶ ἀφα-
" νισθήσονται ἕτεροι πολλοί, λέγει κύριος. " Ταῦτα δὴ φησὶν ἀκουσάτωσαν μάλισ-
τα πάντων οἱ τὴν ἀσεβῆ τοῖς εἰδώλοις πληροῦντες ἱερατείαν· ὡς ἂν ἐντεῦθεν ἤδη μά-
θοιεν ὅτι ὁπότ' ἂν δίκας εἰσπράττηται τῆς ἀσεβείας τὸν λαὸν ὁ θεός, καὶ τὰ
θυσιαστήρια πάντα κατασκαφήσεται εἰδώλων, ἔργον τοῦ πολέμου γινόμενα· τὸ
γὰρ Βαιθὴλ ἀπὸ μέρους ἠβουλήθη τὰ εἴδωλα εἰπεῖν· τὸ δὲ κατασκαφήσεται
τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν· ἵνα ὅτι πᾶν τὸ μέγεθος
αὐτῶν, καὶ πᾶσα ἡ περιφάνεια ἣν εἶχον ἐκ τῆς τῶν ἀσεβῶς θρησκευόντων αὐ-
τοῖς ἐπιμελείας, ἀφανισθήσεται παντελῶς· καὶ γὰρ δὴ καὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν κα-
θελῶ φησὶν ἐκ βάθρων· περίπτερον μὲν γὰρ λέγει τὸν χειμερινόν, ὡς περιβεβλη-
μένον πανταχόθεν διὰ τὴν τοῦ κρύους προσβολήν· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πάν-

τας πανταχόθεν ἀφανιῶ τοὺς οἴκους· ὡς μὴ θερινῶν μὴ χειμερινῶν μέρος ἐν αὐτοῖς περιλειφθῆναι· καὶ τοὺς ἐπιδόξους δὲ ἐν αὐτοῖς τῶν οἴκων παντελῶς ἀφανιῶ· τοῦτο γὰρ λέγει τοὺς ἐλεφαντίνους, οἳ μετὰ πολλῶν ἑτέρων πεσοῦνται, ἅτε μιᾶς ἀποφάσεως κατὰ πάντων ἐκφερομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦ. Δ.

“ Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον δαμάλεις τῆς Βασανίτιδος, αἱ ἐπὶ τῷ ὄρει CAP. IV.
„ Σαμαρείας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοὺς, καὶ καταπατοῦσαι πένητας, καὶ λέ-
„ γουσαι τοῖς κυρίοις ἑαυτῶν, ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίωμεν. „ Ἐντεῦθεν τρέπει v. 1.
πρὸς τὰς γυναῖκας τὸν λόγον, αἳ πρὸς ἄπρακτον καὶ ὑπερήφανον νεύσασαι βίον,
τούς τε πένητας ἠδίκουν ἐκ τῆς περιούσης δυναστείας· τούτῳ συγκεχρημέναι, καὶ δὴ καὶ
κατάρχουσαι τῶν ἀνδρῶν τῶν οἰκείων, εἰς ὑπουργίαν ἀπρεπῶν ἐχρῶντο πραγ-
μάτων· οἷον τί καὶ παρὰ τῆς Ἰεζάβελ ἐφαίνετο γεγονός· ὅτε ὁ μὲν Ἀχαὰβ
τὴν ἀντίρρησιν ᾐδέσθη τοῦ Ναβουθαὶ δικαίαν οὖσαν· ἡ δὲ μιαρῷ καὶ ἀναιδεῖ καὶ
φονικῷ τρόπῳ χρωμένη, οὐδὲ ἀνελεῖν ὤκνησε τὸν Ναβουθαὶ, ὡς ἂν ἀφέλοιτο
αὐτοῦ τὸν ἀμπελῶνα, ὃν εἰκότι λόγῳ διδόναι οὐκ ἠνείχετο· καλεῖ δὲ αὐτὰς
δαμάλεις μὲν τῆς Βασανίτιδος, ὡς ἂν ἀγρίων μάλιστα καὶ ἀνημέρων οὐσῶν τῶν
ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τρεφομένων δαμάλεων· εἰρηκὼς δὲ τὴν εἰς τοὺς πένητας αὐ-
τῶν ἀδικίαν, ἐπήγαγε τὸ, αἱ λέγουσαι τοῖς κυρίοις ἑαυτῶν, ἐπίδοτε ἡμῖν
ὅπως πίωμεν· ἵνα εἴπῃ ὅτι οὐδὲ τοῖς ἑαυτῶν ἀνδράσιν, οὓς ἐχρῆν ὡς ἡγου-
μένους αἰδεῖσθαι διὰ τὴν τῆς φύσεως τάξιν, ὀκνοῦσαι πρὸς τὴν ἀσέλγειαν τὴν ἑαυ-
τῶν ἀποκεχρῆσθαι· μόνον δὲ οὐκ ἐπιτάττουσαι αὐτοῖς ἅπαντα ποιεῖν ὁπόσα
περ ἂν πρὸς τὴν αὐτῶν ἀσέλγειαν συνεργῇ· τί οὖν; “ Ὀμνύει κύριος κατὰ τῶν v. 2.
„ ἁγίων αὐτοῦ, διότι ἡμέραι ἔρχονται ἐφ’ ὑμᾶς, καὶ λήψονται ὑμᾶς ἐν ὅπλοις·
„ καὶ τοὺς μεθ’ ὑμῶν εἰς λέβητας ὑποκαιομένους ἐμβαλοῦσι· καὶ ἐξενεχθήσεσθε v. 3.
„ γυμνοί, γυνὴ καὶ ὁ ἀνὴρ ἀπέναντι ἀλλήλων· καὶ ἀποῤῥιφήσεσθε εἰς τὸ ὄρος
„ Ἀρμανὰ, λέγει κύριος. „ Ἀπεφήνατο φησὶν ὁ Θεὸς ἃ μὴ δὲ μεταβολὴν
δυνατὸν δέξασθαι· τοῦτο γὰρ τὸ ὀμνύει δηλοῖ· ὅτι παρέσαι καιρὸς ἐν ᾧ τού-
των δώσετε δίκας· ἐπελεύσονται γὰρ ὑμῖν πολέμιοι, οἳ λαβόντες ὑμᾶς αἰχμα-
λώτους, ἀνηκέστοις ἐμβαλοῦσι κακοῖς, ὥστε κατὰ ταυτὸν πάντων τῶν
περιόντων νῦν ἀγαθῶν γυμνωθέντας, ὁμοῦ τάς τε τοιαῦτα ἐργαζομένας γυ-
ναῖκας, καὶ τοὺς ὑπηρετουμένους αὐταῖς πρὸς τὰ τοιαῦτα ἄνδρας, αἰχμαλώτους
ἐπὶ τὴν τῶν ἀσσυρίων ἀπαχθῆναι χώραν· Ἀρμανὰ γὰρ τὸ ἀρμενίων ὄρος καλεῖ,
ὅπερ ὑπὸ τὴν ἀσσυρίων ὂν ἐτύγχανε τότε βασιλείαν.

v. 4. "Εἰσήλθετε Βαιθὴλ, εἰς καὶ ἠνομήσατε· καὶ εἰς Γάλγαλα, καὶ ἐπληθύνατε τοῦ ἀσε-
„ βῆσαι· καὶ ἠνέγκατε πρωῒ θυσίας ὑμῶν, καὶ εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα ὑμῶν·
v. 5. „ καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν." Ἐνταῦθα καὶ περὶ
τὰ εἴδωλα αὐτοῖς σπουδὴν ὀνειδίζει· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ εἰς Βαιθὴλ καὶ εἰς Γάλγαλα
εἰσήλθετε· ἐκ τούτου εἰωθότως τὴν περὶ τὰ εἴδωλα θεραπείαν δηλῶν· καὶ μετὰ
πολλῆς μὲν ἠσεβεῖτε τῆς προθυμίας· προσήγετε δὲ σπουδῇ καὶ τὰς θυσίας· τὸ
δὲ εἰς τὴν τριημερίαν, ἢ διὰ τριῶν ἡμερῶν εἰπεῖν βούλεται, εἰς δήλωσιν τοῦ συνε-
χῶς τὴν προσαγωγὴν τῶν θυσιῶν ποιεῖσθαι· ἢ τρόπον τινὰ καθ' ὃν
τὰς θυσίας ἐπετέλουν τότε τοῖς εἰδώλοις· αὐτόθι δὲ καὶ τὰς δεκάτας προσε-
φέρετε, καὶ νόμον τινὰ ἀναγινώσκετε τὸν ὑμῖν δοκοῦντα· τὰς συνθήκας ἐπ' αὐ-
τῷ πρὸς τὰ εἴδωλα ποιούμενοι· καὶ συντόμως εἰπεῖν ἅπαντα δὴ ἃ προσῆκον
ἦν ὑμᾶς κατὰ τὸν νόμον τὸν θεῖον ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀποπληροῦν τῷ Θεῷ, ταῦ-
τα ἐν τοῖς προῤῥηθεῖσι τόποις καὶ περὶ τὰ εἴδωλα κατὰ μίμησιν τῶν ἐμοὶ δια-
τεταγμένων ποιοῦντες· οἷς καλῶς ἐπάγει "Ἀπαγγείλατε ὅτι ταῦτα ἠγά-
„ πησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει κύριος ὁ Θεός." Γενέσθω δὴ πᾶσι κατα-
φανὴς αὐτῶν ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδή· ὡς ἂν καὶ ὑπὲρ ὅτου διδόασι δίκας,
v. 6. γένοιτο δῆλον· τί γάρ; "Καὶ ἐγὼ δώσω ὑμῖν γομφιασμὸν ὀδόντων ἐν πά-
„ σαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν· καὶ ἔνδειαν ἄρτων ἐν πᾶσι τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ
„ οὐκ ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει κύριος." Καὶ γὰρ καὶ συντριβὴν ὑμῶν
ἐργάσομαι πλείστην, καὶ τῇ τῶν ἀναγκαίων ἐνδείᾳ περιβαλῶ· καὶ οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ
σωφρονισθέντες νεύσετε πρός με· γομφιασμὸν γὰρ ὀδόντων τὴν ἄγαν συντριβὴν
λέγει, ὡς καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ τὸ, ὁ Θεὸς τοὺς ὀδόντας αὐτῶν συν-
τρίψει ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν ὁ κύριος·
βουλομένῳ τὴν ὑπερβάλλουσαν εἰπεῖν συντριβὴν, ὡς ἄχρι τῶν ὀδόντων ἐσομένην
καὶ τῶν γομφίων.
v. 7. "Καὶ ἐγὼ ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ θε-
„ ρισμοῦ, καὶ βρέξω· μερὶς μία βραχήσεται· καὶ μερὶς ἐφ' ἣν οὐ βρέξω ξη-
v. 8. „ ρανθήσεται· καὶ συναθροισθήσονται * δύο καὶ τρεῖς πόλεις εἰς πόλιν μίαν τοῦ πιεῖν
„ ὕδωρ· καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι· καὶ οὐκ ἐπεστράφητε πρός με, λέγει κύριος."
Ἀφεῖλον δὲ ὑμῶν καὶ τὸν ὑετὸν, ὥστε ἀκαρπίᾳ περιπεσεῖν μεγίστῃ· τὸ γὰρ πρὸ
τριῶν μηνῶν τοῦ θερισμοῦ τοῦτο λέγει· ἐπειδὴ ἡ ἐκ τότε ἄχρι τέλους γινομένη
ἀβροχία, παντελῆ μὲν τῶν καρπῶν ἐργάζεται τὸν ἀφανισμόν· οὔτε ἐκτρέφεσθαι,
οὔτε πιαίνεσθαι οἵων τε ὄντων· κωλύει δὲ καὶ τὴν ἐπιτηδείαν τοῖς κτήνεσι νομὴν
ἀναδίδοσθαι ἐκ τῆς γῆς· τὰ δὲ ἑξῆς ἀπὸ τοῦ εἰωθότος λέγει· ἐπειδὴ ἐν τῇ ἄγαν

* Cod. συναθροισθήσεται.

ἀβροχίαις συμβαίνει τινὰ πολλάκις γίνεσθαι συστροφὴν μικρὰν τοῦ ἀέρος· καί
τινα καὶ ὑετὸν εὐτελῆ κατά τινας διῃρημένους γίγνεσθαι τόπους· ὧν οὐδὲν ὄφε-
λος πρὸς τὴν σύστασιν ἐστὶ τῶν καρπῶν· οὐ δοθήσεται τοίνυν ὑμῖν αὐτάρκης
πρὸς τὴν χρείαν τῶν ὑετῶν ἡ χορηγία, ἀλλὰ βραχύ τι κατὰ μέρος γενήσεται·
ὡς τὴν μὲν δοκεῖν βεβρέχθαι, τὴν δὲ καθάπαξ εἶναι ξηράν· τοῖς καρποῖς δὲ ὄφε-
λος ἐκ τῆς βραχείας καταγωγῆς προσγίνεσθαι μηδέν· μάλιστα δὲ ἔδειξε τὴν ἀβ-
ροχίαν τῷ εἰπεῖν, ὅτι καὶ πόλεις ἐπὶ τὸ αὐτὸ δύο τε καὶ τρεῖς πολλάκις γε-
νόμεναι ἀπελεύσονται εἰς τόπον ἐν ᾧπερ μάθωσι εὑρίσκεσθαι πως ὕδωρ, οὐ τὴν
χρείαν ἅπασαν οὐδ' οὕτω κομιζόμενοι, βραχείας δὲ τινὸς ψυχαγωγίας ἀπο-
λαύοντες ἐκεῖθεν· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τούτων ἔσεσθε ἑαυτῶν φησὶ βελτίους. " Ἐπά- v. 9.
„ ταξα ὑμᾶς ἐν πυρώσει καὶ ἐν ἰκτέρῳ, καὶ ἐπληθύνατε τοῦ ἀσεβῆσαι. „ Νό-
σοις ὑμᾶς περιέβαλον ποικίλαις· ὑμεῖς δὲ ἐπετείνετε τὴν ἀσέβειαν. " Οὓς ἐπλη-
„ θύνατε κήπους ὑμῶν καὶ ἀμπελῶνας ὑμῶν καὶ συκῶνας ὑμῶν καὶ ἐλαιῶνας ὑ-
„ μῶν κατέφαγεν ἡ κάμπη· καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει
„ κύριος. „ Πάντας ὑμῶν ἠφάνισα τῇ κάμπῃ τοὺς καρπούς· μεμενήκατε δὲ
οἱ αὐτοὶ καὶ οὕτως. " Ἐξαπέστειλα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου, καὶ v. 10.
„ ἀπέκτεινα ἐν ῥομφαίᾳ τοὺς νεανίσκους ὑμῶν μετὰ αἰχμαλωσίας ἵππων σου·
„ καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν ἐν τῇ ὀργῇ μου, καὶ οὐδ' οὕ-
„ τως ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει κύριος. „ Καὶ καταπεφευγότας δὲ ὑμᾶς
ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἐλπίδι σωτηρίας αὐτόθι περιβαλῶ θανάτοις τε καὶ σφαγαῖς·
ἔτι καὶ τοὺς περιλιμπανομένους ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων διὰ τῶν προσόντων αὐ-
τοῖς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπάγων· ἅπαν τε ὑμῶν τὸ πλῆθος ὥσπερ τινὶ πυρὶ
καταναλίσκων τῇ διὰ τῶν πολεμίων ὑμῖν ἐπαγομένῃ τιμωρίᾳ· μετανοήσετε δὲ
οὐδὲ τότε.

" Κατέστρεψα ὑμᾶς καθὼς κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορ- v. 11.
„ ῥα· καὶ ἐγένεσθε ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός· καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέ-
„ ψατε πρός με, λέγει κύριος. „ Τὸ τελευταῖον παντελῆ τὴν ἐρημίαν ὑμῖν
ἐπήγαγον παραπλησίως Σοδόμοις τε καὶ Γομόῤῥοις· ὥστε ὑμᾶς δίκην δαλοῦ
καταπεφλεγμένου πεπυρῶσθαι τε καὶ περιβεβλῆσθαι τοῖς ἐπαχθεῖσι κακοῖς· ἀλλ'
οὐδὲ ἐκ τούτων σωφρονισμόν τινα δεδύνησθε δέξασθαι· τοσαῦτα εἰρηκώς, ὧν
ἐπαχθέντων αὐτοῖς οὐ γεγόνασι βελτίους, ἐπάγει. " Διὰ τοῦτο οὕτως ποιή- v. 12.
„ σω σοι Ἰσραήλ· πλὴν ὅτι οὕτως ποιήσω σοι, ἑτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν
„ Θεόν σου Ἰσραήλ· διότι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ v. 13.
„ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν ὄρθρον καὶ ὁμίχλην,

„ καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς· κύριος ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ ὄνομα „ αὐτῷ. „ Ἀλλ' εἰ καὶ τοιοῦτοι γεγόνατε περὶ ἐμὲ, ἀλλ' ἐγώ γε μετὰ τὴν πεῖραν τῶν κακῶν ἐκείνων, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταστῆσαι βεβούλευμαι τὰ καθ' ὑμᾶς· εἴ περ οὖν τότε σωφρονέστεροι ἐκ τῶν τοσούτων γεγονότες κακῶν νεῦσαι πρὸς ἐμὲ βουληθείητε· ὁ γὰρ τὸ ἀέριον πνεῦμα μαλακόν τε ὂν καὶ διαλελυμένον χαῦνόν τε καὶ ἀραιὸν παντελῶς ἐπὶ τοσοῦτον συστρέφειν δυνάμενος, ὥστε καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἀποτελούμενον κτύπον τῆς βροντῆς ἀνύποιστον εἶναι τοῖς κατὰ γῆν, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τὴν καθ' ὑμᾶς μεταβολὴν ἐργάσομαι πλείστην, ἐκ τῶν ἀνελπίστων ὑμῖν σωτηρίαν ἐκφαίνων μεγίστην· μηνύω τέ σοι Κῦρον τὸν περσῶν βασιλέα, ὃς παρ' ἐμοῦ προχειρισθήσεται ἐπὶ τοῦτο ὡς ἂν πλείστων ὅσων κρατήσας, λύσειεν τε ὑμῖν τὰ κατέχοντα κακά· καὶ ἐπανελθεῖν κελεύσειεν εἰς τὰ οἰκεῖα· ὁ γὰρ τὸν ὄρθρον ἐργαζόμενος ἐκ σκότους, καὶ ὁμίχλην συνίστασθαι τὲ ἐῶν, καὶ ὑπὸ ταῖς ἀνατολαῖς διαλύων τοῦ ἡλίου, ἐν ὕψει τε καὶ ὑπεράνω πάντοτε τυγχάνων τῆς γῆς, ὁ αὐτὸς διαλύσω μὲν ὑμῖν ὥσπερ τι σκότος τὰς συμφοράς· ἐκφανῶ δὲ ἡμέρας δίκην τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἡδονήν· πᾶσαν τὲ ἀντιπράττουσαν ὑμῖν βαρύτητα ἀφελὼν, ἐπιδείξω διὰ τῆς περὶ ὑμᾶς κηδεμονίας σαφῶς ἐμαυτὸν ὑπερκείμενον τῶν ἁπάντων· ἅτε κύριος τὲ καὶ ποιητὴς τῶν ἁπάντων ὑπάρχων· δι' ὅλου δὲ ἐκ τῶν καθόλου παρ' αὐτοῦ γιγνομένων ἐπιστώσατο τὰ παρόντα· οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰ χριστὸν κέκληκε τὸν Κῦρον, οὐ τοὺς κεχρισμένους μόνον, πάντας δὲ τοὺς ἐξειλεγμένους ὅπως ποτὲ ταύτῃ καλεῖν εἰωθὼς τῇ φωνῇ· ὡς τὸ μὴ ἅπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε· χριστοὺς γὰρ ἐνταῦθα οὐ κεχρισμένους καλεῖ τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ, ὡς δὲ ἐξειλεγμένους μόνον.

ΚΕΦ. Ε.

CAP. V. “ Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον ὃν ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρῆ-
v. 1. „ νον· οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν· οὐκέτι μὴ προσθῇ τοῦ ἀναστῆναι· παρθένος τοῦ
v. 2. „ Ἰσραὴλ ἔσφαλεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς· οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτήν· „ Μηνύσας διὰ τῶν
προκειμένων τὴν λύσιν τῶν κακῶν, ἀπειλεῖ πάλιν καθὼς εἴωθε τὴν τιμωρίαν· διὰ
ταύτης μὲν φοβῶν τε καὶ σωφρονίζων, δι' ἐκείνου δὲ πρὸς μετάνοιαν ἐκκαλούμενος· θρήνου δὴ φησὶν ἄξια τὰ καθ' ὑμᾶς· πεπτώκατε γὰρ διὰ τὰς οἰ-
κείας παρανομίας πτῶμα μέγιστον, ἀφ' οὗ μὴ δὲ λύσιν ἔνεστιν ἐλπίσαι κατά
v. 3. γε τὸ μέγεθος τῶν συμβάντων· “ Διότι τάδε λέγει κύριος, ἐκ πόλεως ἐξ ἧς

„ ἐξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατόν· καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκα-
„ τὸν, ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ δέκα τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. „ Τοσαύτη γὰρ ὑμῶν
γενήσεται ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡ σφαγὴ, ὥστε μόλις μὲν ἑκατὸν ἀπὸ χιλίων· μό-
λις δὲ δέκα ἐξ ἑκατὸν καθ' ἑκάστην εὑρίσκεσθαι πόλιν· " Διότι τάδε λέγει v. 4.
„ κύριος πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραήλ· ἐκζητήσατέ με, καὶ ζήσεσθε· καὶ μὴ ἐκζητεῖ- v. 5.
„ τε Βαιθὴλ, καὶ εἰς Γάλγαλα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου μὴ
„ ἀναβαίνετε· ὅτι Γάλγαλα αἰχμαλωτευομένη αἰχμαλωτευθήσεται, καὶ Βαι-
„ θὴλ ἔσται ὡς οὐχ ὑπάρχουσα. „ Συμβουλεύω τοίνυν ὑμῖν ἰδεῖν μὲν πρὸς
ἐμὲ, ἀποστῆναι δὲ Βαιθήλ τε καὶ Γαλγάλων καὶ τοῦ φρέατος τοῦ ὅρκου, ἐν οἷσ-
περ συντρέχετε νῦν, εἴδωλά τε καὶ δαίμονας θεραπεύοντες ἐν τοῖς τόποις ἐκεί-
νοις, εὖ εἰδότες ὡς ἐρημία καὶ ταῦτα λήψεται πάντα μεθ' ὑμῶν. " Ἐκζητή- v. 6.
„ σατε τὸν κύριον, καὶ ζήσεσθε· ὅπως μὴ ἀναλάμψῃ ὡς πῦρ ὁ οἶκος τοῦ Ἰω-
„ σὴφ καὶ καταφάγῃ αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων τὸν οἶκον Ἰσραήλ. „ Ἀπέ-
μενοι δὲ τούτων, θεῷ προσανέχετε, ὥστε μὴ τὴν τιμωρίαν τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ δί-
κην πυρὸς ἅπαντας ὑμᾶς καταφλέξαι· οὐ γὰρ οἷόν τε ταῦτα ὑμῖν ἐπιπέμπον-
τος τοῦ θεοῦ, εὑρεθῆναι τὸν ἀμῦναι δυνάμενον.

" Ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθηκεν. „ v. 7.
Οὐδὲ γὰρ ἀπιστεῖν ὑμᾶς προσήκει τινὶ τῶν ἀπειλουμένων ἢ ὑπισχνου-
μένων ὑμῖν παρὰ τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ οὗτός ἐστιν ὁ κρίμα καὶ δικαιο-
σύνην εἰς ὕψος τε ποιῶν καὶ εἰς γῆν τιθείς· ἵνα εἴπῃ ὅτι οὗτός ἐσ-
τιν ὁ ἀδικουμένοις ὑμῖν ὑπὸ τῶν πολεμίων κρῖναι δυνάμενος· καὶ τιμωρήσασθαι
μὲν αὐτοὺς τοσαῦτα ὑμῖν ἐπάγοντας κακὰ, δεῖξαι δὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν κρίσιν,
ἣν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ποιεῖται, μεγάλην τε οὖσαν καὶ ὑψηλὴν καὶ
παντὸς γέμουσαν θαύματος· καὶ εἰς πτῶσιν τῶν αὐτῶν, ἐπάγει πάλιν. " Ὁ v. 8.
„ ποιῶν πάντα καὶ μετασκευάζων. „ Καὶ γὰρ καὶ ποιεῖν ἅπαντα οὐκ ὄντα, καὶ
γεγονότα μεταβάλλειν εἰς ὅ τι βούλεται, δύναται ῥᾳδίως. " Καὶ ἐκτρέπων εἰς
„ τὸ πρωῒ σκιὰν θανάτου, καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτάζων. „ Οὗτος κιν-
δύνους θάνατον ἐπάγοντας εἰς εὐφροσύνην λαμπράν τινα καὶ ἡδεῖαν μεταβάλ-
λειν αὐτάρκης· αὐτοὺς ἐν λαμπρότητι τὲ εἶναι δοκοῦντας, σκότῳ διὰ τῶν συμφο-
ρῶν περιβάλλειν δύναται ῥᾳδίως· βούλεται γὰρ κἀνταῦθα ἐκ τοῦ καθόλου συ-
στῆσαι, ὅτι αὐτάρκης καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ὡς βούλεται μεταβαλεῖν· καὶ ποτὲ
μὲν ἐκ συμφορῶν εἰς εὐημερίαν μετάγειν· ποτὲ δὲ ἐξ εὐημερίας εἰς συμφορὰς
καθιστᾷν. " Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ
„ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς, κύριος ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐ-

„ τῷ. „ Οὗτος ὁ καὶ τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ αἴρων τε διὰ τῶν νεφελῶν καὶ κατὰ
πάσης ἐκχέων τῆς γῆς, αὐτάρκης καὶ νῦν τὴν τῶν ἀσσυρίων στρατιὰν, θαλάττης
μέγεθος μιμουμένην, ἐφ' ὑμᾶς διὰ τῆς ὀργῆς ἐκχέαι τῆς οἰκείας, ὃς τῶν ἁπάν-
v. 9. των κύριος ὢν αὐτάρκης τὰ δοκοῦντα ποιεῖν. “ Ὁ διαιρῶν συντριμμὸν ἐπ
„ ἰσχὺν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπὶ ὀχύρωμα ἐπάγων. „ Οὗτος καὶ θλίψιν τὴν
ἐνοχλοῦσαν διαλύων, ἰσχυροὺς ἀπεργάζεται καὶ τοὺς ἐκ τῶν κακῶν ἠσθενηκότας·
ταλαιπωρίας τε τοὺς ἄγαν δοκοῦντας μεγάλα δύνασθαι ἀθρόον πληροῖ, ὃς βουλη-
θεὶς καὶ τὰ καθ' ὑμᾶς μετέβαλε τὲ ἐκ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὸ χεῖρον· καὶ
πάλιν ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον βουληθεὶς μεταβαλεῖ ῥᾳδίως.
v. 10. “ Ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο. „ Ἄρ-
χεται λοιπὸν πάλιν ἐντεῦθεν τὰς παρανομίας αὐτῶν ἐξηγεῖσθαι· τοὺς μὲν οὖν προφή-
τας ἐν διορθώσει τὰς παρανομίας αὐτῶν ἐλέγχειν προσταττομένους ἐμίσουν· ἐβ-
δελύττοντο δὲ καὶ ὁπόσα περ ἔλεγον αὐτοῖς, συμβουλεύοντες χωρίζεσθαι μὲν τῶν
κακῶν, αἱρεῖσθαι δὲ τὰ κρείττω· τὸ δὲ ἐν πύλαις οὕτω φησίν· ἔθος ἦν τὸ
παλαιὸν καὶ τὰς τοὺς' τῶν ἀναγκαιοτάτων πραγμάτων βουλὰς τοὺς κατὰ πόλιν
ἐν ταῖς πύλαις ποιεῖσθαι· καὶ τοῖς ἐχθροῖς πρεσβευομένοις περί τινος, πρὸς αὐ-
τοὺς ἐν ἐκείνοις ἀποκρίνεσθαι τοῖς τόποις· καὶ δὴ καὶ τὰς μείζους τῶν κρίσεων αὐ-
τόθι ποιεῖσθαι, ὡς ἂν ἅπασιν τοῖς κατὰ τὴν πόλιν εἰσιοῦσι τε καὶ ἐξιοῦσι δι' αὐ-
τῆς καταφανῆ γίγνοιτο τὰ πραττόμενα· διὰ τοῦτο ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ, οὐ
καταισχυνθήσονται ὅτ' ἂν λαλῶσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐν πύλαις· ἐπειδὴ αὐ-
τόθι τὰς ἀποκρίσεις τὰς πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἐποιοῦντο· καὶ ἠδολέσχουν κατ' ἐμοῦ
οἱ καθήμενοι ἐν πύλῃ· ὡς αὐτόθι τὰς πλείστας εἰωθότων αὐτῶν ποιεῖσθαι
συνόδους· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἐνταῦθα τοὺς ἐν πύλαις ἐλέγχοντας λέγει· ὡς
ἂν τῶν προφητῶν αὐτόθι τὰ κατὰ γνώμην θείαν κηρύττειν αὐτοῖς ἐσπουδακότων·
ἔνθα δὴ καὶ πᾶσιν ἐγίνετο καταφανῆ τὰ λεγόμενα, οὐ τοῖς οἰκείοις μόνον,
ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξωθεν, ὅπως ποτὲ εἰς τὴν πόλιν ἀφικνουμένοις· εἶτα καὶ καθεξῆς
v. 11. τὰς παρανομίας λέγων ἐκείνας, ἃς καὶ πρόσθεν εἰρήκει. “ Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν
„ κατεκονδυλίζετε πτωχὸν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτοῦ, οἴκους
„ ξεστοὺς ᾠκοδομήσατε, καὶ οὐ μὴ οἰκήσητε ἐν αὐτοῖς· ἀμπελῶνας ἐπιθυμη-
„ τοὺς ἐφυτεύσατε, καὶ οὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον αὐτῶν. „ Ἐπειδὴ γὰρ ἐπετρίβε-
τε μὲν τοῖς πτωχοῖς τὰ κακὰ, τὰ κάλλιστα δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς δι' ἁρπαγῆς
ποιούμενοι, οἴκους τε εὐπρεπεῖς ἐκ τῆς ἀδίκου κατασκευάσατε συλλογῆς· καὶ
μὴν καὶ ἀγροὺς μετὰ πολλῆς ἐξειργάσασθε τῆς ἐπιμελείας· εὖ ἴστε ὡς οὐκ ἀπο-
λαύσετε τῶν οὕτως ἐξ ἀδικίας περιγεγονότων ὑμῖν· οὔτε γὰρ ἐπὶ τῶν οἴκων με-
νεῖτε ἐκείνων· οὔτε μὴν τοὺς τῶν τοιούτων ἀγρῶν ὑποδέξεσθε καρπούς.

“ Ὅτι ἔγνων πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυραὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν, κατα- v. 12.
„ πατοῦντες τὸ δίκαιον, λαμβάνοντες ἀλλάγματα, καὶ πένητας ἐν πύλαις ἐκκλίνον-
„ τες. „ Οὐδὲ γάρ με λέληθεν τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν τε ἀσεβειῶν
καὶ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ὑμετέρων· οὐθ᾽ ὅτι τὸ δίκαιον ἀντηλλάττεσθε χρημάτων·
ἃ παρὰ τῶν ἀδικούντων κομιζόμενοι τὰς τῶν πενήτων κρίσεις εἰς τοὐναντίον ἐξέ-
πετε τῆς ἀληθείας· κἀνταῦθα δὲ τὸ ἐν πύλαις προσέθηκεν, κατὰ τὸ πρόσθεν εἰ-
ρημένον ἡμῖν. “ Διὰ τοῦτο ὁ συνιὼν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται· ὅτι v. 13.
„ καιρὸς πονηρός ἐστι. „ Ἐπαχθείσης τοίνυν τῆς ἀπειλουμένης τιμωρίας ὑμῖν,
ἅπαντες οἱ τὸ δέον συνιέναι οἷοί τε ὄντες, ὥσπερ ἐκπεπληγμένοι ἐπὶ τῷ με-
γέθει τῶν κακῶν, ἀξιοῦσιν ἡσυχίαν παρεῖναι, τὸν καιρὸν ὑπειληφότες καθ᾽ ὃν
ἔσεσθαι πόρρωθεν μεμήνυται ταῦτα. “ Ἐκζητήσατε τὸ καλὸν καὶ μὴ τὸ πονη- v. 14.
„ ρὸν, ὅπως ζήσητε· καὶ ἔσται μεθ᾽ ὑμῶν οὕτως κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκρά-
τωρ, ὃν τρόπον εἴπατε μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήκαμεν τὰ καλὰ, v. 15.
„ καὶ ἀποκαταστήσατε ἐν πύλαις κρίμα, ὅπως ἐλεήσῃ κύριος ὁ θεὸς ὁ παν-
„ τοκράτωρ τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰωσήφ. „ Ἀλλὰ γὰρ ἐν ὅσῳ τούτου και-
ρὸς, συμβουλεύω πᾶσιν ὑμῖν ἀποστῆναι μὲν τοῦ χείρονος, ἑλέσθαι δὲ τὸ κρεῖτ-
τον· οὕτω γὰρ ὑμῖν προσέσται τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀπόλαυσις, τοῦ θεοῦ τὴν οἰκείαν
παρέχοντος κηδεμονίαν, ὑπὲρ ὧν ἑλόμενοι τὰ καλὰ, ἀπεστράφητε τὰ χείρω·
καὶ εἴ γε τὴν παλαιὰν ἀλλάξαντες γνώμην, ἐν ταῖς πύλαις κατὰ τὸ εἰωθὸς τὰς κρί-
σεις ἐθέλετε ποιεῖσθαι δικαίας, τεύξεσθε τῆς θείας φιλανθρωπίας περισωζούσης
ὑμῶν τοὺς πλείστους· Ἰωσὴφ δὲ ἐνταῦθα τὰς δέκα λέγει φυλὰς, ἀπὸ τῆς ἡγου-
μένης ἐν αὐτοῖς, τῆς τοῦ Ἐφραὶμ λέγω, ὃς ἦν υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ.

“ Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ· ἐν πάσαις πλατείαις v. 16.
„ κοπετὸς, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς ῥηθήσεται θρῆνος, οὐαί, οὐαί. „ Ἐπειδὴ δὲ
ὁ τούτων ὑμῖν λόγος, θρήνων καὶ κοπετῶν ἔσται μεστὰ τά τε κατὰ πόλιν καὶ
κατὰ χώραν, ἀπὸ τοῦ πλήθους τῆς γινομένης ὑπὸ τῶν πολεμίων σφαγῆς. “ Κλη-
„ θήσεται γεωργὸς εἰς πένθος καὶ εἰς κοπετὸν καὶ εἰς εἰδότας θρῆνον· καὶ ἐν v. 17.
„ πάσαις ὁδοῖς κοπετός· διότι διελεύσομαι διὰ μέσου σου, λέγει κύριος. „
Καὶ γεωργοὶ δὲ τῶν κατὰ γῆν ἀφέμενοι ἔργων, περὶ κοπετοὺς καὶ πένθη καὶ θρή-
νων ἀσχοληθήσονται ποικιλίαν· τήν τε σφαγὴν τῶν πολεμίων καὶ τῆς γῆς τὴν ἀκαρ-
πίαν κατὰ ταυτὸν θρηνοῦντες· ταῦτα δὲ πείσονται θεοῦ διὰ τῶν πολεμίων εἰς
μέσους αὐτῶν εἰσιόντος, καὶ τοῖς τοσούτοις καὶ τηλικούτοις περιβάλλοντος κα-
κοῖς. “ Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν κυρίου· καὶ ἵνα τί ὑμῖν αὕτη ἡ ἡμέ- v. 18.
„ ρα τοῦ κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς. „ Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ πρὸς

τὸ χεῖρον παντελῶς ἐκτετραμμένοι ὡσανεὶ ψευδομένων, ἐφ' οἷς ἐμήνυον, τῶν προ-
φητῶν ἐτόλμων λέγειν, ὅτι ἐλθέτω δὴ τὰ κακὰ ἃ φατὲ καὶ μηνύετε, εἰ δή
τις ἀλήθεια πρόσεστι τοῖς λόγοις ὑμῶν· τοῦτο λέγει, ἐλεεινότατοί φησιν ἐστὲ
τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπιζητοῦντες, ἣν οὐ πιστεύοντες ἐλεύσεσθαι, ὄψεσθε τῇ πείρᾳ,
ζοφερὸν ὑμῖν τῷ πλήθει τῶν κακῶν ἐπάγουσαν σκότος· εἶτα καὶ ὑποδείγματι
τὸ εἰρημένον πιστούμενος.
v. 19. “ Ὃν τρόπον ἐὰν ἐκφύγῃ ἄνθρωπος ἐκ προσώπου τοῦ λέοντος,
„ καὶ ἐμπέσῃ αὐτῷ ἡ ἄρκος, καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἀπε-
v. 20. „ ρείσῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοῖχον, καὶ δάκῃ αὐτὸν ὄφις· οὐχὶ σκό-
„ τος ἡ ἡμέρα τοῦ κυρίου, καὶ ὁ φῶς; καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος αὐτῆς; „
Δι' ὑποδείγματος γὰρ ἠβουλήθη τῆς ἡμέρας τὴν χαλεπότητα ἐπιδεῖξαι· ὡς
γὰρ εἴ τις φησὶ καθ' ὁδὸν μὲν ἀκούσας λέοντος ἔφοδον, ἐπὶ τὴν πόλιν κατα-
δράμοι· ἐμπεσὼν δὲ ἄρκῳ κατὰ τὴν πόλιν τοὺς ἐμπίπτοντας λυμαινομένῃ, ἐπὶ
τὴν οἰκίαν εἰσπηδήσας τὴν οἰκείαν, λύσιν εὑρέσθαι τινὰ τῶν κακῶν ἐλπίζῃ· εἶ-
τα πῶς ἐπί τινι χρείᾳ τῷ τοίχῳ προσαγαγὼν τὴν χεῖρα τὴν οἰκείαν, ἀθρό-
ον ὑπὸ ὄφεως δηχθείη, οὐκ ἀνάγκη τῷ τοιούτῳ μετὰ τοσαύτην πεῖραν κα-
κῶν καὶ θόρυβον τοσοῦτον, ἀφύκτῳ περιπεπτωκότι τῇ πληγῇ τοῦ ὄφεως, σκό-
τος εἶναι τὴν ἑτέροις φαινομένην ἡμέραν; οὐδὲ διορᾶν μέντοι τῶν παρόντων
ἐκ τῶν συνεχόντων κακῶν οἵῳ τε ὄντι; μόνον δὲ οὐ παρόντα τὸν θάνατον πρὸ
τῶν ὀφθαλμῶν ὁρῶντι τῶν οἰκείων; οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς φησὶν ἀκούσαντες μὲν
πανταχόθεν τῶν πολεμίων τὴν ἔφοδον ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσελεύσεσθε· ἐκ δὲ τοῦ κατ'
αὐτὴν θορύβου διαταραχθέντες, ὃν ἀνάγκη τῶν πολεμίων ἐφεστώτων γίνεσθαι ἐν
αὐτῇ, εἰς τοὺς οἴκους εἰσελεύσεσθε τοὺς οἰκείους, περιέσται δὲ οὐδὲν οὐδὲ ἐκ τού-
του πλέον ὑμῖν, ἐκ τῶν μυχῶν τῆς οἰκίας ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξελκόντων ὑ-
μᾶς τῶν πολεμίων· πῶς δὴ τοῖς ταῦτα πάσχουσιν, οὐ σκότος εἶναι τὸν καιρὸν
v. 21. ἐκεῖνον ἀνάγκη; εἶτα εἰς τὴν τῆς μοχθηρίας αὐτῶν ἀπόδειξιν ἐπάγει. “ Μεμίση-
„ κα ἀπῶσμαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν
„ ὑμῶν. „ Διὰ γὰρ τὴν τοῦ τρόπου μοχθηρίαν ὑμῶν, καὶ τὰς ἑορτὰς ἃς ἐπιτελεῖν
v. 22. ἐπὶ τιμῇ δοκεῖτε τῇ ἐμῇ διὰ μίσους ἔχω, καὶ οὐ προσίεμαι ταύτας. “ Δι-
„ ότι ἐὰν ἐνέγκητέ μοι ὁλοκαυτώματα καὶ θυσίας ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι· καὶ
„ σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι. „ Κἂν θυσίας οὖν ἢ ὁλοκαυ-
τώματα προσφέρητε, τὴν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐμῆς σωτηρίαν ἐλπίζοντες διὰ
τούτων λαβεῖν, οὔτε δέξομαι, ἀλλ' οὐδὲ προσίξω τοῖς γινομένοις ὅλως· τί
v. 23. οὖν; “ Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ

,, ἀκούσομαι. ,, Παῦσαι δὴ καὶ τὰς ἐκ τῶν ψαλμῶν ᾠδὰς ἐπ' ἐμοὶ ποιούμενος,
ἐπεὶ μὴ δὲ τούτου μοι λόγος.
" Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρίμα, καὶ ἡ δικαιοσύνη ὡς χει- v. 24.
,, μάῤῥους ἄβατος. ,, Πρὸς γὰρ τὸν βίον φησὶν ὁρῶν τὸν ὑμέτερον,
καὶ κατ' ἐκεῖνον τὴν κρίσιν τῶν καθ' ὑμᾶς ποιούμενος, ὁρῶ δικαιοτάτην
ὑμῖν ἐπαχθησομένην τὴν τιμωρίαν, ἣν καὶ ἐπάξω πᾶσιν ὑμῖν, χειμάῤῥου δίκην
ἀδιεξοδεύτου διὰ τὸ μέγεθος παντελῶς. " Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγ- v. 25.
,, κατε τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ; ,, Ὅτι γὰρ μηδείς
μοι θυσιῶν λόγος, ἐκεῖθεν μάλιστα εἰδέναι προσῆκον ἦν ὑμᾶς, ἀφ' ὧν ἐπὶ τεσ-
σαράκοντα τοῖς ἔτεσι κατὰ τὴν ἔρημον, τοιοῦτο μὲν παρὰ τῶν πατέρων ᾔτησα τῶν
ὑμετέρων οὐδέν· αὐτὸς δὲ ἐπιμέλειαν αὐτῶν τὴν προσήκουσαν ποιούμενος διετέ-
λουν. " Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμ- v. 26.
,, φάν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς· καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασ- v. 27.
,, κοῦ, λέγει κύριος ὁ θεὸς, ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ. ,, Ἀλλὰ γὰρ συλ-
λογίζεσθαι τὸ δέον οὐ βουλόμενοι, θυσίαις με ἐκμειλίττεσθαι προσδοκᾶτε, ἄν-
δρες ἐμοῦ μὲν οὐδένα ποιούμενοι λόγον, τοῖς εἰδώλοις δὲ προσανέχειν ἐσπου-
δακότες· Μολὸχ γὰρ εἴδωλον λέγει παρ' αὐτοῖς θρησκευόμενον· σκηνὴν δὲ τοῦ
Μολὸχ, ἵνα εἴπῃ ὅτι περιέπετε τοῦ εἰδώλου τὸν ναὸν, καὶ περὶ τοῦτον ἔχετε· καὶ
δὴ καὶ περὶ ἄστρου θεραπείαν ἀσχολεῖσθε, θεοῦ προσηγορίαν αὐτῷ περιτεθει-
κότες· φασὶ δὲ τὸν ἑωσφόρον οὕτω κατὰ τὴν ἑβραίων καλεῖσθαι γλῶτταν· καὶ δὴ καὶ
περὶ τὰ εἰκονίσματα ἃ ταῖς ἑαυτῶν κατεσκευάσατε χερσὶ, περὶ ταῦτα τὴν πᾶ-
σαν ἄγετε σχολήν· εἶτα εἰδώλοις προσανέχοντες, καὶ μηδένα τὸν ἐμῆς θεραπεί-
ας ποιούμενοι λόγον, ἐκμειλίττεσθαί με προσδοκᾶτε ταῖς θυσίαις, ὧν οὐθὲν ὑ-
μῖν γενήσεται ὄφελος· ἀπαχθήσεσθε γὰρ αἰχμάλωτοι εἰς τόπους πολύ γε τῶν
περὶ ὑμᾶς ἀφεστῶτας τόπων· τὸ γὰρ Δαμασκοῦ τοῦτο λέγει· ἵνα ἀπὸ μέρους
τοὺς ἄγαν ἀπῳκισμένους εἴπῃ τόπους· ὁ γ' οὖν μακάριος Στέφανος ἐν ταῖς
πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, πρὸς ἰουδαίους τῇ μαρτυρίᾳ ταύτῃ χρησάμε-
νος, μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος ἔφη, τοὺς ἐνταῦθα μνωομένους
τόπους σαφέστερον εἰρηκώς· καὶ ἐπειδὴ περὶ ταῦτα τὴν σχολὴν ἔσχον ἀφεστῶ-
τες θεοῦ, ἐπάγει.

ΚΕΦ. ϛ.

" Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενοῦσι Σιὼν, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ CAP. VI.

v. 1. „ ὄρος Σαμαρείας. „ Ἀλλὰ γὰρ ἐλεεινότατοι πάντων ἐστὲ οἱ τὸ μὲν Σιὼν
ὄρος καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θρησκευόμενον παρεγράψασθε θεόν· τῇ Σαμαρείᾳ δὲ καὶ
τοῖς αὐτόθι ἱδρυμένοις προσέχετε εἰδώλοις· “ Ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, καὶ
„ εἰσῆλθον ἑαυτοῖς οἶκος τοῦ Ἰσραήλ. „ Οὐκ ἀναλογισάμενοι ἡλίκα παρέσχεν
ὑμῖν, ὃς ἐπὶ τοῦ Σιὼν ὄρους ἅπασαν αὐτῷ προσάγεσθαι τὴν θρησκείαν προστά-
ξας ὁ θεός· οὐδ' ὅτι πλεῖστα ὅσα ἔθνη τὲ καὶ τῶν τούτων ἄρχοντας περικό-
ψας τὲ καὶ ἀφελὼν παντελῶς, τὴν ἐν τοῖς ἐκείνων τόποις εἴσοδόν τε καὶ οἴκησιν
v. 2. παρέσχεν ὑμῖν· καὶ δεικνὺς τῆς θείας δωρεᾶς τὸ μέγεθος ὁπόσον ἐστί· “ διά-
„ βητε πάντες καὶ ἴδετε εἰς Χαλάνην, καὶ διέλθετε ἐκεῖθεν εἰς Αἰθὰμ τὴν με-
„ γάλην, καὶ κατάβητε ἐκεῖθεν εἰς γῆν τῶν ἀλλοφύλων, τὰς κρατίστας ἐκ πα-
„ σῶν τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλείονά ἐστι τὰ ὅρια αὐτῶν τῶν ὑμετέρων
„ ὁρίων. „ Περιέλθετε γάρ φησι τῶν τε ἀλλοφύλων καὶ πάντων δὴ τῶν περιοίκων
τὴν χώραν· καὶ δὴ καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἐν αὐτοῖς πόλεων ἰδόντες, δοκιμάσατε τῆς
τε χώρας τῆς ὑμετέρας τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλάτος, καὶ δὴ καὶ τῆς ἐκείνων· ὡς ἂν
ἐκ παραθέσεως γνοίητε ὅσην ὑμῖν παρὰ πάντας ἐκείνους εἰς οἴκησιν δίδωκε
γῆν, ὡς ἂν μετὰ πολλῆς ἐπ' αὐτῆς διάγοιτε τῆς εὐρυχωρίας· εἶτα πάλιν ὀνειδί-
ζει τὰς ἀτόπους πράξεις αὐτοῖς.
v. 3. “ Οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακήν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἐφαπτό-
v. 4. „ μενοι σαββάτων ψευδῶν· οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, καὶ
„ καλασπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς στρωμναῖς αὐτῶν· οἱ ἐσθίοντες ἐρίφους ἐκ
v. 5. „ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά· οἱ ἐπικρο-
„ τοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἑστῶτα ἐλογίσαντο καὶ οὐχ ὡς φεύ-
v. 6. „ γοντα· οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι· καὶ
„ οὐκ ἔπασχον ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ. „ Ἀλλὰ γὰρ ὑμεῖς εἰς πεῖραν
ἐλεύσεσθε τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἣ μέγιστον ὑμῖν ἑσμὸν ἐπάγει κακῶν· οἱ τὰ μὲν
σάββατα μετιέναι προσποιεῖσθε, οὐκ εὐσεβείας ἕνεκεν, ἀλλ' ὥστε εἰς παρανο-
μίαν καταχρήσασθαι τῇ ἀργίᾳ· πολὺν δὲ ἄχρι τῶν κλινῶν καὶ τῆς ἐν αὐταῖς στρω-
μνῆς τόν τε πλοῦτον ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν ἀσέλγειαν, ἐκ τῆς τῶν πενήτων ἁρ-
παγῆς, ἐρίφους τε καὶ βόας καὶ παντοῖα κατεσφάττετε ζῷα· ὀργάνων τε ᾠδαῖς
καὶ κρότοις κεχρημένοι χειρῶν· οἶνόν τε προσφέρεσθε διυλισμένον ὡς ἂν πλείο-
νος ὑμῖν ἐμφορεῖσθαι δυνατὸν ὑπάρχῃ· καὶ δὴ καὶ μύροις καταχρίεσθε ἐκλεκτοῖς·
καὶ ταῦτα δὴ μετιεῖτε, διαμένειν ὑμῖν τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν προσδοκῶντες, καὶ οὐ-
δὲ πώποτε ὑμῶν ἀποστήσεσθε· οὐκ ἀναλογιζόμενοι τὲ οἵαν τινὰ ὑπὲρ τούτων
ὑπομενεῖτε τὴν τιμωρίαν· συντριβὴν γὰρ τοῦ Ἰωσὴφ κἀνταῦθα πάλιν ἀπὸ μέρους

περὶ πάντας λέγει· ἵνα εἴπῃ ὅτι εἰς ἔννοιαν οὐ λαμβάνετε τὴν νῦν συντριβὴν ἣν
ὑπὲρ τούτων ὑπομένετε. " Διὰ τοῦτο νῦν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ' ἀρχῆς v. 7.
„ δυναστῶν· καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ· ὅτι ὤμοσε κύ- v. 8.
„ ριος καθ' ἑαυτοῦ λέγων· κύριος ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων διότι βδελύσσομαι ἐγὼ
„ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακὼβ, καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ μεμίσηκα, καὶ ἐξαρῶ πόλιν σὺν
„ πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. „ Ἐπειδὴ γὰρ οὐδένα λόγον τῶν ἀπειλουμένων
ποιεῖσθε, αὐτῇ τῇ πείρᾳ γνώσεσθε τῶν μηνυομένων τὴν ἀλήθειαν· ἀπαχθήσεσθε
γὰρ ἅπαντες αἰχμάλωτοι ὑπὸ ἀρχόντων δύναμιν περιβεβλημένων πολλήν· ὥστε
καὶ τὴν παρασκευὴν ὑμῖν τὴν πολεμικὴν σὺν τοῖς ἵπποις ἀφανισθῆναι παντελῶς·
ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαν ὑμῶν τὴν παρανομίαν βδελύττεται θεὸς, ἣν ἐφ' ὕβρει γε αὐτοῦ πληροῦν οὐκ ὀκνεῖτε, ὥστε καὶ τὰς πόλεις ὑμῶν καὶ τὰς χώρας τῆς ἀσεβείας
πεπληρῶσθαι ταύτης, εἰκότως ἁπάσας ὑμῶν σὺν ταῖς χώραις τὰς πόλεις μετὰ τῶν
οἰκούντων ἀφανιεῖ· εἶτα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῆς ἐρημώσεως λέγει.

" Καὶ ἔσται ἐὰν ἀπολειφθῶσι δέκα ἄνδρες ἐν οἰκίᾳ μιᾷ, ἀποθανοῦνται· καὶ ὑπο- v. 9.
„ λειφθήσονται οἱ κατάλοιποι, καὶ λήψονται οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν· καὶ παραβιῶνται τοῦ
ἐξενεγκεῖν τὰ ὀστᾶ αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου· καὶ ἐρεῖ τοῖς προεστηκόσι τοῦ οἴκου, εἰ ἔτι v. 10.
„ ὑπάρχει παρὰ σοί· καὶ ἐρεῖ, οὐκέτι· καὶ ἐρεῖ, σίγα, ἕνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι
„ τὸ ὄνομα κυρίου. „ Ἔστι μὲν ἐκ τῆς ἑρμηνείας ἀσάφεια πολλὴ συμπεπλεγμένη τῷ ῥητῷ· καὶ παρέοικέ τε τῷ ἐν τῇ κτίσει, ἔνθα περὶ τῶν συνθηκῶν λέγει, ἃς Λάβαν τε καὶ Ἰακὼβ ἐποιήσαντο πρὸς ἀλλήλους, ἐπὶ τῷ τῶν προβάτων τὰ τικτόμενα, τὰ μὲν τοῦτον τὰ δ' ἐκεῖνον ἔχειν· ἐπεὶ κἀκεῖνο ἀσαφὲς
μέν ἐστιν ἐν τῇ λέξει· ὁ δὲ νοῦς ἐπὶ τῆς ἑρμηνείας δέχεται τὴν σαφήνειαν· ἀνάγκη
δὲ καὶ τούτου τὸν νοῦν ἐκθεῖναι, ἀσαφῶς δηλούμενον ἐν τῇ λέξει· βούλεται γὰρ
εἰς ἀπόδειξιν τῆς καταληψομένης αὐτοὺς ἐρημίας ὡς ἄγαν οὔσης μεγίστης τοῦτο εἰπεῖν· ὅτι πολλάκις φησὶν ἐξ οἰκίας μεγίστης πολυανθρώπου μόγις ὑπολειφθήσονται δέκα, τῶν λοιπῶν ἀναιρεθέντων ἐν τῷ πολέμῳ ποικίλως· οἷόν τι
καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις φησίν· ὅτι ἐκ μὲν τῶν ἑκατὸν, δέκα μενοῦσιν· ἑκατὸν δὲ, ἐκ
τῶν χιλίων· εἶτα φησὶν ἀποθανόντων λοιπῶν, οἱ περιλειφθέντες πολλὴν θήσονται τὴν σπουδὴν τοῦ πάντα δὴ τῶν ἀποθανόντων τὰ σώματα καὶ ἔνδον κειμένων
ἐξενεγκεῖν τε καὶ παραδοῦναι ταφῇ· τοῦτο δὲ λέγει ὡς καὶ τοῦ πολέμου πολυτρόπους ποιοῦντος τὰς σφαγὰς, καὶ τῶν ἀναιρουμένων ποικίλως ἐν διαφόροις μέρεσι
τῆς οἰκίας κειμένων· ὡς ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει καί τινων τῶν τῆς οἰκίας μερῶν κατασπωμένων τε καὶ πιπτόντων τοῖς σώμασι· διὸ καὶ τὸ παραβιῶνται εἶπεν· δεικνὺς ὅτι παραβεβιασμένον ἐστὶν οὐκ εὔκολον ἐπιχειροῦσι πρᾶγμα, τὰ σώ-

ματα ἅπαντα βουλόμενοι ταφῇ παραδοῦναι· εἶτα φησίν· ἀπιδόντες πρὸς τὸ τῶν ἐξενεχθέντων πλῆθος νεκρῶν λόγους δή τινας ποιήσονται πρὸς ἀλλήλους διαμφισβητοῦντες· εἴ τε ἄρα πάντα ἐξενήνεγκται τὰ σώματα, εἴ τε καὶ ἔτι εἴη κείμενα ἄταφα· προσεστηκότας γὰρ τῆς οἰκίας αὐτοὺς τοὺς ὑποληφθέντας ἐξ ἁπάντων λέγει τοὺς δέκα· οἷον εἰπεῖν ὡς ἂν πρὸς ἀλλήλους ἐροῦντας τε ταῦτα· ἐπειδ' ἂν γὰρ αὐτοῖς ἐγγένηταί πως πάντα τε ἐκβαλεῖν καὶ ταφῇ παραδοῦναι τὰ σώματα, γνώσονται μὲν οὐκέτι ὄντας νεκρούς· ὁρῶντες γὰρ τὴν κατέχουσαν τὸν οἶκον ἡσυχίαν ἔκ τε τοῦ πλήθους τῶν ἀπολωλότων καὶ τῆς τῶν οἰκούντων ἐρημίας, ἄγαν ὑπολειφθέντων ὀλίγων ἐξ οἰκίας τε τοσαύτης καὶ πλήθους τῶν οἰκούντων αὐτήν· σιωπῇ δέ τινι κατασχεθέντες ἐπὶ τοσούτοις καὶ τηλικούτοις γεγονόσι κακοῖς· καὶ μόνον οὐκ ἀφωνίᾳ ληφθέντες διὰ τὴν τῶν ἐπεληλυθότων κακῶν ὑπερβολήν, ἀναλογιοῦνται τότε δὴ τῶν γεγονότων τοσούτων καὶ τηλικούτων κακῶν τὴν αἰτίαν· καὶ ὅτι ὑπὲρ ὧν δι' ἀμελείας ἔσχον τὴν τοῦ θείου θεραπείαν, ἀποστάμενοί τε τὴν ὀνομασίαν τοῦ πάντων κυρίου προσανέσχον εἰδώλοις, ταῦτα δὴ αὐτοῖς ἐπελήλυθε τὰ κακά, αἰχμαλωσία τε, καὶ οἴκων κατάπτωσις, καὶ πλῆθος ἀναιρεθέντων, καὶ οἰκούντων ἐρημία· ἐπάγει γ' οὖν ὥσπερ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων.

v. 11. “ Διότι ἰδοὺ κύριος ἐντέλλεται, καὶ πατάξει τὸν οἶκον τὸν μέ-
„ γαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασιν. „ Ὡς γὰρ τὴν αἰτίαν λέγων, δι' ἣν τοσοῦτος ἔσται πένθος τοῦ τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων ἐξενεχθέντα παραδοθῆναι ταφῇ, προσέταξε φησὶν ὁ θεὸς καὶ διὰ τοῦτο πάντα οἶκον μέγαν τε καὶ μικρόν, τὸν μὲν μερικαῖς παραδώσει βλάβαις· τοῦτο γὰρ λέγει ῥήγμασι· τὸν δὲ τοῖς καθόλου· τὸ γὰρ θλάσμασι τοῦτο δηλοῖ· οὐ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν μὲν μέγα θλάσμασι, τὸν δὲ μικρὸν ῥήγμασι πατάσσει· ἀλλ' ὅτι οὔτε μέγας οἶκος διαφεύξεται τὴν τιμωρίαν, οὔτε βραχύς· διαφόρως δὲ οἱ μέν, ἐκ μέρους δέξονται τὴν βλάβην· οἱ δέ, καὶ κατενεχθήσονται παντελῶς· οἷα δὴ γίνεσθαι πέφυκεν ἐν πολέμῳ καὶ πολιορκίᾳ πολλῇ· καὶ τὸ τῶν εἰρημένων ἀναν-
v. 12. τίῤῥητον δεικνὺς ἐπάγει. “ Εἰ διώξονται ἐν πέτραις ἵπποι. „ Ἀλλ' οὔτε ἵππους τίς κατὰ πετρῶν ἤλασεν ἄν, ἀλλ' ἔνθα συνεργεῖν τὸν τόπον συμβαίνει τῷ δρόμῳ ἵππων· οὔτ' ἂν ὑμῖν ἐπεγένετο ταῦτα, εἰ μὴ τὴν αἰτίαν αὐτοὶ παρέσχετε τοῦ τοιαῦτα παθεῖν. “ Εἰ παρασιωπήσονται ἐν θηλείαις. „ Οὐ μὲν οὐδὲ ἐν μέσῳ θηλειῶν ἵπποι γεγονότες, ἡσυχίαν ἀγάγοιεν, παρουσῶν τῶν δέξασθαι τὴν ἐξ αὐτῶν ὁρμὴν οἵων τε οὐσῶν· ὥστε οὐδὲ τοὺς πολεμίους ἡσυχίαν ἀγαγεῖν ἐφ' ὑμῖν δυνατόν, τὴν ἀφορμὴν διὰ τῆς παρανομίας δεδωκότων ὑμῶν

τὸ τοιαῦτα γενέσθαι παρ' αὐτῶν εἰς ὑμᾶς. " Ὅτι ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν κρί-
„ μα, καὶ καρπὸν δικαιοσύνης εἰς πικρίαν. „ Νῦν γὰρ φησὶν ἀφ' ὧν διεπρά-
ξασθε, πείσεσθε τοιαῦτα, εἰς ὀργὴν συγκινήσαντες τὸν Θεὸν, ὥστε κρίναι τε
τὰ καθ' ὑμᾶς· καὶ ἐπειδὴ δικαίαν εἶδεν ὑφέξοντας τὴν τιμωρίαν, τὴν τοσαύτην
ἐπαγαγεῖν ὑμῖν τῶν κακῶν τὴν πικρίαν· λέγει δὲ πάλιν καὶ τὰ παρ' αὐτῶν οὐ
δεόντως γινόμενα, ὑπὲρ ὧν δὴ τὰ προῤῥηθέντα ἐπελεύσεται αὐτοῖς κακά.
" Οἱ εὐφραινόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀγαθῷ· οἱ λέγοντες, οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ v. 13.
„ ἡμῶν ἔχομεν κέρατα; „ Ταῖς μὲν γὰρ τῶν προφητῶν συμβουλαῖς προσέχειν
οὐκ ἐθέλετε ὑπομιμνησκόντων ὑμᾶς ἁμαρτάνοντας, καὶ ἐπαναγόντων ἐπὶ τὸ
δέον· τῇ δὲ οἰκείᾳ δυνάμει λογισάμενοι τὸ πάντοτε πάντων κεκρατηκέναι τῶν
ἐχθρῶν, ἐν οὐδενὶ τῶν ἀπειλουμένων τίθεσθε τὴν βαρύτητα· ὡς ἂν ἀρκοῦντες
καὶ νῦν ἀντιστῆναι τοῖς πολεμίοις· τί οὖν;

" Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπεγείρω ἐφ' ὑμᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, φησὶ κύριος ὁ θεὸς, στρα- v. 14.
„ τιῶν ἔθνος· καὶ ἐκθλίψουσιν ὑμᾶς τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Αἰμὰθ, καὶ ἕως τοῦ χειμάῤῥου τῶν
„ δυσμῶν. „ Ὑπὲρ δὴ ταύτης ὑμῶν φησὶ τῆς γνώμης, ὁ πάντων τῶν ἁπανταχοῦ δυ-
νατῶν κύριος, ἐπαγερεῖ τοὺς πολεμίους ὑμῖν, μεγίστην ἐπάξοντας τῶν κακῶν τὴν πεῖ-
ραν, ὡς ἀπὸ Αἰμὰθ· λέγει δὲ τόπον ὁρίων προκείμενον τῶν αὐτοῖς προσηκόντων, ἄχρι
πέρατος τῶν ὁρίων ὑμῶν ἅπαντας περισχεῖν τὸ κακόν· λέγει γοῦν ἐν τῇ βα-
σιλείαις περὶ Ἱεροβοὰμ τοῦ Ἰωὰς, ἐφ' οὗπερ καὶ ὁ προφήτης γέγονεν οὗτος αὐ-
τός. " Ἀπεκατέστησε τὸ ὅριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσόδου Αἰμὰθ ἕως τῆς θαλάσ-
„ σης τῆς πρὸς ἑσπέραν. „ Ὡς δῆλον εἶναι ὅτι πέρατα τῶν Ἰσραηλιτικῶν ὁρί-
ων ἦν τὰ τοῖς ὀνομασίαις δηλούμενα ταύταις· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖθεν
ἀρξάμενον τὸ κακὸν πάντας ὑμᾶς ἐπελεύσεται· ὡς μηδενὸς δυνηθέντος τῶν
πολεμίων τὰς χεῖρας διαφυγεῖν· ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων αἴσθησιν ὑμᾶς λα-
βεῖν, ὅτι οὔτε πρότερον τί κατὰ τῶν πολεμίων δίχα τῆς θείας ἰσχύσατε ῥοπῆς·
καὶ νῦν ἐν τοσαύτῃ πείρᾳ κατέστητε κακῶν, ἐπειδὴ τῆς αὐτοῦ βοηθείας ἔξω γε-
γόνατε· τούτοις ἀποκάλυψιν προστίθησιν ἣν εἶδεν ὁ προφήτης εἰς βεβαίωσιν
τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦ. Ζ.

" Οὕτως ἔδειξέ μοι κύριος· καὶ ἰδοὺ ἐπιγονὴ ἀκρίδων ἐρχομένη CAP. VII.
„ ἑωθινή· καὶ ἰδοὺ βροῦχος εἷς Γὼγ ὁ βασιλεύς· καὶ ἔσται ἐὰν συντελέσῃ τοῦ v. 1.
„ φαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς· καὶ εἶπον, κύριε κύριε, ἵλεως γενοῦ· τίς ἀναστήσει τὸν v. 2.

v. 3. „ Ἰακὼβ, ὅτι ὀλιγοστός ἐστι· μετανόησον κύριε ἐπὶ τούτῳ· καὶ τοῦτο οὐ μὴ
„ γένοιτο, λέγει κύριος. „ Τεθεᾶσθαι γὰρ ἀκρίδων τε καὶ βρούχων λέγει πλῆ-
θος, ὧν τὸ μὲν τὸν ἀσσύριον, τὸ δὲ τὸν βαβυλώνιον ἐδήλου, ὡς ἂν ἐπελευσομέ-
νων τε καὶ ἀφανιούντων ἅπαντα, ἀκρίδος τε καὶ βρούχου δίκην· ἀλλ' ὡς εἶδον
φησὶ τὸ πλῆθος αὔταρκες ὂν ἅπαντα ἀφανίσαι τὸν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενον καρ-
πὸν, προσπεσὼν, φησὶν, ᾔτησα συγγνώμην δοθῆναι τοῖς πταίσμασι τοῖς ἡμε-
τέροις, ὁρῶν μὲν τῶν ἀπολομένων τὸ πλῆθος, ὁρῶν δὲ τῶν ὑπολειφθέντων τὴν
ὀλιγότητα· ἀνέλπιστον δὲ λοιπὸν ἡγούμενος καὶ τῶν μεμενηκότων τὴν σωτηρίαν,
εἰ μὴ Θεὸς ἵλεως τοῖς ἁμαρτήμασι γεγονὼς τοῖς ἡμετέροις, ἐπὶ τὸ κρεῖττον
μεταβάλοι τὰ πράγματα· οὐκ ἐδέξατο δέ φησι τὴν δέησιν ταύτην ὁ Θεὸς,
ἐπειδὴ μείζονα ἱλασμοῦ τῶν ἁμαρτηθέντων αὐτοῖς ἡγεῖτο τὸ πλῆθος· οὐ χρὴ
δὲ θαυμάζειν εἰ εἶπε Γὼγ ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ καὶ ἀσσυρίοις πρότερον, καὶ βα-
βυλωνίοις μετ' ἐκεῖνο, πολλοὶ καὶ τῶν σκυθικῶν ἐθνῶν συνέπραττον εἰς τὸν πό-
λεμον· ὧν περ οὖν ἐβασίλευεν ὁ Γὼγ, οὗπερ ἐμνημόνευσεν οὐχ ὡς ἄρχοντος
τοῦ πολέμου τότε, ἀλλ' ὡς τοῖς ἄρχουσι συμμαχοῦντος· οὐ γὰρ ἄδηλον ὅτι
καὶ ὁ ἀσσύριος πρότερον ἐθνῶν πολλῶν ἐκράτει, καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ βαβυλώνιος·
οὓς ἅπαντας μετὰ τῶν σατραπῶν τῶν οἰκείων, εἴτ' οὖν βασιλειῶν, οὐκ ἀπεικὸς
ἦν καὶ παρεῖναι καὶ συμπράττειν αὐτοῖς τῷ πολέμῳ. Εἶτα πάλιν ἑτέραν ἀπο-
κάλυψιν λέγει.

v. 4. “ Οὕτως ἔδειξέ μοι κύριος ὁ Θεὸς· καὶ κατέφαγε τὴν ἄβυσσον
v. 5. „ τὴν πολλήν· καὶ κατέφαγε τὴν μερίδα· καὶ εἶπον, κύριε κόπασον δή· τίς ἀνασ-
v. 6. „ τήσει τὸν Ἰακώβ; ὅτι ὀλιγοστός ἐστι· μετανόησον κύριε ἐπὶ τούτῳ· καὶ τοῦ-
„ το οὐ μὴ γένηται, λέγει κύριος ὁ Θεός. „ Ἐθεασάμην γάρ φησι πάλιν
τὸν θεὸν, καλοῦντα τὴν δίκην καθ' ἣν ἅπασι δικάζειν εἴωθε τοῖς ἀνθρωπίνοις,
μετὰ ἀκριβείας τε καὶ ἐξετάσεως πολλῆς τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομεῖν εἰωθώς·
ἐκάλεσε δὲ ἐν πυρὶ, ἐπειδὴ τοιαύτης τιμωρίας ἄξια ἡγεῖτο τὰ πεπραγμένα·
ἀφ' οὗ δή φησι τὸ τῶν ἰσραηλιτῶν πλῆθος ἀβύσσῳ παρεοικὸς καταναλισκό-
μενον ἰδὼν, πάλιν ἐβόησα γενέσθαι τινὰ μείωσιν αἰτῶν τοῦ καρποῦ· ἀπεφήνατο
v. 7. δὲ ἔσεσθαι τοῦτο Θεός. Ἀλλὰ καὶ τρίτην ἀποκάλυψιν λέγει. “ Οὕτως ἔδειξέ μοι
„ κύριος· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἑστηκὼς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου· καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐ-
v. 8. „ τοῦ ἀδάμας· καὶ εἶπε κύριος πρός με· τί σὺ ὁρᾷς Ἀμώς; καὶ εἶπον, ἀδά-
„ μαντα· καὶ εἶπε κύριος πρός με· ἰδοὺ ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ
v. 9. „ μου Ἰσραήλ· οὐκέτι μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν· καὶ ἀφανισθήσονται
„ οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος· καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐρημωθήσονται· καὶ ἀναστή-

„ σομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰεροβοὰμ ἐν ῥομφαίᾳ. „ Ἔδειξε γάρ μοι τινὰ φησὶν
ἐπ' ἀδαμαντίνου τείχους ἑστῶτα, ἔχοντα ἐπὶ τῆς χειρὸς ἀδάμαντα· ἦν δὲ ταῦ-
τα σημεῖα τὴν στερρὰν καὶ ἄλυτον ἐξενηνέχθαι κατὰ τῶν ἰσραηλιτῶν παρὰ τοῦ θεοῦ
τὴν ἀπόφασιν, ἅτε τοῦ ἀδάμαντος τῇ στερρότητι τὰ λοιπὰ νικῶντος· μετὰ πάσης
τοίνυν φησὶ τῆς στερρότητος ἐπάξω τῷ λαῷ τὰ κακά· οὐκέτι παραστέγειν αὐτοῦ
τὰς παρανομίας ἀνεχόμενος· ἀφανισθήσονται δὲ οἱ βωμοὶ πάντες, ἐν οἷς ἐπὶ
τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ τὴν ἡδονὴν ἐκαρποῦντο· καὶ πάντα δή φησι συντό-
μως ἐρημίᾳ παραδοθήσεται ὁπόσα νῦν παρ' αὐτῶν ἐπὶ θρησκείᾳ τῶν δαι-
μόνων πληροῦται· καὶ δὴ καὶ πᾶσαν τοῦ βασιλεύοντος ὑμῶν νῦν Ἰεροβοὰμ ἀφα-
νιῶ τῷ πολέμῳ τὴν δύναμιν· ἔοικε δὲ οἶκον Ἰεροβοὰμ ἐνταῦθα τὴν βασιλείαν
ἅπασαν λέγειν, ἐκ τοῦ κρατοῦντος ἅπαν σημήνας τὸ ἔθνος· δήλου γε ὄντος
ὡς ἐν τοῖς μετὰ τὸν Ἰεροβοὰμ χρόνοις ἥττων ἀσσυρίων ἔφοδος γέγονε κατὰ τοῦ Ἰσ-
ραήλ.

Τοιαῦτα δὴ τοῦ προφήτου μεμηνυκότος ἐπελεύσεσθαι τῷ ἔθνει τοῦ Ἰσραὴλ, V. 10.
ὑπὲρ ὧν ἠσέβουν τε καὶ παρενόμουν ποικίλων, Ἀμεσίας ὁ ἐν Βαιθὴλ ἱερατεύ-
ων καὶ τῆς τοσαύτης ἀσεβείας ἡγούμενος παντὶ τῷ λαῷ, συνιδὼν ὡς ἐπὶ πλέον
ταῦτα παρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενα, ἀμελεστέρους εἶναι περὶ τὴν τοῦ εἰδώλου
θεραπείαν παρασκευάσει τοὺς πλείστους, ἅτε τῷ φόβῳ προκατεχομένους τῶν
μηνυομένων παρὰ τοῦ προφήτου, πειρᾶται μὲν αὐτὸν τὸν βασιλέα Ἰεροβοὰμ
ἐπὶ τὸν προφήτην παροξῦναι· ὡς πλεῖστα ὅσα κατά τε αὐτοῦ καὶ πάσης αὐτοῦ
λέγοντα τῆς βασιλείας· καὶ ὅτι μὴ δὲ τὴν ἀκοὴν οἷόν τε ὑπενεγκεῖν τοῦ μεγέθους V. 11.
τῶν ἀπειλουμένων ἔσεσθαι παρ' αὐτοῦ· μηνύει γὰρ θάνατον μὲν τοῦ βασιλέως,
αἰχμαλωσίαν δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ· ἦν δὲ τὸ περὶ τοῦ βασιλέως προδήλως ψευ-
δὲς, ἐπεὶ μὴ δὲ εἴρητό πω τι τοιοῦτο τῷ προφήτῃ· συνέπλεξεν δὲ ὅμως αὐ-
τὸ τῇ περὶ τὸν λαὸν ἀποφάσει· ὡς ἂν τούτῳ μᾶλλον παροξύνειεν τὸν βασι-
λέα· ὡς δὲ οὐκ ἔσχε τὸν βασιλέα πειθόμενον ὁ Ἀμεσίας, δείσαντά τι κατὰ τοῦ
προφήτου ποιῆσαι κακὸν, ἀφ' ὧν ἐγνώκει παρά τε Ἠλίου καὶ Ἐλισσαίου προ-
φητευόντων τε ἤδη καὶ γεγονότων· καὶ μάλιστα ἐπειδὴ γνώμῃ τοῦ Ἐλισσαίου,
Ἰηοῦ τὸν προπάτορα τὸν ἑαυτοῦ ἐπ' ἐκδικίᾳ τῆς Ἰεζάβελ τε καὶ Ἀχαὰβ πα-
ρανομίας παρεληλυθότα εἰς τὴν βασιλείαν ἠπίστατο· ἣ καὶ εἰς αὐτὸν ἐλήλυθεν ἀπὸ
τῶν πρὸς ἐκεῖνον γεγενημένων ἐπαγγελιῶν παρὰ τοῦ θεοῦ· αὐτὸς λοιπὸν τῇ
οἰκείᾳ αὐθαδείᾳ πρὸς τὸν Ἀμὼς ὁ Ἀμεσίας φησίν. “ Ὁ ὁρῶν βάδιζε, ἐκ- V. 12.
„ χώρησον σὺ εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίου, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις· εἰς V. 13.
„ δὲ Βαιθὴλ οὐκέτι προσθήσεις τοῦ προφητεῦσαι· ὅτι ἁγίασμα βασιλέως ἐστὶ

„ καὶ οἶκος ἐστὶ βασιλείας. „ Εἰρωνικῶς ἔφη τὸ ὁ ὁρῶν· ἐπειδὴ γὰρ οὕτως ἐκάλουν τοὺς προφήτας, ὡς ἐξαιρέτους τινὰς ὄψεις κατ' ἐνέργειαν θείαν δι' ἀποκαλύψεως ὁρῶντας· καθὰ καὶ ἐν τῇ βασιλείαις φησὶν, ὅτι τὸν προφήτην ἐκάλει ὁ λαὸς ἔμπροσθεν ὁ βλέπων· εἰρωνικῶς εἶπε τὸ ὁρῶν ἀντὶ τοῦ ὁ ταῦτα ἐπαγγελλόμενος· ἄπιθι δὴ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἰούδα γῆν, ἐν ᾗ δὴ χώρᾳ ἕξει σοι ταῦτα λεγόμενα· τῶν δὲ ἐνταῦθα τόπων ἀπόσχου, ἐπειδὴ ἀφώρισται πάντα τὰ ἐνθάδε τῇ τῆς Ἰσραὴλ βασιλείᾳ· καὶ οὐ θεμιτόν σοι ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ὄντι ἐνταῦθα παρεῖναί τε καὶ λέγειν τὰ δοκοῦντα, διαταράττειν τε τὴν βασιλείαν οὕτω τὴν παρ' ἡμῖν.

Πρὸς ἃ δὴ ὁ προφήτης κατὰ θείαν ἀποκάλυψιν ἀπεκρίνατο ταῦτα.
v. 14. “ Οὔτε προφήτης ἤμην οὔτε προφήτου υἱός. „ Οὔτε γὰρ ὡς τέχνην
τινὰ μεμάθηκα ταύτην, οὐθ' ὡς κληρονομίαν ἐδεξάμην τοῦτο παρὰ τοῦ
πατρός· ἐπειδὴ χάριτός ἐστι τὸ ἔργον θείας, καὶ προσγίνεται οἷς ἂν
αὐτὸ προσεῖναι βούληται Θεός. “ Ἤμην δὲ αἰπόλος ἐγὼ καὶ συκά-
„ μινα κνίζων. „ Ἵνα εἴπῃ περὶ νομήν τε αἰγῶν ἀσχολούμενος, καὶ δὴ καὶ
κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον τὴν γῆν γεωργῶν· συκάμινα μὲν γὰρ ἀντὶ τοῦ σῦκα λέγει·
καθὼς καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ φησίν· ἀπέκτεινεν ἐν χαλάζῃ τὴν ἄμπελον αὐ-
τῶν, καὶ τὰς συκαμίνους αὐτῶν ἐν τῇ πάχνῃ· εὔδηλον γὰρ ὅτι μετὰ τῶν ἀμπέ-
λων οὐ συκάμινα ἀλλὰ συκᾶς ἀπολωλέναι ἐδήλου· τὸ δὲ κνίζων ἀντὶ τοῦ
περισκάλλων λέγει καὶ γεωργῶν· ἠβουλήθη δὲ ἐκ μέρους τῶν συκαμίνων εἰπεῖν,
v. 15. ὅτι τῷ νέμειν αἶγας καὶ πρόβατα καὶ γεωργεῖν προσανεῖχον ἀεί. Ἀλλά με τῶν
προβάτων, φησὶν, ἀποσπάσας ὁ Θεός· ὡς δῆλον εἶναι ὅτι τὸ αἰπόλος εἶπεν,
ὡς ἂν κατὰ ταυτὸν καὶ αἶγας καὶ πρόβατα νέμων, προφητεύειν ἐκέλευσε καὶ μη-
νύειν ἅπασι τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα παρ' αὐτοῦ· ἅπερ οὐκ ἐμὸν ἦν εἰ-
δέναι, ἀλλὰ τοῦ διδάσκοντος μόνου Θεοῦ, εἴς γε ἀπόδειξιν τῆς τῶν εἰρημένων
v. 16. ἀληθείας. Ἄκουε δὴ τὰ περὶ σαυτοῦ· αὐτὸς μὲν γάρ μοι κελεύεις ἀποστῆναι
τοῦ προφητεύειν ἐνταῦθα· ὡς ἂν μὴ δήμους ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν τῶν τοιούτων
v. 17. συλλέγοιμι διδασκαλιῶν. Ἴσθι δὲ πάντα γενησόμενα τὰ ῥηθέντα παρ' ἐμοῦ·
ἐπελεύσονται γὰρ οἱ πολέμιοι, οἳ πρὸς πολλοῖς ἑτέροις οἷς ποιήσουσι κακοῖς,
καὶ τῇ σῇ γυναικὶ χρήσονται μέσῃ τῇ πόλει ἀτίμως ἐξυβρίζοντες εἰς αὐτήν·
οἵ ἐκ σοῦ τε σφαγήσονται πάντες σὺν πολλοῖς ἑτέροις· ἡ προσοῦσά τέ σοι
γῆ ἐν μέτρῳ παραδοθήσεται ἑτέροις τοῖς μέλλουσι τὰ ἐνθάδε κατέχειν· τελευ-
τήσεις δὲ αὐτὸς παρ' ἀλλοφύλοις ἀνθρώποις καὶ παρανόμοις· τοῦτο γὰρ λέγει
ἀκαθάρτῳ· εἰς οὓς μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμάλωτος ἀπαχθήσῃ πάντων· ταῦτα
εἰρηκὼς τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτῷ δειχθεῖσαν ἀποκάλυψιν ἐπάγει.

ΚΕΦ. Η.

« Ἔδειξέ μοι, φησὶ, κύριος· καὶ ἰδοὺ ἄγγος ἰξευτοῦ· καὶ εἶπε κύριος CAP. VIII.
„ πρός με, τί σὺ βλέπεις Ἀμώς; καὶ εἶπον, ἄγγος ἰξευτοῦ. „ Ἐδήλου δὲ ἡ ὄψις v. 1.
ὅτι δίκην ὀρνέου ἰξευτοῦ ληφθέντος τέχνῃ, ἅπας ὁ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν πολεμίων συλ-
ληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπαχθήσεται· οὐδενὸς αὐτὸν τῶν κατεχόντων ἀφαιρεῖσθαι
οἵου τε ὄντος· ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ ληφθὲν ὑπὸ τοῦ ἰξοῦ στρουθίον ἀποστῆναι
δυνατὸν λοιπὸν, ἐπειδὴ παντὸς ἰξοῦ δυνατώτερον ἡ τῶν ἐπιόντων δυναστεία κα-
θέξει τε αὐτὸν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπάξει· ἐπάγει γ' οὖν. « Καὶ εἶπεν v. 2.
„ κύριος πρός με· ἥκει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραήλ· οὐκέτι μὴ προσ-
„ θῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν· καὶ ὀλολύξει τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ. „ Τὴν γὰρ v. 3.
τῶν δειχθέντων εἶπε δύναμιν· ἥκει τοίνυν φησὶν ὁ καιρὸς καθ' ὃν τῇ τιμω-
ρίᾳ παραδοθήσονται πάντες· καὶ παύσεται μὲν αὐτῶν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δύ-
ναμις· παύσεται δὲ μετ' ἐκείνων καὶ ἡ ἀσέβεια, καὶ ἡ τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ τῆς
παρανομίας ἐπιμέλεια πάσης· οὐ γὰρ ἔτι ἀνέξομαι παρατρέχειν αὐτῶν τὰ κα-
κὰ, καὶ ἀνεκδίκητα τοιαῦτα ὄντα ἐᾶν· ἅψεται μέν τοι καὶ τοῦ ναοῦ τὸ κακὸν,
ἐπειδὴ σὺν τῇ πάντων ἀπωλείᾳ πυρὶ παραδοθήσεται καὶ ἐκεῖνος· δῆλον δὲ
ἐστιν, ὃ πολλάκις ἔφην, ὅτι ἐν τῇ μηνύσει τῶν κακῶν, κἂν τὰ περὶ τοῦ Ἰσ-
ραὴλ λέγῃ, ἀλλ' ἐπισυνάπτει καὶ τὰ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐπὶ τῶν βαβυλωνίων
ἐσόμενα, ὅτε δὴ καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἁλῶναι καὶ τὸν ναὸν ἐμπρησθῆναι συνέβη.
« Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει κύριος, πολὺς ὁ πεπτωκὼς ἐν παντὶ τόπῳ·
„ ἐπιῤῥίψω σιωπήν. „ Τότε δὴ φησὶ πολὺς μὲν ἁπανταχοῦ γενήσεται θά-
νατος, καὶ ἀναρίθμητοι τῶν πιπτόντων ἔσονται αἱ σφαγαὶ, τῶν μὲν ἀνῃρημέ-
νων, τῶν δὲ αἰχμαλώτων ληφθέντων· σιωπὴ δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ἐρημίας καθέξει
τὰ πάντα· εἶτα πάλιν ὑπόμνησιν τῶν παρανομιῶν ὧν ἐπετέλουν ποιεῖται.

« Ἀκούσατε δὴ ταῦτα οἱ ἐκθλίβοντες εἰς τὸ πρωῒ πένητα, καὶ καταδυνασ- v. 4.
„ τεύοντες πτωχὸν ἀπὸ τῆς γῆς, οἱ λέγοντες πότε διελεύσεται ὁ μὴν, καὶ ἐμ- v. 5.
„ πολήσομεν, καὶ πότε ἥξει τὰ σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν θησαυρούς, τοῦ ποιῆ-
„ σαι μικρὸν τὸ μέτρον, καὶ μεγαλῦναι στάθμιον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδι-
„ κον, τοῦ κτᾶσθαι ἐν ἀργυρίῳ πτωχοὺς, καὶ ταπεινὸν ἀνθ' ὑποδημάτων, καὶ v. 6.
„ ἀπὸ πάσης πράσεως ἐμπορευόμεθα. „ Ταῦτα δὴ φησὶ μάλιστα πάντων
εἰρῆσθαι πρὸς ὑμᾶς νομίσατε, οἳ διὰ παντὸς μὲν τοῖς ἀδίκοις κεχρημένοι δυνασ-
τείαις εἰς τὴν τῶν πενήτων ἀδικίαν, ἀναμένοντες δὲ ἑκάστου μηνὸς τὴν συμπλή-
ρωσιν ἐπὶ τῷ τὰς παρανόμους τῶν οἰκείων δανεισμάτων ἐργασίας συλλέξαι·

ἀναμένετε δὲ καὶ τὰ σάββατα, οὐχ ἵνα τῷ θεῷ ἑορτάσητε ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα τὴν
ἐμπορίαν δαψιλεστέραν ποιήσησθε, ἀποχρησάμενοι τῷ καιρῷ τῆς ἑορτῆς, θη-
σαυρούς τε ἑαυτοῖς ἀδίκους συλλέξητε, μέτρα τε καὶ στάθμια μικρὰ καὶ μεγάλα
ποιοῦντες, ὡς ἂν ἑκατέροις πρὸς τὴν ἑαυτῶν κεχρημένοι καπηλείαν, συλλέξητε
ἀργύριον ἐκ τῆς τῶν πενήτων ἀδικίας, λημμάτων μὲν οὐδὲ τῶν εὐτελεστάτων
ἀπεχόμενοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἀνθ' ὑποδημάτων· ἀπὸ παντὸς δὲ συναλ-
λάγματος σκοποῦντες τί ὑμῖν προσγενήσεται κέρδος· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ
v. 7. ἀπὸ πάσης πράξεως ἐμπορευσόμεθα. Κατὰ δὴ ταύτης ὑμῶν τῆς ὑπερηφανίας·
(ὑπερηφανίαν γὰρ ὀνομάζει τὴν εἰς τοὺς πένητας ἀδικίαν, ἣν εἰργάζοντο μὴ
συλλογιζόμενοι τὴν θεοῦ τὴν δίκην) ἀπόφασιν ἐξήνεγκε βεβαίαν ὁ θεὸς καὶ
ἀμετάπτωτον· τὸ γὰρ ὀμνύει κύριος τοῦτο δηλοῖ, ὡς οὐ παραδώσει λήθῃ
v. 8. παντελῶς τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα· μόνον δὲ οὐχὶ πᾶσαν συγκινήσας τὴν γῆν
τοσούτοις τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ περιβαλεῖ τοῖς κακοῖς, ὥστε πένθει κατέ-
χεσθαι πάντας, ἐπὶ τῷ μεγέθει τῆς ἐπελθούσης αὐτοῖς συμφορᾶς· δίκην γὰρ
τοῦ κατ' Αἴγυπτον ποταμοῦ πλημμυροῦντος τε καὶ πάλιν ὑποχωροῦντος ἐπε-
λεύσεται τε ὑμῖν ὁ πολέμιος ἅπαντας ὑμᾶς ἀπολλύς· καὶ δὴ καὶ λαβὼν αἰχ-
v. 9. μαλώτους ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἀπάξει χώραν. Τότε δὴ φησὶν, ὁ μὲν ἥλιος ἐν τῷ
μεσαιτάτῳ τῆς ἡμέρας ἀφανὴς εἶναι δόξει τοῖς ἐν ἀνάγκαις καθεστῶσι· σκό-
τος δὲ ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς δόξει κατέχειν, διὰ τὸ μέγεθος τῶν κα-
v. 10. κῶν. Καὶ τὰς μὲν παρανόμους ἑορτὰς ἀφέντες, τῷ πένθει προσίξετε· ἀντὶ δὲ
τῶν παλαιῶν ᾀσμάτων θρήνῳ χρήσεσθε πολλῷ· ἀντὶ δὲ τῆς μαλακῆς ἐσθῆτος,
σάκκον περιθήσεσθε ἐπὶ τῷ πένθει τῶν παρόντων κακῶν· τὴν δὲ παλαιοῦ κόσ-
μου τῆς κεφαλῆς ἀμελήσαντες, τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τριχῶν, ὡς ἐν τοσούτοις ὑμῖν
ἁρμόζειν οἰήσεσθε τοῖς κακοῖς· ἅπαντες τε συντόμως εἰπεῖν ὡς ἐπὶ πένθει
μονογενοῦς υἱοῦ ἠγαπημένου διατελέσετε ὑπὸ τῆς κατεχούσης ὀδύνης, τῶν περιεχόν-
των ἑαυτοὺς κακῶν θρηνοῦντες τὸ μέγεθος· καὶ τὰ ἑξῆς δὲ ἐπὶ τούτοις ἰσό-
v. 11. μενα, ὡς βαρύτερα δηλῶν ὁ προφήτης, παρέσονται γάρ φησιν ἡμέραι, ἐν αἷς
οὐκ ἐνδείᾳ τροφῆς τε καὶ ποτοῦ περιπεσεῖσθε μόνον, ἀλλὰ γὰρ τὴν βαρυτάτην
ἔνδειαν ὑπομενεῖτε, οὐ δὲ μιᾶς φωνῆς ἀξιούμενοι θείας, τῆς διὰ προφητῶν
εἰωθυίας γίνεσθαι ἐπὶ ψυχαγωγίᾳ τῶν ἐν δεινοῖς καθεστώτων· λέγει δὲ τὸ καὶ
παρὰ τῷ μακαρίῳ ῥηθὲν Ὠσηὲ τῷ προφήτῃ· ὅτι καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ
οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐδὲ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος
θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δήλων, ἐν οἷς σημαίνει τὸ μετὰ τὴν αἰχμαλω-
σίαν τὴν ἐν Βαβυλῶνι γενομένην ἅπαντα αὐτῶν ἀφαιρεθῆναι ταῦτα· τὸ αὐτὸ

δὴ καὶ νῦν ὁ προφήτης δηλοῖ, ὅτι παραδοθήσεσθε τοῖς κακοῖς· τότε τοὺς προ-
φήτας ἐπιζητεῖτε ὧν νῦν ἀμελεῖτε· καὶ ἐπιθυμοῦντες μαθεῖν εἴ τινα μεταβο-
λὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον δέξεται τὰ καθ᾽ ὑμᾶς. “ Σαλευθήσεται γάρ φησι τὰ V. 12.
„ ὕδατα ἀπὸ θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως ἀνατολῶν περιδραμοῦνται ζητοῦν-
„ τες τὸν λόγον κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν αὐτόν. „ Ἵνα εἴπῃ ὅτι πᾶν τὸ
πλῆθος ἐκεῖνο τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἄπειρον ποικίλως διαταραχθήσεται ἁπανταχοῦ,
ζητοῦν που τίς προφήτης φανεῖται κατὰ γνώμην θεοῦ μηνύων αὐτοῖς τὰ ἐσό-
μενα· οὗπερ οὖν οὐ τεύξονται τότε. Εἶτα φησὶν ἀφανισθήσεται παντελῶς V. 13.
πᾶν ὅ τι κάλλιστον ὑμῖν φαίνεται νῦν καὶ σπουδῆς ἄξιον· ἀπολοῦνται μὲν γὰρ
αἱ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας νῦν παρθενευόμεναι παρ᾽ ὑμῖν· ἀπολοῦνται δὲ καὶ
οἱ ἐπὶ νεότητι μάλιστα θαυμαζόμενοι· πείσεσθε δὲ ταῦτα ὑπὲρ τίνος; “ Οἱ V. 14.
„ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ ἱλασμοῦ Σαμαρείας, καὶ λέγοντες ζῇ ὁ θεὸς Δὰν, καὶ ζῇ
„ ὁ θεός σου Βερσαβεέ· καὶ πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ ἀναστῶσιν ἔτι. „ Ὑπὲρ ὧν
ἀφέντες θεὸν τὸν τοῦ παντὸς κύριον, τὰ ἐν Σαμαρείᾳ εἴδωλα θεραπεύειν ἔσπευ-
δον, καὶ ταῦτα ἐκάλουν θεοὺς, ὑπὲρ τούτων πεσοῦνται πτῶμα ἀδιόρθωτον
παντελῶς· εἶτα πάλιν ἀποκάλυψιν ἑτέραν λέγει.

ΚΕΦ. Θ.

“ Εἶδον τὸν κύριον ἐφεστῶτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ εἶπε, CAP. IX.
„ πάταξον ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον, καὶ σεισθήσεται τὰ πρόπυλα· καὶ διά- V. 1.
„ κοψον εἰς κεφαλὰς πάντων· καὶ τοὺς καταλοίπους αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ
„ ἀποκτενῶ· οὐ μὴ διαφύγῃ ἐξ αὐτῶν φεύγων· καὶ οὐ μὴ σωθῇ ἐξ
„ αὐτῶν ἀνασωζόμενος. „ Ἐθεασάμην γάρ φησιν ἑστῶτα μὲν πρὸ τοῦ
θυσιαστηρίου τὸν θεόν· δῆλον ὅτι τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ· λέγοντα δέ μοι
πλῆξαι τὸ ἱλαστήριον, ἵνα εἴπῃ τὸ θυσιαστήριον· ἱλαστήριον γὰρ αὐτὸ καλεῖ
ὡς ἐπὶ ἱλασμοῖς τῶν θυσιῶν προσαγομένων· ἐν δὲ τὸ κελευσθῆναι πατάξαι
τὸν προφήτην, σημεῖον τοῦ πληγήσεσθαι τὸ αὐτὸ καὶ πείσεσθαι· ἐπάγει γοῦν καὶ
σεισθήσεται τὰ πρόπυλα, ἵνα ἐκ μέρους εἴπῃ ὅτι ἅπας ὁ ναὸς διασαλευ-
θήσεται ἅμα τῇ πληγῇ ταύτῃ· ἐπείπερ ἀνάγκη ἦν κοινωνεῖν τῆς βλάβης τοῦ
θυσιαστηρίου τὸν οἶκον ὅλον· σημεῖά τέ φησιν ἔνθες τινὰ τῶν ἁπάντων κεφα-
λαῖς· ὡς ἂν εἴη γνώρισμα τοῦ ἐντεῦθεν ἤδη κατασεσημάνθαι πάντας, ὡς παρα-
δοθησομένους μὲν τῇ ἀπωλείᾳ, οὐδενὸς δὲ διαφευξομένου τὸν κίνδυνον ἐκεῖνον·
ὡς γὰρ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ σημεῖον δέδωκε τὸ ἐπὶ τῶν φλιῶν τοῦ αἵματος, εἰς

διάκρισιν τῶν τε ἀπολλυμένων καὶ τῶν σωζομένων, οὕτως ἐνταῦθα κελεύει ση-
μεῖον αὐτὸν τί ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἁπάντων ποιῆσαι κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν
v. 2. θείαν, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πάντας παραδεδόσθαι τῷ θανάτῳ· οὕπερ πρὸς βε-
βαίωσιν ἐπάγει, ὅτι κἂν εἰς τὸν ᾅδην κατενεχθῶσιν, ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀνέλκω·
v. 3. κἂν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθωσιν, ἐκεῖ αὐτοὺς κατάγω· κἂν εἰς τὰς διαδύσεις
κρυβῶσι τοῦ Καρμήλου, (ἵνα εἴπῃ τῶν ὀρῶν, ἐκ μέρους λέγων τὸ πᾶν) ἀνιχ-
νεύσας αὐτοὺς πάντας παραδώσω τῇ αἰχμαλωσίᾳ· κἂν ἐπὶ τὸ βάθος ἀπέλ-
θωσι τῆς θαλάσσης, διὰ τῶν ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀπολῶ θηρίων· καὶ μετὰ τὸ πλῆ-
θος δὲ τῶν κακῶν ὧν πείσονται πάντες εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθέντες, ἐκεῖ κατὰ
τὴν ἐντολὴν τὴν ἐμὴν ἀπολοῦνται ὡς εἰκός· οἷς ἐπάγει.
v. 4. "Καὶ στηριῶ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς κακὰ καὶ οὐκ εἰς ἀγαθά." Ἀντὶ τοῦ ἐπι-
μενῶ προσέχων αὐτοῖς· οὐχ ὥστε τινὸς αὐτοῖς ἀγαθοῦ μεταδοῦναι, ἀλλ' ὥστε εἰς παν-
τοίαν αὐτοὺς καταστῆσαι πεῖραν κακῶν· ἐπειδήπερ τοιούτων ἑαυτοὺς ἀξίους
v. 5. διὰ τῶν ἔργων ἀπέφηναν τῶν οἰκείων· ἔστι γάρ φησι θεὸς ὁ τοῦ παντὸς ποιητής
τε καὶ κύριος, ὃς ἅπασαν μὲν αὐτάρκης σαλεῦσαι τὴν γῆν διὰ μόνης ἀφῆς·
τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ κατὰ τῆς γῆς ἐργάσεται ταύτης, ἀποφάσει τινὶ πᾶσαν αὐ-
τὴν σαλεύων καὶ πρὸς ἐρημίαν πολλὴν καθιστάς· ὡς πένθει πάντας κατασ-
χεθῆναι τοὺς οἰκοῦντας αὐτήν· ἐπειδὴ δίκην τοῦ κατ' Αἴγυπτον ποταμοῦ ἐπελ-
θὼν αὐτοῖς ὁ πολέμιος πολλοὺς ἀνελεῖ, καὶ περισύρας εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν
v. 6. ἀπάξει τοὺς λοιπούς· εἶτα εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων "ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν
„ οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς θεμε-
„ λιῶν." Οὗτος φησὶν ὁ πάντοτε μὲν ἐν οὐρανῷ δεικνύμενος, οὕπερ ἄνεισί
τε ἀεὶ καὶ διάγει, πάντων ὑπερκείμενος, ἅπαντα δὲ βεβαιῶν ὅποσα περ ἂν ἐπὶ
γῆς ποιεῖν ἐπαγγέλληται πάντως· οὗτος ὁ τὸ μὲν ὕδωρ τῆς θαλάσσης λαμ-
βάνων τε καὶ ἐπὶ γῆς ἐκχέων ἁπάσης· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ νῦν διαπραττόμενος, τὸ
τὸν ἀσσύριον θαλάσσῃ προσεοικότα τῷ πλήθει ἐπαγαγεῖν τῇ γῇ τῇ ὑμετέρᾳ·
ταῦτα γὰρ ἔργα θεοῦ τοῦ πάντων κυρίου τε καὶ ποιητοῦ· εἶτα βουλόμενος
τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν ἐκ τῆς περὶ αὐτοὺς ἐπιδεῖξαι γνώμης τοῦ θεοῦ, ἐπάγει.
v. 7. "Οὐχ ὡς υἱοὶ αἰθιόπων ὑμεῖς ἐστέ μοι υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει κύριος; „ Οὐ
παραπλησίους αἰθίοψιν ἐθέμην ὑμᾶς ἐμαυτῷ; οὓς γε οὐδὲ φαίνομαί τι νεί-
μας ἐξαίρετον ἐγώ. "Οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου; „ Οὐδὲ
γὰρ ὥσπερ ὑμᾶς ἀπὸ τῆς Αἰγύπου λαβὼν, τῆς τε δουλείας ἀπήλλαξα τῆς πι-
κρᾶς ἐκείνης, καὶ γῆς ἀπέφηνα τοσαύτης τε καὶ τοιαύτης κυρίους τῆς οὐ προσ-
κούσης ὑμῖν· οὕτω δή τι καὶ περὶ αἰθίοπας ὤφθην πεποιηκώς; "Καὶ τοὺς

„ ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς σύρους ἐκ Βόρθρου; „ Τὸ μὲν ἐκ Βόθρου τινὲς ἔφασαν λέγεσθαι, τουτέστιν ἐκ Καρῶν τῆς νῦν οὕτω λεγομένης, ποτὲ δὲ Χαῤῥάν· περιττὴν δὲ οὖσαν τὴν ἀκριβολογίαν ταύτην ἀφεὶς, τῷ μηδὲν πρὸς τὸ νόημα συντελεῖν, ὅστις ποτὲ ἂν ὁ δηλούμενος τόπος ἐν τούτοις ᾖ, τὸ σημαινόμενον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐρῶ· οὐ γὰρ τοῦτο λέγει ὅτι τοὺς ἀλλοφύλους ἀνήγαγον ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς σύρους ἐκ Βόθρου· τὸ γὰρ ἐναντίον βούλεται δεικνῦναι, ὅτι οὐθὲν τοιοῦτο παρέσχηκεν ἑτέροις, οἷον δὴ τούτοις, ὥστε μείζονα καὶ παρὰ τούτων τὴν εὐγνωμοσύνην εἰς αὐτὸν παρὰ πάντας χρῆναι φυλάττεσθαι· δήλου γε ὄντος κἀκείνου, ὡς εἴπερ ἀναγαγὼν ἦν καὶ ἑτέρους παραπλησίως τούτοις, πάντων ἄν τινα καὶ πρόνοιαν ἔλεγε περὶ αὐτοὺς γεγενῆσθαι, μετὰ τὸ καὶ τῆς προνοίας τὸν σκοπὸν εὔγνωστον ἅπασιν εἶναι· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐχ ἁπλῶς ἀνήγαγε τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ὥστε διὰ πολλῆς ἀγαγὼν τῆς ἐπιμελείας, ἐπιτήδειον ἐργάσασθαι πρὸς τὸ ἐκεῖθεν τὴν ἁπάντων φανῆναι σωτηρίαν, τὸν δεσπότην Χριστόν.

Τί οὖν ἐστι ὅ φησι; μεταστάσεις πλεῖσται γεγόνασι ἐκ τόπων εἰς τόπους· οἷον δή τι καὶ παρὰ τοῦ Θάρα τοῦ πατρὸς τοῦ μακαρίου γέγονεν Ἀβραὰμ, ἐξελθόντος μὲν ἐκ γῆς χαλδαίων, ἐληλυθότος δὲ εἰς Χαῤῥὰν, εἶτα τετελευτηκότος αὐτόθι· ὅθεν δὴ καὶ μεταστῆναι γέγονε λοιπὸν τὸν Ἀβραὰμ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην· οὐκ ἄδηλον δὲ ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἰακὼβ μετὰ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτῷ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον μετέστη· τοσοῦτο δή τι γέγονε καὶ περὶ ἑτέρους ὡς εἰκὸς· καί τινες ἐκ Καππαδοκίας ὁρμώμενοι, ἐπὶ τοὺς τόπους τῶν ἀλλοφύλων μεταστάντες, ἐγκατεμίγησαν ἐκείνοις καὶ γεγόνασιν αὐτῶν μέρος· ἐκ Βόθρου τε πάλιν εἰς σύρους ἕτεροι μεταστάντες παρ' αὐτοῖς τε διέμειναν, καὶ τὴν ἐπιμιξίαν ἐδέξαντο τὴν πρὸς ἐκείνους· βουλόμενος τοίνυν εἰπεῖν ὁ Θεὸς ὅτι μηδενὶ τοιαῦτα δεδώρηται, ὁποῖα περ αὐτοῖς, εἶπε μὲν ὅτι οὐκ ἐν τάξει ἔσχον ὑμᾶς αἰθιόπων, ἐκ μέρους τὰ ἔθνη βουλόμενος ἅπαντα εἰπεῖν· καὶ ὅτι μηδένα τῶν αὐτῶν ἀξιώσας ὤπται ποτέ· ἀνήγαγον γὰρ φησὶν ὑμᾶς μόνους ἐκ τῆς Αἰγύπτου, μετὰ πολλῶν μὲν θαυμάτων, πολλῆς δὲ παραδοξουποιΐας· ἤγαγον τε εἰς γῆν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην, ἧς ὑμᾶς ἀπέφηνα κυρίους οὐθὲν ὑμῖν προσηκούσης· οὐ μὴν οὐδὲ εἰς ταύτην οὕτως ἐληλύθατε, ὥσπερ οἱ ἀλλόφυλοι ἐκ Καππαδοκίας ἐπιμεμιγμένοι, ἢ ἐκ Βόθρου τοῖς σύροις· μεταστάσεις γὰρ τινὰς ὑπομεμενήκασιν ἐκεῖνοι, οὐδὲν ἐχούσας παράδοξον, οὐδέ τινα ἐμὴν ἐξαίρετον ἐπιμέλειαν δηκνύσας περὶ αὐτούς· πρὸς τῷ καὶ ἐν προσηλύτων τάξει διάγειν αὐτοὺς, παρ' οἷς

πις εἰσίν· ὑμᾶς δὲ δῆλον μὲν μεθ' ὅσων ἐξέβαλον τῶν θαυμάτων· ὅπως δὲ
διήγαγον τὴν ἔρημον, ὅπως δὲ εἰσήγαγον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὅσης δὲ ὑ-
μᾶς γῆς πεποίηκα κυρίους, ἅπαντας τοὺς ἐπ' αὐτῆς πρότερον ὄντας ἀνελών·
ὅσης δὲ καὶ διετέλεσα μεταδιδοὺς ὑμῖν ἐπιμελείας παρὰ πάντας ἀνθρώπους·
ὑπὲρ ὧν ἄγαν ὀφείλοντες αἰδῶ μοι νέμειν τινὰ, οὐδένα λόγον τῶν ἐξ ἐμοῦ
γεγενημένων εἰς ὑμᾶς ἐπιδεδειγμένοι φαίνεσθε· τί οὖν;

v. 8. " Ἰδοὺ οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἁμαρτωλόν· καὶ ἐξαρῶ
„ αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· πλὴν ὅτι εἰς τέλος οὐ μὴ ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ,
„ λέγει κύριος. „ Ὑπὲρ μὲν οὖν ταύτης τῆς ἀγνωμοσύνης ἀφελῶ τε ὑμᾶς τῆς γῆς,
καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπάξω τὴν οὕτω πονηρὰν βασιλείαν· οὐ μὴν ἀνέξομαι παν-
τελῆ τὸν ἀφανισμὸν ὑμῶν ἀπεργάσασθαι, μεμνημένος τῆς γνώμης τῆς ἐμῆς μεθ'
v. 9. ἧς τοσαύτην ἔνειμα τὴν ἐπιμέλειαν. " Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι καὶ λικμήσω
„ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· ὃν τρόπον λικμᾶται ἐν τῷ λικ-
„ μῷ· καὶ οὐ μὴ πέσῃ σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν. „ Δίκην γὰρ τῶν λικμώντων
ἅλωνα καὶ χωριζόντων τοῦ ἀχύρου τὸν σῖτον, παραδώσω μὲν ὑμᾶς εἰς αἰχμα-
λωσίαν τοῖς ἔθνεσι· παντελῆ δὲ ὑμῶν τὸν ἀφανισμὸν οὐκ ἐργάσομαι, περισώ-
v. 10. ζων οὓς ἂν ἀξίους δοκιμάσω τῆς σωτηρίας ταύτης τυχεῖν. " Ἐν ῥομφαίᾳ
„ τελευτήσουσι πάντες ἁμαρτωλοὶ τοῦ λαοῦ μου, οἱ λέγοντες οὐ μὴ ἐγγίσῃ οὐ-
„ δὲ μὴ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς τὰ κακά. „ Ἀφανιῶ γὰρ τῷ πολέμῳ τοὺς πρὸς
τὸ χεῖρον νεύοντας, καὶ οὐκ οἰομένους κατὰ τὰς τῶν προφητῶν μηνύσεις ἐπελεύ-
σεσθαί τι τῶν λυπούντων αὐτούς· οὕτω διὰ πάντων τὰ ἐπελευσόμενα τῷ
λαῷ μηνύσας κακὰ, ἅτε παρὰ τῶν Ἀσσυρίων περὶ τὰς δέκα συμβαίνειν ἤμελ-
λε φυλὰς, ἅτε παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ὕστερον εἰς τοὺς λοιποὺς, μηνύει καὶ τὴν
ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μετ' ἐκεῖνο μεταβολὴν, καὶ φησίν.

v. 11. " Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικο-
„ δομήσω αὐτὴν καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος· ὅπως ἐκζητήσωσί με οἱ κατάλοι-
„ ποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐφ' ἃ ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτά·
„ λέγει κύριος ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα. „ Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὴν τῶν λυπηρῶν πεῖ-
ραν μεταβαλῶ πάντα ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ ἀνεγερῶ τοῦ Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν
v. 12. βασιλείαν· καὶ πάλιν ἐξ αὐτῆς ἡγούμενον δώσω παντὶ τῷ λαῷ· ὡς μὴ μόνον
τούτων τοὺς ὑποληφθέντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πολλοὺς τῶν ἐναντίων ὑπὸ τῆς τῶν γι-
νομένων ἐκπλήξεως κινουμένους Θεὸν ὁμολογῆσαι τὸν τοῦ παντὸς ποιητήν τε καὶ
κύριον· ταῦτα γὰρ ἀποφαίνεται ὁ καὶ πρὸς πέρας ἄξων αὐτὰ Θεός· ἐνταῦθα
μὲν οὖν τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος λέγει, ὅτι δὴ βασιλέα ἐκ τῆς

Δαβὶδ ὄντα τὴν Ζοροβάβελ ἐπανιόντες ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἤμελλον ἅπαντες ἔχειν· ὁ μέν τοι γε μακάριος Ἰάκωβος ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων (1) ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ φαίνεται τῇ φωνῇ συγκεχρημένος ταύτῃ· ἅτε καὶ τὴν ἔκβασιν ἀληθῆ λαβούσῃ τότε ὁπηνίκα ὄντως ἡ βασιλεία πεπτωκυῖα τοῦ Δαβὶδ ἀνέστη, καὶ πᾶσαν τὴν παλαιὰν ἀποβαλοῦσα σάθρωσιν ἐν τελειότητι κατέστη· τότε δὴ καὶ τὴν βεβαίωσιν εἴληφεν ἡ βασιλεία τῆς τοῦ Δαβὶδ διαδοχῆς, παραπλησίαν ταῖς τοῦ αἰῶνος ἡμέραις, ὅτε περ ἐν διηνεκεῖ τὴν σύστασιν εἶχεν· καὶ μὲν καὶ τὸ τὴν ἐπίγνωσιν τὴν θείαν ἐγγενέσθαι τοῖς τε λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἔθνεσιν, ἐπ' αὐτῶν ὤπται τῶν πραγμάτων τὸ ἀληθές· ὥστε εἰρῆσθαι μὲν παρὰ τοῦ προφήτου τὴν φωνὴν τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἐσόμενα μηνύοντος. τέως· τὸ δὲ τῶν εἰρημένων ἀληθὲς καὶ βέβαιον καὶ ἀῤῥαγὲς καὶ ἀσάλευτον ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ δεικνύμενόν τε καὶ συστὰν δικαίαν εἰληφέναι ἐκ τοῦ μακαρίου Ἰακώβου τῆς φωνῆς τὴν χρῆσιν.

Εἶτα καὶ καθόλου μηνύων τὰ τότε αὐτοῖς ἐλευσόμενα καλά, παραπλησίως τοῖς λοιποῖς προφήταις λέγει τὸ καὶ τῶν καρπῶν τὴν ἀφθονίαν αὐτοῖς προσέσεσθαι παντελῶς, ὡς αὐτῶν ἐξ ἅλωνος συλλεγομένους καρποὺς διαδέχεσθαι τὴν ζύγην, ὡρίμων μὲν αὐτοῖς ἀποδιδομένων τῶν καρπῶν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ τῶν ὀρῶν καὶ τῶν βουνῶν πολλὴν αὐτοῖς παρεχόντων τὴν ἀφθονίαν, πλεῖστα τε ὅσα ἐκφυέντων καλά· καὶ τὴν μὲν αἰχμαλωσίαν λύσω φησὶν τῷ λαῷ, ὥστε λαβόντας τε ἄδειαν, καὶ γεγονότας ἐν τοῖς οἰκείοις, καὶ τὰς πόλεις τὰς οἰκείας κατὰ τὸ παλαιὸν ἀνορθῶσαι σχῆμα, καὶ τὴν γῆν κατεργασαμένους τὸν ἐξ αὐτῆς κομίζεσθαι καρπόν· ἐν βεβαίῳ τε αὐτοὺς καταστήσω τῆς οἰκείας γῆς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ καταφυτεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐάσω τῆς οἰκείας ἔξω γενέσθαι χώρας ἔτι· ὥσπερ οὖν αὐτοὺς κυρίους ἀπέφηνα τὴν ἀρχήν· τὸ γὰρ οὐ μὴ ἐκσπασθῶσιν οὐκέτι ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν ἧς ἔδωκα αὐτοῖς, τοῦτο δηλοῖ· ἵνα εἴπῃ ὅτι οὐ γενήσονται αὐτῆς ἔτι πόῤῥω· ὥστε τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὥσπερ τινὶ κατεχόμενοι σκέπῃ, μὴ δὲ ὁρᾶν δύνασθαι τὴν οἰκείαν γῆν· ταῦτα δέ φησιν ἀπόφασις τὶ καὶ ἔργον θεοῦ τοῦ ποιητοῦ τε πάντων καὶ κυρίου.

(1) Act. XV. 16.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΒΔΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἀπεχθῶς ἄνωθεν ἰδουμαῖοι πρὸς τοὺς ἰσραηλίτας ἔσχον, παρὰ πολλοῦ τε αὐτῶν ποιούμενοι τὴν ἀπώλειαν, καὶ ἐπὶ ταῖς προσγιγνομέναις αὐτοῖς ἡδόμενοι συμφοραῖς, ὥστε καὶ συμπράττειν πρὸς ἅπαντα τοῖς ἐπιοῦσιν αὐτοῖς, ἤδη ποτὲ κατὰ θείαν συγχώρησιν ἐν πείρᾳ καθίσαντο κακῶν· γεγόνεσαν γὰρ ἰσραηλῖται μὲν ἐκ τοῦ Ἰακὼβ κατάγοντες τὸ γένος, ἰδουμαῖοι δὲ ἐκ τοῦ Ἡσαῦ, ἀδελφοὶ δὲ ἦσαν οὗτοι υἱοὶ τοῦ Ἰσαάκ· καὶ ἐπειδὴ κατὰ θείαν κρίσιν τῶν πρωτοτοκίων ἐπὶ τὸν Ἰακὼβ μετεληλυθότων, διὰ μίσους τε εἶχεν αὐτὸν ὁ Ἡσαῦ, καὶ ἀνελεῖν καιροῦ λαβόμενος ἠβούλετο, παρασκευάζει μὲν τὸν Ἰακὼβ εἰς τὴν Χαῤῥὰν ἀπελθεῖν ἡ μήτηρ, ὡς ἂν πόῤῥω γεγονότος λωφήσειεν ἡ ὀργὴ τοῦ Ἡσαῦ· καὶ δὴ καὶ θείας προνοίας ἀξιωθεὶς ὁ Ἰακὼβ παντελῶς διέφυγε τοῦ ἀδελφοῦ τὴν βλάβην· μετελήλυθε δὲ ὅμως εἰς τοὺς ἐξ αὐτῶν ἡ ἔχθρα· διέμειναν τε οἱ ἐκ τοῦ Ἡσαῦ κατάγοντες τὸ γένος ἰδουμαῖοι πολεμίως πρὸς τοὺς ἰσραηλίτας ἔχοντες ἐκ τοῦ Ἰακὼβ καταγομένους, ὡς ἔφην ἤδη· ποικίλως τοίνυν τὴν κατ᾽ αὐτῶν ἔχθραν ἐπιδεικνύμενοι οὐδὲν ἧττον τὴν αὐτὴν ἐπεδείξαντο γνώμην καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, καθ᾽ ὃν ἀσσυρίους τε ἰσραηλίταις, καὶ βαβυλωνίους ὕστερον τῇ τε Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῖς τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐπελθεῖν συνέβη· ὥστε καὶ πλεῖστα ὅσα ἐπί τε τῶν ἰουδαίων ἀπωλείᾳ τοῖς βαβυλωνίοις συμπρᾶξαι· ἐντεῦθεν ὁ μακάριος Δαβὶδ τὰ κατὰ Βαβυλῶνα προφητεύων λέγει μὲν, ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν, καὶ τὰ ἑξῆς· δι᾽ ὧν ἐδείκνυ τὰ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην αὐτοῖς συμβεβηκότα κακά· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μεταβολὴν ἤμελλε μηνύειν, ἐπάγει· μνήσθητι κύριε τῶν υἱῶν Ἐδὼμ τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλήμ, τῶν λεγόντων ἐκκενοῦτε ἐκκενοῦτε ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς· εὔδηλον γὰρ ὅτι υἱοὺς Ἐδὼμ τοὺς ἰδουμαίους λέγει, ἀμφοτέραις ταύταις καλουμένους ταῖς προσηγορίαις ὡς πολλαχοῦ τε ἐκ τῆς θείας ἔνεστι μαθεῖν γραφῆς· καὶ οὐδὲν ἧττον ἐκ τῆς τῶν βασιλειῶν ἱστορίας· λέγει γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἱστοριῶν ὅτι Ἀμεσίας ἐπάταξε τὸν Ἐδὼμ ἐν πολέμῳ· εἶτα ἀπέστειλε μὲν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ βασιλέα ἐπὶ πόλεμον αὐτὸν ἐκκαλούμενος· ὁ δὲ ὑβριστικῶς ἀποκρινάμενος πρὸς αὐτὸν, πρὸς τοῖς λοιποῖς καὶ τοῦτο φησὶ, πατάξας ἐπάταξας τὴν Ἰδουμαίαν· καὶ ἐπῆρέ σε ἡ καρδία σου ἡ βαρεῖα· οὓς ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἶναι τὸν Ἐδὼμ ἔφη, ἰδουμαίους ἐν τούτοις εἰπών· μνήσθητι τοίνυν φησὶ τῶν ἰδουμαίων, ὁποῖα δὴ

καθ' ἡμῶν πεποιήκασιν, οἳ τὸν καιρὸν τῆς συμφορᾶς τῆς ἡμετέρας πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν ἐποιήσαντο κακίας· ὥστε τοῖς ἐπεληλυθόσιν ἡμῖν συνεπισχύειν, εἴ πως ἅπασαν ἐκ βάθρων ἀνασπάσειαν τὴν πόλιν, καὶ μηδὲ λείψανον αὐτῆς τί καταλίποιεν ἔτι· καὶ ἐπάγει, Θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαίπωρος, μακάριος ὃς ἀνταποδώσει σοι τὸ ἀνταπόδομά σου, ὃ ἀνταπέδωκας ἡμῖν· δεικνὺς ὅτι τότε δὴ καὶ ἰδουμαίοις ὑπὲρ τῆς γνώμης ἐκείνης ἐπάξει τὴν τιμωρίαν ὁ Θεός· ὁπηνίκα δὴ τὴν μὲν βαβυλωνίων κατασπάσει δυναστείαν, τὴν βασιλευομένην πόλιν αὐτῶν ἅμα τῷ τε βασιλεῖ καὶ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν παραδοὺς τοῖς Πέρσαις, ὥστε καὶ παθεῖν παρ' αὐτῶν ἐκεῖνα ἅπερ οὖν κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ πεποιήκεισαν ἤδη· ἰσραηλίτας δὲ τῆς κατεχούσης ἀπαλλάξας αἰχμαλωσίας εἰς τὴν οἰκείαν χώραν ἐπαναγάγῃ πάλιν.

Ἐπειδὴ τοίνυν πολλάκις διὰ τῶν προφητῶν ὁ Θεὸς τὰ καταληψόμενα τοὺς ἰσραηλίτας ἔφη κακὰ, πρότερον μὲν ὑπὸ ἀσσυρίων, ὑπὸ βαβυλωνίων δὲ μετ' ἐκεῖνο, ὅτι τε αἰχμάλωτος ἅπας ὁ Ἰσραὴλ τοῦτον ἀπαχθήσεται τὸν τρόπον· πολλὴν δὲ ὡς ἔφην ἐπὶ τῶν καιρῶν ἐκείνων τὴν οἰκείαν ἐπεδείξαντο συνεργίαν ἰδουμαῖοι, καιρὸν ἐπιτήδειον εἰληφέναι νομίσαντες εἰς τὸ πανωλεθρὶ πάντας ἀπολέσαι τοὺς ἐκ τῆς ἰσραηλιτικῆς ὡρμημένους συγγενείας· ὅπερ ἦν Θεῷ πολεμούντων προδήλως, ὃς τόν τε Ἰακὼβ τῆς τῶν πρωτοτοκίων ἠξίωσεν εὐλογίας, καὶ πάντων τῶν ἐκεῖθεν καταγομένων πολλήν τινα καὶ ἐξαίρετον πεποιημένος διατετέλεκε τὴν ἐπιμέλειαν· ἀθυμεῖν τε ἐπὶ τούτοις εἰκὸς ἦν τοὺς ἰσραηλίτας, εἰ ἐκ τοῦ τὴν εὐλογίαν τῶν πρωτοτοκίων κατὰ θείαν κομισαμένου ψῆφον καταγόμενοι, τοιαῦτα πάσχοιεν παρὰ τῶν ἐκ τοῦ προπάτορος οἰκείου τῆς εὐλογίας ἀποβληθέντων τῆς θείας· ἀναγκαίως τὸν μακάριον προφήτην Ἀβδίαν ἐπὶ τούτῳ κεκίνηκεν ὁ Θεὸς, ὡς ἂν διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς προῤῥήσεως τὴν καταληψομένην ἰδουμαίους μηνύσειεν τιμωρίαν· ὁπηνίκα ἂν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταγαγεῖν τὰ τῶν ἰσραηλιτῶν δοκιμάσῃ Θεὸς ἐπαναγαγών τε αὐτοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῇ χώρᾳ πάλιν ἀποδιδοὺς τῇ οἰκείᾳ, ὥστε καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνοικοδομῆσαι καὶ τὸν ναὸν ἐν αὐτῇ κατασκευάσαι, ἐν ᾧ δὴ μάλιστα προσῆκεν αὐτοὺς συνιέναι πάλιν, τὴν καθήκουσαν ἐκ τῆς νομικῆς διατάξεως ἀποπληροῦντας αὐτόθι τῷ Θεῷ θρησκείαν· νῦν τε γὰρ οὐ μικρὰν ἡ τούτων μήνυσις τὴν ψυχαγωγίαν παρείχετο τοῖς ἀδικουμένοις· καὶ μετὰ τὴν τῶν μηνυθέντων ἔκβασιν, ἔτι μᾶλλον ἐπείθοντο τὸ γνώμῃ Θεοῦ πάλαι τε ταῦτα εἰρῆσθαι· καὶ πρὸς ἔργον ὕστερον ἐκβεβηκέναι, ἅπερ ἦν ἄμφω τῆς περὶ αὐτοὺς κηδεμονίας ἔλεγχος τοῦ Θεοῦ· ὥστε οὐκ ἄδηλον εἶ-

ναι ὅτι προμηθείᾳ τοῦ λαοῦ καὶ ταύτην ἐποιεῖτο τὴν μήνυσιν· οὗ δὴ πολλὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, ὡς πολλάκις ἔφην, ἐποιεῖτο τὴν ἐπιμέλειαν ὁ Θεός.

v. 1. “Ὅρασις Ἀβδιοῦ.” Οὐδὲν κατὰ τὴν δύναμιν διαλλάττει τοῦτο, τοῦ λόγος κυρίου· λόγον γάρ τε κυρίου τὴν ἐνέργειαν ὀνομάζει τοῦ θεοῦ, καθ' ἣν τῇ πνευματικῇ χάριτι τὰς ἀποκαλύψεις οἱ προφῆται τῶν ἐσομένων ἐδέχοντο· καὶ ὅρασιν τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καλεῖ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν θείαν, καθ' ἣν ἐγένετο αὐτοῖς τῶν ἀδήλων δέχεσθαι τὴν γνῶσιν· ἐπειδὴ γὰρ καὶ θεωρίας τινὰς ἀποῤῥήτως διὰ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐδέχοντο τῆς οἰκείας οἱ προφῆται, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐσομένων ὡς παρά * τινος λαλοῦντος ὑπήκουον, κατὰ τὴν ἐγγινομένην αὐτοῖς ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· διὰ τοῦτο καὶ ὅρασιν αὐτὸ καὶ λόγον κυρίου καλεῖ· καὶ ἀκοὴν δὲ ὡς εἰκὸς, ἅτε τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, ὥσπερ ἀκοῇ τινὶ, δεχομένων τὴν γνῶσιν· ὅθεν καὶ ὁ μακάριος Ἠσαΐας ὁ προφήτης φησί· κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἵνα εἴπῃ τῇ γνώσει τῶν δειχθέντων ἡμῖν, καὶ ὧν ἐδιδάχθημεν θειόθεν· ἀκολουθότατα δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ταύτην τε θεικῶς τὴν φωνὴν ἐπήγαγεν· ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ· δεικνὺς ὅτι οὐκ ἄλλως * δυνατὸν τὴν τοιαύτην ἀκοὴν προσγίνεσθαι τοῖς προφήταις, ἀλλ' ἢ διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας· καὶ ὁ μακάριος δέ φησὶ Δαβίδ· κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου, ἀνοίξω ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου· ἵνα εἴπῃ ὅτι ὑποθεὶς τὴν ἀκοὴν καὶ δεξάμενος θειόθεν τὴν γνῶσιν, διαπορθμεύσω τοῖς ἀνθρώποις τῶν προσηκόντων τὴν διδασκαλίαν· κἀνταῦθα τοίνυν ἐπειδὴ εἶπεν ὅρασις Ἀβδιοῦ, ὃ προγραφή τις παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἦν τοῦ βιβλίου δήλωσιν ἔχοντος οὗ τινος ἦν τὰ λεγόμενα, ὅπως τε τοῦ τοιαῦτα λέγειν δύναμιν εἰληφότος, ἄρχεται τῶν τῆς προφητείας ῥημάτων οὕτως.

* Cod. περὶ.

* Cod. οὐ καλῶς.

“Τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς τῇ Ἰδουμαίᾳ.” Δηλῶν περὶ ὧν ἡ προφητεία γίγνεται. “Ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ τοῦ κυρίου.” Τῶν δὲ ἐσομένων φησὶ κατὰ τὴν Ἰδουμαίαν ἀδήλων μὲν ὄντων ἀνθρώποις, μετὰ πολὺν δὲ ἐσομένων τὸν χρόνον, παρὰ τοῦ Θεοῦ δέδεγμαι τὴν διδασκαλίαν· εἶτα τίς ἀκοή; “Καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλε.” Περιοχὴν λέγει τὸ κύκλῳ τι περιέχον, οἷον τεῖχος ἤ τι τοιοῦτο· οὕτω λέγει τὸ, τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; ἵνα εἴπῃ εἰς πόλιν τετειχισμένην, τουτέστι περιεχομένην τῷ τείχει κύκλῳ· ταύτην οὖν φησὶν ἤκουσα τὴν ἀκοὴν, ὅτι ὥσπερ τινὰ περιοχὴν τὸ πρόσταγμα ἐξαπέστειλε τὸ οἰκεῖον εἰς τὰ ἔθνη ὁ Θεὸς, ἅπαντας αὐτῶν ἐν κύκλῳ κατὰ τὸ

Ἰδουμαίας συλλέγων. “ Ἀνάστητε καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ᾽ αὐτὴν εἰς πόλεμον. „
Κατὰ ἀποσιώπησιν τὸ λέγον νοεῖται, ἵνα ᾖ καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν
λέγων, ἀνάστητε καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ᾽ αὐτὴν εἰς πόλεμον· ὡσανεὶ τοῦ Θεοῦ
ταῦτα λέγοντός τε καὶ κελεύοντος καὶ πανταχόθεν ἐπ᾽ αὐτῷ τὰ ἔθνη συλλέ-
γοντος· καὶ δὴ καὶ στρατηγεῖν αὐτοῖς μέλλοντος ἐν τοῖς κατὰ τῆς Ἰδουμαίας πο-
λέμοις· οἷόν τι καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ· τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; καὶ
τίς ὁδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας; οὐχὶ σὺ ὁ Θεὸς ὁ ἀπωσάμενος ἡμᾶς;
ἵνα εἴπῃ ὅτι ὁ Θεός μοι εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἰδουμαίας στρατηγήσει πολέμους·
ἰδίωμα δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ εὕροι τίς ἂν κατὰ ἀποσιώπησιν
σημαίνεσθαι τὸ λέγων ἢ λέγοντες ἤ τι τοιοῦτο· οἷόν ἐστι τὸ, ἵνα τί ἐφρύα-
ξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρ-
χοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ· διαρ-
ρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποῤῥίψωμεν ἀφ᾽ ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν· καὶ
γὰρ κἀνταῦθα κατὰ ἀποσιώπησιν τὸ λέγοντες νοεῖται, εἰς δήλωσιν τῆς γνώμης
μεθ᾽ ἧς τὴν παράνομον ἐκείνην εἰργάζοντο πρᾶξιν· τοιοῦτον ἐστὶ καὶ τὸ, πρὸς
κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα, καὶ εἰσήκουσέ μου· κύριε ῥῦσαι τὴν ψυχήν
μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· κατὰ ἀποσιώπησιν γὰρ κἀν-
ταῦθα φησὶ τὸ λέγων, ἵνα ᾖ, πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα
λέγων, κύριε ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δο-
λίας· τὸ γὰρ εἰσήκουσέ μου, διὰ μέσου κατὰ ἀνταπόδοσιν εἴρηται τοῦ παντός· οὕ-
τως οὖν κἀνταῦθα λέγει· ὅτι συνέλεξεν ὁ θεὸς τὰ ἔθνη, ὥσπερ τινὶ φωνῇ τῷ
ἐπιτάγματι τῷ οἰκείῳ διεγείρων αὐτὸν εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἰδουμαίας πόλεμον· εἶτα
ὡς τὸν πόλεμον δηλώσας ἐπάγει πρὸς τὴν Ἰδουμαίαν αὐτήν.

“ Ἰδοὺ ὀλιγοστὸν δέδωκά σε ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἠτιμωμένος εἶ σὺ σφόδρα. „ Πολ- v. 2.
λήν σου φησὶ διὰ τῶν πολεμίων τὴν σφαγὴν ἐργασάμενος εἰς ὀλίγους σου περιστήσω τὸ ἔθ-
νος· ὥστε πάντων ἐλάττονας εἶναι καὶ ἐν ἀτιμίᾳ καθεστάναι πολλῇ· ὡς ὑπὸ πολ-
λῶν τε πεπολιορκημένον καὶ μυρίοις περιβληθέντα κακοῖς· εἶτα τίς ἡ αἰτία;
“ Ἡ ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου ἐπῆρέ σε κατασκηνοῦντα ἐν ταῖς ὀπαῖς τῶν πε- v. 3.
τρῶν, ὑψῶν τὴν κατοικίαν αὐτοῦ· λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τίς με κατάξει
„ ἐπὶ τὴν γῆν; „ Ἐπειδὴ γὰρ ὄρειον ᾤκουν χώραν οἱ Ἰδουμαῖοι, μᾶλλον τοῦτο
λέγει ὅτι ἀμέτρως ἐπήρθης τὴν διάνοιαν, ἐν καταδύσεσι μὲν οἰκῶν πετρῶν,
πολλὴν δέ σου καὶ μεγίστην ὡς ᾤου πεποιηκὼς τὴν οἴκησιν· καὶ δὴ καὶ οἰόμενος
οὐκ ἄν ποτε ἔσεσθαι τὸν δυνάμενόν σε τῆς προσούσης ἐκβαλεῖν εὐπραγίας· ὑπὲρ
ὧν δὴ πείσῃ τὰ εἰρημένα, ἵνα αἴσθῃ μάτην οἰόμενος εἶναί τι θείας ἀντιπραττούσης
βουλῆς. “ Ἐὰν μετεωρισθῇς ὡς ἀετὸς, καὶ ἐὰν ἀνὰ μέσον τῶν ἄστρων v. 4.

„ θῆς νοσσίαν σου, ἐκεῖθεν κατάξω σε λέγει κύριος. „ Ὥστε κἂν ἀετοῦ δί-
κην εἰς ὕψος ἀρθῇς, ὃς πολὺ τῶν ὀρῶν ὑπερίπτασθαι πέφυκε, καὶ ἐν μέσῳ τῶν
ἄστρων διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς περιφανείας σαυτὸν καταστήσῃς, οὐκ ἀρκέσεις πρὸς
τὴν δύναμιν τὴν ἐμήν, ὅτ' ἂν σε κατασπᾶν ἐθέλω.

v. 5. “ Εἰ κλέπται εἰσῆλθον πρὸς σέ, εἰ λῃσταὶ νυκτὸς, ποῦ ἂν ἀπερρίφης; οὐκ ἂν
„ ἔκλεψαν τὰ ἱκανὰ αὐτοῖς; καὶ εἰ τρυγηταὶ εἰσῆλθον πρὸς σέ, οὐκ ἂν ὑπελίποντο
v. 6. „ ἐπιφυλλίδα; πῶς ἐξηρευνήθη Ἠσαῦ, καὶ κατελήφθη αὐτοῦ τὰ κεκρυμμένα; „ Εἰ
μὲν οὖν κλέπται τινὲς οἱ λεληθότως ἐν τῇ νυκτὶ λῃστεύειν εἰωθότες εἰς τὴν οἰκίαν ἐπεισ-
ῆλθον τὴν σήν, βραχέα τινὰ λαβόντες, τυχὸν ἐξῆλθον ἄν· σὺ δὲ οὐκ ἂν
ἀπερρίφης τῆς οἰκίας, ἐπειδὴ τῆς οἰκήσεώς σε ἀποστερεῖν οἱ διὰ λῃστείας τὰ
προστυχόντα ἀφελόμενοι οὐκ ἠδύναντο· καὶ ἐπὶ τρύγην δὲ τινὲς εἰς ἀμπελῶνα
εἰσεληλυθότες, πάντως ἄν τινα καρπὸν κατέλιπον ἐν τοῖς ἀμπέλοις· τὸ δέ
γε νῦν σοι συμβησόμενον οὐ τοιοῦτον ἔσται· ἐπελεύσονται γὰρ πολέμιοι οἳ το-
σοῦτόν σου κατακρατήσουσιν, ὥστε ἅπαντα ἐξερευνήσαντες τὰ προσόντα σοι,
μὴ δὲ τῶν κεκρυμμένων ἀκέραιον ἀφεῖναί τι παρὰ σοί· οὕτω πάντα ὑπὸ τὴν
ἐξουσίαν ἔσται τὴν ἐκείνων· καὶ πάντα τὰ δοκοῦντα ἀπελεύσονται λαβόντες· εἶτα
v. 7. εἰς ἔλεγχον τῆς ἐπιτάσεως τοῦ κακοῦ “ Ἕως τῶν ὁρίων σου ἐξαπέστειλάν σε πάν-
„ τες οἱ ἄνδρες τῆς διαθήκης σου· ἀντέστησάν σοι, ἠδυνήθησαν πρὸς σέ· „ Καὶ
γὰρ καὶ οἱ πρότερον συνθήκας φιλίας τε καὶ συμμαχίας ἔχοντες πρὸς σέ, θεα-
σάμενοί σου τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος, οὕτω τῆς τῶν ἐναντίων ἔσονται μοίρας,
ὥστε σε σὺν ἐκείνοις πάντων ἐξωθῆσαι τῶν ὁρίων τῶν σῶν, χάριτι τῶν πο-
λεμίων ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ὠθοῦντας· οἳ καὶ ἀντιστήσονταί σοι, καὶ δυνήσονται
τοῖς πολεμίοις συμπράττοντες τοῖς σοῖς· καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἑτέρως λέγων “ Ἄν-
„ δρες εἰρηνικοί σου οἱ συνεσθίοντές σοι, ἔθηκαν ἔνεδρα ὑποκάτω σου· οὐκ ἔστι
„ σύνεσις ἐν αὐτῷ. „ Οἱ φιλίαν ἀσπαζόμενοι πρὸς σὲ καὶ ἄλλων σοι κοινω-
νοῦντες, αὐτοί σοι λόχους ὑφανοῦσιν, εἰς ἀπώλειαν ἄγοντες, ἐπειδὴ δι' ὑπερ-
βάλλουσαν ἄνοιαν οὐ δὲ διακρίνειν τοὺς ὄντως φίλους ἐπίστασαι τῶν ἐχθρῶν,
v. 8. “ Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ λέγει κύριος ἀπολῶ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ σύν-
v. 9. „ εσιν ἐξ ὄρους Ἠσαῦ· καὶ πτοηθήσονται οἱ μαχηταί σου ἐκ Θαιμάν,
v. 10. „ ὅπως ἐξαρθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὄρους Ἠσαῦ, διὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν ἀσέβειαν τὴν
„ εἰς τὸν ἀδελφόν σου Ἰακώβ· καὶ καλύψει σε αἰσχύνη, καὶ ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν
„ αἰῶνα. „ Ἀπολοῦνται δὴ πάντες οἱ ἐν ὑμῖν περὶ τὰ πολεμικὰ σοφοί τε καὶ
δυνατοί τινες αὐχοῦντες εἶναι· οἵ τε μέγα φρονοῦντες ἐπὶ ταῖς μάχαις ἐν Θαι-
μάν, ἣ μεγίστη τῶν πόλεων εἶναι δοκεῖ τῶν ὑμετέρων· νικηθέντες τῷ φόβῳ τῶν

ἐπεληλυθότων κακῶν εἰς πτόησιν καταστήσονται καὶ δειλίαν· τοσαύτη τῶν ἀνθρώπων ἀπώλεια γενήσεται τῶν ὑμετέρων, ὑπὲρ ὧν αὐτοὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἰδίους ἐκ τοῦ Ἰακὼβ κατάγοντας τὸ γένος, ὃς ἀδελφὸς ἦν τοῦ ὑμετέρου προγόνου, παρανόμοις ἐκδεδώκατε ταῖς σφαγαῖς· ὑπὲρ δὴ τούτων αἰσχύνη τε περιβλη-
θήσῃ, καὶ παντελῆ τὴν ἀπώλειαν ὑπομενεῖς. " Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀντέστης ἐξ ἐναν- v. 11.
" τίας ἐν ἡμέρᾳ αἰχμαλωτευόντων ἀλλογενῶν δύναμιν αὐτοῦ· καὶ ἀλλότριοι εἰσῆλθον εἰς πύλας αὐτοῦ, ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἔβαλον κλήρους, καὶ σὺ ἦς ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν. " Τῶν δὲ ἐπελευσομένων σοι κακῶν ἐξ ἐκείνου δέδεξαι τὴν ἀπόφασιν, ἐξ ὅτι περ τοιαῦτα κατὰ τῶν ἀδελφῶν τετόλμηκας τῶν οἰκείων· ὅτε μὲν ἀλλότριοι αὐτοὺς αἰχμαλώτους ἐλάμβανον, σὺ δὲ ἀντέστης ἐξ ἐναντίας· ἵνα εἴπῃ, ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν ἔταξας σαυτὸν μερίδι· καὶ ἀλλογενεῖς μὲν αὐτῶν εἴς τε τὰς λοιπὰς πόλεις εἰσῄεσαν, καὶ πρὸς ταῖς λοιπαῖς, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ δὴ καὶ κλήρῳ τὰ ἐνόντα διενείμαντο πάντα· σὺ δὲ ἐκοινώνεις τοῖς τοιαῦτα τολμῶσιν.

" Καὶ μὴ ἐπίδῃς ἡμέραν ἀδελφοῦ σου ἐν ἡμέρᾳ ἀλλοτρίων· καὶ μὴ ἐπίχαιρε ἐπὶ v. 12.
" τοὺς υἱοὺς Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν· καὶ μὴ μεγαλορρημονήσῃς ἐν ἡμέρᾳ
" θλίψεως αὐτῶν· μηδὲ εἰσέλθῃς εἰς πύλας λαῶν ἐν ἡμέρᾳ πόνων αὐτῶν· καὶ v. 13.
" μὴ ἐπίδῃς καὶ σὺ ἐπὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ὀλέθρου αὐτῶν, μὴ δὲ
" συνεπιθῇ ἐπὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν· μὴ δὲ ἐπιστῇς ἐπὶ v. 14.
" τὰς διεκβολὰς αὐτῶν ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀνασωζομένους ἐξ αὐτῶν, μὴ δὲ συγκλείσῃς τοὺς φεύγοντας αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. " Τὸ μὲν ἐπίδῃς ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ ἐφησθῇς λέγει, ἵνα μὴ ταῦτα φησὶ ποιῇς· ἀκολούθως γὰρ τοῖς ἀνωτέροις εἰπεῖν βούλεται, ὅτι ὑπὲρ τούτων δώσεις δίκην καὶ τὴν μηνυομένην ὑπομενεῖς τιμωρίαν· ἐπειδὴ ἐπέχαιρες ταῖς τοῦ ἀδελφοῦ συμφοραῖς· καθ' ὃν ἐκεῖνοι καιρὸν τὴν ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων ὑπέμενον ἀπώλειαν· καὶ ἐν ἀνάγκαις αὐτῶν ἐξεταζομένων ἐφθέγγου ῥήματα οἷα εἰκὸς ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἡδόμενος ἀπωλείᾳ· τὸ γὰρ μεγαλορρημονήσῃς τοῦτο λέγει· ὅτε ἐν ἀνάγκαις ὄντων ἐκείνων εἰσῄεις καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν λοιπῶν, τὰ ἐνδεχόμενα κακὰ διαθήσων αὐτούς· κἂν εἴτινες δὲ αὐτῶν διαφυγεῖν πως ἠδύναντο, τὴν σωτηρίαν τούτῳ πορίζεσθαι προσδοκῶντες, καὶ τούτους ἀπολλύειν ἐσπούδαζες, συλλαμβανόμενός τε τοὺς φεύγοντας ἐξ αὐτῶν καὶ παραδιδοὺς τιμωρίᾳ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ μὴ δὲ ἐπιστῇς ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀνασωζομένους ἐξ αὐτῶν, μὴ δὲ συγκλείσῃς τοὺς φεύγοντας αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως· δι' ὅλων βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι ὑπὲρ ὧν ἥσθης ἐπὶ τῇ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπωλείᾳ ἀδελφῶν ὄντων σῶν, καὶ δὴ καὶ τοῖς πολεμίοις συνέπραξας κατ' αὐτῶν, καὶ ἥσθης ἐπὶ τοῖς αὐτῶν κακοῖς,

διαφόροις τε αὐτῶν καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν περιβέβληκας τοῖς κακοῖς, ὑπὲρ τούτων δὴ τὴν μέλλουσαν ὑπομενεῖς τιμωρίαν· ὅθεν ἐπάγει.

v. 15. “ Διότι ἐγγὺς ἡμέρα κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη· ὃν τρόπον ἐποίησας, οὕτω ἔσται
„ σοι· τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεταί σοι εἰς κεφαλήν σου. „ Ἥκει γὰρ ὁ και-
ρὸς καθ' ὃν ἅπαντας μὲν τιμωρήσεται τοὺς ὁτιδήποτε πεπραχότας εἰς αὐτοὺς,
μάλιστα δὲ πάντων βαρεῖαν ἐπάξει σοι τὴν τιμωρίαν, ἀνάλογόν σοι τὴν συμ-
v. 16. φορὰν ἐπάγων οἷς πεποίηκας κατ' αὐτῶν. “ Διότι ὃν τρόπον ἔπιες ἐπὶ τὸ
ὄρος μου τὸ ἅγιον, πίονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον· πίονται καὶ ἀναβήσονται,
καὶ ἔσονται καθὼς οὐχ ὑπάρχοντες. „ Αὐτός τε γὰρ ὑπὲρ ὧν εἰς τὸ ὄρος τὸ
ἐμὸν τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῷ τοιαῦτα τετόλμηκας, δέδεξαι τὴν τιμωρίαν· οἱ-
κονομήσαντες τέ σοι τῆς γνώμης ταύτης καὶ τῶν πράξεων, ὡς εἰκὸς κοινωνήσουσι
τῆς τιμωρίας, παντελεῖ ληφθέντες ἀπωλείᾳ, ὡς μηδὲν ἀπεοικέναι τῶν καθά-
παξ οὐκ ὄντων· τὸ μὲν γὰρ ἔπιες καὶ πίονται, τὴν τιμωρίαν δηλοῖ τὴν αὐτοῖς τε
ἐπαχθησομένην καὶ τοῖς λοιποῖς· ὡς τὸ ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου, οἴνου ἀκρά-
του, πλῆρες κεράσματος· καὶ ἔκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο· πλὴν ὁ τρυγίας αὐ-
τοῦ οὐκ ἐξεκενώθη· πίονται πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς γῆς· τὸ δὲ ἐπὶ τὸ ὄρος
μου τὸ ἅγιον, ἵνα εἴπῃ, ὑπὲρ ὧν εἰς τὸ ὄρος τὸ ἐμὸν εἴς τε τοὺς οἰκοῦν-
τας ἐν αὐτῷ τοιαῦτα τετολμήκατε, δέδεξαι τὴν τιμωρίαν· οἱ κοινωνήσαντες
τέ σοι τῆς γνώμης ταύτης καὶ τῶν πράξεων, ὡς εἰκὸς κοινωνήσουσι τῆς τιμωρίας,
v. 17. παντελεῖ ληφθέντες ἀπωλείᾳ. “ Ἐν δὲ τῷ ὄρει Σιὼν ἔσται ἡ σωτηρία, καὶ ἔσ-
„ ται ἅγιον, καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακὼβ τοὺς κληρονομήσοντας
„ αὐτούς. „ Περὶ μὲν οὖν ὑμᾶς τε καὶ τοὺς κεκοινωνηκότας ὑμῖν τῆς γνώμης,
ταῦτα γενήσεται· περισωθήσονται δὲ καὶ πάσης ἀνάγκης ἔξω γενήσονται ἐν τῷ
ὄρει τῷ Σιὼν πρότερον πολεμηθέντες· ὥστε ὄντως αὐτὸ διὰ τῆς τούτων βοη-
θείας ἅγιον φανῆναι· ἐπεὶ καὶ πάντας τοὺς πρότερον αὐτῶν κεκρατηκότας ὑπο-
χειρίους ἕξουσιν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰακὼβ, οὓς ἐπολεμεῖτε ἔνθεν ὑμεῖς μετὰ τῶν λοιπῶν.
v. 18. “ Καὶ ἔσται ὁ οἶκος Ἰακὼβ πῦρ, καὶ ὁ οἶκος Ἰωσὴφ φλόξ· ὁ δὲ οἶ-
„ κος Ἡσαῦ εἰς καλάμην· καὶ ἐκκαυθήσονται εἰς αὐτοὺς καὶ καταφάγονται
„ αὐτούς· „ Οὕτω γὰρ κρατήσουσιν ἁπάντων οἱ Ἰσραηλῖται τῶν Ἰδουμαίων,
ὥστε δίκην πυρὸς καλάμην ἀναλίσκοντος ἅπαντας αὐτοὺς ἀφανίσαι τῷ κρά-
τει τοῦ πολέμου. “ Καὶ οὐκ ἔσται πυρφόρος τῷ οἴκῳ Ἡσαῦ, ὅτι κύριος ἐλά-
„ λησεν. „ Ἐπειδὴ πῦρ ἔφη τὸν Ἰσραὴλ ἔσεσθαι τῷ Ἡσαῦ ὡσεὶ πάντας ἂν
αὐτοὺς ἀναλίσκειν μέλλοντα τῷ πολέμῳ, διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται πυρφόρος φη-
σὶ τῷ οἴκῳ Ἡσαῦ, ἀντὶ τοῦ οὐθεὶς ἔσται ἐν αὐτοῖς ὃς διαθεῖναι τί δυνήσεται

τὸν ἰσραηλίτας κακόν· ἀλλὰ πείσονται μὲν παρ᾽ αὐτῶν οὐ τὰ τυχόντα· ἀ-
μύναι δὲ ἑαυτοῖς, ἢ ποιῆσαι τί πρὸς βλάβην ἐκείνων, οὐ δυνήσονται καθάπαξ
οὐδέν· ἃ δὴ πάντα γενήσεται πάντως, ἐπειδὴ Θεός ἐστιν ὁ ἀποφηνάμενος γε-
νέσθαι· καὶ ἐπειδήπερ ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἔφη ὅτι κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος
Ἰακὼβ τοὺς κατακληρονομήσοντας αὐτούς, πλατύτερον αὐτὸ βουλόμενος, εἰ-
πεῖν, λέγει ὅτι οἱ μὲν ἐν Ναγὲβ ἰσραηλῖται κατακληρονομήσουσι τοὺς προσ- v. 19.
ήκοντας τόπους τῷ Ἠσαῦ· οἱ ἐν Σιφηλᾶ δὲ τὴν τῶν ἀλλοφύλων· κομιοῦνται
δὲ καὶ τὴν οἰκείαν χώραν ὡς εἰκός· οἱ μὲν τοῦ Ἐφραὶμ τὸ τῆς Σαμαρείας πεδίον·
τὴν Γαλααδῖτιν δὲ ὁ Βενιαμίν· τῆς τε μετοικίας αὐτῶν τῆς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἀρχὴ
μὲν αὐτοῖς γενήσεται ἡ Σαρεφθῶν χώρα· τέλος δὲ ἡ Ἐφραθά· βούλεται δὲ v. 20.
εἰπεῖν ὅτι πάντας τῶν χαναναίων τοὺς ἐν μέσῳ καθέξουσι τόπους, οὓς περ
οὖν καὶ πρότερον εἶχον· οὕτω δὲ καὶ τὰς ἐν Ναγὲβ πόλεις ἑαυτῶν ὑποδέξονται
ἁπάσας ἅπαντες συντόμως εἰπεῖν οἱ τῷ Σιὼν ὄρει προσήκοντες, καὶ τὴν αὐτόθι
τῷ Θεῷ προσήκουσαν θρησκείαν ἐκτελοῦντες· αὐτοί τε πάσης τεύξονται σω-
τηρίας· καὶ μεγίστην τινὰ τοῖς τοῦ Ἠσαῦ τὴν τιμωρίαν ἐπάξουσιν, ἀνθ᾽ ὧν πε- v. 21.
πόνθασιν παρ᾽ αὐτῶν· οἷς ἐπήγαγεν ἅπασιν ἐν αὐτῷ συμπεράνας τὴν προφη-
τείαν. "Καὶ ἔσται τῷ κυρίῳ ἡ βασιλεία." Ἵνα εἴπῃ, ὅτι διὰ πάντων ὧν
τε εὖ πάσχουσιν ἰσραηλῖται καὶ ὧν ὑπομένουσι, δίκας διδόντες οἱ παρανενο-
μηκότες εἰς αὐτούς, φανεῖται βασιλεὺς ἀληθὴς ὁ Θεός, ὁ κύριός τε καὶ ποιη-
τὴς τῶν ἁπάντων, κατ᾽ ἐξουσίαν ἃ βούλεται περί τε τοὺς οἰκείους καὶ περὶ τοὺς
ἀλλοτρίους εἶναι δοκοῦντας ποιῶν.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΙΩΝΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης ὑπάρχων Θεὸς ὁ δεσπότης καὶ ποιητὴς τῶν ἁπάντων, πρὸς ἕνα σκοπὸν ὁρῶν, τά τε κατ' ἐκείνην ᾠκονόμησε καὶ τὰ κατ' αὐτήν· πάλαι μὲν ἔχων βεβουλευμένον παρ' ἑαυτῷ τὸ τὴν μέλλουσαν ἐκφῆναι κατάστασιν, ἥσπερ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν ἀνέδειξεν οἰκονομίᾳ· ἀναγκαῖον δὲ νομίσας ἐν ταύτῃ δὴ τῇ παρούσῃ λέγω, πρότερον ἡμᾶς γενέσθαι, εἶθ' ὕστερον εἰς ἐκείνην μεταστῆναι διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· ὡς ἂν ἐκ παραθέσεως μᾶλλον γνοίημεν τῶν τε δειχθησομένων τὸ μέγεθος ἀγαθῶν· εἶθ' ὡς ἂν τοῦτο γένηται δῆλον, καὶ μὴ καινόν τι νομίζοιτο ὕστερον βεβουλεῦσθαί τε καὶ δεδοκιμακέναι περὶ ἡμῶν, διὰ πολλῶν μὲν ἤδη καὶ ἑτέρων ἐναπέθετο τοῖς ἀνθρώποις τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὴν παρουσίαν· ὥστε πάντας Ἰουδαίους πόῤῥωθεν ἀπεκδέχεσθαι ταύτην· οὐδενὸς δὲ ἧττον ἔκ τε τῶν κατὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Δαβὶδ εἴργασται τοῦτο, πρὸς οὓς ἐπαγγελίας ἐποιήσατο, τὴν μέν, ὅτι ἐνευλογηθήσεται ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· τὴν δέ, ὅτι διηνεκῆ παρέξει τοῖς ἐξ αὐτοῦ τὴν βασιλείαν· ἅπερ οὖν τῷ μὲν δοκεῖν τὸν λαὸν ἐμήνυε τὸν ἐφ' οὗπερ ταῦτα πληροῦσθαι ἤμελλεν· ἡ δὲ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν οἰκονομηθέντων ἐδείκνυτο λαβοῦσα τὸ πέρας· ἐφ' οὗπερ καὶ τὸ ἐνευλογηθῆναι τὰ ἔθνη γέγονεν ἀληθῶς, καὶ διηνεκῆ δὲ καὶ ἀσάλευτον εἶναι τῷ σπέρματι τὴν βασιλείαν· διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡ περὶ τὸν λαὸν ἐπιμέλεια τοῦ Θεοῦ πολλή τις γέγονεν, ἐπειδὴ πάντες ἐπὶ ταῖς ἐπαγγελίαις φυλαττόμενοι ταῖς εἰρημέναις, τὴν προσδοκωμένην παρουσίαν ἀνέμενον τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· ἀλλὰ γὰρ ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας πλεῖστα ὅσα ἐπὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης κατὰ τοῦτον ᾠκονόμησε τὸν τρόπον, ὡς ἂν καὶ τοῖς τότε μεγίστην τὰ γινόμενα παρέχοιτο τὴν ὠφέλειαν, καὶ μήνυσίν τινα τῶν πραγμάτων ἔχῃ τῶν ὕστερον δειχθησομένων· μετὰ τοῦ καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν δευτέρων πρὸς τὰ πρότερα πλείστην τινὰ φανήσεσθαι οὖσαν· εὑρίσκετό τε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τύπος τις τὰ παλαιὰ τῶν ὕστερον, ἔχοντα μέν τινα μίμησιν πρὸς ταῦτα, μετὰ τοῦ καὶ χρείαν ἐν τοῖς οἰκείοις παρέχεσθαι καιροῖς· δηλούμενα δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὁπόσον ἠλάττωνται ταῦτα.

Ἐξήγαγε μὲν οὖν τῆς Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς καὶ πάσης τῆς πικρᾶς ἐκείνης ἀπήλλαξε δουλείας· ἐργασάμενος δὲ θάνατον τῶν πρωτοτόκων πολύν,

διὰ τοῦτο τὰ τῶν ἰσραηλιτῶν περιέσωσε παντελῶς· ἅπερ οὖν καὶ σημείῳ διέκειτο πρὸς τὸ μηδὲν παραπλήσιον τοῖς αἰγυπτίοις παθεῖν· ἦν δὲ τοῦτο ἡ ἐπὶ τῶν φλιῶν τοῦ αἵματος χρίσις· ταῦτα δὲ πολλὴν μὲν τοῖς ἰσραηλίταις γινόμενα τότε παρείχετο τὴν ὠφέλειαν τοῖς γε καὶ ἐν ἀπολαύσει τοιούτων καθισαμένοις· προεσημαίνετο δέ πως ὡς ἐν τύποις τὸ διὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν οὕτως ἡμᾶς ἀφαιρήσεσθαι οὐ τῆς Αἰγύπτου δουλείας, ἀλλὰ τῆς τε τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας· ἅπερ οὖν ἡμῖν παρέσχε τῇ χρίσει τοῦ αἵματος τοῦ οἰκείου· τοῦτο γὰρ ὑπὲρ ἁπάντων ἐκχέας, καὶ τὸν θάνατον ὑποστὰς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰργάσατό τε τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, καὶ παρέσχεν ἅπασιν ἡμῖν τὸ πάσης τῆς ἐνταῦθα δουλείας ἀπαλλαγεῖσιν, ἀπεκδέχεσθαι τῆς τε ἀθανασίας καὶ τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀναμαρτησίας τὴν ἀπόλαυσιν· μεθ' ὧν οὐ γῆν ἐπαγγελίας οἰκήσομεν, ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν ἐσόμεθα βασιλείᾳ· ὁπόσον δὲ τούτων πρὸς ἐκεῖνο τὸ διάφορον, καὶ ὅτι ἐκείνων μὲν ἐπ' ὀλίγον ἐγένετο τὸ κέρδος, τούτων δὲ μεγίστων τε ὄντων καὶ πολλῶν διηνεκὴς ἡ ὠφέλεια τοῖς λαβοῦσιν προσέσται, ἐξ αὐτῶν ἅπασι δῆλον καθέστηκε τῶν πραγμάτων· οὕτω καὶ τοὺς ἐπταικότας τῶν ἰσραηλιτῶν τιμωρίαις ἐπέβαλεν ἐπὶ τῆς ἐρήμου· ὡς ἂν ἔν τισι τύποις παιδεύων ἡμᾶς δεδοικέναι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἱκανήν τε οὖσαν τοῖς χείροσιν ἡμᾶς περιβαλεῖν.

Τοῦτο δὲ ὁ μακάριος δηλοῖ Παῦλος λέγων, ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν. Οὕτω διὰ τῆς νομικῆς διατάξεως, ταῖς τε θυσίαις καὶ τῷ αἵματι τῶν ἀλόγων ζώων ἔταξεν ὠφελεῖσθαι τοὺς χρωμένους· ἵν' ἐκ παραθέσεως ἡμῖν τὸ πιστεύειν μειζόνως προσῇ, ὅτι μεγίστων ἀγαθῶν ἐν τῷ αἵματι τευξόμεθα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· ὅθεν ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἄμωμον ἑαυτὸν προσήνεγκε τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων; ἐκ γὰρ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ διαφορᾶς πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀρκούντως ἡμᾶς ἐπεισάσατο, ὅτι πολλῷ πλεῖον ἡμᾶς τούτοις προσήκει πιστεύειν ἢ ἐπ' ἐκείνοις ἐπίστευον οἱ τότε· καὶ κατὰ τὴν ἔρημον δὲ τῶν ἰσραηλιτῶν δι' ἀπείθειαν τὴν τῶν ὄφεων ἀπολλυμένων πληγαῖς, ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς τῷ μακαρίῳ Μωσῇ χαλκοῦν ἀπεργάσασθαι ὄφιν, ὡς ἂν ἐπ' αὐτὸν ἀποβλέποντες οἱ πληττόμενοι τῆς βλάβης τῶν πληττόντων ῥᾳδίαν δέχοιντο τὴν λύσιν· δυναμένου μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλήττεσθαι παντελῶς ἔξω ποιῆσαι,

ἢ ἑτέραν γοῦν τινα εὑρέσθαι τῆς πληγῆς ἰατρείαν· βουληθέντος δὲ ἐν ἀπεικονίσματι τῶν πληττόντων τῆς βλάβης δέχεσθαι αὐτῶν τὴν λύσιν· ἵνα μὴ σφόδρα θαυμάζωμεν εἰ τῷ θανάτῳ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ λύων τὸν θάνατον ὁ θεὸς, ἀθάνατον ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως παρέχεται τὴν ζωήν· ὅθεν καὶ ὁ κύριος φησί· καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· δεικνὺς ὅτι ὃν περ τρόπον τότε τῶν πληττόντων τὸ μίμημα τὴν ἀπὸ τῆς πληγῆς ἰᾶτο βλάβην, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ νῦν ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐπινεμόμενος θάνατος, ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ γεγονὼς, οὐκ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις τοῦ θανάτου παρέξει τὴν λύσιν.

Οὕτω δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν μακάριον γέγονεν Ἰωνᾶν τὸν προφήτην, ὃν Ἰουδαίων ἀπειθούντων καὶ προσίεσθαι τὰς προφητείας οὐκ ἐθελόντων, ἐπὶ τὰ ἔθνη μετελθεῖν παρεσκεύασεν ὁ θεός· εἶτα διὰ τριῶν τε ἡμερῶν καὶ νυκτῶν παραδόξως ἐπὶ τοῦ κήτους αὐτὸν διασώσας, ἤγαγέ τε εἰς τὴν πόλιν τὴν μυρίων πλήρη κακῶν· καὶ παρεσκεύασε κηρύξαντα τὴν μετάνοιαν σωτηρίας ἅπασι τοῖς αὐτόθι πρόξενον γενέσθαι· ἵν' ἐκ παραθέσεως μὴ ἀπιστοίημεν, εἰ καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς διὰ τῶν ἴσων καιρῶν ἀδιάφθορος φυλαχθεὶς, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, ἐν ἀθανάτῳ τε καὶ ἀτρέπτῳ ζωῇ κοινὴν ἅπασι τοῖς ἔθνεσι, καὶ ταῦτά γε ἀπειθούντων Ἰουδαίων, τὴν ἐκ τῆς μετανοίας παρέχεται σωτηρίαν· ὅθεν καὶ ὁ κύριος ποτὲ μὲν φησίν· ὥσπερ γὰρ ὁ Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας ἐποίησε καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτω δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ποιῆσαι τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· ποτὲ δὲ, ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην, ὅτι ἤκουσαν τοῦ κηρύγματος Ἰωνᾶ· καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε· δῆλον ὅτι ἔστι μέν τις μίμησις τῶν πραγμάτων, πολὺ δὲ τὸ διάφορον τούτων πρὸς ἐκεῖνα· καὶ ὅτι παραπλησίως μὲν οὗτοι τοῖς τότε Ἰουδαίοις ἀπιστοῦντες μένουσι, δέξεται δὲ τὰ ἔθνη τὴν ἐκ τοῦ κηρύγματος σωτηρίαν. Ἐπὶ δὴ τούτοις σαφῶς ὁ μακάριος προβέβληται Ἰωνᾶς· οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ προφήτης οὕτως ἔμεινεν ἀπειθὴς τῷ θεῷ, ὡς μὴ ἐλέσθαι τι ποιῆσαι τῶν εἰρημένων αὐτῷ· καὶ ταῦτα ἐπὶ σωτηρίᾳ γε τοσούτων πεμπόμενος ἀνθρώπων· ἀλλ' οὐδὲ ἀπειθοῦντα πειραθῆναι πάντως τῶν κατὰ τὴν θάλατταν ἦν ἀνάγκη κακῶν· ὥστε καὶ ἐμβληθῆναι κήτει, καὶ ἐπ' αὐτοῦ παραδόξως σωθῆναι, καὶ παραδοξότερον ἔτι τὴν ἐκεῖθεν ἀνάδυσιν ὑπομεῖναι· δυναμένου γε τοῦ θεοῦ ἑτέρως ὀκνοῦντα καὶ ἀπειθοῦντα τὸν προφήτην ἐπὶ τὸ δέον ἐγεῖραι· ὥσπερ οὖν αὐτὸν ἐπί τε τοῦ Μωσέως ἔγνωμεν ποιοῦντα ὀκνοῦντος πρὸς τὴν ὑπουργίαν τῆς ἀπο-

στολῆς· ἐπί τε τοῦ Ἱερεμίου φεύγοντος ὁμοίως κἀκείνου τῆς ὑπουργίας τὸ μέγεθος· ἀλλὰ γὰρ διὰ πραγμάτων οὕτω καινῶν τε καὶ παραδόξων προδήλως τὸν μακάριον Ἰωνᾶν ἀγαγεῖν ἐβουλήθη, ἐπειδὴ τύπον αὐτὸν τῶν κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν ἤμελλεν ἀποφαίνειν· ὡς ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας διὰ τοσαύτης ἀπίστου καινότητος ἐνεχθεὶς, ἀξιόπιστος γένοιτο τοῦ τοσούτου πράγματος τὸν τύπον ἐκφαίνων ἐν αὐτῷ.

Προηγουμένην μὲν οὖν τῶν κατὰ τὸν μακάριον Ἰωνᾶν οὕτως παραδόξων γεγονότων ταύτην αἰτίαν εἴποι τις ἄν· ἑπομένην δὲ κἀκείνην ἐκ τοῦ τύπου τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαν· ἀθυμεῖν γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀνάγκη τοὺς προφήτας ἦν, ὅτι συνεχῶς πρὸς τὸν λαὸν παρὰ τοῦ θεοῦ πεμπόμενοι, ἐμήνυόν τε αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, καὶ τὰς ἐπαχθησομένας τιμωρίας ἠπείλουν· καὶ πάντα δὴ τὰ πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν συντελοῦντα μετὰ πολλῆς διεπράττοντο τῆς σπουδῆς· ἤνυον δὲ πλέον οὐδέν, τῆς τῶν ἰσραηλιτῶν κακίας ἀντιπραττούσης τῇ διὰ τῶν προφητῶν ἐπιμελείᾳ παρὰ τοῦ θεοῦ περὶ αὐτῶν γινομένῃ· ἀφ' οὗ δὴ καὶ περιττὸν ὡς εἰκὸς ᾤοντο τὸ ἑαυτῶν εἶναι πόνον· καὶ δὴ καὶ πρὸς ἀπόγνωσιν παντελῆ τῶν ἀνθρωπείων ἐχώρουν πραγμάτων· ὡς τῶν μὲν ἐθνῶν πρὸς τὸ χεῖρον ἅπαξ νευόντων, τῶν δοκούντων δὲ εἰς τὴν γνῶσιν ἐξειλέχθαι τὴν θείαν, οὐδὲν ἐλαττουμένων τῇ τε ἀσεβείᾳ, καὶ τῇ τῶν τρόπων μοχθηρίᾳ ἐκείνων· οὕτω δὴ διακειμένους αὐτοὺς ψυχαγωγῆσαι βουλόμενος ὁ θεὸς ὁ πολλὴν μὲν πάντων ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν ποιούμενος, ἐξαίρετον δέ τινα νέμων τοῖς αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν, πολλάκις μὲν ἐδήλωσεν αὐτοῖς τὴν ἐπὶ τῆς δείξεως τοῦ δεσπότου Χριστοῦ γενησομένην μεταβολὴν τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων, ὅτε δὴ πάντες ἤμελλον ἐκ τοῦ χείρονος θείᾳ χάριτι νεύειν ἐπὶ τὸ κρεῖττον· τὸ τελευταῖον δὲ καὶ τὴν παράδοξον ταύτην ἐργασίαν διὰ τῶν κατὰ τὸν προφήτην Ἰωνᾶν πεποίηται. εἰς διδασκαλίαν τε καὶ ψυχαγωγίαν πάντων τῶν προφητῶν δι' ὧν ἔργοις ἔπειθεν αὐτοὺς, ὡς ἀληθῆ μὲν ἔσται τὰ κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν· καὶ ἔτι πάντες ἄνθρωποι θείᾳ χάριτι τότε μετελεύσονται πρὸς τὸ δέον· νῦν μὲν ἰουδαίων ἀνενδότως ἐχόντων περὶ τὴν τοῦ χείρονος αἵρεσιν, διὰ τὸ συγχωρεῖν οὕτω τὸν θεὸν, εἰς ἔλεγχον τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεώς τε καὶ ἀσθενείας· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας ὅτι ἂν τὴν οἰκείαν βούληται δεικνῦναι χάριν ὁ θεὸς, ἁπάντων ἀνθρώπων τῶν διαπαντὸς πρὸς ἀσέβειαν νευόντων τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον λαμβανόντων ῥοπήν· ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ ὅτι συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν· δεικνὺς ὅτι ἐκ τῶν προειληφότων τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον τῶν ἀνθρώπων ἐπαιδεύθημεν ῥοπήν,

ἵνα μάθωμεν ὅτι θείας χάριτος δεόμεθα πρὸς τὸ ἐπιγνῶναί τε καὶ προσθῆναι πάντων τὸ κρεῖττον.

Τούτου γε ἀπόδειξιν αὐτάρκη παρέσχετο τοῖς προφήταις τὰ παρόντα, ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἰωνᾶν μάλιστα τοῦτο χρῆναι δειχθῆναι νομίζων· ὃς τύπον ἐν ἑαυτῷ τινὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν τὸν δεσπότην ἐσομένων παρέσχε τὸν Χριστόν· ἀποστέλλει μὲν γὰρ αὐτὸν εἰς Νινευὶ τὴν πόλιν μεγάλην οὖσαν καὶ πολυανθρωποτάτην, καὶ τῆς ἐν Ἀσσυρίοις βασιλείας τυγχάνουσαν· ἐν ᾗ πάντες πρὸς ἀσέβειάν τε ἑώρων καὶ μοχθηρῷ προσανεῖχον βίῳ, τρυφαῖς τε καὶ ἀνέσεσι καὶ ἀκολασίαις καὶ πάσῃ συζῶντες παρανομίᾳ· κελεύει δὲ τὴν τελείως μηνῦσαι καθαίρεσιν, εἰ μὴ νεύσειαν πρὸς τὸ δέον· εἶτα παρασκευάσει πάντας ἐκείνους ἀθρόον φωνῆς ἀκηκοότας τοῦ προφήτου, ὃν οὐχ ὅστις ἦν ἠπίσταντο. ἀλλ' οὐδὲ μετὰ θαυμάτων φανέντα εἶδον, ὥστε ἔκπληξιν αὐτοῦ τινὰ λαβεῖν· ἐντεῦθεν μεταθεμένους τῆς πρόσθεν γνώμης ἀπὸ μόνης τῆς ἀπειλῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν, ἐθνικούς τε ὄντας καὶ οὐδὲν διδασκαλίας εἶδος εἰς θεοσέβειαν ἠκούσης πρότερον δεδεγμένους· ὡς ἂν δηλώσειεν ἐκ τῶν παρόντων. ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας ἅπαντα τὰ ἔθνη τῇ οἰκείᾳ χάριτι νεῦσαι παρασκευάσει πρὸς τὸ κρεῖττον, κἂν ἀπειθεῖν ἐθέλωσιν Ἰουδαῖοι τῇ τῆς εὐσεβείας διδασκαλίᾳ.

Ἐντεῦθεν ὁ μακάριος προφήτης ἔκ τε τῶν παρόντων συνιδὼν ὡς τῆς ἐσχάτης ἄξιοι φανοῦνται τιμωρίας Ἰουδαῖοι, ἐκ τοσαύτης διδασκαλίας μηδεμίαν δεξάμενοι διόρθωσιν, εἰ Νινευῖται ἀσεβείᾳ συζῶντες καὶ στρεφόμενοι ἀθρόον ἐκ μηνύσεως μόνης μεταθέμενοι φαίνοιντο πρὸς τὸ κρεῖττον· καὶ ὅτι τούτων δὴ πρὸς ἀπόδειξιν γιγνομένων τῶν κατὰ τὸν δεσπότην ἐσομένων Χριστόν, τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πολλῷ πλέον συμβήσεται ὁπότ' ἂν τὰ μὲν ἔθνη τῇ θείᾳ καλούμενα χάριτι ῥέπῃ πρὸς τὴν εὐσέβειαν, Ἰουδαῖοι δὲ μένωσιν ἀπειθεῖς καὶ μὴ δεχόμενοι τὸν δεσπότην Χριστόν, οὗ τὴν μήνυσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἄνωθεν φερομένην εἶχον παρ' ἑαυτοῖς· ὅτι τε ἐντεῦθεν κληρονόμοι μὲν ἀποφανθήσονται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οἱ πανταχοῦ γῆς οἰκοῦντες ἄνθρωποι, ἐξωσθήσονται δὲ τῆς δωρεᾶς ταύτης διὰ τὴν οἰκείαν ἀπείθειάν τε καὶ ἀσέβειαν Ἰουδαῖοι, καί τοι γε δόξαντες ἐν τοσαύτῃ διδασκαλίᾳ τοῦ κρείττονος ἐγγενῆσθαι, ἀναγκαίως ἠθύμει. πένθους ἄξιον πανταχόθεν ὁρῶν τὸ πρᾶγμα, καὶ συναλγῶν μὲν Ἰουδαίοις εἰκότως· τοιούτοις τε οὖσι καὶ τοσαῦτα μέλλουσιν ὑπομένειν· ὀδυρόμενος δὲ εἰ καὶ νῦν ἐκ τῆς τῶν Νινευϊτῶν παραθέσεως, τιμωρίας ἄξιοι φαίνοιντο· καὶ μετὰ τοῦτό γε παντελῆ τὴν ἀποβολὴν ὑπομένοιεν, παραθέσει

τῶν τι ἁπανταχοῦ γῆς ὄντων ἐθνῶν. καὶ προσιέναι τῇ τῆς εὐσεβείας μελλόντων διδασκαλίᾳ. εἰ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος ὀδύρεται αὐτῶν τὴν ἀποβολὴν, καὶ τὴν ἐσχάτην ἔφασαι τιμωρίαν ὑπομένειν ἡδέως, ὥστε τούτους πρὸς τὸ δέον ἰδόντας, μὴ τὴν τοσαύτην ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένην ἐπιμέλειαν παρὰ τοῦ θεοῦ περιττὴν ἀποφῆναι· ἀλήθειαν γὰρ λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι. συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι λύπη μοί ἐστι μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου· ηὐχόμην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν ἰσραηλῖται· ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ διαθήκη καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν· πῶς οὐ πρόδηλον ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχοντες καὶ οἱ προφῆται γνώμην, ὠδύροντό τε ἐπὶ τούτοις καὶ ἐθρήνουν; εἴ τι τῶν τότε γιγνομένων ἕνεκεν, εἴ τε καὶ τῶν μηνυομένων ἔσεσθαι ὕστερον·

Ὑπὲρ γὰρ τούτου καὶ τὴν φυγὴν ὁ προφήτης εἵλετο, οἰόμενος διαφεύξεσθαί τι τὴν πρὸς τοὺς νινευΐτας μήνυσιν. καὶ κωλύσειν τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμενα· ἀφ' ὧν δὴ σαφῶς ἡ τῶν ἰουδαίων ἐπεδείκνυτο κακία· ἔλεγχος γὰρ τῶν εἰρημένων τὰ μετὰ ταῦτα· νινευῖται γὰρ οἱ μετὰ τοσαύτης ἑτοιμότητος τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον δεξάμενοι μεταβολὴν, ἐπιστρατεύσαντές τε μετ' οὐ πολὺ τοῖς ἰσραηλίταις, καὶ τοὺς λοιποὺς αἰχμαλώτους λαβόντες, πλείστην ἔσχον καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα πορθῆσαι σπουδήν· ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τιμωρίαν ἐδέξαντο παρὰ τοῦ θεοῦ μεγίστην, ἣν Ναοὺμ ὁ προφήτης μεμηνυκὼς καταλέλοιπεν ἐν βιβλίοις· ὥστε τὴν μὲν τοῦ Ἰωνᾶ προφητείαν, καὶ τὰ τότε περὶ τοὺς νινευΐτας γεγονότα, μήνυσιν τῆς θείας χάριτος εἶναι καθ' ἣν οὕτω ῥᾳδίαν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ἐδέξαντο πάντες· τὴν δὲ τοῦ Ναοὺμ δήλωσιν ἔχειν τῆς αὐτῶν ἐκείνων μοχθηρίας. ἀφ' ἧς ἐπικεχειρήκασί τε τοσούτοις κακοῖς, καὶ τιμωρίαν ὑπὲρ ἁπάντων ἐδέξαντο τὴν ἀξίαν· καὶ ταῦτα μὲν ἐξ ἁπάντων τῶν περὶ τὸν μακάριον Ἰωνᾶν γεγονότων τε πρότερον καὶ εἰρημένων. ὕστερον ἐπὶ τῆς καινῆς διαθήκης, καθὰ πρόσθεν ἐδείκνυμεν, εἰκότως νοοίη τις ἄν· τὰ δέ γε τότε γεγονότα τε καὶ διὰ τῆς τοῦ βιβλίου δηλούμενα συγγραφῆς, ἃ δὴ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον μεγίστην τοῖς τότε τήν τε ὠφέλειαν παρέσχετο καὶ τὴν χρείαν, ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν κατὰ μέρος, ὧν περ οὖν καὶ τῆς ἑρμηνείας ἀψώμεθα θεοῦ διδόντος.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I. “Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν τὸν τοῦ Ἀμαθὶ λέγων, ἀνά-
v. 1. „ στηθι καὶ πορεύθητι εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ,
v. 2. „ ὅτι ἀνέβη κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν πρός με. „ Ἀποκάλυψιν θείαν ἐδέξα-
το, φησὶν, Ἰωνᾶς ὁ προφήτης εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν ἀπελθεῖν τε καὶ κηρύξαι
ἐν αὐτῇ, ὡς μεγάλα γε αὐτῶν παρανομούντων, καὶ τοιαῦτα οἷα ἱκανὰ τῷ
μεγέθει συγκινῆσαι τὸν θεόν· μεγίστην δὲ ἄγαν οὖσαν τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ πλήθους
στενοχωρουμένην, καὶ τῶν ἐν ἀσσυρίοις ἁπασῶν τότε περιφανεστέραν οὖσαν, ἀναγ-
καῖον ἦν ἐξ ἀκοῆς τοῖς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἐγνῶσθαι· ὅθεν δὴ καὶ ὡς ἐπὶ γνω-
ρίμην αὐτὸν ἀποστέλλει πόλιν ὡς οὐκ ὄψει γε ἀλλ' ἀκοῇ μόνον αὐτὴν εἰδό-
τα· ἐνταῦθα μὲν οὖν τοῦτο μόνον φησὶν ὅτι κήρυξον, ἐν αὐτῇ· δῆλον δὲ ὡς
ἐπὶ τούτῳ γε ἐπέμπετο ἐπὶ τῷ καὶ τὴν καταστροφὴν ἀπειλῆσαι τῇ πόλει, καὶ
νουθετῆσαι τοὺς οἰκοῦντας ἅπαντας πρὸς μετάνοιαν ἰδεῖν, ὡς οὕτω γε κερ-
δανοῦντας τῆς πόλεως τὴν καταστροφήν· τῆς θείας γραφῆς τὰ πολλὰ συντέμνειν
εἰωθυίας, ὅτ' ἂν τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰ ἀκόλουθα συλλογίζεσθαι δυνατὸν
ὑπάρχῃ· οὔτε γὰρ ἐπειδὴ ἐνταῦθα εἶπε κήρυξον ἐν αὐτῇ, ἀπέστειλε τὸν προφή-
την τοῦτο μόνον εἰπὼν ὁ θεὸς, καὶ οὐ διδάξας ὅ τι ποτὲ κηρύξαι προσῆκον
ἦν αὐτόν· οὐδ' ὅτ' ἂν λέγῃ ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ κατασκαφήσεται,
ἐκεῖνο μόνον εἰπεῖν ὁ προφήτης ἐκελεύσθη. ἀλλ' ὥστε τῇ μηνύσει τῆς κατα-
στροφῆς βελτίονας αὐτοὺς ἀπεργάσασθαι· ἐλπίδα λαβόντας τοῦ, εἰ μεταμεληθεῖ-
εν, κερδᾶναι τὴν ἀπειλήν· ἐπεὶ καὶ περιττὸν ἦν ἀπειλεῖν τὴν καταστροφὴν, εἰ γε-
νέσθαι πάντως αὐτὴν ἐχρῆν, οὐθὲν τῆς ἀπειλῆς ἐχούσης κέρδος· ὥστε ἢ μετα-
βαλομένους γοῦν κερδᾶναι τὴν τιμωρίαν, ἢ μὴ μεταβαλομένους δικαίως αὐτὴν
ἐπαχθεῖσαν παρὰ θεοῦ ἐκ τῆς αὐτῶν δείκνυσθαι κακίας.
v. 3. Ταῦτα δὲ καὶ ὁ προφήτης εἰδὼς, Θαρσεῖς φησὶν ἔφυγεν ἐκ προσώπου κυρίου· οὐκ
ἂν δὲ τοῦτο πεποιηκὼς εἰ τὴν καταστροφὴν ἐσομένην πάντως ἠπίστατο, καὶ ἐπὶ τούτῳ δὲ
ἀπεστάλθαι. ὡς ἂν μηνύσειεν μόνον ἐσόμενον τὸ τοσοῦτο κακὸν, οὐδενὸς ἐσομένου
καθάπαξ βελτίονος ἐντεῦθεν· Θαρσεῖς δὲ οἱ μὲν ἔφασαν λέγεσθαι τὴν Ταρσὸν,
ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἐκφώνησιν ἐγγύτητος ὡς ἔοικε πλανηθέντες· Ταρσὸς μὲν γὰρ
παραθαλασσία πόλις οὐκ ἔστιν· τὴν δὲ προσηγορίαν ταύτην εἰς δήλωσιν παρα-
θαλασσίων πόλεων εἴωθεν ἡ θεία λέγειν γραφή· ὡς παρὰ τῷ μακαρίῳ Δα-
βὶδ τὸ, ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θαρσεῖς· ὅπερ οὖν ἐπὶ μὲν τῆς
παραθαλασσίου πόλεως καὶ παρ' αὐτὴν ἐχούσης ἑστῶτα τὰ πλοῖα λέγεσθαι δυ-

πατὸν, ἐπεὶ δὲ τῆς ἀπῳκισμένης ὅσον περ ἡ Ταρσὸς ἀφεστῶσα φαίνεται τῆς Θαλάσσης, οὐδαμῶς ἁρμόττον· ἕτεροι δὲ τὴν Ῥόδον ἔφασαν· ἀλλ' ἐγώ γε πᾶσαν τὴν ἀκριβολογίαν ταύτην περιττὴν εἶναι πρὸς τὸ προκείμενον νομίζω, ἅτε τοῦ κατὰ τὸν προφήτην διηγήματος ἐῤῥωμένου δὴ πάντως ὁμοίως, ἥν τινά δή ποτε εἴ τις εἶναι νομίζοι τὴν πόλιν· ἐπισημαντέον δὲ ἐκεῖνο μᾶλλον, ὅτι οὐκ εἶπεν ἔφυγεν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ προσώπου κυρίου· οὐ γὰρ Θεὸν φεύγειν ὁ προφήτης ᾤετο, πάντων αὐτὸν δεσπότην καὶ ποιητὴν εἶναι νομίζων, καὶ πανταχοῦ παρεῖναι πιστεύων· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῦ Σιὼν ὄρους ἅπασαν αὐτῷ προσάγεσθαι τὴν λατρείαν προσέταξεν ὁ Θεὸς, ὑπόνοιαν Ἰουδαίοις ἐντεθεικὼς ὡς αὐτόθι γε καὶ οἰκῶν καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιούμενος τὴν οἰκείαν· καὶ σκήνωμα δὲ τοῦ Θεοῦ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἥ τε πόλις Ἱερουσαλὴμ ἐλέγετο, καὶ ἡ γῆ δὲ πᾶσα τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἂν ἐν ἁπάσῃ τε οἰκοῦντος τοῦ Θεοῦ καὶ πᾶσαν αὐτὴν ἐφορῶντος· διὰ τοῦτο ἐκ προσώπου τοῦ κυρίου πεφευγέναι λέγει τὸν προφήτην, τὸν τῆς χώρας ἐκείνης ἐν ἧπερ ἐποιεῖτο τὴν οἰκείαν ἐπιφάνειαν ὁ Θεὸς ἐκβάντα, εἰς ἑτέραν τινὰ καὶ ἀπῳκισμένην χώραν ἀπελθεῖν οὕτω δηλῶν· τοῦτο γὰρ ὁ προφήτης ἐποίει· ὡς ἄχρι μὲν ἐν ἐκείνῃ διῆγε τῇ χώρᾳ ἐπιφαινομένου πάντως αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ διεγείροντος αὐτὸν ἐφ' ὅ περ ἐβούλετο· εἰ δὲ πόῤῥω γένοιτο, κερδαίνων τὴν ἐνόχλησιν ἐκείνην· ὡς ἂν μηδὲ ἐπιφαίνεσθαι ἐν ἑτέροις τόποις ἀνεχομένου τοῦ Θείου· οὕτω καὶ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντες, περιττὰς ἡγοῦντο καὶ τὰς θυσίας καὶ τὴν λατρείαν ἅπασαν τὴν τῷ Θεῷ προσαγομένην, ὡς τό γε ἐπιφαίνεσθαι τοῖς ἐκεῖ τόποις, μὴ δὲ δέχεσθαι τὰ αὐτόθι εἰς τὴν αὐτοῦ πληρούμενα τιμὴν ἀνεχομένου· δῆλος δὲ ἦν ὁ προφήτης πρὸς τὸ πρᾶγμα ὀκνῶν, διὰ τὸ συνορᾷν μὲν ὡς ἐπὶ τισὶν αὐτὸν ἀποστέλλει πάντως χρησταῖς ἐλπίσιν· οὐκ ἂν γε ἐπὶ δὴ μόνης πέμψας αὐτὸν καταστροφῆς, εἰ μή τι καὶ ἀγαθὸν ἐντεῦθεν οἰκονομεῖν ἐβούλετο· τῶν ἄγαν δὲ ἀτόπων εἶναι νομίσας εἰ πρῶτον ἀνθρώποις ὀφθεὶς τοῖς οὐ πρότερον αὐτὸν ἐπισταμένοις, εἶτα τινὸς ψεύστου καὶ ἀπατεῶνος ἀπενέγκοιτο δόξαν· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς μετέπειτα διὰ τῶν οἰκείων δηλῶν φαίνεται ῥημάτων.

Κατέβη μὲν οὖν εἰς τὴν Ἰόππην ὁ προφήτης ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας· αὐτόθι δὲ πλοῖον ἐπὶ Θαρσεῖς ἀπιὸν εὑρὼν, τόν τε μισθὸν δέδωκε τῆς ἀπονοίας· καὶ ἐμβὰς μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπὶ Θαρσεῖς ἐξέπλει· ὡς ἂν αὐτόθι τὴν ἐνόχλησιν μέλλων ἐκκλίνειν τὴν θείαν, οὐκ ἐπιφαινομένου τε αὐτῷ ἐν ἀλλοτρίοις τόποις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπειγόμενος ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀπελθεῖν· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν θάλατταν ἐγένετο πλέων, δῆλον αὐτὸν οἷον ὁ Θεὸς ὅτι περιττὴν

v. 4. τινὰ καὶ ματαίαν ὑπέρθεσιν τὴν φυγὴν, σφοδρὸν πνεῦμα κινήσας, τοσοῦτον ἐπὶ
τῆς θαλάσσης εἰργάσατο τὸν κλύδωνα, ὥστε καὶ συντριβῆναι κινδυνεύειν τὸ πλοῖ-
v. 5. ον οὐ φέρον τῶν κυμάτων τὴν βίαν· φόβος ἐκ τούτου πολὺς ἐν αὐτῷ εἰλήφει
ὡς εἰκός· ἕκαστος τε πρὸς ὃν ἡγεῖτο θεὸν, καὶ ὥσπερ θρησκεύειν εἰώθει τῇ φω-
νῇ κεχρημένος ἀπαλλαγὴν ᾔτει τοῦ παρόντος γενέσθαι κινδύνου· ἐπιτεινομένου
δὲ τοῦ κλύδωνος, καὶ τὰ ἐνόντα τῷ πλοίῳ κατὰ τὸ εἰωθὸς τοῖς χειμαζομένοις
ἀπέρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, εἴ πως κουφισθὲν διαφύγοι τὸν κίνδυνον τὸ πλοῖ-
ον. Τούτοις ἐπάγει· "Ἰωνᾶς δὲ κατέβη εἰς τὴν κοίλην τοῦ πλοίου, καὶ ἐκά-
" θευδεν ἐκεῖ καὶ ἔρεγχεν." Οὐχ ὅτι μετὰ τὸ ἐκεῖνα γενέσθαι εἰς τὸ πλοῖον
κατελθὼν ἐκάθευδεν· γελοῖον γὰρ εἰ ταραχῆς τοσαύτης γενομένης καὶ πάν-
των περὶ τῆς σωτηρίας κινδυνευόντων τῆς οἰκείας, εἰς ὕπνον ἑαυτὸν ἐκεῖνος ἐδί-
δου· ἀλλὰ γὰρ τοῦτο μὲν εὐθὺς ἐπιβὰς πεποίηκε τοῦ πλοίου· ἡ δὲ γραφὴ τὰ
v. 6. κατὰ τὸν κλύδωνα διηγησαμένη, ὕστερον ἐπήγαγε τὰ περὶ τοῦ προφήτου κατ'
ἐκεῖνον γενόμενα τὸν καιρόν· ὅτι τε ὁ πρωρεὺς ὡς ἐν ταραχῇ τοσαύτῃ καθεύ-
δοντα τὸν προφήτην ἰδεῖν ἀπεληλυθὼς διήγειρέ τε αὐτὸν, καὶ ἐθαύμαζεν ὅτι
τοσούτου γινομένου κακοῦ μηδεμίαν αἴσθησιν ἔχοι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς κα-
κῶν, ἀλλ' ὡς ἐν ἀδείᾳ πολλῇ καθεύδει τε καὶ ῥέγχει· ὑπεμίμνησκε δὲ αὐτὸν
ἀναστάντα τὸν θεὸν καλεῖν τὸν ἴδιον εἴ πως ὑπ' αὐτοῦ γοῦν διασωθεῖεν· ὧν
δὲ ὁ μὲν προφήτης οὐδὲν διεπράττετο· τοιοῦτο σφαλερὸν εἶναι νομίζων δεήσεις
v. 7. προσάγειν τούτῳ ἐξ οὗ περ πεφεύγει.

Ἐπετείνετο δὲ τοῦ κλύδωνος τὸ κακόν· ἐδοκίμασαν λοιπὸν κλή-
ρῳ διαγνῶναι τὸν τοῦ παρόντος αἴτιον κακοῦ· τοῦτο δὲ ἐδήλου μὴ
κοινὸν κατὰ πάσης θαλάσσης εἶναι τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ περὶ αὐτό γε
μόνον τὸ πλοῖον τὴν σύμπασαν ταραχὴν κινεῖσθαι· ἀφ' οὗ περ οἱ ἐν αὐτῷ λο-
γιζόμενοι τὴν αἰτίαν, κλήρῳ διαγινώσκειν τὸν αἴτιον ἐβούλοντο τῶν κακῶν· τυχὸν
καὶ τοῦ δεσπότου θεοῦ ταύτην αὐτοῖς ἐμβεβληκότος τὴν διάνοιαν, ὡς ἀνακολού-
θως τὰ λοιπά γε πραχθείη· οἱ μὲν γὰρ ἐχρήσαντο τοῖς κλήροις· ἐδείκνυτο δὲ
ὁ μακάριος Ἰωνᾶς τῶν γεγονότων αἴτιος· ἐφ' ᾧ δὴ καὶ θαυμάσαντες οἱ ναυ-
τικοὶ λοιπὸν, εἰ τοιοῦτο τί πεπραγμένον αὐτῷ τυγχάνοι ὥστε καὶ τοσοῦτον
γεννῆσαι κακὸν, μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἐπιτιμήσεως καὶ μονονουχὶ δικαστικῷ λοιπὸν
v. 8. κεχρημένοι τῷ σχήματι, ὡς ἂν πρὸς ἄνθρωπον καταδεδικασμένον ἤδη τῷ
κλήρῳ διαλεγόμενοι, ἀπῄτουν μαθεῖν ὅτι περ αὐτῷ πεπραγμένον εἴη, τί δὲ
v. 9. καὶ ἐπιτήδευμα μετίῃ, ὅθεν τε ἔρχοιτο, καὶ ὅποι περ ἀπέρχεσιν, ἐκ ποίας τε
ὁρμᾶται χώρας, καὶ ᾧ τινι ἔθνει προσήκει τῶν ἀνθρώπων· πρὸς οὓς σαφῶς

ἀπεκρίνετο· " δοῦλος κυρίου ἐγώ εἰμι, καὶ κύριον τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ σέ-
,, βομαι, ὃς ἐποίησε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν. ,, Ὡς γὰρ ἐκείνων περὶ εἴδω-
λα ἐχόντων, αὐτὸς τὸ τῆς οἰκείας θρησκείας ἐξαίρετον ἐδήλωσεν εἰπὼν ὅτι
δοῦλος εἴη τοῦ θεοῦ, τουτέστι φροντίδα ἔχων πᾶσαν τῆς θεραπείας ἐπιμελεῖσθαι
τῆς αὐτοῦ· οὐ γὰρ δὴ κατὰ τὸ κοινὸν εἶπε δοῦλος, καθ' ὃ καὶ τοὺς ναύτας ἦν
ἀνάγκη δούλους εἶναι τοῦ θεοῦ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότας· εἶτα καὶ τὸ ἰδιάζον λέγων
τοῦ θεοῦ ὃν ἐθρήσκευε, τὸν τοῦ παντός φησι ποιητὴν ἐγὼ σέβομαι, ὃς καὶ οὐρα-
νοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ πάντων ποιητής ἐστιν.

Ἐφοβήθησαν οἱ ἄνδρες ἀκηκοότες ταῦτα, ὡς ἂν τοῦ πάντων ποιητοῦ κατ' αὐ- v. 10.
τῶν κεκινημένου· ὅθεν καὶ τὸν προφήτην ἠρώτων τί τοῦτο ἐποίησας; καὶ ἐπειδήπερ ἔγνω-
σαν αὐτὸν ἐκ τοῦ θεοῦ πεφευγέναι τὴν ὑπόμνησιν ἐκκλίνοντα τὴν ἐκεῖθεν, εἶτα τῷ παρ-
όντι σὺν αὐτοῖς περιπεπτωκέναι κακῷ, ὡς ἂν εἰδοίη πανταχοῦ παρόντα τε τὸν θεὸν
καὶ ὁμοίως ἁπανταχοῦ τὰ δοκοῦντα ἐργαζόμενον, καὶ μὴ ᾖ οἷόν τε εἶναι φυγεῖν
τὸν τοιοῦτον· πρὸς αὐτὸν δὴ λοιπὸν τὸν προφήτην φασίν· " τί σοι ποιήσομεν, v. 11.
,, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ἡμῶν; ,, ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων τὰ περὶ αὐτὸν
ἐγνωκότες, καὶ ὅτι ὑπηρέτης τε καὶ προφήτης ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καὶ δὴ καὶ τὰ πράγ-
ματα συνᾴδοντα τοῖς λεγομένοις ἐγνωκότες, παρ' αὐτοῦ μαθεῖν ἐβουλήθησαν
τί δὴ προσῆκεν αὐτοὺς διαπράξασθαι καὶ ἀπαλλαγῆναι τοῦ παρόντος κακοῦ. Καὶ
ἐπάγει " ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο καὶ ἐξήγειρε μᾶλλον κλύδωνα· ,, δεικνὺς ἔτι
προσθήκην ἀεὶ τὰ τοῦ χειμῶνος ἐδέχετο, ὡς ἂν μὴ ἐν ἀμελείᾳ οἱ κατὰ
τὸ πλοῖον θεῖεν τὸ γινόμενον· εἶτά φησι, " Καὶ εἶπεν Ἰωνᾶς πρὸς αὐτούς· v. 12.
,, ἄρατε καὶ ἐμβάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν·
,, διότι ἔγνωκα ἐγὼ ὅτι δι' ἐμὲ ὁ κλύδων οὗτος ὁ μέγας ἐστὶν ἐφ' ὑμᾶς. ,,
Ἐγὼ μὲν γάρ φησι τούτων αἴτιος ὑμῖν εἰμὶ τῶν κακῶν· συμβουλεύω δὲ ὑμῖν
ῥίψαι με εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς ἂν ἐγὼ δοίην δίκας ὑπὲρ ἃ ἥμαρτον εἰς θεόν,
αὐτοί τε λύσιν τῶν κατεχόντων λάβοιτε κακῶν· ἀλλ' ἐκεῖνοι γε σφαλερὸν εἶναι v. 13.
νομίζοντες ἄνδρα τοσοῦτον καὶ θεῷ προσήκοντα εἰς θάλατταν ἁπλῶς ἐκρίπ-
τειν, ἐφιλονίκουν εἴ πως οἷόν τε ἐπὶ τὴν γῆν ἐπανελθόντες, οὕτως τοῦ πλοίου τὸν
προφήτην ἐξαγαγεῖν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἠδύναντο ἐπιτεινούσης αὐτοῖς
τὸν χειμῶνα τῆς θαλάσσης, ἀπολογησάμενοι τῷ θεῷ ὑπὲρ οὗ δὴ πράττειν
ἤμελλον, οὕτω τῇ θαλάσσῃ τὸν προφήτην ἐνέβαλον.

Λέγει γὰρ οὕτως· " καὶ ἀνεβόησαν πρὸς κύριον καὶ εἶπαν, μηδαμῶς κύριε, μὴ v. 14.
,, ἀπολώμεθα ἕνεκεν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ δῷς ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δί-
,, καιον· διότι σὺ κύριε ὃν τρόπον ἐβούλου πεποίηκας. ,, Μὴ γὰρ δή φησι τιμωρίαν

ἡμῖν ἐπαΐσῃς ὡς ἂν δίκαιον μάτην ῥίπτουσιν εἰς θάλασσαν, ἐπειδὴ ἡμῖν μὲν ἦν
περὶ πλείστου σωθῆναι τὸν ἄνδρα· οὐ γέγονε δὲ τοῦτο, ὡς ἔοικέ σοι μὴ δοκοῦν,
ἀφ' ὧν ἐπιτεινόμενος ὁ κλύδων ποιεῖν ἡμᾶς τὰ εἰς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου
v. 15. οὐκ εἴα· οὕτω τε διὰ τούτων ἀπολογησάμενοι τῷ Θεῷ τῶν ῥημάτων, ἐνέβα-
λον τὸν Ἰωνᾶν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ εὐθὺς ὁ κλύδων ἅπας ἐπαύσατο· ὥστε
v. 16. καὶ φόβῳ μεγάλῳ κατασχεθῆναι τοὺς ἄνδρας, θεασαμένους τὴν ἐξουσίαν τοῦ
πάντων κυρίου, ὃς καὶ συνεκίνησε τὴν θάλασσαν ὡς ἐβούλετο, καὶ βουληθεὶς αὐ-
τὴν εὐθὺ καὶ παραχρῆμα πᾶσαν εἰς γαλήνην μετέστησεν· εἶτα ἐπάγει· " ὅτι
„ καὶ ἔθυσαν τῷ κυρίῳ καὶ ηὔξαντο εὐχάς· „ οὐχ ὅτι παραυτὰ ἔθυσαν τῷ
κυρίῳ λέγων· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πλοίου θυσίας ἤμελλον ἐπιτελεῖν, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ
ὅτι τῶν εἰδώλων παντελῶς ἀποστάντες ἀνέθεσαν αὑτοὺς τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ, καὶ
ὑπέσχοντο τοῦ λοιποῦ τῆς αὐτοῦ δουλείας ἀνθέξεσθαι, αὐτῷ τε καὶ τὰς καθηκούσας
προσάξειν θυσίας· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ηὔξαντο εὐχάς.

ΚΕΦ. Β.

CAP. II. Ὁ μὲν οὖν Ἰωνᾶς ἐπὶ πλεῖστον ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐφέρετο· προσέταξε
v. 1. δὲ ὁ Θεὸς κήτει μεγάλῳ ἐπὶ τῆς θαλάσσης φερόμενον καταπιεῖν τὸν Ἰωνᾶν, οὗ-
περ ἐν τῇ κοιλίᾳ τρεῖς ἡμέρας τε καὶ νύκτας πεποίηκεν ἀδιάφθορος παντε-
λῶς ὁ προφήτης· ὥστε καὶ αὐτὸν θαυμάσαντα, ὅτι περ ἀβλαβὴς ἐπὶ τοῦ κήτους
πεφύλακται καὶ ἀδιάφθορος παντελῶς, ὡς ἐν οἰκίσκῳ τινὶ μετὰ πολλῆς τυγ-
v. 2. χάνοντα τῆς ἀσφαλείας, ἐπὶ προσευχὴν τραπῆναι, ἣν ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους
v. 3. ἀνέπεμπε τῷ Θεῷ· τὰ δὲ τῆς προσευχῆς ῥήματα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· " Ἐβόη-
„ σα πρὸς κύριον τὸν θεόν μου, καὶ εἰσήκουσέ μου· ἐκ κοιλίας ᾅδου κραυγῆς μου ἤκου-
„ σας, φωνῆς μου. „ Ἐν βαρυτάτῃ θλίψει τυγχάνων καὶ ἐν αὐτῷ γε τῷ ᾅδῃ γεγο-
νὼς τῇ τῶν κακῶν ἀπογνώσει, ἐβόησά τε πρὸς σὲ καὶ οὐκ ἀπέτυχον τῆς αἰτήσεως.
v. 4. " Ἀπέρριψάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοί με ἐκύκλωσαν·
„ πάντες οἱ μετεωρισμοί σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διῆλθον. „ Ἀπο-
φυγόντα γὰρ τὴν ὑπουργίαν τὴν σὴν, ἐμπεσεῖν τε τῇ θαλάττῃ πεποίηκας, καὶ
πολλοῦ τινὸς πειραθῆναι τοῦ κλύδωνος· ὑφ' οὗ δὴ ἄγαν ταραττομένης τῆς θα-
λάττης ποταμῶν δίκην ἐντεῦθεν τε κἀκεῖθεν ἐπέρρει μοι τῶν κυμάτων τὰ
v. 5. ὕδατα. " Καὶ ἐγὼ εἶπον· ἀπῶσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου· ἆρα προσθήσω τοῦ ἐπι-
„ βλέψαι πρὸς ναὸν τὸν ἅγιόν σου; „ Ὑπὸ γοῦν τῆς τῶν κακῶν ἀμηχανίας ἐκ-
βεβλῆσθαι τῆς προνοίας ᾤμην τῆς σῆς, καὶ οὐδεμίαν εἶχον ἐλπίδα λοιπὸν τοῦ γε-

νόμιμον ἐν τῷ ναῷ σου τῷ ἁγίῳ τὴν καθήκουσαν ἀποτίσαι σοι θρησκείαν·
ἅτε πόῤῥω τε αὐτοῦ τυγχάνων, καὶ βαρυτάτοις περιεστοιχισμένος κακοῖς. “ Πε- v. 6.
„ ριεχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου. „ Αὐτῆς μου τῆς ψυχῆς καθίκετο τῶν
περικεχυμένων ἡ ταραχή. “ Ἄβυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη. „ Τὸ τελευταῖον
ὑπ' αὐτῆς κατεπόθην τῆς ἀβύσσης. “ Ἔδυ ἡ κεφαλή μου εἰς σχισμὰς ὀρέων „
διαλλάττειν τε οὐδὲν ἐδόκουν ἐμαυτῷ τοῦ ἐν διαιρέσεσιν ὀρέων βαρυτάταις ληφ-
θέντος, εἶτα τῶν ὀρέων ἐπὶ ταυτὸν συνεληλυθότων, οὐδεμίαν ἀποφυγῆς εὑ-
ρίσκοντι λοιπὸν ἐλπίδα. “ Κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώ- v. 7.
„ νιοι. „ Εἶτα ἐκεῖθεν διεδέξατό με τὸ κῆτος, καὶ γῆν τινὰ οἰκεῖν ἐδόκουν,
ἐξ ἧς ἀποφυγεῖν τῷ κατεχομένῳ δυνατὸν οὐδαμῶς ὑπῆρξεν· ἀβλαβὴς μὲν
ἔνδον τῇ θείᾳ προνοίᾳ φυλαττόμενος, τὴν ἐκεῖθεν τε ἔκδυσιν ἥτις ἂν γένοιτο
οὐχ εὑρίσκων.

“ Καὶ ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωή μου πρός σε κύριε ὁ θεός
„ μου. „ Ἀλλὰ γὰρ μόνης τῆς σῆς ἐστι δυνάμεως τῆς ὑπερειλημμένης αὐτόθι φθο-
ρᾶς ἀπαλλάξαι μου τὴν ζωήν. “ Ἐν τῷ ἐκλείπειν ἀπ' ἐμοῦ τὴν ψυχήν μου, τοῦ v. 8.
„ κυρίου ἐμνήσθην. „ Μικροῦ γὰρ ἀφεὶς τῇ ἀπορίᾳ τὴν ψυχὴν, τὴν σὴν ᾔτουν
βοήθειαν. “ Καὶ ἔλθοι πρός σε ἡ προσευχή μου εἰς ναὸν ἅγιόν σου. „ Αὐτὸς
τέ μου δέξαι τὴν προσευχὴν ἐν τῷ ναῷ καθεστὼς τῷ οἰκείῳ, οὐδέν σε τῆς δια-
στάσεως τῶν τόπων ἀμύνειν μοι κωλυούσης. “ Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ, v. 9.
„ ἔλεον αὐτῶν ἐγκατέλιπον. „ Οἱ μὲν γὰρ τὴν ναυτικὴν μετιόντες ἐργασίαν,
καί τοι γε εἰδώλοις προσέχοντες, καὶ περὶ τὴν ἀπάτην ἐκείνην ἠσχολημένοι ἠβου-
λήθησάν μου τινὰ ποιήσασθαι φειδὼ· νικηθέντες δὲ ὑπὸ τῶν κακῶν, τῆς γνώμης
ἀπέστησαν ἐκείνης, ὁρῶντες οὐκ ἐν αὐτοῖς βιωτὸν, εἰ μὴ τῆς ἐγγύτητος ἀπαλ-
λαγεῖεν τῆς ἐμῆς. “ Ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως θύσω σοι v. 10.
„ εἰς σωτήριον τῷ κυρίῳ. „ Ἀλλὰ γὰρ πανταχόθεν μόνῃ τῇ χάριτι τῇ σῇ
φυλαχθεὶς, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου λαβὼν, ὕμνους τε καὶ εὐχαριστίας
ἀποτίσω σοι, ὑπὲρ ὧν τῇ προνοίᾳ διασέσωσμαι τῇ σῇ. Τὰ μὲν δὴ τῆς εὐχῆς
τοῦ προφήτου ῥήματα ταῦτα· τὸ δὲ κῆτος πνεύματι θείῳ τὸν Ἰωνᾶν ἐπὶ τὴν v. 11.
ξηρὰν ἤμεσεν, καθὼς ἐδόκει τοῦτο γενέσθαι τῷ θεῷ· τῆς γὰρ ἐσχάτης ἐστὶν
ἀνοίας τοσούτων τῶν περὶ αὐτὸν παραδόξως γεγονότων, καὶ μάλιστα γε πάν-
των τῆς ἐν τῷ κήτει σωτηρίας, τὴν ἐκ τοῦ κήτους ἔξοδον πολυπραγμονεῖν τοῦ
προφήτου, λογισμῷ τε οἴεσθαι καταλαμβάνειν ἀνθρωπίνῳ, καὶ διὰ φωνῆς τῆς
ἡμετέρας λέγειν ὅπως ἐγένετο μέν τοι γε.

ΚΕΦ. Γ.

CAP. Θεὸς ἐπὶ τῷ ξηρᾶς γεγονότι τῷ προφήτῃ πάλιν ἀπελθεῖν εἰς τὴν Νι-
III. νευὴ κελεύει, καὶ κηρύξαι δὴ ἐκεῖνα ἃ πρόσθεν αὐτῷ εἴρητο παρ' αὐτοῦ· ἀφ'
V. 1. οὗ δὴ μάλιστα δείκνυται ὅτι οὐχ ἁπλῶς εἶπεν αὐτῷ κηρύττειν, ὅτι τρεῖς ἡ-
V. 2. μέραι καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται· εἰ γὰρ καὶ μετὰ συντομίας αὐτὸ λέγειν οὕτως ἡ
θεία δοκεῖ γραφή· ἀλλ' ὥστε καὶ δηλῶσαι ὅτι ἀπειλεῖ ταῦτα συμβήσεσθαι, εἰ
μὴ μεταμεληθεῖεν ἀποστάντες τοῦ χείρονος· διὸ φησίν "κήρυξον ἐν αὐτῇ κατὰ
„ τὸ κήρυγμα τὸ ἔμπροσθεν ὃ ἐγὼ ἐλάλησα πρὸς σέ· „ ἅπασαν αὐτῷ
σημαίνων τὴν διδασκαλίαν ἣν ἐπέταξεν ἐν τοῖς πρόσθεν αὐτῷ πρὸς τοὺς Νινευ-
V. 3. ίτας ποιήσασθαι. Ὁ μὲν δὴ προφήτης ἅτε τῇ πείρᾳ λοιπὸν σωφρονισθεὶς ἠ-
πείγετο πρὸς πέρας ἀγαγεῖν τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ προσαχθέντα· λέγει δὲ ὅτι
ἡ πόλις ἦν μεγίστη τῷ θεῷ· ἵνα εἴπῃ ὅτι τῇ θείᾳ προνοίᾳ εἰς μέγεθος αὐ-
ξηθεῖσα· ὡς διδάξειεν ἂν ἡμᾶς μηδὲν οἴεσθαι δυνατὸν εἶναι κατὰ τὸν βίον τοῦ-
τον εἰς περιφάνειαν καταστῆναι, μὴ θεοῦ παρέχοντος τὴν οἰκείαν κηδεμονίαν.
" Ἦν δὲ φησὶν ὡσεὶ ἡ πορεία ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν. " Οὐχὶ τὸ μῆκος αὐτῆς
τοσοῦτον εἶναι λέγων, ἀλλ' ὡς τοσούτων ἡμερῶν δεομένου τοῦ πᾶσαν αὐτὴν
ἐκπεριελθεῖν τε ἐν κύκλῳ καὶ κατιδεῖν οἷα τίς ἐστιν βουλομένου σαφῶς· ἐπά-
V. 4. γει γοῦν. " Καὶ ἤρξατο Ἰωνᾶς τοῦ εἰσπορεύεσθαι εἰς τὴν πόλιν ὡσεὶ πορείας
„ ἡμέρας μιᾶς· „ ἵνα εἴπῃ ὅτι εἰσεληλυθὼς εἰς τὴν πόλιν ὁ προφήτης, καὶ κα-
τά τινος μέρους ἀρξάμενος τῆς πόλεως ἐκπεριῄει τε αὐτὴν, καὶ ὡσεὶ μίαν
ἡμέραν πεποίηκε κηρύττων τε καὶ λέγων, ὅτι ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὴ κα-
ταστραφήσεται· καὶ τὰ λοιπὰ δὴ ὁπόσα λέγειν αὐτὸν καθέκαστον μέρος τῆς
πόλεως πρὸς τοὺς παρόντας ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῶν ἀκουόντων ἀκολούθως ἐχρῆν.
V. 5. Τούτοις ἐπάγει " καὶ ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευὴ τῷ θεῷ· „ δεικνὺς ὅτι
ἐκ τοῦ μέρους τῆς πόλεως ἀρξαμένου τοῦ προφήτου ποιεῖσθαι τὸ κήρυγμα. εἰς
ἅπαντάς τε ὁ λόγος διεδόθη μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους· γὰρ δὴ πάντες ἀναμφί-
βολον ἐπὶ τοῖς λεγομένοις τὴν γνώμην δεξάμενοι μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου τοῖς λε-
γομένοις ἐπείθοντο· δείκνυσι δὲ καὶ τὸ ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευὴ τῷ θεῷ
ὅτι οὐχ ἁπλῶς τοῦτο μόνον ἔλεγεν ὅτι ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὴ καταστρα-
φήσεται· οὐ γὰρ ἀπὸ μόνης ταύτης τῆς φωνῆς πιστεύειν εἶχον τῷ θεῷ, ἀν-
δρὸς ξένου καὶ ἀγνώστου αὐτοῖς παντελῶς τὴν καταστροφὴν μὲν ἀπειλοῦντος,
προστιθέντος δὲ οὐδὲν, οὐδ' ὁπόθεν περ ἀπεσταλμένος εἴη διδάσκοντος τοὺς
ἀκούοντας· ἀλλ' εὔδηλον ὅτι καὶ θεοῦ ἐμέμνητο τοῦ πάντων κυρίου, καὶ ἀποστάλ-

θαι ἔλεγε παρ' αὐτοῦ· καὶ τὸ κήρυγμα ἐποιεῖτο τῆς καταστροφῆς πρὸς μετα-
μέλειαν αὐτοὺς ἐκκαλούμενος· ὧν περ οὖν δεξάμενοι τὴν διδασκαλίαν, εἰκότως
πιστεύειν ἐλέγοντο τῷ Θεῷ· οὗ τήν τε ἀπόφασιν καὶ τὴν διδασκαλίαν δεξάμενοι
κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν πρὸς τὸ κρεῖττον εἶδον· ὥστε καὶ πολλήν τινα καὶ σύν-
τονον τὴν μεταμέλειαν ἐπιδείξασθαι· νηστείαν γὰρ ἀνὰ τὴν πόλιν ἐκήρυξαν ὥς φη-
σι, καὶ σάκκους πάντες ἐνδυσάμενοι μικροί τε καὶ μεγάλοι πενθικῷ κεχρημέ-
νοι τῷ σχήματι. ἵλεω γενέσθαι τὸν Θεὸν αὐτοῖς ἐζήτουν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄχρι τοῦ v. 6.
βασιλέως ἐληλυθὼς ὁ λόγος, οὐδὲ ἐκεῖνος ἀμελήσας φαίνεται τοῦ πράγμα-
τος· ἀλλὰ μικρὰ τοῦ βασιλικοῦ φροντίσας ἀξιώματος, τόν τε θρόνον ἀφεὶς
τὸν οἰκεῖον, καὶ τὴν βασιλικὴν στολὴν ἀποῤῥίψας, σάκκον καὶ αὐτὸς περιθέμενος,
ἐπὶ σποδοῦ καθεζόμενος διετέλει· προστάγματά τε ἑξῆς παρά τε τοῦ βασι- v. 7.
λέως καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀρχόντων ἐξετέθη τοῦ μὴ τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλ- v. 8.
λὰ καὶ τὰ πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτοῖς τεταγμένα ζῷα παντοίας τε τροφῆς καὶ πο-
τοῦ διαμένειν ἐκτός· καὶ οὐ μέχρι τούτων ἔστησαν τὴν μεταμέλειαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ
τῶν πάλαι κακῶς αὐτοῖς πραττομένων ἀποστάντες, πάσης τε τῆς εἰς ἑτέρους
ἀδικίας χωρίσαντες αὐτοὺς, σφόδρα γε ἀνέμενον τὸ καὶ τὸν Θεὸν ἐφ' οἷς ἀπε-
φήνατο κατ' αὐτῶν μεταγνόντα λῦσαι τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν παντελῶς· v. 9.
τίς γάρ φησιν οἶδεν εἰ μετανοήσει καὶ παρακληθήσεται ὁ Θεὸς, καὶ ἀποστρέψει
ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα; ἅπερ οὖν οὐχ οἷόν τε λέ-
γειν αὐτοὺς μὴ ἐκ τῶν τοῦ προφήτου διδιδαγμένους φωνῶν· τοῦτο δὴ καὶ γε-
γενῆσθαί φησιν ὁ προφήτης· καὶ ἐπειδήπερ εἶδεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀποστάντας μὲν v. 10.
τῶν χειρόνων, νεύσαντας δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον, ἔλυσε καὶ αὐτὸς τὴν ἀπόφασιν
ἥν περ οὖν ἐξενηνόχει κατ' αὐτῶν.

ΚΕΦ. Δ.

" Ἐπὶ τούτοις ἐλυπήθη φησὶν ὁ Ἰωνᾶς λύπην μεγάλην καὶ συνεχύ- CAP. IV.
„ θη. „ Εἰκότως· διεταράττετο γὰρ ὡς ἀπατεὼν καὶ ψεύστου δόξαν μέλλων v. 1.
ἀποφέρεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὅτι ὁ μὲν εἴσω τριῶν ἡμερῶν ἠπείλησεν ἔσεσθαι τὴν
καταστροφήν· ἐγένετο δὲ οὐδέν· εἶτα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέψας ἔλεγεν. " Οὐχ v. 2.
„ οὗτοι οἱ λόγοι μου ἦσαν ἔτι ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τοῦτο προέφ-
„ θασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς, διότι ἔγνων ὅτι σὺ ἐλεήμων εἶ καὶ οἰκτίρμων,
„ μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. „ Σαφῶς γὰρ ἐδή-
λωσεν ὅτι τοῦτο καὶ τῆς φυγῆς αὐτῷ γέγονεν αἴτιον, τὸ εἰδέναι ὅτι φιλάνθρω-

πος ὤν, ἢν μεταβαλομένους ἴδοι, τὴν ἀπόφασιν πάντως ἀλλάξῃ τὴν οἰκείαν·
ὅτι τε ἐντεῦθεν αὐτῷ περιέσαι τὸ ψεύσου τινὸς καὶ ἀπατεῶνος δόξαν λαβεῖν
v. 3. παρ᾽ αὐτοῖς· ὅθεν ἐπάγει. “ Καὶ νῦν δέσποτα κύριε λάβε τὴν ψυχήν μου ἀπ᾽
„ ἐμοῦ, ὅτι καλόν μοι τὸ ἀποθανεῖν με μᾶλλον ἢ ζῆν με. „ Διὰ δὲ τού-
του φησὶ τὸν θάνατον αἱρετώτερον κρινῶ τοῦ μετὰ δόξης τοιαύτης ζῆν παρὰ τοῖς
ἀνθρώποις· ὁ μὲν οὖν θεὸς ὁ καὶ πρὸς τοὺς μετανοοῦντας φιλάνθρωπος καὶ τοῖς
v. 4. οἰκείοις ἥμερος ἄγαν, ἐντρεπτικῶς ἐπιτιμῶν τῷ προφήτῃ φησὶν “ εἰ σφόδρα
„ λελύπησαι. „ Ἀντὶ τοῦ ἔοικας ἀθυμεῖν τοσούτων σεσωσμένων· δέον ἀντιση-
κοῦν τῇ ὑπολήψει τῇ σαυτοῦ τὴν πάντων σωτηρίαν, καὶ αἱρετώτερον νομίζειν
αὐτόν σε τοιοῦτον ὑποληφθῆναι, ἢ τοσούτων ἀπώλειαν γεγενῆσθαι.
v. 5. Ὁ δὲ προφήτης ἐξεληλυθὼς τῆς πόλεως, ἐκαθέζετο κατάντικρυ, σκηνὴν ἑαυ-
τῷ ποιήσας, καὶ ὑπὸ ταύτην διάγων, ἄχρις ἴδοι τί ποτε ἄρα γένοιτο πλέον περὶ τὴν
πόλιν· τῆς γὰρ ἀπειλῆς τὸ μέγεθος ἀναλογιζόμενος ὑπελάμβανε τί τὸ τυχὸν καὶ
v. 6. ἔσεσθαι μετὰ τοῦτο· εἶτα προσέταξεν ὁ θεὸς κολόκυνθαν ἀθρόον ἐκφυεῖσαν,
ἅπασαν τὴν σκηνὴν ἐν ᾗπερ ἦν ὁ προφήτης πληρῶσαι σκιᾶς· ὡς καὶ αὐτὸν δο-
κεῖν οἰκίας τινὸς σκέπην ἔχειν τῷ πλήθει τῶν φύλλων· καὶ δὴ καὶ τὸν καρπὸν
πανταχόθεν ἀθρόον ἐκκρεμαμένον, πλείστην τινὰ παρέχειν αὐτῷ τὴν ψυχαγω-
γίαν· ἥσαι τοῦτο τὸν προφήτην ὡς εἰκὸς τερφθέντα τῷ παραδόξῳ τῆς τε θείας
καὶ τῆς χρείας τοῦ γεγονότος· ὡς δὲ πολλὴν ἐπὶ τῷ πράγματι τὴν ἡδονὴν ἔσχε,
v. 7. καὶ ἀρκοῦσαν τινὰ κομίζεσθαι τὴν ψυχαγωγίαν ἐντεῦθεν ἐδόκει, ἀθρόον πάλιν
ἐπιτάγματι θείῳ σκώληξ ἐγγεγονὼς τῷ φυτῷ ἅπαν ἀθρόον αὐτὸ ἔκλωσεν
τε καὶ ἐξήρανεν παντελῶς· τὸ γὰρ σκώληκι ἑωθινῇ λέγει. ἵνα εἴπῃ ὅτι ἕωθεν
προστάγματι θείῳ σκώληξ ἀθρόον ἐκφυεὶς ἐπὶ τοῦ φυτοῦ ἀπεξήρανεν ἅπαν·
ὥστε ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου σφοδροτάτην αὐτῷ τοῦ ἡλιακοῦ καύσωνος ἐπιπε-
v. 8. σεῖν τὴν ἀκτῖνα. “ Λέγει γοῦν ὅτι προσέταξεν ὁ θεὸς πνεύματι καύσωνος
„ συγκαίοντι, καὶ ἐπάταξεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰωνᾶ, καὶ ὠλιγοψύχει, καὶ ἀπελέ-
„ γετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· „ δεικνὺς ὅτι οὐ κατὰ τὸ εἰωθὸς οὐδὲ ὁ καύσων ἐγέ-
νετο, ἀλλὰ προστάγματι θείῳ βαρυτάτην αὐτῷ τὴν φλόγα ἔπεμψεν, ὡς ἂν
μείζονα τοῦ συμβάντος τὴν αἴσθησιν λαβὼν ἔτι μᾶλλον ἀλγήσειεν ὁ προφή-
της, μικροῦ γοῦν ἀφιέναι τὴν ψυχὴν ὑπὸ τοῦ καύσωνος κινδυνεύων· τοῦτο γάρ
ἐστι τὸ καὶ ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἔφη πρὸς τὸν θεόν· “ καλόν μοι τὸ
„ ἀποθανεῖν ἢ ζῆν. „ Τοιοῦτό τι λέγων ὅτι ψυχαγωγίαν τινὰ τῶν συνε-
χόντων ἔδοξα κακῶν ἔχειν τὸ φυτόν· εἶτα ἀθρόον τὸ μὲν ἀπελήλυθεν· ἐγὼ
δὲ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς ὑπολήψεως προσεκτησάμην τοῦ καύσωνος τὴν βαρύτητα

καὶ τὸν ἐνοχλοῦντα κίνδυνον ἐντεῦθεν· πῶς οὖν οὐ τοῦ ζῆν βέλτιον τὸ ἀποθα-
νεῖν, εἰ τοσούτοις μέλλοιμι παλαίειν κακοῖς;

Διὸ δή φησι πρὸς αὐτὸν ὁ θεὸς " εἰ σφόδρα λελύπησαι ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ; " v. 9.
Τούτου δὲ εἰπόντος, ἕως θανάτου λυπεῖσθαι· οὕτως αὐτῷ καὶ ἐράσμιον ἔδειξε τὸ φυτὸν
ὁ θεὸς, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ φυτοῦ λύπην αὐτῷ μείζονα πεποίηκεν ἐγγενέσθαι,
ἐπὶ τῷ παραθέσει μειζόνως αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς πόλεως λύπην ἐλέγξαι
κάκιστα γεγενημένην. Ἐπάγει " εἶτα σὺ μὲν φησὶ τοσοῦτον ὑπὲρ τῆς κολο- v. 10.
" κύνθης ἤλγησας, οὐδένα κάματον εἰς τὴν σύστασιν αὐτῆς εἰσενεγκών· ἐν νυ-
" κτὶ γὰρ ἀθρόον γεγονυῖα, ἀθρόον ἐν νυκτὶ καὶ τὴν ἀπώλειαν δέδεκται· ἐμοὶ v. 11.
" δὲ πῶς οὐ πλείονα ἁρμόττον φείσασθαι Νινευὴ τῆς πόλεως ἔχειν, τῆς οὕτω με-
" γίστης, ὡς δώδεκα μυριάδας αὐτὴν οἰκεῖν ἀνθρώπων οὐκ ἐγνωκότων δεξιὰ
" ἢ ἀριστερά· " ἵνα εἴπῃ νηπίων· τοιούτους γὰρ οὐκ ἐγνωκότας δεξιὰ ἢ ἀρισ-
τερὰ λέγει, τῶν διὰ νηπιότητα οὐκ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων διάκρισιν ἔχον-
τας, οὐδὲ ἐν ἁμαρτίαις ποτὲ ὡς γεγονότας, ἅτε τῆς ἡλικίας οὐ δεχομένης
τοῦτο· λέγει μὲν γὰρ αὐτὸ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πλήθους τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν·
ἔνθα γὰρ τοσοῦτο τῶν νηπίων ἦν τὸ πλῆθος, πόσον δὴ τὸ τῶν τελείων ἀνθρώ-
πων ἦν; τῶν δέ γε λοιποὺς ἅπαντας παραλιπὼν ὁ θεὸς, τὸν τῶν νηπίων εἶ-
πεν ἀριθμόν· οἳ ὁμολογουμένως ἐφαίνοντο οὐκ ὄντες ἄξιοι τοῦ τι κακὸν πα-
θεῖν, ἅτε μηδὲ ἡμαρτηκότες τί τεως· οὐ γὰρ δή φησιν εἴποις ἂν ὅτι καὶ το-
σοῦτον ἀριθμὸν νηπίων οὐθὲν ἡμαρτηκότων ἀπολέσθαι προσῆκον ἦν· ὥστε κἂν
εἰ μὴ τῶν τελείων φείδω, γοῦν τῶν νηπίων μνησθῆναι μᾶλλον ἐχρῆν, ἐπὶ τῷ
μηδὲν κακὸν τὴν πόλιν παθεῖν. Προσέθηκε δὲ τὸ " καὶ κτήνη πολλά· " ὡς ἂν
καὶ τούτων ἀβλαβῶν φυλάττεσθαι ὀφειλόντων δικαίως τοῖς ἐπὶ τῆς πόλεως δια-
σωζομένοις τῶν ἀνθρώπων.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΜΙΧΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I. Παραπλήσια τοῖς περί τε Ὠσηὲ καὶ Ἀμὼς καὶ τοὺς λοιποὺς ὁπόσοι
ταυτὰ τούτοις προεφήτευσαν, δῆλός ἐστι καὶ ὁ μακάριος προφητεύων Μι-
χαίας· τὰ γὰρ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα παρά τε τῶν ἀσσυρίων καὶ τῶν βα-
βυλωνίων πνευματικῇ κινούμενος τῇ χάριτι καὶ αὐτὸς προαγορεύειν πειρᾶται
εὐθὺς ἐκ προοιμίων κοινὸν περὶ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ποιούμενος τὸν λόγον· τῶν
τε δέκα λέγω φυλῶν, ὧν τὴν Σαμάρειαν ἐξάρχειν συνέβαινε καὶ τῶν δύο ὧν
περ οὖν ἡ Ἱερουσαλὴμ ἡγεῖτο· φαίνεται δὲ καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς προ-
φητεύων ἐκείνοις, τουτέστιν ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίου τῶν
v. 1. βασιλέων Ἰούδα· ἐν γὰρ ταύταις ταῖς ἡμέραις γεγενῆσθαι “Λόγον κυρίου φησὶ
πρὸς Μιχαίαν τὸν μορασθίτην·” τουτέστιν ἐνεργείας τετυχηκέναι θείας· τί-
νος ἕνεκεν; “ὑπὲρ ὧν εἶδε περὶ Σαμαρείας καὶ περὶ Ἱερουσαλήμ·” ἵνα
εἴπῃ παντὸς τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, τῆς τε βασιλείας τῶν δέκα φυλῶν, καὶ τῆς
τῶν δύο ὧν περ ἡγεῖσθαι τὴν Ἰούδα συνέβαινε φυλὴν, τῶν ἐκ τοῦ μακαρίου Δα-
βὶδ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν γεγενημένην ἐπαγγελίαν βασιλευόντων αὐτῆς· ὑπὲρ δὲ
τούτων καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐσομένων ἐνεργείᾳ θείᾳ τὴν ἀποκάλυψιν δεξάμενος
ὁ Μιχαίας λέγει ταῦτα, ἅπερ οὖν εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως ἐδιδάχθη τῆς
v. 2. θείας, ἀρξάμενος οὕτως. “Ἀκούσατε λαοὶ πάντες λόγους.” Ἀκολούθως
τὸ λαοὶ πάντες, ἵνα εἴπῃ πᾶς ὁ Ἰσραὴλ ὁ ταῖς δύο βασιλείαις προσήκων· ὅθεν
ἐπήγαγε· “καὶ προσεχέτω ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ·” τουτέστιν ἡ ἰσ-
ραηλιτικὴ χώρα πᾶσα· εἴτ' οὖν οἱ ταύτην οἰκοῦντες, ἄνωθεν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς
πατέρας ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ διδομένης αὐτοῖς. “Καὶ ἔσται κύριος ὁ θεὸς
ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον.” Διαλέγεται δέ φησιν ὑμῖν δι' ἡμῶν ὁ θεὸς, δια-
μαρτυρίαν τινὰ περὶ τῶν ἐσομένων ποιούμενος· ἐπειδὴ πολλάκις ὑμῖν τὰ προσ-
ήκοντα διαλεχθεὶς, οὐδὲ μίαν μεταβολὴν δεξαμένους ἐπὶ τὸ κρεῖττον εἶδεν·
ὡς ἂν φαίνοιτο ὁ μὲν πάντα τὰ πρὸς ὑμετέραν πεποιηκὼς ὠφέλειαν, ὑμεῖς
δὲ οὐδὲν θελήσαντες ἑαυτῶν γενέσθαι βελτίους· ἐφελκυσάμενοι δὲ μόνον ἐφ'
ἑαυτοὺς τὰ κακά. “Κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ.” Ἀναγκαία ἡ προσ-
θήκη· ἐπειδὴ γὰρ πρὸς ἅπαντας κοινῇ διαλέγεται, πολλὴ δὲ ἦν ἡ περὶ τὰ
εἴδωλα τῶν δέκα φυλῶν θεραπεία, ἐφ' ᾗ καὶ οἴκους κατεσκευάσαντες, ὡς θεοὺς
διὰ τῶν εἰδώλων θεραπεύειν ἐπειρῶντο τοὺς δαίμονας, καλῶς προσέθηκε τὸ

κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ· δηλῶν ὅτι κοινῇ πρὸς ἅπαντας ποιεῖται τοὺς
λόγους παρὰ Θεοῦ ταῦτα εἰπεῖν ἀπεσταλμένος τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ τὸν οἶκον
ἔχοντος τὸν ἴδιον· ὃν καὶ ἅγιον διὰ τῆς ἐνεργείας ἀπέφηνε τῆς οἰκείας· εἶτα καὶ
προστίθησι.

“ Διότι ἰδοὺ κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· καὶ κατα- v. 3.
„ βήσεται καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς· καὶ σαλευθήσεται τὰ ὄρη ὑπο-
„ κάτωθεν αὐτοῦ· καὶ αἱ κοιλάδες τακήσονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυ- v. 4.
„ ρός· καὶ ὡς ὕδωρ καταφερόμενον ἐν καταβάσει. „ Προϊὼν γὰρ ἐκ τοῦ ὄρους
ἐκείνου φησὶν ὁ Θεὸς, τῆς οἰκήσεως τῆς οἰκείας τόπον ἀπέφηνεν, ἁπάσης μὲν
κατακρατήσει τῆς γῆς τῆς ἰσραηλιτικῆς λέγων, πρὸς ἣν ὁ λόγος αὐτῷ· ἐν τα-
ραχῇ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ καταστήσει δυνατούς· τούτους γὰρ ὄρη διὰ τὸ ὑπερέ-
χον καλεῖ καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ ἅπαντας· κοιλάδας γὰρ τοὺς ταπεινοτέρους
ὀνομάζει· δίκην κηροῦ πυρὶ προσωμιληκότος καταναλίσκων αὐτούς· δήλου
γε ὄντος ὅτι οὐκ ἐκείνους μὲν σαλεύεσθαι λέγει, τὰς κοιλάδας δὲ τήκεσθαι,
ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ ἑβραϊκὸν, ὃ πολλάκις ἐπεδείξαμεν, κατὰ διαίρεσιν λέ-
γων τὸ κοινὸν, ὅτι πάντας καὶ δυνατοὺς καὶ τὸν λοιπὸν δῆμον ἐπελεύσεται ἡ ὀρ-
γὴ ἡ θεία, σαλεύουσα τε αὐτοὺς καὶ ἀφανίζουσα δίκην κηροῦ πυρὶ προσωμι-
ληκότος· κατασπάσει τε αὐτοὺς εἰς τιμωρίαν δίκην ὕδατος σφοδροῦ τε καὶ
ῥαγδαίου ἐξ ὕψους ἐπὶ τὰ κατώτερα φερομένου· ἡ δὲ τούτων αἰτία “ δι' ἀσέ- v. 5.
„ βειαν Ἰακὼβ πάντα ταῦτα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραήλ. „ Εἶτα ἐπάγει. “ Τίς
„ ἡ ἀσέβεια Ἰακώβ; οὐχ ἡ Σαμάρεια; καὶ τίς ἡ ἁμαρτία οἴκου Ἰούδα;
„ οὐχ ἡ Ἱερουσαλήμ; „ Ἐκείνων τε γὰρ ἡ ἀσέβεια δήλη ἐν Σαμαρείᾳ συλ-
λεγομένων ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ. οὗ δὴ μάλιστα τοὺς ἐπὶ τούτῳ
κατεσκευασμένους εἶχον ναούς· καὶ τούτων δὲ ἡ παρανομία οὐχ ἧττον δήλη,
οἱ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς οὐδὲ τὸν ναὸν αἰσχυνόμενοι τῆς τῶν εἰδώ-
λων ἀπείχοντο θεραπείας· εἶτα τὰς τιμωρίας ἀπαριθμούμενος.

“ Καὶ θήσομαι Σαμάρειαν εἰς ὀπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ εἰς φυτείαν ἀμπε- v. 6.
„ λῶνος· καὶ κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκα-
„ λύψω. „ Καταστήσω δὲ Σαμάρειαν εἰς ἐρήμωσιν πολλὴν, ὥστε χώρας δί-
κην γεωργεῖσθαι· σκηνάς τε ἐπ' αὐτῆς θεῖναι ἐπὶ φυλακῇ τῶν καρπῶν· ἀφα-
νιῶ γὰρ αὐτῆς τὰς οἰκοδομὰς παντελῶς ἐκ βάθρων αὐτὰς ἀνασπάσας· ἀφ'
οὗ δὴ πάντως ἕψεται κἀκεῖνα· “ Καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψου- v. 7.
„ σι. „ Τότε δὴ καὶ τῶν ματαίων πόνων ἑαυτῶν ὄψονται τὴν ἀπώλειαν, καθαι-
ρούμενα ὑπὸ τῶν πολεμίων ὁρῶντες ἃ κατεσκεύασαν εἴδωλα. “ Καὶ πάντα τὰ

„ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρήσουσιν ἐν πυρί. „ Πάντα τὸν κόσμον τὸν περικεί-
μενον τοῖς τε εἰδώλοις καὶ τοῖς ναοῖς ἀφανιοῦσιν ἐν πυρί· ὃν ὥσπερ τινὰ μισ-
θὸν ἐτέλουν τοῖς δαίμοσι. “ Καὶ πάντα τὰ εἴδωλα αὐτῆς θήσομαι εἰς ἀφα-
„ νισμόν· διότι ἐκ μισθωμάτων πόρνης συνήγαγε, καὶ ἐκ μισθωμάτων πόρ-
„ νης συνέστρεψε. „ Πορνικῇ γὰρ χρησάμενοι γνώμῃ, καὶ ἀποστάντες μὲν ἐμοῦ,
νεύσαντες δὲ πρὸς τὰ εἴδωλα, μισθώματά τινα τῆς ἑαυτῶν ἀθροίζοντες πορ-
νείας, προσέφερον ἐκεῖνα τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ, ἃ δὴ πάντα κατὰ ταυτὸν
v. 8. ἀφανιῶ. “ Ἕνεκεν τούτου κόψεται καὶ θρηνήσει· πορεύσεται ἀνυπόδετος καὶ
„ γυμνή. „ Ἐν θρήνοις ἔσται καὶ κοπετοῖς αἰχμαλωσίᾳ παραδοθεῖσα μεγίσ-
τῃ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ γυμνὴ καὶ ἀνυπόδετος, ὅτι οὕτως αἰχμάλωτος ἀπαχ-
θήσεται, παντὸς ἀφαιρεθεῖσα τοῦ προσόντος αὐτῇ κόσμου. “ Ποιήσεται κο-
v. 9. „ πετὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων σειρήνων· ὅτι κατεκρά-
„ τησεν ἡ πληγὴ αὐτῆς· διότι ἦλθεν ἕως Ἰούδα, καὶ ἥψατο ἕως πύλης λαοῦ
„ μου ἕως Ἱερουσαλήμ. „ Τὸ ὡς δρακόντων καὶ σειρήνων λέγει κατὰ τὸ μυθο-
λογούμενον παρ' ἐνίοις· τοῦτο βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι ἐκεῖνα δὴ τὰ ἐν μύ-
θῳ παρὰ τῶν πολλῶν λεγόμενα ἐπ' αὐτῶν ὑπομένουσι τῶν ἔργων, τῷ βα-
ρεῖαν αὐτοῖς ἐπαχθῆναι παρ' ἐμοῦ τὴν πληγήν· ἥτις ἀπὸ τῆς Σαμαρείας ἀρ-
ξαμένη ἐπὶ τὸν Ἰούδαν μετελεύσεται ἁπτομένη καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐπεὶ κά-
κείνην ὕστερον εἷλον βαβυλώνιοι.
v. 10. “ Οἱ ἐν Γὲθ μὴ μεγαλύνεσθε, καὶ οἱ ἐν Ἀκεὶμ μὴ ἀνοικο-
„ δομεῖτε ἐξ οἴκου κατὰ γέλωτα. „ Ἐπὶ τοὺς περιοίκους τῶν ἐθνῶν
τρέπει τὸν λόγον· περὶ ὧν καὶ ὁ μακάριος Ἀμὼς ἔφη, ὡς τὰ αὐτὰ
τοῖς ἰσραηλίταις πεισομένων ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων κἀκείνων· οἱ τοίνυν φη-
σὶν ἐν ἐκείναις ταῖς πόλεσι μὴ μεγάλα φρονεῖτε, τὰς τούτων ὁρῶντες συμφο-
ρὰς, μὴ δὲ πολὺν ἐπ' αὐτοῖς ἐγείρετε γέλωτα. “ Γῆν καταπάσασθε εἰς κα-
„ τὰ γέλωτα ὑμῶν. „ Ἁρμόττον γὰρ ὑμῖν καταπάσασθαι κόνιν, ὑπὲρ ὧν ἑτέροις
v. 11. ἔσεσθε γέλως· πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; “ Κατοικούσης καλῶς, καθελῶ
„ τὰς πόλεις αὐτῆς. „ Ὅπως γὰρ ἂν νομίσητε εὖ τὰς πόλεις οἰκεῖν τὰς
ἰδίας, ὡς ἐν ἀσφαλεῖ καθεστῶτες ὄψεσθε πασῶν τὴν καθαίρεσιν. “ Οὐκ
„ ἐξῆλθε κατοικοῦσα Αἰνὰν κόψασθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς. „ Ἀλλὰ κά-
κεῖνοι φησὶν ὁρῶντες ἐκ γειτόνων ὄντας τοὺς ἰσραηλίτας, καὶ τοιούτοις περι-
πεπτωκότας κακοῖς, οὐκ ἐβουλήθησαν προελθόντες τῶν ἰδίων, κοινωνῆσαι τοῦ
πένθους αὐτοῖς, ἡδόμενοι δὲ ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς αὐτῶν διετέλουν κἀκεῖνοι. Τί
οὖν; “ λήψεσθε ἐξ ὑμῶν πληγὴν ὀδύνης; „ Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἀλλοτρίοις

οὐ πεπληγήσατε κακοῖς, αὐτοὶ πληγὴν ὀδυνηρὰν δεξάμενοι δίκην δώσετε τῆς
μοχθηρᾶς γνώμης ἐκείνης, καθ' ἣν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐφήδεσθε κακοῖς. " Τίς v. 12.
„ ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ κατοικούσῃ ὀδύνας; „ Καὶ γὰρ οὐδὲ οἷόν τε ἀγαθοῦ
τινὸς μετέχειν τοὺς ἐν ὀδύναις οἰκοῦντας, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπενεχθέντων
αὐτοῖς κακῶν· εἶτα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ῥηθέντος. " Ὅτι κατέβη κακὰ παρὰ
„ κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλὴμ· ψόφος ἁρμάτων καὶ ἱππευόντων. „ Το- v. 13.
σαύτη γάρ φησιν ἐπὶ πάντας ἔσται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ὥστε μὴ δὲ τὴν Ἱερου-
σαλὴμ τί τι γενέσθαι φειδὼ κυκλουμένης ὑπό τε ἁρμάτων καὶ ἵππων καὶ πάσης
τῆς πολεμίας χειρός.

Εἶτα ἀποστρέφει τὸν λόγον ἐπὶ τὴν Λάχις πόλιν οὖσαν τῆς Ἰού-
δα βασιλείας καὶ πολλῶν παρανομιῶν μεστήν καὶ φησίν. " Κατοικοῦσα Λά-
„ χεις, ἀρχηγὸς ἁμαρτίας αὕτη ἐστὶ τῇ θυγατρὶ Σιών· ὅτι ἐν σοὶ εὑρέθη-
„ σαν αἱ ἀσέβειαι τοῦ Ἰσραήλ. „ Ἴσθι δὴ καὶ σύ φησι τὰ συμβησόμενά σοι
κακά· ἡ τῇ Ἱερουσαλὴμ (θυγατέρα γὰρ Σιὼν ταύτην ὀνομάζει) ἡγεμὼν ἔσ-
θα τῶν κακῶν, οὐδὲν διαλλάττουσα τῶν περὶ τὴν Σαμάρειαν τῇ τῆς ἀσεβείας
γνώμῃ. " Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γὲθ, οἴκους v. 14.
„ ματαίους· οἶκοι ματαίων εἰς κενὸν ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσιν Ἰσραήλ. „
Ὑπὲρ δὴ τούτων τὴν αὐτὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομενεῖς καὶ σύ· τὸ γὰρ δώσεις
ἐξαποστελλομένους, λέγει ἀντὶ τοῦ ἀποστελεῖς εἰς αἰχμαλωσίαν, ἐξ ἑαυτῆς τὰ
αὐτὰ μὲν πεισομένη τοῖς τὴν Γὲθ οἰκοῦσιν, πάντων δέ σοι τῶν ἐπ' ἀσεβείᾳ
κατεσκευασμένων οἴκων διαφθειρομένων· ὄνπερ δὴ τρόπον καὶ οἱ κατὰ τὴν Σα-
μάρειαν διεφθάρησαν οἶκοι τῶν εἰδώλων. " Ἕως τοὺς κληρονόμους ἀγάγω σε. „ v. 15.
Ὑπομένεις δὴ ταῦτα ἐμοῦ τοὺς πολεμίους ἄγοντος, οἳ τῶν σῶν ἀγαθῶν ἔσον-
ται κληρονόμοι. " Κατοικοῦσα Λάχεις κληρονομία ἕως Ὀδολλὰμ ἥξει δόξα
„ τῆς θυγατρὸς Σιών. „ Οἱ καὶ τὴν Λάχις κτήσονται καὶ ἄχρις Ὀδολλὰμ τὴν
κληρονομίαν ἐκτενοῦσι τὴν οἰκείαν· ἵνα εἴπῃ πᾶσαν καθέξουσι τὴν γῆν τῆς ἐπαγ-
γελίας· πρὸς οἷς καὶ ἡ ἐπίδοξος εἶναι δοκοῦσα διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν ληφ-
θήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ.

Τινὲς δὲ ἔφασαν πρὸς τὴν Λάχεις λέγειν ταῦτα τὸν προφήτην,
ὡς τὸν Ἀμεσσίαν ἀνελοῦσαν τὸν βασιλέα· ἐπειδὴ τοῦτο πρῶτον ἐτολ-
μήθη παρ' αὐτοῖς τὸ οἰκεῖον ἀνελεῖν βασιλέα· πρότερόν γε ἐν τῇ τῶν δέκα
φυλῶν βασιλείᾳ τούτου γεγονότος πολλάκις· ἔστι δὲ πανταχόθεν μῦθον καὶ
πλάσμα τὸ ῥηθὲν ἰδεῖν, εὑρημένον ἀπὸ τῶν τὴν προφητικὴν οὐ νενοηκότων· φω-
νήν· οὔτε γὰρ Ἀμεσσίας πρῶτος ἐκ τῶν τῆς Ἰούδα βασιλευσάντων φυλῆς ἐξ

ἐπιβουλῆς ἀνῃρέθη, Ἰώας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρότερον ἀναιρεθέντος οὕτως, ὡς
ἡ τῶν βασιλειῶν ἱστορία δηλοῖ λέγουσα· ὅτι ἀνέστησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Ἰώας, καὶ
ἐποίησαν σύνδεσμον, καὶ συνῆψαν ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπάταξαν αὐτόν· οὕς περ οὖν
καὶ Ἀμεσίας ὁ τούτου υἱὸς παρελθὼν εἰς τὴν βασιλείαν εἷλεν ὕστερον, τὸν φόνον
ἐκδικῶν τοῦ πατρὸς τοῦ οἰκείου· περὶ οὗ καὶ αὐτοῦ φησί· καὶ ἐγένετο ὡς ἐκραται-
ώθη ἡ βασιλεία ἐν τῇ χειρὶ Ἀμεσίου, ἐπάταξε τοὺς παῖδας αὐτοῦ τοὺς
πατάξαντας τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἀμεσίαν δὲ οὐχ οἱ ἐν Λάχεις ἀνελόν-
τες φαίνονται· λέγει γὰρ οὕτως· καὶ συνεστράφη σύντριμμα ἐπὶ Ἀμεσίαν
ἐν Ἱερουσαλὴμ· καὶ ἔφυγεν εἰς Λάχεις· καὶ ἀπέστειλαν ὀπίσω αὐτοῦ εἰς Λά-
χεις, καὶ ἐθανάτωσαν αὐτὸν ἐκεῖ· καὶ ἦραν ἐπὶ τὸν ἵππον, καὶ ἐτάφη ἐν Ἱε-
ρουσαλὴμ· σαφῶς δηλώσας ὅτι ἐπανέστησαν αὐτῷ τινὲς ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ,
οἳ καταφυγόντα εἰς τὴν Λάχεις ἀποστείλαντες ἀνεῖλον· τοῦτο μὲν οὖν ἄντι-
κρυς φαίνεται πλάσμα· πρὸς δὲ τὴν Λάχεις ὁ προφήτης ποιεῖται τὸν λόγον, ἐξ
ἐκείνης ὡς ἀπὸ μέρους τὰ περὶ τὴν Ἰούδα βασιλείαν συμβησόμενα λέγων· ὅν
περ οὖν τρόπον καὶ τὰ περὶ Σαμάρειαν εἶπεν· ὡς ὑπὲρ ἀμφοτέρων καὶ ἑωρα-
κὼς καὶ λέγων, καθὰ τὸ προοίμιον ἐδήλου σαφῶς· πρὸς ἣν ἀκολούθως ὁ προ-
v. 16. φήτης ἑαυτῷ φησί. « Ξύρησαι καὶ κεῖραι ἐπὶ τὰ τέκνα σου τὰ τρυφερά· ἐμ-
» πλάτυνον τὴν ξύρησίν σου ὡς ἀετὸς, ὅτι ᾐχμαλωτεύθησαν ἀπὸ σοῦ. » Πεν-
θεῖν γάρ σοι φησὶν ἁρμόττον τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν σῶν· οἱ πρότερον μὲν ὡς
ἐν οἰκείοις μετὰ πολλῆς διῆγον τῆς τρυφῆς· νῦν δὲ τὴν τῆς αἰχμαλωσίας πειραθή-
σονται κακῶν· τὸ δὲ πλάτυνον τὴν ξύρησίν σου ὡς ἀετὸς λέγει ἐπειδὴ ἅπαντα
κατὰ καιρὸν ἀποβάλλειν τουτὶ τὸ ὄρνεον τὰ οἰκεῖα λέγεται πτερά· εἶτα καὶ λέ-
γει κατὰ τὸ εἰωθὸς τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν.

ΚΕΦ. Β.

CAP. II. « Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν·
v. 1. » καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτά. » Ἀντὶ τοῦ διετέλουν τοιαύτας ἐν ἑαυτοῖς συ-
στρέφοντες ἐννοίας, ἀφ' ὧν τούτους ἑαυτοῖς ἀπεγέννησαν τοὺς σκοποὺς, ἀνατυποῦντες
μὲν ἐπὶ τῆς κοίτης τῆς ἰδίας τῶν ἀτόπων τὴν ἐργασίαν· ἡμέρας δὲ γενομένης πέρας τοῖς
μοχθηροῖς αὐτῶν ἐπιτιθέντες βουλεύμασι. « Διότι οὐκ ἦραν πρὸς τὸν θεὸν χεῖρας
» αὐτῶν· καὶ ἐπεθύμουν ἀγρούς. καὶ διήρπαζον ὀρφανούς. καὶ οἴκους κατεδυ-
v. 2. » νάστευον, καὶ διήρπαζον ἄνδρα· καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονο-
» μίαν αὐτοῦ. » Πρὸς μὲν γὰρ θεὸν ἀφορᾶν οὐκ ἐβούλοντο, οὐδέ τινα λόγον

τῶν παρ' αὐτοῦ νενομοθετημένων ποιεῖσθαι· περὶ δὲ τὰς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυ-
μίας ἠσχολοῦντο· καὶ τῶν ἀπροστασιάστων καὶ πενήτων διήρπαζον τὰ κτήματα
εἰς ἄτοπον τῇ ἑαυτῶν κατακεχρημένοι δυναστείᾳ. “ Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύ- v. 3.
„ ριος· ἰδοὺ ἐγὼ λογίζομαι ἐπὶ τὴν φυλὴν ταύτην κακὰ, ἐξ ὧν οὐ μὴ ἄρη-
„ τε τοὺς τραχήλους ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πορευθῆτε ὀρθοὶ ἐξαίφνης· ὅτι καιρὸς
„ πονηρός ἐστιν. „ Ὑπὲρ δὴ τούτων ὑμῶν τῶν τε βουλευμάτων καὶ τῶν πράξεων
τοιούτων ὑμῖν ἐποίσω τιμωρίαν, ἀφ' ἧς οὐδὲ ἀνανεῦσαι ὑμῖν ἔσται δυνατόν·
διαμενεῖτε δὲ συγκεκαμμένοι παντελῶς καὶ κάτω νεύοντες ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν
ἐπικειμένων κακῶν.
“ Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται ἐφ' ὑμᾶς παραβολὴ καὶ θρη- v. 4.
„ νηθήσεται θρῆνος, ἐν μέλει λεγόντων· ταλαιπωρίᾳ ἐταλαιπωρήσα-
„ μεν, μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη ἐν σχοινίῳ· καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύσων
„ αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι· οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διεμετρήθησαν. „ Τότε δὴ θρῆνος ὑ-
μῖν ὀδυνηρὸς ἁρμόσει· τὸ γὰρ ἐν μέλει τοῦτο λέγει, ὃν ποιήσεσθε τὴν ἑαυ-
τῶν θρηνοῦντες ταλαιπωρίαν, ὁρῶντες τὴν μερίδα τὴν οἰκείαν, τουτέστι τὴν ὑμῖν
προσήκουσαν γῆν ὑπὸ ἀλλοτρίων κατεχομένην τε καὶ διαιρουμένην, οὐδενὸς ὄν-
τος τοῦ κωλύειν ταῦτα γιγνόμενα δυναμένου, τούς τε ἀγροὺς ὑμῶν οὓς ἐκ
πλεονεξίας κατεσχήκατε, ὁρῶντες ὑμῶν μὲν ἀφαιρουμένους, ἐν διανομῇ δὲ ἑτέ-
ροις παραδιδομένους· εἶτα ἐπάγει. “ Διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται σοι βάλλων σχοι- v. 5.
„ νίον ἐν κλήρῳ. „ Ἐπειδὴ τὸ σχοινίον ἐπὶ τῆς διαμετρήσεως εἴωθε λέγειν,
ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ μετρεῖν τοῖς σχοίνοις κεχρημένων· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ σχοινία ἐπέπεσέν
μοι ἐν τοῖς κρατίστοις· ἵνα εἴπῃ ὅτι διεμετρήθη μοι καὶ ἐπέλαχεν ἐν κλήρῳ
τὸ κάλλιστον μέρος τῆς γῆς· τοῦτο λέγει ὅτι ὄψεσθε τὰ ὑμέτερα ἑτέρους
μὲν λαμβάνοντας καὶ διαμετροῦντας, ὑμέτερον δὲ ἐξ ἁπάντων ὑπάρχον οὐ-
δέν· ἐν ὑμῖν οὖν οὐδεὶς ἔσται μετρῶν, οὐδὲ κλῆρον βάλλων· ἐπειδὴ πάντα
μὲν ὑμῶν ἀφαιρεθήσεται, ἔσται δὲ ἑτέρων· καὶ ὑμεῖς μὲν ἐκ πολλῶν κτημά-
των ἔσεσθε κύριοι οὐδενός· ὄψεσθε δὲ αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἑτέρων γιγνόμενα δεσπο-
τείαν· καὶ ἑτέρους κατ' ἐξουσίαν διανεμομένους τὰ ὑμέτερα.
“ Ἐν ἐκκλησίᾳ κυρίου μὴ δακρύετε δάκρυσιν, μηδὲ δακρυέτωσαν ἐπὶ τούτοις· v. 6.
„ οὐ γὰρ ἀπώσεται ὀνείδη λέγων οἶκος Ἰακώβ· παρώργισεν πνεῦμα κυρίου. „ Μὴ τοί- v. 7.
νυν σιωιόντες δάκρυσι κεχρῆσθε, οὐ μεταμελείας ἀλλ' ἀλγοῦντες μὲν ἐπὶ τῷ
μεγέθει τῶν συμβεβηκότων ὑμῖν κακῶν· τρόπον δέ τινα καὶ αἰτίασιν προσάγον-
τες τῷ θεῷ, καὶ λέγοντες ὅτι οὐχ ἡμεῖς μόνοι θεὸν παρωργίσαμεν, οὐδὲ παρ'
ἡμῶν μόνων τὰ ἄτοπα πέπρακται· τί δήποτ' οὖν ἕτεροι μὲν τὰ δοκοῦντα

ποιοῦσιν εἰς ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ πάσχομεν μόνον; οὐδὲ γὰρ ἔσται τί φησιν ἐκ τού-
των τῶν ῥημάτων ὄφελος ὑμῖν· οὐ δὲ ἐκ τῆς αἰτιάσεως ταύτης διαφεύξεσθε μὲν
τῶν κακῶν τὴν πεῖραν, παύσεσθε δὲ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ὀνειδιζόμενοι κακοῖς·
ταῦτα μὲν οὖν φησὶ μὴ ποιεῖτε· τί δέ; " Εἰ ταῦτα ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἐσ-
,, τιν, οὐχὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ καλοί εἰσι μετ' αὐτοῦ καὶ ὀρθοὶ πεπορεύνται; ,,
Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀποβλέψατε, ὅτι ὁ ταῦτα ἐπάγων ὑμῖν Θεὸς, οὐδὲν πα-
ραλέλοιπε τῶν δεόντων· ἀλλὰ καὶ λόγοις ἐχρήσατο τοῖς προσήκουσι πρὸς ὑμᾶς·
καὶ ἐδίδαξεν ὑμᾶς πολλάκις ἃ δεῖ ποιεῖν· καὶ τῇ μηνύσει τῆς μελλούσης τιμω-
ρίας ἀποστῆσαι τῆς κακοπραγίας ὑμᾶς ἠβουλήθη· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐθελήσαντες
προσέχειν τοῖς λεγομένοις, τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν δικαιοκρισίαν
ἐπεδείξατε σαφῶς, οἳ πρότερον μὲν ὑμᾶς βελτιοῦν ἠβούλοντο τῇ μηνύσει, ἐπει-
δὴ δὲ οὐκ ἐπείσθητε, ἀναγκαίως ὑμῖν οὐ μεταμεληθεῖσι τὴν ἀλήθειαν ἐπέδει-
ξαν τὴν οἰκείαν.
v. 8. Εἶτα καὶ ἐκτείνων τὴν κατηγορίαν καὶ ἔμπροσθεν· " ὁ λαός μου
,, εἰς ἔχθραν ἀντέστη κατέναντι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ. ,, Ὑμεῖς δὲ ἄνωθεν ἔχθραν
τινὰ καὶ πολεμίαν γνώμην εἵλεσθε πρὸς ἐμὲ, πείθεσθε μὲν τοῖς λεγομένοις
οὐκ ἐθέλοντες, πολεμοῦντες δὲ τῇ οἰκείᾳ εἰρήνῃ μᾶλλον ἤπερ ἑτέρῳ· τῆς γοῦν
ἀπειθείας τῆς ἑαυτῶν κέρδος εἰλήφατε, τὸν παρόντα πόλεμον. " Τὴν δοξὰν
,, αὐτοῦ ἐξέδειρεν, τὴν ἀφελέσθαι ἐλπίδα, συντριμμὸν πολέμου. ,, Πάντα τὰ
προσόντα τοῖς πένησιν ἀφῃρεῖσθε, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀγαθὴν ἐξεκόπτετε ἐλπί-
δα· ὑπὲρ ὧν δὴ τοῦ παρόντος πολέμου τὴν συντριβὴν καθ' ἑαυτῶν κεκινήκατε·
v. 9. πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; " Διὰ τοῦτο οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἀποῤῥιφή-
,, σονται ἐκ τῶν οἰκιῶν τρυφῆς αὐτῶν, διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν
,, ἐξώσθησαν. ,, Ἅπαντες γὰρ οἱ ἐξάρχειν δοκοῦντες διὰ τὴν δυναστείαν ἐν
τῷ λαῷ ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς πένητας ἀδικίας, ἐξωσθήσονται τῶν οἴκων οἷς ἐνετρύ-
φων, πλοῦτον ἐκ τῶν πενήτων συλλέγοντες πλεῖστον· οἱ καὶ δίκας τῆς μοχθηρᾶς
πράξεως δώσουσι, τὸ ἔξω γενέσθαι τῆς τούτων δεσποτείας, ἃ κακῶς προσεκτή-
v. 10. σονται. Τί οὖν; " Ἐγγίσατε ὄρεσιν αἰωνίοις· ἀνάστηθι καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι
v. 11. ,, σοι αὕτη ἀνάπαυσις ἕνεκεν ἀκαθαρσίας· διεφθάρητε φθορᾷ· κατεδιώχθητε οὐ-
,, δενὸς διώκοντος. ,, Οὐχ ὑπολέλειπται τοίνυν ὑμῖν οὐδὲ μάχης πρὸς τοὺς
πολεμίους πρόφασις ὑπὸ Θεοῦ παραδεδομένοις διὰ τὴν μοχθηρίαν τὴν οἰκείαν·
ἄπιτε δὲ ἐπὶ τὰ ὅρια τῶν πολεμίων· ἃ πόῤῥωθεν ὑμῖν ηὐτρέπισεν ὁ Θεὸς, ὡς
ἂν μετὰ αἰχμαλωσίας οἰκοῖτε ἐν αὐτοῖς· τυχεῖν γάρ σε τῆς ἐνταῦθα ἀναπαύ-
σεως, τῶν ἀδυνάτων· ἐπειδὴ ὑπὲρ ὧν ἀκαθαρτίᾳ συνεζῆτε πολλῇ κατά τε τὴν

ἀσέβειαν, κατά τε τὴν τῶν πράξεων μοχθηρίαν, τῇ τῶν πολεμίων διαφθορᾷ παρ-
εδόθητε εἰς ἣν συνελαύνεσθε, οὐκ ἀνθρώπων ὑμᾶς ἀπαγόντων, ἀλλὰ Θεοῦ
τοῦ τὴν τιμωρίαν ὁρίσαντος ταύτην ὑμῖν.

Καὶ τὴν αἰτίαν λέγων τῆς τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς διαφθορᾶς,
“ πνεῦμα ἔστησε ψευδές· „ γέγονε δέ σοι φησὶ πάντων αἴτιον τὸ πιστεύειν
τῇ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάτῃ. “ Ἐστάλαξέ σοι εἰς οἶνον καὶ μέθυσ-
„ μα. „ Ἐκείνου γὰρ ἀπεστάλαξέ σοι ταυτηνὶ τὴν τιμωρίαν, ἀφ᾽ ἧς
μεθύοντος διενήνοχας, οὐδὲν τῇ ποικιλίᾳ παραγόμενος τῶν κακῶν. Ἐδείξαμεν
δὲ καὶ ἑτέρωθι ὅτι τὸν οἶνον ἐπὶ τῆς τιμωρίας λέγει. “ Καὶ ἔσαι ἐκ τῆς σταγό-
„ νος τοῦ λαοῦ τούτου συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακὼβ σὺν πᾶσιν. „ v. 12.
Ἐκ δὲ ταύτης τῆς κακῶς ὑμῖν ἐγγενομένης ἀπάτης τῶν ψευδοπροφητῶν ἅπαν-
τες εἰς τὴν παροῦσαν ἠθροίσθητε τιμωρίαν· ἣν οὐδαμῶς διαφυγεῖν ὑμῖν δυ-
νατόν. “ Ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰσραήλ· ἐπὶ τὸ αὐ-
„ τὸ θήσομαι τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν· „ Ἅπαντας τοίνυν ὑμᾶς, τούς τε πρό-
τερον ληφθέντας ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων, καὶ τοὺς ὕστερον, ἀναμὶξ, τῇ τοσαύτῃ
παραδιδομένους τιμωρίᾳ, εἰς ἣν κατὰ ταυτὸν τῶν τόπων ἀφαιρεθέντες τῶν οἰ-
κείων, ἀποστραφήσεσθε εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγόμενοι. “ Ὡς πρόβατα ἐν
„ θλίψει, ὡς ποίμνια ἐν μέσῳ κοίτης αὐτῶν ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων. „
Τοσοῦτο γὰρ ὑμῖν ἐμπεσεῖται δέος ἐκ τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων, ὥστε μηδὲν
ὑμᾶς ἀπεοικέναι προβάτων, ἃ καθεύδοντα ἀθρόον, ἐπιστάντος λύκου, εἰς
ταραχήν τε καθίσανται καὶ δέος περὶ τῆς σωτηρίας ἀγωνίαν ἀναγκαζόμενα τῆς
οἰκείας. “ Ἀνάβηθι διὰ τῆς κοπῆς πρὸ προσώπου αὐτῶν· διέκοψαν καὶ διῆλ- v. 13.
„ θον πύλην, καὶ ἐξῆλθον δι᾽ αὐτῆς· καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πρὸ
„ προσώπου αὐτῶν. „ Ἐπειδὴ γὰρ οἱ βαβυλώνιοι ἐπὶ πολὺ τὴν Ἱερουσαλὴμ
πολιορκοῦντες, μαχανήμασι τὴν πόλιν λαβόντες διένεμον τὸ τεῖχος, οὕτω τε
τὴν εἰς τὴν πόλιν εἴσοδον ἑαυτοῖς πραγματευσάμενοι, ἅπαντας μετὰ τοῦ βασιλέως,
διὰ τῆς πύλης ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξήγαγον, τοῦτο λέγει· ἄνιθι δὴ φησὶ καὶ
ὅρα τὸ τεῖχος σου διατετμημένον, ὃ διακόψαντες οἱ πολέμιοι ματαίαν σοι
τὴν ὑποπτευομένην ἐντεῦθεν ἀσφάλειαν πεποιήκασιν· ἅπαντας γὰρ τοὺς ἐν τῇ
πόλει μετὰ τὴν τῶν πεπτωκότων ἀναίρεσιν διὰ τῆς πύλης, ἣν ἀνάγειν οὐκ ἐβού-
λεσθε λαβόντες αἰχμαλώτους ἐξῆλθον, προηγουμένου τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ βα-
σιλεύειν αὐτῶν πρότερον δοκοῦντος. Καὶ πῶς ταῦτα ποιῆσαι δυνήσονται οἱ
πολέμιοι; “ Ὁ δὲ κύριος ἡγήσεται αὐτῶν· „ ἐπειδὴ Θεὸς αὐτοῖς ἐν τοῖς καθ᾽
ὑμῶν στρατηγεῖ πολέμιοις. Εἶτα καὶ ὑπὲρ ὧν ταῦτα πείσονται πάλιν λέγων.

ΚΕΦ. Γ.

CAP. III. “ Καὶ ἐρεῖ· ἀκούσατε δὴ αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἰακὼβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσ-
v. 1. „ ραὴλ· οὐχ ὑμῖν ἐστι τοῦ γνῶναι τὸ κρίμα; „ Συμπράξει γάρ φησι καθ' ὑ-
μῶν τοῖς πολεμίοις, ταύτας ὑμῖν τὰς αἰτίας ἐπάγων, καὶ πρὸς ἅπαντας τούς
τε ἐξάρχοντας ἐν ὑμῖν καὶ τοὺς λοιποὺς λέγων, ὅτι πάντων μάλιστα ὑμᾶς ἐχ-
ρῆν διακρίνειν τὸ δέον, καὶ ἀποστρέφεσθαι μὲν τὸ χεῖρον, αἱρεῖσθαι δὲ τὸ κρεῖτ-
τον, ἅτε ἁπάντων μὲν τοῦτο παρ' ἐμοῦ δεδιδαγμένων διά τε τῆς νομικῆς
διατάξεως καὶ τῶν λοιπῶν, ὁπόσα δὴ πρὸς τοῦτο πεποίηκα πολλάκις· ἐπὶ
v. 2. τούτῳ δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν ἐξουσίαν παρεληλυθότων ταύτην. “ Οἱ δ'
„ ἔτι μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρὰ, ἁρπάζοντες τὰ δέρματα
„ αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστῶν αὐτῶν. „ Οἱ δὲ
τοὐναντίον ὧν ἐδιδάχθητε διαπράττεσθε, ἀποστρεφόμενοι μὲν τὰ καλὰ, ἐρ-
γαζόμενοι δὲ τὰ χείρω, καὶ πᾶσαν εἰς τοὺς πένητας τε καὶ εὐτελεστέρους ἀδι-
κίαν ἐπιδεικνύμενοι τῷ πάντα τὰ προσόντα αὐτοῖς ἀφαιρεῖσθαι ποικίλως. Τί
v. 3. οὖν; “ Ὃν τρόπον κατέφαγον τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ δέρματα αὐ-
„ τῶν ἀπ' αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ τὰ ὀστᾶ αὐτῶν συνέθλασαν, καὶ ἐμέρισαν ὡς
v. 4. „ σάρκας εἰς λέβητα, καὶ ὡς κρέα εἰς χύτραν, οὕτως κεκράξονται πρὸς κύριον,
„ καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτῶν, καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐ-
„ τῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀνθ' ὧν ἐπονηρεύσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν
„ αὐτῶν ἐπ' αὐτοῖς. „ Ἐπειδὴ γάρ φησιν ὑμεῖς πάντα τὰ τῶν πενήτων ἀφη-
ρεῖσθε, ποικίλως αὐτοὺς ἀδικοῦντες καὶ ἄγχοντες καὶ συντρίβοντες, διὰ τοῦτο
τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων γινομένης καλέσετε μὲν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τὸν Θεὸν, οὐ
δὲ μιᾶς δὲ τεύξεσθε τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας· ἀλλὰ μὲν εἰ μὴ δὲ προσβλέπειν
ὑμῖν αἱρούμενος, παντελῶς δὲ τοῖς κατέχουσιν ἐκδιδοὺς κακοῖς· ἐπειδὴ τοι-
αῦτα ἄτοπα καὶ τοσαύτης ἀδικίας μεστὰ πεπραχόσι σύνοιδεν ὑμῖν· εἰρηκὼς δὲ
ἅ τε ἔπραττον, καὶ ἃ πείσονται ὑπὲρ τούτων, τοῖς τῶν ψευδοπροφητῶν πεπισ-
τευκότες λόγοις, ἐπ' αὐτοὺς πάλιν τοὺς ψευδοπροφήτας τρέπει τὸν λόγον,
καί φησι.
v. 5. “ Τάδε λέγει κύριος ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς πλανῶντας τὸν λαόν
„ μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτοῖς
„ εἰρήνην· καὶ οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν. „ Ταῦτα δέ φησι περὶ τῶν
ψευδοπροφητῶν λέγει Θεὸς, οἳ διαφόρως ταῖς ἑαυτῶν ἀπάταις ἐξάγοντες τοῦ προσ-
ήκοντος τὸν λαὸν, μονονουχὶ κατήσθιον αὐτοὺς αὐτοὶ δι' ὧν ἔλεγον τέ καὶ

ἔπραττον, ἐπὶ ταῦτα αὐτῶν ἐκκαλούμενοι ὑπὲρ ὧν τὴν τοσαύτην ἤμελλον
δέχεσθαι τιμωρίαν· διετέλουν γὰρ εἰρήνην αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, καὶ ὡς οὐδὲν
ὑπὲρ ὧν ἁμαρτάνουσι πείσονται κακὸν, κατὰ τὰ ῥήματα τῶν προφητῶν· ταῦ-
τα δὲ οὐ κατὰ γνώμην φθεγγόμενοι τὴν ἐμὴν ἐπηγγέλλοντο εἰρήνην, ἣν οὐκ
ἐδιδάχθησαν λέγειν παρ' ἐμοῦ. Ἀφ' ὧν δή τι πεποιήκασιν; "Ἠγίασαν ἐπ'
„ αὐτῶν πόλεμον· „ ἐπαγγελλόμενοι γὰρ εἰρήνην, πόλεμον αὐτοῖς ἐπήγει-
ραν, ὃν ἀφώρισαν εἰς τὸ κατ' αὐτῶν γενέσθαι. "Διὰ τοῦτο νὺξ ὑμῖν ἔσ- v. 6.
„ ται ἐξ ὁράσεως, καὶ σκοτία ὑμῖν ἔσται ἐκ μαντείας· καὶ δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ
„ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα· καὶ καταισχυνθήσονται v. 7.
„ οἱ ὁρῶντες τὰ ἐνύπνια, καὶ καταγελασθήσονται οἱ μάντεις, καὶ καταλαλή-
„ σουσι κατ' αὐτῶν πάντες αὐτοί· διότι οὐκ ἔσται ὁ ἐπακούων αὐτῶν. „
Ὑπὲρ δὴ τούτων ὧν ὁρᾷν τε καὶ μαντεύεσθαι προσεποιοῦντο τὸν λαὸν ἀπατῶν-
τες, σκοτίᾳ αὐτοί τε καὶ οἱ πειθόμενοι περιβληθήσονται πάντες· ὥστε αὐτοῖς
μὴ δὲ τὸν ἥλιον φαίνειν δοκεῖν ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν ἐσκοτισμένοις· αὐτοί
τε γὰρ οἱ τὰ τοιαῦτα ὁρᾷν τε προσποιούμενοι καὶ λέγειν, αἰσχύνῃ περιβληθή-
σονται, τῶν πραγμάτων ἐναντίων οἷς ἔφασκον δεικνυμένων· γέλως τε πολὺς ἐπ'
αὐτοῖς παρὰ πάντων γενήσεται, οὐδενὸς οὐδὲ προσέχειν ἐπὶ τοῖς παρ' αὐ-
τῶν λεγομένοις ἐθέλοντος, διὰ τὸ τῇ πείρᾳ μαθεῖν ὅσων αὐτοῖς διὰ τῆς ἀπά-
της τῆς ἰδίας γεγόνασιν αἴτιοι κακῶν.

"Ἀλλὰ μὴν ἐγὼ ἐνεπλήσθην ἰσχύος ἐν πνεύματι κυρίου, καὶ v. 8.
„ κρίματος καὶ δυναστείας τοῦ ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακὼβ ἀσεβείας αὐτοῦ,
„ καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἁμαρτίας αὐτοῦ. „ Ἐγὼ δὲ πᾶσαν ἐκείνην τὴν ἀπά-
την ἀφεὶς, πνεύματος ἁγίου πλήρης γεγονὼς, διακρίνειν τὸ ἐπίσταμαι
τὸ δέον, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἰσχύος καὶ τῆς παῤῥησίας προάγομαι τὸν
λαὸν, ὑπὲρ ὧν ἥμαρτε τὲ καὶ ἠσέβησεν ἐλέγχειν εἰδὼς, ὅτι τοῦτο αὐτοῖς λυ-
σιτελήσει μᾶλλον εἰς σωφρονισμὸν, τῇ τε μνήμῃ τῶν ἁμαρτηθέντων καὶ τῇ ἀπει-
λῇ τῶν ἐσομένων, πρὸς τὸ δέον ἐνάγεσθαι δυναμένοις. "Ἀκούσατε δὴ ταῦτα v. 9.
„ οἱ ἡγούμενοι οἴκου Ἰακὼβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραήλ. „ Ὑπὲρ δὴ
τούτου φησὶ κοινὸν πρός τε τοὺς ἡγουμένους καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ποιοῦ-
μαι τὸν λόγον, ὀνειδίζων ὑμῖν τὰ πεπραγμένα· ποῖα δὴ ταῦτα; "Οἱ βδε-
„ λυσσόμενοι κρίμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες· „ Οἱ τὸ μὲν κεκρι-
μένως διαγινώσκειν ἐκ τοῦ κακοῦ τὸ κρεῖττον ἀποστρεφόμενοι, ἐν διαβολῇ δὲ
τιθέμενοι καὶ τὰ παρ' ἑτέρων λεγόμενά τε καὶ πραττόμενα εἰς δέον, ὥστε καὶ
τοῖς ἡμετέροις τῶν προφητῶν ἀπειθεῖν λόγοις. "Οἱ οἰκοδομοῦντες Σιὼν ἐν αἵ- v. 10.

„ μασι, καὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν ἀδικίαις· πεπληρώκατε πᾶσαν αὐτὴν φόνων καὶ
v. 11. „ ἀδικίας· οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μετὰ
„ μισθοῦ ἀπεκρίνοντο· καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο, καὶ
„ ἐπὶ τὸν κύριον ἐπανεπαύοντο λέγοντες, οὐχὶ κύριος ἐν ἡμῖν ἐστιν; οὐ μὴ
„ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακά. „ Οἱ μὲν γὰρ ἐξάρχοντες οὐδένα τοῦ δικαίου ποιεῖσθαι λόγον ἐθέλοντες χρημάτων ἐν ταῖς κρίσεσιν ἐπώλουν τὸ δίκαιον· οἱ δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν καθεστῶτες ἐξ ἀδικίας χρήματα τῇ προφάσει τῆς ἱερατείας, ὥσπερ τινὰς μισθοὺς συλλέγειν ἐπειρῶντο· καὶ μὴν καὶ οἱ ψευδοπροφῆται τοῖς χρήμασιν ἡδόμενοι πρὸς τὸ κεχαρισμένον τοῖς παρέχουσι τὰς μαντείας ἐποιοῦντο· εἶτα τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐργαζόμενοι κακὰ, προσεποιοῦντο τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς ἐπιτρέπειν, θεὸν ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν λέγοντες· καὶ οὐχ οἷόν τε εἶναι τοιούτων ἠξιωμένους πειραθῆναι τῶν κατὰ γνώμην Θεοῦ παρ' ἡμῶν μηνυομένων κακῶν. Τί οὖν;

v. 12. “ Διὰ τοῦτο δι' ὑμᾶς Σιὼν ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται, καὶ Ἱερου-
„ σαλὴμ εἰς ὀπωροφυλάκιον ἔσται, καὶ τὸ ὄρος τοῦ οἴκου εἰς ἄλσος δρυμοῦ. „
Ἐπειδὴ τοίνυν τοῖς μὲν ἡμετέροις ἀπειθεῖτε λόγοις κατὰ γνώμην Θεοῦ γιγνομένοις, τοῖς ψευδοπροφήταις δὲ προσέχοντες τοσαύτας ἀσεβείας τε καὶ παρανομίας καθ' ἑκάστην ἅπαντες ἡμέραν ἐπιτελεῖτε, διὰ τοῦτο εἴσεσθε τῶν ἡμετέρων λόγων τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι τοσαύτη τις ἐρημία καταλήψεται τότε Σιὼν ὄρος καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ πόλιν, ὡς τὸ μὲν ἀγροῦ δίκην γεωργεῖσθαι, τὴν δὲ σκηνῆς διαλλάττειν μηδὲν ἐπὶ ὀπωρῶν φυλακῇ κατεσκευασμένης, τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῇ πανταχόθεν κατερριμμένων, πᾶν τε συντόμως εἰπεῖν τὸ ὄρος ἐν ᾧπερ ὁ τοῦ Θεοῦ οἶκος ἐστὶν, οὐδὲν διοίσει τόπου συμφύτου, τοσούτων ἐκ τῆς ἐρημίας ἀναδιδομένων αὐτόθι φυτῶν· ἀλλὰ γὰρ ἄχρι τούτου τὰς ἐπαγομένας αὐτοῖς συμφορὰς εἰρηκὼς, λέγει λοιπὸν καὶ οἷα τὰ παρ' αὐτῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔσται· ὅσην τε ἕξει τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολήν· ὅπερ οὖν εἰωθὸς ὂν τοῖς λοιποῖς προφήταις, καὶ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ πολλάκις ἐδείξαμεν τὸ μηνύειν μετὰ τὴν τῶν χαλεπῶν πεῖραν τὰ ἡδέα, εἶτα πάλιν λέγειν τὰ λυπηρὰ, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τῆς μνήμης δι' ἀμφοτέρων αὐτοὺς παιδεύωσι, σωφρονίζοντες μὲν τῇ μνήμῃ τῶν λυπηρῶν, προτρεπόμενοι δὲ τῇ μηνύσει τῶν χρηστοτέρων τῆς ἐλπίδος ἀντέχεσθαι τῆς θείας· λέγει τοίνυν.

ΚΕΦ. Δ.

" Καὶ ἔςαι ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ οἴ- CAP.
„ κου κυρίου, ἕτοιμον ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων· καὶ μετεωρισθή- IV.
„ σεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν· καὶ σπεύσουσιν ἐπ' αὐτὸ λαοὶ, καὶ πο- V. 1.
„ ρεύσονται ἔθνη πολλὰ· καὶ ἐροῦσι, δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, V. 2.
„ καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ Ἰακὼβ· καὶ δείξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πο-
„ ρευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ· ὅτι ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος
„ κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ· καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη v. 3.
„ ἰσχυρὰ ἕως μακράν. „ Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὴν πεῖραν τῶν κακῶν ἐν ἧπερ γενή-
σονται πρότερον μὲν ὑπὸ ἀσσυρίων αἰχμαλωτισθέντες, ὑπὸ βαβυλωνίων δὲ ὕστερον τοσαύτη μεταβολὴ περὶ τὸν τόπον γενήσεται τοῦτον, ὥστε περιφανὲς ἅπασι τὸ ὄρος γενέσθαι ἐν ᾧπερ οἰκεῖν ἐπείληπται θεὸς ἁπάντων τε ὑπερκείμενον δειχθῆναι τῶν ὀρέων καὶ πλεῖστον ὅσον ὑπεραῖρον πάντα μὲν ὄρη, πάντας δὲ βουνοὺς, διὰ τὴν ἐκ τῆς θείας κηδεμονίας ἐν αὐτῷ γινομένην δόξαν· συναχθήσονται γὰρ πολλοὶ πολλαχόθεν καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπειγόμενοι τοῦτο δὴ τοῦ θεοῦ καταλαβεῖν τὸ ὄρος, ἐν ᾧπερ οἰκεῖν δοξάζεται θεός· ἐνταῦθα τε παιδευθῆναι ὃν δὴ τρόπον προσήκειν αὐτοὺς πολιτεύεσθαι, ὅπως τε βιοῦν κατὰ τὸ δέον· ὥστε νόμον εἶναι καὶ τοῖς ἑτέρωθι τὸν ἐνταῦθα κρατοῦντα νόμον φωνῆς τε θείας δοκεῖν ἀκούειν ἅπαντας ἀφ' ἧς προσήκεν τοῖς Ἱερουσαλὴμ πολιτεύεσθαι νομίμοις· ταῦτα δὲ οἰήσονται δικαίως ὁρῶντες τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν ἣν ἐπιδείξεται, πολλοὺς τῶν κακῶς διατεθεικότων ἡμᾶς ὑπὸ τὴν κρίσιν ἄγων τὴν οἰκείαν, ἐλέγχων τε καὶ τοὺς ἄγαν εἶναι δοκοῦντας ἰσχυροὺς, κἂν εἰ πόῤῥωθεν εἶναι δοκοῖεν, ὑπὲρ ὧν εἰς ἡμᾶς πεπλημμελήκασι, καὶ δὴ καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάγων τὴν τετολμημένων ἀξίαν.

Ἐθαύμασα δὲ τοὺς εἰρηκότας λελέχθαι μὲν ταῦτα τῷ προφήτῃ ἐπὶ τῶν περὶ τοὺς ἰσραηλίτας ἐσομένων, ἐπειδ' ἂν ἐπανάγεσθαι μέλλωσι τῆς Βαβυλῶνος, φήσαντας δὲ τύπον αὐτὰ τινὰ καὶ τῶν κατὰ τὸν δεσπότην ἔχειν Χριστόν· οὓς ὅτι μὲν τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ σημαίνεσθαι ἔφασαν ἐν τούτοις, ὡς κάλλιστά γε εἰρηκότας ἐπαινῶ· ὅτι γὰρ τύπον τινὰ τῶν κατὰ τὸν δεσπότην ἔχει Χριστὸν, οὐκ οἶδα ὅπως προήχθησαν εἰπεῖν, δῆλου γε ὄντος ὡς ἅπας τύπος μίμησιν ἔχει τινὰ πρὸς ἐκεῖνο οὗπερ λέγεται τύπος· τὸ γὰρ ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεσθαι νόμον, καὶ λόγον κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ, πολύ γε ἀφέστηκεν τῆς τοῦ Χριστοῦ διατάξεως, ὃς σαφῶς εἴρηκε πρὸς τὴν σαμαρεῖ-

τιν· πίστευέ μοι γύναι ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὔτε ἐν
τῷ ὄρει τούτῳ προσκυνήσετε τῷ πατρί· καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, πνεῦμα ὁ Θεὸς,
καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· σα-
φῶς γὰρ ἀπεφήνατο καταλυθήσεσθαι τὴν περὶ τὸν τόπον ἀκριβολογίαν παντελῶς,
καὶ μηδένα λόγον ἔσεσθαι τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ μᾶλλον ἢ ἑτέρωθι προσκυνεῖν· ἐπει-
δὴ ἅπαντες παιδευθέντες ἀσώματον εἶναι τὸ θεῖον, μετὰ τοιαύτης αὐτῷ προσ-
κυνεῖν μέλλουσι τῆς διανοίας· ὡς ὅπου πότ' ἂν αὐτὸ διαπράττωνται, οὐδὲν ἀλ-
λοιότερον ποιοῦντες· περὶ μὲν δὴ τῆς ἐπανόδου τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἁρμοττόντως
λέγοιτο ἂν ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ,
ἐπειδήπερ ἀπεδόθησαν Ἰσραηλῖται τότε τῷ τόπῳ τῷ Σιὼν, ὥστε κατὰ τὴν νομι-
κὴν διάταξιν, τὴν διατεταγμένην θρησκείαν αὐτόθι πληροῦν, ἣν ἑτέρωθι γε
ὄντες πληροῦν οὐκ ἠδύναντο· ὡς καὶ λέγειν ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος ὄντας, πῶς ᾄσο-
μεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; τύπον δέ γε πῶς ἂν ἔχοι πρὸς τὰ τοῦ
δεσπότου Χριστοῦ, οὗπερ ἡ διάταξις ὁμοίως ἁπανταχοῦ πληροῦσθαι τὴν θείαν
βούλεται λατρείαν, τρόπῳ καὶ οὐ τόπῳ διακρινομένων τῶν εὖ τε καὶ χεῖρον αὐ-
τὴν πληρούντων;

Ἀλλ' ὅ γε προφήτης τῇ προρρήσει τῶν προκειμένων ἐπισυνάπ-
των τάδε φησίν· “ ὅτι κατακόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰ
„ δόρατα αὐτῶν εἰς δρέπανα. καὶ οὐκέτι οὐ μὴ μάθωσι πολεμεῖν· „ Δεικνὺς
ὅτι παύσεται μὲν ἅπας πόλεμος, εἰρήνη δὲ πάντα καθέξει· ὥστε καὶ τὰ πο-
λεμικὰ ὄργανα εἰς τὴν τῶν γεωργικῶν σκευῶν χρῆσιν τρέπειν λοιπὸν, ὥσπερ ἤτ-
τον μενόντων τῶν πολεμικῶν, πεπαυμένου τοῦ πολέμου, τῆς γεωργίας δὲ ὡς ἐν
v. 4. εἰρήνῃ κρατεῖν ὀφειλούσης· εἶτα λέγει ὅτι “ καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος ὑποκά-
„ τω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκ-
„ φοβῶν· „ Σημαίνων ὅτι πάντες ἀπολαύσουσι τῶν οἰκείων πόνων ὡς ἐν εἰρή-
νῃ οὐδενὸς ὄντος τοῦ φοβεῖν αὐτοὺς καὶ ἐκταράττειν δυναμένου λοιπὸν καὶ μεθισ-
τάντος τῶν τόπων τῶν οἰκείων. Καὶ ἐπειδὴ παράδοξα τὰ λεγόμενα ἦν, καλῶς
ἐπήγαγεν· “ τὸ γὰρ στόμα κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα· „ ἵνα εἴ-
v. 5. πῃ ὅτι ταῦτα ἀπεφήνατο Θεὸς γενέσθαι καὶ γενήσεται πάντως. “ Ὅτι πάντες
„ οἱ λαοὶ πορεύσονται ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα ἐν ὀνό-
„ ματι κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα· „ Πάντες μὲν γὰρ ὡς ἐν
εἰρήνῃ καθιστῶντες τὰ προσήκοντα αὐτοῖς ἔργα διαπράξονται λοιπόν· οἱ μὲν
ἐπὶ γεωργίαν, οἱ δὲ ἐπὶ θαλαττουργίαν τρεπόμενοι· οἱ δὲ ἐφ' ἥντινα δήποτε
τέχνην, ἣν ἂν ἕκαστος μετιὼν τυγχάνῃ· κοινὸν δὲ ἅπαντες ἕξομεν ἔργον τὸ

κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ πολιτεύσασθαι λοιπὸν εἰς ἅπαντα τὸν ἑξῆς χρόνον. Καὶ ἐπι-
βεβαιῶν αὐτὰ πάλιν λέγει.
" Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις λέγει κύριος, συνάξω τὴν συντε- v. 6.
,, τριμμένην καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ οὓς ἀπωσάμην· καὶ θήσο- v. 7.
,, μαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρόν·
,, καὶ βασιλεύσει κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν ὄρει Σιὼν, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως εἰς τὸν
,, αἰῶνα. ,, Τότε δὴ φησὶ τοὺς ὑπὸ τῶν μεγίστων κακῶν συντριβέντας, καὶ τῆς τε
προνοίας τῆς ἐμῆς καὶ τῶν τόπων ἀποστάντας τῶν ἰδίων ἐπανάξω πάλιν εἰς τοὺς
καθήκοντας τόπους· καὶ τοὺς μὲν πρότερον συντετριμμένους οὕτω τῇ ἐμαυτοῦ
διαφυλάξω προνοίᾳ, ὥστε ἅπαν τὸ γένος τὸ ἰσραηλιτικὸν ἐξ αὐτῶν αὐξηθῆ-
ναι πάλιν· τοῦτο γὰρ λέγει ὑπόλειμμα· δυνατωτέρους τε πολλῶν ἀποφανῶ
τοὺς δι' ἀσθένειαν νῦν τῶν τόπων ἀποβληθέντας τῶν οἰκείων, διαμενεῖ τε Θεὸς
ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Σιὼν, τὸ κράτος ἐπιδεικνύμενος τὸ οἰκεῖον διά τε τῆς περὶ τοὺς
ἐνοικοῦντας κηδεμονίας, τῆς τε τιμωρίας ἣν ἐπάγειν μέλλει τοῖς πολεμεῖν ἐθέ-
λουσιν αὐτοῖς· τὸ γὰρ καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα, εὔδηλον ὅτι δι' ὅλου τὸ μέχρι πολ-
λοῦ λέγει· οὐ γὰρ ἄδηλον ὡς ἐδέξαντο μέν τινα πάλιν ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων
μεταβολὴν, μεγίστην δὲ καὶ ἀδιόρθωτον παντελῶς ὅτε κατὰ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ
τετολμηκότες τὴν ὑπὸ ῥωμαίων ὑπέμειναν αἰχμαλωσίαν παντελῶς, τῆς τε γῆς
ἐξορισθέντες τῆς οἰκείας, καὶ ἐν δουλείᾳ καθεστῶτες μακρᾷ· μέχρι δὲ τούτου τὴν
ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον λέγει τοῦ λαοῦ, τά τε κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν αὐ-
τοῖς προσεσόμενα ἀγαθά· ἐντεῦθεν δὲ πάλιν τῶν λυπηρῶν ποιεῖται τὴν μνή-
μην, τὰς ἐπελευσομένας αὐτοῖς συμφορὰς διηγούμενος· ὅθεν δὴ πρὸς τὴν Ἱε-
ρουσαλὴμ αὐτὴν ἀποστρέφων τὸν λόγον, οὕτω φησί. " Καὶ σὺ πύργος ποι- v. 8.
,, μνίου, αὐχμώδης θυγάτηρ Σιών. ,, Ὅτι θυγάτηρ Σιὼν τὴν Ἱερουσαλὴμ
ὀνομάζει, δῆλον, συνεχῶς καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ οὕτως αὐ-
τὴν καλοῦντος· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ· ὅπως ἂν ἐξαγγείλω πάσας τὰς αἰνέσεις
σου, ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιών· ὡς ἀναμφίβολον εἶναι τὸ μὴ πρὸς Σε-
δεκίαν, ὅ τινὲς οὐκ οἶδ' ὅπως ᾠήθησαν, πρὸς δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀποστρέφον-
τα ποιεῖσθαι τὸν λόγον ἐνθάδε τὸν προφήτην· ἣν θυγατέρα Σιὼν κατὰ τὸ εἰωθὸς
προσειπὼν, εἰκότως πύργον ὀνομάζει τοῦ ποιμνίου· ἅτε πάντων τῶν ἰσραηλιτῶν
ἐξέχουσαν καὶ πάντων ἐπ' αὐτὴν καταστρεχόντων, διά τε τὴν ἐκτελουμένην αὐ-
τόθι τῷ Θεῷ θεραπείαν, καὶ τὴν βοήθειαν, ἣν ἤλπιζον ἐκεῖθεν τυγχάνειν,
ὡς ἐκεῖ διάγειν ὑπειλημμένου τοῦ Θεοῦ· αὐχμώδη δὲ αὐτὴν ὀνειδίζων φησὶν, ὡς
δίκην αὐχμοῦ τῇ ἀσεβείᾳ συνεχομένην· καὶ δὴ παντὶ τῷ ποιμνίῳ τῶν χειρόνων

κατάρχουσαν, δέον ἐν τοῖς κρείττοσιν ἡγεῖσθαι. " Ἐπὶ σὲ ἥξει, καὶ εἰσελεύ-
" σεται ἡ ἀρχὴ ἡ πρώτη βασιλεία ἐκ Βαβυλῶνος, τῇ θυγατρὶ Ἱερουσα-
" λήμ. " Ὑπὲρ γὰρ τῶν οὐ δεόντων ἐν σοὶ πραττομένων, ἐπελεύσεταί σοι βα-
σιλεὺς μέγιστος καὶ ἄγαν δυνατὸς ὁ τῆς Βαβυλῶνος, ὃς διαθήσει σε οἷα εἰκὸς
δυνατὸν ἐπεληλυθότα ποιεῖν βασιλέα.

v. 9. " Καὶ νῦν ἵνα τί ἔγνως κακά; μὴ βασιλεὺς οὐκ ἦν σοι; ἢ
" ἡ βουλή σου ἀπώλετο; ὅτι κατεκράτησάν σου ὠδῖνες ὡς τικτού-
" σης. " Ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ ὅτου φησὶν εἰς τοσαύτην κακῶν κατηνέχ-
θης πεῖραν; ἤ γε καὶ βασιλέα ἐκέκτησο στρατηγεῖν ἐν τοῖς ὑπὲρ σοῦ πο-
λέμοις δυνάμενον· ὃν καὶ ἐπ' αὐτῷ γε εἵλου τούτῳ παραγραψαμένη τὴν ἄρχειν
παρ' ἐμοῦ τεταγμένον ὑμῶν· καὶ ἐν πειράσει ἢ πρωτεύοντας ἐκέκτησο πλείστους
ὡς ᾤου· πῶς οὖν ὑπὸ τηλικούτων περιείληψαι κακῶν, ὑφ' ὧν κεκρατημένη
διαλλάττεις οὐδὲν ἐπὶ τοκετῷ γυναικὸς ὠδινούσης, ὧν οὐκ ἂν ποτε πεῖραν
εἰλήφεις. εἰ τοῖς νομίμοις ἐσπούδαζες ἕπεσθαι τοῖς ἐμοῖς, ὅπερ ἐπειδὴ μὴ πε-
v. 10. ποίηκας. " Ὤδινε καὶ ἀνδρίζου, καὶ ἔγγιζε θυγάτηρ Σιὼν ὡς ἡ τίκτουσα. "
Ὑπόμενε τὰς ἐπικειμένας ὠδῖνας, καὶ ἐν αὐταῖς διακαρτέρει δίκην τικτούσης
προσεγγίζουσα τῇ ἐκ τοῦ τίκτειν ὠδῖναις. " Διότι νῦν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως καὶ
" κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἥξεις ἕως Βαβυλῶνος. " Πέρας γὰρ εἴληφε τὰ
κατὰ σέ, καὶ ληφθήσῃ μὲν ἐκ τῆς πόλεως εἰς αἰχμαλωσίαν· ἀπαγομένη δὲ εἰς
τοὺς τυχόντας τόπους, ἐρριμμένη διάξεις, οἷα εἰκὸς αἰχμάλωτος ἐπαγομένη. ἄχ-
ρις ἂν εἰς αὐτὴν γένοιο τὴν Βαβυλῶνα, ἐν ἧπερ διάγειν σε μετὰ τῆς συμφορᾶς
ἀνάγκη τῆς οἰκείας· εἶτα τὴν τιμωρίαν εἰρηκὼς, πάλιν λέγει τὴν λύσιν. " Ἐκεῖ-
" θεν ῥύσεταί σε, καὶ ἐκεῖθεν λυτρώσεταί σε κύριος ὁ θεός σου ἐκ χειρὸς
" ἐχθρῶν σου. " Ἀλλ' ἐπειδὰν εἰς ἐκείνους αἰχμάλωτος ἀφίκῃ τοὺς τό-
πους. ἀφ' ὧν οὐδὲ μία σοι λύσεως ἐλπὶς ὑποφαίνεται. παραδόξου τεύξῃ τῆς
θείας βοηθείας ἢ κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν, τῆς τε αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς τῶν κατ-
εχόντων ἀπαλλάξῃ σε δυναστείας.

v. 11. " Καὶ νῦν ἐπισυναχθήσεται ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, καὶ λαοὶ λέ-
" γοντες ἐπιχαρούμεθα· καὶ ἐπόψονται ἐπὶ Σιὼν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. "
Τότε δὴ ἔθνη σκυθικὰ πολλά τε καὶ ἀνήμερα (λέγει δὲ τοὺς περὶ
τὸν Γὼγ) τὴν εὐπραγίαν οὐ φέροντες, καὶ τὴν ἐπάνοδον τὴν σὴν, ἐπελεύ-
σονταί σοι, μάλα προσδοκῶντες ῥᾳδίως τὰ δοκοῦντα ἑαυτοῖς ἐπὶ σοὶ κατα-
v. 12. πράξασθαι κακά. " Καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν λογισμὸν κυρίου, καὶ οὐ συνῆ-
" καν τὴν βουλὴν αὐτοῦ, ὅτι συνήγαγεν αὐτοὺς, ὡς δράγματα ἅλωνος. "

Πεποίηνται δὲ τὴν ἔφοδον τῷ τε πλήθει καὶ τῇ δυνάμει τῇ οἰκείᾳ θαῤῥοῦντες,
καὶ οὐκ εἰδότες τοῦ ἡμετέρου Θεοῦ τὴν γνώμην· ὃς διὰ τοῦτο συνεχώρησεν αὐ-
τοῖς ἐπὶ τὸν πόλεμον τοῦτον βουληθεῖσιν ἐξελθεῖν· ἵνα τήν τε περὶ ὑμᾶς
ἐπιδείξῃ κηδεμονίαν, καὶ τὴν οἰκείαν εἰς αὐτοὺς ἐλέγξῃ δύναμιν, δίκην θεριζο-
μένων δραγμάτων καὶ εἰς ἅλωνα ἀποτιθεμένων πάντας αὐτοὺς ταῖς σφαγαῖς τῶν
ὑμετέρων χειρῶν ἐκδιδούς· καὶ ὡς τούτῳ γε πάντως ἐσομένῳ θαῤῥῶν, λέγει
πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας. " Ἀνάστηθι καὶ ἀλόα αὐτοὺς, θύγατερ Σιών. „ Λα- v. 13.
βοῦσα δὲ φησὶν αὐτοὺς ὑποχειρίους τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ πάντας αὐτοὺς ὡς ἐν
ἅλωνι διαφόροις σύντριψον καὶ κατανάλωσον ταῖς σφαγαῖς. " Ὅτι τὰ κέρατά
„ σου θήσομαι σιδηρᾶ, καὶ τὰς ὁπλάς σου θήσομαι χαλκᾶς. „ Δέδωκα
γάρ σοι δύναμιν οὐχ ἧττον σιδηρῶν κεράτων, ἀμύνεσθαι τοὺς ἐναντίους ἀρκοῦ-
σαν, καὶ πατεῖν μᾶλλον ἢ ὁπλαῖς τὶς χαλκαῖς χρώμενος πατήσειεν ἄν.
" Καὶ κατατήξεις ἐν αὐταῖς ἔθνη, καὶ λεπτυνεῖς λαοὺς πολλούς· καὶ ἀναθήσεις
„ τῷ κυρίῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῷ κυρίῳ πάσης τῆς
„ γῆς. „ Ταύτῃ δὴ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι χορηγουμένῃ ῥοπῇ πάντας αὐτοὺς
ἀφανιεῖς παντελῶς, πλείστους γε ὄντας, καὶ παντὸς τοῦ πλήθους αὐτῶν τὴν ἀπώ-
λειαν λογιῇ τῷ Θεῷ, ὃς ἁπάσης κύριος ὢν τῆς γῆς, ἅπασαν αὐτῶν κατὰ τὸ
δοκοῦν ἀφανιεῖ τὴν ἰσχύν· εἶτα τὴν τῶν ἐναντίων ἐπιχείρησιν λέγων ὑπὲρ ἧς δὴ
τὰ ῥηθέντα ὑπομένουσιν.

ΚΕΦ. Ε.

" Νῦν ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ ἐν φραγμῷ· συνοχὴν ἔταξεν ἐφ' CAP.
„ ὑμᾶς· ῥάβδῳ πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. „ Τοιαῦ- V.
τα δὲ πείσονται φησὶν ὑπὲρ ὧν τῷ τε πλήθει καὶ τῇ δυνάμει θαῤ- v. 1.
ῥοῦντες τῇ οἰκείᾳ ἐπεληλύθασι, περιφράττοντες ὑμᾶς καὶ περιβάλλοντες ὥσ-
περ τινὶ φραγμῷ τῷ πλήθει τῷ οἰκείῳ ὡς ἂν συνέχοντες ἄρδην ἀμέλοιεν
ἅπαντας· καὶ μόνον οὐκ ἐπ' αὐτὰς ὑμῖν τὰς σιαγόνας τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως
ἐπάγοντες τὰς πληγάς· εἶτα καὶ τὸν ἡγούμενον τοῦ πολέμου φησίν, ὡς ἂν δεί-
ξειεν ὅτι ταῦτα γενήσεται διὰ τὸ ἄρχειν αὐτῶν τῇ γνώμῃ Θεοῦ πρὸς τοῦτο
ἠγμένον. " Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, μὴ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν v. 2.
„ χιλιάσιν Ἰούδα, ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσ-
„ ραήλ· καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. „ Ὁ γὰρ ἐκ
τῆς Βηθλεὲμ νῦν βασιλεύων ὑμῶν, κἂν εὐαρίθμητοι τινὲς εἶναι δοκοῖντε πρὸς

τῶν πολεμίους, τῇ ἐμῇ γε ῥοπῇ τε καὶ δυνάμει, μάλα γε πρὸς τὸν τῶν ἐναντίων πόλεμον πολλῶν τε ὄντων καὶ δυνατῶν ἀρκέσει· ἐπειδήπερ ἄνωθεν αὐτοῦ τὴν προβολὴν ταύτην τετάχθαι συμβέβηκεν· ἐξότε περ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἐπηγγείλατο θεὸς ὅτι τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν φυλάξει τὴν βασιλείαν· ἐξ ἐκείνης δὲ καὶ οὗτος τῆς ἐπαγγελίας προβεβλημένος εἰς τὴν βασιλείαν, ἀρκέσει πρὸς τὸ μέγεθος τῶν παρόντων κακῶν· λέγει δὲ τὸν Ζοροβάβελ· οὗτος γὰρ ἦν ὁ τότε βασιλεύων τῶν ἰσραηλιτῶν, ἐκ τοῦ Δαβὶδ καταγόμενος, ὁπηνίκα ἥ τε ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδος ἐγίνετο, καὶ οἱ περὶ τὸν Γὼγ τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπελθεῖν ἐπεχείρησαν.

Δήλου γε ὄντος ἐκείνου, ὅτι κἂν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐκ τῆς τῶν προκειμένων ἀκολουθίας εἴρηται ταῦτα, ἐκ τῆς τοῦ Δαβὶδ καταγομένου διαδοχῆς, ἀλλά τό γε ἀληθὲς τῶν εἰρημένων πέρας τὴν ἔκβασιν εἴληφεν ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἡ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἐπαγγελία περὶ τοῦ βασιλεύσειν τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένη, δοκεῖ μὲν κατὰ πρῶτον λόγον σημαίνειν τῶν κατὰ διαδοχὴν ἐξ αὐτοῦ γεγονότας βασιλέας τοῦ Ἰσραήλ· τῇ ἀληθείᾳ δὲ τὸν δεσπότην Χριστὸν τὸν κατὰ σάρκα μηνύει, ὃς ἐκ τῆς τοῦ Δαβὶδ διαδοχῆς γεγονὼς, ἀληθῆ καὶ ἀπαρασάλευτον ἔχει τῶν ἁπάντων τὴν βασιλείαν· καὶ τοῦτο γε ἀπὸ τοῦ ὀγδοηκοστοῦ καὶ ὀγδόου ψαλμοῦ σαφέστερον γνοίη τις ἄν· ἔνθα δὴ σημαίνει μὲν τὸ τὰς βασιλείας ἐπαγγελίας τοῖς ἐξ αὐτοῦ καὶ διαδοχὴν ἐσομένοις προσήκειν· περὶ ὧν δή φησιν, ἐὰν ἐγκαταλίπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσι, καὶ τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιξι τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν. Ταῦτα γὰρ εὔδηλον ὅτι τοῖς καθεξῆς ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ καταγομένοις τε μέλλουσι βασιλεύειν τοῦ Ἰσραὴλ ἁρμόσειεν ἄν, οὓς παιδεύειν μὲν ἁμαρτάνοντας ὑπισχνεῖται, οὐ μὴν παντελῶς ἐξωθεῖσθαι τῆς βασιλείας· μηνύει δὲ προβαίνων τὸν κατὰ σάρκα δεσπότην Χριστὸν, ἐφ' οὗπερ τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν οἰκείων ἀληθὲς ἔδειξε τὸ πέρας ὁ θεός· τὸ γὰρ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα, πρόδηλον ὡς ἐπ' οὐδενὸς μὲν τῶν διαδόχων ἔχει χώραν λεγόμενα· σαφῶς δὲ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ δείκνυσι τὴν βασιλείαν διηνεκῆ τε καὶ ἀσάλευτον, μετὰ πολλῆς μὲν τῆς δυνάμεως πολλῆς δὲ τῆς λαμπρότητος εἰς τὸν ἅπαντα διαμένουσαν χρόνον· οὕτω

καὶ τὴν παροῦσαν μαρτυρίαν ἁρμόττουσαν μὲν κατὰ τὸ ἀληθὲς καὶ ἀναντίρρητον τῶν
πραγμάτων ἴδοι τὶς ἂν ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ κατὰ τὴν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις
φωνὴν, λεγομένην ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ καιρὸν γιγνομένων ἐκ τοῦ Δαβὶδ βασιλέων
τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν θείαν· ὅθεν δὴ καὶ νῦν ὁ προφήτης ἐπὶ τοῦ
Ζοροβάβελ αὐτὴν ἐξείληφεν εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἔλεγε τὴν
ἀπὸ Βαβυλῶνος, καὶ τὴν ἔφοδον τῶν περὶ τὸν Γὼγ, τήν τε ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς
παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν, ἀκολούθως μέμνηται καὶ τῆς κατ' ἐπαγγελίαν θείαν
ἐκ τῆς Δαβὶδ διαδοχῆς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν τότε πεπιστευμένου, ὡς ἂν δείξειεν καὶ
τὰ διὰ τούτου περὶ τὸ ἔθνος κατορθωθέντα, διὰ τὴν ἤδη γεγενημένην πρὸς
τὸν Δαβὶδ ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχὺν εἰληφέναι· ὅθεν καὶ εἶπεν τὸ, αἱ ἔξο-
δοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος· ἵνα εἴπῃ ὅτι τὰ ἄνωθεν εἰρημένα
τε καὶ ἐπηγγελμένα, παρὰ τοῦ Θεοῦ προεβάλετο· τοῦτον εἰς τὴν ἀρχὴν δυνηθῆ-
ναι τε πεποίηκε τοιαῦτα· εἶτα ἐπάγει.
" Διὰ τοῦτο δώσει αὐτοὺς ἕως καιροῦ τικτούσης τέξεται. „ Ὠδίνειν καὶ τίκτειν v. 3.
πολλάκις ἡ θεία λέγει γραφὴ τὸ ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν παράδοξον τῆς θείας ἀναφαίνεσθαι
βοήθειαν· οὕτω λέγει τὸ διὰ τὸν φόβον σου κύριε ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν,
καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ὃ ἐποίησας ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα εἴπῃ ὅτι ὑπὲρ ὧν ἐφο-
βούμεθά σε συνελάβομεν ἐν αὐτοῖς τὴν ἀπόῤῥητόν σου χάριν ἀφ' ἧς διὰ πολλῶν ὠδί-
νων ἐν τῷ μεγέθει τῶν κακῶν σωτηρία ἡμῖν ἀπετέχθη παράδοξος· κἀνταῦ-
θα τοίνυν ὡς ἂν τῆς Ἱερουσαλὴμ συλλαβούσης τὲ ἐκ τῆς θείας χάριτος καὶ
τὴν δωρεὰν ἀποτεκούσης ταύτην, ἀφ' ἧς αὐτοί τε περιεσώθησαν καὶ παντελῆ
τὴν ἀπώλειαν ἐδέξαντο οἱ πολέμιοι, τοῦτο λέγει ὅτι αὐτοὺς ἐναντίους παραδώσει
ἀπωλείᾳ, ἐπειδὴ τῇ Ἱερουσαλὴμ μετὰ πολλῶν ὠδίνων ἃς ὑπέμεινεν ἐν τῇ τῶν πο-
λεμίων ἐφόδῳ ἡ παράδοξος ἀπετέχθη τοῦ Θεοῦ δωρεά. " Καὶ οἱ ἐπίλοιποι
„ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. „ Τότε γὰρ δὴ
πάντες οἱ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελθόντες, κοινὸν ἡγήσονται βασιλέα τὸν
Ζοροβάβελ· οὐκέτι ἰδίᾳ μὲν ἀρχομένων τῶν δέκα φυλῶν, τῆς δὲ Ἰούδα μόνης
μετὰ τοῦ Βενιαμὶν αὐτοὺς ἐκ τοῦ Δαβὶδ βασιλέας κατὰ τὸ πρόσθεν ἐχούσης, ἀλλὰ
πάντων ἕνα βασιλέα τὸν Ζοροβάβελ ἡγουμένων λοιπόν· οὕτω καὶ ὁ μακάριος
Ὠσηὲ λέγει· καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ,
καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Δαβίδ· ἰδοὺ δὴ τί κα-
λὸν καὶ τί τερπνὸν; ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό· τὴν ὁμόνοιαν
αὐτῶν τὴν ἐσομένην κατὰ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν ἐν τούτῳ σημαίνων, ἣν ἀπέσω-
ζον ὑφ' ἑνὶ τῷ βασιλεύοντι καθεστῶτες λοιπόν· ὁμοίως οὖν κἀνταῦθα ὁ προ-

φήτης λέγει ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀδελφῶν, ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντες καὶ οἱ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐκτὸς συναφθήσονται τοῖς λοιποῖς υἱοῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἡγούμενοι βασιλέα.

v. 4. “ Καὶ στήσεται καὶ ὄψεται, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ κύριος, „ καὶ ἐν τῇ δόξῃ ὀνόματος κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσιν· διότι νῦν με- „ γαλυνθήσεται ἕως ἄκρων τῆς γῆς. „ Ἔσται γάρ φησιν ὁ διὰ τοῦ τότε βασιλεύοντος ἅπαντας τῇ οἰκείᾳ κηδεμονίᾳ ποιμαίνων Θεός· ὃς καὶ ἐπιδόξους αὐτοὺς διὰ τὴν ὀνομασίαν ἐργάσεται τὴν οἰκείαν· διαμενεῖ τε κατὰ πάσης τῆς γῆς μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος ἀνυμνούμενος, ἐφ' οἷς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα πεποίηκε περὶ τοὺς τὴν αὐτοῦ μετιόντας ὀνομασίαν· λέγω δὴ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ· νῦν μὲν αὐτοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ πᾶσαν ἐπανάγων ἐλπίδα· μετ' ἐκεῖνο δὲ ἐν ὀλίγοις αὐτοῖς νίκην καταπραττόμενος αὐτήν· ἀφ' ἧς ἀναρίθμητόν τι πλῆθος ἐῤῥωμένων ἀνδρῶν, καὶ εἰς πολεμικὴν ἐμπειρίαν παρεσκευασμένων διὰ τῶν εὐτελῶν τούτων καὶ εὐαριθμήτων παντελῶς κατὰ τὴν οἰκείαν τροπώσεται δύναμιν· ἀλλὰ γὰρ οὕτω τὰ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον ὑπάρξοντα αὐτοῖς εἰρηκὼς, ἃ τοῦ Ζοροβάβελ κατ' ἐπαγγελίαν Θεοῦ ἐκ τοῦ Δαβὶδ αὐτῶν βασιλεύοντος περιγενέσθαι πάντως ἤμελλεν αὐτοῖς, ἐπειδὴ ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς οἰκείαις προσέχοντα τὸν Θεὸν προφήτης ἐβουλήθη δεῖξαι πολλὴν τοῖς κατὰ τὸ αὐτό γε δοκοῦν γιγνομένοις παρέχοντα τὴν ἰσχὺν, ἀποδείξει τοῖς κατὰ τὸν Ζοροβάβελ χρησάμενος.

Ἐδόκει δὲ μετὰ πολὺ ταῦτα γίνεσθαι, τά τε τῆς ἐπανόδου λέγω τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος, καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκείνην εἰς τοὺς περὶ τὸν Γὼγ γεγονότα· μέμνηται τῶν ἐγγὺς καὶ μετ' οὐ πολὺ τὴν ἔκβασιν λαμβανόντων, λέγω δὴ τῶν περὶ τοὺς ἀσσυρίους ἐπὶ τοῦ Ἐζεκίου συμβάντων, ἵν' ἐκ τῶν ἐγγύθεν καὶ μετ' οὐ πολὺ γινομένων τῶν μετὰ μακροὺς ἐσομένων τοὺς χρόνους παράσχηται τὴν πίστιν· εὔδηλον γὰρ ὅτι ταῦτα προηγόρευεν ὁ προφήτης ὡς ἡ βίβλος δηλοῖ ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίου· ὥστε οὐ πόῤῥωθεν ἡ πρόῤῥησις ἦν τῶν κατὰ τὸν Ἐζεκίαν· ἀλλὰ γὰρ ἐμήνυε τότε καὶ παρὰ πόδας ἐλάμβανε τὴν ἔκβασιν πάντων οἱ πρὸ τῶν πραγμάτων τῆς προφητείας ἔτυχον δεδεγμένοι φωνὴν, ἐγγύθεν ὁρώντων τὴν ἔκβασιν· ἵν' οὕτω δείξῃ τῶν κατὰ τὸν Ἐζεκίαν ἐγγύθεν ὄντων πρὸς τὰ τοῦ Ζοροβάβελ, μετὰ πολὺν τὸν χρόνον ἐσόμενα, τὴν συγγένειαν· δῆλον τε δι' ἀμφοτέρων ποιήσῃ πόση τίς ἦν τῆς ἐπαγγελίας ἡ ἰσχὺς τῆς θείας· ἀφ' ὧν οὐ τότε μόνον τετύχηκεν ὁ Ἰσραὴλ ἡγουμένου τοῦ Ζοροβάβελ, ἀλλὰ καὶ πρότερον ὅτε περ ὁ Ἐζεκίας αὐτῶν ἐβασίλευε, κατὰ τὴν ἐπαγ-

γελίαν τὴν θείαν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀρχὴν παρελθὼν, στρατοπέδου μὲν ἐπεληλυθότος τοσούτου τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἀνῦσαι δὲ δυνηθέντος οὐδὲν, διὰ τὸ τὴν θείαν προσεῖναι ῥοπὴν τῷ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ τὴν βασιλείαν ἔχοντι τοῦ Ἰσραήλ· καί τοι γε τῆς τῶν δέκα φυλῶν βασιλείας οἱ αὐτοί γε μετὰ πολλῆς κεκρατήκασι τῆς εὐμαρείας, οἱ μετὰ τὴν κατ' ἐκείνων νίκην ἐπεληλυθότες τῇ Ἱερουσαλὴμ, μεγίστην ἐκ τῆς τοῦ ἀγγέλου πληγῆς ἐδέξαντο τὴν τιμωρίαν· φαίνεται γὰρ καὶ ἐν ἐκείνοις λέγων ὁ θεὸς, ὅτι ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου· δεικνὺς ὅτι τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν πρὸς ἐκεῖνον μεμνημένος, ἃ τὰ νῦν αὐτὸς διαπράξεται, συνεργῶν τῷ τότε τὴν βασιλείαν ἔχοντι τοῦ Ἰσραὴλ, λέγω δὴ τῷ Ἐζεκίᾳ.

Εἰρηκὼς τοίνυν τὰ κατὰ τὸν Ζοροβάβελ ὡς ἔφην πόῤῥωθεν ὄντα, ἀναγκαίως διὰ τὴν τῶν πραγμάτων συγγένειαν, εἰς τὴν τοῦ προκειμένου σύστασιν, μέμνηται τῶν κατὰ τὸν ἀσσύριον ἐπὶ τοῦ Ἐζεκίου γεγονότων·
καί φησίν. " Καὶ ἔσται αὐτὴ * ἡ εἰρήνη ὅτ' ἂν ὁ ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν * Ed. αὕτη v. 5.
" ὑμῶν, καὶ ὅτ' ἂν ἀποβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν. " Τοῦτο γὰρ δή φησιν ὅπερ τότε διὰ τὸν Ζοροβάβελ πεποίηκεν ὁ θεὸς παύσας μὲν τοσοῦτον πόλεμον, εἰρήνην δὲ ἰσχυρὰν δεδωκὼς τοῖς οἰκείοις· τοῦτο δὴ καὶ κατ' ἐκεῖνον ἐργάσεται τὸν καιρὸν μετ' οὐ πολὺ γενησόμενον, ὁπηνίκα ἂν ὁ ἀσσύριος ἐπέλθῃ τῇ Ἱερουσαλήμ· τότε γὰρ δὴ παραδόξως μὲν τὸ τοσοῦτο τροπώσεται πλῆθος· παράδοξον δὲ τοῖς οἰκείοις παρέξει τὴν εἰρήνην Ἐζεκίου βασιλεύοντος ἐκ τῆς τοῦ Δαβὶδ διαδοχῆς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν θείαν. Εἶτα λέγων τὰ ἐσόμενα. " Καὶ
" ἐπεγερθήσονται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ δήγματα ἀνθρώπων·
" καὶ ποιμανοῦσι τὸν ἀσσοὺρ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρὼδ ἐν τῇ τάφρῳ v. 6.
" αὐτῆς. " Τὸ ἑπτὰ ποιμένες καὶ ὀκτὼ δήγματα ἀνθρώπων μυθωδέστερον τινὲς νενοήκασιν· ἑπτὰ μὲν ποιμένας, προφήτας ἀριθμοῦντες ἑπτά· ὀκτὼ δὲ δήγματα, Ἐζεκίαν μετὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ πρὸς τὴν βασιλείαν, λέγοντες· οὓς οὐδ' οἵ τινες εἰσὶν οἱ ὀκτὼ δεδύνηνται λέγειν, ἀποφάσει δὲ τὸν λόγον ἐπιστώσαντο τὸν οἰκεῖον· εἰ δὲ τοὺς ὑπηρετουμένους τῇ βασιλείᾳ τίς λέγειν ἐθέλοι, καὶ πολλῷ πλείους τῶν ὀκτὼ γενέσθαι δυνήσονται· ἀλλὰ πεποίηκε τὴν πλάνην τοῖς οὕτω νενοηκόσι τὸ μὴ πρὸς τὸ ἰδίωμα τῆς θείας γραφῆς ἀπιδεῖν, ἀναγκασθῆναι δὲ ἐντεῦθεν μύθους ἀναπλάσαι γραώδεις, ἵνα τί δόξωσι λέγειν· ἰδίωμα δὲ ἐστι τῆς θείας γραφῆς τὸ τὸν τέλειον ἀριθμὸν ἐνίοτε καλεῖν ἑπτά· τὸ δὲ ὑπὲρ τοῦτο, ἀνθ' ὑπερβολῆς λαμβάνειν· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τῇ δὲ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν (ὥστε καὶ ἀργεῖν ἰουδαίους

τὸ σάββατον διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν) ἅπας τε ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς ἐν ταῖς ἑπτὰ ταύταις ἀνακυκλοῦσθαι εἴωθε, πάντων ἀρχομένων μὲν ἀπὸ πρώτης, ληγόντων δὲ εἰς τὴν ἑβδόμην, μετὰ δὲ τὴν ἑβδόμην, αὖθις ἐπὶ τὴν πρώτην ἀνατρεχόντων· διὰ ταύτην ἡ θεία γραφὴ τὴν αἰτίαν, ἑπτὰ μὲν τὸ τέλειον καὶ ἀπηρτισμένον καλεῖ, ὀκτὼ δὲ ὡς εἶπον τὴν ὑπερβολήν.

Οὕτως ὁ θεὸς λέγει τό, ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει· ἵνα εἴπῃ ὅτι ὁ ἀναιρῶν αὐτὸν ὑπὲρ ἀνηκέστων πταισμάτων, μεγίστην τινὰ καὶ ἀπηρτισμένην αὐτῷ τιμωρίαν ἐπικειμένην εὑρεθήσεται λύων· τοιοῦτόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ ἐκκλησιαστῇ τό, δὸς μερίδα τοῖς ἑπτά, καί γε τοῖς ὀκτώ· ἵνα εἴπῃ, φιλοτίμως δίδου τοῖς δεομένοις, μὴ δὲ ὑπερβολῇ περὶ τοῦτο χρῆσθαι παραιτούμενος· ἐντεῦθεν ὁ μακάριος ἔφη Πέτρος· ποσάκις, ἐὰν ἁμάρτῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφήσω αὐτῷ ἕως ἑπτάκις; ὡς ἀρκοῦντος τὸν τέλειον εἰπὼν ἀριθμόν· ὃν ὑπερβῆναι μετὰ πολλῆς περιουσίας βουλόμενος ὁ κύριος, ἐπήγαγε τό, οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά· τοιοῦτο δή τι κἀνταῦθα φησίν· ἐπεληλυθότα γὰρ τὸν Ἀσσύριον μετὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ οἰκείου, μεγάλῃ μὲν τινὶ καὶ βαρυτάτῃ διὰ τῆς ὑπουργίας τοῦ ἀγγέλου περιβέβληκεν ὁ θεὸς τῇ τιμωρίᾳ· πολλῶν δὲ ἀναιρεθέντων εἰς φυγήν τε ἐτράπησαν οἱ λοιποί, καὶ τοῖς κατὰ τόπους εὐάλωτοι γεγονότες πλεῖστα ὅσα πεπόνθασιν ἐν διαφόροις καὶ παρὰ διαφόρων, τῶν ὡς ἂν φεύγωσι μετὰ πολλῆς ἐπιόντων τῆς εὐμαρείας καὶ αὐτοὺς ἐμπίπτοντας ἀναιρούντων· τὸ τελευταῖον δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀτιμίας ὁ βασιλεύων αὐτῶν εἰς τὴν χώραν ἀπεληλυθὼς τὴν οἰκείαν ὑπὸ τῶν υἱῶν ἀνῃρέθη τῶν ἰδίων· ὡς φαίνεσθαι τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπαχθεῖσαν παρὰ τοῦ θεοῦ βαρυτάτην· οὐ μόνον διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πληγέντων περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν λοιπῶν τῶν μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους πεφευγότων τε ἐκεῖθεν καὶ ποικίλως ἀναιρεθέντων· περὶ ὧν δὲ καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβίδ, ὅτι θήσεις αὐτοὺς νῶτον, ἐν τοῖς περιλοίποις σου ἑτοιμάσεις τὸ πρόσωπον αὐτῶν· τοῦτο δηλῶν ὅτι τραπήσονται μὲν ἅπαντες εἰς φυγήν, κινήσει δὲ τὴν ὀργὴν τὴν οἰκείαν καὶ κατὰ τῶν ὑπολελειμμένων ὁ θεός· τοῦτο τοίνυν ἐνθάδε βούλεται λέγειν, ἑπτὰ μὲν ποιμένας ἐπεγερθήσεσθαι λέγων· ἵνα δηλώσῃ τῆς θείας τιμωρίας τὴν βαρύτητα, ἣν τελείαν τε καὶ ἀπηρτισμένην διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου πληγῆς ἐπήγαγεν αὐτοῖς ὁ θεός.

Ὀκτὼ δὲ δήγματα ἀνθρώπων, ἵνα τὴν ὑπερβολὴν εἴπῃ τῶν καταληψομένων αὐτοὺς κακῶν μετὰ τὴν ἐκεῖθεν φυγήν, διαφόρως τῶν τε κατὰ τόπον ἀνθρώπων καὶ τῶν πρὸς αὐτῇ γε αὐτῶν τῇ χώρᾳ καθεστώτων, τούς τε φεύγοντας ἀπολλύντων, καὶ αὐτοὺς ἐν τοῖς τόποις καταπεφευγέναι

δοκοῦντας τοῖς ἰδίοις· μεθ' ὧν ἀναιρεθῆναι καὶ τὸν βασιλέα ὑπὸ τῶν υἱῶν συνέβη
τῶν ἰδίων, ὃ καὶ καλῶς ἀνθρώπων εἶπε δήγματα, ἀντιδιαστέλλων αὐτὰ τῇ διὰ
τοῦ ἀγγέλου τιμωρίᾳ· εἶτα ἐπάγει. " Καὶ ποιμανοῦσι τὸν ἀσσοὺρ ἐν ῥομφαίᾳ
„ καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρὼδ ἐν τῇ τάφρῳ αὐτῆς. „ Ἵνα εἴπῃ ὅτι ξίφει τε καταν-
αλωθήσεται ὁ ἀσσύριος, καὶ τὴν γῆν τὴν οἰκείαν ὄψεται δηλουμένην· ὅπερ οὖν
καὶ πέπονθεν ὑπὸ τῶν βαβυλωνίων ὕστερον· γῆν γὰρ τοῦ Νεβρὼδ ἐκείνην ὀνομάζει,
ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις τοῦ Νεβρὼδ γεγονότος, τὰ βασίλειά τε ἔχοντος
ἐκείνων, ὃς μέγας ἐφαίνετο παρὰ τοὺς τότε ἀνθρώπους ἐπὶ δυνάμει φρονῶν·
οὕτω γὰρ ἡ τῆς κτίσεως βίβλος φησίν· οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον
κυρίου· διὰ τοῦτο ἐροῦσιν ὡς Νεβρὼδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον τοῦ θεοῦ· καὶ ἐγέ-
νετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλών· ἐπειδὴ τοίνυν ἐξ ἐκείνου μέγα ἐφρό-
νουν οἱ ἀσσύριοι ὡς μεγάλοι τὴν δύναμιν ἅτε ἐκ τοιούτου καταγόμενοι, τοιοῦ-
το τοι ὁ προφήτης εἰπεῖν ἠβουλήθη, ὅτι ἡ τῶν δοκούντων ἀνδρείων
εἶναι χώρα, πᾶσα ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑπὸ πολεμίων ἀναιρεθήσεται, οὐδὲν
ὑπὸ τῆς ἰσχύος ὠφελουμένων τῆς οἰκείας ἐφ' ᾗ μέγα ἐφρόνουν, διὰ τὴν ὀργὴν τὴν
θείαν. Ἀκολούθως μέν τοι γε τοῖς εἰρημένοις ὁ προφήτης " καὶ ῥύσεταί σε
„ φησὶν ἐκ τοῦ ἀσσοὺρ, ὅτ' ἂν ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅτ' ἂν ἐπιβῇ ἐπὶ
„ τὰ ὅρια ὑμῶν „.

Εἶτα εὐαγγελισάμενος τοῖς ἰσραηλίταις τὸ μηδὲν ὑπὸ τοῦ ἀσσυ-
ρίου πείσεσθαι κακὸν, ἐπάγει. " Καὶ ἔσται τὸ ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακὼβ v. 7.
„ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν ὡς δρόσος παρὰ κυρίου ἐπιπίπτου-
„ σα, καὶ ὡς ἄρνες ἐπ' ἄγρωστιν, ὅπως μὴ συναχθῇ μηδεὶς, μὴ δὲ ὑποστῇ
„ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. „ Οἱ γὰρ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπολειφθέντες ἐπὶ τῆς Ἰου-
δαίας, εἴτ' οὖν τῆς Ἱερουσαλὴμ, τούτων γεγονότων, αἰδέσιμοι φανοῦνται πᾶ-
σι τοῖς ἐκτὸς, καὶ πολλῆς ἄξιοι σπουδῆς, οὐχ ἧττον ἡ δρόσος ἐστὶ ποθεινὴ
τοῖς γεωργοῖς κατὰ καιρὸν καταφερομένη τὸν οἰκεῖον· διοίσουσι τε οὐδὲν προβά-
των ἄγρωστιν νεμομένων, οὕτως ἅπαντα τῶν ἀπολωλότων τε καὶ πεφευγότων
ἐπιόντες τὰ λάφυρα· ὡς καὶ δέος ἅπασιν ἐγγενέσθαι τοῖς ἀνθρώποις τὸ μη-
δένα ποτὲ ἐπιχειρῆσαι τῷ κατ' αὐτῶν πολέμῳ. " Καὶ ἔσται τὸ ὑπόλειμμα v. 8.
„ τοῦ Ἰακὼβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς λέων ἐν τοῖς κτήνε-
„ σι τοῦ δρυμοῦ, καὶ ὡς σκύμνος ἐν ποιμνίοις προβάτων· ὃν τρόπον ὅτ' ἂν
„ διέλθῃ καὶ διαστείλας ἁρπάσῃ, καὶ μὴ ᾖ ὁ ἐξαιρούμενος, ὑψωθήσεται ἡ v. 9.
„ χείρ σου ἐπὶ τοὺς θλίβοντάς σε, καὶ πάντες οἱ ἐχθροί σου ἐξολοθρευθή-
„ σονται. „ Καὶ διοίσετε φησὶν οὐδὲν λέοντος φοβεροῦ τοῖς κτήνεσιν· οὐ-

τως ἅπασι τοῖς ἀλλοτρίοις ὄντες φοβεροὶ λοιπὸν, διὰ τὴν τοῖς ἀσσυρίοις ὑπὲρ
ὑμῶν ἐπιγενομένην πληγήν· ὡς γὰρ ἂν εἴ τις λέων (σκύμνον γὰρ πάλιν τὸ
αὐτὸ λέγει, τὸ τοῦ λέοντος γέννημα οὕτω καλῶν) ποίμνῃ προβάτων ἀθρόον
ἐμπεσὼν, ὁπόσα βούλεται ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν ἰσχὺν ἁρπάσῃ τὴν οἰκείαν, οὕτως
τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ὑμετέροις δυνατώτεροι νομισθήσεσθε τοῦ λοιποῦ· ἅτε τοιαύ-
της ἀπωλείας ἐπενεχθείσης τοῖς ἐπικεχειρηκόσιν ὑμῖν ἐπελθεῖν.

Ταῦτα παρακλήσεως τοῖς ἰσραηλίταις διὰ τὸ τῶν ἀσσυρίων πλῆθος εἰρηκὼς ὁ προ-
φήτης, ἐφεξῆς καὶ τὴν κατ' αὐτῶν τῶν ἀσσυρίων τιμωρίαν πλατύτερον λέγει· κατὰ γὰρ
v. 10. ἐκεῖνον δὴ τὸν καιρὸν φησὶ πάντας τούς τε ἵππους καὶ τὰ ἅρματα ἀφανιεῖ· ἵνα
εἴπῃ τὴν ὁπλιτικὴν παρασκευὴν ἄχρηστον ἀποφανεῖ πᾶσαν· ἀπολεῖ δέ σου
v. 11. τὰς πόλεις ἁπάσας, κἂν εἴ τινες ἰσχυραί τε καὶ μετὰ πολλῆς τετειχισμέναι τῆς
v. 12. ἀσφαλείας ἐν αὐταῖς εἶναι δοκοῖεν· συναπολέσει δὲ αὐταῖς καὶ πάντα ὁπόσα
* Cod. μετιεῖς. περ διὰ τῆς δαιμονικῆς μετῄεις * θεραπείας· τὰ γὰρ φάρμακά σου τοῦτο λέγει,
ἵνα εἴπῃ τὰς ἐπῳδὰς καὶ τοὺς οἰωνισμοὺς, καὶ ὁπόσα δὴ τοιαῦτα ἔθος ἦν γί-
νεσθαι παρ' αὐτοῖς, οὐ τοίνυν οὐδὲ τοὺς ἀποφθεγγομένους ἑξῆς ἔτι τοὺς τῇ
v. 13. μαντείαις τε χρησμοῖς κεχρημένους· ἐπειδὴ καὶ τὰ εἴδωλά σου πάντα καὶ τὰς
στήλας ἀφανισμῷ παντελεῖ παραδώσει· ὡς μὴ δὲ βουλομένῳ σοι δυνατὸν εἶ-
ναι τὰ αὐτὰ τοῖς πρόσθεν ποιεῖν καὶ προσκυνεῖν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν τῶν
v. 14. ὑμετέρων· ἐκκοπήσεται δὲ καὶ τὰ ἄλση ἐν οἷς τὰς θρησκείας ἐπιτελεῖτε τὰς
v. 15. οἰκείας, τάς τε πόλεις ὑμῶν ἁπάσας ἀφανιῶ· καὶ συντόμως εἰπεῖν ὀργῇ καὶ θυ-
μῷ χρησάμενος μεγίστην καὶ βαρυτάτην ὑμῖν τήν τε τιμωρίαν ἐποίσω καὶ τὴν
ἀπώλειαν, ὑπὲρ ὧν ἀποσχέσθαι τῆς χώρας οὐκ ἠβουλήθητε τῆς ἐμῆς· ἀλλὰ γὰρ
ἠλπίσατε παρὰ τὸ ἐμοὶ δοκοῦν ἐρημίᾳ παραδιδόναι καὶ ταύτην· καὶ ἐπειδὴ
συνεπέρανε τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς ἀσσυρίοις τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν ἐπελθεῖν τε-
τολμήκασι τῇ Ἱερουσαλὴμ, τρέπει πρὸς τὸν λαὸν τὸν λόγον, ἐν καιρῷ νῦν μά-
λιστα τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν ἐλέγχειν ὑπειληφώς· καὶ δὴ καὶ κριτήριόν τι κα-
θίζων ὁ προφήτης οὕτω φησίν.

ΚΕΦ. ϛ.

„ Ἀνάστηθι κρίθητι πρὸς τὰ ὄρη· καὶ ἀκουσάτωσαν βουνοὶ φω-
CAP. VI. „ νήν σου· ἀκούσατε βουνοὶ τὴν κρίσιν τοῦ κυρίου καὶ αἱ φάραγγες
v. 1. „ θεμέλια τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ
v. 2. „ Ἰσραὴλ διελεγχθήσεται. „ Ἀλλ' ἐπειδὴ τοιούτων φησὶ τῶν παρὰ θεοῦ γε-

Γονότων εἰς αὐτῶν, οὐθὲν ἧττον ἐπὶ τῆς ἀγνωμοσύνης μένουσι τῆς οἰκείας, ὑπὲρ ὧν δὲ καὶ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ὑπομένουσιν αἰχμαλωσίαν, ἥδιστα ἂν κρίσιν ποιησαίμην τοῦ τε Θεοῦ κἀκείνων· καὶ δέξομαι κριτὰς τά τε ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς καὶ τὰς φάραγγας, ἃ πρότερον μὲν ἐδέξατο τὸ ἀναρίθμητον ἐκεῖνο τῶν ἀσσυρίων πλῆθος ἐπιληλυθὼς τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ κατὰ πάντας τοὺς ἔξωθεν διεσπαρμένον τόπους· ἀφ' οὗ δὴ καὶ φόβος τοῖς κατὰ τὴν πόλιν ὡς εἰκὸς ἐπέκειτο πλεῖστος, εἶτα ἀθρόον νεκρὰ τὰ τοσαῦτα σώματα ἔσχεν ἐν ἑαυτοῖς ἐῤῥιμμένα τῶν πρὸ βραχέος μεγάλα φρονούντων· ἀξιόπιστοι γὰρ οὗτοι πρὸς τὴν κρίσιν ἔσονται ταύτην, οἱ καὶ θεαταὶ τῶν γεγονότων· εἶθ' ὡς ἂν κριτήριον καθίσας καὶ δὴ πρόδηλον τῶν ἰσραηλιτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην ποιήσας, ὑπὸ κριταῖς τοῖς καὶ μάρτυσι τῶν γεγονότων εἰσάγει λοιπὸν ἐκ περιουσίας τὸν Θεὸν λέγοντα πρὸς αὐ-
τάς· "λαός μου τί ἐποίησά σοι ἢ τί ἐλύπησά σε, ἢ τί παρηνώχλησά σοι;" v. 3.
Ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν κατὰ τὸν ἀσσύριον δῆλα φησὶν ὅπως ἔσχεν, ὅσην τε τῆς κηδεμονίας μου τῆς περὶ ὑμᾶς παρέσχητε τὴν ἀπόδειξιν· ἐπιτρέπω δὲ ὑμῖν λέγειν, εἴ τι μικρὸν ἢ μέγα πώποτε λελύπησθε παρ' ἐμοῦ, εἰ πεποίηκα τί βλάπτων ὑμᾶς, εἰ λελύπηκά καθάπαξ, εἰ φορτικὸς ἔν τισιν ὤφθην ὑμῖν· εἶθ' ὡς ἂν οὐδὲ πρὸς ταῦτα φωνὴν ἐχόντων, "ἀποκρίθητί μοι φησίν·" ἵνα εἴπῃ λέγε εἴ τι ἔχεις· δέξομαι γάρ, ἂν ἀληθεύων λέγῃς. Εἶθ' ὡς σεσιωπηκότων καθάπαξ διὰ τὴν συνείδησιν, καὶ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐλέγχειν
ψευδὲς, ἐπάγει. "Διότι ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δου- v. 4.
"λείας ἐλυτρωσάμην σε· καὶ ἐξαπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωσῆν καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ." Ἀλλὰ μὴ τοῦτό μοι ὅτι σε παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῆς οὕτω πικρᾶς ἀπήλλαξα δουλείας, Μωσῇ τε καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαριὰμ ὑπηρέταις τε καὶ
προηγουμένοις τῆς δωρεᾶς χρησάμενος ταύτης. "Λαός μου μνήσθητι τί ἐβου- v. 5.
"λεύσατο κατὰ σοῦ Βαλὰκ βασιλεὺς Μωάβ· καὶ τί ἀπεκρίθη αὐτῷ Βαλαὰμ "υἱὸς τοῦ Βεὼρ ἀπὸ τῶν σχοίνων ἕως τοῦ Γαλγὰλ, ὅπως γνωσθῇ ἡ δικαιοσύνη "τοῦ κυρίου." Ἀλλὰ γὰρ ὑπομνήσθητι καὶ τὸν κατὰ τὸν Βαλὰκ τὸν Μωαβιτῶν βασιλέα, ὃς ἀπέστειλε μὲν καλῶν τὸν Βαλαὰμ καθ' ὑμῶν· ὁ δὲ πρότερον μὲν οὐδὲ ἀπελθεῖν διὰ τὸ ἐπίταγμα ἐβούλετο τὸ ἐμόν· ἀπεληλυθὼς δὲ ὕστερον, κατηράσατο μὲν οὐδ' ὅλως, ηὐλόγησε δὲ κατὰ τὸ ἐμοί γε δοκοῦν· ὥστε διὰ πάντων εὔδηλον ὑμῖν εἶναι ὅτι ἀεὶ τὸ δίκαιον ὑπὲρ ὑμῶν ἐκίνησα κατὰ τῶν ἀδικεῖν ὑμᾶς ἐπιχειρούντων, πάντας τε αὐτοὺς κατὰ πολλῆς ἐτιμωρησάμην τῆς ἀφειδίας.

Καὶ ἐπειδὴ μὴ δὲ μίαν ἀντίῤῥησιν ἐδέχετο τὰ εἰρημένα, ὡς ἂν συνηγόρου

τινὸς τάξιν τῷ λαῷ πληρῶν ὁ προφήτης ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου τοιάδε φη-
v. 6. σίν. " Ἐν τίνι καταλάβω τὸν κύριον; ἀντιλήψομαι Θεοῦ μου ὑψίστου; „
Ὡς γὰρ τοῦ λαοῦ τουτὶ λέγοντος, οὕτω φησὶν ὅτι ἐπειδὴ διὰ πάντων ἐλέγ-
χομαι ἐπὶ πολλαῖς ταῖς εὐεργεσίαις ἀγνώμων γεγονὼς, τί δή με ποιῆσαι προσ-
ῆκεν; ἵνα νῦν γοῦν ἐπιλάβωμαι τοῦ Θεοῦ, οὗπερ ἐμαυτὸν διὰ τῶν τρόπων
ἐχώρισα τῶν οἰκείων· καὶ πῶς φανῶ τῶν αὐτῷ δοκούντων ἀντεχόμενος; " Εἰ
v. 7. „ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν ὁλοκαυτώμασιν ἐν μόσχοις ἐνιαυσίοις· εἰ προσδέξε-
„ ται κύριος ἐν χιλιάσι κριῶν, ἢ ἐν μυριάσι χειμάρρων πιόνων· εἰ δώσω
„ πρωτότοκά μου ὑπὲρ ἀσεβείας μου, καρπὸν κοιλίας μου ὑπὲρ ἁμαρτίας
„ ψυχῆς μου. „ Ὡς γὰρ διαπορούντων αὐτῶν ὅ τι καὶ ποιῆσαι προσῆκεν αὐ-
τοὺς ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς τοσαύτης ἀγνωμοσύνης, οὕτω φησίν· ἐξιλάσομαι φησὶν
αὐτὸν ἄρα, εἰ προσαγάγοιμι ὁλοκαυτώματα μόσχων ἐνιαυσίων, ἢ χιλιάδας
καὶ μυριάδας κριῶν τε αὐτῷ προσαγάγοιμι καὶ προβάτων; ἢ εἰ τὰ πρωτότοκα
τῶν ἐμῶν γεννημάτων αὐτῷ προσαγάγω, ὡς ἂν τῆς ψυχῆς ἀφέλω τὴν ἁμαρτίαν
τῆς ἐμῆς; πρὸς γὰρ ταύτην τοῦ λαοῦ τὴν ἀπορίαν ἀποκρινόμενος ὁ προφήτης φη-
v. 8. σίν. " Ἀπηγγέλη σοι ἄνθρωπε τί καλὸν, καὶ τί κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ,
„ ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾷν ἔλεον, καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαί
„ σε ὀπίσω κυρίου τοῦ Θεοῦ σου; „ Πάρες δὴ φησὶν ὁλοκαυτώματα καὶ θυ-
σιῶν πλῆθος καὶ πρωτοτόκων προσκομιδήν· εἰ δέ σοι φροντὶς ἐξιλάσασθαι τὸ
θεῖον, ἐκεῖνα διαπρᾶξαι ἅπερ ἄνωθέν σοι προσέταξεν διὰ τοῦ Μωσέως ποιεῖν
ὁ Θεός. ποῖα δὴ ταῦτα; ἵν' ὀρθὴν ἐφ' ἁπάντων ποιῇ τὴν κρίσιν καὶ τὴν δοκι-
μασίαν, καθ' ἣν ἐκλέγειν ὀφείλεις ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον, καὶ ἵνα πᾶ-
σαν τὴν δυνατήν σοι φιλανθρωπίαν τε καὶ συμπάθειαν ἐπιδεικνύμενος εἰς τοὺς
πέλας διατελῇς, καὶ ἵνα παρεσκευασμένος ᾖ εἰς τὸ παντὶ τρόπῳ τὰ δοκοῦν-
τα μετιέναι Θεῷ· λέγει γὰρ συντόμως εἰπεῖν τὸ ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν
σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς
ψυχῆς σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· ἅπερ εἴρητο πάλαι
διὰ Μωσέως· ταῦτα δὴ μέτιθι φησὶ προτιμότερα θυσιῶν ὄντα Θεῷ.
v. 9. " Φωνὴ κυρίου τῇ πόλει ἐπικληθήσεται, καὶ σώσει φοβουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ. „
Εἰ γὰρ δὴ ταῦτα φησὶ ποιοίης, φωνή τις Θεοῦ φανήσεται ἡ πόλις τὰ δοκοῦν-
τα αὐτῷ ποιοῦσα, ἔργῳ τε τὸν νόμον ἐπιδεικνῦσα τὸν θεῖον, ὥστε καὶ ἐπὶ παντὸς
κινδύνου τῆς θείας ἀξιουμένους κηδεμονίας τοὺς ἐν αὐτῇ καθεστῶτας μηδενὸς
λυπηροῦ δέχεσθαι πεῖραν· εἶτα παραινετικῶς πάλιν ὁ προφήτης τρέπει πρὸς
v. 10. αὐτοὺς τὸν λόγον. " Ἄκουε φυλὴ, τίς κοσμήσει πόλιν; μὴ πῦρ καὶ οἶκος

„ ἀνόμου θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνόμους καὶ μετὰ ὕβρεως ἀδικίας; „ Οὔτε
γὰρ πῦρ οἷόν τε κοσμῆσαι πόλιν· τοὐναντίον γὰρ αὐτὴν ἀφανίζει· οὔτε γὰρ
παράνομος ἀνὴρ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας τὴν παρανομίαν ἐργαζόμενος,
καὶ πολλῇ μὲν ὕβρει, πολλῇ δὲ ἀδικίᾳ συζῶν κερδανεῖ τὴν τιμωρίαν· ἀφανιοῦ-
σι γὰρ οὐχ ἧττον πυρὸς οἱ τοιοῦτοι τὴν πόλιν οἰκοῦντες. “ Εἰ δικαιωθήσε- V. 11.
„ ται ἐν ζυγῷ ἄδικος, καὶ ἐν μαρσίππῳ στάθμια δόλου· ἐξ ὧν τὸν πλοῦ- V. 12.
„ τον αὐτῶν ἀσεβείας ἐνέπλησαν· καὶ ἐνοικοῦντες αὐτὴν ἐλάλουν ψευδῆ· καὶ ἡ
„ γλῶσσα αὐτῶν ὑψώθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν· „ Ὡς γὰρ οὐχ οἷόν τε ἐν
ἀνωμάλῳ τε καὶ ἀνίσῳ ζυγῷ φανῆναι τὸ δίκαιον, ἢ στάθμια δεδολωμένα καὶ
διεστραμμένα εὐπαράδεκτα γενέσθαι, οὕτως οὐδ' οἱ τὸν πλοῦτον τὸν οἰκεῖον ἐκ
παρανομιῶν αὔξοντες ἀπολαῦσαι δυνήσονται τῶν προσόντων· πάντες γὰρ οἱ τοι-
οῦτοι πόλιν οἰκοῦντες ψεύδεσί τε συζῶντες καὶ ὑπερηφάνῳ κεχρημένοι διανοίᾳ,
ὡς μηδένα τὸν ἐπὶ τούτοις τιμωρίας τοῦ θεοῦ πείσεσθαι λόγον, ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ
τὴν τιμωρίαν γνώσονται τὴν θείαν.

“ Καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ πατάξαι σε· ἀφανιῶ ὑμᾶς ἐν ταῖς ἁμαρ- V. 13.
„ τίαις αὐτῶν. „ Τοιαῦτα γὰρ ποιοῦντας τῇ τιμωρίᾳ πλήξας τῇ ἐμῇ
ἅπαντας ὑμᾶς ἀνάλογον ταῖς ἁμαρτίαις ἀπολῶ ταῖς ὑμετέραις. “ Σὺ
„ φάγεσαι * καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῇς. „ Ἐπ' ὀλίγον γὰρ τῶν προσόντων με- * Cod. φάγεσε.
ταχὼν, οὐκ εἰς τέλος ἕξεις αὐτῶν τὴν ἀπόλαυσιν, ἀφαιρούμενος αὐτῶν διὰ V. 14.
τῆς τιμωρίας. “ Καὶ συσκοτάσει ἐν σοὶ, καὶ ἐκνεύσεις, καὶ οὐ μὴ διασωθῇς. „ Ὡς
σκότῳ γὰρ περιβληθήσῃ τῇ παρ' ἐμοῦ τιμωρίᾳ· καὶ βουλόμενος ἐγκλίνειν τῶν
κακῶν τὴν πεῖραν, οὐδαμῶς δυνήσῃ. “ Καὶ ὅσοι ἂν διασωθῶσιν, εἰς ῥομφαί-
„ αν παραδοθήσονται. „ Κἂν γὰρ πρὸς βραχὺ πως διαφεύγειν δόξῃς τῇ τῶν
πολεμίων τιμωρίᾳ, καταληφθήσῃ πάντως “ Σὺ σπερεῖς ἐλαίαν, καὶ οὐ μὴ V. 15.
„ ἀλείψῃ ἔλαιον· καὶ ποιήσεις οἶνον, καὶ οὐ μὴ πίῃς οἶνον. „ Ὑποπεσὼν γὰρ
τῇ σφαγῇ τοῦ πολέμου οὐδὲ τῶν πόνων ἀπολαύσεις ὡς εἰκὸς τῶν οἰκείων, ἐπει-
δὴ πάντας αὐτοὺς ἀφανιοῦσιν ὡς εἰκὸς οἱ πολέμιοι· τοῦτο γὰρ βούλεται δι'
ὅλου λέγειν. “ Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου, καὶ πάντα ἔργα οἴκου V. 16.
„ Ἀχαάβ· καὶ ἐπορεύθητε ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν, ὅπως παραδῶ σε εἰς ἀφα-
„ νισμὸν, καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν εἰς συριγμόν· καὶ ὀνείδη λαοῦ μου λή-
„ ψονται „ Τότε γοῦν ἅπαντα ἃ ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων θρησκείᾳ νόμιμα ἐφυ-
λάττετε μιμούμεναι τὰ παρά τε τοῦ Ἀχαὰβ καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνον βασιλέων,
ἐπεισυναχθέντα ὑμῖν ἀφανισθήσεται σὺν ὑμῖν· ὥστε ἅπαντας τοὺς ἔξωθεν ὁρῶν-
τας ὑμῶν τὴν ἀπώλειαν συριγμῷ κεχρῆσθαι θαυμάζοντας τὴν τοσαύτην ὑμῶν ἐπὶ

τὸ χεῖρον μεταβολὴν, ὀνειδίζειν τε ὑμῖν ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς παρανομίας πεπόνθατε τῆς οἰκείας· ἐν δὴ τούτοις τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς τιμωρίας τὴν ἀπειλὴν εἰρηκὼς, ἑξῆς πάλιν κατὰ τὸ εἰωθὸς λέγει τὰς αἰτίας τῶν ἐπάγεσθαι μελλόντων αὐτοῖς, ἐν σχήματι θρήνου τὴν ἀφήγησιν αὐτῶν ποιούμενος· ἐπεὶ καὶ σφόδρα ἥρμοττεν τῷ προφήτῃ ἀλγοῦντι τε ἐφ' οἷς πάσχουσι, καὶ τὰ πλημμελήματα αὐτῶν οἰκειουμένῳ τῶν ὀδυρμῶν τὸ σχῆμα. Τί οὖν φησίν;

ΚΕΦ. Ζ.

CAP. VII. “ Οἴμοι ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμήτῳ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα
„ ἐν τρυγήτῳ οὐχ ὑπάρχοντος βότρυος· τοῦ φαγεῖν πρωτόγονα ἐπεθύμησεν ἡ ψυ-
v. 1. „ χή μου. „ Ἀλλὰ γὰρ θρηνεῖν ἔπεισί μοι τοσαύτην τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπὴν βλέποντι τοῦ λαοῦ, ὡς μηδένα δικαιοσύνης ἐν αὐτοῖς ἀναφαίνεσθαι καρπόν· τοιοῦτο γοῦν τι πάσχειν ἐπ' αὐτοῖς προάγομαι, οἷον ἂν εἴ τις πάθοι γεωργὸς· ἢ ἐν καιρῷ θερισμοῦ παντελῶς τῶν καρπῶν ἀπολωλότων, καλάμην τινὰ ἀντὶ δραγμάτων εὐτελῆ συλλέγειν ἀναγκαζόμενος· ἢ ἐν τῷ τῶν καρπῶν εὐφορίαις ἐκπίπτειν εἴωθε τῶν δραγμάτων· ἢ τρυγητοῦ παρόντος βότρυας μὲν οὐχ εὑρίσκων, ἐπιφυλλίδας δέ τινας βραχείας συλλέγων, ἐπεὶ καὶ νῦν τοῦ καιροῦ μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν τε καὶ ἐπιμέλειαν τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ γεγενημένην εἰς αὐτοὺς ἀναγκαίως· τῆς τε θεοσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς τοὺς καρποὺς ἐπιζητοῦντος, σπανίζον ἐν ἅπασιν αὐτοῖς παντελῶς εὑρίσκω τὸ καλόν· οὐδὲ γοῦν ἀπαρχὴν τινὰ ἐν αὐτοῖς ἀναφαινομένην ἐστὶν ἰδεῖν· ἐπιθυμία δέ μοι πλείστη καθέστηκε τουτὶ τοιοῦτον ἰδεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς τῶν καρπῶν τελειότητος εἰώθαμεν ἀπαρχὰς λαμβάνειν, τοῦτο δέ ἐστι καὶ τὰ πρωτότοκα· ὅθεν ὁ μακάριος Δαβὶδ· καὶ ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ἀπαρχὴν παντὸς πόνου αὐτῶν ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ· τοῦτο βούλεται εἰπεῖν ὅτι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀκαρπίας ἐπιθυμία με κατέσχεν εὑρεῖν τι ἐν αὐτοῖς, ἀπαρχῆς τάξιν ἐπέχειν δυνάμενον.

v. 2. Καὶ ἐπιμένων τοῖς ὀδυρμοῖς· “ οἴμοι ψυχὴ ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς
„ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει· πάντες εἰς
v. 3. „ αἵματα δικάζονται, ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐκθλιβῇ· ἐπὶ
„ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἑτοιμάζουσιν· ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰ-
„ ρηνικοὺς ἐλάλησε, καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἐστι. „ Πῶς γὰρ οὐ θρηνεῖν
ἄξιον ὅτι φόβος μὲν θεοῦ παρ' αὐτοῖς οὐδαμοῦ; ὅθεν οὐδὲ ἔστιν εὑρεῖν τὸν

ἐπιμελεῖσθαι τοῦ προσήκοντος ἐθέλοντα· πάντα δὲ αὐτοῖς περὶ φόνων γυμνά-
ζεται τὰ ἐγκλήματα οὐκ ἀνεχομένοις μικρὰ πταίειν, ἀλλ' ἄχρι φόνων τὰς
χεῖρας ἐκτεινόντων τὰς ἰδίας· ἕκαστος τε αὐτῶν ὡς ἂν ἔχῃ δυνάμεως ὀδύναις
καὶ ἀνάγκαις περιβάλλειν τὸν ἐγγὺς πένητα πειρᾶται, παρεσκευασμένοι τε περὶ
τὴν τῶν κακῶν εἰσὶν ἐργασίαν· εἶτα ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν ἐν τῷ ἄρχειν καθεστὼς,
ἀμελῶν τοῦ προσήκοντος χρήματα ζητεῖ, καὶ τούτοις διακρούεται τῶν ἁμαρτα-
νόντων τὰς ἀδικίας· ὁ δὲ τὸ κρίνειν εἰληφὼς τὴν ἐξουσίαν, ἀφεὶς τὸ δίκαιον ὁρί-
ζειν, θεραπευτικοῖς κέχρηται ῥήμασιν· ὡς ἂν διὰ τούτων ἑαυτῷ περιποιήσειεν
ἄδικα κέρδη, πρὸς ἃ δὴ τεταμένον ἔχει τὸν λογισμὸν τῆς ψυχῆς. “ Καὶ ἐξε-
„ λοῦμαι τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν ὡς σὴς ἐκτρώγων καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν v. 4.
„ ἡμέραις σκοπιᾶς σου. „ Ὑπὲρ δὴ τούτων ἐν παντελεῖ σε καταστήσω τῶν
ἀγαθῶν ἐνδείᾳ, δίκην σητὸς, διὰ τῶν πολεμίων πᾶν ἀφανίζων ὅ τι καλὸν
ἐστιν ἐν σοί· ὡς γὰρ ὁ σὴς ἐν κανόνι ξύλου γεγονὼς ὁδῷ βαδίζων ἅπαν αὐτὸ
κατεσθίει καὶ ἀναλίσκει τὸ κατὰ μέρος διαφθοραῖς, οὕτω κατὰ μικρὸν ἅπαντα ὑμῶν
ἀφελῶ τὰ ἀγαθά· κατὰ τὸν καιρὸν ἐν ᾧ δὴ τὸ μέγεθος περισκοπήσας τῶν ἁμαρ-
τημάτων ὑμετέρων, ἀνάλογον ἐπάξω τοῖς πραττομένοις τὴν τιμωρίαν. “ Οὐαὶ
„ οὐαὶ ἐκδικήσεις σου ἥκασι· νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν. „ Παραγέγονεν ἡ
ἡμέρα τοῦ δοῦναι σε δίκην τῶν πλημμελημάτων, ὑπὲρ ὧν δὴ νῦν σε προσῆκε
δακρῦσαι διὰ τῶν ἐπαγομένων κακῶν αἰσθανόμενον, ὁπόσον ἐλυμαίνου σαυ-
τῷ τῇ περὶ τὸ χεῖρον ῥοπῇ.

Καὶ δεικνὺς τῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς κακῶν τὸ μέγεθος, “ μὴ v. 5.
„ καταπιστεύετε ἐν φίλοις, μὴ δὲ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγουμένοις· ἀπὸ τῆς
„ συγκοίτου σου φυλάξαι τοῦ ἀναθέσθαι τί αὐτῇ· διότι υἱὸς ἀτιμά- v. 6.
„ ζει πατέρα, θυγατὴρ ἐπανέστηκεν ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νύμφη ἐπὶ τὴν πεν-
„ θερὰν αὐτῆς· ἐχθροὶ ἀνδρὸς πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. „ Οὐ
δὲ μία δή φησιν οὐδενὶ παρ' οὐδενὸς ἔσται τότε ἡ βοήθεια· οὐ φίλῳ παρὰ
φίλου, οὐκ ἀρχομένῳ παρὰ ἄρχοντος, οὐκ ἀνδρὶ παρὰ γυναικὸς, οὐχ υἱῷ
παρὰ πατρὸς, οὐ μητρὶ παρὰ θυγατρὸς, οὐ νύμφῃ παρὰ πενθερᾶς· ἡ γὰρ
ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ περὶ τῆς ἰδίας ἕκαστον ἀναγκάζουσα ἀγωνιᾶν σωτηρίας, ἀναγ-
καίως πάντας ἐχθροὺς ἀλλήλων ἀποδείκνυσιν, οὐδενὸς τὸ τῷ πέλας χρήσιμον
σκοπεῖν δυναμένου, διὰ τὸ μέγιστον ἡγεῖσθαι, εἰ ἑαυτῷ τινὰ περιποιήσειεν σω-
τηρίαν· εἶτα μετὰ τὴν τῶν κακῶν μήνυσιν εὐαγγελιζόμενος πάλιν συνήθως τὴν
ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, “ ἐγὼ δὲ ἐν τῷ κυρίῳ ἐπιβλέψομαι, ὑπομενῶ ἐπὶ v. 7.
„ τῷ θεῷ τῷ σωτῆρί μου· ἐπακούσεταί μου ὁ θεός μου. „ Ἀλλὰ γὰρ καὶ

τοσούτων ὄντων καὶ τηλικούτων τῶν κακῶν, οὐκ ἀπογνώσομαι τῆς θεοῦ τῆς κηδε-
μονίας· μενῶ δὲ πρὸς αὐτὸν ὁρῶν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἀναμένων, ἣν
καὶ παρέξει μοι πάντως ἐν ταῖς ἀνάγκαις ἐκείναις αἰτοῦντος αὐτοῦ τὴν βοήθειαν
ἀκούσας.
v. 8. " Μὴ ἐπίχαιρέ μοι ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα καὶ ἀναστήσομαι·
„ διότι ἐὰν καὶ πορευθῶ ἐν τῷ σκότει, κύριος φωτιεῖ μοι. „ Ἐξέσται δή
μοι τότε καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους τοὺς ἐμοὺς, καὶ μάλιστά γε πάντων πρὸς τοὺς
ἰδουμαίους λέγειν ὡς περιττὸν ὑμῖν τὸ ἐφήδεσθαι μοι πεσούσῃ· ἀναστήσομαι
γὰρ τοῦ πτώματος τῇ ῥοπῇ τῇ θείᾳ· ὥστε εἰ καὶ δίκην σκότους ἐν μέσῳ πε-
πόρευμαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ φωτός μοι λαμπροτέρα γενήσεται τοῦ θεοῦ ἡ βοή-
v. 9. θεια. " Ὀργὴν κυρίου ὑποίσω, ὅτι ἥμαρτον αὐτῷ, ἕως δικαιώσῃ τὴν δί-
„ κην μου, καὶ ποιήσῃ τὸ κρίμα μου, καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς, καὶ ὄψο-
„ μαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. „ Τῆς μὲν γὰρ ὀργῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντεῦθεν λυ-
πηρῶν ὡς ἡμαρτηκὼς ἐπειράθην· παρέξει δέ μοι τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβο-
λὴν, αὐτός μοι δικάσας ὑπὲρ ὧν πέπονθα παρὰ πάντων τῶν ἐχθραινόντων
ἀδίκως, καὶ δὴ καὶ ἀπονείμας μοι τὸ δίκαιον ἐν τῇ κρίσει· οὕτω τέ με ἐν τῇ
λαμπρότητι τῶν οἰκείων καθιστὰς ἀγαθῶν ὥστε πρόδηλόν τε καὶ ἀναμφίβολόν
μοι γενέσθαι τὴν γνώμην τοῦ θεοῦ. καθ' ἣν τοῦ δικαίου φροντίσας, ἐμέ τε τῶν
περιεχόντων ἀπήλλαξε κακῶν, καὶ τοὺς ἠδικηκότας με μάτην ἐτιμωρήσατο δι-
v. 10. καίως· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· " Καὶ ὄψεται ἡ
„ ἐχθρά μου, καὶ καλύψει αὐτὴν αἰσχύνη, ἡ λέγουσα πρός με ποῦ κύριος
„ ὁ θεός σου. „ Τότε δὴ αἰσχυνθήσεται ἐφ' οἷς ὠνείδιζέ μοι ὡς οὐδὲ μιᾶς
τυγχάνοντι τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ βοηθείας, ὁρῶν αὐτοῦ τῆς περὶ ἐμὲ κηδεμονίας
τὸ ἀπόρρητον. " Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπόψονται αὐτήν. „ Οὐ γὰρ αὐτὸς μό-
νον ἀπαλλαγήσομαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰς τῶν ἐχθραινόντων μοι τι-
v. 11. μωρίας ὄψομαι. " Νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς· ἡμέρα
„ ἀλοιφῆς πλίνθου ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. „ Καταπατηθήσῃ γὰρ
ὑπὸ τῶν πολεμίων πηλοῦ δίκην ἐν ὁδοῖς τε ὑπὸ πλήθους τῶν ὁδοιπορούντων
πατομένου καὶ ἐπὶ πλίνθων ἐργασίᾳ διαμαλαττομένου ποικίλως, ὅπερ οὖν τοῖς
τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένοις ἔθος ἐπὶ πλεῖστον ποιεῖν, ὡς ἂν λεανθεὶς πρὸς τὴν
προκειμένην ἐπιτηδειότερος γένοιτο χρείαν, τοιαύτην καί σου φησὶ κατ' ἐκεῖ-
νον τὸν καιρὸν ἐξάλειψις ἔσται, τουτέστιν οὕτως ἐξαλειφθήσῃ ὑπὸ τῶν ἐπιόντων
σοι πολεμίων ποικίλως καταπατούντων τέ σε καὶ συντριβόντων μετὰ πολλῆς τῆς
ἀφειδίας.

“ Ἀπώσεται νόμιμα σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. „ Ἐρήμωσιν φησὶν ὑπο-
μενεῖς παντελῆ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τῶν νομίμων ἡ ἀφαίρεσις, ἐπειδὴ πάσης πο-
λιτείας καὶ ἀρχῆς συνεστώσης μὲν, ἀνάγκη τὰ νόμιμα κρατεῖν, οἵσπερ οὖν εἰώ-
θασιν οἱ κατ᾽ αὐτὴν κεχρῆσθαι· ἐρημίας δὲ καὶ αἰχμαλωσίας καταλαβούσης,
ἀφανίζεσθαι τῶν νόμων ἀνάγκη τὴν τάξιν· ἐπάγει γ᾽ οὖν. “ Καὶ αἱ πόλεις σου ἥξου- v. 12.
„ σιν εἰς συγκλεισμὸν καὶ διαμερισμὸν ἀσσυρίων. „ Τὴν γὰρ αἰτίαν τῆς τῶν νομί-
μων ἀφαιρέσεως δηλοῖ εἰρηκὼς, ὅτι ἀσσύριοι καθελοῦσι τε τὰς πόλεις, καὶ
διαμερίζονται κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς. “ Καὶ αἱ πόλεις σου αἱ ὀχυραὶ ἔσον-
„ ται εἰς διαμερισμὸν ἀπὸ Τύρου ἕως τοῦ ποταμοῦ Συρίας, καὶ ἀπὸ θαλάσσης
„ ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους ἕως τοῦ ὄρους. „ Ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντων τού-
των κρατήσουσιν οἱ ἀσσύριοι τῶν πόλεων· τοῦτο δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἀμὼς δη-
λοῖ, τὰ καταληψόμενα ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων κακὰ τῶν περιοίκους λέγων· ἡμέ-
ρα ὕδατος καὶ θορύβου· καὶ ἔστιν ἡ γῆ εἰς ἀφανισμὸν μετὰ τῶν κατοικούντων
αὐτὴν ἀπὸ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. Ἐπελεύσεται γὰρ ὑμῖν πλῆ-
θος πολεμίων, δίκην ὕδατος ἐπικλύζον ἅπαντας, ἀφ᾽ οὗπερ αὐτοί τε
πολλῆς πληρωθήσεσθε τῆς ταραχῆς· καὶ πάντα δὲ τὰ ὑμέτερα σὺν ὑμῖν ἀφα-
νισθήσεται, ἐπειδὴ τῶν πραττομένων ὑμῖν τιμωρίαν ταύτην ὑφέξετε δικαίαν· εἰ-
ρηκὼς δὲ τῶν ἐχθραινόντων αὐτοῖς πολυτρόπως τε αὐτὸν λελυπηκότων ἐν τύ-
ποις τὴν τιμωρίαν, τρέπει λοιπὸν πρὸς τὸν λαὸν τὸν λόγον.

“ Ποίμαινε τὸν λαόν σου ἐν ῥάβδῳ φυλῆς σου πρόβατα κληρονομίας σου κατασ- v. 14.
„ κηνοῦντας κατὰ μόνας δρυμόν. „ Ἀλλὰ γὰρ σὺ φησὶν ἀπηλλαγμένος μὲν θορύβων
καὶ ταραχῆς καὶ πολέμων, ἐν εἰρήνῃ δὲ τυγχάνων, κατὰ τὸ δέον ἄγειν σπούδαζε
σαυτόν· ἐπειδὴ σὲ κτῆσιν οἰκείαν λογισάμενος ὁ Θεὸς ἀφεῖλε τε τῶν πολεμίων,
καὶ κεχωρισμένους ἁπάντων δίκην προβάτων σὺν ἀδείᾳ νέμεσθαι δέδωκεν ἐν τοῖς
οἰκείοις. “ Ἐν μέσῳ τοῦ Καρμήλου νεμήσονται τὴν Βασανῖτιν καὶ τὴν Γαλααδῖτιν
„ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐξοδίας σου ἐκ γῆς v. 15.
„ Αἰγύπτου δείξω αὐτοῖς θαυμάσια. „ Ἀπολήψονται φησὶ τῶν τόπους τῶν
οἰκείους, καθὰ καὶ τὸ πρότερον ἐξεληλυθότες τῆς Αἰγύπτου μετὰ πολλῆς κατέσ-
χον αὐτῶν τῆς δυναστείας· οὐ γὰρ ἔλαττον τῶν τότε καὶ νῦν ἄξια θαύματος
ἔσται τὰ περὶ αὐτῶν γινόμενα παρ᾽ ἐμοῦ. “ Ὄψεται ἔθνη καὶ αἰσχυνθή- v. 16.
„ σεται ἐκ πάσης τῆς ἰσχύος αὐτῶν. „ Ἱκανὰ γὰρ ἔσται τὰ περὶ αὐτῶν
γινόμενα· καὶ τῶν πολεμεῖν πρότερον αὐτοῖς ἐγνωκότας εἰς πολλὴν περιβαλεῖν
αἰσχύνην ὁρῶντας τῇ θείᾳ κηδεμονίᾳ τοσαύτης ἐπειλημμένης δυνάμεως. “ Ἐπι-
„ θήσουσι χεῖρας ἐπὶ τὸ στόμα αὐτῶν. „ Θαυμάζοντες ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν

γινομένων. “ Τὰ ὦτα αὐτῶν ἀποκωφωθήσεται. „ Οὐ δὲ ἀκοῇ φέρειν δυνήσον-
v. 17. ται τῶν γιγνομένων τὸ μέγεθος. “ Λείξουσι χοῦν ὡς ὄφις σύροντες γῆν. „
Ἀνύειν δὲ ἐπὶ τοῖς παρ᾽ ὑμᾶς γινομένοις δυνάμενοι πλέον οὐδὲν, ὄφεων δίκην εἰς
γῆν πεσοῦνται παρ᾽ ταύτην εἰλούμενοι· “ Συσχεθήσονται ἐν συγκλεισμῷ αὐ-
„ τῶν. „ Ὑπομένουσι στενοχὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν συγκλειόντων αὐτοὺς εἰς σφα-
γὴν πολεμίων. “ Ἐπὶ κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἐκστήσονται, καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ
„ σοῦ. „ Ἐπὶ γάρ τοι τῷ μεγέθει τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γινομένων εἰς ἔκστα-
σιν τινὰ πεπτωκότες φοβεροὺς καὶ ὑμᾶς λοιπὸν νομιοῦσι τοσαύτης ἠξιωμένους
τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας.

Εἶτα μετὰ τὴν μήνυσιν τῶν προσεσομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, ὡς εὐ-
v. 18. χαριστίαν τινὰ ἐξ ἁπάντων προσάγει τὰ ἑξῆς τῷ Θεῷ. “ Τίς Θεὸς ὥσ-
„ περ σὺ, ἐξαίρων ἀδικίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀσεβείας τοῖς καταλοίποις
„ τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; „ Νῦν εἴπερ ποτὲ ἄλλο τι ἐξ αὐτῶν δὲ δεῖξαι τῶν
πραγμάτων, μέγας Θεὸς δυνάμει τὲ καὶ φιλανθρωπίᾳ πάντας νικῶν· καὶ λύων
μὲν ἁμαρτήματα, παραπεμπόμενος δὲ ἀσεβείας, εἰς δὲ τοὺς ὑπολοίπους τῶν
οἰκείων τὴν φιλοτιμίαν ἐπιδεικνύμενος τὴν οἰκείαν. “ Οὐ συνέσχεν εἰς μαρτύριον
„ ὀργὴν αὐτοῦ, ὅτι θελητὴς ἐλέους ἐστίν. „ Οὐδὲ γὰρ τὴν ὀργὴν ἣν δικαίαν
εἶχε καθ᾽ ἡμῶν κατέχειν ἐπὶ πλεῖστον ἠνέσχετο, καί τοι γε δικαίως ἂν αὐ-
τῇ χρησάμενος· ἐπειδὴ πολλάκις μὲν ἡμῖν διεμαρτύρατο· παρ᾽ ὧν δὴ πεισό-
μεθα πταίοντες, οὐδαμῶς δὲ τῷ σωφρονισμῷ τῶν ἀπειλῶν προσεσχήκαμεν· τῷ
ἐλέῳ δὲ ἅπαντα νενίκηκε τῷ οἰκείῳ, ὃν ἔργον αὐτῷ πάντων ὑπερτιθέναι
v. 19. πάντοτε. “ Αὐτὸς ἐπιστρέψει καὶ οἰκτειρήσει ἡμᾶς· καταδύσει τὰς ἁμαρ-
„ τίας ἡμῶν, καὶ ἀποῤῥιφήσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι
„ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν. „ Ὁ γὰρ ἀποπέμψας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, οἰ-
κείῳ πάλιν ἐλέῳ χρησάμενος, ἡμᾶς ἐπανήγαγεν, παντελῶς ἡμῶν ἀφανίσας τὰς
ἁμαρτίας, καὶ ὥσπερ εἴς τινα βυθὸν αὐτὰς καταῤῥίψας, ἀφ᾽ οὗπερ αὐτὰς ἀνα-
νεῦσαι τὲ καὶ ἰσχῦσαι καθ᾽ ἡμῶν οὐκ ἔνεστι τὸ λοιποῦ. Καὶ τὴν αἰτίαν ἁπάντων
v. 20. λέγων “ δώσεις ἀλήθειάν σου τῷ Ἰακὼβ, ἔλεον τῷ Ἀβραὰμ, καθάπερ
„ ὤμοσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν. „ Ἅπαντα
γὰρ ταῦτα φησὶ πεποίηκας. τῶν ἐπαγγελιῶν μνησθεὶς τῶν οἰκείων, ὧν πρὸς
τοὺς πατέρας τοὺς ἡμετέρους κατὰ τοὺς ἄνωθεν πεποίησαι χρόνους φιλοτιμίᾳ τι-
νὶ βεβαίᾳ· καὶ τὰς πρὸς ἐκείνους ὑποσχέσεις τότε πεποιημένος, καὶ νῦν ἐφ᾽
ἡμῶν τὸ ἐξ ἐκείνων εἰς ἔργον αὐτὰς ἐκβαλών.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΝΑΟΥΜ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἡ Νινευὴ πόλις ἦν μεγάλη, πλήθει τε κομῶσα, καθὼς ἡ θεία διδάσκει γραφή, καὶ τῶν ἐν ἀσσυρίοις περιφανεστάτη πασῶν, ἐν ᾗ τά τε βασίλεια ἐτύγχανεν ὄντα, καὶ ὁ τῶν ἀσσυρίων βασιλεὺς τὰς πλείστας ἐποιεῖτο διατριβάς· ἀλλὰ γὰρ οὗτοι, λέγω δὲ τοὺς οἰκοῦντας τὴν Νινευὴ, βουλομένου μὲν τοῦ θεοῦ τῆς οἰκείας χάριτος ποιήσασθαι τὴν ἀπόδειξιν, καθὼς σαφέστερον ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰωνᾶ προφητείας ἔφθημεν εἰπόντες, ἀπὸ μόνης ἀπειλῆς ὑπὸ ἀγνώστου γινομένης ἀνδρὸς, τοσούτῳ κατεσχέθησαν τῷ δέει, ὥστε μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους μεταβληθέντες πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἐνδέδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς τὴν προαίρεσιν ἐπιδεῖξαι τὴν οἰκείαν, τοσαύτῃ μὲν ἐχρήσαντο μοχθηρίᾳ γνώμης, τοσαύτῃ δὲ ὠμότητι καὶ τρόπου κακίᾳ, ὥστε πάντας μὲν τοὺς τῶν δέκα φυλῶν ἐπιστρατεύσαντες αἰχμαλώτους λαβεῖν· πορθήσαντές τε αὐτῶν τὰς πόλεις, καὶ τὰ προσόντα αὐτοῖς δι' ἁρπαγῆς ποιησάμενοι πάντα, ὁρμῆσαι δὲ καὶ μέχρι τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἣν καὶ αἱρήσειν ἔσπευδον, οὐδεμίαν αἰδῶ τοῦ τε ναοῦ καὶ τῆς αὐτόθι γινομένης τοῦ θεοῦ λαμβάνοντες θεραπείας.

Καὶ τί γέγονε παραπλήσιον τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ ποτὲ γεγονόσιν, ὅτε Φαραὼ τε ὁ βασιλεύων ἐν αὐτοῖς, καὶ πάντες δὲ οἱ αἰγύπτιοι διὰ σπουδῆς εἶχον τόν τε Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἰωσὴφ, καὶ πάντας τοὺς προσήκοντας αὐτοῖς κατὰ γένος, ἄχρι ταύτην αὐτοὺς ἀποσώζειν τὴν γνώμην παρεσκεύαζεν ὁ θεός· ὡς δὲ ἐπιδέδωκεν μὲν εἰς πλῆθος ὁ λαὸς, ἔπηγεν δὲ ὁ τῆς ἐξόδου καιρὸς, ἐνδέδωκε τῷ τε Φαραὼ καὶ τοῖς αἰγυπτίοις τὴν ἑαυτῶν περὶ ἐκείνους ἐπιδεῖξαι κακίαν· ὥστε καὶ πάσῃ χρήσασθαι σπουδῇ πάντας αὐτοὺς ἄρδην ἀνελεῖν· ἀφορμῇ δὲ ταύτῃ χρησάμενος οὕτως αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὁ θεὸς τῆς Αἰγύπτου· τοῦτο γοῦν ὁ μακάριος λέγων Δαβὶδ, ἀπέστειλε βασιλεὺς φησὶ καὶ ἔλυσεν αὐτὸν, ἄρχων λαοῦ καὶ ἀφῆκεν αὐτόν· κατέστησεν αὐτὸν κύριον τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ· τοῦ παιδεῦσαι πάντας τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ ὡς ἑαυτὸν, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίσαι· λέγει δὲ τὴν περὶ τὸν Ἰωσὴφ τιμήν τε καὶ σπουδὴν ὑπὸ τοῦ Φαραὼ γεγονυῖαν· οἷς ἐπάγει· καὶ εἰσῆλθεν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον, καὶ Ἰακὼβ παρῴκησεν ἐν γῇ Χάμ· καὶ ηὔξησε τὸν λαὸν αὐτοῦ σφόδρα, καὶ ἐκραταίωσεν αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ καὶ τὴν Ἰακὼβ εἶπε τὴν εἴσοδον, καὶ ὁπόσον εἰς πλῆθος ἐπιδεδώκασιν οἱ τοῦ λαοῦ πάντες, ἐπάγει· " μετέστρεψε τὴν

„ καρδίαν αὐτοῦ τοῦ μισῆσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ, τοῦ δολιοῦσθαι ἐν τοῖς δούλοις „ αὐτοῦ· „ δῆλον ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐνδόντος μετεβλήθησαν οἱ αἰγύπτιοι σὺν τῷ βασιλεῖ πάντες, ὥστε καὶ διὰ μίσους ἔχειν τοὺς Ἰσραηλίτας, καὶ βούλεσθαι παντελῶς αὐτοὺς ἀνελεῖν· οἷς τὰ τῆς ἐξόδου λοιπὸν ὁ μακάριος ἐπάγει Δαβίδ.

Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κἀνταῦθα πρότερον μὲν τῆς οἰκείας χάριτος ἐπίδειξιν ποιούμενος ὁ Θεὸς, ἀθρόαν τοῦ τε βασιλέως τῶν ἀσσυρίων καὶ πάντων δὴ τῶν κατὰ τὴν Νινευὴ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν γενέσθαι πεποίηκε· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐνδοὺς αὐτοῖς τὴν οἰκείαν ἐκφῆναι κακίαν, εἴασε τοιαῦτα περὶ τοὺς ἰσραηλίτας παρ' αὐτῶν γενέσθαι, ἀφ' ὧν ἐπόρθησάν τε τὰς δέκα φυλὰς, καὶ ἐπεστράτευσαν τῇ Ἱερουσαλὴμ, μετὰ πολλῆς ὁρμήσαντες τῆς ἀπονοίας, ὡς καὶ αὐτῷ γε μικροῦ πολεμήσοντες τῷ Θεῷ· ἀλλὰ γὰρ εὐθὺ μὲν βαρυτάτην αὐτοῖς διὰ τοῦ ἀγγέλου τὴν πληγὴν ἐπήγαγεν ὁ Θεὸς, τρέψας δὲ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν πολυτρόποις περιβέβληκε τοῖς κακοῖς· καὶ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς οἰκείας χώρας γεγονὼς μετὰ πολλῆς τῆς ἀτιμίας Σενναχηρεὶμ ὁ τότε τῶν ἀσσυρίων βασιλεὺς τὴν ὑπὸ τῶν ἰδίων υἱῶν ὑπομεμένηκε σφαγήν· εἶθ' ὕστερον καὶ παντελῶς αὐτῶν τὴν βασιλείαν καθεῖλεν διὰ τῶν βαβυλωνίων πολιορκηθῆναί τε καὶ ἀφανισθῆναι παρ' αὐτῶν παρασκευάσας τὴν Νινευὴ, ὥστε τὴν πολυανθρωποτάτην καὶ περιφανῆ καὶ βασιλίδα, αἰχμάλωτόν τε γενέσθαι καὶ εἰς ἐρημίαν καταστῆναι παντελῆ· ὡς γὰρ ἐν τοῖς προτέροις, ἅπερ ὁ μακάριος Ἰωνᾶς ὁ προφήτης διηγεῖται, τῆς χάριτος τὴν ἐπίδειξιν ὁ Θεὸς ἐποιήσατο τῆς οἰκείας, ἅπαντας αὐτοὺς ἀθρόον μεταθεὶς ἐπὶ τὸ κρεῖττον, οὕτως ἐνταῦθα τὴν κακίαν ἐπιδειξαμένους τὴν οἰκείαν, μεγίστῃ τινὶ καὶ φοβερᾷ περιβέβληκε τῇ τιμωρίᾳ· δι' ἀμφοτέρων ἅπαντας παιδεύων ἀνθρώπους, ὡς ἂν καὶ τὸ τῆς χάριτος αὐτοῦ μέγεθος εἰδεῖεν ὁπότ' ἂν ἐθέλῃ περὶ τοὺς ἀνθρώπους τὴν οἰκείαν ἐπιδείκνυσθαι φιλοτιμίαν, καὶ τῆς τιμωρίας τὸν φόβον ὅτ' ἂν ταύτης ἀξίους εἶναι νομίζῃ τοὺς ἀδιόρθωτον ἐπὶ τῷ πταίειν ἔχοντας τὴν γνώμην.

Ἐκεῖνα μὲν οὖν Ἰωνᾶς ὁ προφήτης δηλοῖ· ταυτὶ δὲ ὁ Ναοὺμ τὴν τιμωρίαν λέγων τὴν ποικίλως αὐτοῖς ἐπάγεσθαι μέλλουσαν, ὑπὲρ ὧν τοσούτῳ φρονήματι κατά τε τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐχρήσαντο καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοῦ τε ἐν αὐτῇ θεραπευομένου τῶν ὅλων Θεοῦ· δι' ὧν ἅπασιν ἐγίνετο δῆλον, ὅτι οὔτ' ἂν ἐκεῖνα παθεῖν συνεχώρησε παρ' αὐτῶν τοὺς Ἰσραηλίτας, εἰ μὴ τὸ τοιαῦτα παθεῖν δι' ὧν ἐσέβουν αὐτοὶ παρέσχον ἑαυτοὺς ἀξίους· καὶ ἐπειδὴ πεπόνθασιν οὗτοι τὰ παρ' ἐκείνων αὐτοῖς ἐπαχθέντα καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομεμενήκασιν ἐκείνην, δίκας τῆς ἀσεβείας διδόντες τῆς οἰκείας, ἀπο-

λούθως ὁ Θεὸς ἐπὶ τῶν τοιαῦτα πεποιηκότας μετάγει τὴν ὀργὴν τιμωρούμενος αὐτῶν, ὑπὲρ ὧν μοχθηρίᾳ γνώμης πεποιήκασί τε καὶ τετολμήκασι κατά τε τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτῷ προσηκόντων· τῶν μὲν γὰρ Ἰσραηλίτας ὡς ἀξίως τοιούτων ὑπὲρ ὧν ἐσέβουν τὲ καὶ ἡμάρτανον εἶα παθεῖν, τῶν δὲ ἐκ τῆς οἰκείας μοχθηρίας τοιαῦτα κατ' αὐτῶν πεποιηκότας, ἀναγκαίως ὑπῆγε τῇ τιμωρίᾳ, δίκας αὐτῶν εἰσπραττόμενος, ὑπὲρ ὧν ἀπονοίᾳ τὲ καὶ μοχθηρίᾳ γνώμης εἰλόμενοι πρὸς τοσοῦτον ἐξώκειλαν ἀσεβείας, ὥστε καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἄρασθαι πόλεμον τό γε ἐπ' αὐτοῖς· ὥσπερ γὰρ ὁ Ἀβδιοῦ τὴν κατὰ τῶν Ἰδουμαίων λέγει τιμωρίαν, ἣν ὑπομένειν ἤμελλον ὕστερον μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ ὧν πεπλημμελήκεσαν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εἴς τε τῶν οἰκοῦντας αὐτὴν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, δῆλον τῇ μηνύσει ποιῶν ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ τὰ περὶ αὐτῶν γενήσεται τότε, οὕτως ὁ μακάριος Ναοὺμ ἐπὶ τῆς βίβλου ταύτης τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς ἀσυρίοις παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν φησὶν, ἣν περ οὖν καὶ διὰ Βαβυλωνίων ὑπέμειναν ὕστερον, δηλῶν καὶ αὐτὸς ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ καὶ παθεῖν ταῦτα οἱ Ἰσραηλῖται διὰ τὴν οἰκείαν συνεχωρήθησαν ἀσέβειαν· καὶ ἀσσύριοί γε τῆς ἀπονοίας τῆς ἑαυτῶν κατὰ καιρὸν ἀνάλογον οἷς πεπλημμελήκεσαν δώσουσι δίκην· τὰ μὲν δὴ τῆς ὑποθέσεως τῆς βιβλίου ταῦτα· προσεκτέον δὲ τοῖς κατὰ μέρος λοιπόν.

ΚΕΦ. Α.

" Λῆμμα Νινευὴ, βιβλίον ὁράσεως Ναοὺμ τοῦ ἐλκεσαίου. „ Τοῦτο μὲν CAP. I.
οὖν ἡ εἰωθυῖα ἐπιγραφὴ τῶν βιβλίων τῶν προφητικῶν· τοῦ λήμματος δὲ σαφη- V. 1.
νίσαι προσήκει τὴν διάνοιαν· ἓν μὲν γὰρ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ τοῖς τῶν τοιούτων ἠξιωμένοις τὴν οἰκείαν παρείχετο χάριν· καθὼς ὁ μακάριος Παῦλος φησίν· ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐπίστευσα, διὸ καὶ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πιστεύσαμεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν· δεικνὺς ὅτι τῆς αὐτῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριτος οἵ τε πάλαι μετεῖχον καὶ οἱ τῷ τῆς καινῆς διαθήκης ὑπηρετούμενοι μυστηρίῳ· διάφοροι δὲ πρὸς τὸ κατεπεῖγον τῆς χρείας ἐπετελοῦντο αἱ ἐνέργειαι· διαιρέσεις γὰρ φησὶ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· διάφορα μὲν εἶναι τὰ διδόμενα λέγων, ἓν δὲ τὸ παρέσχον ἅπαντα πνεῦμα· εἰπὼν γοῦν καὶ τὸν τῶν χαρισμάτων κατάλογον, ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπάγει, ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ αὐτὸ πνεῦμα διαι-

ῥοῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται· δεικνὺς ὅτι ὑφ' ἑνὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἅπαντα ἐνηργεῖτο· πολύτροποι γὰρ καὶ κατὰ τὴν χρείαν ἐγίνοντο αὐτοῖς αἱ ἐνέργειαι, καθ' ἃς τὴν ἀποκάλυψιν ἐδέχοντο τῶν ἀναγκαίων· ἐκστάσει μὲν οὖν ἅπαντες ὡς εἰκὸς τῶν ἀποῤῥητοτέρων ἐδέχοντο τὴν γνῶσιν, ἐπείπερ ἐνῆν αὐτοὺς τῆς ἐννοίας πόῤῥω που τῆς παρούσης καταστάσεως γεγονότας, οὕτω δυνηθῆναι τῇ τῶν δεικνυμένων θεωρίᾳ προσανέχειν μόνῃ· εἰ γὰρ ἡμᾶς οὐχ οἷόν τε ἀκριβῆ παρὰ τῶν παιδευόντων δέχεσθαι τὴν μάθησιν, εἰ μὴ πάντων ἑαυτοὺς ἀποσπάσαντες σὺν ἀκριβείᾳ πολλῇ προσέχοιμεν τοῖς λεγομένοις, ἦ που γε τὰς οὕτω φοβερὰς τε καὶ ἀποῤῥήτους θεωρίας δυνατὸν ἦν αὐτοῖς ὑποδέχεσθαι, μὴ τῷ λογισμῷ πρότερον κατὰ τὸν τῆς θεωρίας καιρὸν ἐξισταμένοις τῶν παρόντων; οὕτω τὸν μακάριον λέγει Πέτρον ἐν ἐκστάσει γεγονότα τὴν σινδόνα ἰδεῖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταφερομένην· ἐπειδὴ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις πρότερον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἀποσπάσα τῶν παρόντων, τότε προσανέχειν τῇ θεωρίᾳ παρεσκεύασε τῶν δεικνυμένων, ἵν' ὥσπερ ἔξω τῆς παρούσης γινόμενοι καταστάσεως καθ' ὕπνους τῶν ἀποκαλυπτομένων δεχόμεθα τὴν θεωρίαν, οὕτω πῶς τῇ μεταστάσει τῆς διανοίας ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος καθιστάμενοι χάριτος, τῶν δεικνυμένων ὑποδέχοιντο τὴν θεωρίαν.

Ἀλλὰ γὰρ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει γινομένοις αὐτοῖς ποτὲ μὲν τοιαύτην τινὰ παρείχετο τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ χάρις, ὥστε δοκεῖν αὐτοὺς ὥσπερ τινὸς λαλοῦντος ἀκούειν τε καὶ παιδεύεσθαι· οὕτω τε δέχεσθαι τῶν ἀναγκαίων τὴν γνῶσιν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἐπὶ τῆς σινδόνος φωνῆς ἀκούειν ἐδόκει λεγούσης πρὸς αὐτὸν, ἀναστὰς Πέτρε θῦσον καὶ φάγε· ἐντεῦθεν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας φησίν· κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἀκοὴν καλέσας τὴν παρασχεθεῖσαν ἀποκάλυψιν αὐτῷ θειόθεν, ἐπειδὴ ὥσπερ τινὸς λέγοντος ἀκούειν ἐδόκει· ἔστι δὲ ὅτε καί τινα ὀπτασίαν ὁρῶντες μετ' ἐκείνης ἤκουον τῶν λεγομένων· ὡς ὅτε μακάριος Πέτρος ὁμοῦ καὶ τὴν σινδόνα ἑώρα καὶ τῶν λεγομένων πρὸς αὐτὸν ἐδέχετο τὴν διδασκαλίαν· ὃ μὴν καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας ὅτε λέγει μὲν ἑωρακέναι τὸν θεὸν, καὶ τὰ σεραφὶμ, ἤκουε δὲ καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν γινομένων φωνῶν· διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν λέγει λόγος κυρίου ὃς ἐγένετο πρὸς τόνδε ἢ τόνδε, λόγον καλῶν τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐδόκει φωνῇ τινὶ διδασκόμενος παιδεύεσθαι τὸ δέον· ποτὲ δὲ ὅρασιν ἣν εἶδεν ὅδε ἢ ὅδε, τὴν ἀποκάλυψιν οὕτω καλῶν, καθ' ἣν ὁρᾷν τι δοκῶν ἐπαιδεύετο τὸ προσῆκον· τὸ αὐτὸ σημαίνει, κἂν ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου λέγῃ· καὶ γὰρ κἀνταῦθα χεῖρα κυρίου τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου πνεύμα-

τῷ ὀνομάζει· καθ' ἣν ὥσπερ ἐφαπτομένη τῆς τοῦ προφήτου διανοίας τὴν δι-
δασκαλίαν αὐτῇ παρείχετο τῶν ἀναγκαίων· τοιοῦτο δή τι βούλεται καὶ τὸ λῆμ-
μα· ἐκπλήξεως γάρ τι γέμον πολλάκις ὑποδεῖξαι τοῖς προφήταις βουλόμε-
νος ὁ θεὸς, ἀθρόαν αὐτῶν τῆς διανοίας τὴν μετάστασιν ἐποιεῖτο, ὡς ἂν ἅμα
τῇ τοιαύτῃ καταστάσει μετὰ μείζονος τοῦ φόβου τῶν μελλόντων δέχοιντο τὴν γνῶ-
σιν· λῆμμα οὖν τοῦτο καλεῖ, ἐπειδὴ τοῦ πνεύματος ἡ χάρις ὥσπερ ἀθρόον
ἐπιλαμβανομένη τῆς τοῦ προφήτου διανοίας πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτὴν μεθίστη
τῶν δεικνυμένων· τὸ αὐτὸ δὲ κἀνταῦθα φησί· λῆμμα Νινευὴ, βιβλίον ὁράσεως
Ναοὺμ τοῦ ἐλκεσαίου· ἵνα εἴπῃ ὅτι πνεύματος χάριτος ἀθρόον ἡ τοῦ προφήτου
ληφθεῖσα διάνοια πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνων μετέστη, δι' ὧν τὰ τῇ Νινευὴ συμ-
βησόμενα μαθὼν, τὴν ἐκ τῶν δειχθέντων αὐτῷ διδασκαλίαν παρείχετο τοῖς
ἀκούουσι· διὰ τοῦτο καὶ λῆμμα καὶ ὅρασιν εἰρηκὼς, ἵνα τῷ μὲν τὸν τρόπον τῆς
ἐνεργείας τοῦ ἀγίου πνεύματος δηλώσῃ, τῇ ὁράσει δὲ τῶν δειχθέντων αὐτῷ τὴν
θεωρίαν· ἄρχεται δὲ οὕτως.

“ Θεὸς ζηλωτὴς καὶ ἐκδικῶν κύριος, καὶ ἐκδικῶν κύριος τοὺς ὑπεναν- v. 2.
„ τίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ· „ Ζῆλον καλεῖ τοῦ
θεοῦ τὴν ὀργὴν, ἣν ἐπὶ τοῖς ἄγαν ἀτόπως γινομένοις παροξυνόμενος δέχεται
κατὰ τῶν ἀσεβούντων· οὕτως λέγει τὸ, εἶδεν κύριος καὶ ἐζήλωσεν, καὶ παροξύνθη
δι' ὀργὴν υἱῶν αὐτοῦ καὶ θυγατέρων· κἀνταῦθα τοίνυν ἐπειδὴ ὀργὴν ἤμελλε
λέγειν παρὰ θεοῦ κατὰ τῶν νινευιτῶν κινηθεῖσαν, εἴτ' οὖν τῶν ἀσσυρίων· ἐν γὰρ
τῇ βασιλευούσῃ πόλει τὸ ἔθνος ἅπαν δηλοῖ· ὑπὲρ ὧν ἀσεβείᾳ τε καὶ παρανο-
μίᾳ πλείστῃ χρησάμενοι, τοσαῦτα μὲν καὶ τηλικαῦτα κακὰ πολλούς τε ἑτέ-
ρους διέθηκαν, καὶ πρὸς ἅπασί γε τοὺς ἰσραηλίτας· ἐπεληλυθότες δὲ καὶ τῇ
Ἱερουσαλὴμ, μικροῦ γε πρὸς αὐτὸν ἤραντο πόλεμον τὸν θεόν· καλῶς ἐντεῦ-
θεν ἤρξατο θεὸς ζηλωτὴς λέγων, ἀντὶ τοῦ σφόδρα παροργίζεσθαι ἐπὶ ταῖς ἀσε-
βείαις εἰδὼς, καὶ μετὰ πολλῆς μὲν ἐκδικῶν τῆς ὀργῆς τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων
ἐπιτελουμένας ἀσεβείας, πάντας δὲ τοὺς ἐχθρὰν καὶ ἐναντίαν πρὸς αὐτὸν γνώ-
μην αἱρουμένους τιμωρούμενός τε καὶ παντελῶς ἀφανίζων· εἶτα ἐπειδὴ νῦν ταῦ-
τα φησὶ πολλὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν περὶ αὐτοὺς ἐπιδεδειγμένου, ὁπηνίκα
τῷ τοῦ μακαρίου Ἰωνᾶ κηρύγματι πεισθέντες πρὸς μετάνοιαν εἶδον. “ Κύριος v. 3.
„ μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· καὶ ἀθῳῶν οὐκ ἀθῳώσει κύριος. „
Ὥσπερ γὰρ φησὶν ἀνεξικακεῖν οἶδεν καὶ παρορᾶν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἀσεβημά-
των πλῆθος, ἐπειδ' ἂν νεύσαντας ἴδῃ πρὸς μεταμέλειαν, οὕτως ἀρκοῦσαν
ἐπιδείκνυται τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τῷ μεγέθει τῆς τιμωρίας, ἐπειδ' ἂν ἀμετα-

νόντα πταίοντας ἤδη καὶ πρὸς ἄκρον ἀσεβείας ἐληλακότας, οὓς οὐκ ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων, οὐδὲ τῆς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τιμωρίας, ἅτε ἐκ τῶν οἰκείων πράξεων κατακρινομένους.

Καὶ τίς ἡ τούτων ἀπόδειξις; « ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ » ὁδὸς αὐτοῦ· » Ὁδὸν καλεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν πρᾶξιν· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων φησὶ πολλάκις· ὡς τὸ, γινώσκει κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμώμων· ἐνταῦθα οὖν τοῦτο φησὶν ὅτι νῦν τοῦτο πράττειν ἔγνωκε, καὶ ἐπὶ τούτῳ δὴ τὴν ὁρμὴν ἔχει τὴν καθ' ὑμῶν· ὥστε ἅπαντα μὲν τὰ παρ' ὑμῖν συσσεῖσαι, παντελῆ δὲ ὑμῖν ἐπαγαγεῖν τὴν ἀπώλειαν. « Καὶ νε» φέλαι κονιορτὸς ποδῶν αὐτοῦ· » Ἀκολούθως τῷ ὁδὸς εἰπεῖν, ἐπήγαγε τὸ νεφέλαι κονιορτὸς ποδῶν αὐτοῦ· ἐπειδὴ γὰρ ἕπεται τῷ μετὰ πολλῆς ὁρμῶντι τῆς κινήσεως τὸ κονιορτὸν βαδίζοντα κινεῖν, τούτου φησὶ κονιορτὸς ποδῶν αἱ νεφέλαι· ἵνα εἴπῃ ὅτι ὁρμῶν ἐφ' ὑμᾶς [illegible] ἀέρα πάντα καθ' ὑμῶν συστρέ-
v. 4. φει. « Ἀπειλῶν θαλάσσῃ καὶ ξηραίνων αὐτὴν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ἐξε-
» ρημῶν· » Αὐτάρκης ἐστὶ καὶ μόνῃ φωνῇ θάλασσάν τε ξηρᾶναι καὶ ποταμοὺς σὺν ἐκείνῃ, δηλῶν ὅτι οὐδεὶς πόνος αὐτῷ τὸ ὑμέτερον σύστημα καὶ τὸ πλῆθος τὸ παρ' ὑμῖν ἀνελεῖν βουληθέντι. Εἶτα καὶ τοῦ γινομένου τὴν ἀπόδειξιν παρεχόμενος « ὠλιγώθη ἡ Βασανῖτις καὶ ὁ Κάρμηλος καὶ πάντα τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ
v. 5. » Λιβάνου ἐξέλιπεν· τὰ ὄρη ἐσείσθη ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν·
» καὶ ἀνεστάλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου ἡ σύμπασα, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες » ἐν αὐτῇ. » Καὶ γὰρ καὶ ὁπόσα φησὶν ὑμῶν ἐργαζομένων ἔπασχον οἱ Ἰσραηλῖται, κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐγίνετο· ὃς κατεγνωκὼς αὐτῶν διὰ τὴν ἀσέβειαν εἴασεν αὐτοὺς πάσχειν ἅπερ αὐτοῖς ἐπάγειν ἐβούλεσθε· ὥστε οὐχ ὑμετέρας δυνάμεως ἦν οὐδ' ἐκεῖνα, ἀλλὰ γνώμης ἔργα τῆς θείας· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ Βασανῖτις καὶ ὁ Κάρμηλος καὶ τὰ σεμνὰ τοῦ Λιβάνου πρὸς ἀπώλειαν εἶδεν, ὄρη τε καὶ βουνοὶ μικροῦ συνεκινήθησαν πάντες· καὶ συντόμως εἰπεῖν ἅπασαν τῆς προσόψεως τῆς οἰκείας ἀφεῖλεν τὴν γῆν ἐκείνην σὺν τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν, μισήσας αὐτῶν διὰ τὴν ἀσέβειαν.

v. 6. « Πρὸ προσώπου ὀργῆς αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; καὶ τίς ἀντιστή» σεται ἐν ὀργῇ θυμοῦ αὐτοῦ; ὁ θυμὸς αὐτοῦ τήκει ἀρχὰς, καὶ πέ» τραι διεθρύβησαν ἀπ' αὐτοῦ. » Ἔχετε τοίνυν ἐξ ἐκείνων τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι οὐδεὶς ὁ ἀνθίστασθαι δυνάμενος τῇ ὀργῇ τῇ θείᾳ, αὐτάρκως ἔχοντι καὶ τοὺς ἐν μεγάλαις δυναστείαις, καὶ τοὺς ἐν πλείστῃ καθεστῶτας ἰσχύϊ διαθρύβειν τε καὶ παντελῶς ἀφανίζειν. Καὶ τὰ ὅμοια τῶν πρόσθεν λέγων,

“ χρηστὸς κύριος, ὑπομένουσιν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ γιγνώσκων τῶν v. 7.
,, εὐλαβουμένων αὐτόν· ,, Ἔστι μὲν γάρ φησιν ἄγαν φιλάνθρωπος καὶ ἄγαν
εἰδὼς εὐεργετεῖν τῶν πρὸς αὐτὸν ὁρῶντας, καὶ τὴν ἀπειλὴν αὐτοῦ δεδοικότας.
“ Καὶ ἐν κατακλυσμῷ πορείας συντέλειαν ποιήσεται· τῶν ἐξεγειρομένους καὶ v. 8.
,, τῶν ἐχθροὺς αὐτοῦ διώξεται σκότος. ,, Ἐπειδ' ἂν δὲ πρὸς ὀργὴν νεύσῃ,
ταύτης τινὰς εὑρηκὼς ἀξίους, κατακλυσμόν τινα διὰ τῆς ὁρμῆς ἐπάγει τῆς οἰ-
κείας, δι' ἧς παντελῆ μὲν ἐργάζεται τὸν ἀφανισμὸν τῶν μοχθηρῶν· ἅπαντας δὲ
τοὺς ἐπανισαμένους αὐτῷ καὶ τολμῶντας αὐτῷ τί βούλεσθαι ἐναντίον, σκότῳ
περιβάλλει καὶ ἀπορίᾳ πολλῇ τῷ μεγέθει τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς κακῶν. “ Τί v. 9.
,, λογίζεσθε ἐπὶ τὸν κύριον; ,, Ὁποίαν τοίνυν φησὶν ἔχετε περὶ αὐτοῦ τὴν ἔν-
νοιαν; ἢ μὴ νομίζετε δυνατὸν ὑμῖν εἶναι πολεμεῖν τῷ τοιούτῳ; ἀφ' οὗ δὴ
καὶ πρότερον ἐπεληλύθατε τῇ Ἱερουσαλὴμ, οὕτω τε βλασφήμους εἰς τὸν θεὸν
ἐξετείνατε λόγους· “ Συντέλειαν αὐτὸς ποιήσει, καὶ οὐκ ἐκδικήσει δὶς ἐπὶ
,, τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει. ,, Δοκιμάσας γὰρ ὑμῶν παντελῆ ποιῆσαι τὸν ἀφανισ-
μὸν, οὕτως ἀθρόον τὸ δοκοῦν αὐτῷ καθ' ὑμῶν ἀπεργάζεται, ὥστε μὴ δεη-
θῆναι δευτέραν αὐτὸν πληγὴν ἐπενεγκεῖν, ἀθρόαν δὲ ὑμῖν ἀπὸ τῆς πρώτης πλη-
γῆς τὴν ἀπώλειαν ἐγγενέσθαι. “ Ὅτι ἕως θεμελίου αὐτῶν χερσωθήσονται. ,, v. 10.
Ὥστε εἰς παντελῆ καταστῆναι πάντα τὰ παρ' ὑμῖν ἐρημίαν. “ Καὶ ὡς σμίλαξ
,, περιπλεκομένη βρωθήσονται, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. ,, Δίκην δὲ
ἐκείνης τῆς βοτάνης τῆς τοῖς φραγμοῖς περιπλεκομένης, εἶτα ὑπὸ πάντων τῶν
προσπεσόντων ἀναλισκομένης κτηνῶν, καταναλωθήσεσθε πάντες ὑπὸ πολεμίων·
καλάμης τε δίκην ξηρᾶς ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀφανισθήσεσθε τῶν ἐπιόντων ὑμῖν·
οὐδαμῶς ἀρκεῖν πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτῶν οἷοί τε ὄντες.
“ Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ κυρίου, πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία ,,. v. 11.
Εἶτα δὴ τετόλμηκας τοιαῦτα βουλεύσασθαι κατὰ τοῦ θεοῦ, καὶ δὴ καὶ διαπράξασθαι, ἐπελ-
θὼν τῇ πόλει τῇ τὸν ναὸν ἐχούσῃ τὸν θεῖον; οὕτω τε πρόχειρον ἐνόμισας αὐτὴν ἀνε-
λεῖν ὡς οὐθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ βοηθεῖσθαι δυναμένην; Τί οὖν; “ τάδε λέγει κύριος v. 12.
,, κατάρχων ὑδάτων πολλῶν ,,· ἄκουε τοίνυν ἅτινα ὑπὲρ τοῦ τολμήματος ἐκεί-
νου νῦν ἀποφαίνεται θεὸς ὁ πάντων κύριος τῶν κατὰ γῆν ἐθνῶν· τοῦτο γὰρ
λέγει τὸ ὑδάτων πολλῶν. “ Καὶ οὕτως διασταλήσονται ,,· ὡς γὰρ ἂν εἴ τις
φησὶν ὕδωρ ἐξ ὕδατος ἔν τινι τόπῳ συνεστὼς μετὰ πολλῆς διαστήσειεν τῆς εὐ-
μαρείας, οὕτω πάντων ὑμᾶς ἀφοριεῖ τῶν ἐθνῶν ὁ θεὸς παραδοὺς ἀπωλείᾳ. “ Καὶ
,, ἀκοὴ οὐκ ἐνακουσθήσεται ἔτι ,,· ὡς μηκέτι σου μὴ δὲ ἀκοὴν εἶναι τῆς παν-
τελῶς ἀπολωλότος. “ Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τῶν v. 13.

„ δεσμούς σου διαῤῥήξω „· πάντα γάρ σου τὰ σκῆπτρα, καὶ τὴν βασιλείαν
ἣν ἔχειν ἐδόκεις, συγκόψω· καὶ πᾶσαν τὴν δυναστείαν ἣν κατὰ τῶν ὑποχειρίων εἶ-
χες, ὥσπέρ τισι δεσμοῖς αὐτῶν τῇ ἐξουσίᾳ περιβάλλων τῇ οἰκείᾳ, παντελῶς
διατέμω, ἅτε μετὰ τῆς ἀπωλείας ἣν ὑπομένεις πάσης σου τῆς βασιλείας καὶ τοῦ
v. 14. κράτους καὶ τῆς ἐξουσίας ἣν καθ' ἑτέρων εἶχες ὡς εἰκὸς ἀφανιζομένης. “ Καὶ
„ ἐντελεῖται περὶ σοῦ κύριος „· ταῦτα γὰρ περὶ σοῦ γενέσθαι κεκέλευκεν ὁ
θεός. “ Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι „. Ἐπειδὴ οἱ ὑπὸ βασιλείας
ὄντες εἰώθασιν ἐπὶ τοὺς βασιλέας ἅπαντα ἀναφέρειν, καὶ ἐκ τῆς ἐκείνων καλεῖ-
σθαι προσηγορίας, ὡς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὄντες τὴν ἐκείνων, οὐκ ἔτι σου φη-
σὶν ἡ ὀνομασία οὐδαμοῦ φανήσεται παντελῶς ἀπολλυμένου. “ Ἐξ οἴκου θεοῦ
„ σου ἐξολοθρεύσω γλυπτὰ, καὶ χωνευτὰ θήσομαι ταφήν σου, ὅτι ἠτιμώ-
θης „. Συναφανιῶ γάρ σοι καὶ τὰ εἴδωλα, οἷς πολλὴν ἀπένεμες τὴν τιμὴν,
ἅπερ ὥσπέρ τις ταφή σοι γενήσεται συναπολλύμενα καὶ συναφανιζόμενα, καὶ
μονονουχὶ συνθαπτόμενα τῇ ἀτιμίᾳ τῇ σῇ.

ΚΕΦ. Β.

CAP. II. “ Διότι ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη πόδες εὐαγγελιζομένου καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰ-
v. 1. „ ρήνην „. Τότε δὴ φησὶν ἔσονται πολλοὶ οἱ ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀνατρέ-
χοντες καὶ τὴν ἀπώλειαν εὐαγγελιζόμενοι πᾶσι τὴν σὴν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν καθέξουσαν
αὐτοὺς εἰρήνην. “ Ἑόρταζε Ἰούδα τὰς ἑορτάς σου, ἀπόδος τῷ θεῷ τὰς εὐ-
„ χάς σου, διότι οὐ μὴ προσθῶσιν ἔτι τοῦ διελθεῖν εἰς παλαίωσιν „. Ἔσο
δὴ καὶ σὺ λοιπὸν ἐν ἡδοναῖς, καὶ τὰς καθηκούσας ἑορτάς τε καὶ εὐχὰς τῷ
θεῷ μετὰ πάσης ἐκπλήρου τῆς σπουδῆς πάνυ γε θαῤῥῶν· ὡς οὐκ ἂν ἐπέλ-
θοιεν ἔτι ἐπὶ τῷ τι διαφθεῖραι τῶν προσηκόντων ὑμῖν ἀπολωλότες ἅπαξ· διὸ
ἐπάγει· “ συντετέλεσται, ἐξῆρται „, ἠφάνισται γάρ φησιν ὁ ταῦτα τολμῶν.
v. 2. “ Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον αὐτοῦ ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως „. Θεία
γάρ τις ὀργὴ ὥσπερ ἐμφυσήματι τινὶ παντελῶς αὐτὸν ἔσβεσε καθ' ὑμῶν ἐξ-
απτόμενον· ὥστε σε μὴ δὲ μίαν θλῖψιν ἐντεῦθεν ὑποπτεύειν λοιπόν· ταῦτα
ὡς πρὸς τὸν Ἰούδαν εἰρηκὼς, ἑορτάζειν ὀφείλοντα ἐπὶ τῇ τοῦ τοιαῦτα τετολ-
μηκότος κατ' αὐτῶν ἀπωλείᾳ, τρέπει δὴ λοιπὸν πρὸς τοὺς Νινευΐτας τὸν λό-
γον. “ Σκόπευσον ὁδόν „· ὅρα δὴ φησὶ τοὺς ἐπιέναι σοι μέλλοντας. “ Κρά-
„ τησον ὀσφύος „· σύσφιξον πρὸς τοσαύτην ἔφοδον εἰ δύνῃ σαυτόν. “ Ἀνδρί-
„ σαι τῇ ἰσχύϊ σφόδρα „· νῦν σου τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐπίδειξαι δύναμιν·

« Διότι ἀπέστρεψεν κύριος τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραὴλ »· v. 3.
ἀλλὰ γὰρ οὐ δυνατόν σοι τὰ ἐπιγινόμενα κακὰ διαφυγεῖν, ἐπειδὴ ἃ πεποίηκας
εἰς τὸν Ἰσραὴλ, εἰς τὴν κεφαλὴν ἔστρεψε τὴν σὴν ὁ θεός· « διότι ἐκτινάσσοντες ἐξ-
ετίναξαν αὐτοὺς, καὶ τὰ κλήματα αὐτῶν διέφθειραν, ὅπλα δυναστείας αὐτοῦ v. 4.
ἐξ ἀνθρώπων »· τοσαύτη γὰρ ἔσται κατὰ σοῦ τῶν πολεμίων ἡ δύναμις, ὥστε
σε δίκην τῶν ἐκτιναττόντων ἐσθῆτα, τῆς ἀξίας ἀποβαλεῖν τῆς οἰκείας· ἀπολέ-
σαι τε ἅπαντας ἐφ' οἷς ὡς κεκυκλωκόσι σε καὶ περὶ τὴν θεραπείαν ἠσχολη-
μένοις τὴν σὴν μέγα ἐφρόνεις· καὶ συντόμως εἰπεῖν πᾶσαν σοῦ τὴν πολεμικὴν
ἐμπειρίαν καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἐξ ἁπάντων ἀπολέσουσι τῶν ἀνθρώπων· εἶτα
καὶ τὴν παλαιὰν αὐτῶν ἐντίθεται δύναμιν ἥπερ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσατο ὡς οὐ-
δὲν αὐτοὺς ὠφελήσουσαν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ. « Ἄνδρες δυνατοὶ ἐμπαίζον-
τες ἐν πυρί »· ὑμεῖς ἦτε φησὶν οἱ δι' ὑπερβολὴν ἰσχύος οὐδὲ πυρὸς κατα-
τολμᾶν ὀκνοῦντες. « Αἱ ἡνίαι τῶν ἁρμάτων αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἑτοιμασίας αὐτοῦ,
» καὶ οἱ ἱππεῖς θορυβηθήσονται ἐν ταῖς ὁδοῖς »· οἱ μέγα ἐφ' ἵπποις τε v. 5.
φρονοῦντες καὶ ἅρμασιν, ἃ δὴ πάντα νῦν ὑμῖν ἄχρηστα φανεῖται· ἐν γὰρ τῷ
καιρῷ καθ' ὃν παρεσκεύασται παρὰ θεοῦ τὰ τῆς τιμωρίας ὑμῖν, θόρυβος καὶ
τὰ ἅρματα καὶ τοὺς ἱππεῖς καθέξει, οὐθὲν ἐπιτελεῖν διὰ τὸ δέος τῶν πολε-
μίων οἵους τε ὄντας. « Συγχυθήσεται τὰ ἅρματα, καὶ συμπλακήσονται ἐν
ταῖς πλατείαις »· πρὸς φυγὴν γὰρ φησὶν ὁρμήσουσι πάντες· ὥστε ὑπὸ τῆς κατ-
εχούσης αὐτοὺς ἀπορίας ἀλλήλοις αὐτοὺς συμπλεκομένους πρὸ τῆς ἐφόδου τῶν
πολεμίων ἑαυτοὺς ἀπολλύειν. « Ἡ ὅρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρὸς, καὶ ὡς
ἀστραπαὶ διατρέχουσαι »· εἰρωνικῶς ἐπὶ διασυρμῷ τοῦτο λέγει· καί τοι γε
φησὶν οὐδὲν ἀστραπῶν καὶ πυρὸς διαλλάττειν ἐνομίζεσθε ἐκλάμποντες τε τοῖς
ὅπλοις καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐπιόντες τοῖς ἐναντίοις.

« Καὶ μνησθήσονται οἱ μεγιστᾶνες, καὶ φεύξονται ἡμέρας, καὶ κρατήσουσιν ἐν v. 6.
τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ ἑτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς
αὐτῶν· τὰ μὲν δὴ τῆς παρασκευῆς ὑμῖν ἐκείνης καὶ τῆς δυνάμεως περιττὰ γενήσεται
πάντα· τοῦ πολεμεῖν γὰρ ἀφέντες, φυγῆς λήψεσθε μνήμην· καὶ οὐδὲ ταύτῃ χρώμενοι
ῥᾳδίως· ἀλλὰ γὰρ μετὰ πολλῆς τῆς ἐκλύσεως ἐπὶ τῆς φυγῆς κεχρημένοι τῷ δρόμῳ
διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἐπικειμένου δέους τῶν πολεμίων ὑμῖν· ἀναδραμεῖσθε δὴ
λοιπὸν ἐπὶ τὰ τείχη, τὸν μὲν πόλεμον διὰ πολλὴν ἀπόγνωσιν ἀφέντες, τὴν
ἐξ ἐκείνων δὲ προσδοκῶντες ἕξειν ἀσφάλειαν, καὶ δὴ καὶ περὶ τὰς εἰωθυίας ἐπὶ
τῶν τειχῶν φυλακὰς πᾶσαν ἕξετε τὴν ἀσχολίαν· καὶ τὸ δὴ μεῖζον « πύλαι τῶν
πόλεων διηνοίχθησαν, καὶ τὰ βασίλεια διέπεσε, καὶ ἡ ὑπόστασις ἀπεκαλύφθη· v. 7.

καὶ αὕτη ἀνέβαινε, καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς ἤγοντο, καθὼς περιστεραὶ φθεγγόμεναι ἐν καρδίᾳ ἑαυτῶν „· ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ τῆς περὶ τὰ τείχη σπουδῆς ὄφελος τί γέγονεν ὑμῖν· κρατήσουσι γὰρ τῆς πόλεως οἱ πολέμιοι, καὶ διά γε τῶν πυλῶν μετὰ πολλῆς εἰσελεύσονται τῆς ἀδείας· τὰ βασίλεια τὲ παντελῶς ἀφανιοῦσι· πᾶσαν τέ σου τὴν ὕπαρξιν καὶ πάντας τοὺς προσόντας σοι θησαυροὺς δι' ἁρπαγῆς ποιησάμενοι, καταφανῆ πᾶσιν ἐργάσονται, καὶ τὰ πάλαι σοι διὰ πολλῆς τε ὄντα φυλακῆς καὶ κεκρύφθαι δοκοῦντα· καὶ αὐτὴ μὲν ἀναβήσῃ, πρὸς τὴν Νινευὴ γὰρ ὁ προφήτης φησὶν, ἀντὶ τοῦ ἀναβήσῃ τὸ ἀνέβαινεν εἰπὼν, καθὼς ἐναλλάττειν εἴωθε τὸν χρόνον· ἀναβήσῃ γάρ φησιν, ἐπὶ τῶν πολεμίων ἀγομένη βασιλέα ὡς αἰχμάλωτος οὖσα λοιπόν· καὶ πᾶσαι δέ σου αἱ ὑπήκοοι πόλεις τὲ καὶ χῶραι, δούλας γὰρ ταύτας ὀνομάζει, μακρὰ χαίρειν εἰποῦσαι τῇ προσούσῃ σοι πρότερον βασιλείᾳ, ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀχθήσονται πᾶσαι σὺν σοὶ κατ' ἔννοιαν περιστερᾶς δίκην τὰς ἑαυτῶν τὲ καὶ σοῦ στενάζουσαί τε καὶ ὀδυρόμεναι συμφοράς.

Εἶτα τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν αὐτῶν φησὶ, διαιρῶν εἰς ταῦτα τὸν λό-
γον· καὶ ποτὲ μὲν ἐν οἵοις ἐξετασθήσεται κακοῖς διδάσκων, ποτὲ δὲ τὴν
πάλαι προσοῦσαν αὐτοῖς ἐκτιθέμενος δυναστείαν· ὡς ἂν καὶ τούτῳ τὸ
συμβαῖνον αὐτῇ πάθος αὐξήσειεν, εἰ ἀπὸ τοιούτων εἰς τοιαῦτα ἀφικνεῖσθαι μέλ-
v. 8. λει. “ Καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα αὐτῆς· καὶ αὐτοὶ φεύ-
„ γοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων „· πάλαι μὲν γὰρ κολυμβή-
θρας μεγίστης διήλλαττον οὐδὲν ὑπερχεομένης τῷ ὕδατι πανταχόθεν, καὶ πολ-
λοὺς ἐν ἑαυτῇ τρεφούσης ἰχθύας· οὕτω πολλοῦ μὲν γέμουσα πλήθους οἰκείου·
πολλοὺς δὲ ἐκ τῶν πολέμων αἰχμαλώτους ἔχουσα παρ' ἑαυτῇ· νῦν γὰρ εἰς τοῦ-
το κατέστησαν ταλαιπωρίας, ὡς μὴ δὲ βραχύτατον στῆναι πρὸς τοὺς πολεμίους
δυνάμενοι πρὸς φυγὴν ἰδεῖν· εὑρίσκετο δὲ οὐδεὶς τοῖς τοσούτοις ἐφορῶν κακοῖς, ἤ
v. 9. τινα διόρθωσιν αὐτοῖς ἐπάγων. “ Διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυ-
σίον „· ἅπαντα δὴ λοιπὸν δι' ἁρπαγῆς οἱ πολέμιοι τὰ παρ' αὐτοῖς ἐποιοῦντο·
“ καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῆς „· ἀναρίθμητον τινὰ πλοῦτον αὐτῶν ἀφαιρού-
μενοι ὥσπερ ἐκοσμοῦντο τὸ πρόσθεν· “ βεβάρυνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκεύη αὐτῆς
τὰ ἐπιθυμητά „· πολλὴν γοῦν μάλιστα τὴν σπουδὴν ἐποιοῦντο τὰ δοκοῦντα τίμια εἶ-
ναι, καὶ ἃ μετὰ πολλῆς ἴσχον τῆς ἐπιθυμίας ἀφελέσθαι παρ' αὐτῶν· τὸ γὰρ βε-
βάρυνται ὅμοιόν ἐστι τῷ ἐν ταῖς Βασιλείαις, ἐβαρύνθη ὁ πόλεμος ἐπὶ Σαοὺλ,
ἵνα εἴπῃ ὅτι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐπέκειντο μάλιστα οἱ πολέμιοι· οὕτω κἀν-
ταῦθα τὸ βεβάρυνται λέγει, ἵνα εἴπῃ ὅτι πλείων περὶ ἐκεῖνα ἡ σπουδὴ τοῖς
πολεμίοις ἐγίγνετο.

“ Ἐκτιναγμὸς καὶ ἀνατιναγμὸς, ἐκβρασμὸς καὶ καρδίας θραυσμὸς, V. 10.
„ καὶ ὑπόλυσις γονάτων, καὶ ὠδῖνες ἐπὶ πᾶσαν ὀσφῦν, καὶ τὸ πρόσω-
„ πον αὐτῶν ὡς πρόσκαυμα χύτρας „· βούλεται εἰπεῖν ὅτι ποικίλοις ἐκ τῶν
πολεμίων περιελαθήσονται τοῖς κακοῖς ἐκτιναττόμενοί τε καὶ ἀνατιναττόμενοι καὶ
ἐκβραζόμενοι· ὡς παντελῶς μὲν αὐτοῖς τῆς διανοίας σβεσθῆναι τὸν λογισμόν·
ἐκλελυμένους δὲ ὑπὸ τοῦ δέους μὴ ἂν στῆναι δύνασθαι ῥᾳδίως ἐν ὀδύναις τε κοι-
ναῖς ἅπαντας εἶναι· καὶ συντόμως εἰπεῖν τοιούτους ἐκ τῆς τῶν κακῶν ἀπορίας
εἶναι, ὡς μηδὲν ἀπεοικέναι κεκαυμένης χύτρας ὑπὸ πυρός. Καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν
μνήμην ἄγων αὐτοὺς τῆς παλαιᾶς δυναστείας “ ποῦ ἐστι τὸ κατοικητήριον τῶν V. 11.
λεόντων καὶ ἡ νομὴ ἡ οὖσα τοῖς σκύμνοις; “ ἀλλὰ γὰρ οἴχεται μὲν τῶν λεόν-
των τὸ κατοικητήριον, οἴχεται δὲ αὐτῶν καὶ ἡ νομὴ πᾶσα· καὶ γὰρ σκύμνους τὸ
αὐτὸ λέγει, τουτέστι τοὺς λέοντας· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πάλαι μὲν οἱ τὴν
Νινευὴ κατοικοῦντες λεόντων δίκην ἦτε πᾶσι τοῖς λοιποῖς φοβεροὶ καὶ τὰ παν-
ταχόθεν ἐκ τῶν πολέμων λαμβάνοντες ἠθροίζετε παρ' ἑαυτοῖς· νῦν δὲ καὶ
Νινευὴ τὸ κατοικητήριον ὑμῶν οἴχεται καὶ πάντα σὺν αὐτῇ ὁπόσα τε ἠθροισ-
μένα παρ' ἑαυτοῖς τὸ πρότερον εἴχετε· “ ποῦ ἐπορεύθη λέων, τοῦ εἰσελθεῖν; „
σφόδρα διαπορητικῶς· ὡς γὰρ ἐν πολέμοις αὐτῶν πάντοτε ὄντων, καὶ ἀεί πη
τισὶν ἐπιόντων ὡς ἐπί τινα θήραν, ποῦ δὴ φησὶ νῦν ἀπελήλυθεν ὁ κρατῶν
ὑμῶν; ἐπὶ ποίαν ἀπελήλυθε θήραν; ἵνα εἴπῃ ὅτι πέπαυται τοῦ πολεμεῖν,
ἀπέθετο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τὴν πρόσθεν.

Διὸ ἐπάγει· “ ἐκεῖ σκύμνοι λεόντων, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν· λέων ἥρπασε τὰ V. 12.
„ ἱκανὰ τοῖς σκύμνοις αὐτοῦ, καὶ ἀπέπνιξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἔπλησε θήρας
„ νοσσιὰν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἁρπαγῆς „· πρότερον μὲν γὰρ λεόν-
των δίκην ἐπῄειτε πᾶσι, καὶ φόβος ὑμᾶς τοῦ τοιαῦτα ποιεῖν ἐπεῖχεν οὐδείς· δι' ἁρ-
παγῆς δὲ τὰ ἑτέρων ποιούμενοι, πλοῦτον ἑαυτοῖς συνελέγετε πλεῖστον, αὐτάρκη
καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν εἰς ἀπόλαυσιν, ἀναιροῦντές τε καὶ συμπνίγοντες ἑτέρους, ὥσ-
περ τινὰ θήραν τοῖς γεννήμασι συνελέγετε τοῖς οἰκείοις, ἐξ ἁρπαγῆς καὶ
παρανομίας τὸν πλοῦτον αὔξοντες τὸν οἰκεῖον. Τί οὖν; “ καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ V. 13.
„ λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ πλῆθός σου, καὶ τοὺς
„ λέοντάς σου καταφάγεται μάχαιρα· καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς γῆς τὴν θήραν
„ σου· καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἔτι τὰ ἔργα σου „· ὑπὲρ δὴ πάντων ἐκείνων
ἀποφήνεται κατὰ σοῦ νῦν ὁ θεὸς, ὅτι ἐν πυρὶ μὲν ἀναλωθήσεται καὶ στενο-
χωρίᾳ πλείστῃ τὸ πλῆθός σου· τοὺς δὲ ἐν σοὶ δοκοῦντας εἶναι δυνα-
τοὺς ἀνελοῦσιν οἱ πολέμιοι· ἀφανισθήσεται δὲ πάντα ὁπόσα συνέλεξας κα-

κῶς, ὡς πᾶσαν μέν σου καταλυθῆναι τὴν δύναμιν, ἀκουσθῆναι δὲ περὶ σοῦ
μηκέτι μηθὲν, ὥς τι πεποιηκότος καὶ ἀπολωλότος καθάπαξ.

ΚΕΦ. Γ.

CAP. Εἶτα τὴν τιμωρίαν εἰπὼν, ὀνειδίζει πάλιν τὴν κακίαν· " ὦ πόλις αἱ-
III. μάτων ὅλη ψευδὴς, ἀδικίας πλήρης ,,· πείσεσθε δὴ ταῦτα φησὶν, ὑπὲρ ὧν
v. 1. περὶ φόνους ἅπασαν εἴχετε τὴν σχολὴν, καὶ πολλοὺς ψεύδει τε καὶ ἀπάτῃ κε-
χρημένοι ἀδικεῖν ἐπειρᾶσθε τὰ ἀνήκεστα· οἷόν τι ὁ Ῥαψάκης ἐπὶ τῆς Ἱερου-
σαλὴμ ἐποίει ὑποσχέσεσιν ἀγαθῶν αὐτοὺς ἐξαγαγεῖν βουλόμενος. " Οὐ ψη-
λαφηθήσεται θήρα ,,· ἵνα εἴπῃ ὅτι οὐκέτι θήρας ἕξεις καιρὸν καὶ πολλὰ ζη-
τήσας οὐκ ἰσχύσεις τι διαπράξασθαι· τοιοῦτον ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ τῶν ἐπιμε-
v. 2. λῶς τι ψηλαφίᾳ ζητούντων εἰρηκώς· διὰ τί; " φωνὴ μαστίγων, καὶ φωνὴ σεισ-
v. 3. ,, μοῦ τροχῶν, καὶ ἅρματος ἀναβράσσοντος, ἱππέως ἐλαύνοντος, καὶ στιλβού-
,, σης ῥομφαίας, καὶ ἐξαστραπτόντων ὅπλων, καὶ πλήθους τραυματιῶν, καὶ βα-
,, ρείας πτώσεως ,,· ταῦτα γὰρ ὑμᾶς ἀντὶ ἐκείνων διαδέξεται φησὶ, μάστιγες,
καὶ κτύπος τροχῶν, καὶ ἵππων ἐλασία, καὶ ἁρμάτων θόρυβος πολὺς, καὶ ἱπ-
πέων δίωξις, καὶ ξίφη μετὰ τῶν λοιπῶν ὅπλων φοβερὰ καὶ ἰδεῖν τῇ λαμπρότητι
τῇ οἰκείᾳ· ἀφ' ὧν δὴ πολλοὶ μὲν πληγήσονται, πολὺς δὲ θάνατος ἔσται τῶν
ἀναιρημένων. " Καὶ οὐκ ἦν τοῖς ἔθνεσιν αὐτῆς ,,· καὶ οὐδὲ στήσεται τοῖς ὑπη-
κόοις αὐτῆς τὰ κακὰ, ἀλλ' ἀεί τι τὸ πρῶτον ἕτερον διαδέξεται κακόν. " Καὶ
ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἀπὸ πλήθους πορνείας ,,· πολλῶν δέ
φησιν ἀναιρουμένων, εἰς ὀλιγίστους ἄγαν αὐτῶν ὁ ἀριθμὸς περιστήσεται· τοῦ-
το γὰρ λέγει τὸ ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν, ἵνα εἴπῃ ὅτι ὀλίγα πε-
ριλειφθήσεται σώματα· καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, ἀπὸ πλήθους πορνείας· ταῦτα
γὰρ πείσονται φησὶν ὑπὲρ ὧν πλεῖστον ὅσον ἐξετράπησαν τοῦ θεοῦ· καὶ τουτὶ
πράττειν ἄξιον τῶν δοκούντων αὐτῷ.

v. 4. Εἶτα ὀνειδίζων ἐπάγει· " πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις ἡγουμένη φαρ-
,, μάκων ,,· σὺ δὴ φησὶν ἦσθα ἡ τοῦ προσήκοντος ἐκτετραμμένη, εὐ-
πρεπὴς μὲν ἑαυτῇ φαινομένη διὰ τὴν περιοῦσαν δυναστείαν, ἐπίχαρις δὲ
διὰ τοὺς ταύτης ἕνεκεν σε θεραπεύειν ἐσπουδακότας, καὶ δὴ καὶ πάντων
ἔξαρχος τῶν τῆς ἀσεβείας ἐθῶν ἑτέροις ἐγίγνου. " Ἡ πωλοῦσα ἔθνη ἐν τῇ
πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυλὰς ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς ,,· ὁλόκληρα γὰρ ἔθνη καὶ
φυλὰς ὅλας τῇ ἐξουσίᾳ κατακεχρημένη τῇ οἰκείᾳ, εἰς τὴν αὐτήν σοι συμμε-

τῆς ἀσέβειαν, καὶ πᾶσαν δὴ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδήν. " Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ v. 5.
„ σὲ λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ· καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου
„ ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου· καὶ δείξω ἔθνεσιν τὴν αἰσχύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν
„ ἀτιμίαν σου, καὶ ἐπιῤῥίψω ἐπὶ σὲ βδελυγμὸν, καὶ τὰς ἀκαθαρσίας σου· καθί- v. 6.
„ σομαί σε εἰς παράδειγμα „· τοιγαροῦν ἐγώ σοι, φησὶν ὁ θεὸς, ἀνάλογον
τῆς τοιαύταις ἀτοπίαις ἐπάξω τὴν τιμωρίαν· περιβαλῶ γάρ σε φησὶν αἰσχύνῃ
παντοίᾳ, ὥσπερ ἂν εἴτις αἰκίζεσθαι τινὰ μέλλων, ἀφελὼν τὴν ἐσθῆτα ἐπὶ τὸ πρό-
σωπον ἑλκύσειεν ἅπασαν, ὡς αἰσχρὰν μὲν εἶναι τῆς γυμνώσεως τὴν θέαν, πι-
κρὰν δὲ τοῦ αἰκισμοῦ τὴν προσδοκίαν· περιβεβλημένος δὲ τῇ ἐσθῆτι τὸ πρόσω-
πον μὴ δὲ διορᾶν τὰ προκείμενα δύνασθαι· οὕτω δὴ φησὶν ἅπαντά σου τὸν
κόσμον ἀφελὼν, εἰς ἀτιμίαν καταστήσας τὴν ἐσχάτην, τῇ τῶν πολεμίων ἐκδώ-
σω τιμωρίᾳ· ὥστε πᾶσι μὲν τοῖς ἁπανταχοῦ περιφανῆ σου τὴν αἰσχύνην καὶ
τὴν ἀτιμίαν γενέσθαι βδελυκτὴν δέ σε καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς ἅπασι φαίνεσθαι μόνης,
ὑπὲρ ὧν εἰς τοσαύτην εὐτέλειαν κατενήνεξαι· πάτημά τε γεγονυῖα πάντων καὶ
παράδειγμα τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας ἀποδειχθεῖσα τῇ ὑπερβολῇ τῶν κακῶν. " Καὶ v. 7.
„ ἔσται πᾶς ὁ ὁρῶν σε, καταβήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐρεῖ, δειλαία Νινευὴ τίς
„ στενάξει ἐπ' αὐτὴν, πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ „; οἱ δὴ ταῦτα λοι-
πὸν ὁρῶντες, καὶ τὴν προσοῦσαν σοι πρόσθεν εὐπραγίαν εἰδότες σαφῶς, ἀποστάν-
τες τῆς ὑπολήψεως ἐκείνης ἧς εἶχον περὶ σοῦ εἰς ἔλεον, τὸ κατὰ σοῦ μεταστήσου-
σι μῖσος· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ καταβήσεται ἀπὸ σοῦ, ὥστε καὶ ἐλεεῖν σε τῶν κατ-
εσχόντων κακῶν, συλλογιζομένους ὡς οὔτε δυνατὸν τινὰ ἐπαξίως ὀδύρασθαι τὴν
ἐπιγεγονυῖαν σοι συμφορὰν, ἀλλ' οὐδὲ παράκλησιν τινὰ καὶ θεραπείαν εὑρεθῆ-
ναι οἷόν τε τῶν τοσούτων κακῶν.

" Ἅρμοσαι χορδὴν, ἑτοίμασαι μερὶς Ἀμμὼν, κατοικοῦσα ἐν πο- v. 8.
„ ταμοῖς, ὕδωρ κύκλῳ αὐτῆς· ἡ σὴ ἀρχὴ θάλασσα καὶ ὕδωρ τὰ τεί-
„ χη αὐτῆς „. Τινὲς Ἀμμὼν ἔφασαν ἐνταῦθα λέγεσθαι τὴν ὀνομαζομένην
νῦν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου· καί τοι γε δῆλον ὅτι ἐγγύς που
μετὰ τετρακόσια ἔτη τῆς προφητείας ταύτης Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Μακεδονίας γε-
γονε βασιλεὺς, ὃς σὺν πολλοῖς ἑτέροις κατεσχηκὼς τῆς Αἰγύπτου, ἐπώνυμον
ἑαυτῷ τὴν Ἀλεξάνδρειαν πεποίηκεν· εἰ μὴ ἄρα τίς ἐκεῖνο λέγοι ὅτι καὶ πρὸ
τούτου πόλις ἦν αὐτόθι Ἀμμὼν λεγομένη, περὶ ἧς τὰ νῦν ὁ προφήτης φησίν·
ἀλλὰ γὰρ, ὃ πολλάκις ἔφην, περιττὴν εἶναι τῶν τοιούτων ἡγοῦμαι τὴν ἀκρι-
βολογίαν, ὁπότ' ἂν μηδὲν εἰς φανέρωσιν τῆς προκειμένης συντελῇ διανοίας· ὥσ-
τε καὶ ἐπίδειξιν τινὰ κενὴν εἶναι τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀκριβολογίαν, ἵνα δὴ δο-

κῶσι τοὺς ἀδηλοτέρους τῆς ὀνομασίας ἑρμηνεύειν τόπους· μυθωδέστερον δὲ ἔτι τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον ὅτι τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν ἀπώλειαν ὁ προφήτης λέγει· ὡς ἂν δείξειεν ὅτι μηδὲν θαυμαστὸν εἰ καὶ περὶ τὴν Νινευὴ τι γέγονε τοιοῦτο· οὐ γὰρ ψυχαγωγεῖν ἐν τοῖς λόγοις ὁ προφήτης πειρᾶται τὴν Νινευή· ψυχαγωγίας δὲ ἦν τὸ ἑτέρων συμφορᾶς μεμνῆσθαι, ὡς ἂν ἐκ ταύτης ὁ πεπονθὼς παρακαλοῖτο· εἰώθαμεν γοῦν ἀεὶ τοὺς πενθοῦντας τῇ μνήμῃ παρακαλεῖν τῶν ὁμοίων, ὡς ἂν μὴ ἄγαν ἀθυμοῖεν, καινόν τι τὰ κατ' αὐτοὺς νομίζοντες εἶναι· τοὐναντίον μὲν οὖν διὰ πάντων δῆλος ἐστιν ὁ προφήτης τῇ μηνύσει τῶν προσεσομένων τῇ Νινευὴ κακῶν, τὴν παλαιὰν αὐτῆς συνάπτων εὐπραγίαν, ἀφ' ἧς δὴ μάλιστα τὸ συμβαῖνον αὐτῇ κακὸν αὐξάνεσθαι ἔμελλεν· ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ἐκ περιουσίας εἰρήσθω· ὁ δὲ νοῦς τῶν ῥητῶν οὗτός ἐστιν· εἰσελήλυθεν ἄχρι τῆς Αἰγύπτου ὁ ἀσσύριος, πλεῖστα καὶ τοὺς αὐτόθι διατιθεὶς κακά· ὥστε καὶ τοὺς ἐκπεφευγότας τῶν ἰσραηλιτῶν καὶ αὐτόθι διάγοντας μεγίσταις περιβαλεῖν συμφοραῖς, ὡς ὁ προφήτης δείκνυσιν Ὠσηὲ, διὰ τοῦτο ἰδοὺ πορεύσονται ἐκ ταλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς· δηλοῖ δὲ ἅπερ ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων εἰσεληλυθότων εἰς τὴν Αἴγυπτον πάσχειν ἔμελλον οἱ ἐπ' αὐτὴν καταπεφευγότες τῶν ἰσραηλιτῶν· ὥσπερ τοίνυν ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὰ καταληψόμενα τοὺς ἀσσυρίους λέγων κακὰ, ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ἀπέστρεψε τὸν λόγον ἑορτάζειν αὐτῷ κελεύων ὡς ἐν εἰρήνῃ καθεστῶτι λοιπὸν, τῷ τὸν ἐπεληλυθότα αὐτῇ πολέμιον ἀνῃρῆσθαι· οὕτω κἀνταῦθα ἐπὶ τὴν Ἀμμὼν πόλιν οὖσαν τῆς Αἰγύπτου τρέπει τὸν λόγον καὶ φησίν· “ἀνάλαβε κιθάραν καὶ μετὰ „ πολλῆς τῆς ἡδονῆς παρασκεύασαι διὰ ταύτης τὴν μὲν ᾠδὴν τὴν ἀπώλειαν σοῦ δὲ τὴν εἰρήνην· ἡ πανταχόθεν ὕδατι περιβεβλημένη θαλάττῃ τε ὠχυρωμένη καὶ ποταμοῖς, ὄνησαι ἐκ τούτων οὐδὲν ἐπεληλυθότος τοῦ ἀσσυρίου· νῦν μέν τοι γε πᾶσα τῆς ἐκείνου κακίας λέλυταί σοι ἡ ὑπόνοια· εἶτα ἐπάγει.

v. 9. “ Αἰθιοπία ἡ ἰσχὺς αὐτῆς καὶ Αἴγυπτος, καὶ οὐκέτι πέρας τῆς φυγῆς σου·
„ Φοὺτ καὶ λίβυες ἐγένοντο βοηθοὶ αὐτῆς· καὶ αὐτὴ εἰς μετοικεσίαν πορεύσεται
v. 10. „ αἰχμάλωτος, καὶ τὰ νήπια αὐτῆς ἐδαφιοῦσιν ἐπ' ἀρχαῖς τῶν ὁδῶν αὐτῆς „.
Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι φησὶν αἰθίοπες τὲ καὶ λίβυες καὶ πάντες δὴ ὧν πεποίημαι μνήμην συμμαχίαν ἔθεντο πρὸς σὲ ἐν ἁπάσαις βοηθεῖν ἐπαγγελλόμενοί σοι ταῖς ἀνάγκαις· ὠφέλησαι δὲ οὐδὲ ἀπὸ τούτων οὐδὲν, ἀλλὰ φυγήν τε ἀσχολουμένη καὶ αἰχμάλωτος τῶν τῶν πολεμίων ἀπαγομένη χερσὶν, οἳ οὐδὲ τῶν νηπίων τῶν παρὰ σοὶ φειδὼ ποιησάμενοι ἐρρίφασιν αὐτὰ νεκρὰ κατὰ πᾶσαν ὁδὸν πολυτρόποις ὑποβαλόντες σφαγαῖς· εὔδηλον δὲ ὅτι αἰθίοπας οὐ τοὺς πόρρω που ἀπῳκισ-

μένως φησὶν, ἀλλὰ τῶν ὅσης ὁμόρους εἶναι συνέβαινεν αἰγυπτίοις. “ Καὶ ἐπὶ
„ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς βαλοῦσιν κλήρους, καὶ πάντες οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς
„ δεθήσονται χειροπέδαις „· ἅπαντα μὲν γὰρ τὰ ἀγαθά σοι τίμια ἀφελόντες οἱ
πολέμιοι διενείμαντο κλήροις· καὶ τῶν μέγα δὲ τῶν ἐν σοὶ δύνασθαι νομιζομέ-
νους χειροπέδαις ἐμβαλόντες ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν εἷλκον· “ καὶ σὺ μεθυσθή- v. 11.
σῃ „· ἐπειδὴ τὸν οἶνον ἐπὶ τιμωρίας λαμβάνειν εἴωθε, βαρυτάτην φησὶν ὑπο-
μένεις τὴν τιμωρίαν· ὥστε δίκην μεθύοντος τῇδε κἀκεῖσε περιαντλεῖσθαι τοῖς
κακοῖς· “ καὶ ἔσῃ παρεωραμένη „· λόγος δὲ οὐδενὶ γενήσεται τοῦ κατὰ σέ. “ Καὶ
σὺ ζητήσεις σεαυτῇ στάσιν ἐξ ἐχθρῶν σου „· ἐπιθυμήσεις γὰρ τινὰ ἄνεσιν τῶν
κακῶν λαβεῖν, ὁπόσα δή σοι ἀγαθὰ τῶν πολεμίων κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐπά-
γεσθαι μέλλει· “ πάντα τὰ ὀχυρώματά σου ὡς σύ „· καταλυθήσεται γὰρ παρα- v. 12.
πλησίως σοι πάντα ὁπόσα δὴ πρὸς ἀσφάλειαν οἰκείαν πρότερον εἶχες. “ Καὶ
„ σκοποὺς ἔχουσαι ἐὰν σαλευθῶσι, καὶ πεσοῦνται εἰς στόμα ἐσθίοντος „· πειρά-
σῃ δὴ διὰ πολλῶν ἀποσκοπεῖν τὰ ἐσόμενα ἐπειδὰν τῆς παρουσίας τῶν πολε-
μίων δέξῃ τὴν ἀκοήν· οἱ γὰρ ὀνήσουσί σε οὐδέν· ἐκτραπέντες γὰρ τῶν ἐντεταλμένων
πεσοῦνται ὑπὸ τοῖς πολεμίοις.

“ Ἰδοὺ λαός σου ὡς γυναῖκες ἐν σοί· τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνοιγόμεναι v. 13.
ἀνοιχθήσονται πύλαι τῆς γῆς σου, καὶ καταφάγεται πῦρ τοὺς μοχλούς
σου „· πάντες σου φησὶν οἱ κατὰ την πόλιν ὑπήκοοι γυναικῶν δίκην ἐν
ὀλολυγαῖς γενήσονται καὶ δέει· ἐπειδὰν τὰς μὲν πύλας ὑπὸ τῶν πο-
λεμίων ἴδωσιν ἀνοιγείσας· κεκρατημένην γὰρ ὑπ' αὐτῶν τὴν πόλιν πάσης τῆς
πρότερον αὐτῇ δοκούσης ἀσφαλείας προσεῖναι ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀθρόον ἀναλω-
θείσης. “ Ὕδωρ περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῇ, καὶ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμά- v. 14.
των σου „. Πολλοῖς ἔθος ἐστὶ πρὸ τῶν τειχῶν τάφρους ἐργάζεσθαι μεγίστας
καὶ πληροῦν ταύτας ὕδατος, ὡς μὴ ῥᾳδίαν ἐπὶ τὰ τείχη τοῖς πολεμίοις εἶ-
ναι τὴν διάβασιν· τοῦτο οὖν λέγει κἀνταῦθα· ὅτι ἐφέλκυσαι τὴν ἐκ τοῦ ὕδατος
βοήθειαν, καὶ περίβαλε τούτῳ τὸ τεῖχος τὸ οἰκεῖον, καὶ πάντων τῶν εἰς ἀσ-
φάλειαν σοι κατεσκευάσθαι δοκούντων πολλὴν ποίησαι τὴν ἐπιμέλειαν, εἴ που
τί ἐκ τούτων ὄφελος δέξαιο· λέγει δὲ αὐτὰ εἰρωνικῶς διασύρων ὡς οὐδενὶ βοη-
θεῖσθαι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν οἵων τε ὄντων. Ἐπάγει γοῦν “ ἔμβηθι εἰς πη-
„ λὸν, καὶ συμπατήθητι ἐν ἀχύροις· κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθον· ἐκεῖ κατα- v. 15.
„ φάγεταί σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε μάχαιρα· καὶ καταφάγεταί σε ὡς ἀκρίς. καὶ
„ βαρυνθήσῃ ὡς βροῦχος· ἐπλήθυνας ἐμπορίας σου ὑπὲρ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ „· v. 16.
ἀλλ' οὐδὲν ἔσται σοι πρὸς σωτηρίαν μηχάνημα τότε· τοὐναντίον μὲν οὖν ὥσ-
περ εἰς τινα πηλὸν ἐμπέσῃ, τὸ μέγεθος τῶν κακῶν δίκην ἀχύρων ἐμποιήσει

πλίνθον συμπατούμενον τὲ καὶ συναναφυρόμενον τῷ πηλῷ ἐν ἅπασι τοῖς τό-
τε φυρομένοις κακοῖς καὶ αὐτός· ἀναλώσει μὲν γάρ σε δίκην πυρὸς ὁ πολέμιος·
ἀφανισθήσῃ δὲ σφαγαῖς ποικίλαις· βρούχου τὲ καὶ ἀκρίδος δίκην ἐπελεύσεταί
σοι τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος, καταναλίσκοντές σε καὶ βαρεῖαν ἐξεργαζόμενοί
σοι τῶν κακῶν τὴν πεῖραν· ἄπρακτος δέ σοι πᾶς ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος γενή-
σεται, ὃν συνέλεξας ὡσπερεὶ τοῖς ἄστροις ἁμιλλώμενος τοῦ οὐρανοῦ.
v. 17. “ Βροῦχος ὥρμησε καὶ ἐξεπετάσθη, ἐξήλατο ὡς ἀττέλαβος ὁ σύμμικτός
„ σου, ὡς ἀκρὶς ἐπιβεβηκυῖα ἐπὶ φραγμὸν ἐν ἡμέρᾳ πάγου· ὁ ἥλιος ἀνέτειλε καὶ
„ ἀφήλατο, καὶ οὐκ ἐγνώσθη ὁ τόπος αὐτῆς „· πάντες φησὶν οἱ ὑπήκοοί σου
οὓς πολλαχόθεν συνήγαγες αὔξων ὡς ᾤου τὴν δύναμιν ἑαυτῷ· τοῦτο γὰρ λέγει
σύμμικτον· ὥσπερ τίς βροῦχος ἀπέπτη σου παντελῶς, καὶ ἐξεπήδησεν ἀττε-
λάβου δίκην· ἐμιμήσατό τε ἀκρίδα ἐν πάγῳ, ἐπιβεβηκυῖαν φραγμῷ, ἣ ἀκίνη-
τος ἐκ τῆς κρίους ἐπὶ τῆς στάσεως μένουσα τῆς οἰκείας, ἡλίου φανέντος τὲ καὶ
διαλύσαντος τὸν πάγον, ἀθρόον τῆς πτήσεως τῆς οἰκείας ἀπειληφυῖα τὴν δύναμιν
ἀφίπταται, οὐδὲν ἴχνος τῆς στάσεως αὐτῆς καταλιποῦσα τῆς πρότερον· οὕτω
γὰρ φησὶ καὶ οὗτοι πρότερον μὲν ὑπὸ σοὶ καθεστήκεσαν τῷ δέει· καταλαβούσης
δέ σε τῆς συμφορᾶς, ὥσπερ ἐν ἐλευθερίᾳ τινὶ γεγονότες, τὴν ἐκ σοῦ χωρισμὸν
ἀγαπήσουσιν ἅπαντες. Εἶτα θρηνητικῶς ἐφ' ἅπασιν ὁ προφήτης λέγει “ οὐαὶ
v. 18. αὐτοῖς· ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου· βασιλεὺς ἀσσύριος ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας
σου „· θρήνων φησὶν ἄξιοι πάντες ὑμεῖς· οἱ μὲν γὰρ ἡγούμενοι ὥσπερ ὕπνῳ
τινὶ τῇ τιμωρίᾳ κατενεχθέντες πεπτώκασι· τοιοῦτον δὲ ἔστι καὶ τὸ παρὰ τῷ
μακαρίῳ Δαβίδ, ἐνύσταξαν οἱ ἐπιβεβηκότες ἵππους· ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ ὑμέτερος
ἀπωλείᾳ παραδοθεὶς συναπώλεσεν ἑαυτῷ πάντας τοὺς παρ' αὐτῷ δυναστεύον-
τας πρότερον. “ Ἀπῆρεν ὁ λαός σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος „·
πρὸς φυγὴν ἅπαντες εἶδον λοιπὸν, ἐπεὶ μηδεὶς ἦν ὁ βοηθεῖν δυνάμενος τοῖς
v. 19. παροῦσι κακοῖς. “ Οὐκ ἔστιν ἴασις τῆς συντριβῆς· πᾶσα γὰρ θεραπεία τὲ καὶ
διόρθωσις τῶν σῶν ἀφῄρηται κακῶν. “ Ἐφλέγμανεν ἡ πληγή σου „· ηὔξηθη
γάρ σου τὸ κακὸν, ὥστε καὶ μένειν ἀνίατον. “ Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγ-
„ γελίαν σου κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σὲ, διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἐπῆλθεν ἡ κακία σου
„ διὰ παντός; „ ἀλλὰ γὰρ οἱ πανταχοῦ τῶν παρὰ σοὶ κακῶν δεξάμενοι τὴν ἀκοὴν
ἡσθήσονται, τῷ κρότῳ τῶν χειρῶν τῶν οἰκείων ἐπιδεικνύμενοι τῆς σῆς ἀπωλείας τὴν
ἡδονήν· ἐπειδὴ γὰρ κοινὸν πρὸς ἅπαντας ἦρου τὸν πόλεμον, καὶ πάντα ὃν τινα
οὖν βλάπτειν καὶ κακοῦν κατὰ τὴν δύναμιν ἔσπευδες τὴν οἰκείαν, διὰ τοῦτο κοινὴν
ἅπασιν ἡδονὴν ἐκ τῆς ἀπωλείας γενέσθαι συνέβη τῆς σῆς.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΜΒΑΚΟΥΜ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ἤδη τοῦ ἀσσυρίου τοὺς μὲν τῶν δέκα φυλῶν αἰχμαλώτους εἰς τὴν οἰκείαν ἀπαγαγόντος χώραν, ἐπεληλυθότος δὲ τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν φοβερὰν ἐκείνην διὰ τοῦ ἀγγέλου πληγὴν δεξαμένου, μετὰ πολλῆς ὡς εἰκὸς ἐντεῦθεν τῆς ἀτιμίας ὑποστρέψαντος εἰς τὰ οἰκεῖα, ὁ μακάριος Ἀμβακοὺμ ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας τὴν προφητείαν ποιεῖται ταύτην, εἰς δύο μερίζων τὸν λόγον, εἴς τε τὴν αἰτίασιν τῶν ἐν τῷ λαῷ δυναστευόντων τε καὶ κρινόντων, οἳ πολλαῖς καὶ διαφόροις ταλαιπωρίαις τοὺς πένητας περιέβαλλον, ὑπὲρ ὧν δὴ μάλιστα ἐπαχθήσεσθαι τὰ παρὰ τῶν βαβυλωνίων αὐτοῖς μνημονεύει κακά· καὶ εἰς τὴν αὐτῶν τῶν βαβυλωνίων κατηγορίαν ὡς κεκρατηκότων μὲν τῆς Ἱερουσαλὴμ, οὐκ εἰς δέον δὲ τῷ κράτει χρησαμένων, πολλὴν δὲ τὴν ἀμετρίαν τῆς ὠμότητος κατ' αὐτῶν ἐπιδεδειγμένων· ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τούτους τιμωρηθήσεσθαι λέγει· ὥστε κατά γε τὴν διαίρεσιν ταύτην ἐοικέναι τῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ δοκεῖν αὐτοῦ τὴν προφητείαν, ὃς ἐπὶ μὲν εἷς τῷ ἀριθμῷ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκφωνήσεως, δύο δὲ ἐπὶ τῆς ἑβραίων γλώττης ἰδίαν ἑκατέρου τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντος· ὡς τοῦ μὲν προτέρου ἀρχὴν μὲν εἶναι τὸ, ἐξομολογήσομαί σοι κύριε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου· πέρας δὲ τὸ, κατάστησον κύριε νομοθέτην αὐτοῖς, γνώτωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποί εἰσι· τοῦ δευτέρου δὲ ἀρχὴν μὲν τὸ, ἵνα τί κύριε ἀφέστηκας μακρόθεν; ὑπερορᾷς ἐν εὐκαιρίαις ἐν θλίψεσι; τέλος δὲ τὸ, ἑτοιμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν, προσέσχε τὸ οὖς σου, κρῖναι ὀρφανῷ καὶ ταπεινῷ, ἵνα μὴ προσθῇ ἔτι τοῦ μεγαλαυχεῖν ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς. Τούτων δὲ ἐν μὲν τοῖς προτέροις τοὺς ἀλλοτρίους αἰτιᾶται, λέγω δὲ τοὺς περιοίκους, ὡς πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν ὠμότητι χρησαμένους, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπῆχθαι λέγει παρὰ τοῦ θεοῦ· ἐν δὲ τοῖς δευτέροις, τοὺς ἐν τῷ λαῷ τῷ τε πλούτῳ καὶ τῇ δυναστείᾳ ἐπ' ἀδικίαν καὶ βλάβην καὶ ἐπήρειαν τῶν πενήτων κεχρημένους, οὓς καὶ αὐτοὺς οὐκ ἔξω τιμωρίας ἔσεσθαι φησί. Τοιοῦτο γάρ τι καὶ νῦν ὁ μακάριος Ἀμβακοὺμ ὁ προφήτης ποιεῖ, μερίζων τὸν λόγον εἴς τε τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐπ' ἀδικίᾳ τῶν πενήτων τῇ προσούσῃ κεχρημένους δυναστείᾳ· τούτους γὰρ ἐν τοῖς προτέροις αἰτιασάμενος, λέγει καὶ τὴν ἐπαγομένην αὐτοῖς ὑπὲρ τούτου τιμωρίαν καὶ εἰς τοὺς βαβυλωνίους, ὧν καὶ αὐτῶν πλεῖστα ὅσα διατεθεικότων κακὰ τὸν λαὸν τὴν ἐπαχθησομένην ὕστερον τιμωρίαν μηνύει· ἀλλὰ γὰρ τοιαύτης τι-

νὸς οὔσης τῆς ὑποθέσεως τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων, τὰ κατὰ μέρος σκοπητέον λοιπόν· πρόκειται μὲν οὖν ἡ εἰωθυῖα προγραφὴ τοῦ βιβλίου τὸ λῆμμα ὃ εἶδεν Ἀμβακοὺμ ὁ προφήτης· ἄρχεται δὲ οὕτως.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I.
V. 1. 2. „ Ἕως τίνος κύριε κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃς; βοήσομαι πρὸς „ σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ μὴ σώσῃς „; Οὐχ ὡς αἰτίασιν τινὰ τῷ θεῷ προσάγων ὁ προφήτης ταῦτα φησὶν, ἀλλὰ καθὼς ἔθος αὐτοῖς ἐπὶ τῶν τινὰ διαπόρησιν ἐχόντων, ἢ καὶ ἀγανάκτησιν κινούντων δικαίαν κατὰ τῶν ποιούντων ἐν αἰτιατικῷ λέγειν σχήματι τῶν πραττομένων τὴν ἀτοπίαν· οὕτω κἀνθάδε φησίν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ τὸ, ἵνα τί κύριε ἀφέστηκας μακρόθεν, ὑπερορᾷς ἐν εὐκαιρίαις ἐν θλίψεσιν; ἐν τῷ ὑπερηφανεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ ἐμπυρίζεται ὁ πτωχὸς, καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ γὰρ τὸν Θεὸν αἰτιώμενος ταῦτα λέγει, ἀγανακτῶν δὲ κατὰ τῶν τοιαῦτα ποιούντων, καὶ τινὰ τρόπον διαπορῶν, ἀνθ' ὅτου μὴ δίκας διδόασιν ὀξέως· οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ· ἵνα τί ὁ Θεὸς ἀπώσω εἰς τέλος, ὠργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα νομῆς σου; διαπορῶν γὰρ ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν γεγονότων εἰς τὸν λαὸν, κἀνταῦθα φησί· καὶ πολλὰ δὲ τοιαῦτα εὕροι τίς ἄν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας φησὶ, τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται, εὐθήνησαν πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήματα; οὐδὲ γὰρ οὐδ' οὗτος τὸν Θεὸν αἰτιώμενος λέγει, ἀγανακτῶν δὲ ἐφ' οἷς ἔπραττον ὅτι μὴ διδόασι δίκας· ἐπείπερ οἱ προφῆται πάντες ὁμοίως ἦσαν πεπεισμένοι· ἐκεῖνο δὴ τὸ παρὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ λεγόμενον, κύριε ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν, ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ, τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή· ἅπερ οὖν ἔφη καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐκπληττόμενος τοῦ Θεοῦ ὡς ἀμέτρητον οὖσαν καὶ τοῦ δικαίου τὴν φροντίδα ὅτι πολλήν γε ποιεῖται ταύτην· ἀνέφικτον δὲ εἶναι λέγων τοῦ Θεοῦ τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν κρίσιν καθ' ἣν οὐκ ὀξείας ἐπάγει τοῖς πταίουσι τὰς τιμωρίας, ἀναβάλλεται δὲ αὐτὰς πολλάκις, καί τοι γε ἐν ἀνθρώποις πολλῶν πασχόντων κακῶς· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ προφήτης ἐνταῦθα φησὶν, ἀγανακτῶν ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ τῶν ἐν τῷ λαῷ δυναστευόντων, καὶ πολλήν τινα καὶ πολύτροπον τοῖς πένησι τὴν ἐπήρειαν ἐπαγόντων· καὶ σφόδρα μὲν εἰδὼς, ὡς τιμωρίας ἄξια τὰ πραττόμενα, ἀθυμῶν δὲ ὅτι τὴν τιμωρίαν ἀναβαλλομένου τοῦ Θεοῦ. πολλή τίς ἡ κατὰ τῶν πενήτων γίνεται ἀδικία· διὰ τοῦτο ὡς ἂν πολλάκις αἰτήσας τοῦ Θεοῦ τὴν τιμωρίαν ἐπιν-

χθῆναι τοῖς οὕτω διαπραττομένοις κακῶς, ἀνύσας ἢ πλέον οὐδὲν, ἕως τίνος
φησὶ κύριε κεκράξομαι καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃς, βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος
καὶ οὐ μὴ σώσῃς; ἀναλαβὼν γὰρ τὸ τῶν ἀδικουμένων πρόσωπον οὕτω φησὶν, ὅτι
ἄχρι τίνος ἐν ταλαιπωρίαις πολλαῖς ἐξεταζόμενος βοῶ μὲν αἰτῶν τὴν σὴν
βοήθειαν, οὐ τυγχάνω δὲ ταύτης.

“ Ἵνα τί μοι ἔδειξας κόπους καὶ πόνους ἐπιβλέπειν ἐπὶ ταλαι- v. 3.
„ πωρίαν καὶ ἀσέβειαν; „ Οὐδὲν γοῦν ἕτερον καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁρῶ,
ἀλλ' ἢ πόνον καὶ συντριβὴν, ἣν οἱ δυναστεύοντες ἀσεβεῖ τῇ γνώμῃ τοῖς
πένησιν ἐπάγειν πειρῶνται. “ Ἐξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμ-
„ βάνει· διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα. „ v. 4.
Αἰτιῶμαι γοῦν ἃ πολλάκις εἶδον ὅτι δίκης συγκροτουμένης παρορᾶται μὲν
παντελῶς τὸ δίκαιον, πρὸς σχήματα δὲ ὁρῶν ὁ δικαστὴς τούτῳ τὸ πέρας ποι-
εῖται τῆς δίκης, ἐπαύξων τῷ ἠδικημένῳ τὴν βλάβην· ἐντεῦθεν γοῦν ἠμέληται μὲν
τῶν νόμων τῶν σῶν ἡ ἀκρίβεια, καὶ λόγος τούτων οὐθεὶς οὐδενί· δίκη δὲ οὐ-
δὲ μία πέρας δέχεται χρηστὸν, ἀλλ' εἰς ἀδικίαν πρόδηλον καταντᾷ. “ Ὅτι
ὁ ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. „ Οἱ γοῦν ἀσεβείᾳ συζῶντες καὶ τῶν σῶν
νομίμων οὐδένα ποιούμενοι λόγον, πᾶν εἶδος ἐπηρείας κατὰ τὴν οἰκείαν δυναστείαν
ἐπάγουσι τοῖς πενομένοις· δίκαιον γὰρ ἐνταῦθα τὸν ἀδικούμενον πένητα καλεῖ, ὡς
δικαίας γε τῆς ἐκδικίας τευξόμενον. “ Ἕνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα
διεστραμμένον. „ Ἐντεῦθεν οὐδὲ παρὰ τοῦ κριτοῦ γινόμενον τι μὴ διεστραμ-
μένον ἴδοι τίς ἄν· ἐπειδὴ κἀκεῖνο ἀμελῶν τοῦ δικαίου πρὸς τὸν δυναστεύοντα τὴν
πᾶσαν ἔχει ῥοπήν· εἶτα τὴν τῶν πραττομένων αἰτιασάμενος ἀτοπίαν ἐν τού-
τοις, ἐπάγει λοιπὸν τὴν τιμωρίαν· ὡς ἂν μετὰ τὴν ἔντευξιν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξ
ἀποκαλύψεως θείας ἐγνωκώς τε αὐτὴν καὶ μηνύων ἅπασι δικαίως. “ Ἴδετε οἱ v. 5.
„ καταφρονηταὶ καὶ ἐπιβλέψατε καὶ θαυμάσατε, καὶ ἴδετε θαυμάσια, καὶ ἀφα-
„ νίσθητε· διότι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε
„ ἐάν τις ἐκδιηγῆται. „ Ἀλλὰ γὰρ οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ὑμῖν ἐξέσται τοιαῦ-
τα ποιεῖν τῆς κρίσεως καταφρονοῦσι τῆς θείας· ὄψεσθε γὰρ θαυμαστήν τινὰ τι-
μωρίαν ἐπαγομένην ὑμῖν, καὶ πρὸς ἀφανισμὸν ἀρκοῦσαν παντελῆ, ἐπειδὴ τοιαῦ-
τα ὑμῖν ἐπάξει Θεός· τοῦτο γὰρ λέγει, ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι, ὃ καὶ ἄπιστον
ἂν ἐκ μόνης διηγήσεως γένοιτο πρὸ τῆς πείρας· ποῖον τοῦτο λέγων.

“ Διότι ἐγὼ ἐγείρω τοὺς Χαλδαίους τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν καὶ τὸ ταχινὸν, τὸ v. 6.
„ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομῆσαι σκηνώματα οὐκ αὐ-
„ τοῦ. „ Ἐπάξω γὰρ ὑμῖν τοὺς Βαβυλωνίους τῆς τοσαύτης ὑμῶν ἕνεκεν πα-

ρανομίας, ἔθνος ὠμότατον, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἐπιτελοῦν ἃ βούλεται,
ὃ πᾶσαν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ δύναμιν μικροῦ γε ἐπελεύσεται τὴν γῆν, ὡς
v. 7. ἂν περιβάλοιτο κτῆσιν, τὴν μηδαμόθεν αὐτῷ προσήκουσαν μηδαμῶς. "Φοβερὸς
καὶ ἐπιφανής ἐστι „ πολλοῦ γέμων τοῦ φόβου καὶ καταφανὴς ἅπασιν ἐκ τῆς δυνάμεως
μεγάλα. "Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἔσται, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ
„ ἐξελεύσεται. „ Οὐθὲν τῆς ἑτέρου δεόμενος συμμαχίας, ἀλλ' αὐτὸς οἰκείᾳ
τῇ δυνάμει πάντα διαπραττόμενος, ὥστε καὶ κρίνειν καὶ κατακρατεῖν ὧν βού-
v. 8. λεται, ἀθρόον τε ἣν ἂν ἐθέλῃ τιμωρίαν ἐπάγειν αὐτοῖς. "Καὶ ἐξαλοῦνται
„ ὑπὲρ παρδάλεις οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀρα-
„ βίας, καὶ ἐξιππάσονται οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ὁρμήσουσι μακρόθεν· καὶ πε-
„ τασθήσονται ὡς ἀετὸς πρόθυμος ἐπὶ τὸ φαγεῖν. „ Ἱππικὸν μὲν αὐτῷ
παρεσκευασμένον ἐστὶ πρὸς πόλεμον, παρδάλεων τε καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀραβίαν λύ-
κων ὀξύτερον· οἱ δὲ ἱππεύοντες τοσαύτῃ πρὸς τὸ πολεμεῖν κέχρηνται τῇ προ-
θυμίᾳ, ὥστε θαῤῥοῦντας ἐπὶ γῆν ἐλαύνειν πόῤῥωθεν κειμένην, καὶ μόνον οὐκ
ἐφίπτασθαι τοῖς πόῤῥωθεν αὐτῶν ἀπῳκισμένοις δοκεῖν, ἀετοῦ δίκην ἐπὶ θή-
ραν ἑτοίμου.
v. 9. "Συντέλεια ἐπ' ἀσεβεῖς ἥξει ἀνθεστηκότας προσώπῳ αὐτῶν ἐξ ἐναν-
τίας „. Οὗτοι πάντας τοὺς ἐν τῷ λαῷ, τὴν κατὰ τῶν πενήτων ἀσέβειαν ἐπι-
δεικνυμένους παντελῶς ἀπολέσουσιν· οὐδὲ πρὸς τὸ βραχύτατον ἀντιβλέπειν αὐ-
v. 10. τοῖς, ἢ ἀνθίστασθαι τολμῶντας. "Καὶ συνάξει ὡς ἄμμον αἰχμαλωσίαν· καὶ
„ αὐτὸς ἐν βασιλεῦσιν ἐντρυφήσει, καὶ τύραννος παίγνια αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς εἰς
„ πᾶν ὀχύρωμα ἐμπαίξεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρατήσει αὐτοῦ „. Πολ-
λοὺς μὲν οὖν αἰχμαλώτους ἐργάσεται, ἀναριθμήτους οὐχ ἧττον ἢ ἄμμος· αὐ-
τὸς δὲ τὴν ἰδίαν ἡδονὴν αὐξήσειεν τῷ πολλὰς καθελεῖν βασιλείας· ὧν τὸν ἀφα-
νισμὸν οὐ μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου· ὡς ἂν παίζων δὲ ποιήσεται ῥᾳδίως· μετὰ πολ-
λῆς δὲ τῆς εὐμαρείας καὶ τῶν ἄγαν ὠχυρωμένων πόλεών τε καὶ φρουρίων κρατή-
σει· χῶμα τε ἐγείρων μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας, καὶ κατασπῶν πᾶν εἴ τι τεῖ-
v. 11. χος εἶθ' ἑτέρως πως ἠσφαλίσθαι δοκοῦν. "Τότε μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα αὐ-
τοῦ, καὶ διελεύσεται καὶ ἐξιλάσεται. „ Ἀλλὰ γὰρ μεγίστην τὴν ἐπαχθεῖσαν τι-
μωρίαν ἰδὼν ὁ Θεὸς, ἅτε παρὰ τοιούτων καὶ οὕτω διακειμένων ἐπαγομένην
ἀνδρῶν, μεταβαλεῖ μὲν τὴν καθ' ἡμῶν ὀργήν· ὥσπερ δὲ εἰς μέσους ἡμᾶς τῇ κη-
δεμονίᾳ παρελθὼν, συγγνώμην μὲν ὑπὲρ τῶν πάλαι πεπλημμελημένων δώσει,
λύσει δὲ τὴν ἐπικειμένην ἡμῖν διὰ ταῦτα τιμωρίαν. "Αὕτη ἡ ἰσχὺς τῷ Θεῷ
v. 12. „ μου· οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς κύριε ὁ Θεός μου ὁ ἅγιος, καὶ οὐ μὴ ἀποθά-

„ νωμένη. „ Τοῦτο γὰρ τῆς σῆς δυνάμεως τὸ ἔργον, ὅπερ ἄνωθεν ἐπιδέδειξαι
περὶ ἡμᾶς ἅγιος ὤν, καὶ πάντων ὑπερκείμενος τῶν ὄντων, ὑπὲρ ὧν ἐστι καὶ ζή-
σεσθαι προσδοκῶμεν λυθείσης ἡμῖν τῆς τιμωρίας. “ Κύριε εἰς κρίμα τέταχας
„ αὐτὸ καὶ ἔπλασέ με τοῦ ἐλέγχειν παιδείαν αὐτοῦ. „ Ἄνωθεν γάρ με αὐτὸς
εἰς τὴν τῶν ἁμαρτανόντων διέπλασας κρίσιν, ὡς ἂν καὶ παιδεύοιμι διὰ τῶν ἐλέγ-
χων αὐτῶν ἔξω τοῦ τῆς πλημμελεῖν καθίστασθαι ἀδείας· εἶτα πρὸς αὐτὸν ἀπο-
στρέψας τὸν Θεὸν τὸν λόγον “ καθαρὸς ὁ ὀφθαλμός σου τοῦ μὴ ὁρᾶν πονηρὰ, καὶ v. 13.
ἐπιβλέπειν ἐπὶ πόνους οὐ δυνήσῃ· „ πολλὴ φροντίς σοι τοῦ δικαίου· ὅθεν οὐ-
δὲ βλέπειν ἀνέχῃ τῶν τὰ πονηρὰ ἐργαζομένους, πόνων τὲ καὶ συζυγῆς ἑτέ-
ροις καθισαμένους αἰτίους.

“ Τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονοῦντας; παρασιωπήσῃ ἐν τῷ καταπί- v. 14.
„ νειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον· καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας
„ τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς ἑρπετὰ οὐκ ἔχοντα ἡγούμενον. „ Οὐ τοίνυν
ἀνέχῃ θεωρεῖν τοὺς καταφρονήσει τῆς σῆς τιμωρίας τοιαῦτα διαπραττομέ-
νους, οὐδὲ παραπέμπεσθαι τὴν τοσαύτην ἀδικίαν, ὥστε δικαίους μονονουχὶ
καταπίνεσθαι ὑπὸ ἀσεβῶν· φανούμεθα γὰρ ἰχθύων τὲ καὶ ἑρπετῶν οὐκ ἐχόντων
ἡγούμενον διαλλάττοντες οὐδὲν, εἰ μὴ τῇ τιμωρίᾳ τῇ σῇ δῆλος γένοιο, ἐπι-
στατῶν τε ἡμῖν καὶ πᾶσαν ἐξέτασιν ἀκριβῆ τῶν ἀνθρωπείων ποιούμενος πραγ-
μάτων· ταῦτα ἐστι ἅπαντα περὶ τῶν Βαβυλωνίων εἰρηκὼς, ὡς πολλῇ κατὰ τοῦ λαοῦ
τῇ ἀφειδίᾳ χρησαμένων, διηγεῖται λοιπὸν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν, ἣ χρώμενος,
ὁπόσους ἂν ἐθέλοι μυρίοις κακοῖς περιβάλλει ῥᾳδίως. “ Συντέλειαν ἐν ἀγκί- v. 15.
„ στρῳ ἀνέσπασεν αὐτὸν, καὶ εἵλκυσεν αὐτὸν ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ· καὶ συνή-
„ γαγεν αὐτὸν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτοῦ· ἕνεκεν τούτου εὐφρανθήσεται καὶ χα- v. 16.
„ ρήσεται· ἕνεκεν τούτου θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ· καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλή-
„ στρῳ αὐτοῦ. „ ὡς γὰρ ἀγκίστρῳ τινὶ καὶ ἀμφιβλήστρῳ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει πλεί-
στους ὅσους περιβαλὼν εἰς παντελῆ παραδίδωσιν ἀπώλειαν· οὕτω τε ἅπαντας
ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἀθροίζει τὴν οἰκείαν, ὥστε ἥδεσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῖς ἰδί-
οις, κινδυνεύειν ἐστι ὡς ἄν τινι Θεῷ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει λογίζεσθαι τὸ παρ' αὐ-
τοῦ γινομένων τὸ μέγεθος· τὸ γὰρ θύσει τῇ σαγήνῃ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμ-
φιβλήστρῳ, τοῦτο λέγει ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν εὐχαριστίαν ἀπο-
τιννύντων τῷ Θεῷ· βούλεται οὖν εἰπεῖν ὅτι μονονουχὶ Θεοῦ δίκην φαντάζεται
δύνασθαι πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ ποιεῖν· καὶ τὴν αἰτίαν λέγων “ ὅτι
„ ἐν αὐτοῖς ἐλίπανεν μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. „ τῇ
γὰρ ἰσχύϊ τῇ οἰκείᾳ λογίζεται τῶν κατωρθωμένων τὸ μέγεθος, ἀφ' ὧν, δὴ

προσγέγονεν αὐτῷ τὸν πλοῦτον αὐξῆσαι τὸν οἰκεῖον· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐλίπανε
μερίδα αὐτοῦ· ἐντεῦθεν δὲ φησὶ καὶ πάντων δὴ τῶν δοκίμων τε καὶ ἐκλεκτῶν τὴν
v. 17. ἀπόλαυσιν ἔχει· ὅπερ ἐστὶ τὸ καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. " Διὰ τοῦτο
„ ἀμφιβαλεῖ τὸ ἀμφίβληστρον αὐτοῦ, καὶ διαπαντὸς ἀποκτείνειν ἔθνη οὐ φεί-
„ σεται· „ ἐκ δὲ ὧν κατώρθωσε πολλάκις θαῤῥῶν ἔτι τῇ οἰκείᾳ χρῆται δυ-
νάμει, καὶ πολέμοις χρώμενος ἀπαύστοις, πολὺν ἀφειδῶς τῶν ἐμπιπτόντων ἐρ-
γάζεται τὸν φόνον· εἰρηκὼς δὲ τὰ παρὰ τοῦ Βαβυλωνίου γινόμενα, καὶ διὰ πάν-
των αὐτοῦ τὴν εἰς τὸν λαὸν παρανομίαν αὐξήσας, ἐπάγει λοιπόν.

ΚΕΦ. Β.

CAP. II. " Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιβήσομαι ἐπὶ πέτραν. „ Ἐκ
v. 1. μεταφορᾶς τῶν ἐν πολέμῳ καὶ πολιορκίᾳ τὴν τοῦ τείχους διῃρημένων φυλακὴν, ἐπὶ τῆς
φυλακῆς φησὶν ἐγὼ στήσομαι τῆς ἐμῆς, ἵνα εἴπῃ ὅτι τοῦ ἐμοὶ προσήκοντος οὐκ ἀπο-
στήσομαι, ἀλλὰ γὰρ ἕξομαι τούτου, ἐν ἀσφαλείᾳ τε πλείστῃ καθεστάναι νομίζων εἰ
ταῦτα ποιοίην· καὶ σαφέστερον ποιῶν ὃ λέγει " καὶ σκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλή-
„ σει ἐν ἐμοὶ, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἔλεγχόν μου. „ Βούλεται εἰπεῖν ὅτι
ἔργον ἡμῶν πρὸς τὸν θεὸν ἀφορᾶν, καὶ τὰ ἐκεῖθεν γινόμενά τε καὶ δεικνύμενα
δέχεσθαι· ἐντεῦθεν γάρ μοι καὶ ἀσφάλεια πλείστη προσέσται· διαμένω τοίνυν
φησὶν ἀφορῶν τί ποτε ἄρα περὶ τῶν γινομένων ἀποφαίνεται θεός· ὡς ἂν ταῦ-
τα μαθὼν ἀποκρίνωμαι, καὶ αὐτὸς τὰ δεικνύμενα τῷ λαῷ εἰς ἔλεγχόν τε αὐ-
τῶν ἑξῆς· ὥσπερ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὰς ἐν τῷ λαῷ τὰς πλημμελείας εἰπὼν,
ὡς ἐξ ἀποκαλύψεως ἐγνωκὼς θείας τὴν ἐπαχθησομένην αὐτοῖς διὰ τῶν Βαβυ-
λωνίων τιμωρίαν φησὶν, οὕτω κἀνταῦθα τοῦ Βαβυλωνίου τὰς παρανομίας εἰρη-
κὼς, λέγει μὲν ἀναμένειν παρὰ τοῦ θεοῦ μαθεῖν, ὅτι ποτὲ καὶ περὶ τούτων
ἀποφαίνεται· ἐπάγει δὲ ἑξῆς τὴν ἐπὶ τούτοις ἀποκάλυψιν αὐτῷ γεγονυῖαν· διὸ
v. 2. φησί " καὶ ἀπεκρίθη πρός με κύριος, καὶ εἶπε γράψον ὅρασιν σαφῶς εἰς πυ-
„ ξίον, ὅπως διώκῃ ὁ ἀναγινώσκων αὐτά. „ Ἀναμένειν γὰρ εἰρηκὼς μαθεῖν
ἅ τινα περὶ τούτων ἀποφαίνεται ὁ θεὸς, ταῦτα δὴ ἀποκεκρίσθαι πρὸς αὐτὸν
φησὶ τὸν θεόν· κελεῦσαι μὲν αὐτῷ ὡς ἐν ὁράσει θείᾳ εἰς πυξίον γράψαι τὰ δει-
κνύμενα, ἵνα πᾶσιν ᾖ σαφῆ τε καὶ δῆλα πρὸς ἀνάγνωσιν τὰ εἰρημένα τε καὶ
γεγραμμένα· λέγει δὲ τὰ περὶ τῶν Βαβυλωνίους ἐσόμενα ἅπερ ἑξῆς φησίν· εἶ-
v. 3. τα ἐπάγει· " Διότι ἔτι ὅρασις εἰς καιρὸν μακρὸν, καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέρας καὶ
„ οὐκ εἰς καινόν. „ Τὰ μὲν γὰρ δειχθέντα οὐ παραυτίκα ἐκβήσεται, ἀλλὰ

μετά τινα χρόνον ὃς ἀφέστηκε νῦν, ἔσται δὲ πάντως καὶ λήψεται πέρας· ἐπεὶ
μὴ δὲ μάτην δέδεικται, ἀλλ' ὡς καὶ ἐσόμενα πάντως. " Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπό- v. 4.
„ μεινον αὐτὸν, ὅτι ὁ ἐρχόμενος ἥξει καὶ οὐ μὴ χρονίσῃ. „ ὥστε εἰ καί τις
ὑπέρθεσις δόξειεν τῶν μηνυθέντων γίνεσθαι, τέως ἀναμείνατε πάντως αὐτὰ, ἐπει-
δὴ ἅπερ ὡς ἐσόμενα τε καὶ ἐλευσόμενα μεμήνυται· ταῦτα δὴ ἥξει τε καὶ γε-
νήσεται πάντως, οὐ μὴν εἰς ὑπέρθεσιν ἐμπεσεῖται παντελῆ. " Ἐὰν ὑποστεί-
„ ληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐπ' αὐτῷ· ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεώς μου
„ ζήσεται. „ ὡς εἰ καί τις ὀκνήσειεν περὶ τὴν πίστιν τῶν ἐσομένων, καὶ ἀμφι-
βάλλων εἰ γενήσεται πάντως, σφόδρα μοι διὰ μίσους ἐστὶν ὁ τοιοῦτος· ἐπεί-
δὴ δίκαιον ἔγωγε ὁρίζομαι τὸν πιστεύοντά τε τοῖς ἐπηγγελμένοις· καὶ τὴν ἐξ αὐ-
τῶν κομιζόμενον ὠφέλειαν.

Ταῦτα περὶ τῆς ἀποκαλύψεως εἰρηκὼς, καὶ προτρεψάμενος πιστεύ-
ειν τοῖς δεικνυμένοις, λοιπὸν ἐπάγων τὰ τῆς ὁράσεως οὕτω φησίν· " Ὁ v. 5.
„ δὲ κατοιόμενος καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζὼν οὐθὲν οὐ μὴ περά-
„ νῃ. „ Εὖ ἴστε τοίνυν φησὶν τουτονὶ τὸν πολέμιον τὸν ὑμέτερον, λέγει δὲ τὸν
βαβυλώνιον, τὸν ἀμέτρῳ τῷ οἰήματι κεχρημένον καὶ καταφρονοῦντα τῆς ἀνεξικακίας
τῆς θείας, καὶ ἐν ταῖς ἑτέρων ἀλαζονευόμενον δυσπραγίαις, οὐκ εἰς πέρας μὲν
ἄξειν τὰ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ δυναστείας, φοβερὰν δὲ τινα τῇ ἀπειλῇ τῇ θείᾳ τὴν με-
ταβολὴν ὑπομένουντα. " Ὃς ἐπλάτυνε καθὼς ὁ ᾅδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ
„ αὐτὸς ὡς θάνατος οὐκ ἐμπιμπλάμενος· καὶ ἐπισυνάξει πρὸς αὐτὸν πάντα
„ τὰ ἔθνη, καὶ εἰσδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς λαούς. „ Ὁ γὰρ δίκην,
ᾅδου κατὰ πάντων ἐκτείνας ἑαυτὸν, καὶ πάντας μὲν ἀναιρῶν, κατὰ μίμησιν δὲ θα-
νάτου κόρον τῶν ἀναιρουμένων οὐκ ἔχων, χειρούμενός τε πλείστους, καὶ
τοὺς πανταχόθεν ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἄγων ἐξουσίαν, φοβερὰν τινὰ τὴν μεταβολὴν
διὰ τῆς ὀργῆς ὑπομένει τῆς θείας. " Οὐχὶ ταῦτα πάντα παραβολὴν κατ' αὐ- v. 6.
„ τοῦ λήψονται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ; καὶ ἐροῦσιν, οὐαὶ ὁ πλη-
„ θύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, ἕως τίνος καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ
„ στιβαρῶς. „ Ἅπαντες δὴ λοιπὸν οἱ πανταχοῦ τὴν κατ' αὐτὸν μεταβολὴν ἐκ-
πληττόμενοι ὡς ἐν παρεμβολῇ· πάντες ἐροῦσιν δεινότατος δὴ πάντων ὁ τὰ
ἑτέρων ἀφαιρούμενος, καὶ τὸν οἰκεῖον αὔξων πλοῦτον. ὁ βαρὺς τοῖς ὑπηκόοις
διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὠμότητος· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐ-
τοῦ στιβαρῶς· οὐ γὰρ εἰς τὸ παντελὲς δυνήσεται τὰ τοιαῦτα ποιεῖν· τοῦτο γὰρ
λέγει τὸ ἕως τίνος, ὁ διὰ μέσου κειμένου. πρὸς ἅπαντα ἀποδίδοται. ἵνα
εἴπῃ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ παντελὲς γενήσεται τοιοῦτος. μεταβολὴν τῶν κατ' αὐτὸν

δεξομένων, διὰ τὴν ἐπαγομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν· εἶτα πῶς καὶ
v. 7. τίνα τὸν τρόπον λέγων " ὅτι ἐξαίφνης ἐξαναστήσονται δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκ-
" νήψουσιν οἱ ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς διαρπαγήν. " Ἀναφανήσονται
γὰρ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα πολέμιοι, λέγει δὲ τοὺς μήδους καὶ τοὺς πέρσας, οἳ
ὥσπερ δήγμασι ταῖς ἐφόδοις ταῖς οἰκείαις διασπάσουσί σου τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξου-
σίαν, μετὰ πολλῆς μὲν τῆς ἐπιμελείας τὰ πρὸς βλάβην σὴν ἐργαζόμενοι· δι'
ἁρπαγῆς δὲ καὶ τὰ σοὶ προσόντα τιθέμενοι πάντα.

v. 8. " Διότι σὺ ἐσκύλευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσί σε πάντες οἱ ὑπολελειμμέ-
" νοι λαοὶ δι' αἵματα ἀνθρώπων· καὶ ἀσεβείας γῆς καὶ πόλεως καὶ πάντων τῶν κατοι-
" κούντων αὐτήν· " ὅνπερ γὰρ τρόπον αὐτὸς ἐπιὼν ἀφῄρει τὰ ἑτέρων, τὸν αὐτὸν δὴ
τρόπον ἀφαιρεθήσεται καὶ τὰ σοὶ προσόντα παρὰ τῶν εἰς τιμωρίαν σὴν καταλελειμ-
μένων· ὑπὲρ ὧν ἀνεῖλες τε πλείστους τῶν τῷ θεῷ προσηκόντων καὶ ἠσέβησας εἴς τε τὴν
γῆν τὴν θείαν καὶ τὴν πόλιν, καὶ πάντας δὴ τοὺς οἰκοῦντας αὐτὴν, λέγει δὲ πε-
ρί τε τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἁπάντων. Εἶθ' ὡς ἂν ἐπεμβαίνων
αὐτῷ δικαίως πεπονθότι τοιαῦτα, λέγει τὰς παρανομίας ὑπὲρ ὧν τὴν τοιαύ-
v. 9. την δέδεκται τιμωρίαν " ὢ ὁ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ,
v. 10. " τάξαι εἰς ὕψος νοσσιὰν αὐτοῦ, τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐκ χειρὸς κακῶν, ἐβου-
" λεύσω αἰσχύνην τῷ οἴκῳ σου, συνεπέρανας λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἐξήμαρτεν
" ἡ ψυχή σου. " Αὐτὸς ἦσθα φησὶν ὁ ἀμέτρῳ κεχρημένος τῇ πλεονεξίᾳ ἐπὶ
τῷ τὸν πλοῦτον αὔξειν τὸν οἰκεῖον ἐκ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν, ὑψηλήν τε τῆς οἰκεί-
ας βασιλείας ἀποδεῖξαι τὴν σύστασιν· εἶτα ταῦτα μὲν ἐποίεις ὅπως δ' ἂν δυ-
νηθείης τῶν ἐπαγομένων σοι κακῶν ἀπαλλαγὴν εὑρέσθαι τινὰ, συνιδεῖν οὐ δε-
δύνησαι· ἀλλὰ γὰρ πολλοὺς ἀδικῶν παρανομῶν τε εἰς ἅπαντας ἀδεῶς, οὐ
πλοῦτον, ὡς ᾤου, αἰσχύνην δὲ ὡς ἡ ἔκβασις δεδήλωκε τῷ οἴκῳ συνήγαγες τῷ
σαυτοῦ· ὑπὲρ γὰρ ἁπάντων ὧν διαπεπραγμένος ὦψαι, τὴν τιμωρίαν δέδωκας
ταύτην.

v. 11. " Διότι λίθος ἐκ τοίχου βοήσεται, καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγ-
" ξεται αὐτά. " Τοιγαροῦν ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν, καὶ ἐκ τῶν οἰκοδόμων
ἃς κακῶς ἀνήγειρας ἀναπέμπονται ὡσπερεὶ φωναί τινες κατηγοροῦσαι σου τὴν
πλεονεξίαν, τῶν τε λίθων μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντων κατὰ σου τοιαύτην, καὶ τῶν
σκωλήκων δὲ σὺν αὐτοῖς ὁπόσους ἐν μέσαις ταῖς τῶν λίθων τε καὶ πλίνθων ἁρ-
μογαῖς ἐμφωλεύειν ἔθος, καὶ ἐν μέσοις πολλάκις εὑρίσκεσθαι τοῖς ξύλοις· κάν-
θαρον γὰρ ἐνταῦθα λέγει τὰ ἔν τε ξύλοις εὑρισκόμενα, ἔν τε τοίχοις ἐν μέ-
σῳ τῶν τε λίθων καὶ τῶν πλίνθων εἰωθότας ἐμφωλεύειν, ὡς ἂν τις εἴποι ζωύ-

φιά τε καὶ σκώληκας οὕτως ὀνομάζων, ὡς ἂν κοινῇ ταύτῃ προσηγορίᾳ καλουμένων ἁπάντων τῶν τοιούτων· ἔστι δέ τινα ἐν τοῖς καταγείοις εἰωθότα μᾶλλον ἐν μέσῳ τῆς νοτίδος εὑρίσκεσθαι ἃ κανθαρίδας καλοῦσι· τινὲς δὲ ἔφασαν τὸν σύρον πάσσαλον λέγειν· ἀλλ' ἀνόητον εἴη ἂν ἀφέντας τῆς ἑβραΐδος τὴν φωνὴν καθ' ἣν ὁ προφήτης ἐφθέγξατο, ἥνπερ οὖν ἡμῖν διὰ τῆς οἰκείας ἑρμηνείας σαφῆ κατέστησαν ἄνδρες ἑβδομήκοντα, δόκιμοί τε καὶ ἀκριβῶς τῆς γλώττης ἐπιστήμονες ἐκείνης, σύρῳ προσέχειν μεταβεβληκότι τὴν ἑβραίων εἰς τὴν σύρων· εἶτα πολλάκις τὸ πταῖσμα τὸ οἰκεῖον νόμον βουληθέντι θεῖναι φωνῆς, ὃς δοκεῖ μοι μὴ συνεὶς ὅτι ποτὲ λέγει, τὸν κάνθαρον πάνυ γε εἰωθότα ἐμφωλεύειν τοῖς τοίχοις τὸ πάσσαλος τεθεικέναι, ἵνα δοκῇ τινα τὸ λεγόμενον ἀκολουθίαν ἔχειν· καί τοι γε πάσσαλον ἐκ ξύλου φθέγγεσθαι ἀνακόλουθον ἄγαν· ἐπειδὴ ἐκ τοίχου μὲν ἐνδεχόμενον, ἐκ ξύλου δὲ οὐκέτι· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐκ λίθων συντίθεται τοῖχος, οὕτως ἐκ πασσάλων ξύλον.

Οὐ μέν τοι γε προφήτης ἐπειδὴ καὶ ἐκ τῶν τοίχων εἴ τε τῶν ἐνόντων αὐτοῖς ἔφη
τὴν κατηγορίαν γίνεσθαι κατ' αὐτοῦ, καλῶς ἐπήγαγεν. " Οὐαὶ ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἵ- v. 12.
„ μασι, καὶ ἑτοιμάζων πόλιν ἐν ἀδικίαις· οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ κυρίου παντοκράτο- v. 13.
„ ρος· καὶ ἐξέλιπον λαοὶ ἱκανοὶ ἐν πυρί, καὶ ἔθνη πολλὰ ὠλιγοψύχησεν· ὅτι v. 14.
„ πλησθήσεται ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὴν δόξαν κυρίου ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσ-
„ σας „. Οὐκ ἂν σε θρηνήσειεν ἐκ φόνων καὶ ἀδικιῶν κατασκευάζοντα πόλεις· οὐ
γὰρ συνεώρας ἅτινα ὑπὲρ τούτων ἐπενεχθήσεταί σοι παρὰ τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ πολ-
λοὺς μέν τινας καὶ ἀμυθήτους ὥσπερ πυρὶ τῇ σαυτοῦ καταναλώσας ὠμότη-
τι· πολλοὺς δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ τέλος ἤγαγεν τοῦ βίου ταῖς ἀνηκέστοις συμφοραῖς·
ὑπὲρ ὧν δὴ ταῦτα νῦν ὑπομενεῖς, ὥστε ἅπαντας τοὺς κατὰ γῆν ἀνθρώπους ἐπι-
γνῶναι τῆς θείας οἰκονομίας τὸ μέγεθος τοιαῦτα ἐργαζομένης· οὕτω τέ σοι
τῷ τοσαῦτα δυνηθέντι καὶ πεποιηκότι φοβερὰν ἐπάγοντι τὴν τιμωρίαν, καὶ
πρέπουσάν γε τῷ πλήθει τῶν ἡμαρτημένων ὑπὸ σοῦ· καὶ πάλιν ὀνειδιστικῶς
λέγων " Ὦ ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολεράν, καὶ μεθύσκων v. 15.
„ ὅπως ἐπιβλέπῃ ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν „. Εἶπον πολλάκις ὅτι τὸν οἶνον καὶ
τὸ πίνειν αὐτὸν ἐπὶ τὰς συμφορὰς λέγει· σὺ οὖν φησὶν ἦσθα ὁ πᾶσιν ἀν-
θρώποις πόμα θολῶδες προσάγων μεθύσκειν τε καὶ ἀνατρέπειν τὸν πίνοντα
δυνάμενον παντελῶς· ἵνα εἴπῃ τιμωρίαν βαρυτάτην ἅπασιν ἐπάγων· ταῦτα
δέ φησι ἐποίεις τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμῶν, καὶ τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἀλλοτρίους
ἀπερευνώμενος, καὶ σαυτοῦ ποιεῖν ἐθέλων.

" Πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης πίε, καὶ σὺ καρδία σαλεύθητι καὶ σείσθητι „. v. 16.

Ἃ τοίνυν πεποίηκας ἑτέροις, δίκαιος ἂν εἴης παθεῖν· ἵν' ἐξ ἁπάσης ἐκείνης τῆς δό-
ξης ἀτιμίας πληρωθεὶς, διασαλευόμενός τε καὶ καταπίπτων ὡς ὑπό τινος μέθης τῇ
τῆς τιμωρίας διδομένοις ὑπερβολῇ. " Ἐκύκλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς κυρίου, καὶ
,, συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου ,,. Ἐπήγαγε γάρ σοι τὸ οἰκεῖον ποτήριον ὁ
θεὸς, ἵνα εἴπῃ τὴν ἐκ τῆς οἰκείας ἀποφάσεως τιμωρίαν, ὥστε σοι τὴν δόξαν εἰς ἀτιμίαν
v. 17. πλείστην πανταχόθεν ἀθροιζομένην ἐπὶ σὲ μεταβεβλῆσθαι λοιπόν. " Διότι ἀσέβεια
,, τοῦ Λιβάνου καλύψει σε, καὶ ταλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε δι' αἵματα ἀν-
,, θρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς καὶ πόλεως καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν. ,,
Ὡς γὰρ εἰς τὸν λαὸν ἠσέβησας, νῦν δώσεις δίκην δικαίως, ὥσπερ ὑπό τι-
νων θηρίων τῶν ἐπιόντων σοι πολεμίων· εἰς φόβον καὶ ταλαιπωρίαν καταστή-
σῃ πολλήν· ὑπὲρ ὧν ἀνεῖλες τε ἀνθρώπων κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἠσέβεις εἴς
τε τὴν γῆν τὴν θείαν καὶ τὴν πόλιν, οὐδὲ μίαν τῶν οἰκούντων αὐτὴν φειδὼ ποιεῖ-
σθαι βουλόμενος· καὶ ἐπειδήπερ αὐτῷ τὴν εἰς τὸν λαὸν καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν
v. 18. ὠνείδισεν ἐν τούτοις πλημμέλειαν, ἀκολούθως ἐπάγει. " Τί ὠφελεῖ γλυπτὸν,
,, ὅτι ἔγλυψαν αὐτό; ἔπλασαν αὐτὸ χώνευμα φαντασίαν ψευδῆ, ὅτι πέποι-
,, θεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ ποιῆσαι εἴδωλα κωφά ,,. Ἀλλὰ γὰρ
ἠμέλεις μὲν φησὶν τοῦ ὄντος θεοῦ· καὶ ἐπλημμέλεις ἀδεῶς εἰς τὰ αὐτῷ γε προσ-
ήκοντα· ὑπὸ δὲ τῶν εἰδώλων ὠφεληθήσεσθαι ᾤου, ὃ ταῖς ἀνθρωπίναις εἰργασμέ-
νον χερσὶν ἐν ἀπατηλῇ τινὶ φαντασίᾳ θεραπεύειν ἔσπευδες, ὠφεληθήσεσθαί τι
οἰόμενος ἀπὸ εἰδώλων ἀφώνων ἀνθρωπείᾳ πλασθέντων χειρί.
v. 19. Εἶτα ἀκολούθως ἐπάγει. " Οὐαὶ ὁ λέγων τῷ ξύλῳ, ἔκνηψον ἐξεγέρθητι· καὶ
,, τῷ λίθῳ ὑψώθητι· καὶ αὐτό ἐστι φαντασία· τοῦτο δέ ἐστιν ἔλασμα ἐκ χρυσίου καὶ
v. 20. ,, ἀργυρίου· καὶ πᾶν πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ· ὁ δὲ κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ,
,, εὐλαβείσθω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ ,,. Πῶς οὖν οὐκ ἐλεεινότα-
τος εἴης ἂν ὡς ἐγρηγορότι τῷ ξύλῳ διαλεγόμενος, καὶ βοήθειαν ὡς ἐξ ὑψη-
λοῦ ζητῶν τοῦ εἰδώλου, ὃ φαντάζει μὲν τὸν ὁρῶντα μόνον ὡς ἐξ ὕλης κατεσκευασ-
μένον τιμίας, ἔρημον δὲ ζωτικῆς πάσης ἐστὶ δυνάμεως· πολλῷ γὰρ ἦν ἄμεινόν
σοι, τούτων μὲν καταφρονεῖν καὶ μηδένα λόγον αὐτῶν ποιεῖσθαι, ἀναλογίζεσθαι
δὲ τοῦ θεοῦ τὸ μέγεθος, ἔχοντος μὲν φοβερὸν καὶ ἀπόρρητον ναὸν τὸ τῶν οὐ-
ρανῶν οἰκητήριον, κεκτημένου δὲ ναὸν καὶ ἐπὶ γῆς διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων χρείαν.
πρὸς ὃν οὐ σὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς κατὰ γῆν ἀνθρώπους ἀφορῶντας
μετὰ πολλοῦ προσῆκον ἦν τοῦ δέους καὶ τὴν ἔννοιαν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐκείνου. ἐν
μὲν δὴ τούτοις συνεπέρανε τῶν προειρημένων ἡμῖν τὴν προφητείαν ὁ μακάριος
Ἀμβακοὺμ, τῶν τε ἐν τῷ λαῷ καταδυναστευόντων τοὺς πένητας καθαψάμε-

νος, καὶ τὴν ἐπαχθησομένην αὐτοῖς διὰ τῆς τῶν βαβυλωνίων ἐφόδου τιμωρίαν εἰπών· καὶ μετ' ἐκεῖνο τῶν αὐτῶν τε τῶν βαβυλωνίων εἰρηκὼς καὶ τὴν ὠμότητα ἣ περί τε τοὺς λοιποὺς καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐχρήσαντο τούς τε οἰκοῦντας αὐτήν, ὅπως τε κἀκεῖνοι δίκας τῆς οἰκείας δεδώκασι παρανομίας.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΑΜΒΑΚΟΥΜ.

Τρέπει δὲ ἐπὶ προσευχὴν ἐντεῦθεν τὸν λόγον ἐν σχήματι προσευχῆς, τὰ παρὰ
τοῦ θεοῦ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα μηνύων ἀγαθά· ἄρχεται δὲ οὕτως. “ Κύριε εἰσακήκοα V. 1.
,, τὴν ἀκοήν σου καὶ ἐφοβήθην ,,. Ἀκοὴν λέγει τὴν γενομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ
ἀποκάλυψιν· ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας, τὸ τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ
μακάριος Δαβὶδ, κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου· ὧν περ οὖν καὶ ἐν τοῖς
ἀνωτέροις πεποιήμεθα μνήμην, κἀνταῦθα τοίνυν τοῦτο φησὶν ὅτι δεξάμενός
σου τὴν ἀποκάλυψιν, δι' ἧς ἐγνώρισας, ὅπως μὲν τιμωρήσῃ τοὺς ἐν τῷ λαῷ
παρανομοῦντας διὰ τῶν βαβυλωνίων, ὅπως δὲ πάλιν τοῖς βαβυλωνίοις ἀνάλογον
οἷς πεπλημμελήκεισαν ἐπάξεις τὴν τιμωρίαν, φόβου πᾶς ἐπληρώθην, εἰκότως.
“ Κύριε κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην ,,. Ἀναλογισάμενος γὰρ ὅσα ποι- V. 2.
κίλως διαπράττῃ περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξικακίᾳ τε τῇ δεούσῃ κεχρημένος,
καὶ ἀδιορθώτως πταίοντας μετὰ λόγου τοῦ προσήκοντος τιμωρούμενος, εἰς ἔκστα-
σιν ἐλήλυθα ἐπὶ τῷ θαύματι τῶν οὕτως ἀποῤῥήτως παρὰ τῆς σῆς οἰκονομου-
μένων σοφίας. “ Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ ,,. Ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν ὥσπερ
ἐν δύο ζώοις τοῖς τε ἐν τῷ λαῷ πλημμελοῦσι καὶ τοῖς βαβυλωνίοις μετ' ἐκεί-
νους ἐξ ὧν περὶ ἑκατέρους πεποίηκας τήν τε δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν περὶ
τὸ δίκαιον ἐπιμέλειαν ἐγνώρισας σαυτοῦ. “ Ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθή-
,, σῃ, ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ ,,. Νῦν μὲν γὰρ αὐτὰ δι' ἀπο-
καλύψεως κατέστησας ἡμῖν γνώρισμα· παραγενομένου δὲ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃ προσ-
ῆκεν αὐτὰ κατὰ τὸ δοκοῦν σοι πέρας λαβεῖν, μείζονά τε καὶ σαφεστέραν αὐτοῖς
ἔργοις τῆς οἰκείας δυνάμεως καὶ σοφίας, τὴν ἐπίδειξιν ποιήσῃ. “ Ἐν τῷ ταραχ-
,, θῆναι τὴν ψυχήν μου, ἐν ὀργῇ ἐλέους μνησθήσῃ ,,. Τότε φανήσεταί σου καὶ
τῆς φιλανθρωπίας ἡ ὑπερβολὴ περὶ τοὺς τῆς Ἰουδαίας, ὧν ὑπὸ τῆς ὀργῆς τῆς
σῆς τῆς τε ἐπαχθείσης αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν πεπλημμελήκασι τιμωρίας διατετα-
ραγμένων τὴν ψυχὴν καὶ οὐδὲ ἐν ἑαυτοῖς ὄντων, μνήμην τῆς φιλανθρωπίας τῆς
οἰκείας ποιησάμενος· ἀπαλλάξεις τε αὐτοὺς τῶν κακῶν, καὶ ἐπανάξεις ἐπὶ τὰ
οἰκεῖα παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα.

v. 3. " Ὁ θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει, ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους κατασκίου ,,. Θαιμὰν μὲν τὴν
μητρόπολιν λέγει τῆς Ἰδουμαίας· ὄρος δὲ κατάσκιον τὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὥσπερ παν-
ταχόθεν τῆς θείας ἠξιωμένον σκέπης· τότε οὖν φανήσῃ ἀπὸ Θαιμάν τε τῆς Ἰδουμαίας
ἐρχόμενος, οὓς τιμωρήσῃ ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς πλημμελείας, καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου ὄρους τοῦ
Σιὼν ὃ λαμπρὸν διὰ τῆς ἐπανόδου πᾶσιν ἐργάσῃ τῆς ἡμετέρας. " Ἐκάλυψεν οὐρα-
,, νοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ ,,. Τῷ γοῦν με-
γέθει τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων καὶ οὐρανὸν πληρώσει καὶ γῆν· ὥστε ἅπαντας
πρὸς ὕμνον τρέπεσθαι λοιπὸν, θαυμάζοντας τήν τε σοφίαν καὶ τὸ μέγεθος τῶν
παρ' αὐτοῦ γινομένων· κατὰ διαίρεσιν γὰρ κἀνταῦθα τὸ κοινὸν λέγει, ὅπερ οὖν
ἐπὶ πολλῶν ἐδείξαμεν ἤδη ἰδίωμα τῆς θείας ὑπάρχον γραφῆς· καὶ γὰρ καὶ οὐρα-
νοὺς καὶ γῆν κεκαλύφθαι λέγει τῇ ἀρετῇ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἴπῃ τὸ σύμπαν. Καὶ τὴν
v. 4. αἴνεσιν αὐτοῦ τῶν γεγονότων ἕνεκεν παρὰ παντὸς χρῆναι πληροῦσθαι φησί " καὶ
,, φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται ,,· τῇ μὲν οὖν ἐπιφανείᾳ τῇ οἰκείᾳ φησὶν ἅπαν-
τα πληρώσει φωτός. " Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ ὑπάρχει αὐτῷ ,,. Δείξει δὲ
αὐτὸν ἀρκούντως ἔχοντα ἀμύνειν μὲν τοῖς οἰκείοις, χειροῦσθαι δὲ τοὺς ἐχθραί-
νειν αὐτοῖς ἐπιχειροῦντας, ἐκ μεταφορᾶς τῶν τοῖς κέρασι μαχομένων ζώων οὕ-
τως εἰπών. " Καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ ,,. ἅπερ οὖν δια-
v. 5. πράξεται διὰ τὸ μεγίστῃ τῇ περὶ ἡμᾶς ἀγάπῃ κεχρῆσθαι. " Πρὸ προσώπου
,, αὐτοῦ πορεύεται λόγος ,,. πρὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων ἀποφαίνεται τὸ
ἐσόμενον, ὅπερ οὖν πάντοτε διὰ τῶν προφητῶν ποιῶν, οὐχ ἧττον καὶ νῦν πε-
ποίηκε δι' ἐμοῦ. " Καὶ ἐξελεύσεται εἰς παιδείαν κατὰ πόδας αὐτοῦ ,,. Ἀκολου-
θεῖ δὲ καὶ τὸ ἔργον, ὥστε δι' ἀμφοτέρων τοὺς ἀνθρώπους παιδεύεσθαι τὸ δέον·
δι' ὧν τε προείρηται τὸ ἐσόμενον, καὶ εἰς ἔργον ἐκβέβηκεν ὕστερον.
v. 6. " Ἔστη καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ ,,. Φανεὶς μόνον σαλεύει τὴν γῆν· ὡς τὸ, ὁ θεὸς
ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἵνα εἴπῃ ὅτι ὤφθη ἐν μέσῳ αὐτῶν. " Ἐπέβλεψε καὶ ἐτάκη
,, ἔθνη, διεθρύβη τὰ ὄρη βίᾳ, καὶ ἐτάκησαν βουνοὶ αἰώνιοι πορείας αἰωνίους
,, αὐτοῦ ,,. Ἀπιδὼν δὲ μόνον ἔθνη τε ἀπόλλυσιν ὅλα, καὶ ὄρη καὶ βουνοὺς δια-
θρύπτει ἐκ πολλοῦ γε συνεστάναι κατὰ τὴν ἰσχὺν δοκοῦντα τὴν οἰκείαν, ἐπει-
δὴ ἄνωθεν αὐτῷ τοιαῦτα διαπράττεσθαι ἔργον, καὶ διὰ τοιούτων ἔργων τῆς οἰ-
v. 7. κονομίας τὴν πορείαν ἐπιδείκνυσθαι τῆς οἰκείας. " Ἀντὶ δὲ κόπων εἶδον σκηνώ-
,, ματα αἰθιόπων, πτοηθήσονται σκηναὶ γῆς Μαδιάμ ,,. Καὶ γὰρ πάλαι πρό-
τερον ὁπηνίκα κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἦμεν δουλεύοντες, ὅτε βουληθεὶς ἀπήλλαξας
ἡμᾶς τῆς ὑπ' αἰγυπτίοις δουλείας εἶδον ἐρήμους τὰς οἰκήσεις αἰθιόπων τε καὶ
v. 8. μαδιηναίων καὶ πάντων γε ὁπόσοι τὴν ἔχθραν ἠροῦντο τότε τὴν καθ' ἡμῶν. " Μὴ

„ ἐν ποταμοῖς ὠργίσθης κύριε, καὶ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμός σου, ἢ ἐν θάλασ-
„ σῃ τὸ ὅρμημά σου. „ Ἔθος σοι κατὰ ποταμῶν καὶ θαλάσσης τὴν ὀργὴν ἐπι-
δείκνυσθαι τὴν οἰκείαν· ἵνα εἴπῃ κατὰ ἀναριθμήτων δήμων εἴωθας ὀργιζόμενος τὴν
δύναμιν ἐπιδείκνυσθαι τὴν οἰκείαν· τὸ γὰρ μὴ ἐν ποταμοῖς, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐν πο-
ταμοῖς καὶ θαλάσσῃ πάντοτε τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμὸν ἐπιδεῖξαι βουληθεὶς τὸν
οἰκεῖον· ἐπάξει γοῦν· “ ὅτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἱππασία σου
„ σωτηρία „· ὅτ' ἂν γὰρ βουληθῇς φησὶν ὥσπερ ἐφ' ἵππων τινῶν ἐπιβαίνων
ταῖς ἀοράτοις καὶ λειτουργικαῖς δυνάμεσιν ἐπιτάττεις· οἱ δὲ πάντας μὲν ἀθρόως
τιμωροῦνται τοὺς ἐναντιόυς· σωτηρία δὲ ἐντεῦθεν περιγίνεται τοῖς σοῖς. “ Ἐν- v. 9.
„ τείνων ἐντενεῖς τὸ τόξον σου ἐπὶ τὰ σκῆπτρα, λέγει κύριος „. Συνεχέσι δὲ
ταῖς τιμωρίαις κατακοντίζεις τοὺς ἐν βασιλείᾳ καὶ δυναστείᾳ καθεστάναι δοκοῦν-
τας. “ Ποταμοῖς ῥαγήσεται ἡ γῆ „· ὥστε τῶν ποταμῶν τὴν ἀναίρεσιν ἐκ τῆς
ὀργῆς ἀθρόον γινομένην τῆς σῆς διαῤῥῆξαι τὴν γῆν· ἔθος γὰρ τοῦτο τῇ γῇ μειω-
θέντων ὑπομένειν τῶν ὑδάτων ἀπὸ τῆς ἐπακολουθούσης ξηρότητος ὕστερον.
“ Ὄψονταί σε καὶ ὠδινήσουσι λαοί „. ἐν ὀδύναις ἔσονται πλεῖστοι, οὐδὲ τὴν v. 10.
πρόσοψιν ἐνεγκεῖν δυνηθέντες τὴν σήν. “ Σκορπίζων ὕδατα πορείας· ἀφανίζεις
„ γὰρ βουληθεὶς ἅπασαν ὕδατος διέξοδον· ἔδωκεν ἡ ἄβυσσος φωνὴν αὐτῆς,
„ ὕψος φαντασίας αὐτῆς „. Τότε δὴ καὶ ἡ ἄβυσσος ὥσπερ τινὰ φωνὴν κατὰ
τὸ μέγεθος ἀφήσει τὸ οἰκεῖον τῷ νεύματι κλονουμένη τῷ σῷ. “ Ἐπήρθη ὁ v. 11.
„ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς „. Ἐπειδὴ δύειν λέγει τὸν
ἥλιον τοῖς ἐν ἀνάγκαις, ἐνταῦθα τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τοῖς παρὰ σοῦ
ἐν εὐπραγίᾳ καθισταμένοις φωτεινὰ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν φανεῖται ὁ ἥλιός
τε καὶ ἡ σελήνη. “ Εἰς φῶς βολίδες σου πορεύσονται „· περιφανῶς καὶ μετὰ πολ-
λῆς τῆς λαμπρότητος ἐπάξεις τὰς πληγὰς τοῖς ἐναντίοις. “ Εἰς φέγγος ἀσ-
„ τραπῆς ὅπλων σου „. Ἀστραπῆς δίκην ἐκλάμψει σου τὰ ὅπλα, ἵνα εἴ-
πῃ ἡ κατὰ τῶν πολεμίων ἰσχύς. “ Ἐν ἀπειλῇ σου ὀλιγώσεις γῆν, καὶ ἐν θυμῷ v. 12.
„ κατάξεις ἔθνη „. Πᾶσαν τὴν γῆν μετὰ τῶν οἰκούντων αὐτὴν ὀργισθεὶς ἀποφάσει
μόνῃ παντελῶς ἀπολλύεις.

“ Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ σου τοῦ σῶσαι τοὺς χριστούς σου „· v. 13.
ἅπαντα γὰρ πράττεις ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ οἰκείου λαοῦ ἅτε ἐξειλεγμένων πα-
ρὰ σοῦ· χριστοὺς γὰρ ἐνταῦθα τοὺς ἐξειλεγμένους λέγει, οὐ τοὺς κεχρισ-
μένους· ὡς ὁ μακάριος Δαβὶδ περί τε τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ
Ἰακὼβ, λέγων μὴ ἅπτεσθε τῶν χριστῶν μου καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ
πονηρεύεσθε· χριστοὺς οὐχ ὡς κεχρισμένους, ἀλλ' ὡς ἐξειλεγμένους αὐτῶν εἰ-

ρικως. " Ἔβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον ,,· ὑπὲρ τούτου θανάτῳ περιέβαλες τοὺς ἐναντίους. " Ἐξήγειρες δεσμοὺς ἕως τραχήλου εἰς τέλος ,,· καὶ
v. 14. δεσμίους αὐτοὺς ἡττηθέντας ἀποφανεῖς. " Διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς δυ-
,, ναστῶν, τοὺς πρότερον δυναστεύοντας ,,· οὕτω τῇ σαυτοῦ ὀργῇ σφοδρῶς διέτεμες, ὥστε ἅπασιν ἐγγενέσθαι θαῦμα. " Σεισθήσονται ἐν αὐτῇ ,,· σαλευόμενοι ὑπὸ τῇ σῇ διαμενοῦσι τιμωρίᾳ· " Διανοίξουσι χαλινοὺς αὐτῶν ὡς ἐσ-
,, θίων πτωχὸς λάθρα ... Διανοῖξαι τὸ στόμα αὐτῶν εἰς πεπαῤῥησιασμένην οὐ τολμήσουσι λαλιάν· δίκην ἢ πένητος κεκλοφότος τί καὶ λαθραίως ἐσθίον-
v. 15. τος ὡς ἂν μὴ ἁλῶ, μετὰ πολλοῦ φθέγξονται τοῦ δέους. " Καὶ ἐπεβίβασας τοὺς
,, ἵππους σου ἐπὶ τὴν θάλασσαν ταράσσοντας ὕδατα πολλά ,,. Ἐπαφῆκας τὰς ἀοράτους δυνάμεις τῷ πλήθει τῶν πολεμίων μεγίστην αὐτοῖς ταραχὴν ἐνεργα-
v. 16. ζομένας. " Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς
,, χειλέων μου· καὶ εἰσῆλθε τρόμος εἰς τὰ ὀστά μου, καὶ ὑποκάτωθέν μου
,, ἐταράχθη ἡ ἕξις μου ,,. Πολλάκις γοῦν ἐπὶ τοῖς πραττομένοις κακοῖς τὴν ἡσυχίαν ἑλόμενος ἀγαγεῖν τῇ προσευχῇ χρησάμενος, καὶ τὴν περὶ τῶν μελλόντων ἐντεῦθεν ἀποκάλυψιν λαβὼν φόβῳ τε κατεσχέθην τὴν διάνοιαν, καὶ τρόμος ὅλον με δι' ὅλου κατέσχεν. " Ἀναπαύσομαι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως τοῦ ἀναβῆναι εἰς
,, λαὸν παροικίας μου ,,. Καὶ γὰρ ἐθαύμαζον μαθὼν πρᾶγμα ἄπιστον ἐσόμενον τῇ δυνάμει τῇ σῇ· ὅτι ἐκ τοσαύτης θλίψεως καὶ τοσούτων κακῶν, ἐν οἷς διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἐξητάσθην, ἐν ἀναπαύσει τε ἔσομαι καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν δεινῶν· καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τὴν παροικίαν τὴν ἡμετέραν ἀνελεύσομαι μετὰ τοῦ λαοῦ τοῦ οἰκείου.

v. 17. " Διότι συκῆ οὐ καρποφορήσει, καὶ οὐκ ἔσται γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις·
,, ψεύσεται ἔργον ἐλαίας· καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρῶσιν· ἐξέλιπεν ἀπὸ βρώ-
,, σεως πρόβατα, καὶ οὐχ ὑπάρχουσιν βόες ἐπὶ φάτναις ,,. Ἑώρων γάρ φησι τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ὀργὴν φοβερὰν τινὰ οὖσαν, ἀφ' ἧς οὐ τὰ ἐκ τῶν πολεμίων αὐτοὺς μόνον συνεῖχε κακὰ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑπὸ ἀκαρπίας κατείχοντο παντελοῦς, οὐκ ἐκ γεννημάτων, οὐκ ἐκ ξύλων καρπὸν κομίσασθαι οἷοί τε ὄντες· προσαπο-
v. 18. λέσονται δὲ καὶ τὰ κτήνη πάντα, ἐρημίᾳ νομῆς τε καὶ βρωμάτων. " Ἐγὼ δὲ
,, ἐν τῷ κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ σωτῆρί μου ,,. Καὶ τὰ μὲν περὶ ἐκείνους ἔσται τοιαῦτα· ἡμῖν δὲ τῇ σῇ βοηθείᾳ ἡδονή τε προσέσται καὶ σωτηρία· τὸ γὰρ ἐγὼ δὲ, ἐκ προσώπου τοῦ οἰκείου περὶ τοῦ κοινοῦ λέγει λαοῦ, ὅπερ οὖν ἔθος πολλαχοῦ τοῖς προφήταις ποιεῖν· ὡς καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ τὰς αἰτήσεις ἐκ προσώπου τοῦ αὐτῶν ποιούμενος φαίνεται· ὡς ὅτ'

ἂν λέγῃ· ἐπὶ σοὶ κύριε ἤλπισα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ κύριε
εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, καὶ ἡ κραυγή μου πρὸς σὲ ἐλθέτω· ταῦτα γὰρ
ἐκ τοῦ κοινοῦ λέξει τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων, ὡς ἂν ἑκάστου ἁρμοδίως τῇ
φωνῇ χρησαμένου ταύτῃ· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ νῦν ὁ προφήτης ὡς ἀπὸ τοῦ
κοινοῦ λέγει ταῦτα, ἐπειδὴ καὶ περὶ τῶν τῷ κοινῷ προσεισομένων διαλέγεται.
“ Κύριος ὁ Θεός μου δύναμίς μου· καὶ τάξει τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου· καὶ v. 19.
„ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβιβᾷ με, τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ „. Αὐτὸς γάρ ἐσ-
τιν ὁ τὴν ἐν ἅπασι δύναμίν μοι χαριζόμενος· ὃς ἀφελεῖ μὲν ἡμᾶς μετὰ πολλοῦ
τοῦ τάχους τῆς αἰχμαλωσίας, δίκην ἐλάφων ὀξεῖαν τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν ποιου-
μένους· ὑψηλοτέρους δὲ ἡμᾶς πάντων ἀποφαίνει, ὥστε μηδὲν ἕτερον ἡμῖν ἁρ-
μόττειν λοιπὸν, ἢ τὸ ἐν ᾠδαῖς καὶ ὕμνοις εἶναι τοῖς ὀφειλομένοις τῷ θεῷ· ὑπὲρ
ὧν τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἡμετέρων νίκην παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα δέ-
δωκεν ἡμῖν.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΟΦΟΝΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Οὐ πόῤῥω τοῦ μακαρίου Ἀμβακοὺμ τῷ χρόνῳ τὴν προφητείαν ταύτην ὁ μακάριος πεποίηται Σοφονίας· ἐπὶ γὰρ Ἰωσίου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, καθὼς ἡ βίβλος δηλοῖ προφητεύει τὰ παρόντα· μεθ' ὃν βραχέος διεληλυθότος χρόνου, ἐπεληλύθασί τε τῇ Ἱερουσαλὴμ οἱ βαβυλώνιοι, καὶ πλεῖστα ὅσα κατὰ τὴν Ἰούδα διαθέντες φυλὴν, καὶ πολλοὺς μὲν ἀνελόντες, πλείστους δὲ ἀπαγαγόντες αἰχμαλώτους, αὐτήν τε ἐπόρθησαν τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ δὴ τῷ πυρὶ τόν τε ναὸν τὸν θεῖον καὶ τῶν τῆς πόλεως οἰκοδομημάτων τὰ κάλλιστα κατέφλεξαν ἅπαντα· ἔτι καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς παντελῶς καθελόντες, ὡς μηδὲ ἀσφάλειαν τινὰ τοὺς ἐνοικοῦντας, εἴπερ οὖν τινὲς ἐπιθυμοῖεν τοῦτον, δύναιτ' ἔχειν· αὕτη μὲν οὖν ἡ συνήθης προγραφὴ τοῦ βιβλίου.

ΚΕΦ. Α.

v. 1. “ Λόγος κυρίου ὃς ἐγένετο πρὸς Σοφονίαν τὸν Χουσὶ υἱὸν Γοδολίου, τοῦ Ἀμαρίου, τοῦ
„ Ἐζεκίου, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμὼς βασιλέως Ἰούδα „. ἐν οἷς δεδήλωκε τόν
τε προφήτην ὅς τις ἐστὶ καὶ ὅθεν καταγόμενος καὶ ἐν τινι καιρῷ ποιεῖται τὴν προφη-
v. 2. τείαν· ἄρχεται δὲ τῆς τῶν ἐσομένων προῤῥήσεως οὕτως. “ Ἐκλείψει ἐκλιπέτω πάντα
„ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει κύριος „. Γεγόνεισαν μὲν γὰρ αἰχμάλωτοι παντε-
λῶς αἱ δέκα φυλαὶ· κεκρατηκότες δὲ ἐκείνων ἀσσύριοι ἐπῆλθον μὲν καὶ τῇ
Ἱερουσαλὴμ ὡς αἱρήσοντες καὶ ταύτην· ὡς δὲ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἐδέξαντο διὰ
τοῦ ἀγγέλου πληγὴν, μετὰ πολλοῦ μὲν τοῦ δέους εἶδον οἱ λοιποὶ πρὸς φυγὴν ὁπό-
σοι γε τῆς διὰ τοῦ ἀγγέλου τιμωρίας γεγόνεισαν ἐκτός· ἐν εἰρήνῃ δὲ βαθείᾳ τὰ
κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ γέγονεν ἐκ τούτου· ἐπειδὴ τοίνυν τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς τούς
τε τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντας, οὐ τῆς τιμωρίας τῶν ἀσσυρίων τὸ μέγεθος ἐσω-
φρόνισεν, οὐ τῶν δέκα φυλῶν ἐφόβησεν ἡ αἰχμαλωσία, μεμενήκασι δὲ οὐδὲν ἔλατ-
τον ἐκείνων, παρανομίᾳ τε τῇ ἀσεβείᾳ συζῶντες καὶ οὗτοι, ἀναγκαίως ἐντεῦθεν
ἤρξατο τοῦτο λέγων, ὅτι ἀνάγκη καὶ τοὺς ὑπολοίπους ἐκλιπεῖν τοῦ λαοῦ, ἀφαι-
ρεθέντας μὲν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἀπαχθέντας δὲ εἰς αἰχμαλωσίαν· ἐπειδὴ
καὶ οὗτοι μεμενηκότες, οὐδὲν ἐκείνων ἔλαττον ὤφθησαν ἀσεβοῦντες· καλῶς δὲ
τὴν ἐν ἀποφάσει τὴν μήνυσιν ποιεῖται· ὡς ἂν δεικνὺς ὅτι τούτων ἀξίους ἑαυτοὺς

δι' ὧν ἔπραττον πεποιήκασιν· ὅθεν δὴ καὶ ἀποφήνασθαι περὶ αὐτῶν τοιαῦτα
προσῆκται Θεός· εἶτα καθολικῶς εἰπὼν ἐκλιπέτω πάντα, ἐπάγει κατὰ μέρος·
“ ἐκλιπέτω ἄνθρωπος, καὶ κτήνη ἐκλιπέτω· τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχ- v. 3.
„ θύες τῆς θαλάσσης· καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς· καὶ ἐξαρῶ τοὺς ἀνόμους ἀπὸ
προσώπου τῆς γῆς, λέγει κύριος „. Ὑπερβολικῶς μὲν τοῖς ἀνθρώποις καὶ
τοῖς κτήνεσι τά τε πετεινὰ καὶ τοὺς ἰχθύας συνῆψεν· ἢ καὶ τροπικῶς καθὼς
εἴωθεν λέγειν· ἵνα πετεινὰ μὲν εἴπῃ τοὺς ἐκ δυναστείας ὑπεραιρομένους τῶν λοιπῶν,
ἰχθύας δὲ τοὺς ἐν τῷ δήμῳ διὰ ταπεινότητα ἕρποντας πολλήν· καὶ τὴν αἰτίαν
δὲ ἐπάγων “ καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς· καὶ ἐξαρῶ τοὺς ἀνόμους ἀπὸ προ-
„ σώπου τῆς γῆς, λέγει κύριος „. Οἱ γὰρ ἀσεβείᾳ καὶ ἀνομίᾳ συζῶντες, εἰς
παντελῆ καταντήσουσιν ἀσθένειαν, ὑπὸ τῇ τῶν πολεμίων πεπτωκότες χειρί·
οἱ λοιποί τε αἰχμαλωσίᾳ ληφθέντες, ἀφαιρεθήσονται τῆς γῆς, ἣν παρ' ἐμοῦ
λαβόντες μετὰ πολλῆς κατεῖχον τῆς παρανομίας.

Εἶτα καὶ περὶ τίνων ταῦτα λέγει σαφέστερον ποιῶν “ καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου v. 4.
„ ἐπὶ Ἰούδαν καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ „. Κατά τε τῆς φυ-
λῆς, κατά τε τῆς πόλεως ἐπάξειν εἰρηκὼς τὴν τιμωρίαν, ἀναγκαίως δὲ καὶ τὰς τῆς το-
σαύτης τιμωρίας λέγων αἰτίας. “ Καὶ ἐξαρῶ ἐκ τοῦ τόπου τούτου τὰ ὀνόματα τοῦ
„ Βααλὶμ, καὶ τὰ ὀνόματα τὰ τῶν ἱερῶν μετὰ τῶν ἱερέων, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐπὶ v. 5.
„ τὰ δώματα τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ τοὺς
„ ὀμνύοντας κατὰ τοῦ Μελχὸμ, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας ἀπὸ τοῦ κυρίου, καὶ τοὺς μὴ v. 6.
„ ζητοῦντας τὸν κύριον, καὶ τοὺς μὴ ἀντεχομένους τοῦ κυρίου „. Ἀφελῶ γὰρ παν-
τελῶς τοῦ τόπου τούτου, τοὺς μὲν τῇ σφαγῇ, τοὺς δὲ τῇ αἰχμαλωσίᾳ συναφα-
νίζων αὐτοῖς καὶ τὰ εἴδωλα πάντα, τήν τε ἐπ' αὐτοῖς θεραπείαν, μετὰ τῶν
ἱερατεύειν αὐτοῖς δοκούντων, πρὸς ἅπασί τε τοὺς ἐπὶ τῶν δωμάτων, τοὺς κατ'
οὐρανὸν φωστῆρας θεραπεύειν ἐσπουδακότας· δικαίαν γὰρ δὴ μάλιστα οὗτοι
δέξονται τὴν τιμωρίαν, οἱ περὶ τὸν ναὸν οἰκοῦντες τὸν ἐμὸν οὐκ αἰσχύνονται πε-
ρὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἀσχολούμενοι θεραπείαν· ἀλλὰ ποτὲ μὲν τῆς ἐμῆς ἐνδεικνύν-
ται θεραπείας φροντίζειν ὅτ' ἂν αὐτοῖς ὀμνύειν κατ' ἐμοῦ δοκῇ, ποτὲ δὲ κα-
τὰ τῶν εἰδώλων ὀμνύουσι· Μελχὸμ γὰρ τὸ εἴδωλον λέγει· ἵν' ἀφ' ἑνὸς, καθὼς
εἴωθεν, ἅπαντα εἴπῃ τὰ εἴδωλα.

Ἀλλὰ γὰρ πολλὰς μὲν οἶδα μυθολογίας παρεὶς τῶν πρὸς τοὺς σύ-
ρους κεχηνότων, ὡς ἂν μὴ φλυαριῶν δοκοίην ἐμπιμπλᾶν τὴν θείαν γρα-
φήν· ἐν καιρῷ δὲ νῦν ἐνόμισα διὰ τούτου ποιήσασθαι μνήμην, εἰς ἔλεγ-
χον εἴ τι τοῦ νῦν οὐ δεόντως παρ' αὐτῶν λεγομένου, εἴ τι καὶ τῶν λοι-

πῶν, ἃ λεγόντων αὐτῶν παρῆκα δι' ἣν ἔφην αἰτίαν· λέγουσι γὰρ ὅτι Μελχὸμ ἐνταῦθα τὸν βασιλέα βούλεται εἰπεῖν· Μελχὸμ γὰρ τοῦ βασιλέως λεγομένου κατὰ τὴν σύρων καὶ ἑβραίων γλῶτταν, πλανηθέντας τὸν ἑρμηνεύσαντας, ἀντὶ τοῦ βασιλέως, Μελχὸμ εἰπεῖν, ὅπερ ἐστὶν τὸ εἴδωλον· οὓς ἐχρῆν πρὸ πάντων ἐκεῖνο συνιδεῖν, ὅτι κατὰ μὲν τὴν ἑβραίων γλῶτταν εἴρηται τὰ τῆς θείας γραφῆς, ἡρμήνευται δὲ ταῦτα εἰς μὲν τὴν σύρων παρ' ὅτου δήποτε (οὐδὲ γὰρ ἔγνωσται μέχρι τῆς τήμερον ὅστις ποτὲ οὗτος ἐστὶν) εἰς δὲ τὴν ἑλλήνων ἑβδομήκοντα μετενηνόχασι ἄνδρες πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, ἐπιστήμονες μὲν ἀκριβῶς τῆς γλώττης τῆς οἰκείας, ἐπιστήμονες δὲ καὶ τῶν θείων γραφῶν, ὑπό τε τοῦ ἱερέως καὶ παντὸς τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ δοκιμασθέντες, ὡς ἂν πάντων μάλιστα πρὸς τὴν ἑρμηνείαν ἄξιοι, ὧν τήν τε ἑρμηνείαν καὶ τὴν ἔκδοσιν καὶ οἱ μακάριοι ἀπόστολοι δεξάμενοι φαίνονται προδήλως, οἱ καὶ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν πεπιστευκόσιν οὐδ' ὅλως προσέχουσι πρότερον τοῖς τῆς παλαιᾶς διαθήκης παρέδωκαν τὰς θείας γραφὰς ἐπὶ τῆς ἑλλήνων κειμένας γλώττης κατὰ τὴν τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνείαν, παρ' ὧν δὴ καὶ παραλαβόντες αὐτὰς νῦν ἔχομεν ἅπαντες οἱ ἐξ ἐθνῶν τῷ δεσπότῃ πεπιστευκότες Χριστῷ, ἔν τε ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκοντες καὶ κατ' οἶκον ἔχοντες· πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον νομίζειν ὅτι οἱ μὲν ἑβδομήκοντα καὶ τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι καὶ οὕτω δεδοκιμασμένοι διεσφάλλοντο περὶ λέξιν, αἳ καὶ πρὸ πάσης ἑρμηνείας ᾔδεισαν πάντως τὸ ἐν τῇ θείᾳ κείμενον γραφῇ, καὶ εἴ τε βασιλέα λέγει, εἴ τε εἴδωλον· ἀξιοπιστότερον δὲ ἁπάντων ἐκείνων ὑπειλῆφθαι προσῆκεν ἕνα τινὰ ἀφανῆ εἰς τὴν σύρων γλῶτταν μεταβεβληκότα τὰ ἑβραίων· ὥς γε φασὶ πρὸς τῷ κἀκεῖνο δῆλον εἶναι ὅτι τῆς τῶν εἰδώλων ἕνεκεν θεραπείας αὐτῶν ὁ θεὸς αἰτιᾶται ἐν τούτοις διὰ τοῦ προφήτου· καὶ ἐπειδὴ περὶ τὸν ναὸν τὸν θεῖον ὄντες τοιαῦτα διεπράττοντο, τοῦτο αὐτοῖς ἐπιμέμφεται, ὅτι καὶ τὸν τοῦ ναοῦ θεὸν θεραπεύειν ἐδόκουν, τουτέστι τὸν τοῦ παντὸς κύριον, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων οὐκ ἀπείχοντο θεραπείας· τοῦ δὲ εἰδώλου τούτου μέμνηται καὶ ὁ μακάριος Ἀμὼς ὁ προφήτης ὡς ὑπὸ ἀμμανιτῶν θεραπευομένου, λέγων οὕτως· καὶ πορεύεται Μελχὸμ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, λέγει κύριος· τοῦτο λέγων ὃ καὶ πολλαχοῦ φαίνεται διὰ τῶν προφητῶν εἰρημένον, ὅτι ἡ κατὰ ὀργὴν οἷαν ἐπαγομένη τιμωρία τοῖς ἀλλοφύλοις ἄχρι τῶν εἰδώλων καὶ τῶν ἱερατευόντων αὐτοῖς ἐξετείνετο· ὅτι δὲ ἅπασαν τὴν περὶ τὰ εἴδωλα θεραπείαν ἐκ τῆς παρὰ τοῖς ἕλλησι θρησκευομένων δαιμόνων εἵλκυσαν οἱ ἰσραηλῖται, δῆλον ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαβίδ· καὶ ἐπιμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ ἐδούλευσαν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν· δεικνὺς ὅτι τὴν ἐκείνων

ἠσπάσαντο εἰδωλολατρείαν, ὡς τὸν αὐτὸν φαίνεσθαι τρόπον καὶ τὴν περὶ τὸ εἴδωλον ὃ Μελχὸμ ἐκαλεῖτο θεραπείαν αὐτοὺς ποιεῖσθαι.

Ὁ μέν τοι γε προφήτης τοῖς εἰρημένοις οὕτως ἐπάγει. " Καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας ἀπὸ τοῦ κυρίου, καὶ τοὺς μὴ ζητοῦντας τὸν κύριον, καὶ τοὺς μὴ ἀντεχομένους τοῦ κυρίου ,,· βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι ἀπὸ τούτων δήλους ἑαυτοὺς καθιστῶσιν ἀπηλλοτριωμένους παντελῶς τῆς ἐμῆς εὐνοίας, καὶ μηδένα λόγον ἐθέλοντας ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἐμοὶ δοκούντων ποιεῖσθαι· πρόδηλον γὰρ ὡς τῆς ἐμῆς γνώσεως ἀντεχόμενοι γνησίως, οὐκ ἄν ποτε προσέσχον εἰδώλοις· εἰρηκὼς δὲ δικαίας τῆς τιμωρίας τὰς αἰτίας, ἐπάγει
" εὐλαβεῖσθε ἀπὸ προσώπου κυρίου τοῦ θεοῦ, διότι ἐγγὺς ἡμέρα κυρίου· ὅτι v. 7.
,, ἡτοίμασε κύριος τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἡγίακε τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ ,,. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμελῶς περὶ τὸ θεῖον ἐσχήκατε, νῦν γοῦν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης φοβηθήσεσθε τὸν τοῦ παντὸς κύριον· ὅτι τὴν τιμωρίαν ὑμῖν ἀξίαν ἐπάγει τῶν πλημμελημάτων· οὐδὲ γὰρ ἀφέστηκεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ μάλα γε ἐγγύθεν ἐστὶν ἐν ᾧπερ ὑμᾶς τῇ τῶν πολεμίων παραδώσει θυσίᾳ οὓς οἰκείῳ προστάγματι ἀφώρισέν τε καὶ κέκληκεν ἐπὶ τούτῳ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἡγίασε τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀφωρισμένους ἔχει τοὺς εἰς τὴν θυσίαν ταύ-
την κεκλημένους, λέγει δὲ τοὺς πολεμίους, οἳ καὶ καταθύσουσιν ὑμᾶς. " Καὶ v. 8.
,, ἔσται ἐν ἡμέρᾳ θυσίας κυρίου, καὶ ἐκδικήσω * ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν * Cod. ἐκδίκησον.
,, οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐνδεδυμένους ἐνδύματα ἀλλότρια·
,, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ πάντας ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόπυλα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ v. 9.
,, τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας καὶ δόλου ,,. Ἐν ἐκείνῳ δὴ τῷ καιρῷ τοὺς ἄρχειν ἐν ὑμῖν δοκοῦντας τιμωρήσομαι· αὐτόν τε παντελῶς ἀφανιῶ τοῦ βασιλέως τὸν οἶκον, ἅτε πρὸς αἰχμαλωσίαν ἀπάγεσθαι μέλλοντος τοῦ τότε βασιλεύειν ὑμῶν δοκοῦντος· καὶ πάντας δὲ καθάπαξ τιμωρήσομαι τοὺς οὕτω πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μίμησιν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότας· ὡς καὶ τὴν ἱματίων ζηλοῦν τὴν χρῆσιν τὴν τῷ νόμῳ μὲν ἀπηγορευμένην, τοῖς ἔθνεσι δὲ ἁρμοδίαν· πάντας δή φησι περιφανῶς τιμωρήσομαι πρὸ τῶν τοῦ ναοῦ προθύρων, εἰς ὃν ἠσίβουν· εἰσιόντες μὲν τῷ δοκεῖν εἰς ἐμὴν θεραπείαν, μεθ' ὑποκρίσεως δὲ καὶ δόλου ποιεῖσθαι τὴν εἴσοδον τολμῶντες, εἴ γε τῆς μὲν εὐσεβείας οὐδένα λόγον ἐβούλοντο ποιεῖσθαι, τοῖς εἰδώλοις δὲ πρανανεῖχον σπουδῇ.

" Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει κύριος, φωνὴ κραυγῆς ἀπὸ πύλης v. 10.
,, ἀποκεντούντων, καὶ ὀλολυγμὸς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας ἀπὸ τῶν
,, βουνῶν ,,· τότε δὴ φοβερὰ μέν τις γενήσεται φωνὴ ἀπὸ τῆς πύλης λαβοῦσα τὴν ἀρχήν, διὰ τῶν εἰσιόντων τε πολεμίων, καὶ πολὺν ἐργαζομένων τὸν φόνον· δια-

δέξεται δὲ τὴν φωνὴν ἐκείνην ὀλολυγή τις ἀφόρητος τῶν κατ' οἰκίαν συντριβομέ-
νων τε καὶ ἀπολλυμένων ποικίλως ἔτι καὶ τῶν ἐν ὑψηλοτέροις τόποις ἐλπίδι φυ-
γῆς κατατρεχόντων· τοῦτο γὰρ λέγει βουνῶν, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖσθαι δυνα-
μένων ἐντεῦθεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν ἐσχάτην δεχομένων τιμωρίαν· οἷς ἀκολούθως
v. 11. ἐπάγει. " Θρηνεῖτε οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακεκομμένην ". Ἐνταῦθα δὴ φησὶ
θρηνεῖν ἅπαντας ἄξιον τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἣν διαφόρως διὰ τῶν
οἰκούντων κατακόψουσιν οἱ πολέμιοι, τάς τε οἰκοδομὰς αὐτῆς διατέμνοντες,
* Cod. ἴσω τί καὶ τοὺς κατοικοῦντας διασφάττοντες. " Διότι * ὡμοιώθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναὰν,
" ἐξωλοθρεύθησαν πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ ". Ἐπειδὴ γὰρ τὸν χαναναί-
ων ἐμισήσαντο τὸν τρόπον, διὰ τοῦτο παραπλησίως ἐκείνοις καὶ τὴν τιμωρίαν
ἐδέξαντο ἀπολλύμενοι παντελῶς, ὃν περ δὴ τρόπον ἀπώλοντο κἀκεῖνοι ὁπη-
νίκα τοῖς ἰσραηλίταις παρεδίδου τὴν γῆν ὁ θεός· συναφανισθήσονται γὰρ δὴ
πάντες τοῖς λοιποῖς· καὶ οἱ μέγα φρονοῦντες ἐπὶ πλούτῳ θεωροῦντες ἑαυτοὺς,
μηδὲν ἐκ τῆς εὐπορίας κέρδος λαβόντας· τοὐναντίον μὲν οὖν ἐν τῇ ἀφαιρέσει
τῶν οἰκείων παραπλήσιοι γεγονότες τοῖς παντελῶς πεινομένοις.

" Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ λύχνου ".
v. 12. Ἐπειδὴ τοῖς τὰ ἐνδότατα καὶ σκότῳ πως κατειλημμένα ζητοῦσιν, ἔθος λύχνῳ κε-
χρῆσθαι πρὸς ἀκριβεστέραν ἔρευναν τῶν ἀποκεκρυμμένων, τοῦτο λέγει ὅτι μετὰ πολ-
λῆς τῆς ἀκριβείας ἐξερευνηθήσεται πάντα τὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὡς μηδὲν τῶν ἐνόντων
διαλαθεῖν τοὺς πολεμίους· ὅπερ ἀκολούθως ἐπήγαγεν τὸ ἐξωλοθρεύθησαν
πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ· δεικνὺς ὅτι οὕτω πάντα τῶν εὐπόρων ἀφαιρεθή-
σεται τὰ ὄντα, οὐθενὸς λαθεῖν τῶν πολεμίων τὴν ἔρευναν δυναμένου. " Καὶ ἐκ-
" δικήσω ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς καταφρονοῦντας ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν
" τοὺς λέγοντας ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ κύριος, οὐδὲ μὴ
" κακώσῃ ". Τιμωρήσομαι γάρ φησι τούτους, οἳ τῶν μὲν προσταγμάτων τῶν
ἐμῶν, καὶ τῆς θεραπείας κατεφρόνουν παντελῶς τῆς ἐμῆς· ἀφ' ὧν δὴ φυλάττεσθαι
καὶ διατηρεῖσθαι ἐκ πάσης ἠδύναντο ἐπηρείας· διακειμένους δὲ ὅτι μὴ οἷόν τέ τι
κακὸν αὐτοῖς ἐπενεχθῆναι τοιαῦτα παρανομοῦσιν· τὸ γὰρ οὐ μὴ ἀγαθοποιή-
v. 13. σῃ κύριος, κατὰ ὑπόκρισιν ἀναγνωστέον, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοποιήσει. " Καὶ ἔσται ἡ
" δύναμις αὐτῶν εἰς διαρπαγὴν, καὶ οἱ οἶκοι αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν· καὶ οἰκοδο-
" μήσουσιν οἰκίας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσωσιν ἐν αὐταῖς· καὶ καταφυτεύσουσιν
v. 14. " ἀμπελῶνας, καὶ οὐ μὴ πίωσι τὸν οἶνον αὐτῶν· ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα κυρίου ἡ
" μεγάλη, ἐγγὺς καὶ ταχεῖα σφόδρα ". Πᾶσα μὲν οὖν αὐτῶν ἡ δύναμις ὑπὸ
τῶν πολεμίων περιαιρεθήσεται· ἀφανισθήσονται δὲ καὶ πάντες αὐτῶν οἱ οἶκοι·

καὶ οὔτε τῶν οἴκων ἀπολαύσουσιν, οὓς μετὰ πολλῆς οἰκοδομήσαντες ἐπιμελείας, οὔτε τῶν γεωργιῶν τῶν οἰκείων λήψονται τὸν καρπόν· ἐπειδὴ πάρεστιν καὶ πλησίον ἄγαν ἐστὶν ἡ ἡμέρα τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐκβήσεται πάντα ἅπερ οὖν ἀποπέφανται κατ' αὐτῶν ὁ θεός·

" Φωνὴ ἡμέρας κυρίου πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται „. Μεμήνυται γὰρ
ὁ καιρὸς τῆς ἀποφάσεως τῆς θείας πολλῆς πικρίας τὲ καὶ τραχύτητος
γέμων. " Δυνατὴ ἡμέρα ὀργῆς ἡ ἡμέρα ἐκείνη „. Ἰσχυρὸς ἄγαν τῆς ἡμέ- v. 15.
ρας ἐκείνης ὁ θυμός· " ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀνάγκης, ἡμέρα ἀωρίας καὶ
„ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὁμίχλης, ἡμέ-
„ ρα σάλπιγγος καὶ κραυγῆς ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυρὰς, καὶ ἐπὶ τὰς v. 16.
„ γωνίας τὰς ὑψηλάς „. Τότε γὰρ ἀνάγκη τὲ καὶ θλίψις ἔσται πολλὴ, καὶ
θάνατοι ἄωροι τῶν ἐν νηπίᾳ σφαζομένων τῇ ἡλικίᾳ· ἀφανισμός τε ἀνθρώπων
πολὺς ὡς ἐντεῦθεν ἅπαντας δοκεῖν σκότῳ καὶ γνόφῳ ἢ τινὶ νεφέλῃ περικεχύσθαι
καὶ ὁμίχλῃ· ἥ τε γὰρ πολεμικὴ σάλπιγξ, καὶ ἡ μετὰ ταύτης φωνὴ τῶν πολεμίων
μέγιστον ἠχήσει προσημαίνουσα· τῶν τε ἰσχυρῶν πόλεων καὶ τῶν μεγίστων οἰκιῶν
τὴν καθαίρεσιν. " Καὶ ἐκθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πορεύσονται ὡς τυφλοὶ, v. 17.
„ ὅτι τῷ κυρίῳ ἐξήμαρτον· καὶ ἐκχεῶ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χοῦν, καὶ τὰς σάρ-
„ κας αὐτῶν ὡς βόλβιτα „. Τῇ μὲν γὰρ ὑπερβολῇ τῆς θλίψεως διοίσουσι τυ-
φλῶν οὐδέν· οὐδὲ τὰ πρὸ ποδῶν ὁρᾷν οἷοί τε ὄντες· πείσονται γὰρ ἅπαντα συν-
τόμως εἰπεῖν· ἐπειδήπερ ἄγαν ἠσέβησαν εἰς Θεόν· ὑπὲρ ὧν αἵματός τε ἔκχυ-
σις ὡς ἐκ πολλοῦ γενήσεται φόνου· αἵ τε τῶν ἀποθνησκόντων σάρκες ἀτάφων
μενόντων τῶν ἀναιρουμένων, ὡσεὶ κόπρος τίς κατὰ παντὸς ῥιφήσεται τόπου. " Καὶ v. 18.
„ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ δυνηθῇ ἐξελέσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέ-
„ ρᾳ ὀργῆς κυρίου, καὶ ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ·
„ διότι συντέλειαν καὶ σπουδὴν ποιήσει ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν „.
Ὄνησις αὐτοῖς οὐδεμία τοῦ πλούτου γενήσεται ὃν συνήγαγον ἀδίκως, ἐπειδὴ
ταῦτα πάντα κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον δεύτερα τῆς ὀργῆς ἔσται τῆς θείας, ἣ πυρὸς
δίκην πᾶσαν μὲν καταναλώσει τὴν γῆν, πάντας δὲ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτὴν μετὰ
πολλοῦ γε ἀπολέσει τοῦ τάχους· εἶτα μετὰ τὴν μήνυσιν τῶν κακῶν, εὐέλπιδας αὐτοὺς
καθὼς εἴωθεν προφήτης ποιῶν, ἐπάγει.

KΕΦ. Β.

CAP. II. « Συνάχθητε καὶ συνδέθητε τὸ ἔθνος τὸ ἀπαίδευτον πρὸ τοῦ γενέσθαι
v. 1. „ ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον ἡμέρας, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς
v. 2. „ ὀργὴν θυμοῦ κυρίου „. Ἀλλὰ γὰρ ἅπαντες ὑμεῖς οἱ μέχρι τοῦ δεῦρο
τὴν τῶν προσηκόντων οὐ δεξάμενοι παιδείαν, νῦν γοῦν συνελθόντες, κοινὰς τὰς δεήσεις τῷ θεῷ προσαγάγετε, ὡς ἂν μὴ δίκην ἄνθους ἀθρόον ἀφανισθέντος παντελῆ τὴν ἀπώλειαν ὑπομείνητε, ὁλοτελοῦς ἐφ' ὑμᾶς ἐνεχ-
v. 3. θείσης τῆς ὀργῆς τῆς θείας. « Ζητήσατε τὸν κύριον πάντες ταπεινοὶ
„ γῆς „. Καὶ οἱ παρὰ πάντας τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας ταῖς ἐπενεχθείσαις ὑμῖν συμφοραῖς τεταπεινωμένοι ἐπιμεληθέντες τῆς εὐσεβείας τὸ ἔλεον αἰτήσατε τὸ θεῖον. « Κρίμα ἐργάσασθε καὶ ζητήσατε δικαιοσύνην „. Νῦν ὀρθοὶ τοῦ προσήκοντος γενόμενοι κριταὶ, καὶ διακρίνοντες ἐκ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον ἐπιμελεῖσθε τοῦ δικαίου. « Ζητήσατε πραότητα καὶ ἀποκρίνεσθε αὐτὰ, ὅπως σκεπασθῆτε ἐν „ ἡμέρᾳ ὀργῆς κυρίου „. Ἐπιείκειαν ἕλεσθε καὶ ἀνεξικακίαν, ἀνθ' ἧς πρότερον κατὰ τῶν πενεστέρων ἐπετηδεύετε ἀδικίας, καὶ δὴ σύνθεσθε περὶ τῶν τούτων ἔχειν σπουδήν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ καὶ ἀποκρίνεσθε αὐτὰ ὡς ἂν προσγένοιτο ὑμῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας τυχεῖν τινὸς παρὰ τοῦ θεοῦ βοηθείας· εἶτα λέγει τὰς κατὰ τῶν ἀλλοτρίων τιμωρίας ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀδικίας ἐπάγεσθαι μελλούσας ὡς ἂν μείζονα τῆς περὶ αὐτοὺς κηδεμονίας τοῦ θεοῦ ποιήσαιντο τὴν ἀπόδειξιν.
v. 4. « Διότι Γάζα διεσπαρμένη ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμὸν, καὶ Ἄζωτος
„ μεσημβρίας ἐκριφήσεται, καὶ Ἀκκαρὼν ἐκριζωθήσεται „. Πάντες γὰρ οἱ ἀλλόφυλοι, ὑπὲρ ὧν καθ' ὑμῶν πεποιήκασι, τιμωρίαν δέξονται οὐ τὴν τυχοῦσαν· τὸ γὰρ μεσημβρίας κατὰ κοινοῦ λέγει ἀντὶ τοῦ προδήλως, ὡς μηδένα τὸ γινόμενον λαθεῖν· ἃ γὰρ περὶ ἑκάστης λέγει τῶν πόλεων, εἴ τε Γάζης εἴ τε Ἀσκάλωνος, εἴ τε τῶν λοιπῶν, κατὰ κοινοῦ περὶ πασῶν λέγει διελὼν τῷ λόγῳ, καθὼς εἴωθε· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι πᾶσαι τῶν ἀλλοφύλων αἱ πόλεις διαρπαγήσονταί τε καὶ ἀφανισθήσονται, καὶ τῆς οἰκείας εὐπραγίας ἀπορριφεῖσαι παν-
v. 5. τελῆ δέξονται τὴν ἀπώλειαν. « Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσ-
„ σης πάροικοι Κρητῶν· λόγος κυρίου ἐφ' ὑμᾶς Χαναὰν γῆ ἀλλοφύλων· καὶ
v. 6. „ ἀπολῶ ὑμᾶς ἐκ κατοικίας· καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προ-
„ βάτων „. Ἐπειδὴ παραλίους εἶναι τὰς πόλεις συνέβαινε, σχοίνισμα θαλάσσης αὐτὰς κέκληκεν ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ λέγων· σοὶ δώσω τὴν γῆν Χαναὰν σχοίνισμα κληρονομίας ὑμῶν· ἵνα εἴπῃ ὅτι εἰς κτῆσιν ὑμῖν ἀφοριῶ τὴν

Χαναναίων γῆν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν σχοινομετρούντων τε καὶ διοριζόντων τὴν γῆν· οὕτως οὖν κἀνταῦθα λέγει τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, ἀντὶ τοῦ οἱ τὴν παραθαλάττιον οἰκοῦντες μερίδα· τὸ δὲ πάροικοι Κρητῶν λέγει, ἐπειδὴ τινὲς ἐκ Κρήτης κατ' ἐμπορίαν αὐτόθι παραγεγονότες ὡς εἰς παραθαλασσίους πόλεις, οἰκεῖν εἵλοντο παρ' αὐτοῖς· ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἀμὼς λέγει κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαρρὰν, περὶ τῶν ἐκεῖθεν τῇ Δαμασκῷ παροικούντων λέγων· οὕτως γὰρ καὶ ἐνταῦθα παροίκους Κρητῶν καλεῖ, ἵνα εἴπῃ τοὺς παρ' αὐτοῖς οἰκοῦντας Κρῆτας· βούλεται οὖν εἰπεῖν ὅτι ἀθλιώτατοι πάντων πάντες ὑμεῖς οἱ τὴν παραθαλάττιον οἰκοῦντες μερίδα μετὰ καὶ τῶν παροικούντων ὑμῖν Κρητῶν· ἀποπέφανται γὰρ κατὰ πάντων ὑμῶν ὁ θεὸς τῶν οἰκούντων τὴν Χαναναίαν ἀλλοφύλων· ὅτι ὑμᾶς τε ἀπολέσει παντελῶς, καὶ τὴν ἐκ τῶν Κρητῶν παρ' ὑμῖν οἰκουμένην χώραν, νομή τε ποιμνίων καὶ οἴκησις προβάτων διὰ τῆς ἐρημίας παραδώσει τῆς πολλῆς.

" Καὶ ἔσται τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοίποις οἴκου Ἰούδα· v. 7.
„ ἐπ' αὐτοὺς νεμήσονται ἐν τοῖς οἴκοις Ἀσκάλωνος, δείλης καταλύσουσι ἀπὸ
„ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰούδα, ὅτι ἐπέσκεπται αὐτοὺς κύριος ὁ θεὸς αὐτῶν,
„ καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν „. Οἱ γὰρ περισωζόμενοι φησὶν ἐκ
τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς, πάσης δὴ τῆς παραθαλαττίου καθέξουσι μερίδος, καὶ
πᾶσαν αὐτὴν ὡς οἰκείαν νεμήσονται χώραν, ἕως τε τῆς Ἀσκάλωνος· βού-
λεται δὲ ἐκ μιᾶς τὰς ὅλας τῶν ἀλλοφύλων πόλεις εἰπεῖν, καθὼς εἴωθεν ἀπὸ
μέρους τὸ ὅλον καλῶν ὑφορουμένους τῶν υἱῶν Ἰούδα τὴν ἰσχὺν, μετὰ πολλοῦ τοῦ
δέους τοῖς οἰκείοις διάγειν· τοῦτο γὰρ δείλης καταλύσουσι, τοῦτο λέγει· ἐπειδὴ
γὰρ τὸ μεσημβρίας εἴληφεν ἐπὶ τοῦ προφανῶς, τὸ δείλης ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ δέους·
ὡς τῶν λανθανόντων φευγόντων μὲν τὸν ἡμερινὸν καιρὸν, ἐπὶ δὲ τὸν ἑσπέριον
κατατρέχειν εἰωθότων ἐλπίδι τοῦ λαθεῖν· ταῦτα δὲ φησὶν ἔσται, ἐπειδ' ἂν ἐπισ-
κεψάμενος ὁ θεὸς τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς ἀπαλλάξειέν τε αὐτοὺς τῆς αἰχμαλω-
σίας, καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα πάλιν μετὰ τῆς ἰδίας ἐπαναγάγοι βοηθείας.

Εἶτα ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἐφ' ἑτέρους μετάγων τὸν λόγον " Ἤκουσα ὀνειδισμοὺς v. 8.
„ Μωὰβ, καὶ κονδυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμῶν ἐν οἷς ὠνείδιζον τὸν λαόν μου, καὶ ἐμεγα-
„ λύνοντο ἐπὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ζῶ ἐγὼ λέγει κύριος τῶν δυνάμεων ὁ v. 9.
„ θεὸς Ἰσραὴλ ὅτι Μωὰβ ὡς Σόδομα ἔσται, καὶ υἱοὶ Ἀμμὼν ὡς Γόμοῤῥα „.
καὶ τὰ παρὰ μωαβιτῶν καὶ ἀμμανιτῶν εἰς τοὺς ἐμοὺς γινόμενα ἑώρων, ἅτε ἔλε-
γον αὐτοῖς ὀνειδίζοντες ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς ἐμῆς ὠφελουμένοις θεραπείας, ὅσα τε
αὐτοῖς κατὰ τὴν δύναμιν τὴν οἰκείαν ἐπῆγον κακά· ὥστε καὶ μεθ' ὑπερβαλλούσης τῆς

μεγαλαυχίας τῶν ὁρίων ἐφάπτεσθαι τῶν ἐμῶν, ὡς ἂν αὐτοῖς προσήκειν ὀφειλόν-
των λοιπὸν, ὑπὲρ ὧν δὴ Σοδόμων τὲ καὶ Γομόῤῥων μιμήσονται τὴν ἐρημίαν.
" Καὶ Δαμασκὸς ἐκλελειμμένη ὡς θημωνιὰ ἅλωνος καὶ ἠφανισμένη εἰς τὸν αἰῶ-
„ να· καὶ οἱ κατάλοιποι λαοῦ μου διαρπῶνται αὐτοὺς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθ-
„ νους μου κληρονομήσουσιν αὐτούς „. Καὶ ἡ Δαμασκὸς δὲ φησὶν, ὡς ἂν θη-
μωνιὰ ἐν ἅλωνι συντριβεῖσα τὲ καὶ πατηθεῖσα ἀφανισθείη, οὕτως ἀφανὴς γε-
νήσεται ἐξ ὄγκου μεγίστου καὶ ὑπερηφανίας πολλῆς εἰς ταπεινότητα καταχ-
θεῖσα μεγίστην· ὥστε τοὺς ὑπολιμπανομένους τῶν ἐμῶν καὶ τῆς ἐπανόδου τυχόν-
τας, ἐν διαρπαγῇ τε ποιήσασθαι πάντας αὐτοὺς καὶ κτῆσιν ἰδίαν σχεῖν τὰ ἐκεί-
v. 10. νων. " Αὕτη αὐτοῖς ἀντὶ τῆς ὕβρεως αὐτῶν· διότι ὠνείδισαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν
„ ἐπὶ τὸν λαὸν κυρίου παντοκράτορος „. Ταῦτα γάρ φησι πείσονται ὑπὲρ ὧν
ἐτόλμησαν εἰς Θεὸν, καὶ ἐξυβρίζειν ὀνειδίζοντες τοῖς ἐμοῖς ἐπ' ἐμοὶ κατεπαι-
ρόμενοι αὐτῶν ὡς ἂν ἐν συμφοραῖς ὄντων ἐσχάταις.
v. 11. " Ἐπιφανὴς ἔσται κύριος ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν
„ ἐθνῶν τῆς γῆς· καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ πᾶσαι αἱ νῆ-
„ σοι τῶν ἐθνῶν „. Περιφανῆ τοίνυν ποιήσεται τὴν οἰκείαν ἐκδικίαν ὁ θεὸς· ὥστε πάν-
τας τοὺς ἀλλοτρίους μετὰ τῶν παρ' αὐτοῖς θρησκευομένων ἀπολέσαι θεῶν· ἅπαντάς
τε τοὺς πανταχοῦ λοιπὸν ἀνθρώπους, εἴ τε ἐν πόλεσιν εἴ τε ἐν νήσοις, πολλὴν
ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ γινομένοις τὴν ἔκπληξιν λαβόντας κοινὴν αὐτῷ τὴν προσκύνη-
σιν ἀποδιδόναι, ἐν τοῖς ἰδίοις ἑκάστου τόποις ὁμολογοῦντος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ
v. 12. τὴν ὑπερβολήν. " Καὶ ὑμεῖς αἰθίοπες τραυματίαι ῥομφαίας μου ἐστὲ, καὶ αὐ-
„ τοὶ δὲ ξίφη „. Διὰ τῶν ἐμῶν τιμωρηθήσεσθε ὑπὲρ ὧν πεπλημμελήκατε εἰς
αὐτούς· αἰθίοπας δὲ καὶ νῦν τοὺς πλησιάζοντας Αἰγύπτῳ λέγει· ταυτὶ μὲν οὖν
καθ' ὁμοιότητα τοῦ μακαρίου Ἀμὼς τοῦ προφήτου φησὶν, ὃς τά τε τῷ Ἰσραὴλ,
τά τε τῇ Ἱερουσαλὴμ συμβησόμενα λέγων μέμνηται καὶ τῶν ἀλλοτρίων ὁπόσα
πείσονται καὶ αὐτοὶ, δαμασκηνοί τε λέγω καὶ τύριοι, ἰδουμαῖοι καὶ ἀμμανῖται, καὶ
πάντες δὲ ὁπόσων πεποίηται μνήμην· τὸν αὐτὸν γὰρ δὴ τρόπον καὶ ὁ μακάριος
Σοφονίας τὰ περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐσόμενα παρὰ τῶν βαβυλωνίων ἐν τούτοις
λέγων, μέμνηται καὶ τῶν ὅσα τοῖς ἀλλοτρίοις κατ' ἐκεῖνον συμβαίνειν ἤμελλεν τὸν
καιρόν· ὅθεν δὴ μετὰ τὰ προῤῥηθέντα ἐπὶ τοὺς ἀσσυρίους τὲ καὶ τὴν Νινευὴ μετ-
άγει τὸν λόγον· ἐπειδὴ τότε βαβυλώνιοι καὶ τὴν ἀσσυρίων καθεῖλον ἀρχὴν, τὴν
βασιλεύουσαν ἐν αὐτοῖς πόλιν, τὴν Νινευὴ λέγω, ἐκπορθήσαντές τε καὶ ἐρημίᾳ
παντελεῖ παραδόντες· ὅθεν ἐπάγει.
v. 13. " Καὶ ἐκτενεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ βοῤῥᾶν, καὶ ἀπολεῖ τὸν ἀσ-

,, σύριον, καὶ θήσει τὴν Νινευὴ εἰς ἀφανισμὸν ἄνυδρον ὡς ἔρημον, καὶ
,, νεμήσεται ἐν μέσῳ αὐτῆς ποίμνια καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ
,, χαμαιλέοντες καὶ ἐχῖνοι ἐν τοῖς φατνώμασιν αὐτῆς κοιτασθήσονται, καὶ θηρία
,, φωνήσει ἐν τοῖς διορύγμασιν αὐτῆς, καὶ κόρακες ἐν τοῖς πυλῶσιν αὐτῆς· διό-
,, τι κέρδος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς ,,. Καὶ γὰρ καὶ παρὰ τῶν ἀσσυρίων τότε δὴ
λήψομαι δίκας, μετὰ τοιαύτης γνώμης ἐπελθεῖν ἐπιχειρησάντων τῇ Ἱερουσα-
λήμ· ἀφανιῶ γὰρ αὐτῶν καὶ Νινευὴ τὴν βασιλίδα πόλιν· ὥστε γενέσθαι μὲν αὐ-
τὴν ἔρημον παντελῶς, ἐν μέσῳ δὲ αὐτῆς ποίμνιά τε νέμεσθαι, καὶ θηρία διά-
γειν, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ ζῷα ὁπόσα ἐν τοῖς ἐρημοτάτοις ἐμφωλεύειν εἴωθεν τό-
ποις· ταύτην γὰρ δώσει δίκην δικαίαν ὑπὲρ ὧν μέγα κατὰ πασῶν ἐφρόνει τῶν
πόλεων ὡσανεὶ κέδρου δίκην πρὸς τὰ λοιπὰ κρινομένης φυτὰ ὑπερφέρουσα τῶν
ἁπάντων. “ Αὕτη ἡ πόλις ἡ φαυλίστρια ἡ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι, ἡ λέγου- v. 15.
,, σα ἐν καρδίᾳ αὐτῆς, ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι μετ' ἐμὲ ἔτι ,,. Εὔδηλον δὲ ὅτι
ἐκ τῆς πόλεως τῶν ἐνοικούντων τὸ φρόνημα λέγει· οὐ γὰρ δὴ περὶ τῶν ἀψύχων
λίθων ταῦτα φησίν· αὕτη τοίνυν φησὶν ἐστὶν ἡ φαυλίστρια, ἀντὶ τοῦ ἡ πάντα
μὲν ἐκφαυλίζουσα, καὶ μηθὲν εἶναι τοὺς λοιποὺς ἡγουμένη πρὸς ἑαυτήν· ἀρκεῖν
δὲ ἑαυτῇ πρὸς ἅπαντα ὑπειληφυῖα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι,
ἀντὶ τοῦ ἐλπίδα περὶ ἑαυτῆς ἔχουσα ὡς οὐδὲν οὐδέποτε πεισομένη παρ' ἑτέρου
κακόν· διακειμένη τε φησίν, ὡς μόνη τε οὖσα, καὶ οὐδὲ ἐν τῷ εἶναι κρίνεσθαι
ἀξίων οὐσῶν τῶν λοιπῶν πόλεων πρὸς αὐτήν· εἶτα ὀνειδιστικῶς ταῦτα εἰπὼν,
καὶ τὴν κατὰ πάντων ὀνειδίσας ὑπεροψίαν αὐτῇ, κάλλιστα ἐπάγει· “ πῶς ἐγένετο
,, εἰς ἀφανισμὸν νομὴ θηρίων; πᾶς ὁ διαπορευόμενος αὐτῆς συριεῖ, καὶ κι-
,, νήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ ,,. Ἀλλὰ γὰρ οἵαν ὑπομεμένηκας τὴν μεταβολὴν, ὅπως
δὲ εἰς ἐρημίαν καταστὰς νομὴ γέγονας θηρίων· ὥστε ἅπαντας τοὺς παριόντας συ-
ρίττειν τε ἐπὶ σοὶ καὶ κινεῖν τὰς χεῖρας θαυμάζοντάς σου τὴν τοσαύτην μετα-
βολήν· καὶ τί λέγειν;

ΚΕΦ. Γ.

“ Ὦ ἡ ἐπιφανὴς καὶ λελυτρωμένη πόλις· ἡ περιστερὰ οὐκ εἰσήκουσε φω- CAP.
,, νῆς, οὐδὲ ἐδέξατο παιδείαν· ἐπὶ τῷ κυρίῳ οὐκ ἐπεποίθει καὶ πρὸς τὸν III.
,, θεὸν αὐτῆς οὐκ ἤγγισεν ,,. Ταῦτα φησὶν ἐροῦσιν ἅπαντες ὁπόση τίς ἦν ἡ V. 1.
ταύτης περιφάνεια, ὅπως ἁπάντων ἐκεχώριστο τῶν κακῶν· τοῦτο γὰρ λέγει, V. 2.
λελυτρωμένη ὁπόση τίς αὐτῆς ἦν ἡ εὐπρέπεια· τὴν γὰρ περιστερὰν τοῦτο φησὶν,

ἐπειδή πως τερπνὸν ἐν ὀρνέοις εἶναι δοκεῖ τὸ ζῶον καὶ σοβαρῶς βαδίζον· οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβίδ· ἐὰν κοιμηθῆτε ἀνὰ μέσον τῶν κλήρων, ἐκεῖ πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμέναι, καὶ τὰ μετάφρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσίου· ἀπολαβόντας τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἁπάντων φανεῖσθαι τῶν ἰσραηλίτας τερπνοτέρους λέγων τῇ τῆς περιστερᾶς ὁμοιώσει· οὕτω κἀνταῦθα εἰπεῖν ἠβουλήθη ἀντὶ τοῦ ὡραία ἡ ἐπιτερπής· ὡς καὶ ὁ μακάριος Ναοὺμ ὀνειδίζων αὐτῇ λέγει τό, πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις· τοιαύτη φησὶν οὖσα, τῆς τοῦ πεμφθέντος πρὸς αὐτὴν προφήτου φωνῆς οὐκ εἰς τέλος ἤκουσεν, οὐδὲ παντελῆ τὴν ἐκεῖθεν ἐδέξατο διδασκαλίαν· πρὸς μικρὸν δὲ μεταβάλλεσθαι δοκοῦσα, αὖθις ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς ἀνέδραμεν κακίαν· οὐδὲ γοῦν λόγον τινὰ τοῦ τὸν προφήτην ἀποστείλαντος ἐποιήσατο Θεοῦ, οὐδὲ ἐδοκίμασεν αὐτῷ λοιπὸν προσανέχειν τοιαύτην εἰληφυῖα πεῖραν· τοὐναντίον μὲν οὖν ἀπέστη τε αὐτοῦ παντελῶς, καὶ πρὸς πόλεμον αὐτοῦ κατέστη, μετὰ τὴν τῶν δέκα φυλῶν ἀναίρεσιν ἐπεληλυθυῖα τῇ Ἱερουσαλήμ, ἐν ᾗπερ εἶναι τοῦ Θεοῦ συνέβαινε τὸν ναόν· ἐνταῦθα πάλιν οἱ θαυμαστοὶ μυθολόγοι τῶν σύρων Ἰωνᾶ φασὶ λέγεται κατὰ τὴν σύρων γλῶτταν ἡ περιστερά· ὁ μὲν οὖν προφήτης Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου πόλιν αὐτὴν βούλεται λέγειν διὰ τὸ αὐτόθι κηρύξαι· ὁ ἑρμηνεύσας δὲ, περιστερὰν αὐτὴν εἶπε διασφαλείς· περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ τῶν ἑβδομήκοντα ἐσφάλθαι, τὸν δὲ εἰς τὴν σύρων γλῶτταν ἡρμηνευκότα τὴν γραφὴν πολλῷ δικαιότερον ἂν νομισθῆναι τοῦτο πεπονθέναι, εἴρηται πρόσθεν ἡμῖν ἀρκούντως· ἐκεῖνο δὲ οἱ θαυμαστοὶ μυθολόγοι πῶς οὐ συνεῖδον ὅτι ὀνειδίζων τῇ πόλει λέγει, ὦ ἡ ἐπιφανὴς καὶ λελυτρωμένη πόλις ἡ περιστερά· τοιαῦτα γὰρ καὶ τὰ ἑξῆς, οἷόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ Ναοὺμ τό, πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις· ὁμοίως γὰρ αὐτῇ κἀνταῦθα ὀνειδίζει ἐφ' ᾗ πρόσθεν ἐσεμνύνετο εὐπρεπείᾳ· Ἰωνᾶ δὲ πόλιν αὐτὴν τοῦ προφήτου διὰ τὸ ἐξ ἐκείνου σεσῶσθαι, οὐκ ἄν ποτε ὀνειδίζων ἔφη· ἀλλ' οἱ μὲν οὐ νενοηκότες τὸ εἰρημένον, ἐπὶ συριακούς τε καὶ γραώδεις ἐτράποντο μύθους.

v. 3. Ὁ δὲ προφήτης ἀκολούθως καὶ τὰ ἑξῆς ἐπάγει, τὴν παλαιὰν εὐ-
πραγίαν αὐτῆς εἰρωνικῶς τε ἅμα λέγων καὶ ὀνειδιστικῶς " οἱ ἄρχοντες
„ αὐτῆς ἐν αὐτῇ ὡς λέοντες ὠρυόμενοι· οὕτω δυνατοὶ καὶ κατὰ πάντων
„ θρασυνόμενοι· οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας· οὐχ ὑπελίποντο εἰς
„ τὸ πρωΐ „. Ὀξεῖς περὶ τὸ πέρας ἐπιτιθέναι τοῖς πράγμασιν, ὥστε αὐθή-
v. 4. μερον ἅπαντα τέμνειν, καὶ μηδὲν ἀτελὲς εἰς τὴν ἑξῆς ἀφιέναι. " Οἱ προφῆται αὐ-
„ τῆς πνευματοφόροι ἄνδρες καταφρονηταί. Καὶ οἱ ἐν αὐτῇ δὲ φησὶ μαντείας
„ ἐπαγγελλόμενοι, μετὰ πολλῆς ὑπεροψίας τὰ δοκοῦντα ἐφθέγγοντο „. Οἱ ἐν-

,, ρεῖς αὐτῆς βεβηλοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν νόμον ,,· καὶ οἱ δοκοῦντες
γὰρ παρ' αὐτοῖς ἱερατεύειν, εἴς τε τὸν νόμον τὸν ἐμὸν εἴς τε τὸν ναὸν ἠσέβουν· διε-
γείρειν ἐπὶ ταῦτα τοὺς πειθομένους αὐτοῖς πᾶσαν ἔχοντες τὴν σπουδήν· οἷς ἀκο-
λούθως ἐπήγαγεν. " Ὁ δὲ κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ποιή- v. 5.
,, σῃ ἄδικον· πρωῒ δώσει κρίμα αὐτοῦ εἰς φῶς ,,. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ὄφελος αὐ-
τοῖς γέγονεν τῆς παρανομίας ἐκείνης· καὶ γὰρ ἀκόντων αὐτῶν ἐν μέσῳ θεὸς ὑπῆρ-
χεν, εἰ καὶ μηδένα λόγον αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐβούλοντο· ὃς πολλὴν ἔχων τὴν δι-
καίου φροντίδα, οὐδὲ νῦν ἀνέξεται τῆς παρὰ τούτων ἐπιτελουμένης ἀδικίας ἐπὶ
πολὺ κρατούσης· ἄδικον γὰρ ἡγησάμενος τὸ ἀτιμωρήτους ἀφεῖναι τοιούτους ὄν-
τας, ὀξεῖαν κρίσιν τὴν κατ' αὐτοὺς ποιήσεται, καὶ πρόδηλον αὐτοῖς ἐπάξει τὴν
ὑπὲρ τῶν ἐπταισμένων τιμωρίαν· τὸ γὰρ πρωῒ πρωῒ τὴν ἄγαν ταχύτητα λέγει·
εἶτα τίνα τὰ ἐκ τούτου γινόμενα λέγων " ἐν διαφθορᾷ κατέσπασαν ὑπερη- v. 6.
,, φάνους, ἠφανίσθησαν γωνίαι αὐτῶν, ἐξερημώσω τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ παρά-
,, παν τοῦ μὴ διοδεύεσθαι· ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν παρὰ τὸ μηδένα ὑπάρ-
,, χειν μὴ δὲ κατοικεῖν ,,. Διαφθορᾷ μὲν γὰρ αὐτοὺς διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐ-
τῶν παραδέδωκα· ἀφανιῶ δὲ πάσας αὐτῶν τὰς πόλεις· εἰς τοσαύτην τε ἐρημίαν
ἄξω τὰ παρ' αὐτοῖς, ὥστε καὶ τὰς ὁδοὺς λοιπὸν ἀδήλους εἶναι ἐρημίᾳ τῶν διο-
δευόντων, ἥπερ οὖν παραδώσω καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν ἁπάσας, ὥστε μηδένα οἰ-
κοῦντα εὑρίσκεσθαι ἐν αὐταῖς· ἀλλὰ γὰρ δηλώσας ἐν τούτοις καὶ τῆς Νινευῆ τὴν
ἐρημίαν, τήν τε τῶν ἀσσυρίων ἀρχῆς τὴν καθαίρεσιν, τρέπει πρὸς τοὺς τῆς Ἰου-
δαίας τὸν λόγον καί φησιν.
" Εἶπον πλὴν φοβεῖσθέ με καὶ δέξασθε παιδείαν, καὶ οὐ μὴ ἐξο- v. 7.
,, λοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς διὰ πάντα ὅσα ἐξεδίκησα ἐπ' αὐ-
,, τήν ,,. Ἤδη μὲν οὖν προλαβὼν διεμαρτυράμην ὑμῖν διὰ τῶν προφη-
τῶν, ὥστε ἐν φόβῳ μὲν ἔχειν ἐμέ, ἅτε ῥᾳδίως ὑμᾶς εἰ πταίοιτε καὶ τιμωρεῖ-
σθαι δυνάμενον, δέξασθαι δὲ τὴν προσαγομένην ὑμῖν διδασκαλίαν ἐπαγγειλάμε-
νος· οὔτε ἀφανίζειν ὑμᾶς, εἰ ταῦτα ποιοῖτε, τῆς προσόψεως τῆς ἐμῆς ἀφαιρεθέν-
τας τῶν τόπων, ἐν οἷς περ διατέτακται τῆς θεραπείας ὑμᾶς ἐπιμελεῖσθαι τῆς
ἐμῆς· οὔτ' ἔτι διαπράξασθαι τούτων ἃ νῦν ἐπήγαγον ὑμῖν εἰς ἐκδικίαν ὧν πε-
πλημμελήκατε πολλάκις. " Ἑτοιμάζου, ὄρθρισον, διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπι-
,, φυλλὶς αὐτῶν ,,. Ἀλλ' ἐπειδὴ τότε τὸ δέον παρελίπετε καὶ πεπόνθατε τοι-
αῦτα, νῦν γοῦν ἑαυτοὺς παρασκευάσατε εἰς τὸ μετὰ πάσης ἐπιμελείας τε καὶ
σπουδῆς τῶν παρ' ἐμοῦ διατεταγμένων ἀντέχεσθαι, ἅτε καὶ τῆς κηδεμονίας μου
τῆς περὶ ὑμᾶς ἀπόδειξιν ἔχοντες τὸ πᾶσαν παντελῶς ἀφαιρεθῆναι τὴν δύναμιν

v. 8. τῶν ὑμετέρων ἐχθρῶν. " Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με λέγει κύριος εἰς ἡμέραν
,, ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον ,, Καὶ διατελεῖτε δὴ πρὸς ἐμὲ ἀφορῶντες καὶ
τὴν παρ' ἐμοῦ βοήθειαν ἀναμένοντες ἣν κατὰ καιρὸν ὑμῖν παρέξω, ὡς νεκρῶν
ὑμᾶς ἀνιστῶν, καὶ ἀπαλλάττων μὲν τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπανάγων δὲ πάντας ὑμᾶς
ἐπὶ τὰ οἰκεῖα· ταῦτα γὰρ πάλαι τε διὰ τῶν προφητῶν καὶ νῦν ὑμῖν ἐπήγ-
γελμαι παρέξειν, ὡς ἂν μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας τῶν παρ' ἐμοῦ προηγορευμένων
ἔχοιτε τῶν γινομένων τὴν ἔκβασιν.

" Διότι τὸ κρίμα μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς
,, τοῦ ἐκχέαι ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργήν μου, πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου· διό-
,, τι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ ,, Τότε γὰρ δὴ
μάλιστα σαφῆ τὴν κρίσιν ἐπιδείξομαι τὴν ἐμὴν ἣν ὑπὲρ ὑμῶν ποιήσομαι,
αὐτοὺς πανταχόθεν ἀθροιζομένους τῶν ἐθνῶν ὑπὸ τιμωρίαν ἄγων· πολλοὺς
γὰρ δὴ βασιλέας τε καὶ σατράπας σὺν τοῖς οἰκείοις στρατοπέδοις ἐπὶ τὴν
Ἰερουσαλὴμ χωροῦντας εἰσδέξομαι, τουτέστιν ἐλθεῖν ἐάσω· ὥστε σαφῆ μέν μου
τὴν κηδεμονίαν τὴν περὶ ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν ποιῆσαι τῶν πραγμάτων· πολλὴν δὲ
τινὰ τὴν ἐπ' αὐτοὺς ὀργὴν ἐκχέαι, πᾶσάν τε αὐτὴν κατ' αὐτῶν κινῆσαι· ἐπει-
δὴ ὡσανεὶ διὰ πυρὸς ἀναλώσω πάντας αὐτοὺς ζήλῳ τινὶ λαμβανόμενος, ὅτι
κατὰ τῶν οἰκείων τῶν ἐμῶν τετολμήκασι τοσοῦτον· λέγει δὲ τῶν περὶ τὸν Γὼγ
ἕνεκεν, οὓς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπεληλυθότας αὐτοῖς ἀναριθμήτους ὄντας ἀπώλε-
v. 9. σεν ἅπαντας. " Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεὰς αὐτῶν
,, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν
,, ἕνα ,, Θαῦμα γοῦν κοινὸν ἅπαντας λήψεται αὐτοὺς πανταχοῦ τῶν ἀνθρώ-
πων ἐπὶ τῇ καινότητι τῶν γινομένων, ὥστε ὡσανεὶ μιᾷ γλώττῃ κεχρημένους
αὐτοὺς ἐν διαφόροις τε καθεστῶτας τόποις, καὶ εἰς διάφορα συντελοῦντας ἔθνη,
συμφώνως θεόν τε ὁμολογεῖν τὸν τῶν ἰσραηλιτῶν θεὸν, καὶ ὥσπερ ὑφ' ἑνὶ ζυγῷ
πάντας καταστάντας μακαριστὴν ἡγεῖσθαι τὴν ὑπ' αὐτῷ δουλείαν· ἀφ' ὧν αὐτοί
v. 10. γε ἀξιοῦσθαι μέλλετε παρ' ἐμοῦ. " Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσ-
,, δέξομαι αὐτοὺς ἱκετεύοντας, μετὰ τῶν διεσπαρμένων οἴσουσι θυσίας μοι ,, Ἐλεύ-
σονται γοῦν τῇ δουλείᾳ προστρέχοντες τῇ ἐμῇ ἀπὸ τῶν Αἰθιοπίας μερῶν, οἱ
μεθ' ὑμῶν δὴ τῶν νῦν μὲν διεσπαρμένων ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἐπανεληλυθότων
δὲ τότε κοινάς μοι προσάξουσι τὰς θυσίας.
v. 11. " Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μὴ καταισχυνθῇς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων
,, σου ὧν ἠσέβησας εἰς ἐμὲ, ὅτι τότε περιελῶ ἀπὸ σου τὰ φαυλίσματα τῆς ὕβρεώς
,, σου, καὶ οὐκ ἔτι μὴ προσθῇς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν σου ,, Κατ'

ἐκεῖνον δὴ τὸν καιρὸν οὐχ ὑπομενεῖς οὐθὲν τῶν ὅσα διὰ τὰς ἀσεβείας σου πάσχουσα νῦν
αἰσχύνῃ περιβέβλησαι πλείστῃ· πάντα γὰρ ὅσα πεποιήκατε ἐκφαυλίζοντες τὲ τὰ
ἐμὰ καὶ παντοίας ὕβρεώς μοι διὰ τὸ περὶ τὰ εἴδωλα θεραπείας γινόμενοι πρό-
ξενοι, περιελῶ δὴ ἐξ ἁπάντων ὑμῶν, ἅτε καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις ἐπαχθείσας ὑμῖν
τιμωρίας ἀφαιρῶν· ὡς μηκέτι μὴ δὲ ὑμᾶς ἐν τῷ ὄρει τῷ πρὸς θεραπείαν ἐμὴν
καθιστῶντι μετὰ ὑπερηφανίας διάγειν τοσαύτης, ἀμελοῦντας μὲν τῆς κατ' ἐμέ,
θεραπείαν δὲ πᾶσαν προσάγοντας τοῖς εἰδώλοις. „ Καὶ ὑπολείψομαι ἐν σοὶ V. 12.
„ λαὸν πρᾶον καὶ ταπεινόν „ ἐπανάξω γὰρ ὑμᾶς πεπαιδευμένους ἐκ τῆς αἰχ-
μαλωσίας, ὥστε πρᾳότητι καὶ ταπεινότητι συζῶντας δι' εὐλαβείας ἔχειν τὰ ἐμά·
ὅθεν ἐπάγει. „ Καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος κυρίου οἱ κατάλοιποι V. 13.
„ τοῦ Ἰσραήλ, καὶ οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν, καὶ οὐ λαλήσουσι μάταια· καὶ οὐ μὴ
„ εὑρεθῇ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δολία· διότι αὐτοὶ νεμήσονται, καὶ
„ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς „. Διαμενεῖτε γὰρ οἱ ἐπανεληλυθότες ἐκ τῆς αἰχ-
μαλωσίας ἐν φόβῳ μὲν ἔχοντες τὴν ἐμὴν ὀνομασίαν, ἀδικίας δὲ ἀπεχόμενοι
πάσης καὶ τῶν ἀτοπιῶν καθαρεύοντες ἃς δὴ μετῄειτε πρότερον· φυλάξεσθε δὲ τό-
τε καὶ τὸ δολερᾷ τῇ διανοίᾳ προσποιεῖσθαι μὲν τὴν ἐμὴν θεραπείαν, προσκεῖσθαι
δὲ τοῖς εἰδώλοις· ἐντεῦθεν γοῦν ὑμῖν προσέσται καὶ τὸ μετὰ πάσης ἀδείας νέμε-
σθαί τε καὶ ἀπολαύειν τῶν οἰκείων, ἐν ἁπάσῃ τε διάγειν ἀναπαύσει, μηδενὸς
ὑμᾶς ἐκταράττειν τὲ καὶ ἀφιστᾷν τῶν οἰκείων τόπων οἵου τε ὄντος· ταῦτα ὑποσ- V. 14.
χόμενος αὐτοῖς περιέσεσθαι ἐκ τῆς ἐπανόδου, ἐπάγει λοιπόν. „ Χαῖρε θύγα-
„ τερ Σιὼν σφόδρα· κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλήμ, εὐφραίνου καὶ κατατέρπου V. 15.
„ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου θύγατερ Ἱερουσαλήμ· περιεῖλε κύριος τὰ ἀδικήμα-
„ τά σου· λελύτρωταί σε κύριος ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου· βασιλεύει κύριος ἐν
„ μέσῳ σου· οὐκ ὄψει κακὰ οὐκέτι „. Ἐν ἡδοναῖς δὲ λοιπὸν δίαγε παντοί-
αις ὁ Ἱερουσαλήμ, μετ' εὐφροσύνης καὶ τέρψεως διάγουσα παντελοῦς· ἀφελὼν γάρ
σου πάντα τὰ παρανομήματα ὁ θεὸς ἀναγκαίως σε καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀφεῖ-
λε δυναστείας ὑφ' οὓς ἐπεπτώκεις τῆς τιμωρίας διδοῦσα δίκας· ἔσται τε κύριος
ἐν σοὶ λοιπὸν διὰ τῆς εἰς σὲ κηδεμονίας τὴν οἰκείαν βασιλείαν δεικνύων· ὡς μη-
δὲν ἔτι σοι προσεγγίσαι οἷόν τε εἶναι κακόν.

„ Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐρεῖ κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ· θάρσει Σιὼν, μὴ παρ- V. 16.
„ είσθωσαν αἱ χεῖρές σου· κύριος ὁ θεός σου ἐν σοὶ, δυνατὸς σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ V. 17.
„ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σοὶ
„ ἐν τέρψει ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καὶ συνάξει τοὺς συντετριμμένους „. Τότε δὲ πάσης V. 18.
ἐκλύσεως ἀπαλλάξει τὴν Ἱερουσαλήμ, ὁ θεὸς αὐτὸς αὐτὴν διὰ τῆς οἰκείας περισώ-

ζων δυνάμεως, ἐν πολλῇ τε καθιστὰς εὐφροσύνῃ ἀνακαινιεῖ τὴν περὶ ὑμᾶς ἀγά-
πην· τοιαῦτα δὴ πράττων τέ καὶ ἐπιδεικνύμενος τῆς ὑμετέρας ἕνεκεν σωτηρίας,
οἷάπερ ἐπεδείξατο ποτὲ μετὰ πολλῶν τεράτων τε καὶ θαυμάτων ἐξαγαγὼν ὑμᾶς
τῆς Αἰγύπτου· οὕτω γὰρ δὴ καὶ νῦν ὑμᾶς ὑπὸ τῆς αἰχμαλωσίας συντριβέντας
ἀπαλλάξει τέ τῶν κατεχόντων κακῶν καὶ ἀποδώσει τοῖς οἰκείοις πάλιν. “ Οὐ-
v. 19. „ αἱ τίς ἔλαβεν ἐπ' αὐτὴν ὀνειδισμόν; ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἕνεκεν ἐμοῦ, λέ-
„ γει κύριος „. Ἀλλὰ γὰρ ἐλεεινότατοι οἱ τί πεπλημμεληκότες εἰς αὐτὴν,
εἰς οὓς ὑπὲρ ὑμῶν τὴν οἰκείαν ἐπιδείξεται δύναμιν ὁ θεός· ὥστε καὶ παρὰ πᾶ-
σιν ἀνθρώποις ὀνομαστοὺς ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν ὑμῶν γε ἕνεκεν εἶναι. “ Ἐν
„ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σώσω τὴν ἐκπεπιεσμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι „.
τιμωρήσομαι μὲν γὰρ ἐκείνους, περισώσω δὲ τοὺς ὑπὸ τηλικούτων κακῶν πιεσ-
v. 20. θέντας, τούς ἀπωσμένους τέ τῶν οἰκείων ἐπανάξω πάλιν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. “ Καὶ
„ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ „· ὥστε αὐ-
τοὺς ἐκ τῶν παρ' ἐμοῦ περὶ αὐτοὺς γιγνομένων ἐν θαύματί τε καὶ ἐπαίνοις
παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι. “ Καὶ καταισχυνθήσονται ἐν τῷ καιρῷ ἐκεί-
„ νῳ ὅτ' ἂν καλῶς ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ὅτ' ἂν εἰσδέξωμαι ὑμᾶς „.
περιβληθήσονται γὰρ αἰσχύνῃ πάσῃ οἱ ὑμέτεροι πολέμιοι, ἐπειδ' ἂν τὰ καλ-
λιστα περὶ ὑμᾶς διαπραττόμενος, εἰς τὰ οἰκεῖα πάλιν ὑμᾶς ἐπαναγάγω.
“ Διότι δώσω ὑμᾶς ὀνομαστοὺς, καὶ εἰς καύχημα ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς τῆς γῆς,
„ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν, λέγει κύριος „.
τοσαῦτα γὰρ καὶ τηλικαῦτα περὶ ὑμᾶς τε καὶ ὑπὲρ ὑμῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐργά-
σομαι τῶν ὑμετέρων, ὥστε ἅπαντας τοὺς πανταχοῦ διὰ μνήμης τέ ἔχειν ὑμᾶς
καὶ ἐπαίνων, θαυμάζοντας ᾧ τινι δὴ τῷ τρόπῳ τῆς τοιαύτης αἰχμαλωσίας
ὑμᾶς ἀπαλλάξας ἐπανήγαγον εἰς τὰ οἰκεῖα.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΓΓΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ὁσηὲ μὲν καὶ Ἰωὴλ καὶ Ἀμὼς καὶ Μιχαίας οἱ μακάριοι προφῆται κοινὸν πρὸς ἅπαντα τὸν ἰσραηλιτικὸν λαὸν ἐποιοῦντο τὸν λόγον, τούς τε τῶν δέκα φυλῶν ὧν ἐβασίλευεν ἡ Σαμάρεια, καὶ μὴν καὶ τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς, τούς τε τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντας, ἀμφοτέρους ὁμοίως· ἐπί τε ταῖς ἀσεβείαις καὶ ταῖς παρανομίαις ἐλέγχοντες αἷς διεπράττοντο ποικίλως· προστιθέντες δὲ καὶ τὰ ὑπὲρ τούτων αὐτοῖς ἀμετανοήτως πταίουσι συμβησόμενα κακὰ, τά τε ταῖς δέκα φυλαῖς πρότερον ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων συμβάντα, καὶ τὰ τοῖς τῆς Ἰούδα φυλῆς ὑπὸ βαβυλωνίων ὕστερον γεγονότα· οἷς περ οὖν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μεταβολὴν ἐπισυνῆπτον ταῖς προρρήσεσι τῶν ἑαυτῶν, ὅτι τε ἀφεθέντες τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τὴν χώραν πάλιν ἀνελεύσονται τὴν οἰκείαν. Ἀβδιοῦ μὲν τοῦ μακαρίου τὴν Ἰδουμαίοις κατὰ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν ἐπαχθησομένην λέγοντος τιμωρίαν· Ἰωνᾶ δὲ τοῦ μακαρίου τὴν καταστροφὴν ἀπειλήσαντος νινευίταις, εἰ μὴ τῆς ἑαυτῶν μεταβάλοιντο κακίας· τοῦ μακαρίου δὲ Ναοὺμ σαφῶς τήν τε πολιορκίαν τῆς Νινευὴ καὶ τὴν καθαίρεσιν ἁπάσης τῆς τῶν ἀσσυρίων βασιλείας μηνύοντος προδήλως, ἣν ὑπὸ βαβυλωνίων ἔμελλον ὑπομένειν. Ἀμβακοὺμ δὲ καὶ Σοφονίας οἱ μακάριοι προφῆται ἤδη τῶν ἐν ταῖς δέκα φυλαῖς ἐκπορθηθέντων τε ὑπὸ τῶν ἀσσυρίων καὶ παντελῆ τήν τε αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐκ τῶν τόπων τῶν οἰκείων μετάστασιν δεξαμένων, τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς μόνους, τούς τε ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντας, ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἐλέγχουσι καὶ ταῖς παρανομίαις, λέγοντες τὴν διὰ τῶν βαβυλωνίων ἐπὶ τούτοις ἐπαχθησομένην αὐτοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ τιμωρίαν οὐ μετὰ πολύν γε ἐσομένην τὸν χρόνον, ἀλλ᾽ ὡς εὐθύ γε καὶ παραχρῆμα τῶν μηνυομένων κακῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς ἁπάντων. καὶ ἐγγυτέραν γε τῶν ἐσομένων τὴν ἔκβασιν Σοφονίου μηνύοντος ἔσεσθαι τοῦ προφήτου.

Ἀγγαῖος δὲ ὁ μακάριος προφήτης, οὗ δὴ πρόκειται νῦν ἡμῖν θεοῦ χάριτι ποιῆσαι τὴν σαφήνειαν, οὐ τῆς αἰχμαλωσίας μόνον ἤδη γεγενημένης τῆς ὑπὸ βαβυλωνίων τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπαχθείσης ποιεῖται τὴν προφητείαν, ἀλλὰ γὰρ ἀπαλλαγέντων μὲν τῶν ἰσραηλιτῶν ἤδη τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπανεληλυθότων δὲ πάλιν εἰς τὴν χώραν τὴν οἰκείαν παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα χάριτι θείᾳ, τοῖς λόγοις κέχρηται τοῖς οἰκείοις τοὺς ἐπανεληλυθότας τε καὶ ἐπὶ τῆς οἰκείας διάγοντας χώρας τῆς τοσαύτης χάριτος παραδόξως τετυχηκότας ἐλέγχων ἐπὶ τῇ περὶ τὴν οἰκοδομὴν

τοῦ ναοῦ ῥᾳθυμίᾳ· οὐ τῆς οἰκοδομῆς πρόδηλον ὡς οὐχ ἑαυτοῦ γε ἕνεκεν εἶχε φροντίδα πολλὴν ὁ θεὸς, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ φησὶν, ὁ οὐρανός μοι θρόνος ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον τοῦτον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, λέγει κύριος; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μοι ἐστί; καί τοι γε μικρὸν καὶ τοῦτο, εἰ πρὸς τὸ μέγεθος τὰ εἰρημένα σκοποῖτο τὸ θεῖον, ἁπάντων γε τῶν ὄντων προδήλως ὑπερκείμενον, οὐδ' ὁπόσον εἰπεῖν τε ἢ νοῆσαι δύναιτο ἄν τις· ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν γε τῶν Ἰσραηλιτῶν ὁ τῶν ἀνθρωπείων ψυχῶν κηδόμενος, τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ πολὺν ποιεῖται τὸν λόγον· ἐπειδὴ γὰρ διετάξατο μὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ τε τόπῳ καὶ τῷ ναῷ συνιόντας τὴν καθήκουσαν αὐτῷ τοῖς νομικοῖς παραγγέλμασιν ἀκολούθως ἀποδιδόναι θρησκείαν, διὰ πάντων γὰρ τούτων ἐπὶ τῆς εὐσεβείας ἐβούλετο συνέχεσθαι τὸν λαὸν, ὡς ἂν προσηκόντως ἐκεῖθεν κατὰ καιρὸν ὀφθείη τὸν δέοντα ὑπὲρ τῆς ἁπάντων σωτηρίας ὁ δεσπότης τὸ κατὰ σάρκα χριστὸς, ἀναγκαίως τῆς κατασκευῆς ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο τοῦ ναοῦ, ὡς ἂν ὁ λαὸς διὰ τῆς ἐν αὐτῷ συναγωγῆς τὴν βελτίωσιν δέχοιτο, ὑπὲρ ἁπάντων ὡς ἔφην ἀνθρώπων τῆς οὕτω πολλῆς τε καὶ μεγίστης ἀξιούμενος ἐπιμελείας· ὡς γὰρ θυσιῶν ἀνέχεται καὶ τῶν ἄλλων δὴ τῶν τοιούτων ὁ θεὸς, οὐθὲν τούτων δεόμενος καθάπαξ αὐτὸς διὰ τὴν ἡμετέραν χρείαν, οὕτω καὶ τῆς περὶ τὸν ναὸν εἴχετο φροντίδος, οὐχ ἑαυτοῦ γε ἕνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνων, οὓς αὐτόθι συνιέναι τε καὶ τὴν καθήκουσαν τῷ θεῷ θεραπείαν ἀποδιδόναι προσῆκον ἦν ὑπὲρ ἁπάντων γε ἀνθρώπων, ὥσπερ οὖν ἔφθην πρόσθεν εἰπών· ἔχει γὰρ τινὰ καὶ μήνυσιν ἐσομένων τὸ βιβλίον τῶν περὶ τοῦ Γὼγ φημὶ, ἣν ἀπ' αὐτῶν τῶν γεγραμμένων ἄμεινον ἴδοι τίς ἄν· ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ τοῦ βιβλίου σκοπός· προσεκτέον δὲ τοῖς κατὰ μέρος λοιπόν.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I. V. 1. “Ἐν γὰρ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μιᾷ τοῦ μηνὸς, ἐγένετο λόγος κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου λέγων.” Ἐν δευτέρῳ μὲν ἔτει Δαρείου περσῶν βασιλεύοντος τοῦ τετάρτου μετὰ Κύρον ὃς πρῶτος μηδῶν τε καὶ περσῶν κατὰ ταυτὸν ἐβασιλεύσεν, ἐπανεληλυθότων ἤδη εἰς τὰ οἰκεῖα τῶν τε τῆς Ἰούδα φυλῆς καὶ τῶν λοιπῶν ὁπόσοι περ αὐτοῖς συνανελθεῖν προθυμίαν ἔσχον, καὶ δὴ ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπειληφότων τὴν οἴκησιν, Ἀγγαῖον τὸν μακάριον προφήτην ἀποκαλύψεως ἠξιῶσθαι θείας φησὶν, ἐπὶ τῷ τὴν τῶν προσηκόντων διάλεξιν πρὸς τοὺς ἀνεληλυθότας ποιήσασθαι

τῶν ἰουδαίων, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῆς οἰκοδομῆς καταμελοῦντας ἐλέγξαι τοῦ
ναοῦ, ὃν δὴ μάλιστα ἐπανεληλυθότας ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μετὰ πολλῆς ἀνεγεῖ-
ραι τῆς προθυμίας προσῆκον ἦν· ἐπισημαίνεται δὲ καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν καθ'
ἣν ἐξ ἀποκαλύψεως θείας ὁ προφήτης ἐχρῆτο τοῖς πρὸς ἰουδαίους λόγοις, ὡς ἂν
τεταγμένως δείξειεν ὅπως μὲν αὐτοῖς τῆς οἰκοδομῆς ἀμελοῦσι τοῦ ναοῦ τὰ πράγ-
ματα διακεῖσθαι συνέβαινεν, ὅσην δὲ μετάστασιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἔλαβον ὁπηνί-
κα τῆς περὶ τὸν ναὸν οἰκοδομῆς τὴν προσήκουσαν ἔχειν ἤρξαντο φροντίδα· τίνα
δὲ ἦν ἅπερ εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς ὁ προφήτης ἐκελεύσθη παρὰ τοῦ θεοῦ, ἑξῆς
φησίν. " Εἶπον πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ
,, πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν λέγων· τάδε λέγει κύριος v. 2.
,, παντοκράτωρ λέγων· ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν, οὐχ ἥκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδο-
,, μῆσαι τὸν οἶκον κυρίου ,,. Κελεύει γὰρ αὐτῷ πρός τε τὸν Ζοροβάβελ ὃς τῆς Ἰού-
δα φυλῆς ὑπάρχων, ἐκ τε τοῦ μακαρίου Δαβὶδ καταγόμενος κατὰ τὰς ἐπαγ-
γελίας τὰς θείας ἐβασίλευε τότε τοῦ λαοῦ· καὶ μὴν καὶ πρὸς τὸν Ἰωσεδὲκ Ἰη-
σοῦν, ὃς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἔργον ἀκολουθίᾳ γένους κατὰ τὴν μωσαϊκὴν διά-
ταξιν ἐκ τοῦ Ἀαρὼν καταγόμενος ἐκτελεῖν ἐπεπίστευτο, εἰπεῖν ταῦτα ἅπερ ἦν
ἐπ' ἐλέγχῳ τῆς περὶ τὸν ναὸν τοῦ λαοῦ ῥαθυμίας διδάξαι προσῆκον ἦν· ταῦτα γὰρ
δὴ πρὸς τούτους μάλιστα ὡς ἡγουμένους εἰκότως ἐλέγετο· ἅτε καὶ τοὺς λοιποὺς
διεγείρειν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ὀφείλοντας φαίνεται οὐκ αὐτοῖς ἐν τῷ λόγῳ κατα-
μεμφόμενος, ἀλλὰ τῷ λαῷ· ὡς δῆλον εἶναι ὅτι οἱ μὲν τὴν προσήκουσαν εἶχον
περὶ τὸ πρᾶγμα προθυμίαν, ἐκτελεῖν δὲ ὅπερ ἐβούλοντο ἀδυνάτως εἶχον, οὐκ
ἐθέλοντος αὐτοῖς τοῦ λαοῦ πρὸς τοῦτο συμπράττειν· διόπερ τούτοις τὰ ἐπ'
ἐλέγχῳ τοῦ λαοῦ συντείνοντα λέγει, ὡς ἂν οὗτοι τι μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἔργον διε-
γερθεῖεν, κἀκεῖνοι δὲ διόρθωσιν δέξαιντο τὴν προσήκουσαν, εἰς τὸ πάσῃ τῇ
προθυμίᾳ τὰ συντείνοντα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ διαπράττεσθαι, καὶ μετὰ πολ-
λῆς γε πείθεσθαι τοῖς ἡγουμένοις τῆς ἑτοιμότητος πρὸς ἅπερ ἂν αὐτοῖς περὶ
τούτου κελεύωσιν ὡς κατὰ βούλησιν θείαν τὸ ἐπίταγμα ποιουμένοις.

Τρεπόμενος δὲ ἐπὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ λαοῦ, καλῶς ἐκ τῆς πεπλασμένης αὐτῶν
ἀπολογίας ποιεῖται τὴν ἀρχὴν, ἥπερ κεχρημένοι εὐπροσώπως καταμελεῖν ἐδόκουν
τοῦ ἔργου· λέγουσι γάρ φησιν οὔπω παρεῖναι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τὸν καιρὸν ὡς ἂν
δικαίως ἀμελοῦντες φαίνοιντο τοῦ ἔργου· εἶτα πεπλασμένην ἐλέγχων τὴν ἀπολογίαν
ἐκ κακίας εὑρημένην εἰς προκάλυμμα τῆς ῥαθυμίας ἐπάγει. " Καὶ ἐγένετο v. 3.
,, λόγος κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου λέγων· εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν v. 4.
,, ἐστὶ τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις ὑμῶν κοιλοσταθμοῖς, ὁ δὲ οἶκος οὗτος ἐξηρήμω-

„ ται „; Εἶτα φησὶν περὶ μὲν τὰς οἰκοδομὰς τὰς οἰκείας οὕτως ἐσπουδάκα-
τε, οὐ μόνον μετὰ πολλῆς αὐτὰς ἀνεγείροντες τῆς προθυμίας, ἀλλὰ καὶ καλλω-
πίζοντες αὐτὰς σὺν πάσῃ δυνάμει· τῷ δὲ ναῷ μόνῳ καιρὸς οἰκοδομῆς οὐ πάρ-
εστιν; οὐδὲ αἰσχύνεσθε τὸν πάσης ὑμῖν τῆς σωτηρίας αἴτιον ἐν τοσαύτῃ τυγ-
χάνοντα περιορῶντες ἐρημίᾳ, ὡς τὰ μὲν οἰκήματα ὑμῶν καὶ γεγονέναι μετὰ σὶ
κικαλλωπίσθαι μετὰ πολλῆς ἄγαν τῆς ἐπιμελείας, τοῦ ναοῦ δὲ τὸν τόπον ἐρημίᾳ πα-
ραδιδόσθαι ἔτι, μηδὲν ὑμῶν εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ποιῆσαι καθάπαξ ἑλομένων·
v. 5. “ Καὶ νῦν τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· τάξατε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς
„ ὁδοὺς ὑμῶν „. Ἀναλογίσασθε φησὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς καὶ δοκιμάσατε μὲν ἃ
πεπράχατε, τοῦ ναοῦ καταῤῥαθυμοῦντες τοῦ θείου· τίνα δὲ ὑμῖν ἐκ τούτου συμβέβη-
κεν; εὔδηλον γὰρ ὅτι ὁδοὺς αὐτῶν τὰς πράξεις αὐτῶν καλεῖ, καθὼς εἴωθεν.
v. 6. Εἶτα λέγει. “ Ἐσπείρατε πολλὰ, καὶ εἰσηνέγκατε ὀλίγα· ἐφάγετε, καὶ οὐκ
„ εἰς πλησμονήν· ἐπίετε καὶ οὐκ εἰς μέθην· περιεβάλεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθη-
„ τε ἐν αὐτοῖς· καὶ ὁ τοὺς μισθοὺς συνάγων, συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετρυπη-
„ μένον „. Ἐννοήσατε γὰρ ἐν ὅσῃ διὰ τὴν ῥαθυμίαν ἐκείνην κατέστητε ἐνδείᾳ τε
καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων· ὡς ἀπὸ πολλῶν μὲν σπερμάτων βραχὺν συλλέγειν
καρπὸν, ἀπολαύειν δὲ μὴ τροφῆς μὴ πότου μὴ ἐνδυμάτων πρὸς κόρον τῆς κατ-
επειγούσης χρείας· ἅτε πάντων σπανιζόντων ὑμῖν τῶν ἀναγκαίων· ἐκ δὲ τού-
του καὶ τὰ μισθώματα ὑμῖν, ὡς εἰκὸς, ὅσα περ ἐποιεῖσθε ἀγροὺς τε ἐκμισθοῦν-
τες καὶ ὁπόσα δὴ τοιαῦτα εἰς οὐδὲν ἐγίνετο ὄφελος· ἐπειδὴ τῶν καρπῶν ἀπολ-
λυμένων, οὐδὲ τὰ μισθώματα ὑμῖν παρὰ τῶν ἐκλαμβανόντων τελεῖσθαι δυνα-
τὸν ὑπῆρχεν· ὥσπερ δὲ ἐν βαλλαντίῳ ἢ ῥάκει ἤ τινι ὅλως ἀποδέσμῳ εἰ τε-
τρυπημένον εἴη, συλλέγεσθαι ἀργύριον οὐδαμῶς δυνατὸν, διεκπῖπτον καὶ ἀπολ-
λύμενον πάντως, οὕτως τῇ τῶν καρπῶν ἀπωλείᾳ καὶ τὰ μισθώματα ὑμῖν συν-
v. 7. διαφθείρεσθαι ἀναγκαῖον ὑπῆρχεν. “ Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· θέσθε τὰς
v. 8. „ καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν· ἀνάβητε ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύ-
„ λα, καὶ οἴσατε, καὶ οἰκοδομήσατε, καὶ εὐδοκήσω ἐν αὐτῷ καὶ ἐνδοξασθήσο-
„ μαι, εἶπε κύριος „. Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα ἀναλογισάμενοι διορθώσασθε μὲν
τὰ νῦν παρ' ὑμῶν ἀμελούμενα, καὶ φροντίσατε τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ· ξύλα τε
ἐκτεμόντες, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ τὰ πρὸς τὴν οἰκοδομὴν ἐπιτήδεια μετὰ πολλῆς
εἰσενέγκαντες τῆς προθυμίας· ἀρεσθεὶς δὲ καὶ αὐτὸς τῇ γενομένῃ παρ' ὑμῶν οἰ-
κοδομῇ τοῦ ναοῦ, τοιαῦτα εἰς ὑμετέραν εὐεργεσίαν ἐργάσομαι, ἃ παρὰ πᾶσι
με ποιήσει γνώριμον, ὡς μέγιστα τοὺς εὐνοίᾳ μοι πείθεσθαι βουλομένους δυ-
νάμενον ὠφελεῖν.

Εἶτα πάλιν ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς ὧν τὸ πρότερον διὰ τὴν ῥαθυμίαν ὑπέ-
μενον, καὶ εἰπὼν « ἐπεβλέψατε εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένετο ὀλίγα, καὶ εἰσ- v. 9.
„ ηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτά „· ἵνα εἴπῃ ὅτι οὔτε τοὺς καρ-
ποὺς ὑμῖν ἐκ τῆς γῆς παρέχεσθαι εἴων· καὶ τὰ δοκοῦντα γίνεσθαι, ἀπόλλυον,
ἑτέρως ἐπάγει. « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, ἀνθ' ὧν ὁ οἶ-
„ κός μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ v. 10.
„ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου, καὶ ἡ γῆ στελεῖται τὰ ἐκφόρια αὐτῆς
„ ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἐπάξω ῥομφαίαν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σῖ- v. 11.
„ τον καὶ ἐπὶ τὸν οἶνον, καὶ ἐπὶ τὸ ἔλεον, καὶ ἐπὶ πάντα ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ,
„ καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πόνους τῶν
„ χειρῶν αὐτῶν „. Βούλεται δὲ διὰ τούτων αὐτοὺς ὧν ἀμελοῦντες τοῦ ναοῦ πε-
πόνθεσαν ὑπομνῆσαι· ὅτε γάρ φησι τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν ἐν ἐρημίᾳ τυγχάνοντα πε-
ριορῶντες περὶ τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἴκων ἐσπουδάζετε τῶν ἰδίων, τότε φησὶν ὅ τε
ὑετὸς ἐπείχετο, καὶ ἡ γῆ τὸν καρπὸν οὐκ ἐδίδου, καὶ ὥσπερ τινὶ ξίφει πάν-
τας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἠφάνιζον καρποὺς, ἀπτόμενος καὶ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν
πολλάκις, πάντα τε συντόμως εἰπεῖν ἀπολλὺς ὑπὲρ ὧν ἐπονεῖτε· ἐπὶ γὰρ τῇ
προτροπῇ τοῦ ἀναβῆναι καὶ κόψαι ξύλα ἐνεγκεῖν τε καὶ φροντίσαι τῆς οἰκοδομῆς,
ταῦτα ἐπήγαγε τῇ μνήμῃ τῶν γεγονότων, φοβῶν αὐτοὺς μὴ ῥαθύμως δέξασθαι
τὸ ἐπίταγμα· ἐπάγει γοῦν.
« Ἤκουσε Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλατιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰη- v. 12.
„ σοῦς ὁ τοῦ Ἰωσιδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ πάντες οἱ κατάλοιποι τοῦ
„ λαοῦ, τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτῶν, καὶ τῶν λόγων Ἀγγαίου τοῦ
„ προφήτου· καθότι ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ θεὸς αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς,
„ καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς ἀπὸ προσώπου κυρίου „. Δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀνωφελεῖς οἱ
λόγοι γεγόνασι πρὸς αὐτοὺς πάντες δὲ τὰ ἐκ τῶν εἰρημένων φοβηθέντες ἀπέ-
λὴν ἔνευσαν πρὸς τὸ δέον· ὥστε καὶ ἀποσταλέντα παρὰ τοῦ θεοῦ τὸν προφήτην εἰ-
πεῖν πρὸς αὐτοὺς « ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν λέγει κύριος „· ὡς ἂν δείξειεν ὅτι v. 13.
ἅμα μετεβάλοντο τὸν τρόπον, καὶ περὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τὴν σπουδὴν ἔσχον·
καὶ εὐθὺς ἐπηγγείλατο θεὸς ἐν ἅπασιν αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ παρασχεῖν κηδεμο-
νίαν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ εἰμὶ μεθ' ὑμῶν, λέγει κύριος· ἀντὶ τοῦ συνών τε ὑμῖν
καὶ κηδόμενος καὶ πᾶσαν χρείαν ὑμῖν πληρῶν. « Καὶ ἐξήγειρε κύριος τὸ πνεῦ- v. 14.
„ μα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλατιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰω-
„ σεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοίπων παντὸς τοῦ λαοῦ,
„ καὶ εἰσῆλθε· καὶ ἐποίουν ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος θεοῦ αὐ-

» τῶν ». Οὐ γὰρ ἐπηγγείλατο μόνον αὐτὸς τὴν οἰκείαν κηδεμονίαν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν προθυμίαν κατ᾽ αὐτὸν τῶν τε ἡγουμένων ἐπέῤῥωσε καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὥστε πάντα δὴ τὰ λοιπὰ παρωσαμένους περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀσχολεῖσθαι τοῦ ναοῦ, καὶ τὸ ὅπως ἂν αὐτοῖς εἰς τέλος ἀφίκοιτο τὸ ἔργον· εἶτα καὶ τὴν προθυμίαν αὐτῶν ἐπὶ πλέον ἐπιρωννὺς ὁ Θεὸς ἐμφαίνεται πάλιν τῷ προφήτῃ ταυτὶ λέγων.

ΚΕΦ. Β.

CAP. II. « Εἶπον δὴ πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ
v. 1. » πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, καὶ πρὸς πάντας τοὺς κα-
v. 2. v. 3. » ταλοίπους τοῦ λαοῦ, λέγων· τίς ἐξ ὑμῶν ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δό-
» ξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν, καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐχὶ
v. 4. » ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν, καὶ νῦν κατίσχυε Ζοροβάβελ, λέγει κύριος, καὶ
» κατίσχυε Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας· καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς
v. 5. » τῆς γῆς, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ
» ὑμῶν ». Εἰ γάρ τις ὑμῶν φησὶ τὴν παλαιὰν τοῦ οἴκου τούτου δόξαν ἠπίστατο, καὶ οἷα περ τὰ περὶ αὐτὸν παρ᾽ ἐμοῦ γεγονότα πολλάκις, εἴ τε περὶ τὸν λαὸν τῆς ἐν αὐτῷ τελουμένης σπουδῆς ἕνεκεν, συνεῖδεν ἂν ὁπόση τῶν τότε καὶ νῦν ἐστιν ἡ μεταβολή· νῦν γὰρ ἐκεῖνα μὲν οὐκ εἰδότες ὑμῶν οἱ πολλοὶ, τὰ παρόντα δὲ ὁρῶντες, ὡς ἂν οὐκ ὄντα διὰ τὴν κατέχουσαν αὐτὸν ἐρημίαν ὁρᾶτε· ἀλλὰ γὰρ ἐπιμείνατε τῇ περὶ τὴν οἰκοδομὴν προθυμίᾳ, καὶ πάντα δὴ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιτελεῖτε σπουδῆς εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ναοῦ· αἰσθήσεσθε γὰρ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας τότε, καὶ οἷον τὰ καθήκοντα ἐν τῷ ναῷ περὶ τὸν Θεὸν πληροῦντες τεύξεσθε τοῦ λοιποῦ· ἔσομαι δὲ φησὶν ἐν ὑμῖν, δι᾽ αὐτῶν τῶν πραγμάτων δεικνύμενος, καὶ τῆς χάριτος τεύξεσθε τῆς ἐξ ἐμοῦ μόνον οὐκ ἐφεστώσης ὑμῖν, οἰκονομούσης τε καὶ διοικούσης τὰ καθ᾽ ὑμᾶς· τὸ γὰρ πνεῦμά μου, τὴν χάριν τὴν ἐξ αὐτοῦ λέγει.

Ἐπειδὴ πνεύματος ἁγίου ὑπόστασιν ἰδίαν ὡς ἐν προσώπῳ γνωριζομένην οἰκείῳ παρὰ τὸν Θεὸν οἱ τῆς παλαιᾶς οὐκ ἠπίσταντο διαθήκης (1),

(1) Sequitur Theodori disputatio, quod veteris aetate testamenti Spiritus sancti persona nota non fuerit. Atqui Nicetas aquileiensis, Theodori ferme coaetaneus, hoc ipso Aggaei loco rem contra Theodorum adserit in egregio de Spirito sancto tractatu, quem ego primus edidi. Ait enim p. 211 *de Spiritu sancto*, *quod adsit ubique*, *dicit propheta ex persona Domini* " *ego in vobis*, *et spiritus meus stat in medio* „ *vestrum* „. Ibidemque alia recitat testimonia Iobi, Davidis, Salomonis. Quod argumentum latius tractarunt alii patres, de quibus videndus Petavius de Trin. lib. II. 7. Lege nos infra p. 223.

πάντων τῶν πρὸ τοῦ δεσπότου χριστοῦ παρουσίας Θεὸν εἰδότων καὶ κτίσιν, ἕτερον δὲ οὐδένα τὶ, καὶ τῆς θείας γραφῆς τοῦτο παιδευούσης αὐτοὺς οἰκείως ἐν τῷ τότε καιρῷ, ἐν ἀοράτῳ δὲ κτίσει μοναδικὸν μὲν οὐδὲν ἐπισταμένης· ἀγγέλους δὲ καὶ δυνάμεις κοινῶς καλούσης ἁπάσας τὰς ἀοράτους καὶ λειτουργικὰς οὐσίας, ἃς ὑπηρετεῖσθαι ἐν ἅπασιν ἐδίδασκε τοῖς νεύμασι τοῖς θείοις· πνεῦμα τοίνυν ἅγιον ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει παρὰ τὸν Θεὸν εἰδέναι οὐκ ἠδύναντο· οὔτε γὰρ ἐν λειτουργικοῖς ἀριθμεῖν οἷόν τε ἦν τὸ μοναδικὸν, οὔτε Θεῷ συντάττειν ἐν ἰδίῳ τί λέγοντας προσώπῳ· ἐπεὶ μηδὲν ᾔδεσαν τοιοῦτο· ταῦτα δὲ ἡμᾶς ὁ δεσπότης Χριστὸς ἐξεδίδαξεν, ὃς τοῖς ἑαυτοῦ παρέδωκεν ἀποστόλοις, τὸ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἀφ' ὧν δὴ μανθάνομεν πατρός τε πρόσωπον ἴδιον, καὶ υἱοῦ πρόσωπον ἴδιον, καὶ πνεύματος ἁγίου πρόσωπον ἴδιον, τῆς θείας καὶ ἀϊδίου οὐσίας ἕκαστον τούτων εἶναι νομίζοντες ὁμοίως, ἅτε μιᾶς μὲν τῆς μαθητείας οὔσης ἣν ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῆς θείας ἐξεπαιδεύοντο γνώσεως· ἑνὸς δὲ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἐπ' ὀνόματι τούτων πληρουμένου· ἡ παλαιὰ δὲ, ὡς ἔφην, πνεῦμα ἅγιον ἐν ἰδίῳ προσώπῳ καὶ ὑποστάσει ἰδίᾳ, κεχωρισμένως τοῦ θεοῦ οὐκ ἠπίστατο· πνεῦμα δὲ ἅγιον ἐκάλει, ἤτοι πνεῦμα Θεοῦ τὴν χάριν αὐτοῦ, ἢ τὴν ἐπιστασίαν, ἢ τὴν κηδεμονίαν, ἢ τὴν περί τι διάθεσιν, ἢ εἴ τι τοιοῦτον· ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι ἔξω τῆς ἐπιστασίας σου γενέσθαι οὐ δυνατὸν, ἐπειδὴ πάρει τοῖς πᾶσιν· ἐπάγει γοῦν πρὸς τὸν Θεὸν οὐκέτι πνεύματος μεμνημένος· ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἵνα εἴπῃ ὅτι ὅπου ποτ' ἂν ὦ, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καθέστηκα τὴν σὴν, καθ' ἣν ὅπως ἂν ἐθέλῃς τε τοῖς πᾶσι παρ' ὧν τὰ κατ' ἐμὲ διοικεῖς· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ· ἵνα εἴπῃ, ἀγαθότητι πάντοτε τὰ κατ' ἐμὲ διοικήσας, κατὰ ταύτην με καὶ νῦν ἐπανάξεις· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἵνα εἴπῃ τὴν ἐξαίρετόν σου καὶ ἐξειλεγμένην κηδεμονίαν ἀπ' ἐμοῦ μὴ ἀφέλῃς· οὕτως καὶ ἐνταῦθα λέγει· καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν· ἵνα εἴπῃ ἡ χάρις ἡ ἐμὴ, καὶ ἡ περὶ ὑμᾶς διάθεσις συνέσται ὑμῖν, ἐφεστῶσα τὲ καὶ τὴν ἑαυτῆς ὑμῖν παρέχουσα ὠφέλειαν· ὡς γὰρ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λέγει, οὐχ ὑπόστασίν τινὰ, τὴν δὲ περί τι διάθεσιν οὕτως ὀνομάζων· οἷον ὅτ' ἂν λέγῃ τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα μισεῖ ἡ ψυχή μου, ἵνα τὴν διάθεσιν εἴπῃ καθ' ἣν ἐμίσει τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα μοχθηρῶν ὄντων τῶν τρόπων· οὕτως καὶ τὸ πνεῦμα λέγει· ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ὑπὲρ πλείονος εἰρήσθω τῆς ἀκριβείας.

Ὁ δέ γε θεὸς ἐπειδὴ διήγειρε μὲν ἐν τοῖς προειρημένοις τὸν λαὸν διὰ τοῦ προ-
φήτου πρὸς τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς αὐτάρκως καὶ προθυμοτέρους εἰργάσατο, ἵνα δὲ
συλλογιζομένους πόθεν ἂν αὐτοῖς προσγένοιτο τοσαῦτα ἔτι πενομένοις ἐκ τῆς αἰχ-
μαλωσίας, ἀφ' ὧν δυνατὸν κατὰ τὸ προσῆκον τὲ ἀπαρτισθῆναι τὸν ναὸν καὶ πᾶσαν
αὐτῷ τὴν προσήκουσαν εὐπρέπειαν ἀποδοθῆναι, οἵαν δὴ τὸ πρότερον εἶχεν ἐν
οἰκοδομαῖς τε καὶ σκεύεσιν ἁγίοις καὶ τοῖς λοιποῖς, ἐπάγει " θαρσεῖτε μὴ δὴ
v. 6. „ φοβεῖσθε „· περὶ τούτων φησὶ καὶ πῶς ἔνεστι, μὴ φοβεῖσθε. " Διότι τάδε
„ λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν
v. 7. „ θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν· καὶ συσσείσω πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἥξει τὰ ἐκλεκτὰ
„ πάντων τῶν ἐθνῶν· καὶ πλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δόξης, λέγει κύριος παντο-
v. 9. „ κράτωρ· διότι μεγάλη ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου, ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην,
„ λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει
„ κύριος παντοκράτωρ· καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζον-
„τι, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον „. Περὶ δὲ τῆς σπάνεως τῶν ἐπιτηδείων φη-
σὶ μὴ φροντίζετε· μόνον γὰρ οὐχ ἅπαντα συσσείσας τὰ ἔθνη, πολλά τε καὶ
πολλοῦ γέμοντα πλούτου ἐφ' ὑμᾶς ἐλθεῖν ἐάσω· λέγει δὲ ταῦτα περὶ τὸν Γὼγ,
ὧν ἐληλυθότων τότε δὴ τῆς δόξης τοῦ οἴκου τούτου τὸ μέγεθος ἐμφανὲς ποι-
ήσω διὰ τῆς κηδεμονίας τῆς ἐμῆς· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀργύριον τὸ προσὸν ἐκείνοις, καὶ
τὸ χρυσίον, καὶ πάντα ἁπλῆ συντόμως εἰπεῖν τὰ προσόντα ἐκείνοις ἐμά· ἅτε
δὴ πάντα ὄντα ἐμά· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἔργον ἡ κτίσις ἐμόν· ἅπερ οὖν ἀφελὼν,
εἰς ὑμᾶς μεταστήσω, οὐκ ἀδικῶν ταῦτα ἔχοντας οἵ γε εἶχον τὰ μὴ αὐτῶν· τὰ
ἐμὰ δὲ εἰκότως διδοὺς τοῖς ἐμοῖς· ὥστε τὴν τότε δεικνυμένην περὶ τὸν οἶκον τοῦ-
τον δόξαν· ἀφ' ὧν διαπράττομαι δεχόμενός τε ὑμῶν τὰς ἐν αὐτῷ δεήσεις, καὶ
παρέχων ὑμῖν τὸ κατὰ τῶν πολεμίων κράτος, τοσούτων τε ὄντων καὶ τοιούτων,
ὡς ἀριθμὸν μὲν αὐτοὺς τῷ πλήθει νικᾶν, ἀκαταχήτους δὲ εἶναι διὰ δύναμιν
τὲ καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν· τοῖς πᾶσι δοκεῖν μείζονα φαίνεσθαι τῆς ποτὲ περὶ
τὸν οἶκον τοῦτον φανείσης δόξης· ἅτε δὴ τοῦ ἔργου μείζονος ὄντος ἢ πρότε-
ρον ἐπί τε τῶν ἀσσυρίων, ἢ καί τινων ἑτέρων ἐγίνετο· διὰ τὸ οὐ πλήθει μό-
νον ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐμπειρίᾳ πολεμικῇ τούτους νῦν ὑπεραίρειν τῶν πάλαι·
ὧν δὴ πάντων τῇ ἐμῇ δυνάμει παραδόξως περιγεγονότες ἐν εἰρήνῃ παντελεῖ
γενήσεσθε, ἀθόρυβοί τε τὰς ψυχαῖς διαμένοντες διὰ τὸ παντὸς ἀπηλλάχθαι
πολεμίου, καὶ πλεῖστα ὅσα ἐκ τῶν τοῖς πολεμίοις προσόντων λάφυρα συναγα-
γόντες· ἃ περιποιήσαντες ἑαυτοῖς, εὔκολον ἕξετε, βουληθέντες τὴν δύναμιν τοῦ τὸν
ναὸν τοῦτον κατασκευάσαι τὲ καὶ ἀνεγεῖραι, ὡς ἂν τὴν οἰκείαν εὐπρέπειαν ἔχοι,
τῶν τοῦ ἐν αὐτῷ συνιόντων ἕνεκεν εὐχῆς τε καὶ θεραπείας.

Διὰ δὴ πάντων τῶν προειληφότων ἀρκούντως αὐτοὺς προτρεψάμενος τε καὶ παρ-
ορμήσας ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς, καὶ δὴ καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις εὐέλπιδας ποιήσας,
ὅτι πολλῆς μεθέξουσι τῆς εὐπορίας κεκρατηκότες τῶν πολεμίων, ὡς ἂν ἅπαντα πρός
τε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς ὅ τι ἂν ἐθέλοιεν ἄφθονα ἔχοιεν, τοῦ λοιποῦ καλῶς
ἔχειν ἡγήσατο καὶ τὴν ἑτέροις διόρθωσιν αὐτοῖς προσαγαγεῖν ἐν οἷσπερ ἡμάρτανον·
λέγει δὲ οὕτως. “ Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνάτου μηνὸς, ἔτους δευτέρου, ἐπὶ v. 10.
„ Δαρείου, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην λέγων· τάδε v. 11.
„ λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἐπερώτησον τοὺς ἱερεῖς νόμον λέγων· ἐὰν λάβῃ v. 12.
„ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἅψηται τὸ ἄκρον
„ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτου ἢ ἑψέματος ἢ οἴνου ἢ ἐλαίου καὶ παντὸς βρώ-
„ ματος, εἰ ἁγιασθήσεται; καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπον οὐχί· καὶ εἶ- v. 13.
„ πεν Ἀγγαῖος· ἐὰν ἅψηται μεμιασμένος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ πάντων τούτων,
„ εἰ μιανθήσεται; καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς καὶ εἶπον, μιανθήσεται· καὶ ἀπε- v. 14.
„ κρίθη Ἀγγαῖος καὶ εἶπεν· οὕτως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦ-
„ το ἐνώπιον ἐμοῦ, λέγει κύριος· καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐ-
„ τοῦ· καὶ ὃς ἐὰν ἐγγίσῃ ἐκεῖ, μιανθήσεται ... Βούλεται μὲν αὐτοὺς ἐλέγχειν
ὡς τῶν σκευῶν τῶν ἱερατικῶν, καὶ τῶν λοιπῶν δὴ τῶν τῇ τοῦ θείου θεραπείᾳ προσ-
ηκόντων ἀμελῶς καὶ προχείρως ἐφαπτομένους, καὶ οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος δέους,
ὑπὲρ οὗ δὴ τοῖς ἱερεῦσι προσαγαγεῖν τὴν ἐρώτησιν ταύτην προσέταξε τῷ προ-
φήτῃ· ἅτε ἐν ἐκείνοις ὂν τὸ τὰ τοιαῦτα ἐν ἀμελείᾳ ποιεῖσθαι, ἢ μετὰ τοῦ προσ-
ήκοντος δέους· κάλλιστα δὲ καὶ τὴν ἐρώτησιν ἀπὸ εὐτελῶν ἐποιήσατο, ἵνα μει-
ζόνως τὸ κατὰ τὰ σκεύη τὰ ἅγια πλημμέλημα αὐξήσῃ· λέγει τοίνυν ὅτι εἴ τις
κρέας ἅγιον τὸ ἀπὸ θυσίας ἤ τινος προσφορᾶς ἡγιασμένον ἐν μέρει τινὶ τοῦ
ἱματίου ἐμβάλῃ τοῦ οἰκείου, εἶτα τοῦτο δὴ τὸ ἄκρον ἑτέρου τινὸς ἅψεται οἴνου
ἢ ἐλαίου ἢ ὅτου δή ποτε τῶν βρωτῶν, ἄρα ἅγιον ἔσται τὸ τοιοῦτο διὰ τὴν τοῦ
ἄκρου τοῦ ἱματίου ἀφὴν, ἐν ᾧπερ ἀπέκειτο τὸ κρέας; οἱ δὲ ἀκολούθως ἔφα-
σαν ὅτι μὴ ἅγιον γίνεται τὸ τοιοῦτο, ὡς οὐκ αὐτάρκως ἔχοντος τοῦ ἄκρου τοῦ
ἱματίου διὰ τὸ ἐγκείμενον κρέας ἅγιον ἑτέρῳ βρωτῷ τὸν ἁγιασμὸν παρέχειν·
εἶτα πάλιν ἐρωτᾷ, ἐὰν δέ τις μεμιασμένος ἐφ᾽ ὅτῳ δήποτε ἅψηται τῶν τοιού-
των, μιαίνει ἄρα πάντως αὐτὰ, ἢ οὔ; οἱ δὲ ἔφασαν μιαίνειν· ἠβουλήθη δὲ διὰ
τούτων εἰπεῖν ὅτι, ὥσπερ τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου, οὐ διὰ τὸ ἐπικείμενον ἅγιον
ἁγιάζειν δύναται τὸ προσεγγίζον, ὁ μεμιασμένος δὲ ἁπτόμενος τῶν τοιούτων
μιαίνει πάντως αὐτὰ, οὕτω χρὴ νομίζειν καὶ ὑμᾶς ἁπτομένους προχείρως, καὶ
οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβάσματος τῶν ἱερατικῶν σκευῶν, ἢ τῶν ὅπως πο-

τὲ τῷ Θεῷ προσηκόντων, ὅτι οὐχ ὁ ἐκείνων ἁγιασμὸς ὑμᾶς ἁγιάζει, ὁ δὲ ὑμέτερος τρόπος μεμιασμένος ὢν ὕβριν προστρίβεται τοῖς ἁγίοις, εἴπερ οὖν αὐτῶν ἔξω τοῦ προσήκοντος ἐφαπτόμενοι φαίνοισθε· ὅθεν καὶ ὁ προφήτης ἀποκρίνεται ὡς τοῦ Θεοῦ εἰπόντος, ὅτι τοιοῦτο δὴ καὶ τὸ παρ' ὑμῶν γινόμενον ἐστιν, ὅτ' ἂν ἅπτησθε τινὸς τῶν ἐμοὶ προσηκόντων ἁγίων· ὥστε προσήκειν ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι πᾶς ἐγγίζων ἐμοὶ (ἐγγίζειν γαρ' ἐμοὶ λέγω, τὸ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων τέ καὶ ἀνακειμένων ἐφάπτεσθαι) εἰ προχείρως καὶ ἐν ἀμελείᾳ καὶ καταφρονήσει τοῦτο ποιοίη, οὐ μόνον οὐδενὸς ἀπολαύει κέρδους ἐκ τῆς ἀφῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ μολύνεται προσαδικούμενος καὶ προσβλαπτόμενος, ὑπὲρ ὧν τῶν οὕτως ἁγίων ἥψατο προχείρως.

" Ἕνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὀρθρινῶν ὀδυνηθήσονται ἀπὸ προσ-
,, ώπου πονηριῶν αὐτῶν, καὶ ἐμισεῖτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντας ,,. Λημμάτων αὐτῶν, ἵνα εἴπῃ ὡς ἐπελαμβάνοντο πράττοντες οὐ δεόντως· ὑπὲρ γὰρ ὧν φησὶν ἐπεχειρεῖτε πράξεσιν ἀτόποις, ὄρθριοι εἰς τοῦτο διανιστάμενοι, καὶ μετὰ πάσης τὰ ἄτοπα τῆς σπουδῆς ἐπιτελοῦντες, τῇ βαρύτητι τῶν προσγεγονότων ὑμῖν περιπεπτώκατε κακῶν, καὶ πολλῷ γε πλέον ἐπειδὴ τὸν παρὰ τῶν προφητῶν ἔλεγχον οὐκ ἐδέχεσθε· ἐδυσχεραίνετε δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς πύλαις ἑστῶτας, ὡς ἂν κοινὴν ἅπασι τοῖς εἰσιοῦσι τὲ καὶ ἐξιοῦσι τὴν ἀπὸ τῶν λεγομένων προσά-
v. 15. γοιεν ἐνδιόρθωσιν· " Καὶ νῦν θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέ-
,, ρας ταύτης καὶ ὑπεράνω πρὸ τοῦ θεῖναι λίθον ἐπὶ λίθον ἐν τῷ ναῷ κυρίου·
v. 16. ,, τίνες ἦτε ὅτι ἐνεβάλλετε εἰς κυψέλην εἴκοσι σάτα, καὶ ἐγίνετο δέκα σάτα
,, κριθῆς· καὶ εἰσεπορεύετο εἰς τὸ ὑπολήνιον ἐξαντλῆσαι πεντήκοντα μετρητάς
v. 17. ,, καὶ ἐγίνοντο εἴκοσιν· ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν ἀφορίᾳ καὶ ἐν ἀνεμοφθορίᾳ καὶ ἐν χα-
,, λάζῃ πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ὑμῶν· καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει
v. 18. ,, κύριος παντοκράτωρ· τάξατε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης
,, καὶ ἐπέκεινα, ἀπὸ τῆς τετράδος καὶ εἰκάδος τοῦ ἐνάτου μηνός, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέ-
v. 19. ,, ρας ἧς ἐθεμελιώθη ὁ ναὸς κυρίου· θέσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν εἰ ἔτι ἐπι-
,, γνωσθήσεται ἐπὶ τῆς ἅλω· καὶ εἰ ἔτι ἡ ἄμπελος καὶ ἡ συκῆ καὶ ἡ ῥόα καὶ
,, τὰ ξύλα τῆς ἐλαίας τὰ οὐ φέροντα καρπὸν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης εὐλο-
,, γήσω ,,.

Παραθέσει πάλιν τῶν τε πρότερον, ὅτε περ ἠμέλουν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ, καὶ τῶν νῦν ἐξότε περ σπουδάζειν ἤρξαντο περὶ τὸ ἔργον, ἠβουλήθη δεῖξαι τῶν γεγονότων περὶ αὐτοὺς τὴν διαφοράν· καὶ ἐν ὅσῃ μὲν ἀμελοῦντες ἀφορίᾳ γεγόνεσαν, ὅσων δὲ ἀγαθῶν ἐν πείρᾳ κατέστησαν ἐπειδὴ τῇ τοῦ ναοῦ προσ-

ἔχειν οἰκοδομῇ προθυμίαν ἴσχον πολλήν· ἀναλογίσασθε οὖν φησὶ τὰς ἡμέρας ἀνώτερα, ὅτε οὔπω τῆς οἰκοδομῆς ἐφροντίζετε τοῦ ναοῦ ἐν οἵοις ἦτε, ὅτι συνελέγετε μὲν δράγματα ἱκανὰ καρπὸν εἴκοσι σάτων ἀποδιδόναι, μόγις δὲ ἐξεδίδοτο δέκα ἐκ τὸ τοὺς καρποὺς διεφθάρθαι· καὶ μὴν καὶ τῆς ἀμπέλου καρποῦ συνελέγετε πρὸς πεντήκοντα μετρητῶν ἀρκοῦντα φορὰν, καὶ μόγις ἐκομίζεσθε εἴκοσι διὰ τὸ κἀκεῖνα ἐξηράνθαι τῷ ἀέρι· κἀγὼ μὲν ἐπήγαγον ὑμῖν πληγὰς ἀφορίας τε καὶ ἀνεμοφθορίας, καὶ δὴ καὶ χαλάζῃ πάντας ὑμῶν ἠφάνισα τοὺς πόνους· ἐμένετε δὲ ἀκαμπεῖς καὶ πρὸς ἐκεῖνα· ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸ τούτου φησίν· ἀναλογίσασθε δὲ ἐπ' ἐκείνοις οἷά περ ὑμῖν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης προσγέγονεν ἐν ᾗπερ περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἐσπουδάσατε τοῦ ναοῦ· εὑρήσετε γὰρ οὔτε τὸν τῆς ἄλωνος καρπὸν, οὔτε τὸν τῶν δένδρων, παραθέσει τῶν τότε ἐπιγνωσθῆναι δυνάμενον· πρότερον μὲν γὰρ ὑμῖν οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐδίδοτο καρπὸς· ἐξότε δὲ περὶ τὸν ναὸν ἐσπουδάσατε τὸν ἐμὸν, πάντα εὐλογίας πληρώσας τὰ προσόντα ὑμῖν, ἄφθονον ἔχειν ἐποίησα τῶν καρπῶν τὴν ἀπόλαυσιν· εἶτα τούτοις αὐτοὺς πάλιν προτρεψάμενος καὶ διεγείρας περὶ τὸ ἔργον τῇ μνήμῃ τῶν παλαιῶν καὶ τῇ παραθέσει τῶν ὕστερον διὰ τὴν πενίαν ἀμφιβάλλοντας, ἔτι τὴν οἰκείαν παραθαῤῥύνει πάλιν καὶ φησὶν οὕτως.

“ Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην, ἐν τῇ τε- V. 20.
„ τράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς, λέγων· εἶπον πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυ-
„ λῆς Ἰούδα, λέγων· ὅτι ἅπαξ ἐγὼ σείω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν V. 21.
„ ξηρὰν καὶ καταστρέψω θρόνους βασιλέων, καὶ ἐξολοθρεύσω δύναμιν βασιλέως V. 22.
„ ἐθνῶν, καὶ καταστρέψω ἅρματα, καὶ ἀναβάτας· καὶ καταβήσονται ἵπποι καὶ ἀνα-
„ βάται αὐτῶν, ἕκαστοι ἐν ῥομφαίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ „. Τὰ αὐτὰ τοῖς
προτέροις λέγει· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον· καί τοι.γε φαίνεται ἐν τοῖς ἀνωτέροις πολλάκις ἀποκάλυψίν τε θείαν δεξάμενος ὁ προφήτης καὶ κατὰ ταύτην διαλεχθεὶς τῷ λαῷ· ἀλλὰ τοῦτο φησὶν ἐκ δευτέρου, ὅτι τὰ περὶ τὸν Γὼγ νῦν πάλιν αὐτὸς ἐπαγγέλλεται, ἵνα μὴ διὰ τὸ μέγεθος ἀπιστῶσι τῷ λεγομένῳ, ἀναμφίβολον δὲ ἔχωσι τὴν γνώμην, ἐκ τοῦ μὴ μόνον ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐπαγγείλασθαι τὰ αὐτὰ τὸν Θεόν· εἶπε γὰρ αὐτῷ, φησὶν, ὅτι μονονουχὶ συσσείσας ἅπαντα καταστροφὴν ἐργάσομαι πολλῶν βασιλέων θρόνοις βασιλικοῖς κοσμουμένων, τὴν δύναμίν τε πᾶσαν αὐτῶν ἀφανίζων, καὶ καταστρέφων τὰ ἅρματα σὺν τοῖς ἐπαναβεβηκόσιν αὐτοῖς· ὥστε εἰς ἀλλήλους αὐτοὺς συμπεσόντας, τούς τε ἵππους καὶ τοὺς ἐπιβεβηκότας τῶν ἵππων, ἀλλήλων γενέσθαι σφαγέας, καὶ πολὺν ἀποτελεσθῆναι τὸν φόνον, ἀναιρουμέ-

νων αὐτῶν ὑπ' ἀλλήλων· ὅπερ οὖν ἐργάσομαι, ὥστε δῆλον ἐξ ἁπάντων γενέσθαι, ὅτι οὐ τῆς ὑμετέρας ἐστὶ χειρὸς ἔργον ἡ τροπὴ τοῦ πολέμου καὶ ἡ νίκη, ὑπὸ δὲ τῆς δυνάμεως ἀποτετέλεσται τὸ πᾶν τῆς ἐμῆς.

v. 23. " Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, λήψομαί σε Ζοροβάβελ " τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ τὸν δοῦλόν μου λέγει κύριος· καὶ θήσομαί σε ὡς σφραγῖδα· διότι σε " ᾑρέτισα, λέγει κύριος παντοκράτωρ ". Τότε δή φησιν, ὦ Ζοροβάβελ, τῆς οἰκείας ἀξιώσας βοηθείας ἡγούμενον τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ πάντων κρατῆσαι παρασκευάσω· ὥστε ἐξ αὐτῶν δῆλον γενέσθαι τῶν ἔργων, ὅτι ψήφῳ τῇ ἐμῇ βασιλεύς τε ᾕρησαι βεβαίως. καὶ ἀρεσκείᾳ τῇ ἐμῇ εἰς τὴν ἀξίαν προκεχείρισαι ταύτην· παντὸς συνιέντος ἂν ῥᾳδίως ὅτι δυνηθῆναι σε ταῦτα οὐδαμῶς οἷόν τε ἦν, εἰ μὴ κατὰ γνώμην ἐμὴν τὸ βασιλεύειν ἔχων, ἐμῇ τῇ ῥοπῇ καὶ τὴν τοσαύτην κατειργάξω νίκην· ἐπειδὴ γὰρ ἡ σφραγὶς ἐπιτιθεμένη ἀσφάλειάν τινα τοῖς ἐμβαλλομένοις παρέχειν δοκεῖ, τοῦτο λέγει τὸ θήσομαί σε ὡς σφραγῖδα, ἀντὶ τοῦ δείξω σε ἀσφάλειαν καὶ βεβαίωσιν ὄντα παντὸς τοῦ λαοῦ, ἅτε τοσούτων τῇ ἡγεμονίᾳ τυγχάνοντος τῇ σῇ, ἐπειδὴ ψήφῳ πρὸς τοῦτο ᾕρησαι τῇ ἐμῇ· οὕτως καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγει, τοῦτον γὰρ ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ θεός, ἀντὶ τοῦ τοῦτον βεβαίως ἀπέδειξε πρόξενον ἅπασιν ἀνθρώποις τῶν μεγίστων ἀγαθῶν· καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος, ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστέ, ἀντὶ τοῦ βεβαιοῦτέ μοι τὴν ἀποστολὴν ὑμεῖς οἱ πεπιστευκότες· τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον κἀνταῦθα λέγει, τὸ θήσομαί σε ὡς σφραγῖδα, ἀντὶ τοῦ βεβαίαν ἀποδείξω τὴν βασιλείαν τὴν σὴν ἐπ' ἀσφαλεῖ ἁπάντων τῶν οἰκείων ἀρεσκείᾳ προβεβλημένην τῇ ἐμῇ· εἰκότως δὲ ἁπανταχοῦ κοινῇ πρός τε τὸν Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν διαλεγόμενος, ἐνταῦθα πρὸς τὸν Ζοροβάβελ μόνον ἐποιήσατο τὸν λόγον, ἐπειδήπερ τοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν τῷ βασιλεῖ μάλιστα προσήκειν ἐχρῆν.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν Ἀγγαίῳ προφήτῃ δῆλός ἐστι καὶ ὁ μακάριος προφητεύων Ζαχαρίας· ἐν ἔτει γὰρ δευτέρῳ Δαρείου, καθὼς ἐξ αὐτῆς ἔστι μαθεῖν τῆς θείας γραφῆς, ἐκεῖνός τε κατὰ ἀποκάλυψιν θείαν ἄρξασθαι λέγει τῆς προφητείας, καὶ μὴν καὶ οὗτος ὁμοίως, ὡς μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπαναχθέντος ἀμφοτέρους προδήλως φαίνεσθαι ποιουμένους τὴν προφητείαν. Κύρου γὰρ τοῦ πρώτου περσῶν τε καὶ μήδων κατὰ ταυτὸν βασιλεύσαντος ἐπανελθεῖν εἰς τὴν οἰκείαν ἐπιτρέψαντος χώραν, ἀνελήλυθεν μὲν πλῆθος εἴς τε τὴν Ἰουδαίαν οὐκ ὀλίγον ἡγουμένου τοῦ Ζοροβάβελ, οἳ καὶ τοὺς θεμελίους κατεβάλοντο τοῦ ναοῦ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἀνήγειραν ἐν αὐτῷ· ὡς δὲ τὸ ἔργον ἀχθῆναι πρὸς πέρας ἐκωλύετο, νῦν μὲν διὰ τὴν τῶν ἐνοχλούντων αὐτοῖς κακίαν, αὖθις δὲ διὰ τὴν αὐτῶν ἐκείνων ῥαθυμίαν, Ἀγγαῖος μὲν ὁ μακάριος προφήτης κατὰ θείαν ἀποκάλυψιν ἐμέμψατό τε αὐτοῖς περὶ τῆς ῥαθυμίας, καὶ μοχθηρίᾳ γνώμης ἀμελοῦντας ἐλέγξας τοῦ ἔργου, ἀφ' ὧν περὶ μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἐσπούδαζον οἴκους, ὅπως ἂν αὐτοὺς μὴ ποιοῖεν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἐργάζοιντο τῆς εὐπρεπείας, τοῦ δὲ οἴκου κατημέλουν τοῦ θείου, διήγειρεν ἅπαντας ἐπὶ τὸ ἔργον, ὡς αὐτὴ δείκνυσιν ἡ τοῦ προφήτου βίβλος.

Ζαχαρίας δὲ ὁ μακάριος κατὰ ἀποκάλυψιν θείαν καὶ αὐτὸς ὁμοίως βεβαιοῖ μὲν ταῖς οἰκείαις προῤῥήσεσι τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ· πιστοῦται δὲ τὸ καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔσεσθαι πάλιν εὐπρεπείας, βασιλέως τε ἐν αὐτῇ τοῦ κατὰ θείαν γεγενημένου ψῆφον, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἠξιωμένου ῥοπῆς, διέποντός τε τὰ κατ' αὐτὴν καὶ προμαχοῦντος ἁπάντων εἰς τοὺς κατὰ τῶν ἀλλοτρίων πολέμους· τῆς ἱερωσύνης τε πάλιν μετὰ τῆς παλαιᾶς φαιδρότητος τὸν οἰκεῖον ἀπολαβούσης κόσμον· ὡς ἂν διὰ τούτων καὶ τοὺς ἀνεληλυθότας ἤδη πείσειεν βεβαίαν αὐτοῖς ἐσομένην ἡγεῖσθαι τὴν ἐπὶ τῶν τόπων οἴκησιν, περὶ ἧς εἰκὸς ἦν αὐτοὺς τοὺς ἐπανεληλυθότας ἀμφίβολον ἔτι τὴν γνώμην ἔχειν, εἰ μενοῦσιν βεβαίως, εἴτε διὰ τὴν γεγενημένην βαρύτητα τῆς αἰχμαλωσίας, ἣν οὐκ ἄν ποτε ἤλπισαν ὑπομένειν, εἴτε καὶ διὰ τὸ τῆς ἐπανόδου παράδοξον· καὶ δὴ καὶ ἑτέρους τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων ἔτι διδάξειεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπανελευσομένους· ὃ δὴ μάλιστα καὶ τοῖς ἀνελθοῦσι τῆς βεβαίου τῆς ἐπανόδου πίστις ἐγίνετο· φαίνεται δὲ πολλάς τινας καὶ διαφόρους ἀποκαλύψεις βλέπων, ὧν ἑκάστης τὴν δύναμιν ἐξηγεῖται· μη-

νύει δὲ καὶ τὴν περὶ τὸν Γὼγ τὴν ἔφοδον, τήν τε ἀπώλειαν αὐτῶν ἐσομένην παντελῶς· καὶ ὅτι παραδόξως καὶ παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα κρατήσουσιν αὐτῶν Ἰουδαῖοι ὑπὸ τῷ Ζοροβάβελ βασιλευόμενοί τε καὶ στρατηγούμενοι· μέμνηται δὲ καὶ τῶν μετ' ἐκεῖνο προσεσομένων αὐτοῖς λυπηρῶν, ἃ κατὰ τοὺς τῶν Μακκαβαίων αὐτοῖς ἐγένετο χρόνους ὑπὸ τῶν διαδόχων τῆς μακεδονικῆς βασιλείας.

Θαυμάζειν δὲ οὐ προσῆκεν, εἴ τινα καὶ γεγονότα ἤδη, ὡς ἐσόμενα δι' ἀποκαλύψεως δηλοῖ· ὡς ὅταν λέγῃ, ὅτι τέσσαρα κέρατα διασκορπίσαντα τὸν Ἰσραὴλ εἶδε συντριβόμενα· ταῦτα γὰρ εὔδηλον, ὅτι οὐκ ἔσεσθαι ἤμελλεν, ἀλλ' ἐγεγόνει· εἰ μὲν γὰρ τὸν ἀσσύριον καὶ βαβυλώνιον καὶ μῆδον καὶ πέρσην σημαίνει διὰ τῶν τεσσάρων κεράτων, ὡς ὁ ἐνίων βούλεται λόγος, πρόδηλον μὲν ὅτι καὶ ἀσσύριοι καὶ βαβυλώνιοι δεδώκεσαν ἤδη δίκας κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· μήδους δὲ Κῦρος καθεῖλε· μεθ' ὃν τέταρτος γέγονε Δαρεῖος· παρὰ περσῶν δὲ οὐδὲ γέγονέ τι χαλεπὸν τοῖς ἰσραηλίταις· τοὐναντίον μὲν οὖν εὖ ὑπὸ τῆς βασιλείας ἔπαθον ἐκείνης, πρότερον μὲν αὐτοὺς Κύρου τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος ἀφέντος τῆς αἰχμαλωσίας, μετ' ἐκεῖνο δὲ Δαρείου τοῖς λοιποῖς τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀνελθεῖν εἰς τὰ οἰκεῖα παρασχόντος τὴν ἄδειαν· εἰ δὲ καὶ ἕτερα τὶς βούλοιτο σημαίνεσθαι τὰ τέσσαρα κέρατα κακῶς διατεθεικότα τοὺς ἰσραηλίτας ἐπὶ τοῦ τῆς αἰχμαλωσίας καιροῦ, πρόδηλον ὅτι κἀκεῖνα πέρας εἰλήφει· ἀλλ' ἔοικεν ὁ προφήτης τῶν τοιούτων διὰ τοῦτο μνημονεύειν, ὡς ἂν καὶ τῆς θείας χάριτος διὰ τοῦτο νῦν αὐτῷ τοῦτο δεικνυούσης, ἵν' ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας αὐτός τε βεβαίαν ἔχῃ τῶν γεγονότων τὴν πίστιν, καὶ τοὺς ἀκούοντας δὲ ἀκριβῶς πεπεῖσθαι διδάσκῃ, ὅτι μένει μὲν ἡ τῶν λελυπηκότων αὐτοὺς τιμωρία· μένει δὲ καὶ αὐτοῖς βέβαια τὰ τῆς δοθείσης εὐεργεσίας· εἴρηται δὲ ταῦτα ἡμῖν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ τῆς κατὰ μέρος ἑρμηνείας ὁρῶντες τινὰ μηνυόμενα, ὡς ἂν ἐσόμενα, ἃ γέγονεν ἤδη, θαυμάζωμεν ἢ διαπορῶμεν περὶ τοῦ σχήματος τοῦ λεγομένου· τὰ μὲν δὴ τῆς ὑποθέσεως ἐν τούτοις· κατὰ μέρος δὲ προσεκτέον λοιπόν, καθὼς ἂν ἡ θεία χάρις διδῷ.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I. V. 1. „ Ἐν τῷ ὀγδόῳ μηνὶ ἔτους δευτέρου ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς
„ Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἐδδὼ, τὸν προφήτην, λέγων „. Τὸν μὲν
χρόνον ἐδήλωσεν ἐν τούτοις καθ' ὃν ἠξιώθη τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας· τίνα δὲ
V. 2. ἅπερ ἐκελεύσθη πρὸς τὸν λαὸν εἰπεῖν, ἑξῆς ἐπάγει. “ Ὠργίσθη κύριος ἐπὶ τοὺς

,, πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην ,,. Πρέπον τῷ καιρῷ τὸ προοίμιον ἐποιήσα-
το ὁ προφήτης· ἐπειδὴ γὰρ νεαρὰν ἔτι ἔναυλον τῶν τῆς αἰχμαλωσίας κακῶν εἶ-
χον τὴν μνήμην, ἄρτι τε αὐτῆς ἀπαλλαγέντες καὶ εἰς τὰ οἰκεῖα ἐπανελθεῖν δυ-
νηθέντες, εἰκότως πρὸ παντὸς λόγου τῆς συμφορᾶς αὐτῶν ὑπομιμνήσκει τῆς ἀρ-
τίως γεγενημένης· ὡς ἂν τῇ μνήμῃ τῶν γεγονότων φυλάττοιντο εἰς πεῖραν τῶν αὐ-
τῶν καταστῆναι πάλιν· ἴστε γάρ, φησίν, ὀργισθεὶς ἡλίκην τοῖς πατράσι τοῖς
ὑμετέροις ἐπήγαγον τιμωρίαν, οἵων τε αὐτοὺς διὰ τὴν ἀπείθειαν ἐν πείρᾳ κατ-
έστησα κακῶν, ἀφελὼν μὲν τῆς γῆς τῆς οἰκείας, ἀπαγαγὼν δὲ αἰχμαλώτους εἰς
γῆν ἀλλοτρίαν, ἣν οὔπω πρότερον εἶδον. " Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς, τάδε λέγει v. 3.
,, κύριος παντοκράτωρ· ἐπιστρέψατε πρός με, λέγει κύριος τῶν δυνάμεων· καὶ
,, ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει κύριος τῶν δυνάμεων· καὶ μὴ γίνεσθε καθὼς v. 4.
,, οἱ πατέρες ὑμῶν, οἷς ἐνεκάλουν αὐτοῖς οἱ προφῆται οἱ ἔμπροσθεν λέγον-
,, τες, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, ἀποστρέψατε δὴ ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν
,, τῶν πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν τῶν πονηρῶν· καὶ οὐκ ἤκουσαν,
,, καὶ οὐ προσέσχον τοῦ εἰσακοῦσαί μου, λέγει κύριος παντοκράτωρ ,,. Ἀλλὰ
νῦν γοῦν ἀποστάντες τῆς μιμήσεως τῶν πατέρων τῶν οἰκείων, πρός με ἀποβλέψα-
τε, καὶ πρὸς τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα ὑμῖν καὶ συμβουλευόμενα τεταμένον ἔχετε
τὸ ὄμμα, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ἐφορᾷν ὑμῖν καὶ δι' ἐπιμελείας ἔχειν τὰ καθ' ὑμᾶς
ἑλοίμην· φυλάξασθε δὲ πᾶσαν μίμησιν τὴν πρὸς τοὺς πατέρας τοὺς ὑμετέρους·
οἳ πολλὴν καὶ συχνὴν παρὰ τῶν προφητῶν τῶν πρότερον γενομένων συμβουλὴν
δεξάμενοι καὶ παραίνεσιν, ὥστε τῆς κακίας ἀποστῆναι τῆς οἰκείας, καὶ κερδᾶναι
τὴν ὑπὲρ τῶν κακῶς πεπραγμένων αὐτοῖς τιμωρίαν, οὔτε προσέχειν οὔτε λόγον
τινὰ ποιεῖσθαι τῶν διδασκόντων ἐβούλοντο.

" Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι; καὶ οἱ προφῆται μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζή- v. 5.
,, σονται; πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ v. 6.
,, ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, οἳ κατ-
,, έλαβον τοὺς πατέρας ὑμῶν ,,. Καίτοι γε καλῶς ἂν ἔχοι κἀκεῖνο ὑμᾶς
συλλογίσασθαι, ὅτι οὔτε οἱ πατέρες ὑμῶν εἰσὶν ἔτι, οὔτε οἱ προφῆται·
προκατελάβετο δὲ κἀκείνους καὶ τούτους ὁ κοινὸς τῆς φύσεως θάνατος,
ἐπὶ πλεῖστον ἐκτεταμένην ἔχειν τὴν οἰκείαν ζωὴν οὐκ ἐῶν· ἀλλ' οἱ μὲν ἀπελη-
λύθασι τὴν ἐκ τῆς ἀπειθείας δεξάμενοι τιμωρίαν· οἱ προφῆται δὲ καὶ παυσάμε-
νοι τοῦ παρόντος βίου τῶν οἰκείων ῥημάτων ἔργοις ἐπέδειξαν τὴν ἀλήθειαν· ἐπεὶ
καὶ τετελευτηκότων αὐτῶν, οὐθὲν ἧττον ἅπερ εἶπον εἰς πέρας ἐξήγετο, ἅτε
κατ' ἐμὴν εἰρημένα γνώμην· πρὸς δὴ τοῦτο ἀφορῶντας προσήκοι ἂν μὴ πάρ-

ἔργα ποιεῖσθαι τὰ παρ' ἐμοῦ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα· δέχεσθαι δὲ πάντα ὅσα περ ὑμῖν διὰ πνευματικῆς λέγουσι τῆς χάριτος· ἐπεὶ μή τε ψευσθῆναι οἷόν τέ τι τῶν λεγομένων παρ' αὐτῶν, μήθ' ὑμῖν ἀκίνδυνον ἀμελεῖν ἐθέλουσι τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων· ἐπὶ δὴ τούτοις εἰκότως κατανυγέντες τοῖς ῥήμασιν οἱ τοῦ λαοῦ, ἅτε τῶν πραγμάτων τῇ τῶν λεγομένων ἀληθείᾳ μαρτυρούντων αὐτάρκως, ἀπόκρισιν ἐποιήσαντο, σαφῆ τῆς εὐγνωμοσύνης ἑαυτῶν παρεχόμενοι τὴν ἀπόδειξιν. " Καὶ ἀπεκρίθησαν γάρ φησιν καὶ εἶπον· καθὼς παρατέ-
,, τακται κύριος παντοκράτωρ τοῦ ποιῆσαι ἡμῖν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἡμῶν, καὶ κατὰ
,, τὰ ἐπιτηδεύματα ἡμῶν, οὕτως ἐποίησεν ἡμῖν ,,. Τὸ παρατέτακται, παρατέτακτο λέγει· οὐ γὰρ περὶ παρόντων διαλέγεται ἀλλὰ περὶ τῶν γεγονότων ἤδη· ὁμολογοῦμεν φησὶν ὅτι οἷα περ ὁ θεὸς ἀπεφήνατο γενέσθαι περὶ ἡμᾶς, ἀνάλογον οἷς ἐπράττομεν ἐκβαλὼν τὴν ἀπόφασιν, τοιαῦτα δὲ καὶ πεπόνθαμεν· ὥστε σφόδρα ἡμᾶς πεπεῖσθαι, ὅτι ἀναντίῤῥητος τῶν παρὰ θεοῦ λεγομένων ἡ ἀλήθεια· καὶ οὐκ ἀκίνδυνον ἡμῖν ἀμελεῖν βουλομένοις τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων· τούτων οὕτως εἰρημένων, ἀποκάλυψιν λοιπὸν ὁ προφήτης διηγεῖται δειχθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ, ἀφ' ἧς αὐτός τε ἀκριβῆ τῶν περὶ τὸν λαὸν ἀγαθῶν τὴν πίστιν ἐλάμβανε, καὶ τοῖς ἀκούουσι θαῤῥούντως εὐηγγελίζετο τὰ φαινόμενα· λέγει δὲ οὕτως.

v. 7. " Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι, τῷ ἑνδεκάτῳ μηνὶ, οὗτός ἐστιν ὁ μὴν σαβὰτ,
,, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν
,, τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἐδδὼ, τὸν προφήτην, λέγων ,,. Τὸ ἐγένετο λόγος κυρίου
v. 8. ἀντὶ τοῦ ἀποκαλύψεως ἠξιώθην θείας· ὅθεν τὴν ἀποκάλυψιν λέγων λοιπὸν " ἑώ-
,, ρακά φησι τὴν νύκτα ,,· οὐ γὰρ ὁ λόγος τοῦ κυρίου οὐδὲ κύριος ἤμελλεν
λέγειν ἑώρακα τὴν νύκτα· ἀλλὰ δηλονότι ὁ προφήτης φησί· δι' ἐκείνου τοίνυν
δηλώσας ἀποκάλυψιν αὐτῷ γεγενῆσθαι θείαν, ἐν τούτοις τὴν ἀποκάλυψιν τίς
ἐστι διηγεῖται· διὸ λέγει ἑώρακα τὴν νύκτα, ἀντὶ τοῦ εἶδον ἀποκάλυψιν τοιάνδε·
εἶτα καὶ λέγει τοιαύτην ἥτις ἐστί. " Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐπιβεβηκὼς ἵππον πυῤῥόν·
,, καὶ οὗτος εἱστήκει ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων· καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵπποι
v. 9. ,, πυῤῥοὶ καὶ ποικίλοι καὶ λευκοί· καὶ εἶπον, τί οὗτοι κύριε; καὶ εἶπε πρός με ὁ
v. 10. ,, ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐμοὶ, ἐγὼ δείξω σοι τί ἐστι ταῦτα· καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ
,, ὁ ἐφεστηκὼς ἀναμέσον τῶν ὀρέων, καὶ εἶπε πρός με· οὗτοι εἰσὶν οὓς ἐξαπέ-
v. 11. ,, στειλε κύριος περιοδεῦσαι τὴν γῆν· καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἀγγέλῳ κυρίου τῷ
,, ἐφεστῶτι ἀναμέσον τῶν ὀρέων, καὶ εἶπον, περιωδεύσαμεν τὴν γῆν πᾶσαν, καὶ
,, ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται καὶ ἡσυχάζει ,,. Εὔδηλον ὅτι πάντα δὴ τὰ

τῷ προφήτῃ δειχθέντα, γνωρίσματα τινῶν ὑπῆρχεν πραγμάτων (1)· ὡς γὰρ ὁ Ἰωσὴφ εἶδε δράγματα καὶ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας. ἕκαστον δὲ τούτων πράγματός τινος ἐσομένου δήλωσιν εἶχεν· καὶ ὁ Φαραὼ στάχυάς τε καὶ βόας τοὺς μὲν εὐπαθεῖς τοὺς δὲ λεπτούς, ἦν δὲ καὶ ἐν τούτοις ἕτερα τὰ ἐκ τῶν δεικνυμένων σημαινόμενα· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ προφήτης ταῦτα μὲν δι' ἀποκαλύψεως ὁρᾷ θείας, ἕκαστον δὲ τῶν δεικνυμένων αὐτῷ σημεῖον τι καὶ δήλωσιν πράγματος εἶχεν· οὕτω καὶ ὁ μακάριος Πέτρος εἶδε σινδόνα ἀπ' οὐρανοῦ καταφερομένην, μεστὴν παντοδαπῶν ζώων καθαρῶν τε καὶ ἀκαθάρτων, τὰ φαινόμενα δὲ ἑτέρων τινῶν δήλωσιν εἶχε· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας τὴν ἀποκάλυψιν διηγούμενος λέγει πρὸ τῶν ἄλλων ὅτι ἄνδρα εἶδεν ἐπὶ ἵππον ἐπιβεβηκότα πυῤῥὸν, ὃς ἀναμέσον τῶν ὀρέων εἱστήκει τῶν κατασκίων.

Πολλῆς δὲ πλάνης καὶ ἀνοίας ἐστὶ μεστὸν, καὶ οὐδὲ ἀσεβείας ἀφεστὼς τὸ παρά τινων λεγόμενον, ὅτι τὸν υἱὸν ἑώρα τοῦ θεοῦ ἐνταῦθα· δήλου γε ὄντος ὅτι τῶν πρὸ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας, οὐδεὶς ἠπίστατο πατέρα καὶ υἱὸν (2), οὐ πατέρα θεὸν υἱοῦ θεοῦ πατέρα, οὐχὶ υἱὸν θεὸν υἱὸν πατρὸς θεοῦ, τοῦτο ὄντα ὅπερ ἐστὶν ὁ πατὴρ, ἅτε καὶ ὄντα ἐξ αὐτοῦ· ἐπειδὴ πατρὸς μὲν ὀνομασία καὶ υἱοῦ, ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ἦν διαθήκης, πατρὸς μὲν κοινῶς κατὰ κηδεμονίαν τοῦ θεοῦ λεγομένου τῶν τῆς ἐκεῖθεν ἐπιμελείας ἀξιουμένων ἀνθρώπων, υἱῶν δὲ τῶν ἐχόντων τί πλέον κατὰ οἰκείωσιν θεοῦ· πατέρα δὲ θεὸν, ὥσπερ οὖν ἔφην ἤδη, υἱοῦ θεοῦ· καὶ υἱὸν θεὸν θεοῦ πατρὸς, ἠπίστατο τῶν τότε καθάπαξ οὐδείς· θεὸν γὰρ καὶ κτίσιν μόνον ᾔδεισαν οἱ πρὸ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας παιδευόμενοι τὴν εὐσέβειαν· θεὸν μὲν τὴν ἀΐδιον γνωρίζοντες οὐσίαν καὶ

Scholia in codice.

(1) Ἄφρον καὶ ἀγροικία· εἰ μὴ ἐπαίδευθεν καὶ ἀνύποπτα ἐνύπνια ἔβλεπον ἐν μελαγχολικῆς διαθέσεως, πάντως περὶ πραγμάτων αὐτοῖς οἱ λόγοι· ἀλλ' ὁ ἑρμηνεύων οὐ τοῦτο σκοπεῖ, πρόδηλον ὄν, ἀλλὰ περὶ ποίου καὶ τί τὸ πρᾶγμα ὃ σημαίνει ὁ λόγος.

(2) Ἀνόητα τὰ καὶ τῷ ὄντι πλάνη· οὐχ ὅτι οὐκ ἐγίνωσκον πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, διὰ τοῦτο οὐκ ἐχρήσαντο ταῖς ὀνομασίαις, ἀλλ' ὅτι οὐ δυνατοὶ τοιαῦτα ἀκούειν, πρὸς οὓς ἔλεγον· διὸ τοῦτο ἄλλαις ὀνομασίαις ὅπως τούτων ἐχρῶντο τὰ αὐτὰ δυναμέναις· ἐπεὶ πόθεν ἔγνωμεν τὸν θεὸν ἐν τρισὶ προσώποις, εἰ μὴ οὐ κἀπὸ τῶν προφητῶν;

Notos Iudaeis patrem et spiritum sanctum, filium ignotum, ait Photius amphiloc. XLIII. 17. et CXC. 2. Innotuisse Danieli etiam filium observant Hippolytus, et Apollinaris in caten. ad Daniel. cap. III. 92. 93. coll. vat. T. I. Porro Mopsuesteni sententia diserte refutatur ab iis quae sunt apud Eusebium hist. eccl. I. 2. 3. 4. et toto paene opere eclogarum proph. Miror Petavium de Trin. II. 7. non ponere Eusebii luculentam disputationem inter eos qui ex vet. testam. filii divinitatem adstruxerunt. Iam haec Mopsuesteni invectio fortasse fit adversus Hieronymum, qui Christum dominum hoc loco agnoscit. Et quidem oppugnatum fuisse alio opere a Mopsuesteno Hieronymum, demonstrat Cavaeus. Quamquam si fortasse nonnisi graecos auctores legebat heic Mopsuestenus, respici ab eo puto vel Hippolytum vel Origenem vel Didymum, quos appellat Hieronymus in praef. ad Zach. Denique non est dissimulandum, abs Hieronymo ad Dan. X. 21. XII. 1. non Christum sed angelum apud Zachariam intelligi, sicuti etiam a Theodoreto, qui Mopsuesteno nostro solet subscribere.

πάντων αἰτίαν· κτίσιν δὲ πάντα συντόμως εἰπεῖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρεληλυθότα· καὶ τούτου γε ἀπόδειξις αὐτάρκης ἐκ τῶν μακαρίων ἀποστόλων γένοιτο ἄν, οἳ ἐπὶ τῆς τοῦ δεσπότου παρουσίας ἐπὶ μακρῷ τῷ χρόνῳ συγγεγονότες αὐτῷ, χριστὸν μὲν αὐτὸν ὡμολόγουν, ἐγνωκότες διὰ πολλῆς διδασκαλίας· υἱὸν δὲ, καθ' ὃν ἔφην λόγον, θεοῦ οὐκ ἠπίσταντο· πλὴν ὅσον κατὰ οἰκείωσιν ἔλεγον θεοῦ υἱὸν τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ τῶν πρόσθεν ἔθνος ἁγίων τε καὶ δικαίων· ἐντεῦθεν ὁ Φίλιππος λέγει πρὸς τὸν κύριον· δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα σου, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν· οὐκ ἄν γε τοῦτο εἰπὼν εἰ ἠπίστατο, τίς μὲν ὁ υἱὸς, τίς δὲ ὁ πατήρ· ἠπίστατο γὰρ πάντως, ὡς καὶ ἀθέατον ἡ θεία φύσις· ὅθεν καὶ ὁ κύριος λέγει πρὸς αὐτὸν, τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε; δεικνὺς ὅτι οὐδὲ αὐτὸν ἠπίστατο, ὃν εἰδέναι ᾤετο· καὶ τούτου γε ἕνεκεν καὶ τὸν πατέρα ἰδεῖν αἰτεῖ πράγματος ἀφιέμενος ἀδυνάτου· ἐπάγει γοῦν· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· δεικνὺς ὅτι κατὰ τὴν θεότητα τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ πατὴρ, ἀθέατος ὁμοίως ἐκείνῳ, καὶ ὄψις αὐτὴ ἐκείνου ἣ καὶ τούτου.

Καὶ ἑτέρωθι δὲ σαφέστερον πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος λέγει· ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παῤῥησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελῶ ὑμῖν· δεικνὺς ὅτι ὡς ἐν αἰνίγματι τὴν τοῦ πατρὸς ἤκουον φωνὴν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως κατὰ σχέσιν αὐτὴν ἐκλαμβάνοντες, γνώσονται δὲ ἀληθῶς υἱὸν ὅτ' ἂν γνῶσι θεὸν ἐκ θεοῦ κατ' οὐσίαν ὄντα ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ὄντα τὴν οὐσίαν ὅπερ ἐκεῖνος· εἰ δὲ οἱ προφῆται καὶ οἱ πρόσθεν δὴ πάντες ἠπίσταντο πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ δὴ τοῦτο ἐκ τῶν θείων ἐδιδάσκοντο γραφῶν, πρὸ τῶν ἄλλων ᾔδεσαν ἂν οἱ ἀπόστολοι τοῦτο· ἀλλ' εὔδηλον ὡς οὐκ ᾔδεσαν, ἔμαθον δὲ ὁπηνίκα τοῦ πνεύματος ἔλαβον τὴν χάριν φοιτήσασαν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· ὅθεν καὶ ὁ κύριος φησὶν πρὸς αὐτοὺς, ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅτ' ἂν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς ἠπίσταντο, καὶ δὴ καὶ πατέρα τὸν ὡς θεὸν θεοῦ πατέρα· τί δὴ τούτων μεῖζον ἦν, ὃ μανθάνειν ἤμελλον ὕστερον; τὴν τοίνυν θεότητα τοῦ μονογενοῦς οὔτε ἠπίστατό τις τῶν πρὸ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας, οὔτε τὶς τῶν προφητῶν περὶ ταύτης διαλέγεται.

Ἐπεὶ κἀκεῖνο πάσης ἀνοίας ἐστὶ μεστὸν, ἀληθέστερον δὴ εἰπεῖν φρενοβλαβείας, τὸ λέγειν ὅτι ὅτ' ἂν ἀγγέλου τε μέμνηται καὶ κυρίου, κατὰ τοῦτον ἡ παλαιὰ τὸν υἱὸν τὸν

θεοῦ λέγει (1)· οὐς ἐχρῆν αἰσχυνθῆναι γοῦν τοῦ μακαρίου Παύλου τὴν φωνὴν διαιροῦντος ἐκ τῶν ἀγγέλων τὸν υἱὸν, καὶ δεικνύντος ὡς τούτου τε κἀκείνου τὸ μέσον ἐστὶ καὶ τοσοῦτον, ὅσον γε ὑπερέτου καὶ δεσπότου· λέγει γοῦν οὕτως· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν, ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· δεικνὺς ὁπόσον ἐστὶ τὸ διάφορον, υἱοῦ τε καὶ ἀγγέλων· καὶ ὅτι μὴ δὲ συνελθεῖν οἷόν τε τὰς φωνὰς ἀλλήλαις ταύτας, τῶν μὲν ἀοράτων δυνάμεων καὶ πρὸς λειτουργίαν ἐκτεταγμένων εἰκότως ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν διὰ τὴν ὑπουργίαν καλουμένων εἰς ἣν ἐτύγχανον προβεβλημένοι, τοῦ υἱοῦ δὲ ταύτας μὲν οὐ προσιεμένου τὰς φωνὰς, μόνην δὲ ταύτην ἀναδεξαμένου τὴν φωνὴν δικαίως, τὴν ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ὅπερ ἐστὶ λέγοντος ἀΐδιον βασιλέα κύριον τῶν ἁπάντων, ἐν εὐθύτητι πάσῃ τὸ πᾶν διοικοῦντα· πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον καὶ μανικὸν τοσαύτης ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου τῆς διαφορᾶς ἡμῖν ὑποδεδειγμένης, τολμᾷν συνάγειν τὰ ἀσύμβατα, καὶ λέγειν καὶ ἄγγελον καὶ κύριον δυνατὸν λέγεσθαι τὸν υἱόν; ἀλλ' εὔδηλον ὅτι ὁπότ' ἄν τι τοιοῦτον ἐν τῇ θείᾳ φέρεται γραφῇ, ἀγγέλου μὲν μέμνηται τοῦ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκτεταγμένου τῶν δεικνυμένων· ἐπειδὴ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος φησί.

Κύριον δὲ ὀνομάζει οὐ τὸν ἄγγελον οὕτω καλῶν, ἐπὶ θεὸν δὲ ἀναφέρων τὸ γινόμενον τὸ ἔργον· ὥσπερ οὖν καὶ οἱ προφῆται πολλάκις τὰ ἁρμόττοντα λέγουσι τῷ θεῷ, οὐκ ἑαυτοῖς λογιζόμενοι τὰ λεγόμενα, ἐπὶ θεὸν δὲ αὐτῶν ἀναφέροντες τὴν αἰτίαν· καὶ τοῦτο γε εὐθὺς ἐκ τοῦ προφήτου τοῦ παρόντος ἴδοι τις ἄν· εἰπὼν γὰρ ὅτι ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν λέγων, ἐπήγαγεν· ὠργίσθη κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην· καί τοι γε ἦν ἀκόλουθον εἰ ἄρα εἰπεῖν, ὅτι ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν λέγων, ὠργίσθην ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν· ὡς ἂν μὴ ὁ γεγονὼς λόγος τοῦ κυρίου πρὸς τὸν προφήτην, περὶ ἑτέρου τινὸς φαίνηται, κυρίου λέγων ὡς ὀργισθέντος· ἀλλ' εὔδηλον ὅτι τὸ, ἐγένετο λόγος κυ-

Scholion in codice.

(1) Καὶ τοῦτο ἀμαθῶς νομίζεις. Ἡσαΐας γὰρ ὥσπερ διὰ τοῦ τρισαγίου τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὑποφαίνει, οὕτω καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν καὶ καλεῖται τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, ἄγγελον αὐτὸν εἶναι λέγει, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ κατὰ τὴν δεσπότου τὴν αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἀπεστάλη παρὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἀπὸ αἰτίου ἄγγελός ἐστιν, ἀνήγγειλε γὰρ ἡμῖν τὴν σωτηρίαν· ὥς που καὶ αὐτός φησιν, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς ἀνήγγειλα ὑμῖν· καὶ μὴ παρατρέπειν τὴν ἀποστόλου ῥῆσιν δι' ἑτέραν εἰσαχθεῖσαν αἰτίαν.

πάντων αἰτίαν· κτίσιν δὲ πάντα συντόμως εἰπεῖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρεληλυθότα· καὶ τούτου γε ἀπόδειξις αὐτάρκης ἐκ τῶν μακαρίων ἀποστόλων γένοιτο ἄν, οἳ ἐπὶ τῆς τοῦ δεσπότου παρουσίας ἐπὶ μακρῷ τῷ χρόνῳ συγγεγονότες αὐτῷ, Χριστὸν μὲν αὐτὸν ὡμολόγουν, ἐγνωκότες διὰ πολλῆς διδασκαλίας· υἱὸν δὲ, καθ' ὃν ἔφην λόγον, θεοῦ οὐκ ἠπίσταντο· πλὴν ὅσον κατ' οἰκείωσιν ἔλεγον θεοῦ υἱὸν τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ τῶν πρόσθεν ἔθνος ἁγίων τε καὶ δικαίων· ἐντεῦθεν ὁ Φίλιππος λέγει πρὸς τὸν κύριον· δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα σου, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν· οὐκ ἄν γε τοῦτο εἰπὼν εἰ ἠπίστατο, τίς μὲν ὁ υἱὸς, τίς δὲ ὁ πατήρ· ἠπίστατο γὰρ πάντως, ὡς καὶ ἀθέατον ἡ θεία φύσις· ὅθεν καὶ ὁ κύριος λέγει πρὸς αὐτὸν, τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε; δεικνὺς ὅτι οὐδὲ αὐτὸν ἠπίστατο, ὃν εἰδέναι ᾤετο· καὶ τούτου γε ἕνεκεν καὶ τὸν πατέρα ἰδεῖν αἰτεῖ πράγματος ἀφιέμενος ἀδυνάτου· ἐπάγει γοῦν· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· δεικνὺς ὅτι κατὰ τὴν θεότητα τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ πατὴρ, ἀθέατος ὁμοίως ἐκείνῳ, καὶ ὄψις αὐτὴ ἐκείνου ἢ καὶ τούτου.

Καὶ ἑτέρωθι δὲ σαφέστερον πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος λέγει· ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παῤῥησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελῶ ὑμῖν· δεικνὺς ὅτι ὡς ἐν αἰνίγματι τὴν τοῦ πατρὸς ἤκουον φωνὴν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως κατὰ σχέσιν αὐτὴν ἐκλαμβάνοντες, γνώσονται δὲ ἀληθῶς υἱὸν ὅτ' ἂν γνῶσι θεὸν ἐκ θεοῦ κατ' οὐσίαν ὄντα ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ὄντα τὴν οὐσίαν ὅπερ ἐκεῖνος· εἰ δὲ οἱ προφῆται καὶ οἱ πρόσθεν δὴ πάντες ἠπίσταντο πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ δὴ τοῦτο ἐκ τῶν θείων ἐδιδάσκοντο γραφῶν, πρὸ τῶν ἄλλων ᾔδεσαν ἂν οἱ ἀπόστολοι τοῦτο· ἀλλ' εὔδηλον ὡς οὐκ ᾔδεσαν, ἔμαθον δὲ ὁπηνίκα τοῦ πνεύματος ἔλαβον τὴν χάριν φοιτήσασαν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· ὅθεν καὶ ὁ κύριος φησὶν πρὸς αὐτοὺς, ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅτ' ἂν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς ἠπίσταντο, καὶ δὴ καὶ πατέρα τὸν ὡς θεὸν θεοῦ πατέρα· τί δὴ τούτων μεῖζον ἦν, ὃ μανθάνειν ἤμελλον ὕστερον; τὴν τοίνυν θεότητα τοῦ μονογενοῦς οὔτε ἠπίστατό τις τῶν πρὸ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας, οὔτε τὶς τῶν προφητῶν περὶ ταύτης διαλέγεται.

Ἐπεὶ κἀκεῖνο πάσης ἀνοίας ἐστὶ μεστὸν, ἀληθέστερον δὴ εἰπεῖν φρενοβλαβείας, τὸ λέγειν ὅτι ὅτ' ἂν ἀγγέλου τε μέμνηται καὶ κυρίου, κατὰ τοῦτον ἡ παλαιὰ τὸν υἱὸν τοῦ

θεοῦ λέγει (1)· οὓς ἐχρῆν αἰσχυνθῆναι γοῦν τῆς μακαρίου Παύλου τὴν φωνὴν διαιροῦντος ἐκ τῶν ἀγγέλων τὸν υἱὸν, καὶ δεικνύντος ὡς τούτου τε κἀκείνου τὸ μέσον ἐστὶ καὶ τοσοῦτον, ὅσον γε ὑπηρέτου καὶ δεσπότου· λέγει γοῦν οὕτως· καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· πρὸς δὲ τὸν υἱὸν, ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· δεικνὺς ὁπόσον ἐστὶ τὸ διάφορον, υἱοῦ τε καὶ ἀγγέλων· καὶ ὅτι μὴ δὲ συνελθεῖν οἷόν τε τὰς φωνὰς ἀλλήλαις ταύτας, τῶν μὲν ἀοράτων δυνάμεων καὶ πρὸς λειτουργίαν ἐκτεταγμένων εἰκότως ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν διὰ τὴν ὑπουργίαν καλουμένων εἰς ἣν ἐτύγχανον προβεβλημένοι, τοῦ υἱοῦ δὲ ταύτας μὲν οὐ προσιεμένου τὰς φωνὰς, μόνην δὲ ταύτην ἀναδεξαμένου τὴν φωνὴν δικαίως, τὴν ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ὅπερ ἐστὶ λέγοντος ἀΐδιον βασιλέα κύριον τῶν ἁπάντων, ἐν εὐθύτητι πάσῃ τὸ πᾶν διοικοῦντα· πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον καὶ μανικὸν τοσαύτης ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου τῆς διαφορᾶς ἡμῖν ὑποδεδειγμένης, τολμᾶν συνάγειν τὰ ἀσύμβατα, καὶ λέγειν καὶ ἄγγελον καὶ κύριον δυνατὸν λέγεσθαι τὸν υἱόν; ἀλλ' εὔδηλον ὅτι ὁπότ' ἄν τί τοιοῦτον ἐν τῇ θείᾳ φέρεται γραφῇ, ἀγγέλου μὲν μέμνηται τοῦ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκτεταγμένου τοῦ δεικνυμένου· ἐπειδὴ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος φησί.

Κύριον δὲ ὀνομάζει καὶ τὸν ἄγγελον οὕτω καλῶν, ἐπὶ θεὸν δὲ ἀναφέρων τοῦ γινομένου τὸ ἔργον· ὥσπερ οὖν καὶ οἱ προφῆται πολλάκις τὰ ἁρμόττοντα λέγουσι τῷ θεῷ, οὐχ ἑαυτοῖς λογιζόμενοι τὰ λεγόμενα, ἐπὶ θεὸν δὲ αὐτῶν ἀναφέροντες τὴν αἰτίαν· καὶ τοῦτο γε εὐθὺς ἐκ τοῦ προφήτου τοῦ παρόντος ἴδοι τίς ἄν· εἰπὼν γὰρ ὅτι ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν λέγων, ἐπήγαγεν· ὠργίσθη κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην· καί τοι γε ἦν ἀκόλουθον εἰ ἄρα εἰπεῖν, ὅτι ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν λέγων, ὠργίσθην ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν· ὡς ἂν μὴ ὁ γεγονὼς λόγος τοῦ κυρίου πρὸς τὸν προφήτην, περὶ ἑτέρου τινὸς φαίνηται, κυρίου λέγων ὡς ὀργισθέντος· ἀλλ' εὔδηλον ὅτι τὸ, ἐγένετο λόγος κυ-

Scholion in codice.

(1) Καὶ τοῦτο ἀμαθῶς νομίζεις. Ἠσαΐας γὰρ ὥσπερ διὰ τοῦ τρισαγίου τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὑποφαίνει, οὕτω καὶ διὰ τοῦ εἰπεῖν καὶ καλεῖται τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, ἄγγελον αὐτὸν εἶναι λέγει, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ κατὰ τὴν δεσπότου τὴν αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἀπεστάλη παρὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἀπὸ αἰτίου ἄγγελός ἐστιν, ἀνήγγειλε γὰρ ἡμῖν τὴν σωτηρίαν· ὥς που καὶ αὐτός φησιν, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς ἀνήγγειλα ὑμῖν· καὶ μὴ παραίτρεπε τὴν ἀποστόλου ῥῆσιν δι' ἑτέραν εἰσαχθεῖσαν αἰτίαν.

ρίου τὸν ἀποκαλύψαντα εἰπὼν, ἐπάγει λοιπὸν τὰ ῥήματα ὁ προφήτης ἅπερ αὐτὸς εἶπεν ὁ Θεὸς οὐκ οἰκεῖα λέγων, τὰ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ λελεγμένα ἐκτιθέμενος· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὅτ' ἂν ἄγγελον λέγῃ, εἶτα καὶ κύριον ὀνομάζῃ, τῷ μὲν ἀγγέλῳ τὸν ὑπουργοῦντα δείκνυσιν, τῇ δὲ τοῦ κυρίου φωνῇ τὸν ἐπιτάξαντα διὰ τῶν ἀγγέλων ἐκεῖνα γενέσθαι· ἀλλὰ γὰρ εὔδηλον ὅτι τοὺς ἀγγέλους αἰσθητῶς φαινομένης τοῖς ἀνθρώποις, ὅτ' ἂν τοῦτο δοκῇ τῷ θεῷ, ἔθος ἀνθρώπων εἶδος μιμεῖσθαι, ὅπερ οἰκεῖον ἐστὶ τοῖς ὁρῶσι τέ καὶ παιδευομένοις· τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης οὐχ ἧττον μάθοι τίς ἄν· τὰ γὰρ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ διηγουμένη ἡ θεία γραφὴ λέγει, ἄγγελον ὦφθαι τὸν ἀποκυλίσαντα τὸν λίθον· εἶτα διαγράφουσα οἷος τίς ἦν, καὶ ὅπως ὤφθη, ἦν αὐτοῦ φησὶν ἡ εἰδέα ὡς ἀστραπὴ, τὰ δὲ ἱμάτια λευκὰ ὡς χιών· καὶ μετὰ τὴν ἄνοδον δὲ τοῦ κυρίου τὴν εἰς οὐρανὸν, κεχηνότων πρὸς τὸ τοῦ γεγονότος καινότητα τῶν μαθητῶν. ἰδοὺ φησὶ δύο ἄνδρες εἱστήκεισαν ἐν ἐσθῆτι λευκῇ· ἦσαν δὲ ἄγγελοι διδάσκοντες αὐτοὺς ἃ προσῆκον ἦν ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν εἰδέναι· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κἀνταῦθα ἐν ἀνθρώπου μορφῇ ἄγγελον θεωρεῖ πρὸς ὑπουργίαν ὑπὸ τῆς χάριτος τεταγμένον τῆς εἰς σωτηρίαν ἡκόντων ἀνθρωπίνην.

Ἡ μὲν οὖν ὄψις ἄγγελον ἐδήλου· τὰ περὶ αὐτὸν δὲ ἦν μηνυτικὰ πραγμάτων· ἵππου μὲν οὖν ἐπιβεβλήκει εἰς δήλωσιν τοῦ τάχους, μεθ' οὗ πάντα ἐπιτελεῖν τοῖς ἀοράτοις δυνάμεσιν ἔργον ἐστιν ἅπερ ἂν ἐπιτάττῃ θεός· πυῤῥοῦ δὲ, ὡς ἂν τὸν θυμὸν δεικνύῃ ὃν ὑπὲρ αὐτῶν εἶχεν κατὰ τῶν ἀλλοτρίων· ἐν μέσῳ δὲ κατασκίων ὀρέων εἱστήκει· τῶν μὲν ὀρέων, τὸ ὑψηλὸν καὶ στεῤῥὸν τῆς δυνάμεως τοῦ λειτουργοῦντος φανερὸν ποιούντων· τῶν κατασκίων δὲ, δήλωσιν ἐχόντων τῆς σκέπης ἣν παρέχειν ὁ Θεὸς εὐηγγελίζετο τῷ λαῷ τῷ οἰκείῳ· ἐρωτᾷ μὲν οὖν ὁ προφήτης; τί οὗτοι. τῆς ἀποκαλύψεως πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτὸν κινησάσης, ὡς ἂν καὶ ὁδὸν ἡ διδασκαλία λάβοι· “ ἀποκρίνεται δέ φησιν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν „ ἐν ἐμοί· ἐγὼ δείξω σοι τί ἐστι ταῦτα „· λέγει δὲ αὐτὸν τὸν ἄνδρα ὃν ἐπιβεβηκότα ἐπὶ ἵππον εἶδον πυῤῥόν· διὰ τοῦτο καὶ τὸ, ὁ λαλῶν ἐν ἐν ἐμοὶ λέγῃ· ἐπειδὴ οὐκ ἔξωθεν φερομένης ἤκουε φωνῆς, ἀλλὰ κατὰ ἀποκάλυψιν ἐναποτυπωμένης αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ· ὡς καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἤκουε τὸ, ἀναστὰς Πέτρε θῦσον καὶ φάγε· εὔδηλον δὲ ὅτι οὐκ ἐξ οὐρανῶν ἐφέρετο τοιαύτη φωνὴ πρὸς αὐτὸν· ἢ γὰρ ἂν καὶ πᾶσαν ἐπλήρωσε τὴν οἰκουμένην ἡ τοῦ λεγομένου γνῶσις· ἐναπετυποῦτο δὲ αὐτῷ ἡ φωνὴ, ὡς ἂν οὐρανόθεν πρὸς αὐτὸν γινομένη· ὅτι δὲ τὸν λαλοῦντα ἄγγελον αὐτῷ, τὸν ἐπιβεβηκότα ἐπὶ τὸν ἵππον τὸν πυῤῥὸν λέγει, δῆλον· ὡς γὰρ εἶπεν ἐγὼ δείξω σοι τί ἐστι ταῦτα, ἐπάγει “ καὶ ἀπε-

„ κρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφεστηκὼς ἀναμέσον τῶν ὀρέων, καὶ εἶπεν πρός με· οὗτοι εἰ„σὶν οὓς ἐξαπέστειλε κύριος περιοδεῦσαι τὴν γῆν „· σαφῶς δεικνὺς ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ὀφθεὶς αὐτῷ ἀνὴρ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων, αὐτὸς ἦν ὁ λαλῶν ἐν αὐτῷ· ὃς καὶ διδάξειν αὐτὸν ὑπέσχετο, τίνα δὴ ταῦτα τὰ τῶν ἵππων· καὶ δὴ καὶ ἐδίδαξεν εἰπὼν καθεξῆς ὅτι οὗτοι εἰσὶν οἱ πέμπεσθαι εἰωθότες παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῷ τὴν γῆν ἅπασαν ἐκπεριιέναι, καὶ τὴν καθήκουσαν ἑκασταχοῦ πληροῦν λειτουργίαν κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ· εὔδηλον μὲν οὖν ὅτι περὶ ἀγγέλων φησίν· ἀγγέλῳ γὰρ ἔργον τοῦτο· τοῦτο δὲ οὐ τοὺς ἵππους λέγει· ὅθεν καὶ ὁ ἑρμηνεύων, ἀπεστάλθαι λέγει τούτους ἐπὶ τὸ περιοδεῦσαι τὴν γῆν, οὐ τοὺς ἵππους, ἀλλὰ τοὺς ἐπιβεβηκότας λέγων· ἀναγκαίως δὲ καὶ οὗτοι ἅτε ἄγγελοι ἐφ' ἵππων ὤφθησαν, κατὰ τὸν ἐπὶ τὸν ἵππον ἐπιβεβηκότα τὸν πυῤῥόν· τῶν μὲν ἵππων δηλούντων τὴν ταχύτητα τῆς λειτουργίας· ἄλλοι δὲ πυῤῥὸν, τὸν θυμὸν ὃν κατὰ τῶν ἀλλοτρίων εἶχον· καὶ τῶν λευκῶν δὲ εἰς μήνυσιν τῆς περιεσομένης τοῖς Ἰσραηλίταις λαμπρότητος· ἐκ τῆς αὐτῶν ὑπουργίας, ἣν ἐκτελοῦντες οἱ ἄγγελοι, τάς τε τιμωρίας ἐπάγουσι τοῖς τούτων ἀξίοις, καὶ τὰς δωρεὰς παρέχουσιν οὓς ἂν τοιούτοις ἀμείβεσθαι θέλῃ θεός.

Ἡ δὲ τῶν λεγομένων ἀπόδειξις τὰ ἑξῆς· " ἀπεκρίθησαν γάρ φησιν „ τῷ ἀγγέλῳ κυρίου τῷ ἐφεστῶτι ἀναμέσον τῶν ὀρέων καὶ εἶπον· πε„ριωδεύσαμεν τὴν γῆν πᾶσαν· καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται καὶ ἡσυ„χάζει „. Οὐκ ἂν τοὺς ἵππους αὐτῷ ἀποκεκρίσθαι εἶπον· ποία γὰρ ἂν καὶ γένοιτο ἀπὸ ἵππων φωνή; ἀλλὰ δῆλον ὅτι τοὺς τῶν ἵππων ἐπιβεβηκότας λέγει, οἳ ἐν μορφῇ φαινόμενοι ἀνθρώπου παραπλησίως τῷ ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων ἐφ' ἵππου φανέντος πυῤῥοῦ, εἰκότως ἀνάλογον τῇ ὄψει τὴν πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι διάλεξιν ἤμελλον, ἀφ' ἧς δὴ καὶ ὁ προφήτης κατὰ ἀποκάλυψιν τῶν λεγομένων ἀκούων, τὴν ἐξ αὐτῶν διδασκαλίαν ἐδέχετο· εὔδηλον γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ ἀποκάλυψις καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς θεωρούμενα, καὶ εἴ τε ἐρώτησις, εἴτε ἀπόκρισις, εἴθ' ὅτι δήποτε πάντα ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως διετυποῦτο· ὡς ἂν διὰ πάντων τὴν διδασκαλίαν ὁ προφήτης δεξάμενος, αὐτός τε πίστιν περὶ τῶν ἐσομένων ἔχοι βεβαίαν καὶ εἰς ἑτέρους ἐκφέροι τὴν ὠφέλειαν· ἔοικε δὲ τὸν ἐπιβεβηκότα ἐπὶ τὸν ἵππον ἀναμέσον ὀρέων, ἄγγελον αἰνίττεσθαι τὸν ἐφεστῶτα τῷ ἔθνει τῶν Ἰσραηλιτῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· ὥσπερ οὖν οἱ λοιποὶ τῶν ἀγγέλων κοινωνοῦντες ὡς εἰκὸς τῆς φροντίδος περὶ τῶν προκειμένων διελέγοντο, οἳ καὶ ἐμήνυσαν αὐτῷ τὸ πᾶσαν τὴν γῆν ἐν ἡσυχίᾳ καθεστάναι τότε· ἀφ' ὧν δὴ καὶ χώραν ἐκεῖνος λαβὼν ὁ ἀναμέσον τῶν κατασκίων

ὁρέων ὀφθεὶς, ὡς ἂν τὴν τοῦ λαοῦ φροντίδα πεπιστευμένος, καί τι καὶ παθὼν εἰ
πάντα μὲν ἐστὶν ἐν ἡσυχίᾳ, τὰ κατὰ τὴν Ἰερουσαλὴμ δὲ διατετάρακται μόνα,
v. 12. εὐχήν τινα καὶ δέησιν ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους προσάγει τῷ Θεῷ. " Ἀπεκρί-
,, θη γάρ φησιν ὁ ἄγγελος κυρίου καὶ εἶπεν ,,· ἐκεῖνος δὴ ὁ ἀναμέσον τῶν ὀρέων
ἐφεστὼς, ὅπερ οὖν εἶπον οἱ λοιποὶ τὸ πᾶσαν τὴν γῆν κατοικεῖσθαι καὶ ἡσυχάζειν.
" Κύριε παντοκράτωρ ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν Ἰερουσαλὴμ καὶ τὰς πόλεις
,, Ἰούδα, ἃς ὑπερεῖδες τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος ,,; Μονονουχὶ λέγων, πᾶσι
τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τοῖς κατὰ γῆν ἀσφαλῆ παρέσχες τὴν οἴκησιν καὶ τὴν ἡσυχίαν,
μεθ' ἧς ἔταξας διάγειν αὐτούς· μόνη δὲ ἡ σὴ ὡς ἔοικεν Ἰερουσαλὴμ καὶ αἱ
λοιπαὶ τοῦ Ἰούδα πόλεις τῆς κοινῆς ταύτης οὐκ ἀπολαύουσι δωρεᾶς· ἀλλ' ἐπει-
δήπερ αἰτία τούτων αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα γέγονε, καὶ ἡ τῆς ἀσεβείας ἐπιμέ-
λεια, καὶ τὸ δυσπειθὲς, ἐλέῳ δὴ τὰ κατ' αὐτὰς ἴασαι, καὶ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν
ἐτῶν ἀποβλέψας ἐν οἷς ἐν ταῖς συμφοραῖς γεγόνασι ταύταις, ἀρκοῦσαν ὑπὲρ
ὧν ἥμαρτον λόγισαι τὴν τιμωρίαν τῶν ἐν τοσούτῳ χρόνῳ περιεσχηκότων αὐτοὺς
κακῶν· ἐλέῳ τε οἰκείῳ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν παραγραψάμενος ἅπαντα, καὶ
τὴν παλαιὰν αὐτοῖς ἀποδοὺς εὐπραγίαν· ὥστε καὶ τὴν Ἰερουσαλὴμ οἰκισθῆναι τὸ
πρότερον σχῆμα καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ Ἰούδα πόλεις αὖθις συστῆναι.
v. 13. Πρὸς δὲ ταῦτα ἐπάγει. " Καὶ ἀπεκρίθη κύριος παντοκράτωρ τῷ ἀγγέλῳ
,, τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοὶ ῥήματα καλὰ καὶ λόγους παρακλητικούς ,,. Ἔδειξε καὶ διὰ
τούτου ὅτι αὐτοῦ τοῦ ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ
ἐστὶν ἡ δέησις ἦν αὕτη· πρὸς ὃν λέγει τὸν Θεὸν ἀποκεκρίσθαι πολλῆς ἀγαθότητος
γέμοντας λόγους καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἔχοντας ἐπαγγελίαν, καὶ ἱκανοὺς παν-
τοίαν παράκλησιν τοῖς ἐν τοσούτοις τε καὶ τοιαύταις προσαγαγεῖν ἀνάγκαις·
ἐφ' οἷς δὴ καὶ ὁ ἄγγελος τὸ θαῤῥεῖν λαβὼν, μηνύει τῷ προφήτῃ οἷάπερ αὐ-
τῷ εἴρητο παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν μεγίστων ἔχοντα ἀγαθῶν, ἃ περὶ τὴν
v. 14. Ἰερουσαλὴμ ἐπιδείξεται τοῦ λοιποῦ· λέγει δὲ οὕτως. " Καὶ εἶπε πρός με ὁ
,, ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ ἀνέκραγε λέγων· τάδε λέγει κύριος παντοκρά-
v. 15. ,, τωρ· ἐζήλωκα τὴν Σιὼν καὶ τὴν Ἰερουσαλὴμ ζῆλον μέγαν· καὶ ὀργῇ μεγάλῃ
,, ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα· ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργί-
v. 16. ,, σθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά· διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος,
,, ἐπιστρέψω ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ ἐν οἰκτιρμῷ, καὶ ὁ οἶκός μου ἀνοικοδομηθή-
,, σεται ἐν αὐτῇ, λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ
v. 17. ,, Ἰερουσαλὴμ ἔτι· καὶ εἶπε πρός με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ· ἀνάκρα-
,, γε λέγων, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἔτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν

„ ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει κύριος ἔτι τὴν Σιὼν· καὶ αἱρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλὴμ „.

Δεξάμενος γάρ φησιν ἀπόκρισιν παρὰ τοῦ θεοῦ τοιαύτην ὁ ἄγγελος, αὐτός τε ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἥσθη, καὶ ἐμὲ θαῤῥεῖν ἐκέλευε περὶ πάντων εἰς τὸ ἑξῆς· ὥστε καὶ θαῤῥοῦντα μηνύειν ἅπασιν ὅτι σφόδρα ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὀργίζεται κατὰ τῶν τοσαύτην ὠμότητα ἐπιδειξαμένων εἰς αὐτούς· οἳ μείζονα τῆς ὀργῆς τῆς ἐμῆς τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἰδίας ἐπήγαγον κακίας· τοιγαροῦν ἁπάντων ἕνεκεν πολλῷ χρήσομαι περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ τῷ ἐλέῳ· ὥστε καὶ τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν ἐν αὐτῇ γεγονότα τὴν συνήθη τοῖς ἐπ᾽ αὐτὸν συνιοῦσιν ὠφέλειαν παρέχεσθαι, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ μεῖζον ἢ νῦν ἐκταθῆναι· καὶ πάσας δὲ συντόμως εἰπεῖν τὰς αὐτῇ προσηκούσας πόλεις ἐν ἀφθονίᾳ καταστῆναι πολλῶν· τότε γὰρ ἐλέῳ χρήσομαι πολλῷ περὶ αὐτήν· δεδοκίμακα πᾶν ὅ τι χρηστὸν ἐργάσασθαι εἰς αὐτήν τε καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτῇ τοῦ λοιποῦ· εὔδηλον δὲ ὅτι ὅτ᾽ ἂν λέγῃ τὸ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, ἀνθ᾽ ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, συνεπέθεντο δὲ εἰς κακὰ, περί τε τῶν ἐκπεπορθηκότων αὐτὴν Βαβυλωνίων λέγων, καὶ τῶν ὅπως ποτὲ εἰς τοῦτο συμπραξάντων αὐτοῖς, τὴν γενησομένην αὐτοῖς τιμωρίαν διὰ τούτων σημαίνει· δεδώκεισαν μὲν γὰρ ἤδη Βαβυλώνιοι δίκας, καὶ καθῄρητο μὲν αὐτῶν ἡ βασιλεία, εἴληπτο δὲ ἡ πόλις παντελῶς ὑπὸ Κύρου τοῦ περσῶν βασιλέως· τετιμώρηντο δὲ οἱ συμπράξαντες αὐτοῖς ἰδουμαῖοί τε καὶ οἱ λοιποὶ δὴ πάντες· ὥστε δῆλον ἐκεῖνο εἶναι τὸ παρ᾽ ἡμῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως εἰρημένον, ὅτι πολλῶν μέμνηται γεγονότων ἤδη, βεβαιῶν αὐτὰ ταῖς οἰκείαις ἐπαγγελίαις ὁ Θεός· ἐπεὶ καὶ σφόδρα τούτων ἔδει τότε τοῖς ἰσραηλίταις, ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν σωτηρίαν ἔχουσι τὴν οἰκείαν· ὡς μὴ δὲ τὸν ναὸν τὸν θεῖον ἀρξαμένους τῆς οἰκοδομῆς δυνηθῆναι πρὸς πέρας ἐκβαλεῖν, εἴτε διὰ τὴν ἐνόχλησιν τῶν ἐναντίων, εἴ τε καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ῥαθυμίαν αὐξανομένην ὡς εἰκὸς τῇ τῶν πολεμίων κακίᾳ· δύο μὲν δὴ ταῦτα ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἐγνωκέναι ἔφη ὅτι τε τοὺς ἠδικηκότας τὸν λαὸν τιμωρήσεται ὁ Θεὸς, καὶ ὅτι τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν ἀποκαταστήσει πάλιν·

Ἐπὶ βεβαιώσει δὲ ἀμφοτέρων ἀποκαλύψεις καθεξῆς ἐκτίθεται ἑτέρας, ἃς
ἰδὼν αὐτός τε τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἤδη πίστιν εἶχε βεβαίαν· καὶ δὴ καὶ τοὺς τοῦ λαοῦ
πάντας ἐντεῦθεν ὁμοίως ἠξίωσεν· καὶ πρώτην γε περὶ τῆς τῶν ἐναντίων τιμωρίας λέγει, ἥν-
περ ἦν καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης ἀποκαλύψεως προτέραν εἶπεν. “ Καὶ ἦρα τοὺς ὀφ- v. 18.
„ θαλμούς μου καὶ εἶδον τέσσαρα κέρατα· καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λα- v. 19.
„ λοῦντα ἐν ἐμοὶ, τί ἐστι ταῦτα κύριε; καὶ εἶπε πρός με, ταῦτα τὰ κέρατα

v. 20. „ τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔδειξέ
v. 21. μοι κύριος τέσσαρας τέκτονας· καὶ εἶπον, τί οὗτοι ἔρχονται ποιῆσαι κύριε; καὶ εἶπε. ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραήλ· καὶ κατέαξαν, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἦρεν κεφαλήν· καὶ ἐξῆλθον αὐτοὶ τοῦ ὀξῦναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν· τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ ἔθνη τὰ ἐπαιρόμενα κέρας ἐπὶ τὴν γῆν κυρίου, τοῦ διασκορπίσαι αὐτήν „. Οἱ μὲν οὖν μυθολογεῖν ἐθέλοντες, τέσσαρα κέρατα τὸν ἀσσύριον καὶ τὸν βαβυλώνιον τόν τε μῆδον καὶ τὸν πέρσην φασίν· οὐ γὰρ προσέχειν ἐθέλοντες, ὅτι πολλάκις τὸν ἀριθμὸν ἡ θεία γραφὴ οὐκ ἀριθμοῦ γε ἕνεκεν ἀκριβολογουμένη λέγει, ἐπὶ δηλώσει δὲ ἑτέρου τινός· φιλονικοῦσι μὲν ἐφαρμόζειν ὀνομασίας τῷ ἀριθμῷ· μυθολογεῖν δὲ ὡς εἰκὸς ἀναγκάζονται εἰς τὴν τῶν πλασμάτων συνθήκην· ὅπερ οὖν πολλαχοῦ μὲν καὶ ἑτέρωθι πεπόνθασι, καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Μιχαίου προφητείας λέγοντος, ὅτι ἐγερθήσονται ἐπὶ τὸν ἀσσύριον ἑπτὰ ποιμένες καὶ ὀκτὼ δήγματα ἀνθρώπων· ἑπτὰ μὲν ἀνθρώπους τοὺς ποιμένας, ὀκτὼ δὲ ἀνθρώπους τὰ δήγματα ἀριθμεῖν φιλονικοῦντες, ἀναγκαζόμενοι τὸ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πλείστου γέλωτος ἄξια λέγειν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα τέσσαρα κέρατα φασὶ τοὺς προῤῥηθέντας ἡμῖν· οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι πάλαι μὲν ὁ ἀσσύριος τε καὶ ὁ βαβυλώνιος δεδώκεσαν δίκας· μῆδοι δὲ ὑπὸ Κύρου καθῄρηντο· πέρσαι δὲ οὐδὲν αὐτοὺς καθάπαξ ἠδικηκότες εὑρίσκονται, τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀφέντες·

Ἡ δὲ θεία γραφὴ τέσσαρα κέρατα οὐ ῥητούς τινὰς ἀνθρώπους λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τέσσαρα πέρατα μεμερίσθαι τὴν οἰκουμένην φαμὲν, ἀνατολάς τε καὶ δυσμὰς καὶ ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν, μέμνηται τῶν κλιμάτων τούτων πολλάκις τὸ πολλαχοῦ γινόμενον δηλοῦσα· ὡς ὅταν ὁ μακάριος λέγῃ Δαβὶδ περὶ τῶν ἰσραηλιτῶν, εἰπάτωσαν οἱ λελυτρωμένοι ὑπὸ κυρίου οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βοῤῥᾶ καὶ θαλάσσης· εὔδηλον γὰρ ὅτι οὐκ εἰς τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης διασκορπισθέντας τοὺς ἰσραηλίτας συνήγαγεν ὁ θεὸς ὑπὸ βαβυλωνίοις δὲ καὶ ἀσσυρίοις μόνοις αἰχμαλώτους ὄντας, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανήγαγε γῆν· λέγει δὲ ἡ γραφὴ τὸ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βοῤῥᾶ καὶ θαλάσσης. ἵνα εἴπῃ ὅτι τοὺς πολλαχόθι διεσπαρμένους ἤθροισέ τε καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὰ οἰκεῖα· οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα τέσσαρα κέρατα λέγει, ἵνα εἴπῃ τοὺς πολλαχόθεν αὐτοῖς ἐπεληλυθότας καὶ παντοίως αὐτοὺς βλάψαι βουληθέντας. εἴτε ἀσσυρίους εἴτε βαβυλωνίους εἴτε ἰδουμαίους, ἢ μωαβίτας ἢ καὶ

τῶν λοιποὺς περιοίκους, εἴθ' οὕς τινας δήποτε ἑτέρους· διὰ τοῦτο καὶ τέκτονας τέσσαρας βλέπει, ἵνα εἴπῃ τὰς λειτουργικὰς δυνάμεις, ὡς πολλαχόθεν αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν ἐπαναστασούσας, ἑκάστων τῶν παρ' αὐτοῖς κατὰ τὴν ἀπόφασιν τιμωρησαμένων τὴν θείαν· τὸ δὲ ὀξῦναι τὰ κέρατα λέγει ἀντὶ τοῦ ἐκλεπτῦναι αὐτὰ καὶ πάντα τὸν ὄγκον αὐτῶν ἀφελεῖν· ἵνα εἴπῃ τὴν περικειμένην τοῖς ἐπελθοῦσι δύναμιν ἀφανίσαι· ταῦτα δὴ τῇ ἀποκαλύψει τῇ τῶν ἠδικηκότων τῶν Ἰσραηλίτας τιμωρίαν βεβαιώσας ὁ προφήτης, ἑτέραν ἀποκάλυψιν λέγει δειχθεῖσαν αὐτῷ δηλωτικὴν τοῦ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνανεώσεως· λέγει δὲ οὕτως.

ΚΕΦ. Β.

" Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ CAP. II.
" σχοινίον γεωμετρικόν· καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν ποῦ σὺ πορεύῃ; καὶ εἶπε πρός με, v. 1.
" διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ, τοῦ ἰδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἐστι καὶ πη- v. 2.
" λίκον τὸ μῆκος· καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ εἱστήκει· καὶ ἄγγελος v. 3.
" ἕτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν αὐτῷ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν λέγων, δράμε v. 4.
" καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον λέγων, κατακάρπως κατοικηθήσεται
" Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν τῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς· καὶ v. 5.
" ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσο-
" μαι ἐν μέσῳ αὐτῆς ". Ἐπειδὴ τοῖς τὰς οἰκοδομὰς ἐργαζομένοις σχοινίῳ

μετρεῖν ἔθος ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε πλάτη καὶ τὰ μήκη καὶ τοὺς τύπους τῆς οἰκοδομῆς, ἀναγκαίως ἄγγελον ὁρᾷ πάλιν κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐν ἀνθρώπου μορφῇ, σχοινίον κατέχοντα τοιοῦτο· ὃς ἐρωτηθεὶς κατὰ τὴν γινομένην ἀποκάλυψιν τῷ προφήτῃ ὅποι περ ἄπεισιν, μετρῆσαι ἔφη τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπιέναι τὴν οἰκοδομὴν, ὁποίαν τε καὶ ὅσην αὐτὴν γενέσθαι προσήκει· εἶτα λέγει μὲν πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα, ὃν ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐν ἀνθρώπου μορφῇ καθήμενον εἶδεν ἐφ' ἵππου πυῤῥοῦ ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων· (τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐκ τῶν προειληφότων ἐγένετο δῆλον, ὅτι τὸν αὐτὸν ἄγγελον ἀναμέσον τε ἑωρακέναι τῶν ὀρέων ἔφη, καὶ δὴ καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ·) τοῦτον δὴ καὶ νῦν ἑωρακέναι φησὶν ἑστῶτα ὡς ἂν ἡδόμενον ἐπὶ τῷ γινομένῳ· καὶ ὅτι τὰ τῆς δεήσεως αὐτῷ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πρὸς πέρας ἧκται, ἣν ὑπέρ τε τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ἔθνους προσήγαγε τῷ Θεῷ, τῷ μὴ μόνον δειχθῆναι τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς ἠδικηκόσιν αὐτῶν τιμωρίαν· ἀλλὰ γὰρ φανῆναι καὶ τὸν τὸ σχοινίον ἔχοντα τὸ γεωμετρικὸν σύμβολον τοῦ ἐν ἔργῳ τῆς πόλεως εἶναι λοιπὸν τὴν οἰκοδομήν·

εἶτα λέγει ὅτι ἕτερος ἄγγελος ἀποσταλεὶς ἔφη πρὸς αὐτόν· ὥστε καὶ εἰπεῖν τῷ νεανίσκῳ τὸ γεωμετρικὸν ἔχοντι δηλονότι σχοινίον· οὕτω γὰρ αὐτὸν κέκληκεν ὡς ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως εἶδεν ὁ προφήτης τῇ ὄψει τοῦ νεανίσκου δειχθέντα εἰς δήλωσιν τοῦ μετὰ πάσης ἰσχύος εἰς πέρας τὰ προκείμενα ἄξειν· λέγει τοίνυν φησὶν ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος τῷ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντι ἀγγέλῳ, μετὰ τάχους τε δραμεῖν καὶ εἰπεῖν κῶ νεανίσκῳ, ὅτι σφόδρα μετὰ πολλῆς τῆς εὐθηνίας ἡ Ἱερουσαλὴμ οἰκηθήσεται ἀπὸ ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς στενοχωρημένη· ὡς ἂν ταῦτα γνοὺς ἐπὶ μεῖζον ἐκτείνειεν τῆς πόλεως τό τε πλάτος καὶ τὸ μῆκος ὀφειλούσης ἀρκεῖν τῷ πλήθει τῶν οἰκησόντων αὐτήν· παρέξω μὲν γὰρ αὐτῇ φησὶ πᾶσαν ἀσφάλειαν τὴν ἐξ ἐμοῦ μείζονα ἢ τεῖχος ἐκ πυρὸς κατεσκευασμένον παράσχοι ἂν αὐταρκὲς ὂν συμφλέγειν τοὺς ἐπιόντας· φανήσομαι δὲ ἐπ' αὐτῶν ἔργων διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς κηδεμονίας· ὥστε παρὰ πᾶσιν ἐν εὐφημίαις τε εἶναι καὶ ἐπαίνοις, ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τῶν εἰς αὐτὴν εὐεργεσιῶν.

Ἐπισημαντέον δὲ κἀκεῖνο ἐν τῷ μέσῳ, ὅτι ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν αὐτῷ, τουτέστι τῷ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων ἐπιβεβηκότι τῷ ἵππου τοῦ πυῤῥοῦ, λέγει δράμε καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον· εἰ γὰρ κατὰ τοὺς μυθολογεῖν ἐθέλοντας ὁ ἐν μέσῳ τῶν κατασκίων ὀρέων φανεὶς, ὁ τοῦ θεοῦ ἦν υἱὸς, πῶς οἷόν τε ἦν τὸν ἄγγελον τολμῆσαι πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, δράμε καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον, λέγων, κατακάρπως κατοικηθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ; ἄγγελον μὲν γὰρ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ κελεύειν, τῶν ἀδυνάτων ἦν, καὶ νομίζειν γὰρ τοῦτο τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀσεβείας· ἄγγελον γὰρ ἀγγέλῳ σημαίνειν τὸ πρακτέον, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπειδὴ τῶν ὑπηρετῶν ἴδιον μηνύειν ἀλλήλοις τὰ δεσποτικὰ βουλεύματα, καὶ πολλῷ γε πλέον τοὺς ἐπὶ τοῦτο πεμπομένους παρὰ τοῦ πάντων κυρίου. οἷόν τι καὶ νῦν ἐγίνετο· τοῦ γὰρ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ τὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως προσαγαγόντος δέησιν, εἰκότως ὁ πεμφθεὶς ἄγγελος κατὰ γνώμην θεοῦ δραμεῖν αὐτῷ καὶ λαλῆσαι κελεύει τὰ προσήκοντα πρὸς τὸν νεανίσκον, ὡς ἂν εὐαγγελιζόμενος ὅτι περ αὐτῷ τὰ τῆς δεήσεως ἧκται πρὸς πέρας, καὶ δέδοκται μὲν περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ τῷ θεῷ τὰ κρείττω· χρὴ δὲ καὶ αὐτὸν ὡς ἰσχύσαντα ἐφ' οἷς ἐδεήθη παρὰ τῷ θεῷ μεθ' ἡδονῆς τε τοῖς κεκελευσμένοις ὑπηρετεῖσθαι, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους τῷ ἐπὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀποσταλέντι τῆς πόλεως γνωρίσαι τὰ περὶ αὐτῆς δόξαντα τῷ θεῷ.

v. 6. Ἀλλὰ γὰρ ἀναγκαίως θάρσους ἐκ τῶν δειχθέντων ὁ προφήτης πληρωθεὶς ἐβόα λέγων· « ὢ ὢ φεύγετε ἀπὸ γῆς βοῤῥᾶ, λέγει κύριος· διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ

„ τέσσαρα συνάξω ὑμᾶς, λέγει κύριος· εἰς Σιὼν ἀνασώζεσθε, οἱ κατοικοῦντες θυγα- v. 7.
„ τέρα Βαβυλῶνος. „ Κελεύει γὰρ δὴ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας
ὄντων ἔτι μετὰ πολλῆς ἐκτρέχειν τῆς σπουδῆς ἐπὶ τὸ Σιὼν ὄρος, θαῤῥοῦντας τοῖς
ἐπηγγελμένοις τῷ Θεῷ περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐς ὑπέσχετο πανταχόθεν αὐτῶν
εἰς αὐτὴν συνάξειν· κἀνταῦθα μέν τοι πάλιν τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων οὐκ
ἀριθμόν τινα, ἀλλὰ τὸ πανταχόθεν δηλοῖ, ὡς ἂν θαῤῥοῦντες οἱ τὴν βαβυλω-
νίων οἰκοῦντες χώραν ἔτι τῶν ἰουδαίων ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπείγοιντο πάν-
τες· οὕπερ διάγοντες βεβαίαν ἕξουσι τῆς λοιποῦ τὴν σωτηρίαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ
τὰς οἰκείας αὐτῶν φυλάττοντος ἐπαγγελίας, ὅτι μὲν καθῄρη τότε Βαβυ-
λὼν, καὶ πᾶσα πέπαυτο ἡ βαβυλωνίων ἀρχὴ, κατὰ τὸν Δαρείου τοῦ βασιλέως
καιρὸν δῆλον· ἀλλ' ὅμως μηνύων αὐτῶν κατ' ἐκεῖνον ὀφείλοντας τὸν καιρὸν ἀνελ-
θεῖν· καὶ γὰρ ἀνῆλθον ἐπὶ Δαρείου οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν· ὅμως ἐκ τῆς Βα-
βυλῶνος αὐτῶν ἐπανελθεῖν κελεύει, ἵνα εἴπῃ τῆς αἰχμαλωσίας ἣν ὑπὸ βαβυ-
λωνίων ὑπομεμενήκεσαν· πρόδηλον δὲ ὡς ἐν ἐπιτάγματος σχήματι μήνυσιν τῶν
ἐσομένων ποιεῖται.

“ Διότι τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ὀπίσω δόξης ἀπέσταλκέ v. 8.
„ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς· διότι ὁ ἁπτόμενος ὑμῶν, ὡς ὁ v. 9.
„ ἁπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ· διότι ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖ-
„ ρά μου ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἔσονται σκῦλα τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε
„ ὅτι κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με ... Ταῦτα γὰρ ὑμῖν φησὶν εἰρημένα
λέγω, τοῦ εἰρηκότος κελεύσαντος Θεοῦ, ὃς ἀπέσταλκέ με τὴν δόξαν ὑμῖν γνω-
ριοῦντα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἧς ἐπιδείξεται κατὰ τῶν ὑμᾶς ἠδι-
κηκότων· οὕτως ὀργιζόμενος ἐπὶ τοῖς τι λυπεῖν ὑμᾶς βουλομένοις, ὡς ἂν ὀρ-
γισθείη εἴ τις αὐτοῦ τὰς κόρας βλάπτοι τῶν ὀφθαλμῶν· εὔδηλον μὲν οὖν ὅτι
ἀνθρωπίνως τὸ τῆς κηδεμονίας ἐξαίρετον εἰπεῖν ἠβουλήθη· οὕτω δὲ βαρεῖαν
ἐπάξω φησὶ τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ὑμετέροις τὴν τιμωρίαν, ὥστε ὑπ' ἐκείνων ἐκπο-
λιορκηθῆναι τε καὶ πορθηθῆναι οὓς τὸ πρότερον ἐν δούλων εἶχον τάξει· ὡς ἂν
ἐξ αὐτῶν γένοιτο δῆλον τῶν πραγμάτων, ὅτι γνώμῃ Θεοῦ τῶν πάντων κυρίου
εὐαγγελίζομαι ταῦτα ὑμᾶς· εἶτα καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἀποστρέψας τὸν λόγον· θυγα-
τέρα γὰρ τὴν Σιὼν τὴν Ἱερουσαλὴμ εἴωθεν ὀνομάζειν. “ Τέρπου καὶ εὐφραίνου v. 10.
„ θύγατερ Σιών· διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει
„ κύριος „· ἐν ἡδοναῖς ἔσο τοῦ λοιποῦ, ἔξεις γάρ με ἐν σοὶ τῇ κηδεμονίᾳ δηκ-
νύμενον. “ Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεί- v. 11.
„ νῃ· καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαὸν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ γνώσῃ

ΚΕΦ. Γ.

« Καὶ ἔδειξέ μοι κύριος τὸν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἑστῶτα πρὸ προσώπου ἀγ- CAP.
„ γέλου κυρίου· καὶ ὁ διάβολος εἱστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ· καὶ εἶ- III.
„ πε κύριος πρὸς τὸν διάβολον· ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ διάβολε, καὶ ἐπιτιμήσαι V. 1.
„ κύριος ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ· οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσ- V. 2.
„ πασμένος ἐκ πυρός; καὶ Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἱμάτια ῥυπαρὰ, καὶ εἱστήκει v. 3.
„ πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου· καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἑστηκότας πρὸ προσ- v. 4.
„ ώπου αὐτοῦ λέγων· ἀφέλετε τὰ ἱμάτια τὰ ῥυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς αὐ-
„ τόν, ἰδοὺ ἀφήρηκα ἀπὸ σοῦ τὰς ἀνομίας σου· καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν ποδήρη, καὶ v. 5.
„ ἐπίθετε μίτραν καὶ κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ περιέβαλον αὐ-
„ τὸν ἱμάτια, καὶ ἐπέθηκαν μίτραν καὶ κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ...

Ἀναγκαίως δὴ τῆς ἱερωσύνης τὴν ἀποκατάστασιν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἱερέως ὁρᾷ, ἅ τε καὶ τῆς ἱερωσύνης οὐ καθ' αὐτὴν φαινομένης, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μεταχειρίζεσθαι τεταγμένων αὐτήν· ὁρᾷ τοίνυν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, μέγαν δὲ λέγει τὸν κατὰ διαδοχὴν τὴν τῷ Ἀαρὼν προσήκουσαν ἐκτελοῦντα λειτουργίαν, πρὸς ἀγγέλου μὲν ἑστῶτα, ἐπειδὴ πάντων μὲν ἀνθρώπων ἄγγελοι τὴν ἐπιστασίαν εἰσὶν ἐπιτετραμμένοι· καθὼς ὅ τε κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις φησίν, οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἔν τε ταῖς πράξεσι τῶν μακαρίων ἀποστόλων, ὅτι ἄγγελος αὐτοῦ ἐστὶ, περὶ τοῦ μακαρίου λέγοντες Πέτρου· ἀναγκαίως δὲ καὶ οὗτος πρὸ προσώπου φαίνεται ἀγγέλου, τουτέστι τοῦ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ κατὰ θείαν ἐπιτετραμμένου βουλήν· εἱστήκει δὲ καὶ ὁ διάβολος τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ ὅπερ ἔργον ἀντιπράττειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοῖς· οὗτος δή φησι, καὶ τότε ἐπηρεάζων αὐτῷ πᾶσαν εἶχεν σπουδὴν ἐξωθῶν αὐτὸν τῆς τεταγμένης αὐτῷ λειτουργίας, ἣν οὐδὲ ἐκτελεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας οἷόν τε ἦν· λέγει δὴ τούτῳ τὸν θεὸν ἐπιτιμῆσαι τὸν τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκλεξάμενον, ὡς ἂν γνοίη πᾶσαν τὴν ἀντίστασιν τὴν διαβολικὴν ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ πεπαυμένην κηδεμονίας· ὃς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκλεξάμενος ἀναγκαίως καὶ τούτῳ τῆς ἱερωσύνης ἀποδίδωσι τὴν εὐπρέπειαν.

Τὸ δὲ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς, ἵνα εἴπῃ ὅτι ὡς ἄν εἴτις ξύλον μέλλον ὑπὸ πυρὸς, καταναλίσκεσθαι ἀθρόον, ἐκσπάσας ἀβλαβὲς τηρήσειεν, οὕτω δὴ καὶ τοῦτον ὡς ἐν πυρὶ τῇ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνάγκῃ καθεστῶτα καὶ καταφλεχθῆναι ὑπ' αὐτῆς μικροῦ κινδυνεύοντα. ἐξέσπασα τὲ καὶ τῶν περιεχόντων ἀπήλλαξα κακῶν· ἐνεδέδυτο δέ φησιν ἱμάτια ῥυπαρὰ ὁ Ἰησοῦς, ἵνα εἴπῃ ὅτι τὸ περικεχυμένον

30 *

ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν πένθος, ἐν ᾧπερ διῆγε παντελῶς ἔξω τῆς λειτουργίας
ὑπάρχων τῆς θείας, καὶ ἐν βαρύτητι καθεστὼς δουλείας, ταῦτα ἀφελεῖν ἀπ'
αὐτοῦ τοῖς ἑστηκόσιν ἐπιτάττει θεός· τουτέστι ταῖς ὑπηρετουμέναις λειτουργι-
καῖς δυνάμεσιν, ἅτε ταῖς θείαις ὑπηρετούμεναι βουλαῖς ἀφεῖλον τε αὐτοῦ τῆς
αἰχμαλωσίας τὴν ἐσθῆτα, καὶ τὸ πένθος ἅπαν ἐκεῖνο, καὶ εἰς τὴν πόλιν ἐπαν-
ήγαγον τὴν οἰκείαν· εἶτα τούτου γεγονότος, φησὶ πρὸς αὐτόν· ἀφῄρηκα πάσας
τὰς ἀνομίας σου· δηλῶν ὅτι τὰ τῆς αἰχμαλωσίας λέλυται κακὰ, ἐπειδὴ τῶν
ἁμαρτιῶν ἀφεῖλε τὴν μνήμην· εἶτα ἑξῆς κελεύει, τὴν ποδήρη τε αὐτὸν ἐνδύσασθαι
καὶ περιτεθῆναι τε αὐτῷ τήν τε μίτραν καὶ τὴν κίδαριν, εἰς ἔνδειξιν τοῦ τῆς ἱερω-
σύνης αὐτῷ λοιπὸν ἐπιτετράφθαι τὴν ἐξουσίαν· ὅπερ οὖν καὶ γέγονε κατὰ τὸ σύν-
θημα τὸ θεῖον· ταῦτα εἰρηκὼς ὁ προφήτης εἰς ἔνδειξιν τοῦ τὴν ἱερωσύνην αὐτοῖς
ἀποδεδόσθαι, καὶ τὴν ἱερέα πάλιν ἐπὶ τῆς συνήθους ἐξετάζεσθαι λειτουργίας, τὴν
οἰκείαν περὶ τὸ πρᾶγμα παῤῥησίαν τε ἔχοντα καὶ ἐξουσίαν, ἐπάγει.
v. 6. “ Καὶ ὁ ἄγγελος κυρίου πρὸς Ἰησοῦν λέγων, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ·
„ ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύσῃ, καὶ ἐὰν τὰ προστάγματά μου φυλάξῃς, καὶ σὺ
„ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου· καὶ ἐὰν διαφυλάσσῃς τὴν αὐλήν μου, καὶ δώσω ἀνα-
„ στρεφομένους ἐν μέσῳ τῶν ἑστηκότων τούτων „. Ἀκολούθως ἀπειληφότι τῆς
ἱερωσύνης τὴν ἐξουσίαν ταῦτα εἰρῆσθαι φησίν· ὡς ἂν γνοίη ὅπως αὐτὸν μεταχει-
ρίζεσθαι προσῆκε τὴν λειτουργίαν· ἐὰν γάρ φησι ἐπιμένῃς τῶν προστεταγμένων
παρ' ἐμοῦ φροντίδα ποιούμενος, ἔσῃ μὲν ἐν ἱερέως αὐθεντίᾳ κρίνων τοῖς πᾶ-
σι· καὶ τῇ αὐλῇ ἢ τῇ ἐμῇ τὴν προσήκουσαν φυλακὴν διὰ τῆς ἐπιμελείας προσά-
γων τῆς οἰκείας· παραπέμψεις δὲ καὶ εἰς διαδόχους τὴν τιμὴν, οἳ γενήσονται ἐν
μέσῳ παντὸς τοῦ λαοῦ τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἐκτελοῦντες λειτουργίαν· εἶτα καὶ
v. 7. τῆς βασιλείας τὴν ἀποκατάστασιν δηλῶν, οὕτω λέγει. “ Ἄκουε δὴ Ἰησοῦ ὁ ἱε-
„ ρεὺς ὁ μέγας, σὺ καὶ οἱ πλησίον σου οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου· διό-
„ τι ἄνδρες τερατοσκόποι εἰσίν „. Ἵνα εἴπῃ, πρὸς ἐμοὶ ὁ λόγος, καὶ πάν-
τας τοὺς σὺν σοὶ ἄρχειν τοῦ λαοῦ πεπιστευμένους, ἔν τε διδασκαλίᾳ καὶ ἐξη-
γήσει νομίμων, καὶ τῇ λοιπῇ τῇ εἰς θεοσέβειαν ἡκόντων λειτουργίᾳ· οὓς τερα-
τοσκόπους διὰ τοῦτο καλεῖ, ὡς τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ παραδόξως γινομένων τὰς
αἰτίας σκοπεῖν τε καὶ εἰδέναι οἵους τε ὄντας· τί οὖν φησί;
v. 8. “ Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου ἀνατολήν· διότι λίθος ὃν ἔδωκα πρὸ
„ προσώπου Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα ἑπτὰ ὀφθαλμοί εἰσιν „. Ἐγὼ γάρ φησι
τὸν δοῦλον τὸν ἐμὸν, τὸν Ζοροβάβελ λέγων, καὶ ἀποκαθίστημι τῇ βασιλείᾳ, ἀνατολῆς οὐχ
ἧττον λαμπρὸν τῇ τῆς ἐξουσίας περιουσίᾳ δεικνύς· τοῦτον δὴ ὥσπερ τινὰ λί-

θον τίθημι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν σῶν, ἐφ᾽ ᾧπερ ἐστηρίχθαι σὲ χρὴ, παρέχοντα μὲν αὐτῷ τὴν ἐκ τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ἱερωσύνης βοήθειαν, κομιζόμενον δὲ παρ᾽ αὐτοῦ τὴν σπουδὴν, ἣν ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἐναντίων ἐπιδείκνυται πολέμοις, ὡς ἂν ἐν εἰρήνῃ διάγοντες ἐκτελοῖντε τὴν ἱερωσύνην δεόντως· θαῤῥεῖν δέ σε τούτῳ προσῆκε τῷ λίθῳ, ἑπτὰ μετέχειν αὐτὸν ὀφθαλμῶν νομίζοντα· κἀνταῦθα δὲ τῷ ἑπτὰ οὐκ ἐπὶ ἀκριβολογίας ἀριθμοῦ λέγει, ἀλλ᾽ ἵνα εἴπῃ ὅτι δυνήσεται δὲ ταῦτα ὁ Ζοροβάβελ εἰς τὴν βασιλείαν παρ᾽ ἐμοῦ προχειρισθεὶς, ἐπειδὴ πολλήν τινα καὶ ἄφατον αὐτῷ παρέξω τὴν ἐποψίαν τὴν ἐμὴν, καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἀφ᾽ ἧς τί γενήσεται πλέον. „ Ἰδοὺ ἐγὼ ὀρύσσω βόθρον λέγει κύριος παν-
„ τοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ „.
Οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐργάσομαι δυνατὸν, ὥστε πάντας διὰ τῆς ἐκείνου στρατηγίας τοὺς πολεμίους τρεπόμενος, ὥσπερ βόθρῳ τινὶ τῇ ἀπωλείᾳ περιβάλλειν διὰ τῆς ἐμῆς τιμωρίας, ὑπὲρ ὧν ἂν ἀδικεῖν ἕλωνται τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν γῆν, ἥσπερ οὖν ἔταξα προεστάναι τὸν βασιλέα· εἶτα καὶ τὸ τῆς βοηθείας μέγεθος δεικ-
νὺς οἷόν τε ἐκ τῆς τοῦ Ζοροβάβελ ἀπολαύσουσι στρατηγίας „ ἐν τῇ ἡμέρᾳ v. 9.
„ ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, συγκαλέσεται ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ
„ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ „. Οἱ μὲν γὰρ ἐχθροὶ τούτου στρατηγοῦντος πείσονται ἐκεῖνα· οἱ δὲ τῷ λαῷ προσήκοντες τῷ ἐμῷ, μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς ἀπολαύσουσι τῶν οἰκείων καρπῶν· ὥστε καὶ συνεχῶς ἐπὶ ἑστίασιν συγκαλεῖν ἀλλήλους· ἐν δὲ τούτοις τῆς τε βασιλείας καὶ τῆς ἱερωσύνης τὴν ἀποκατάστασιν δηλώσας, ἑξῆς τίθησιν ἀποκάλυψιν μάλα γε ἀναγκαίως ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις αὐτῷ δηχθεῖσαν· λέγει δὲ οὕτως.

ΚΕΦ. Δ.

„ Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐξήγειρέ με, ὃν CAP.
„ τρόπον ὅτ᾽ ἂν ἐξεγερθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὕπνου αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρός με· IV.
„ τί σὺ βλέπεις „; Ἄγγελον πάλιν τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα δηλῶν ἐκεῖνον v. 1.
τὸν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ ἐν μέσῳ τῶν κατασκίων ὀρέων ἐφ᾽ ἵππου φανέντα πυρ- v. 2.
ῥοῦ· μεμαθήκαμεν γὰρ ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀκριβῶς, ὅτι αὐτὸν ἐκεῖνον ἐν αὐτῷ λαλοῦντα πανταχοῦ λέγει· ὃν καὶ νῦν φησὶν ἐξεγεῖραι μὲν αὐτὸν ὡς ἂν ἐξ ὕπνου τινὸς κατεχόμενον τῇ τῶν ἤδη δειχθέντων θεωρίᾳ· περὶ δὲ τῶν νῦν δεικνυμένων πάλιν ἐρωτῶντα αὐτὸν ὅτί ποτε βλέποι, ἵν᾽ ὁ μὲν εἴπῃ τὴν ὄψιν, ὁ δὲ τῶν δειχθέντων δηλώσῃ τὸν νοῦν· λέγει τοίνυν. „ Καὶ εἶπον ἑώρακα· καὶ ἰδοὺ λυ-

ὀρέων ὀφθεὶς, ὡς ἂν τὴν τοῦ λαοῦ φροντίδα πεπιστευμένος, καί τι καὶ παθὼν εἰ
πάντα μὲν ἐστὶν ἐν ἡσυχίᾳ, τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ δὲ διατετάρακται μόνα,
v. 12. εὐχὴν τινὰ καὶ δέησιν ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους προσάγει τῷ Θεῷ. « Ἀπεκρί-
„ θη γάρ φησιν ὁ ἄγγελος κυρίου καὶ εἶπεν „· ἐκεῖνος δὴ ὁ ἀναμέσον τῶν ὀρέων
ἐφεστὼς, ὅπερ οὖν εἶπον οἱ λοιποὶ τὸ πᾶσαν τὴν γῆν κατοικεῖσθαι καὶ ἡσυχάζειν.
« Κύριε παντοκράτωρ ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰς πόλεις
„ Ἰούδα, ἃς ὑπερεῖδες τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος „; Μονονουχὶ λέγων, πᾶσι
τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τοῖς κατὰ γῆν ἀσφαλῆ παρέσχες τὴν οἴκησιν καὶ τὴν ἡσυχίαν,
μεθ' ἧς ἔταξας διάγειν αὐτούς· μόνη δὲ ἡ σὴ ὡς ἔοικεν Ἱερουσαλὴμ καὶ αἱ
λοιπαὶ τῆς Ἰούδα πόλεις τῆς κοινῆς ταύτης οὐκ ἀπολαύουσι δωρεᾶς· ἀλλ' ἐπει-
δήπερ αἰτία τούτων αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα γέγονε, καὶ ἡ τῆς ἀσεβείας ἐπιμέ-
λεια, καὶ τὸ δυσπειθὲς, ἐλέῳ δὴ τὰ κατ' αὐτὰς ἴασαι, καὶ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν
ἐτῶν ἀποβλέψας ἐν οἷς ἐν ταῖς συμφοραῖς γεγόνασι ταύταις, ἀρκοῦσαν ὑπὲρ
ὧν ἥμαρτον λόγισαι τὴν τιμωρίαν τῶν ἐν τοσούτῳ χρόνῳ περιεσχηκότων αὐτοὺς
κακῶν· ἐλέῳ τε οἰκείῳ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν παραγραψάμενος ἅπαντα, καὶ
τὴν παλαιὰν αὐτοῖς ἀποδοὺς εὐπραγίαν· ὥστε καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκισθῆναι τὸ
πρότερον σχῆμα καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ Ἰούδα πόλεις αὖθις συστῆναι.
v. 13. Πρὸς δὲ ταῦτα ἐπάγει. « Καὶ ἀπεκρίθη κύριος παντοκράτωρ τῷ ἀγγέλῳ
„ τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοὶ ῥήματα καλὰ καὶ λόγους παρακλητικούς „. Ἔδειξε καὶ διὰ
τούτου ὅτι αὐτοῦ τοῦ ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ
ἐπεὶ ἡ δέησις ἦν αὕτη· πρὸς ὃν λέγει τὸν Θεὸν ἀποκεκρίσθαι πολλῆς ἀγαθότητος
γέμοντας λόγους καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἔχοντας ἐπαγγελίαν, καὶ ἱκανοὺς παν-
τοίαν παράκλησιν τοῖς ἐν τοσούτοις τε καὶ τοιαύταις προσαγαγεῖν ἀνάγκαις·
ἐφ' οἷς δὴ καὶ ὁ ἄγγελος τὸ θαῤῥεῖν λαβὼν, μηνύει τῷ προφήτῃ οἷάπερ αὐ-
τῷ εἴρητο παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν μεγίστων ἔχοντα ἀγαθῶν, ἃ περὶ τὴν
v. 14. Ἱερουσαλὴμ ἐπιδείξεται τοῦ λοιποῦ· λέγει δὲ οὕτως. « Καὶ εἶπε πρός με ὁ
„ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ ἀνέκραγε λέγων· τάδε λέγει κύριος παντοκρά-
v. 15. „ τωρ· ἐζήλωκα τὴν Σιὼν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ζῆλον μέγαν· καὶ ὀργῇ μεγάλῃ
„ ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα· ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργί-
v. 16. „ σθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά· διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος,
„ ἐπιστρέψω ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν οἰκτιρμῷ, καὶ ὁ οἶκός μου ἀνοικοδομηθή-
„ σεται ἐν αὐτῇ, λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ
v. 17. „ Ἱερουσαλὴμ ἔτι· καὶ εἶπε πρός με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ· ἀνάκρα-
„ γε λέγων, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἔτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν

,, ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει κύριος ἔτι τὴν Σιών· καὶ αἱρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ ,,.

Δεξάμενος γάρ φησιν ἀπόκρισιν παρὰ τοῦ θεοῦ τοιαύτην ὁ ἄγγελος, αὐτός τε ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἥσθη, καὶ ἐμὲ θαῤῥεῖν ἐκέλευε περὶ πάντων εἰς τὸ ἑξῆς· ὥστε καὶ θαῤῥοῦντα μηνύειν ἅπασιν ὅτι σφόδρα ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὀργίζεται κατὰ τῶν τοσαύτην ὠμότητα ἐπιδειξαμένων εἰς αὐτούς· οἳ μείζονα τῆς ὀργῆς τῆς ἐμῆς τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἰδίας ἐπήγαγον κακίας· τοιγαροῦν ἁπάντων ἕνεκεν πολλῷ χρήσομαι περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ τῷ ἐλέῳ· ὥστε καὶ τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν ἐν αὐτῇ γεγονότα τὰ συνήθη τοῖς ἐπ' αὐτὸν συνιοῦσιν ὠφέλειαν παρέχεσθαι, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ μεῖζον ἢ νῦν ἐκταθῆναι· καὶ πάσας δὲ συντόμως εἰπεῖν τὰς αὐτῇ προσηκούσας πόλεις ἐν ἀφθονίᾳ καταστῆναι πολλῶν· τότε γὰρ ἐλέῳ χρήσομαι πολλῷ περὶ αὐτήν· δεδοκίμακα πᾶν ὅ τι χρηστὸν ἐργάσασθαι εἰς αὐτήν τε καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτῇ τοῦ λοιποῦ· εὔδηλον δὲ ὅτι ὅτ' ἂν λέγῃ τὸ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, συνεπέθεντο δὲ εἰς κακά, περί τε τῶν ἐκπεπορθηκότων αὐτὴν Βαβυλωνίων λέγων, καὶ τῶν ὅπως ποτὲ εἰς τοῦτο συμπραξάντων αὐτοῖς, τὴν γενησομένην αὐτοῖς τιμωρίαν διὰ τούτων σημαίνει· δεδώκεισαν μὲν γὰρ ἤδη Βαβυλώνιοι δίκας, καὶ καθῄρητο μὲν αὐτῶν ἡ βασιλεία, εἴληπτο δὲ ἡ πόλις παντελῶς ὑπὸ Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλέως· τετιμάρηντο δὲ οἱ συμπράξαντες αὐτοῖς Ἰδουμαῖοί τε καὶ οἱ λοιποὶ δὴ πάντες· ὥστε δῆλον ἐκεῖνο εἶναι τὸ παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως εἰρημένον, ὅτι πολλῶν μέμνηται γεγονότων ἤδη, βεβαιῶν αὐτὰ ταῖς οἰκείαις ἐπαγγελίαις ὁ θεός· ἐπεὶ καὶ σφόδρα τούτων ἔδει τότε τοῖς Ἰσραηλίταις, ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν σωτηρίαν ἔχουσι τὴν οἰκείαν· ὡς μὴ δὲ τὸν ναὸν τὸν θεῖον ἀρξαμένους τῆς οἰκοδομῆς δυνηθῆναι πρὸς πέρας ἐκβαλεῖν, εἴτε διὰ τὴν ἐνόχλησιν τῶν ἐναντίων, εἴ τε καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ῥαθυμίαν αὐξανομένην ὡς εἰκὸς τῇ τῶν πολεμίων κακίᾳ· δύο μὲν δὴ ταῦτα ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἐγνωκέναι ἔφη ὅτι τε τοὺς ἠδικηκότας τὸν λαὸν τιμωρήσεται ὁ θεός, καὶ ὅτι τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν ἀποκαταστήσει πάλιν·

Ἐπὶ βεβαιώσει δὲ ἀμφοτέρων ἀποκαλύψεις καθεξῆς ἐκτίθεται ἑτέρας, ἃς ἰδὼν αὐτός τε τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἤδη πίστιν εἶχε βεβαίαν· καὶ δὴ καὶ τοὺς τοῦ λαοῦ πάντας ἐντεῦθεν ὁμοίως ἠγεῖσθαι· καὶ πρώτην γε περὶ τῆς τῶν ἐναντίων τιμωρίας λέγει, ἥν-
περ ἦν καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης ἀποκαλύψεως προτέραν εἶπεν. " Καὶ ἦρα τοὺς ὀφ- v. 18.
,, θαλμούς μου καὶ εἶδον τέσσαρα κέρατα· καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λα- v. 19.
,, λοῦντα ἐν ἐμοί, τί ἐστι ταῦτα κύριε; καὶ εἶπε πρός με, ταῦτα τὰ κέρατα

v. 20. „ τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔδειξέ
v. 21. „ μοι κύριος τέσσαρας τέκτονας· καὶ εἶπον, τί οὗτοι ἔρχονται ποιῆσαι κύ-
„ ριε; καὶ εἶπε. ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσ-
„ ραὴλ· καὶ κατέαξαν, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἦρεν κεφαλήν· καὶ ἐξῆλθον αὐτοὶ τοῦ
„ ὀξῦναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν· τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ ἔθνη τὰ ἐπαιρόμε-
„ να κέρας ἐπὶ τὴν γῆν κυρίου, τοῦ διασκορπίσαι αὐτήν „. Οἱ μὲν οὖν μυθο-
λογεῖν ἐθέλοντες, τέσσαρα κέρατα τὸν ἀσσύριον καὶ τὸν βαβυλώνιον τόν τε μῆ-
δον καὶ τὸν πέρσην φασίν· οὐ γὰρ προσέχειν ἐθέλοντες, ὅτι πολλάκις τὸν ἀριθμὸν ἡ θεία γραφὴ οὐκ ἀριθμοῦ γε ἕνεκεν ἀκριβολογουμένη λέγει, ἐπὶ δηλώσει δὲ ἑτέρου τινός· φιλονεικοῦσι μὲν ἐφαρμόζειν ὀνομασίας τῷ ἀριθμῷ· μυθολογεῖν δὲ ὡς εἰκὸς ἀναγκάζονται εἰς τὴν τῶν πλασμάτων συνθήκην· ὅπερ οὖν πολλαχοῦ μὲν καὶ ἑτέρωθι πεπόνθασι, καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Μιχαίου προφητείας λέγοντος, ὅτι ἐξεγερθήσονται ἐπὶ τὸν ἀσσύριον ἑπτὰ ποιμένες καὶ ὀκτὼ δήγματα ἀνθρώπων· ἑπτὰ μὲν ἀνθρώπους τοὺς ποιμένας, ὀκτὼ δὲ ἀνθρώπους τὰ δήγματα ἀριθμεῖν φιλονικοῦντες, ἀναγκαζόμενοι τὲ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πλείστου γέλωτος ἄξια λέγειν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα τέσσαρα κέρατα φασὶ τοὺς προῤῥηθέντας ἡμῖν· οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι πάλαι μὲν ὁ ἀσσύριος τε καὶ ὁ βαβυλώνιος διδώκισαν δίκας· μῆδοι δὲ ὑπὸ Κύρου καθῄρηντο· πέρσαι δὲ οὐδὲν αὐτοὺς καθάπαξ ἠδικηκότες εὑρίσκονται, τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀφέντες·

Ἡ δὲ θεία γραφὴ τέσσαρα κέρατα οὐ ῥητούς τινὰς ἀνθρώπους λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τέσσαρα πέρατα μεμερίσθαι τὴν οἰκουμένην φαμὲν, ἀνατολάς τε καὶ δυσμὰς καὶ ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν, μέμνηται τῶν κλιμάτων τούτων πολλάκις τὸ πολλαχοῦ γινόμενον δηλοῦσα· ὡς ὅταν ὁ μακάριος λέγῃ Δαβὶδ περὶ τῶν ἰσραηλιτῶν, εἰπάτωσαν οἱ λελυτρωμένοι ὑπὸ κυρίου οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βοῤῥᾶ καὶ θαλάσσης· εὔδηλον γὰρ ὅτι οὐκ εἰς τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης διασκορπισθέντας τοὺς ἰσραηλίτας συνήγαγεν ὁ θεὸς ὑπὸ βαβυλωνίοις δὲ καὶ ἀσσυρίοις μόνοις αἰχμαλώτους ὄντας, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανήγαγε γῆν· λέγει δὲ ἡ γραφὴ τὸ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βοῤῥᾶ καὶ θαλάσσης ἵνα εἴπῃ ὅτι τοὺς πολλαχόθι διεσπαρμένους ἤθροισέ τε καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὰ οἰκεῖα· οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα τέσσαρα κέρατα λέγει, ἵνα εἴπῃ τοὺς πολλαχόθεν αὐτοῖς ἐπεληλυθότας καὶ παντοίως αὐτοὺς βλάψαι βουληθέντας. εἴτε ἀσσυρίους εἴτε βαβυλωνίους εἴτε ἰδουμαίους, ἢ μωαβίτας ἢ καὶ

τοὺς λοιποὺς περιοίκους, εἶθ' οὕς τινας δήποτε ἑτέρους· διὰ τοῦτο καὶ τέκτονας τέσσαρας βλέπει, ἵνα εἴπῃ τὰς λειτουργικὰς δυνάμεις, ὡς πολλαχόθεν αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν ἐπανατεινούσας, ἑκάστων τοὺς παρ' αὐτοῖς κατὰ τὴν ἀπόφασιν τιμωρησαμένων τὴν θείαν· τὸ δὲ ὀξῦναι τὰ κέρατα λέγει ἀντὶ τοῦ ἐκλεπτῦναι αὐτὰ καὶ πάντα τὸν ὄγκον αὐτῶν ἀφελεῖν· ἵνα εἴπῃ τὴν περικειμένην τοῖς ἐπελθοῦσι δύναμιν ἀφανίσαι· ταῦτα δὴ τῇ ἀποκαλύψει τὴν τῶν ἠδικηκότων τοὺς Ἰσραηλίτας τιμωρίαν βεβαιώσας ὁ προφήτης, ἑτέραν ἀποκάλυψιν λέγει δειχθεῖσαν αὐτῷ δηλωτικὴν τῆς κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνανεώσεως· λέγει δὲ οὕτως.

ΚΕΦ. Β.

“ Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ CAP. II.
„ σχοινίον γεωμετρικόν· καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν ποῦ σὺ πορεύῃ; καὶ εἶπε πρός με, v. 1.
„ διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ, τοῦ ἰδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἐστι καὶ πη- v. 2.
„ λίκον τὸ μῆκος· καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ εἱστήκει· καὶ ἄγγελος v. 3.
„ ἕτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν αὐτῷ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν λέγων, δράμε v. 4.
„ καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον λέγων, κατακάρπως κατοικηθήσεται
„ Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν τῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς· καὶ v. 5.
„ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσο-
„ μαι ἐν μέσῳ αὐτῆς „ Ἐπειδὴ τοῖς τὰς οἰκοδομὰς ἐργαζομένοις σχοινίῳ

μετρεῖν ἔθος ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε πλάτη καὶ τὰ μήκη καὶ τοὺς τύπους τῆς οἰκοδομῆς, ἀναγκαίως ἄγγελον ὁρᾷ πάλιν κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐν ἀνθρώπου μορφῇ, σχοινίον κατέχοντα τοιοῦτο· ὃς ἐρωτηθεὶς κατὰ τὴν γινομένην ἀποκάλυψιν τῷ προφήτῃ ὅποι περ ἄπεισιν, μετρῆσαι ἔφη τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπιέναι τὴν οἰκοδομὴν, ὁποίαν τε καὶ ὅσην αὐτὴν γενέσθαι προσήκει· εἶτα λέγει μὲν πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα, ὃν ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐν ἀνθρώπου μορφῇ καθήμενον εἶδεν ἐφ' ἵππου πυῤῥοῦ ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων· (τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἐκ τῶν προειληφότων ἐγένετο δῆλον, ὅτι τὸν αὐτὸν ἄγγελον ἀναμέσον τε ἑωρακέναι τῶν ὀρέων ἔφη, καὶ δὴ καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ·) τοῦτον δὴ καὶ νῦν ἑωρακέναι φησὶν ἑστῶτα ὡς ἂν ἡδόμενον ἐπὶ τῷ γινομένῳ· καὶ ὅτι τὰ τῆς δεήσεως αὐτῷ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πρὸς πέρας ἧκται, ἣν ὑπέρ τε τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ἔθνους προσήγαγε τῷ Θεῷ, τῷ μὴ μόνον δειχθῆναι τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς ἠδικηκόσιν αὐτοὺς τιμωρίαν· ἀλλὰ γὰρ φανῆναι καὶ τὸν τὸ σχοινίον ἔχοντα τὸ γεωμετρικὸν σύμβολον τοῦ ἐν ἔργῳ τῆς πόλεως εἶναι λοιπὸν τὴν οἰκοδομήν·

εἶτα λέγει ὅτι ἕτερος ἄγγελος ἀποσταλεὶς ἔφη πρὸς αὐτόν· ὥστε καὶ εἰπεῖν τῷ νεανίσκῳ τὸ γεωμετρικὸν ἔχοντι δηλονότι σχοινίον· οὕτω γὰρ αὐτὸν κέκληκεν ὡς ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως εἶδεν ὁ προφήτης τῇ ὄψει τοῦ νεανίσκου δειχθέντα εἰς δήλωσιν τοῦ μετὰ πάσης ἰσχύος εἰς πέρας τὰ προκείμενα ἄξειν· λέγει τοίνυν φησὶν ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος τῷ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντι ἀγγέλῳ, μετὰ τάχους τε δραμεῖν καὶ εἰπεῖν τῷ νεανίσκῳ, ὅτι σφόδρα μετὰ πολλῆς τῆς εὐθηνίας ἡ Ἱερουσαλὴμ οἰκηθήσεται ἀπὸ ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν τῶν ὑπηρετουμένων αὐτοῖς στενοχωρημένη· ὡς ἂν ταῦτα γνοὺς ἐπὶ μεῖζον ἐκτείνειεν τῆς πόλεως τό τε πλάτος καὶ τὸ μῆκος ὀφειλούσης ἀρκεῖν τῷ πλήθει τῶν οἰκησόντων αὐτήν· παρέξομεν γὰρ αὐτῇ φησὶ πᾶσαν ἀσφάλειαν τὴν ἐξ ἐμοῦ μείζονα ἢ τεῖχος ἐκ πυρὸς κατεσκευασμένον παράσχοι ἂν αὐταρκὲς ὂν συμφλέγειν τῶν ἐπιόντας· φανήσομαι δὲ ἐπ' αὐτῶν ἔργων διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς κηδεμονίας· ὥστε παρὰ πᾶσιν ἐν εὐφημίαις τε εἶναι καὶ ἐπαίνοις, ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τῶν εἰς αὐτὴν εὐεργεσιῶν.

Ἐπισημαντέον δὲ κἀκεῖνο ἐν τῷ μέσῳ, ὅτι ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν αὐτῷ, τουτέστι τῷ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων ἐπιβεβηκότι τοῦ ἵππου τοῦ πυῤῥοῦ, λέγει δράμε καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον· εἰ γὰρ κατὰ τῶν μυθολογεῖν ἐθέλοντας ὁ ἐν μέσῳ τῶν κατασκίων ὀρέων φανεὶς, ὁ τοῦ θεοῦ ἦν υἱὸς, πῶς οἷόν τε ἦν τὸν ἄγγελον τολμῆσαι πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, δράμε καὶ λάλησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον, λέγων, κατακάρπως κατοικηθήσεται ἡ Ἱερουσαλὴμ; ἄγγελον μὲν γὰρ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ κελεύειν, τῶν ἀδυνάτων ἦν, καὶ νομίζειν γὰρ τοῦτο τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀσεβείας· ἄγγελον γὰρ ἀγγέλῳ σημαίνειν τὸ πρακτέον, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπειδὴ τῶν ὑπηρετῶν ἴδιον μηνύειν ἀλλήλοις τὰ δεσποτικὰ βουλεύματα, καὶ πολλῷ γε πλέον τῶν ἐπὶ τοῦτο πεμπομένους παρὰ τοῦ πάντων κυρίου, οἷόν τι καὶ νῦν ἐγίνετο· τοῦ γὰρ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ τὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως προσαγαγόντος δέησιν, εἰκότως ὁ πεμφθεὶς ἄγγελος κατὰ γνώμην θεοῦ δραμεῖν αὐτῷ καὶ λαλῆσαι κελεύει τὰ προσήκοντα πρὸς τὸν νεανίσκον, ὡς ἂν εὐαγγελιζόμενος ὅτι περ αὐτῷ τὰ τῆς δεήσεως ἧκται πρὸς πέρας, καὶ δέδοκται μὲν περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ τῷ θεῷ τὰ κρείττω· χρὴ δὲ καὶ αὐτὸν ὡς ἰσχύσαντα ἐφ' οἷς ἐδεήθη παρὰ τῷ θεῷ μεθ' ἡδονῆς τε τοῖς κεκελευσμένοις ὑπηρετεῖσθαι, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους τῷ ἐπὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀποσταλέντι τῆς πόλεως γνωρίσαι τὰ περὶ αὐτῆς δόξαντα τῷ θεῷ.

v. 6. Ἀλλὰ γὰρ ἀναγκαίως θάρσους ἐκ τῶν δειχθέντων ὁ προφήτης πληρωθεὶς ἐβόα λέγων· “ ὦ ὦ φεύγετε ἀπὸ γῆς βοῤῥᾶ, λέγει κύριος· διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ

,, ἐγὼ συνάξω ὑμᾶς, λέγει κύριος· εἰς Σιὼν ἀνασώζεσθε, οἱ κατοικοῦντες θυγα- v. 7.
,, τέρα Βαβυλῶνος ,,. Κελεύει γὰρ δὴ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας
ὄντων ἔτι μετὰ πολλῆς ἐκτρέχειν τῆς σπουδῆς ἐπὶ τὸ Σιὼν ὄρος, θαρροῦντας τοῖς
ἐπηγγελμένοις τῷ Θεῷ περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἃς ὑπέσχετο πανταχόθεν αὐτῶν
εἰς αὐτὴν συνάξειν· κἀνταῦθα μέν τοι πάλιν τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων οὐκ
ἀριθμὸν τινὰ, ἀλλὰ τὸ πανταχόθεν δηλοῖ, ὡς ἂν θαρροῦντες οἱ τὴν Βαβυλω-
νίων οἰκοῦντες χώραν ἔτι τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπείγοιντο πάν-
τες· οὗπερ διάγοντες βεβαίαν ἕξουσι τοῦ λοιποῦ τὴν σωτηρίαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ
τὰς οἰκείας αὐτῶν φυλάττοντος ἐπαγγελίας, ὅτι μὲν καθῄρη τότε Βαβυ-
λὼν, καὶ πᾶσα πέπαυτο ἡ Βαβυλωνίων ἀρχὴ, κατὰ τὸν Δαρείου τοῦ βασιλέως
καιρὸν δῆλον· ἀλλ' ὅμως μηνύων αὐτῶν κατ' ἐκεῖνον ὀφείλοντας τὸν καιρὸν ἀνελ-
θεῖν· καὶ γὰρ ἀνῆλθον ἐπὶ Δαρείου οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν· ὅμως ἐκ τῆς Βα-
βυλῶνος αὐτῶν ἐπανελθεῖν κελεύει, ἵνα εἴπῃ τῆς αἰχμαλωσίας ἣν ὑπὸ Βαβυ-
λωνίων ὑπομεμενήκεσαν· πρόδηλον δὲ ὡς ἐν ἐπιτάγματος σχήματι μήνυσιν τοῦ
ἐσομένου ποιεῖται.

“ Διότι τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ὀπίσω δόξης ἀπέσταλκέ v. 8.
,, με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς· διότι ὁ ἁπτόμενος ὑμῶν, ὡς ὁ v. 9.
,, ἁπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ· διότι ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖ-
,, ρά μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔσονται σκῦλα τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε
,, ὅτι κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με ,,. Ταῦτα γὰρ ὑμῖν φησὶν εἰρημένα
λέγω, τοῦ εἰρηκότος κελεύσαντος Θεοῦ, ὃς ἀπέσταλκέ με τὴν δόξαν ὑμῖν γνω-
ριοῦντα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἣς ἐπιδείξεται κατὰ τῶν ὑμᾶς ἠδι-
κηκότων· οὕτως ὀργιζόμενος ἐπὶ τοῖς τι λυπεῖν ὑμᾶς βουλομένοις, ὡς ἂν ὀρ-
γισθείη εἴ τις αὐτοῦ τὰς κόρας βλάπτοι τῶν ὀφθαλμῶν· εὔδηλον μὲν οὖν ὅτι
ἀνθρωπίνως τὸ τῆς κηδεμονίας ἐξαίρετον εἰπεῖν ἠβουλήθη· οὕτω δὲ βαρεῖαν
ἐπάξω φησὶ τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ὑμετέροις τὴν τιμωρίαν, ὥστε ὑπ' ἐκείνων ἐκπο-
λιορκηθῆναι τε καὶ πορθηθῆναι οὓς τὸ πρότερον ἐν δούλων εἶχον τάξει· ὡς ἂν
ἐξ αὐτῶν γένοιτο δῆλον τῶν πραγμάτων, ὅτι γνώμῃ Θεοῦ τοῦ πάντων κυρίου
εὐαγγελίζομαι ταῦτα ὑμᾶς· εἶτα καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἀποστρέψας τὸν λόγον· θυγα-
τέρα γὰρ τὴν Σιὼν τὴν Ἱερουσαλὴμ εἴωθεν ὀνομάζειν. “ Τέρπου καὶ εὐφραίνου v. 10.
,, θύγατερ Σιών· διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει
,, κύριος ,,· ἐν ἡδοναῖς ἔσο τοῦ λοιποῦ, ἕξεις γάρ με ἐν σοὶ τῇ κηδεμονίᾳ δεικ-
νύμενον. “ Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεί- v. 11.
,, νῃ· καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαὸν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ γνώσῃ

ΚΕΦ. Γ.

« Καὶ ἔδειξέ μοι κύριος τὸν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἑστῶτα πρὸ προσώπου ἀγ- CAP. III.
» γέλου κυρίου· καὶ ὁ διάβολος εἱστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ· καὶ εἶ-
» πε κύριος πρὸς τὸν διάβολον· ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ διάβολε, καὶ ἐπιτιμήσαι v. 1.
» κύριος ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ· οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσ- v. 2.
» πασμένος ἐκ πυρός; καὶ Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἱμάτια ῥυπαρὰ, καὶ εἱστήκει v. 3.
» πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου· καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἑστηκότας πρὸ προσ- v. 4.
» ώπου αὐτοῦ λέγων· ἀφέλετε τὰ ἱμάτια τὰ ῥυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς αὐ-
» τὸν, ἰδοὺ ἀφήρηκα ἀπὸ σοῦ τὰς ἀνομίας σου· καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν ποδήρη, καὶ v. 5.
» ἐπίθετε μίτραν καὶ κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ περιέβαλον αὐ-
» τὸν ἱμάτια, καὶ ἐπέθηκαν μίτραν καὶ κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ...

Ἀναγκαίως δὴ τῆς ἱερωσύνης τὴν ἀποκατάστασιν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἱερέως ὁρᾷ, ἅτε καὶ τῆς ἱερωσύνης οὐ καθ' αὐτὴν φαινομένης, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μεταχειρίζεσθαι τεταγμένων αὐτήν· ὁρᾷ τοίνυν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, μέγαν δὲ λέγει τὸν κατὰ διαδοχὴν τὴν τῷ Ἀαρὼν προσήκουσαν ἐκτελοῦντα λειτουργίαν, πρὸ ἀγγέλου μὲν ἑστῶτα, ἐπειδὴ πάντων μὲν ἀνθρώπων ἄγγελοι τὴν ἐπιστασίαν εἰσὶν ἐπιτετραμμένοι· καθὼς ὅ τε κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις φησὶν, οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἔν τε ταῖς πράξεσι τῶν μακαρίων ἀποστόλων, ὅτι ἄγγελος αὐτοῦ ἐστὶ, περὶ τοῦ μακαρίου λέγοντες Πέτρου· ἀναγκαίως δὲ καὶ οὗτος πρὸ προσώπου φαίνεται ἀγγέλου, τουτέστι τὸν τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ κατὰ θείαν ἐπιτετραμμένου βουλήν· εἱστήκει δὲ καὶ ὁ διάβολος τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ· ὅπερ ἔργον ἀντιπράττειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοῖς· οὗτος δὴ φησὶ, καὶ τότε ἐπηρεάζων αὐτῷ πᾶσαν εἶχεν σπουδὴν ἐξωθεῖν αὐτὸν τῆς τεταγμένης αὐτῷ λειτουργίας, ἣν οὐδὲ ἐκτελεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας οἷόν τε ἦν· λέγει δὴ τούτῳ τὸν θεὸν ἐπιτιμῆσαι τὸν τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκλεξάμενον, ὡς ἂν γνοίη πᾶσαν τὴν ἀντίστασιν τὴν διαβολικὴν ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ πεπαυμένην κηδεμονίας· ὃς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκλεξάμενος ἀναγκαίως καὶ τούτῳ τῆς ἱερωσύνης ἀποδίδωσι τὴν εὐπρέπειαν.

Τὸ δὲ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς, ἵνα εἴπῃ ὅτι ὡς ἂν εἴτις ξύλον μέλλον ὑπὸ πυρὸς, καταναλίσκεσθαι ἀθρόον, ἐκσπάσας ἀβλαβὲς τηρήσειεν, οὕτω δὴ καὶ τοῦτον ὡς ἐν πυρὶ τῇ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνάγκῃ καθεστῶτα καὶ καταφλεχθῆναι ὑπ' αὐτῆς μικροῦ κινδυνεύοντα. ἐξέσπασα τὲ καὶ τῶν περιεχόντων ἀπήλλαξα κακῶν· ἐνεδέδυτο δὲ φησὶν ἱμάτια ῥυπαρὰ ὁ Ἰησοῦς, ἵνα εἴπῃ ὅτι τὸ περικεχυμένον

θον τίθημι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν σῶν, ἐφ' ᾧπερ ἐστηρίχθαι σὲ χρὴ, παρ-
έχοντα μὲν αὐτῷ τὴν ἐκ τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ἱερωσύνης βοήθειαν, κομιζόμε-
νον δὲ παρ' αὐτοῦ τὴν σπουδὴν, ἣν ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἐναντίων ἐπιδείκνυται πολέ-
μοις, ὡς ἂν ἐν εἰρήνῃ διάγοντες ἐκτελοῖντε τὴν ἱερωσύνην δεόντως· θαῤῥεῖν δέ σε
τούτῳ προσῆκε τῷ λίθῳ, ἑπτὰ μετέχειν αὐτὸν ὀφθαλμῶν νομίζοντα· κἀνταῦ-
θα δὲ τῷ ἑπτὰ οὐκ ἐπὶ ἀκριβολογίας ἀριθμοῦ λέγει, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὅτι δυ-
νήσεται δὲ ταῦτα ὁ Ζοροβάβελ εἰς τὴν βασιλείαν παρ' ἐμοῦ προχειρισθεὶς, ἐπει-
δὴ πολλήν τινα καὶ ἄφατον αὐτῷ παρέξω τὴν ἐποψίαν τὴν ἐμὴν, καὶ τὴν ἐπιμέλειαν
ἀφ' ἧς τί γενήσεται πλέον. " Ἰδοὺ ἐγὼ ὀρύσσω βόθρον λέγει κύριος παν-
,, τοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ,,.
Οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐργάσομαι δυνατὸν, ὥστε πάντας διὰ τῆς ἐκείνου στρατηγίας
τοὺς πολεμίους τρεπόμενος, ὥσπερ βόθρῳ τινὶ τῇ ἀπωλείᾳ περιβάλλειν διὰ
τῆς ἐμῆς τιμωρίας, ὑπὲρ ὧν ἂν ἀδικεῖν ἕλωνται τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν γῆν, ὅσ-
περ οὖν ἔταξα προεστάναι τῇ βασιλείᾳ· εἶτα καὶ τὸ τῆς βοηθείας μέγεθος δεικ-
νὺς οἷόν τε ἐκ τῆς τοῦ Ζοροβάβελ ἀπολαύσουσι στρατηγίας " ἐν τῇ ἡμέρᾳ v. 9.
,, ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, συγκαλέσεται ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ
,, ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ ,,. Οἱ μὲν γὰρ ἐχθροὶ τούτου στρατηγοῦντος πείσον-
ται ἐκεῖνα· οἱ δὲ τῷ λαῷ προσήκοντες τῷ ἐμῷ, μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς ἀπο-
λαύσουσι τῶν οἰκείων καρπῶν· ὥστε καὶ συνεχῶς ἐπὶ ἑστίασιν συγκαλεῖν ἀλλή-
λους· ἐν δὲ τούτοις τῆς τε βασιλείας καὶ τῆς ἱερωσύνης τὴν ἀποκατάστασιν δηλώσας,
ἑξῆς τίθησιν ἀποκάλυψιν μάλα γε ἀναγκαίως ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις αὐτῷ δειχ-
θεῖσαν· λέγει δὲ οὕτως.

ΚΕΦ. Δ.

" Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐξήγειρέ με, ὃν CAP.
,, τρόπον ὅτ' ἂν ἐξεγερθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὕπνου αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρός με· IV.
,, τί σὺ βλέπεις ,, ; Ἄγγελον πάλιν τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα δηλῶν ἐκεῖνον v. 1.
τὸν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ ἐν μέσῳ τῶν κατασκίων ὀρέων ἐφ' ἵππου φανέντα πυῤ- v. 2.
ῥοῦ· μεμαθήκαμεν γὰρ ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀκριβῶς, ὅτι αὐτὸν ἐκεῖνον ἐν αὐτῷ
λαλοῦντα πανταχοῦ λέγει· ὃν καὶ νῦν φησὶν ἐξεγεῖραι μὲν αὐτὸν ὡς ἂν ἐξ ὕπ-
νου τινὸς κατεχόμενον τῇ τῶν ἤδη δειχθέντων θεωρίᾳ· περὶ δὲ τῶν νῦν δεικνυ-
μένων πάλιν ἐρωτῶντα αὐτὸν ὅτι ποτε βλέποι, ἵν' ὁ μὲν εἴπῃ τὴν ὄψιν, ὁ δὲ
τῶν δειχθέντων δηλώσῃ τὸν νοῦν· λέγει τοίνυν. " Καὶ εἶπον ἑώρακα· καὶ ἰδοὺ λυ-

„ λυχνία χρυσῆ ὅλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς· καὶ ἑπτὰ λύχνοι ἐπάνω
v. 3. „ αὐτῆς· καὶ δύο ἐλαῖαι ἐπάνω αὐτῆς, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου αὐτῆς,
„ καὶ μία ἐξ εὐωνύμων „. Ἡ μὲν λυχνία, δήλωσις τῆς θείας χάριτός ἐστιν,
„ ἁπτομένης μὲν τῶν ἐπὶ γῆς, διηκούσης δὲ ἄχρι τῶν ὑπὲρ γῆν πραγμάτων·
ἅτε τῶν ἁπάντων ταύτῃ διοικουμένων· ἣν καὶ εἰκότως ὡς μεγάλην τε καὶ περιφα-
νῆ χρυσῆν ὅλην εἶδεν· ἐπειδὴ χρυσὸς ἁπασῶν τῶν ἀπὸ γῆς ὑλῶν ἐστι τὸ τι-
μιώτατον· τὸ δὲ ἐπάνω αὐτῆς λαμπάδιον δηλοῖ, τὸ ἐκ τῆς χάριτος τῆς θείας
ἐξ ὕψους ἅπαντας τοὺς ἐπὶ γῆς περιλάμπον φῶς· ἑπτὰ δὲ λύχνους ὁρᾷ, τὸ τέ-
λειόν τε καὶ πλούσιον τῆς χάριτος δεικνύς· ὡς ἀνωτέρω λέγει τὸ ἐπὶ τὸν λίθον
τὸν ἕνα· ἑπτὰ ὀφθαλμοί εἰσιν, ἵνα εἴπῃ τῆς ἐπιμελείας τῆς οἰκείας τὸ μέγεθος·
εἶτα ἑκατέρωθεν τοῦ λαμπαδίου ἐλαίας, τὴν μὲν ἐκ δεξιῶν, τὴν δὲ ἐξ εὐωνύμων·
ὅπερ ἐδήλου τήν τε βασιλείαν καὶ τὴν ἱερωσύνην, ἅπερ ἀκρότατα παρὰ τοῖς ἀν-
θρώποις εἶναι δέδωκεν ὁ Θεός· ὡς τῇ μὲν διοικεῖσθαι τὰ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος
βίου κατάστασιν ἐπιτήδεια, τὴν δὲ αὐτάρκη τυγχάνειν εἰς τὸ προσάγειν ἀνθρώ-
πους θεῷ.

v. 4. Ταῦτα πρὸς τὸν ἄγγελον ἑωρακέναι ὁ προφήτης εἰπών, ἐπάγει. " Καὶ
„ ἐπηρώτησα, καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοὶ, λέγων τί ἐστι
v. 5. „ ταῦτα, κύριε; καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπε πρός
v. 6. „ με λέγων, οὐ γινώσκεις τί ἐστι ταῦτα; καὶ εἶπον, οὐχὶ κύριε· καὶ ἀπεκρίθη καὶ
„ εἶπε πρός με λέγων, οὗτος ὁ λόγος κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ λέγων, οὐκ ἐν
„ δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν πνεύματί μου, λέγει κύριος παντο-
„ κράτωρ „. Οὗτος δὴ ὁ ἄγγελος, ὃν ἐν αὐτῷ λαλεῖν ὁ προφήτης λέγει, οὗτος δὴ
καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλὴμ δεήσεις ὤφθη ποιούμενος, ὡς ἁπάντων μὲν τῶν κατὰ τὴν
Ἰουδαίαν τὴν ἐπιστασίαν ἐπιτετραμμένος· ἀναγκαίως δὲ καὶ τὴν αὐτῶν δέησιν προσ-
άγων τῷ Θεῷ· ὅθεν καὶ ὁ προφήτης τοῦτον καὶ ἐρωτᾷ, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον
μανθάνει· ἐπειδὴ πάντων τῶν δειχθέντων δήλωσιν ἐχόντων, τῆς περί τε τὴν
πόλιν καὶ τὸ ἔθνος τοῦ Θεοῦ φιλοτιμίας, ἀναγκαίως ἥρμοττεν παρὰ τούτου τὰ
καθέκαστον τῶν δεικνυμένων ὅπως ἔχοι, μανθάνειν· συντόμως οὖν εἶπεν αὐτῷ
τῶν δειχθέντων τὴν δύναμιν, ὅτι τῆς χάριτός ἐστι δήλωσις τῆς θείας, ἣ καὶ τὴν τοῦ
Ζοροβάβελ προεχειρίσατο βασιλείαν· ὃς οἴκοθεν μὲν δύναται καὶ καθ' αὐτὸν οὐ-
δὲν κατορθοῦν τῶν εἰς τὴν βασιλείαν ἡκόντων καὶ τὴν τοῦ λαοῦ προστασίαν, τῇ δὲ
χάριτι τῇ θείᾳ προβεβλημένος. ταύτῃ καὶ τὸ δύνασθαι ἔχει· ὅθεν καὶ δεικνὺς τὸ
v. 7. περὶ αὐτὸν δωρεᾶς τὸ μέγεθος " τίς εἶ σὺ τὸ ὄρος τὸ μέγα πρὸ προσώ-
„ που Ζοροβάβελ τοῦ κατορθῶσαι; καὶ ἐξοίσω τὸν λίθον τῆς κληρονομίας, ἰσότη-

„ τα χάριτος αὐτῆς „. ἐπειδὴ γὰρ λίθον ὠνόμασε τὸν Ζοροβάβελ, ὄρος λέγει
μέγα τὸν ἄγαν δυνατὸν ἐν βασιλείᾳ τε καὶ στρατοπέδων καὶ ὑπηκόων πλήθει·
τίς γὰρ δή φησιν οὕτω μέγας ἐστὶν, ἢ οὕτω μέγα δυνάμενος διά τε τὸ πλῆ-
θος τῶν ὑπηκόων καὶ τὴν τῆς ὁπλιτικοῦ παρασκευὴν, ὥστε δυνηθῆναι ἀπεναντίας
τι τοῦ Ζοροβάβελ ἰσχῦσαι; ὃν διάδοχον τῆς βασιλικῆς ἀποδείξας κληρονομίας,
ἧς τὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν προπάτορα τοῦ γένους ἐποιησάμην, λέγω δὲ τὸν Δα-
βὶδ, ὅλον δι' ὅλου τῆς χάριτος πληρώσω τῆς ἐμῆς· τοῦτο γὰρ ἰσότητα λέγει
χάριτος· ἀφ' ἧσπερ αὐτῷ ἀναγκαίως προσέσται τὸ μεγάλα ὑπὲρ τῶν οἰκείων
στρατηγοῦντι δυνηθῆναι κατὰ τῶν ἐναντίων.

Εἶτα τὰς ἐπαγγελίας τὰς περὶ αὐτὸν βεβαιῶν " καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρός v. 8.
„ με λέγων, αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον· καὶ αἱ χεῖρες αὐ- v. 9.
„ τοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με v. 10.
„ πρὸς ὑμᾶς· διότι τίς ἐξουδένωσεν εἰς ἡμέρας μακράς..; Αὐτὸς δὲ οὗτος καὶ τὸν ἐμοῦ
τὸν θεμελίους καταβαλλόμενος, αὐτὸς αὐτὸν καὶ πρὸς πέρας ἄξει· ὥστε καὶ ἐκ τούτου
πᾶσι δῆλον γενέσθαι ὅτι γνώμῃ θεοῦ παραγέγονα ταῦτα προμηνύσων ὑμῖν·
μὴ τοίνυν μηδ' ὡς ἐν χρόνῳ πολλῷ τούτων γίνεσθαι μελλόντων ἀπιστήσητε τοῖς
λεγομένοις· ἀνοητότατος γὰρ εἴη ἂν ὁ τὰς ἀποφάσεις τὰς ἐμὰς ἀτελεῖς νομί-
ζων τῷ μήκει γίγνεσθαι τοῦ χρόνου· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐξουδένωσεν ἡμέρας
μακράς· ἐμοῦ δυναμένου οὐ ῥᾳδίως πάντα καθὼς ἂν ἐθελήσω ποιεῖν, μετὰ
πολλῆς τε ἄγειν τῆς συντομίας εἰς πέρας τὰ πολλοῦ δεόμενα τοῦ χρόνου; Καὶ
βεβαιῶν τὸ εἰρημένον " καὶ χαρήσονται, καὶ ὄψονται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν
„ χειρὶ Ζοροβάβελ „. Μὴ τοίνυν ἀπιστεῖτε φησὶ τοῖς λεγομένοις· ἐπειδὴ καὶ
ὄψεσθε αὐτῶν τὸ πέρας, καὶ χρήσεσθε τὴν παρὰ πάντα δύναμιν ὁρῶντες τοῦ
Ζοροβάβελ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸν κασσιτέρινον λίθον, τὴν παρεσομένην αὐτῷ δη-
λῶν ἰσχὺν παρὰ τοῦ θεοῦ· ὅθεν καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν. " Ἑπτὰ οὗτοι ὀφ-
„ θαλμοὶ κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν „. Ὁ γὰρ τὰ πάν-
τα ἐφορῶν τε καὶ διοικῶν καὶ σώζων πλουσίως τε καὶ ποικίλως, οὗτός ἐστιν ὁ
καὶ ταῦτα ὑποσχόμενός τι περὶ τὸν Ζοροβάβελ καὶ πρὸς πέρας ἄξων· καὶ γὰρ
κἀνταῦθα τὸ ἑπτὰ ἐπὶ τοῦ τελείου λέγει.

" Καὶ ἀπεκρίθην καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· τί αἱ δύο ἐλαῖαι αὗται αἱ v. 11.
„ ἐκ δεξιῶν τῆς λυχνίας καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτῆς; καὶ ἐπηρώτησα ἐκ
„ δευτέρου, καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν, τί οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν οἱ ἐν ταῖς v. 12.
„ χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυσῶν τῶν ἐπιχεόντων καὶ ἐπαναγόν-
„ των τὰς ἐπαρυστρίδας τὰς χρυσᾶς; καὶ εἶπε πρός με, οὐκ οἶδας τί ἐστι v. 13.

v. 14. „ ταῦτα; καὶ εἶπον οὐχὶ κύριε· καὶ εἶπεν, οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πιότητος, οἳ
„ παρεστήκασι τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς „. Ἐρωτᾷ τί μὲν αἱ δύο βούλονται
ἐλαῖαι, ὧν ἡ μὲν ἐκ δεξιῶν, ἡ δὲ ἐξ εὐωνύμων ἐτύγχανε τῆς λυχνίας, ἤτοι τῆς
ἐπ' αὐτὴν λαμπαδίου· τί δὲ οἱ ἐκπεφυκότες δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν περὶ ὧν ἤκου-
σεν· οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πιότητος, οἳ παρεστήκασι τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς·
ἐπειδὴ γὰρ αἱ ἐλαῖαι τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἱερωσύνης ἦσαν γνώρισμα ἃς ἐπὶ γῆς
κρατεῖν ἔταξεν ὁ Θεὸς, δύο κλάδους ἐκ τῶν ἐλαιῶν ἐκπεφυκότας λέγει τόν τε
Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν· ὧν ὁ μὲν ἐκ τῆς θείας χάριτος εἰς τὴν βασιλείαν παρ-
ῆκτο, ὁ δὲ τῇ τῆς ἱερωσύνης χάριτι πρὸς τὴν λειτουργίαν προσεβέβλητο τὴν θείαν·
διὰ τοῦτο καὶ πιότητος αὐτοὺς ἐκάλεσεν υἱοὺς, ἵνα εἴπῃ οἱ ἐκ τῶν μεγίστων
καὶ τιμιωτάτων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκπεφυκότες βασιλείας τε καὶ ἱερωσύνης·
οἳ πάντες ὑπουργεῖν εἰσὶ Θεῷ τεταγμένοι τῷ πάντων κυρίῳ. διὰ πάντων μὲν
δὴ τούτων τὰ κατά τε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, ὅτι μεγίστην
ἐπίδοσιν εἰς τὸ κρεῖττον λήψεται δεδήλωκεν ὁ προφήτης· τιμωρουμένων μὲν τῶν
ἐχθραινόντων αὐτοῖς, κηδεμονίας δὲ πολλῆς ἀξιουμένων ἐν ἅπασιν αὐτῶν παρὰ
τοῦ Θεοῦ, ἅτε καὶ ἐπανιέναι ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μελλόντων ἑτέρων, οὐκ εὐ-
αριθμήτων τινῶν, οὓς ἐπ' ἐκείνου τοῦ σχήματος εἶναι τότε συνέβαινεν ἔτι· ἀπο-
δοθείσης δὲ αὐτοῖς καὶ τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς ἱερατικῆς ἀξίας, διὰ τῶν ἐκ τῆς θείας
χάριτος ἐπὶ τοῦτο προβεβλημένων· ἀλλὰ γὰρ ὥστε μὴ τὴν ὑπερβάλλουσαν μή-
νυσιν τῶν ἀγαθῶν ῥαθυμοτέρους αὐτοὺς ἀπεργάσασθαι, θαῤῥοῦντας μὲν ταῖς ἐπαγ-
γελίαις ταῖς θείαις, ἀμελοῦντας δὲ τοῦ προσήκοντος, ἀποκάλυψιν ὁρᾷ λοιπὸν,
δι' ἧς αὐτοῖς καὶ φόβος ἐνετίθετο πρὸς τὸ φεύγειν μὲν τὰ χείρω, μετιέναι δὲ
τὰ κρείττω· λέγει δὲ οὕτως.

ΚΕΦ. Ε.

CAP. V. “ Καὶ ἐπέστρεψα καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου· καὶ εἶδον, ἰδοὺ δρέπα-
v. 1. „ νον πετόμενον· καὶ εἶπε πρός με· τί σὺ βλέπεις; καὶ εἶπον· ἐγὼ ὁρῶ δρέ-
v. 2. „ πανον πετόμενον, μῆκος πηχῶν εἴκοσι, καὶ πλάτος πηχῶν δέκα· καὶ εἶπε
v. 3. „ πρός με· αὕτη ἡ ἀρὰ ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· διότι
„ πᾶς ὁ κλέπτης ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται· καὶ πᾶς ὁ ἐπίορκος
v. 4. „ ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται· καὶ ἐξοίσω αὐτὸ, λέγει κύριος παν-
„ τοκράτωρ· καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον
„ τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει· καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ

„ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ καὶ τοὺς λίθους „ αὐτοῦ. „ Δρέπανον μὲν ὁρᾷ ἱκανὸν κάτωθεν τὰ προσπίπτοντα ἐκτέμνειν· πετόμενον δὲ, εἰς δήλωσιν τοῦ ὀξέως τὴν τιμωρίαν ἐπάγεσθαι τὴν θείαν τοῖς ταύτης ἀξίοις· πλάτος δὲ καὶ μῆκος, ὡς ἂν καὶ τῷ μεγέθει φοβήσειεν τοὺς ἀκούοντας· λέγει δὲ τὴν τιμωρίαν ταύτην κατά τε κλεπτόντων καὶ ἐπιορκούντων κινεῖσθαι· δήλου γε ὄντος, ὡς οὐ ταῦτα μόνον, ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις παρανομήματα, πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα, φόνος τὲ καὶ μοιχεία, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ ἃ μὴ δὲ ἀριθμεῖν ῥᾴδιον· τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν; εἰς δύο ταῦτα κυριώτατα μεμερίσθαι τὰς ἐντολὰς συμβέβηκε τὰς θείας, εἴς τε τὴν περὶ Θεὸν γνώμην, καὶ εἰς τὴν περὶ τὸν πλησίον ἀγάπην· ὡς καὶ ὁ κύριος εἰπών, ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου· καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· ἐπήγαγεν, ἐντολαῖς ταύταις ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται· βουληθεὶς τοίνυν συντόμως εἰπεῖν τά τε εἰς τὸν πλησίον, τῇ μὲν ἐπιορκίᾳ ὡς εἰς Θεὸν τεινούσῃ τὰς ἀσεβείας πάσας, λέγω δὲ τὰς εἰς Θεὸν πλημμελείας, συλλήβδην λέγει· τῇ δὲ κλοπῇ, τὰ περὶ τὸν πλησίον· ἐπειδὴ γὰρ ἀφαίρεσις τῶν οὐ προσόντων ἐστὶν ἡ κλοπή, κλοπὴν κοινῶς ὠνόμασε πᾶσαν τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀφαίρεσιν· ἵνα συντόμως εἴπῃ ὅτι ἡ ἀρὰ αὕτη μεγίστη τὲ καὶ φοβερὰ καὶ παντί γε ἐπιοῦσα, εἴτε εἰς Θεὸν τί ἀσεβοίη εἴτε εἰς τὸν πλησίον κατά τι πταίοι· λέγει δὲ ὅτι καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ· ἵνα εἴπῃ, ὅτι μὲν εἶπα τοιούτῳ ἀμετανοήτως πταίοντι ἡ τιμωρία ἡ θεία ἄχρις ἂν αὐτὸν σὺν ἅπασιν ἐξαλείψῃ τοῖς προσήκουσι· διὰ δὲ τούτων αὐτάρκως φοβήσας αὐτοὺς δείκνυσι διὰ τῶν ἑξῆς ἀφῃρημένην αὐτῶν τὴν ὑπὲρ τῶν παρεληλυθότων ἁμαρτίαν τὲ καὶ τιμωρίαν· ὡς ἂν μειζόνως ἔχοιεν εἰδέναι, ὅτι τοὺς ἐπὶ τοῖς προειληφόσι χάριτος τετευχότας προσήκοι ἂν ἐπιμελέστερον ἀντέχεσθαι τῶν δοκούντων Θεῷ· διὸ ἐπάγει.

“ Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπε πρός με· ἀνά- v. 5.
„ βλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου καὶ ἴδε τί τὸ ἐκπορευόμενον τοῦτο· καὶ εἶ-
„ πον, τί ἐστι; καὶ εἶπε, τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον· καὶ εἶπεν, v. 6.
„ αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβου ἐξαι- v. 7.
„ ρόμενον· καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου, καὶ εἶπεν, αὕτη v. 8.
„ ἐστὶν ἡ ἀνομία· καὶ ἔρριψεν αὐτὴν εἰς μέσον τοῦ μέτρου· καὶ ἔρριψε τὸ τάλαν-
„ τον τοῦ μολίβου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς „. Τὸν αὐτὸν ὁρᾷ πάλιν ἄγγελον, ἀπι-
δεῖν αὐτῷ κελεύοντα πρὸς τὸ ἐν τῇ ὄψει δειχθὲν τῇ παρούσῃ δοκοῦν· εἶθ'

ὁ μὲν προφήτης θεασάμενος ἤρετο, τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι μέτρον τοῦτο τῆς τιμωρίας ἦν ὑπομεῖναι προσῆκον ἦν τοὺς Ἰσραηλίτας ὑπὲρ ὧν διεπράττοντο· εἶτα θεωρεῖ τάλαντον μὲν μολίβου, ὃ καὶ τῇ φύσει βαρὺ καὶ τῷ σταθμῷ πολὺν ἔχον τὸν ὄγκον. ὡς ἂν οὕτω τῆς τιμωρίας δείξειεν τὴν βαρύτητα· γυναῖκα δὲ τινὰ καθεζομένην ἐπὶ τοῦ μέτρου ἣν ἀνομίαν ἔφησεν εἶναι· ἐκ γὰρ τῆς ἀνομίας ὡς εἰκὸς ἡ τῆς τιμωρίας ἐγίνετο βαρύτης· εἶτα αὐτήν τε ἔρριψεν εἰς τὸ μέσον τοῦ μέτρου· καὶ τὸ τοῦ μολίβου τάλαντον τέθεικεν ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτῆς. δεικνὺς ὅτι καὶ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης τιμωρίαν κατὰ ταυτὸν ἠφάνισε, πᾶσαν τε τῶν κακῶν τὴν βαρύτητα εἰς τὸ ἐκείνης ἐνέθηκε στόμα, ὥσπερ ἐμφράττων καὶ διακωλύων αὐτῇ τὴν λείαν, εἰς ἔνδειξιν τοῦ πᾶσαν αὐτῆς ἀφῃρῆσθαι τὴν δύναμιν, καὶ μηδὲ φωνῆς ἔτι κυρίαν εἶναι, τῷ καὶ τοῖς ὀνειδίζουσιν αὐτοὺς πρότερον ἐφ' οἷς ἔπασχον ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ καταλελειμμένης, ἅπασαν ἀνῃρῆσθαι τοιαύτην φωνήν· ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαβίδ, ἄλαλα γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἶδεν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ τά τε ἀνομήματα καὶ τὰς ὑπὲρ τούτων τιμωρίας τῶν Ἰσραηλιτῶν παντελῶς ἀφῃρῆσθαι. Δεικνὺς δὲ ὅτι ἀφῄρηται μὲν αὐτῶν ἡ τιμωρία, εἰς δὲ τοὺς ἐχθροὺς μετενήνεκται τοὺς αὐτῶν, ἐπάγει.

v. 9. “ Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ δύο γυναῖκες ἐκπορευόμεναι,
„ καὶ αὗται εἶχον πτέρυγας ὡς πτέρυγας ἔποπος· καὶ ἀνέλαβον τὸ μέτρον ἀναμέσον
v. 10. „ τῆς γῆς καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν
v. 11. „ ἐμοί, ποῦ αὗται ἀποφέρουσι τὸ μέτρον; καὶ εἶπε πρός με, οἰκοδομῆσαι αὐτὸ
„ οἰκίαν ἐν γῇ Βαβυλῶνος καὶ ἑτοιμάσαι· καὶ θήσουσιν αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἑτοι-
„ μασίαν αὐτοῦ „. Θεωρεῖ δὴ λοιπὸν ἐπ' ἐκείνοις δύο γυναῖκας, αἳ μετὰ πολλοῦ διίπταντο τοῦ τάχους· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ πνεῦμα ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν· ὑφ' οὗπερ ὡς ὠθούμεναι ὀξυτέραν ἐποιοῦντο τὴν πτῆσιν· τούτου δὲ ἕνεκεν καὶ ὡς ἔποπος λέγει τὰς πτέρυγας αὐτῶν εἶναι· ἐπειδὴ ὀξεῖα τοῦ ὀρνέου ἡ πτῆσις· αὗται δὴ φησὶν αἱ γυναῖκες, ἐκεῖνο τῆς τιμωρίας τὸ μέτρον ἁρπάσασαί τε καὶ εἰς ὕψος ἀναγαγοῦσαι, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καθιπτάμεναι ἀπῆγον· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, τὸ ἀναμέσον τῆς γῆς καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ· ἐπειδὴ ἐξ ὕψους ἐπὶ τὰ κατώτερα εὐμαρεστέρα τοῖς ὀρνέοις ἡ πτῆσις καὶ ὀξυτέρα γίνεται· ἠρόμην οὖν φησιν ὅποι μὲν ἀπίοιεν, ὅποι δὲ ἀπάγοιεν τὸ μέτρον· ἔγνων δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ὅτι περ αὐτὸ εἰς τὴν Βαβυλῶνος ἀπάγουσι γῆν, αὐτόθι τε αὐτῷ οἰκίαν οἰκοδομήσουσαι, κἀκεῖ πᾶσαν αὐτῷ τὴν οἴκησιν ὁριοῦσαι· ἵνα εἴπῃ, ὅτι τὴν τιμωρίαν πᾶσαν εἰς Βαβυλῶνα ἀπάξει, μένουσαν αὐτοῖς καὶ οὐ

λυθησομένην ἔτι, ὅνπερ δὴ τρόπον λύσιν ἐδέξατο τὰ ὑμέτερα· ἀλλὰ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, ἐπάγει πάλιν.

ΚΕΦ. ϛ.

" Καὶ ἐπέστρεψα καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον τέσσαρα ἅρ- CAP.
,, ματα ἐκπορευόμενα ἐκ μέσου δύο ὀρέων· καὶ τὰ ὄρη ἦν ὄρη χαλκᾶ· ἐν VI. v. 1.
,, τῷ ἅρματι τῷ πρώτῳ ἵπποι πυῤῥοὶ, καὶ ἐν τῷ ἅρματι τῷ δευτέρῳ ἵπ- v. 2.
,, ποι μέλανες· καὶ ἐν τῷ ἅρματι τῷ τρίτῳ ἵπποι λευκοὶ, καὶ ἐν ἅρματι v. 3.
,, τῷ τετάρτῳ ἵπποι ποικίλοι ψαροί· καὶ ἀπεκρίθην καὶ εἶπον πρὸς τὸν v. 4.
,, ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοὶ, τί ἐστι ταῦτα κύριε; καὶ ἀπεκρίθη ὁ v. 5.
,, ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπε πρός με, ταῦτα ἐστὶν οἱ τέσσα-
,, ρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἳ ἐκπορεύονται παραστῆναι τῷ κυρίῳ πάσης τῆς
,, γῆς ἐν ᾧ ἦσαν· οἱ ἵπποι οἱ μέλανες ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆς βοῤῥᾶ· καὶ v. 6.
,, οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν· καὶ οἱ πυῤῥοὶ ἐξεπορεύοντο ἐπὶ
,, γῆν νότου· καὶ οἱ ποικίλοι καὶ ψαροὶ ἐξεπορεύοντο, καὶ ἐζήτουν καὶ ἐπέβλεπον τοῦ v. 7.
,, περιοδεῦσαι τὴν γῆν· καὶ εἶπε, πορεύεσθε καὶ περιοδεύσατε τὴν γῆν· καὶ περιώ-
,, δευσαν τὴν γῆν· καὶ ἀνεβόησε καὶ ἀνεκάλεσέ με, καὶ ἐλάλησε πρός με λέγων, ἰδοὺ v. 8.
,, οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βοῤῥᾶ ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐπὶ γῆν βοῤῥᾶ ,,

Τέσσαρα ἅρματα λέγει, δηλῶν τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασι τῆς οἰκουμένης ἐφεστώσας ἀοράτους δυνάμεις, καὶ κατὰ θείαν ἅπαντα διαπραττομένας βουλήν· διόπερ ὁ ἄγγελος ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ προφήτου τίνα δὴ ταῦτα εἴη, τέσσαρας ἀνέμους ἔφη τοῦ οὐρανοῦ τοὺς παρισταμένους τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς· ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὰ κλίματα τέσσαρας ἀνέμους εἶπεν τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασι δυνάμεις, ἃς οὐρανίους οὔσας παριστάναι λέγει τῷ θεῷ· τουτέστι διηνεκῆ τὴν λειτουργίαν ἐκτελοῦντας αὐτῷ· καλεῖ δὲ αὐτὰς τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα εἴπῃ ἡμῶν ὑπερκειμένας· ὡς ὅτ' ἂν τὰ πετεινὰ λέγῃ τοῦ οὐρανοῦ, ἐπεὶ μηδὲν ὑπὲρ οὐρανόν ἐστι τῶν ἀοράτων καὶ λειτουργικῶν δυνάμεων· κέκληκε δὲ αὐτοὺς καὶ ἀνέμους εἰκότως, εἰς δήλωσιν τοῦ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἁπανταχοῦ παραγίνεσθαι τοῖς συνθήμασιν ὑπηρετουμένας τοῖς θείοις· ἐκ μέσου μὲν οὖν ὀρέων εἶδεν αὐτὰς ἐκπορευομένας, ὡς ἂν τὸ ὑψηλὸν καὶ δυνατὸν δηλώσῃ τῆς φύσεως· τούτου δὲ ἕνεκεν καὶ χαλκᾶ εἶναι τὰ ὄρη ἔφη, ὥστε τὸ στεῤῥὸν αὐτῶν καὶ εὔτονον περὶ τὴν ὑπουργίαν δηλῶσαι· τοὺς μὲν οὖν μέλανας ἐπὶ τὸν βοῤῥᾶν ἐξέπεμψεν τὴν κατήφειαν τῇ χρόᾳ δηλοῦντας, ἐν ἥπερ ἤμελλον καθιστάναι πάντας τοὺς αὐτόθι δι' ἧς ἐπήγα-

γον αὐτοῖς τιμωρίας· περὶ ὧν καὶ φησὶν ὁ ἄγγελος ὅτι οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐπὶ γῆν βορρᾶ· ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀνάλογον τῷ θυμῷ τῷ ἐμῷ οἱ ἐπ' ἐκείνους ἀπελθόντες τοὺς τόπους ἅπαντα διεπράξαντο, μεγίσταις αὐτοὺς καὶ οἵαις προσῆκον ἦν περιβαλόντες ταῖς τιμωρίαις· κατόπισθεν δὲ αὐτῶν τοὺς λευκοὺς οἱ τῶν Βαβυλωνίων ἀναιρουμένων, καὶ σφοδραῖς περιβαλλομένων ταῖς τιμωρίαις συνήργουν τῇ ἀφέσει τοῦ ἀναχωρῆσαι τῆς αἰχμαλωσίας ὀφειλόντων, τὴν περιεσομένην αὐτοῖς λαμπρότητα τοῦ λοιποῦ τῇ χροιᾷ δεικνύντες τῇ οἰκείᾳ· οἱ πυῤῥοὶ δὲ ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου, ὡς θυμοῦ πνέοντες κατὰ τῶν αὐτόθι τοὺς Ἰσραηλίτας διατεθεικότων κακῶς· μεθ' οὓς οἱ ποικίλοι καὶ ψαροὶ ὤφθησαν ζητοῦντες, ὅποι ποτὲ ἀπελθεῖν αὐτοὺς δέοι τῆς γῆς· δηλοῖ δὲ ὅτι καὶ τοῖς ὑπολειπομένοις φροντὶς ἦν πρὸς ποικίλην λειτουργίαν κατὰ τὴν χροιὰν ἐκτεταγμένοις ἰδεῖν μή πού τι καὶ ἕτερον ἐστὶν γενέσθαι παρ' αὐτῶν ὀφεῖλον κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ εἰς τιμωρίαν τε τῶν ἐναντίων, καὶ εὐεργεσίαν τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους· πρὸς οὓς λέγει, πορεύεσθε καὶ περιοδεύσατε τὴν γῆν· εἶτα καὶ ἐπήγαγεν, καὶ περιώδευσαν τὴν γῆν, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐπεσπούδασαν τὴν φροντίδα τὴν οἰκείαν ἀγαγεῖν εἰς πέρας, καὶ ἐπισπουδάσαντες εἴχοντο τούτου.

v. 9. " Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρός με λέγων· λάβε τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ
v. 10. τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων τῆς γῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν
,, παρὰ Ἐνδαὶ καὶ παρὰ Τωβίου, καὶ παρὰ Ἰδέου· καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν τῇ ἡμέ-
v. 11. ,, ρᾳ ἐκείνῃ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσίου τοῦ Σοφονίου τοῦ ἥκοντος ἐκ Βαβυλῶνος· καὶ λή-
,, ψῃ ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ ποιήσεις στέφανον, καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὴν κεφα-
v. 12. ,, λὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ μεγάλου, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτόν· τάδε λέγει κύριος
,, παντοκράτωρ, ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνα-
v. 13. ,, τελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον κυρίου· καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθιεῖ-
,, ται καὶ κατάρξει ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ· καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν, καὶ βουλὴ εἰ-
v. 14. ,, ρηνικὴ ἔσται ἀναμέσον ἀμφοτέρων· ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι καὶ
,, τοῖς χρησίμοις αὐτῆς καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτήν· καὶ εἰς χάριτα υἱοῦ Σοφο-
v. 15. ,, νίου, καὶ εἰς ψαλμὸν οἴκῳ κυρίου· καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἥξουσι, καὶ οἰκο-
,, δομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου· καὶ γνώσεσθε ὅτι κύριος παντοκράτωρ ἀπέ-
,, σταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· καὶ ἔσται ἐὰν ἀκούοντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς κυ-
,, ρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν ,,. Ὅνπερ δὴ τρόπον ὁ μακάριος Μωσῆς ἐξεληλυθὼς τῆς Αἰγύπτου κατὰ πρόσταγμα θεῖον εἴληφε παρὰ τοῦ λαοῦ τὰ πρὸς κατασκευήν τε καὶ εὐκοσμίαν τῆς σκηνῆς συντελοῦντα, τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας κελεύεται παρὰ τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐληλυθότων, εἴτε ἡγουμένων εἴθ' ὅπως

δήποτε δι' εὐπορίαν ἐπιτηδείων πρὸς τοῦτο καὶ παρὰ πάντων δὴ τῶν ὅλως ἀπειληφότων τὰ οἰκεῖα· χρησίμους μὲν γὰρ λέγει τῆς γῆς, τοὺς δι' εὐπορίαν συνεισενεγκεῖν τι τῇ χρείᾳ δυναμένους· ἐπεγνωκότας δὲ αὐτὴν, τοὺς ἀπειληφότας αὐτὴν, ὡς παρ' ἐλπίδας δεξαμένους ἣν ἀπολωλέκεισαν ἤδη· ὥστε παρὰ τούτων ἁπάντων ἑκάστου δὴ τὰ κατὰ δύναμιν εἰσφέροντος λαβεῖν ἐπὶ τῷ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ γενέσθαι τε καὶ κοσμηθῆναι, καὶ κατὰ τὸ προσῆκον· εἰρηκὼς δὲ καί τινων ὀνομασίας τῶν μάλιστα ὡς εἰκὸς ἐπιτηδείων, πρὸς τοῦτο κελεύει εἰς τὸν Ἰωσίου τοῦ Σοφονίου οἶκον εἰσεληλυθότα, ἐληλυθότος μὲν ἐκ τῆς κατὰ τὴν Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας καὶ αὐτοῦ, νικῶντος δὲ τοὺς ἄλλους καὶ εὐπορίᾳ καὶ τῇ περὶ τὸ πρᾶγμα προθυμίᾳ· καὶ δὴ κομισάμενον ἀργύριόν τε καὶ χρυσίον ὁπόσον ἀναδιδῷ, στέφανον ἐξ αὐτοῦ κατασκευάσαι τὸν ἐπικεῖσθαι τῇ τοῦ ἱερέως ὀφείλοντα κεφαλῇ, εἰς τὴν τῆς ἱερωσύνης εὐκοσμίαν τε καὶ εὐπρέπειαν· τοῦτον δὲ γεγονότα ἐπιθεῖναι μὲν τῇ τοῦ ἱερέως κεφαλῇ, εἰπεῖν δὲ πρὸς αὐτὸν ὡς ἂν περὶ τῶν προκειμένων, πολλῶν τε ὄντων καὶ μεγίστων, ἔχοι θαῤῥεῖν· ὅτι γνώμῃ θείᾳ ἀνὴρ ἀναπέφανται, ὥσπερ ἐκ τοῦ πράγματος ὄνομα ἀνατολή· λέγει δὲ τὸν Ζοροβάβελ, ὡς ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἡγεμονίας δι' αὐτῶν λαμπρὸν φανούμενον τῶν πραγμάτων· ἀνατελεῖ δέ φησιν ὑποκάτωθεν αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ πᾶσα λαμπρότης ἐξ αὐτοῦ περιέσται τῷ πλήθει τῶν Ἰουδαίων· τόν τε γὰρ ναὸν οὗτος οἰκοδομήσει, καὶ πᾶσαν ἐκ τῆς θείας ῥοπῆς ἀρετὴν περιθέμενος ἐπὶ τῆς βασιλικῆς καθέδρας διαμενεῖ βεβαίως· ἐκ τούτου δή σοι τὸ θαῤῥεῖν περὶ τῶν προκειμένων περιέσται· ἔσῃ γὰρ αὐτῷ μετὰ πολλῆς συνὼν τῆς τιμῆς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἔσται ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, ὁμονοίας ἐν ἀμφοτέροις ὑμῖν κρατούσης· ὡς σοί τε τὰ πράγματα διὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας γίνεσθαι ῥᾷον, ἐκεῖνόν τε διὰ τῆς σῆς ἱερουργίας πολλῆς τυγχάνειν τῆς θείας ῥοπῆς· ὁ δέ γε ἐκ τοῦ περιτεθέντος στεφάνου κόσμος, οὐκ αὐτοῦ μόνου, παντὸς δὲ ἔπαινος ἔσται τοῦ πλήθους τῶν τε πρὸς τὴν θείαν ὁρώντων ἐλπίδα, καὶ τῶν νῦν τὰ ἐνδεχόμενα συμβαλλομένων πρὸς τὴν τοῦ οἴκου κατασκευὴν, καὶ πρό γε πάντων τοῦ Σοφονίου τοσαύτην ἐπιδεδειγμένου τὴν φιλοτιμίαν· ἃ δὴ πάντα γέγονέ τε καὶ γίνεται, ὡς ἂν διηνεκὴς ἥ τε τῶν ἱερέων λειτουργία, καὶ οἱ διὰ τῶν συνιόντων ὕμνοι πρὸς τὸν Θεὸν ἐκπληροῦσθαι δύναιντο· καὶ γὰρ δὴ καὶ τῶν πόῤῥωθεν ὄντων πλείστους ὅσους συντρέχοντας ὄψεσθαι τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰς τὴν τοῦ οἴκου συνεισφέροντας οἰκοδομήν· ὡς ἐξ αὐτῶν πρόδηλον ἅπασι γενέσθαι τῶν πραγμάτων, ὅτι γνώμῃ Θεοῦ νῦν εὐαγγελιούμενος ὑμᾶς ἐλήλυθα ταῦτα, ἅπερ οὖν καὶ πρὸς πέρας ἐλεύσεται, ἐάνπερ διαμείνητε τοῖς νομίμοις ἐσπουδακότες πείθεσθαι τοῖς ἐμοῖς.

ΚΕΦ. Ζ.

CAP. VII. Μετὰ τοῦτο λέγει. τετάρτῳ ἔτει βασιλεύοντος Δαρείου ἀπεστάλθαι μέν τινας
παρ' ἐνίων τῶν ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις τοῦ ἔθνους τοῦ ἰσραηλιτικοῦ βασιλευόντων, πρὸς τοὺς
v. 1. ἐπὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ ἱερεῖς τε καὶ προφήτας· ὥστε ἐξιλάσασθαι μὲν θεὸν θυσίαις ὑπὲρ
v. 2. v. 3. ὧν ἡμαρτηκόσι συνήδεισαν ἑαυτοῖς· ἐρωτῆσαι δὲ καὶ μαθεῖν εἰ τὸν οἰκεῖον ἀπεί-
v. 4. ληφε κόσμον ὁ τοῦ θεοῦ ναὸς, ὡς ἂν καὶ ταῖς καθηκούσαις ἐπὶ τῇ τοῦ θείου θε-
ραπείᾳ χρήσαιντο νηστείαις· ὅπερ οὖν καὶ πεποιήκασιν ἐπὶ πλείοσι τοῖς ἔτεσιν
ἤδη· γεγονότος δὲ τούτου παρ' ἐκείνων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀπεσταλμένων παρόντων
τε καὶ τὴν χρείαν ἐκπληρούντων ἐφ' ἥπερ ἦσαν ἀπεσταλμένοι δεῖ ἀποκαλύψεως,
οἵας τῷ προφήτῃ κελευσθῆναι ταῦτα πρός τε τὸν λαὸν ἅπαντα τῆς γῆς καὶ τοὺς
ἱερεῖς διαλεχθῆναι, ἅπερ οὖν κἀκείνους μαθεῖν παρόντας ἐχρῆν· ὡς ἂν τὸ λε-
γόμενον, μὴ τῶν οἰκείων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐληλυθότων ἔχῃ διδασκαλίαν·
v. 5. ἦν δὲ τὰ λεγόμενα ταῦτα· οὐ σπουδή μοι φησὶ νηστεύοντας ὑμᾶς καὶ κοπτομέν-
ους βλέπειν. οὐ γὰρ ἐν τούτοις τὴν ἐμαυτοῦ τίθεμαι θεραπείαν· ἐπὶ ἑβδομήκοντα
γοῦν τοῖς ἔτεσιν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γεγονότες, οὐδὲ μίαν ἐπεδείξασθε νησ-
τείαν· καὶ ὅμως οὐδὲν τοιοῦτο παρ' ὑμῶν αἰτήσας μεταβαλομένους τῆς κακίας
ἰδὼν ἀποκατέστησα τοῖς οἰκείοις· εἴτε γὰρ φάγοιτε καὶ πίοιτε εἴτε καὶ μὴ, ὑμε-
τέρα μὲν τὸ φαγεῖν ἀπόλαυσις, ὑμετέρα δὲ καὶ τὸ μὴ φαγεῖν στέρησις, ἐμοὶ δὲ
λόγος τούτων οὐδείς· καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ νῦν ταῦτα πρῶτον φησὶ πρὸς αὐτούς,
v. 6. " Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶν οὓς ἐλάλησε κύριος ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν
" ἔμπροσθεν; ὅτε ἦν Ἱερουσαλὴμ κατοικουμένη καὶ εὐθηνοῦσα, καὶ αἱ πόλεις
" αὐτῆς κυκλόθεν, καὶ ἡ ὀρεινὴ καὶ ἡ πεδινὴ κατῴκειτο "; Ταῦτα δὲ φησὶ
καὶ πάλαι διὰ τῶν προφητῶν ἔλεγον πρὸς ὑμᾶς, ὁπηνίκα ἐπί τε τῆς οἰκείας εὐ-
θηνείας ἦν ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ πᾶσαι αἱ ὑπ' αὐτὴν πόλεις ὡσαύτως, ἅτε καὶ τῆς
πεδινῆς χώρας τῆς προσηκούσης αὐτοῖς πεπληρωμένης τῶν οἰκούντων· καὶ ὅμως
ταῦτα τότε πρὸς ὑμᾶς ἔλεγον ὅτι μοι λόγος οὐδεὶς τῆς νηστείας ὑμῶν οὐκ
ἀγαθῇ γνώμῃ νηστευόντων· τίνων δέ μοι λόγος, ὧν ἐπιμελεῖσθαι μάλιστα προσή-
v. 9. κειν ὑμᾶς ἐδίδασκον διὰ τῶν προφητῶν· " Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ ἔλεον καὶ
v. 10. " οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ χήραν καὶ ὀρφανὸν καὶ
" προσήλυτον καὶ πένητα μὴ καταδυναστεύετε· καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐ-
" τοῦ μὴ μνησικακεῖτε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν ". Συνεβούλευον γὰρ ὑμῖν ἀπαν-
ταχοῦ τῆς δικαίας ποιεῖσθαι πρόνοιαν πλείστην, συμπαθείᾳ τε χρῆσθαι πρὸς τοὺς
πέλας, καὶ δὴ καὶ πάσης βλάβης τῆς εἰς τοὺς πένητάς τε καὶ ἀπροστασιάστους ἀπέ-

χεῖσθαι· καὶ μήνιδος δὲ καὶ ὀργῆς τῆς κατ' ἀλλήλων ἀφεστάναι, ἀφαιροῦντας τὴν μνή-
μην ἑαυτῶν τῶν ἐν μέσῳ πως συμβάντων λυπηρῶν· ἀλλ' ἐγὼ μὲν τὴν νηστείαν παρ-
ωθούμενος, ταῦτα συνεβούλευον ὑμῖν ποιεῖν· τί δέ; " Καὶ ἠπείθησαν τοῦ προσ- v. 11.
„ έχειν, καὶ ἔδωκαν νῶτον αὐτῶν παραφρονοῦντα, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐβάρυναν
„ τοῦ μὴ εἰσακούειν, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ v. 12.
„ νόμου μου, καὶ τῶν λόγων ὧν ἐξαπέσταλκεν κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύμα-
„ τι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν „. Οὐδὲ τούτων δὴ λόγον
ποιεῖσθαι ἠθέλετε, ἀλλ' ἐκ παραφροσύνης μὲν πολλῆς παντελῶς ἀπεστρέφεσθε
τὰ λεγόμενα· τοῦτο γὰρ λέγει ἔδωκαν νῶτον αὐτῶν παραφρονοῦντα· προσέχειν
δὲ τοῖς λεγομένοις οὐκ ἐθέλετε, κρίναντες καθάπαξ ἀπειθῶς ἔχειν πρὸς τοὺς
νόμους τοὺς ἐμούς, οὓς διὰ τῶν προφητῶν τῶν πρόσθεν ὑμῖν ἐξηγούμην· ἐφ' οἷς
τί γέγονε;

" Καὶ ἐγένετο ὀργὴ μεγάλη παρὰ κυρίου παντοκράτορος „. Ὑπὲρ τούτων
τὴν τοσαύτην ὑπομεμενήκατε τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν τὰς νηστείας ὑμῶν παρωθού-
μενος ἐκεῖνα συνεβούλευον ὧν μάλιστα προσῆκον ἦν ὑμᾶς τῶν νόμων ἀντέχεσθαι· λό-
γος δὲ ἦν ὑμῖν τῶν νόμων οὐδεὶς τῶν ἐμῶν. " Καὶ ἔσται ὃν τρόπον εἶπε καὶ οὐκ εἰσήκου- v. 13.
„ σαν αὐτοῦ, οὕτως κεκράξονται καὶ οὐ μὴ εἰσακούσω, λέγει κύριος παντοκράτωρ „.
Ὥσπερ δὲ ἐκεῖνοι τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων ἀκούειν οὐκ ἤθελον, οὕτω δὴ κἀγὼ
γεγονότων αὐτῶν ἐν τοιαύταις ἀνάγκαις βοώντων οὐ προσεῖχον· τί δὲ πεποίηκα; v. 14.
" Καὶ ἐκβαλῶ αὐτοὺς ὡς ἐν λαίλαπι εἰς πάντα τὰ ἔθνη ἃ οὐκ ἔγνωσαν· καὶ ἡ
„ γῆ ἀφανισθήσεται κατόπισθεν αὐτῶν ἐκδιοδεύοντος καὶ ἐξαναστρέφοντος· καὶ
„ ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν „. Ἠπείλησα γὰρ ἅπαντας ὑμᾶς ὡσπε-
ρεὶ συστροφῇ περιβαλὼν ἀνέμου μεγίστῃ διασκορπίσαι τε, καὶ αἰχμαλωσίᾳ παρα-
δοὺς εἰς χώραν ἀπαγαγεῖν ἣν οὐκ ᾔδειτε πρότερον· ἀφανισμῷ τε περιβληθή-
σεσθαι τὴν γῆν ἀπεφηνάμην τὴν ὑμετέραν, οὐκ ἀναστρέφοντος ἐπ' αὐτῆς ἔτι τι-
νός, οὐ διοδεύοντος διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν· ταῦτα δὴ καὶ ἠπείλησα φησὶ
καὶ πεποίηκα· ἣν ἐξελεξάμην γῆν πρότερον εἰς κτῆσιν ὑμετέραν, ἀφανισμῷ παρα-
δέδωκα· τὸ γὰρ κεκράξονται καὶ ἀφανισθήσεται, ὡς ἐπὶ μέλλοντος λέγει,
τὸ γεγονὸς ἐξηγούμενος τὸν χρόνον κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐναλλάττων· ὃ πολλα-
χοῦ γινόμενον ἐπὶ τῆς θείας γραφῆς παρά τε τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ καὶ τοῖς
λοιποῖς προφήταις διὰ πολλῶν, ἐδείξαμεν ἤδη· ὅπερ οὖν καὶ δεδήλωκεν εἰ-
πών, καὶ ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν· ἔδειξε γὰρ ὅτι οὐ μέλλον πρᾶγμα
λέγει, ἀλλὰ παρεληλυθός τε ἤδη καὶ γεγονός· ἠβουλήθη δὲ δι' ὅλων εἰπεῖν ὅτι
τὴν μὲν νηστείαν ὑμῶν παρῃτούμην κακῶς γινομένην, συνεβούλευον δὲ ἃ προσῆ-

κον ἦν πράττεσθαι παρ' ὑμῶν· καὶ ἐπειδὴ τούτοις μὴ προσείχετε, τοιαύτην ὑμῖν ἐπήγαγον τιμωρίαν· ἀλλὰ τότε μὲν ταῦτα φησί· νῦν δὲ τί; “ Τάδε λέγει ,, κύριος παντοκράτωρ, ἐζήλωσα τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν· καὶ ,, θυμῷ μεγάλῳ ἐζήλωσα αὐτήν ,,· μεταβέβληκά μου τὴν περὶ αὐτὴν σχέσιν, ὥστε καὶ ἄγαν ὀργίζεσθαι ὑπὲρ ὧν πέπονθε παρὰ τῶν ἠδικηκότων αὐτήν· καὶ ἐπιμένων τοῖς εἰρημένοις,

ΚΕΦ. Η.

CAP. “ Τάδε λέγει κύριος, ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιὼν καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλὴμ·
VIII. ,, καὶ κληθήσεται ἡ Ἱερουσαλὴμ πόλις ἀληθινὴ καὶ τὸ ὄρος κυρίου παντοκράτορος,
v. 2. ,, ὄρος ἅγιον ,,· ἐπανάξω γάρ μου τὴν περὶ τὸ ὄρος Σιὼν διάθεσιν, καὶ φανοῦμαι
v. 3. πάλιν διὰ τῆς κηδεμονίας τῆς οἰκείας ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· ἀποδείξω τε αὐτὴν πόλιν
ὄντως συνεστῶσαν, καὶ ἐν εὐθηνίᾳ καθεστῶσαν πολλῇ· τό τε ὄρος ἐφ' οὗπερ ἡ πόλις
οἰκοδομεῖται, ἅγιον ἀποδείξω, ὡς τῆς παρουσίας ἠξιωμένον τῆς ἐμῆς· καὶ προστι-
v. 4. θεὶς ἔτι τοῖς αὐτοῖς “ τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, ἔτι καθίσονται πρεσ-
,, βύτεροι καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ῥάβδον
v. 5. ,, αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμερῶν· καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς
,, πόλεως πλησθήσονται παιδαρίων καὶ κορασίων παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις
,, αὐτῆς. ,, Οὕτως δὲ φησὶν ἀβλαβῆ φυλάξω τὴν πόλιν καὶ πάντας τοὺς οἰκοῦντας αὐτήν, ὥστε μὴ παραπλησίως τοῖς πρόσθεν ὑπὸ τῶν κατεχόντων κακῶν ἀώρους ὑπομένειν θανάτους· ὡς ἐν εὐθηνίᾳ δὲ πολλῇ τῆς πόλεως οὔσης, ἀναγκαίως καὶ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν παρεκτείνεσθαι τὴν ζωήν· ὥστε καὶ ἀσθενοῦντας, διὰ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς βακτηρίαις ἀναγκάζεσθαι κεχρῆσθαι εἰς τὴν τῆς πορείας βοήθειαν· ἔσται δὲ καὶ ἡ πόλις μεστὴ παιδαρίων τε καὶ κορασίων παιζόντων· εὐθηνουμένης γὰρ καὶ πολυανθρώπου πόλεως σημεῖον καὶ τοῦτο.
v. 6. Εἶτ' ἐπειδή πως πρὸς τὰ παρόντα ἀδύνατα ταῦτα εἶναι ἐφαίνετο “ τάδε λέγει
,, κύριος παντοκράτωρ· εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς
,, ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιον ἐμοῦ ἀδυνατήσει, λέγει κύριος παντοκράτωρ ,,;
ἀλλ' εἰ καὶ ἀδύνατα φησὶ ταῦτα ὑμῖν καταφαίνεται ἀφορῶσι πρὸς τὴν ὀλιγότητα τῶν
νῦν συνειλεγμένων ἐπὶ τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐκ ἐμοί γε ἀδύνατον τοσαύτην ἐργάσασθαι τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολήν· ὥστε ἐκ τῆς νῦν ταλαιπωρίας εἰς εὐθηνίαν πολλὴν μεταστῆναι τήν τε πόλιν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἅπαντα· καὶ πιστωσά-
v. 7. μενος ἐξ αὐτοῦ τὸ δυνατὸν τῶν ἐπηγγελμένων, προστίθησι πάλιν, ὅτι πολλοὺς

μὲν καὶ ἑτέρους τῶν ἰσραηλιτῶν πολλαχόθεν ἐπ' αὐτὴν συνάξω τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμα-
λωσίας ὄντων ἔτι, οὓς ἀποδώσω τῇ οἰκήσει τῆς γῆς τῆς οἰκείας· ἔσομαι δὲ ἐν αὐ- v. 8.
τοῖς διὰ τῆς κηδεμονίας γνωριζόμενος· ὡς ἐκείνους τε ἐκ τῶν πραγμάτων δεικ-
νύναι λαὸν ὄντας ἐμὸν, ἀφ' ὧν τοσαύτης ἀξιοῦνται παρ' ἐμοῦ τῆς προνοίας· ἐμέ
τε φαίνεσθαι αὐτῶν ὄντως θεὸν, ἀφ' ὧν βεβαίαν τε αὐτοῖς παρέχω τὴν οἰκείαν
χάριν, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ τῇ οἰκείᾳ κεχρημένος πάντας τιμωροῦμαι τοὺς ὅπως
ποτὲ βλάπτειν αὐτοὺς ἐπιχειροῦντας· ταύταις ἐπισυνάπτει ταῖς ἐπαγγελίαις " τάδε v. 9.
,, λέγει κύριος παντοκράτωρ, κατισχυέτωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκουόντων ἐν
,, ταῖς ἡμέραις ταύταις τοὺς λόγους τούτους ἐκ στόματος τῶν προφητῶν, ἀφ' ἧς
,, ἡμέρας τεθεμελίωται ὁ οἶκος κυρίου παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ' οὗ ᾠκο-
,, δόμηται ,,. Φέρε τοίνυν φησὶ ταύταις ταῖς ἐπαγγελίαις προσέχοντες ταῖς ἐμαῖς,
ἃς πολλάκις διὰ τῶν προφητῶν πρὸς ὑμᾶς ἐποιησάμην, μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμε-
λείας τὸν οἶκον ἐκπληρῶσαι σπεύσατε τὸν ἐμὸν, ἀναλογιζόμενοι ἐξότε περ περὶ
ταῦτα ἐσχήκατε καὶ περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ οἴκου τοῦ ἐμοῦ, ὁπόσην τὴν ἐπὶ τὸ
κρεῖττον μεταβολὴν ἐδέξατο τὰ ὑμέτερα.

Εἶτ' ἐκ παραθέσεως τῶν προτέρων δεικνὺς τὴν μεταβολὴν " διότι πρὸ v. 10.
,, τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς ὄνησιν, καὶ ὁ
,, μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπῆρχε, καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ τῷ εἰσπο-
,, ρευομένῳ οὐκ ἦν εἰρήνη ἀπὸ τῆς θλίψεως· καὶ ἐξαποστελῶ πάντας τοὺς
,, ἀνθρώπους ἕκαστον ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ ,,. Πάλαι μὲν γὰρ φησὶ καὶ πρὸ
τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ ἐν πολλῇ καθεστήκειτε ταλαιπωρίᾳ· καὶ οὔτε τῇ τῶν κτη-
νῶν τῶν ὑμετέρων ἐργασίᾳ προσκείμενοι ἐκ τῶν πολλῶν τι πόνων ἀπεφέρεσθε
κέρδος· ἀνόητα γὰρ ὑμῖν ἅπαντα ἐποίει τὸ μὴ δὲ μιᾶς μὲν εἰρήνης ἀπολαύειν,
ἐν θλίψεσι δὲ πάντοτε ἐξετάζεσθαι ποικίλαις ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως εἰσ-
ιόντας τε καὶ ἐξιόντας τῶν ἐν ὑμῖν, ἵνα εἴπῃ τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως ἀναστρεφομέ-
νους· ηὔξαινε δὲ ταῦτα ὑμῖν τήν τε θλίψιν, καὶ τὸ μὴ ἐν εἰρήνῃ καθεστάναι, τὸ
πολλοὺς ὑμῖν ἐπεγείρεσθαι τῶν ἔξωθεν ἀνθρώπων, διὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ἐμήν·
ἔοικε δὲ ταῦτα κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῖς τοῦ μακαρίου Ἀγγαίου τοῦ προφήτου σαφῶς ὀνει-
δίζων αὐτοῖς τὴν ῥᾳθυμίαν· ἐμνημόνευσε μὲν τῶν ἐπιγεγονότων αὐτοῖς κακῶν, ὁπη-
νίκα τῆς οἰκοδομῆς κατεῤῥαθύμουν· ἐδήλωσε δὲ πόσην ἔσχε μεταβολὴν ἐπὶ τὸ
κρεῖττον τὰ κατὰ τοὺς ἑλομένους τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ φροντίζειν τοῦ θείου· τοῦτο
γὰρ κἀνταῦθα ὁ μακάριος Ζαχαρίας λέγει· ὅτι ἐν πολλαῖς ἦτε φησὶ ταλαιπω-
ρίαις ἀμελοῦντες τοῦ οἴκου· ἐπειδὴ δὲ μεταβαλόντες τὴν γνώμην, τὴν προσήκου-
σαν ἔχετε περὶ τὸν οἶκον σπουδὴν, τί γέγονε;

v. 11. “ Καὶ νῦν οὐ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν ἐγὼ ποιῶ τοῖς καταλοίποις τοῦ
v. 12. „ λαοῦ τούτου, λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἀλλ' ἢ δείξω εἰρήνην· ἡ ἄμπελος δώσει
„ τὸν καρπὸν αὐτῆς, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γενήματα αὐτῆς, καὶ ὁ οὐρανὸς δώσει τὴν δρό-
v. 13. „ σον αὐτοῦ· καὶ κατακληρονομήσω τοῖς καταλοίποις τοῦ λαοῦ μου πάντα ταῦτα·
„ καὶ ἔσται ὃν τρόπον ἦτε κατάρα ἐν τοῖς ἔθνεσιν οἶκος Ἰούδα, καὶ οἶκος Ἰσραὴλ,
„ οὕτως διασώσω ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε ἐν εὐλογίᾳ. „ Οὐχ ὅμοια τοῖς πρόσθεν
τὰ νῦν, περὶ τῶν ἐπανεληλυθότας γενήσεται, οὓς ἐκ πολλῶν τῶν ἀπολομένων
ὀλίγους περιλειφθέντας αὐξήσω πάλιν ἐγὼ καὶ πρὸς πλῆθος ἄξω, εἰρήνης τε
αὐτῶν πλήρως ἐργασάμενος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν καρπῶν εὐθηνίαν αὐτοῖς παρέ-
χων, καὶ πάντων δὴ συντόμως εἰπεῖν τῶν ἀγαθῶν, δωρούμενος αὐτοῖς τὴν ἀπό-
λαυσιν· ἵν' ὥσπερ τὸ παλαιὸν τιμωρίας ἐφαίνεσθε πᾶσιν ἄξιοι διὰ τὴν ὀργὴν
τὴν ἐμὴν, οὕτως ἐκ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας μακαριστοὶ φαίνοισθε παρὰ πᾶσιν
ἀνθρώποις· καὶ ἐπὶ πλέον παραθαῤῥύνων αὐτοὺς “ θαῤῥεῖτε καὶ κατισ-
v. 14. „ χύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν· διότι τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, ὃν τρόπον
„ διενοήθην τοῦ κακῶσαι ὑμᾶς ἐν τῷ παροργίσαι με τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέ-
v. 15. „ γει κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μετενόησα, οὕτως παρατέταγμαι καὶ διανε-
„ νόημαι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοῦ καλῶς ποιῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τῷ οἴ-
„ κῳ Ἰούδα „. Ἀποθέμενοι δὴ πάντα φόβον καὶ πᾶσαν ἀπόγνωσιν, ἐν
εὐθυμίαις ἔσεσθε καὶ θάρσει πολλῷ· καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἔχεσθε
τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ· εὖ εἰδότες ὅτι ὥσπερ πρότερον τιμωρίαν ἀπεφη-
νάμην καθ' ὑμῶν ὑπὲρ ὧν πλημμελεῖν τοὺς πατέρας τοὺς ὑμετέρους συν-
έβαινεν εἰς ἐμὲ, καὶ ταύτην ἤγαγον εἰς πέρας, οὐ μεταβαλόμενος τὴν γνώμην·
οὕτω νῦν τὰς ἐπαγγελίας εἰς πέρας ἄξω πάντως ἃς περί τε τῆς Ἱερουσαλὴμ
ἀπεφηνάμην, καὶ πάσης δὴ τῆς Ἰούδα φυλῆς· ὡς ἡ μὲν ἐν εὐθηνίᾳ γενήσεται,
οἱ δὲ πολλῆς μεθέξουσι τῆς εὐετηρίας.
v. 16. Καὶ δεικνὺς ὅτι ποτὲ ποιοῦντας προσήκει τῷ βεβαίῳ θαῤῥεῖν τῶν ἐπαγ-
γελιῶν “ Θαρσεῖτε, οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ποιήσετε, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος
v. 17. „ πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ακὶ κρίμα εἰρηνικὸν κρίνατε ἐν ταῖς πύλαις
ὑμῶν· καὶ ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ πλησίον μὴ λογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν, καὶ ὅρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· διότι ταῦτα πάντα ἐμίσησα, λέγει
κύριος παντοκράτωρ „. Θαῤῥεῖτε δὴ ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς ἐμαῖς· εἰ τούτων
δὴ ὧνπερ οὖν συμβουλεύω πολλὴν ἔχοιτε τὴν ἐπιμέλειαν, ἀδόλως μὲν τὰ πρὸς
ἀλλήλους διατιθέντες, ἀληθινῇ δὲ διανοίᾳ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀποσώζοντες
φιλίαν, καὶ δὴ φροντίζοιτε πάσας τὰς ἐμπιπτούσας φιλονεικίας διαλύοντες εἰς

φιλίαν συνάγεσθαι πρέπουσάν γε καὶ πρὸς εἰρήνην συνιοῦσαν, τῶν ἀμφισβητουμένων
ποιούμενοι τὴν διάλυσιν, τὰ συμβαίνοντά τι παραλογίζεσθαι τῶν πταισμάτων,
καὶ πᾶσαν ἔχοιτε φροντίδα τοῦ μὴ μετ' ἐπιορκίας ὀμνῦναι· ταῦτα γὰρ ἐμοὶ μὲν
διὰ μίσους ἐστὶν ἄγαν· ὑμεῖς δὲ εἰ τοῖς λοιποῖς πειθόμενοι τοῖς ἐμοῖς βούλοι-
σθε σπουδῇ ἐκπράττεσθαι τὰ παρηγγελμένα ὑμῖν ἀγαθῶν.

“ Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου παντοκράτορος πρός με λέγων· τάδε λέγει κύριος v. 18.
,, παντοκράτωρ· νηστεία ἡ τῆς τετάρτης, καὶ νηστεία τῆς πέμπτης, καὶ νηστεία τῆς ἑβδό- v. 19.
,, μης, καὶ νηστεία ἡ τῆς δεκάτης ἔσονται τῷ οἴκῳ Ἰούδα εἰς χαρὰν καὶ εἰς εὐ-
,, φροσύνην καὶ ἑορτὰς ἀγαθὰς καὶ εὐφρανθήσεσθε, καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρή-
,, νην ἀγαπήσατε ,, Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρόντων τῶν ἀλλοφύλων,
οὓς οἱ τῶν ἐθνῶν ἀπεστάλκεσαν βασιλεῖς, παρῃτήσατο μὲν τὴν νηστείαν, ἀντεισ-
ήγαγε δὲ ἃ χρῆναι πράττεσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο, ὡς ἂν καὶ τοὺς οἰκείους κατὰ
ταυτὸν καὶ τοὺς ἀλλοφύλους παρόντας παιδεύσειεν, ἀναγκαίως μετὰ τὴν τῶν καθεξῆς
διδασκαλίαν ἐπάγει ταυτί, δεῖξαι βουλόμενος ὡς οὐ τὴν νηστείαν ἁπλῶς παραι-
τεῖται, ἀλλ' ὅτ' ἂν γίγνηται μὴ δεόντως· εἰ δὲ μετὰ τοῦ προσήκοντος γίγνοι-
το, καὶ μάλα γε αὐτὴν ἀποδέχεται γιγνομένην· τοῦτο τοίνυν φησὶν ὅτι πρό-
τερον μὲν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων νηστεύοντες ἐπενθεῖτε τῶν οἰκείων, ὑπὲρ ὧν δὴ
καὶ τοσαύταις ἦτε περιβεβλημένοι ταῖς συμφοραῖς· νῦν δὲ ἐπειδὴ τῆς ἐπανόδου τε-
τυχήκατε, ἁρμόττον εἴη ἂν ὑμῖν μὴ ἐπὶ πένθει μετιέναι τὴν νηστείαν, ἀλλὰ
μεθ' ἡδονῆς τε καὶ εὐφροσύνης, ἑορτῆς ἄξιον τιθεμένοις τὸ νηστεύειν ὡς αὐταρ-
κες ὂν οἰκειοῦν θεῷ· ἁρμόσει γὰρ ὑμῖν τὸ μεθ' ἡδονῆς νηστεύειν, εἰ ἀληθείας
τε καὶ εἰρήνης ποιοῖσθε λόγον· καὶ δεικνὺς τῶν ἀγαθῶν τὸ μέγεθος ἐφ' οἷς προσ-
ῆκεν αὐτοὺς ἑορτάζοντας τε καὶ εὐφραινομένους χρῆσθαι ταῖς νηστείαις, ἐπάγει

“ Τάδε λέγει παντοκράτωρ· ἔτι ἥξουσι λαοὶ πολλοί, καὶ κατοικοῦντες πό- v. 20.
,, λεις πολλάς· καὶ συνελεύσονται κατοικοῦντες μίαν εἰς μίαν πόλιν λέγον- v. 21.
,, τες, πορευθῶμεν πορευόμενοι δεηθῆναι τοῦ προσώπου κυρίου παντοκράτορος·
,, πορεύσομαι κἀγώ ,, Θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν φησὶν εἰ παρ' ὑμῶν γίνοιτο ταῦ-
τα, ὅπου γε πολλοὶ καὶ τῶν ἀλλοφύλων ἐν διαφόροις πόλεσιν οἰκοῦντες, ἐπὶ ταυ-
τὸν ἀφ' ἑκάστης πόλεως γεγονότες· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ συνελεύσονται κατοικοῦν-
τες μίαν πόλιν· διεγείρουσι δὲ καὶ προτρέψονται ἀλλήλους εἰς τὴν ἐνταῦθα παρου-
σίαν, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ διαμένοιέν τε δεόμενοι τοῦ θεοῦ, καὶ παρ' αὐτοῦ πᾶν ὅ
τι ἀναμένοντες ἀγαθόν· ὥσθ' ἕκαστον προτρεπόμενον τὸν ἕτερον λέγειν, πορεύ-
σομαι κἀγώ, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἕκαστος προθυμίᾳ τῇ περὶ τὸ πρᾶγμα κεχρημέ-
νος, ἐπὶ τὰ ὅμοια διεγερεῖ καὶ τοὺς ἄλλους· εἶτα λέγει ὅτι πλεῖστοι ὅσοι ἐκ v. 22.

πολλῶν καὶ διαφόρων ἐθνῶν παρέσονται εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐξιλεούμενοι τὸ
θεῖον ἐπὶ ταῖς ἑαυτῶν ἁμαρτίαις, καὶ πᾶν ὅτου ἂν δέοιντο παρ' αὐτοῦ ζητοῦν-
v. 23. τες· οἷς ἐπάγει " Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις
„ ἐπιλήψονται δέκα ἄνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπιλήψον-
„ ται τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς Ἰουδαίου λέγοντες, πορευσόμεθα μετὰ σοῦ, διότι ἀ-
„ κηκόαμεν ὅτι ὁ θεὸς μεθ' ὑμῶν ἐστιν „. Οὕτω γὰρ λαμπρὰν τῶν ὑπολελειμ-
μένων ποιήσεται θεὸς τὴν ἐπάνοδον, ὥστε πολλοὺς ἐκ διαφόρων ὄντας ἐθνῶν
καὶ τῆς συμφορᾶς κεκοινωνηκότας ἐκείνης, θεασαμένους τὴν θεοῦ τὴν περὶ τὸν λαὸν
κηδεμονίαν, ἐπιλαβέσθαι τε ὅτου δήποτε τῶν ἐξ αὐτῶν, καὶ ἡγουμένῳ χρήσασθαι
ἐκείνῳ εἰς τὴν ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπάνοδον, διεγειρομένων αὐτάρκως ἁπάντων
ἐπὶ τοῦτο ἐκ τοῦ γνῶσιν ἀκριβῆ λαβεῖν τοῦ μεθ' ὑμῶν εἶναι τὸν θεὸν διὰ τῶν
παραδόξων τῶν περὶ ὑμᾶς γινομένων· καὶ γὰρ κἀνταῦθα τὸ δέκα ἄνδρες οὐκ ἐπὶ
ἀριθμῷ λέγει, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ πολλοί· εἶτα μέμνηται τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι τῶν
μὲν ἐργασομένων τοῦτο δέει τοῦ θεοῦ, τῶν δὲ δι' ὑπεροψίαν οὐ ποιησαμένων τού-
του λόγον· διὸ φησὶ

ΚΕΦ. Θ.

CAP. " Λῆμμα λόγου κυρίου ἐν γῇ Ἐδρὰχ· καὶ Δαμασκὸς θυσία αὐτοῦ· διότι
IX. „ κύριος ἐφορᾷ ἀνθρώπους καὶ πάσας φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ Ἡμὰθ ἐν
v. 1. „ τοῖς ὁρίοις αὐτῆς „. Δαμασκηνοὶ μὲν γάρ φησιν οἵ τε τῆς Ἐδρὰχ καὶ οἱ
v. 2. Ἐμὰθ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς προσάξουσι τῷ θεῷ θυσίας ὡς ἂν δεσ-
πότῃ τοῦ παντὸς, καὶ μὲν ἀνθρώπους ἐφορῶντι ὡς ἂν ἔργα τε καὶ οἰκέτας ἰδίους,
ἐξαίρετον δὲ νέμοντι τὴν κηδεμονίαν τῷ Ἰσραήλ· " Τύρος καὶ Σιδὼν ὅτι ἐφρό-
v. 3. „ νησαν σφόδρα· καὶ ᾠκοδόμησε Τύρος ὀχύρωμα αὐτῆς, καὶ ἐθαύρισεν ἀργύ-
v. 4. „ ριον ὡς χοῦν, καὶ χρυσίον ὡς πηλὸν ὁδῶν· διὰ τοῦτο κύριος κληρονομήσει
„ αὐτὸν, καὶ κατάξει εἰς θάλασσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ αὐτὴ ἐν πυρὶ κατ-
„ αναλωθήσεται „. Τύριοι μέν τοι καὶ σιδώνιοι ἐπειδὴ μεγάλῳ χρησάμενοι τῷ
φρονήματι ὑπερεῖδον τῆς ἐμῆς θεραπείας, καὶ ἀρκεῖν ἑαυτοῖς νομίσαντες τῆς τῶν
τειχῶν ἐπεμελήσαντο ἀσφαλείας, χρυσόν τε καὶ ἄργυρον πηλοῦ δίκην ἀθροί-
σαντες, ἀνάλογον τῆς ἀπονοίας τῆς οἰκείας δέξονται τὴν τιμωρίαν· κτήσεται γὰρ αὐ-
τοὺς ὁ θεὸς καὶ ταπεινώσει πάντας αὐτοὺς, ἐγγύθεν οὔσῃ τῇ θαλάσσῃ πᾶσαν αὐ-
τῶν τὴν δύναμιν παραδούς· ἔσται δὲ καὶ αὐτὴ πυρὸς ἔργον ἐκ τῶν ἐπιόντων αὐτῇ πο-
λεμίων· ταῦτα περὶ Τύρου τε καὶ Σιδῶνος εἰπὼν, ἐπάγει

“ Ὄψεται Ἀσκάλων, καὶ φοβηθήσεται· καὶ Γάζα, καὶ ὀδυνηθήσεται v. 5.
„ σφόδρα· καὶ Ἀκκάρων ὅτι κατῃσχύνθη ἐπὶ τῷ παραπτώματι αὐτῆς· καὶ
„ ἀπολεῖται βασιλεὺς ἐκ Γάζης· καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικηθῇ· καὶ κατ-
„ οικήσουσιν ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ· καὶ καθελῶ ὕβριν ἀλλοφύλων· καὶ ἐξα- v. 6.
„ ρῶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν v. 7.
„ ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν· καὶ ὑπολειφθήσονται καὶ οὗτοι τῷ Θεῷ ἡμῶν·
„ καὶ ἔσονται ὡς χιλίαρχος ἐν τῷ Ἰούδα, καὶ Ἀκκάρων ὡς Ἰεβουσαῖος „.
Βούλεται μὲν εἰπεῖν ὅτι τοῖς ἀλλοφύλοις ἐκδέξεται τιμωρία μεγίστη, παραλε-
λοιπότας δὴ τὴν περὶ τὸν Θεὸν θεραπείαν· λέγει δὲ αὐτὰ ποικίλως ἀπαριθ-
μούμενος τὰς πόλεις· ὅτι φόβῳ μὲν Ἀσκάλων ληφθήσεται, ἐν ὀδύναις δὲ ἔσ-
ται Γάζα, Ἀκκάρων τε ἐν αὐτοῖς αἰσχυνθήσεται ἐφ' οἷς ἥμαρτε καὶ δοῦσα
δίκην· ἀφανισθήσεται δὲ καὶ τῆς Γάζης ὁ βασιλεύς, Ἀσκάλωνος μὲν οὐκ οἰ-
κουμένης ἔτι· ἀλλοτρίων δὲ τὴν Ἄζωτον οἰκούντων· ταῦτα δὲ ἐπήγαγεν οὐχ ὅτι
τόδε μὲν ἔσται, τὸ δὲ οὔ· οἷον εἰπεῖν Γάζῃ τόδε καὶ τόδε, οἷον εἰπεῖν Ἀσκά-
λωνι, ἀλλὰ κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα ἐν τῇ διαιρέσει τὸ κοινὸν εἰπών, ὅτι ταῦ-
τα περὶ πάντας ἔσται τοὺς ἀλλοφύλους· ὅθεν μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν ἐπάγει, καὶ
καθελῶ ὕβριν ἀλλοφύλων· ἵνα εἴπῃ, ὅτι ὑπὲρ πάσης αὐτοὺς τιμωρήσομαι τῆς
παροινίας· τιμωρήσομαι αὐτοὺς ἀνάλογον οἷς ἐξέχεαν αἵμασι τῶν Ἰσραηλιτῶν,
ἔτι συγκαθελὼν αὐτοῖς καὶ τὰ εἴδωλα πάντα, ἃ δὴ θρησκεύειν ἐδόκουν ὥστε
ἐκ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας, πολλοὺς καὶ τούτων ληφθέντας τῷ δέει τῶν
γινομένων, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καταφυγεῖν λατρείαν, οἳ μεθ' ἡμῶν ἀριθμήσονται
χιλιάρχου τινὸς ἐπέχοντες τάξιν, οὕτως ἑαυτοὺς τῆς ἡμετέρας ἐργασάμενοι μερί-
δος· παρισωθήσονται δὲ οὐχ ἧττον τῶν Ἰεβουσαίων καὶ οἱ ἐξ Ἀκκάρων τοιοῦτοι·
καὶ γὰρ κἀνταῦθα ἀπὸ τῆς μνήμης τῆς Ἀκκάρων τοὺς ἐκ τῶν πέντε σατραπειῶν
νεύσαντας πρὸς τὸ θεῖον εἰπεῖν ἠβουλήθη, δηλῶν ὅτι συναριθμήσονται τε τῷ
λαῷ τῷ Ἰσραηλιτικῷ, καὶ παρισωθήσονται ἐκσπασθέντες τῆς ἐπαγομένης αὐ-
τοῖς τιμωρίας, οἳ ἂν ἐξ αὐτῶν σωφρονισθέντες νεύσωσι πρὸς τὸ θεῖον.
“ Καὶ ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα τοῦ μὴ διαπορεύεσθαι μηδὲ ἀνα- v. 8.
„ κάμπτειν· καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτοὺς οὐκέτι ἐξελαύνων, διότι νῦν ἑώρακα
„ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. „ Ἰσχυρὰν δή τινα τοῖς ἐμοὶ προσήκουσιν ἀναστήσω
βοήθειαν, ἣ πάντας τοὺς ἀλλοτρίους μακρὰν διώξεται, ἐπιβαίνειν τῶν ὁρίων οὐκ
ἐῶσα τῶν ἐμοὶ προσηκόντων, ὡς μή τε ἐπιέναι τινὰ τολμᾶν ἔτι, μήτε ἐπὶ τὴν
χώραν ἐλαύνειν τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν· ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐφορᾶν αὐτοὺς ἐδοκίμασα,
τῆς τε προνοίας ἀξιοῦν τῆς ἐμῆς· τὸ γὰρ τῷ οἴκῳ μου πάσῃ τῇ χώρᾳ λέγει τῇ

Ἰσραὴλ ὡς αὐτῷ προσηκούσῃ· εἶτα καὶ σαφέστερον ποιῶν δι' ὅτου περ ἔσται ταῦ-
v. 9. τα, καὶ τίς ὁ ἐπὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ προβεβλημένος· " χαῖρε σφόδρα θύ-
" γατερ Σιὼν, κήρυσσε θύγατερ Ἰερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι
" δίκαιος καὶ σώζων· αὐτὸς πρᾶος καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον
v. 10. " νέον· καὶ ἐξολοθρεύσω ἅρματα ἐξ Ἐφραὶμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἰερουσαλὴμ, καὶ
" ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικὸν, καὶ πλῆθος καὶ εἰρήνη ἐξ ἐθνῶν ". Εὐ-
φραίνου τοίνυν ὦ Ἰερουσαλὴμ τοιούτου σοι βασιλέως παρὰ τοῦ Θεοῦ προβεβλη-
μένου, ὃς παρέσται σοι διασώζειν τε δυνάμενος τῶν οἰκείων διὰ τὴν προσοῦσαν
αὐτῷ θείαν ῥοπήν. καὶ πᾶσαν τοῖς ἐναντίοις τὴν δικαίαν ἐπάγων τιμωρίαν· ὃς
ἐπιβέβηκε μὲν ἐπ' εὐτελοῦς τοῦ ζώου, ἅτε νῦν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παραγεγο-
νὼς, πολλῆς δὲ ἐπιλήψεται δυνάμεως διὰ τῆς θείας ῥοπῆς, ὥστε ἀπό τε τοῦ
Ἐφραὶμ καὶ ἀπὸ τῆς Ἰερουσαλὴμ πάντα μὲν τῶν ἐναντίων ἀφανίσαι τὰ ἅρματα,
πάντα δὲ ἵππον καὶ πᾶν τόξον πολεμικόν· ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντας τροπώσεται τῶν
πολεμίων, ὡς μηδενὶ τῶν ἐναντίων, κατὰ τὰ τῆς χώρας εἶναι τῆς Ἰουδαίας ἔτι· ἀφα-
νιεῖ δέ φησι καὶ πλῆθος πολὺ τῶν ἐναντίων εἰρήνης τε πάσης ἐντὸς αὐτῶν κα-
ταστήσει, ἅτε συντριβομένης τε καὶ ἀπολλυμένης τῷ παρ' αὐτοῦ πολέμῳ· ὅτι
μὲν οὖν ταῦτα περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐνταῦθα λέγεται, δῆλον.

Ἐγὼ δὲ ἐθαύμασα τῆς ἐπαλλοκότης τρεπομένων διανοίας, καὶ τὸ μέν τι μέρος ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐκλαμβανόντων, τὸ δὲ ἐπὶ δεσπότου Χριστοῦ· ὅπερ οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ μεριζόντων τῷ τε Ζοροβάβελ καὶ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ τὴν προφητείαν· ἔστι δὲ ταῦτα μὲν ἀνοίας τῆς ἐσχάτης· ὁ δὲ ἀληθὴς τῶν τοιούτων νοῦς, ἐκεῖνός ἐστιν ὃν καὶ πρόσθεν εἰρηκὼς οἶδα, ὅτι σκιὰν ὁ νόμος εἶχεν ἁπάντων τῶν κατὰ τὸν δεσπότην Χριστόν· πολλὰ τοίνυν τῶν παραδόξως γινομένων, εἴ τε περὶ τὸν λαὸν, εἴ τε τῶν ἐπί τισιν ἐκλεγέντας, λέγει μὲν ὑπερβολικώτερον ἐπ' αὐτῶν ἐκείνων ἡ γραφὴ, τῆς λέξεως κατὰ τὸ πρόχειρον τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἐχούσης· εὑρίσκεται δὲ ἀληθῆ τὰ τοιαῦτα, ὅτ' ἂν ἐπ' αὐτοῦ κρίνηται τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ὃς ἐν ἅπασι παύσας μὲν τοῦ νόμου τὴν σκιὰν, ἐπεισαγαγὼν δὲ τὴν ἀλήθειαν τὴν οἰκείαν, εἰκότως καὶ τῶν φωνῶν τῶν τοιούτων ἐπιδείκνυσι τὴν ἀλήθειαν· τοιοῦτόν ἐστι τὸ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ὅτι ἐνευλογηθήσεται ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη· δηλοῖ μὲν γὰρ τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότας κατὰ τὸ πρόχειρον· ἡ ἀλήθεια δὲ τοῦ ῥήματος ἐπὶ τοῦ δεσπότου συνίσταται Χριστοῦ, ἐφ' οὗπερ ὄντως ἐνευλογηθῆναι γέγονε τὰ ἔθνη· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ, ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς

ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ· τῷ μὲν γὰρ προχείρῳ δοκεῖ τῶν διαδόχων λέγειν, ἐφ' ὧν διαμένειν ἤμελλεν ἡ βασιλεία· ἡ δὲ τοῦ πράγματος ἀλήθεια ἐπὶ τοῦ δεσπότου δείκνυται Χριστοῦ, οὗ ὄντως ἡ βασιλεία παντὸς μὲν ἡλίου λαμπροτέρα καθέστηκε, παντὸς δὲ οὐρανοῦ μονιμωτέρα· τοιοῦτον ἐστὶ τὸ, οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθορὰν, ὅπερ ὑπερβολικῶς εἰρημένον παρὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐπ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας ὦπται γεγονὸς ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· ὅθεν δὴ καὶ τῇ φωνῇ δικαίως ὁ μακάριος ἐχρήσατο Πέτρος λέγων, ὅτι οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.

Πολλὰ τοιαῦτα εὕροι τις ἂν ἃ μακρὸν λέγειν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἃ πρότερον μὲν ὑπερβολικῶς ἐλέγετο, οὐκ ἔχοντα τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν ἀκριβῆ, εὑρίσκεται δὲ οὕτως ἔχοντα, ὥσπερ οὖν εἴρηται, ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ· τοιοῦτο δή τι καὶ τοῦτό ἐστιν· ὁ μὲν γὰρ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἔλεγεν ἐκ τῆς διαδοχῆς τοῦ Δαβὶδ κατὰ γνώμην θεοῦ ἡγεμόνευε τῶν Ἰουδαίων, ὤφθη δὲ τὸ πρᾶγμα ἀναντίῤῥητον ἔχον ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὴν ἀλήθειαν· τῶν μὲν γὰρ καὶ ἡ κατὰ τῶν ἐθνῶν τιμωρία μικρὰ, καὶ ἡ τῶν οἰκείων σωτηρία εὐτελής· ὅθεν καὶ ἀκολούθως ἐπάγει, ὅτι ἐξολοθρεύσει ἅρματα ἐξ Ἐφραὶμ καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλὴμ, δεικνὺς ὅτι πρὸς τοῦτο αὐτοῖς συμβαλεῖται τὸ τῶν πολέμων αὐτῶν ἀπαλλάττειν· ἀληθὴς δὲ ἡ φωνὴ πέφηνεν ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ἐφ' οὗπερ ὄντως ἔνεστι χαίρειν μόνιμόν τε χαρὰν καὶ διηνεκῆ· ὃς ὄντως δίκαιός ἐστιν ἅτε μετὰ τούτου πάσῃ κρίνων τῇ οἰκουμένῃ καὶ σώζων ὄντως, ὅ γε πάντας ἐξ ἀπωλείας εἰς σωτηρίαν μεθιστὰς διηνεκῆ καὶ βεβαίαν· ἐνταῦθα οὖν εἴρηται περὶ τοῦ Ζοροβάβελ συμμεμιγμένης τῆς φωνῆς τῷ ἐφ' οὗπερ λέγεται τὰ γεγραμμένα· ἐν δὲ τοῖς εὐαγγελίοις ἐπὶ τὸν δεσπότην ἧκται Χριστὸν, ὃς διὰ πάντων ὦπται, καὶ μέγας καὶ ὑψηλὸς καὶ δίκαιος καὶ σώζων καὶ μονίμους τὰς οἰκείας παρέχων εὐεργεσίας, ἀμεταθέτους τε παντελῶς καὶ μεταβολὴν οὐδὲ μίαν δέξασθαι δυναμένας· τοῦτο μὲν οὖν ἀκολουθότατόν τε καὶ πρέπον καὶ λέγειν καὶ νοεῖν· τὸ δὲ μέρος μὲν αὐτοῦ λέγειν εἰρῆσθαι περὶ τοῦ Χριστοῦ, κατιόντας δὲ μεθίστασθαι ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀπ' ἐκείνου, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ ἀπὸ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, οὐθὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ πρῶτον μὲν ἀλλόκοτον δεικνύντων τὴν προφητείαν, εἶτα τὰς γραφικὰς ἐξ ἴσου μεριζόντων, εἴς τε τὸν οἰκέτην καὶ τὸν δεσπότην· ἐπεὶ καὶ τὸ λέγειν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ τῷ Ζοροβάβελ προσήκειν τὰ εἰρημένα, ὅτι ἔρχεται ὁ προφήτης ἔφη, καίτοι γε πάλαι τοῦ Ζοροβάβελ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπανεληλυθότος, ψυχρολογίας ἐστὶ περιττῆς καὶ ἀπειρίας τῶν θείων γραφῶν.

Τὸ γοῦν ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, οὐχ ὥσπερ μέλλοντος, ὡς περιγεγονότος δὲ ἤδη λέγει· οὐ γὰρ ἀχθήσεται εἶπεν, ἀλλ' ἤχθη· ὡς οὐκ ἂν ἁρμόσειεν οὐδὲ τούτῳ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ κατὰ τὸν τῶν σοφωτάτων λόγον, οὓς ἐχρῆν εἰδέναι τὴν τῶν χρόνων τὴν ἐναλλαγὴν ποικίλην οὖσαν ἐπὶ τῆς θείας γραφῆς, ὅπερ οὖν διὰ πολλῶν ἡμεῖς ἐν τῇ τῶν ψαλμῶν ἑρμηνείᾳ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐδείξαμεν αὐτάρκως· ἐνταῦθα μέν τοι γε οὐδὲ ἡ χρῆσις τῆς φωνῆς, εἰ δή τις αὐτὴν κατὰ τὸν χρόνον κρίνοι, ἁρμόττουσα τῇ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίᾳ· ἡ μὲν γὰρ μετὰ πολὺν ἤμελλεν γενέσθαι τὸν χρόνον, ὁ δὲ οὐκ ἐλεύσεται εἶπεν, ὅπερ ἥρμοττεν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος εἰπεῖν, ἀλλ' ἔρχεται, ὅπερ εἴωθεν ἐπὶ τῶν ἐγγὺς καὶ παραχρῆμα γινομένων λέγεσθαι· κατὰ δέ γε τοῦτον αὐτῶν τὸν λόγον πολλὰ καὶ ἕτερα περιττῶς εὑρεθήσεται κείμενα παρὰ τῷ προφήτῃ· ἐπεὶ καὶ τοῦ Ἰησοῦ νῦν ἀφαιρεῖσθαι λέγει τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια, ἅπερ ἦν δήλωσις τῆς αἰχμαλωσίας, νῦν τε αὐτῷ τὸ ἱερατικὸν περιτίθεσθαι σχῆμα· καί τοι γε δῆλον ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ ἐληλύθει, ἀπαλλαγείς τε τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐν τῷ τῆς ἱερωσύνης σχήματι καθεστώς· ὅθεν καὶ ὁ προφήτης ὁ μακάριος Ἀγγαῖος κοινῇ πρός τε Ζοροβάβελ καὶ πρὸς αὐτὸν φαίνεται λέγων τὸ χρῆναι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ φροντίσαι, καὶ τὸ μέτρον δὲ τῆς τιμωρίας νῦν ἀφαιρεσθὲν μετὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ Ἰσραὴλ φησὶν εἰς Βαβυλῶνα ἀπενηνέχθαι· καί τοι γε Κῦρος μὲν ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τῆς τε αἰχμαλωσίας ἀπέλυσε τὸν λαὸν, καὶ τὴν Βαβυλῶνα καθεῖλε· φαίνεται δὲ ταῦτα ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως λέγων ὁ προφήτης, ὃς τέταρτος ἦν ἀπὸ Κύρου· ὥστ' οὐκ εἶχε καιρὸν κατά γε τοὺς τῶν τοιούτων νομοθέτας νῦν λέγειν γίγνεσθαι ἃ πάλαι καὶ πρὸ πολλοῦ γεγόνει τοῦ χρόνου· ἀλλ' εὔδηλον ὅτι τὰ μὲν πράγματα γέγονεν, ὁ προφήτης δὲ δι' ἀποκαλύψεως ὁρᾷ νῦν αὐτὰ γινόμενα, ὡς ἂν καὶ γεγονότων οἱ τοῦ λαοῦ μάθοιεν πάντες, ὅτι μηδὲν ἀπὸ ταυτομάτου γέγονε. θείᾳ δὲ βουλήσει καὶ ὅρῳ ἐπιτετέλεσται δὴ πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς ἀγαθά· ὥστ' οὐδὲν ἀπεικὸς ἦν, καὶ νῦν περὶ τῶν προσεσομένων τῷ λαῷ διὰ τῆς τοῦ Ζοροβάβελ βασιλείας κατὰ Θεοῦ γνώμην εἰς τοῦτο προχειρισθέντος λέγοντα τὸν προφήτην εἰπεῖν ὅτι ἔρχεται δίκαιος καὶ σώζων, ὡς ἂν δηλώσειεν ὅτι ἐπὶ τούτοις πάρεστι καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν ἐξείλεκται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸ ποιῆσαι ταῦτα ἅπερ οὖν ἐν τοῖς ἑξῆς περὶ τὸν λαὸν δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι φησίν.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἀκριβεστέραν εἰρήσθω διδασκαλίαν· ὁ δὲ προφήτης περὶ τοῦ Ζοροβάβελ λέγων καὶ περὶ αὐτοῦ δὴ τὰ νῦν προφητεύων, εἰ καί τινα φαντασίαν ὡς προφήτης καὶ αὐτὸς περὶ τῶν μελλόντων εἶχεν, ἐπάγει " Κατάρξει ὑδάτων ἀπὸ „ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως διεκβολῶν γῆς „. Ὑπερ-

βολικῶς καὶ τοῦτο κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰρηκὼς, ὅτι πολλῶν περιγενήσεται τῶν ἐναν-
τίων, καὶ πολλὴν καθέξει χώραν, ἰουδαίοις τὴν οἴκησιν αὐτῆς παραδούς· τοιοῦ-
τος ἐστὶ καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ ὁ ἑβδομηκοστὸς α´ ψαλμὸς, ἐν εὐχῆς
σχήματι δήλωσιν ἔχων τῆς κατὰ τὸν Σολομῶντα εὐετηρίας, ἔνθα φησίν· πρὸ τοῦ
ἡλίου διαμενεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν· καὶ κατακυ-
ριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκου-
μένης· οὐ γὰρ δηλονότι ὑπερβολικῶς εἴρηται καὶ ταῦτα; εἶτα ἐπάγει " Καὶ σὺ v. 11.
,, ἐν αἵματι διαθήκης σου ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος v. 12.
,, ὕδωρ· καὶ καθίσεσθε ἐν ὀχυρώματι δέσμιοι τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς
,, ἡμέρας παροικεσίας σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι ... Ἐν ἅπασι δὴ τούτοις
μάλιστα τὰ περὶ τὸν Γὼγ ἰσόμοιρα ἐν ταῖς τοῦ Ζοροβάβελ ἡμέραις μηνύει· πρὸς
ὃν λέγει ὅτι πολλοὺς ἀνελὼν, καὶ πολλῶν αἵματα ἐκχέας, καὶ τῇ τῶν ἐναντίων
ἀναιρέσει ὥσπερ τισὶ συνθήκαις βεβαιώσας ἑαυτῷ τὴν τοῦ λαοῦ βασιλείαν, ἀπαλ-
λάξει μὲν ἅπαντας κινδύνων μεγίστων, ἐν οἷς ὥσπερ ἐν λάκκῳ τινὶ διάγουσιν
ὕδωρ οὐκ ἔχοντι, ἵνα εἴπῃ ἀπαραμυθήτοις κακοῖς καὶ ψυχαγωγίαν ἔχουσιν· οὐ
γὰρ μίαν διαμενεῖτε οἱ πάλαι δέσμιοι τῆς τῶν ἰουδαίων συναγωγῆς μετὰ πολλῆς
τῆς ἀσφαλείας διάγοντες ἐν τοῖς οἰκείοις τῇ τοῦ προεστῶτος ὑμῶν ἀσφαλείᾳ· ὥστε
ἀνθ᾽ ὧν πεπόνθατε, ὁπηνίκα ἐν αἰχμαλωσίαις ἦτε διάγοντες, μείζονά σου πολ-
λῷ τῶν παρόντων ἀγαθῶν γενέσθαι τὴν ἀντίδοσιν.

Εἶτα ἀκολούθως ἐπάγει " Διὰ τοῦτο ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ Ἰούδα, ὡς τό- v. 13.
,, ξον ἔπλησα τὸν Ἐφραὶμ· καὶ ἐξεγερῶ τὰ τέκνα Σιὼν ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν ἑλλήνων, καὶ
,, ψηλαφήσω σε ὡς ῥομφαίαν ,,. Μαχητοὺς Ἰούδα καὶ Ἐφραὶμ λέγει, ἵν᾽ ἐκ
μέρους τὸ κυριώτατον τὸ σύστημα τῶν ἰουδαίων εἴπῃ· ὡς τόξον τοίνυν ἐντεταμένον
κατὰ τῶν πολεμίων ὑμᾶς ἐργάσομαι ἰσχυροὺς, ὥστε κατὰ πάντων τῶν ἐπεληλυθότων
ὑμῖν ἀλλοφύλων, μετὰ πολλῆς ὑμᾶς ὁρμήσαντας τῆς προθυμίας πολὺν αὐτῶν ἐρ-
γάσασθαι τὸν φόνον· καὶ ὅσον εἰκὸς ἐξ ἀνδρὸς γενέσθαι ἐν μάχαις καὶ πολέμοις καὶ
φόνοις τὸ ξίφος ἀεὶ γυμνάζοντος τὸ οἰκεῖον· καὶ ὅθεν ταῦτα αὐτοῖς περιέσται
δηλῶν " Καὶ κύριος ἐπ᾽ αὐτοὺς ὀφθήσεται, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βολὶς v. 14.
,, αὐτοῦ· καὶ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπιεῖ, καὶ ἐκ-
,, πορεύσεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ· κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπιεῖ αὐτῶν· v. 15.
,, καὶ καταναλώσουσιν αὐτοὺς, καὶ καταχώσουσιν αὐτοὺς ἐν λίθοις σφενδόνης,
,, καὶ ἐκπίονται τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς οἶνον, καὶ πλήσουσι τὰς φιάλας ἐλαίου ὡς
,, θυσιαστήριον ,,. Γενήσεται γὰρ ταῦτα, φησὶν, ἐπειδὴ θεὸς στρατηγῶν ὑμῖν
φοβερὸν κατὰ τῶν ἐναντιουμένων ὑμῖν ἀνατείνει τὸ ὄμμα ἀστραπῆς δίκην ἐκπέμπων

αὐτοῖς τὰ ξίφη· καὶ ὥσπερ τινὶ σάλπιγγι τῇ οἰκείᾳ δυνάμει πάντας ὑμᾶς εἰς
τὸν πόλεμον διεγείρας, προηγήσεται ὑμῶν, τῇ ἀπειλῇ τῇ ἰδίᾳ πάντας σαλεύων
τοὺς ἐναντίους· τοσαύτην τε ὑμῖν παρέξει διὰ τῆς οἰκείας συνεργίας τὴν βοήθειαν,
ὥστε ὑμᾶς ἀβλαβεῖς διαμεῖναι τοὺς ἐναντίους καταναλῶσαι πάντας καὶ τὴν τῶν λί-
θων καταχῶσαι βολαῖς, τὸ αἷμα τε αὐτῶν τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐκχύσεως μόνον
οὐκ ἐκπιεῖν πολλῇ τῇ τῆς ἀναιρέσεως αὐτῶν προθυμίᾳ κεχρημένους· ὥστε μετὰ
τὴν νίκην πληρώσαντας ὑμᾶς ἐλαίου φιάλας θυσίας δίκην τῷ Θεῷ προσκομίσαι,
εἰς ἔλεγχον τῆς φιλανθρωπίας δι' ἣν τετυχήκατε τῆς τοσαύτης δυνάμεως· τού-
τοις ἀκολούθως ἐπάγει, ὅτι πάντας τοὺς οἰκείους περισώσει Θεὸς προβάτων
v. 16. δίκην ἀβλαβεῖς φυλάττων· καὶ τὴν αἰτίαν λέγων "Διότι λίθοι ἅγιοι κυλίονται
„ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ· ὅτι εἴ τι ἀγαθὸν, αὐτοῦ· καὶ εἴ τι καλὸν, αὐτοῦ„. Πολ-
λοὺς μὲν γὰρ ἐν ὑμῖν εἶναι συμβέβηκε φησὶν ἀρετῆς ἐπιμελομένους, οἱ μετὰ τῶν
λοιπῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς ἐρήμην δοκοῦσιν, ἀφανεῖς ὄντες τοῖς πολλοῖς· Θεὸς
δὲ δι' ἐκείνους οὐδὲ τοὺς λοιποὺς περιόψεται· ἐπειδὴ πᾶν ὅ τι ἀγαθόν τε καὶ
καλὸν, ἔργον αὐτοῦ· διὸ δὴ καὶ τῶν ἁγίων καὶ πρὸς ἀρετὴν βλεπόντων οἰκειού-
μενος τὰ πάθη, ἕτοιμός ἐστι καὶ ἑτέρους ὑπὲρ αὐτῶν εὐποιεῖν· εἶτα καὶ εὐετηρίαν
αὐτοῖς εὐαγγελιζόμενος μετὰ τὴν τῶν πολεμίων σφαγὴν, ἐπάγει

ΚΕΦ. Ι.

CAP. "Αἰτεῖσθε παρὰ κυρίου ὑετὸν καθ' ὥραν πρώϊμον καὶ ὄψιμον· κύριος ἐποίησε
X. „ φαντασίας, καὶ ὑετὸν χειμερινὸν δώσει αὐτοῖς ἑκάστῳ βοτάνην ἐν ἀγρῷ„. Παρὰ
v. 1. τούτου δὴ καὶ ὑετὸν αἰτεῖτε ἐπιτηδείους εἰς τὴν τῶν καρπῶν φοράν· ὃς εἰωθὼς μετὰ
πολλοῦ τοῦ φόβου συστρέφειν τὸν ἀέρα καὶ φαντάζειν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τῷ
μεγέθει τῶν γινομένων, αὐτάρκης ὑετὸν ὑμῖν παρασχεῖν τὸν καθήκοντα, ὥσθ'
ἅπαντα φύειν ἐκ τῆς γῆς τὰ ὑμῖν ἀναγκαῖα· βοτάνην γὰρ κοινῶς τοὺς καρποὺς
λέγει· οἷόν ἐστι καὶ τὸ, βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου· εὔδηλον γὰρ ὅτι κἀ-
κεῖ πάντα λέγει τὰ ἐκ γῆς φυόμενα τῶν σπερμάτων· εἶτα πάλιν ἐπὶ σωφρο-
v. 2. νισμῷ τῶν προειληφότων αὐτοὺς ὑπομιμνήσκων ἐπάγει "Διότι οἱ ἀποφθεγ-
„ γόμενοι ἐλάλησαν κόπους· καὶ οἱ μάντεις ὁράσεις ψευδεῖς καὶ τὰ ἐνύπνια ψευ-
„ δῆ ἐλάλουν, μάταια παρεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐξήρανθησαν ὡς πρόβατα, καὶ ἐκα-
v. 3. „ κώθησαν, ὅτι οὐκ ἦν ἴασις· ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμός μου,
etc. „ καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμνούς μου ἐπισκέψομαι„. Πάλαι μὲν γὰρ φησὶν ὁπηνίκα τοῖς
μάντεσι προσείχετε μετὰ πολλοῦ τοῦ ψεύδους ἅπαντα διαλεγομένοις ὑμῖν, καὶ δὴ

τῶν μὲν προφητῶν ἠμελεῖτε τῶν ἐμῶν, τοῖς παρ' ἐκείνων δὲ λεγομένοις ἐπείθεσθε μᾶλλον, τότε δὴ ἀνίατα τε καὶ ἀδιόρθωτα τὰ καθ' ὑμᾶς εὑρὼν ὡσανεὶ πρόβατα τιμωρίαις ἐκδέδωκα, ἐπὶ τῷ θυμῷ, ἐπί τε τῶν ἡγουμένων ἐπί τε τῶν ὑπηκόους χρησάμενος, ᾧ δὴ κἀκείνους κατὰ ταυτὸν ἀπώλεσα καὶ τούτους· τότε μὲν δὴ καὶ τοιαῦτα ὑπὲρ ἐκείνων πεπόνθατε.

Νυνὶ δέ τις· “ Καὶ ἐπισκέψεται κύριος ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον αὐ„ τοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα „· καὶ τὰ ἑξῆς, ὧν ὥστε μὴ μηκύνειν τὴν λέξιν ἅπασαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκτιθέναι παρεὶς, τὸν νοῦν ἐρῶ θεοῦ χάριτι ταῖς προφητικαῖς λέξεσιν, αὐτὸν εἰς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων κατανόησιν ἐφαρμόττων· λέγει γὰρ ὅτι ἐπιμελήσομαι τοῦ οἴκου Ἰούδα οὓς ὥσπερ ποίμνιον ἴδιον ἐθέμην· γενήσονται δὲ ἰσχυροὶ κατὰ τῶν ἐναντίων ἐν τοῖς πολέμοις μᾶλλον ἢ ἵππος ἰσχυρὸς ὑπὸ ἀνδρὸς πολεμιστοῦ κατὰ τῶν πολεμίων ἐξελαυνόμενος· ἐξ αὐτοῦ γὰρ, λέγω δὴ τοῦ Ἰούδα, προεῖδον χρῆναι τὸν Ζοροβάβελ προβληθῆναι, κἀκεῖθεν αὐτὸν λαβὼν εἰς τὴν βασιλείαν ἔταξα, ἰσχυρόν τε αὐτὸν καὶ θυμοῦ πνέοντα κατὰ τῶν ἐναντίων εἰργασάμην, ἐπειδὴ καὶ καθάπαξ ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς ὥρισα προϊέναι τοὺς ἄρχοντας, οὓς καὶ προηγεῖσθαι προσῆκεν ἐν τοῖς πολέμοις πάντοτε τοῦ λαοῦ· ἐπεὶ καὶ κατακρατήσουσιν οὕτω τῶν ἐναντίων ἐν τοῖς πολέμοις, ὥστε καταπατεῖν αὐτοὺς πηλοῦ δίκην ἐν ὁδοῖς ὑπὸ τῶν διιόντων πατουμένου· οὕτως ἐκκείσονται, φησὶν, οἱ πολέμιοι πάσχοντες μὲν, ἀντιμηχανᾶσθαι δὲ δυνάμενοι οὐδὲν, καὶ θαῤῥοῦντες δὴ πρὸς πάντας παρατάξονται τοὺς ἐναντίους, τὴν θείαν αὐτοῖς παρεῖναι πιστεύοντες βοήθειαν· τότε αἰσχυνθήσονται μὲν τῶν πολεμίων οἱ ἐφ' ἵπποις μέγα φρονοῦντες· φανήσονται δὲ οὗτοι μεγάλοι τε καὶ ἰσχυροὶ τῇ ἐμῇ βοηθείᾳ· οἶκον γὰρ Ἰούδα καὶ οἶκον Ἰωσὴφ, ἵνα εἴπῃ τὸν λαὸν, ἐκ μέρους τὸ ὅλον ὀνομάζων· παρέξω τε αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκησιν, ἐπειδήπερ αὐτοὺς ἀγαπήσας ἐδοκίμασα αὐτοὺς τῆς ἐμῆς μὴ ἀποβαλεῖν προνοίας· ἔσομαι γὰρ ἀεὶ μετ' αὐτῶν, καὶ ἐν ἀνάγκαις τὴν ἐμὴν αἰτούντων βοήθειαν, ἀκούσομαι· καὶ κρατήσουσι μάχῃ τῶν ἐναντίων· τὸ γὰρ οἱ τοῦ Ἐφραὶμ, πάλιν ἀπὸ μέρους τὸν λαὸν λέγει· ὥστε αὐτοὺς ἐκ τῆς σφαγῆς τῶν ἐναντίων νενικηκότας, χαίρειν τῇ διανοίᾳ μᾶλλον ἐμφορηθέντων οἴνου.

Ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν ἰδόντες, ἐν εὐφροσύναις γενήσονται διὰ τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ βοήθειαν· ὥσπερ σάλπιγγι τοίνυν σημήνας ἅπαντας αὐτοὺς ἀθροίσω τε καὶ εἰσδέξομαι, ἀπολύων αὐτοὺς πάσης ἀνάγκης· ὥστε μετὰ ἀσφαλείας ἐν τοῖς οἰκείοις διάγοντας, εἰς πλῆθος ἐπιδοῦναι παραπλησίως τῷ πρόσθεν χρόνῳ· στενοχωρουμένους τε ἐπὶ τῆς γῆς τῆς οἰκείας ὑπὸ τῶν

πλήθους τοῦ οἰκείου ἐν πολλοῖς διεσπαρῆναι καὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὧν κατακρατήσαντες κτήσονταί τε καὶ οἰκήσουσι τὴν χώραν· οἱ πάντες μνήμῃ τῇ ἐμῇ διὰ τὸ τῶν γενομένων μέγεθος, οὐ μόνον βλάψουσιν οὐδὲν, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ποιήσονται· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐκθρέψουσι τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ ἐπιστρέψουσιν, ἀντὶ τοῦ ταῦτα ποιήσουσι, πρὸς ἐμὲ νεύσαντες καὶ τὴν γνῶσιν τὴν ἐμήν· πανταχόθεν δὲ λοιπὸν αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν διεσπαρμένους, εἴ τε κατ' Αἴγυπτον, εἴ τε ἐν τῇ τῶν ἀσσυρίων χώρᾳ, μεταβαλόμενος ἐπανάξω εἰς τὰ οἰκεῖα ὥστε αὐτοὺς τόπους οἰκεῖν αὐτοὺς οἰκείους, μηδενὸς ἔξω τούτων διάγοντος ἔτι· οἳ διὰ πολλοῦ παρελεύσονται πλήθους στενοχωρούμενοι μὲν τῷ πλήθει τῶν ἐναντίων, κατακρατοῦντες δὲ αὐτῶν τῇ ἐμῇ δυνάμει· ὥστε καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀπολέσαι τὴν ἰσχὺν, ἅπαντας τε αὐτοὺς δίκην θαλάσσης κυματουμένης ἀγριαινομένους καθ' ὑμῶν τιμωρήσασθαι, ἐπιστῆσαι τε τῇ οἰκείᾳ τιμωρίᾳ καὶ σφαγῇ εἰς μηδὲν αὐτοὺς τοσούτους· τοῦτο γὰρ λέγει, καὶ ξηρανθήσεται πάντα τὰ βάθη ποταμῶν, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀφανιεῖ αὐτοὺς οὕτω πολλούς· οὔτε δὲ ἀσσυρίοις ἰσχὺς ἔτι περιλειφθήσεται τοῦ τι δύνασθαι κατ' αὐτῶν, οὔτε αἰγυπτίοις, ὧν οἱ μὲν αὐτοὺς πάλαι εἶχον ἐν τῇ δουλείᾳ, οἱ δὲ ὕστερον ἀπήγαγον αἰχμα-
v. 12. λώτους· ἀπαλλαγήσονται γὰρ ἁπάντων τούτων· τίνι τῷ τρόπῳ; " καὶ κατισχύ-
" σω αὐτοὺς ἐν κυρίῳ θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ καυχήσονται,
" λέγει κύριος ". Ἐπειδὴ ἰσχυρούς τε αὐτοὺς ἐργάσομαι καὶ ἀλήπτους πᾶσι
τοῖς ἐναντίοις, ὥστε αὐτοὺς καὶ σεμνύνεσθαι ἐπί τε τῇ ὀνομασίᾳ καὶ τῇ βοηθείᾳ
τῇ ἐμῇ· ταῦτα εἰρηκὼς ἐπάγει

ΚΕΦ. ΙΑ.

CAP. XI. " Διάνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέ-
v. 1. " δρους σου· ὀλολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγιστᾶνες με-
v. 2. " γάλως ἐταλαιπώρησαν· ὀλολύξατε δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη
" ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος· φωνὴ θρηνούντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν
v. 3. " ἡ μεγαλωσύνη αὐτῶν· φωνὴ ὀδυρομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ
" φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου ". Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι πανταχόθεν αὐτοὺς ἄξω, ἀπό τε τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀσσυρίων χώρας, καὶ ὅτι μηδενὸς ἔτι πειραθήσονται τοιούτου, ἀκολούθως λοιπὸν ἐπὶ αὐτοὺς κατέχοντας τρέπει τὸν λόγον, τοῦτο λέγων· οἱ μεγάλοι καὶ δίκην τοῦ Λιβάνου τῷ μεγέθει σεμνυνόμενοι, τῶν κέδρων τὴν ἰσχὺν ἐπιδεικνύμενοι τὴν οἰκείαν, ἀποστάντες τοῦ ἔτι μάχεσθαι τοῖς

ἐμοὶ προσήκουσιν, ὥσπερ τινὰς θύρας ἀνοίξατε τὰ ἑαυτῶν, πᾶσιν ἀδεῆ παρέχοντες τὴν ἀφ' ὑμῶν ἀναχώρησίν τε καὶ ἐπάνοδον εἰς τὰ οἰκεῖα, πρὶν ἢ πυρὸς μὲν δίκην τὴν ἐμὴν τιμωρίαν τῶν ἐν ὑμῖν ἀφανίσαι δυνατούς· ὀλολύζειν δὲ τῶν ἀσθενεστέρους ὁρῶντας τῶν δυνατῶν τὴν πτῶσιν· τοῦτο γὰρ λέγει ὀλολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος· θεασάμενοι γὰρ τὴν τῶν δυνατῶν ἀπώλειαν ἀπογνώσονται ὡς εἰκὸς ἑαυτῶν· καὶ πάντες οἱ ἐπί τινι δυνάμει μέγα φρονοῦντες ὀλολύξουσιν, ὁρῶντες τὸ οἰκεῖον πλῆθος ὡσανεὶ σύμφυτον δρυμὸν ἀφανιζόμενον, δίκην πυρὸς ἐπιπιπτούσης αὐτοῖς τῆς θείας τιμωρίας· ἔσονται μὲν γὰρ οἱ ἐξάρχοντες ὑμῶν ἐν θρήνοις, ἀνθίστασθαι ἔτι τοῖς ἐμοὶ προσήκουσι τολμῶντες, ὁρῶντες ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἰσχὺν ἀπολλυμένην· θρηνήσουσι δὲ καὶ οἱ λεόντων δίκην τῇ οἰκείᾳ πεποιθότες ἰσχύϊ, πάντας ὁρῶντες ἐν ταλαιπωρίαις ὄντας τῶν μέγα πεφρονηκότας κατὰ τὸν Ἰορδάνην· ἐπειδὴ γὰρ μέρος τῆς Ἰουδαίας ἦν ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς, ἀπὸ τῆς τοῦ ποταμοῦ μνήμης τὴν χώραν τῶν Ἰσραηλιτῶν δεδήλωκεν ὁ προφήτης· ὅτι τε ἡ Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν παλαιὰν ἀποκατασταθήσεται εὐπραγίαν, ἀποδοθείσης μὲν τῆς τε ἱερωσύνης καὶ τῆς βασιλείας τῷ ἔθνει, ἐπισυναχθέντος δὲ τοῦ λαοῦ πανταχόθεν· καὶ ὅτι τιμωρήσεται μὲν αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς ὁ Θεὸς, ἐν ἀγαθῶν δὲ πλείστων ἀφθονίᾳ καταστήσει τούτους· ἀλλὰ καὶ ὅτι τῷ Ζοροβάβελ πρὸς τὴν βασιλείαν ἐξειλεγμένῳ πλείστην τινὰ παρέξει τὴν ῥοπὴν, ἀφ' ἧς ἰσχυροὶ μὲν ἔσονται κατὰ τῶν ἐναντίων, περιγενήσονται δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Γὼγ ἀναριθμήτων τε ὄντων καὶ ἀμαχωτάτων· καὶ συντόμως εἰπεῖν διὰ πάντων τῶν προῤῥηθέντων ἐγνώρισεν ὁπόσην ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ κατ' αὐτοὺς λήψεται τὴν ἐπίδοσιν.

Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εὖ ἐχρήσαντο Ἰουδαῖοι τῇ τε εὐπραγίᾳ καὶ τῇ εἰρήνῃ ἧς ἐπὶ πλεῖστον ἀπέλαυσαν, μεταβαλόμενοί τε ἐντεῦθεν πρὸς τὸ χεῖρον ἐξώκειλαν, πρὸς τοὐναντίον μὲν αὐτοῖς ἐκβέβηκεν ἅπαντα· πολλὴ δέ τις ἀκοσμία καὶ σύγχυσις αὐτῶν κατείληφε τὸ ἔθνος, ἅτε τῶν νόμων ἀμελουμένων παρ' αὐτοῖς τῶν θείων· ἔνιοι γὰρ τῶν ὑποδεεστέρων πρὸς τοὺς ἀρχιερέας καὶ ἡγουμένους τοῦ λαοῦ παντὸς, μετὰ πολλῆς τε δέοντας αὐτὸν τῆς ἀκριβείας, ἐκ τῆς πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπῆς, αὐτοὶ διηνέχθησαν ὡς εἰκὸς καὶ μηδὲν κατ' αὐτῶν ἰσχύσαντες, διὰ τὴν παρὰ τῷ λαῷ δόξαν τῶν ἀνδρῶν, ἐπὶ τοὺς βασιλέας ἐληλύθασι τοὺς ἐκ τῆς μακεδονικῆς διαδοχῆς τῶν κατὰ τὴν Συρίαν κρατοῦντας μερῶν, καὶ παρεσκεύασαν μὲν ἐν κινδύνοις τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν γενέσθαι, ἄνδρας νομίμως τε ἱερατεύοντας καὶ δοκίμους· μεθίστατο δὲ τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης εἰς ἑτέρους παρὰ τὴν τῶν θείων νόμων ἀκολουθίαν, κατὰ τὸ τοῖς βασιλεῦσι δοκοῦν· οἱ μονονουχὶ πωλοῦντες τὸ ἔθνος τοῖς βασι-

λεῦσι, καὶ χρημάτων παρὰ τὸ δέον τὴν προστασίαν ὠνούμενοι τοῦ λαοῦ, πλεῖστα μὲν ὅσα διεπράττοντο κακὰ, ἐν ἀκοσμίᾳ δὲ καὶ συγχύσει καθίστων ἅπαντα τὸν λαόν· καὶ κατελέλυτο μὲν καθάπαξ ἡ τῶν νόμων ἀκρίβεια, ἀντεισήγετο δὲ ἀταξία τε καὶ ἀνομία καὶ τὸ πρὸς τοὐναντίον τοῖς θείοις νόμοις ἅπαντα γίγνεσθαι· ὑπὲρ δὴ τούτων ἁπάντων μυρίοις μὲν ὅσοις περιεβλήθησαν τοῖς κακοῖς Ἰουδαῖοι· τῶν Μακκαβαίων δὲ ἐκ τοῦ μὴ φέρειν τὸ περὶ τὰ θεῖα πλημμέλεια, μὴ δὲ ἀνεκτὸν ἡγεῖσθαι ἡσυχάζειν, οὕτω μὲν παραβαινομένων τῶν νόμων θείων, τοσαύτης δὲ ἀσεβείας ἀντισαχθείσης τε καὶ πολιτευομένης, ἐν αὐτοῖς τὸν πρὸς τοὺς μακεδονικῆς διαδοχῆς βασιλέας πόλεμον ἀναδεξαμένων, οὐκ ὀλίγοι τινὲς τῶν εἰς τὸ ἔθνος τελούντων τὴν ἐκείνων ζηλώσαντες γνώμην ἐκοινώνησαν τοῦ προῤῥηθέντος πολέμου· καὶ γέγονε μὲν περί τε τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶν δὴ τὸ ἔθνος συντόμως εἰπεῖν μυρία ὅσα παρὰ τῶν μακεδόνων κακὰ, ἃ μὴ δὲ ῥάδιον εἰπεῖν· ἐδέξατο δὲ ταῦτα διόρθωσιν ὁπηνίκα Θεὸς τῇ γνώμῃ τῶν περὶ τὸν Μακκαβαῖον ἀρεσθεὶς παρέσχεν αὐτοῖς τὴν οἰκείαν ῥοπήν· ὥστε παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα κεκρατηκότας ἐκείνους τῶν βασιλέων, καί τοι γε εὐαριθμήτους ὄντας καὶ πρὸς πολλὴν δύναμιν μαχομένους, δυνηθῆναι τὴν πρέπουσαν εὐκοσμίαν ἀποδοῦναι τῷ ἔθνει· ἀναγκαιότατα δὴ καὶ τούτων τὴν γνῶσιν δεξάμενος ὁ προφήτης ἐξ ἀποκαλύψεως θείας μηνύει τε τῷ λαῷ τὰ ἐσόμενα· καὶ ἔγγραφον αὐτῶν εἰς τοὺς ἑξῆς παραπέμπει τὴν γνῶσιν ἐν τοῖς καθεξῆς τοῖς περὶ τούτων χρώμενος λόγοις· ἄρχεται δὲ οὕτως.

v. 4. " Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, ποίμαινε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς ". Ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ πολλάκις προστακτικῷ σχήματι μηνύειν τὸ μέλλον, οἷόν ἐστι τὸ χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιών· καί τοι γε οὐδὲ ἐν ἐπιτάγματι κεῖται τὸ χαίρειν, ἐπεὶ μή τε παρόντων τῶν ἡδέων δυνατὸν μὴ χαίρειν, χαίρειν τε οὐκ ἔνεστιν ἀπόντων τῶν ἡδέων· ἀλλὰ μηνῦσαι βουλομένη τὴν προσεσομένην αὐτοῖς ἡδονὴν ἐκ τῆς τοῦ Ζοροβάβελ ἡγεμονίας, προστακτικῶς τοῦ λόγου πεποίηται τὴν ἀρχήν. Καὶ μετὰ βραχέα· αἰτεῖτε παρὰ κυρίου ὑετὸν καθ' ὥραν πρώϊμον καὶ ὄψιμον· δήλου μὲν ὄντος ὡς οὐκ ἄν τις ἐν χρείᾳ ὢν παραλίποι τὸ αἰτεῖν, εἴπερ οὖν ὅτι δοθήσεται πάντως εἰδείη· ἀλλ' ὅμως βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι ἀφθόνως ὑμῖν καὶ καθ' ὥραν τὸν ὑετὸν παρέξει Θεὸς, ἐν σχήματι προστακτικῷ τὴν μήνυσιν πεποίηται τῶν ἐσομένων· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κἀνταῦθα τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα κακὰ προστακτικῷ σχήματι προλέγει, τοιοῦτό τι λέγων ὅτι τὰ μὲν παρ' ἐμοῦ περὶ τὸν λαὸν ἔσται οἷάπερ ἔφθην εἰπών· καὶ τοσούτων μὲν ἀπολαύσει τὸ ἔθνος ἀγαθῶν, ἐν τοσαύτῃ δὲ γενήσεται ἡ Ἱερουσαλὴμ εὐθηνίᾳ, κατακρατήσουσί τε τῶν

πολεμίων, ἀφ' ὧν δὴ καὶ πολὺν ἀθροίσωσι πλοῦτον· οὐκ εἰς δέον δὲ τῇ εὐ-
πραγίᾳ χρησάμενοι, καὶ δὴ πρὸς τὸ χεῖρον ἰδόντες, ὑπὸ ποιμένας ἔσονται τοιού-
τους ὥστε δίκην προβάτων ἄγεσθαι ὑπ' αὐτοῖς εἰς σφαγὴν ἐκκειμένων· οἷον ἐστὶ
καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ τὸ, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς, παρὰ τῶν
αὐτῶν εἰρημένον· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι οὐδὲ μιᾶς ἀξιωθήσονται ἐπιμελείας,
πάντα δὲ πείσονται ὡς εἰς τὸ σφάττεσθαι μόνον ἐκδιδομένοι· καὶ τὸν τρόπον λέγων
“ ἃ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετεμέλοντο ”. Οἱ μὲν γὰρ κρατοῦν- v. 5.
τες αὐτῶν βασιλεῖς οὐχ ὡς ἰδίων ἐπεμελοῦντο κτημάτων, ὡς δὲ πολεμίους
ἀνῄρουν ἀνηλεῶς· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ οὐ μετεμέλοντο. “ Καὶ οἱ πωλοῦντες αὐ-
” τὰ ἔλεγον εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν ”. Οἱ δὲ ἀποδιδόμενοι τοῖς
βασιλεῦσι τὸ ἔθνος καὶ πόρους ἐκ τούτου συλλέγοντες, τοσοῦτον ἀπεῖχον τοῦ
αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ καὶ τοιαύτῃ πλεονεξίᾳ, ὥστε καὶ εὐχαριστίας ἄξιον
ἡγεῖσθαι τὴν τοιαύτην εὐπορίαν. “ Καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἔπασχον οὐδὲν
” ἐπ' αὐτοῖς ”. Ἐπιστεύοντο δὲ αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιστασίαν ἄνδρες οὐδένα ἔλεον
αὐτῶν ποιεῖσθαι ἐθέλοντες.

“ Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι οὐκέτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει v. 6.
” κύριος ”. Ὑπὲρ τούτων αὐτοὺς ἀφήσω, μὴ δὲ μιᾶς ἀξιῶν προνοίας τῆς παρ'
ἐμοῦ· “ Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους ἕκαστον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πλη-
” σίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως αὐτοῦ· καὶ κατακόψουσι τὴν γῆν Χαναάν ”.
Καταλιμπάνω δὲ αὐτοὺς πάσχοντας τὰ ἀνήκεστα παρά τε τῶν ἐν τοῖς οἰκείοις
μοχθηρῶν, καὶ παρὰ τῶν βασιλέων ἐπιστρατευόντων αὐτοῖς, ἐπειδήπερ ἑαυτοὺς
ἐξ ὧν πράττουσι, τούτων ἀξίους ἐργάζονται· οὕτω τε πάντες μὲν ἀναιρεθήσον-
ται μικροῦ οἱ τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦντες· τοῦτο γὰρ λέγει, κατακόψουσι τὴν γῆν, οὐδὲ
μιᾶς αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ βοηθείας παρεχομένης εἰς τὸ τῆς τῶν ἐναντίων ἐπικρα-
τείας ἀπαλλαγῆναι· ἄξω δὲ τοὺς πρὸς τὴν σφαγὴν ἐκ τῶν οἰκείων ἔργων ἐκκει-
μένους, ὡς εἰκὸς ἄγεσθαι τοὺς τοιούτους ἐπ' ὄψεσι τῶν χαναναίων· τὸ γὰρ ποι-
μανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐπὶ τὴν σφαγὴν αὐτοὺς ἄξω, οὐχ
ὡς αὐτὸς ποιῶν, ἀλλὰ τῷ ἀφιέναι· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ τὸ τὴν
συγχώρησιν τὴν θείαν ὡς πρᾶγμα λέγειν· οἷον ἐστὶ τὸ, ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡμῶν
ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου· οὐχ ὅτι θεὸς ἐξέκλινεν, ἀλλ' ὅτι συνεχώρησε παθεῖν ἅπερ
αὐτοὺς ἐκτρίψαι τοῦ προσήκοντος ἦν ἱκανά· τὸ δὲ εἰς τὴν γῆν Χαναὰν, τουτέστιν
ἐπ' ὄψεσι τῶν ἀλλοτρίων· βαρύτερον γὰρ ἦν τὸ τοὺς τὴν παλαιὰν αὐτῶν εὐπρα-
γίαν εἰδότας, ἀθρόον ἰδεῖν ἐν τοιούτοις ἐξεταζομένους κακοῖς.

“ Καὶ λήψομαι ἐμαυτῷ δύο ῥάβδους· τὴν μίαν ἐκάλεσα κάλλος, καὶ τὴν δευ- v. 7.

„ τέραν ἐπεκάλεσα σχοίνισμα· καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα „. Ἃς δέδωκα αὐτοῖς
φησὶν εἰς ἡγεμονίαν συντελούσας ἀρχὰς, βασιλείαν τε καὶ ἱερωσύνην, αἷς δὴ μά-
λιστα κοσμεῖσθαι τε αὐτοὺς καὶ συγκρατεῖσθαι πρὸς τὸ δέον ἐχρῆν, ταύτας ἐπειδὴ μοχ-
θηροὶ κατὰ τρόπον γεγόνασιν ἀφελὼν ἐξ αὐτῶν, ἡγήσομαι αὐτῶν ἐπὶ τιμωρίᾳ λοι-
πόν· ὃ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, τοῦτο πάλιν
v. 8. ἐνταῦθα δευτερῶν εἶπε καὶ ποιμαίνω τὰ πρόβατα. „ Καὶ ἐξαρῶ τοὺς τρεῖς ποι-
„ μένας ἐν μηνὶ ἑνί „. Οὐδὲ ἐνταῦθα τὸ τρεῖς ἀριθμὸν βούλεται λέγειν, ἀλλ'
ἐπειδήπερ ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ μέχρις ἐκείνων τῶν καιρῶν ὑπὸ ἀρχιερεῦσιν ἐ-
ποιμαίνοντο δοκίμοις, ἅπαντας φησὶν ἐκείνους τοὺς ἱερέας τοὺς δοκίμους ὑφ' ἑνὶ
τῷ καιρῷ παύσω· ὅτε δὴ πρὸς τὸ χεῖρον οὗτοι τραπέντες, ἀντὶ τῆς κρείττο-
νος ἱερωσύνης καὶ νομίμου, τὴν χείρονα καὶ παράνομον ἑαυτοῖς ἐπιλέξονται· εἰωθό-
τως γὰρ τὰ συμβαίνοντα αὐτοῖς κακὰ τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ περιάπτει, ὡς
ἂν ἐν τιμωρίας εἴδει φαίνοιτο πάντα αὐτοῖς περιγεγονότα τὰ χείρω· οὕτω καὶ
ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, ποτὲ μὲν παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτι-
μίας· ποτὲ δὲ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν· οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ
παραδόντος, ἀλλ' ἐν τιμωρίας μέρει τιθεὶς, καὶ τὴν χείρονα αἵρεσιν τῶν πρὸς
τοῦτο νευόντων, ὡς ἂν τῶν τοιούτων ἀλλοτριωμένων μὲν τῆς θείας κηδεμονίας, οὕ-
τω δὲ ἀμεταμέλητον τὴν ἐν τῷ χείρονι λαμβανόντων ῥοπήν· κἀνταῦθα οὖν
τοῦτο φησὶν, ὅτι παυθήσεται μὲν ὑφ' ἑνὶ τινὶ καιρῷ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐν
μηνὶ ἑνὶ ἡ τῶν πάλαι καλῶς ποιμαινόντων αὐτοὺς ἐπιστασία· ἔσονται δὲ ὑπό
τινας μοχθηροὺς καὶ παρανόμους τῇ προστασίᾳ ταύτῃ κεχρημένους. „ Καὶ βα-
„ ρυνθήσεται ἡ ψυχή μου ἐπ' αὐτούς „. Ὅθεν δὴ μάλιστα μέγιστον κατ'
αὐτῶν ἀναδέχομαι τὸ μῖσος, ὁρῶν αὐτοὺς ἀντὶ τοιούτων τοιαῦτα ἑλομένους, καὶ
οὕτω ἐκβεβληκότας μὲν τὰ κρείττω, ἑλομένους δὲ τὰ χείρω· καὶ δεικνὺς ὅτι δι-
καίαν αὐτοῖς ταύτην ἐπήγαγε τὴν τιμωρίαν, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ γεγόνασιν οἰκείᾳ
μοχθηρίᾳ κακοί. „ Καὶ γὰρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπωρύοντο ἐπ' ἐμέ „. Τοιαύ-
τῃ γάρ φησιν ἐχρησάμην γνώμῃ περὶ αὐτοὺς, ἐπειδὴ κἀκεῖνοι δίκην θηρίων
κατ' ἐμοῦ τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐξέτειναν· ἐπειδὴ ἅπερ εἰς τοὺς δοκίμους ἔπραττον
ἱερέας, εἰς ἐμὲ προδήλως ἐτόλμων· οἷον ὅτι τὸ πρὸς τὸν Σαμουὴλ, οὐ σοὶ ἐξου-
δενώκασιν ἀλλ' ἐμέ.

v. 9. „ Καὶ εἶπον, οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς „. Ἐντεῦθεν τοῦ τε ποιμαίνειν αὐ-
τοὺς ἀπέστη καὶ τοῦ τὴν προσήκουσαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ὡς προβάτων οἰ-
κείων ποιεῖσθαι· ἔδειξε δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὸ ποιμανῶ ἐπὶ τοῦ παρα-
δηλῶσαι τῇ τιμωρίᾳ λέγει· ἐνταῦθα γοῦν σαφῶς τέθεικεν τὸ οὐ ποιμανῶ, τὸ

μετ' ἐπιμελείας ποιμαίνειν σημαίνων; καὶ ὅτι ταύτην αὐτοῖς οὐχ ἕξει τὴν θερα-
πείαν· ἐπάγει γοῦν “ Τὸ ἀποθνῆσκον ἀποθνησκέτω, καὶ τὸ ἐκλεῖπον ἐκ-
„ λειπέτω, καὶ τὰ κατάλοιπα κατεσθιέτω, ἕκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησίον
„ αὐτοῦ „. Ἀφίημι δὲ φησὶν ἕκαστον ἐκ τῆς ἑαυτοῦ κακίας δέχεσθαι τὴν τιμω-
ρίαν, αὐτῶν ἀλλήλους ἀναλισκόντων, ταῖς τε ἔρισι καὶ ταῖς μάχαις καὶ τῇ τῆς ἐπι-
βουλῆς ἐμμελείᾳ. “ Καὶ λήψομαι τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν καὶ ἀποῤῥίψω αὐτὴν V. 10.
„ τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς
„ γῆς „. Ἀφελῶ δὴ τὴν δοκιμωτάτην καὶ ἀρίστην ἱερωσύνην, καὶ χαμαί που
κειμένην, ὑπὸ τῶν καταβαλόντων αὐτήν, ἀφ' ἧς μεταστήσω καὶ τὰ τῶν ἐκτὸς τοῦ
ἔθνους πρὸς τοὐναντίον· οἱ γὰρ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων μετὰ πολλῆς πρότερον τῆς προ-
θυμίας ἐπὶ τὸν ναὸν καταστρέχοντες τὸν ἐμόν, αἰδοῖ τῶν αὐτόθι νομίμως ἐκτελου-
μένων ἀποστήσονται καὶ οὗτοι ταῦτα αὐτὰ ποιεῖν ὑπὸ τῆς κρατούσης τὰ αὐ-
τόθι συγχύσεώς τε καὶ ἀκοσμίας, ἀνιέναι συνήθως εἰς τὸν ναὸν κωλυόμενοι· τοῦ-
το οὖν λέγει, διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς
λαοὺς τῆς γῆς· ἵνα εἴπῃ ὅτι παύσω τοῦτο γινόμενον, ὃ καὶ παρὰ τῶν ἀλλο-
τρίων ἐγίγνετο πρότερον· τῷ οἰκείῳ προσώπῳ πάλιν περιτιθεὶς τὸ ἐκ τῆς ἑτέ-
ρων συμβαῖνον κακίας· ὥστε ὀργῆς αὐτῶν συντόμως εἰπεῖν ἅπαντα τὰ χείρω
φαίνεσθαι σημεῖα.

“ Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ γνώσονται οἱ χανα- V. 11.
„ ναῖοι τὰ πρόβατα τὰ φυλασσόμενά μοι, διότι ὁ λόγος κυρίου ἐστί „.
Τότε φησὶ παύσεται μὲν ἡ παρὰ τῶν ἐναντίων εἰς τὸν ναὸν γινομένη θερα-
πεία συγκαταλυομένης ὡς εἰκὸς τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς διαθήκης ἣν πρὸς αὐτοὺς
ἐθέμην· ἔσονται δὲ γνώριμοι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις οἱ ὄντως ἐμοὶ καὶ πολλὴν τῆς τῶν
ἐμοὶ δοκούντων φυλακῆς ἔχοντες τὴν φροντίδα· καὶ ὅτι ὅρος τίς ἐστι θεῖος ὁ
τοὺς μὲν μοχθηροὺς ἐκδοὺς τοῖς χείροσι, τῶν δὲ τὸ δέον ζητουμένων καὶ ὀλίγων
ὄντων οὕτω πολλὴν ποιούμενος τὴν φροντίδα, ὥστε ὄντως τὸ κέρδος τῆς ἐμῆς
οἰκειότητος αὐτῶν γίνεσθαι δῆλον· ἐξ ὧν τοσαύτης ἀξιοῦνται τῆς παρ' ἐμοῦ
προνοίας, ὡς καὶ τῶν ἐναντίων πολλῶν τε ὄντων καὶ δυνατῶν ῥᾳδίως κρατεῖν.
Εἶτα βουλόμενος δεῖξαι τὸ δόκιμον τοῦ τρόπου τῶν οἰκείων, λέγει δὲ τοὺς περὶ
τῶν μακκαβαίων οἳ τὸν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους καὶ τῶν νόμων τῶν θείων πόλεμον
πρὸς τοὺς τῶν μακεδόνων εἵλοντο βασιλέας, ἐπάγει. “ Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· V. 12.
„ εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστι, δότε τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπείπασθε „.
Οὕτω γάρ φησιν ἔσονται δόκιμοι περὶ ἐμὲ καὶ βέβαιοι, ὥστε θαῤῥοῦντά με
πρὸς αὐτοὺς λέγειν· ὅτι εἰ μὲν ἀρεστὸν ὑμῖν τὸ ὑπ' ἐμοί τε εἶναι καὶ τῆς

ἐπιστασίας ἀξιοῦσθαι τῆς ἐμῆς, καὶ δὴ παρέχετέ μοι τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ὑπακοῆς
τῆς ὑμετέρας τὸν μισθόν· εἰ δὲ βαρὺ τὸ πρὸς ἐμὲ νεύοντας τοσούτων πειρᾶσθαι
κακῶν, ὁπόσα περ ὑπομένειν ἀναγκάζεσθε νῦν παρὰ τῶν πολεμίων, φανερὰν τῆς ἐμῆς
ἐπιστασίας ποιήσασθε τὴν παραίτησιν· ὅμοιον γάρ ἐστι τῷ παρὰ τοῦ κυρίου πρὸς
τοὺς μαθητὰς εἰρημένῳ, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλεσθε ὑπάγειν; ὅπερ οὐκ ἀποζέπων
αὐτοὺς συνεῖναι λέγει, ἀλλὰ τῇ φωνῇ βεβαιοτέρως δεικνύς· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον
κἀνταῦθα λέγει, ὅτι θαῤῥῶν αὐτοῖς προτείνω τοῦτο, εἰδὼς ὅτι δέξονται τὸ
δι' ἐμὲ πάσχειν κακῶς, ἢ ἐν ἀπολαύσει τῶν κρειττόνων εἶναι τῆς ἐπιστασίας ἔξω
τυγχάνοντες τῆς ἐμῆς· ἐπάγει τοίνυν. „ Καὶ ἔστησα τὸν μισθόν μου τριάκοντα
„ ἀργυρίου „· οὐκ ἀριθμὸν οὐδὲ ἐνταῦθα λέγων τὰ τριάκοντα, ἀλλ' ἵνα εἴ-
πῃ ὅτι πολλήν μοι τὴν εὔνοιαν ἀπέδωκαν τὴν οἰκείαν, καὶ διέμειναν τὴν εὐγνωμο-
σύνην ἐπιδεικνύντες τὴν ἑαυτῶν.

v. 13. „ Καὶ εἶπε κύριος πρός με· κάθες αὐτοὺς εἰς τὸ χωνευτήριον, καὶ σκέ-
„ ψαι εἰ δόκιμόν ἐστιν, ὃν τρόπον ἐδοκιμάσθην ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ ἔλαβον τριά-
„ κοντα ἀργυρίους, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευ-
„ τήριον „. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι ὥσπερ χωνείᾳ τινὶ τῷ πειρασμῷ τῶν κα-
κῶν περιβέβληκα αὐτῶν τὴν περὶ ἐμὲ προαίρεσιν, ὥστε με ἰδεῖν εἰ οὕτως εἰσὶ
δεδοκιμασμένοι περὶ ἐμέ, ὥσπερ ἐγὼ περὶ αὐτούς, τουτέστιν εἰ οὕτω βε-
βαίαν ἔχουσι περὶ ἐμὲ τὴν εὔνοιαν, ὡς ἐγὼ δὴ βεβαίαν αὐτοῖς τὴν ἐπιστασίαν
παρέχω τὴν ἐμήν· ἐμβέβληκα τοίνυν αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευτή-
ριον· εἰκότως τὸ εἰς τὸν οἶκον εἰπών, ὑπὲρ οὗ δὴ ἅπαντα τὸν ἀγῶνα ὑβριζομένου
παρὰ τῶν πολεμίων εἶχον, ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ διὰ τῆς χωνείας τῶν κακῶν ὤφθη-
σαν δόκιμοι· εἶτα τὴν τῶν οἰκείων εὔνοιαν εἰρηκώς, ἀποδίδωσι τοῖς προτέροις τὸ
λεῖπον· καὶ ἐπειδήπερ εἶπεν ἐν τοῖς ἀνωτέροις ὅτι ἔλαβον τὴν ῥάβδον μου τὴν κα-
v. 14. λὴν καὶ ἀπέῤῥιψα αὐτήν, ἐπάγει. „ Καὶ ἀπέῤῥιψα τὴν ῥάβδον τὴν δευτέραν τὸ
„ σχοίνισμα, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην τὴν ἀνὰ μέσον Ἰούδα καὶ ἀνὰ μέσον
„ Ἰσραὴλ „· ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ περιεῖ-
λον αὐτῶν διὰ τὴν μοχθηρίαν τῆς τρόπου· κάλλος μὲν γὰρ βέβληκε τὴν ἱερωσύνην,
ὡς εὐπρεπεῖς καὶ δοκίμους ἐργαζομένην θεῷ· σχοίνισμα δὲ, τὴν βασιλείαν, ὡς δια-
μετροῦσαν καὶ διορίζουσαν τοῖς ὑπηκόοις τὸ πρέπον· οἷον ἐστι τὸ λέγων, σοὶ δώσω
τὴν γῆν Χαναὰν σχοίνισμα κληρονομίας ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ τὴν γῆν Χαναὰν ὑμῖν διε-
λών τε καὶ ἀφορίσας τῆς γῆς ἁπάσης, δέδωκα εἰς κληρονομίαν.

Εἶτα καὶ δεικνὺς ὅτι ἐπὶ πλεῖστον ἐν τούτοις συρραφήσονται τοῖς κακοῖς, ἐπά-
v. 15. γει. „ Καὶ εἶπε κύριος πρός με· ἔτι λάβε σεαυτῷ σκεύη ποιμενικὰ ποιμένος

„ ἀπείρῳ· διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ ποιμένα ἄπειρον ἐπὶ τὴν γῆν· τὸ ἐκλεῖπον οὐκ v. 16.
„ ἐπισκέψεται, καὶ τὸ ἐσκορπισμένον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ
„ κατευθύνῃ· τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν
„ ἐκστρέψει „. Ἐνταῦθα πάλιν ἐν προστατικῷ σχήματι τὸ ἐσόμενον λέγει·
ἐπιμένει γάρ φησιν ἡ περὶ τὸν λαὸν ἐκ τῶν κακῶς ποιμαινόντων ταλαιπωρία, οἳ
μεταχειριοῦνται τὴν ἱερωσύνην κακῶς· σκεύη γὰρ ποιμενικὰ. ἀνήκοντα τῇ προβο-
λῇ τῆς ἱερωσύνης ἔργα δηλοῖ, δι' ὧν ταύτην ἔθος ἐκτελεῖσθαι τὴν λειτουργίαν·
ἐπιλήψονται τοίνυν φησὶ τῆς ἱερωσύνης ἄνδρες οὐ δὲ μίαν τοῦ πράγματος ἐμπει-
ρίαν ἔχοντες, οὐδέ τι πράττειν τῶν δεόντων εἰδότες, οἳ οὔτε τὸ ἠσθενηκὸς ἐπι-
σκέπτονται, οὔτε τῶν ἀφισταμένων ζήτησιν ποιοῦνται, θεραπείαν τε τοῖς κε-
κακωμένοις ἐπάγουσιν οὐδεμίαν· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑγιῶν λόγος αὐτοῖς, ὅπως ἂν
ἐπὶ τῆς οἰκείας μένοιεν εὐρωστίας· τοὐναντίον μὲν οὖν τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ὁ-
ρώντων, καὶ τὰς σάρκας εἰ οἷόν τε, καὶ τοὺς ἀστραγάλους κατεσθίουσι. παντὶ
τρόπῳ κακῶς αὐτοὺς διατιθέντες· καὶ τὰ μὲν αὐτοῖς, τὰ δὲ τοῖς προσήκουσιν αὐ-
τοῖς λυμαινόμενοι, ἐπειδὴ πρὸς τὸ χεῖρον ῥέποντες αὐτοὶ πολεμίως ἔχουσι πρὸς
τοὺς τοῦ δέοντος ἐραστάς· οἷς καλῶς μετὰ ἀπειδυσωπητήσεως ἐπάγει πολλῆς, ἐμ-
φαίνων τὴν ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ πλείστην οὖσαν. “ Ὦ οἱ v. 17.
„ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ καταλελοιπότες τὰ πρόβατα· μάχαιρα ἐπὶ τὸν
„ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ τὸν δεξιὸν ὁ βραχίων αὐ-
„ τοῦ ξηραινόμενος ξηρανθήσεται, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ ὁ δεξιὸς ἐκτυφλού-
„ μενος ἐκτυφλωθήσεται „. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἀτιμώρητα ταῦτα ἔσται φησὶν
ὑμῖν τοῖς ἐπὶ κακῷ τῇ ποιμασίᾳ κεχρημένοις, καὶ πρὸς σφαγὴν ἐκδεδωκόσι τὸν
Θεοῦ τὸν λαόν· εἰς γὰρ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς δώσετε δίκην, τῶν
μὲν μαραινομένων παντελῶς, τῶν δὲ ἐκτυφλουμένων· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι καὶ ἡ
ἰσχὺς αὐτῶν πᾶσα διὰ τῆς τιμωρίας ἀφαιρεθήσεται τῆς θείας. καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ
δοκεῖν ἐφορᾷν ἑτέροις· τούτοις ἐπάγει.

ΚΕΦ. ΙΒ.

“ Λῆμμα λόγου κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ· λέγει κύριος ἐκτείνων τὸν οὐ- CAP. XII.
„ ρανὸν, καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν, πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ „. v. 1.
Ἵνα εἴπῃ, ταῦτα κατὰ ἀποκάλυψιν μοι δειχθέντα παρὰ τοῦ Θεοῦ λέγω,
ὃς ποιητὴς μὲν ἁπάντων ἐστὶ τῶν ὄντων, αὐτὸς δὲ καὶ ἄνθρωπον πεποίηκε,
ψυχῆς τε αὐτῷ καὶ προθέσεως λογικῆς μεταδούς· ἵνα εἴπῃ ὅτι ὡς ἠβουλή-

θη θεὸς συνεχώρησε ταῦτα γενέσθαι, ὃς ἅτε πάντων κύριος συγχωρεῖ καὶ
ἀνθρώποις ὁπότ' ἂν ἐθέλοι τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ποιεῖν· τί οὖν οὗτος; τί
v. 2. φησίν; " Ἰδοὺ ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλὴμ ὡς πρόθυρα σαλευόμενα πᾶσι
" τοῖς λαοῖς κύκλῳ, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἔσται περιοχὴ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ".
Ἐγὼ τοίνυν, φησί, διὰ τὴν τῶν οἰκούντων κακίαν ἀσθενείᾳ παραδίδωκα πλείστῃ
τὴν Ἱερουσαλήμ, ὥστε πᾶσιν ἐξεῖναι τοῖς βουλομένοις ἐπιέναι τε αὐτῇ καὶ σα-
λεύειν ὡς ἂν ἐθέλοιεν, ὅθεν δὴ καὶ ὁ παρὰ τῶν Μακεδονίας βασιλέων αὐτοῖς
v. 3. ἐπεγήγερται πόλεμος. " Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τὴν Ἱερουσα-
" λὴμ λίθον καταπατούμενον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· πᾶς ὁ καταπατῶν αὐτὴν
" ἐμπαίζων ἐμπαίξεται, καὶ ἐπισυναχθήσεται ἐπ' αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ".
Ἐντεῦθεν αὐτὴν ἐπιβήσονται μὲν ἀλλόφυλοι, πᾶσι δὲ τοῖς ἐπιβαίνουσιν ἄδεια
γενήσεται τοῦ πράττειν εἰς αὐτὴν ἅπερ ἂν ἐθέλοιεν, ἅτε καὶ πολλῶν ἀθροισθη-
σομένων ἐπ' αὐτήν, τούτου γε ἕνεκεν· εἶτα εἰρηκὼς τὰς συμφορὰς ὡς κατὰ συγ-
χώρησιν τοῦ θεοῦ γενομένας, λέγει λοιπὸν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολήν,
ἣν ἕξουσι τοῦ θεοῦ βουληθέντος.
" Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, πατάξει πάντα ἵππον
" ἐν ἐκστάσει, καὶ τὸν ἀναβάτην αὐτοῦ ἐν παραφρονήσει· ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα
" ἀνοίξω τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ πάντας τοὺς ἵππους τῶν λαῶν πατάξω ἐν ἀπο-
" τυφλώσει· καὶ ἐροῦσιν οἱ χιλίαρχοι Ἰούδα πάντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εὑ-
" ρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ ἐν κυρίῳ παντοκράτορι θεῷ
" αὐτῶν ". Ἀλλὰ γὰρ οὐκ εἰς τέλος αὐτοῖς ἐπιτείνεσθαι ἐάσω τῶν κακῶν τὴν
" πεῖραν, ἀθρόαν δὲ ἅπασιν αὐτοῖς παρέξω τὴν βοήθειαν, καὶ διὰ τῶν πρὸς
τὴν ἐμὴν ὁρώντων βοήθειαν, βούλεται δὲ τῶν Μακκαβαίων εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ἱππικὴν
τῶν ἐναντίων καταπλήξω δύναμιν, ὥστε καὶ τοὺς ἐπιβεβηκότας αὐτῶν εἰς παντε-
λῆ παραφροσύνην τῷ μεγέθει τῶν κακῶν ἐμπεσεῖν· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοὺς
ἐναντίους ἐργάσομαι· τοῖς δὲ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἐξ ἧς περ ἦσαν καὶ οἱ ἡγού-
μενοι τοῦ πολέμου Μακκαβαῖοι, τήν τε ἐποψίαν καὶ τὴν κηδεμονίαν παρέξω τὴν
ἐμήν, ἅπαν τῶν ἐναντίων τὸ ἱππικὸν ὡς ἂν τυφλώσει τινὶ περιβάλλων, καὶ οὕ-
τως ἄπρακτον κατὰ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων ποιῶν· τότε δὴ λοιπὸν οἱ ἡγούμενοι
τοῦ Ἰούδα ᾐσθήσονται ὅτι περ αὐτοῖς ἄδεια δέδοται παρὰ τοῦ θεοῦ τοῦ πά-
λιν ἀνελθεῖν τε εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ παῤῥησίας καὶ μετὰ τῆς πρόσθεν αὐτὴν οἰ-
κεῖν εὐθηνίας, ἁπάντων ἐπιμελομένους ὧν προσῆκον ἐστὶν ἐπιμελεῖσθαι τοὺς οἰ-
κοῦντας αὐτόθι, εἰ δὴ μέλλοιεν ἀρέσκειν θεῷ· καὶ καθεξῆς ἐπάγει.
v. 6. " Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τοὺς χιλιάρχους Ἰούδα ὡς δαλὸν πυρὸς ἐν

,, καλάμη· καὶ καταφάγονται ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πάντας τοὺς λαοὺς κύ-
,, κλόθεν· καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλὴμ ἔτι καθ' ἑαυτὴν ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ σώσει v. 7.
,, κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα καθὼς ἀπ' ἀρχῆς· ὅπως μὴ μεγαλύνηται καύ-
,, χημα οἴκου Δαβίδ, καὶ ἔπαρσις τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ,,.
Τότε δὴ φησὶν οὕτως ἰσχυροὺς ἐργάσομαι τοὺς ἡγουμένους τῆς Ἰούδα φυλῆς κατὰ τῶν πολεμίων, ὥστε πάντας αὐτοὺς ταῖς πληγαῖς καὶ τῷ φόνῳ δίκην πυρὸς ἐπινέμεσθαι ξύλοις ἐπιπεπτωκότος ἢ καλάμῃ· οὕτως πολὺν ἐντεῦθεν τε κἀκεῖθεν καὶ πανταχόθεν ἐργάσονται φόνον τῶν ἐναντίων· περιγενήσεται δὲ τῇ Ἱερουσαλὴμ τὸ ἐν εἰρήνῃ διάγειν λοιπὸν μὴ δὲ μίαν ὄχλησιν ὑπὸ τῶν ἐναντίων δεχομένῃ, ἅτε πάντας ἐμοῦ τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς, τούς τε προσήκοντας αὐτοῖς περισώζοντος καὶ ἐπὶ τὴν πρόσθεν ἐπανάγοντος εὐπραγίαν· τότε δὲ τὰ μὲν μεγάλα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ἀγαθοῖς, οἵ τε ἐκ τοῦ Δαβὶδ καὶ πάντες οἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντες Ἰουδαῖοι παύσονται· αἰσθήσονται δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὅτι πρότερον τὲ ἐν εὐπραγίαις ἦσαν ἐμοῦ βουλομένου, οὐθὲν ἐκ τῆς οἰκείας ἑαυτοῖς περιποιεῖν δυνάμεως οἷοί τε ὄντες, καὶ τῆς ἐμῆς ἀποβληθέντες κηδεμονίας διὰ τὴν ἑαυτῶν μοχθηρίαν ἠλέγχθησαν ἀσθενέστατοι τὲ ὄντες καὶ οὐδὲ μίαν ἑαυτοῖς βοήθειαν
παρέχειν δυνάμενοι· καὶ ὅπως τοῦτο γενήσεται λέγων " καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέ- v. 8.
,, ρᾳ ἐκείνῃ ὑπερασπιεῖ κύριος ὑπὲρ τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔσται
,, ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς Δαβίδ· ὁ δὲ οἶκος Δαβὶδ ὡς
,, οἶκος Θεοῦ, ὡς ἄγγελος κυρίου ἐνώπιον αὐτοῦ ,,. Αἰσθήσονται γὰρ τότε τῇ ἐμῇ βοηθείᾳ τοσοῦτον κατὰ τῶν ἐναντίων δυνάμενοι πάντες, ὡς τοὺς πρὸ βραχέως ἀσθενεῖν ἐν τοσαύτῃ γνωρίζεσθαι δυνάμει κατὰ τῶν πολεμίων, ἐν ὅσῃ περ ὤπται Δαβὶδ κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν τῇ ῥοπῇ τῇ θείᾳ· ἔσται τε ζηλωτὸς ὁ οἶκος τοῦ Δαβὶδ πάλιν, καὶ θαυμαζόμενος, ἀφ' ὧν οἱ ἐκεῖθεν καὶ τῆς ἐκείνου φυλῆς τοῦ λαοῦ προεστῶτες, τοσοῦτον ὤφθησαν ἰσχύοντες κατὰ τῶν ἀλλοφύλων, ὡς ἅπαντας καταφεύγειν ἐπ' αὐτοὺς ὡς ἐπ' οἶκον Θεοῦ, πολλὴν τοῖς καταφυγοῦσι παρέχοντα τὴν βοήθειαν, ἢ ὥσπερ ἐπί τινα ἄγγελον ἐπὶ πληγῇ πεμφθέντα τῶν ἐναντίων· ὅνπερ δὴ τρόπον ἤδη τῶν ἀσσυρίων ἐπεληλυθότων τῇ Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ τὸν οἶκον τε κατέφυγον ἅπαντες τοῦ Θεοῦ, κἀκεῖθεν αὐτοῖς περιγέγονε τὸν ἄγγελον ἐπεληλυθότα τοσοῦτο πλῆθος ἀνελεῖν τῶν πολεμίων· καὶ τίνα τρόπον ἔσται τοῦτο λέγων,

" Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ζητήσω ἐξᾶραι πάντα τὰ ἔθνη τὰ v. 9.
,, ἐρχόμενα ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκχεῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαβὶδ καὶ ἐπὶ τοὺς v. 10.
,, οἰκοῦντας Ἱερουσαλὴμ πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ ,,. Τότε γὰρ δὴ τοὺς etc.

μὲν γὰρ τοὺς Ἱερουσαλὴμ ἐπικεχειρηκότας πάντας ἀφανιῶ, ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Δαβίδ, ἵνα εἴπῃ τοὺς ἐκεῖθεν ἡγουμένους τοῦ λαοῦ, ἅπαντάς τε τοὺς τῇ Ἱερουσαλὴμ προσηκόντας, πολλήν τήν τε χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξομαι τὴν ἐμὴν, πᾶν εἶδος αὐτοῖς παρέχων κηδεμονίας· ἀφ᾿ οὗ δὴ τί γενήσεται; "Καὶ ἐπιβλέ„ψονται πρός με εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψονται ἐπ᾿ αὐτῷ κοπετὸν ὡς ἐπὶ „ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ἐπ᾿ αὐτῷ ὀδύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ„. Τότε δὲ οἱ τἀναντία τῶν ἐμοὶ δοκούντων ἑλόμενοι πρότερον, καὶ τοσαύτῃ τόλμῃ χρησάμενοι κατ᾿ ἐμοῦ, τῆς ἀβουλίας καὶ τῆς παρανομίας αἰσθήσονται τῆς ἰδίας· ὥστε καὶ μεταμελομένους αὐτῶν μεγάλῳ χρήσασθαι κοπετῷ, καὶ οἵῳ περ ἄν τις χρήσαιτο ὀδυνώμενος ἐπὶ τελευτῇ πρωτοτόκου· εἶτα λέγει μὲν ὅτι πολλοὶ τῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ μεταμελόμενοι τοῦ κοπετοῦ μεθέξουσι τούτου, οἱ τἀναντία τῶν δεόντων αἱρούμενοι πρότερον, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τοῦ ἔθνους θεασάμενοι, μεταμέλεσθαι ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῇ παρανομίαις ἤμελλον τῇ ἰδίαις· λέγει δὲ καὶ καθεξῆς ἀπαριθμούμενος τὰς φυλὰς, δηλῶν ὅτι ἑκάστη καθ᾿ ἑαυτὴν χρήσεται τῷ πένθει, ἵνα συντόμως εἴπῃ ὅτι πάντας τοὺς τὰ χείρονα ἑλομένους μεταμέλεια λήψεται· ἐπειδὴ γὰρ πολλὴ μέν τις πρότερον ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐγεγόνει ῥοπὴ τοῦ ἔθνους, πολλὴ ὕστερον ἡ ἐκ τῆς τῶν Μακκαβαίων προστασίας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ τετυχηκότων τῆς θείας ῥοπῆς, ὡς ἀναιρεθῆναι μὲν τοὺς ἐναντίους ὑπ᾿ αὐτῶν, ἀποκαταστῆναι δὲ τῇ πόλει καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ τὴν εὐκοσμίαν, τούς νόμους τε πάλιν τοὺς θείους τήν τε τῆς ἱερωσύνης ἐπιμέλειαν τῆς προσηκούσης τυγχάνειν σπουδῆς, ἀναγκαίως ἄρα ἐκ τῆς μεταβολῆς μετεμέλοντο, ἐφ᾿ οἷς πρόσθεν εἰς τοσαύτας ἀσεβείας τε καὶ παρανομίας ἐξώκειλαν· δηλώσας δὲ τὸν κοπετὸν καὶ τὴν μεταμέλειαν, λέγει τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, ἀφ᾿ ἧς δὴ μάλιστα τὰ τῆς τοσαύτης μεταμελείας ἐνεγίνετο πᾶσιν.

ΚΕΦ. ΙΓ.

CAP. XIII. "Ἐν ἐκείνῃ γάρ, φησι, τῇ ἡμέρᾳ πᾶς τόπος ἔσται διανοιγόμενος τῷ
v. 1. „οἴκῳ Δαβίδ„. Ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντες ἑτοίμως ὡς ἡγουμένους προσδέξονται
μετὰ πάσης αὐτοῖς προθυμίας προσέχοντες, ὡς εὐσεβέσι τε καὶ ἰσχυροῖς τῇ
θείᾳ ῥοπῇ κατὰ τῶν ἐναντίων φανεῖσιν· εἶτα δεικνὺς ὅπως καὶ τὰ τῆς θεο-
σεβείας ἐπὶ τὸ δέον διὰ τῆς τῶν Μακκαβαίων ἐπικρατείας μεταστήσεται, παρα-
σκευαζόντων ἀφανίζεσθαι μὲν ἅπαντα τὰ χείρω, κρατεῖν δὲ τὰ τῷ Θεῷ δο-
v. 2. etc. κοῦντα, "καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος σαβαὼθ, ἐξολο-

,, θρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν ,, μνεία· καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐξαρῶ ἀπὸ ,, τῆς γῆς ,,. Τότε γὰρ δὴ διὰ τῆς ἐκείνων ἐπιστασίας πᾶσα μὲν ἡ τῶν εἰδώλων ἀφαιρεθήσεται θεραπεία, πᾶσα δὲ καταλυθήσεται τῶν ψευδοπροφητῶν ἡ ἀπάτη, οὐδενὸς ἐπιτολμῶντος οὐδὲν ἐπιτηδεύειν τοιοῦτο. Καὶ δεικνὺς ὁπόση τίς ἡ ἐπικράτεια γενήσεται τοῦ καλοῦ, φησὶν ὅτι εἰ τολμήσειέν τις παρελθὼν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον προσποιήσασθαί τι τῶν ἐσομένων μηνύειν ἐκ πνεύματος ἐνεργούμενος ἀλλοτρίου, οὐδενὸς ἐπὶ τῷ τολμήματι τούτῳ καὶ τῷ παρανομήματι οὐδὲ παρὰ τῶν γεννησαμένων αὐτὸν συγγνώμης ἢ ἐλέου τεύξεται ἔτι· αὐτοὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνον οὐχὶ συνδήσαντες αὐτὸν, ὑπὲρ ὧν δὴ ψευδεῖ καὶ πεπλανημένῃ προφητείᾳ κεχρῆσθαι τολμᾷ, παραδώσουσι τιμωρίᾳ· οὕτως αἰσχύνῃ μὲν περιβληθήσονται πάντες οἱ τηνικαῦτα τοιούτοις ἐπιχειροῦντες, πρὸς μεταμέλειαν δὲ νεύσουσι καὶ πένθος ἐκ τῶν ἐπιγινομένων αὐτοῖς κακῶν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐνδύσονται δέρριν τριχίνην· οἷον ἔστι παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ τὸ, διέρρηξας δὲ τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην· ἵνα εἴπῃ, τὸ πένθος περιελὼν εὐφροσύνης με πεπλήρωκας· οἱ δὴ τοιοῦτοι, φησὶ, πρὸς μεταμέλειαν νεύσαντες, καὶ πενθικὸν περιθέμενοι σχῆμα, ἀπαρνήσονται τὴν ἀπάτην τὴν οἰκείαν λέγοντες, ὡς οὔτε ἴσασί τι, οὔτε χρήσονται ἐπὶ τοιούτῳ. ἀσχοληθήσονται δὲ τοῦ λοιποῦ περὶ τὴν ἐργασίαν τῆς γῆς, ὅπερ οὖν καὶ ἐπιτηδεύειν εὐθὺς ἐκ πρώτης ἔμαθον ἡμέρας παρὰ τῶν γεννησαμένων αὐτούς· κἂν εἴτινες δὲ αὐτοὺς ἔτι νεαρὰς φέροντας τῶν τυπτησάντων αὐτοὺς τὰς πληγὰς ἐρωτῷεν ὅθεν δὴ ταύτας ἐπιφέροιντο, ἀπαγγελοῦσι σαφῶς οὐδὲν ἀρνησάμενοι ὅτι ἐπιχειροῦντες οἷς οὐ προσῆκον ἦν ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς ἑαυτῶν εἶεν δεδεγμένοι τὰς μάστιγας παρ᾽ ἐκείνων οἷς δὴ μάλιστα πάντων ἀγαπητοὶ τυγχάνειν ἐδόκουν, ἅτε γονεῦσιν υἱοὶ οἱ μὴ δὲ μίαν αὐτῶν φειδὼ πεποίηνται ἁμαρτανόντων. ἐπειδὴ τῆς εὐσεβείας τὴν ἐπιμέλειαν ἀνωτέραν τῆς φυσικῆς ἔθεντο συμπαθείας

Ἀλλὰ γὰρ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τῶν πραγμάτων εἰρηκὼς ὁ προφήτης, ὅπως τε τῇ τῶν Μακκαβαίων προστασίᾳ καθῃρέθησαν μὲν οἱ ἐναντίοι, γέγονε δὲ ἐν εὐκοσμίᾳ τὸ ἔθνος πολλῇ, ὥστε πᾶσαν μὲν ἀσέβειαν ἐξ αὐτῶν καὶ παρανομίαν ἀνῃρῆσθαι, κρατεῖν δὲ πάντα γε ὁπόσα τοῖς θείοις νόμοις ἀκόλουθα συνέβαινεν εἶναι. ὥσπερ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποκαλύψεως ἣν ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐδέδεκτο ἐνεργείας, ἔνθους τε γεγονὼς καὶ κατιδὼν ἀκριβῶς τὰ ἐσόμενα, οἷά τε ἐξ οἵων γενήσεται τὰ Ἰουδαίων, καὶ οἵαν μὲν ἐκ τῆς τῶν Μακκαβαίων προστασίας διόρθωσιν δέξεται τὰ κατ᾽ αὐτοὺς, ἐν ὅσῃ δὲ γέγονεν ἀκοσμίᾳ ἐκ τῆς ἐκείνων μοχθηρίας οἱ παρὰ τῶν βασιλέων

παρά τε τὸ πρέπον καὶ τὸ τοῖς νόμοις ἀκόλουθον τοῖς θείοις τήν τε ἱερωσύνην ἀναδεχόμενοι καὶ τὴν τοῦ λαοῦ προστασίαν συγχύσεως μεγίστης πεπληρώκασιν ἅπαντα, μεγίστην τινὰ τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῇ μοχθηρίᾳ τῶν τοῦ τοσούτου κακοῦ γε-
v. 7. γονότων αἰτίων δεξάμενος, τοιάδε φησίν " ῥομφαία ἐξεγέρθητι ἐπὶ τοὺς ποι-
„ μένα καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει κύριος παντοκράτωρ „. Προστακτικῶς πάλιν κἀνταῦθα τὸ ἐσόμενον μηνύει· καὶ ὥσπερ πρὸς αὐτὸ τὸ ξίφος στρέψας τὸν λόγον, κινήθητι δὴ φησὶν ὦ μάχαιρα κατά τε ἐκείνων τῶν οὕτω κακῶς τῇ προστασίᾳ χρησαμένων, καὶ κατὰ πάντων τῶν ὅσοι τῷ ἔθνει προσήκοντες συμπράττειν αὐτῷ ἔσπευδον τῇ μοχθηρίᾳ. " Πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ „ διασκορπισθήτω τὰ πρόβατα „. Τῇ γὰρ πληγῇ τῇ οἰκείᾳ θάνατον μὲν ἐπήγαγε τοῖς οὕτω κακῶς τῇ προστασίᾳ τοῦ λαοῦ χρησαμένοις, ἅπαν δὲ τῶν συμπραττόντων αὐτοῖς τὸ σύστημα ἅμα τῇ ἐκείνων πληγῇ διασκέδασον τῇ τιμωρίᾳ· ταῦτα προστακτικῶς εἰρηκὼς εἰς τὴν τῶν ἐσομένων μήνυσιν, ἐπάγει τὰ ἑξῆς, ἀκόλουθον ἐπαγαγὼν τοῖς μηνυομένοις τοῦ λόγου τὸ σχῆμα. " Καὶ ἐπιστρέψω τὴν „ χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς μικροὺς ποιμένας „. Καὶ γὰρ καὶ εἴ τινες ὑπὸ τοῖς ἡγουμένοις εἶεν συμπράττειν τὶ αὐτῶν τῇ μοχθηρᾷ προστασίᾳ βουλόμενοι, καὶ δὴ καὶ αὐτοὶ κατά τινα τάξιν τὴν δοκοῦσαν αὐτοῖς ἐμπεπιστεῦσθαι, κατάρχειν ἐσπουδακότες τοῦ χείρονος, τιμωρήσομαι κἀκείνους· μικροὺς γὰρ ποιμένας τοὺς τοιούτους καλεῖ.

v. 8. Εἶτα δεικνὺς τὸ τῆς τιμωρίας δίκαιον " καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεί-
„ νῃ, ἐν πάσῃ τῇ γῇ, λέγει κύριος, τὰ δύο αὐτῆς μέρη ἐξολοθρευθήσε-
v. 9. „ ται καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον διὰ πυρός· καὶ πυρώσω αὐτοὺς ὡς πυροῦται
„ τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον· αὐτὸς ἐπικαλέ-
„ σεται τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῷ· καὶ ἐρῶ, λαός μου οὗτός
„ ἐστι· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, κύριος ὁ θεός μου „. Ὅτι γάρ φησι δικαίαν ὑπομένουσιν οἱ τοιοῦτοι τὴν τιμωρίαν, αὐτὸ δηλοῖ τὸ πρᾶγμα, οἳ τοσαύτην ἐποίησαν ἐπὶ τὸ χεῖρον τοῦ ἔθνους τὴν ἐκτροπήν, ὥστε τὰ δύο μέρη τοῦ λαοῦ ῥέψαντα πρὸς τὸ χεῖρον τιμωρίᾳ παραδοθῆναι· τὰ δὲ δύο μέρη φησίν, ἵνα εἴπῃ τοὺς πλείστους· ἀλλὰ γὰρ καὶ οὕτως ὑποληφθήσονται οὐκ ὀλίγοι τοῦ δέοντος ἐρασταί, εἰ καὶ ἐλάττους ἐκείνων οὗτοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ τρίτον· οἳ ὥσπερ διὰ πυρός τινος τῷ μεγέθει τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς κακῶν δοκιμασθέντες, μείζονα τῆς ἀρετῆς τῆς οἰκείας παρέσχοντο τὴν ἀπόδειξιν, πλεῖστα μὲν ὅσα ὑπομεμενηκότες κακά, οὐδαμοῦ δὲ τῆς περὶ ἐμὲ ἐκστάντες εὐνοίας· οἱ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐμὴν βοήθειαν εἶδον καὶ τετυχήκασι ταύτης· ἐγώ τε γὰρ αὐτοὺς οἰκείους ἐθέμην, τὴν κηδεμονίαν ὑποσχόμενος τὴν ἐμήν, κἀκεῖνοι δὲ ἐν ἐμοὶ τὸ πᾶν ἔθεντο, τῇ τε δεσποτείᾳ καὶ τῇ

προστασίᾳ τὸ πᾶν πιστεύσαντες τῇ ἐμῇ. Καὶ δὴ πάλιν εἰπὼν τήν τε γεγενημένην ἐπικράτειαν τοῦ κακοῦ, τῇ τῶν κακῶς προεστώτων μοχθηρίᾳ, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπαχθεῖσαν αὐτοῖς τιμωρίαν, ἀντιπαρατίθησι τὴν κηδεμονίαν ἣν τοῖς περὶ αὐτὸν μεμνηκόσι βεβαίως παρέσχετο.

ΚΕΦ. ΙΔ.

“ Ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται κυρίου· καὶ διαμερισθήσεται τὰ σκῦλα σου ἐν σοί, καὶ ἐπι- CAP. XIV.
,, συνάξω πάντα τὰ ἔθνη ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ εἰς πόλεμον, καὶ ἁλώσεται ἡ πόλις, καὶ v. 1.
,, διαρπαγήσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται, καὶ ἐξελεύσεται τὸ v. 2.
,, ἥμισυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ δὲ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ μου οὐ μὴ ἐξολο-
,, θρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως ,,. Παραγίνεται γάρ φησι καιρὸς ἐν ᾧ πλεῖστοι τῶν ἀλ-
λοτρίων ἐπιστρατεύσαντες τῇ Ἰερουσαλὴμ ἅπασαν αὐτὴν σκυλεύσουσιν ἔνδον· καὶ ἡ
μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθήσεται, διαρπαγήσεται δὲ πάντα τὰ ταῖς οἰκίαις ἐνόντα,
τοσαύτῃ τε οἱ ἐπεισεληλυθότες τῇ πόλει χρήσονται τῇ παροινίᾳ, ὡς μή τε τῆς εἰς
τὰ σώματα τῶν γυναικῶν ὕβρεως ἀποσχέσθαι, καὶ πλείστους ὅσους τῆς πόλεως αἰχμα-
λώτους λαβεῖν· ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτω γινομένων διὰ τὴν ἑτέρων κακίαν, οἱ τῆς
ἐμῆς εὐνοίας ἀντεχόμενοι ἀβλαβεῖς ἐπὶ τῆς πόλεως τῇ κηδεμονίᾳ διεφυλάχθη-
σαν τῇ ἐμῇ· εἶτα λοιπὸν ἐφ' ἑξῆς τὴν βοήθειαν λέγει τὴν θείαν ἀφ' ἧς ἅπαντα
αὐτοῖς ἐπὶ τὸ κρεῖττον τῇ τῶν Μακκαβαίων προστασίᾳ μετέστη· προηγήσεται μὲν v. 3.
γάρ φησι τῶν οἰκείων ὁ θεὸς ὥσπερ ἐν παρατάξει πολέμου νόμῳ· στρατηγῶν τε αὐτοῖς
καὶ κατὰ τῶν ἐναντίων παραταττόμενος· σταθεὶς δέ φησι ἐπὶ τὸ τῶν ἐλαιῶν ὄρος κατ- v. 4.
έναντι τῆς Ἰερουσαλὴμ, κλονήσει μὲν τὸ ὄρος, συγκινήσει δὲ ἅπαντα τὰ πρὸ
τῆς πόλεως καὶ τὴν πόλιν αὐτήν· ὥστε δοκεῖν μὲν ποικίλως διατέμνεσθαι τὸ ὄρος
τῷ φόβῳ τοῦ κινήματος, δοκεῖν δὲ τὰ τότε πράγματα ἐοικέναι τοῖς ἐπὶ τοῦ σεισ-
μοῦ γεγονόσιν, ὃν ἐπὶ τῆς Ὀζίου βασιλείας κατὰ θείαν ὀργὴν ἀποτελεσθῆναι συν- v. 5.
έβη· λέγει μὲν οὖν ἅπαντα ὑπερβολικῶς ὡς εἴωθε, καὶ ὅτι τῷ μεγέθει τῆς
βοηθείας ἣν παρέχεται τοῖς οἰκείοις τῇ τε κατὰ τῶν ἐναντίων ἀγανακτήσει ὡσπερεὶ σα-
λεύειν ἅπαντα δόξει· ἐχρήσατο δὲ τῇ πρὸς τὸν Ὀζίαν ὁμοιότητι, ἐπειδὴ κἀκεῖνος οὐ-
δὲν τῇ ἱερωσύνῃ προσήκων, ἐπεχείρησεν αὐτῆς ἐπιλαβέσθαι· ἐφ' ᾧ δὴ καὶ τῷ μεγέθει
τοῦ σεισμοῦ τὴν ἀγανάκτησιν τὴν οἰκείαν ὁ θεὸς ἐπεδείξατο· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ νῦν φη-
σὶν διὰ τοὺς ἀσεβεῖ γνώμῃ παρωσαμένους μὲν τὴν νομικὴν εὐταξίαν, τῇ ἱερωσύνῃ δὲ
παρὰ τὸ πρέπον ἐπικεχειρηκότας, πολλὴν ἐπιδείξεται τὴν ἀγανάκτησιν ὁ θεὸς τὴν οἰκείαν,
συσσείων ἅπαντα, ἐπὶ τιμωρίᾳ μὲν τῶν ἐναντίων, σωτηρίᾳ δὲ τῶν οἰκείων· οἷς ἐπάγει.

v. 5. " Καὶ ἥξει κύριος ὁ θεός μου, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ ,,. Ἀπ'
αὐτοῦ γὰρ δὴ φησὶ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ὡσανεὶ πόῤῥωθεν πόθεν εἰς βοή-
θειαν ἡμῶν ἐληλυθὼς ὁ θεὸς φανεῖται ἄγων τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον ἅπαν σὺν
ἑαυτῷ· λέγει δὲ τὰς ἀοράτους δυνάμεις· ταύτας γὰρ καλεῖ τοὺς ἁγίους, οἷς πρὸς ἅπαν-
τα αὐτῷ τὰ δοκοῦντα ἐν τοῖς περὶ τοὺς ἀνθρώπους γιγνομένοις ὑπηρετεῖσθαι εἰώ-
v. 6. θασιν. " Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὐκ ἔσται φῶς ἀλλὰ ψῦχος καὶ πάγος
v. 7. ,, ἔσται μιᾷ ἡμέρᾳ ,,. Οὐ φῶς ὄντως καὶ ψῦχος καὶ πάγος λέγει, ἀλλ' ὥσ-
περ εἴωθε λέγειν, ὅτι ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ δύσεται αὐτοῖς ὁ ἥλιος καὶ
ὅσα τοιαῦτα· ὡς τῶν ἐν συμφοραῖς ὄντων οὐδὲ μίαν αἴσθησιν τοῦ φωτὸς λαμ-
βανόντων, ἀλλ' ὥσπερ ἐν σκότῳ τινὶ τότε εἶναι δοκούντων· οὕτω κἀνταῦθα
φησί· δόξουσι μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν γινομένων οἱ ἄνθρωποι, φησίν, οὐδὲ
φῶς ὁρᾷν, ὥσπερ δὲ ἐν ψύχει καὶ πάγῳ ταραττόμενοι ἐν τρόμῳ τε καὶ κλόνῳ
μένουσι συναράττοντες τοὺς ὀδόντας τῷ μεγέθει τῶν γενησομένων κακῶν ἐκ τῆς
ἐπιφανείας τῆς θείας· οἷόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τοῦ κυρίου λεγόμενον, ἐκεῖ ἔσται ὁ
βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. " Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ ,,· ἵνα εἴπῃ
ὅτι κατὰ γνώμην θεοῦ γενήσεται τοιαῦτα, ἐπείπερ ἀρεστὸν αὐτῷ τὸ οὕτω ταῦτα
τότε συμβῆναι· οἷόν ἐστι τὸ, ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ ᾠκειώσατο
αὐτοὺς καὶ ἀρεστοὺς ἐνόμισεν ἑαυτῷ· οὕτω καὶ τὴν ἡμέραν λέγει γνωστὴν τῷ κυρίῳ,
ὡς ἀρεστὴν αὐτῷ, τῷ κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα ἐν αὐτῇ γενέσθαι, ἐπὶ τι-
μωρίᾳ μὲν τῶν ἐναντίων, σωτηρίᾳ δὲ τῶν οἰκείων· ὅθεν ἐπάγει " καὶ οὐχ ἡμέ-
,, ρα καὶ οὐ νὺξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς ,,· ἐπικρατούντων μὲν γὰρ τῶν κα-
κῶν, τοσοῦτο περιχυθήσεται σκότος ἅπασιν, ὡς μὴ δὲ μίαν εἶναι νυκτός τε καὶ
ἡμέρας διαφορὰν· οὕτω σκότος λήψεται τὰ πάντα· ἀκολουθήσει δὲ τούτοις
(τοῦτο γὰρ λέγει πρὸς ἑσπέραν) φῶς, τουτέστιν ἡ ἀντίληψις ἡ θεία· ἐπειδὴ πάν-
τα ἐκεῖνα διαπράττεται ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν ἐναντίων, ὡς ἂν τοὺς οἰκείους ἑαυτῷ
περιποιήσειεν· διὰ τούτων ἐπάγει γοῦν.
v. 8. " Καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἱερουσαλὴμ ,,. Ἵνα εἴπῃ τότε
καθαρὰ ἱερωσύνη ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπιτελεσθήσεται, καὶ νόμιμος προστασία τε ἀρέ-
σκουσα τῷ θεῷ, καὶ διδασκαλία τοῖς νόμοις ἀκόλουθος τοῖς θείοις, ἥ τις οὐ τοῖς κατ'
ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τοῦ ἔθνους ἐπιτηδεία μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα· θάλασ-
σαν μὲν γὰρ πρώτην τοὺς τότε λέγει, ἐσχάτην δὲ τοὺς μετ' ἐκείνους· οἷς προστέθεικεν
" ὅτι ἐν θέρει καὶ ἐν ἔαρι ἔσται οὕτως ,,· ἵνα εἴπῃ ὅτι κατὰ πάντα καιρὸν διὰ τῆς
θείας κηδεμονίας ἐπικρατήσει τὰ κρείττω· οὕτω τε φησὶ κατὰ πάσης τῆς γῆς ἔσται βα-
σιλεὺς γνωριζόμενος τε καὶ ὁμολογούμενος μόνος εἶναι θεὸς ὁ τοῦ παντὸς ποι-

τής τε καὶ κύριος· αὐτός τε γὰρ δι' ὧν ποιεῖ, τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐπιδείκνυται τὴν οἰκείαν· καὶ δὴ καὶ πάντες οἱ κατὰ γῆν (ἵνα εἴπῃ τῶν τὰ ἔθνη) διαμένουσι λοιπὸν ἀπηλλαγμένοι μὲν πλάνης ἁπάσης, τὴν ὀνομασίαν δὲ μόνην τὴν αὐτοῦ καλοῦντες ὡς Θεοῦ· εἶτα καὶ περὶ τόπων λέγει διαφόρων, βουλόμενος διὰ πάντων εἰπεῖν, ὅτι κατὰ παντὸς μέρους προσήκοντος τῇ γῇ τῇ ἡμετέρᾳ διαμενεῖ Θεὸς γνωριζόμενος τὲ καὶ προσκυνούμενος, ἀπεληλαμένης πάσης πλάνης τὲ καὶ ἀσεβείας ἐξ ἡμῶν· μετὰ ταύτης δέ φησι τῆς γνώσεως καὶ οἰκήσουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ λοιπὸν ἅπαντες βεβαίως οἱ τῷ ἔθνει προσήκοντες τῷ ἡμετέρῳ, καὶ οὐθεὶς ἔσται λοιπὸν ἐν τῷ ἔθνει ἀσεβείᾳ χαίρων, οὐδὲ ἀπηλλοτριωμένος Θεοῦ· τοῦτο γὰρ λέγει καὶ ἀνάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι· ὡς γὰρ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἤτω ἀνάθεμα· οὐκ ἔσται οὖν φησὶν οὐκέτι τοῦτο· ἐπεὶ μὴ δὲ ἔστι τις λοιπὸν ἠλλοτριωμένος Θεοῦ, διαμενεῖ τε λοιπὸν οἰκουμένη ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ πάντων μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας, ἣν ὑπὸ τῆς θείας ἔσχε κηδεμονίας διὰ τὴν τοῦ κρείττονος ἐπιμέλειαν· ἐν μὲν δὴ τούτοις συνεπέρανε τῶν μακκαβαϊκῶν τὴν προφητείαν, καὶ τὰ κατ' ἐκεῖνον ἐσόμενα τὸν καιρὸν, τά τε παρ' αὐτῶν πλημμελεῖσθαι μέλλοντα, καὶ τὰ περὶ αὐτῶν γενησόμενα παρὰ τῶν ἐναντίων, καὶ μὴν καὶ ὅσῳ τινὰ τὴν περὶ αὐτῶν ἐπιδείξεται κηδεμονίαν ὁ Θεὸς, τοῖς τοῦ καλοῦ προεστῶσι τὴν οἰκείαν παρέχων ῥοπήν· ἐντεῦθεν δὲ ἀναλαμβάνει τὰ πρὸ τῆς τῶν μακκαβαϊκῶν μηνύσεως αὐτῷ ῥηθέντα· ἐν οἷς τὰ διὰ τὸν Ζοροβάβελ προσεσόμενα τῷ ἔθνει καλὰ λέγων, προσέθηκε τῶν περὶ τὸν Γὼγ τὴν ἀναίρεσιν· τούτων δὴ κἀνταῦθα πάλιν ἀναλαμβάνει τὴν μήνυσιν, ἅτε καὶ ἐγγύθεν ἐσομένων, ὡς ἂν τοῖς τε μετὰ πλεῖστον γίγνεσθαι μέλλουσι τὸν χρόνον, λέγω δὲ τοῖς μακκαβαϊκοῖς, πίστις ᾖ τὰ πρόσφατον περὶ τὸν Γὼγ γινόμενα, καὶ τῷ προφήτῃ δὲ ἐγγένηται τὴν οἰκείαν προφητείαν εἰς χρηστοτέραν μήνυσιν συμπεράναι· λέγει τοίνυν.

« Καὶ αὕτη ἔσται ἡ πτῶσις ἣν κόψει κύριος πάντας τοὺς λαοὺς ὅσοι ἐπεστρά- v. 12.
„ τευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ „. Τοῦ γὰρ ἔθνους φησὶν ἐκείνου τοῦ μεγίστου τὲ καὶ ἀμαχω-
τάτου περιέσονται τῇ θείᾳ δυνάμει· ὡς ἑστώτων μὲν αὐτῶν τακῆναι τὰς σάρκας, οὐ-
δὲ προβαίνειν ἐπὶ τὸν πόλεμον ἰωμένων, τῷ φθάνειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν τὸν θεὸν διὰ τῆς
ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας· ἀφαιρεθήσεται δὲ αὐτῶν καὶ ἡ τοῦ βλέπειν ἰσχύς. ἐκ τοῦ
μεγέθους τῶν καταλαμβανόντων αὐτοὺς κακῶν, μένουσί τε ἄφωνοι διὰ τὴν τῶν συμβάν-
των ἀπορίαν· καὶ συντόμως φησὶ τοσαύτη αὐτῶν ἀθρόα κατὰ ἐσίαν ἔκστασις λήψεται, v. 13.
ὥστε ἕκαστον ἐπὶ τὸν πλησίον τρέποντα τὴν οἰκείαν χεῖρα, μὴ δὲ τοῦτο εἰδέναι, ἀλλ'
οἴεσθαι ἀλλοτρίων ἐφάπτεσθαι, ὡς κατά γε τὸ πλεῖστον ἔργον αὐτῶν ἀλλήλων γενέσθαι,

πλείονας τε αὐτῶν ὑπὸ τῶν οἰκείων ἢ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων πληττομένους πεσεῖν· ἀλλὰ
γὰρ ἐν τοιούτοις κακοῖς ἐξεταζομένων ἐκείνων, παρατάξεται φησὶ καὶ Ἰούδας
ἐν Ἱερουσαλήμ· ἵνα εἴπῃ ὅτι θαῤῥῶν ἐπὶ τὸν κατ' αὐτῶν ἐξελεύσεται πόλεμον
ὑπὸ τῷ Ζοροβάβελ στρατηγούμενος, ὃς ἐκ τῆς τῶν Ἰούδα φυλῆς βασιλεὺς αὐ-
τῶν κατὰ θείαν ἀναδέδεικται κρίσιν· οὕτω τε κρατήσουσι τῶν ἐναντίων, ὥστε πάν-
τα αὐτοῖς τὰ προσόντα, χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ ἐσθῆτα, καὶ ὅ τι ποτ' ἂν
ἔχοιεν παρ' ἑαυτοῖς ἀγαθὸν, ταῦτα δὴ πάντα ἀφελομένους τὸν οἰκεῖον αὐξῆσαι
v. 14. πλοῦτον· τοῦτο γὰρ εἶπε " καὶ συνάξει τὴν ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν "·
ἰσχὺν αὐτῶν εἰπὼν τὰ προσόντα ἀφ' ὧν εἶχον τὸ δύνασθαι· ὅθεν καὶ σαφηνίζων
αὐτὸ, ἐπήγαγε· " χρυσόν τε καὶ ἄργυρον καὶ ἱματισμὸν εἰς πλῆθος σφόδρα "·
v. 15. τούτοις ἐπάγει· ὅτι πολλή τις ἀπώλεια καὶ ἵππων ἔσται καὶ ἡμιόνων καὶ καμή-
λων καὶ ὄνων καὶ πάντων τῶν προσόντων αὐτοῖς κτηνῶν, ὁπόσα περ ἐπιτήδεια
πως ἑαυτοῖς εἰς τὸν πόλεμον νομίσαντες εἶναι, συλλαβόντες ἦγον μεθ' ἑαυτῶν·
ὁ μὲν δὴ θάνατος αὐτῶν φησὶ καὶ ἡ ἀπώλεια τοσαύτη τίς ἔσται καὶ τοιαύτη·
v. 16. ὁπόσοι δ' ἂν αὐτῶν περισωθεῖεν, ἐπιγνόντες τὴν θεοῦ τὴν δύναμιν ἐξ ὧν πεπόν-
θασι, νόμον θήσονται παρ' ἑαυτοῖς διηνεκῶς ἀνιόντες ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν
καθήκουσαν ἀποτιννύναι τῷ θεῷ προσκύνησιν, ἐπιτελεῖν δὲ καὶ τὴν ἑορτὴν τῆς
σκηνοπηγίας, ἐπειδὴ τοῖς πόῤῥωθεν παραγινομένοις ἐπιτήδειος ὁ καιρὸς θερι-
v. 17. νὸς ὑπάρχων· καὶ πολλοῖς δὲ τῶν δι' ὑπεροψίαν οὐκ ἀποπληρούντων ταῦτα τι-
μωρίαν ἐπάξω, ἀβροχίᾳ καὶ τῇ ἐντεῦθεν ἀκαρπίᾳ καταδικάζων αὐτοὺς, ὡς ἂν
v. 18. αἴσθοιντο τῆς τῶν πάντων κυρίου τιμῆς ἀμελοῦντες· κἂν οἱ τῆς Αἰγύπτου δὲ κἂν
εἴ τινες δή ποτε ταύτην ἀναδέξωνται τὴν γνώμην, τὴν αὐτὴν δώσουσι τιμωρίαν·
βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πολλοὶ τῶν ἀλλοφύλων ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν
γεγονότων πολλαχόθεν ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ συῤῥεύσουσι, τὴν καθήκουσαν τῷ θεῷ
προσκύνησιν ἀποδιδόντες, ὡς καὶ τιμωρίαν ἀπεκδέχεσθαι εἰ μὴ τοῦτο ποιοῖεν·
τούτοις ἐπάγει.
v. 20. " Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου ἅγιον τῷ
" κυρίῳ παντοκράτορι· καὶ ἔσονται οἱ λέβητες ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου ὡς φιά-
" λαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου ". Βούλεται μὲν εἰπεῖν ὅτι πολλὰ καὶ
τῷ θεῷ ἀνατεθήσεται παρὰ τῶν ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τῶν λαφύρων, ἃ παρὰ τῶν
πολεμίων λήψονται, πολλά τε ὄντα καὶ ἀριθμὸν νικῶντα· οἷον τί πεποίηκεν ὁ
μακάριος Δαβὶδ μετὰ τὴν τοῦ Γολιὰθ ἀναίρεσιν τὸ ξίφος ἀναθεὶς τῷ θεῷ· τὸ
αὐτὸ δὲ λέγει κἀνταῦθα, ὅτι καὶ χαλινοὺς ἵππων, οὓς τῶν ἀναιρεθέντων ἀφεί-
λοντο, προσοίσουσι τότε τῷ θεῷ· ἀπὸ γὰρ τοῦ χαλινοῦ ὡς ἀπὸ μέρους ἐβουλήθη

τὰ λοιπὰ ὅπλα τε καὶ λάφυρα εἰπεῖν, ἅπερ οὖν ἀνατιθέναι ἤμελλον, ἑκάστου κατὰ τὴν οἰκείαν πρόθεσιν προσάγοντος τὸ δοκοῦν ἐκ τῶν λαφύρων· ὅθεν ἐπάγει, ὅτι προσαχθήσονται καὶ λέβητες πλεῖστοι οὓς ἐπήγοντο οἱ πολέμιοι, ἐπιτηδείους ἑαυτοῖς εἶναι νομίζοντες εἰς τὴν ἕψησιν τῶν κρεῶν, οἳ διὰ τὸ πλῆθος, φιαλῶν δίκην, ἔσονται τοῦ οἴκου προκείμενοι τοῦ θείου· ἠβουλήθη δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ χαλινοῦ τὰ ἀπὸ τῶν ὅπλων ἀνατιθέμενα εἰπεῖν, ἀπὸ δὲ τῶν λεβήτων τὰ ἀπὸ τῶν κτημάτων, ὡς εἴωθεν ἀπὸ μέρους τὰ πλεῖστα δηλοῦν ἡ θεία γραφή. ὅτ' ἂν περιττὴν ἡγῆται τὴν κατὰ μέρος ἀκριβολογίαν· ἐπεὶ κἀνταῦθα περιττὸν ἦν τὸ ἀριθμεῖν δόρατα καὶ ξίφη καὶ θώρακας, λέβητας τε καὶ τὰ ἐν ἀνθρώπων κείμενα χρήσει, οἷον εἰπεῖν πινάκια, ποτήρια, ἢ καὶ εἴ τι τοιοῦτο· ἐκ δὲ τοῦ μέρους, ὡς εἶπον τε ἤδη καὶ ἐπισημηνάμην πολλάκις ἐδήλωσε τὸ πᾶν εἰπεῖν· δεικνὺς τῶν λεβήτων τῶν ἀνατιθεμένων τὴν χρείαν, ἐπάγει.

“ Καὶ ἔσται πᾶς ὁ λέβης ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν τῷ Ἰούδᾳ ἅγιος τῷ κυρίῳ v. 21.
„ παντοκράτορι· καὶ ἥξουσι πάντες οἱ θυσιάζοντες, καὶ λήψονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἑψή-
„ σουσιν ἐν αὐτοῖς „. Οἱ μὲν γὰρ προσκομισθέντες λέβητες, φησὶν, ἅγιοι ἔσονται ἅτε ἀνακείμενοι λοιπὸν τῷ θεῷ· ἀφθονία δὲ ἐντεῦθεν ἔσται τοῖς προσάγουσι τὰς θυσίας, τῷ ἔχειν ὅποι προσῆκεν ἑψήσαντας τὰ τῶν θυσιῶν πληρῶσαι τὸ πρέπον· ἦ γὰρ οὐχ οὕτως ἐν τῇ πρώτῃ τῶν βασιλειῶν ἡ θεία λέγει γραφὴ διηγουμένη τῶν υἱῶν Ἠλὶ τὴν παρανομίαν, ὅτι ἤρχετο τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ὡς ἂν ἡψήθη τὸ κρέας, καὶ κρεάγρα τριόδους ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ καθίει αὐτὴν εἰς τὸν λέβητα, ἢ εἰς τὴν χύτραν, ἢ εἰς τὸ χαλκίον· καὶ πᾶν ὃ ἀνέβαινεν ἐν τῇ κρεάγρᾳ ἐλάμβανεν ἑαυτῷ ὁ ἱερεύς; τοῦτο οὖν εἰπεῖν ἠβουλήθη, ὅτι ἀφθονία λοιπὸν τοῖς ἐπὶ τῇ θεραπείᾳ τοῦ θεοῦ συνιοῦσιν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔσται λεβήτων, ἐν οἷς προσῆκεν αὐτοὺς τὴν ἐπὶ τῶν θυσιῶν χρείαν ἑαυτῶν ἐκπληροῦν· τούτοις ἐπάγει. “ Καὶ οὐκ ἔστι χαναναῖος „ ἔτι ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ „. Ἐπειδὴ διαβεβλημένοι χαναναῖοι τὸν τρόπον ἦσαν ἐπί τε ἀσεβείᾳ ἐπί τε ἠθῶν μοχθηρίᾳ, τοῦτο βούλεται εἰπεῖν ὅτι παύσονται πάντες λοιπὸν οἱ τοῦ Ἰσραὴλ τῆς πρὸς ἀσέβειαν ἢ τινὰ μοχθηρίαν νεύειν ἠθῶν, ἐξ αὐτῶν δεδιδαγμένοι τῶν πραγμάτων ἡλίκον ἀγαθὸν εὐσεβείας τε καὶ ἀρετῆς ἐπιμέλεια· οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ὠσηὲ λέγει, χαναὰν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ζυγὸς ἀδικίας καταδυναστεύειν ἠγάπησε· καὶ εἶπεν Ἐφραὶμ, πλὴν πεπλούτηκα, εὕρηκα ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ· τῇ τῶν χαναναίων προσηγορίᾳ, τοὺς Ἰσραηλίτας τὸ μὴ δέον διαπραττομένους καλέσας, ὡς ἂν τὸν ἐκείνων τρόπον μεμιμημένους.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΜΑΛΑΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τῶν μακαρίων προφητῶν Ἀγγαίου τε καὶ Ζαχαρίου μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ κατὰ θείαν προφητευσάντων ἐνέργειαν, Ἀγγαῖος μὲν ὁ μακάριος περί τε τῆς τοῦ ναοῦ οἰκοδομῆς διείλεκται τῷ λαῷ, ἔτι δὴ καὶ τὴν περὶ τὸν Γὼγ μηνύει τὴν ἀπώλειαν· ὁ δὲ μακάριος Ζαχαρίας ταῦτά τε λέγει, προστιθεὶς καὶ τὰ κατὰ τοὺς Μακκαβαίους μετὰ πολὺν γεγονότα τὸν χρόνον, ἔτι δὴ καὶ ἀποκαλύψεις πολλὰς καὶ διαφόρους ἐκτίθεται, δι' ὧν τό τε ποικίλον τῆς περὶ αὐτοὺς εὐεργεσίας ἐδήλωσε τοῦ Θεοῦ, καὶ διδασκαλίαν παρέσχετο, θεοσεβείᾳ τε καὶ ἐπιμελείᾳ εἶναι προσάγειν αὐτοὺς δυναμένην αὐτάρκως. Ἐπειδὴ δὲ τῆς θείας προνοίας ἀξιωθέντες Ἰουδαῖοι, καὶ τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανόδου, πλείστων τε ὅσων τετυχηκότες ἀγαθῶν, καὶ δὴ καὶ ἐν εὐπραγίᾳ καταστάντες πολλῇ, οὐκ εἰς δέον ἐχρήσαντο τῇ ἀνέσει. τὰ μὲν τῶν ἱερέων, τὰ δὲ καὶ τοῦ λαοῦ πλημμελοῦντος παντὸς, ὡς καὶ τὰς κατὰ νόμον ὡρισμένας θυσίας μὴ μετὰ τοῦ προσήκοντος ἐκτελεῖν, ἀναγκαίως ὁ παρὼν οὑτοσὶ προφήτης κατὰ θείαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦτο προβληθεὶς, ἐλέγχει μὲν τῶν τε ἱερέων καὶ τοῦ λαοῦ τὰς πλημμελείας, ἃς αἵτινές εἰσιν, ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραμμένων ἄμεινον μάθοι τίς ἄν· μηνύει δὲ καί τινα τῶν ἐσομένων· ὄνομα δὲ τῷ προφήτῃ. κατὰ μὲν τὴν ἑλλήνων γλῶτταν, ἄγγελος· κατὰ δὲ τὴν ἑβραίων, Μαλαχίας· ἐπειδὴ τὸν ἄγγελον οὕτω καλεῖν ἑβραίοις ἔθος· ὅθεν καὶ μεταβολῇ τῇ εἰς τὴν ἑλλήνων γλῶτταν ἄγγελος κέκληται ἀντὶ Μαλαχίου· λέγει δὲ οὕτως.

ΚΕΦ. Α.

CAP. I. " Λῆμμα λόγου κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ „. Ἵνα εἴπῃ ὅτι
v. 1. κατὰ θείαν ἐνέργειαν ἐνεπιστεύθη τὸ τῆς προφητείας ἔργον ὁ ἄγγελος εἰς ἔλεγχον τοῦ
Ἰσραήλ· ἐπειδὴ κοινῇ ταύτῃ προσηγορίᾳ τούς τε ἱερέας καὶ τὸν λαὸν σημαίνειν
ἤμελλεν· ἰσραηλῖται γὰρ ἅπαντες ἐλέγοντο κοινῶς· εἶτα μετὰ τὴν εἰωθυῖαν ταύ-
την προγραφὴν τῶν προφητικῶν βιβλίων, ἄρχεται τῶν οἰκείων λόγων ὁ προφή-
της οὕτως. " Θέσθε δὲ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν „. Κάλλιστα ὡς ἂν παραλελοι-
πόσιν ἄχρι τοῦ δεῦρο ἃ ποιεῖν αὐτοῖς προσῆκον ἦν· κελεύει νῦν γοῦν τὸ δέον
εὖ λογίσασθαι, καὶ συνιδεῖν μὲν ἅπερ ἔπραττον, δοκιμάσαι δὲ ὁπόσον ἐξέβαινον

τοῦ προσήκοντος, ὡς ἂν τινα καὶ διόρθωσιν τῶν ἑαυτῶν προσαγάγοιεν πλημ-
μελείαις. Εἶτα μετὰ τὴν προτροπὴν καὶ τὴν παραίνεσιν καθ' ἣν ἐπιμελεστέρως αὐτῶν
περὶ τὸ δέον εἰργάζετο, ἐπάγει· " ἠγάπησα ὑμᾶς, λέγει κύριος ". Καλῶς
γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι πρὸ πάντων τὴν ἀγάπην λέγει τὴν οἰκείαν, ὡσανεὶ πρὸς ταύ-
την κρίνοιτο μάλιστα ἐλεγχομένοις ἐπὶ τῇ φαυλότητι τῶν τρόπων τῶν οἰκείων.
" Καὶ εἴπατε, ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς "; δηλῶν παρὰ πᾶσι τυγχάνοντος ὁπό- v. 2.
σων αὐτοῖς ἀγαθῶν αἴτιος ἐγεγόνει, εἴ τε ἐκ τῶν πρόσθεν ὑπαρξάντων,
εἴ τε καὶ τῶν ὕστερον πολλάκις, καὶ δὴ καὶ τῶν πρόσφατον γεγονότων· ἀλλὰ γὰρ
ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ τὴν φωνὴν ἐπὶ πράγματος λέγειν, καὶ τὴν τῶν τί ποιούντων
διάθεσιν φωνῇ σημαίνειν· οἷον τό, εἶπον τίς ὄψεται αὐτούς, ἀντὶ τοῦ διέκειντο
ὡς οὐδενὸς ἐφορῶντος τὰ γινόμενα· οὐ γὰρ δὴ ἔλεγον οὕτως· καὶ εἶπε γὰρ
ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐ μὴ σαλευθῶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἄνευ κακοῦ· διέκειν-
το γὰρ φησὶν ὡς οὐθὲν ὑπομενοῦντες πωποτε κακόν· καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἴ-
ποι τίς ἄν, ἃ μὴ τοῦ παρόντος ἐστὶ συλλέγειν καιροῦ· οὕτως οὖν κἀνταῦ-
θα λέγει τό, καὶ εἴπατε ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς. ἀντὶ ἀγαπηθέντες παρ' ἐμοῦ,
καὶ εὖ πεπονθότες πολλάκις, μοχθηρᾷ καὶ ἀγνώμονι κεχρημένοι τῇ διανοίᾳ διά-
κεισθε ὡς ἂν οὔτε ἠγαπημένοι παρ' ἐμοῦ οὔτε τινὸς τετυχηκότες πώποτε
ἀγαθοῦ· εἶτα λέγει τὰ πράγματα ἀφ' ὧν ἐξῆν αὐτοὺς συνορᾶν ἡλίκων ἔτυχον
παρὰ τοὺς ἄλλους ἀγαθῶν·

" Οὐκ ἀδελφὸς ἦν Ἠσαῦ τοῦ Ἰακώβ; λέγει κύριος· καὶ ἠγάπησα
" τὸν Ἰακώβ, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα· καὶ ἔταξα τὰ ὅρια αὐτοῦ εἰς ἀφα- v. 3.
" νισμόν, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς δόματα ἐρήμου· διότι ἐὰν εἴπῃ v. 4.
" ἡ Ἰδουμαία κατέστραπται καὶ ἐπιστρέψωμεν καὶ ἀνοικοδομήσωμεν τὰς ἠρη-
" μωμένας αὐτῆς, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι
" καὶ ἐγὼ καταστρέψω· καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὅρια ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐφ' ὃν
" παρατέτακται κύριος ἕως αἰῶνος· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὄψονται καὶ ὑμεῖς v. 5.
" ἐρεῖτε ἐμεγαλύνθη κύριος ὑπεράνω τῶν ὁρίων Ἰσραήλ ". Πρόσφατον ἦσαν
Ἰδουμαῖοι τετιμωρημένοι καὶ πλείστων ὅσων ἐν πείρᾳ γεγονότες κακῶν, ὑπὲρ ὧν
διατεθείκεσαν τοὺς ἰσραηλίτας κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον καθ' ὃν ἀσσύριοί τε αὐ-
τοῖς πρότερον καὶ βαβυλώνιοι μετὰ τοῦτο ἐπῆλθον· ταῦτα δὲ προείρητο μὲν τῷ
μακαρίῳ Δαβὶδ ἐν ψαλμοῖς· λέγει γάρ, μνήσθητι κύριε τῶν υἱῶν Ἐδὼμ τὴν ἡμέ-
ραν Ἱερουσαλήμ, τῶν λεγόντων ἐκκενοῦτε ἐκκενοῦτε ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς·
θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαίπωρος· ἐν οἷς ἔδειξεν ὅτι καὶ βαβυλώνιοι δώ-
σουσι δίκας ὑπὲρ ὧν αὐτοὺς διατεθείκασι κακῶν· καὶ Ἰδουμαῖοι δὲ τιμωρη-

θήσονται συμπράξαντες αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἰσραηλιτῶν κακοῖς· προεῖπε δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἀβδίου ὁ προφήτης μετὰ τοῦτο· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ νῦν εἰλήφει τὴν ἔκβασιν ἐκεῖνα καὶ νεαρὰ παρὰ πᾶσιν ἦν ἡ μνήμη τῆς ἐπιγενομένης κατὰ τῶν ἰδουμαίων παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίας, εἰκότως ἐκ παραθέσεως τῆς πρὸς ἐκείνους ἐνδείκνυται τὴν ἀγάπην ἑαυτοῦ τὴν περὶ τούτους, ἀπὸ τῶν προπατέρων τούτων τε καὶ τῶν ἰδουμαίων τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος· ἦν γὰρ τούτων μὲν Ἰακὼβ, Ἡσαῦ δὲ ἐκείνων· λέγει τοίνυν ὅτι ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν ἀμφότεροι· τοῦ νόμου δὲ τῆς φύσεως κοινὰ πάντα αὐτοῖς ποιοῦντος, ἠγάπησα μὲν τὸν ὑμέτερον προπάτορα, ἐμίσησα δὲ τὸν ἐκείνων τὸν Ἡσαῦ· καὶ δὴ διαμεμένηκα μὲν ἄχρι τοῦ δεῦρο, τῆς τε περὶ ὑμᾶς ἀγάπης, καὶ τοῦ περὶ ἐκείνων μίσους τὴν ἀπόδειξιν παρεχόμενος· πᾶσαν μὲν γὰρ αὐτῶν τὴν χώραν ἠφάνισα δι᾽ ὑμᾶς, δίκας αὐτοὺς εἰσπραττόμενος ὧν καθ᾽ ὑμῶν τετολμήκασι· πᾶσαν δὲ αὐτῶν τὴν κτῆσιν μετέστησα εἰς ἐρημίαν, ἣν τοσαύτην αὐτοῖς ἐπήγαγον καὶ οὕτω χαλεπὴν, ὥστε κἂν εἰ μεταβαλόμενοι ποτὲ βουληθεῖεν διορθώσασθαι τὰ οἰκεῖα, καὶ ἀνοικοδομῆσαι τὰς ἠρημωμένας αὐτῶν πόλεις τὲ καὶ χώρας, μηδὲν δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν· ἀπεφηνάμην γὰρ κατ᾽ αὐτῶν ἐρημίαν, καὶ οὐδαμῶς οἷόν τε συστῆναι τὰ ἐκείνων πάλιν· ἐπειδὴ κἂν ἐπιχειρήσωσιν οἰκοδομῆσαι, καταστρέψω πάλιν· ὥστε ἐκείνοις μὲν ὄνομα ἐπικεκλῆσθαι ἀνομίας ὅριον, ἅτε ὑπὸ παρανομίας ἠρημωμένοις· περὶ ὑμᾶς δὲ οὕτως, ἐδοκίμασα πᾶν ὅ τι καλὸν διαπράξασθαι, ὥστε αὐτοὺς ὑμᾶς θεατὰς γεγονότας τῶν δωρουμένων ὑμῖν ἀγαθῶν, ἐπιγνῶναι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν τοσούτοις φαιδρύναντας ἀγαθοῖς τὰ ὑμέτερα.

v. 6. Εἶτα ἐπιτείνων τὸ ἔγκλημα " υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ
,, φοβηθήσεται· καὶ εἰ πατὴρ εἰμὶ ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ κύριος εἰμὶ ἐγὼ,
,, ποῦ ἐστιν ὁ φόβος μου; λέγει κύριος παντοκράτωρ ,,· υἱῶν μὲν οὖν ἴδιον φησὶ τοιαῦτα διαπράττεσθαι, ἀφ᾽ ὧν κόσμος τίς καὶ σεμνολογία περιέσται τοῖς πατράσι, δούλων δὲ τὸ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους ὑπηρετεῖσθαι τοῖς δεσποτικοῖς ἐπιτάγμασιν· ἐγὼ δὲ, φησὶν, εἰμὶ μὲν ὑμῶν κύριος, ἅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑμᾶς εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν· δι᾽ ὑπερβάλλουσαν δὲ φιλανθρωπίαν τὲ καὶ χρηστότητα ᾠκειωσάμην τὲ ὑμᾶς καὶ ἐδεξάμην υἱοὺς ἐμοὺς καλεῖσθαι· μεταδέδωκα τὲ ὑμῖν παῤῥησίας τοῦ πατέρα ὑμῶν ὀνομάζειν ἐμέ· ὁρῶ δὲ πρὸς οὐδέτερον ὑμᾶς εὐγνωμονοῦντας· οὔτε γὰρ ὡς πατέρα τῇ καλοκαγαθίᾳ τῶν ἐπιτηδευμάτων τῶν οἰκείων σεμνύνειν ἐσπουδάκατε, οὔτε ὡς δεσπότην δεδοικότες τῶν ἐπιταγμάτων φροντίζετε τῶν ἐμῶν· οὕτω δὴ κοινὸν κατὰ πάντων τὸν ἔλεγχον ποιησάμενος, διορίζει καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, καὶ δὴ διαλεγόμενος πρὸς τοὺς ἱερέας

οὕτω φησίν. “ Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου ”. Ὑμεῖς φησὶν οἱ τὴν λειτουργίαν ἐμπεπιστευμένοι τὴν θείαν, καὶ ὁδηγοὶ τοῖς λοιποῖς ὀφείλοντες εἶναι τῶν κρειττόνων, τοιαῦτα διαπράττεσθε ἀφ᾽ ὧν οὐδενὸς ἄξιον ὄντα με λόγου δείκνυτε τοῖς τὰ παρ᾽ ὑμῶν πραττόμενα ὁρῶσι. “ Καὶ εἴπατε, ἐν τίνι ἐφαυλίσαμεν τὸ ὄνομά σου ”; Ὁμοίως κἀνταῦθα λέγων τὸ εἴπατε, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐκ πολλῆς τῆς ἀπροσεξίας οὐδὲ αἴσθησιν ἔχετε ἐπὶ τῷ τοσούτῳ πλημμελήματι ἀλλὰ διάκεισθε ὡς οὐδὲν ἄτοπον διαπραττόμενοι, καί τοι γε τοσοῦτον ἐργαζόμενοι κακόν.

Εἶτα λέγει καὶ τὸ γινόμενον “ προσάγοντες πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἄρ- v. 7.
”τους ἠλισγημένους ”· οὐ γὰρ κατὰ τὴν τοῦ νόμου διδασκαλίαν, οὐδὲ κατὰ τὰς μωσαϊκὰς διατάξεις, σὺν ἐπιμελείᾳ ποιεῖσθε τῶν ἄρτων τὴν πρόθεσιν, ἀλλὰ κοινοὺς καὶ ὡς ἔτυχεν γεγονότας παρὰ τὸ διατεταγμένον λαβόντες, αὐτῶν ἐπιτίθετε τῇ τραπέζῃ· λέγει δὲ ἠλισγημένους αὐτῶν ζυμωτούς, ὃ προδήλως ἐναντίον ἦν τῷ νόμῳ ἀζύμους ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου κελεύοντι προσάγεσθαι αὐτῶν ἄρτους, ζυμωτὸν δὲ μηδόλως· πᾶσαν γὰρ θυσίαν φησὶν ἣν ἂν προσφέρητε κυρίῳ οὐ ποιήσετε ζυμωτόν· οὗπερ οὕτω σαφῶς διατεταγμένου ἐναντίον ἦν τῷ ζυμωτοὺς προσφέρειν αὐτῶν ἄρτους, ὑπὲρ οὗ δὴ καὶ αἰτιᾶται δικαίως αὐτῶν ὡς τἀναντία τῷ νόμῳ διαπραττομένους προδήλως. “ Καὶ εἴπατε ἐν τίνι ἠλισγήσαμεν αὐτούς ”; Καὶ τοῦτο φησὶν ποιοῦντες, οὐδὲ συλλογίζεσθαι βούλεσθε τῆς γινομένου τὴν ἀτοπίαν· τὸ γὰρ καὶ εἴπατε, κἀνταῦθα πάλιν τὴν διάθεσιν λέγει· ἵνα εἴπῃ ὅτι ὡς οὐθὲν διαπραττόμενοι διάκεισθε, ἀναισθησίᾳ καὶ ἀπροσεξίᾳ τὴν τοσαύτην ἐργαζόμενοι πλημμέλειαν. “ Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς ” τράπεζα κυρίου ἐξουδενωμένη ἐστι, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδενώσατε ”. Πάλιν κἀνταῦθα τὸ ἐν τῷ λέγειν οὕτω φησίν, ὡς ἀντὶ πράγματος τὴν διάθεσιν δηλῶν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τὸ ταῦτα ποιεῖν ὑμᾶς, οὐχ ἕτερόν τι κατὰ διάνοιαν ἔχοντας δείκνυσιν, οὐδ᾽ ἑτέρως πῶς διακειμένους, ἀλλ᾽ ἢ ὡς οὔτε τῆς τραπέζης τῆς ἐμῆς τυγχάνειν τινὸς ὀφειλούσης σπουδῆς, ἀναγκαίως τε καὶ τῶν ἐπιτιθεμένων οὐδενὸς ὀφειλόντων ἀξίων εἶναι λόγου· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ῥᾳθύμως ὑμᾶς ποιεῖσθαι τῶν ἄρτων τὴν πρόθεσιν, οὐ φροντίζοντας ὅπως ἂν κατὰ τὴν νομικὴν ἐπιτελεσθείη διάταξιν· καὶ πρῶτον μὲν εἶπε τὸ τῶν ἄρτων, ὡς ἂν πρῶτον ἁμάρτημα· ἐπειδήπερ ἐκείνους μάλιστα αὐτῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης προτιθεμένους ἄρτους ἐπιμελείας τυγχάνειν ἐχρῆν, ὡς τρόπον τινὰ ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ προσαγομένους· ἐπειδήπερ ἐκέλευσεν αὐτῶν ὁ Θεός, καὶ ἓξ εἶναι τὴν ἀριθ-

μὲν δύο φυλῶν ἐν ἑκάστῳ γνωριζομένων, ὡς ἂν ἐν τοῖς ἓξ αἱ δώδεκα κατα-
λογίζοιντο φυλαὶ, ὑπὲρ ὧν δὴ τὴν πρόθεσιν ἐκέλευσε γίγνεσθαι τῶν ἄρτων.
v. 8. Ἑξῆς δὲ ἐπάγει καὶ ἑτέραν αὐτῶν πλημμέλειαν. " Διότι ἐὰν προσαγάγητε
" τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακόν· καὶ ἐὰν προσαγάγητε χωλὸν ἢ ἄρρωστον, οὐ κακόν ".
Ἐν δὲ τῷ τοιαῦτα φησὶ προσφέρειν τῷ θεῷ θυσίας ἕνεκεν, οὐχ ἁμαρτάνειν οἴεσθε·
καὶ δεικνὺς τοῦ γινομένου τὴν ἀτοπίαν " προσαγάγετε δὴ αὐτὸ τῷ ἡγουμένῳ
" σου, εἰ προσδέξεται, εἰ λήψεται πρόσωπόν σου, λέγει κύριος παντοκράτωρ ".
Ἀλλὰ γὰρ εἰ μὴ καθ' σαυτὸν συνορᾷς τὸ γινομένου τὸ ἄτοπον, πειράσθητι αὐ-
τὸ προσαγαγεῖν τῷ τὴν ἡγεμονίαν ὑμῶν πεπιστευμένῳ· καὶ θέασαι δὴ εἰ δέξεται,
εἰ αἰδοῖ τῇ πρὸς σὲ κομιεῖται τὴν ὕβριν· οὐχὶ δὲ τοὐναντίον ὡς ἂν ὑβρισμένος
παρὰ σοῦ μᾶλλον ἢ τετιμημένος προσυβρίσας σε ἀποπέμψει μετὰ τοῦ προσκο-
μισθέντος ὄντος τοιούτου· δείξας αὐτῶν ἀμφοτέρας τὰς ἀτοπίας τήν τε ἐπὶ
v. 9. τῶν ἄρτων καὶ τὴν ἐπὶ τῶν θυμάτων, ἐπάγει. " Καὶ νῦν ἐξιλάσκεσθε τὸ πρόσ-
" ωπον τοῦ θεοῦ ὑμῶν, καὶ δεήθητε αὐτοῦ, ἵνα ἐλεήσῃ ὑμᾶς ". Ἀλλὰ γὰρ κἂν
τοῖς μετὰ ταῦτα διορθώσασθε τὰ πρόσθεν ὑμῶν ἁμαρτήματα, καὶ παυσάμενοι
τοῦ τοιαῦτα διαπράττεσθαι ἔτι ὑπὲρ τῶν παρεληλυθότων. αἰτήσατε συγγνώμης
τυχεῖν παρὰ τοῦ θεοῦ· καὶ φοβῶν εἰκότως " ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα ". ἐγγύ-
θεν γὰρ ἔχετε τῶν κακῶν τὴν πεῖραν· οἷς οὐ πρὸ πολλοῦ περιπεπτώκατε διὰ τὴν
τοῦ προσήκοντος ἀμέλειαν, ὧν τῇ μνήμῃ μάλιστα πᾶσαν ἔχειν ὑμᾶς ἐπιμέλειαν
προσήκει τοῦ καλοῦ. " Εἰ λήψομαι ἐξ ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγει κύριος παν-
" τοκράτωρ ". ἀφ' ὧν ὀφείλετε εἰδέναι, ὡς οὐδὲ νῦν ὑμᾶς ἁμαρτάνοντας αἰδεσθή-
σομαι, εἰ μὴ μεταμελείᾳ τινὰ διόρθωσιν ἐπαγάγοιτε τοῖς πλημμελουμένοις
παρ' ὑμῶν.
v. 10. " Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψετε τὸ
" θυσιαστήριόν μου δωρεάν ". Οὐ γάρ χαλεπόν μοι καὶ νῦν ἄβατον ὑμῖν ποι-
ῆσαι τὸν ναὸν τὸν ἐμὸν, καὶ παῦσαι πάλιν ὑμᾶς τοῦ τῷ θυσιαστηρίῳ ὑπηρετεῖσθαι τῷ
ἐμῷ διαπραττομένους τοιαῦτα· ὅπερ οὖν ἤδη πεποίηκα, παραδοὺς μὲν πυρὶ
ναὸν, ἐπειδὴ πλημμελοῦντας ὑμᾶς ἀνήκεστα ἑώρων ἐν αὐτῷ· αἰχμαλωσίᾳ δὲ ὑμᾶς
παραδοὺς ἐν ᾗ καθεστῶτες, οὐδὲν τῶν εἰς ἱερατικὴν λειτουργίαν ἡκόντων ποιεῖν
οἷοί τε ἦτε. " Οὐκ ἔστιν θέλημά μου ἐν ὑμῖν, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ
" θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ". Εὖ γὰρ ἴστε ὅτι ἄχρις ἂν
τοιαῦτα διαπράττησθε, ἀποστρέφομαί τε τὰ παρ' ὑμῶν γινόμενα, καὶ τὰς θυ-
σίας ὑμῶν οὐ προσίεμαι· ὥστε οὐδὲ τὸ κέρδος ἀποίσεσθε, οὗπερ οὖν ἐλπίδι τὴν
v. 11. θυσιῶν τὴν προσκομιδὴν ποιεῖσθε. " Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν αὐτοῦ

„ τὸ ὄνομά μου δοξάσειν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ
„ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά· διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει
„ κύριος παντοκράτωρ „. Ἁπανταχοῦ φησὶ γῆς τὴν ὀνομασίαν τὴν ἐμὴν ἅπαντες διώ-
κουσιν οἱ ὅπου ποτὲ καθεστῶτες τῶν ἀνθρώπων· θεὸν γὰρ σέβειν ἐσπούδακεν
ἕκαστος καὶ τὴν τούτου περιέπειν ὀνομασίαν, ὡς ἂν δεσπότου τε καὶ κυρίου· ὅπερ
οὖν ὄντως εἰμὶ ἐγώ· ὥστε εἰ καὶ πεπλανημένως οἷς οὐ προσῆκε τὴν ὀνομασίαν πε-
ριτιθέασι τὴν ἐμὴν, ἀλλὰ τὴν ἐμήν γε ὅπως περιέπουσιν ἅπαντες, καὶ ἐπ' ὀνόματι
τῷ ἐμῷ τὰς θυσίας ἐπιτελοῦσι, πάντων μέγιστον καὶ πάντων ὑπερέχον νομιζόν-
των τὸ θεῖον· ὑμεῖς δὲ τὸ παρὰ πᾶσιν οὕτω μέγα τε νομιζόμενον καὶ σεπτὸν v. 12.
ἐξυβρίζοντες φαίνεσθε· ἐπειδὴ ἐν τῷ τὴν τράπεζαν τὴν ἐμὴν κοινὴν ἡγεῖσθαι, καὶ
μηδὲν ἔχουσαν πλέον τῶν λοιπῶν, τά τε ἐπιτιθέμενα μὴ δὲ μιᾶς ἄξια νομί-
ζειν σπουδῆς· τοιαῦτα τέ μοι προσφέρειν, τὴν ἐμὴν ὀνομασίαν προδήλως ἐνυ-
βρίζοντες, φαίνεσθε ἐν οὐδενὸς μέρει τιθέμενοι τὸ θεῖον, ὃ παρὰ πᾶσιν οὕ-
τω τε μέγα καὶ φοβερὸν ὑπείληπται καὶ σεβάσμιον καὶ πάντων ὑπερέχον δικαίως·

“ Καὶ εἴπατε, ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστὶ, καὶ ἐξεφύσησα αὐτὰ, λέγει κύ- v. 13.
„ ριος παντοκράτωρ „. Εἶτα ὑμεῖς μὲν φησὶ σεμνύνεσθε ὡς ἐκ πόνου καὶ
ἱδρώτων καὶ κακοπαθείας προσφέροντες ἰδίας, ἐγὼ δὲ αὐτὰ ἀπέρριψα, τοσαύ-
την οὖσαν ὑμῶν τὴν ἐν τῇ προσκομιδῇ καταφρόνησιν θεωρῶν. “ Καὶ εἰσφέρετε
„ ἁρπάγματα, καὶ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα· καὶ προσφέρετε αὐτὰ εἰς θυσίαν,
„ εἰ προσδέξομαι αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ „.
Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς θυσίαις τοιαῦτα προσκομίζετε ἔτι μᾶλλον αὐτὰ ἀπεπεμ-
πόμην ὡς φαῦλα καὶ ἐκ φαύλης προσφερόμενα γνώμης· εἶτα καὶ νόμον τιθεὶς,
“ καὶ ἐπικατάρατος ὃς ἦν δυνατὸς καὶ ὑπῆρχεν ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἄρσεν· v. 14.
„ καὶ ἡ εὐχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, καὶ θύει διεφθαρμένα τῷ κυρίῳ· διότι βασιλεὺς
„ μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ τὸ ὄνομά μου ἐπιφανὲς ἐν
„ τοῖς ἔθνεσι „. Πᾶς δή φησιν εὐχὴν ἐπὶ θυσίᾳ πεποιημένος, εἶτα εὐπορῶν
καὶ δυνάμενος ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ ποιμνίων προσαγαγεῖν ἄρσεν τε καὶ δό-
κιμον καὶ οἷον προσάγεσθαι πρέπον θεῷ· καὶ τοῦτο μὲν οὐ προσάγων, φαῦλον
δέ τι καὶ διεφθαρμένον θύων τῷ θεῷ, τῆς ἐσχάτης ἄξιος ἐστὶ τιμωρίας· ἐπει-
δὴ θεῷ τῷ πάντων βασιλεύοντι, καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπὶ τῷ
μεγέθει τῆς οἰκείας ἐγνωσμένῳ φύσεως εὐπορῶν ὢν δεῖ προσάγει τὰ μὴ τοιαῦτα.

ΚΕΦ. Β.

CAP. II. “ Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς οἱ ἱερεῖς· ἐὰν μὴ ἀκούσητε καὶ ἐὰν
v. 1. „ μὴ θέσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν τοῦ δοῦναι δόξαν τῷ ὀνόματί μου, λέγει κύ-
v. 2. „ ριος παντοκράτωρ· καὶ ἐξαποστελῶ ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσο-
„ μαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ καταράσομαι αὐτὴν, καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν
„ ὑμῶν· καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε ἐπὶ καρδίας ὑμῶν „.
Ἀλλὰ γὰρ ἰδοὺ ταῦτα περὶ ὑμῶν ἀποφαίνομαι τῶν ἐπὶ τῆς ἱερατικῆς καθεστώ-
των λειτουργίας· ὅτι εἰ μὴ νῦν γοῦν βουληθείητε σπουδῇ τοῖς παρ' ἐμοῦ λε-
γομένοις προσέχειν, καὶ τῇ τῆς λειτουργίας ἐπιμελείᾳ τὴν προσήκουσάν τε καὶ
ὀφειλομένην ἀποτίσαι τῷ Θεῷ δόξαν, μεγίστην ὑμῖν ἐπάξω τιμωρίαν, καὶ τὴν
τιμὴν ἤγουν ταύτην ἧς ἀπολαύετε νῦν, εἰς ἀτιμίαν τε καὶ πεῖραν μεταστήσω κακῶν,
πᾶσαν τε ὑμῶν τὴν ἱερατικὴν ἀφελῶ τιμὴν, ὡς μηδένα ἐξ ὑμῶν ἔτι διάδοχον
τῆς ἀξίας γενέσθαι ταύτης· εὔδηλον γὰρ ὅτι κατάραν μὲν τὴν τιμωρίαν λέγει, καὶ
τὴν πεῖραν τῶν κακῶν· εὐλογίαν ἤγουν, τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν· ὅθεν οὕτω καὶ
τὴν ἱερωσύνην ὀνομάζει, ὡς πολλῶν ἀγαθῶν αἰτίαν τοῖς τε ἔχουσι καὶ τοῖς ὑπὲρ
ὧν ἐπιτελεῖσθαι συμβέβηκε ταύτην.
v. 3. Εἶτα εἰς μείζονα ἔνδειξιν τῆς ἀγανακτήσεως τῆς οἰκείας “ ἰδοὺ ἐγὼ
„ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον, καὶ σκορπιῶ ἔνυστρον ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν,
„ καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό „. Κεκελευσμένον ἦν ἐν τῷ νόμῳ ὥς τι
ἐξαίρετον ἐκ τῶν θυσιῶν ἀφαιρεῖσθαι τῷ Θεῷ τὸν ὦμον· οὐκέτι οὖν φησὶν
οὐδὲ τοῦτο δέξομαι παρ' ὑμῶν, ἐπεὶ μηδὲν δεόμενος εἰς ὠφέλειαν ὑμετέ-
ραν διεταξάμην οὕτω γίνεσθαι· ἐπειδὴ ἤγουν ἐν τοσούτοις τὴν περὶ ἐμὲ δεικνύντες
ἀμέλειαν, τούτῳ με οἴεσθε τιμᾷν, τῷ τὸν ὦμον ἀφαιρεῖν μοι, ὑμῖν αὐτὸν ἀπο-
στρέψω, τῆς ἀγανακτήσεως ἔλεγχον παρεχόμενος τῆς ἐμῆς· ἐάσω δὲ ὑμᾶς καρ-
ποῦσθαι καὶ τοῦτο μετὰ τῆς κόπρου τῶν ζώων· ἐπειδὴ τοῦτο ὑμῖν ἐν ταῖς ἑορταῖς
προσάγεσθαι πρέπον, ἃς τῇ κακίᾳ τῶν πραττομένων μολύνετε, κοινήν τε ἅπα-
σιν ὑμῖν τὴν ὑπὲρ τῶν πραττομένων ἐπάξω τιμωρίαν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ λήψο-
v. 4. μαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. “ Καὶ ἐπιγνώσεσθε διότι ἐγὼ, κύριος ἐξαπέσταλκα
„ πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐντολὴν ταύτην τοῦ εἶναι τὴν διαθήκην μου πρὸς τοὺς λευίτας,
„ λέγει κύριος παντοκράτωρ „. Τότε ἐκ τῆς περιγινομένης ὑμῖν ἀτιμίας τε καὶ
τιμωρίας αἰσθήσεσθε ἀκριβῶς τῆς τε ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἐμῆς· καὶ ὅτι
ἐγὼ μὲν εὐποιεῖν ὑμᾶς βουλόμενος ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἱερατικὴν παρήγαγον ἀξίαν,
τοιαύτας τινὰς θέμενος πρὸς ὑμᾶς τὰς συνθήκας, ἵνα τῆς παρ' ἐμοῦ δοθεί-

σης ἀπολαύοντες τιμῆς, ἅπαντα πρὸς τὴν ἐκείνων ὠφέλειαν ποιεῖτε ὑπὲρ ὧν μέ-
τιτε τὴν ἱερωσύνην· ὑμεῖς δὲ οὐθένα τούτων ἐποιήσασθε λόγον, ἀλλὰ τῆς τε δο-
θείσης ὑμῖν ὑπερίδετε τιμῆς, καὶ ἀμελείᾳ τοσαύτῃ τὴν ἐμὴν παραδεδώκατε λει-
τουργίαν.

Εἶτα ἐπειδὴ τὰ τῆς ἱερωσύνης ἐκ τοῦ Ἀαρὼν εἴληφε τὴν ἀρχὴν ὃς πρῶτος v. 5.
ἀρχιερεὺς κατὰ θείαν προβολὴν ἀπεδείχθη, ἐπάγει. “ Ἡ διαθήκη μου ἦν μετ'
„ αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης· καὶ ἔδωκα αὐτῷ φόβον φοβεῖσθαί με, καὶ ἀπὸ προσ-
„ ώπου ὀνόματός μου στέλλεσθαι αὐτόν· νόμος ἀληθείας ἦν ἐν τῷ στόματι v. 6.
„ αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐχ εὑρέθη ἐν χείλεσιν αὐτοῦ· ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπο-
„ ρεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἀπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας· ὅτι χείλη ἱερέως φυ- v. 7.
„ λάξεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἄγγελος κυρίου
„ παντοκράτορός ἐστι „. Ἐκεῖνον γοῦν πρῶτον φησὶν ἐπιλεξάμενος συνθήκας πρὸς
αὐτὸν ἐθέμην, ἐπαγγειλάμενος μὲν αὐτῷ καὶ ζωῆς μακρᾶς καὶ εἰρήνης ἀπόλαυσιν, κε-
λεύσας δὲ τὸν φόβον ἐπὶ τῆς διανοίας ἔχειν τὸν ἐμὸν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους καὶ τὴν μνήμην
ποιεῖσθαι τὴν ἐμήν· ἠκολούθησε δὲ ἄρα καὶ τὰ παρ' ἐκείνου πρέποντα τῇ τιμῇ τῇ παρ'
ἐμοῦ· ἐπειδὴ τέθηκε μὲν ἑαυτῷ νόμον τὸ ζῆν τε σὺν ἀληθείᾳ καὶ ἅπαν ἀπο-
στρέφεσθαι ψεῦδος· ἐφθέγξατο δὲ οὐδεπώποτε ἄδικον οὐθὲν, οὐθ' ὃ βλάβης αἴ-
τιον τοῖς ὑπὸ τὴν ἱερωσύνην ἐγίγνετο· ὑπὲρ δὲ τούτων ἀκολούθως ταῖς ἐπαγγε-
λίαις ταῖς ἐμαῖς, αὐτός τε ἐν εἰρήνῃ διῆγεν, ἐν οὐδενὶ πώποτε πρός με διενεχ-
θεὶς, οὐδέ τι τῶν ἐμοὶ διαπραξάμενος ἐναντίων· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐν εἰ-
ρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ. καὶ πολλοὺς δὲ ὅσους ἐπὶ τὸ κρεῖττον
ἐκ τοῦ χείρονος ἐπανῆγεν· συντόμως τε εἰπεῖν ὃ μάλιστα πρέπον ἦν ἱερεῖ διε-
πράττετο, διδάσκων μὲν τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν, πρὸς δὲ τὸν νόμον τὸν θεῖον
ἅπαντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπανάγων, καὶ διδάσκων ὅπως ἂν ἀσχολοῖντο πάν-
τοτε περὶ αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἱερέως ἔργον, ἀγγέλου τινὸς τάξιν ἐπέχειν τεταγ-
μένου τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις, καὶ πάντας ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἐπανάγοντος, ὅπερ
οὖν καὶ τοῖς ἀγγέλοις περὶ ἡμᾶς ἔργον ποιεῖν· ταύτας μὲν δὴ πρὸς τὸν Ἀα-
ρὼν ἐθέμην τὰς συνθήκας, ὃς καὶ ἀκόλουθα τοῖς ἐμοῖς διεπράττετο νόμοις·
ὑμεῖς δὲ οἱ τὴν ἱερωσύνην διαδεξάμενοι τὴν ἐκείνου πάμπολυ τούτων ἐστὲ κεχω-
ρισμένοι· πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον;

“ Ὑμεῖς δὲ ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἠσθενήσατε, πολλοὺς v. 8.
„ ἐν νόμῳ διεφθείρατε τὴν διαθήκην τοῦ Λευὶ, λέγει κύριος παντοκρά-
„ τωρ „. Ἐξετράπητε γὰρ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς· ὥστε καὶ τοὺς λοι-
ποὺς, ῥαθύμους περὶ τὸν νόμον ποιῆσαι· οὕτω τε πάσας συντόμως εἰ-

πεῖν τὰς συνθήκας, ἃς πρὸς ἐκεῖνον ἐθέμην, βουλόμενος αὐτὰς καὶ ἐπὶ τῶν
v. 9. ἐκείνου διαδόχων κρατεῖν, τῇ οἰκείᾳ διεφθείρατε κακίᾳ. " Καὶ ἐγὼ δέδωκα
" ὑμᾶς ἐξουδενωμένους καὶ παρειμένους εἰς πάντα τὰ ἔθνη· ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ
" ἐφυλάξασθε τὰς ὁδούς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ ". Καλῶς
ἐκ τῶν πρὸ βραχέως γεγονότων αὐτοὺς σωφρονίζει· τοιαῦτα γάρ φησιν ὑμᾶς
διαπραττομένους εὑρὼν, αἰχμαλωσίᾳ παραδέδωκα τὸ μὴ δὲ ἀποδείξας, καὶ
πάντη τῆς ἱερατικῆς ἔξω καταστήσας τιμῆς· ἀνθ' ὧν οὐδένα λόγον ποιεῖσθαι τῶν
προσταγμάτων ἐβούλεσθε τῶν ἐμῶν, συνεπράττετε δὲ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀμελεῖν
τῶν νόμων, οὓς σωφρονίζεσθαι παρ' ὑμῶν δίκαιον ἦν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐλαμ-
βάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ, ἀντὶ τοῦ ἐλέγχειν τοὺς ἁμαρτάνοντας παρὰ τὸ τῷ
v. 10. νόμῳ δοκοῦν οὐκ ἐβούλεσθε. " Οὐχὶ θεὸς εἷς ἔκτισεν ὑμᾶς; οὐχὶ πατὴρ εἷς
" πάντων ὑμῶν; τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τοῦ βεβηλῶ-
" σαι τὴν διαθήκην τῶν πατέρων ὑμῶν "; Καί τοι γε φησὶν καὶ ὑμεῖς κἀκεῖ-
νος, λέγει δὲ τὸν Ἀαρὼν, ὑφ' ἑνός τε γεγόνατε θεοῦ, κηδεμονίας τε καὶ τιμῆς
ἠξιώθητε τῆς αὐτῆς· κοινῇ γὰρ ἐστὶ πρὸς ἐκεῖνον καὶ πρὸς ὑμᾶς ἔφην τὸ, ἐγὼ εἶ-
πον θεοὶ ἐστὲ, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὅπερ δὴ μάλιστα τοῖς τῆς ἱερατικῆς
προεδρίας ἐπειλημμένοις, καὶ ἡγουμένοις ἐντεῦθεν τοῦ λαοῦ ἁρμόττον· πόθεν τοί-
νυν τοσαύτην ἐπὶ τῶν τρόπων ἐσχήκατε τὴν διαφθορὰν; ὥστε ἐκεῖνον μὲν ἐπανορ-
θοῦσθαι τοὺς καθ' ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὸ δέον ἐπανάγειν σπουδῇ, ὑμᾶς δὲ παρο-
ρᾷν τοὺς ὑπὸ τὴν ἱερωσύνην ὄντας ἀδελφοὺς ὄντας ἰδίους, ἐξαμαρτάνοντάς τε
οὕτως, καὶ μονονουχὶ πατοῦντας τῶν νόμων τῶν ἐμῶν τὴν ἀκρίβειαν· τοιγαροῦν τί
γέγονεν;
v. 11. " Ἐγκατελείφθη Ἰούδας, καὶ βδέλυγμα ἐγένετο ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ
" ἐν Ἱερουσαλὴμ· διότι ἐβεβήλωσεν Ἰούδας τὰ ἅγια κυρίου ἐν οἷς ἠγάπησε,
" καὶ ἐπετήδευσεν εἰς θεοὺς ἀλλοτρίους ". Τοιγαροῦν ἐπειδὴ καὶ οἱ τοῦ λαοῦ τὸ
μὴ δέον ἔπραττον καὶ ὑμῖν τοῖς ἱερεῦσι λόγος οὐδεὶς ἦν τῆς ἐκείνων διορθώ-
σεως. ἀφεθέντες τῆς προνοίας τῆς ἐμῆς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπεληλύθατε· ὑπὲρ ὧν
δὴ τῆς θεραπείας ἀμελήσαντες τοῦ θεοῦ, ἣν δὴ μάλιστα μετὰ πολλῆς ὑμᾶς μετ-
ιέναι προσῆκον ἦν τῆς σπουδῆς, εἰς εἰδώλων ἐξετράπητε θεραπείαν· οὕτως ἀπὸ
τῶν ἱερέων εἰς ἅπαντας ἐκβαλὼν τὸν λόγον, ὡς ἂν τῇ τούτων κακίᾳ καὶ τῶν λοι-
v. 12. πῶν γεγονότων, τοιούτων εἰς σωφρονισμὸν ἁπάντων κοινῇ λοιπὸν ἐπάγει. " Ἐξο-
" λοθρεύσει κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως ἂν καὶ ταπεινωθῇ
" ἐκ σκηνωμάτων Ἰακὼβ, καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ κυρίῳ παντοκρά-
" τορι ". Ἀλλ' εἴ γε μὴ τούτων ἀποστaίητε, φησὶ, παντελὴς ἀπώλεια λήψε-

ται πάντας ὑμᾶς, ὥστε εἰς τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν τούς τε λοιποὺς ἀχθῆναι, καὶ δὴ καὶ ὑμᾶς τοὺς ἱερατεύειν τε καὶ τὰς ὑπὲρ ἑτέρων θυσίας προσάξειν προσποιουμένους, οὐθὲν οὔτε ὑμῶν οὔτε ἐκείνων τῇ προσαγωγῇ τῶν θυσιῶν ὠφελεῖσθαι οἵων τε ὄντων· ἐντεῦθεν ἐφ᾽ ἑτέραν αὐτῶν μεθίσταται παρανομίαν· ἐπανελθόντες γὰρ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ θεοῦ παρασχεθείσης αὐτοῖς εὐπραγίας μετεσχηκότες, εἰς ἀκόλαστον ἐκτραπέντες βίον, τὰς πρόσθεν ἑαυτῶν γυναῖκας ἠφίεσαν, ἐφ᾽ ἑτέρας ὅπως ποτὲ τρέποντες τὸ ὄμμα· καὶ τὰς μὲν ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ συγγεγονυίας αὐτοῖς, καὶ δὴ καὶ τῶν κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν κακῶν τῶν τε αὐτόθι ταλαιπωριῶν κεκοινωνηκυίας αὐτοῖς ἀπέβαλλον ἀδεῶς, ἐφ᾽ ἑτέρας δὲ ἐτρέποντο ἐξ ἀκολασίας· εἶτ᾽ οὐδὲ μιᾶς ἐντεῦθεν βοηθείας προσαγομένης κακῶς πασχούσαις ταῖς γυναιξὶν, οὐδὲ τινὸς τοῖς γινομένοις ἐπιτιμῶντος, ἀναγκαίως τήν τε ὕβριν καὶ τὴν ἀτιμίαν αἱ γυναῖκες οὐ φέρουσαι, ταύτῃ ἐπὶ τὸν θεὸν κατέτρεχον πολλοῖς μὲν τοῖς δάκρυσι, πολλαῖς δὲ ταῖς οἰμωγαῖς κεχρημέναι, καὶ τῆς παρὰ θεοῦ προνοίας ὡς ἐν ἀβοηθήτοις ἀξιοῦσαι τυχεῖν· ὑπὲρ δὴ τούτων οὕτω φησί.

“ Καὶ ταῦτα ἃ ἐμίσουν ἐποιεῖτε· ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστή- v. 13.
„ ριον κυρίου, καὶ κλαυθμῷ καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων· ἔτι ἄξιον ἐπιβλέψαι
„ εἰς θυσίαν ὑμῶν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν „. Ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον κυρίου, καὶ κλαυθμῷ καὶ στεναγμῷ· οὐ πρὸς τὰς ὀδυρομένους φησὶν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς αἰτίους τούτου· οὐ γὰρ δὴ ταῖς ἀπὸ τοσαύτης ἀνάγκης τε καὶ ἐπηρείας ἐπὶ τὸν θεὸν κατατρέχειν ἀναγκαζομέναις καὶ τὰ συμβεβηκότα αὐταῖς ἀποδυρομέναις κακὰ μέμφεσθαι ἔμελλεν ὑπὲρ ὧν ταῦτα ποιοῦσιν, ἀλλ᾽ εὔδηλον ὅτι τοῖς ἀδικοῦσι καὶ τῶν τοιούτων οἰμωγῶν τε καὶ δακρύων αἰτίοις ἐπιμέμφεται δικαίως· τὸ οὖν ἐκαλύπτετε λέγει ἀντὶ τοῦ παρεσκευάζετε καλύπτεσθαι· ἐποιεῖτε δὴ φησὶ καὶ τοῦτο ὃ πάντων μάλιστα ἀπειρημένον ἦν ἐμοὶ, καὶ πολλοῦ γε μίσους φαινόμενον ἄξιον· οἷς καλῶς ἐπήγαγε τὸ ἔτι ἄξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν ὑμῶν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· πῶς γὰρ δὴ φησὶ καὶ δυνατὸν ἢ θυσίαν ἢ ἄλλο τι τῶν παρ᾽ ὑμῶν προσκομιζομένων δέξασθαί με, τῶν γυναικῶν τῶν ὑμετέρων ἐπὶ τοσαύταις ἀδικίαις τε καὶ παροινίαις ἃς ὑπομένουσι παρ᾽ ὑμῶν, τοσούτῳ μὲν κλαυθμῷ τοσούτοις δὲ ὀδυρμοῖς ἐπ᾽ ἐμοῦ κεχρημένων; ἃς παριδεῖν οὐκ εὐπρεπὲς ἐμοί· ὥστε εἰ καὶ τὰς εἰς ἐμὲ γινομένας ὑμῶν πλημμελείας παρίδοιμι, ἀλλ᾽ οὔ τι γε τὰς ἀδικίας παρόψομαι τῶν γαμετῶν τῶν ὑμετέρων· ὅμοιον δέ ἐστι τῷ τοῦ κυρίου ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγοντος, ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ

μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρον σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρον σου· ὡς γὰρ ἐκεῖ κρείττην εἶναι λέγει τὴν προσκομιδὴν μὴ τοῦ ἠδικημένου θεραπευθέντος πρότερον· οὕτως κἀνταῦθα φησὶν, ὅτι μὴ δυνατόν με δέξασθαι τί παρ' ὑμῶν προσφερόμενον, τὰς τοιαῦτα παρ' ὑμῶν ἠδικημένας ὁρῶντα.

v. 14. "Καὶ εἴπατε, ἕνεκεν τίνος"; Κἀνταῦθα πάλιν τὸ εἴπατε ὁμοίως εἰπὼν ἀντὶ τοῦ καὶ διαπράττεσθε τοσοῦτο κακὸν, ὡς οὐθὲν ἐργαζόμενοι, τοιαύτην τινὰ διάθεσιν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ κεκτημένοι παρανομίᾳ· εἶτα δεικνὺς τὴν
v. 15. γινομένου τὴν ἀτοπίαν, ἐπάγει· "ὅτι κύριος διεμαρτύρατο ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον γυναικὸς νεότητος σου, ἣν ἐγκατέλιπες, καὶ αὕτη κοινωνός σου, καὶ γυνὴ διαθήκης σου, καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου". Ἐγὼ μὲν γὰρ φησὶν ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώτης διεταξάμην τῆς δημιουργίας πατέρα τε καὶ μητέρα ἀφιέντας, τῇ γυναικὶ προσκολλᾶσθαι τῇ ἰδίᾳ, ὡς ἂν εἶεν εἰς σάρκα μίαν οἱ δύο· ὑμεῖς δὲ τοσοῦτον τῶν νόμων ἠμελήκατε τῶν ἐμῶν, ὥστε τὴν ἐκ νεότητός σοι συναφθεῖσαν πρὸς γάμον, καὶ κοινωνόν σοι τοῦ βίου γεγονυῖαν. παντὸς ἀφιέναι δίχα λόγου τῆς οἰκίας ἐξωθούμενον τῆς ἰδίας, πρὸς ἣν τοιαῦται σοι διὰ τῶν γαμικῶν νόμων εἰσὶν αἱ συνθῆκαι· ὡς ἂν μία τε εἴητε σὰρξ καὶ κοινὰ πάντα ἡγοῖσθε τὰ ἀλλήλων· εἶτα ταύτην ἀφεὶς τὴν ἐπὶ τοιούτοις σοι συναφθεῖσαν, ἐφ' ἑτέραν μετήεις ἐξ ἀκολασίας· οὐδὲ ἐκεῖνο λογισάμενος ὅτι ἐπὶ διαδοχῇ γένους ὁ γάμος συνέστηκεν, ἵνα θανάτῳ διαφθειρόμενον τὸ γένος ἀνασώζηται τῇ τεκνογονίᾳ· ὥστε ὁ γάμος μηχάνημα τῆς διαδοχῆς εὕρηται παρὰ τοῦ θεοῦ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ὑπόλειμμα πνεύματός σου, ἀντὶ τοῦ ἐπειδὴ ἀποτίθεσθαι μέλλεις τοῦ παρόντος βίου τὴν ζωὴν, οἷον ἐστὶ τὸ ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὸν χοῦν αὐτοῦ, ὡς ἂν μὴ παντελῶς ἀπόλλυσθαι δοκοίης, ὑπελίπετό σοι τὴν διαδοχὴν μνημόσυνον ὁ θεὸς, καὶ λείψανον τῆς τε οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως τῆς σῆς· ὥστε καὶ πρὸς τὴν αἰτίαν ὁρῶντα τοῦ γάμου, διδίττεσθαι τὸ πρᾶγμα ἐχρῆν, καὶ μὴ πλημμελεῖν εἰς τοὺς περὶ τούτου τεθέντας νόμους ἄνωθεν παρὰ τοῦ θεοῦ, φυλάττειν δὲ αὐτοὺς ἀκεραίους τῷ μένειν ἐπὶ τῶν προτέρων, ἃς οὕτω τε καὶ ἐπὶ τούτοις ἠγάγεσθε, μὴ μὴν ἐξ ἀκολασίας ἀφιέναι μὲν τὰς πρώτας, μεθίστασθαι δὲ ἐφ' ἑτέρας.

Καὶ θαυμασιώτατα ἐπήγαγε. "Καὶ εἴπατε, τί ἄλλο ζητεῖ ὁ θεὸς, ἢ σπέρμα"; Ἐπειδὴ ἐδόκουν καὶ ἐκ τῶν παρανόμως συναπτομένων γυναικῶν παιδοποιεῖσθαι, τοῦτο φησὶν, οὐχ ὡς νόμους αἰδεῖσθε θείους τοὺς περὶ τοῦ γάμου τεθέντας παρὰ τοῦ

θεοῦ, ἀλλ' ὡς δίκην ἀλόγων εἰς συνουσίαν τε καὶ τῷ τίκτειν μόνον ἐκκείμενοι·
καὶ ἐπὶ τούτῳ γεγονότες παρὰ τοῦ θεοῦ, οὕτω τὰς μὲν προτέρας ἀφίετε, ἐφ'
ἑτέρας δὲ ἔρχεσθε, οὐ δὲ μίαν διαφορὰν εἶναι νομίζοντες, ἢ ἐξ ἐκείνων τεκνο-
γονεῖν ἢ ἐκ τούτων· δέον εἰδέναι, ὅτι τὸ μὲν ἀδεὲς τῆς διαδοχῆς ἀλόγοις ἁρ-
μόττον, τοῖς δὲ λόγου μετειληφόσι πρέπον τὸ μετὰ τῶν νόμων τῶν θείων μετιέ-
ναι τε τοὺς γάμους, καὶ τὴν ἐντεῦθεν στέργειν διαδοχήν· κἀνταῦθα γὰρ τὸ εἴπα-
τε οὐ φωνὴν λέγει, ἐπεὶ μὴ δὲ οἷόν τε ἦν αὐτοὺς τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν ἄλ-
λο ζητεῖ θεὸς ἀλλ' ἢ σπέρμα, ἀλλ' ἵνα τὴν διάθεσιν εἴπῃ τῆς διανοίας μοχθη-
ρὰν οὖσαν· καὶ ὅτι οὕτω πάντα ἔπραττον, οὐχ ὡς ἄνθρωποι λογικοὶ νόμοις
ζῆν ὀφείλοντες θείοις, ἀλλ' ὡς δίκην ἀλόγων πρὸς τὴν μίξιν μόνον καὶ τὴν διαδο-
χὴν ἐκκείμενοι· εἶτα καὶ νόμον τιθεὶς “ καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν,
„ καὶ γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλίπῃς „. Τοιγαροῦν πᾶσαν ἐπιμέλειαν
ποιήσασθε τοῦ λοιποῦ τῆς μετὰ τῆς πρεπούσης διαθέσεως ταῖς γαμεταῖς συνεῖναι, ἃς
ἄνωθεν εἰλήφατε μὴ μὴν ἀφιέναι ταύτας· καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς διὰ Μωσέως βιβλίον
ἀποστασίου προσέταξε δίδοσθαι ταῖς γυναιξὶ, δεικνὺς ὁπόσον ἐστὶ τὸ διάφορον,
ἐπάγει.

“ Ἀλλ' ἐὰν μισήσης ἐξαπόστειλον, λέγει κύριος ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ „. v. 16.
Ὅτ' ἂν μὲν γὰρ ἐκ δυσκολίας γυναικὸς, ἢ τινος μοχθηρᾶς ἢ ὅλως ἑτέρων τι-
νῶν τὴν ἀξίαν αὐτὴν τοῦ μισεῖσθαι δεικνύντων, εἰς τὸ τοιαύτην ἔχειν τὴν γνώμην
παρ' αὐτὴν καταστῇς, ἀπολύειν αὐτὴν ἐκέλευσα τότε, οὐ τὸν γαμικὸν λύων
νόμον, ἐκ δὲ τῶν συμβαινόντων, οὐ παρὰ τὴν σὴν αἰτίαν ἐπιτρέπων σοι μᾶλ-
λον αὐτὴν ἀφιέναι, ἢ εἰς καθημερινοὺς καθίστασθαι πρὸς αὐτὴν διαπληκτισ-
μοὺς, μήποτέ τι καὶ χεῖρον ὁ μακρὸς ἐργάσηται χρόνος, καί που καὶ πρὸς φό-
νον ὁπλισθῇς τῆς γυναικός· οὕτω γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις πρὸς φα-
ρισαίους ἐρωτήσαντας, τί οὖν Μωσῆς ἔδωκε βιβλίον ἀποστασίου, ἐπήγαγε, πρὸς
τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν οὕτω Μωσῆς, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕ-
τως· ὁ γὰρ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ εἶπεν, ἕνε-
κεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ
προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν·
τοῦτο λέγει, ὅτι τὸ μὲν κάλλιστον ἦν κατὰ τὸν νόμον τὸν ἄνωθεν μετὰ τοῦ προσήκον-
τος διαμένειν, ἀλλήλοις συνόντας ἄνδρα τε καὶ γυναῖκα· εἰδὼς δὲ ὑμῶν τὰς ὀρ-
γὰς ἀκαθέκτους οὔσας, ἐκέλευσεν εἰ αἱ φυόμεναι ἐν ὑμῖν αἰτίαι δοκοῖεν παρ-
οξυσμὸν τινὰ παρέχειν, μᾶλλον ἀφιέναι τὴν γυναῖκα ἢ ἐκ μίσους πρὸς ἐπι-
βουλὴν καθίστασθαι φόνου· εἶτα ἐπειδὴ ἐνῆν αἰτίαν οὐ παρεχούσης τῆς γυναι-

κὸς, ἐκ τῆς πρὸς ἑτέραν ῥοπῆς, μῖσος πλάττειν ἑαυτῷ τὸ μὴ δίκαιον “ἀπο-
„καλύψει ἀσέβεια τὰ ἐνθυμήματα ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ„. Εἰ
γὰρ μὴ τούτων οὕτως ἐχόντων, πλαττόμενοι τὴν αἰτίαν ἀποπέμποισθε τὰς ἄνω-
θεν ὑμῖν συναφθείσας γυναῖκας, ἐστὶν ὁ τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν ἐξεταστὴς Θεός·
οἷς καλῶς ἐπήγαγε· “Καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ μὴ ἐγκα-
ταλίπητε τὴν συνθήκην·„ ὥστε φησὶν, ὅλῃ διανοίᾳ καὶ διαθέσει τῇ προσηκούσῃ μετὰ
τῆς δεούσης εὐγνωμοσύνης τὸν γαμικὸν φυλάττετε νόμον, καὶ τὰς συνθήκας ἀπαρα-
βάτους τηρεῖτε μεθ' ὧν ἄνωθεν εἰς τὴν γαμικὴν ἐληλύθατε κοινωνίαν.

Συμπεράνας δὴ τὰ τῶν γυναικῶν ἐν τούτοις, λέγει καὶ ἑτέραν αὐτῶν οὐ πλημμέ-
λειαν ἁπλῶς, ἀλλ' ἀσέβειαν· πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τὰ μὲν παρ' αὐτῶν ἁ-
μαρτανόμενα ὁρᾷν οὐκ ἐθέλουσιν, ἀλλ' οὐδέ τι πάσχειν ὑπὲρ τούτων ἔχον-
ται· τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ δυσχεραίνουσιν ἐν πείρᾳ καθιστάμενοι λυπηρῶν, καὶ
ταῦτα ἧττον πολλάκις πάσχοντες τῆς ἀξίας· ὑπὲρ ἑτέρων δὲ μέμφονται τῷ
Θεῷ προχείρως, ὡς ἁμαρτανόντων μὲν πλεῖστα, δίκας δὲ οὐ διδόντων. Τοῦτο
δὴ καὶ παρ' ἐνίων τῶν ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις τότε γινόμενον, ἐν τούτοις αἰτιώμε-
v. 17. νος ὁ προφήτης οὕτω φησίν. “Οἱ παροξύνοντες τὸν Θεὸν ἐν τοῖς λόγοις ὑμῶν.
„καὶ εἴπατε, ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν; ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς, πᾶς ποιῶν πο-
„νηρὰ, καλὸν ἐνώπιον κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ηὐδόκησε· καὶ ποῦ ἐστιν ὁ
„Θεὸς τῆς δικαιοσύνης„; Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ ἐκείνην ὑμῶν παρήσω τὴν ἀσέβειαν,
ἐφ' ἧπερ εἰς ἀγανάκτησιν καθ' ἑαυτῶν κινοῦντες τὸν Θεὸν οὐκ αἰσθάνεσθε·
τὸ γὰρ, καὶ εἴπατε ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτὸν, κἀνταῦθα ἐπὶ τῆς διαθέσεως
αἰτιώμενος λέγει, ὡς οὐδὲ τοῦ ἀσεβεῖν ἐπὶ τοιούτοις αἴσθησιν ἔχοντες· τί δὲ
ἦν τὸ ἀσέβημα δηλῶν, φατὲ φησὶν ὅτι ἔοικεν ἀρέσκεσθαι τοῖς τὰ κακὰ δια-
πραττομένοις ὁ Θεός· καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν ἐπὶ τοιαύταις πλημμελείαις οὐ
διδόασιν ἄνθρωποι δίκας· καίτοι γε εἴ τις λόγος τοῦ δικαίου τῷ Θεῷ, προσ-
ηκόντως ἂν αὐτοῖς κόλασιν ἐπαγαγόντι τὴν ἐσχάτην· τί οὖν;

ΚΕΦ. Γ.

CAP. III. “Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου
v. 1. „μου· καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ κύριος ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς
„διαθήκης ὃν ὑμεῖς θέλετε„. Ἐπειδὴ τοίνυν τοιαῦτα φατὲ, καὶ τὴν περὶ
τὸ δίκαιον ἐπιμέλειαν διὰ τῆς τιμωρίας ἐπιζητεῖτε παρ' ἐμοῦ, ἀποστελῶ μὲν
ἄγγελον ὑπηρετησόμενον τοῖς ἐμοὶ δοκοῦσι· τὸ γὰρ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσ-

ὥπου μου, τοῦτο λέγει· ἀντὶ τοῦ ὃς σπουδὴν θήσεται, ὥσπερ τίς πρόδρομος, διαπράξασθαι τὰ ἐμοί γε δοκοῦντα· παρέσομαι δὲ ἀθρόον ἐν αὐτῷ κἀγὼ διὰ τῶν ἔργων ἐμαυτὸν δεικνὺς ἐν τῷ ναῷ, ἐπὶ καὶ ἐν ἅπασι τοῖς γιγνομένοις ὁρῶ θεοῦ ἡ μὲν ὑπουργία νοεῖται τῶν ἀγγέλων, θεὸς δὲ ὁ ἐν αὐτοῖς ἐργαζόμενος δι' ὧν ἐπιτάττει γίγνεσθαι· οὕτω καὶ τὸ τοῦ μάννα τροφὴν ἀγγέλων μὲν ὡς ὑπηρετησαμένων λέγει· ἄρτον γάρ φησιν ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· θεοῦ δὲ, ὡς κελεύσαντος δοθῆναι· ἐνετείλατο γὰρ νεφέλαις ὑπεράνωθεν, καὶ θύρας οὐρανοῦ ἀνέῳξε, καὶ ἔβρεξεν αὐτοῖς μάννα φαγεῖν· τὸ δὲ ἥξει, συνήθως λέγει ὡς ἂν ἐν τοῖς ὑπουργίᾳ τοῦ ἀγγέλου γιγνομένοις θεοῦ διαφαινομένου τοῦ τῶν ἀποτελουμένων αἰτίου· οἷον ἐστι καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ τὸ ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη, καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἵνα εἴπῃ ὅτι παραγεγονότος εἰς βοήθειαν ἡμετέραν ἐκ τῶν ἔργων ἐλάβομεν αἴσθησιν· ὅθεν εἰπὼν ὅτι ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ κύριος ὃν ὑμεῖς ἐζητεῖτε, ἐπήγαγεν " καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης ὃν ὑμεῖς θέλετε ,,· δεικνὺς ὅτι ἐν τοῖς ὑπουργίᾳ τοῦ ἀγγέλου γιγνομένοις τὴν παρουσίαν ἐνδείξεται τὴν οἰκείαν ὁ θεός· ἐγώ τε οὖν φησιν ἐλεύσομαι, ὃν τιμωρὸν ἐπιζητεῖτε τῶν πλημμελουμένων· παρέσται δὲ καὶ ὁ ἄγγελος ὁ ταῖς συνθήκαις ὑπηρετησάμενος αἷς πεποίηκα πρὸς ὑμᾶς πολλάκις· ὃν ἐπιζητοῦντες εὑρήσετε τῶν πρὸς ἐμὲ συνθηκῶν ὑμῶν τιμωρούμενον τὴν παράβασιν· ταῦτα μὲν διὰ τοῖς προῤῥηθεῖσιν ἀκολούθως εἴρηκεν ὁ προφήτης· τὸ δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ παρουσίας τὴν φωνὴν εἰρῆσθαι ταύτην, οὐ θαυμαστὸν, ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπαληθευούσης τότε τῆς φωνῆς τῷ παραγίνεσθαι μὲν πρόδρομον καὶ ὑπηρέτην τῶν ὡρισμένων τὸν μακάριον Ἰωάννην, ἅμα δὲ αὐτῷ παρόντα φανῆναι καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρούμενον δεσπότην Χριστὸν, ἐν ὧπερ ἡ πάντων ἀνθρώπων ἤμελλεν οἰκονομεῖσθαι σωτηρία.

Ἀκολουθῶν μέν τοι γε ὁ προφήτης ἑαυτῷ, ἐπάγει " ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει κύ- V. 2.
,, ριος παντοκράτωρ· καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν ,, τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ ,,; Ἐπειδ' ἂν γὰρ παραγίνηται φησὶν ὁ θεὸς τιμωρὸς ἐπιφαινόμενος τῶν οὐ δεόντως γινομένων, οὐδεὶς ὑμῶν τῶν ταῦτα νῦν λέγειν τολμώντων ὑποστήσεται τῆς τιμωρίας τὸ μέγεθος· δῆλος δέ ἐστιν ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων αὐτοῖς μηνύων κακὰ, ἅπερ τῆς ἑαυτῶν ἕνεκεν ὑπομεμενήκασι κακίας· ὡς ὅγε αὐτὴν τὴν φωνὴν ἁρμόττειν οἰόμενος τῷ δεσπότῃ Χριστῷ ὡς ἂν περὶ αὐτοῦ καὶ οὐχ ἑτέρου τοῦ ῥηθεῖσαν, ἔοικεν ἀγνοεῖν τὸ διάφορον τῶν ἐνταῦθα τε γεγραμμένων, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς παρουσίας οἰκονομηθέντων τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ὃς εἰ καὶ κριτοῦ δίκην διέκρινεν ἐν ἰουδαίοις τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν κρειττόνων, τοὺς μὲν

ἐπ' αὐτὸν πεπιστευκότας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταστήσας, τοὺς ἠπιστηκότας ἢ παρα-
δοὺς τιμωρίᾳ, ἀλλ' εὔδηλον ὅτι τῷ κοινῷ λόγῳ σκοπὸν τῆς οἰκείας ἔσχηκε
παρουσίας, ὃν ὁ μακάριος Ἰωάννης δεδήλωκεν εἰπὼν, ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ
αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ τὰ ἐφεξῆς ἢ ἔτι μᾶλλον δείκνυσι τῶν ῥη-
μάτων τὸν σκοπόν· ἐπάγει γάρ.
v. 3. " Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων· καὶ
" καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον· καὶ καθαριεῖ τοὺς
" υἱοὺς Λευὶ, καὶ ἐκχεεῖ αὐτοὺς ὡς τὸ χρυσίον καὶ ὡς τὸ ἀργύριον· καὶ ἔσονται τῷ κυ-
v. 4. " ρίῳ προσάγοντες θυσίαν ἐν δικαιοσύνῃ· καὶ ἀρέσει τῷ κυρίῳ θυσία Ἰούδα ἐν Ἱε-
" ρουσαλὴμ, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, καὶ καθὼς τὰ ἔτη τὰ ἔμπροσθεν ". Ἀλλὰ
γὰρ ἔσται τί φησὶ κέρδος ἐκ τῆς ἐπαχθησομένης τότε τιμωρίας ὑμῖν· δίκην μὲν γὰρ
πυρὸς ἐν χωνείᾳ ἀργύριόν τε καθαίροντος καὶ χρυσίον, ἢ καὶ πόας διὰ τῶν πλυνόντων
καθαιρούσης ἐσθῆτα, ταῖς συμφοραῖς ταῖς τηνικαῦτα ἐπαγομέναις ὑμῖν καθαριεῖ πάν-
τας τοὺς τὴν ἱερωσύνην τολμῶντας ἐκτελεῖν ἀδοκίμως· ὥστε αὐτοὺς τοῖς ἐπιγι-
νομένοις σωφρονισθέντας κακοῖς προσάγειν λοιπὸν τῷ Θεῷ θυσίας, ὡς νόμι-
μον προσάγειν Θεῷ προεστῶτι τοῦ δικαίου, ᾧ διὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους τὴν λει-
τουργίαν προσῆκον ἐκπληροῦν, ὡς εἰδότι καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς καταμελεῖν ἐθέ-
λοντας αὐτοῦ· τότε δὴ φησὶν Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀρεστὰς προσοίσου-
σι τῷ Θεῷ θυσίας· ἀνάλογον τῷ πρόσθεν χρόνῳ, ἐν ᾧπερ τοῖς γεγονόσι κατὰ
καιρὸν δικαίοις ἐπιμελησαμένοις τοῦ προσήκοντος, τὰς ἑαυτῶν προσάγειν θυσίας
νόμιμον ἦν· οὔτε δὲ τὸ καθαριεῖ τοὺς υἱοὺς Λευὶ, οὔτε τὸ ἀρέσει τῷ κυρίῳ
θυσία Ἰούδα ἐν Ἱερουσαλὴμ ἁρμόσει, εἰ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ τίς προσήκειν
οἴοιτο τὰ λεγόμενα· οὐδὲ γὰρ υἱοὶ τοῦ Λευὶ μόνοι τὸν καθαρμὸν ἐδέξαντο τότε,
ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι· οἷσπερ οὖν ἁρμόττουσα ἡ τοῦ μακαρίου Παύλου φω-
νὴ, ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστὲ ἄζυ-
μοι· ἀλλ' οὐδὲ ἡ Ἰούδα θυσία ἐν Ἱερουσαλὴμ δεκτὴ τότε γέγονε τῷ Θεῷ·
τοὐναντίον μὲν οὖν πεπαυμένης ἁπάσης νομικῆς θυσίας ἐν Ἱερουσαλὴμ γινο-
μένης, ἅτε καὶ συγκαταλελυμένης τῇ τοῦ τόπου παρατηρήσει, ἀνεδείχθη θυσία
ἀπόῤῥητός τε καὶ λογικὴ, ἣν ἐπὶ μνημοσύνῳ τοῦ τε πάθους τοῦ δεσποτικοῦ καὶ τῆς
ἐκεῖθεν ἀναστάσεως οὐκ ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ πανταχοῦ γῆς οἱ πεπιστευκό-
τες ἐπιτελοῦμεν ὁμοίως· πίστευε γάρ μοι φησὶν γύναι ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔ-
τε ἐν Ἱεροσολύμοις οὔτε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ προσκυνήσετε τῷ πατρί· καὶ τὴν
αἰτίαν λέγων, πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ
ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας

αὐτόν· σαφῶς δεικνὺς ὅτι ἐκείνους μὲν ἀπεπέμψατο, τοὺς τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ τῇ Σαμαρείᾳ περιγράφοντας τὴν προσκύνησιν τὴν θείαν, περὶ πολλοῦ δὲ ποιεῖται τούτους τοὺς ἐραστὰς τῆς ἀληθείας, οἱ πανταχοῦ γῆς ὁμοίως προσάγουσι τὴν θυσίαν τῷ τῶν ἁπάντων ποιητῇ Θεῷ, καὶ πανταχοῦ γε παρόντι ὁμοίως·

Ἁρμοττόντως δὲ ταῦτα τῷ κατὰ τοὺς Μακκαβαίους εἴρηται καιρῷ, ὅτε πλείστης οὔσης, παρά τε τῶν ἱερατεύειν δοκούντων, καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ γινομένης τῆς πλημμελείας, παρέδωκε μὲν αὐτοὺς ὁ Θεὸς τῷ πολέμῳ τῶν ἐκ τῆς μακεδονικῆς βασιλευόντων διαδοχῆς, ὑφ᾽ ὧν δὴ πλείστοις περιεβλήθησαν κακοῖς· τῶν δὲ περὶ τὸν μακκαβαῖον Ἰούδαν τοῦ νόμου προστάντων τοῦ θείου, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πόλεμον ἀναδεξαμένων πρὸς τοὺς τότε βασιλεύοντας τῶν μακεδόνων, πολλή τις ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ περὶ ἅπαν γέγονε τὸ ἔθνος· τετυχηκότες γὰρ τῆς θείας ῥοπῆς οἱ Μακκαβαῖοι τούς τε βασιλέας κατηγωνίσαντο, καὶ τοὺς παρ᾽ αὐτοῖς τῶν μοχθηρῶν τιμωρησάμενοι, ἐν εὐσταθείᾳ τε καὶ εὐκοσμίᾳ τὸ ἔθνος ἅπαν παρεσκεύασαν εἶναι· ὥστε καὶ τοὺς νόμους τοὺς θείους κρατεῖν παρ᾽ αὐτοῖς, παρανομίαν τε πᾶσαν ἐξ αὐτῶν ἀπελαθῆναι πρότερον κρατοῦσαν· καὶ δὴ καὶ τὴν ἱερωσύνην πᾶσάν τε τὴν ταύτῃ καθήκουσαν λειτουργίαν μετὰ τοῦ προσήκοντος ἐκτελεῖσθαι· ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δεδήλωκε λόγοις· τοῦτο τοίνυν κἀνταῦθα φησὶν, ὅτι ἐπειδὴ τὴν δικαίαν ζητεῖτε κρίσιν, ἔσται καιρὸς ὁπηνίκα τιμωρήσομαι μὲν ὑμῶν τὰς πλημμελείας, σωφρονεστέρους δὲ ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιγινομένων ἐργασάμενος κακῶν, καὶ ὥσπερ τινὶ χωνείᾳ τῶν παλαιῶν ἐκκαθήρας πλημμελημάτων, παρασκευάσω δὴ πάντων τε ἐπιμελεῖσθαι τῶν Θεῷ δοκούντων, καὶ δὴ καὶ τὴν τῶν θυσιῶν προσκομιδὴν ἀρεσκόντως ποιεῖσθαι Θεῷ· οἷς ἀκολούθως ἐπειδὴ τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς τότε τιμωρίας τὸ κέρδος ἔφη, ὡς ἂν ἐντελεστέραν προσαγάγοι τοῖς ἀκούουσι τὴν διόρθωσιν, οὕτω φησίν.

“ Καὶ προσελεύσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει „· ἀντὶ τοῦ φανοῦμαι ἐν ὑμῖν τό- v. 5.
τε κρίνων τοῖς παρ᾽ ὑμῶν πραττομένοις. “ Καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τοὺς
„ φαρμακοὺς, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ
„ ψεύδει, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθωτοῦ, καὶ καταδυναστεύοντας χή-
„ ρας, καὶ κονδυλίζοντας ὀρφανοὺς, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσηλύτου, καὶ
„ τοὺς μὴ φοβουμένους με, λέγει κύριος παντοκράτωρ „· δεικνὺς διὰ τού-
των ὑπὲρ ὁπόσων ὧν διαπράττονται τότε κακῶν δώσουσι δίκας· τὸ δὲ μάρτυς
ταχὺς, ἵνα εἴπῃ ὀξεῖαν ἐπάγων τὴν τιμωρίαν, ὡς ἂν ἀκριβῶς τὰ καθ᾽ ὑμᾶς
ἐπιστάμενος· ἐπὶ πάντας δὴ τούτους φησὶν, καὶ καθάπαξ δὲ ἐφ᾽ ἅπαντας ὅσοι
τοῦ φόβου καταμελοῦντες τοῦ ἐμοῦ τοῖς χείροσιν ἀδεῶς προσεστήκασι τοιαύτην

v. 6. ἐπάξω τιμωρίαν· εἶτα ἐπάγει “ Διότι ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠλ-
v. 7. „ λοίωμαι· καὶ ὑμεῖς υἱοὶ Ἰακὼβ οὐκ ἀπέχεσθε ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν πατέρων
„ ὑμῶν, ἐξεκλίνατε νόμιμά μου, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε „. Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτός
εἰμι πάντοτε ἐμαυτῷ, καὶ ἀνεξικακεῖν ὅτε προσῆκεν εἰδὼς, καὶ τιμωρίας καιρὸν
ἐπιστάμενος· ὑμεῖς δὲ ἀκριβεῖς ἐστὲ μιμηταὶ τῶν πατρῴων ἁμαρτημάτων, παρα-
πλησίως ἐκείνοις, τῶν τε νόμων ἐκτραπέντες τῶν ἐμῶν, καὶ τῆς φυλακῆς αὐτῶν οὐ-
δένα ποιούμενοι λόγον, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τὴν τιμωρίαν δέξεσθε δικαίαν.

Μεθίσταται δὲ πάλιν ὁ προφήτης ἐφ' ἑτέραν πλημμέλειαν, ἣν περί τε τὰς
ἀπαρχὰς ἐπλημμέλουν καὶ τὰς δεκάτας, ἀποδιδόναι ταύτας κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάτα-
ξιν οὐκ ἐθέλοντες. “ Ἐπιστρέψατε πρός με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει
„ κύριος παντοκράτωρ „. Νεύσατε δὲ πρός με φησὶν, ὡς ἂν ἀκόλουθα ὑμῖν ὑπάρ-
ξειεν καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ. “ Καὶ εἴπατε ἐν τίνι ἐπιστρέψομεν „; Ἀλλὰ γὰρ οἴε-
σθε φησὶ μὴ δὲ δεῖσθαι τινὸς ἐπιστροφῆς· οὕτως ἀναίσθητόν τινα ἀπ' ἐμοῦ πε-
v. 8. ποίησθε τὴν ἐκτροπήν. “ Εἰ πτερνίζει ἄνθρωπος θεόν· διότι ὑμεῖς πτερνίζε-
„ τέ με „. Καὶ ταῦτα φησὶν οὕτω νομίζετε, ἀπατᾶν με οἰόμενοι· ὅπερ οὖν
ἐπιχειρεῖν ἀνθρώποις περὶ θεὸν, τῆς ἐσχάτης ἐστὶν εὐηθείας τε καὶ μανίας. “ Καὶ
„ εἴπατε. ἐν τίνι ἐπτερνίσαμέν σε „; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιοῦντες, αἴσθησιν ἔχε-
τε τῆς ἀτοπίας τοῦ γιγνομένου· εἶτα τὸ ἁμάρτημα λέγων “ ὅτι τὰ ἐπιδέκα-
v. 9. „ τα καὶ αἱ ἀπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰσὶ, καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε εἰς
αὐτό· καὶ ὑμεῖς ἐμὲ πτερνίζετε „. Τὰς γὰρ δεκατίας καὶ τὰς ἀπαρχὰς οὐ κατὰ
τὸ νενομισμένον προσάγετε τοῖς ἱερεῦσιν, ἀλλ' ἔχετε παρ' ἑαυτοῖς· εἶτα τί κέρ-
δος ἑαυτοῖς ἐντεῦθεν προξενεῖν νομίζοντες, καὶ ὡς ἐπί τινα μεγίστην ὠφέλειαν
ἀφορῶντες εἰς ταῦτα δὴ ἃ παρ' ὑμῶν ἀποδίδοσθαι προσῆκον ἦν· τοῦτο μὲν εἰ-
λικρινῶς ποιεῖν οὐκ ἐθέλετε· βραχέων δέ τινων καὶ εὐτελῶν προσαγωγῇ τὸ νό-
μιμον ἀποδιδόναι προσποιεῖσθε· ὅπερ οὖν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ἀπατᾶν
με νομιζόντων· ἀπάτης γὰρ εἴη ἂν τὸ μὴ εἰλικρινῶς τὸ νόμιμον χρέος ἀπο-
πληροῦν, πανουργεῖν δὲ αὐτοῦ περὶ τὴν ἀποπλήρωσιν πειρᾶσθαι· εἶτα ἐπάγει.
v. 10. “ Τὸ ἔτος συνετελέσθη· καὶ εἰσηνέγκατε πάντα τὰ ἐκφόρια εἰς τοὺς θησαυ-
„ ροὺς· καὶ ἡ ἁρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν „. Τὸ μὲν γὰρ ἔτος
εἴληφε πέρας, καὶ αἱ τοῦ ἔτους τροπαὶ κατὰ τὴν ἐμὴν διάταξιν τὴν ἀκολουθίαν πε-
πληρώκασι τὴν οἰκείαν· ἀφ' ὧν ἡ τῶν καρπῶν γέγονε φορά· εἶτα ὑμεῖς ἐντελεῖς
τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς κομισάμενοι καρποὺς, δέον ὑπὲρ τούτων ἀποτίσαι τῷ θεῷ
τὴν εὐχαριστίαν διὰ τῆς τῶν ἀπαρχῶν καὶ τῶν δεκατιῶν προσκομιδῆς, τοῦτο μὲν
οὐ πεποιήκατε· βραχέα δέ τινα μονονουχὶ προσρίψαντες τοῖς ἱερεῦσιν, εἰς τοὺς

θησαυροὺς ἅπαντα τοὺς οἰκείους εἰσηνέγκατε, οὐδὲ ἐκεῖνο λογισάμενοι, ὅτι οὐδὲν ἀπέοικεν τοῦτο, ἢ τὰς τῶν πενήτων διαρπάζειν τροφάς, ὑπὲρ ὧν ταῦτα δίδοσθαι κεκέλευσται παρ' ὑμῶν· καὶ ὡς ἂν οἵ τε τῷ θυσιαστηρίῳ λειτουργοῦντες, οἵ τε διὰ πενίαν τῷ ναῷ προσεδρεύοντες τῷ ἐμῷ, τὰς ἀναγκαίας κομίζοιντο χρείας· οἷς ἀκολούθως ἐπήγαγεν.

“ Ἐπιστρέψατε δὴ ἐν τούτῳ, λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἐὰν μὴ ἀνοίξω ὑμῖν
„ τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχεῶ ὑμῖν τὴν εὐλογίαν μου ἕως τοῦ ἱκανωθῆναι, v. 11.
„ καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρῶσιν, καὶ οὐ μὴ διαφθείρω ὑμῶν τὸν καρπὸν τῆς γῆς καὶ οὐ
„ μὴ ἀσθενήσῃ ὑμῶν ἡ ἄμπελος ἐν τῷ ἀγρῷ, λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ μα- v. 12.
„ καριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη· διότι ἔσεσθε ὑμεῖς γῆ θελητή, λέγει κύριος παν-
„ τοκράτωρ „. Ἀλλὰ γάρ φησὶ μεταβαλόμενοι διόρθωσιν τούτων δὴ ποιήσασθε
πάντων· ὄψεσθε γὰρ ὅπως μὲν ὑμῖν πλούσιον παρέξω τὸν ὑετόν, ὅπως δὲ ὑμῖν τῶν καρπῶν παρέξω τὴν ἀφθονίαν εἰς κόρον· τοῦτο γὰρ λέγει, τὴν εὐλογίαν μου ἕως τοῦ ἱκανωθῆναι, ὥστε πλουσίαν ἔχειν ὑμᾶς τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπόλαυσιν· τὸ γὰρ καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρῶσιν, τοῦτο σημαίνει· διαφυλαχθήσονται τε ὑμῶν ἀδιάφθοροι πάντες οἱ καρποὶ, πλουσίαν ὑμῖν καὶ τῆς ἀμπέλου τὴν οἰκείαν ἀπόλαυσιν παρεχούσης· ὥστε ἐκ τῆς πολυτευομένης ἐν ὑμῖν εὐθηνίας, ἅπαντας δὴ τοὺς ἐκτὸς μακαρίζειν ὑμᾶς, ὅτι ὄντως ὑμῖν τὰ κάλλιστα βεβούληται θεὸς, ὥστε καὶ τῇ γῇ τῇ ὑμετέρᾳ πλείστην παρὰ τοὺς λοιποὺς παρέχειν τὴν ἀφθονίαν τῶν καρπῶν.

Εἶτα ἐπὶ τοὺς πρόσθεν ἀνατρέχει λόγους, ὡς ἂν δυσσεβεῖς καὶ μοχθηροὺς δευτέρας ἀξιῶν νουθεσίας, καὶ φησίν. “ Ἐβαρύνατε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους v. 13.
„ ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ „· χαλεπαῖς φησὶ λοιδορίαις ἐχρήσασθε
κατ' ἐμοῦ. “ Καὶ εἴπατε ἐν τίνι κατελαλήσαμέν σου „; εἶτα οὐδὲ αἴσθησιν τῆς τοσαύτης λαμβάνετε δυσφημίας· διόλου γὰρ ὁ προφήτης οὗτος τὸ εἴπατε τέθεικεν, ὥσπερ ὀνειδίζων αὐτοῖς ἀναισθησίαν πολλὴν, μεθ' ἧς ἔπραττον τὰ ἄτοπα, οὐδὲ μίαν ἐπ' αὐτοῖς λαμβάνοντες αἴσθησιν, ἀλλ' οὕτως ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι διατιθέμενοι τοῖς ἑαυτῶν, ὡς μηδὲ ἁμαρτάνειν ἡγεῖσθαι· εἶτα λέγων τὸ ἁμάρτημα “ εἴπατε φησὶν ὡς ἀνωφελὲς τῷ θεῷ δουλεύειν „. οὐδὲ γὰρ v. 14.
ἡμῖν προσεγένετο τί ὄφελος ἐπιμεληθεῖσι τῆς φυλακῆς τῶν παρ' αὐτοῦ προστεταγμένων· ἀλλ' οὐδὲ δεηθεῖσιν αὐτοῦ πολλάκις, οὐδὲν ὑπῆρξε πλέον· περιέστηκε δὲ εἰς τοῦτο τὰ πράγματα, ὥστε ἡμᾶς μὲν εἶναι ἐν ἀνάγκαις καὶ θλίψεσι, μακαρίζειν δὲ ἑτέρους, οὐδένα τῶν αὐτῷ δοκούντων πεποιημένους λόγον, οἷς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προβαίνει τὰ πράγματα, ἀνθεστηκόσι μὲν αὐτῷ πάντοτε, βλαπ-

v. 16. τομένοις δὲ οὐδὲν ἐκ τούτου. " Ταῦτα κατελάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον,
„ ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ „. Ταῦτα δὴ φησὶ πρὸς ἀλλήλους λέγειν
οὐκ ὤκνουν, οἱ προσποιούμενοι παρὰ πάντας αὐτῶν ἀλλοτρίους τὸν φόβον ἔχειν
τὸν ἐμόν· οἷς προσεσχηκὼς ὁ Θεὸς ἐν γραφῇ τὴν μνήμην αὐτῶν, τοῖς μετέπει-
τα καταλέλοιπεν, ὁπηνίκα μὲν δώσουσι δίκας οἱ τοῖς τοιούτοις κεχρημένοι λό-
γοις, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος παρανομίας ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες· παρέσαι δὲ πᾶν ὅ
τι ἀγαθὸν τοῖς ὄντως ἐπιμελομένοις τῶν νόμων τῶν ἐμῶν, οὓς περ οὖν ἐν ἐκείνῳ
τῷ καιρῷ καθ' ὃν τιμωρήσομαι τοὺς φαύλους, τῆς κηδεμονίας ἀξιώσω τῆς ἐμῆς·
οὕτως αὐτοὺς ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις ἔχειν αἱρούμενος, καὶ πᾶν ὅτι κάλλιστον πε-
ρὶ αὐτοὺς δοκιμάζων ποιεῖν· ὡς ἂν εἴ τις περὶ υἱὸν ἑαυτοῦ διατεθείη, πολλὴν
τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπιδεδειγμένον πάντοτε περὶ αὐτόν· εἶτα ἐπάγει.
v. 18. " Καὶ ἐπιστραφήσεσθε, καὶ ὄψεσθε ἀνὰ μέσον δικαίου, καὶ ἀνὰ μέσον ἀνό-
„ μου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ δουλεύοντος θεῷ, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ μὴ δουλεύοντος αὐτῷ „.
Τότε φανερὰ γενήσεται ἡ διάκρισις τῶν τε δικαίων, καὶ τῶν παρανόμων, καὶ τῶν
δουλεύειν τε ἐσπουδακότων Θεῷ, καὶ τῶν μηδένα τούτου ποιεῖσθαι λόγον ἐθελόν-
των, τῆς τε τοῖς κακοῖς ἐπαγομένης τιμωρίας, καὶ τῶν τοῖς εὐγνώμοσι περιγινο-
μένων ἀγαθῶν, καὶ τῶν ὄντων κακῶν σαφῆ ποιουμένων τὴν διάκρισιν, τῶν τε
ὄντων ἀγαθῶν καὶ τῶν ὄντων κακῶν· λέγει δὲ καὶ ταῦτα ἀκολούθως τοῖς πρόσθεν
περὶ τῶν ἐσομένων κατὰ τὸν τῶν Μακκαβαίων καιρόν, ὅτε δὴ μάλιστα βαρυτά-
την μὲν οἱ κακοὶ τοῦ λαοῦ τὴν τιμωρίαν ἐδέξαντο, μεγίστης δὲ ἐν ἅπασι τῆς
θείας ἔτυχον ῥοπῆς οἱ τοῦ κρείττονος ἐρασταί· ὅθεν εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρη-
μένων ἐπάγει.

ΚΕΦ. Δ.

CAP. IV. " Ὅτι ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται καιομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτούς· καὶ ἔσον-
v. 1. „ ται πάντες οἱ ἀλλογενεῖς καὶ πάντες οἱ ποιοῦντες ἄνομα, καλάμη· καὶ ἀνάψει
„ αὐτοὺς ἡ ἡμέρα ἡ ἐρχομένη, λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ
„ αὐτῶν ῥίζα οὐδὲ κλῆμα „. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ φησὶ τῷ καιρῷ ὡς ὑπὸ πυρὶ
φλεχθήσονται οἵ τε ἀλλότριοι πάντες, καὶ οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται καλάμης
δίκην ὑπὸ τῆς προσπιπτούσης αὐτοῖς ἀφανιζόμενοι τιμωρίας· καὶ περὶ μὲν
v. 2. οὖν τοὺς κακοὺς ταῦτα φησί· τοῖς δὲ φοβουμένοις τί; " Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν
„ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴασις ἐν ταῖς πτέ-
„ ρυξιν αὐτοῦ „. Ὑμῖν δὲ πολλὴ μὲν παρέσται λαμπρότης δικαίως ὑμῖν

παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγουμένη ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας· ἀπαλλάξει δὲ ὑμᾶς παντὸς κακοῦ, ὥσπερ τισὶ πτέρυξι τῇ κηδεμονίᾳ σκέπων τῇ οἰκείᾳ· καὶ διοίσετε φησὶν οὐδὲν μοσχαρίων ἀπολυθέντων τε ἐκ δεσμῶν καὶ μετὰ πολλῆς σκιρτώντων τῆς ἡδονῆς· κρατήσετε γὰρ καὶ τῶν παρανομούντων, οἳ σποδοῦ δίκην ὑπὸ τοῖς ποσὶν ἔσονται τοῖς ὑμετέροις, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον οὐδὲ μιᾶς ἐπιμελείας ἢ τινὸς ἀξιούμενοι διορθώσεως ἔτι· λέγει δὲ ταῦτα, ὡς πολλάκις ἔφην, ἐπὶ τοῦ καιροῦ γεγονότα τῶν Μακκαβαίων, ὁπηνίκα τὴν ἑαυτοῦ παρασχὼν ῥοπὴν ὁ Θεὸς ἐτιμωρήσατο μὲν τοὺς κακοὺς, ἐν ἀνέσει δὲ καὶ εὐπραγίᾳ κατέστησε τοὺς τῶν αὐτοῦ νομίμων ἀντεχομένους· οἳ καὶ ἐτιμωρήσαντο καὶ κατεκράτησαν παντελῶς τῶν ἐναντίων, οὐ τῶν παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν οἰκείων· ἀφ' ὧν δὴ καὶ δῆλον ἅπασιν ἐγένετο ὅσον ἐστὶ τὸ μεταξὺ τῶν τε δουλευόντων Θεῷ, καὶ τῶν τἀναντία φρονούντων, ἀφ' ὧν οἱ μὲν βαρυτάτην ἐδέξαντο τιμωρίαν, οἱ δὲ ἐν εὐθηνίᾳ τε καὶ εὐπραγίᾳ κατέστησαν πλείστῃ. Ἡ μὲν δὲ πρὸς τὸν λαὸν προφητεία τοῦ μακαρίου Ἀγγέλου τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, ἣν περὶ τῶν αὐτοῖς προσηκόντων κατά τε τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, κατά τε τὸν τῶν Μακκαβαίων ἐποιήσατο.

Ἐπειδὴ δὲ τελευταῖος οὕτως ἐγένετο προφήτης ἁπάντων τῶν γραφῇ τὰς ἑαυτῶν
παραδεδωκότων προφητείας, καλῶς ἔχειν ἡγήσατο λοιπὸν δεῖξαι μὲν τοῦ νόμου τὴν
κατάλυσιν, δεῖξαι δὲ τὰ μετὰ τοῦτο ἐσόμενα· διὸ φησί " Μνήσθητε νόμου Μωσῆ τοῦ v. 6.
„ δούλου μου, καθότι ἐνετειλάμην αὐτῷ ἐν Χωρὴβ πρὸς πάντα τὸν Ἰσραὴλ προ-
„ στάγματα καὶ δικαιώματα· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην,
„ πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ὃς ἀποκαταστήσει
„ καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, μὴ
„ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην „. Ἀλλὰ γὰρ ἐφ' ἅπασι τοῖς εἰρημένοις ἐσχά-
την ταύτην ὑμῖν παραδίδωμι τὴν ἐντολὴν, ἵν' ἔχητε τὸν νόμον ἐν μνήμῃ τὸν ἐμὸν,
ὃν διὰ τοῦ Μωσέως πρὸς ἅπαντα δέδωκα τὸν Ἰσραὴλ, ἅτινα πράττειν αὐτοὺς ἐφ'
ἑκάστῳ χρὴ, σαφῶς εἰρηκώς· ὥσπερ οὖν πρῶτον τοῦ πείθεσθαι παρέξετε γνώρισμα
τὸ τὸν δεσπότην παραγεγονότα δέξασθαι Χριστὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἀνθρώπων
φανούμενον σωτηρίας, ὃς παύσει μὲν τὸν νόμον, ἐκφανεῖ δὲ τὴν τελειότητα τὴν οἰ-
κείαν· ὅπερ οὖν καλῶς μὲν εἶχεν ὑμᾶς εὐθὺ καὶ κατὰ πρώτας φανέντι πιστεῦ-
σαι, καὶ γνῶναι τοῦτον ὄντα ἐκεῖνον ὃν Μωσῆς τε καὶ πάντες ἐμήνυον οἱ προ-
φῆται, τέλος μὲν ἐπιθήσοντα τῷ νόμῳ, τὴν κοινὴν δὲ ἁπάντων ἐκκαλύψοντα
σωτηρίαν· ὥστε κἀκεῖνο δῆλον ἅπασιν γενέσθαι, ὅτι δὴ τοῦτο πάσης τῆς κατὰ τὸν
νόμον οἰκονομίας ἐστὶ τό τε κεφάλαιον καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν, τὸ πάντας ἀν-

θρώπους τῷ δεσπότῃ προσαγαγεῖν Χριστῷ ἐπὶ τοῖς τοσούτοις ἀγαθοῖς κατὰ τὸν καιρὸν φανησομένῳ τὸ οἰκεῖον· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκείνου δείξεως τὴν ἀγνωμοσύνην ἐπιδείξετε τὴν οἰκείαν, Ἠλίας ἀποσταλήσεται πρὸς ὑμᾶς ὁ μακάριος, πρὸ τῆς δευτέρας τῆς δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας, ἣν ἀπ' οὐρανῶν ποιήσεται· ὥστε τοὺς διὰ τὴν εὐσέβειαν πρὸς ἀλλήλους διῃρημένους συνάψαι, καὶ δὴ καὶ πατέρας διὰ τὴν κατὰ τὴν εὐσέβειαν ἐπιγνώσεως, εἰς τὴν τῶν τέκνων ἀγαγεῖν ὁμόνοιαν, διῃρημένους πρότερον ἐκ τῆς κατὰ τὴν εὐσέβειαν αἰτίας· πάντας τε ἀνθρώπους συντόμως εἰπεῖν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν καταστῆσαι συνάφειαν· τῶν ἐν ἀσεβείᾳ τότε καταλαμβανομένων, δεχομένων μὲν παρ' αὐτοῦ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, ἐχομένων δὲ καὶ τὴν ἐντεῦθεν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς κοινωνίαν· ταῦτα δὲ ποιήσεται τῆς ἁπάντων ἀνθρώπων φροντίζων σωτηρίας ὁ Θεός· ὡς ἂν μὴ μένοντες ἐπὶ τῆς ἀσεβείας, φοβερᾶς αὐτοῦ τῆς παρουσίας πειραθῶσιν, ἐπὶ ἀφανισμῷ παντελεῖ τῶν μοχθηρῶν γινομένης.

THEODORI MOPSUESTENI
COMMENTARIUS ANTEHAC INEDITUS
IN PROPHETAS XII. MINORES
EXPLICIT.

Sequuntur ex alio codice vaticano Fragmenta graece adhuc inedita eiusdem Theodori, quae Leontius byzantinus in operę adversus Nestorium et Eutychetem recitavit, latine autem tantummodo ex interpretatione F. Turriani Canisius et Basnagius ediderunt.

ΛΕΟΝΤΙΟΥ

πρόλογος τῶν ὑποκειμένων χρήσεων Θεοδώρου αἱρετικοῦ.

Ἐκ τῶν βλασφημιῶν Θεοδώρου ὀλίγα ἐκ πολλῶν, εἰς ἔνδειξιν τῆς ὅλης αὐτοῦ περὶ τὸ δόγμα σκαιότητος, παραθέσθαι ἐσπουδάσαμεν, ἵνα ἐκ τούτων καὶ περὶ τῶν λοιπῶν πιστωσώμεθα, ὡς οὐδὲν αὐτοῦ κατεψευσάμεθα, ἢ τῶν τὰ ἐκείνου φρονούντων· εἰ μὲν γὰρ οἷόν τε ἦν εὐκόλως εὑρεῖν τὰς πάσας αὐτοῦ συντάξεις, οὐκ ἂν ὠκνήσαμεν περὶ πάντων τῶν κεφαλαίων ὧν αὐτὸν ἐγραψάμεθα, αὐτὸν ἐκεῖνον ποιήσασθαι μάρτυρα· ἐπειδὴ δὲ μόλις καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου ἐπινοιῶν τε μυρίων τὴν κατὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ βίβλον εὑρεῖν ἠδυνήμεθα (σφόδρα γὰρ παραπεφυλαγμένως τὰ αὐτοῦ τοῖς ἀμυήτοις ἐκδιδόναι θαῤῥοῦσι) τούτου ἕνεκεν τὰ κατὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ σωτῆρος αὐτῷ εἰρημένα μόνα. ἐν τῷ παρόντι συλλέξασθαι ἠδυνήμεθα· εἰ δέ τις ἀπιστήσει, ἄγοι δὲ ὅλως σχολὴν καὶ προθυμεῖται, ζητησάτω αὐτοῦ τάς τε εἰς τὴν γένεσιν ματαιοπονίας, καὶ τὴν κατὰ τοῦ Ἰὼβ βίβλον, τήν τε παρεξήγησιν ἣν εἰς τὴν πρὸς ἑβραίους ἐπιστολὴν πεποίηται, καὶ μὴν καὶ εἰς τὴν πρὸς κορινθίους καὶ γαλάτας, τά τε κατὰ μαγησαίων αὐτῷ συγγραφέντα, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἱερῶν ψαλμῶν τυφλοποιὸν προθεωρίαν, τά τε ὑπὲρ Εὐνομίου κατὰ Βασιλείου τοῦ πάνυ (οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν πάσης κατηγορίας μεστὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογίαν) τάς τε εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ Ἰωάννην καὶ μέντοι γε Λουκᾶν τεθολωμένας ἐξηγήσεις καὶ βλασφημίας, καὶ κατ' αὐτῶν δὲ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν ὑπερηφάνους καὶ ἀποτολμημένας μέμψεις, τά τε ἄλλα αὐτοῦ, ἵνα μὴ τὸ καθ' ἓν λέγω συντάγματα, ὄψεται βυθὸν ἀσεβείας πάσης τῆς Μαρκίωνος καὶ Βαλεντίνου, πρὸς δὲ καὶ τῆς πηγῆς τῶν κακῶν τοῦ Μανέντος λέγω, βδελυκτοτέραν τε καὶ ἀθεοτέραν γνώμην τε καὶ ἐγχείρησιν. Ἡμεῖς δὲ ὡς ἔφαμεν τοῦ μὴ δόξαι πάντη ἀμάρτυρα τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα καταλιπεῖν, πολλαῖς ὡς ἔφην ἐπινοίαις τε καὶ μεθόδοις χρησάμενοι, μόνον τὸ κατὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτῷ συνταχθὲν εὑρεῖν ἰσχύσαμεν, ἀφ' οὗ καὶ ταύτας τὰς χρήσεις παραθέσθαι ἐσπουδάσαμεν. Εἰ δὲ θεὸς ἐπιτρέποι, καὶ ὁ χρόνος ἡμᾶς μὴ ἐπιλείποι, ἑτέραν κατ' αὐτοῦ σύνταξιν ποιησόμεθα, ἐν ᾗ κατὰ σχολὴν ἑκάστην αὐτοῦ ἀσέβειαν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων συλλεξάμενοι, πρός τινα τε τῶν παρ' ἐκείνοις χρήσεων δείξομεν· καὶ μὴν καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ φρενοβλάβειαν, καὶ ἣν πρὸς πάντας τοὺς ἁγίους ἔχει πατέρας, περὶ

πάντα ἐναντίαν γνώμην ἐκ τῶν ἱερωτάτων αὐτῶν πονημάτων ἐπιδείξομεν, ἀντιῤῥητικαῖς τε πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τούτοις χρησόμεθα ἀνασκευαῖς. Τὸ δὲ νῦν ἀρκεσθήσομαι τῇ κεφαλαιωδεστέρᾳ κατ' αὐτοῦ γενομένῃ γραφῇ, ἵνα μὴ πάντη λανθάνων βλάπτῃ τοὺς ἀπλουστέρους· γινώσκοιεν δὲ καὶ οἱ ἐζηλωκότες αὐτὸν, ὡς τοῦτον συνιστᾶναι ἀξιοῦσιν, οὗ μηδὲ τῆς ἀσεβείας ἐστὶν ἐφικέσθαι ῥᾳδίως ἐστὶ τῷ πάνυ προθυμουμένον.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ἐκ τῆς κατὰ (1) ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ λόγου ζ.

1. Εἰ γὰρ μάθωμεν ὅπως ἡ ἐνοίκησις γίνεται, εἰσόμεθα καὶ τὸν τρόπον, καὶ τίς ἡ τοῦ τρόπου διαφορά· τὴν τοίνυν ἐνοίκησιν οἱ μὲν οὐσίᾳ γεγενῆσθαι ἀπεφήναντο, ἕτεροι δὲ ἐνεργείᾳ· ἐξεταζέσθω τοίνυν εἴ τι τούτων ἐστὶν ἀληθές· καὶ πρότερον ἡμῖν ἐκεῖνο ὁμολογείσθω, πότερον πᾶσιν ἐνοικεῖ, ἢ μή· ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ πᾶσι, δῆλον· τοῦτο γὰρ ὥσπερ τι ἐξαίρετον τοῖς ἁγίοις ὁ θεὸς ὑπισχνεῖται· ἢ ὅλως τούτοις, οὓς ἀνακεῖσθαι αὐτῷ ἐθέλοι· ἢ τί ποτε ἄρα ὑπισχνεῖτο λέγων τὸ ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός, ὡς τί χαριούμενος αὐτοῖς ἐξαίρετον, εἴπερ δὲ τούτου παρέντες κοινῇ μετέχουσιν ἄνθρωποι; οὐκοῦν εἰ μὴ πᾶσιν ἐνοικεῖ, τοῦτο γὰρ δῆλον, οὐ λέγω τοῖς οὖσι μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώποις, ἰδιάζοντά τινα δεῖ εἶναι τὸν λόγον τῆς ἐνοικήσεως, καθ' ὃν ἐκείνοις πάρεστι μόνον, οἷς ἂν ἐνοικεῖν λέγεται· οὐσίᾳ μὲν οὖν λέγειν ἐνοικεῖν τὸν θεὸν, τῶν ἀπρεπεστάτων ἐστίν· ἢ γὰρ ἀνάγκη τούτοις μόνοις αὐτοῦ τὴν οὐσίαν περιβλέπην, οἷς ἂν ἐνοικεῖν λέγηται· καὶ ἔσται τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐκτὸς, ὅπερ ἄτοπον εἰπεῖν ἐπὶ τῆς ἀπείρου φύσεως τῆς ἁπανταχοῦ παρούσης καὶ οὐδενὶ τόπῳ περιγραφομένης· ἢ λέγοντα ἁπανταχοῦ παρεῖναι τὸν θεὸν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἅπασιν αὐτοῦ μεταδιδόναι καὶ τῆς

(1) Operis titulum non fuisse κατὰ *contra incarnationem*, sed περὶ *de incarnatione*, dixi in praefatione: remque confirmat Pelagius I. papa qui in epistola ad Istriae episcopos laudat armeniorum episcoporum libellum, in quo Theodori mopsuesteni appellatur opus *de incarnatione*. Reapse quis credat Theodorum in episcopatu constitutum tam impudenti titulo, id est *contra incarnationem*, opus edidisse? Et quidem Leontius dicit aeque κατὰ τοῦ Ἰὼβ commentarium Theodori in Iobum; quodque magis ad rem nostram facit, Theodori apologiam pro s. Basilio, quia huic potius iniuriosa erat, inscribit Leontius κατὰ Βασιλείου.

ἐνοικήσεως, οὐκέτι μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις, ἤδη καὶ τοῖς ἀψύχοις, εἴπερ οὐσίᾳ τὴν ἐνοίκησιν αὐτῶν ποιεῖσθαι φήσομεν· ἀμφότερα δὲ ταῦτα ἀπρεπῆ δηλονότι· τό τε γὰρ ἅπασιν ἐνοικεῖν λέγειν τὸν Θεὸν, τῶν ἀτόπων ἄντικρυς ὡμολόγηται· καὶ τὸ τὴν οὐσίαν αὐτῷ περιγράφειν, ἀπρεπές· οὐκοῦν οὐσίᾳ τὴν ἐνοίκησιν λέγειν γίνεσθαι, τῶν εὐηθεστάτων ἂν εἴη· τὸ δ' αὐτὸ ἄν τις εἴποι καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας· ἢ γὰρ ἀνάγκη πάλιν αὐτῷ τὴν ἐνέργειαν τούτοις περιγράφειν μόνοις· καὶ ποῦ στήσεται ἡμῖν ὁ λόγος, ὁ τὸ πάντων προνοεῖν τὸν Θεὸν καὶ ἅπαντα διοικεῖν, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτὸν ἐνεργεῖν τὰ προσήκοντα; ἢ πᾶσιν αὐτοῦ τῆς ἐνεργείας μεταδιδόντες, ὅπερ οὖν πρέπον τε καὶ ἀκόλουθον; ἅπαντα γὰρ ὑπ' αὐτοῦ δυναμοῦται, πρὸς τὸ συνεστάναι τε ἕκαστον, καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐνεργεῖν, πᾶσιν αὐτὸν ἐνοικεῖν ἐροῦμεν· οὐκοῦν οὔτε οὐσίᾳ λέγειν, οὔτε μὴν ἐνεργείᾳ οἷόν τε ποιεῖσθαι τὸν Θεὸν τὴν ἐνοίκησιν· τί οὖν ἄρα ὑπολείπεται; τίνι χρησόμεθα λόγῳ, ὃς ἐπὶ τούτων ἰδιάζον φανεῖται φυλασσόμενος; δῆλον οὖν ὡς εὐδοκίᾳ λέγειν γίνεσθαι τὴν ἐνοίκησιν προσήκει· εὐδοκία δὲ λέγεται ἡ ἀρίστη καὶ καλλίστη θέλησις τοῦ Θεοῦ, ἣν ἂν ποιήσεται ἀρεσθεὶς τοῖς ἀνακεῖσθαι αὐτῷ ἐσπουδακόσιν, ἀπὸ τοῦ εὖ καὶ καλὰ δοκεῖν αὐτῷ περὶ αὐτῶν, τούτου συνήθως ὑπὸ τῆς γραφῆς εἰλημμένου τε καὶ κειμένου παρ' αὐτῇ· οὕτω γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ φησὶν, οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου θελήσει, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ἀνδρὸς εὐδοκήσει· εὐδοκεῖ κύριος ἐν τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, καὶ ἐν τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ· τοῦτο λέγων ὅτι οὐχ ἑτέροις συμπράττειν δοκιμάζει, οὐδὲ ἑτέροις συνεργεῖν ἐθέλει, ἀλλὰ τούτοις φησὶ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, τούτους ποιεῖται περὶ πολλοῦ, τούτοις συνεργεῖν καὶ ἐπαμύνειν αὐτῷ δοκητόν· οὕτω τοίνυν καὶ λέγειν προσῆκεν τὴν ἐνοίκησιν· ἄπειρος μὲν γὰρ ὢν καὶ ἀπερίγραφος τὴν φύσιν, πάρεστι τοῖς πᾶσι· τῇ δὲ εὐδοκίᾳ, τῶν μὲν ἐστι μακρὰν, τῶν δὲ ἐγγύς· κατὰ γὰρ ταύτην τὴν ἔννοιαν λέγεται τὸ ἐγγὺς κύριος τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει· καὶ ἀλλαχοῦ, μὴ ἀποῤῥίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου, καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀπανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· ἐγγύς τε γὰρ γίνεται τῇ διαθέσει τῶν ἀξίων ταύτης τῆς ἐγγύτητος. καὶ πόῤῥωθεν πάλιν τῶν ἁμαρτανόντων γίνεται, οὔτε τῇ φύσει χωριζόμενος, οὔτε ταύτῃ πλησιαίτερον καθιστάμενος, τῇ δὲ σχέσει τῆς γνώμης ἀμφότερα ἐργαζόμενος· ὥσπερ τοίνυν τῇ εὐδοκίᾳ ἐγγύς τε καὶ μακρὰν γίνεται, πρόδηλον γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅ τί ποτε φαμὲν τὴν εὐδοκίαν· τούτου γε ἕνεκεν καὶ τὴν διάνοιαν τῆς προσηγορίας μετὰ πάσης ἐπελθόντες τῆς ἀκριβείας, οὕτω τῇ εὐδοκίᾳ καὶ τὴν ἐνοίκησιν ἀποτελεῖ· οὐκ ἐν τούτοις μὲν τὴν οὐσίαν περιγράφων ἢ τὴν ἐνέργειαν, τῶν

δὲ λοιπῶν κεχωρισμένος, ἀλλὰ πᾶσι μὲν παρὼν τῇ οὐσίᾳ, κεχωρισμένος δὲ τῶν ἀναξίων τῇ σχέσει τῆς διαθέσεως· οὕτω γὰρ αὐτῷ μειζόνως τὸ ἀπερίγραφον σώζεται, ὅταν φαίνηται, μὴ ὡς ἀνάγκῃ τινὶ δουλεύων τῷ ἀπεριγράφῳ τῆς φύσεως· εἰ μὲν γὰρ ἁπανταχοῦ παρὼν τῇ εὐδοκίᾳ, ἑτέρως πάλιν ἀνάγκῃ δουλεύων εὑρίσκετο, οὐκέτι κατὰ γνώμην τὴν παρουσίαν ποιούμενος, ἀλλὰ τῷ ἀπείρῳ τῆς φύσεως, καὶ τὴν γνώμην ἑπομένην ἔχων· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἅπασι πάρεστι τῇ φύσει, καὶ κεχώρισται ὧν ἐθέλει τῇ γνώμῃ, οὐδὲν τῶν ἀναξίων ἀπὸ τοῦ παρεῖναι τὸν θεὸν ὠφελουμένων, ἀληθὲς αὐτῷ καὶ ἀκέραιον τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον διασώζεται· οὕτω γοῦν τοῖς μὲν πάρεστι τῇ εὐδοκίᾳ, τῶν δὲ κεχώρισται· ὥσπερ ἂν εἰ τῇ οὐσίᾳ τῶν λοιπῶν χωριζόμενος, τούτοις συνῆν· ὅνπερ τοίνυν τρόπον τῇ εὐδοκίᾳ ἡ ἐνοίκησις γίνεται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ εὐδοκία καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον ἐναλλάττει· ὁ γὰρ τὴν ἐνοίκησιν ἐργάζεται τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἁπανταχοῦ παρόντα τισὶ καὶ σφόδρα εὐαριθμήτοις, ἐκ τῶν ἁπάντων ἐνοικοῦντα γνωρίζει, εὐδοκίᾳ λέγω· τοῦτο πάντως καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον χαρακτηρίζει· ὥσπερ γὰρ πᾶσι τῇ οὐσίᾳ παρὼν, οὐ πᾶσιν ἐνοικεῖν λέγεται, ἀλλὰ τούτοις οἷς ἂν τῇ εὐδοκίᾳ παρῇ, οὕτω κἂν ἐνοικεῖν λέγηται, οὐκ ἴσον τὸ τῆς ἐνοικήσεως πάντως εὑρίσκεται, ἀλλ' ἀκόλουθον ἕξει τῇ εὐδοκίᾳ καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον· ὅταν τοίνυν ἢ ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἢ ὅλως ἐν τοῖς δικαίοις ἐνοικεῖν λέγηται, ὡς ἐν δικαίοις εὐδοκῶν ποιεῖται τὴν ἐνοίκησιν, ὡς ἐναρέτοις κατὰ τὸν τρόπον ἀρεσκόμενος· ἐν αὐτῷ μέντοι τὴν ἐνοίκησιν οὐχ οὕτω φαμὲν γεγενῆσθαι, μὴ γὰρ ἂν τοσοῦτο μανείημέν ποτε, ἀλλ' ὡς ἐν υἱῷ· οὕτω γὰρ εὐδοκήσας ἐνῴκησεν· τί δέ ἐστιν τὸ ὡς ἐν υἱῷ; ὥστε ἐνοικήσας, ὅλον μὲν ἑαυτῷ τὸν λαμβανόμενον ἥνωσεν, παρεσκεύασε δὲ αὐτὸν συμμετασχεῖν αὐτῷ πάσης τῆς τιμῆς, ἧς αὐτὸς ὁ ἐνοικῶν υἱὸς ὢν φύσει μετέχει· ὡς συντελεῖν μὲν εἰς ἓν πρόσωπον, κατά γε τὴν πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν, πάσης δὲ αὐτῷ κοινωνεῖν τῆς ἀρχῆς· οὕτω δὲ πάντα κατεργάζεσθαι ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ τὴν τοῦ παντὸς κρίσιν τε καὶ ἐξέτασιν δι' αὐτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐπιτελεῖν τῆς διαφορᾶς ἐν τοῖς κατὰ τὴν φύσιν χαρακτηρίζουσι δῆλον ὅτι νοουμένης.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

II. Ὥσπερ τοίνυν ἡμεῖς εἰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τελείως ἐσόμεθα τῷ πνεύματι τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν κυβερνώμενοι, ἀλλ' οὖν γε μερικήν τινα ἐντεῦθεν ὥσπερ ἀπαρχὴν ἔχομεν, καθ' ὃ καὶ βοηθούμενοι τῷ πνεύματι, οὐχὶ κατακολουθεῖν τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς ἀναγκαζόμεθα, οὕτω καὶ ὁ κύριος, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα παντελῶς ἔσχεν ἐν αὐτῷ καθόλου τὸν θεὸν ἐνεργοῦντα λόγον, ἀχώριστον ἔχων πρὸς αὐτὸν πᾶσαν ἐνέργειαν, ἀλλ' οὖν γε καὶ πρὸ τούτου πλεῖσ-

τον ὅσον εἶχεν ἐπιτελοῦντα ἐν αὐτῷ τὰ πλεῖστα τῶν δεόντων, συγχωρούμενος μὲν τέως πρὸ τοῦ σταυροῦ διὰ τὴν χρείαν οἰκείᾳ προθέσει τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρετὴν πληροῦν, παρορμώμενος δὲ ὑπ' αὐτοῦ κἀν τούτοις καὶ ῥωννύμενος πρὸς τὴν παντελῆ τῶν προσηκόντων ἐκπλήρωσιν· ἔσχε μὲν γὰρ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ κατὰ τὴν μήτραν διαπλάσει τὴν πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν· ἐφ' ἡλικίας δὲ γεγονὼς καθ' ἣν ἡ διάκρισις ἐγγίνεσθαι πέφυκε τοῖς ἀνθρώποις τῶν τε καλῶν καὶ τῶν μὴ τοιούτων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡλικίας ἐκείνης, συντομώτερόν τε πολλῷ καὶ ταχύτερον τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν διακριτικὴν τῶν τοιούτων δύναμιν ἐπεδείξατο· ἐπεὶ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις οὐ πᾶσιν ὁμοίως κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἡ τῆς διακρίσεως ἐγγίνεται δύναμις, τῶν μὲν ταχύτερον πλείονι τῇ φρονήσει τοῖς δέουσιν ἐπιβαλλόντων, τῶν δὲ πλείονι τῷ χρόνῳ τῇ γυμνασίᾳ τοῦτο προσκτωμένων· ὅπερ δὴ ἐξαιρέτως αὐτῷ παρὰ τοὺς λοιποὺς ὀξύτερον ἢ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν λοιπῶν ἡλικίαν προσγέγονεν. εἰκότως καὶ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα ἔχειν τι πλέον ὀφείλοντος, ὅσῳ περ οὐδὲ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐτίτεκτο ἐκ συνδυασμοῦ ἀνδρός τε καὶ γυναικός, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας τοῦ πνεύματος ἐνεργείας διέπλαστο· εἶχεν τε καὶ ῥοπὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν πρὸς τὰ κρείττω τῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον ἑνώσει, ἧς καὶ ἠξίωτο κατὰ πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ λόγου, ἄνωθεν αὐτὸν ἑνώσαντος ἑαυτῷ· οὕτω δὴ τούτων ἁπάντων ἕνεκεν εὐθὺς μετὰ τῆς διακρίσεως ἔσχε μὲν πολλὴν πρὸς τὸ κακὸν τὴν ἀπέχθειαν, ἀσχέτῳ δὲ στοργῇ πρὸς τὸ καλὸν ἑαυτὸν συνάψας, ἀνάλογόν τε τῇ οἰκείᾳ προθέσει, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου συνέργειαν δεχόμενος, ἄτρεπτος λοιπὸν τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς διετηρεῖτο· τοῦτο μὲν αὐτὸς οὕτως ἔχων γνώμης, τοῦτο δὲ τῆς προθέσεως οὕτω διατηρουμένης αὐτῷ τῇ τοῦ θεοῦ λόγου συνεργείᾳ· καὶ μετῄει μὲν σὺν εὐμαρείᾳ πλείστῃ ἐπ' ἀκριβεστάτην ἀρετήν, εἴ τε τὸν νόμον φυλάττων πρὸ τοῦ βαπτίσματος, εἴ τε τὴν ἐν τῇ χάριτι μετιὼν πολιτείαν μετὰ τὸ βάπτισμα, ἧς δὴ καὶ ἡμῖν τὸν τύπον παρείχετο, ὁδός τις ἡμῖν ἐπὶ τοῦτο καθιστάμενος· οὕτω δὲ λοιπὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν ἐπιδείξας ἑαυτόν, καὶ ἐκ τῆς οἰκείας γνώμης τῆς ἑνώσεως ἄξιον, προσειληφὼς δὲ ταύτην καὶ πρὸ τούτου ἐν αὐτῇ τῇ διαπλάσει τῇ τοῦ δεσπότου εὐδοκίᾳ, ἀκριβῆ λοιπὸν καὶ τῆς ἑνώσεως παρέχεται τὴν ἀπόδειξιν, οὐδεμίαν ἔχων κεχωρισμένην καὶ ἀποτετμημένην ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ λόγου, ἔχων δὲ ἅπαντα ἐν ἑαυτῷ διαπραττόμενον τὸν θεὸν λόγον διὰ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἕνωσιν· οὕτω γοῦν πρὸ μὲν τοῦ σταυροῦ καὶ πεινῶντα ὁρῶμεν, καὶ διψῶντα γνωρίζομεν, καὶ δειλιῶντα μανθάνομεν, καὶ ἀγνοοῦντα εὑρίσκομεν, ἐπείπερ καὶ τὴν πρόθεσιν τῆς ἀρετῆς παρ' ἑαυτοῦ συνεισεφέρετο· καὶ μάρτυς τῶν λεγομένων Ἡσαΐας

ὁ προφήτης λέγων, διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθὸν, δηλονότι διακρίσει, μισήσας μὲν ἐκεῖνο, τοῦτο δὲ ἀγαπήσας· διακρίσει γὰρ ἡ ἐκλογὴ πάντως τῇ πρὸς τὰ χείρω γίνεται· πῶς οὖν πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον, τοῦτο διαπράττεται; τουτέστι πρὶν ἐπ' ἐκείνης γενέσθαι τῆς ἡλικίας, ἐν ᾗ σύνηθες τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ποιεῖσθαι τῶν πρακτέων τὴν διάκρισιν, ἔχοντος αὐτοῦ πλέον τι ἐξαίρετον παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους· εἰ γὰρ ἔτι καὶ παρ' ἡμῖν εὑρίσκεται πολλάκις, νήπια μὲν τὴν ἡλικίαν, πολλῆς δὲ συνέσεως ἐπίδειξιν παρεχόμενα, ὡς εἰς θαῦμα ἄγειν τοὺς ὁρῶντας, διὰ τὸ μείζονα τῆς ἡλικίας τὴν οἰκείαν ἐπιδείκνυσθαι φρόνησιν, πολλῷ δήπουθεν ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον ἅπαντας ὑπερβαίνειν ἐχρῆν τοὺς κατ' αὐτὸν ἀνθρώπους.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

III. Ἰησοῦς δὲ προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. — Ἡλικίᾳ μὲν γὰρ προκόπτει τῶν χρόνων προβαινόντων· σοφίᾳ δὲ, κατὰ τὴν τῶν χρόνων πρόοδον, τὴν σύνεσιν προσκτώμενος· χάριτι δὲ, ἀκόλουθον τῇ συνέσει καὶ τῇ γνώσει τὴν ἀρετὴν μετιὼν, ἐξ ἧς ἡ παρὰ τῷ Θεῷ χάρις αὐτῷ τὴν προσθήκην ἐλάμβανε, καὶ ἐν πᾶσι τούτοις προέκοπτεν παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τῶν μὲν ὁρώντων τὴν προκοπὴν, τοῦ δὲ οὐχ ὁρῶντος μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπιμαρτυροῦντος καὶ συνεργοῦντος τοῖς γινομένοις· δῆλον δὲ ἄρα κἀκεῖνο ὡς τὴν ἀρετὴν ἀκριβέστερόν τε καὶ μετὰ πλείονος ἐπλήρου τῆς εὐχερείας ἢ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ἦν δυνατὸν, ὅσῳ καὶ κατὰ πρόγνωσιν τοῦ ὁποῖός τις ἔσται, ἑνώσας αὐτῷ ὁ Θεὸς λόγος ἑαυτῷ ἐν αὐτῇ τῆς διαπλάσεως ἀρχῇ, μείζονα παρεῖχεν τὴν παρ' ἑαυτοῦ συνέργειαν πρὸς τὴν τῶν δεόντων κατόρθωσιν, ὑπὲρ τῆς ἁπάντων σωτηρίας τὰ κατ' αὐτὸν οἰκονομῶν· καὶ παρορμῶν μὲν ἐπὶ τὰ τελεώτερα, ἐπικουφίζων δὲ αὐτῷ τῶν κόπων τὸ πλέον· εἴ τε τῶν κατὰ ψυχὴν, εἴ τε καὶ τῶν κατὰ τὸ σῶμα· καὶ οὕτως αὐτῷ μείζονά τε καὶ κουφοτέραν τῆς ἀρετῆς κατασκευάζων τὴν ἐκπλήρωσιν.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

IV. Ἥνωτο μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ ὁ ληφθεὶς κατὰ πρόγνωσιν ἐν αὐτῇ τῇ διαπλάσει τῆς μήτρας τὴν καταρχὴν τῆς ἑνώσεως δεξάμενος, ἤδη δὲ τῆς ἑνώσεως ἠξιωμένος, ἁπάντων ἐτύγχανεν ὅσον εἰκὸς ἦν ἄνθρωπον τυχεῖν ἡνωμένον τῷ μονογενεῖ καὶ τῶν ὅλων δεσπότῃ, μειζόνων ἀξιούμενος παρὰ τοὺς λοιποὺς, ὅσῳ περ αὐτῷ καὶ τὸ τῆς ἑνώσεως ἐξαίρετον εἶναι συνέβαινεν· ἠξιώθη γοῦν καὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἐνοικήσεως πρῶτος παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, καὶ ἠξιώθη ταύτης οὐχ ὁμοίως τοῖς λοιποῖς· οὗτος μὲν γὰρ ὅλην τὴν χάριν τοῦ πνεύματος ἐν ἑαυτῷ ἐδέξατο, ἑτέροις δὲ μερικὴν παρεῖχεν τοῦ παντὸς πνεύματος τὴν

μετουσίαν· οὕτω δὲ καὶ ἐνεργεῖν ἐν αὐτῷ ἅπαν τὸ πνεῦμα συνέβαινεν· τὸ μὲν οὖν φθεγγόμενον κατ' αὐτὴν τῆς φωνῆς τὴν προφορὰν, ἄνθρωπος ἦν, ἡ δέ γε τῶν λεγομένων δύναμις πολλή τις καὶ διάφορος.

V. Κἀγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς· ποίαν ταύτην; τὴν τῆς υἱοθεσίας μεταλαβεῖν· ταύτην γὰρ ἔλαβεν αὐτὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, βαπτισθεὶς πρότερον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἔνθα δὴ καὶ προετυποῦτο ἐν αὐτῷ τὸ ἡμέτερον βάπτισμα ἥ τε γιγνομένη ἀναγέννησις ἐμαρτυρεῖτο τῇ πατρικῇ φωνῇ λέγοντος· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα· καὶ τὸ πνεῦμα κατελθὸν ἔμενεν ἐπ' αὐτῷ, καθὰ καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι τούτου μετέχειν ἐμέλλομεν, ὅπερ λοιπὸν ἐξαιρέτως αὐτῷ παρ' ἡμᾶς προσγέγονε, διὰ τὸ πρὸς τὸν θεὸν λόγον ἑνώσεως τούτων μετέχοντι ὢν ὁ κατὰ φύσιν υἱός. ἐκ τοῦ η λόγου

VI. Πανταχόθεν ἄρα δῆλον, ὡς [illegible] μὲν τὸ τῆς κράσεως καὶ ἀπρεπὲς καὶ ἀφαρμόζον ἑκάστῃ τῶν φύσεων, ἀδιαλύτως ἐφ' ἑαυτῆς μενούσης· πρόδηλον δὲ ὡς τὸ τῆς ἑνώσεως ἐφαρμόζον· διὰ γὰρ ταύτης συναχθεῖσαι αἱ φύσεις, ἓν πρόσωπον κατὰ τὴν ἕνωσιν ἀπετέλεσαν· ὥστε ὅπερ ὁ κύριος ἐπί τε τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς φησὶν, ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο ἀλλὰ σὰρξ μία, εἴποιμεν ἂν καὶ ἡμεῖς εἰκότως κατὰ ἑνώσεως λόγον, ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο πρόσωπα, ἀλλ' ἓν, δηλονότι τῶν φύσεων διακεκριμένων· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐ λυμαίνεται τῷ ἀριθμῷ τῆς δυάδος, τὸ μίαν λέγεσθαι τὴν σάρκα, πρόδηλον γὰρ καθ' ὃ μία λέγονται, οὕτω κἀνταῦθα οὐ λυμαίνεται τῇ τῶν φύσεων διαφορᾷ, τοῦ προσώπου ἡ ἕνωσις· ὅταν μὲν γὰρ τὰς φύσεις διακρίνωμεν, τελείαν τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου φαμὲν, καὶ τέλειον τὸ πρόσωπον· οὐδὲ γὰρ ἀπρόσωπον ἔστιν ὑπόστασιν εἰπεῖν· τελείαν δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ τὸ πρόσωπον ὁμοίως· ὅταν μέντοι ἐπὶ τὴν συνάφειαν ἀπίδωμεν, ἓν πρόσωπον τότε φαμέν. ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

VII. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κἀνταῦθα ἰδίαν φαμὲν τὴν θεοῦ λόγου τὴν οὐσίαν, ἰδίαν δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου· διακεκριμέναι γὰρ αἱ φύσεις, ἓν δὲ τὸ πρόσωπον τῇ ἑνώσει ἀποτελούμενον· ὥστε κἀνταῦθα ὅταν μὲν τὰς φύσεις διακρίνειν πειρώμεθα, τέλειον τὸ πρόσωπον φαμὲν εἶναι τὸ τοῦ ἀνθρώπου, τέλειον δὲ καὶ τὸ τῆς θεότητος· ὅταν δὲ πρὸς τὴν ἕνωσιν ἀποβλέψωμεν, τότε ἓν εἶναι τὸ πρόσωπον ἄμφω τὰς φύσεις κηρύττομεν, τῆς τε ἀνθρωπότητος τῇ θεότητι τὴν παρὰ τῆς κτίσεως τιμὴν δεχομένης, καὶ τῆς θεότητος ἐν αὐτῇ πάντα ἐπιτελούσης τὰ δέοντα. ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

VIII. Ἐνταῦθα τοίνυν τὸ ἐγένετο οὐδαμῶς ἑτέρως λέγεσθαι δυνάμενον εὑρήκαμεν, ἢ κατὰ τὸ δοκεῖν· ὃ δὴ καὶ αὐτὸ λεγόμενον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ θ λόγου.

ὑπὲρ τοῦ κυρίου δι' ἑτέρων ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀκριβέστερον ἐδιδάξαμεν· τὸ γὰρ δοκεῖν, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· τὸ δὲ δοκεῖν οὐ κατὰ τὸ μὴ εἰληφέναι σάρκα ἀληθῆ, ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ γεγενῆσθαι· ὅταν μὲν γὰρ ἔλαβεν λέγῃ, οὐ κατὰ τὸ δοκεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀληθὲς λέγει· ὅταν δὲ ἐγένετο, τότε κατὰ τὸ δοκεῖν· οὐ γὰρ μετεποιήθη εἰς σάρκα· προσεκτέον οὖν τὴν διάνοιαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ, οὕτως γὰρ γνωσόμεθα τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. IX. Ὅπερ γὰρ ἐφ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐν τόπῳ λέγεται σχέσιν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ θεοῦ κατὰ τὴν τῆς γνώμης· ὡς γὰρ φαμὲν ἐφ' ἡμῶν ὅτι ἐν τῷδε γέγονα τῷ τόπῳ, οὕτως καὶ ἐπὶ θεοῦ ὅτι γέγονεν ἐν τῷδε· ἐπειδὴ ὅπερ ἐφ' ἡμῶν ἡ μετάβασις ἐργάζεται, τοῦτο ἐπὶ τοῦ θεοῦ ἡ γνώμη, ἁπανταχοῦ τῇ φύσει τυγχάνοντος.

ἐκ τοῦ ε λόγου. X. Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν· καὶ γενόμενος ἐν ἀγῶνι, ἐκτενέστερον προσηύχετο· καὶ ἐγένετο ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμμοι αἵματος καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν γῆν. — Οὐκοῦν τὸν μὲν ἀγῶνα, καὶ τοῦτον οὐ τὸν τυχόντα φανερῶς ὑπομεμενηκότα τὸν Χριστὸν, ἐκ τῶν εἰρημένων μανθάνομεν.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. XI. Ποίαν δὲ καὶ ἔχει ἀκολουθίαν τὸ λεγόμενον ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ἐστὶ ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ; ἀναιρεῖται γὰρ θατέρῳ τὸ ἕτερον· τὸ μὲν καταβεβηκέναι ἐξ οὐρανοῦ, τῷ εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ· τὸ δὲ εἶναι, τῷ καταβεβηκέναι· ἀλλὰ καταβέβηκε μὲν, τῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐνοικήσει· ἔστι δὲ ἐν οὐρανῷ, τῷ ἀπεριγράφῳ τῆς φύσεως πᾶσι παρών.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. XII. Σκοπῶμεν τοίνυν τίς ἄνθρωπος περὶ οὗ ἐκπλήττηται καὶ θαυμάζει· ὅτι δὴ ὁ μονογενὴς κατηξίωσιν αὐτοῦ μνησθῆναί τε καὶ ἐπισκοπὴν ποιήσασθαι· ἀλλ' ὅτι μὲν οὐκ εἴρηται, ἐν τοῖς ἀνωτέρω δέδεικται· ὅτι δὲ οὐδὲ περὶ ἑνός τινος τῶν τυχόντων, καὶ τοῦτο εὔδηλον· ἵνα δὲ ἅπαντα παρῶμεν, τὸ πάντων εὐπιστότερον τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν ἐνδειξώμεθα.

ἐκ τοῦ ιβ λόγου. XIII. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν τῷ υἱῷ, ἀλλ' ἐν υἱῷ· ὃ δὴ ἐστὶ λεγόμενον ἀπολύτως, ἀμφότερα κατὰ ταυτὸν σημαίνειν ἠδύνατο· πρωτοτύπως μὲν σημαίνων τὸν ἀληθινὸν υἱόν· ἀληθῆ δὲ υἱὸν λέγω τὸν τῇ φυσικῇ γεννήσει τὴν υἱότητα κεκτημένον· ἑπομένως δὲ συνεπιδεχόμενον τῇ σημασίᾳ, καὶ τὸν κατὰ ἀλήθειαν τῆς ἀξίας μετέχοντα, τῇ πρὸς αὐτὸν ἑνώσει.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. XIV. Ἆρα παύσονται λοιπὸν τῆς ἀναισχύντου μάχης, ἀποστήσονται δὲ λοιπὸν τῆς ματαίας φιλονεικίας, αἰδεσθέντες τῶν εἰρημένων τὸ προφανές; πολλοὺς γάρ φησιν υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα· ἰδοὺ τοίνυν ἐν τῷ τῆς υἱότητος λόγῳ, καὶ συγκατατάττων ὁ ἀπόστολος φαίνεται τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον τοῖς πολλοῖς, οὐ καθ' ὁμοίωσιν ἐκείνοις τῆς υἱότητος μετέχων, ἀλλὰ καθ' ὁμοίωσιν καθ'

ὃ χάριτι προσείληφε τὴν υἱότητα, τῆς θεότητος μόνης τὴν φυσικὴν υἱότητα κεκτημένης· πρόδηλον γὰρ ἐκεῖνο, ὡς τῆς υἱότητος αὐτῷ παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους πρόσεστι τὸ ἐξαίρετον, τῇ πρὸς αὐτὸν ἑνώσει· ὅθεν καὶ τῇ τοῦ υἱοῦ φωνῇ συνεπινοούμενος συμπαραλαμβάνεται· ἀλλὰ λογοποιοῦνται πρὸς ἡμᾶς, ὅτι εἰ δύο τέλεια φάσκομεν, πάντως δύο καὶ τοὺς υἱοὺς ἐροῦμεν· ἀλλ' ἰδοὺ καὶ υἱὸς εἴρηται ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κατ' αὐτὸ τῆς θεότητος ὑπεξῃρημένης τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις συντεταγμένος· καὶ οὐκ ἤδη δύο φαμὲν τοὺς υἱοὺς, εἷς δὲ ὁ υἱὸς ὁμολογεῖται δικαίως· ἐπείπερ ἡ τῶν φύσεων διαίρεσις ἀναγκαίως ὀφείλει διαμένειν, καὶ ἡ τοῦ προσώπου ἕνωσις ἀδιασπάστως φυλάττεσθαι· καὶ εἰρηκὼς πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, ἐπάγει, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, διὰ παθημάτων τελειῶσαι· ὁρᾶτε πῶς φανερῶς τὸν θεὸν λόγον φησὶ παθημάτων τετελειωκέναι τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον, ὃν καὶ ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἐκάλεσεν, ὡς αὐτόν τε πρῶτον ταύτης ἀξιωθέντα καὶ ἑτέροις αἴτιον καταστάντα.

XV. Ἅπασι γὰρ τοῖς τοιούτοις κατὰ τὴν ἐξήγησιν τὸ τοῦ υἱοῦ τιθέντες ὄνομα διατελοῦσιν· ἀνθρωπινωτέρων γὰρ ὄντων τῶν λεγομένων, ἐδικαίουν ταύτῃ κεχρῆσθαι τῇ φωνῇ, ἥν τινα καὶ εἶναι αὐτῷ τὴν προσηγορίαν συνέβαινεν· ἔστι δὲ ὅτι Ἰησοῦς ὄνομα, τοῦ ἀναληφθέντος ἡ προσηγορία· ὥσπερ καὶ τῶν ἀποστόλων τὸ Πέτρος καὶ Παῦλος, ἢ εἴ τι τοιοῦτο λεγόμενον· οὕτω τὸ ἐπικληθὲν αὐτῷ, μετὰ τὴν γέννησιν τὴν ἐκ Μαρίας. ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

XVI. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο φασὶν, ὅτι τὸ Ἰησοῦς ὄνομα σωτῆρα σημαίνει· σωτὴρ δὲ φασὶ πῶς ἂν ὁ ἄνθρωπος λέγοιτο; ἐπιλελησμένοι ὅτι Ἰησοῦς ἐλέγετο ἔστι ὁ τοῦ Ναυὴ, καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, οὐκ ἀπό τινος οὕτω κληθεὶς συντυχίας ἐν τῇ γενέσει, ἀλλὰ μετονομασθεὶς ὑπὸ τοῦ Μωσέως· δῆλον δὲ ὡς οὐκ ἂν αὐτὸ θεῖναι ἐπ' ἀνθρώπου ἠνέσχετο, εἴπερ θείας ἦν πάντως φύσεως σημαντικόν. ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

XVII. Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ. — Φανερῶς γὰρ ἐνταῦθα ἐν υἱῷ, τῷ ἀνθρώπῳ λέγων δείκνυται. ἐκ τοῦ αὐτοῦ λογου.

XVIII. Ὥστε οὐ μόνον υἱὸν αὐτὸν ἀποκαλεῖ, τοῦ θεοῦ λόγου ἀφορίσας, ἀλλὰ καὶ συντάττων κατὰ τὸν τῆς υἱότητος λόγον, τοῖς λοιποῖς τοῖς μετεσχηκόσι τῆς υἱότητος ἐλέγχεται· ἐπείπερ χάριτι καὶ αὐτὸς μετέσχηκε τῆς υἱότητος, οὐ φυσικῶς ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένος, ἔχων μέν τοι παρὰ τοὺς λοιποὺς τὴν ὑπεροχὴν, ὅτι τῇ πρὸς αὐτὸν ἑνώσει κέκτηται τὴν υἱότητα, ὃ δὴ κυριωτέραν αὐτῷ τοῦ πράγματος χαρίζεται τὴν μετουσίαν. ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

XIX. Καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτῷ Ἰησοῦν· οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑ- ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

ψίστου κληθήσεται. — Ἰδοὺ τοίνυν ὅπως τὸν ἐκ Μαρίας εὐαγγελιζόμενος τόκον κατὰ σάρκα λέγων, καὶ Ἰησοῦν μὲν αὐτὸν κληθῆναι κελεύει, υἱὸν δὲ ὑψίστου κληθήσεσθαι προαγορεύει εἰκότως, τὸ μὲν τεθῆναι κελεύων ὡς προσηγορίαν τοῦ τικτομένου, τὸ δὲ κληθήσεσθαι προαγορεύων, ἐπειδὴ τιμῆς ἦν σύμβολον τὸ ὄνομα, ἣν ἑξῆς ἐβεβαίου τοῦ πράγματος ἡ μετουσία.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. XX. Δῆλον δὲ ὅτι περ ἐν τῇ τῶν φύσεων διακρίσει πάντως ἡμῖν ἐπιτετήρηται τὸ εἰδέναι· ὡς ὁ μὲν θεὸς λόγος κατὰ τὴν φυσικὴν γέννησιν, υἱὸς εἶναι λέγεται· ὁ δὲ ἄνθρωπος, πολλῷ γε μείζονος οὔσης ἢ κατ' αὐτὸν τῆς υἱοῦ τῆς ἀξίας ἀπολαύει, διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον συνάφειαν.

ἐκ τοῦ ιβ λόγου. XXI. Ὃς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. — Δεδικαιῶσθαι ἐν πνεύματι λέγων αὐτὸν, εἴτε ὡς πρὸ τοῦ βαπτίσματος μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας τὸν νόμον φυλάξαντα, εἴτε ὡς καὶ μετ' ἐκεῖνο τὴν τῆς χάριτος πολιτείαν τῇ τοῦ πνεύματος συνεργείᾳ μετὰ πολλῆς πληροῦντα τῆς ἀκριβείας.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. XXII. Οὐδὲ γὰρ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου πρὸς αὐτὸν εἰρημένον, ὅτι ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με, οὐδὲ τοῦτο ἀναιρήσει τὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν βαπτιζόμενον· ἁρμόσει γὰρ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον, ἐπείπερ κατά τε αὐτὴν τὴν ἀρετὴν πολλὴν εἶχε τὴν ὑπεροχὴν πρὸς Ἰωάννην, καὶ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῷ τῆς θεότητος φύσιν, οὐχ ὑπὲρ Ἰωάννην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, ἤδη δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἔχων τὸ ἀξίωμα, δικαίως ἐγνωρίζετο.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. XXIII. Διόπερ ὁ κύριος βουλόμενος ἐν τῇ χρείᾳ τῆς τροφῆς τό τε καρτερικὸν καὶ ἐμφιλόσοφον ἐπιδείξασθαι, τοῦτο μὲν γενέσθαι οὐκ αἰτεῖ φησίν· δεικνὺς δὲ ὅτι ἔλαττον αὐτῷ μέλει τῆς τροφῆς, καὶ προτιμότερον αὐτῷ τῆς ἀρετῆς οὐδὲν, φησὶ πρὸς αὐτὸν, οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. XXIV. Τοῦτο γὰρ ὁ διάβολος ἐσπούδασε, πεῖσαι μὲν αὐτὸν ὡς οὐδαμῶς αὐτοῦ φροντὶς τῷ θεῷ· διὸ ἔλεγεν εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, ποίησον τόδε, τουτέστιν ἔργῳ δεῖξον, ὅτι μέλει σοι τῷ θεῷ· αὐτὸς δὲ ὑπισχνεῖτο μεγάλα, ὡς δι' ἐκείνου μὲν ἀποστήσων τοῦ θεοῦ, διὰ δὲ τῶν ὑποσχέσεων οἰκειώσων ἑαυτῷ· καὶ τῇ μὲν προτέρᾳ πείρᾳ τὸν ἄρτον προβάλλεται, τῇ ἡδονῇ γαργαλίζων ἐπὶ τὴν πεῖραν ἐλθεῖν.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου. XXV. Διόπερ ὁ κύριος ἐν τοῖς τρισὶν ἡττήσας αὐτὸν, ἡμῖν τὴν κατ' αὐτοῦ δίκην ἐχαρίσατο· οὐκ αἰτήσας μὲν γὰρ τὸν ἄρτον γενέσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ, ἔδειξεν ἑαυτὸν ἡδονῆς κρατοῦντα· μὴ βαλὼν δὲ ἑαυτὸν κάτω, δόξης ὑπερίδε,

πείσας ἅπαντας ὡς οὐ μέλλει αὐτῷ ταύτης· διὰ δὲ τῆς τρίτης κρατήσας τῶν τοῦ κόσμου ἀγαθῶν, ἔδειξεν ἑαυτὸν οὐδὲν τούτων ὑπὲρ εὐσεβείας ἡττώμενον.

ἐκ τοῦ ιθ λόγου.

XXVI. Ἐντεῦθεν οὖν καὶ τοσαύτη γέγονεν περὶ τὸν ἄνθρωπον ἡ τιμὴ καταξιωθέντα θείας ἐνοικήσεως, τό τε καθῆσθαι ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καὶ προσκυνεῖσθαι παρὰ πάσης τῆς κτίσεως· οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ Θεὸς οὕτως ἁπλῶς, καὶ ἄνευ τινὸς χρησίμου λόγου ἄνθρωπον μὲν ἐλάμβανε καὶ ἦγε πρὸς ἑαυτὸν, προσκυνεῖσθαι παρὰ τῆς κτίσεως παρασκευάζων ἁπάσης, τὰς δέ γε νοητὰς φύσεις προσκυνεῖν ἐδικαίου, εἰ μὴ τὰ περὶ αὐτὸν γεγονότα, κοινὴ πάσης ἦν εὐεργεσία τῆς κτίσεως.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

XXVII. Ταυτὸ δὲ τοῦτο φήσομεν δικαίως καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου, ὅτι περ ὁ Θεὸς λόγος ἐπιστάμενος αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν, καὶ δὴ κατὰ πρόγνωσιν εὐθὺς ἄνωθεν ἐν τῇ τῆς διαπλάσεως ἀρχῇ, ἐνοικῆσαί τε εὐδοκήσας, καὶ ἑνώσας αὐτὸν ἑαυτῷ τῇ σχέσει τῆς γνώμης, μείζονά τινα παρεῖχεν αὐτῷ τὴν χάριν, ὡς τῆς εἰς αὐτὸν χάριτος εἰς πάντας τοὺς ἐξῆς διαδοθησομένης ἀνθρώπους· ὅθεν καὶ τὴν περὶ τὰ καλὰ πρόθεσιν ἀκέραιον αὐτῷ διεφύλαττεν· οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φήσομεν, ὅτι περ ὁ ἄνθρωπος πρόθεσιν εἶχεν οὐδεμίαν, ἀλλ' ὅτι προυτέθειτο μὲν αὐτῷ τὸ καλὸν· μᾶλλον δὲ πλείστη αὐτῷ τῆς κατὰ πρόθεσιν προσῆν ἥ τε τοῦ καλοῦ στοργὴ, καὶ τὸ τοῦ ἐναντίου μῖσος· διεφυλάττετο δὲ αὐτῷ τὰ τῆς προθέσεως ἀκέραια ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ ὁποῖός τίς ἐστιν ἀκριβῶς ἐπισταμένου· καὶ διὰ πρὸς τὴν τούτου βεβαίωσιν, πολλὴν αὐτοῦ παρέχοντος τῇ οἰκείᾳ ἐνοικήσει τὴν συνεργίαν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἡμῶν σωτηρίας· ὅθεν οὐδὲ ἀδικίας εἴποι τίς ἂν εἶναι τὸ παρὰ πάντας ἐξαίρετόν τι παρεσχῆσθαι τῷ ὑπὸ τοῦ κυρίου ληφθέντι ἀνθρώπῳ.

ἐκ τοῦ ιε λόγου.

XXVIII. Ὅταν τοίνυν ἐρωτῶσιν, ἀνθρωποτόκος ἢ θεοτόκος ἡ Μαρία, λεγέσθω παρ' ἡμῶν ἀμφότερα· τὸ μὲν γὰρ τῇ φύσει τοῦ πράγματος, τὸ δὲ τῇ ἀναφορᾷ· ἀνθρωποτόκος μὲν γὰρ τῇ φύσει, ἐπείπερ ἄνθρωπος ἦν ὁ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Μαρίας, ὡς καὶ προῆλθεν ἐκεῖθεν· θεοτόκος δὲ ἐπείπερ Θεὸς ἦν ἐν τῷ τεχθέντι ἀνθρώπῳ, οὐκ ἐν αὐτῷ περιγραφόμενος κατὰ τὴν φύσιν, ἐν αὐτῷ δὲ ὢν κατὰ τὴν σχέσιν τῆς γνώμης.

ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

XXIX. Πλέον γὰρ ὠχλεῖτο ὁ κύριος καὶ ἠγωνίζετο πρὸς τὰ ψυχικὰ πάθη ὑπὲρ τὰ τοῦ σώματος, καὶ τῷ κρείττονι λογισμῷ τὰς ἡδονὰς ἐχειροῦτο, τῆς θεότητος δηλαδὴ μεσιτευούσης καὶ βοηθούσης αὐτῷ πρὸς τὴν κατόρθωσιν.

ἐκ τοῦ θ λόγου τῶν κατὰ Ἀπολιναρίου αὐτῷ γραφέντων.

XXX. Δεδωκέναι σοι τινὰς τῶν ἡμετέρων εἶπας τὰ οὐκ ἂν δοθέντα παρά τινος τῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀντέχεσθαι δόξης ἐσπουδακότων· ἐπυνθανόμεθα γὰρ, εἰ τὸν Θεὸν λόγον ὁμολογοῦσιν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι· εἴ πως ἐπήγαγες ἰδί-

δωσαν, καὶ τίς ἂν ἔχων νοῦν ἄνθρωπον εἴποι τὸν θεὸν γεγεννῆσθαι λόγον, ὡς ὑμεῖς φατε, εἰ μὴ ἄρα τὴν αὐτὴν ὑμῖν πρότερον νοσήσει ἄνοιαν; ἡμεῖς γὰρ εἰληφέναι μὲν τὸν θεὸν λόγον καὶ σφόδρα φαμέν· γεγεννῆσθαι δὲ ἄνθρωπον καθ' ὑμᾶς, οὐκ ἄν ποτε εἰπεῖν ἀνασχόμεθα.

ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας λόγου γ' ὡς ἐκ προσώπου τοῦ χριστοῦ οὕτως λέγει.

XXXI. Ἐγὼ μὲν, ὃν ὁρᾶτε, δύναμαι μὲν ποιεῖν οὐδὲν κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἅτε ἄνθρωπος ὤν· ἐργάζομαι δὲ, ἐπειδὴ ἐν ἐμοὶ μένων ὁ πατὴρ ἅπαντα ποιεῖ· ἐπειδὴ γὰρ ἐγώ τε φησὶν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, θεὸς δὲ λόγος ἐν ἐμοὶ, ὁ τοῦ θεοῦ μονογενὴς, δηλονότι καὶ πατὴρ σὺν αὐτῷ ἐν ἐμοί τε μένων, καὶ ἔργα ποιῶν· καὶ θαυμαστόν γε οὐδὲν ἐπὶ τοῦ χριστοῦ τοῦτο νομίζειν, σαφῶς αὐτοῦ περὶ τῶν λοιπῶν λέγοντος ἀνθρώπων, ὁ ἀγαπῶν με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· εἰ γὰρ παρ' ἑκάστῳ τῶν τοιούτων ὅ τε πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς τὴν μονὴν ποιοῦνται, τί θαυμαστὸν εἰ ἐν τῷ κατὰ σάρκα δεσπότῃ χριστῷ ἄμφω κατ' αὐτῶν νομίζοιτο μένειν, τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν κοινωνίας προσιεμένης, ὡς εἰκὸς, καὶ τὴν τῆς μετοχῆς κοινωνίαν;

ἐκ τῆς πραγματείας λόγου θ'.

XXXII. Ὁ πρὸ αἰώνων, γέγονεν ἐπ' ἐσχάτων. — Πάλιν ὡς τινῶν δεδωκότων καὶ τοῦτο λεγόντων, οὐδενὸς τῶν εὐσεβεῖν ἐσπουδακότων ταύτην ἑλομένων νοσῆσαι τὴν ἄνοιαν, ὥστε τὸν πρὸ αἰώνων εἰπεῖν ἐπ' ἐσχάτων γεγεννῆσθαι.

καὶ μεθ' ἕτερα.

XXXIII. Οὐκοῦν τοῖς ὑμετέροις ἑπόμενοι νόμοις, καὶ τὴν ὑπὸ τῆς σῆς ἀγχινοίας νομοθετημένην ἀντιστροφὴν, μᾶλλον δὲ καταστροφὴν, δεξάμενοι, φέρε δὴ πάντα εἰς αὐτὸν συγχέωμεν, καὶ μηδεμία λοιπὸν ἔστω διάκρισις, μὴ θεοῦ μορφῆς, μὴ δούλου μορφῆς, μὴ ναοῦ ληφθέντος, μὴ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν τῷ ναῷ, μὴ τοῦ λυθέντος, μὴ τοῦ ἐγείραντος μὴ τοῦ τελειωθέντος ἐν πάθεσι, μὴ τοῦ τελειώσαντος, μὴ τοῦ μνημονευθέντος μὴ τοῦ μνημονεύσαντος, μὴ τοῦ ἐπισκεφθέντος, μὴ τοῦ ἐπισκεψαμένου, μὴ τοῦ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένου, μὴ τοῦ ἐλαττώσαντος, μὴ τοῦ δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένου, μὴ τοῦ στεφανώσαντος, μὴ τοῦ κατασταθέντος ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν, τοῦ καταστήσαντος, μὴ τοῦ λαβόντος αὐτὰ ἐν ὑποταγῇ, μὴ τοῦ δόντος τὴν ὑποταγήν.

ἐκ τοῦ γ' λόγου τῆς αὐτῆς πραγματείας.

XXXIV. Ἀλλ' ὁ γε θεὸς καὶ ἐκ θεοῦ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, τῷ μὲν ἐκ τῆς παρθένου γεννηθέντι, ὦ θαυμάσιε, καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὰς θείας ἀναπλασθέντι γραφὰς, καὶ τήν γε σύστασιν ἐπὶ τῆς γυναικείας δεξαμένῳ γαστρὸς, εἶπεν ὡς εἰκός· ἐπειδὴ ἅμα τῷ διαπλασθῆναι, καὶ τὸ εἶναι ναὸς θεοῦ εἰλήφει· οὐ μὴν τὸν θεὸν γεγεννῆσθαι ἡγητέον ἡμῖν ἐκ τῆς παρθένου· εἰ μὴ ἄρα ταυτὸν ἡγητέον ἡμῖν τό τε γεννηθὲν καὶ τὸ ἐν τῷ γεννηθέντι, τὸν ναὸν, καὶ τὸν ἐν τῷ

κατὰ θεὸν λόγον· οὐ μὴν οὐδὲ κατὰ τὴν σὴν φωνὴν ἀποφαντέον πάντη ὄντα ἐκ τῆς παρθένου γεννηθέντα θεὸν εἶναι ἐκ θεοῦ, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, τῆς σαρκὸς οὐ δυναμένης ταύτην προσίεσθαι τὴν φωνήν· ἔστι μὲν γὰρ ἀνόητον, τὸ τὸν θεὸν ἐκ τῆς παρθένου γεγεννῆσθαι λέγειν· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἐκ σπέρματος αὐτὸν λέγειν Δαβὶδ, ἐκ τῆς οὐσίας τῆς παρθένου τετεγμένον, καὶ ἐν αὐτῇ διαπεπλασμένον· ἐπεί γε τὸ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς παρθένου συστὰν ἐν τῇ μητρῴᾳ γαστρὶ, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος διαπλασθὲν δυνάμει, γεγεννῆσθαι φαμὲν ἐκ τῆς παρθένου.

XXXV. Τὸν δὲ ἄνθρωπον περὶ οὗ ταῦτα φησὶν ὁ προφήτης, σαφῶς ὁ μακάριος δηλοῖ Παῦλος, τὸν ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς εἰλημμένον ἄνθρωπον εἶναι· εἰρηκὼς γὰρ ὅτι διεμαρτύρατο δέ πού τις λέγων, τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ἐπάγει, τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον, βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον· σαφῶς δεικνὺς ὅτι Ἰησοῦς ἄνθρωπος, περὶ οὗ ὁ μακάριος Δαβὶδ φησὶν ἐκπληττόμενος, ὅτι ἡ θεία φύσις ἠνέσχετό τε αὐτοῦ ποιήσασθαι μνήμην, καὶ δὴ καὶ ἐπισκέψεως ἀξιῶσαι οἰκείας· βραχὺ μέντοι παρὰ τοὺς ἀγγέλους αὐτὸν ἐλαττῶσαι, τὸ γεύσασθαι ποιῆσαι θανάτου· δόξῃ δὲ αὐτὸν καὶ τιμῇ πάσῃ περιβαλεῖν, ὥστε καὶ κύριον αὐτὸν ἀποφῆναι τῶν ἁπάντων, διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν συναφείας. ἐκ τοῦ δ λόγου τῶν κατὰ Ἀπολλιναρίου.

XXXVI. Διὰ τοῦτο τοίνυν τὴν μὲν διαφορὰν τοῦ τε θεοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου τοσαύτην ἡμῖν δείκνυσιν ὁ ψαλμός· διῃρημένα δὲ ταῦτα ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ εὑρίσκεται, τοῦ μὲν κυρίου ἐφ' ἑαυτὸν λαμβάνοντος τὰ πρότερα τοῦ ψαλμοῦ, ἐν οἷς ποιητήν τε αὐτὸν εἶναι τῆς κτίσεως, καὶ ἐπηρμένην ἔχειν ὑπεράνω τὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ τεθαυμαστῶσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ, τοῦ δὲ ἀποστόλου τὰ δεύτερα περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας ἀξιωθέντος, τοῦ Ἰησοῦ λαμβάνοντος, πῶς οὐ πρόδηλον, ὅτι ἕτερον μὲν ἡμᾶς ἡ θεία γραφὴ διδάσκει σαφῶς εἶναι τὸν θεὸν λόγον, ἕτερον δὲ τὸν ἄνθρωπον; πολλήν τε αὐτῶν οὖσαν δείκνυσιν ἡμῖν τὴν διαφοράν; ὁ μὲν γὰρ μνημονεύει, ὁ δὲ καὶ ταύτης ἀξιούμενος μακαρίζεται· καὶ ὁ μὲν εὐεργετῶν ἐλαττοῖ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, ὁ δὲ εὐεργετεῖται καὶ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐλαττώσει· καὶ ὁ μὲν δόξῃ καὶ τιμῇ στεφανοῖ, ὁ δὲ στεφανοῦται καὶ ἐπὶ τούτοις μακαρίζεται· καὶ ὁ μὲν κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑποκάτω ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ η ψαλμοῦ.

τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἠξιώθη τοῦ δεσπόζειν τούτων, ὧν πρότερον οὐκ εἶχε τὴν ἐξουσίαν.

ΛΕΟΝΤΙΟΥ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἀσεβὴς Θεόδωρος κατὰ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ λυττήσας ἐβλασφήμησεν, ἄλλον εἶναι λέγων τὸν Θεὸν λόγον, καὶ ἄλλον Ἰησοῦν τὸν χριστόν· καὶ τὸν μὲν εὐεργετοῦντα, τὸν δὲ εὐεργετούμενον· καὶ τὸν μὲν σώζοντα, τὸν δὲ σωζόμενον· ὁ δὲ ταῦτα λέγων, φανερῶς ἀρνεῖται τὴν διὰ τοῦ δεσπότου χριστοῦ προσγενομένην ἡμῖν σωτηρίαν. ὁ γὰρ παρ' ἄλλου εὐεργεσίαν λαβὼν ἤτοι σωθεὶς, ἑτέρους πῶς δύναται σώζειν; οἱ τοίνυν ταῦτα φρονοῦντες, τίνος οἴονται σῶμα καὶ αἷμα μεταλαμβάνειν; τοῦ εὐεργετήσαντος, ἢ τοῦ εὐεργετηθέντος; ἀλλ' εἰ μὲν τοῦ εὐεργετήσαντος Θεοῦ λόγου, πῶς τοῦτο λέγουσι, μὴ ὁμολογοῦντες αὐτὸν σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπῆσαι; εἰ δὲ τοῦ εὐεργετηθέντος, ματαία αὐτῶν ἡ ἐλπὶς, ἀνθρωπολατρείαν πρεσβευόντων· καὶ εἰς ἄνθρωπον τὰς ἐλπίδας ἔχοντες, ἐπικατάρατοί εἰσιν, ὅτι ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.

THEORIANI

DISPUTATIO SECUNDA

CUM NERSETE PATRIARCHA GENERALI

ARMENIORUM.

ACCEDIT

EIUSDEM THEORIANI DISPUTATIO
CUM SYRIS IACOBITIS.

EX VAT. CODICE CUM EDITORIS LATINA INTERPRETATIONE.

ΘΕΩΡΙΑΝΟΥ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΜΕΤΑ ΝΟΣΕΡΣΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ

ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ.

Ἴσον βασιλικοῦ καὶ θείου γράμματος πρὸς τὸν Καθολικὸν Ἀρμενίων. Κατέστρωται δὲ ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ τῆς διαλέξεως, οὐ μάτην· δηλοῦται γὰρ ἐκ τῆς αὐτοῦ περιλήψεως ἡ τοῦ συγγράμματος ὑπόθεσις ἅπασα. (1)

Μανουὴλ ἐν χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς πορφυρογέννητος θεοστεφὴς ἄναξ κραταιὸς ὑψηλὸς ἀεὶ αὔγουστος καὶ αὐτοκράτωρ ῥωμαίων ὁ κομνηνὸς, τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ Καθολικῷ τῶν Ἀρμενίων τὴν χάριν αὐτοῦ.

Ἡ βασιλεία μου πολλάκις (2) ἀναμαθοῦσα παρ' ὑμῶν ὅτι ἀγαθός ἐστιν ὁ ὑμέτερος σκοπὸς καὶ τὸ θέλημα περὶ τὴν τῶν χριστιανῶν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ὅτι ἕτοιμοι ἐστὲ, ἀναδιδαχθέντες τὰ παρὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας αἰτιώμενα, δι' ἅπερ οὐ προσδέχεται ὑμᾶς ὡς μὴ ὁμοφρονοῦντας αὐτῇ, ἀσμένως ὑποδέξασθαι τὸν τοῦτον λόγον, καὶ θεῖναι τὸ μέρος ὑμῶν μετὰ τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, μεγάλως ἐπῄνεσε καὶ ἀπεδέξατο τὴν ὑμετέραν σύνεσιν· καὶ κοινωσαμένη περὶ τούτου τῷ τε ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ, καὶ ἕτοιμον εὑροῦσα καὶ εὐπειθὲς τὸ μέρος ἅπαν τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας πρὸς τὴν ὑμετέραν ὑποδοχὴν, εἴπερ ὀρθῶς ὑμᾶς καὶ εὐσεβῶς διαγνοίη φρονήσαντας, ἐπὶ τοῦτο τὸν παρόντα λίζιον τῆς βασιλείας μου τὸν μαΐστωρα Θεωριανὸν καὶ φιλόσοφον πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν ἡ βασιλεία μου ἐξαπέστειλε, σὺν ἅμα τῷ καθηγουμένῳ τῆς ἀρμενικῆς μονῆς τῆς ἐν Φιλιππουπόλει τῷ Ἀτμάνῳ, ἐφ' ᾧ ἀπαγγεῖλαί σοι τὰ δοκοῦντα περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως τῇ τε ἁγιωτάτῃ

(1) Haec Manuelis epistola bis scribitur in vaticano codice, nempe ante utriusque disputationis initium, cum paucissimis varietatibus, quas adnotare pretium operae non erat. Reapse autem a Manuele imp. scripta fuit ante primam Theoriani cum Nersete disputationem; sed quia aeque prodest illustrandae secundae, idcirco eam codicis scriptor utrique praeposuit. Erat autem hactenus inedita haec epistula; etenim Leunclavius qui primam edidit disputationem, nonnisi

THEORIANI
DISPUTATIO SECUNDA
CUM NERSETE PATRIARCHA GENERALI ARMENIORUM.

Exemplar regiae sacraeque epistolae ad Generalem Armeniorum, quod non immerito in hoc disputationis libello collocatur, quandoquidem ex eius continentia, universi tractatus argumentum cognoscitur.

Manuel in Christo Deo fidelis rex porphyrogenitus a Deo coronatus dominator fortis excelsus semper augustus imperator Romanorum Comnenus, reverendissimo et summe colendo Generali Armeniorum gratiam suam D.

Quum mea maiestas saepe ex vestra relatione cognoverit laudabile studium votumque, quod de orthodoxa Christianorum fide geritis; vosque adeo (postquam audistis sanctae ecclesiae adversus vos criminationes, quarum causa vos sinu suo ceu dissidentes non retinet) paratos esse intellexerit ad libenter excipiendum de hac re sermonem, partesque vestras ad sanctissimam ecclesiam transferendas; valde, inquam, sapientiam vestram commendo atque exosculor: quumque id negotium cum sanctissimo patriarcha, et cum sacra divaque synodo communicaverim, alacrem morigerumque ecclesiae universae coetum ad vos recipiendos esse comperi, si vos tamen recte pieque credere palam constiterit. Quamobrem hunc meae subditum maiestati, magistrum ac philosophum Theorianum, ad reverentiam vestram misi, una cum abbate armeniaci monasterii, quod est Philippopoli, Atmano, ut vobis significent, quae hac super re sanctissimae ecclesiae maiestatique meae videntur. Licebit igitur sa-

externam superscriptionem epistolae habuit, ut infra dicam.

(2) Innuit, ut puto, imperator varias ad Graecos Nersetis epistolas de suae ecclesiae dogmatibus, quae armeniace ante hos annos sunt editae, a nobis autem latine quoque edendae sunt.

ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ βασιλείᾳ μου· καὶ δύναται ἡ ὑμετέρα σύνεσις πιστεῦσαι τοῖς παρ' αὐτῶν λαληθησομένοις· καλῶς γινώσκουσα, ὡς ἐὰν οὕτω ποιῆσαι θελήσητε, καὶ τῆς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν μερίδος γενέσθαι καὶ τάξεως, πρῶτα μὲν τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν προχειροτάτην καὶ ἕτοιμον εὑρήσετε· οὗ τί γένοιτο ἂν τοῖς ὀρθῶς φρονοῦσι κρεῖττον καὶ τιμιώτερον; εἶθ' οὕτως καὶ τῆς χάριτος τῆς βασιλείας μου πολλαπλῆς εὐμοιρῆσαι ὑμῖν γενήσεται ἐφ' οἷς ἂν αὐτῆς δεηθῆτε. Καλῶς εἶχε. Τῷ μηνὶ νοεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος τρίτης, δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς χειρός. — Ἡ ἐπιγραφή. Βασιλικὸν εἰς τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον Καθολικὸν τῶν Ἀρμενίων. (1)

Πιττάκιον τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἀρμενίας Νοσέρσου πρὸς τὸν βασιλέα κῦρον Μανουὴλ, σταλὲν δι' ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ βραχαμίων (2), καὶ ἐξελληνισθὲν παρὰ τοῦ μοναχοῦ τοῦ Ἀτμάνου τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως, παρουσίᾳ καὶ τοῦ μαΐστωρος Θεωριανοῦ, μηνὶ δεκεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος τετάρτης. Τοῦτο μετὰ τὴν διάλεξιν τοῦ Θεωριανοῦ.

Ὁ ὁρισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας σου θεόστεπτε βασιλέων τῆς Ῥώμης, πορφυρογέννητε τροπαιοῦχε νικητὰ ἀεὶ αὔγουστε φίλε τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς εἰρήνης τῶν ἐκκλησιῶν, κατέλαβε καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς εὐτελεῖς εὐχέτας τῆς ἁγίας βασιλείας σου, ἐξ οὗ διέγνωμεν τὸ θέλημα αὐτῆς ἑπόμενον τῷ θείῳ θελήματι· ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς ὁμωνυμίας, οὕτω καὶ διὰ τῶν ἔργων τῷ κατ' ἀλήθειαν Ἐμμανουὴλ θέλεις ὁμοιωθῆναι, τῷ ποιήσαντι εἰρήνην ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ διαλύσαντι κατὰ τὸν ἀπόστολον· μετὰ γοῦν τοῦ ἐγγράφου ὁρισμοῦ, δεδηλώκασι καὶ διὰ ζώσης φωνῆς τὰ παρὰ τῆς βασιλείας σου ὁρισθέντα οἱ ἀποσταλέντες παρ' αὐτῆς, ὅ τε φιλόσοφος καὶ μαΐστωρ Θεωριανὸς, καὶ ὁ ὁμόφυλος καὶ ὁμοσχήμων (3) ἡμῶν Ἰωάννης ὁ ἡγούμενος, ὃς καὶ Ἀτμάνος ἐπονομάζεται, ἐξ ὧν τελείαν ἐγνώκαμεν ἔχειν ὑμᾶς προθυμίαν περὶ τῆς εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν ἑνώσεως, καὶ πεπιστεύκαμεν οὐκ ἀνθρώπινον εἶναι τὸ τοιοῦτον θέλημα καὶ ζήτημα, ἀλλὰ θειότερόν τε καὶ ὑψηλότε-

(1) Haec superscriptio βασιλικὸν etc. legitur etiam initio disputationis prioris in editione Leunclavii et sequentibus. Cur id, inquam? Quia Leunclavii codes acephalus erat, ita ut ei deest Manuelis epistola, cuius haec tantummodo extremitas (quae est superscriptio) superfuerat. Leunclavius autem, defectu non agnito, rem ridiculam fecit, dum hanc extremam laciniam qua-

pientiae vestrae fidem verbis adhibere, quae praedicti homines apud vos facient Certe hoc vobis peranasum esse cupio, quod nempe si ita egeritis, atque orthodoxis Christianorum partibus classique accesseritis, primum quidem miserante Deo salutem animarum vestrarum tute ac facile nanciscemini, (qua quidnam recte sentientibus melius pretiosiusve accidere potest?) deinde meae quoque maiestatis gratiam plurimam ad omnia quae postulabitis consequemini. Vale, mense novembri, indictione tertia. Scripta rubris litteris manu regia. - Superscriptio. Regia epistola ad reverendissimum summeque colendum Generalem Armeniorum.

Epistola Nersetis Generalis Armeniae ad imperatorem dominum Manuelem, missa per legatos suos, et in graecum conversa sermonem a monacho Atmano philippopolitano, praesente etiam magistro Theoriano, mense decembri, indictione quarta. Scripta vero fuit post priorem cum Theoriano disputationem.

Maiestatis tuae deliberatio, coronate a Deo imperator Romanorum, porphyrogenite, triumphator, victor, semper auguste, religionis pacisque ecclesiarum amator, ad nos quoque pervenit humiles sanctae tuae maiestatis veneratores, indeque tuam divinae conformem voluntatem cognovimus. Sicut enim nominis paritate, ita etiam operibus, vero Emmanueli vis esse similis, qui pacem caelo terraeque conciliavit, mediumque maceriae parietem, ut apostolus ait, destruxit. Una igitur cum scripta deliberatione, viva quoque voce sententiam maiestatis tuae nobis patefecerunt missi a te homines, philosophus scilicet atque magister Theorianus, nec non popularis noster, monasticaeque professionis socius Iohannes abbas, qui et Atmanus vocitatur. Quippe ex his summum vestrum circa ecclesiae catholicae unionem studium intelleximus: neque vero hanc voluntatem cupiditatemque ex hominibus ortam esse confidimus, sed divinitus

si titulum editionis suae posuit, quum respse epistola regia apud eum nulla sit.

(2) Vocabulum corruptum, ut puto, a graeco scripture ex armeniaco *panagan*, qui est *orator*, *legatus*.

(3) Ab Armeniis de monachatu patriarchas adsumi solitos, compertum est.

ρον· ὅτι ὥσπερ ἡ ἀνωτάτω φύσις ἔκλινεν εἰς τὴν ἡμετέραν ταπείνωσιν ἵν' ἡμᾶς ὑψώσῃ. καὶ ὁ πλήρης ἐκένωσεν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς ἰδίας δόξης ἐπὶ μικρὸν ἵν' ἡμᾶς πληρώσῃ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἁγία βασιλεία σου ἀνενδεὴς ἐκ πάντων ὑπάρχουσα, ὡς οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ τῇ ἡμετέρᾳ πτωχείᾳ κοινωνῆσαι, οὐκ εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς ὑστερήσεως αὐτῆς, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης ἡττηθεῖσα τοῦ κελεύσαντος ἀγαπᾷν μὴ μόνον τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐχθρόν· καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ μόνον ζητεῖν συμφέρον. ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πλησίον.

Διὸ καὶ ἡμεῖς διαλεχθέντες ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς μετὰ τοῦ ἀποσταλέντος φιλοσόφου παρὰ τῆς ἁγίας βασιλείας σου, ἰάθημεν τὸν νοῦν, ἀκούσαντες τῶν λόγων τῆς πίστεως ἐκκλησίας τῶν ῥωμαίων (1)· καὶ γὰρ ἀπὸ ἰδιωτῶν τινῶν τῶν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα μερῶν τῆς θαλάσσης καλουμένων ῥωμαίων, ἠκούομεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν λόγους οὐχ ὑγιεῖς εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ χριστοῦ λαλουμένους· καὶ ἠρ-
* Cod. ἠρωτοῦμεν. ῥωστῶμεν * τοὺς ἡμετέρους νοὺς σκανδαλιζομένους, ὑπολαμβάνοντες εἴς τι μέρος τοῦ Νεστορίου παρεκκλίνειν ὑμᾶς· καθάπερ καὶ ὑμεῖς περὶ ἡμῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἰδιωτῶν τῶν ἀποσκιρτησάντων ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν ἄτακτον διαγωγὴν αὐτῶν, ἠκούετε οἱ τὴν καθ' ἡμῶν καταλαλιὰν ὥς τι δῶρον προσέφερον ἐνώπιον ὑμῶν καὶ τῶν πρὸ ὑμῶν εὐδοκιμεῖν πρὸς ὑμᾶς ἐκ τούτου καὶ οἰκειοῦσθαι ὑπολαμβάνοντες· διὸ ἐσκανδαλίζεσθε τὸν νοῦν καὶ ὑμεῖς. νομίζοντες ἡμᾶς ὁμόφρονας εἶναι τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ. τῶν λεγόντων μίαν φύσιν κακῶς· πλὴν ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἐγυμνώσθη καὶ ἀπεκαλύφθη ἡ ἀπάτη τῆς ψευδολογίας ἑκατέρων, καὶ ἐδιώχθη. καὶ φανερὰ γέγονεν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐστερεώθη ὅτι μακρὰν ἀφ' ὑμῶν ἐστιν ἡ τοῦ Νεστορίου διαίρεσις καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ τοῦ Εὐτυχοῦς σύγχυσις, καὶ πλησίον ἀλλήλων γεγόναμεν τῇ ὀρθότητι τῶν δογμάτων. χάριτι τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ γὰρ ὁ θρόνος τῆς ὑμετέρας βασιλείας, ἀφ' οὗ ἡ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐθεντία κρατύνεται, ἀφῄρηται ἀπὸ τοῦ γένους ἡμῶν ἀπὸ τῆς τυραννίδος τῶν ἀλλοφύλων, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀρχιερωσύνη ἡμῶν ἐδιώχθη ἀπὸ τῆς πατρίου χώρας καὶ τοῦ θρόνου, καὶ εἰς ἀλλοτρίαν χώραν κλυδωνίζεται παροικοῦσα· ἐξ ἧς αἰτίας οὐκ ἔχομεν ἐγγὺς πρὸς τὸ παρὸν πάντας ἀρχιερεῖς καὶ διδασκάλους τῶν ἀρμενίων· καὶ χωρὶς τῆς τῶν πάντων συμβολῆς, ἀνένδεκτον ἐστὶ τελείαν δοῦναι ἀπολογίαν τῷ προστάγματι τοῦ ζητήματος ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀντὶ ἑνώσεως, διαφόρους αἰτίας παρέξωμεν χωρισμοῦ, καὶ σεσαλευμένοι καὶ ἀλλόκοτοι γενῶσιν οἱ λόγοι ἡμῶν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνδεχόμενον ἔδοξεν ἡμῖν μετὰ μόνων τῶν παρ' ἡμᾶς γράψαι τὴν ἀπολογίαν τοῦ

(1) *Romanorum* nomine apud byzantinos scriptores *Graecos* denotari solitos, exploratum est; qui ob incolume in oriente imperium *Romanos* se, occidentales autem *Latinos* appellabant.

caelitusque immissam: nam velut illa natura celsissima ad humilitatem nostram sese inclinavit, ut nos extolleret; et qui plenus erat, semet aliquamdiu gloria sua exinanivit, ut nos plenitudine sua compleret; ita sancta maiestas tua quamquam nihili indiga, attamen egentis instar cum nostra gestit paupertate versari; non ut aliquem defectum suum inde suppleat, sed ut divini amoris obsequatur impulsui, quo iubemur non tantum homines proximos ceu nosmet ipsos diligere, verum etiam inimicos; neque nostras solum, verum etiam alienas utilitates curare.

Itaque et nos sermone instituto, sacris scripturis ducibus, cum philosopho a sancta maiestate tua misso, mentis quandam medicinam experti sumus, cum fidem romanae ecclesiae ex praedicti viri oratione cognovimus. Etenim ab obscuris quibusdam maritimarum regionum accolis, qui se romanos dictitabant, et nunc et olim nescio quos sermunculos de Christi incarnatione non sanos audivimus: ideoque in aegritudinem quandam incidimus propter mentem nostram scandalo offensam, quia vos putavimus in partem aliquam nestorianae haereseos declinavisse. Vicissim vos a popularibus quibusdam nostris, qui ob inconditos mores a nobis se subduxerunt, malam de nobis famam accepistis, dum hi suas contra nos calumnias doni instar ad vos adferrent, gratiam vestram atque amicitiam lucrari sperantes. Quare et animi vestri scandalo percussi sunt, dum nos Eutycheti eiusque adseclarum dogma tenere putaretis, qui unam naturam pravo sensu adserunt. Verumtamen ex hac colloquii ventilatione nudata est palamque convicta utrimque mentientium falsitas, prodiit in lucem veritas, planeque constitit tum vos a nestoriana divisione, tum nos ab eutychiana confusione longe abesse: invicem autem, per Dei gratiam, proximi visi sumus, quod adtinet ad dogmatum rectitudinem. Sed quoniam vestri imperii potestas, quae sacerdotii libertatem protegit, genti nostrae ab infidelium tyrannide erepta est, idcirco meus quoque pontificatus patrio solo ac sede depulsus, in aliena regione periclitatur. Quam ob rem neque in praesenti Armeniorum episcopi et doctores coram adsunt, neque licet sine horum generali concilio quaesitui vestro quantum opus est respondere, ne pro concordia ansam multiplicem discordiae demus, neque inconstanter aliquid absurdumve loquamur. Igitur haud rectum mihi visum est, cum iis tantum qui circa me sunt hominibus, de hac gravissi-

τοιούτου μεγάλου ζητήματος, μέχρις ἂν ἀποστείλωμεν εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν, καὶ εἰς πᾶν μέρος τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐπισυνάξωμεν ἅπαντας ὅσοι οἷς ἔνι δύναμις σοφίας ἀρμενίοις, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν προθήσωμεν τὸν παρ' ὑμῶν ζητούμενον περὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς τάξεως τῆς ἐκκλησίας λόγον, ἐμοῦ καταναγκάζοντος καὶ ἐπισπεύδοντος καὶ οἷον ἀγωνιζομένου καὶ προθυμουμένου καὶ ποδηγοῦντος αὐτῶν καὶ παροξύνοντος εἰς τὸ αἴτιον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης· ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν τῶν πρωταιτίων τοῦ τοιούτου πνευματικοῦ ἀγαθοῦ, ἀξιωθῶμεν τοῦ μακαρισμοῦ τῶν εἰρηνοποιῶν τοῦ ἐπηγγελμένου παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπεὶ δὲ οἱ παρὰ τῆς ὑμῶν μεγαλειότητος ἀποσταλέντες ἐζήτησαν μικρόν τινα καὶ πρὸς τὸ παρὸν λόγον ἔγγραφον καὶ περὶ τῆς πίστεως τοῦ ἡμετέρου δόγματος ἀποσταλῆναι πρὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου, τοῦτο πεποιήκαμεν οὐκ ἀφ' ἡμῶν ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρήσεων τῶν ἁγίων διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας τῶν πρὸ τοῦ χωρισμοῦ.

Ὁμολογοῦμεν γοῦν ὁμοούσιον καὶ ἀγέννητον τὴν ἁγίαν τριάδα ἐν τρισὶ διῃρημένην ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ εἰς μίαν φύσιν καὶ θεότητα ἡνωμένην, οὐκ εἰργμένην ἐν χρόνῳ οὐδὲ παυομένην ἢ τρεπομένην ὡς γεννητὴν φύσιν· ὁ πατὴρ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἔκ τινος, ὅτι ἐξ οὐδενός· ὁ υἱὸς γεννητὸς ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀσωμάτως ὡς λόγος ἐκ νοῦ· καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνεξερευνήτως καὶ ἀκατανοήτως· ἄναρχος ὁ πατὴρ, καὶ ἐκ τοῦ ἀνάρχου πατρὸς ὁ υἱός· καὶ τὸ πνεῦμα ἀγεννήτως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀκαταλήπτως νῷ, καὶ ἀῤῥήτως λόγῳ· ἓν θέλημα καὶ μία δύναμις καὶ μία ἐξουσία· εἷς ποιητὴς τῶν ὄντων, καὶ εἷς προνοητὴς πάντων, οὗ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν, ὁ εἷς τῆς ἁγίας τριάδος ὁ υἱὸς, εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔκλινεν εἰς τὴν ἡμετέραν φύσιν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· καὶ ἔλαβεν ἡ τελεία θεότης τὴν τελείαν ἀνθρωπίνην φύσιν, ψυχὴν καὶ νοῦν καὶ σῶμα ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας· καὶ ἐγένετο καινὴ ἐκ δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν ἑνωθεισῶν ἀποῤῥήτως καὶ ἀχωρίστως· καὶ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς θεὸς ἐνανθρωπήσας, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου καὶ γενόμενος καὶ καλούμενος οὔτ' ἠλλοιώθη ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας τὸ προσληφθὲν ἐκ τῆς παρθένου, ἀλλ' ἐν τῇ ἀῤῥήτῳ ἑνώσει τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἔμεινεν ἀμετάβλητος καὶ ἄτρεπτος τῶν φύσεων ἡ φανέρωσις, πλὴν μόνῳ νῷ θεωρουμένη, καὶ ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως· καὶ γὰρ ὑπερέκεινα τῆς μίξεως τῶν θνητῶν φύσεων νοεῖται ἡ τοῦ ποιητοῦ κρᾶσις μετὰ τοῦ κτίσματος· ἐκεῖναι γὰρ ἢ χωρίζονται τῇ ἑνώσει, ἢ μεταβάλλουσιν εἰς ἄλλα· ὁ δὲ ποιητὴς φύσει ἥνωται ἡμῖν, χωρισμὸν ἢ μεταβολὴν

ma controversia defensionem scribere, prius quam in Armeniam magnam, immo et in reliquas orbis partes nuncios miserim, cunctosque Armeniorum sapientes congregaverim, coramque ipsis vestram hanc de fide et disciplina ecclesiae quaestionem exposuerim: quod cum fiet, equidem omnes meos conatus, studium, voluntatem, operam, adhortationem, vim exempli ipsam, in eo collocabo ut amoris mutui paciaque inter nos instaurandae auctor sim: videlicet ut nos vobiscum, qui priores hoc spiritale bonum fieri curastis, beatitudine illa pacificorum digni simus, quam in evangelio Christus promisit. Quoniam vero missi a magnitudine tua viri postulaverunt, ut nunc etiam brevem aliquem scripto sermonem de nostra in rebus fidei sententia ad sanctam maiestatem tuam mitteremus, id sane fecimus, haud fere nostris sed sanctorum qui ante separationem vixere doctorum verbis utentes.

Confitemur itaque consubstantialem et increatam sanctam Trinitatem, in tres distinctam personas, unaque natura et divinitate coniunctam, haud circumscriptam tempore, neque cessaturam, vel cuilibet mutationi obnoxiam, ut creatae naturae solent. Pater est ingenitus, quippe a nemine manans: filius a patre genitus incorporaliter, ut ex mente verbum: spiritus a patre incomprehensibiliter inscrutabiliterque procedens. Sine principio pater; a patre autem experte principii filius; itemque spiritus ingenitus sine principio, cuius rei ratio neque mente intelligi, neque lingua explicari potest: una voluntas, una vis, una potentia: unus rerum omnium factor, unus provisor, cuius gloria caelum tellusque repletur. Novissimis autem diebus, unus de sancta Trinitate, filius nempe, volente patre, et sancto spiritu cooperante, ad humanam naturam propter nostram salutem semet inclinavit, ita ut perfecta divinitas perfectam adsciverit humanitatem, animam scilicet mentem corpusque, ex perpetua virgine Maria: factaque nova coniunctio est ex duabus naturis sub persona unica ineffabiliter et inseparabiliter unitis, Deusque humanatus de Maria natus est: et qui filius Dei erat, idem et re et nomine filius hominis esse coepit: neque tamen ut homo fieret, divinam naturam immutavit; neque id quod a virgine sumpsit, humanam substantiam deseruit; sed in ineffabili divinitatis et humanitatis unione, immutabilis et inconvertibilis naturarum mansit ostensio, quam tamen mente tantummodo contemplari licet; eaque ut dixi inseparabiliter et indivisibiliter confecta est. Etenim creatoris concretio cum creatura, supra solitam mortalium naturarum mixtionem est: hae quippe vel ab aliis separantur dum aliis uniuntur, vel

οὐκ ἐδέξατο εἰς ἀνθρωπότητα, ἢ τῆς ἀνθρωπότητος εἰς θεότητα· διὸ οὐ κατὰ τὸν Νεστόριον μερίζομεν εἰς δύο πρόσωπα τὸν ἕνα Χριστὸν, οὐδὲ κατὰ τὸν Εὐτυχῆ καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, εἰς μίαν φύσιν συγχέομεν, ἀλλὰ λέγομεν τὰς δύο φύσεις κατὰ τὸν μέγαν Γρηγόριον τὸν Θεόλογον ἐν τῇ πρὸς Κληδόνιον ἐπιστολῇ γράφοντα κατὰ Ἀπολιναρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ὅτι φύσεις δύο· εἶτα λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, θεὸς καὶ ἄνθρωπος· καὶ ἐν ἀληθείᾳ· εἰ γὰρ εἰ θεὸς μόνον ἢ ἄνθρωπος μόνον, εὔλογον ἂν εἴη λέγειν μίαν φύσιν ἔχειν, ἢ θείαν ἢ ἀνθρωπίνην· ἐπειδὴ δὲ θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος ἑνωθεὶς ἀῤῥήτῳ ἑνώσει, δῆλον ὅτι θείαν ἔχει φύσιν καὶ ἀνθρωπίνην, ἀλλ' ἡνωμένως ἀχωρίστως ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα· καὶ ἔτι ὑπερβαίνει ἡ ἀλήθεια τῆς ἑνώσεως τὸ παράδειγμα, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἑξῆς λέγει· οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος, μὴ γένοιτο· τὰ γὰρ ἀμφότερα ἐν τῇ συγκράσει, θεοῦ μὲν ἐνανθρωπήσαντος, ἀνθρώπου δὲ θεωθέντος, καὶ ἀλλαχοῦ φησι, διπλοῦς γὰρ ἦν δηλονότι τῇ φύσει οὐ τῇ ὑποστάσει.

Τὸ δὲ λέγειν ἡμᾶς μίαν φύσιν, μή τις δι' ἄλλό τι ὑπολάβῃ, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν τῶν δύο φύσεων ἀχώριστον ἕνωσιν· ὃ μεμαθήκαμεν παρὰ τῶν ὀρθοδόξων διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, μάλιστα δὲ παρὰ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, καθὼς γράφει οὗτος κατὰ Νεστορίου ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ, ὁμολογοῦμεν μίαν τοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην, ὡς οἱ πατέρες εἰρήκασιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ ἔτι ἀριδηλότερον λέγει, τιθεὶς πρῶτον τὸν λόγον τῶν ἐναντιουμένων αὐτῷ λέγοντι μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην· εἰ ἐκ δύο φύσεων συνηνέχθη, φησὶν, ὁ Ἐμμανουὴλ, μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν μία φύσις νοεῖται τοῦ λόγου σεσαρκωμένη, ἕψεται πάντως τὸ χρῆναι λέγειν αὐτὸν παθεῖν εἰς ἰδίαν φύσιν· πρὸς οὓς ἀπολογεῖται μετά τινας λόγους καὶ τοῦτο· ποία τοίνυν παθεῖν αὐτὸν ἀνάγκη εἰς ἰδίαν φύσιν, εἰ λέγοιτο μετὰ τὴν ἕνωσιν μία φύσις υἱοῦ σεσαρκωμένη; εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἐν τοῖς λόγοις τῆς οἰκονομίας τὸ πεφυκὸς ὑπομένειν τὸ πάθος, ὀρθῶς ἂν ἔφησαν ὅτι ὄντος τοῦ πεφυκότος πάσχειν, πᾶσά πως ἀνάγκη τῇ τοῦ λόγου φύσει συμβαίνειν τὸ πάθος· καὶ πάλιν λέγει· ὅτι λέγουσιν οἱ ἐναντιούμενοι, εἰ μία φύσις τοῦ λόγου σεσαρκωμένη, πᾶσά πως ἀνάγκη λέγειν φυρμὸν γενέσθαι καὶ σύγκρασιν, μειουμένης ὥσπερ καὶ ὑποκλεπτομένης τῆς ἀνθρώπου φύσεως ἐν αὐτῷ· ἠγνόησαν πάλιν οἱ τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, ὅτι κατὰ ἀλήθειαν ἐστὶ μία φύσις τοῦ λόγου σεσαρκωμένη· καὶ μετ' ὀλίγα δηλοποιεῖ διὰ παραδειγμάτων τὸν λόγον· οὐ γὰρ ἐπὶ μόνων τῶν ἁπλῶν κατὰ τὴν φύσιν ἓν ἀληθῶς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ σύνθεσιν συνηγμένων, ὁποῖόν τι χρῆμα ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυ-

aliud quid efficiuntur: creator autem naturaliter nobis unitus est, quin tamen a divinitate separaretur, vel in humanitatem divinitas converteretur. Quamobrem haud cum Nestorio unum Christum in duas personas partimur, neque cum Eutychete eiusque adseclis in unicam naturam confundimus; sed duas naturas ex magni theologi Gregorii sententia dicimus, qui in epistola ad Cledonium adversus Apollinarem eiusque consectaneos duas naturas adfirmat: cuius rei addit causam, quia videlicet Deus homoque est. Recte id sane: nam si Deus tantummodo esset, vel homo tantummodo, recte diceretur unam naturam habere, vel divinam scilicet vel humanam: nunc cum Deus et homo sit ineffabili copulatus unione, constat eum tum divinam habere naturam tum etiam humanam, coniuncte tamen et inseparabiliter ceu anima corpusque sunt: immo hypostaticae unionis veritas praedictum exemplum superat, velut ipse doctor in sequentibus ait: non alius atque alius est; absit: utraque enim res in concretione adest, Deus videlicet incarnatus, homo deificatus. Tum et alibi ait: duplici enim natura constat, non persona.

Quod autem nos unam naturam dicimus, id nemo ob aliam causam fieri existimet, nisi quia duarum naturarum inseparabilis unio est: quam rem ab orthodoxis ecclesiae doctoribus didicimus, praecipue vero a sancto Cyrillo alexandrino, qui contra Nestorium in prima ad Successum epistola ita scribit: confitemur unam Verbi naturam incarnatam, uti patres dixerunt. Sed et in secunda ad eundem epistola, adhuc enucleatius ait, postquam adversantium sibi, qui unam Verbi incarnatam naturam dicebant, haec verba retulit: " si ex duabus naturis coacervatus est Emmanuel, post unionem autem una natura intelligitur Verbi incarnata; profecto ipsum in propria natura passum dicere oportet ". A quibus ita se defendit post alia dicta sic: cur vero opus sit, ipsum in propria natura pati, si dicatur post unionem una natura Verbi incarnata? Si enim forte non esset in incarnationis ratione subiectum passionis, recte dicerent quod desiderato passionis subiecto, necesse foret ipsam Verbi naturam subire passionem. Rursusque dicit: quod aiunt adversarii, si una est natura Verbi incarnata, plane necesse est commixtionem accidisse et confusionem, deminuta veluti ac subtracta hominis in Christo natura; hi denuo ignorant, dum recta distorquent, unam revera esse Verbi incarnatam naturam. Tum paucis interiectis dictum suum exemplis declarat: non enim, inquit, id tantummodo quod natura sua simplex est, veraciter unum dicitur; verum id etiam de iis praedicatur quae per compositionem conglutinata sunt; cuiusmodi est homo ex corpore animaque

χῆς καὶ σώματος, ἑτεροειδῆ μὲν τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλλήλοις οὐχ ὁμοούσια, ἑνωθέντα γε μὴν, τὴν μίαν ἀνθρώπου φύσιν ἀπετέλεσαν, κἂν τοῖς τῆς συνθέσεως λόγοις ἐνυπάρχῃ τὸ διάφορον κατὰ τὴν φύσιν τῶν εἰς ἑνότητα συγκεκομισμένων· περιττολογοῦσι τοίνυν οἱ λέγοντες, ὡς εἴπερ εἴη τοῦ λόγου φύσις μία σεσαρκωμένη, πάντη τε καὶ πάντως ἕποιτο ἂν τὸ φυρμὸν γενέσθαι καὶ σύγκρασιν, ὡς μειουμένης καὶ ὑποκλεπτομένης τῆς ἀνθρώπου φύσεως· οὔτε γὰρ μεμείωται, οὔτε καθώς φησιν ὑποκλέπτεται· καὶ ἄλλα πολλὰ τῆς αὐτῆς ἐννοίας παρά τε τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ καὶ ἑτέροις διδασκάλοις ἐστὶν εὑρεῖν. Ὁ αὐτὸς διδάσκαλος, ὃς καὶ ἀντεῖπε πρὸς τοὺς διαίρεσιν ποιοῦντας, καὶ πρὸς τοὺς κατὰ σύγχυσιν τὴν μίαν φύσιν λέγοντας, λέγει ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ· ἐννοοῦντες τοίνυν, ὡς ἔφην, τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον, ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως· ἡ γὰρ σὰρξ, σάρξ ἐστι καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε θεοῦ σάρξ· ὁμοίως καὶ ὁ λόγος, θεός ἐστι καὶ οὐ σὰρξ, εἰ καὶ ἰδίαν ἐποιήσατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς· καὶ μετ' ὀλίγα λέγει· οὐκοῦν μὲν ὅσον ἧκεν εἰς ἔννοιαν καὶ εἰς μόνον τὸ ὁρᾶν τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασι τίνα τρόπον ἐνηνθρώπησεν ὁ μονογενὴς, δύο τὰς φύσεις εἶναί φαμεν ἑνωθείσας, ἕνα χριστὸν υἱὸν καὶ κύριον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον.

Ἃ δὴ γνωρίσματά εἰσι τῇ ἡμετέρᾳ τελείᾳ σοφίᾳ· τούτους οὖν ὁδηγοὺς ἔχοντες καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὸν θεὸν, ὀρθῶς καὶ ἐλευθερίως φερόμεθα εἰς διπλῆν θεωρίαν τὸν λόγον, μίαν λέγοντες φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, διὰ τὴν ἄρρητον ἕνωσιν, καὶ δύο κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν θεολόγον, διὰ τὸ ἀκαινοτόμητον καὶ ἀμετάβλητον τῶν φύσεων τῆς τε θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης· οὐ μονομερῆ ἔχοντες τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κατὰ τὸν ἀπόστολον· κατὰ μὲν τῆς διαιρέσεως Ἀρείου τῆς ἐπὶ τῆς φύσεως, τῆς τριάδος τὴν ἑνότητα τοῦ Σαβελλίου τῶν φύσεων τιθέντες, καὶ τὸ μίαν λέγειν ὑπόστασιν ἀπορρίψαντες· κατὰ δὲ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ Σαβελλίου, τὴν διαίρεσιν τῶν ὑποστάσεων τοῦ Ἀρείου ἀντιτιθέντες, καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς μιᾶς φύσεως πρόρριζον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀνασπάσαντες. Ὁμοίως καὶ τὴν σύγχυσιν τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ ἐξουδένωσαν καὶ ἐξύβρισαν· καὶ τὴν ἀχώριστον ἕνωσιν τῶν δύο φύσεων τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἄραντες ἀντέθηκαν τῷ Νεστορίῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν διαιροῦσιν, οἵ τινες δύο φύσεις εἶπον, ἀλλὰ διῃρημένας καὶ οὐχ ἡνωμένας ἐπὶ τοῦ ἑνὸς χριστοῦ, θέντες μακρὰν τὴν διαίρεσιν τοῦ Νεστορίου ὡς ζιζάνια πικρίας· τὸ δὲ ἀκαινοτόμητον τῶν ἀμ-

constans, quae sunt quidem heterogenea neque invicem consubstantialia, nihilo tamen minus coniuncta, unicam hominis naturam efficiunt; quamquam in compositionis ratione differentia inest, ob naturam illarum rerum quae ad unionem conveniunt. Frustra igitur sunt qui aiunt, quod si una sit natura Verbi incarnata, prorsus commixtio facta fuisset atque concretio, tamquam deminuta atque subtracta hominis natura: neque enim deminuitur, ut ipsi aiunt, neque subtrahitur. Multa alia in eandem sententiam dicta tum apud sanctum Cyrillum, tum apud alios doctores deprehendere est. Idem doctor, qui divisionem inferentibus obstitit, contra eos quoque qui unicam adfirmabant confusam naturam, dicit in prima epistola: considerantes igitur, ut dixi, incarnationis rationem, duas videmus naturas inter se convenisse per unionem inseparabilem, inconfuse et inconvertibiliter: nam caro utique caro est, non divinitas, quamquam Dei facta est caro. Verbum pariter Deus est, non caro, quamquam idem per oeconomiae mysterium ad se carnem transtulit. Pauloque post ait: quantum igitur cogitatione solisque animae oculis perspicere rationem licet qua Unigenitus humanatus est, duas esse naturas unitas dicimus, unum Christum filium et dominum, Verbum Dei humanatum atque incarnatum.

Iam cum haec effata theologiam nostram prorsus regant, nos videlicet eiusmodi ducibus in veritatis via, quae ad Deum ducit, utentes, recte libereque theologicum nostrum sermonem duplici ratione proferimus: nempe unam Verbi naturam incarnatam dicimus secundum sanctum Cyrillum propter ineffabilem unionem; et duas quoque dicimus secundum sanctum Gregorium propter invariabilem naturarum divinae et humanae conditionem. Sic enim sancti patres arma iustitiae non simplicia, sed utrimque id est dextra sinistraque caedentia gerentes, ut ait apostolus, arianae quidem distinctioni naturae, sabellianam in trinitate unitatem naturae opposuerunt, quin tamen unicam personam adsererent: sabellianam vero personae unitatem, ariana personarum distinctione profligaverunt, ita tamen ut distinctionem quamlibet unicae naturae ab ecclesia prorsus expulerint. Parique ratione confusionem quam Eutyches eiusque adseclae invehebant, obiurgatam exsufflaverunt: et inseparabilem duarum naturarum divinae atque humanae unionem Nestorio eiusque consectaneis obiecerunt, qui Christum dividunt, quique duas quidem dicunt naturas, sed divisas, non in uno Christo coniunctas. Sic videlicet nestorianam divisionem,

φοτέρων ἐν τῇ ἑνώσει τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, τεθήκασι κατὰ τὴν Εὐτυχοῦς καὶ τῶν κατ' αὐτὸν, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν τὴν μίαν φύσιν λεγόντων κακῶς· ὥσπερ οἱ παῖδες τῶν ἰατρῶν οὐκ ἐκ τῶν ὑγιεινῶν μόνον ἀλλ' ἤδη καὶ ἀπὸ τῶν βλαβερῶν κατασκευάζουσι φάρμακον εἰς ὑγείαν.

Νῦν οὖν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν τῶν ὀρθοδόξων ἁγίων πατέρων παράδοσιν, ἀναθεματίζομεν τοὺς κατὰ τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν λέγοντες μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην· καὶ τοὺς λέγοντας ὅτι [οὐκ] ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἔλαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἥνωσε τῇ θεότητι, ἀλλ' αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ ὑπεστήσατο τὴν σάρκα ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς παρθένου, ἢ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ αὐτὴν ἤγαγεν, ἢ κατὰ φαντασίαν ἐφάνη ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἀληθείᾳ· καὶ τοὺς δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν λέγοντας μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ οὐχὶ διὰ τὴν ἀχώριστον καὶ ἀσύγχυτον ἕνωσιν· οὕτως ἀναθηματίζομεν καὶ τοὺς κατὰ τὸν Νεστόριον εἰς δύο φύσεις χωρίζοντας ἰδίως καὶ ἀνὰ μέρος τὸν θεὸν καὶ ἄνθρωπον, λέγοντας παθόντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ οὐχὶ τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀθάνατον· καὶ οὐχὶ τῇ ἑνώσει διδόντας τὰ ἀμφότερα, τὸ πάθος καὶ τὴν ἀπάθειαν, τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀθανασίαν· ἀλλ' ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι ὁ θεὸς λόγος ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς πρὸ τῶν αἰώνων, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀπαθὴς, ὁ ἀθάνατος, ἔλαβε τὴν ἡμετέραν φύσιν τελείως ἐκ τῆς παρθένου, καὶ ἥνωσε τῇ αὐτοῦ θείᾳ φύσει ἀσυγχύτῳ καὶ ἀχωρίστῳ ἑνώσει, καὶ ἐγένετο ὁ ἀόρατος κατὰ τὴν θείαν φύσιν, ὁρατὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ὁ ἀψηλάφητος, ψηλαφητὸς· καὶ ὁ ἀπαθὴς καὶ ὁ ἀθάνατος κατὰ τὴν θείαν φύσιν, παθητὸς καὶ θνητὸς κατὰ τὴν ἡμετέραν φύσιν· οὐ κατὰ τὴν διαίρεσιν ἄλλος ἐστὶν ὁ ἀπαθὴς, καὶ ἄλλος ὁ παθητὸς, ἄλλος ἢ ὁ ἀθάνατος, καὶ ἄλλος ὁ θνητὸς, ἀλλ' ὁ παθὼν καὶ θανὼν κατὰ τὴν προσληφθεῖσαν ἀνθρώπου φύσιν, ὁ αὐτὸς ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος κατὰ τὴν οἰκείαν θείαν φύσιν· διὰ τοῦτο καὶ αἷμα θεοῦ λέγεται καὶ πάθος καὶ θάνατος καὶ θεὸς σταυρούμενος καὶ τὰ ὅμοια, ἃ τῇ θείᾳ φύσει διδόαμεν οὐκ ἰδίως, ἀλλὰ τῇ ἀρρήτῳ ἑνώσει· καὶ ὥσπερ ἀδύνατον ἐστὶ διὰ θανάτου ζωὴν καὶ ἀθανασίαν δωρήσασθαι τοῖς ἀνθρώποις, πλὴν τοῦ θεοῦ λόγου ἑνωθέντος τῇ θνητῇ φύσει καὶ παθητῇ τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἀδύνατον, δυνατὸν ἐγεγόνει· καὶ γὰρ ὁ ἀπαθὴς ἔπαθε τῷ παθητῷ, καὶ ὁ ἀθάνατος τῷ θνητῷ ἀπέθανεν· διὰ τοῦτο ἐζωοποιήθημεν καὶ ἡμεῖς, οἵ τινες ἐσμὲν σῶμα αὐτοῦ καὶ μέλη ἁρμολογούμενα τῷ ζῶντι καὶ ζωοποιοῦντι ἡμᾶς χριστῷ τῇ κεφαλῇ ἡμῶν, ὃς ἐστὶν εὐλογητὸς καὶ διεδοξασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τοῦτο τοίνυν ὀλίγον πρὸς τὸ παρὸν ἐκ μέρους ἐκδέδοται ἀπὸ τοῦ πενιχροῦ καὶ εὐτελοῦς ἡμῶν νοὸς καὶ τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν σοφίας τῇ ὑμετέρᾳ ὑπερτάτῃ

ceu zizania amara, a se longe propulerunt: rei vero utriusque in facienda unione immutabilitatem, divinitatis scilicet et humanitatis, contra Eutycheten eiusque veteres novosque adseclas, qui unam naturam pravo sensu adserunt, constabiliverunt: qua in re medicos imitati sunt, qui non e salubribus tantummodo rebus, verum etiam e noxiis, salutare pharmacum conficere solent.

Nunc igitur et nos, iuxta orthodoxorum sanctorum patrum traditionem, anathematizamus eos, qui unam naturam dicunt factam Verbi incarnati per conversionem et immutationem: item illos, qui Christum aiunt haud ex nostra substantia humanam sumpsisse naturam ac divinitati univisse, sed ipsum per se carnem sibi in virginis utero circumposuisse, aut de caelo eam attulisse, aut phantastice non vere hominem apparuisse: item illos, qui alia quavis ex causa unam Christi naturam dicunt, non autem propter inseparabilem inconfusamque unionem. Sic etiam Nestorianos anathematizamus, qui Christum in duas naturas ita dividunt, ut Deum seorsum habeant ab homine, id est eum qui passus mortuusque est, seorsum ab eo qui impassibilis immortalisque est; neque utramque rem unionis virtuti tribuunt, passionem et impassibilitatem, mortem et immortalitatem. Nos vero credimus Dei Verbum illud a patre ante saecula genitum, invisibile, impassibile et immortale, nostram ex virgine naturam perfecto modo sumpsisse, et cum sua divina natura inconfusa et inseparabili unione copulavisse. Atque ita qui est in divina natura invisibilis, evasit visibilis in humanitate; qui est impalpabilis, factus est palpabilis; impassibilis immortalisque secundum divinitatem, passibilis mortalisque secundum nostram naturam evasit: non autem seorsum alius est impassibilis, alius passibilis; alius immortalis, alius mortalis: verum ille qui passus mortuusque est in assumpta hominis natura, idem impassibilis immortalisque est in propria divina natura. Idcirco et Dei sanguis, et passio, et mors, et Deus crucifixus dicitur, et cetera talia, quae divinae naturae haud proprie sed ineffabilis unionis causa tribuimus. Etsi autem impossibile est morte vitam atque immortalitatem largiri hominibus, nihilominus postquam Dei Verbum mortali passibilique hominum naturae unitum est, id quod antea fieri non poterat, possibile evasit: nam impassibilis passus est natura passibili, immortalis mortali mortuus est. Idcirco et nos vivificati fuimus, qui corpus ipsius sumus, et membra coagmentata viventi vivificantique nos Christo, nostro capiti, qui est benedictus et glorificatus in saecula.

Pauca haec in praesenti, ex multis quae dicenda supererant, dictata sunt ab exiguo humilique ingenio nostro infirmaque doctrina, ad sublimem sapien-

σοφίᾳ· ὡς ἂν νοήσῃ κεφαλαιωδῶς τὸ τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀρμενίων στερεὸν δόγμα εἰς τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα καὶ εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ χριστοῦ· καὶ δύνασθε γνωρίσαι ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ πᾶν, ὥσπερ ἀπὸ τῆς μικρᾶς καὶ οὐδαμινῆς ἀπογεύσεως τῆς βρώσεως ἢ τῆς πόσεως, καὶ τὸ βλαβερὸν καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον· μετὰ δὲ τέλειον καὶ πληρέστατον λόγον περὶ πάντων τῶν ζητημάτων τῆς μέσον ἡμῶν ἀνισότητος, ὅση ἂν καὶ εἴη αὕτη, ἐν τῇ συνάξει τῆς συνόδου, ὡς ἄνωθεν εἴρηται, δώσομεν ἐγγράφως ἐνώπιον τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας σου.

Περὶ δὲ τῶν βιωτικῶν συναντημάτων, ὑπὸ τῆς σκληρότητος τοῦ τόπου καὶ τοῦ καιροῦ ἐν ᾧ ἐσμὲν, καὶ τῆς στερήσεως τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῆς ἀγανακτήσεως τῆς ἐνταῦθα μακρᾶς παροικίας ἡμῶν κατοικούντων ἐν μέσῳ τῶν σκηνωμάτων Κηδὰρ, μαθήσεται ἡ ἁγία βασιλεία σου παρὰ τῶν διακομισάντων ἀφ' ἡμῶν τὴν παροῦσαν γραφὴν τῶν βραχαμίων· οἵτινες καὶ ἐνώπιον τῆς ὑμῶν ὑψηλότητος καὶ μεγαλειότητος φέρουσί τι ἀφ' ἡμῶν, ἤγουν τρία ἀραβικὰ ἄλογα, καὶ τοξάρια μυσκλιτικὰ, ἅ τινα εἰ καὶ μικρόν τι εἰσὶν, ἀλλ' οὖν μυστικὸν, ὅτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τῶν ἵππους σου, καὶ συντρίψῃς τὰ τόξα τῶν ἐχθρῶν σου· ὥσπερ ὁ ἀληθὴς Ἐμμανουὴλ τὴν ἀόρατον δύναμιν, οὕτω καὶ σὺ τὴν ὁρατὴν τῶν πολεμούντων ἐκκλησίαν· καὶ ἀξιωθείημεν ἰδεῖν σε καὶ ἀγαλλιασθῆναι εἰς δόξαν χριστοῦ τοῦ θεοῦ.

Ἀντίγραμμα πρὸς τοῦτον τὸν Καθολικὸν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κύρου Μιχαὴλ (1) τοῦ γεγονότος ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, γραφὲν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κύρου Μανουήλ. (2)

Ἡ γραφή σου ἀπεκομίσθη τῇ βασιλείᾳ μου, Καθολικὲ τιμιώτατε, καὶ ἐπέγνω τὸ κράτος ἡμῶν ὅτι τὴν τῆς δικαιοσύνης ἐπέγνως ὁδὸν, καὶ κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον ἐμαθητεύθης τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἔοικας ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ παλαιὰ καὶ καινὰ ἐκβάλλοντι, καὶ ταῖς πρώταις καὶ θείαις ἀποστολικαῖς συμφωνῶν καὶ ἑπόμενος παραδόσεσι, ναὶ μὲν ἀλλ' οὐδὲ τῶν παροπαραδότων καὶ ὑστέρων θεσμοθεσιῶν καὶ ὅρων ὑπερόρια βαδίζειν αἱρούμενος· ἐξέκαυσας γὰρ ἐν τῇ μελέτῃ σου πῦρ, καὶ πυρώσας καὶ δοκιμάσας τὸν ἐν χριστῷ τῷ ἀληθινῷ θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν λόγον, ὀρθῶς ἐξελέπτυνας καὶ τῇ πνευματικῇ χωνείᾳ παρέδωκας· καὶ εἴ τι τῆς ἀληθείας λαμπρότητι ζοφοποιὸν παραμέμικτο, ἐξέδωκας τῇ καύσει τῆς ἐν σοὶ θειοτάτης δοκιμασίας, καὶ ἐξετεφρώθη ὡς

tiam vestram, ut summatim intelligat armeniacae ecclesiae circa fidem de sancta Trinitate et de Christi incarnatione firmum dogma: licebitque vobis cognoscere a parte totum; veluti tenui minimoque cibi potusve gustu, a salubri noxium discernere licet. Absolutum vero plenissimumque tractatum de controversiis omnibus, quibus invicem dissidemus, quantaecumque hae sunt, post congregatam ut supra diximus synodum, ad tuam potentem sanctamque maiestatem scribemus.

De vitae autem nostrae casibus, propter loci temporumque, in quibus vivimus, asperitatem, et de rerum necessariarum inopia, deque molestiis longinquae nostrae stationis, qui in medio tabernaculorum Cedar versamur, certior fiet sancta maiestas tua ab iis qui hanc nostram epistolam deferunt oratoribus; qui et coram vestra celsitudine ac magnitudine parva nostra munera sistent, nimirum tres arabicos equos et arcus musuliticos: quae etsi res exiguae sunt, mystice tamen significant fore ut ascendas super equos tuos, et hostium tuorum arcus conteras: nimirum ut verus Emmanuel invisibiles potestates, sic tu visibilem illorum vim reprimas qui ecclesiam oppugnant: atque ita digni efficiamur, ut te in Christi Dei gloria videamus tibique gratulemur.

Rescriptum sanctissimi patriarchae domini Michaëlis, philosophorum supremi, ad praedictum Generalem, nomine potentis sanctique imperatoris nostri domini Manuelis datum.

Epistola tua, Generalis reverendissime, ad maiestatem meam delata est, meaque potentia comperit te iustitiae viam agnovisse; et, ut ait scriptura, te discipulum esse factum regni caelorum, similemque homini negotiatori, qui de thesauro suo nova et vetera profert: quippe qui primariis divinisque apostolorum consentiens atque obtemperans traditionibus, patrum quoque posteriora statuta canonumque praescripta sectari decrevisti. Accendisti enim in meditatione tua ignem, calefaciensque et explorans in Christo vero Deo et servatore nostro sermonem tuum, recte attennasti, spiritalique fornaci tradidisti: et siquid ine-

(1) Michaël huius nominis tertius, quem eodem titulo *supremi philosophorum* (quae fuit dignitas palatina) donat etiam Ephraemius a me editus in catalogo patriarcharum Cp. v. 10202.

(2) Prima, ut iam dixi Manuelis epistola, pertinet ad primam disputationem. Secunda haec epistola respondet Nerseti qui scripserat ad imp. post primam disputationem. Est autem haec publica epistola. Nam privatae seu arcanae (*confidenziali*) tum imperatoria tum patriarchae epistolae infra recitabuntur.

ἐζύγανεν εὐκατάπρηστον· εἰ τι δὲ που καὶ ὑπολέλειπται τῷ παρεσκεμμένως τὸν νοῦν ἐφιστῶντι τῷ γράμματι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς σῆς ὀρθοτομίας εὐθύτητι ὡς βραχὺ καὶ μὴ τοῦ κανόνος ὑποπίπτον τῷ γνώμονι, τῷ καθαρῷ τῆς ὀρθοδοξίας σίτῳ οἷα μικρὸν * καὶ ἀσυμφανὲς ζιζάνιον τι παραφυόμενον. ὥσπερ σκανδάλου πρόξενον ἀποξεσθὲν ὡς νοθεῦον τοῦ εὐγενοῦς νοὸς τὴν λειότητα, ἀφανείᾳ τελείᾳ παραδοθήσεται· καὶ οὕτως ἀληθῶς τὸ γεγραμμένον ἐστὶν, ὅτι ἐν χειρὶ γλώσσης ζωὴ καὶ θάνατος· θάνατος γὰρ καὶ θανάτων δεινότατος ἡ τῆς εὐσεβοῦς ἀπόπτωσις δόξης τοῖς εἰς τὴν βέβηλον κατενηνεγμένοις ἀπείθειαν, καὶ τὴν γλῶτταν εἰς γλῶτταν εἰκαίως * ὁπλίζουσι. καὶ ὡς ᾅδου πύλην τὸ οἰκεῖον στόμα πλατύνουσιν· ὥσπερ ζωὴ καὶ ζωὴ αἰωνία καὶ φθορᾶς πάσης ὑπερισχύουσα, οἱ σκοτεινοὶ καὶ ἀόρατοι καὶ ἀπόκρυφοι τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως θησαυροὶ, οὓς ἐξανοίγειν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπηγγείλατο τοῖς ὀρθῶς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν, καὶ μὴ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως αἴρουσιν, ἀλλ' εἰσερχομένοις καὶ αὐτοῖς, καὶ μὴ τοὺς εἰσερχομένους κωλύουσι.

* Codd. μικρῷ.

* Codd. εἰκαίους.

Τὴν ζωὴν οὖν ταύτην ἔχουσα ἡ σὴ τιμιότης παρ' ἑαυτῇ, εὖ οἶδεν ἡ βασιλεία ἡμῶν ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις ταύτης μεταδώσει καὶ μεταριθμήσει τισὶ τῶν ἀπειθεστέρων ἐνιζάνουσαν σκαιότητα καὶ σκληρότητα, καὶ τοῖς ποτίμοις λόγοις τῆς ἀνεπισφαλοῦς πίστεως τὴν ἁλμυρὰν ἀποκλύσει θάλασσαν τῆς κακοπιστίας, καὶ μετενέγκῃ τὴν νόσον εἰς εἰλικρινεστάτην ὑγιείαν· ἔχοντες οὖν σε τὴν κεφαλὴν ταῖς λοιπαῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις, ἀλλὰ καὶ τῇ τετάρτῃ συνᾴδουσαν, εὐέλπιδες ἐσμὲν, ὡς καὶ τὰ μέλη τῇ κεφαλῇ συνακολουθήσουσι· καὶ πᾶν τὸ διασπῶν τὴν ἐπαινουμένην συνέχειαν, καὶ τὸν τῆς ἑνώσεως σύνδεσμον λύον, ὡς ἀσυμφυὲς καὶ ἀξύμβλητον τῇ τῆς ὁλομελείας ἁρμολογίᾳ, ἀνακαθαρθὲν ἀπὸ τοῦ μέσου ἀρθήσεται· εἰ γὰρ καὶ οἱ πρότεροι τῶν ἀρμενίων ποιμένες κατὰ τὸν τοῦ προφήτου ἠφρονεύσαντο λόγον, καὶ ἡ νομὴ πᾶσα οὐκ ἔγνω καὶ διεσκορπίσθησαν, ἀλλ' ὁ μετὰ τούτους ἐλθὼν ἐπιστημονικὸς καὶ ἔμφρων ποιμὴν τὸ διασκορπισθὲν ἐπισυναγάγῃ, καὶ ἀναγνωρίσῃ πᾶσι τὴν ἀντίστοιχον τῆς θανασίμου πόας νομὴν, καὶ εἰσαγάγῃ τὸ ποίμνιον, καὶ ἐνοικήσει τῇ ψυχοτρόφῳ μάνδρᾳ τῇ ἀβλαβεῖ, καὶ εὐφρανεῖ τὸν οἰκοδεσπότην, ὅτι τὸ τάλαντον εἰς ἐπίδοσιν ἦλθε, καὶ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις ἐπὶ τῇ τῆς δραχμῆς εὑρέσει ἠγαλλιάσαντο. Τὸν τῆς εἰρήνης ἀθόλωτον ποταμὸν ἐπικλύσαι πάσας τὰς ἐκκλησίας, ἐδίψησε καὶ διψᾷ ἡ βασιλεία ἡμῶν· καὶ εἰς ἕνα σύνδεσμον πάντας γενέσθαι πνευματικὸν, ἐπιθυμίᾳ θερμοτάτῃ καὶ ἐπεθύμησε καὶ ἐπιθυμεῖ, καὶ χαίρει ἐπὶ τούτοις ὡς οὐκ ἐπ' ἄλλῳ τινί· καὶ ἐνέσταξας γάνος θυμηδίας ἀρρήτου αὐτῇ, ὅτι εὑρέθης καὶ αὐτὸς εἰς τοῦτο συντρέχων καὶ ἐπισπεύδων τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας καλόν· καὶ χαιρέτω ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, καὶ ἐφ' ἡμῖν καὶ ταύτῃ ὁ τῶν θείων ἀποστόλων χορὸς, ὁ τῶν ἁγίων

rat splendorem veritatis obscurans, divina flamma excoquendum curasti; quod reapse instar aridi sarmenti combustum est. Iam siquid adhuc epistolam tuam attente inspicientes fortasse offendit, id quoque tuae severitatis aequitas, ceu extuberans neque ad perpendiculum quadrans, (videlicet tamquam pauca et inobservata zizania inter purum orthodoxiae triticum nata) id inquam utpote scandali occasionem, et ingenuae puraeque mentis quandam maculam, funditus abrasum abolebit et antiquabit. Quamobrem veritas scripturae dicentis apparet " in potestate linguae vita et mora ,,. Mors enim, immo mors teterrima est, recti dogmatis amissio iis qui in impiam incurrunt incredulitatem, et linguam temere contra linguam armant, et tamquam inferorum portam os suum dilatant. Contra vita, immo aeterna nullique corruptioni obnoxia vita, est in abstrusis illis invisibilibus arcanisque orthodoxae sententiae thesauris, quos communis Deus reseraturum se hominibus iis promisit, qui ipsum studiose quaerunt, quique recti sensus clavim non abdunt, sed et ipsi introëunt, neque alios ingressu prohibent.

Hanc ergo vitam quum tua reverentia in se habeat, probe novit maiestas mea te aliis quoque impertiturum esse, correcturumque haerentem ipsis perversitatem ac pertinaciam: ita ut irriguis tutissimae fidei doctrinis, pravorum dogmatum tempestas sedetur; et morbi vitium in perfectissimam sanitatem vertatur. Quippe quum te habeamus, qui gentis caput es, tum reliquis generalibus synodis tum etiam quartae adsentientem, bonam spem alimus fore ut reliqua membra conspirent cum capite; ita ut id omne quod laudabilem concordiam distrahit, et unitatis vincla dissolvit, utpote alienum et adversum universi corporis compagi, purgatum denique e medio tollatur. Etsi enim praeteriti Armeniorum pastores insanierunt, ut ait propheta, cunctusque grex desipuit et dispersus est; attamen qui eis successit cordatus sapiensque pastor palantes congregabit, et aliena mortiferis herbis pascua cunctis demonstrabit, minabitque gregem, et spiritali ovili quaquaversus tuto concludet, iucundabitque patremfamilias, quia commodatum talentum usuram peperit, et caelestes spiritus de drachma inventa laetabuntur. Sane cunctas ecclesias puris fontibus inundari, sitivit et sitit maiestas mea; easque uno cunctas spiritali vinclo constringi, ardentissima semper cupiditate exoptavit et optat; ex eaque re gaudium quam quod maximum capit: nunc vero ineffabilem haurit animo voluptatem, cum te quoque in id conspirantem, incumbentemque ad ecclesiasticae concordiae bonum videt. Iamque adeo laetetur Dei ecclesia, nostrique et ipsius ecclesiae causa divorum gaudeat apo-

πατέρων ἰσμὸς, ἡ τῶν πιστῶν κληρουχία, καὶ πάντες οἱ οἰκονόμοι τῆς χάριτος· θρηνείτω ὁ Εὐτυχὴς καὶ Διόσκορος, οἰμωζέτω Νεστόριος, καταδυέσθω Σεβῆρος καὶ ὁ τούτου σύμφρων Τιμόθεος· οἰχέσθωσαν οἱ τὰς ψευδολογίας ἡμῶν καθοριζόμενοι καὶ ὑμῶν, ὥσπερ ἔγραψας· οὐχ ἡμεῖς φρονοῦμεν ὡς ὁ ἀνθρωπολάτρης Νεστόριος τῇ κακονοίᾳ τούτου συναπαγόμενοι, καὶ δύο ὑποστάσεις ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ τῷ ὀρθοδόξῳ πληρώματι παρεισφέροντες· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ κύριον καὶ θεὸν ἡμῶν ἐν μιᾷ ὑποστάσει καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν προσκυνούμενον, τῶν δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν ἑνωθεισῶν ἀχωρίστως καὶ ἀσυγχύτως, ἐκ δύο φύσεων καὶ ἐν δύο, καὶ δύο φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τὸν Χριστὸν εἶναι, ταῦτα λέγοντες καὶ πιστεύοντες.

Ἡ μὲν οὖν παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος γραφεῖσα καὶ ἀποσταλεῖσα τῇ βασιλείᾳ ἡμῶν τῆς πίστεως ἔκθεσις, ὑπανεγνώσθη αὐτῇ καὶ ἔδοξε πλήρης σοφίας καὶ ἀληθείας, καὶ τῆς ἡμετέρας ἁγίας ἐκκλησίας οὐκ ἀλλοτριόφρων οὐδὲ ἀσύνδρομος, καὶ μᾶλλον κατά γε τὸν νοῦν καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἀκρίβειαν· εἰ καὶ ἔν τινι ἡ λέξις τραχύνει τὴν ἀκοὴν διὰ τὸ ταύτης ἀσύνηθες· ὑποψίαν γὰρ πᾶσαν ἀφαιρεῖ ἡ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου παραδοχὴ, καὶ ἡ ταύτης ὁμολογία, καὶ τῆς τοῦ ἐν ἁγίοις μεγάλου Λέοντος πάπα Ῥώμης ἐπιστολὴ, ἣν στήλην ὀρθοδοξίας ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία ἐκκλησία καὶ ὠνόμασε καὶ ὀνομάζει καὶ οὐ παύεται ὀνομάζουσα, καὶ τὸ ἀναλλοίωτον καὶ ἀμετάτρεπτον τῆς ἰδίας φύσεως μεῖναι καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν τὸ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας προσληφθὲν ἐκ τῆς παναχράντου καὶ ὑπεραγίας παρθένου καὶ θεομήτορος· κρεῖττον δέ ἐστι καὶ λέγειν καὶ γράφειν, ὅτι ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἀρρήτῳ ἑνώσει, καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀμετάβλητον καὶ ἄτρεπτον, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως αἱ φύσεις ἔμειναν, παρ' ὃ τὸ ἔμεινεν ἀμετάβλητος ἡ τῶν φύσεων φανέρωσις· ὀνομαστικῶς γὰρ καὶ οὐ περιφραστικῶς τὰ περὶ τῶν δογμάτων χρὴ λέγεσθαί τε καὶ γράφεσθαι, καὶ μᾶλλον ἐν ἐκείναις ταῖς χώραις καὶ τοῖς τόποις ἔνθα τὸ ἀμφίβολον ὑπονοεῖται, καὶ τὸ ἀμφίμαχον ὑποπτεύεται· ἐκ δύο τοίνυν φύσεων λέγειν τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν δυσὶ φύσεσι, καὶ δύο φύσεις τὸν αὐτὸν, ὀρθότητος πάσης, καὶ ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς ἀκριβολογίας ἐχόμενον· τὸ δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μίαν φύσιν ἀνακηρύττειν, προδήλως τῇ πατροπαραδότῳ δόξῃ ἐναντιοῦται· κἂν ἐθέλει τις αἰτίας ἀναπλάττειν τινὰς, καὶ τὸ πικρὸν τῆς ψευδοδοξίας ἐπιχρωννύειν διὰ χρώματος τινὸς πιθανοπλασίας δυσπαραδέκτου, διὰ τὸ δυσχερὲς τῆς τοῦ τοιούτου λόγου παρεισαγωγῆς καὶ ἀποφήμου· τίς γὰρ ἡ ἀνάγκη διδόναι χώραν ὅλως τῇ ἀτοπίᾳ, καὶ λαβὴν οὐκ ἀγεννῆ τῷ πρὸς τὴν κακοδοξίαν ταύτην ἀντιθεοῦντι καὶ ἀντιλέγοντι; καὶ δεῖται χρωμάτων

stolorum chorus, patrum sanctorum coetus, fidelium hereditas, cunctique divinae gratiae ministratores. Lugeant Eutyches et Dioscorus; ploret Nestorius; pudore adficiatur Severus, eique consentiens Timotheus; valeant quotquot mendacia nobis vobisque, ut scripsisti, obtruseruut. Neque vero nos hominicolae Nestorio adseutimur, prava eius opinione afflati, ut duas unius Christi personas orthodoxo dogmati oggeramus: sed unum Christum confitemur dominum et Deum nostrum, in una persona post unionem quoque adorandum, duabus nempe naturis sub una persona inseparabiliter inconfuseque unitis, ex duabus inquam naturis et in duabus: naturis enim vero pollere duabus etiem post unionem Christum dicimus atque eredimus.

Tuae igitur reverentiae scripta ad maiestatem meam fideí expositio, lecta a nobis est, plenaque sapientiae et veritatis visa, neque ab ecclesiae nostrae fide discors aut devia, praesertim si eius mens ac veritatis summa consideretur: quamquam aliquando dictio eius, quae nobis est insolita, legentem vellicat. Nam quod naturae suae proprietatem immutabilem inconversamque, etiam post unionem retinuerit humana substantia illa, quae de purissima et sanctissima virgine deipara sumpta fuit, omnem tollit dubitationem sanctae et oecumenicae quartae synodi doctrina eiusque confessio, nec non magni inter sanctos Leonis papae romani epistola, quam orthodoxiae columen ecclesia nostra semper appellavit. Porro quod in hypostatica ineffabili unione, immo et post factam sine mutatione vel conversione unionem, naturae ipsae indivisibiliter et inseparabiliter maneant, melius id inquam a nobis dicitur scribiturque, quam quod vos dicitis naturarum mansisse immutabilem et inconvertibilem ostensionem. Etenim accuratis verbis, non periphrasticis, de dogmatibus loquendum est atque scribendum, in iis praesertim regionibus locisve, ubi ambiguum quid suspicamur, vel in controversiam vocari videmus. Ergo Christum dicere ex duabus naturis, et in duabus naturis, et duas habentem naturas, id demum orthodoxum est, et apostolorum patrumque regulae apprime consonum: secus vero si post unionem una in eo praedicetur natura, id manifeste contra rectam et a patribus traditam doctrinam fit: etsi nonnulli student praetextus nescio quos obtendere, et falsi dogmatis deformitatem colore aliquo imbuere verborum persuasibilium, quae recipi prorsus non queunt, propter huiusmodi doctrinae varias salebras et invenustatem. Cur enim opus est hanc ansam stulto errori praebere, occasionemque non incongruam iis offerre, qui spurium dogma sectantur atque tuentur? Quae horum colorum, et contortorum argumentorum, ac veluti excusationum utilitas? Aut cur laborandum

καὶ πιθανάγκης ἐστὶ ἀντεπιφορῶν, καὶ ἀγωνιᾷν διὰ τὴν εἰκαίαν καὶ ἀσυντελῆ ταύτην παρεισπλοκήν; ὥσπερ γὰρ δέον καρδίᾳ εἰς δικαιοσύνην πιστεύεσθαι, καὶ μὴ κρίνεσθαι κατὰ τοῦν τινὶ νοήματι καὶ ἀπηχεστάτῳ, οὕτω καθῆκον ἐστὶ γλώσσῃ εἰς σωτηρίαν ὁμολογεῖν. καὶ μὴ δὲ μέχρι λόγου καὶ συλλαβῶν συνθήκης καὶ προσφορᾶς πρόξενον σκανδάλου ῥῆμα προΐεσθαι, καὶ ἀπηρρεύγεσθαι τοῦτο εἰς ἐπισκιασμὸν τοῦ λαμπροῦ καὶ διαφανοῦς τῆς ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς διδασκαλίας φωτός· διὰ τί δὲ ὅλως ἑαυτῶν τὸν τοῖχον ἀλείφειν ἐκβιαζόμεθα; ἐξαλείψω γάρ φησι τὸν τοῖχον καὶ τοὺς ἀλείφοντα αὐτόν· τουτέστι τὸ ψεῦδος καὶ τὸν τοῦτο προσαγάγειν καὶ συγκαλύπτειν ἐθέλοντα· ἄπαγε λέγειν οὕτω, εἰ φαῦλον τὸ λέγειν μίαν φύσιν ἐπὶ χριστοῦ· ἅπαξ ἀποβληθὲν, ἐρρίφθω ἐς κόρακας, συγχωσθήτω τῷ λήθης βυθῷ, μηδ' ἄχρι φωνῆς εἰς ἀέρα μάτην λυομένης παρενοχλείτω ταῖς ἀκοαῖς.

Τρεῖς αἱ ἀνωτάτω δόξαι περὶ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐν χριστῷ φύσεων κατεβλήθησαν, διαιρετικὴ, συγχυτικὴ, καὶ ἡ κυρίως ἑνωτικὴ λεγομένη· αἱ μὲν οὖν δύο παισὶν αἱρετικῶν ἐπαίχθησαν καὶ πεζίσθωσαν· καὶ τὴν μὲν πρώτην μαιευέτω Νεστόριος ὁ παράφορος. καὶ τὴν οἰκείαν ὠδῖνα περιεπέτω, καὶ κατασπάσθω εἰς ᾅδου βάραθρον, καὶ συγκαθιζέσθω τῷ πατρὶ τοῦ ψεύδους σατάν· τὴν δὲ δευτέραν ἐχέτωσαν συγχέουσαν αὐτῶν τὸ λογιστικὸν καὶ σκότους πληροῦσαν Εὐτυχὴς καὶ Διόσκορος οἱ παράφρονες ἐστὶ περὶ αὐτοὺς κακοδαιμονεστάτη ὁμήγυρις. ἕν τι πρᾶγμα νόθον φανταζομένη καὶ ἀναπλάττουσα, καὶ ἐν οὐδοποτέρῳ τῶν ἑνωμένων καθαρῶς τὸ ἴδιον ἀποσώζουσα· ἃς καὶ ὁ τῶν θείων πατέρων κατάλογος καλῶς ποιῶν ἀποβαλὼν ἱκανῶς ἐστηλίτευσεν· ἡ δὲ τρίτη ἀσύγχυτός τε καὶ ἀδιαίρετος τῶν δύο φύσεων ἕνωσις, οἶδε μὲν τὰ ἑνωθέντα ἀνελλιπῶς ἔχοντα κατὰ τὴν αὐτῶν ἰδιότητα, διὰ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον· κοινῶς δὲ ταῦτα ἑνὸς εἶναι ποιεῖ, δι' αὐτὴν δὲ τὴν οὐσιότητα ἕνωσιν· ὡς εἶναι τὰ μὲν κυρίως ἴδια θατέρου, κοινὰ τοῦ ὅλου· τὰ δὲ τοῦ ὅλου κοινὰ, θατέρου ἴδια, διὰ τὴν ἐν θατέρῳ ἀσύγχυτον ἰδιότητα· ὁ μὲν οὖν τῆς ἀληθείας λόγος τὸ μὲν ταυτὸν κατὰ τὴν ὑπόστασιν οἶδε, κατὰ δὲ τὴν φύσιν τὸ ἕτερον· ἀλλὰ τοῖς ἐπὶ χριστοῦ μίαν φύσιν μετὰ τὴν ἕνωσιν λέγουσιν, ὁ τρόπος συνῆκται τῆς ἀναχύσεως, καὶ τῶν φύσεων οὐ περισώζεται τὸ διάφορον, κἂν αὐτοὶ μὴ τοῦτο ἐθέλωσιν· ὅθεν ἐπὶ τοῦ χριστοῦ τοῦ θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν μίαν φύσιν λέγειν μετὰ τὴν ἕνωσιν, σφαλερόν τι καὶ ἐπικίνδυνον.

Καὶ ψευδῶς καὶ ἀμαθῶς οἱ τοῦτο φληναφοῦντες προσφέρουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς παράδειγμα· ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος σύνθετος μία φύσις ἀποτελεῖται. ἐπειδὴ τὰ ἐξ ὧν συνετέθη τοὺς λόγους καὶ τὰς ὀνομασίας κυρίως οὐκ ἐπιδέχεται· οὐ

est propter hanc vanam et infructuosam circumlocutionem? Sicut enim oportet corde credere ad iustitiam, neque absurdo aliquo cogitatu mentem polluere; ita par est lingua quoque ad salutem confiteri, et ne verbo quidem tenus aut syllaba, sive scribimus sive loquimur, dictione uti quae scandali occasio sit; neque quicquam eructare, quod splendidam atque perspicuam apostolorum patrumque doctrinae lucem obscuret. Cur manus nostras ad dealbandum parietem paene invitas impellimus? cum scriptura dicat, ego murum cum eo qui hunc dealbat delebo; mendacium scilicet, cum eo qui id obtrudere lateuter nititur. Omitte igitur, quandoquidem id falsum est, unam Christi naturam dicere. Et quoniam id semel explosum est, abeat sane in malam rem, oblivionis fluctu mergatur: denique id ne voce quidem tenus, quae in aërem frustra evanescit, aures offendat.

Tres olim de naturarum in Christo unione sententiae dictae sunt, divisionis videlicet, confusionis, et eius quae maxime unitiva dicta est: quarum duae priores haereticis illuserunt et sane illudant. Primam insanus de suo cerebro Nestorius fudit, qui utique partum suum foveat, ab eoque in inferni barathrum pertrahatur, ibique cum mendacii parente diabolo sedeat. Secundam habeant sibi ad mentis propriae confusionem caecitatemque vecordes Eutyches atque Dioscorus cum sua infelicissima secta, qui spurium dogma sibi confinxerunt ac procuderunt, quique neutri naturarum unitarum parti proprietatem suam conservant. Utramque iamdiu sententiam synodus sanctorum patrum proscripsit atque infamavit. Tertia quae incunfusam indivisamque duarum naturarum unionem adserit, coniunctorum utique subiectorum immotas proprietates conservat, propter eorum inconvertibilem invariabilemque rationem: verum idiomata communia uni facit, et in substantia ipsa unionem agnoscit: ita ut quae sunt propria alterutrius, vere toti fiant communia; et que toti communia sunt, ea propria evadant alterutrius; propter utriusque inconfusam proprietatem. Verax igitur doctrina, quod unum est, personae tribnit; quod duale, naturae. At vero illis, qui unam Christi naturam post unionem dicunt, confusionis quidem ratio conficitur, naturarum autem differentia, etiamsi id minime velint, perit. Itaque Christi Dei ac servatoris nostri unam naturam post unionem dicere, lubricum periculosumque est.

Porro imperite falsoque, hi qui ita nugantur, exemplum ab homine sumptum oggerunt. Humanum quippe compositum una natura esse dicitur, quia re-

γάρ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κυρίως ψυχή τε ἢ σῶμα λέγεται· οὔτε μὴν κατὰ λόγους [κυρίως] (1) ἐπιδέχεται, κἂν ψυχὴν καὶ σῶμα κεκτῆσθαι λέγεται· ὁ δὲ δὴ χριστὸς θεὸς ἡμῶν συντεθειμένος ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ τὰς ὀνομασίας καὶ κατὰ λόγους τῶν ἐξ ὧν συνετέθη φύσεων ἐπιδέχεται· ὁ αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος φύσει κατὰ λόγους τούτων ἐπιδεχόμενος· οὐκ ἄρα μιᾶς φύσεως αὐτὸν ἐρεῖ τις ἀποτελεῖσθαι, ἢ μίαν φύσιν εἶναι, μετὰ τὴν ἕνωσιν· καὶ ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος μία φύσις λέγεται, διὰ τὸ πολλῶν ἀτόμων αὐτῷ ὑποκειμένῳ κατηγορεῖσθαι, καὶ τούτων ὡς τῆς αὐτῆς αὐτῷ κοινωνούντων φύσεως λέγεσθαι· ὅπερ οὐκ ἄν τις εἴποι ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, οὐδὲ διανοίας ἀναπλάσαι κινήμασιν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ἐν ἁγίοις θειότατος Κύριλλος ἐν πολλοῖς καὶ διαφόροις τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων εὑρίσκεται, ὡς καὶ ἡ σὴ τιμιότης ἐν τῷ πρὸς τὴν βασιλείαν ἡμῶν ἀποσταλέντι παρ᾽ αὐτῆς ἐδηλοποίησε γράμματι, δύο φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀνακηρύττων καὶ διδάσκων ἐπὶ χριστοῦ, διὰ ποίαν αἰτίαν ἐναντιοφωνίας δώσει τίς πρόφασιν, λέγων τὸν αὐτὸν καὶ μίαν φύσιν λέγειν ἐπὶ τούτου μετὰ τὴν σάρκωσιν; πάντως γὰρ ἢ τὸ τοιοῦτον τούτου λόγον παραδράμῃ ὡς ἔδοξεν ἐκείνῳ ῥηθέντα τε καὶ γραφέντα, ἢ καταχρηστικώτερον ἐκλαβομένῳ τὴν φύσιν ἀντὶ ὑποστάσεως, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν ἄλλοις, καὶ ἄλλοι τῶν ἁγίων ἐκκρίτων εὑρίσκονται οὕτω ποιήσαντες· ἢ τὴν μίαν φύσιν ἐπὶ τῆς θεότητος τοῦ χριστοῦ εἰρηκότι, καὶ παραστήσαντι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν τῷ ἐπαγαγεῖν, τὸ, σεσαρκωμένην· ἢ καὶ τὴν ἄλλην τινὰ ἔννοιαν καὶ ἐπιβολήν, ἢ καὶ τρόπον οἰκονομίας ἀφ᾽ ἧς ταύτην τὴν φωνὴν εἰρηκέναι τὸν ἅγιον, οὐκ εἰς παρενόχλησιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας ταύτην προβαλεῖται, καὶ καθ᾽ ἑαυτοῦ σκάνδαλον ἀνεγερεῖ διαστάσεως· φανεροῦ γὰρ ὄντος τοῦ ἀληθοῦς, καὶ πάντων τῶν ἁγίων πατέρων καὶ διδασκάλων ἡμῶν τῶν μεγάλων φωστήρων τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας συμφωνούντων εἰς τοῦτο, παρεκτὸν τὸ, μίαν ῥῆσιν εἰς ῥῆξιν καὶ διασπασμὸν τοῦ ἑνὸς σώματος τῆς τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίας, δυναμένην καὶ ταῦτα ἐκ πολλῶν τὴν θεραπείαν δέχεσθαι, καὶ τῶν μή τινα τῶν ὕστερον ἐλθόντων πατέρων διαταράξασαν, προβάλλεσθαι καὶ προσφέρειν, καὶ ἔχεσθαι ταύτης καὶ μὴ μεθίστασθαι· εὐχαριστεῖ οὖν ἡ ἡμετέρα εὐσέβεια τῷ παντὸς ἀγαθοῦ δοτῆρι θεῷ τῷ ἤδη λύοντι τὰς ὠδῖνας τῆς ἡμῶν εἰρήνης καὶ τῆς ἑνώσεως· ὃς καὶ τὴν διὰ σοῦ καὶ μετὰ σοῦ συμφωνίαν πάσης τῆς κατὰ σὲ καὶ ὑπὸ σὲ ἱεραρχίας καὶ ποίμνης τελεσφορήσει, καὶ τὴν ὁμόνοιαν ἀπεργάσεται ἐντελεστάτην, καὶ κατὰ μηδὲν τὸ ἐλλιπὲς ἔχουσαν, εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος, καὶ αἰσχύνην τοῦ ἀοράτου ἐχθροῦ.

rum, unde concretum est, appellationes et nomina haud proprie recipit: neque enim homo proprie anima vel corpus dicitur: neque has appellationes proprie recipit, etiamsi animam et corpus habere dicitur. Christus autem Deus noster ex divinitate atque humanitate constat, et appellationes ac nomina naturarum, ex quibus constat, recipit: ipse enim est Deus et homo, has appellationes naturaliter gerens. Non igitur eum quisquam una pollere natura dicat, neque unam post unionem adfirmet naturam. Insuper hominis una natura dicitur, quia de multis atomis subiectum eius componitur, quae atomi idcirco humanae naturae participes esse dicuntur: quam rem de Christo neque dicere licet neque cogitare.

Age vero et ipsum sanctum Cyrillum in multis suis diversisque scriptis comperimus, sicuti etiam reverentia tua in datis ad maiestatem meam litteris significavit, duas in Christo post unionem naturas praedicare atque docere. Cur hunc contradictionis veluti accusabimus, dicendo eundem unam quoque adfirmasse post unionem esse naturam? Prorsus enim sive Cyrillum hoc in transcursu, ut videtur, dixisse atque scripsisse credendum est; sive is abusive naturam pro persona posuit, ut ipsum alibi, itemque ex classicis patribus alios, fecisse scimus; sive unam naturam de Christi divinitate pronunciavit, ita tamen ut humanam quoque demonstraverit, dum addidit " incarnatam ": sive denique secundum alium quemvis sensum intellectumque aut oeconomiae rationem ita locutus est vir sanctus; minime id certe ob infirmandam rectae fidei doctrinam, et scandalum repugnantiae sibi excitandum, fecit. Quum ergo veritas explorata sit, in eamque omnes sancti patres doctoresque nostri, magna sanctae Dei ecclesiae lumina, conspirent, frustra iam obiicitur atque obtruditur mordicusque tenetur vocula, quae ecclesiam, id est unum Christi corpus, discindit ac lacerat: praesertim quum illa vocula ex aliis multis corrigi possit, neque posteriorum temporum patres quicquam turbaverit. Nostra igitur pietas datori omnium bonorum Deo gratias agit, qui pacis nobis atque unionis fores aperuit. Profecto is concordiam hanc tecum per temet initam, quae ad cunctos coaetaneos tuos tibique subiectos pontifices universumque gregem pertinet, felici exitu coronabit; plenamque et sine ulla exceptione unitatem sententiarum efficiet, ad sui nominis gloriam et invisibilis hostis ignominiam.

(1) In vetere huius operis codice vaticano, propter abscisam oram, unum saltem vocabulum periit. In recentiore autem eiusdem operis codice vat. fit ibidem lacuna, relicto spatiolo. Unde apparet, recentiorem hunc exscriptum fuisse ab illo antiquiore, et quidem iam leviter laeso. Hinc sane contigit, ut nulla mihi lectionum varietas in hoc altero exemplari se obtulerit.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ.

ANNO CHRISTI 1172. Ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ς χ π, ἐν ἔτει δὲ τριακοστῷ (1) τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ ἐν βασιλεῦσιν εὐσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου καὶ θεοστέπτου κυρίου Μανουὴλ τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ κομνηνοῦ, ἀνύοντος δεύτερον ἔτος καὶ μῆνας τρεῖς τοῦ θεοστέπτου βασιλέως ἡμῶν κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ κομνηνοῦ καὶ υἱοῦ αὐτοῦ ἰνδ. ε κατὰ τὴν κ δευτ. μηνὸς, κατελάβομεν ἐκ δευτέρου τὸ ῥωμαίων Κουλὰ, καὶ χαιρετίσαντες τὸν καθολικὸν τῶν ἀρμενίων ἐκ τοῦ μέρους τοῦ βασιλέως, δεδώκαμεν τὸ πρὸς αὐτὸν βασιλικὸν θεῖον γράμμα, τὸ πρὸς τὴν φανερὰν αὐτοῦ γραφὴν (2) ἀπολογούμενον· εἶτα χαιρετίσαντες αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐνεχειρίσαμεν αὐτῷ τὸ πρὸς αὐτὸν πατριαρχικὸν γράμμα. Ἡδέως ἄγαν καὶ περιχαρῶς ἠρώτησεν ἡμᾶς περὶ τῆς εὐτυχίας καὶ εὐεξίας τοῦ βασιλέως καὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν καταστάσεως· ἡμεῖς δὲ τὰ εἰκότα ἀποκριθέντες, ἀπήλθομεν ἀναπαυσόμενοι. Ὀψίας δὲ καταλαβούσης ἀπεστάλκαμεν πρὸς τὸν Καθολικὸν διὰ τοῦ πρεσβυτέρου Μιχαὴλ τοῦ ἑρμηνέως τὴν μυστικὴν γραφὴν τοῦ βασιλέως, ἥτις ἦν ἀντίγραμμα πρὸς τὴν μυστικὴν γραφὴν τοῦ Καθολικοῦ (3)· καὶ ἡ μὲν μυστικὴ γραφὴ τοῦ βασιλέως ἦν αὕτη.

Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς πορφυρογέννητος θεοστεφὴς ἄναξ κραταιὸς ὑψηλὸς ἀεὶ αὔγουστος καὶ αὐτοκράτωρ ῥωμαίων ὁ κομνηνὸς, τῷ τιμιωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ τῶν ἀρμενίων Καθολικῷ τὴν χάριν αὐτοῦ.

Ἡ γραφὴ τῆς σῆς τιμιότητος, ἡ διὰ τοῦ λιζίου (4) ἀνθρώπου τῆς βασιλείας μου τοῦ μαΐστορος Θεωριανοῦ σταλεῖσα, διεκομίσθη τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ ἐπέγνω δι' αὐτῆς, ὅτι τὴν τῆς δικαιοσύνης ὄντως βαδίζειν θέλεις ὁδὸν, καὶ κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον ἐμαθητεύθης τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ἔχουσα γοῦν σε τὴν

(1) Ergo biennio post primam disputationem. quae in graeco textu dicitur acta anno regnantis Manuelis vigesimo octavo, etsi mendose in latina Leunclavii interpretatione (Bibl. PP. paris. T. I. p. 439.) dicitur *decimo octavo*. Obiter autem heic observo canones quoque chronicos Samuelis armenii aniensis (quos ego olim Mediolani edidi) aliquantum esse perturbatos, apud quos primus Nersetis patriarchae annus componitur cum Manuelis imp. anno trigesimo quinto. Neque tamen is error editionis meae est; namque et vaticanus Samuelis codex armeniacus tertius cum libro meo prorsus consentit. Sed quid opus est Samuelem arguere, cuius ratio in recensendis Manuelis annis prorsus a communi ratione discedit? Apud eum enim Manuel regnat annis 46, incipiens ab anno Ch. 1135; apud alios autem chronographos regnat annis 37 cum

DISPUTATIO.

Anno ab orbe eondito ·VIM·DC·LXXX·, qui erat annus trigesimus post imperium susceptum a piissimo imperatore, Christi amante, et a Deo coronato domino Manuele porphyrogenito Comneno; tertio menae seenndi anni post initam imperii societatem a filio ipsius domino Alexio imperatore nostro a Deo coronato Comneno, indictione quinta, die mensis secundi vigesima, pervenimus denuo Romclam, salutatoque imperatoris verbis Armeniorum Generali, regium sacrarum litterarum exemplar tradidimus, quae publieae ipsius epistolae respondebant: deinde verbis quoque patriarchae oecumeniei salute impertita, patriarehales similiter litteras obtulimus. Tum Generalis comiter admodum et laetabundus de felicitate ae salute imperatoris, deque eeclesiarum statu, nos percontatus est; cui postquam quae opus erat respondimus, ad quietem secessimus. Sera autem nocte misimus ad Generalem, per Miehaëlem interpretem, imperatoris arcanam epistolam, qua Generalis aeque areanae epistolae responsio fiebat. Porro areana imperatoris epistola huiusmodi erat.

Manuel in Christo Deo fidelis rex porphyrogenitus a Deo eoronatus, dominator fortis, exeelsus, semper augustus, imperator Romanorum, Comnenus, reverendissimo summeque eolendo Armeniorum Generali gratiam suam D.

Reverentiae tuae epistola, quam per hominem subditum maiestati meae magistrum Theoriannm misisti, ad manus meas pervenit; ex eaqua eognovi te prorsus iustitiae viam insistere velle, atque ut saera oracula aiunt, regni caelorum faetum esse discipulum. Iam quia te, qui caput es, tribus oecumenieis synodis,

dimidio, ab anno 1143. Alio modo peccat Leunclavius dum ad vocabulum πορφυρογέννητος adnotat: *Porphyra palatii nomen in quo parturibant Augustae.* Est enim notissimum sic potius appellatos principes qui de parente imperante concepti natique erant. Denique Leunclavius nescivit Ῥωμαίων κουλά (Romanorum castellum quod orientales pronunciant *Romela*) arcem fuisse ad Euphratem, ad quem locum patriarcha Gregorius Nersetis frater, securitatis gratia, sedem transtulerat (Samuel aniensis ad an. Ch. 1116.) Interpretatur ergo perperam Leunclavius *limites Romanorum*. De voc. κουλά *arx* legatur Cangius.

(2) Hane publicam Nersetis epistolam nos superius vulgavimus.

(3) Nersetis arcana epistola non est in graeco nostro codice.

(4) De hoc titulo multus est Cangius in utroque graec. et lat. glossar. Neque enim simpliciter *subditum* significat, sed paulo honorificentius *vassallum* aut *aulicum familiarem*. (Ex graeco λίζιος est italicum *ligio*.) Item *magister* titulus dignitatis palatinae fuit.

κεφαλὴν, ταῖς τρισὶν οἰκουμενικαῖς συνόδοις. ἀλλὰ καὶ τῇ τετάρτῃ συνᾴδουσαν (1), εὔελπίς ἐστιν, ὡς καὶ τὰ μέλη τῇ κεφαλῇ συνακολουθήσουσι, καὶ πᾶν τὸ διασπῶν καὶ λύον τὸν τῆς ἑνώσεως σύνδεσμον, ἐκ μέσου ἀρθήσεται· ἔνθεν τοι καὶ ἀποδεξαμένη τὴν οὕτω περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἀσφαλῆ κρηπῖδα τῆς σῆς τιμιότητος, καὶ πιστεύσασα ὡς καὶ τοῖς λοιποῖς ὁδὸς καὶ θύρα γενήσῃ πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὰ παρὰ τοῦ πονηροῦ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀρούρῃ ἐγκατασπαρέντα ζιζάνια, διὰ τῆς τοῦ ἐκ θεοῦ δοθέντος σοι λόγου τομωτάτης δρεπάνης ἐκριζωθήσεται, καὶ τοῦ καθαροῦ τῆς εὐαγγελικῆς ἅλω ος σίτου ἀποσκυβαλισθήσεται, τὸν διαληφθέντα λίζιον τῆς βασιλείας μου τὸν Θεωριανὸν καὶ τὸν μοναχὸν Ἀτμάνον καὶ πάλιν πρὸς τὴν τιμιότητα ἐξαποστείλαμεν, ἵνα ὥσπερ καθ' ἑαυτὸν τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὠρθοτόμησας, οὕτω καὶ ἐν τῇ παγκοίνῳ συνελεύσει τῆς τῶν Ἀρμενίων ἐκκλησίας ποιήσας, καὶ φῶς τῷ τούτων πληρώματι γένοιτο, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας καὶ ὀρθοδοξίας ἡμέραν καθοδηγῶν. Εἶχε καλῶς· τῷ μηνὶ αὐτῷ ἰνδ. δ.

Ταύτης τῆς γραφῆς ἀναγνωσθείσης τῷ Καθολικῷ παρὰ τοῦ ἑρμηνέως Μιχαὴλ, ἐπεὶ εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ Ἀτμάνου ἐν αὐτῇ, ἀκούσας ὁ Καθολικὸς εἶπε· τὸ μυστήριον ὁ Ἀτμάνος ἠγνόει, πῶς οὖν κεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ γραφῇ; Ὁ δὲ Μιχαὴλ εἶπε, θέλημα ἐστὶ τοῦ βασιλέως, ὡς ἵνα γινώσκῃ καὶ αὐτὸς περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, ὅσα καὶ ὁ φιλόσοφος. Ὁ δὲ Καθολικὸς ἀκούσας, ἐκ βάθους ἐστέναξε· καὶ τέως τότε παρεσιώπησεν. Καὶ αὕτη μὲν ἡ μυστικὴ τοῦ βασιλέως γραφή· ἡ δὲ φανερὰ ἔχει κατὰ ῥῆμα οὕτως.

Τὸ μετὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς σῆς τιμιότητος σταλὲν γράμμα τῇ βασιλείᾳ μου διεκομίσθη αὐτῇ· ὑπεδείχθη δὲ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ τῆς ἁγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας· ἀπεδέξατο μὲν ἡ βασιλεία μου ὅσα περὶ τῶν δύο φύσεων τῶν ἐν τῇ μιᾷ τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσει ἤτουν τῷ ἑνὶ προσώπῳ (2), καὶ περὶ τῆς ἀσυγχύτου καὶ ἀδιαιρέτου ἑνώσεως ἡ σὴ τιμιότης ἐδήλωσεν, ὡς τοῖς τῶν θεοφόρων πατέρων ἀκόλουθος δόγμασιν· ἐπεὶ δὲ τὸ μίαν φύσιν λέγειν ἐπὶ τῆς ἐκ δύο φύσεων μιᾶς τοῦ Χριστοῦ ὑποστάσεως, ὅπως τὴν τοιαύτην ὅλως ῥῆσιν παρεδέξατο τοῖς τῆς καθολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὅροις μὴ συνᾴδουσαν, καὶ μυρίαις θεοφόρων πατέρων γνώμαις ἀποῤῥαπιζομένην, ὡς ἀρέσκουσαν τοῖς τὴν σύγχυσιν τῶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο φύσεων δογματίζουσιν· εἰ γὰρ καὶ ὁ μέγας Κύριλλος ἔν τισιν εὑρίσκεται μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην εἰπὼν, ἀλλ' οὐχ ὡς παρὰ τῆς τῶν Ἀρμενίων

immo et quartae consentientem videmus, valde speramus fore ut membra capitis exemplum sequantur, et quicquid concordiae vinculum hactenus solvit, de medio tollatur. Laeto igitur animo excipimus reverentiae tuae circa orthodoxam fidem firmum decretum teque fore arbitramur viam ostiumque reliquis ad rectam fidem, atque ad purgandum acutissima verbi tibi divinitus dati falce lolium, quod diabolus in Christi arvo proseminaverat, ita ut a puro evangelicae areae tritico procul eventiletur. Subditum igitur maiestati meae Theorianum cum monacho Atmano rursus ad reverentiam tuam misimus, ut sicuti iam privatim veritatis doctrinam recta regula direxisti, sic etiam in generali armeniacae ecclesiae conventu rem bene geras: atque ita ex horum pleno coetu lux oriatur, quae veritatis et orthodoxiae diem efficiat. Vale. Scripta eodem mense, indictione quarta.

Postquam hae litterae coram Generali ab interprete Michaële lectae fuerunt, audito quod ibi scribebatur Atmani nomine, ait Generalis: arcanum quidem latebat Atmanum: cur ergo nomen eius in litteris est? Respondit Michaël, velle imperatorem ut Atmanus aeque ac philosophus tractationis huius conscius fiat. Qua re intellecta Generalis graviter ingemuit, interim tamen tacitum se continuit. Et illa quidem arcana fuit imperatoris epistola; publica autem eiusdem epistola sic ad verbum se habebat.

Epistola per legatos reverentiae tuae missa ad maiestatem meam delata est, et sanctissimo patriarchae oecumenico sacraeque et divae synodo sanctissimae Dei magnae ecclesiae ostensa. Probavit autem maiestas mea quicquid de duabus in una Christi hypostasi seu persona naturis, deque inconfusa et indivisibili unione a tua reverentia dictum est cum sanctorum patrum dogmatibus conspirante. Sed enim unam naturam in una Christi ex duabus naturis persona dicere, id locutionis genus a catholicae at orthodoxae ecclesiae definitionibus omnino absonum esse comperimus, et innumeris sanctorum patrum sententiis damnatum, quippe quod iis haereticis favet qui duarum in Christo naturarum confusionem adstruunt. Nam etsi magnum Cyrillum alicubi invenimus unam naturam Verbi incarnatam dicentem, minime haec dictio sic ab ecclesia intelligitur,

(1) Scilicet hoc affirmaverat Nerses in arcana epistola ad imp., uti cognoscitur ex clausula disputationis primae; namque in publica a nobis vulgata, consensum suum quatuor synodis Nerses non commemorat.

(2) Hypostasim pro persona accipi, dicit Theorianus in disput. I. p. 443. E.

ἐκκλησίας ἡ τοιαύτη ῥῆσις ἐκλαμβάνεται, οὕτω καὶ παρὰ τῆς ἐκκλησίας ἑρμηνεύεται, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ θεῖος Κύριλλος ἐν διαφόροις αὐτοῦ λόγοις ταύτην ἐπεξηγήσατο. Ἀπεστάλησαν τοίνυν καὶ αὖθις πρὸς τὴν σὴν κατὰ Θεὸν εὐλάβειαν ὅ τε λίζιος τῆς βασιλείας μου ὁ Θεωριανὸς καὶ ὁ καθηγούμενος τῆς ἐν Φιλίππου πόλει ἀρμενικῆς μονῆς ὁ Ἀτμάνος, ἵνα συνελεύσεως, ὥσπερ ἡ σὴ τιμιότης ὑπέσχετο (1) γενομένης παρ' ὑμῖν, ζητηθῇ μὲν καὶ τὰ περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου, ὡς τῶν λοιπῶν μείζονος, καὶ τοῦ μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν σχίσματος πρωταιτίου· προτεθῇ δὲ καὶ ὁ περὶ τῶν λοιπῶν κεφαλαίων λόγος, καὶ ὧν ἐν τῇ φθασάσῃ γενέσθαι διαλέξει οὐκ ἐπεμνήσθητε· καὶ οὕτω τῇ τοῦ εἰρηνοποιοῦ Χριστοῦ βοηθείᾳ παντὸς διαιρεθέντος προσκόμματος, τὰ διεστῶτα συναφθῇ, καὶ κατὰ τὴν τοῦ κυρίου ἀπόφασιν μία ποίμνη πάντες γενώμεθα ὑφ' ἕνα καθηγητὴν καὶ ποιμένα τὸν θεάνθρωπον ταττόμενοι Ἰησοῦν· καὶ δύναται πιστεῦσαι ἡ σὴ τιμιότης τοῖς παρ' αὐτῶν λαληθησομένοις.

ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ.

Εἰρήνη πολλή, φησι, τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον, θεοῦ δὲ σύνδεσμος, ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ· καὶ ὁ πνευματικὸς σύνδεσμος, καὶ τὸ εἶναι ἓν τοὺς ἐγκαυχωμένους αὐτοῦ τῷ ὀνόματι· ἑνοποιὸν δὲ οὐκ ἔστιν οὕτως, ὡς ἡ πρὸς αὐτὸν ἀκραιφνεστάτη πίστις, καὶ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας ὁ πανταχόθεν ἀμώμητος ὡς ἐχόμενος τῆς ὀρθότητος· καὶ ὅσον πόῤῥω θεοῦ καὶ τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως φέρεται ὁ τὴν διχόνοιαν ἐθέλων καὶ τὴν διάστασιν, τοσοῦτον ἐγγίζει θεῷ ὁ τὴν αὐτοῦ εἰρήνην πρὸ τῶν ἄλλων πάντων τιθέμενος· συνέζευκται γὰρ τῇ εἰρήνῃ ταύτῃ καὶ ὁ ἁγιασμός· εἰρήνην γάρ φησι διώκετε καὶ ἁγιασμὸν τὸ γράμμα τὸ ἱερόν· οἱ τοιοῦτοι γὰρ ἀνακεκαλυμμένῳ τῷ προσώπῳ τὴν δόξαν κυρίου κατοπτρίζονται. Τούτου τοῦ φωτὸς ἀνάμεστος ὢν ὁ θειότατος ἡμῶν αὐτοκράτωρ οὐ παύεται τὴν τοῦ θεοῦ διώκων εἰρήνην, καὶ ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ καὶ νυκτί, καὶ πρὸ τῶν αὐτοῦ κοσμιωτέρων μεριμνῶν, αὕτη ἡ φροντὶς ἐπίμονος προπορεύεται (2)· διὸ καὶ δοξάζεται ἐν πᾶσι, καὶ τὴν θείαν ἐπικουρίαν ἄκρως πλουτεῖ, καὶ μεγεθύνεται ἔτι τὰ τούτου μεγαλουργήματα, καὶ τῷ θεοκροτήτῳ στέφει αὐτοῦ αἱ βασιλεῖαι πάσης σχεδὸν τῆς γῆς ὑποτάσσονται, καὶ ἔστι φοβερὸς παρὰ πᾶσι τοῖς περὶ κύκλῳ αὐτοῦ· ἐπεὶ δὲ ἔστι φιλόκοινος καὶ τῷ ὄντι βασιλεὺς καὶ πατήρ, καὶ ἀγαθύνεσθαι θέλει τοὺς ἅπαντας, ἀκατάλυκτον τρέφει τὸν ἔρωτα ἵνα καὶ τὰς ἐπὶ γῆς ἁπάσας ἐκκλησίας εἰς μίαν συναγάγῃ τὴν πίστιν, καὶ ἑνοποιήσῃ ταύτας κατὰ τὴν θεοπαράδοτον ἕνωσιν· καὶ εὗρεν ὁ τεχνίτης τὴν ὕλην

ut eam Armeniis interpretari placet; verum ipse divus Cyrillus hanc in variis sermonibus suis satis enucleat. Ergo iterum ad tuam in Deo reverentiam mittuntur subditus maiestatis meae Theorianus, et philippopolitani Armeniorum monasterii abbas Atmanus, ut conventu, sicut tua reverentia promisit, apud vos celebrato, de hoc doctrinae capite quaestio habeatur, quod sane inter cetera gravissimi momenti est, et schismatis quod inter nos intercedit causa praecipua. Tum et de ceteris controversiarum capitulis sermo agitetur, et de illis quorum in priore disputatione mentio non fuit. Atque ita pacifici Christi ope, sublato quovis offendiculo, divisa coëant; et iuxta Domini oraculum grex unus cuncti fiamus, sub uno duce et pastore Iesu humanato Deo constituti. Porro tua reverentia his, quae a nostris legatis dicentur, fidem tute adhibebit.

EPISTOLA PATRIARCHAE.

Pax multa, scriptura inquit, diligentibus legem, neque scandalum inter ipsos est, sed Dei vinculum, id est Dei amor, vinculum spiritale, quo unum veluti corpus fiunt qui laetantur in nomine eius. Nihil autem aeque homines colligat, ac gennina in Deum fides, doctrina verax et quaquaversus inreprehensibilis, quae exactam regulam sequitur. Et quantum a Deo et a scientiae lumine recedit is qui discordiam discidiumque vult, tantundem ad Deum accedit qui eius pacem cunctis rebus praefert. Etenim pacis socia sanctitas est: sacra enim scriptura dicit, pacem sectamini et sanctitatem. Hi enim revelata facie gloriam Dei contemplantur. Hoc lumine sacratissimus noster imperator collustratus, pacem Dei semper sectatur, ac diu noctuque, posthabitis etiam mundanis curis, hoc constanter studium prae se fert. Idcirco in omnibus gloriosus est, et divina ope abundanter fruitur, res eius gestae amplificantur, cuncta propemodum orbis regna stemmati eius subiacent, et finitimis omnibus est formidabilis. Quia vero admodum civilis est, ac vere rex et pater, beneficiis cunctos adficere gestit, studiumque impansabile fovet omnes ecclesias ad unum coetum redigendi, atque ad constitutam a Deo unitatem revocandi. Porro artifex docilem structurae materiam reperit, reverentiam scilicet tuam. Statim enim ac ille scripsit locutusve est, in

(1) Circa finem prioris disputationis.

(2) Manuelis imperatoris singulare studium rei religiosae et ecclesiastici status declarat inter alios historicos Ephraemius a me T. III. editus; itemque illud magnum concilium Constantinopoli celebratum, et a me T. IV. vulgatum, in quo Manuel praecipuas sibi partes ambitiosissime vindicavit.

τῆς οἰκοδομῆς εὐεργῆ, δηλαδὴ τὴν σὴν τιμιότητα· ἅμα γὰρ ἐλάλησέ τε καὶ ἔγραψε, καὶ ἅμα τὴν σὴν φιλοθεΐαν ἐφεῦρεν, οὐ πρὸς τὸ πρᾶγμα σκληρὰν καὶ ἀπόκροτον, ἀλλ' εὐφυᾶ καὶ ἐπιδεξίαν, καὶ τὴν κατὰ θεὸν ὁμόνοιαν διψῶσαν καὶ προαρπάζουσαν. Καὶ τὰ μὲν προκαταβληθέντα σπέρματα ἀγαθά· δοίη δὲ θεὸς καὶ τὸ τέλος ἐπάξιον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ βασιλέως ἀρετῆς καὶ σπουδῆς, καὶ κατὰ τὸν σὸν ζῆλον αἴσιον. Ἐχάρημεν οὖν καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία ἐπὶ τῇ μελεδῶνι ταύτῃ τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος, καὶ τῇ σῇ εὐενδότῳ καὶ ἀξιολόγῳ διαθέσει· πρὸς δέ, καὶ ταῖς ἐπιστημονικαῖς τῶν θείων γραφῶν ἀναπτύξεσι, καὶ ταῖς τεχνικαῖς ἀντιθέσεσι, καὶ ταῖς πρὸς τὰς λύσεις τούτων ῥᾳδιεργήτοις συγκαταθέσεσι, καὶ τὴν ὄντως ἄδολον καὶ καλὴν ἁπλότητα μακαρίσαντες, τὴν εὐχαριστίαν ἐγκάρδιον τῷ θεῷ ἀνηνέγκοιμεν· καὶ παραβλέψαιτο τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ, καὶ ἴδοιμεν ἡμέραν σωτήριον, καὶ χαρείησαν αἱ δυνάμεις αἱ οὐράνιαι καὶ θεοειδεῖς ἐπὶ τῇ συμπνοίᾳ τοῦ περιουσίου λαοῦ καὶ κλήρου αὐτοῦ, καὶ ἐνδοξασθείη ἡ κεφαλὴ τῆς δόξης τῶν μελῶν αὐτῆς, καὶ γένοιτο συνδέουσα καὶ συνάγουσα (1) τὰ διεστῶτα ἡ τῆς αὐτῆς φιλανθρωπίας εὐμένεια. καὶ προηγήσαιτο μὲν τούτου ἀγαθοῦ ἔργου μετὰ θεὸν ὁ ἅγιος βασιλεύς, ἐφέποιτο δὲ καὶ συγκροτοίη ὁ τιμιώτατος καὶ ἀγαθὸς καθολικὸς ὁ Νοσίρσης, καὶ ἔχοι ὁμοφρονοῦντα τὸν χορὸν τῶν ἀρχιερέων αὐτοῦ, καὶ τὴν σύμπασαν τῶν ἀρμενίων πληθύν· καλάμη δὲ καὶ χόρτος μὴ συμπεριληφθείη τῇ στερεᾷ ταύτῃ οἰκοδομῇ, ἐπὶ τῷ ἀρραγεῖ θεμελίῳ τῷ δεσπότῃ καὶ βασιλεῖ ἡμῶν θεῷ σωτῆρι Χριστῷ ἐχούσῃ τὴν σύμπηξιν· ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν, καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τὰς ἀγκάλας αὐτῆς τῇ ὑμῶν ἐξήπλωσεν ὁσιότητι, καὶ ἔστιν ἕτοιμος εἰς τὴν ὑμετέραν ὑποδοχήν· καὶ μιᾶς πίστεως γεγονότες φάγοιμεν ὁμοῦ μετὰ συνειδότος ἀνακεκαθαρμένου καὶ ἄτερ σκανδάλου παντὸς τὸν θεῖον ἄρτον τὸν ζωοποιὸν καὶ σωτήριον, καὶ τοῦ μυστικοῦ αὐτοῦ δείπνου μεταλάβοιμεν ἀνεπαισχύντως, καὶ δόξαν ὁμοῦ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἀνενέγκοιμεν. Ἔρρωσο τιμιώτατε καὶ ἐν κυρίῳ ἀγαπητὲ καὶ Καθολικὲ ἄνερ ὁσιώτατε.

Μετὰ δὲ δύο ἡμέρας μετακληθέντες ἀνήλθομεν εἰς τὴν σύνοδον· σιωπῆς δὲ γενομένης, ἤρξατο ὁ Καθολικὸς περὶ τῆς μιᾶς φύσεως διαλέγεσθαι, κατασκευάζων ὅτι τὸ λέγειν καὶ μίαν φύσιν τὸν χριστὸν, καλόν ἐστι καὶ οὐδὲν ἐκ τούτου ὁ ὀρθὸς καταβλάπτεται λόγος (2)· τοῦτο δὲ ἐποίει οὐχ ὅτι οὕτως ἐφρόνει, ἀλλ' ὅτι παρῆσαν ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἐπίσκοποι αὐτοῦ, οἵτινες ἐν τῇ προτέρᾳ μὲν συνόδῳ οὐκ ἦσαν, προακηκόεισαν δὲ ὅτι ὁ Καθολικὸς ἡνώθη τοῖς ῥωμαίοις,

tuam incidit religiosam pietatem haud sane rei repugnantem vel abhorrentem, sed facilem atque dextram, et concordiae in Deo cupide ultro occurrentem. Iacta igitur semina praeclara sunt. Utinam vero Deus dignum optimi regis virtute et votis exitum tribuat, tuumque simul zelum secundet! Nos igitur nostraque sancta Dei ecclesia huic sancti imperatoris nostri studio, tuoque docili ac laudabili animo gratulamur. Iam quod adtinet ad sapientes divinarum scripturarum explicationes, artificiosas obiectiones, atque harum solutionibus tuas faciles adsensiones, sane tuam vere ingenuam praeclaramque mirantes simplicitatem, grates Deo totis animis agimus: cuius utinam bonitas peccata nostra dissimulet! ita ut salutarem denique diem videamus, caelestes qui Deo adstant chori de populi electi patrimoniique Dei concordia laetentur, membrorum gloria in caput redundet, mutuus denique amor eos qui hactenus dissidebant vinclo constringat! Atque huius praeclari operis sit sane post Deum sanctus imperator antesignanus, subsequatur autem et faveat bonus ac reverendissimus Generalis Nerses, quicum universus coetus episcoporum subditorum, immo universa Armeniorum natio, conspiret. Neque vero calamus aut foenum huic tam firmo aedificio admiscebitur, quod immobili fundamento Christo Deo domino rege ac servatore nostro defixum est. Ecce et nostra mediocritas, et sancta apostolica ecclesia nostra, ad sanctitatem tuam brachia tendit, vestroque complexu frui gestit. Sic utinam una fide copulati puris animis, remotoque omni scandalo divinum vivificum salutaremque panem comedamus, mystico Christi convivio confidenter communicemus, eiusque nomini laudem concinamus! Vale reverendissime et in Domino dilecte Generalis vir sanctissime.

Post bidnum vocati ad synodum venimus; ubi silentio indicto, coepit Generalis de unica natura disserere, argumentis nempe confirmans quod si una dicatur Christi natura, recte id fiat, neque hinc aliquid detrimenti recta fides capiat. Ita vero agebat Generalis, non quod ipse sic iudicaret, sed quia huic synodo intererant ipsius episcopi, qui priori conventui non adfuerant, sed fando audiverant Generalem in Romanorum partes transisse, arcanamque epistolam ad imperatorem scripsisse, qua synodum quartam se recipere aiebat. Quam ob

(1) Cod. *συνδίων καὶ συνάγων*, relicto deinde vocabuli spatio. Vel igitur sic emendandum fuit, vel supplendum aliquid.

(2) Ita se acturum in futura synodo, promiserat Nerses disput. prim. sub finem.

καὶ ἔγραψε μυστικὴν γραφὴν πρὸς τὸν βασιλέα, λέγων ὅτι δέχομαι τὴν τετάρτην σύνοδον, καὶ ἦσαν σκανδαλισμένοι πρὸς τὸν Καθολικόν· διὰ τοῦτο γὰρ διεγένετο οὕτω, θέλων αὐτοὺς πληροφορῆσαι ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀληθῆ ἃ ἀκηκόασιν· ἀλλ᾽ ἡμεῖς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀγνοοῦντες, σφοδρῶς ἀντελέγομεν· ἡ δὲ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ διάλεξις ἦν αὕτη.

Ὁ Καθολικός. Ἀναγνοὺς τὰς θείας συλλαβὰς, ἔγνων ὅτι ὁ θειότατος βασιλεὺς αἰτιᾶται ἡμᾶς ὡς λέγοντας μίαν φύσιν τὸν χριστόν· καὶ δὴ καὶ διὰ τοῦτο ὑμᾶς φησὶν ἀπέσταλκεν, ὡς ἂν καὶ περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὧν μνείαν τότε οὐκ ἐποιήμεθα, ποιησώμεθα νῦν τὴν διάλεξιν· ἴσω μὲν ᾤμην, ἐπεὶ καὶ δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν διὰ τὸ ἀσύγχυτον τῶν φύσεων, καὶ μίαν διὰ τὸ ἀδιαίρετον πάλιν αὐτῶν, μηδὲν πλέον ἀπαιτεῖσθαι ἡμᾶς· ἐν γὰρ τῷ λέγειν μίαν φύσιν, τὴν διαίρεσιν ἐκφεύγομεν τοῦ Νεστορίου· ἐν δὲ τῷ λέγειν δύο φύσεις, τὴν Εὐτυχοῦς τὴν σύγχυσιν παρεκκλίνομεν· εἰ οὖν ὑμεῖς πλέον τούτου ζητεῖτε, οὐχ ἑψόμεθα ὑμῖν· καὶ γὰρ οἱ θεῖοι πατέρες ποτὲ μὲν δύο φύσεις λέγονται τὸν χριστὸν, ποτὲ δὲ μίαν, οὐκ ἐναντιούμενοι ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις, ἀλλ᾽ ὅτι ἀμφότερα εὐσεβῶς νοούμενα, οὐκ ἐκπίπτουσι τῆς ὀρθοδοξίας· εἰ δέ τις ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἑαυτοῦ, τοὺς λόγους τῶν θείων πατέρων παρερμηνεύει. ἡμεῖς οὐκ ἀποδοκιμάσομεν τὰ καλῶς γραφέντα καὶ νοηθέντα· εἰ γὰρ τοῦτο ποιῆσαι θελήσομεν, τὰς πλείονας τοῦ τε ἁγίου εὐαγγελίου καὶ τῶν λοιπῶν ἁγιογράφων δέλτων λέξεις ἀποῤῥαπίσομεν· σχεδὸν γὰρ ἐκ πάσης λέξεως τῶν ἁγίων γραφῶν, αἵρεσιν ἀπεγέννησαν οἱ τοῦ γράμματος ἱερόσυλοι.

Ὁ Θεωριανός. Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει ἠθελήσαμεν ἀναδιδαχθῆναι παρὰ τῆς μεγάλης ἁγιωσύνης σου, τίς τῶν ἁγίων καὶ ποῦ μίαν φύσιν εἶπε τὸν χριστόν· καὶ τοῦτο τότε τέως οὐκ ἔδειξας· νῦν οὖν, [εἴ] σοι δυνατόν ἐστι, δεῖξον.

Κ. Ἑτοίμως ἔχω τοῦτο εἰς μέσον παραγαγεῖν. Ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον Μελιτηνῆς ἐπιστολῇ ὁ μακάριος Κύριλλος ἀριδηλότερον τοῦτο παρίστησι· φησὶ γὰρ ταῦτα· τὰ ἐξ ὧν ἐστιν ὁ εἷς καὶ μόνος υἱὸς καὶ κύριος Ἰησοῦς χριστὸς, ὡς ἐν ἐννοίαις δεχόμενοι, δύο μὲν φύσεις ἡνῶσθαι φαμέν· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ υἱοῦ φύσιν ὡς ἑνὸς, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος καὶ σεσαρκωμένου.

Θ. Θαυμάζω, δέσποτα, πῶς ἄλλο ὑποσχεθεὶς δεῖξαι, ἄλλο παρήγαγες· ὑπεσχέθης γὰρ δεῖξαι τὸν μακάριον Κύριλλον λέγοντα μίαν φύσιν τὸν χριστόν· ὁ δὲ οὐ λέγει τοῦτο· ἀλλὰ τί; μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ υἱοῦ φύσιν ὡς ἑνός· καὶ τότε ἐπήγαγε, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος καὶ σεσαρκωμένου· ἔασον οὖν, εἰ κελεύεις, τὰς χρήσεις τὰς λεγομένας μίαν φύσιν τοῦ υἱοῦ· περὶ γὰρ τούτου οὐ-

rem Generali irascebantur: qui nunc ita se propterea gerebat, ut hanc illis opinionem eximeret. Nos vero Generalis scopum ignorantes, magnopere adversabamur. Illius autem nobiscum disputatio huiusmodi fuit.

Generalis. Sacra epistola lecta, cognovi sacratissimum regem criminari adversus nos, quod unam Christi naturam dicamus: et hac de causa vos misisse dicit, ut de hoc capitulo simulque de reliquis, quorum iu priore disputatione mentio non fuit, nunc quaestionem instituamus. Ego vero existimabam, quandoquidem et duas naturas ob confusionem excludendam dicimus, et rursus unam ob ipsarum inseparabilitatem, nihil ultra a nobis exigi: dum enim unam adfirmamus, divisionem nestorianam vitamus: dum autem duas adserimus, ab eutychiana confusione divertimus. Si ergo quicquam praeterea a nobis postulatis, non obsequemur. Nam sancti quoque patres modo duas naturas Christi dicunt, modo unam; nequaquam sibi vel invicem repugnantes, sed quia neutrum effatum, si recte intelligatur, ab orthodoxia recedit. Quod si forte aliquis, Deo sibique hostis, sanctorum patrum sermones falsa interpretatione convellit; certe nos ea, quae recte scripta et intellecta sunt, numquam improbabimus: nam si ita animis comparati essemus, permultas quoque sancti evangelii et ceterorum agiographorum librorum dictiones vellicaremus. Ecce enim sacrilegi latrones litterae, ex singulis prope sanctarum scripturarum dictionibus haeresim aliquam progenuerunt.

Theorianus. In superiore quoque disputatione optavimus a magna sanctitate tua edoceri, quisnam patrum sanctorum et ubinam unam Christi naturam dixerit. Quod hactenus non demonstrasti, nunc, si potes, demonstra.

G. Ego vero id in medium proferre, nihil morabor. In epistola ad Acacium melitinensem beatus. Cyrillus perspicue rem tradit his verbis: " ea, ex quibus „ est unus et solus filius ac dominus Iesus Christus, tamquam cogitatione com- „ plexi, duas quidem naturas copulatas esse dicimus: sed post unionem, veluti „ iam sublata divisione in duo, unam esse credimus filii naturam utpote unius, „ verumtamen humanati atque incarnati. „

Th. Miror, domine, quomodo aliud promiseris, aliud dederis. Promiseras enim te ostensurum, a beato Cyrillo Christi dici unam naturam: is vero minime id ait. Quid ergo? scilicet unam esse credimus filii naturam, utpote unius; statimque addidit, verumtamen humanati atque incarnati. Omitte igitur, si placet, locutiones illas quae unam dicunt filii naturam: neque enim hac super re dubitatur, quae in superiore colloquio nostro iam definita est, ubi magnum

δεμία ἀμφιβολία· λέλυται γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει, ἐν ᾗ παρηγάγομεν τὸν
μέγαν Ἀθανάσιον περὶ Ἀρείου λέγοντα, πῶς ἐδόξαζε δύο φύσεις τοῦ λόγου·
ἀλλὰ δεῖξον ποῦ γέγραπται μία φύσις ἐστὶν ὁ χριστός.

K. Ἀλλ' εἴρηκε, μετὰ δέ γε τὴν ἕνωσιν ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς· τί τοῦτο ζητεῖς σαφέστερον;

Θ. Τὸ ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, τοῦτο λέγει, τὸ, εἰς δύο
χριστοὺς, ἢ δύο πρόσωπα, ἢ δύο ὑποστάσεις· εἰ δὲ εἰς δύο φύσεις νοεῖν ἐθέ-
λεις, οὕτω νοήσεις τὸ ῥητὸν εὐσεβῶς, ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο φύσεις ἰδίᾳ καὶ
ἀνὰ μέρος διατομῆς, τουτέστιν εἰς θείαν φύσιν ἰδίᾳ, καὶ εἰς ἀνθρωπίνην φύσιν
ἰδίᾳ· ἀφ' οὗ γὰρ ἡνώθησαν αἱ δύο φύσεις, ἀχώριστοι μεμενήκασι καὶ μένουσιν
ἀεί· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων λεγόμενον, ἀδιαιρέτως ἀχω-
ρίστως, εἰς μίαν ὑπόστασιν γενέσθαι τὴν ἕνωσιν· ὅτι δὲ ὁ ἅγιος Κύριλλος οὐκ
ἐδογμάτιζε [μίαν] φύσιν τὸν χριστὸν, ἔνεστι καταμαθεῖν ἀπὸ πολλῶν αὐτοῦ
συγγραμμάτων· πολλαχοῦ γὰρ δύο φύσεις ὁμολογεῖ τὸν χριστὸν ὡς δέδεικται
ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει· εἰ γὰρ μίαν φύσιν ἐδογμάτιζε τὸν χριστὸν, εὑρίσκεται
οὐ μόνον πᾶσι τοῖς ἁγίοις πατράσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ διαμαχόμενος·
ἐν γοῦν πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας περὶ τῆς εἰρήνης ἐπιστολῇ, ἵνα τὰς
παραχθείσας τότε χρήσεις ἐν τῇ φθασάσῃ γενέσθαι διαλέξει παραλείψω, οὕ-
τω σαφῶς φησι· “ τὰς δὲ εὐαγγελικὰς περὶ τοῦ κυρίου φωνὰς, ἴσμεν τοὺς θεο-
,, λόγους ἄνδρας, τὰς μὲν κοινοποιοῦντας ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαι-
,, ροῦντας, ὡς ἐπὶ δύο φύσεις· καὶ τὰς μὲν θεοπρεπεῖς, κατὰ τὴν θεότητα τοῦ
,, χριστοῦ· τὰς δὲ ταπεινὰς, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας ,,. Ὁ
οὖν οὕτω καὶ φρονῶν καὶ γράφων, πῶς ἔμελλεν ἐναντίον αὐτοῦ δογματίζειν; φη-
σὶ γὰρ τὰς μὲν κοινοποιοῦντας ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιροῦντας ὡς
ἐπὶ δύο φύσεις. Ἀλλὰ καὶ παρακατιὼν φησί· “ ταύτῃ τοι καὶ ὁ πάνσοφος Πέτρος
,, χριστοῦ οὖν φησὶ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ οὐχὶ τῇ φύσει τῆς ἀῤῥή-
,, του θεότητος ,,. Ὁρᾷς ὅτι οὐ τῇ φύσει τῆς θεότητος φάσκει τὸν χριστὸν πεπον-
θέναι, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ, ἤγουν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει; Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ περὶ
τριάδος λόγῳ φησὶ “ διττὸν τὸν ἐφ' υἱῷ λόγον ὁ σοφώτατος Παῦλος, μᾶλλον
,, δὲ πᾶς ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, ἐγνώκασί τε καὶ εἰσκομίζουσι μετὰ τὸ ἑνωθῆναι
,, σαρκί ,,. Ὁρᾷς ὅτι διττὸν λέγει τὸν λόγον μετὰ τὸ ἑνωθῆναι σαρκί· πῶς
οὖν ἤθελε δογματίζειν ὁ αὐτὸς τὴν σάρκα καὶ τὴν θεότητα μίαν φύσιν, δύο φύ-
σεις κηρύττων ἀναφανδὸν; εἶτα ἐν τῇ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην ἐπιστολῆς πράξει
ἑαυτῷ ἐπιγράφεται τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, οὕτω λέγων· “ ὅτι δὲ τὴν τῶν ἁγίων

Athanasium adversus Arium dicentem exhibuimus, quanam mentis suae notione duas Verbi naturas intelligeret. Sed illud potius demonstra, ubinam scriptum sit unam Christi esse naturam.

G. Atqui dictum ab eo est " post unionem autem veluti iam sublata in duo divisione. „ Quid hoc hoc clarius postulas?

Th. Verba " sublata iam in duo divisione „ significant vel in duos Christos, vel in duas personas aut hypostases. Quod si in duas naturas intelligere velis, tum adhuc orthodoxe sic dictionem intelliges, nempe " sublata iam in „ duas separatim partialiterque naturas divisione; id est in divinam naturam „ seorsum, itemque seorsum in humanam „. Ex quo enim unitae fuerunt duae naturae, eae inseparabiles manserunt, semperque manent. Hoc enim apud patres significat illa locutio " indivisibiliter et inseparabiliter sub una persona factam esse unionem „. Quod autem sanctus Cyrillus unam Christi naturam esse non censuerit, ex multis eiusdem scriptis cognoscere licet: saepe enim duas Christi confitetur naturas, sicuti in priore colloquio demonstratum fuit. Nam si forte Cyrillus unam Christi naturam esse docuisset, non solum sanctis patribus, verum ipse sibi repugnare videretur. Etenim in epistola de pace ad Iohannem Antiochiae episcopum (mitto enim auctoritates quas iam in superiore disputatione laudavimus) sic aperte dicit: " evangelicas de Christo locutiones scimus a „ theologis partim uni personae communes fieri, partim dividi ac duabus naturis „ attribui. Et sublimiores quidem ad Christi divinitatem, humiles ad eiusdem „ humanitatem pertinere putant „. Qui ergo sic ait et scribit, curnam contraria dogmati suo censuisset? Dicit enim, alias locutiones communes fieri uni personae, alias divisim duabus naturis attribui. Tum in subsequentibus dicit: " ita et „ sapientissimus Petrus, Christo inquit pro nobis in carne passo; non autem in „ ineffabilis divinitatis natura. „ Viden ut haud natura divinitatis passum ait Christum, sed carne, id est humana natura? Insuper in tractatu de trinitate ait: " duplex de Verbo loquendi genus sapientissimus Paulus, immo et universus sanctorum coetus, agnoscunt atque usurpant, postquam unio cum carne facta est. „ Viden ut duplex dicit loquendi genus, postquam carni Verbum copulatum est? Quomodo ergo idem pater carnem ac divinitatem censeret esse unam naturam, qui duas manifeste naturas praedicat? Rursus in sua ad Iohannis epistolam responsione sibi ducem proponit magnum Athanasium, sic dicens: " quod autem sanctorum

,, πατέρων δόξαις ἑπόμεθα πανταχοῦ, μάλιστα δὲ τοῦ μακαρίου καὶ πανευφήμου ,, πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, τὸ κατὰ τί γοῦν ὅλως φέρεσθαι ἔξω παραιτούμενοι, ,, πεπείσθω ἡ σὴ ὁσιότης, ἐνδοιαζέτω δὲ τῶν ἄλλων μηδείς ,,. Ἀκουσόμεθα τοιγαροῦν τί φησιν περὶ τοῦ τούτου κεφαλαίου ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὃν πρᾶξιν ἐπιγράφεται ὁ ἅγιος Κύριλλος· γράφων οὖν πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον κορινθίων λέγει· " τίς ἤκουσε ταῦτα πώποτε; τίς ὁ διδάξας ἢ μαθών; ἐκ μὲν ,, γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος θεοῦ, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ· ταῦ- ,, τα δὲ πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος ᾅδης ἠρεύξατο, ὁμοούσιον εἰπεῖν τὸ ἐκ Μα- ,, ρίας σῶμα τῇ τοῦ λόγου θεότητι ,,; Ὥσπερ γὰρ λέγομεν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, διότι μιᾶς ἐστὶ καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ φύσεως, οὕτω καὶ ὁ λέγων σῶμα ὁμοούσιον τῇ θεότητι τοῦ λόγου, μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως τὸ σῶμα καὶ τὴν θεότητα ὁμολογεῖ· διὰ τοῦτο ὁ μὲν χριστὸς καὶ σωτὴρ ἡμῶν τοὺς αἱρετικοὺς πύλας ᾅδου καλεῖ. καὶ πύλαι ᾅδου, φησὶν, οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, τῆς ἐκκλησίας δηλονότι· ὅτι δι᾽ αὐτῶν ὡς διὰ πυλῶν εἰς ᾅδην ἤτοι τὴν ἀπώλειαν εἰσέρχονται πολλοί· ὁ δὲ μέγας Ἀθανάσιος οὐ πύλας ᾅδου ἀλλ᾽ αὐτόχρημα ᾅδην ὀνομάζει· καί μοι δοκεῖ, εἰ ἐγίνωσκεν ὁ μέγας Ἀθανάσιος χεῖρον ᾅδου ἢ πρᾶγμα ἢ ὄνομα, ἐκεῖνο ἂν ὠνόμασε τοὺς τοιαῦτα φρονοῦντας. Ἀλλ᾽ ἴδωμεν καὶ τὰ ἑξῆς τί φησι παρακατιών. " Ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς τελείας σιωπῆς πρόφασιν ἀναισχυν- ,, τίας ἑαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν ἐφευρεταὶ πορίσωνται, καλὸν ἐκ τῶν θείων γρα- ,, φῶν ὀλίγα μνημονεῦσαι· τάχα κἂν οὕτως αἰδεσθέντες παύσωνται ἀπὸ τῶν ,, ῥυπαρῶν τούτων ἐννοιῶν· πόθεν ὑμῖν ὦ οὗτοι τὸ εἰπεῖν ὁμοούσιον εἶναι ,, τὸ σῶμα τῇ τοῦ λόγου θεότητι; ἀπὸ γὰρ τούτου καλὸν ἄρξασθαι, ἵνα τού- ,, του δειχθέντος σαθροῦ, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τοιαῦτα δοκεῖ· ἀπὸ μὲν οὖν ,, τῶν θείων γραφῶν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν· θεὸν γὰρ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι λέγου- ,, σι γεγονέναι· ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ πατέρες οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες, οὐ τὸ ,, σῶμα, ἀλλ᾽ αὐτὸν τὸν υἱὸν * ὁμοούσιον εἰρήκασι τῷ πατρὶ, καὶ τοῦ- ,, τον * μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῆς Μαρίας ὡμολόγη- ,, σαν εἶναι κατὰ τὰς θείας γραφάς· ἢ τοίνυν ἀρνήσασθε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνο- ,, δον, καὶ ὡς αἱρετικοὶ παρεισφέρετε ταῦτα· ἢ βούλεσθε τέκνα τῶν πατέρων ,, εἶναι, μὴ φρονεῖτε παρ᾽ ἐκεῖνα ἅπερ ἔγραψαν αὐτοί ,,. Ἀκούεις τί ὑμῖν λέγει ὁ μέγας Ἀθανάσιος· ἀλλ᾽ ἴδωμεν καὶ τὰ ἑξῆς. " Εἰ ὁμοούσιος, φησὶν, ,, ὁ λόγος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὁμολογίαν, ὁμοούσιος ἔσται καὶ ,, αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς γενομένῳ· καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς ,, ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν υἱὸν κτίσμα, λέγοντες αὐτοὶ καὶ τὸν πατέρα ὁμοούσιον

* Cod. κύριον
* Cod. τοῦτο.

,, patrum sententiis ubique sequamur, praesertim vero beati et inclyti patris nostri Athanasii, caveamusque ne vel minimum quidem ab iis recedamus, ,, id tua sanctitas sibi persuadeat, neque alius quispiam dubitet ,,. Audiamus igitur quid hac super re dicat magnus Athanasius, cuius tractactum sanctus Cyrillus appellat. Scilicet ad Epictetum Corinthiorum episcopum ita scribit: " quis haec umquam audivit? quis docuit, vel quis didicit? De Sion enim ,, exibit Dei lex, et verbum Domini de Hierusalem. Haec autem unde prodie- ,, runt? quis eructavit avernus, consubstantiale dicere corpus de Maria natum ,, Verbi divinitati? ,, Certe enim sicuti consubstantiale patri Verbum dicimus, quia unam eandemque cum illo naturam obtinet; sic qui ait corpus divinitati Verbi consubstantiale, unam eandemque naturam corpus ac divinitatem esse fatetur. Idcirco Christus servator noster haereticos appellavit portas inferi: et portae inferi, inquit, non praevalebunt adversus eam, id est ecclesiam: quia videlicet per haeresim ceu per portam in inferos, id est in perditionem, multi introëunt. Magnus vero Athanasius haud portas inferi, sed absolute inferos haeresim appellat: immo mihi videtur, siquid inferis peius magnus Athanasius, aut rem aut nomen scivisset, illa potius appellatione in huius sententiae hominibus denotandis fore usurum. Sed et reliqua videamus, quae pergit loqui. " Cetero- ,, qui, ne si omnino sileam, impudentiae occasionem malarum illi rerum arti- ,, fices arripiant, e re fuerit ex divinis scripturis pauca memorare: sic enim for- ,, tasse pudore adfecti turpissimas opiniones excogitandi finem facient. Heus vos, ,, quibusnam rationum momentis impulsi corpus dicitis consubstantiale Verbi ,, divinitati? (Hinc enim ordiri operae pretium sit, ut quum eius sententiae ,, foeditas palam fuerit, et reliqua omnia eiusdem esse pretii conspicuum sit) ,, In divinis certe scripturis nihil apparet huiusmodi: nam ipsae Deum in hu- ,, mano fuisse corpore adfirmant. Item patres qui Nicaeae convenerunt, non ,, corpus sed ipsum filium consubstantialem patri dixerunt: et hunc qui- ,, dem ex substantia patris, corpus autem ex Maria esse, scripturis ducibus, ,, confessi sunt. Vel igitur nicaenam synodum repudiate, et tamquam haeretici ,, haec dogmata obtrudite; aut si vultis patrum illorum filii esse, ne diversam ,, ab illorum scriptis sententiam consectemini ,, Audin quid magnus Athanasius dixerit? Sed et cetera adtexamus. " Si consubstantiale, inquit, Verbum ,, patri est, iuxta nicaenorum confessionem, ipse quoque pater corpori ex terra ,, facto consubstantialis erit. Cur ergo iam Arianos vituperatis, qui filium crea-

„ τοῖς κτίσμασι, καὶ εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν μετερχόμενοι φάσκοντες εἰς σάρκα καὶ
„ ὀστέα καὶ τρίχα καὶ νεῦρα καὶ ὅλον σῶμα μεταβεβλῆσθαι τὸν λόγον, καὶ ἠλλά-
„ χθαι τῆς ἰδίας φύσεως· ὥρα * γὰρ ὑμᾶς εἰπεῖν φανερῶς ἐκ γῆς αὐτὸν γε- (* Cod. ἄρα.)
„ γενῆσθαι· ἐκ γῆς γὰρ ἡ τῶν ὀστέων καὶ ὅλου τοῦ σώματος φύσις· τίς οὖν
„ ἡ τοσαύτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς αὐτοὺς διαμάχησθε; ὁμοούσιον γὰρ
„ λέγοντες τὸν λόγον τῷ σώματι, ἕτερον πρὸς ἕτερον σημαίνετε· τὸ δὲ εἰς σάρ-
„ κα μεταβεβλῆσθαι, αὐτοῦ τοῦ λόγου τροπὴν φαντάζεσθε· καὶ τίς ἔτι λοιπὸν
„ ἀνέξεται ταῦτα καὶ μόνων φθεγγομένων; πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέ-
„ βειαν ἐξεκλίνατε· εἰ γὰρ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ σώματι, περιττὴ τῆς Μαρίας
„ ἡ μνήμη καὶ ἡ χρεία, δυναμένου τοῦ σώματος εἶναι καὶ πρὸ Μαρίας ἀϊδίως,
„ ὥσπερ οὖν ἐστι καὶ αὐτὸς ὁ λόγος, εἴ γε καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιος ἐστι τῷ σώ-
„ ματι· τίς δὲ καὶ ἡ χρεία τῆς ἐπιδημίας τοῦ λόγου, ἵνα τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον
„ ἐνδύσηται „; Καὶ μετά τινα. “ Τοῦ γὰρ σώματος μὴ ὄντος ὁμοουσίου
„ τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ Μαρίας τεχθέντος, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ λόγου μὴ τρα-
„ πέντος εἰς ὀστέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου „. Καὶ μετ' ὀλίγα.
“ Πολλοὶ πλανῶνται τὸ ποίημα συνεξισοῦντες τῷ ποιητῇ „. Καὶ τί δεῖ πάντα καταριθμεῖν καὶ προσκορῆ ποιεῖν τὸν λόγον; ἀπὸ πολλῶν συγγραμμάτων τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἔνεστι καταμαθεῖν, ὅτι δύο φύσεις καὶ διδάσκει ὁ μέγας Ἀθανάσιος, καὶ τοῖς * μίαν φύσιν λέγουσι τοῦ χριστοῦ, σφοδρῶς ἐπιτιμᾷ. (* Cod. πῶς.) Ὁ οὖν ἅγιος Κύριλλος, ὁ ἕπεσθαι ταῖς τῶν ἁγίων δόξαις καὶ μάλιστα τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου διισχυριζόμενος, καὶ τὸ κατά τι ἔξω φέρεσθαι παραιτούμενος, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται, πῶς ἐναντία τούτοις ἐδογμάτισε κατὰ σέ; ἀλλ' ἄπαγε τῆς τοιαύτης ἐννοίας· δεῖ οὖν σε τὴν οἱονεὶ ἀμφίβολον λέξιν τοῦ μακαρίου Κυρίλλου συμβιβάσαι πρὸς τὸν ὀρθὸν νοῦν, καὶ ἑρμηνεῦσαι αὐτὴν ἀπό τε τῶν ἄλλων ἁγίων φανερῶς ὁμολογούντων τὰς δύο φύσεις τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ· ὡς δέδεικται ἔν τε τῇ προτέρᾳ διαλέξει, καὶ νῦν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν πονημάτων αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ὡς πολλάκις λέλεκται· εἰ δέ τι ἐνίστασαι, ἡμεῖς εἰς διαλέξεις ἐλθεῖν περὶ τούτου, πλέον οὐκ ἀνεχόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραγγελίαν ποιήσομεν τὴν λέγουσαν, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ.

Κ. Ἡμεῖς αἱρετικοὶ οὐκ ἐσμὲν, ἀλλ' ὀρθόδοξοι, χριστοῦ χάριτι, ὡς παρὰ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πεφωτισμένοι, καὶ τὰς ἐκείνου διδασκαλίας καὶ παραδόσεις κατέχοντες.

Θ. Εἰ τὰς ἐκείνου παραδόσεις ὡς φὴς ἐφυλάττετε, ἐναντίοι τοῖς πατρά-

„ turam dicunt, quum ipsi patrem rebus creatis consubstantialem adfirmetis;
„ et ad aliam impietatem transeuntes dicatis, in carnem, ossa, capillos, ner-
„ vos, et in totum corpus Verbum esse conversum, et propriam commutasse
„ naturam? Superest enim ut aperte dicatis ipsum ex terra factum fuisse: ex
„ terra enim ossium totiusque coporis natura est. Quaenam igitur haec tanta
„ dementia, ut vobiscum ipsi pugnetis? Dum enim dicitis Verbum corpori
„ esse consubstantiale, alterum cum altero significatis: cum vero in carnem
„ mutatum esse adfirmatis, ipsi Verbo mutationem affingitis. Ecquis vos ultra
„ ferat haec vel oretenus deblaterantes? Haeresim quippe omnem impietate
„ superastis. Si enim Verbum est corpori consubstantiale, superflua fuerit Ma-
„ riae mentio et ministerium, quum corpus ante Mariam ab aeterno esse pos-
„ sit, ut est ipsum Verbum; si certe, ut vos dicitis, consubstantiale corpori
„ est. Curnam igitur opus fuit Verbum caelo descendere, ut illud quod sibi
„ erat consubstantiale indueret? „ Rursusque inferius. " Etenim corpus di-
„ vinitati non est consubstantiale sed ex Maria genitum; ipsum autem Ver-
„ bum nequaquam in ossa et carnem conversum est, sed in carne extitit. „
Et paulo post. " Multi errant, dum creaturam exaequant creatori. „ Cur ve-
ro opus est testimonia cuncta recensere, et sermonem ad satietatem protrahere? Profecto ex multis magni Athanasii scriptis cognoscere licet, duas ipsum naturas docere, et eos, qui unam dicunt Christi naturam, vehementer obiurgare. Sanctus ergo Cyrillus, qui sanctorum sententiis praecipueque beati Athanasii, obtemperandum valde adseverat, ab iisdemque declinare vetat, sicuti superius demonstratum est, num his contraria umquam sensisset? Apage talem suspicionem. Necesse est igitur, te hanc ambiguam veluti beati Cyrilli dictionem ad rectum sensum conferre, eamque ad normam ceterorum sanctorum interpretari qui duas naturas manifeste fatentur servatoris nostri Iesu Christi: quae res et in priore colloquio, et nunc iterum, et aliis etiam multis eiusdem sancti Cyrilli lucubrationibus palam facta est, ut saepe iam diximus. Quod si tu adhuc repugnas, nos quidem disceptare ulterius hac super re non patimur: sed apostolico monito obsequemur dicenti: haereticum hominem post unam et alteram admonitionem devita.

G. Nos haud sumus haeretici, sed orthodoxi per Christi gratiam, utpote a sancto Gregorio illuminati, cuius doctrinas traditionesque retinemus.

Th. Si traditiones eius, ut dicis, custodiretis, nequaquam patribus adver-

σιν οὐκ ἂν ἦτε· ἀκηκόατε πάντως τὴν ἔναγχος παρ' ἡμῶν παραδειχθεῖσαν χρῆσιν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. πῶς ἄδην ὠνόμασε τοὺς λέγοντας τὸν λόγον καὶ τὴν σάρκα μίαν φύσιν· καὶ πῶς φησι παρακατιὼν, πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλίνατε· καὶ μὴ αἰσχυνθῇς ὑφ' ἡμῶν ἐλεγχόμενος, τῶν κατὰ τὸν βίον καὶ τὸν λόγον οὐδὲν ὄντων, ἀλλ' ἐνθυμήθητι τὸν μάντιν ἐκεῖνον τὸν παλαιὸν Βαλαὰμ, ὃς καὶ τὸν ὄνου τὸν ἔλεγχον ἀσπασίως ἐδέξατο.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων ὁ Ἀτμάνος εἶπε πρὸς τὸν Καθολικὸν, ἐγὼ κεκρυμμένα λέγειν οὐκ οἶδα. ἓν οἶδα ὅτι ἔγραψας πρὸς τὸν βασιλέα. καὶ ἀγράφως ἐμήνυσας πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ συντρόφου μου τοῦ φιλοσόφου. οὓς οἶδας· καὶ διὰ τοῦτο ἦλθον νῦν εἰς πρᾶγμα ἕτοιμον, οὐκ εἰς διαλέξεις· ἐρωτῶ οὖν σε εἰ θέλεις ποιῆσαι ἃ ἐμήνυσας τῷ βασιλεῖ· εἰ δὲ μὴ, εἰπὲ ἡμῖν φανερῶς ἵνα ὑποστρέψωμεν. Τούτων κατήκοοι τῶν ῥημάτων γεγονότες οἱ προσκανδαλισθέντες ἀρχιερεῖς κατὰ τοῦ Καθολικοῦ, ἤρξαντο θορυβεῖσθαι καὶ λέγειν ἕκαστος πρὸς τὸν ἔγγιστα αὐτοῦ, ὄντως ἀληθῆ εἰσὶν ἃ ἀκηκόαμεν· ὀλίγης οὖν ὥρας διαγενομένης, καὶ θορύβου μικροῦ γενομένου, κατασείσας τῇ χειρὶ, καὶ σιγᾷν παρακελευσάμενος ὁ Καθολικὸς εἶπε πρὸς ἡμᾶς, σήμερον πολλὰ διηλέχθημεν, ὑπάγετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύθητε, καὶ ἄλλοτε πάλιν ἀκουσόμεθα ὑμῶν· ἀπήλθομεν τοιγαροῦν.

Ἔκ τοτε δὲ παρῆλθον ἡμέραι ἐννέα, καὶ οὐδὲν ἐμήνυσεν ἡμῖν ὁ Καθολικὸς, λυπούμενος δὲ οὐδ' ὅλως προήει· γνοὺς δὲ ὁ Ἀτμάνος ὅτι διὰ τὸ φανερωθῆναι τὸ μυστήριον λυπεῖται, καὶ ὅτι κατ' αὐτοῦ μᾶλλον λυπεῖται τοῦ φανερώσαντος, ἀνῆλθε πρὸς τὸν Καθολικὸν, καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· ὑπολαμβάνω ὅτι κατ' ἐμοῦ λυπεῖται ἡ ἁγιωσύνη σου, ἀλλ' οὐκ ἔστι δίκαιον· ὃ γὰρ σὺ μυστήριον ἔχειν ὑπολαμβάνεις, πᾶσα ἡ Ῥωμανία κωμῳδίαν ἔχει· ἔγραψε γὰρ τοῦτο ὁ σύντροφός μου ἐν τῇ διαλέξει, ἥτις ἀνεγνώσθη ἐπὶ συνόδου καὶ ἐπὶ παλατίου, καὶ μετεγράφη ἐν ἀντιγράφοις ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν, καὶ γνωστὸν ἐγένετο ἐφ' ὅλῃ τῇ Ῥωμανίᾳ· οὐκ εὐλόγως οὖν λυπῇ κατ' ἐμοῦ· ἐγὼ μᾶλλον ὀφείλω δικαίως λυπεῖσθαι κατά σου ὅτι ἀπέκρυψας τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ τοῦ ὁμοφύλου καὶ ὁμοπίστου σου, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὸ ἀλλογενεῖ ἀνδρί· εἰ γὰρ ἐμοὶ μόνῳ ἐθάῤῥησας, ἦν ἂν ἔτι μυστήριον, καὶ οὐκ ἂν διεγνώσθη πᾶσιν ὡς νῦν.

Παρελθουσῶν οὖν τῶν ἐννέα ἡμερῶν, ἀπέστειλε πρὸς ἡμᾶς τὸν ἐπίσκοπον Γρηγόριον τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ τὸν μικρὸν (1), καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ἰσαὰκ καὶ τὸν διδάσκαλον Στέφανον· οἵτινες εἶπον πρός με (2) κατ' ἰδίαν, παρόντων καὶ τοῦ Ἀτμάνου καὶ τοῦ παπᾶ Μιχαήλ· ὁ δεσπότης ἡμῶν μηνύει σοι, ὅτι ἐγὼ ἐνεπιστεύθην σοι,

saremini. Prorsus enim nuper audisti prolatum a nobis magni Athanasii testimonium, inferos eos appellantis, qui Verbum et carnem dicunt unam naturam: eundemque patrem mox dicentem, quamlibet haeresim impietate vos superavisse. Neque vero te pudeat convinci a nobis, quorum mundana fortuna et litteratura nulla est, sed illum cogita vatem Balaamum, qui se vel ab asina corrigi passus est.

His disputatis, ait Generali Atmanus: ego arcana fari nescio; unum hoc scio, te imperatori scripsisse, et verbis etiam significavisse per hunc sodalem meum philosophum qui mecum adest. Propterea ceu ad confectum negotium veni, non ad disceptationem. Rogo te igitur, num ea quae imperatori significasti, rata habeas? sin minus, aperte id dicas, ut revertamur. Haec audientes verba illi episcopi, qui iam antea offensi erant Generali, tumultuari coeperunt, invicemque, ut proximi erant, dicere: en vera reapse sunt quae antea audivimus. Brevi igitur lapso tempore, et iam decrescente tumultu, manum intendens silentiumque indicens Generalis, ait nobis: hodie quidem satis verborum effluxit; recedite iam ad requiem: rursus enim vos audiemus. Nos ergo recessimus.

Exin novem dies decurrerunt, quin aliquid nobis Generalis significaret, qui ob aegritudinem animi prorsus publico abstinebat. Sciens vero Atmanus quod ob proditum secretum ille macreret, et quod homini maxime, qui id patefecerat, offensus esset, convento Generali ait: puto sanctitatem tuam mihi irasci, sed immerito: quod enim tu arbitraris arcanum, id per universam Romaniam trita fabula est. Scripsit enim hoc sodalis meus in disputatione, quae lecta fuit coram synodo atque in palatio, eiusque exemplaria plus centum sunt descripta, ita ut in universa Romania res innotuerit. Sine causa igitur mihi irasceris; quum mihi potius expostulare tecum liceat, quod me gentilem tuum et in fide sodalem rem celaveris quam peregrino homini revelabas. Et quidem si uni mihi confisus fuisses, incolume arcanum esset, neque ut nunc in vulgus disseminatum.

Novem igitur praeteritis diebus, misit ad nos Generalis episcopum Gregorium consobrinum suum, cognomento parvum, itemque episcopum Isaacium et doctorem Stephanum, qui mihi (Theoriano) privato in colloquio, praesentibus etiam Atmano et presbytero Michaële, dixerunt: significat tibi dominus noster,

(1) Armeniace *degha*. Hic autem Nerseti in patriarchatu successit.

(2) Hinc aperte cognoscimus, scriptorem huius quoque secundae disputationis esse Theorianum.

ὡς καλῷ ἀνθρώπῳ καὶ ὡς χριστιανῷ, μυστήριον ὡς ἐπὶ θεοῦ· καὶ σὺ ὑπεσχέθης μοι μηδενὶ εἰπεῖν ἢ μόνῳ τῷ βασιλεῖ· καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ οὐκ ἐποίησας καλῶς· καὶ νῦν ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ἀρμένιοι πρὸς ἐμὲ, καὶ εἰσὶ τεταραγμένοι· καὶ διὰ τοῦτο ὑπέμεινε παντελῶς ἡ ὑπόθεσις τῆς ἑνώσεως. Ὁ δὲ Θεωριανὸς εἶπε πρὸς αὐτούς· γινώσκω ὅτι γραφὴν ἀπέστειλεν ὁ Καθολικὸς δι' ἐμοῦ πρὸς τὸν βασιλέα ἐσφραγισμένην, ἣν καὶ ἀνέγνω μοι κατὰ μόνας· γινώσκω ὅτι καὶ ἀγράφως ἐμήνυσε δι' ἐμοῦ πρὸς τὸν βασιλέα περὶ τῆς ἑνώσεως· ὁμολογῶ ὅτι καὶ παρήγγειλέ μοι μηδενὶ εἰπεῖν τὴν γραφὴν ἀλλ' ἢ τῷ βασιλεῖ, καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ εἰπεῖν αὐτῷ μυστικῶς· καὶ ὡς ὑπεσχέθην, οὕτω καὶ πεποίηκα, καὶ ἐφύλαξα τὴν παραγγελίαν· καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν μέλλω λέγειν· ἔδωκα τῷ βασιλεῖ τὴν γραφὴν ἐσφραγισμένην· εἶπον τὰ ῥήματα μυστικῶς, μόνου τοῦ λογοθέτου παρισταμένου· ἐκ τότε ἐξουσίαν οὐκ εἶχον περιορίσαι τὸν βασιλέα, καὶ κωλῦσαι αὐτὸν βουλόμενον ἐξειπεῖν αὐτὸ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ τῇ συγκλήτῳ καὶ τῇ βουλῇ αὐτοῦ· εἰ δ' ἴσως ἀπορεῖ ὁ Καθολικὸς πῶς οὐκ ἐφύλαξε τὸ μυστήριον ὁ βασιλεὺς, γινώσκετε ὅτι πάντες σχεδὸν πλὴν τοῦ βασιλέως ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Καθολικὸς ἄνθρωπος ὀρθὸς, καὶ οὐδέποτε παραδέξεται τὴν ἕνωσιν· διαστρέφει γὰρ τὰς θείας γραφὰς καὶ παρερμηνεύει εἰς τὸ οἰκεῖον βούλημα, καὶ ῥήμασιν μὲν ἕπεσθαι τοῖς ἁγίοις ὁμολογεῖ, ἔργῳ δὲ τούτοις ἀντίκειται· ὁ δὲ βασιλεὺς τοῖς ταῦτα λέγουσιν ἀντέλεγε πάντῃ, διὰ τὴν τιμὴν τὴν τοῦ Καθολικοῦ, τὰ γράμματα· καὶ δῆλον ἐξ ὧν νῦν πλατεῖ στόματι λέγουσιν οἱ ῥωμαῖοι πάντες σχεδὸν ὑπὲρ τοῦ Καθολικοῦ· ὑπογράψαντες οὖν οἱ ῥηθέντες ἐξεῖπον ταῦτα. Ὁ δὲ θυμῷ τὸ πλέον ἀφεὶς, ἐξέβαλε τὸν Θεωριανὸν τῷ τέως τῆς αἰτιάσεως· καὶ τῇ ἑξῆς μετεκαλέσατο ἡμᾶς πρὸς τὴν σύνοδον, καὶ φησὶ πρὸς ἡμᾶς· περὶ τῶν ἐν χριστῷ δύο φύσεων καὶ τότε καὶ νῦν ἱκανῶς διηλέχθημεν· ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ βασιλέως γραφὴ καὶ περὶ ἄλλων κεφαλαίων λέγει ἡμᾶς διαλεχθῆναι, εἰ κελεύετε εἰπεῖν, ἡδέως ὑμῶν ἀκουσόμεθα.

Θ. Ἐμάθομεν [ὅτι] ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις οἶνον προσάγουσιν οἱ ἀρμένιοι, ὕδωρ αὐτῷ μὴ μιγνύντες· βουλόμεθα μαθεῖν πόθεν τοῦτο παρέλαβον.

Κ. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ ὀγδοηκοστῇ πέμπτῃ ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου οὕτω φησίν. "Τίνος ἕνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν, ἀλλ' οἶνον, ἀναστάς; ἄλλην αἵρεσιν πονηρὰν πρόῤῥιζον ἀνασπῶν· ἐπεὶ γάρ εἰσί τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡνίκα τὸ μυστήριον παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίων ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο". Ὁρᾷς ὅτι πονηρὰν αἵρεσιν ὀνομάζει τὸ κεχρῆσθαι ὕδατι ἐν

se tibi ut honesto viro et christiano secretum concredidisse tamquam Deo: te autem sibi promisisse nemini praeterquam imperatori dicturum. Nunc te fidem arcani fregisse palam est; quod factum ipse vituperat: ecce enim Armenii, ait, mihi offensi sunt, et turbas cient. Quam ob rem unionis negotium plane refrignit. Ad haec Theorianus ait: memini a Generali mihi traditas ad imperatorem litteras obsignatas, quas mihi privatim praelegerat: memini, verbis quoque significasse imperatori de unione per me: fateor mihi praeceptum a Generali fuisse, ut nemini quicquam nisi imperatori de his litteris dicerem, et ut verba ipsius secreto ad imperatorem referrem. Ego vero, ut spoponderam ita egi, et promissum feci. Quod ut demonstrem, rei gestae seriem expromam. Litteras imperatori obsignatas tradidi: commissa meae fidei verba secreto conclavi dixi, uno adstante logotheta. Deinceps vero circumscribendi imperatorem facultas mihi non fuit, atque impediendi volentem id dicere ecclesiae, senatui conciliοque suo. Quod si forte Generalis aegre sibi persuadet, quomodo arcanum imperator non conservaverit, velim hoc sciatis, cunctos fere apud nos, excepto imperatore, orthodoxiam Generalis negavisse, neque eum ad unionem accessurum existimasse: pervertit enim, aiebant, divinas litteras, falsaque interpretatione ad suum libitum trahit: et oretenus quidem sanctos patres sectari dictitat, re autem vera his adversatur. Quibus imperator criminatoribus litteras Generalis palam opposuit. Hinc ergo patet cur nunc cuncti fere Romani pro Generali tam aperte loquantur. Atque hanc Theoriani narrationem ceteri socii testimonio suo firmaverunt. Quare Generalis multum de ira remittens, hac tum absolvit criminatione Theorianum. Subsequente autem die nobis ad synodum vocatis ait: de duabus quidem in Christo naturis et olim et nunc dictum satis est: quoniam vero imperatoris epistola, ut de aliis quoque capitulis disputemus monet, siquid vobis dicere placet, libenter audiemus.

Th. Relatum nobis est, Armenios in divinis mysteriis vinum offerre, aqua non admixta. Scire avemus, unde id traditum acceperint.

G. Divus Chrysostomus octogesima quinta in Matthaei evangelium homilia sic ait: " cur a convivio surgens haud aquam sed vinum bibit? Nimirum „ ut pravam aliam haeresim funditus deleret. Quoniam enim sunt nonnulli „ qui aqua in mysteriis utuntur, demonstravit in antecessum Dominus, se „ et quum mysterium hoc institueret, et quum exsurgens, seposito mysterio, „ communem mensam exhiberet, vino fuisse usum. „ Viden ut divus pravam

τοῖς θείοις μυστηρίοις; Καὶ πάλιν “ ἐκ τοῦ γεννήματος, φησὶ, τῆς ἀμπέλου· ἄμπελος δὲ οἶνον οὐχ ὕδωρ γεννᾷ ”. Τί τούτου ζητεῖς φανερώτερον; Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὀγδοηκοστῇ πέμπτῃ ὁμιλίᾳ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον, εἰς τὸ, ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, οὕτω φησίν· “ οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ὡς ἔτυχεν αὗται προῆλθον αἱ πηγαὶ, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἡ ἐκκλησία συνίσταται· καὶ ἴσασιν οἱ μυσταγωγούμενοι, δι᾽ ὕδατος ἀναγεννώμενοι, δι᾽ αἵματος καὶ σαρκὸς τρεφόμεθα, ἀρχὴν λαμβάνει τὰ μυστήρια, ἵνα ὅταν προσίῃς τῷ φρικτῷ ποτηρίῳ, ὡς ἀπ᾽ αὐτῆς πίνων τῆς πλευρᾶς, οὕτω προσίῃς ”. Τοῦτον ἔχοντες οἱ ἀρμένιοι ποδηγὸν καὶ διδάσκαλον, ὕδωρ ἐν τοῖς θείοις μυστηρίοις, ὡς ὑμεῖς, οὐ μιγνύουσιν· ἄμπελος γὰρ οἶνον οὐχ ὕδωρ γεννᾷ· τί τούτου ζητεῖς ἐναργέστερον; καὶ πάλιν “ δι᾽ ὕδατος ἀναγεννώμενοι, δι᾽ αἵματος δὲ καὶ τρεφόμενοι ”· ὁρᾷς πῶς διέστειλε φανερῶς τὸ ὕδωρ εἰς τὸ βάπτισμα, τὸ αἷμα δὲ εἰς τὴν θείαν μετάληψιν;

Θ. Καὶ πότε παρέλαβεν ἡ ἐκκλησία τοῦ θείου βαπτίσματος τὸ μυστήριον, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἢ ἐν τῷ σταυρῷ;

Κ. Τὸ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βάπτισμα τοῦ χριστοῦ, ἀτελὲς ἦν· ὑπὸ γὰρ τοῦ προδρόμου ἐβαπτίσθη· λέγει γοῦν ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ λόγῳ τῷ, πάλιν Ἰησοῦς ὁ ἐμός· “ ἐβάπτισε καὶ Ἰωάννης, οὐκέτι μὲν ἰουδαϊκῶς· οὐ γὰρ ἐν ὕδατι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ εἰς μετάνοιαν· οὔπω δὲ ὅλον πνευματικόν, οὐ γὰρ προστίθησι τὸ ἐν τῷ πνεύματι ”.

Θ. Θαυμάζω πῶς τοῦτο λέγεις· οὐ κατῆλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς; οὐκ ἐφώνησεν ἄνωθεν ὁ πατήρ; οὐκ ἦν ὁ βαπτιζόμενος ὁ υἱός; ὅπου ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τῆς ἁγίας τριάδος ἡ ἀκραιφνεστάτη φανέρωσις, οὐκ ἦν τὸ βάπτισμα τέλειον; πότε οὖν λέγεις τελειωθῆναι τὸ βάπτισμα τοῦ χριστοῦ;

Κ. Ἐν τῷ πάθει, ὅτε ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ· τότε γὰρ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδὰμ ἀπέλουσε· διὸ καὶ ἐν τόπῳ κρανίου τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον κατεδέξατο, ἵνα τοῦ θείου αἵματος περιρρεύσαντος τὸν Ἀδὰμ ἀποπλύνῃ τοῦ παραπτώματος· λέγει γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἑρμηνείᾳ· “ λόγος δέ τι τοιόσδε κατὰ τὴν ἄγραφον μνήμην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διασωζόμενος, ὡς ἄρα πρώτη Ἰουδαία ἄνθρωπον εἶχε οἰκητήριον τὸν Ἀδὰμ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τοῦ παραδείσου, ἐν ταύτῃ καθιδρυνθέντα εἰς παραμυθίαν ὧν ἐστερήθη· πρώτη οὖν καὶ νεκρὸν ἐδέξατο ἄνθρωπον ἐκεῖ τὸν Ἀδὰμ τὴν καταδίκην πληρώσαντα ”.

haeresim appellat, aquae in divinis mysteriis usum? Rursusque " ex genimine, ,, ait, vitis; vitis autem non aquam, sed vinum gignit. ,, Quid adhuc clarius postulas? Sed enim homilia quoque octogesima quinta in Iohannis evangelium,, super dicto illo, exivit sanguis et aqua, sic ait: " non frustra neque ,, casu aliquo fontes hi prodierunt, sed quia ex his ambobus consurgit ec- ,, clesia. Sciunt initiati, ex aqua regenerati, sanguine et carne alimur; hoc ,, est mysteriorum initium, ut cum ad verendum illum calicem accedes, ,, tamquam ex ipso latere hausturus accedas. ,, Hunc itaque ducem atque magistrum habentes Armenii, aquam in divinis mysteriis, quod vos facitis, non admiscent: vitis enim vinum non aquam gignit; quid hoc manifestius esse potest? Rursusque " ex aqua regenerati, sanguine et carne nutriti. ,, Viden ut manifeste aquam baptismo attribuit, sanguinem divinae communioni?

TH. Ain vero, ecclesia divini baptismi mysterium in Iordane ne accepit, an in cruce?

G. Quem Christus baptismum in Iordane suscepit, is imperfectus erat: etenim a Praecursore baptizatus est. In sermone autem cuius initium " iterum Iesus meus ,, ait Gregorius theologus: " baptizavit etiam Iohannes, iam ,, non iudaice, non enim in aqua tantummodo, verum etiam ad paenitentiam: ,, nondum tamen totus erat spiritalis baptismus, quia formulae non adiiciebat ,, in spiritu. ,,

TH. Hoc a te dici miror. Nonne enim sanctus spiritus in columbae specie supervenerat? Nonne caelitus vocem miserat pater? Nonne qui baptizabatur filius erat? Ubi pater, filius, et spiritus sanctus, sanctae Trinitatis apprime genuina ostensio, ibi ne baptismus imperfectus erat? Quandonam ais Christi baptismum evasisse perfectum?

G. In passione scilicet, cum exivit sanguis et aqua: tum enim Adami crimen abluit. Quamobrem et in Calvario mortem per crucem pertulit, ut divinus sanguis decurrens Adami culpam lavaret. Ait enim magnus Basilius in commentariis ad Isaiam: " fama huiusmodi per traditionem non scriptam in ,, ecclesia mansit, primam terrarum Iudaeam Adamo habitaculum praestitis- ,, se, postquam ille paradiso eiectus fuerat, et in hac collocatus, ad bono- ,, rum quae amiserat solatium. Eadem igitur et mortuum prima excepit ho- ,, minem Adamum, qui peccati poenam morte persolvit.

Θ. Τὸ λέγειν ὅτι τὸ βάπτισμα τοῦ κυρίου τὸ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἀτελὲς ἦν, σφόδρά μοι δοκεῖ τολμηρὸν, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀλλότριον· φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ δευτέρᾳ ὁμιλίᾳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον πρώτου· " καὶ γὰρ τὸ „ λουτρὸν τοιοῦτον, εἶχε γάρ τι τοῦ παλαιοῦ, εἶχε τι καὶ τοῦ νέου· τὸ μὲν γὰρ „ ὑπὸ τοῦ προφήτου βαπτισθῆναι, τὸ παλαιὸν ἐδείκνυε· τὸ δὲ πνεῦμα κατελ- „ θεῖν, τὸ νέον ὑπέγραφε· καὶ καθάπερ τις ἐν μεταιχμίῳ στὰς δύο τινῶν „ ἀλλήλων διεστηκότων, ἀμφοτέρας ἁπλώσας τὰς χεῖρας, ἑκατέρωθεν λαβὼν, „ συνάψειεν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησε τὴν παλαιὰν τῇ καινῇ συνάπτων, τὴν θείαν „ φύσιν τῇ ἀνθρωπίνῃ, τὴν αὐτοῦ τοῖς ἡμετέροις „. Ἀλλὰ καὶ οὓς ὁ θεολόγος Γρηγόριος δύο λόγους συνέθετο περὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐν τῷ καιρῷ τῶν φώτων ἡ ἐκκλησία παρέλαβεν οὐκ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἀναγινώσκεσθαι· " πάλιν „ Ἰησοῦς, καὶ πάλιν μυστήριον „. Καὶ μετ' ὀλίγα· " ἡ γὰρ ἁγία ἡμέρα τῶν „ φώτων εἰς ἣν ἀφίγμεθα καὶ ἣν ἑορτάζειν ἠξιώθημεν σήμερον, ἀρχὴν μὲν τὸ „ τοῦ ἐμοῦ χριστοῦ βάπτισμα λαμβάνει. Καὶ πάλιν καιρὸς ἀναγεννήσεως, γεν- „ νηθῶμεν ἄνωθεν „. Ἆρα ἡ ἀναγέννησις αὕτη ἀτελὴς κατὰ σέ; καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ λόγου τοῦτο φησί· " βαπτίζει καὶ Ἰησοῦς ἀλλ' ἐν πνεύματι· τοῦ- „ το ἡ τελειότης· καὶ πῶς οὐ θεός „. Πῶς οὖν λέγεις ὅτι οὐκ ἦν τέλειον τὸ τοῦ χριστοῦ βάπτισμα;

Κ. Οὐ λέγει βαπτίζεται Ἰησοῦς, ἀλλὰ βαπτίζει· καὶ τοῦτο δῆλον, ὅτι οὐ τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισμα λέγει, ὃ ἐκεῖνος ἐβαπτίσατο, ἀλλ' ὃ αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐβάπτιζεν ὡς φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν.

Θ. Ἀνάγνωθι μικρόν τι πρός, ὃ εὑρήσεις ὀλίγον προελθὼν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν· γράφει γὰρ ὅτι ἤκουσαν οἱ φαρισαῖοι ὅτι ὁ Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ὁ Ἰωάννης· καί τοι γε Ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Κ. Καὶ τί ἐκ τούτου, ἐὰν διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐβάπτιζεν ὡς νῦν δι' ἡμῶν;

Θ. Καὶ πῶς ἐβάπτιζον μήπω βαπτισθέντες; μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν τὰ θεῖα λόγια λέγουσι βαπτισθῆναι τοὺς ἀποστόλους· φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς πράξεσι· παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς ἣν ἠκούσατέ μου· ὅτι μὲν ὁ Ἰωάννης ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς τὰς ἡμέρας ταύτας.

TH. Qui ait Domini baptismum in Iordane fuisse imperfectum, is mihi valde audax videtur et ab ecclesiae sententia alienus. Etenim divus Chrysostomus in secunda ad capitulum Matthaei primum homilia ait: " namque hoc lavacrum partim vetus quid, partim novum continebat: siquidem baptizari a propheta, vetustatem prae se ferebat; spiritus autem adventus, novitatem ostendebat. Ac veluti aliquis inter duas medius distantes res collocatus, ambabus utrimque extensis manibus illas capiens connectit, ita Iesus vetus testamentum novo, divinam naturam humanae, sua nostris adnexuit. Praeterea quos theologus Gregorius composuit de baptismo sermones duos, luminum (1) tempore non passionis legere ecclesia solet. " Rursus Iesus, et rursus mysterium ,,. Et paulo post: " etenim sancta luminum dies, quam hodie Deo favente sollemnem agimus, a Christi mei baptismo originem duxit. ,, Rursusque: " tempus regenerationis, gignamur caelitus ,,. Haeccine tibi regeneratio imperfecta videtur? Denique sub orationis finem haec ait: " baptizat Iesus, sed ,, in spiritu. Haec demum perfectio est. Quid ni Deus? ,, Quomodo igitur baptismum Christi imperfectum fuisse contendis?

G. Non ait Gregorius, baptizatur Christus, sed baptizat. Atque hinc constat, non de baptismo verba fieri, quo ipse fuit baptizatus, sed de illo quo Christus alios baptizabat, ut ait evangelista: post haec venit Iesus eum discipulis suis in Iudaeae regionem, ibique cum ipsis diversans baptizabat.

TH. Tu vero lege paulo inferius, moxque comperies Iesum haud baptizasse. Scribitur enim audisse Pharisaeos quod Christus multos discipulos sibi conciliaret, et quod Iohannes baptizaret. Ceteroquin ipse Iesus haud baptizabat, sed discipuli eius.

G. Quid vero, si per discipulos suos baptizabat, ut nunc per nos?

TH. At quomodo ii baptizarent, nondum ipsi baptizati? Etenim post Christi resurrectionem aiunt divinae litterae baptizatos fuisse apostolos. Ait enim in actibus Lucas: praecepit eis abs Hierosolymis ne discederent, sed expectarent patris promissionem quam ex me audistis: etenim Iohannes quidem aqua baptizavit, vos autem spiritu sancto haud multis abhinc diebus baptizabimini.

(1) Nempe die sollemni catechumenorum baptismatis, quam illuminationem Graeci vocant.

Κ. Ἔδει οὖν εἰπεῖν τὸν Θεολόγον Γρηγόριον ἐβαπτίσθη καὶ Ἰησοῦς, οὐκ ἐβάπτισεν.

Θ. Ἐβάπτισεν ὤφειλεν εἰπεῖν, τουτέστι τὸν Ἀδὰμ καὶ ἡμᾶς· αὐτὸς γὰρ οὐκ ἐδεῖτο καθαρσίων.

Κ. Ὑμεῖς δὲ πόθεν τοῦτο παρελάβετε, τὸ καὶ ὕδωρ τιθέναι;

Θ. Πρῶτον εἴπομεν δι᾽ ἣν αἰτίαν ὁ Χρυσόστομος εἴρηκεν, ἄλλην αἵρεσιν πονηρὰν πρόῤῥιζον ἀνασπῶν· ἦσαν τινὲς οἳ τὸν οἶνον ἔλεγον εἶναι τοῦ διαβόλου ἔργον καὶ δημιούργημα· διὸ καὶ παραίτιον τοῦτον πολλῶν ἀτοπημάτων εἶναι· καὶ τὸν Χριστὸν ἔλεγον οἶνον μὴ πιεῖν, τὸν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ γεωργούμενον, ἀλλ᾽ ὃν ἐκεῖνος νέον ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ ὕδατος· οὗτοι ἐν τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις ὕδατι μόνῳ ἐκέχρηντο· διὸ καὶ ὑδροπαραστάται ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ὠνομάσθησαν· ταύτην τὴν πονηρὰν αἵρεσιν ἀνατρέψαι βουλόμενος ὁ θεῖος Χρυσόστομος φησὶν ἃ ἀνωτέρω εἴπομεν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν τίς χρεία τοῦ εἰπεῖν, καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίων καὶ ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο; παρεισάγει γοῦν τὸν κύριον μὴ βδελυξάμενον τὸν οἶνον. Νῦν οὖν δείξομεν πόθεν ἡ ἐκκλησία παρέλαβε μετὰ οἴνου καὶ ὕδατος τὴν θείαν μυσταγωγίαν τελεῖν· ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος ἐν τῇ ὑπ᾽ αὐτοῦ συντεθείσῃ θείᾳ λειτουργίᾳ οὕτω φησίν. “ Ὡσαύτως μετὰ τὸ δειπνῆσαι λαβὼν ποτήριον καὶ κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἀναδείξας σοὶ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ εὐχαριστήσας εὐλογήσας ἁγιάσας πλήσας πνεύματος ἁγίου, μετέδωκε τοῖς ἁγίοις καὶ μακαρίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπὼν, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης· καὶ τὰ ἑξῆς ”.

Κ. Πόθεν δῆλον, ὅτι τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου ἐστὶν ἡ λειτουργία αὕτη; καὶ μὴν ἐν τῷ τέλει τῶν κανόνων τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀπαρίθμησίς ἐστι τῶν βιβλίων τῆς ἐκκλησίας, καὶ μνεία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐκ ἔστιν ἐκεῖ, ἀλλὰ μόνον μίας ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

Θ. Ἐδέχθη παρὰ τῆς συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς τῆς λεγομένης ἕκτης.

Κ. Ἐγὼ ταύτην μέχρι τῆς σήμερον οὐ παρεδεξάμην· βούλομαι ὅμως ἀκοῦσαι τί περὶ τούτου διαγορεύει.

Θ. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ τρούλλῳ τοῦ βασιλικοῦ παλατίου συστᾶσα σύνοδος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, ἥ τις ἕκτη λέγεται, καὶ αὐτὴ διὰ τὸ ἀναπληρῶσαι τὸ τῆς ἕκτης ὑστέρημα, κανόνας ἐξέθετο εἰς κατάστασιν ἐκκλησιαστικήν· αὕτη οὖν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία σύνοδος ἐν κανόνι τριακοστῷ δευτέρῳ φησίν. “ Ἐπειδὴ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν ὅτι ἐν τῇ ἀρ-

G. Oportuit igitur a theologo Gregorio dici, baptizatus est Iesus, non baptizavit.

TH. Immo baptizavit dici oportuit, idest Adamum et nos. Ipse enim purgatione non indigebat.

G. Age dic mihi: undenam vos consuetudinem admiscendi aquam didicistis?

TH. In primis causam dicam quamobrem Chrysostomus ait, pravam aliam haeresim funditus delens. Nonnulli erant, qui vinum opus creaturamque diaboli esse adfirmabant; ideoque et multis absurditatibus a vino ansam praeberi. Christum autem aiebant vinum non bibisse, quod est opus Satanae, sed novum quod ipse ex aqua creaverat. Hi homines divinis mysteriis aquam tantummodo exhibebant: quare aquarii a sanctis patribus appellati fuerunt. Hanc pravam haeresim divus Chrysostomus ut everteret, verba dixit quae superius scripsimus. Nisi enim id ei propositum fuisset, quid opus erat dicere, et surgens post peracta mysteria, communi mensa apposita, vinum bibit? Nobis igitur Christum sistit Chrysostomus a vino non abhorrentem. Nunc iam demonstremus, unde ecclesia morem acceperit vino et aqua divinum mysterium peragendi. Frater Domini Iacobus in composita a se liturgia sic ait: " Similiter „ postquam caenavit, accipiens calicem, vinumque cum aqua miscens, eleva„ tis in caelum oculis, tibique Deo et patri ostendens, gratias agens, bene„ dicens, sanctificans, spiritu sancto implens, tradidit sanctis beatisque suis „ discipulis et apostolis dicens, bibite ex hoc omnes, hic est sanguis meus, „ novi testamenti. Et reliqua.

G. Undenam constat, liturgiam hanc fratrem Domini Iacobum habere auctorem? Certe in apostolicorum canonum calce catalogus scribitur librorum, quorum usus in ecclesia est, neque tamen huius liturgiae fit ibi mentio, sed unius tantummodo sancti Iacobi epistolae.

TH. Hanc liturgiam oecumenica synodus, quae sexta dicitur, ratam habuit.

G. Ego vero hanc synodum ad hunc usque diem non admisi. Aveo tamen intelligere quidnam hanc super re synodus narret.

TH. Constantinopolitana in Trullo regii palatii congregata synodus sub Iustiniano piissimo imperatore, quae sexta dicitur propterea quod sextae synodi complementum est, canones de ecclesiae disciplina edidit. Haec igitur catholica sancta synodus in XXXII. canone ait. " Ad notitiam nostram perlatum

„ μενίων χώρᾳ οἶνον μόνον ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσάγουσιν, ὕδωρ αὐτῷ μὴ „ μιγνύντες οἱ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν τελοῦντες, προστιθέμενοι τὸν χρυσόστο- „ μον Ἰωάννην φάσκοντα διὰ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον ἑρμηνείας „ ταῦτα, τίνος ἕνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν ἀναστὰς, ἀλλ' οἶνον; ἄλλην αἵρεσιν πο- „ νηρὰν πρόῤῥιζον ἀνασπῶν· ἐπειδὴ γάρ εἰσί τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι „ κεχρημένοι, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡνίκα τὰ μυστήρια παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀναστὰς „ χωρὶς μυστηρίων καὶ ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο ἐκ τοῦ γεν- „ νήματος φησὶ τῆς ἀμπέλου, ἄμπελος δὲ οἶνον οὐχ ὕδωρ γεννᾷ „· ἐκ τούτου τε τὸν διδάσκαλον οἴονται ἀνατρέπειν τὴν τοῦ ὕδατος ἐν τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ προσαγωγήν· ὡς ἂν οὖν μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν κατέχοιντο τῇ ἀγνοίᾳ, τὴν τοῦ πατρὸς διάνοιαν ὀρθοδόξως ἀποκαλυπτόμεθα· τῆς γὰρ πονηρᾶς τῶν ὑδροπαραστατῶν αἱρέσεως παλαιᾶς ὑπαρχούσης, οἳ ἀντὶ οἴνου τῷ ὕδατι μόνῳ ἐν τῇ αὐτῶν θυσίᾳ κέχρηνται, ἀνασκευάζων οὗτος ὁ θεῖος ἀνὴρ τῆς τοιαύτης αἱρέσεως τὴν παράνομον διδαχὴν, καὶ δεικνὺς ὡς ἐξεναντίας τῆς ἀποστολικῆς οἴονται παραδόσεως, τὸν εἰρημένον κατεσκεύασε λόγον· ἐπεὶ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ, ἔνθα τὴν ποιμαντικὴν ἐνεχειρίσθη ἡγεμονίαν, ὕδωρ οἴνῳ μιγνύναι παρέδωκεν, ἡνίκα τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελεῖσθαι δεήσειεν, τὴν ἐκ τῆς τιμίας πλευρᾶς τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος χριστοῦ τοῦ θεοῦ, ἐξ αἵματος καὶ ὕδατος κρᾶσιν παραδεικνύς. Καὶ κατὰ πᾶσαν δὲ ἐκκλησίαν ἔνθα οἱ πνευματικοὶ φωστῆρες ἐξέλαμψαν, ἡ θεόσδοτος αὕτη τάξις κρατεῖ· καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος, καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἐγγράφως τὴν μυστικὴν ἱερουργίαν παραδεδωκότες, οὕτω τελειοῦν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τὸ ἱερὸν ποτήριον ἐξ ὕδατος καὶ οἴνου ἐκδεδώκασι· καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντες ἅγιοι πατέρες οὕτω ῥητῶς ἐπεμνήσθησαν, ἵνα ἐν τοῖς ἁγίοις μηδὲν πλέον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου προσενεχθείη, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος παρέδωκε, τουτέστιν ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου· εἴ τις οὖν ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος μὴ κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τάξιν ποιεῖ, καὶ ὕδωρ οἴνῳ μὴ μιγνὺς, οὕτω τὴν ἄχραντον προσάγει θυσίαν, καθαιρείσθω ὡς ἀτελῶς τὸ μυστήριον καταγγέλλων, καὶ καινίζων τὰ παραδεδόμενα· ἰδοὺ καὶ αὕτη ἡ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ (1) σύνοδος γινώσκει τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου, ἣν σὺ ἀγνοεῖς· δέδεξο οὖν τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἁγίων πατέρων τὴν μαρτυρίαν· καὶ πλέον περὶ τῶν τοιούτων κεφαλαίων μὴ εἴπωμεν.

K. Ἐγὼ πάντας τούτους ὡς ἕνα ἄνθρωπον ἔχω γράψαντα τὸ ἑαυτῷ παριστάμενον.

„ est, in Armenia vinum tantummodo in sacra mensa exhiberi, aqua non „ admixta, ab iis qui incruentum sacrificium peragunt, praetextui habentibus „ Iohannem chrysostomum, qui in interpretatione evangelii secundum Mat- „ thaeum ait: cur aquam consurgens non bibit sed vinum? ut aliam scilicet „ pravam haeresim funditus everteret. Nam quia sunt nonnulli qui aqua myste- „ ria peragunt, demonstravit Iesus, ac et cum mysteria traderet, et cum abs- que mysteriis communem mensam iniret, vino uti, ex vitis inquit genimine; vitis autem vinum non aquam gignit. Atque hoc dicto putant Armenii damnari a sancto doctore aquae admixtionem in sacro altari. Ne diutius itaque verae rei inscitia laborent, sancti patris sententiam orthodoxo sensu explicamus. Quum enim prava aquariorum haeresis iamdiu extaret, qui pro vino aquam tantummodo in suis sacrificiis adhibebant, vir divus ob refutandam huiusce haereseos doctrinam, demonstrandumque eos imma ab apostolica traditione aberrare, praedicta verba protulit. Etenim suam quoque ecclesiam, in qua ipse pastoralem gradum tenebat, aquam vino admiscere docuit, quum incruentum fieri sacrificium opus foret: causa addita, quod e latere liberatoris servato- risque nostri Christi Dei sanguinis aquaeque mixtura manaverit. Quin adeo per universam ecclesiam, in qua spiritalia patrum luminaria effulserunt, divi- nus hic ordo constanter servatur: nam et Iacobus frater Domini, et magnus Basilius, qui mysticas liturgias scripto consignaverunt, sic omnino sacrum calicem in divino ministerio aqua et vino miscere docuerunt. Tum sancti pa- tres Carthagine congregati sic diserte locuti sunt, nempe ut in sacrificio ni- hil praeter corpus et sanguinem Domini offerretur, ut ipsemet Dominus tra- didit, id est panis et vinum aqua admixta. Siquis ergo episcopus aut presby- ter, contra traditum ab apostolis ordinem egerit, id est si omissa aquae cum vino mixtione immaculatam hostiam obtulerit, deponatur; utpote qui imperfe- ctum mysterium peragit, et novis rebus contra veterem traditionem studet. En haec quoque magna et oecumenica synodus liturgiam Iacobi agnoscit, quam tu ignoras. Admitte igitur tot tantorumque sanctorum patrum testimonium; neque iam diutius de hoc capitulo verba faciamus.

G. Ego hos omnes, instar unius hominis habeo, qui suam privatam sen- tentiam scripto protulerit.

(1) Καταχρηστικῶς generalis dicitur haec synodus carthaginiensis.

Θ. Τοὺς τοποτηρητὰς τοῦ μακαρίου πάπα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἀντιοχείας, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τοσούτους ἁγίους πατέρας, καὶ τὸν βασιλέα Ἰουστινιανὸν, πάντας τούτους ὡς ἕνα ἄνθρωπον ἔχεις; σὺ δὲ ἕνα ὄντα, οἰκουμενικῆς συνόδου κρείττονά τι καὶ ἀσφαλέστερον;

Κ. Εἶπόν σοι, οὐδένα τούτων δέχομαι.

Θ. Ἐγὼ δύναμιν ἄλλην οὐκ ἔχω, ἀλλ' ἢ τὰς διδασκαλίας τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τὰ συγγράμματα· θαύματα γὰρ ἐργάσασθαι ἁμαρτωλὸς ὢν οὐκ ἰσχύω, ἵνα θαύμασι καὶ σημείοις πείθω τοὺς ἀντιπίπτοντας· ἂν οὖν τοῖς λόγοις οὐ πείθῃ τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν, μάτην πρὸς ὑμᾶς κεκοπίακα.

Κ. Ἐάσωμεν τὸ περὶ τοῦ ὕδατος ζήτημα, οὐ γὰρ πρὸς τὴν πίστιν ἀντίκειται.

Θ. Σφόδρα ἐστὶν ἀναγκαῖον, ἄνευ γὰρ αὐτοῦ τελεία (1) ἱερουργία οὐ γίνεται.

Κ. Ἐὰν οὖν ἔχῃς ἄλλας χρήσεις, εἰς μέσον εἰσκομιζέσθωσαν.

Θ. Τί μοι τὸ κέρδος ἐκ τοῦ πολλὰς παρεισάγειν χρήσεις, ἐπεὶ ταύτας οὐ παραδέχῃ; ὅμως ἴδωμεν, εἰ δοκεῖ, τί περὶ τούτου ὁ Νύσσης Γρηγόριος φυσιολογῶν δογματίζει περικαλλέστατα· ἐν γοῦν τῷ κατηχητικῷ λόγῳ οὗ ἡ ἀρχὴ, ὁ τῆς κατηχήσεως λόγος ἀναγκαῖος μέν ἐστι τοῖς προεστηκόσι τοῦ μυστηρίου τῆς εὐσεβείας, φησίν. (2) " Ὥσπερ γὰρ οἱ δηλητήριον δι' ἐπιβουλῆς λαβόντες,
,, ἄλλῳ φαρμάκῳ τὴν φθοροποιὸν δύναμιν ἔσβεσαν· (χρὴ δὲ καθ' ὁμοιότητα
,, τοῦ ὀλεθρίου καὶ τὸ ἀλεξιτήριον ἐντὸς τῶν ἀνθρωπίνων γενέσθαι σπλάγχνων,
,, ὡς ἂν δι' ἐκείνων ἐφ' ἅπαν καταμερισθείη τὸ σῶμα ἡ τοῦ βοηθοῦντος
,, δύναμις·) οὕτω τοῦ διαλύοντος τὴν φύσιν ἡμῶν ἀπογευσάμενοι, πάλιν ἀναγ-
,, καίως καὶ τοῦ συνάγοντος τὸ διαλελυμένον ἐπεδεήθημεν, ὡς ἂν ἐν ἡμῖν γενό-
,, μενον τὸ τοιοῦτον ἀλεξητήριον τὴν προεντεθεῖσαν τῷ σώματι τοῦ δηλητηρίου
,, βλάβην διὰ τῆς οἰκείας ἀντιπαθείας ἀπώσηται· τί οὖν ἐστι τοῦτο; οὐδὲν ἕτε-
,, ρον ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, ὃ τοῦ τε θανάτου κρεῖττον ἐδείχθη, καὶ τῆς ζωῆς
,, ἡμῶν προκατήρξατο; καθάπερ γὰρ μικρὰ ζύμη, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος,
,, ὅλον τὸ φύραμα πρὸς ἑαυτὴν ἐξομοιοῖ, οὕτω τὸ ἀθανατισθὲν (3) ὑπὸ τοῦ
,, Θεοῦ σῶμα ἐν τῷ ἡμετέρῳ γενόμενον, ὅλον πρὸς ἑαυτὸ μεταποιεῖ καὶ με-
,, τατίθησιν· ὡς γὰρ τῷ φθοροποιῷ πρὸς τὸ ὑγιαῖνον ἀναμιχθέντι, ἅπαν
,, τὸ ἀνακραθὲν συνηχρείωται, οὕτω καὶ τὸ ἀθάνατον σῶμα ἐν τῷ ἀναλα-

(1) Intellige imperfectum sacrificium ad ritum quod attinet non ad rei essentiam.

(2) Sequentem Nysseni tractum ex vaticano Theoriani codice profero; nam parisiacus textus

TH. Ergone legatos beati Papae veteris Romae, patriarchas constantinopolitanum, alexandrinum, antiochenum, hierosolymitanum, tot sanctos patres, Iustinianum imperatorem, omnes inquam hos instar unius hominis habes? temet vero, qui unus es, oecumenica synodo potiorem minusque errori obnoxium esse arbitraris?

G. Iam tibi dixi, horum nemini obsequor.

TH. Ego vero, aliis viribus non sum instructus, quam sanctorum patrum doctrinis atque libris: miracula enim patrare, quum sim peccator, nequeo; ut prodigiis scilicet atque signis adversarios expugnem. Nisi tu ergo sanctorum patrum sermonibus adquiescis, ego frustra apud vos laboravi.

G. Omittamus hanc de aqua quaestionem, neque enim fides heic violatur.

TH. Immo res capitalis est, sine qua perfecta liturgia non evadit.

G. Affer igitur, siquas habes praeterea, in medium auctoritates.

TH. Quid mihi iam prodest multas auctoritates coacervare, siquidem has non recipis? Nihilominus videamus, si placet, quid hac super re nyssenus Gregorius elegantissima, sumpto a naturalibus rebus exemplo, doceat. Is igitur in oratione catechetica, cuius initium " catechetica oratio necessaria est illis qui religioso mysterio praesunt, sic ait. „ " Sicuti enim qui venenum dolo „ alicuius sumpserunt, alio medicamento mortiferam vim extinguunt (porro „ oportet sicut exitiale, ita etiam salutare medicamentum admitti intra viscera „ hominis, ut ex ipsis distribuatur in universum corpus salutaris vis); ita „ cum id gustaverimus quod nostram dissolvit naturam, vicissim accidit ut opus „ habeamus eo quod colligit ac conciliat id quod erat dissolutum: ut cum in„ tra nos fuerit hoc salutare medicamentum, veneni damnum quod corpori „ fuerat inditum, per contrariam repellat affectionem. Quid ergo hoc est? Ni„ hil aliud quam illud corpus, quod et morte evasit potentius, et nostrae vi„ tae fuit initium. Sicut enim modicum fermentum, ut ait apostolus, univer„ sam massam sibi similem facit; ita illud corpus a Deo immortalitate dona„ tum, cum fuerit intra nostrum, totum ad se transmutat et transfert. Veluti enim „ si res exitialis cum sana admisceatur, universa mixtio corrumpitur; ita corpus

a Morellio editus flagitiosissimis mendis scatet; nequid dicam de invenustate, quoque latinae interpretationis, quam aeque funditus debui reformare. Ceteroquin ego textus editi errores vix semel aut iterum, speciminis causa, in scholiis meis appellabo. Desiderari vero aliquot apud nos commata nemo miretur; etenim ea Theorianus ut proposito inutilia detraxit.

(3) Rectissime codex. Pessime vero Nysseni editio θανατωθὲν, et ridicule interpretatio *a Deo morte affectum*.

„ βόντι αὐτὸ γινόμενον, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τὸ πᾶν μετεποίησεν· ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστιν ἄλλως ἐντός τι γενέσθαι τοῦ σώματος, μὴ διὰ βρώσεως ἢ πόσεως τοῖς σπλάγχνοις καταμιγνύμενον· οὐκοῦν ἐπάναγκες κατὰ τὸ δυνατὸν τῇ φύσει τρόπον τὴν ζωοποιὸν δύναμιν τῷ σώματι δέξασθαι· μόνου δὲ τοῦ θεοδόχου σώματος ἐκείνου ταύτην δεξαμένου τὴν χάριν, ἄλλως δὲ δειχθέντος μὴ εἶναι δυνατὸν ἐν ἀθανασίᾳ γενέσθαι τὸ ἡμέτερον σῶμα, μὴ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀθάνατον κοινωνίας ἐν μετουσίᾳ τῆς ἀφθαρσίας γινόμενον, σκοπῆσαι προσήκει πῶς ἐγένετο δυνατὸν τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα ταῖς τοσαύταις τῶν πιστῶν μυριάσι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εἰσαεὶ καταμεριζόμενον, ὅλον ἐν ἑκάστῳ διὰ τοῦ μέρους γίνεσθαι, καὶ αὐτὸ μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ ὅλον.

„ Οὐκοῦν ὡς ἂν πρὸς τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἡ πίστις βλέπουσα, μηδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ προκειμένου νοήματος ἔχῃ, μικρόν τι προσήκει παρασχολῆσαι τὸν λόγον εἰς τὴν φυσιολογίαν τοῦ σώματος· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ἡ τοῦ σώματος ἡμῶν φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐν ἰδίᾳ τινὶ ὑποστάσει ζωὴν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιρρεούσης αὐτῇ δυνάμεως συνέχει τε ἑαυτὴν καὶ ἐν τῷ εἶναι μένει, ἀπαύστῳ κινήσει τὸ ἐλλεῖπον πρὸς ἑαυτὴν ἐφελκομένη, καὶ τὸ περιττεῦον ἀπωθουμένη; ἡ δὲ δύναμις αὕτη τροφὴ καὶ ἔστι καὶ λέγεται· ἔστι δὲ οὐχ ἡ αὐτὴ πᾶσι τοῖς τρεφομένοις σώμασιν, ἀλλά τις ἑκάστῳ κατάλληλος παρὰ τοῦ τὴν φύσιν οἰκονομοῦντος ἀποκεκλήρωται· τὰ μὲν γὰρ τῶν ζώων ῥιζωρυχοῦντα τρέφεται· ἑτέροις δὲ ἔστιν ἡ πόα τρόφιμος· κυνὸς δὲ ἡ τροφὴ σάρκες εἰσίν· ἄρτος δὲ κατὰ τὸ προηγούμενον ἀνθρώπῳ· καὶ εἰς τὴν τοῦ ὑγροῦ διαμονὴν καὶ συντήρησιν ποτὸν γίνεται, οὐκ αὐτὸ μόνον τὸ ὕδωρ, ἀλλ' οἴνῳ πολλάκις ἐφηδυνόμενον, πρὸς τὴν τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν συμμαχίαν· οὐκοῦν ὁ πρὸς ταῦτα βλέπων, δυνάμει πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἡμετέρου σώματος βλέπει· ἐν ἐμοὶ γὰρ ἐκεῖνα γινόμενα, αἷμα καὶ σῶμα γίνεται καταλλήλως, διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως πρὸς τὸ τοῦ σώματος εἶδος τῆς τροφῆς μεθισταμένης.

„ Τούτων ἡμῖν τοῦτον διευκρινηθέντων τὸν τρόπον, ἐπανακτέον πάλιν πρὸς τὰ προκείμενα τὴν διάνοιαν· ἐζητεῖτο γὰρ, πῶς τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν ζωοποιεῖ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν ὅσοις ἡ πίστις ἐστὶ, πρὸς πάντας μεριζόμενον, καὶ αὐτὸ οὐ μειούμενον· τάχα τοίνυν ἐγγὺς τοῦ εἰκότος λόγου γενόμεθα· εἰ γὰρ παντὸς τοῦ σώματος ἡ ὑπόστασις ἐκ τῆς τροφῆς γίνεται, αὕτη δὲ βρῶσις καὶ πόσις ἐστίν· ἔστι δὲ ἐν μὲν τῇ βρώσει ἄρτος, ἐν δὲ τῇ πόσει ὕδωρ ἐφηδυσμένον τῷ οἴνῳ· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος, τῇ ἀνθρωπίνῃ συνεκράθη φύσει, καὶ ἐν τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ γενόμενος, οὐκ ἄλ-

,, immortale cum fuerit intra eum qui sumpsit, universum quoque transmutat in ,, suam naturam. Sed fieri non potest ut sit aliquid intra corpus, nisi per esum ,, aut potum visceribus admisceatur; ergo prorsus oportet, per idoneam naturae rationem, vim vivificam intra corpus recipere. Iamvero quum illud tantummodo deiferum corpus hanc gratiam acceperit; quumque exploratum sit, aliter fieri non posse ut nostrum corpus immortalitatem consequatur, nisi propter consortium cum immortali incorruptum evadat, operae pretium est dispicere quomodo fieri possit, ut illud unicum tot fidelium millibus in toto ,, orbe distributum iugiter corpus, totum singillatim in unoquoque exsitat, ,, idemque apud se integrum maneat.

,, Ut ergo fides, id quod nobis usuvenit spectans, de re proposita haud ,, dubitet, oportet nostram orationem paulisper immorari in naturali corporis ,, consideratione. Nostri videlicet natura corporis haud ipsa per se vitam habet in quadam propria sua substantia, sed per affluentem extrinsecus sibi ,, virtutem et se sustentat et essentiam retinet, dum motu perpetuo et quod ,, utile est ad se adtrahit, et supervacaneum expellit. Porro illa virtus, nutrimentum est et dicitur. Age vero non idem omnibus quae aluntur corporibus ,, nutrimentum est, sed suum cuique congruens ab eo qui naturam regit adtributum fuit. Nam alia quidem animalia effossis vescuntur radicibus, alia ,, herbis: canem alunt carnes: praecipuus hominis cibus panis est; tum ob retinendum conservandumque humorem, potio; neque haec aquae tantummodo, sed vini quoque adhibito condimento, ut interno calori opem feramus. ,, Qui ergo haec considerat, is de nostri corporis incremento videlicet cogitat: ,, namque ista alimenta intra nos recepta, sanguis caroque fiunt; dum alimonia propter vim sui commutandi, in corporis figuram transit.

,, His a nobis ita enucleatis, ad propositum mens nostra revocanda est. ,, Quaerebamus enim quanam ratione unicum illud Christi corpus universam ,, hominum naturam vivificet (modo in iis fides sit) cunctis videlicet distributum ,, et ipsum minime deminutum. Nunc vero haud procul, ut reor, absumus a probabili explicatione. Nam si cuiusvis corporis subsistentia nutrimento, id est ,, cibo potuque, constat; si nutrimentum panis est, potus autem aqua vino ,, exhilarata; si Dei Verbum cum humana natura coniunctum est, adsumpto-

,, λιν τινὰ παρεκαινοτόμησε τῇ φύσει τὴν σύστασιν, ἀλλὰ διὰ τῶν συνήθων τε καὶ καταλλήλων δίδωσι τῷ καθ᾽ ἑαυτὸν σώματι τὴν διαμονὴν, βρώσει καὶ πόσει ἐπικρατῶν τὴν ὑπόστασιν· ἡ δὲ βρῶσις ἄρτος ἦν· ὥσπερ ἐφ᾽ ἡμῶν, καθὼς ἤδη εἴρηται, ὁ τὸν ἄρτον ἰδὼν, τρόπον τινὰ τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον βλέπει, ὅτι ἐν τούτῳ ἐκεῖνος γινόμενος, τοῦτο γίνεται· οὕτω κἀκεῖ τὸ θεοδόχον σῶμα τὴν τροφὴν τοῦ ἄρτου παραδεξάμενον, λόγῳ τινὶ ταυτὸν ἦν ἐκείνῳ, τῆς τροφῆς καθὼς εἴρηται πρὸς τὴν τοῦ σώματος φύσιν μεθισταμένης· τὸ γὰρ πάντων ἴδιον, καὶ ἐπ᾽ ἐκείνης τῆς σαρκὸς ὡμολογήθη, ὅτι ἄρτῳ κἀκεῖνο τὸ σῶμα διεκρατεῖτο· τὸ δὲ σῶμα τῇ ἐνοικήσει τοῦ Θεοῦ λόγου πρὸς τὴν θεϊκὴν ἀξίαν μετεποιήθη· καλῶς οὖν καὶ νῦν τὸν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον εἰς σῶμα τοῦ Θεοῦ λόγου μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν· καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ σῶμα ἄρτος τῇ δυνάμει ἦν· ἡγιάσθη δὲ τῇ ἐπισκηνώσει τοῦ λόγου τοῦ σκηνώσαντος ἐν τῇ σαρκί· οὐκοῦν ὅθεν ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι μεταποιηθεὶς ἄρτος, εἰς θείαν μετέστη δύναμιν, διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ νῦν τὸ ἴσον γίνεται· ἐκεῖ τε γὰρ ἡ τοῦ λόγου χάρις, ἅγιον ἐποίησε σῶμα, ᾧ ἐκ τοῦ ἄρτου ἡ σύστασις ἦν, καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸ ἄρτος ἦν· ἐνταῦθα τε ὡσαύτως ὁ ἄρτος, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἁγιάζεται διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, οὐ διὰ βρώσεως προϊὼν εἰς τὸ σῶμα γενέσθαι τοῦ λόγου, ἀλλ᾽ εὐθὺς πρὸς τὸ σῶμα διὰ λόγου μεταποιούμενος, καθὼς εἴρηται ὑπὸ τοῦ λόγου, ὅτι τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου (1).

,, Πάσης δὲ σαρκὸς καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ τρεφομένης (οὐ γὰρ ἂν δίχα τῆς πρὸς τοῦτο συζυγίας τὸ ἐν ἡμῖν γεῶδες ἐν τῷ ζῆν διαμείνῃ) ὥσπερ διὰ τῆς στερρᾶς τε καὶ ἀντιτύπου τροφῆς τὸ στερρὸν τοῦ σώματος ὑποστηρίζομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ ὑγρῷ τὴν προσθήκην ἐκ τῆς ὁμογενοῦς ποιούμεθα φύσεως· ὅπερ ἐν ἡμῖν γινόμενον, διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως ἐξαιματοῦται, καὶ μάλιστά γε εἰ διὰ τοῦ οἴνου λάβοι τὴν δύναμιν πρὸς τὴν εἰς τὸ θερμὸν μεταποίησιν· ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο μέρος ἡ θεοδόχος ἐκείνη σὰρξ πρὸς τὴν σύστασιν ἑαυτῆς παρεδέξατο, ὁ δὲ φανερωθεὶς Θεὸς διὰ τοῦτο κατέμιξεν ἑαυτὸν τῇ ἐπικήρῳ φύσει, ἵνα τῇ τῆς θεότητος κοινωνίᾳ συναποθεωθῇ τὸ ἀνθρώπινον· τούτου χάριν πᾶσι τοῖς πεπιστευκόσι τῇ οἰκονομίᾳ τῆς χάριτος ἑαυτὸν ἐνσπείρει διὰ τῆς σαρκὸς, ἧς ἡ σύστασις ἐξ οἴνου τε καὶ ὕδατος (2) καὶ ἄρτου ἐστὶ, τοῖς

(1) Hinc cognoscimus, Nyssenum vim consecrandi constituisse in Christi verbis *hoc est corpus meum*; qua gravissimi patris auctoritate nonnullorum error refellitur Graecorum et Orientalium, qui per subsequentes preces transmutationem fieri autumant.

(2) Dictio καὶ ὕδατος, quam Theoriani codex habet, in morelliana Nysseni editione desideratur. Ego vero consultis vaticanae bibliothe-

„ que corpore nostro haud aliam quamlibet conservandae naturae suae excogi-„ tavit rationem, sed consuetis congruisque alimentis semet sustentavit, cibo „ nimirum potuque subsistentiam suam conservans; cibus autem panis erat; „ profecto qui apud nos, uti iam dictum est, panem videt, is humanum quo-„ dammodo corpus videt; quia panis in hominem introductus, corpus huma-„ num fit. Sic ergo et deiferum corpus illud quum panis nutrimentum sume-„ ret, panis quodammodo erat, quia nutrimentum ut diximus in naturam „ corporis commutabatur. Nam quod est omnium hominum proprium, id in „ carne pariter Verbi usuveniebat, nempe ut illud quoque corpus pane conser-„ varetur: corpus autem divini inhabitatione Verbi ad divinam translatum est „ dignitatem. Recte ergo nunc quoque Dei verbo sanctificatum panem in divini „ Verbi credimus corpus commutari. Etenim illud quoque corpus vi sua natu-„ rali panis erat, quamquam divini Verbi inhabitatione, quod in carne hospi-„ tatum est, sanctum evasit. Igitur sicuti in illud olim corpus transmutatus pa-„ nis, ad divinam transiit dignitatem; eiusdem virtute Verbi nunc idem fit. „ Nam et tunc gratia Verbi sanctificavit corpus, quod ex panis natura con-„ stabat, immo et panis quodammodo erat; et nunc similiter panis, ut ait apo-„ stolus, verbo Dei et invocatione sanctificatur: non quod sane panis propter „ esum in corpus Verbi commutetur, sed quia vi verbi statim corpus efficitur, „ sicuti Verbum ipsum dixit: hoc est corpus meum.

„ Age vero quum omnis caro humore quoque nutriatur (neque enim sine „ humoris societate pars nostra terrea vitam retinebit); sicuti per durum ac „ solidum alimentum soliditatem corporis fulcimus, ita etiam humori ex homo-„ genea natura accessionem curamus: qui sane intra nos receptus per sui com-„ mutandi vim sanguis evadit; praesertim siqnando a vino transeundi ad sub-

cae novem codicibus, in quibus haec Nysseni oratio scribitur, nempe vat. CCCCI. p. 330, CCCCXLIV. p. 200. b, CCCCXLV. p. 83, DLXXIX. p. 82, MCCXLVIII. p. 37. b, MCCCCXXXIII. p. 55. b; item urbin. IX. p. 70. b, XIV. p. 103; ottob. CXIX. p. 75; dictionem καὶ ὕδατος aeque abesse comperi. Ergone de Theoriani fide dubitabimus? Minime gentium, iudicio meo. Etenim, praeter quam quod iam diximus Theoriani hoc codice plurimis in locis Nyssenum verissime emendari; si forte hanc dictionem de suo Theorianus addidisset, nihil magnopere egisset, quia iam Nyssenus in superioribus non semel dixit, nutrimentum hominis aqua vino et pane constare; quod evidenter Nyssenus refert ad eucharistiam, quae pane vino et aqua conficitur. Est igitur genuina lectio καὶ ὕδατος. Codices item vaticani septem habent veram lectionem ἧς ἡ σύστασις pro falsa εἰς ἡ σύστασις quam morelliana editio cum duobus nostris recentis aetatis codicibus exhibet. Denique ad catecheticae orationis clausulam quod adtinet, quam morellianus liber alienâ laciniâ auctam ostentat, septem quidem vaticani codices illam praetermittunt; unus recens separatam retinet; unus denique aeque recens confusam, ut est apud Morellium, habet.

„ σώμασι τῶν πεπιστευκότων κατακιρνώμενος, ὡς ἂν τῇ πρὸς τὸ ἀθάνατον „ ἑνώσει καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀφθαρσίας μέτοχος γένηται· ταῦτα δὲ δίδωσι, τῇ „ τῆς εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἐκεῖνο μεταστοιχειώσας τῶν φαινομένων τὴν φύσιν.

Τούτου τοῦ λόγου οὕτως ἑρμηνευθέντος (1), εἶπεν ὁ Καθολικὸς, ὄντως ὁ λόγος οὗτος σοφῆς φρενός ἐστιν ἀποκύημα, καὶ ἔοικε τοῦ Νύσσης εἶναι· φυσιολογεῖ γὰρ ἐκεῖνος τὰ μάλιστα· πλὴν ἀρμενιστὶ τοῦτον οὔπω εὗρον.

Θ. Πέρυσι εἶπες μοι ὅτι ἔχετε τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Νύσσης εἰς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων, καὶ εἰ κελεύεις ἀκούσωμεν τί καὶ ἐν ἐκείνῃ λέγει περὶ τοῦ ὕδατος·
Homil. II. ἐξηγούμενος οὖν τὸ, ποῦ ποιμαίνεις ἐν μεσημβρίᾳ, φησί· δίδαξόν με ποῦ
* Cod. ἐμφορηθῇ. ποιμαίνεις, ἵνα εὑροῦσα τὴν σωτήριον νομὴν ἐμφορηθῶ * τῆς αἰωνίου τροφῆς, ἧς ὁ μὴ ἐμφαγὼν οὐ δύναται εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν· καὶ δραμοῦσα πρός σε τὴν
* Ed. ὁ σύ. πηγὴν σπάσω τοῦ θείου πόματος, εἰ * τοῖς διψῶσι πηγάζεις προχέων τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς, τοῦ σιδήρου τὴν φλέβα ταύτην ἀναστομώσαντος, οὗ ὁ γευσάμενος πηγὴ γίνεται ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Κ. Θαυμάζω πῶς οὐδαμοῦ ὁ κύριος ὕδατος μνείαν ἐποίησεν· ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα λέγων καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ὕδατος οὐκ ἐμνημόνευσε· καὶ ἐν τῷ δείπνῳ, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα, καὶ ὕδατος μνείαν οὐδαμοῦ πεποίηκε· καὶ ὁ ἀπόστολος, ὁ γὰρ ἀναξίως πίνων τὸ αἷμα τοῦ κυρίου φησὶ, μὴ προστιθεὶς καὶ τὸ ὕδωρ· πῶς οὔτε ὁ κύριος οὔτε ὁ ἀπόστολος τοῦτο εἶπεν.

Θ. Εἰπὼν αἷμα, τὸ καὶ ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος γεγονὸς ἐδήλωσεν· οὐ γὰρ ἐκ μόνου οἴνου τὸ τοῦ κυρίου αἷμα συνέστη, ἀλλὰ ἐξ ὕδατος, ὡς ἔδειξεν ὁ Νύσσης Γρηγόριος· εἰ μὲν οὖν ἔλεγε, τοῦτο ἐστὶν ὁ οἶνος μου, ἔδει προσθῆναι πάντως καὶ τὸ ὕδωρ· ἐπεὶ δὲ οὐκ εἶπεν οἶνον, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ ὕδωρ ἀπεσιώπησεν· ἀλλ' αἷμα εἶπε τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν σύστασιν ἐσχηκός· περιττὸν οὖν ἐστιν ἀπαιτεῖν καὶ ὕδωρ ὀνομαστὶ λέγειν· πλὴν ἔστι καὶ τοιοῦτον ἰδίωμα τῆς γραφῆς ἐν ταῖς θυσίαις τῆς παλαιᾶς διαθήκης· καὶ κατ' ἐκεῖνο, ὕδατος οὐ γέγονε κἀνταῦθα μνεία· σκιὰ γὰρ ἦσαν ἐκεῖναι τῶν παρ' ἡμῖν· γράφων οὖν ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς ἑβραίους φησὶ, λαβὼν τὸ αἷμα τῶν τράγων καὶ τῶν μόσχων, μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐρράντισε λέγων, τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης ἧς κύριος ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ θεός· καὶ τὴν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως ἐρράντισε· καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον,

(1) Cod. τούτου τοῦ λόγου οὕτως ἑρμηνεύοντος.

,, stantiam calidam acceperit facultatem. Quoniam igitur hanc quoque nutri-
,, menti partem deifera illa caro ob sui conservationem sumpsit; manifestatus
,, autem orbi Deus propterea se mortali naturae admiscuit, ut communione di-
,, vinitatis deificaretur simul humanitas, idcirco omnibus qui gratiae dispensa-
,, tioni credunt, inserit se per carnem suam, quae vino aqua et pane con-
,, stat, credentium corporibus semet administrans; nempe ut propter coniu-
,, ctionem cum re immortali, particeps fiat incorruptionis homo. Atque hoc be-
,, neficium suppeditat, dum virtute benedictionis, apparentium rerum naturam
,, in suam commutat.

Huius audita interpretatione sermonis, ait Generalis: vere hic sermo sapientis ingenii foetus est, et plane Nysseni videtur, qui solet maxime naturalium rerum exemplis uti. Verumtamen hunc armeniacum factum nondum nactus sum.

TH. Olim mihi dixisti, habere vos Nysseni commentarios in canticum canticorum: quare, si placet, audiamus quid in his dicat de aqua. Namque illa verba explicans " ubi pascas, ubi cubes in meridie ,, ait: indica mihi ubinam gregem pascas, ut salutari pabulo invento, aeterno cibo abundo fruar, quem qui non edit, ad vitam pervenire nequit: et ad te currens fontem ebibam divinae potionis; siquidem scatebras sitientibus elicies, fundens e latere aquam, ferro scilicet venam hanc aperiente; quam qui gustat, fit aquae fons salientis in vitam aeternam.

G. Miror quomodo Dominus nusquam aquae mentionem fecerit " qui manducat, inquit, meam carnem et bibit meum sanguinem ,, aquam autem non commemorat. Item in convivio " hic est meus sanguis ,, aquam prorsus reticuit. Denique apostolus " qui indigne bibit, inquit, sanguinem Domini ,, de aqua nihil adiecit. Cur, inquam, neque Dominus neque apostolus de aqua locuti sunt?

TH. Cum sanguinem dixit, rem dixit ex vino et aqua conversam: non enim ex vino tantummodo verum etiam ex aqua sanguis Domini conficitur, ut nyssenus demonstravit Gregorius. Si ergo dixisset Dominus, hoc est vinum meum, prorsus oportuisset et aquae mentionem adiicere: nunc quum vinum non appellaverit, necessario et aquam reticuit; sed sanguinem dixit, id quod ex utraque substantia conversum est. Quare frustra expetitur aquae etiam nominatim mentio. Praeter quam quod scriptura sic loqui solet cum de veteris testamenti sacrificiis sermo fit. Quare sicuti tunc, ita ne postea quidem aquae mentio facta est: etenim illa

καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις· ἤκουσας ὅτι πρῶτον τὴν σύγκρασιν ἐξ αἵματος καὶ ὕδατο. γεγενῆσθαι· ἐν ᾗ τῷ ῥαντίζειν, ὕδατος μνείαν πεποίηκε, τοῦτο φησὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης· καὶ πάλιν τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως ἐῤῥάντισε, καὶ σχεδὸν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις· καὶ τετράκις αἵματος μνημονεύσας, οὐκ ἐμνημόνευσεν ὕδατος· ἆρα διὰ τοῦτο εἴπαμεν, οὐκ εἶπεν ὕδωρ ἐκεῖ; καὶ πῶς φησὶ μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου; μὴ οὖν ξενίζου, δέσποτα, εἰ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τὸ ὕδωρ οὐκ ἐξεφώνησεν ὁ σωτήρ· ἐμάθομεν γὰρ ἀπὸ τῆς κατηχήσεως τοῦ Νύσσης Γρηγορίου, ὅτι ἐξ ὕδατος καὶ οἴνου τὸ τοῦ κυρίου σῶμα συνέστηκε· εἰπὼν οὖν αἷμα, τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν γένεσιν ἐσχηκὸς, ὑπεσήμανεν.

K. Ἀρκετῶς περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου εἴπομεν· ὅταν δὲ σὺν Θεῷ ποιήσωμεν τὴν πάγκοινον σύνοδον, προθήσομεν τὰ περὶ τοῦ τοιούτου κεφαλαίου παρὰ σοῦ λαληθέντα, καὶ εἴ τι ὁ παντάγαθος Θεὸς εὐδοκήσῃ· νῦν οὖν εἴ τι ἔχεις ἄλλο κεφάλαιον, εἰς μέσον τιθέσθω.

Θ. Ἤκουσα ὅτι πρὸ χθὲς κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἕκτην τοῦ δεκεμβρίου ἑωρτάσατε τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος ἑορτὴν, καὶ ἀνέγνωτε τοῦ Νύσσης λόγον εἰς αὐτὴν αὐτῷ πονηθέντα, οὗ ἡ ἀρχὴ, ὡς καλὴ τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀκολουθία· καὶ ἐθαύμασα πῶς τοῦτο πεποιήκατε, ὅτι ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀναμφιλέκτως δείκνυται ὅτι πρῶτον ὀφείλεις ἑορτάσαι τὰ γενέθλια τοῦ κυρίου, καὶ οὕτω τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος· ὑμεῖς μὲν κατὰ τὴν κϛ τοῦ δεκεμβρίου ἑωρτάσατε τοῦ πρωτομάρτυρος τὴν ἑορτὴν, τὰ δὲ τοῦ κυρίου γενέθλια μέλλετε ἑορτάσαι εἰς τὰς ἓξ τοῦ ἰανουαρίου· πῶς οὖν συνᾴδει ὑμῖν ὁ Νύσσης; λέγει γὰρ " ὡς καλὴ τῶν ἀγα-
,, θῶν ἡ ἀκολουθία, ὡς γλυκεῖα ἡ τῆς εὐφροσύνης διαδοχή· ἰδοὺ γὰρ ἑορτὴν
,, ἐξ ἑορτῶν, καὶ χάριν ἀντιλαμβάνομεν χάριτος· χθὲς ἡμᾶς ὁ τοῦ παντὸς δεσ-
,, πότης εἱστίασεν, σήμερον ὁ μιμητὴς τοῦ δεσπότου .,, Ακούεις τί λέγει; σὺ δὲ τὸν μιμητὴν ἑώρτασας, τὸν δὲ δεσπότην παρέβλεψας· καὶ πίστευσόν μοι, αἰσχύνομαι ἀνθ' ὑμῶν, ὅτι τοῖς οὕτω προφανέσιν ἐλεγχόμενοι. διορθωθῆναι οὐκ ἐβουλήθητε· συμβουλεύσαιμι δ' ἂν ὑμῖν ἐπεὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀναγνωσμάτων δηλούμενα οὐ φυλάττετε, μὴ δὲ τὰ ἀναγνώσματα ἔχειν καὶ ἀναγινώσκειν, ἵνα μὴ ὑπὸ τούτων διηνεκῶς ἐλεγχόμενοι, πλέον κατάκριμα ἔχητε.

Ἐν τούτοις ὁ Καθολικὸς μειδιάσας ἔφη· ἔχομεν λόγον τοῦ ἁγίου Πρόκλου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν πρωτομάρτυρα, οὗ ἡ ἀρχὴ, ὁ μὲν αἰσθητὸς ἥλιος. οὗτος οὖν οὐκ ἔλαττον ὁ λόγος τούτου ἀντίκειται ἡμῖν· λέγει γὰρ " ὦ ξένου
,, βασιλέως παράδοξα πράγματα· χθὲς ἐτέχθη, καὶ σήμερον αὐτῷ Στέφανος

sacrificia ab umbratio nostrorum erant. Scribens itaque beatus Paulus ad Hebraeos ait: sumpto sanguine hircorum ac vitulorum, cum aqua et vellere coccineo atque hyssopo, librum ipsum cunctumque populum aspersit dicens, hic est sanguis foederis quod Dominus vobis imposuit. Tabernaculum quoque et omnia sacri ministerii instrumenta sanguine pariter aspersit. Immo cuncta propemodum sanguine expiari solent ex legis norma, et sine sanguinis effusione non fit remissio. Audisti primo sanguinis et aquae factam mixturam, nullam tamen in aspergendo aquae mentionem; hic, inquit, sanguis foederis. Rursusque, vasa ministerii sanguine pariter aspersit, et omnia propemodum sanguine purgantur ex legis praescripto, et sine sanguine non fit remissio. Quater, inquam, memorato sanguine, aquam silentio pressit. Num ergo negabimus, primo quoque aquam commemoratam? Atqui dixit, cum aqua et lana coccinea. Ne igitur mirum tibi videatur, domine, quod in evangeliis aquam non appellarit Servator. Quippe iam a nysseni Gregorii catechetico edocti sumus, Christi corpus ex aqua et vino fuisse conversum. Quum ergo Christus sanguinem dixit, rem utramque, unde ille est effectus, subindicavit.

Satis de hoc capitulo diximus. Cum autem generalem synodum Deo favente celebrabimus, ea quae a te super hac re disputata fuerunt referemus, et siquid praeterea Deus optimus annuet. Nunc age, si forte aliud capitulum in promptu habes, expone.

Th. Audivi nudiustertius, die decembri sexta supra vigesimam, sancti Stephani protomartyris festum vos celebrantes, quo die Nysseni sermonem legebatis de illo festo, cuius initium " quam pulchra est bonorum successio ,,! Mirabar autem qui id faceretis, quandoquidem in hoc ipso sermone perspicue demonstratur, debere te primo Domini natalia celebrare, deinde sancti protomartyris Stephani festivitatem. Vos autem die decembris XXVI. festum Protomartyris agitatis; Domini autem natalia sexta demum ianuarii die celebraturi. Qui ergo vobis Nyssenus consonat dicens " quam pulchra est bonorum successio, quam dulcis laetitiae continuatio! En aliud ex alio festum, en gratiam ex gratia excipimus. Heri nos universalis Dominus festo convivio excepit, bodie Domini imitator ,,. Audin quid dicat? Tu vero imitatorem sollemnitate celebras, Dominum praetermittis? Crede mihi, pudet me vestri, qui manifeste adeo convicti, corrigi non patimini. Auctor equidem vobis sum, ut quandoquidem ea quae lectiones liturgicae docent non observatis, lectiones ipsas omittatis, ne ab his perpetuo redarguti, gravius iudicium patiamini.

„ ἔνδοξος προσηνέχθη „. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἑορτῶν, ὡς σοι καὶ πέρυσι εἶπον, ἔτι περιόντος τοῦ μακαρίου Καθολικοῦ ἐκείνου τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ πρὸς ἀλλήλους κοινολογούμενοι τοῦτο ἐλέγομεν, ἵνα τί κεχωρισμένως ἀπὸ πάντων ἡμεῖς ἑορτάζομεν; φράγγοι, ῥωμαῖοι, σύροι, καὶ πᾶν ἔθνος χριστιανῶν ὁμοφρονοῦσι καὶ ὁμογνωμονοῦσιν ἐν ταῖς ἑορταῖς, μόνοι δὲ οἱ ἀρμένιοι διαφωνοῦμεν πρὸς ἅπαντας.

Θ. Κἂν τοῦτο οὐ ποιεῖ ἐρυθριᾷν ὑμᾶς, ὅτι ὁπότε πᾶν γένος χριστιανῶν ἀργίαν ἔχῃ, καὶ ταῖς πρὸς θεὸν δοξολογίαις ἐνασχολεῖται, καὶ ἐναγάλλεται ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πανηγυρίζον. ὑμεῖς μόνοι ἐργάζεσθε μετὰ τῶν ἑβραίων καὶ σαρακηνῶν (καὶ μᾶλλον ἔθνος ἀσχολούμενον ταῖς θείαις γραφαῖς· καὶ πίστευσόν μοι, οὐ πρὸς χάριν λέγω, πεπυκνωμένους ὑμᾶς εὑρίσκω εἰς τὴν θείαν γραφήν·) τί οὖν ὅταν λέγῃ ὁ θεολόγος Γρηγόριος “ χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε „· καὶ μετά τινα “ τοῦτο ἐστὶν ἡμῖν ἡ πανήγυρις, τοῦτο ἑορτάζομεν σήμερον, ἐπιδημίαν θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους „. Εἶτα ἐν ἄλλῳ λόγῳ “ πάλιν Ἰησοῦς ὁ „ ἐμὸς, καὶ πάλιν μυστήριον „. Ὅταν οὖν ἀκούητε τὸ πάλιν, ἆρα οὐ νοεῖτε, ὅτι οὐ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἑορτάζετε τὰ γενέθλια καὶ τὸ βάπτισμα;

Κ. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει βασανισθὲν ἱκανῶς εἰς πέρας ἤχθη χρηστόν· οὐ δεῖ γοῦν ἔτι ταυτολογεῖν εἰς κενόν.

Θ. Οὐκ ἔστι ταυτολογία, ἀλλ᾽ ὅσα τότε ἡμᾶς διὰ τὸ πλῆθος παρέδραμε, νῦν ἀναπληρῶσαι προτεθυμήμεθα· καὶ γὰρ περὶ τοῦ μύρου τότε εἰπόντες, οὐκ ἔδωκαμεν χρῆσιν, ὅτι ἐξ ἐλαίου τοῦ ἐξ ἐλαιῶν τὸ μῦρον ὀφείλει κατασκευάζεσθαι, ἀλλὰ μόνον τὸν σὸν ἀνεσκευασάμεθα λόγον· νῦν οὖν, εἰ κελεύεις, εἴπωμεν καὶ τὴν χρῆσιν, ἵνα μὴ δόξωμεν ἀπὸ κοιλίας κατὰ τὴν παροιμίαν λαλεῖν· γέγραπται ἐν τῇ ἐξόδῳ “ ἐλάλησεν ὁ θεὸς πρὸς Μωσῆ λέγων· καὶ „ σὺ λάβε ἡδύσματα, ἄνθος σμύρνης ἐκλεκτῆς πεντακοσίους σίκλους, καὶ κι„ ναμώμου εὐώδους τὸ ἥμισυ τούτου διακοσίους πεντήκοντα, καὶ καλάμου εὐώδους „ διακοσίους πεντήκοντα, καὶ ἴρεως * σίκλους πεντακοσίους τοῦ ἁγίου, καὶ ἔλαιον „ ἐξ ἐλαιῶν, καὶ ποιήσεις αὐτὸ ἔλαιον χρίσμα ἅγιον μῦρον μυρεψικὸν τέχνῃ μυ„ ρεψοῦ· ἔλαιον χρίσμα ἅγιον ἔσται „· ἤκουσας; ἔλαιον ἐξ ἐλαιῶν εἶπεν, οὐκ ἐκ σησάμων.

* Cod. ἱερέως.

Κ. Τὴν χρῆσιν ταύτην καὶ πρὸ τοῦ σε εἰπεῖν ἐγινώσκομεν· πλὴν εἰ κελεύεις, δὸς ἡμῖν ἐγγράφως τὰ κεφάλαια ἅπαντα ὅσα ὁ ἅγιος βασιλεὺς καὶ ἡ ἁγία ἐκκλησία τῶν ῥωμαίων ζητεῖ παρ᾽ ἡμῶν, ἐπὶ τῷ γενέσθαι τὴν ἕνωσιν, ἵνα ταῦτα κοινῇ σκοπήσαντες, εἴπωμεν τὸ ἡμῖν παριστάμενον περὶ πάντων.

Θ. Ἔδωκα κεφάλαια ταῦτα· Ἵνα ἀναθεματίζωσι τοὺς λέγοντας μίαν φύ-

G. Ad haec Generalis arridens ait: habemus orationem sancti Procli constantinopolitani in Protomartyrem, cuius initium " sensibilis quidem sol ". Atque hic sermo haud secius nobis adversatur: ait enim " o novi regis admiranda " facta! Heri mater eum peperit, et hodie ipsi gloriosus Stephanus oblatus est ". Sed enim ad festa quod adtinet, ut olim quoque tibi dixi, vivente adhuc beato illo Generali fratre meo in familiaribus inter nos colloquiis sic dicebamus: cur praeter omnium consuetudinem nos festa peragimus? Franci, Romani, Syri, quaevis gens christiana, conspirant in festis atque consentiunt; soli Armenii a cunctis differimus.

TH. Iam si forte vos non pudet, quod cum omne genus Christianorum laboribus abstinet, sacris laudibus occupatum, et toto orbe terrarum festis concionibus laetatur, vos soli cum Hebraeis ac Saracenis servilia opera facitis (praesertim quia gens vestra divinis scripturis magnopere studet: crede enim mihi, nihil ad gratiam loquor, cum vos in sacris bibliis valde eruditos dico;) quid cum ait theologus Gregorius " Christus natus est, laudate "; et paulo post " hoc " nobis panegyrim convocat, hoc hodierna sollemnitate recolimus, adventum " scilicet Dei ad homines "; deinde in sermone alio " iterum Iesus meus, iterum mysterium "; cum ergo " iterum " auditis, nondum ne intelligitis, quod non eodem die Christi natale ac baptisma celebrandum sit?

G. Caput hoc in priore disputatione satis iam tractatum, recte compositum fuit. Ne igitur actum agas.

TH. Profecto actum non ago; sed quae tunc ob nimiam copiam nos fugerunt, ea nunc complere fert animus. Nam et de sacro unguento tunc locuti, sacra auctoritate non confirmavimus, oportere id scilicet ex oleo olearum fieri; sed tua tantummodo verba refutare contenti fuimus. Nunc, si placet, auctoritatem quoque recitabimus, nequid videamur, ut ait proverbium, ex ventre loqui. In exodo scriptum est: " locutus est Dominus Moysi dicens, sume tibi " aromata, primae myrrhae et electae quingentos siclos, et odori cinamomi " dimidiam portionem, id est ducentos quinquaginta siclos, et odorati calami similiter ducentos quinquaginta, et casiae siclos quingentos ad sanctuarii pon- " dus exactos, et oleum olearum, conficiesque unctionis oleum, unguentum " compositum arte unguentarii. Hoc oleum unctionis sanctum erit ". Audisti? oleum olearum, non sesami, dixit.

G. Sacra haec auctoritas, ante etiam quam recitares, nota nobis erat. Sed age, trade nobis scripta, si placet, capitula omnia, quae sanctus imperator et Ro-

σιν τὸν χριστὸν, Εὐτυχέα τὲ ϗ Διόσκορον, Σεβῆρον ϗ Τιμόθεον τὸν αἴλουρον ϗ πάντας τοὺς ὁμόφρονας τούτου· ϗ ἵνα ὁμολογῶσι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, ἕνα χριστὸν, ἕνα υἱὸν, ἕνα κύριον, ἓν πρόσωπον, μίαν ὑπόστασιν ἐκ δύο τελείων φύσεων ἑνωθεισῶν εἰς μίαν ὑπόστασιν, ἀχωρίστως, ἀδιαιρέτως, ἀναλλοιώτως, ἀσυγχύτως· οὐκ ἄλλον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ϗ ἄλλον τῆς παρθένου, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ϗ υἱὸν ἀνθρώπου, φύσεις δύο, τὸν ἕνα θεὸν ϗ ἄνθρωπον· ϗ ἐν δυσὶ φύσεσι τὸν αὐτὸν ϗ ἕνα χριστὸν ἔχοντα δύο θελήσεις φυσικὰς θείαν ϗ ἀνθρωπίνην. οὐκ ἐναντιουμένας ἀλλήλαις ἀλλ ἑπομένην τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν τῇ θείᾳ θελήσει· ϗ ἵνα λέγωσι τὸ τρισάγιον χωρὶς τοῦ, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς (1). ϗ χωρὶς τοῦ – ΚΑΙ – συνδέσμου· ϗ ἵνα ἑορτάζωσι τὰς ἑορτὰς μετὰ τῶν ῥωμαίων. τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦ κυρίου τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ μαρτίου, τὴν γέννησιν τῇ κε τοῦ δεκεμβρίου, τὴν περιτομὴν κατὰ ὀγδόην τῆς χριστοῦ γεννήσεως τουτέστι τῇ πρώτῃ τοῦ ἰανουαρίου, τὴν βάπτισιν εἰς τὰς ς τοῦ ἰανουαρίου, τὴν ὑπαπαντὴν εἰς τὰς β τοῦ φεβρουαρίου, ϗ ἁπλῶς ἁπάσας τὰς δεσποτικὰς ἑορτάς. ϗ τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου καὶ τοῦ προδρόμου ϗ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· ἵνα ποιῶσι τὴν θείαν κοινωνίαν μετὰ ἄρτου ἐνζύμου ϗ οἴνου ϗ ὕδατος· ἵνα ποιῶσι τὸ ἅγιον μῦρον μετὰ ἐλαίου τοῦ ἐξ ἐλαιῶν· ἵνα ἵστανται πάντες οἱ χριστιανοὶ ἐντὸς ἐκκλησίας ὅτε τελεῖται οἱ θεία λειτουργία, πλὴν τῶν κεκωλυμένων παρὰ τῶν θείων κανόνων, ὁμοίως ϗ εἰς τὰς λοιπὰς ἀκολουθίας τῆς ἐκκλησίας· ἵνα δέχωνται τὰς ἑπτὰ οἰκουμενικὰς συνόδους. ἵνα δέχωνται τὴν πρόβλησιν τοῦ καθολικοῦ μόνου παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν ῥωμαίων. Τούτων τῶν κεφαλαίων δοθέντων τῷ καθολικῷ, ἠρώτησεν ἡμᾶς ὁ Καθολικός.

Κ. Ταῦτα πάντα ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς ποιῆσαι, ὡς ἐὰν ἕν τούτων λείψῃ, οὐ γενήσεται ἡ ἕνωσις; ἢ ἔστι τινὰ τούτων, ὧν χωρὶς, παραδέξονται ἡμᾶς εἰς τὴν ἕνωσιν;

Θ. Ταῦτα μὲν εἰσὶ τὰ ποιοῦντα τὸν χωρισμόν· ἡ ἐκκλησία ἢ καὶ ὁ βασιλεὺς, ἐξουσίαν ἔχῃ τινὰ ἴσως τούτων ἐᾶσαι δι' οἰκονομίας, ϗ μὴ παρεκόψαι τὴν ἕνωσιν δι' αὐτά· ὥσπερ γέγονε ϗ ἐπὶ τῶν οὔγγρων· ὅταν γὰρ ἐκείνους ἐβάπτισεν ὁ παρ' αὐτῶν ἅγιος Στέφανος, ἵνα μὴ τὸ ὅλον ζημιωθῇ, παρεχώρησεν ἵνα οἱ ἐπίσκοποι αὐτῶν ἔχωσι γυναῖκας νομίμους, ὥσπερ νῦν οἱ ἱερεῖς ἡμῶν· ϗ τοῦτο πεποίηκε μετὰ βρεβιλέγου τοῦ τότε πάπα, ὃ ϗ κρατεῖ μέχρι τοῦ σήμερον εἰς τινὰς τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ (2).

(1) Lege priorem disputationem p. 471.

(2) Vana haec est et inaudita de maritis Hungarorum episcopis, concedente Pontifice, fabula quam sacri caelibatus historia prorsus non

manorum sancta ecclesia a nobis probari postulant, nt fiat unio. Iis enim communiter consideratis, nostram de omnibus sententiam dicemus.

TH. Tum ego haec capitula tradidi: nempe ut Armenii anathema dicerent iis qui unum Christi naturam adfirmant, Eutycheti, Dioscoro, Severo, Timotheo Aeluro, cunctisque adseclis eorum. Ut confiterentur dominum nostrum Iesum Christum, unum Christum, unum filium, unum dominum, unam personam, unam hypostasim ex duabus naturis unitis sub una hypostasi, inseparabiliter, indivisibiliter, invariabiliter, inconfuse: neque alium esse filium Dei, alium Virginis, sed eundem esse filium Dei et filium hominis, duas naturas, unum Deum et hominem: atque in duabus naturis unum eundemque Christum duas expromentem naturales operationes divinam atque humanam; duas naturales voluntates divinam atque humanam, haud invicem adversantes sed ita comparatas ut divinae voluntati obsecundet humana. Insuper ut trisagium recitarent absque verbis " crucifixus pro nobis ,, et absque copula " ET ,,. Ut festos dies eodem ac Romani tempore agitarent, Domini annunciationem die XXV. martii; natalia die XXV. decembris; circumcisionem die octava post Christi natalia, id est ianuarii die prima; baptismum die VI ianuarii; Virginis purificationem die II. februarii; atque omnino cunctas Domini sollemnitates, itemque sanctissimae Virginis, Praecursoris, et sanctorum Apostolorum. Ut divinam eucharistiam in pane fermentato et vino cum aqua consecrarent. Ut sanctum chrisma ex oleo olearum conficerent. Ut christiani omnes intra ecclesiam consisterent, dum sacra liturgia peragitur, iis exceptis quos sacri canones arcent; pariterque ceteris ecclesiae officiis adessent. Ut septem oecumenicas synodos admitterent. Denique ut electionem solius Generalis ab imperatore Romanorum fieri permitterent. Postquam haec capitula Generali tradidimus, is ita nos sciscitatus est.

G. Haeccine omnia necessario fieri a nobis Romani postulant, ita ut siquid horum desit, unio non sit futura; an aliquod ex his est, quo praetermisso, nihilominus ad unionem nos admittent?

TH. Nempe haec sunt quae schisma faciunt. Ceteroquin ecclesiae et imperatori licebit quaedam ex his fortasse remittere, prudentiae gratia, neque ho-

agnoscit. Neque hercle res tam insignis sive in sancti regis vita copiosissime a diversis edita, sive in fastis hungaricis, sive in annalibus ecclesiasticis scripta non esset: neque hoc exemplo, post excitatas denuo de re quaestiones, usi non essent caelibatus hostes. Illud mihi potius cunctisque constat, summum fuisse omni tempore romanorum Pontificum studium atque conatum pro conservanda in ecclesiasticis viris hac virtute convenientissima; cuius rei cumulare testimonia non interest. Silvester certe II. in celebri ad S. Stephanum regem bulla nihil de caelibatu dicit. Idem vero in sermone ad episcopos (apud Mabillonium anecd. ed. nov. p. 104.) verba Pauli *unius uxoris vir* litteraliter explicat, ne bigamos (idest qui duabus uxoribus iam defunctis copulatus fue-

Κ. Εἰπὲ ἡμῖν φανερῶς, εἰ ἔστι τούτων τῶν κεφαλαίων τινὰ, ὧν χωρὶς δέξονται ἡμᾶς εἰς τελείαν ἕνωσιν.

Θ. Ὑπολαμβάνω ὅτι ὥσπερ γινώσκεις σὺ τὴν καρδίαν σου, οὕτως γινώσκεις καὶ τῶν ὑπὸ σὲ ἀρχιερέων τὸ θέλημα, καὶ γινώσκεις τίνα τούτων δέξονται, καὶ τίνα οὔ· καὶ εἰ κελεύεις εἰπὲ ἡμῖν, τίνα τούτων τοῖς ἀρμενίοις δοκεῖ φορτικὰ, καὶ οὐκ ἂν συνέλθοιεν ὥστε παραδέξασθαι αὐτά.

Κ. Οὐκ οἶδα· ἴσως δοκοῦντα ἐμοὶ τινὰ, τῇ συνόδῳ οὐ δόξει οὕτως.

Θ. Σὺ κεφαλὴ ὤν, ἀγνοεῖς τοῦτο, πῶς ἐγὼ πούς ὢν τῆς παρὰ τῶν ῥωμαίων συνόδου, μᾶλλον δὲ οὐδὲ πούς, δύναμαι γνῶναι τοῦτο ὃ ἐρωτᾷς; πλὴν στοχαζόμενος εἴπω· τὸ τῆς προβλήσεως κεφάλαιον ἀφορᾷ εἰς τιμὴν καὶ ὠφέλειαν σὴν καὶ τῶν μετὰ σὲ Καθολικῶν· εἰς σύστασιν γὰρ τοῦ θρόνου τοῦτό ἐστι καὶ διαμονὴν, ὡς μέλλοντος ἔχειν διφένσωρα τὴν βασιλείαν τὴν ἁγίαν· καὶ οἶμαι ὑμᾶς εἰς τοῦτο οὐκ ἀναγκάσουσιν· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀζύμων βιάσουσιν ὑμᾶς, ἐὰν εἰς τὰ ἄλλα συνέλθητε.

Κ. Ταῦτα πάντα προθήσω ἐνώπιον τῆς συνόδου· καὶ ὅταν μέλλω ἀποστεῖλαι τοποτηρητὰς εἰς τὴν βασιλεύουσαν, δηλοποιήσω ἐγγράφως τῇ τε ἁγίᾳ συνόδῳ καὶ τῷ θεοστεφεῖ βασιλεῖ τὰ παραδεχθέντα, καὶ μὴ, κεφάλαια· καὶ δώσω καὶ τὰς αἰτίας, δι' ἃς τὰ μὴ παραδεχθέντα οὐ παραδέχομαι· καὶ εἰ ὁ πονηρὸς καὶ μισάνθρωπος δαίμων οὐ παρεμποδίσει τουτὶ τὸ μέγα χρῆμα, ἐξ ἡμετέρας αἰτίας, σὺν Θεῷ λέγω, οὐκ ἐμποδισθήσεται· δεῖ γὰρ μήτε ἡμᾶς τῆς ἄγαν ἀκριβείας μήτε ὑμᾶς τὴν ἕνωσιν βουλομένους ἀντέχεσθαι, ἀλλὰ τινὰ παρορᾷν, ὅσα τὴν πίστιν οὐ παραβλάπτει· συνηθειῶν γὰρ διαφορὰν ἐκκλησιαστικῶν, ἄνθρωπον τοῦ χριστιανισμοῦ οὐκ ἀλλοτριοῖ· νῦν οὖν εἰ κελεύετε, ἀπὸ τοῦ νῦν ἑτοιμάσθητε πρὸς ὑποστροφήν· καὶ μετὰ τὴν ὑμῶν ἀναχώρησιν, γράψω πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐμοὺς ἀρχιερεῖς, ἢ ἵνα αὐτοὶ ἔλθωσιν, ἢ τοποτηρητὰς ἀποστείλωσιν, ὅσοι δηλονότι διὰ ἀναγκαίας αἰτίας εἰς τὴν σύνοδον παραγενέσθαι οὐ δύνανται· ἐγὼ δὲ πρὸς ἀνάγκης μετὰ τοῦ Καθολικοῦ τοῦ Ἀλβὰκ (1) τὴν ἕνωσιν ταύτην ποιήσω· οὗτος γὰρ ἐπέχει τὸν θρόνον Γρηγορίου τοῦ ἐγγόνου τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, καὶ ἀεὶ ἐσμὲν ἐν ταῖς πνευματικαῖς ὑποθέσεσι, καὶ οὐδὲν ἄτερ ἀλλήλων ποιοῦμεν· ἔστι δὲ ὁδοῦ διάστημα ἀπ' ἐντεῦθεν ἕως ἐκεῖ οὐχ ἧττον οἶμαι μηνῶν τριῶν.

tu) ad episcopatum adscendat; allegorice vero, ne episcopus post catholicum dogma, sensum haereticum assumat; scilicet ut unius uxoris, id est ecclesiae, vir appelletur.

(1) De origine armeniaci patriarchatus Albaniae, qui secundus inter patriarchatus armenios dignitate erat, legesis doctum opus, cui titulus: *compendio storico di memorie cronologiche concernenti la religione e la morale della nazione armena. T. 2. p. 9.*

rum nomine unionem praecidere: sicuti apud Hungaros quoque factitatum est, quo tempore sanctus ipsorum Stephanus eos baptizandos curavit, qui ne res universa pessum daretur, sivit ut eorundem episcopi legitimas uxores haberent, sicuti nunc presbyterorum nostrorum mos est: idque egit impetrato brevi ab eo qui tunc erat Papa: quae adhuc consuetudo apud nonnullos regionis illius episcopos viget.

G. Dic perspicue, ecquae sint ex his capitulis, quibus sepositis, nos tamen ad integram unionem excipient?

TH. Puto quod tu sicuti tuummet animum exploratum habes, ita voluntates quoque subditorum pervides, probeque nosti quidnam ex his admissuri sint, quidve secus. Quare tu potius, si vis, indica mihi, quaenam Armeniis gravia visum iri putes, quaeve numquam sibi persuaderi passuri sint.

G. Nescio. Fortasse quaedam mihi videbuntur, de quibus aliter synodus existimabit.

TH. Si tu, qui caput es, hoc ignoras, quomodo ego qui pes sum, immo ne pes quidem, apud Romanorum synodum, quod rogas compertum habeam? Nihilominus coniectans dicam. Capitulum illud de Generalis electione, honoris ergo atque utilitatis tuae et succedentium Generalium perscriptum est: namque ad sedis stabilitatem firmitatemque spectat, quia hacc defensorem sanctum imperatorem nancisceretur. Romani tamen, ut puto, vim vobis in hoc haud facient: sed ne in quaestione quidem de azymis vos cogent, si certe de ceteris consenseritis.

G. Haec omnia ad synodi cognitionem perferam: et cum legatos meos ad regiam urbem mittam, scripto significabo tum vestrae synodo tum etiam a Deo coronato imperatori quae admissa fuerint capitula et quae secus, simulque causas aperiam propter quas aliqua fortasse repudiata fuerint. Et nisi pravus hominum hostis daemon magnum hoc negotium disturbaverit, ad nos quidem quod adtinet (sic Deus adiuvet!) non impedietur. Oportet enim neque nos summo iure agere, neque item vos, siquidem unionem exoptatis; sed in quibusdam indulgere, quae fidem non violant: quippe rituum differentia ecclesiasticorum, hominem a christiana religione non submovet. Nunc vero, si placet, reditum parate. Post enim discessum vestrum, ad meos omnes episcopos scribam, ut vel ipsi veniant, vel legatos mittant, quotquot gravis causa ad synodum convenire prohibet. Porro opus est ut ego unionis negotium non sine Albaniae Generali transigam: hic enim sedem Gregorii illius insidet qui sancti Gregorii nepos fuit, in Armenia magna, quicum mihi spiritalium negotiorum per-

Θ. Καὶ πότε μέλλεις ποιῆσαι τὴν σύνοδον; δοῦναι γὰρ ἡμῖν ὀφείλεις ὀνομαστὶ τὸν καιρὸν, ἵνα πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦτο γνωρίσωμεν.

Κ. Οὐδὲ ἐγὼ οἶδα, εἰ μὴ ἐρωτήσω λεπτομερῶς τῶν γινώσκοντας τὰ διαστήματα τῶν χωρῶν.

Θ. Καὶ μάλιστα πλείονα καιρὸν ὀφείλεις δοῦναι, διὰ τὸ ποιῆσαι ἕκαστον τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ ἀρκοῦσαν.

Κ. Ἐξαπάντως οὕτως ὀφείλει γενέσθαι· πλὴν ἐγὼ μέλλω μετὰ τῶν ἀνθρώπων μου ἀποστεῖλαι γραφὴν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ δηλώσω τὴν διωρίαν τῆς συνόδου.

Θ. Δεῖξον ἡμῖν, εἰ κελεύεις, ἣν μέλλεις ἀποστεῖλαι πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιστολήν.

Κ. Τοῦτο ποιήσω· νῦν δ' ὑπάγετε, διαναπαύσθητε, καὶ ὅτε ἐκθήσομαι τὴν ἐπιστολὴν, δείξω ὑμῖν.

Τῇ ἐπαύριον ἔστειλεν ἡμῖν ὁ Καθολικὸς τὴν ἔκθεσιν τῆς πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιστολῆς, ἧς ἡ ἔννοια, ἵνα ἐν ἐπιτομῇ εἴπω, αὕτη. — Οὐκ ἐνομίζομεν σκανδαλίζεσθαι ἡμῶν τινὰς λεγόντων μίαν φύσιν τὸν χριστόν· ὀρθῶς γὰρ ἑρμηνευόμενον, τοῦτο οὐκ ἔστι κακόν· ἐπεὶ δὲ τινὲς σκανδαλίζονται, παντελῶς ἐγκαταλιμπάνομεν μίαν φύσιν λέγειν τὸν χριστόν (1). — Εἶτα ἠθέλησεν ὁ Καθολικὸς κατὰ μόνας τῷ Θεωριανῷ συντυχεῖν· καὶ μετακαλεσάμενος ὀψὲ σαββάτῳ λίαν, εἶπεν αὐτῷ· ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ἐμοὶ ἀρχιερεῖς κατ' ἐμοῦ, καὶ ἔστιν ἀναγκαῖον ἐξελέσθαι τὸ σκάνδαλον ἐκ τῶν καρδιῶν αὐτῶν· ἐσκανδαλισμένοι γὰρ ὄντες, οὐδαμῶς ὑπακούσωσί μου ὡς κεφαλῆς, ἀλλὰ σινιάσουσιν οἷα γένος ἀτέραμνον καὶ σκληροτράχηλον· ἀλλ' αὔριον ἐστὶ κυριακὴ, καὶ μέλλουσι συναχθῆναι ἀρχιερεῖς πολλοὶ, καὶ ἄρχοντές μου σχεδὸν ἅπαντες· λάλησον οὖν, εἰ κελεύεις, αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐκ Θεοῦ σοι δεδομένην σοφίαν πληροφορῶν αὐτούς, οὔτε γραφὴν μυστικὴν οὔτε λόγους ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα ὁ Καθολικὸς, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον — ὅτι ἐὰν ἡ βασιλεία σου θέλῃ τὴν ἕνωσιν, οὐχ ἧττον κἀγὼ ταύτην θέλω καὶ ἐπιθυμῶ καὶ σπουδάζω ἵνα γένηται. Ὑπέσχετο γὰρ ὁ Θεωριανὸς τοῦτο ποιῆσαι· τῇ ἐπαύριον ἐκκλησίαν ἀγείρας λαμπρὰν, μετεκαλέσατο ἡμᾶς, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ὁ Θεωριανὸς εἶπεν.

(1) Egregia sane disputationis conclusio, fructusque pretiosus! Prorsus enim, quia duae sunt Christi naturae, unam dicere (praesertim post agitatas cum monophysitis controversias) nulla subtilis interpretatio vel elaborata excusatio concedere Armeniis nunc videtur.

petua communio est, ita ut neuter inscio altero quicquam agat. Est autem inter nos intervallum iter mensium, ut reor, trium.

TH. Quandonam synodum coacturus es? Tempus enim definite nobis designari oportet, ut imperatori et ecclesiae significemus.

G. Ne ego quidem novi, prius quam eos accurate rogavero qui locorum intervalla sciunt.

TH. Sane tempus a te spatiosum concedendum est, ut singuli viaticorum suorum rationem habeant.

G. Sic prorsus agendum est. Verumtamen ego per homines meos familiares imperatori scribam, tempusque synodo praefinitum significabo.

TH. Ostende nobis, si tibi placet, quam ad imperatorem missurus es epistolam.

G. Ita sane. Nunc vero ad requiem secedite; statim ac enim epistolam scripsero, vobis ostendam.

Postero die misit ad nos Generalis litterarum ad imperatorem exemplar, quarum summa haec erat. - Existimavimus neminem offensum iri adversus nos qui unam Christi naturam dicunt, quandoquidem id recta interpretatione explicatum, vitio caret. Sed quia nonnulli scandalum hinc patiuntur, nos quidem unam dicere Christi naturam prorsus iam desinemus. - Exin Generalis secretum optavit cum Theoriano colloquium, quem sabbato hora valde serotina ad se vocatum ita adlocutus est. Mei mihi episcopi offensi sunt, ideoque opus est ex illorum animis scandalum revellere: quamdiu enim ita se habuerint, nequaquam mihi ut praesuli morem gerent, sed cavillabuntur, utpote genus hominum pervicax et obduratum. Sed enim cras die dominica conventuri ad synaxim sunt multi episcopi, praesulesque mei prope omnes. Tu igitur, si libet, pro ea quam tibi contulit sapientia Deus concionare apud eos, iisque suade, neque arcanam epistolam neque dictum aliquod ad imperatorem a Generali missum fuisse, nisi hoc tantum, nempe - quam tua maiestas optat „ fieri unionem, ego quoque ego et volo et cupio, atque ut fiat operam do. - Igitur Theoriano excipiente negotium, crastina die Generalis splendida concione coacta, invitavit nos. Tum ibi Theorianus haec verba fecit.

ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΘΕΩΡΙΑΝΟΥ.

Οὐδὲν οὕτω λυσιτελὲς τοῖς ἀνθρώποις καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων πρόξενον ἀγαθῶν, ὡς τὸ φυλάττειν τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ θεράποντες τοῦ θεοῦ χρηματιζόμεθα, καὶ τῆς ἀκαταλήπτου βασιλείας κληρονόμοι, καὶ ἀδελφοὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ υἱοὶ τοῦ θεοῦ καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἀξιούμεθα· οὗ τί ἂν γένοιτο μακαριώτερον καὶ εὐκταιότερον; τοῦτο τὸ τηλικοῦτον ἔργον καὶ δυσκατόρθωτον, τὸ μυρίων ἡμῖν αἴτιον ἀγαθῶν ὑπισχνεῖτο ποιήσειν θεῷ ὁ προφήτης καὶ βασιλεὺς καὶ θεοπάτωρ Δαβίδ, εἰ μόνον συκοφαντίας ἀνώτερον τοῦτο φυλάξει· λύτρωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων λέγων, καὶ φυλάξω τὰς ἐντολάς σου· τί οὖν ἰδιῶται ποιήσουσιν, ὅταν βασιλεὺς δέδοικε τὴν συκοφαντίαν, καὶ ὑπὲρ τοῦ λυτρωθῆναι ταύτης, ὑπόσχεσιν ποιεῖ δυσκατόρθωτον; οὐ ζητεῖ ζωὴν μακροήμερον ἐτῶν πεντακοσίων ἢ πλειόνων, ἢ τῆς ὅλης οἰκουμένης τὴν βασιλείαν, οὐδ' ἄλλο τι τῶν ἐπηράτων καὶ θαυμαστῶν, ἀλλὰ συκοφαντίας ἀνθρώπων ἀπολύτρωσιν, καὶ ἀντὶ ταύτης φυλάττειν τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ ἐπαγγέλλεται· ὄντως πάμμεγα κακῶν ἡ συκοφαντία· καὶ διὰ τοῦτο ὁ προφητικώτατος καὶ βασιλικώτατος νοῦς ἐκεῖνος ἐδεδοίκει αὐτήν, μὴ πάνυ θαῤῥῶν κατ' αὐτῆς ἐφ' ὅλην τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὁ μυρία κατορθωκὼς καὶ στήσας ἀνδραγαθήματα· γεννητικὴ γὰρ σκανδάλων ἡ συκοφαντία, καὶ ἐσμοῦ κακῶν τὴν οἰκουμένην ἐμπίμπλησιν· διΐστησιν ἀδελφοὺς ἀπ' ἀλλήλων, γονεῖς τέκνων, τέκνα γονέων, ἄνδρας περιποθήτων συνευνῶν, ὡς πρόχειρον ὅπλον τοῦ διαβόλου καὶ ἀρχαιότατον. ἐξ οὗ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ὁ ἀνθρωποκτόνος ἐκτήσατο· οὐ γὰρ ἄλλο δηλοῦν ἐθέλει τὸ τῆς συκοφαντίας ὄνομα, ἀλλ' ἢ τὸν διάβολον· οὐκ αἰδεῖται τί τῶν αἰδοῦς ἀξίων ὁ σατανᾶς, τὰ τῆς τιμῆς ἄξια οὐ τιμᾷ, ἀναίσχυντός ἐστιν, αὐθάδης, πάντολμος· διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ τιμίου πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἁγιωτάτου Καθολικοῦ ἐφείσατο ὁ ἐχθρὸς, ὃν αἰδοῦνται καὶ ἄγγελοι ὡς αὐτοῖς ἁμιλλώμενον, καὶ τὴν ἐκείνων διαγωγὴν ἐν πηλίνῳ σώματι κατορθῶσαι φιλονεικοῦντα· ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοῦ τῷ ἀρχαίῳ αὐτοῦ ὅπλῳ τῇ συκοφαντίᾳ ἐχρήσατο. ἤκουσα γάρ τινων ὑποψιθυριζόντων, ὅτι ὁ Καθολικὸς ἐμήνυσε λάθρα πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι δέχομαι τὴν τετάρτην σύνοδον, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ῥωμαῖος ἔσομαι, κἄν τε ἕψονται οἱ ἀρμένιοι, κἄν τε καὶ μή· καὶ ταῦτα μὲν κατ' αὐτοῦ ὁ μισόκαλος ἐτεκτήνατο δράκων· καθ' ἡμῶν δὲ ὅτι τὸν Καθολικὸν αἱρετικὸν ἐλέγομεν ἐν ὅλῃ τῇ Ῥωμανίᾳ· ὢ τῆς κακίας τοῦ σατανᾶ· πῶς ἤθελον αἱρετικὸν εἰπεῖν τὸν Καθολικὸν, ὃν ἐν τῇ διαλέξει ἁγιώτατον ἐμαρτύρησα, ἥτις ἀνεγνώσθη ἐπὶ παλατίου κἀπὶ συνόδου;

THEORIANI ORATIO.

Nihil aeque utile hominibus, totque ac tantorum bonorum causa est, ut praeceptorum Dei observantia. Propter hanc enim et Dei servi sumus, et incomprehensibilis regni heredes, et Christi fratres, et Dei filii esse dicique meremur: qua quidem re nihil beatius aut optabilius esse potest. Hanc praeceptorum Dei observantiam, rem sane magnam atque difficilem et infinitorum bonorum fontem, praestiturum se spondebat Deo propheta, rex et theopater David, si modo calumniae vim vitare potuisset: " redime me, inquit, a calumniis hominum, et custodiam mandata tua. „ Quid ergo privati facient, si rex calumniam extimescit, atque ut ab ea liberetur, perdifficilem sponsionem facit? Haud sibi postulat longaevam vitam, puta quingentorum vel amplius annorum, vel universi orbis dominationem, neque aliud quicquam optabile aut admirabile, sed adversus calumnias hominum defensionem; quam si impetret, mandata Dei servaturum se promittit. Maximum reapse malorum calumnia est; ideoque mens illa apprime prophetica et regalis hanc expavebat, neque se ab ea tutum totius regni sui viribus credebat, qui ceteroquin victoriis innumeris potitus fuerat. Mater enim scandalorum calumnia infinitis malis orbem obruit: fratres invicem distrabit, parentes a liberis, hos a parentibus, a dilectis uxoribus viros. Quippe hoc validissimum diaboli atque antiquissimum telum est, unde etiam nomen homicida ille nactus est: neque enim aliud calumniator significat quam diabolum. Neminem quamlibet reverendum reveretur Satanas, honorabili honorem denegat audax ille et procacissimus. Quamobrem inimicus ne venerabili quidem patri nostro sanctissimo Generali pepercit, quem reverentur angeli tamquam suum aemulatorem, qui ipsorum mores luteo in corpore imitari contendit: sed vetere suo adversum illum telo, calumnia scilicet, usus est. Audivi enim furtivos quorumdam sermunculos dictitantium, quod secreto Generalis imperatori significaverit, se quartam synodum recipere, atque ad romanas partes accedere, sive Armenii sequantur sive secus. Et has quidem fraudes apud vos contra Generalem draco nexuit. Rursus nobis hanc calumniam imposuit, quod eum ipsum haereticum per universam Romaniam dictitaremus. O Satanae improbitatem! Quis apud nos Generalem haereseos insimularet, quem ego sanctissimum in disputa-

καὶ ἐναντίος αὐτὸς ἐν αὐτῇ ἐλεγχθῆναι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπέβαλεν ὁ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἐχθρὸς, ὃς ἀεὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀντιτάσσεται· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ἅγιον τὸν Καθολικὸν καὶ ἔχομεν καὶ ὀνομάζομεν· καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἄλλο πρὸς τὸν βασιλέα ἔγραφεν ἀλλ' ἢ τοῦτο “ ἐπεὶ ἡ ἁγία βασιλεία σου ἐθέλει τὴν „ ἕνωσιν, θέλομεν καὶ ἐπιποθοῦμεν αὐτήν· καὶ ὅταν σὺν Θεῷ τὴν ἡμετέραν ποιή- „ σωμεν σύνοδον, τοὺς λόγους τῶν ἀνθρώπων τῆς βασιλείας σου εἰς μέσον προθή- „ σομεν· καὶ ὅπερ ὁ Θεὸς ἡμῖν ἀπο[δείξῃ] καλὸν εἶναι, ποιήσομεν, καὶ δηλώσο- „ μεν πάντα δι' ἡμετέρων ἀρχιερέων τῇ κραταιᾷ βασιλείᾳ σου. „ Ταῦτα εἰσὶν ἃ ἐγγράφως ἐμήνυσεν ὁ Καθολικός. Ἡ δὲ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, ἣν Θεοῦ τε εἶναι ἀκούομεν, καὶ ἧς Θεὸν τὸν Θεὸν, καὶ αὐτὴν Θεὸν, ὡς ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. τοὺς μὲν ἐχθροὺς αὐτῆς εἰς τέλος καταβαλεῖ· φρουρήσαι δὲ τοὺς φιλοῦντας αὐτὴν ἐν τῇ αὐτῆς ὁμονοίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ καὶ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν.

Κ. Τούτων οὕτω ῥηθέντων εἶπεν ὁ Καθολικὸς· οὐδένα τῶν εὖ φρονούντων ἀγνοεῖν οἶμαι, ὅτι ὁ ἀρχαίκακος ὄφις καθορᾷν οὐ φέρει τὴν ἕνωσιν τῶν χριστιανῶν· σφάττεται γὰρ τῇ ὁμονοίᾳ τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, καὶ ῥομφαίαν κατὰ καρδίας εἰσδέχεται καιρίαν, θάλλουσαν τὴν εἰρήνην ὁρῶν· καὶ εἰ καθ' ἡμῶν τοιαῦτα ἐμηχανήσατο, παραβλάψαι θέλων τὴν ἕνωσιν, θαυμαστὸν οὐδέν· ἀλλ' ἡμᾶς οὐ διέλαθον τὰ σκάνδαλα αὐτοῦ· διὸ τῶν καθ' ἡμῶν ῥηθέντων οὐδένα λόγον ποιούμεθα, ἀλλ' ὅπερ ἐμηνύσαμεν τῷ βασιλεῖ, καὶ πάλιν μηνύομεν. Ἀπὸ τοῦ νῦν, εἰ κελεύετε, ἀποχαιρετίσατε.

Ἀποχαιρετίσαντες οὖν ἤλθομεν εἰς τὸ Κεσσούνιον· εὕρομεν δὲ ἐκεῖ τὸν μοναχὸν Θεόδωρον τὸν φιλόσοφον τοῦ Καθολικοῦ τῶν ἰακωβιτῶν ἤτοι σύρων (1) περιμένοντα διασῶσαι ἡμᾶς εἰς τὸν Καθολικὸν αὐτοῦ ὄντα τότε ἔν τινι καστελλίῳ αὐτοῦ λεγομένῳ ὁ ἅγιος Βαλσαμών· μαθόντες δὲ ἡμεῖς ὅτι Σαχαπετῖνος ὁ Ἀμηρᾶς ἐνεδρεύει τοῦ κρατῆσαι ἡμᾶς, ἐφοβήθημεν ἐκεῖ ἀπελθεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπεστάλκαμεν πρὸς αὐτὸν τὴν βασιλικὴν γραφὴν, καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἀπέστειλεν ἐγγράφως ἑλληνιστὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς αὐτοῦ πίστεως, καὶ πιττάκιον πρὸς ἡμᾶς, ὅτι ἐπεὶ οὐκ ἠδυνήθητε ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς, ἀπεστάλη παρ' ἡμῶν πρὸς σὲ ὁ μοναχὸς Θεόδωρος συντυχεῖν σοι προσώπῳ ἡμῶν περὶ πάντων· ἡ δὲ ὁμολογία τῆς πίστεως αὐτοῦ ἔχει κατὰ ῥῆμα οὕτως (2).

(1) Hic erat Michaël patriarcha cognomento magnus, de quo Assemanus loco mox laudando.

(2) De hac cum Syris Theoriani disputatione insigne atque prolixum extat testimonium Bar-

tione scripta appellavi, quae in palatio ac synodo lecta fuit, ex qua licet contrariam prorsus calumniantibus sententiam conficere. Sed haec quidem machinatus est pacis et concordiae hostis, qui recte factis semper adversatur. Nos vero Generalem et sanctum iudicamus et dicimus: neque quicquam ipse ad imperatorem, praeter hoc scripsit: " quam tua maiestas vult unionem, nos quoque vo-
,, lumus ac peroptamus; et cum synodum nostram celebrabimus, legatorum maie-
,, statis tuae sermones coram sistemus; et quod Deus rectum esse demonstraverit,
,, faciemus; idque totum potenti maiestati tuae per nostros antistites significabi-
,, mus ,,. Haec per scriptum Generalis significavit. Pax autem Dei quae superat omnem sensum, quam et Dei esse didicimus, et cuius Deus ipse Deus est, quaeque ipsa Deus est, tamquam in pace Dei nostri, suos quidem hostes in aeternum exterminet, amatores autem in Christo Iesu domino ac vero Deo nostro concordes servet.

c. His dictis, Generalis ait: neminem frugi ignorare arbitror, quod origo malitiae serpens Christianorum unionem spectare non sustinet: enecatur enim a filiorum Dei concordia; letalem gladium visceribus accipit, si prosperam pacem cernat. Ergo quod nobis huiusmodi fraudes struxerit, unionis causa disturbandae, nil est mirandum: sed tamen nos eius scandala non latuerunt. Quare dictorum adversus nos nullam rationem habemus, sed quod olim imperatori significavimus, nunc iterum significamus. Vos autem, si placet, iam valete.

Igitur vale dicto, Cessunium profecti sumus; quo in loco monachum Theodorum philosophum Generalis Iacobitarum seu Syrorum offendimus praestolantem, ut nos incolumes ad Generalem suum perduceret, in quodam oppidulo commorantem, cui nomen sanctus Balsamon. Verumtamen nos indiciis acceptis quod Sachapetinus Ameras ut nos caperet insidias struxisset, timuimus illo ire; sed regias litteras ad Generalem misimus, qui vicissim fidei suae confessionem graece scriptam nobis misit, cum epistola qua significabat, quandoquidem nos ad eum proficisci non potuerimus, mitti a se Theodorum monachum qui Generalis nomine de re tota cum Theoriano dissereret. Fidei vero confessio haec ad litteram continebat.

Hebraei in secunda chronici sui parte adhuc inedita (nam primam edidit Kirschius) cuius vaticanum codicem habes descriptum in huius meae collectionis tomo V. part. II. p. 49. Interim vero dum adhuc opus desiderat typorum lucem, praeclara habemus Assemani excerpta in biblioth.

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΤΩΝ ΙΑΚΩΒΙΤΩΝ.

Πιστεύομεν, ἅγιε βασιλεῦ, καὶ ὁμολογοῦμεν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἕνα Θεὸν ἀληθινὸν, μήτε ἀρχὴν ἔχοντα μήτε τέλος, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, ἣν ἤκουσαν καὶ ἔμαθον παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ διδασκάλου εἰπόντος αὐτοῖς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται· ἐδεξάμεθα δὲ καὶ ἐπιστεύσαμεν ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ταύτην τὴν πίστιν καὶ ἐπέχομεν, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς πάντα κίνδυνον ὑπερφέρομεν ἐκ πάντων τῶν τυραννούντων ἡμᾶς· καὶ ἀμετακίνητον ἔχομεν τὸν ὅρον τῆς πίστεως κατὰ τὴν ἕνωσιν καὶ βεβαίωσιν τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ· τὸν πατέρα παντοκράτορα ἐπιγινώσκομεν, καὶ υἱὸν ὁμοούσιον αὐτοῦ κηρύττομεν, καὶ πνεῦμα ἅγιον ὁμοφυὲς πατρὸς καὶ υἱοῦ ὁμολογοῦμεν· τρεῖς ὑποστάσεις, μία οὐσία, μία φύσις, καὶ μία θεότης· πατὴρ γεννήτωρ, υἱὸς γεννητὸς, καὶ πνεῦμα ἐκπορευτόν· οὐ προϋπῆρχε πατὴρ υἱοῦ, ἀλλ' οὐδὲ πρότερον ἐστὶ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ βεβαίωσιν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου καὶ τῶν ἑτέρων ἀληθινῶν διδασκάλων, ὅτι ἅμα πατὴρ, ἅμα υἱὸς, ἅμα πνεῦμα ἅγιον· γεννᾷ ὁ πατὴρ ἀχρόνως, ἀνάρχως· γεννᾶται ὁ υἱὸς ἀχρόνως· καὶ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα ἀνεξερευνήτως· ἕν εἰσι τῇ προαιωνίῳ φύσει, φύσις ἀσύγκριτος· αὐτός

oricot. T. II. cuius locum p. 364. rei nostrae maxime idoneum recitare hic opus est, praesertim quia testatur nobis de SECUNDO ITINERE Theoriani in orientem ad disputandum; nequis forte id confictum a Graecis putet, quum ex perraro graeco codice a me nuper observato et edito res gesta nunc divulgetur; qui quidem codex tam priscus est, ut ab ipsius disputationis aetate haud valde abesse videatur. Sic ergo apud Assemanum Bar-Hebraeus.

Anno Graecorum 1481 [immo 1482, Christi 1170.] Manuel Comnenus imp. per Christophorum litteras ad Michaëlem patriarcham de religione scripsit. Theorianum insuper ad eundem et ad Nersetem Armeniorum Generalem misit, qui quum in Ῥωμαίων κουλά, *Castrum romanum*, pervenisset, significavit Michaëli, ut in Syriam ad colloquium properaret, quoniam ipsi in Mesopotamiam proficisci non licebat. Michaël Iohannem episcopum Chisumensem [hic in prima disputatione Theoriani apparet] ad Theorianum allegarit. Theorianus Byzantium reversus, ITERUMQUE AB IMPERATORE IN SYRIAM MISSUS [AN. 1172.] Michaëlem ad Castrum romanum per literas denuo arcessit. Is vero Theodorum monachum cognomento Bar-Vehebun, discipulum suum mittit, ut ad Theoriani quaestiones responderet. Disceptatum est de substantia et natura ex doctrina aristotelica, Theoriano ad Theodori argumenta, ut Bar-Hebraeus ex amore suae sectae fabulatur, obmutescente. Hinc Armeniorum Generalis, qui victas Theoriano manus dederat, viribus resumptis, sic ad eundem scripsisse dicitur: " quum synodum celebravero, sententiam meam imperatori declarabo. " Epistolam quoque Narses ad Michaëlem patriarcham misit in haec verba. *Graecorum imperator decem nobis quaestiones proposuit; quinque de fide: ut nimirum duas in Christo unitas na-*

CONFESSIO FIDEI GENERALIS IACOBITARUM.

Credimus, sancte imperator, atque confitemur patrem filium et sanctum spiritum, unum Deum verum, initio ac fine carentem, et in nomine sancto eius baptizamur, secundum apostolorum doctrinam, quam a veraci doctore auribus suis acceperunt dicente ipsis: euntes docete omnes populos, baptizantes eos in nomine patris et filii et sancti spiritus. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvabitur; qui vero non crediderit, condemnabitur. Recepimus autem et amplexi sumus nos maioresque nostri hanc fidem, eamque retinemus, proque ipsa periculum quodvis ab iis, qui nos tyrannide opprimunt, perpetimur: et immobilem conservamus fidei definitionem secundum consensum et confirmationem divorum sanctorumque patrum nicaenorum: patrem omnipotentem agnoscimus, filium ei consubstantialem praedicamus, spiritum sanctum eiusdem naturae cum patre ac filio confitemur, tres hypostases, unam substantiam, unam naturam, unam divinitatem. Pater est generans, filius genitus, spiritus procedens. Non extitit pater ante filium, neque item ante spiritum; sed secundum doctrinam adfirmationemque Gregorii theologi aliorumque veracium magistrorum, simul pater, simul filius, simul spiritus sanctus. Generat pater sine tempore, sine principio; gignitur filius absque tempore; procedit spiritus inenarrabiliter. Unum sunt praecedente omne aevum naturâ; incomparabilis natura; hic est Deus noster, factor angelorum om-

turas dicamus, duas voluntates, duas operationes; ut cum tribus synodis et quartam et quintam et sextam et septimam praedicemus: ut denique e trisagio hymno appendicem illam qui crucifixus es pro nobis *expungamus: ut scilicet festum nativitatis cum ceteris nationibus celebremus: ut fermentum in eucharistia, et aquam in calice ponamus: ut chrisma ex oleo olivae conficiamus: ut in ecclesiis oremus: ut liturgiam palam faciamus. Et ritus quidem reformare pro bono pacis facile nobis esset, duasque naturas iuxta Theologum* [Gregorium naz.] *dicere. Verum ut particulam illam*, qui crucifixus es pro nobis *expungamus, aut sanctis viris anathema dicamus, fieri nulla ratione potest. His tamen non obstantibus quidquid tu feceris, etiam nos faciemus.*

Quid post haec Nerseti Michaël rescripserit, haud exprimit Bar-Hebraeus. Vero tamen simile est, hominem Iacobitam nil intentatum reliquisse, ut Armenios, quos praecessores sui monophysiticis erroribus infecerant, ab ecclesiae communione averteret. Id certe egit cum Iacobitis suis: nam ad litteras imperatoris per Theorianum et alterum quendam graecum Caloënum nomine transmissas, quibus ad unitatem ecclesiae invitabatur, ita respondisse fertur. *Nos pacis summopere studiosi sumus, nec eam fugimus: modo cum iis fiat, qui fidem patrum haudquaquam mutent, et cum Athanasio atque Cyrillo unam Verbi incarnati naturam dicant.*

Hic exitus fuit missionis Theoriani iuxta Bar-Hebraeum: cui consonare videntur quae ex menologio Armeniorum scribit Galanus tomo 1. concil. ecclesiae armenae cum latina p. 240, ubi Nersetem Armeniorum patriarcham obiisse affirmat, antequam synodum suae gentis episcoporum cogeret, in qua orthodoxam ipsis de incarnatione fidem proponere decreverat. – Assemanus.

ἐστὶν ὁ Θεὸς ἡμῶν, ποιητὴς πάντων ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων· οὗτος ἐστὶν ἀπέραντος καὶ ἀόριστος τῇ οὐσίᾳ, ἐγγὺς ἐστὶ τοῖς πᾶσι, καὶ ἀκατάληπτος τοῖς πᾶσι· πιστεύομεν ὅτι ἐστὶν, οὐ καταλαμβάνεται δὲ τὸ τί ἐστι· περιγράφεται μὲν μεταξὺ νοῦ καὶ ψυχῆς, χωρεῖ δὲ ἐν αὐτῷ * τὰ πάντα, χρεωστεῖται δὲ αὐτῷ προσκύνησις ἐκ πάντων· ἀλλ' εἰ μὲν καὶ ἄπειρός ἐστιν ὁ τῆς θεολογίας λόγος ἐν τοῖς ἁγίοις βίβλοις, ὁ δοξάζων αὐτὸν τὸν ἀκατάληπτον, καθὼς εὐδόκησε μετέχειν τοῖς κτίσμασι τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως μετέδωκεν, ὅσον χωρεῖν ἠδύναντο. ἀλλ' ἡμεῖς ἐν βραχυτάτῳ ταῦτα τεθείκαμεν ἐν τῷ περὶ τριάδος λόγῳ, ἵνα ἐξ αὐτῶν καταλάβῃ ἡ ὑμετέρα σοφία τὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως ὀρθότητα.

* Cod. αὐτῇ.

Περὶ δὲ τοῦ μεγάλου μυστηρίου τοῦ οἰκονομηθέντος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγω τοῦ λόγου, τοῦ ἀποκαλύψαντος καὶ δείξαντος τὴν ἑαυτοῦ μεγαλειότητα, πιστεύομεν οὕτως. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐκ τῆς ἀσυγκρίτου φύσεως τῆς ἁγίας τριάδος μία τῶν προσκυνητῶν ὑποστάσεων ὁ υἱὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐκ τοῦ ἁγίου πατρὸς, εὐδοκίᾳ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος, ἐν ἐσχάτοις καιροῖς διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν κατῆλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας κατὰ τὰς προφητικὰς προῤῥήσεις τὰς περὶ τοῦ μεγάλου μυστηρίου τούτου· καὶ ἔλαβε σάρκα ἔννουν καὶ ἔμψυχον, ἄνθρωπον τέλειον, καὶ ἥνωσεν ἑαυτὸν ἑνώσει ἀσυγχύτῳ· οὐ προπλασθείσης τῆς σαρκὸς, εἶτα ἡνώθη αὐτῇ Θεὸς, ἀλλ' ἐν μυστηρίῳ μεγάλῳ καὶ ὑπὲρ λόγον γέγονεν ἄνθρωπος τέλειος, πλὴν τῆς ἁμαρτίας καὶ μόνης· καὶ μετὰ ἐννεαμηνιαίου καιροῦ κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νόμον ἐγεννήθη ἐκ τῆς παρθένου, καὶ τετήρηκεν αὐτὴν παρθένον· διὸ καὶ Θεοτόκον ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν, καὶ ὅτι τὸν Θεὸν λόγον γενόμενον ἄνθρωπον ἐγέννησε· καὶ τραφεὶς ἐν ἡλικίαις ἀνθρωπίναις, τελέσας τὴν σωτήριον οἰκονομίαν, αὐτὸς ὁ Θεὸς λόγος ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅς ἐστιν ἐκ δυοῖν θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἐκ δύο ὑποστάσεων καὶ φύσεων, μία ὑπόστασις καὶ μία φύσις, εἷς Χριστός.

Ἀλλ' ὅτι τινὲς ἀκούουσιν ἡμῶν λεγόντων αὐτὸν μίαν ὑπόστασιν καὶ μίαν φύσιν, ἐνταῦθα καθ' ἡμῶν ὑμνοῦντες λέγουσιν ὅτι κατὰ τὸν Εὐτυχῆ ἀποβαλλόμεθα, καὶ παντὰς τοὺς λέγοντας τὴν σύγχυσιν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἑνώσει, ἀλλ' ὁμολογοῦμεν ὅτι τετήρηται ἡ διαφορὰ τῶν φύσεων ἐξ ὧν ὁ Χριστός· καὶ οὐκέτι λέγομεν ὅτι ἡ θεότης ἠλλοιώθη εἰς τὸ γενέσθαι σάρξ, ἀλλ' οὔτε ἡ σὰρξ μετηλλάγη εἰς θεότητα· ἀλλ' ἡ θεότης, διέμεινε θεότης· καὶ ἡ σὰρξ, σὰρξ τετήρηται· καὶ ἐάν τις ἡμῖν ἐνταῦθα εἴπῃ, πῶς ἐστι δυνατὸν εἰδέναι τὰ τῶν φύ-

nium atque hominum, visibilium rerum et invisibilium: huius substantia est intermina atque infinita, praesens omnibus, nemini comprehensibilis: credimus esse, neque tamen intelligimus quid sit: nam inscribitur quidem in mente et anima, cuncta autem in se ipso continet; ab omnibus ei adoratio debetur. Sed enim quamvis infinita in sacris libris theologica oratio est, quae incomprehensibilem Deum laudat, qui pro suo beneplacito tantam sui cognitionem creaturis impertitus est quantam hae capere poterant; nos tamen rem brevissime in hac Trinitatis expositione adtigimus, ut hinc vestra sapientia fidei nostrae cognosceret rectitudinem.

Quod autem adtinet ad magnum mysterium humanati propter nostram salutem Verbi (incarnationem dico) quod suam revelavit demonstravitque magnitudinem, ita credimus. Confitemur quod ex incomparabili sanctae Trinitatis natura, una de adorandis hypostasibus sanctus filius de sancto patre, sua patrisque et spiritus voluntate, novissimis temporibus propter nostram salutem descendit de caelis, habitavitque in sanctae virginis Mariae utero, secundum edita de hoc magno mysterio prophetica vaticinia, suscepitque carnem mente et anima informatam, perfectum hominem, quem sibi inconfusa unione copulavit: neque ante formata fuit caro, cui deinceps uniretur Deus, sed mysterio magno atque inneffabili factus est homo perfectus, peccato tantummodo excluso: et post novem menses, iuxta humanae naturae legem, natus est de Virgine, cui suam conservavit virginitatem. Quare et deiparam confitemur sanctam virginem Mariam, ipsamque Dei Verbum, hominem factum, genuisse: qui exactis humanae aetatis temporibus, salutarem oeconomiam consummavit; Dei inquam Verbum, homo Iesus Christus, qui est ex duabus rebus, divinitate scilicet et humanitate, ex duabus hypostasibus et naturis, una hypostasis et una natura, Christus unus.

Sed quia nonnulli cum nos audiunt unam hypostasim dicentes et unam naturam, continuo adversus nos occinunt, quod cum Eutychete explodendi simus et cum iis omnibus qui confusionem in sancta unione factam dicunt; nos utique confitemur naturarum ex quibus est Christus incolumem esse differentiam; neque dicimus divinitatem immutatam ut caro fieret, neque carnem mutatam in divinitatem: sed divinitas, mansit divinitas; caro autem, caro perstitit. Quod siquis nobis heic obiiciat, qui fieri possit ut naturarum proprietates cernantur, si-

σιων γνωρίσματα, ἐπειδὴ μία φύσις λέγεται ὁ χριστὸς, δεῖξαι αὐτῷ ἔχομεν καὶ εἰπεῖν ὅτι πάντα τῷ Θεῷ δυνατά εἰσι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ· τὸ δὲ πῶς συνέλαβεν ἡ παρθένος καὶ ἔτεκεν, καὶ παρθένος διέμεινε, νοῦς ἀνθρώπινος εἰπεῖν ἀτονεῖ, ἀλλ' οὖν γέγονε μὲν θεϊκῶς· οὕτω καὶ τὸ τὰς φύσεις τηρεῖσθαι ἐν γνώσει· καὶ πιστεύεται μία διὰ τὸ ἀμέριστον (1)· πιστεύεται δὲ καὶ ἐκ διαλέξεων φυσικῶν· εἰ δὲ τὰς μαρτυρίας τὰς ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἐρευνᾷν τις μεθ' ἡμῶν θελήσειεν, ἔχομεν δεῖξαι κατὰ τὴν ἐν ἡμῖν ἐλπίδα ἐκ τῶν φυσικῶν διαλέξεων· καθὰ ψυχὴ καὶ σῶμα ἕνα ἄνθρωπον τελοῦσι, καὶ εἰσὶ δύο φύσεις, οὕτω καὶ περὶ χριστοῦ τοῦ Θεοῦ λόγου λέγομεν· καὶ καθὼς ἥνωται ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, καὶ οὐκ ἀπόλλει τὴν ἑαυτῆς φύσιν, οὕτω καὶ περὶ χριστοῦ τοῦ Θεοῦ λόγου λέγομεν, οὔτε ἡ θεότης μετηλλάγη, οὔτε τὸ σῶμα.

Οὕτως ὁμολογοῦμεν τὸν ἕνα χριστὸν, μίαν ὑπόστασιν, καὶ μίαν φύσιν, Θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον, ὃ καὶ ὑμεῖς οἴδατε ὅτι αἱ θεῖαι γραφαὶ ἕνα κύριον, ἕνα χριστὸν ἐδίδαξαν ὑμνεῖν, εἰ καὶ ἐκ δυοῖν αὐτὸν ἐγίνωσκον, ἀλλ' οὐκέτι αὐτὸν εἰς δύο πρόσωπα μερίζουσιν, ἢ εἰς δύο ὑποστάσεις τὸν λόγον τὸν γενόμενον ἀδιάβλητον ἄνθρωπον, καθὰ φησὶν ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· ὃ καὶ πάλαι ὁ αὐτὸς κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν πρὸς τὸν Φίλιππον εἴρηκε· τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· οὐχ ὅτι τὸν λόγον ἄνευ σαρκὸς ἐθεώρουν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ τὸν σεσαρκωμένον Θεὸν, ὡς ἕνα καὶ ἀμέριστον ἐδήλου· ἔτι δὲ οἱ ποιμένες ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελιζόμενοι ἤκουον, γεννᾶταί ἡμῖν σήμερον σωτήρ· καὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, σωτὴρ οὐκ ἔστι, καὶ ἡ θεία φύσις ἄνευ σαρκὸς οὐκ ἐγεννήθη· λοιπὸν ἕνα σωτῆρα αὐτὸν καλεῖν τὸν γεννηθέντα ἐκ τῆς παρθένου· ἕνα πιστεύομεν αὐτὸν κατὰ τὸν ὅρον τῆς πίστεως τὸν ἐκτεθέντα ὑπὸ τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀθροισθέντων ἐν Νικαίᾳ ἁγίων πατέρων· Ἰησοῦς χριστὸς μονογενὴς λόγος, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· καὶ καλῶς γινώσκετε ὅτι τὸ Ἰησοῦς ὄνομα οὐκ ἐπὶ τῇ θείᾳ φύσει μόνῃ ὁμολογεῖται ἀλλ' ἐπὶ Θεὸν σεσαρκωμένον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς χριστός· καὶ ἕτερα πλεῖστα εἰσὶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς τοῦτο δηλοῦντα· ταῦτα τὰ ὀλιγοστὰ ῥήματα ἠνέγκαμεν ὑμῖν, πρὸς τὸ γνῶναι, ὅτι ἀθῶοι ἐσμὲν ὁμολογοῦντες αὐτὸν μίαν ὑπόστασιν, ἤγουν μίαν φύσιν τὸν χριστόν· καὶ γὰρ γινώσκομεν καὶ πιστεύομεν ὅτι ἐκ δύο ἐστὶν ἀσυγχύτως καὶ ἀμερίστως καὶ ἀμεταβλήτως καὶ ἀμετατρέπτως· τοῦτον πιστεύομεν τὴν παλαιὰν πεπληρωκέναι κατὰ

quidem una natura dicitur Christi; hoc ei respondemus, omnia scilicet Deo esse possibilia, iuxta Gabrielis archangeli testimonium. Nam quomodo virgo conceperit ac pepererit simulque virgo permanserit, mens humana effari non potèst, et tamen divinitus factum est. Ita naturas quoque conservatas apparet, creditur autem una propter indivisibilitatem. Idque credere possumus naturalis quoque ratiocinii ductu. Plane enim siquis mecum divinae scripturae testimonia scrutari velit, demonstrare rem ut spero licebit naturali ratiocinatione. Nam sicuti anima et corpus unum hominem efficiunt, et quum hac duae naturae sint, fieri tamen nequit, ut homo dicatur duae naturae; sic et de Christo Dei Verbo loquimur, quod neque divinitas mutata sit neque corpus.

Atque ita videlicet unum Christum confitemur, unam hypostasim, unamque naturam, Deum perfectum, itemque perfectum hominem: id quod vos quoque scitis; quia divinae scripturae unum dominum, unum Christum, cantare docuerunt quamquam eum ex duabus esse agnoscant,: sed deinceps in duas personas non dividunt vel in duas hypostases Verbum effectum absque peccato hominem, sicuti apostolus Iohannes ait: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre. Quod idem olim dominus ipse et Deus noster Philippo dixerat: tanto tempore vobiscum sum, et nondum cognovisti me Philippe? Qui vidit me, vidit et patrem meum. Non quod Verbum absque carne viderent apostoli, sed quia incarnatum Deum, ut unum indivisumque, significabat.

Praeterea pastores ab angelo nuntiante audierunt, natus est nobis hodie Servator. Vos quoque fatemini humanam naturam haud esse Servatorem, et divinam naturam sine carne *in mundo* non esse natam: superest igitur ut Servatorem ipsum appellemus qui de Virgine natus est. Unus a nobis creditur ipse, iuxta fidei definitionem a sanctis patribus in spiritu sancto Nicaeae congregatis editam, Iesus Christus, unigenitum Verbum, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero. Velimque vos probe scire, Iesu nomen non de divina tantummodo natura dici, sed de incarnato Deo, qui est Iesus Christus. Alia plurima sunt in divinis scripturis, quae dogma probant; sed nos pauca haec verba vobis obtulimus, ut cognoscatis nos inculpabiles, cum ipsum confitemur unam esse hypostasim, id est unam Christi naturam. Nam de cetero scimus et credimus, ex duabus ipsum esse inconfuse, indivise, immutabiliter, inconvertibiliter.

(1) Consonat haec Syri adfirmatio cum illa Armenii p. 322. v. 15; nisi quod Armenius dicit *ἀχώριστον inseparabile*, pro *ἀμέριστον indivisibile*.

τὰς προῤῥήσεις τῶν προφητῶν, καὶ περιετμήθη τῷ σώματι, [δ] καθὰ καὶ τὸ ἡμέτερον παθητὸν θνητὸν καὶ φθαρτὸν ἐφόρει· καὶ οὐδ' ἐγκατέλιπε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἰδεῖν διαφθοράν· καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σαρκὶ νηστεύσας καὶ πειρασθεὶς καὶ νικήσας ἐτέλεσε θαύματα καὶ δυνάμεις, καὶ ἔπαθεν, ἐσταυρώθη, ἀπέθανεν, ἐτάφη, καὶ ἀνέστη τριήμερος.

Ἐπεὶ δὲ ὧδε τινὲς καθ' ἡμῶν ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι πάθος τῇ θεότητι προσάγομεν, ὅπερ μὴ γένοιτο ἡμῖν λέγειν, ἀλλ' ὥσπερ καὶ αἱ θεῖαι γραφαί, οὕτω λέγομεν, ὅτι ἔπαθε θεὸς καὶ ἀπέθανεν, καθὰ καὶ Παῦλος μαρτυρεῖ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκί, καθά φησι καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος Καππαδοκίας· καθὼς ὁ σίδηρος, λέγων· τῷ πυρὶ ἑνοῦται, καὶ οὐ τὸ πῦρ πάσχει ὅσα καὶ σίδηρος· ἄλλως τε καθὰ ψυχὴ ἐν σώματι δέχεται τὰ πάθη τῶν ἀσθενειῶν, τὸν λιμόν, καὶ τὸν θάνατον, καὶ οὐκέτι ἡ ψυχὴ ἐκ τούτων πάσχει, διότι πνευματικὴ φύσις ἐστὶ καὶ ἄφθαρτος, οὕτω μετὰ Παύλου ὁμολογοῦμεν ὅτι θεὸς ἐγεύσατο θανάτου, μηδ' ὅλως παθούσης τῆς αὐτοῦ θεότητος· ἱκανὸς ἡμῖν ἐστιν οὗτος ὁ μέγας εἰς μαρτυρίαν, ὁ καὶ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀναβάς, καὶ τὰ ἄῤῥητα ἀκούσας τοῦ εἰπεῖν, ὡς εἴρηκε, καὶ πλέον μὴ ἐρευνᾷν· σὺν τούτοις ὑπομιμνήσκομεν, ὅτι ὁ ἄξιος Παῦλος κοινὴν φύσιν [φησὶ] καὶ ἰδικήν· καὶ ἰδικὴ μὲν φύσις τὴν ὑπόστασιν δηλοῖ· οὐκέτι οὖν λέγομεν, ὅτι τῇ κοινῇ φύσει ἡνώθη ὁ θεὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει· εἰ δ' οὐ μὴ οὕτως, εὑρεθήσεται ὡς ὅτι ὅλη ἡ ἁγία τριὰς ὅλῃ τῇ ἀνθρωπότητι ἡνώθη· ἀλλ' ἐν ἰδικῇ φύσει ὑποστατικῶς ἡνώθη ὁ λόγος τῇ σαρκί· καὶ ὑμεῖς, ὡς καὶ τὸ ἀλήθεια ἔχει, ἐκ δύο μίαν ὑπόστασιν καὶ ἓν πρόσωπον ὁμολογεῖτε τὸν χριστόν· ἡ αὐτὴ οὖν ὑπόστασις ἄνευ λόγου, ἰδικὴ φύσις ἐστί· λοιπὸν γνώτω ἡ μεγαλειότης ὑμῶν, ὅτι μάτην ἡμᾶς μισοῦσιν οἱ μισοῦντες· ἓν γὰρ τὸ μυστήριόν ἐστι τῆς πίστεως τὸ οἰκοδομηθὲν ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων· ἕνα ὁμολογοῦμεν τὸν χριστόν, ἐν τῇ συλλήψει, ἐν γεννήσει, ἐν ἀνατροφῇ, ἐν πάθει καὶ ἐν σταυρῷ καὶ ταφῇ καὶ ἀναστάσει καὶ ἀναλήψει· τοῦτον ἐλπίζοντες ἐλθεῖν ἐν ᾧ ἔλαβεν σώματι τοῦ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· τοῦτον τὸν ὅρον ἐδεξάμεθα ἐξ ἀποστολικῶν χειρῶν, καὶ βεβαιωθέντα ὑπὸ τῶν τριῶν ἁγίων καθολικῶν συνόδων.

Ναὶ μὴν καὶ τὸν νόμον καὶ τὰς τάξεις ἐμάθομεν τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν, τῆς χριστοῦ γεννήσεως, τῆς περιτομῆς, τῶν φώτων, τὴν σταύρωσιν, τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν πεντηκοστήν, τὴν μεταμόρφωσιν, τὴν τοῦ τιμίου σταυροῦ ὕψωσιν, τὴν τῆς θεοτόκου γέννησιν, τῆς θεοτόκου τὴν κοίμησιν, καὶ τὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ τὰς τῶν μαρτύρων ἑκάστην ἐν καιρῷ ἰδίῳ μεθ' ὑμῶν τελοῦμεν, καὶ τῆς μυστικωτάτης θυ-

Hunc credimus vetus foedus complevisse, iuxta prophetarum vaticinia. Idem corpore circumcisus est, quod nostro simile circumferebat passioni obnoxium mortale et corruptibile : quamquam revera non sivit carnem suam experiri corruptionem. Eâdem in carne ieiunavit, tentatorem superavit, miracula virtutesque patravit, passus est, crucifixus, mortuus, sepultus, tertia denique die resurrexit.

Quia vero nonnulli a nobis existimant, passionem divinitati obtrudi, quod absit ut umquam dicamus ; aio nos, prout divinae scripturae solent, dicere Deum passum et mortuum, sicuti et Paulus testatur, sed in carne humana ; veluti sanctus quoque Basilius cappadox ait : " sicuti ferrum igni uni-„ tur, quin tamen ignis ea, quae ferrum, patiatur „. Rursus sicuti anima in corpore recipit infirmitatum passiones, famem, mortem, quin tamen anima ab his patiatur, quia spiritalis et incorruptibilis natura est ; sic cum Paulo fatemur Deum mortem gustasse, quin eius divinitas quicquam passa fuerit. Porro sufficit nobis magni huius viri testimonium (quin plura scrutemur) qui usque ad tertium caelum, ut narrat, sublatus audivit ineffabilia. Simul meminimus a sancto Paulo communem naturam appellari et propriam : propria vero natura hypostasim significat. Nequaquam igitur dicimus, Deum communi natura unitum esse humanae naturae. Quod nisi ita sit, tota Trinitas toti humanitati unita fuisset ; quum contra reapse in propria natura Verbum hypostatice carni unitum fuerit. Et vos quoque, uti se res habet, ex duabus unam hypostasim et unam personam Christi fatemini. Ergo ipsa hypostasis absque Verbo, propria natura est. De cetero sciat magnitudo vestra, immerito nos ab odientibus odio haberi : unum quippe est fidei mysterium, illud scilicet quod super apostolorum fundamento aedificatum est : unum confitemur Christum in conceptione, in nativitate, in nutritione, in passione, in cruce, in sepultura, in resurrectione, atque ascensione : atque hunc venturum, in eo quod aumpsit corpore, speramus ad iudicandos vivos ac mortuos. Hoc dogma accepimus ab apostolicis manibus, a tribus deinde sanctis universalibus synodis confirmatum.

Utique etiam legem ordinemque didicimus dominicarum festivitatum, Christi natalium, circumcisionis, baptismi, palmarum : crucifixionem, resurrectionem, ascensionem, pentecosten, transfigurationem, venerandae crucis exaltationem, Deiparae nativitatem, Deiparae dormitionem : item sanctorum apostolorum nec non sanctorum martyrum singula festa suo tempore

σίας τῶν ἁγίων παράδοσιν τῆς ἐξ ἄρτου καὶ οἴνῳ σὺν ὕδατι τιμῶμεν, τὸ προσκυνητὸν μυστήριον τῆς ἡμῶν σωτηρίας· καὶ πάντα τὸν ὁμολογοῦντα, ὅτι Ἰησοῦς θεός ἐστι καὶ υἱὸς θεοῦ, καὶ προσκυνοῦντα τὸν τίμιον σταυρὸν, τοῦτον χριστιανὸν γινώσκομεν καὶ ἀποδεχόμεθα· καὶ οὐδὲ τινὰ τῶν χριστιανικωτάτων ἐθνῶν μισοῦμεν, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς ἐλεοῦμεν, καὶ ὑπὲρ ἐκείνων εὐχόμεθα· καὶ τὴν ἁγίαν θυσίαν ἥτις ἐστὶ δόξα τοῦ ζωοποιοῦντος ἡμᾶς, προσφέρομεν ὑπὲρ πάντων τῶν πιστῶν· κατέχομεν δὲ καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τοὺς ὀρθοὺς θεσμοὺς ἔχομεν, καὶ τάξιν τοῦ τελεῖν ἱερουργίαν τοῦ ἁγίου μύρου, καὶ καθιεροῦν ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ ἀληθοῦς μαθητοῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Διονυσίου· καὶ ταῦτα πάντα ἐν ἀγάπῃ θεοῦ καὶ πίστει καὶ φόβῳ τελεῖ ὁ ἡμέτερος ὀρθόδοξος λαὸς ἀπὸ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας καὶ πάσης Συρίας, Μεσοποταμίας, καὶ ἕως τῆς μεγάλης Περσίας. Ταῦτα καὶ ἄλλα τινὰ ἡ πρὸς τὸν βασιλέα γραφὴ τῶν σύρων τοῦ Καθολικοῦ ἤτοι ἰακωβιτῶν περιεῖχε (1).

Ὡς οὖν ἀνέγνωμεν ταύτην τὴν τούτων ὁμολογίαν, οὐδὲν ἐν αὐτῇ οὐκ ὀρθῶς ἔχον εὕρομεν προφανῶς, πλὴν τούτου· ἔγραφε γὰρ “ αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος „ ἄνθρωπος Ἰησοῦς χριστὸς, ὅ ἐστιν ἐκ δύο, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, „ ἐκ δύο ὑποστάσεων καὶ φύσεων, μία ὑπόστασις καὶ μία φύσις „. Φησὶν ὁ Θεωριανὸς πρὸς τὸν μοναχὸν Θεόδωρον τὸν φιλόσοφον, ἐκτὸς τούτου, τὰ ἄλλα δοκεῖ μοι ὀρθά· ὁ δὲ Θεόδωρος εἶπεν, ὅταν πρώτως εὗρον σε ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Καθολικοῦ τῶν ἀρμενίων, ἠθέλησα περὶ τούτου διαλεχθῆναί σοι (2), σὺ δὲ οὐκ οὐκ ἐβουλήθης· ἢ γὰρ ἂν ἔδειξά σοι, ὅτι οὕτως ὀφείλει πᾶς χριστιανὸς τὸν χριστὸν ὁμολογεῖν· καὶ μὴ οὕτως ὁμολογῶν, τῆς ἀληθείας ἀποπλανᾶται.

Θεωρ. Ἐπεὶ ἀπὸ τῶν βιβλίων τοῦ Ἀριστοτέλους (3) ἠθέλησας διαλεχθῆναι, καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, εὐλόγως οὐκ ἠβουλήθην περὶ τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, μετὰ σοῦ συντυχεῖν· ἐκ γὰρ βορβόρου μῦρον ἀντλεῖν οὐδέποτε ἠκούσθη.

Θεοδ. Οὐκ οἶδας ὅτι οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες τὴν γνῶσιν ἀπὸ τῶν ἔξω σοφῶν ἐκαρπώσαντο; καὶ ὅσοι τῶν ἁγίων τῆς ἐπιστήμης τῆς ἔξω οὐκ ἐπαιδεύθησαν, ἰδιῶται εἰσὶ καὶ ἀγράμματοι; νῦν δὲ πάλιν λέγω σοι, ὃ καὶ τότε εἶπον,

(1) Macte hanc luculentam fidei confessionem, quae Iacobitarum dogma planissime nobis edisserit!

(2) Lege priorem disputationem p. 461. sqq.

(3) Iacobitae hunc morem a Severo parente acceperant, de quo Nyssenus in illa adsuta, ut diximus p. 371, catechetici clausula ait: οὗτος

aeque ac vos celebramus : et de sacratissimo sacrificio , sanctorum traditioni obsequimur , ut fiat ex pane vino et aqua , adorandum dico salutis nostrae mysterium. Atque omnem hominem, qui Christum Deum et Dei filium confitetur, et venerandam crucem adorat , hunc christianum agnoscimus et amplectimur. Neque vero aliquam christianissimarum gentium odimus , immo potius qui nos odio habent miseramur, et pro his oramus. Tum et sanctam hostiam, quae est vivificantis nos Christi gloria, pro fidelibus cunctis offerimus. Canones quoque sanctorum apostolorum retinemus, rectasque regulas, et ordinem sancti unguenti peragendi; nec non ecclesias consecrandi iuxta ritum et interpretationem veri sanctorum apostolorum discipuli Dionysii. Atque haec omnia cum Dei amore et fide ac timore facit noster populus orthodoxus a magna Antiochia et Syria ac Mesopotamia usque ad magnam Persidem. Haec et alia quaedam libello ad imperatorem scripto a Syrorum seu Iacobitarum Generali continebantur.

Quum hanc legissemus confessionem, nihil in ea prorsus non rectum reperimus, uno excepto. Scribebat enim Generalis " ipsum Dei Verbum , homo Iesus Christus , qui est ex divinitate scilicet et humanitate , ex duabus hypostasibus atque naturis , una hypostasis et una natura ". Ait ergo philosophus Theorianus ad monachum Theodorum philosophum: hoc excepto, cetera mihi recta videntur. Theodorus respondit : equidem cum te primo in Generalis Armeniorum synodo inveni, hac de re volueram tecum disserere , nisi tu renuisses : profecto enim tibi demonstrassem , christianum omnem ita Christum confiteri debere; et eum qui aliter confitetur , procul veritate aberrare.

THEOR. Quia tu ex norma librorum Aristotelis disputare volebas , non ex norma doctorum ecclesiae , merito ego tecum nolui de fide christianorum disserere. Nam de luto unguentum hauriri, numquam est auditum.

THEOD. An tu nescis , ecclesiae principes viros doctrinam ab ethnicis sapientibus hausisse ; eos autem de nostris sanctis, qui disciplinis ethnicorum non fuerunt instructi , idiotas esse atque illitteratos? Nunc tibi repeto, quod

παρὰ Σεβήρῳ κράτιστος θεολόγος γνωρίζεται, ὃς ἂν τὰς κατηγορίας Ἀριστοτέλους, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἔξω φιλοσόφων κομψὰ ἠσκημένος τυγχάνοι: *is apud Severum optimus agnoscitur theologus, qui in praedicamentis Aristotelis ceterisque ethnicorum philosophorum pompaticis disciplinis exercitatus fuerit.*

εἰ μὲν ἀπὸ τῶν ἔξω σοφῶν αἱρῇ μεθ' ἡμῶν συντυχεῖν, ἕτοιμός εἰμι δεῖξαι ὅτι τὸ δόγμα τῶν σύρων, ὀρθόδοξόν ἐστιν· εἰ δὲ μὴ, οὐδενὸς ἀξιῶ σε λόγου.

Θεωρ. Ἐὰν θέλῃς περὶ ἄλλης τινὸς ὑποθέσεως μεθ' ἡμῶν διαλεχθῆναι, ἀπὸ τῶν ἔξω σοφῶν, ἕτοιμός εἰμι· περὶ δὲ τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν, εἰ μὴ κατὰ τοὺς ὅρους τῶν θεολόγων τῆς ἐκκλησίας, τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἀρεοπαγίτου, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τῶν ἁγίων Γρηγορίων, τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ τῶν λοιπῶν, τὴν διάλεξιν ἐθέλεις γενέσθαι, οὐδ' ἐγώ σε ἀξιῶ λόγου ποτέ· εἰ δὲ τοσοῦτον θαῤῥεῖς τῇ φιλοσοφίᾳ σου, ὁρισώμεθα ταῦτα πρῶτον τὰ τέσσαρα, τὴν οὐσίαν, τὴν φύσιν (1), τὴν ὑπόστασιν, καὶ τὸ πρόσωπον, κατὰ τοὺς θείους πατέρας, καὶ θῶμεν ταῦτα ὡς ὅρους προτάσεων, καὶ τότε τὴν συμπλοκὴν τῶν συλλογισμῶν κατὰ τοὺς ἔξω σοφοὺς ποιησόμεθα.

Θεοδ. Αὐτὰ τὰ τέσσαρα ἃ λέγεις, ὀφείλω νοεῖν, ὡς οἱ ἐφευρεταὶ αὐτῶν οἱ ἔξω σοφοί· εἶτα καὶ τὴν συμπλοκὴν κατ' αὐτοὺς ἐκείνους ποιεῖν τῶν συλλογισμῶν.

Θεωρ. Εἰ μὴ διεφέροντο πρὸς τοὺς ἔξω οἱ θεολόγοι ἡμῶν, καλῶς ἂν τοῦτο ἐποίησας· ἐπεὶ δὴ μεγίστη διαφωνία μέσον τούτων κἀκείνων ἐστὶν, οὐκ ὀφείλεις τοῦτο ποιῆσαι· καὶ γὰρ ὁ φιλόπονος Ἰωάννης τοῖς ἔξω ἀκολουθήσας, ὡς τριθεΐτης τῆς ἐκκλησίας ἐκβέβληται· ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολλοὶ δι' αὐτὸ τοῦτο περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν· ὥς που καὶ ὁ μέγας Παῦλος πρὸς Τιμόθεον γράφων φησὶν, ὦ Τιμόθεε, τὴν παρακαθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους καινοφωνίας * καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν.

* Cod. καινοφ.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ὁ μοναχὸς Θεόδωρος ἀνεχώρησε· τῇ δὲ ἐπαύριον ἦλθεν Ἠλίας ὁ ἐπίσκοπος Κεσσουνίου εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Θεωριανοῦ, ὃς φησὶ πρὸς αὐτόν· θαυμάζω πῶς οὐκ ἠθέλησας διαλεχθῆναι μετὰ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου, ἀλλ' ἐδειλίασας, εἰς δὲ τὴν σύνοδον τῶν ἀρμενίων τοσοῦτον πλῆθος οὐκ ἐδειλίασας· γίνωσκε δὲ, ὅτι οὐδενὶ ἔθνει οὕτω σοφία ἐμπολιτεύεται νῦν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὡς ἐν τῷ ἔθνει τῶν σύρων· διὰ τοῦτο οὐ παραδεχόμεθα ἄλλως διαλέγεσθαι· γίνωσκε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Θεόδωρος ἐμὸς μαθητής ἐστι, καὶ ὡς νέος ἔτι ζητεῖ πρὸς τὸν διαλεχθησόμενον.

Θεωρ. Γίνωσκε, δέσποτα, ὅτι οἱ ῥωμαῖοι εἰς μὲν τὰ ἄλλα ἀνδρικώτατοι εἰσὶν, εἰς δὲ τὸ παραβῆναι ὅρια τῶν ἁγίων πατέρων καὶ σφόδρα δειλοί.

Ὁ ἐπίσκοπος. Καὶ ποῦ κεκώλυται ἐκ τῶν ἔξω σοφῶν περὶ πίστεως διαλέγεσθαι;

tum dixi; si ex norma sapientium ethnicorum mecum congredi vis, paratus sum demonstrare dogma Syrorum esse orthodoxum. Sin minus, ego tecum verbum commutare non patior.

THEOR. Si de alio quovis proposito mecum vis disputare ex ethnicorum norma sapientium, non recuso; verum enimvero de christianorum fide, nisi secundum definitiones theologorum ecclesiae, sanctorum apostolorum, sancti Dionysii areopagitae, sancti Athanasii, sanctorum Gregoriorum, magni Basilii, atque reliquorum, disputationem instituere vis, ne ego quidem verbum tecum commutabo. Quod si tu adeo philosophiae tuae confidis, definiamus in primis quatuor haec, substantiam, naturam, hypostasin, et personam, iuxta divos patres; atque has definitiones ceu propositionum terminos ponamus: tunc demum syllogismorum pugnam ex norma ethnicorum sapientium conseremus.

THEOD. Haec ipsa quatuor, quae dicis, intelligi a me necesse est ex eorum ethnicorum sententia qui invenerunt: pugnam item syllogismorum iuxta eosdem fieri.

THEOR. Nisi ethnicorum theologi a nostris differrent, tuo iure id faceres: sed quia maxima dissonantia inter illos nostrosque est, non debes ita te gerere. Nam et Iohannes philoponus dum profanos sequitur, veluti tritheita de ecclesia pulsus est. Tum et alii multi ob hanc ipsam causam a fide aberraverunt. Veluti scribit magnus quoque Paulus ad Timotheum: " o Timothee de-,, positum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi ,, nominis scientiae, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt ,,.

His dictis, monachus Theodorus discessit. Postero autem die venit Elias Cessunii episcopus ad Theoriani hospitium, et ait: miror cur nolueris cum philosopho nostro disputare, sed expaveris; in Armeniorum autem synodo tantum hominum numerum non timueris. Scito autem, nullo in populo tantam esse hodierna aetate sapientiam, quanta apud Syros versatur. Quare non patimur alia ratione disputare. Praeterea scito Theodorum illum meum esse discipulum, qui utptote adolescens adhuc avet tecum disputare.

THEOR. Scito, domine, Romanos ut ad cetera sunt audacissimi, ita ad transgrediendos sanctorum patrum fines, valde esse meticulosos.

Episcopus. Qui porro est vetitum, ex norma profanorum sapientinm de fide disputare?

(1) Recole adnotationem p. 388, ubi Theorianus dicitur disputavisse cum syro Theodoro de substantia et natura, ex doctrina aristotelica.

Θεωρ. Ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ πρὸς Εὐνόμιον λόγῳ φησίν· “ βάλλε μοι Πλάτωνος τὰς ἰδέας, καὶ τὰς μετενσωματώσεις, καὶ περιόδους τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὰς ἀναμνήσεις, καὶ τοὺς οὐ καλοὺς διὰ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ ψυχὴν ἔρωτας, Ἐπικούρου τὴν ἀθεΐαν καὶ τὰς ἀτόμους, καὶ τὴν ἀφιλόσοφον ἡδονήν, Ἀριστοτέλους τὴν σμικρολόγον πρόνοιαν, καὶ τὸ ἔντεχνον, καὶ τοὺς θνητοὺς περὶ ψυχῆς λόγους, καὶ τὸ ἀνθρωπικὸν τῶν δογμάτων ”. Ταῦτα ὁ θεολόγος περὶ τῶν ἔξω· τὰ δὲ ἡμέτερα τίνα, καὶ πῶς ὀφείλομεν διαλέγεσθαι, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος ἐν τῷ δευτέρῳ εἰρηνικῷ. “ Ταῦτα ὡς ἐν βραχέσι δογματικῶς ἀλλ᾿ οὐκ ἀντιλογικῶς, ἁλιευτικῶς ἀλλ᾿ οὐκ ἀριστοτελικῶς, ἐκκλησιαστικῶς ἀλλ᾿ οὐκ ἀγοραίως, ὠφελίμως ἀλλ᾿ οὐκ ἐπιδεικτικῶς ”. Ἐν δὲ τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς ἐν ταῖς διαλέξεσιν εὐταξίας φησί. “ Τὰς Πύῤῥωνος ἐνστάσεις, ἢ ἐφέξεις, ἢ ἀντιθέσεις, καὶ τῶν Χρυσίππου συλλογισμῶν τὰς διαλύσεις, ἢ τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν τὴν κακοτεχνίαν, ἢ τῆς Πλάτωνος εὐγλωττίας τὰ γοητεύματα, οἳ κακῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν εἰσέφρησαν, ὥσπερ αἰγυπτιακοί τινες μάστιγες ”. Ὑμεῖς δὲ βούλεσθε ἐκ τῆς κακοτεχνίας τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν διαλέγεσθαι, καὶ μάστιγας αἰγυπτιακοὺς εἰς φθορὰν τῆς ἐκκλησίας ἐπάγειν, τῶν κηρύκων τῆς πίστεως καταφρονοῦντες· ἰδοὺ δέ σοι χαριζόμενος, εἰ κελεύεις, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Ἀριστοτέλους διαλεχθήσομαι, ὡς ἂν ἴδω τίνα εἰσὶν ἐφ᾿ οἷς ἐπερείδεσθε.

Ὁ ἐπίσκοπος. Εἰ τοῦτο ποιήσεις, θεραπεύεις ἡμᾶς· ἴσως δὲ καὶ σύμφρονες εὑρεθησόμεθα· ὑπισχνοῦμαι δέ σοι, ὅτι οὔτε σοφιστικῶς, οὔτ᾿ ἐριστικῶς διαλεχθησόμεθα.

Θεωρ. Εὖ λέγεις· ἀπόκρινε οὖν, τὸν χριστὸν μίαν οὐσίαν λέγεις, ἢ δύο;

Ἐπ. Μίαν καὶ ἄτομον.

Θεωρ. Τὴν μίαν καὶ ἄτομον, τὴν οὖσαν ἐν τῷ ἀριθμῷ, λέγει Ἀριστοτέλης ἐπιδέχεσθαι ἅμα τὰ ἐναντία, ἢ οὔ; οἷον λέγω, τοῦτο τὸ πῦρ, καὶ θερμὸν ἅμα καὶ ψυχρόν· ἢ κτιστὸν καὶ ἄκτιστον τὸ αὐτό, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ οὔ.

Ἐπ. Οὐδαμῶς.

Θεωρ. Ἐπιδεχόμενος οὖν ὁ χριστὸς ἅμα τὰ δύο ἐναντία, ἔστι γὰρ κτιστὸς καὶ ἄκτιστος, θνητὸς καὶ ἀθάνατος, ἔναρχος καὶ ἄναρχος, ὁρατὸς καὶ ἀόρατος, οὐκ ἔσται μία οὐσία· καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἀντιστροφῆς· εἰ γὰρ ἡ μία οὐσία καὶ ἄτομος, ἅμα τὰ ἐναντία οὐκ ἐπιδέχεται, ἀλλ᾿ ἀνὰ μέρος τῶν ἐναντίων εἰσὶ δεκτικὰ κατὰ τὸν Σταγειρίτην, τὸ ἐπιδεχόμενον ἅμα τὰ ἐναντία, οὐκ ἔστι μία οὐσία· δύο ἄρα οὐσίαι ὁ χριστός, εἰ καὶ εἷς χριστός ἐστι· καὶ κατὰ

THEOR. Divus Gregorius in oratione adversus, Eunomium ait: " spage mihi Platonis ideas, animarum nostrarum ad alia corpora transitiones et periodos, et reminiscentias, et non pulchros per pulchra corpora in animam subeuntes amores, Epicuri atheismum et atomos atque indignam philosopho voluptatem, Aristotelis avaram providentiam et artificiosam, et mortales de anima sermones, et humanam dogmatum rationem ". Haec theologus de ethnicis. Nostra autem quae sint, et quomodo tractari debeant, audi ab eiusdem verbis in secundo sermone de pace: " haec paucis dogmatice non contentiose, piscatorio more non aristotelico, ecclesiae non fori stilo, utiliter non pompatice ". In sermone autem de moderatione in disputationibus servanda ait: " Pyrrhonis oppositiones aut assentiendi retentiones ac oppositiones, et Chrysippi syllogismorum solutiones, aut aristotelicae artis artificium pravum, vel platonicae suadelae praestigia, malo sane omine in ecclesiam nostram irrepserunt, ceu quaedam aegyptiae plagae ". Vos vero avetis malitioso Aristotelis artificio disserere, et flagella aegyptiaca ad ecclesiae perniciem inducere, contemptis fidei praeconibus? Ego nihilominus ut tibi, si vis, gratificer, more quoque aristotelico disputabo, ut quae sint fundamenta vestra cognoscam.

EP. Hoc agens, nos demereberis, et in eadem fortasse sententia esse videbimur. Porro tibi spondeo, neque sophistice nos disputaturos neque contentiose.

THEOR. Recte. Responde igitur: Christum, unam substantiam dicis an duas?

EP. Unam et indivisibilem.

THEOR. Unum et indivisibile, quod ad numerum pertinet, sitne Aristoteles recipere contraria, nec ne? Exempli causa, hic ignis simulne calidus est et frigidus? aut idem creatusne est et non creatus? et alia similia dicine queunt, nec ne?

EP. Nequaquam.

TH. Quum ergo Christus duo simul contraria in se recipiat; est enim creatus et increatus, mortalis et immortalis, cum principio et sine principio, visibilis et invisibilis; una substantia non erit. Idque ex converso argumento patet. Si enim una substantia et indivisibilis, simul contraria non recipit; sed contra quod est divisibile contrariorum est capax secundum Stagiriten, sequitur et quod simul contraria recipit, una substantia non sit. Duae igitur substantiae Christus, etsi unus Christus est: et secundum quidem unam creatus, secundum alteram

μὲν τὴν μίαν, κτιστός· κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν, ἄκτιστος· ὡσαύτως θνητὸς καὶ ἀθάνατος, ἔναρχος καὶ ἄναρχος, καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως.

Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ἠρώτα ὁ ἐπίσκοπος τὸν Θεωριανὸν περὶ τῶν ἀρμενίων λέγων· ποταποὺς διέγνως τοὺς ἀρμενίους; Ὁ δὲ φησίν· εἰς μὲν τὴν θείαν γραφὴν πεπυκνωμένους εὑρίσκω, καὶ εἰς νηστείαν καὶ προσευχὴν τοῖς μεγάλοις ἁγίοις ἁμιλλωμένους· εἰς δὲ τὸ συλλογίζεσθαι, παντελῶς ἀμυήτους· ἀμέτοχοι γάρ μοι δοκοῦσι ῥητορικῆς καὶ διαλεκτικῆς καὶ τῶν λοιπῶν μαθημάτων· διὸ καὶ αὐτοὶ ἑαυτοὺς παραλογιζόμενοι, οὐκ ἴσασιν ὅτι παραλογίζονται· λέγουσι γὰρ τὴν μὲν φύσιν, καθόλου τί καὶ κοινόν· τὸ δὲ πρόσωπον μερικὸν ὡς ἄτομον, καθὼς καὶ οἱ ἅγιοι ταῦτα ὡρίσαντο· εἶτα τὸν χριστὸν ὁμολογοῦσιν ἓν πρόσωπον ὡς μερικόν· καὶ μέχρι τούτου καλῶς λέγουσιν· ἔπειτα λέγουσι τὸν χριστὸν μίαν φύσιν, ἣν ὡμολόγησαν καθόλου τί εἶναι· καὶ οὐ νοοῦσιν ὅτι ἐπεὶ ὁ χριστὸς, μερικόν ἐστιν ὡς ἓν πρόσωπον, οὐ δύναται εἶναι μία φύσις· ἢ γὰρ ἂν ἔσται τὸ μερικὸν καθόλου, καὶ τὸ ἄτομον εἶδος, ὅπερ ἀδύνατον· εἰ γὰρ καὶ λέγομεν ὅτι τὰ ἐπάνω κατηγορεῖται τῶν ὑποκάτω, ἀλλὰ τοῦτο ἀληθεύει κατὰ τὴν φωνὴν τὴν φιλόσοφον μόνον, ἥτις καὶ φυσικὴ λέγεται, οὐ μὴν κατὰ τὴν τεχνικὴν φωνὴν, ἣν καὶ λογικὴν ὀνομάζουσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί· τεχνικὴν μὲν, ὡς εὕρεμα τέχνης, οὐ φύσεως· λογικὴν δὲ, ὅτι τῆς λογικῆς ἐστι πραγματείας, ἥτις ὄργανον ἐστὶ φιλοσοφίας, οὐ φιλοσοφία· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς φιλοσόφου φωνῆς, τὰ καθόλου κατηγορεῖται τῶν μερικῶν, τουτέστι τὰ ὑποκάτω ἐπιδέχεται καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν ὅρον τῶν ἐπάνω· οἷον ὁ Πέτρος ἐστὶν ἄνθρωπος· ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ τὸ ζῶον, ὁ Πέτρος ἄρα καὶ ἄνθρωπος ἐστὶ καὶ ζῶον· ὡσαύτως καὶ τὸν ὅρον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζώου ἐπιδέχεται ὁ Πέτρος· καὶ γὰρ ἐστὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν ὁ Πέτρος, καὶ οὐσία ἔμψυχος αἰσθητική· ἰδοὺ ἐπὶ τῆς φιλοσόφου φωνῆς τὰ ὑποκάτω ὑποδέχεται καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν ὅρον τῶν ἐπάνω· ἐπὶ δὲ τῆς λογικῆς φωνῆς τοῦτο οὐ γίνεται· τὸ γὰρ ἄτομον, οὔτε εἶδος λέγεται, οὔτε γένος, οὔτε ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ, ἢ τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ χριστοῦ, πρόσωπον μὲν λέγομεν αὐτὸν καὶ ὑπόστασιν, οὐ μὴν καὶ φύσιν· οὔτε γὰρ τὸ ὄνομα τῆς φύσεως, οὔτε τὸν ὅρον ὑποδέχεται· οὐδὲ γὰρ λέγεται ὁ χριστὸς, ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἠρεμίας· τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ φύσις· τὸ γὰρ πρόσωπον, ἢ ὑπόστασις, καὶ τὸ ἄτομον, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ γένος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ εἰσὶ τῆς φιλοσόφου φωνῆς ἤτοι τῆς φυσικῆς, ἀλλὰ τῆς λογικῆς ἤτοι τεχνικῆς· τὰ δὲ καθόλου τῆς καθολικῆς φωνῆς, οὐ κατηγορεῖται τῶν μερικῶν· οἱ γοῦν ἀγνοοῦντες τὴν διαφορὰν τῆς φιλοσό-

increatus: similiter mortalis et immortalis, cum principio et sine principio, et eodem modo reliqua.

His dictis, interrogabat Theorianum episcopus quidnam de Armeniis iudicaret? Qui respondit: in divinis quidem scripturis versatos admodum Armenios comperi, tum ieiunio et orandi studio magnorum sanctorum aemulos: sed ad disputandum plane rudes; videntur enim mihi rhetorica arte et dialectica reliquisque disciplinis expertes. Quare quum ipsi sibi fucum faciant, halucinari se non intelligunt. Aiunt enim naturam quidem, esse universale quid et commune; personam autem, partiale utpote indivisibile, sicuti etiam sancti viri definierunt. Deinde Christum aiunt esse unam personam, utpote quid partiale. Et hactenus quidem recte ratiocinantur. Exin dicunt Christi unam naturam, quam iam fassi fuerant esse quid universale: neque intelligunt, quod si Christus est quid partiale, utpote qui est persona, una natura esse non potest: alioquin quod partiale est, esset universale; indivisibile, esset species; quod prorsus fieri non potest. Etsi enim dicimus, superiora praedicari de inferioribus, hoc tamen in philosophico tantum vocabulo, quod et physicum dicitur, verum evadit; non autem in artificiali vocabulo, quod etiam logicum appellant huius disciplinae professores: artificiale nimirum, utpote artis inventum non naturae; logicum autem quia spectat ad logicam disciplinam, quae est philosophiae organum, non philosophia. In philosophico quidem vocabulo, universalia praedicantur de partialibus; id est inferiora accipiunt et nomen ac definitionem superiorum: exempli causa, Petrus est homo, homo est animal, ergo Petrus est homo et animal. Similiter definitionem quoque hominis et animalis Petrus recipit: est enim animal rationale et mortale Petrus, ac substantia animata et sentiens. En ut in philosophico vocabulo inferiora recipiunt etiam superiorum nomen et definitionem. Verumtamen in logico vocabulo id non usuvenit. Nam quod est indivisibile, neque species dicitur, neque genus, neque est plurale, neque numero differt, neque item specie, cum quid sit praedicatur. Sic et in Christo accidit: nam personam quidem ipsum dicimus et hypostasim, non tamen naturam: neque enim naturae nomen vel definitionem recipit; siquidem Christus non est motus et quietis principium, quae naturae definitio est. Nam persona, hypostasis, indivisibilitas, species, genus, et similia, non pertinent ad philosophica vocabula seu physica, ad sed logica seu artificialia: porro universalitas communis vocabuli, de partialibus non praedicatur. Itaque philosophici vocabuli differentiam a logico ignoran-

φου φωνῆς, ἣν ἔχει πρὸς τὴν λογικὴν, μιγνύουσι τὰ ἄμικτα ἀμαθῶς, μὴ γινώσκοντες περὶ τίνος λέγουσιν, ἢ περὶ τίνος διαβεβαιοῦνται.

Ἐπ. Τί σοι δοκεῖ περὶ αὐτῶν; ἑνωθήσονται μεθ' ὑμῶν, ἢ οὔ;

Θεωρ. Ὅσον κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Καθολικοῦ ἐξ ἅπαντος ἔσται ἡ ἕνωσις.

Ἐπ. Δύσκολον τοῦτο αὐτοῖς· πολλὰ γάρ εἰσι τὰ διείργοντα· ὅμως ἀκηκόαμεν παρὰ πολλῶν, ὅτι συνέρχονται ὑμῖν νῦν ἐν ἅπασιν· ἡμεῖς δὲ οἱ σύροι θεοῦ χάριτι ἡνωμένοι ἐσμὲν κατὰ πάντα τοῖς ῥωμαίοις ὑμῖν, πλὴν ἑνός· τὸν χριστὸν οὐ λέγομεν δύο οὐσίας, ἵνα μή τις ἐν τῇ τριάδι προσθήκη γένηται, καὶ εὑρεθῶμεν τετράδα καὶ οὐ τριάδα σέβοντες· μονάδα γὰρ καὶ τριάδα παρὰ τῶν πατέρων καὶ πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν ἐδιδάχθημεν, οὐ μὴν μονάδα καὶ τετράδα· καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν ὁμοούσιον τὸ σῶμα τῷ λόγῳ, ἵνα μὴ ἑτερούσιόν τι τῇ τριάδι προσάψωμεν.

Θεωρ. Προείρηκεν ἄνωθεν ἡ ἁγιωσύνη σου, ὅτι ἐν οὐδενὶ ἔθνει οὕτω σοφία ἐμπολιτεύεται νῦν, ὡς ἐν τῷ ἔθνει τῶν σύρων· καὶ νῦν ἀκούω, ὅτι διὰ τοῦτο οὐ λέγετε δύο οὐσίας τὸν χριστὸν, ἵνα μὴ γένηται τετρὰς ἡ τριάς· τοῦτο τοιγαροῦν ἐκφυγεῖν βουλόμενοι, λέγετε τὸν λόγον τῷ σώματι ὁμοούσιον· ταυτὸν δὲ εἰπεῖν ὁμοούσιον τὸ σῶμα τῷ λόγῳ.

Ἐπ. Εὖ λέγεις, οὕτω λέγομεν.

Θεωρ. Καὶ μὴν ἐὰν λέγηται τὸ σῶμα ὁμοούσιον τῷ λόγῳ, τότε μᾶλλον ποιεῖτε τὴν τριάδα τετράδα, καὶ ἐμπίπτετε εἰς βόθυνον, ὃν διαφυγεῖν διασπουδάζετε· καὶ ταυτὸν σπουδάζετε τοῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν πίνουσι κώνειον· καὶ τοῦτο βουλομένῳ σοι ῥᾴδιον καταμαθεῖν· τὸ ὁμοούσιον ἐφ' ἑνὸς προσώπου οὐ λέγεται· οὐδὲ γὰρ λέγεταί τι ὁμοούσιον αὐτὸ ἑαυτῷ, ἀλλὰ πάντως πρὸς ἕτερον πρόσωπον· τῶν πρός τι γάρ ἐστιν· οἷον τὸ ὁμοούσιον ὁμοουσίου, ὁμοούσιον λέγεται· τοίνυν ὁ λόγος λέγεται τῷ πατρὶ ὁμοούσιος· ἕτερον πρόσωπον δηλονότι ὁ πατὴρ, καὶ ἕτερον ὁ υἱὸς ὁ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος· ἐὰν οὖν δώσομεν καὶ τὸ σῶμα καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιον τῷ λόγῳ, εὑρίσκεται καὶ τὸ σῶμα ἕτερον πρόσωπον παρὰ τὸν υἱόν· ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς ὁμοούσιος ὢν τῷ πατρὶ, ἕτερον πρόσωπόν ἐστι παρὰ τὸν πατέρα, οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἐὰν ὁμοούσιον ᾖ τῷ λόγῳ, ἕτερον πρόσωπον ἐστὶ παρὰ τὸν υἱόν· καὶ εὑρίσκεται ὁ υἱὸς δύο πρόσωπα ἔχων, ὡς ὁ Νεστόριος ἔλεγεν· ἔχομεν δὲ καὶ τὸ πνεῦμα ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ· καὶ ἰδοὺ τετρὰς ἡ τριὰς προφανῶς καθ' ὑμᾶς· προσώπων γὰρ οὐκ οὐσιῶν ἡ τριάς· κἀκ τούτου εὑρίσκεται τὸ σῶμα ὁμοού-

tes Armenii, imperite miscent pugnantia, quia neque quid dicant neque quid adfirment, intelligunt.

EP. Quid tibi de Armeniis videtur? Vobiscum ne coniungentur, nec ne?

TH. Quod quidem adtinet ad Generalis votum, prorsus fiet unio.

EP. Arduum hoc est Armeniis; multa enim eos arcent: nihilominus a multis audivimus, illos nunc vobiscum in omnibus conspirare. Nos autem Syri, Dei beneficio, vobiscum in omnibus concordes sumus, uno excepto, nempe quod Christi duas substantias non dicimus, nequod additamentum trinitati fiat, nobisque accidat ut quaternionem pro trinitate colamus. Namque unitatem ac trinitatem credere et confiteri a patribus edocti sumus, non autem unitatem et quaternionem: ideoque consubstantiale dicimus corpus Verbo, nequid alterius substantiae trinitati adiungamus.

THEOR. Modo dixerat sanctitas tua, nulla in gente aeque nunc versari sapientiam atque apud Syros. Ecce autem audio, vos duas substantias Christum non dicere, ne trinitas evadat quaternio. Ut ergo id vitetis, Verbum corpori consubstantiale dicitis: perinde enim est corpus consubstantiale Verbo dicere.

EP. Recte ais, sic dicimus.

THEOR. Atqui si corpus consubstantiale Verbo dicatur, tunc potius de trinitate facitis quaternionem; et quam foveam vitare studetis, in eam decidītis: idemque facitis cicutam bibentibus, ne moriantur. Quam rem volenti tibi perfacile est intelligere. Consubstantiale, in una persona non dicitur; neque enim quidpiam dicitur sibimet consubstantiale, sed omnino hoc vocabulum in alteram rem tendit; est enim ex iis quae ad aliud referuntur: ita ut quod est consubstantiale consubstantiali, id consubstantiale dicatur. Iamvero Verbum dicitur patri consubstantiale: est ergo alia persona pater, alia filius qui patri consubstantialis est. Si ergo ex sententia vestra concedamus, corpus quoque consubstantiale esse Verbo, iam et corpus aliam personam esse comperimus, praeter filium. Nam sicuti quia filius est patri consubstantialis, diversa a patre persona evadit; ita etiam corpus siquidem Verbo consubstantiale sit, diversa a filio persona erit: sequiturque ut filius duas personas habeat, ut Nestorius aiebat. Sed habemus etiam spiritum sanctum patri filioque consubstantialem: en igitur manifeste in sententia vestra quaternio pro trinitate. Est enim personarum, non substantiarum, trinitas. Sic ergo accideret ut corpus non filio solum esset consubstantiale,

σιον οὐ μόνον τῷ υἱῷ, ἀλλὰ καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι· εἰ γὰρ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὁμολογίαν, ὡσαύτως καὶ τῷ πνεύματι, ὡς ἅπασι πρόδηλον· ὁμοούσιον δὲ τὸ σῶμα τῷ υἱῷ καθ' ὑμᾶς, ὁμοούσιον πάντως ἐστὶ τὸ σῶμα τῷ πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι· καὶ εὑρίσκονται τέσσαρα ἀλλήλοις ὁμοούσια· καὶ φεύγοντες τὴν τετράδα, εἰς αὐτὴν οἱ φιλόσοφοι ἐμπεπτώκατε, ὡς φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ἐπίκτητον ἐπίσκοπον κορινθίων ἐπιστολῇ· " ταῦτα οὕτω λέγοντες, οὐ νοοῦσιν ὅπως ἑαυτοῖς „ περιπίπτουσιν „· ἐγὼ θαυμάζω πῶς ἐν φιλοσοφίᾳ, ὡς φῆς, ἀσχολούμενοι, ἑαυτοὺς ἀτέχνως παραλογίζεσθε· πέρυσιν ὁ πρὸ σοῦ τοῦ Κεσσουνίου ἐπίσκοπος Ἰωάννης παρευρισκόμενος ἐν τῇ συνόδῳ τῶν ἀρμενίων ἀπόντος ἐμοῦ, καὶ φωνῆς ἀλογίστου τὴν σύνοδον διετάραξε· καὶ μετά τινας ἡμέρας πάλιν παρῆν αὐτὸς κἀγὼ τῇ συνέδῳ· ἐπεὶ δὲ συντυχεῖν ἐκεῖνος οὐκ ἠβουλήθη, ὡς δῆθεν συνέδῳ προστυχὼν ἀλλοτρίᾳ, πρὸς μὲν τὸν Καθολικὸν τῶν ἀρμενίων τὸν λόγον ἐποιησάμην ἐγώ· τὸν νοῦν δὲ τοῦ λόγου πρὸς τὸν ῥηθέντα ἐπίσκοπον ἀποτεινόμενος ἔφην δέσποτα, ἐρώτημα ὅπερ ἐγράφη ὄπισθεν, ἕως τοῦ " ἄνευ τοῦ „ ἐμοῦ πατριάρχου (1) „· ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν τότε παραδειγματικῶς ὡς ἀφιλοσόφῳ· σοὶ δὲ νῦν ὡς φιλοσόφῳ, λογικῶς ἀποδέδειχα· ἐκείνῳ μὲν ὅτι οὐ γίνεται τετρὰς ἡ τριὰς διὰ τὴν προσθήκην τῆς ἑτέρας φύσεως (2)· σοὶ δὲ, ὅτι τότε μᾶλλον γίνεται τετρὰς ἡ τριὰς, ὅταν ὁμοούσιον εἴπωμεν τὸ σῶμα τῇ τοῦ λόγου θεότητι.

Τούτων ῥηθέντων εἶπεν ὁ ἐπίσκοπος Ἡλίας. ἡμεῖς τὸν χριστὸν μίαν οὐσίαν σύνθετον λέγομεν, ὡς οἱ ἅγιοι πατέρες διδάσκουσι· πλὴν μὲν ἐγὼ οὐκ ἦλθον πρὸς τὸ διαλεχθῆναι ἀλλ' ἀδελφικῶς κεκίνηκα τὸν περὶ τούτου λόγον, βουλόμενος μαθεῖν παρὰ σοῦ τί περὶ τούτου λέγουσιν οἱ ῥωμαῖοι· ὁ φιλόσοφος δὲ Θεόδωρος, ὁ καὶ παρὰ τοῦ ἡμετέρου πατριάρχου ἀποσταλεὶς πρὸς σε, λεγέτω τὸ δοκοῦν αὐτῷ (3).

Θεωρ. Εἶπας δέσποτα ὅτι μίαν σύνθετον οὐσίαν λέγετε· καὶ παρακαλῶ μὴ ἀπαξιώσῃς ἑρμηνεῦσαί μοι, τί ἐστὶν ὃ λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγῳ· " εἰ δ' οὐσία τίς, οὐ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν, ἤτοι κτίσμα ὑποληφθήσεται ἢ θεός· μέσον γάρ τοι τούτων, ἤτοι μηδετέρου μετέχον, ἢ ἐξ ἀμφοῖν σύνθετον. οὐδ' ἂν οἱ τοὺς τραγελάφους πλάττοντες ἐννοήσαιεν „. Πῶς ὑμεῖς μὲν σύνθετον οὐσίαν λέγετε τὸν χριστὸν, ὁ θεολόγος δὲ σύνθετον οὐσίαν ἠγνόησεν ὁλικῶς;

(1) Ante hoc adamussim vocabulum hiatus est editae prioris disputationis, quem ergo defectum ope codicis vaticani postea explebo.

(2) Videsis haec in priore disputatione p. 466.

(3) Recte episcopus Theodoro disputandi partes cedit, quem sui temporis fuisse doctissimum at eloquentissimum, linguasque graecam, syriacam, et saracenicam calluisse, ait Barlle-

sed etiam patri et spiritui. Si enim Verbum patri est consubstantiale, iuxta patrum confessionem, aeque est consubstantiale spiritui, ut omnes sentiunt. Itaque si corpus, ut vos dicitis, consubstantiale filio est, idem sine dubio corpus patri quoque et spiritui sancto consubstantiale erit. Et en quatuor inter se consubstantialia. Quare, o philosophi, dum quaternionem fugitis, in eum inciditis; ut ait magnus Athanasius in epistola ad Epictetum Corinthiorum episcopum: " haec dum aiunt, quod se ipsos evertant, nesciunt ". Ego vero miror, quomodo vos ut dicitis in philosophia nutriti, incaute vobis ipsi negotium facessitis. Olim Iohannes, tuus in Cessunii episcopatu decessor, Armeniorum synodum me absente ingressus, imperitissima voce missa consessum omnem perturbavit. Paucis vero interiectis diebus rursus adfuit me praesente in synodo: quumque ille congredi nollet, utpote qui in aliena synodo versaretur, ego ad Armeniorum Generalem verba feci: tum sermonis mei summam in praedictum episcopum detorquens, deprompsi, domine, quaesitum illud quod in priore disputatione scriptum est usque ad verba " sine patriarcha meo ". Sed cum illo quidem philosophiae ignaro, tunc exemplo abusus sum; nunc vero tibi philosopho, logicam obtuli demonstrationem. Et illi quidem suasi, non fieri de trinitate quaternionem ob alterius naturae adiectionem; tibi vero ostendi, tunc maxime de trinitate fieri quaternionem, quum corpus dixerimus consubstantiale Verbi divinitati.

His dictis, respondit episcopus Elias: nos Christum unam substantiam compositam dicimus, ut sancti patres docent. Ceteroquin ego haud veni disputaturus, sed fraterno more hunc commovi sermonem, ut Romanorum de hac re sententiam cognoscerem. Philosophus autem Theodorus, qui a nostro patriarcha ad te missus est, pro suo loquatur libito.

Theor. Dixisti, domine, vos unam compositam substantiam adfirmare. Ast oro ne explicare mihi graveris quid sit quod ait theologus Gregorius in suo de spiritu sancto sermone: " si autem substantia est, et non aliquid eorum ,, quae substantiae accidunt, superest plane ut vel creatura sit vel Deus. Nam ,, medium quid inter haec, vel neutrius particeps, vel ex ambobus composi- ,, tum, ne ii quidem cogitabunt qui centauros sibi confingunt. ,, Cur ergo vos compositam substantiam Christum dicitis, quum theologus compositam substantiam prorsus ignoret?

braeus apud Assemanum biblioth. orient. T. II. p. 215. Attamen ego miror, nullam deinceps a Theoriano scribi Theodori disputationem, excepta clausula in qua idem Theodorus ad catholicorum partes se propemodum transire dicit. Mihi igitur Theoriani tractatio cum Iacobitis inchoata potius quam perfecta videtur.

Ἐπ. Προείρηκά σοι, ὅτι οὐκ ἦλθον διαλεχθησόμενος· λέγω δὲ ὅτι μέσον ἡμῶν καὶ ὑμῶν, οὐκ ἔστι μέγα σφάλμα. Τούτων οὕτω ῥηθέντων, ἀναστὰς ἱερεύς τις τῶν σύρων εἶπε πρὸς τὸν Θεωριανόν· διὰ τί σφραγίζετε δακτύλοις δυσίν; οὐκ εἰσὶν οἱ δάκτυλοι διακεχωρισμένοι ἀνὰ μέρος; λοιπὸν καὶ αἱ δύο φύσεις τοῦ χριστοῦ κεχωρισμέναι εἰσὶ καθ᾽ ὑμᾶς· ὁ δὲ Θεωριανὸς οἷον ἀστειζόμενος, εἶπεν· οὐ τὰς δύο φύσεις τοῦ χριστοῦ σημαίνοντες οὕτω δρῶμεν, ἀλλὰ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου ἀπαλλαγέντες, ἐδιδάχθημεν παράταξιν ποιεῖν κατ᾽ ἐκείνου καὶ πόλεμον, τὸν μὲν χερσὶν ἐργαζόμενοι δικαιοσύνην καὶ ἐλεημοσύνην καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς, ὅπερ ἐστὶν ἡ παράταξις, διὰ δὲ τῶν δακτύλων τοῖς μετώποις ἐπιτιθέντες τὴν τοῦ χριστοῦ σφραγίδα, συνιστῶμεν τὸν πόλεμον, καὶ οὕτω τοῦτον καταγωνιζόμεθα, καὶ μετὰ τοῦ Δαβὶδ εὐλογοῦμεν τὸν κύριον, εὐλογητὸς κύριος ὁ θεός μου, λέγοντες ἕκαστος. ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν, καὶ τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον· οὐ τὸν δάκτυλον ἀλλὰ τοὺς δακτύλους.

Ἐπὶ τούτοις εἶπεν ὁ Θεόδωρος, ἐπὶ τῷ θεῷ πέποιθα, ὅτι τὸ τῆς μιᾶς φύσεως σκάνδαλον ἀφαιρεθήσεται ἐκ μέσου ἡμῶν, καὶ δεξόμεθα τὴν τετάρτην σύνοδον, καὶ τὸν πάπαν Λέοντα (1), ἐὰν οἱ ῥωμαῖοι οὐ καταναγκάσωσιν ἡμᾶς ἀναθεματίσαι Σεβῆρον, διότι οὐδαμοῦ εὑρίσκεται Σεβῆρος μίαν φύσιν ἢ οὐσίαν λέγων τὸν χριστόν, ἀλλὰ μίαν ὑπόστασιν καὶ ἓν πρόσωπον· ἄλλως τε πᾶσαν ἀκολουθίαν ἐκκλησιαστικήν, στιχερά, καὶ κανόνας τῶν ὅλων ἁγίων, παρ᾽ ἐκείνου ἔχομεν, καὶ πάνυ δυσχερὲς ἡμῖν ἀναθεματίσαι ὃν ἔχομεν διδάσκαλον· πλὴν τοῦτο λέγω, ὅταν ὁ Καθολικὸς τῶν ἀρμενίων ἀποστείλῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν ὥστε κυρωθῆναι συνοδικῶς τὰ τῆς πίστεως, ἀποστελεῖ * καὶ ὁ ἡμέτερος, ὡς ἂν ἀποτελεσθῇ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ.

* Cod. ἀποστεῖλαι,

ΤΕΛΟΣ.

(1) Falsa igitur, ob partium suarum studium, narrat Bar-Hebraeus a nobis citatus in adn. p. 388, qui ait victoriam penes Theodorum suum stetisse, Theorianum autem convictum obmutuisse. Theodorum iacobitam post varios casus in Castrum romanum, seu Romclam, apud

Ep. Dixi iam, me ad disputandum huc non venisse. Aio tamen haud magnam esse nostram a vobis discrepantiam. His dictis, syrus quidam sacerdos exsurgens ait Theoriano: cur frontem signatis duobus digitis? nonne digiti singillatim divisi sunt? Sequitur ut duae Christi naturae separatae apud vos credantur. Cui Theorianus quasi iocabundus respondit: non ut duas Christi naturas significemus, id agimus; sed quia tyrannide diaboli liberati, edocti fuimus aciem adversus illum bellumque instruere: et manibus quidem iustitiam, eleemosynam, ceterasque virtutes operamur, quae est veluti acies instructa: cum autem digitis signum Christi imponimus fronti, proelium ciemus, atque ita diabolum debellamus, et cum Davide Dominum laudamus, benedictus dominus Deus meus, dicentes, qui docet manus meas ad struendam aciem, digitos meos ad proelium. Haud digitum, ait, sed digitos.

Post haec Theodorus ait: hoc a Deo spero, fore ut unius naturae scandalum de medio nostri tollatur, et quartam synodum ac Leonem papam recipiamus, si certe Romani anathematizare Severum nos haud cogent, quia nusquam Severus in suis scriptis unam Christi naturam vel substantiam dicit, sed unam hypostasim et unam personam. Iam vero quum universum nos ecclesiasticum officium, hymnos, et cantica de omnibus sanctis, ab ipso habeamus, valde molestum foret illum anathematizare quem magistrum habemus. Hoc tamen aio: statim ac Armeniorum Generalis legationem ad regiam urbem miserit, ut fidei articuli synodice confirmentur; tunc nostrum quoque Generalem legatos missurum, ut id quod Deo visum fuerit perficiatur.

FINIS.

patriarcham Armeniorum se recepisse, eiusque ope, et regis Ciliciae auctoritate, patriarcham Iacobitarum in Cilicia proclamatum, et anno Christi 1192 (vigesimo scilicet post hanc disputationem) obiisse, narrat Bar-Hebraeus apud Assemanum biblioth. orient. T. II. p. 216.

DISPUTATIONIS PRIMAE EDITAE
SUPPLEMENTUM INEDITUM.

Theoriani disputatio prior cum Nersete, quam primus Leunclavius edidit, defectu hactenus laboravit, quia codex, qui fuit principis fons editionis, uno folio carebat. Eam lacunam editio Leunclavii demonstrat in pagina 114, parisiaca vero Patrum. bibliotheca T. I. p. 466. Ego vero codices vaticanos inlibatos integrosque nactus, laciniam insignem praeclari operis in lucem profero, et Theoriani lucubrationem integritati suae demum restituo.

. . . Οὐκ ἔξεστί μοι ἐν ἀλλοτρίᾳ συνόδῳ λαλεῖν περὶ τῶν τοιούτων (1) || ἄνευ τοῦ ἐμοῦ πατριάρχου.

Ἐν τούτοις ἀναστὰς Στέφανος ὁ διδάσκαλος εἶπε· παρακαλῶ τὴν ἁγιωσύνην ὑμῶν ἀκοῦσαι μου μικρόν· ὡς δὲ ἐπετράπη αὐτῷ λαλῆσαι. εἶπε· διδάσκαλός τις ἤρξατο μαθητεύειν παιδάριον, καὶ ἔλεγεν αὐτῷ, εἰπὲ ἄλφα· τὸ δὲ οὐκ ἤθελεν εἰπεῖν· καὶ πάλιν ὁ διδάσκαλος ἔλεγεν αὐτῷ εἰπὲ ἄλφα· τὸ δὲ ὁμοίως ἐσιώπα· εἶτα ἀγανακτήσας ὁ διδάσκαλος λέγει τῷ παιδαρίῳ, διὰ τί οὐ λέγεις; τὸ δὲ ἔφη φοβοῦμαι εἰπεῖν ἄλφα, ἵνα μή με ἀναγκάσῃς εἰπεῖν καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο λέγω κἀγὼ, ἐὰν ὁμολογήσωμεν δύο φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ, ἀνά-

. . . Non licet mihi in aliena synodo de his rebus loqui || sine mandato patriarchae mei.

Tunc exsurgens Stephanus doctor ait: rogo sanctitatem vestram ut parumper me audiatis. Postquam ei copia dicendi data est; quidam, inquit, ludimagister coepit puerulum edocere, aiebatque ipsi dic alpha. Is autem nolebat dicere. Rursus ludimagister aiebat ipsi, dic alpha. Is vero similiter silebat. Tum ludimagister stomachans ait puerulo, cur non loqueris? qui respondit, alpha dicere expavesco, ne me deinceps ceteras quoque litteras pronunciare cogas. Eadem ego responsione utor: nam si duas in Christo fatebimur naturas,

(1) Hactenus editio. Pergunt deinde codices vaticani.

γκη πάντως ἡμᾶς καὶ δύο ἐνεργείας, καὶ δύο θελήματα εἰπεῖν· καὶ ἔσται ὁ εἷς Χριστὸς θέλων καὶ μὴ θέλων τὸ αὐτὸ καὶ ἓν πρᾶγμα, καί τις μάχη καθ' ἑαυτοῦ ἔσται τῷ ἑνί· ὃ οὐδὲ τῷ τυχόντι ἀνθρώπῳ συμβῆναι πρέπον ἢ ἐνδεχόμενον εἴποι τὶς ἄν.

Θεωριανός. Τοῦ λέγοντος δύο θελήματα ἀλλήλοις ἐναντιούμενα, καὶ δύο ἐνεργείας μαχομένας ἀλλήλαις ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ, ὦ διδάσκαλε, οὐδὲ ἀκοῦσαι ποσῶς ἀνεχόμεθα· εἶχε μὲν γὰρ τὸ πεφυκέναι θέλειν ὁ σαρκωθεὶς λόγος ὡς ἄνθρωπος, τῷ αὐτῷ θεϊκῷ θελήματι κινούμενόν τε καὶ τυπούμενον, οὐκ ἐναντιούμενον· τὸ γὰρ ἐκείνου θέλειν φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος. οὐδὲν ὑπεναντίον θεῷ, θεωθὲν ὅλον· εἰ δὲ τεθέωτο, τῇ τοῦ θεοῦντος δηλονότι συμφυΐᾳ τεθέωτο· τὸ θεοῦν δὲ καὶ θεούμενον. δύο πάντως ἀλλ' οὐχ ἕν, εἴπερ τῶν πρός τι τό τε θεοῦν καὶ τὸ θεούμενον· τὰ δὲ πρός τι, πάντως ἀλλήλοις συνεισάγεσθαι πέφυκεν, καὶ θατέρῳ συνεπινοεῖσθαι θάτερον· εἶχε μὲν οὖν θέλημα φυσικὸν ὡς ἄνθρωπος ὁ σωτὴρ, τῷ αὐτῷ θεϊκῷ θελήματι τυπούμενον οὐκ ἐναντιούμενον· οὐ γὰρ ἠναντίωται παντάπασι τῷ θείῳ τὸ φυσικὸν, ἐπεὶ τὸν ποιητὴν αἰτιατέον πεποιηκότα τὸ φύσει μαχόμενον.

Στέφανος ὁ διδάσκαλος εἶπε. Τὴν μίαν ὑπόστασιν δύο λέγειν θελήσεις

prorsus opus erit duas quoque dicere operationes et duas voluntates: atque ita unus idemque Christus unam eandemque rem volet nolet, et pugna quaedam adversus se ipsum uni subiecto erit: quod quidem ne cuilibet quidem homini accidere vel congruum vel probabile quispiam dixerit.

Theorianus. Eum qui dicat duas invicem contrarias voluntates, et duas discordes in Christo operationes, o doctor, ne tantisper quidem audire patimur. Nam et quatenus homo volendi facultate praeditum erat incarnatum Verbum; illa tamen a voluntate divina permovebatur et informabatur, non autem repugnabat. Namque humana voluntas, ut ait divus Gregorius, Deo non adversabatur, quia tota deificabatur. Quod si deificabatur, ab unione scilicet cum Deo deificabatur. Iamvero deificans et deificatum, duo prorsus sunt, non unum; quoniam relativi termini sunt deificans et deificatum: relativi autem termini omnino invicem connectuntur, et alterum cum altero cogitatur. Habuit igitur naturalem voluntatem ut homo Servator, divinae ipsi conformem non adversantem: nam quod naturale est, prorsus Deo non adversatur; alioquin creator reprehendendus esset, qui natura sibi contrarium creasset.

Stephanus doctor ait. Atqui in unica hypostasi duas adfirmare voluntates,

ἔχειν, τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀμηχανῶν καὶ ἀπιθανῶν ἐστί· πῶς γὰρ μερισθήσεται ὁ εἷς καθ᾽ ἑαυτόν;

Θεωριανός. Ὁμολογεῖς τὸν Χριστὸν πεινῆσαι καὶ διψῆσαι καὶ νυστάξαι καὶ κοπιάσαι, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον ὄντα, ἢ οὔ;

Ὁ διδάσκαλος. Πῶς γὰρ οὔ; ἄνθρωπος ὢν, κατὰ ἀλήθειαν οὐ κατὰ φαντασίαν εἶχε ταῦτα.

Ὁ Θεωριανός. Λοιπὸν, πεινῶν ἤθελε φαγεῖν; καὶ διψῶν ἤθελε πιεῖν; καὶ νυστάζων ὑπνῶσαι; καὶ τἄλλα ὡσαύτως;

Ὁ διδάσκαλος. Μάλιστα ἤθελε καὶ καθ᾽ ὃ Θεὸς ἵνα ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ φάγῃ.

Ὁ Θεωριανός. Ἄλλως ἐξελάβες τὸ καθ᾽ ὃ, οὐ κατὰ τὸ κυρίως σημαινόμενον αὐτοῦ· πλὴν ἕψομαί σοι· ἤθελε φὴς καὶ καθ᾽ ὃ Θεὸς ἵνα ἡ ἁγία αὐτοῦ σὰρξ φάγῃ;

Ὁ διδάσκαλος. Ὀρθότατα λέγεις.

Ὁ Θεωριανός. Ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἤτοι ἡ ἀνθρωπότης αὐτοῦ ἤθελεν ἵνα φάγῃ ἡ θεότης αὐτοῦ;

Ὁ διδάσκαλος. Οὔ.

impossibile, inexplicabile, et incredibile est. Qui enim fieri potest, ut qui unus est, in se dividatur?

Theorianus. Fateris ne, Christum esurisse, sitisse, dormitavisse, et fatigatum esse, ut hominem verum, nec ne?

Doctor. Quid ni? Homo quum esset, haec omnia vere non secundum phantasiam habuit.

Theorianus. Num igitur esuriens comedere volebat, sitiens volebat bibere, somno gravatus dormire, et cetera similiter?

Doctor. Maxime volebat, etiam quatenus Deus, sanctam eius carnem cibo uti.

Theorianus. Aliter usurpasti dictionem " quatenus ,, non autem iuxta ipsius magis proprium significatum. Nihilominus tibi obsequar. Volebat, ais, etiam quatenus Deus, sanctam ipsius carnem cibo uti?

Doctor. Rectissime dicis.

Theorianus. Age vero caro eius, sive humanitas, volebat ne divinitatem ipsius cibo uti?

Doctor. Minime gentium.

Ὁ Θεωριανός. Ἡ δὲ θεότης αὐτοῦ ἤθελεν ἵνα φάγῃ αὐτή;

Ὁ διδάσκαλος. Ἄπαγε.

Ὁ Θεωριανός. Ἆρα οὖν τί ἐκ τούτων συνάγεται; ὅτι καὶ δύο καὶ οὐκ ἐναντιούμενα· ἡ μὲν γὰρ σὰρξ ἤθελε φαγεῖν καὶ πληρῶσαι τὰ τροφόδοχα ἀγγεῖα αὐτῆς κενωθέντα τῇ πείνῃ· ἡ θεότης δὲ οὐκ ἤθελε φαγεῖν καὶ πληρῶσαι τὰ πρόσδοχα ἀγγεῖα αὐτῆς κενωθέντα τῇ πείνῃ, οὐ γὰρ κενοῦται θεότης.

Ὁ διδάσκαλος. Πανάληθες.

Ὁ Θεωριανός. Ἰδοὺ ἡ παναγία σὰρξ αὐτοῦ ἤθελεν εἰς σύστασιν ἑαυτῆς ἵν' οὕτως εἴπω φαγεῖν, ὃ ἡ θεότης οὐκ ἤθελε περὶ αὐτῆς· πάλιν ἤθελεν ἡ θεότης ἵνα ἡ παναγία αὐτῆς σὰρξ φάγῃ, καὶ ἤθελεν ἡ ἁγία σὰρξ φαγεῖν· ἰδοὺ ἑπόμενον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ θέλημα τῷ θείῳ αὐτοῦ θελήματι.

Ὁ διδάσκαλος. Πῶς εἶπας ὅτι οὐκ ἐξελαβόμην τὸ καθ' ὃ κατὰ τὸ κύριον αὐτοῦ σημαινόμενον;

Ὁ Θεωριανός. Ὅτι εἶπας καθ' ὃ θεὸς θέλει φαγεῖν· κατ' ἐκεῖνο γὰρ θέλει φαγεῖν, καθ' ὃ πεινᾷ· πεινᾷ δὲ οὐ καθ' ὃ θεὸς, ἀλλὰ καθ' ὃ ἄνθρωπος.

Ὁ διδάσκαλος. Πᾶσι δῆλον τοῦτο.

Theorianus. Divinitas autem eius volebat ne ipsa manducare?

Doctor. Apage.

Theorianus. Quid ergo hinc concluditur? Nempe duo esse, nec sibi contraria. Caro enim volebat comedere, suaque viscera fame exinanita complere: divinitas autem nolebat comedere, nec sua viscera quasi fame exinanita complere: neque enim exinanitur divinitas.

Doctor. Haec quidem verissima.

Theorianus. En sanctissima Christi caro volebat ob sui, ut ita dicam, conservationem, comedere; quod quidem divinitas sibi ipsi nolebat. Rursus divinitas volebat, sanctissimam Verbi carnem cibo uti; et caro ipsamet volebat comedere. En tibi ut humana Christi voluntas divinae suaemet obsecundabat.

Doctor. Cur dixisti, me dictionem " quatenus „ haud usurpasse prout eius primarius significatus fert?

Theorianus. Quia dixisti, quatenus Deus, vult comedere. Nam reapse vult comedere, quatenus esurit: esurit antem non quatenus Deus, sed quatenus homo.

Doctor. Hoc quidem omnes sciunt.

Theorianus. Ain vero, satis ne tibi persuasimus, doctor, ut duas fatea-

Ὁ Θεωριανός. Τί δή; πέπεικαμέν σε, διδάσκαλε, δύο θελήματα ὁμολογεῖν ἐπὶ τοῦ Ἐμμανουήλ, ἢ δεῖ σοι καὶ τῶν ἐκ τῶν θείων λογίων μαρτυριῶν;

Ὁ διδάσκαλος. Εἰ ἐρευνᾷν τὰς γραφὰς ἐκελεύσθημεν, ἐν αὐταῖς γάρ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, καὶ ἐκεῖναι εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ φησὶν ὁ Χριστὸς, ἀναγκαῖον ἐστὶν ἀκοῦσαι τί περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου διαγορεύουσιν.

Ὁ Θεωριανός. Ἐρεύνησον λοιπὸν τὸ, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· εἶτα καὶ τὸ, ἠθέλησεν ὁ Ἰησοῦς εἰσελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· πρόδηλον γὰρ ὅτι καθ' ὃ οὐκ ἦν ἐκεῖ, ἠθέλησεν εἰσελθεῖν (1) || οὐκ ἦν γὰρ ἀνθρωπότητι· θεότητι γὰρ οὐδενὸς ἀπέστη. κ. τ. λ. (2)

ris in Emmanuele voluntates, an divinorum quoque oraculorum testimonia requiris?

Doctor. Si scrutari scripturas iubemur, quia in ipsis vita aeterna latet, et ipsae de me Christus ait, testantur, necesse est audire quid de hoc doctrinae capite loquautur.

Theorianus. Scrutare igitur verba haec " veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu ". Deinde et illa " Voluit Iesus in Galilaeam ire ". Exploratum est ipsum voluisse illuc ire, quatenus ibi non erat ||. Non erat autem ibi quatenus homo; nam quatenus Deus, nusquam non erat etc.

(1) Hactenus vaticani codices lacunam explent. Pergit porro editio.

(2) Ante quam a Theoriano discedo, placet ex inedito eiusdem epistola quam ad sacerdotes monticolas de nonnullis ecclesiasticae tantum disciplinae capitibus scripsit, verba aliquot recitare, quibus eius vel catholicus animus, vel certe a schismate abhorrens, et latinae ecclesiae amantissimus declaratur. Sic ergo Theorianus sub epistolae initio. Πρῶτον παρακαλοῦμεν ὑμᾶς φιλονεικίας μὴ καταδέχεσθαι· ἡμεῖς γὰρ τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὔτε ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' εἰρήνην μετὰ πάντων διώκετε, ἔχοντες εἰρήνην Χριστὸν τὸν ποιοῦντα αὐτὰ ἀμφότερα ἕν· καὶ ἀγαπᾶτε τοὺς Λατίνους αὐτοῦ συναδελφούς· ὀρθόδοξοι γάρ εἰσι, καὶ τέκνα τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ὥσπερ ἡμεῖς· αἱ γὰρ ζητήσεις αὗται συνήθεις, εἴ τινές εἰσι, τῆς πίστεως μηδαμῶς καθαπτόμεναι· πάντα γὰρ καλά, ἐὰν εἰς δόξαν Θεοῦ ποιῶμεν αὐτά· οὐδὲν γὰρ οὔτε ἐν Λατίνων ἐκκλησιαστικῶν συνηθείᾳ οὔτ' ἐν ἡμετέρᾳ, ἔξω τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ πρέποντος, εἴληφεν ἐπικράτειαν, ἀλλὰ θειοτέρου ἔχει τοῦ σκοποῦ καὶ νοήματος· τοῖς οὖν ἐχέφροσι, πάντα ὀρθά· τοῖς δὲ μὴ τοιούτοις, σκάνδαλόν τι καὶ πρόσκομμα. *In primis vobis auctor sum, ut contentiones non suscipiatis; nos enim huiusmodi morem non habemus neque ecclesia Dei. Sed pacem sectamini, pacem Christi retinentes, qui facit utraque unum. Diligite autem Latinos, qui vestri in Christo fratres sunt: orthodoxi enim sunt, et catholicae atque apostolicae ecclesiae filii, sicuti et nos. Etenim siquae exsurgunt, ut fieri solet, quaestiones, hae fidem non laedunt: quippe cuncta sunt bona, si certe ad Dei laudem fiunt. Nihil porro sive in latinorum ecclesiasticorum consuetudine sive in nostra est, quod ab honesto et decoro recedat; sed omnia praeclarum habent scopum atque propositum. Sapientibus igitur, recta omnia; stultis autem, scandalum et offensio.*

DE TRIBUS
NERSETIS PATRIARCHAE ARMENIORUM
EPISTOLIS.

Explicita feliciter Theoriani graeci cum armenio Nersete disputatione, oborta mihi cupiditas est cognoscendi propria Nersetis scripta, quorum partem in vaticano armeniacae linguae codice IX. contineri sciebam. Eae sunt epistolae prolixae tres (nam quarta brevior ad rem nostram non facit) vel potius dissertationes, armeniaca quidem ante hos annos editae, sed tamen Europaeis adhuc incognitae; videlicet prima ad sacerdotes armenios in Mesopotamia degentes de nonnullis dogmatibus et armeniacae ecclesiae ritibus. Atque hoc scriptum Nerses, in minoribus adhuc constitutus, nomine fratris sui patriarchae Gregorii III. misit. Secunda epistola scribitur ad Alexium Manuelis imperatoris generum. Satis notum ex Niceta choniata est hist. lib. 2 – 5. Belam pannonium delectum fuisse a Manuele prae graecis suis, cui filiam unicam ex alamannica uxore susceptam desponsaret, imposito Alexii nomine, et imperii successione promissa: quod deinde negotium, nata Manueli ex alia coniuge prole mascula, totum est disturbatum, erepta spousa et remisso in Pannoniam Bela. Interim vero dum gener Alexius imperio destinatus asiaticas provincias inviseret, cum Armeniorum quoque patriarcha Gregorio collocutus est; et quidem, ut ex initio litterarum Nersetis cognoscimus, de religiosis dogmatibus sermonem intulit: quae res quum breviter tractari non posset, postulavit deinde a patriarcha Alexius, ut scripto eam consignaret: immo quo utilius id fieret, composita a nescio quo theologo capitula Nerseti misit, quae totidem erant Graecorum expostulationes adversus Armenios; quibus Nerses fratris sui patriarchae nomine accurate respondit. Tertia epistola ad ipsum Manuelem imp. est, qui religiosae rei curiosissimus, et cum theologis persaepe disputans, ac de ecclesiarum concordia mire sollicitus, ab armenio patriarcha novam expetivit fidei confessionem; cui dum Nerses, qui iam fratri in patriarchatum successerat, morem gerit, facere non potuit quin eadem saepe repeteret quae paulo ante ad Alexium scripserat. Iam vero quum ego ex iis qui Romam incolunt sacerdotibus armeniis unum rogassem, doctrina humanitate et suae linguae peritia egregie praeditum, ut has epistolas mei causa interpretari non gravaretur, voti compos fui. Itaque in hoc meo volumine, quod de Arme-

niorum ecclesia bene ut spero meretur, haud ipsas quidem Nersetis epistolas, quae latius spatium occuparent, sed earum quasi summam capitulatim collocare decrevi: etenim et Theoriani disputatio a me nunc edita non parum inde illustratur; et Armeniorum ecclesia abs patriarcha suo, quo nemo rerum veritatem peritius calluit, multis adversariorum criminationibus absurdisque calumniis liberatur; et ecclesiasticorum historia dogmatum ex his scriptis abunde ditescit.

EPISTOLAE I. AD SACERDOTES ARMENIOS SUMMARIUM.

Exortis inter armenios sacerdotes propter divinarum scripturarum patrumque diversam interpretationem quaestionibus, de quibus nuntii et Leonis principis litterae patriarcham certiorem fecerant; pacem veramque scientiam et scandalorum fugam Nerses suadet, et theologicam doctrinam tradit. Prima controversia illorum erat qui " essentialem Verbi naturam in cruce cum corpore „ mortuam dicebant, quum alii contra solum hominem passum mortuumque „ adfirmarent „. Utrosque Nerses errare dicit; illos enim theopaschitas, hos autem nestorianae sententiae demonstrat proximos qui Deum ab homine separarent. Ob utrosque vero refutandos longam ingreditur disputationem de Sabellio qui trinitatis personas in unam confudit, de Ario qui naturam divinam in tres distinxit, de Nestorio qui unum Christum in duos filios divisit et duas naturas (1). Patres vero orthodoxos ait sabellianis quasi argumentis Arium, huius vicissim rationibus Sabellium, Nestorium denique contrariorum armis vicisse: quae patrum scripta imperiti legentes, neque satis auctorum scopum considerantes, varias haereses sibi confinxernnt, quas orthodoxorum patrum verbis male intellectis propugnabant. Atque hos inter patres Zenobium nominat Nerses, quem illi patronum sibi praeficiebant; ego autem puto illum esse Zenobium qui sanctissimo Armeniorum Illuminatori familiaris fnit (2). Demonstrat itaque Nerses Athanasii, Gregorii naz., et suismet verbis, hypostaticam

(1) Sic Nerses loquitur. En autem cur Armenii unam in Christo naturam dicere malebant, ne videlicet cum divisore Christi Nestorio sentire viderentur. Quamquam vero Armenii nullam in hypostatica unione confusionem factam neque conversionem neque varietatem faterentur; haud recte tamen unam naturam aiebant, quum duae reapse sint, et ab ipsis quoque Armeniis identidem dicerentur. Quae quidem duae dicendae sunt *coniunctae*, in sensu catholico; non *separatae*, in sensu Nestorii. Sed demum Nerses in disputatione a nobis edita, *unius naturae* locutionem omittendam, *duasque* semper dicendas concedit.

(2) Vide perutile opusculum reverendissimi archiepiscopi Placidi Sukias Somal, cui titulus *quadro della storia letteraria di Armenia p.* 12.

Verbi cum humana natura unionem fuisse huiusmodi, ut neque Deus caro evaserit, neque haec rursus in divinitatem transierit. " Hominis naturam, ,, inquit Nerses, Deus non destruxit; sed genuina essentia hominis in sua ,, immobilis proprietate permansit cum Verbo post unionem: nosque oportet ,, confiteri Christum post unionem non esse simpliciter hominem propter hu- ,, manitatem, neque simpliciter Deum propter divinitatem; sed Deum et ,, hominem: nec alium Deum et alium hominem, quamquam inter se con- ,, sociatos, ut ait Nestorius; sed unum eundemque verum hominem et Deum ,, perfectum. Deus enim homo factus est, et Verbum caro; non autem essen- ,, tia habitavit in essentia etc. ,, Tum inferius " passionem ac mortem, in- ,, quit, neque soli Deo tribuimus, neque soli homini, sed eam de ineffabili ,, unione praedicamus: etenim passionem ac mortem divinitati adscribere, sce- ,, lus est, ut iam demonstravimus. Ceteroquin simplicis hominis mors crea- ,, turis salutem non contulisset. Quid ergo? Sic fateantur oportet qui pie vo- ,, lunt in Christo vivere, nempe quod unitum illud, Deus et homo fuerit, ,, immortale simul et mortale; obiisse autem quod erat mortale; sed immor- ,, tale in sua remansisse immortalitate. Neque alium esse qui mortuus est, ,, alium qui mansit immortalis; sed unitum illud, mortuum esse humanitate ,, ut hominem, prout voluit; mansisse immortale divinitate, prout Dei im- ,, mortalis natura poscebat ,,. Atque hanc veritatem catholicam plurimis ad- huc verbis et evidentissimis pergit Nerses propugnare. His autem summa vi theologica enucleatis, iubet patriarcha, ut siqui adhuc sacerdotes vel laici suum errorem retineant, ii tamquam ethnici arianive excommunicentur.

Secunda dehinc controversia ventilatur de agni paschalis apud Armenios occisione et esu: quem ritum alii laudabilem, alii secus existimabant. Qui ritum improbabant, illud apprime causabantur, quia viderentur Armenii iudaizare. Quibus Nerses occurrit dicens, sacrificia quidem animalium in nova lege prorsus cessavisse: nam siquis post fusum Christi sanguinem illa adhuc necessaria putaverit, impius sine dubio sit. Ut autem crimen iudaismi diluat, differentias rituum exponit. Iudaei, inquit, anniculum capiebant et masculum, nos menstruum plus minus, masculum vel feminam prout se dederit. Illi agnum ante dies quinque in domos trahebant, nos eodem indifferenter die: illi mactabant vespere, nos mane: illi stantes cum baculis, calceati cinctique edebant, nos sedentes absque ullo itineris apparatu: illi agnum ante alios cibos absumebant, nos post dominici convivii participationem: illi azymos lactucasque adhibebant, nos fermentatum absque lactucis: illi ossa non comminuebant nec quicquam in crastinum reservabant, nos ossa confringimus

ac proiicimus, et reliquiarum curam non gerimus: illi pro vivorum salute offerebant, nos ob defunctorum memoriam et expiationem, atque ut defuncti, dum nos pauperes alimus, misericordiam a Deo consequantur. Postea ritus originem Nerses aperit magni patriarchae Isaaci verbis: quum ethnici, inquit, sacerdotes conversi ad Christum, idolothytorum fructu erepto, damnum quererentur ac famem, S. illuminator Gregorius illud animalium macellum festis aliquot diebus, ob defunctorum memoriam et famelicorum subsidium concessit; idque ethnicorum victimis substitutum voluit, veluti crux in idolorum locum successit (1). Iam si forte, pergit dicere, haec ab Illuminatore institutio non dimanaverit, provocat adversarios ut dicant ecquid pravi in hoc ritu sit. Quod si, inquit, aliae gentes hunc agni ritum ignorant, nil inde efficitur: etenim unusquisque praesul seu legislator suos pro libito ritus populis tradidit: et quidem pravi identidem traditi sunt, veluti Syris fel parasceves, peccata non confiteri, et ciborum immundorum esus indifferens. Porro Armenios agni paschalis ritum vivente ipso Illuminatore a Romanis accepisse adfirmat; et a Francis adhuc in suis ecclesiis maiore quam apud Armenios diligentia peragi. " Paschalibus, inquit, sollemniis assatum agnum altari imponunt cum incruento sacrificio: post mysterii autem participationem, agnum sacerdotes in frusta secant, viritimque distribuunt, ut in ipsa ecclesia ante ceteros cibos absumatur (2). "

Ex hac controversia de agno paschali ansam arripit Nerses disputandi in epistola adversus Syros circa ciborum distinctionem, cuius aliquam Armenii rationem habebant, Syri nullam, quia Dei benedictione, id est precibus sacris, omnem escam sanctificari putabant: at Nerses queritur, quod Syri mu-

(1) Legatur de hoc argumento praestans opus clarissimi antiquarii Iohannis Marangonii *delle cose gentilesche e profane trasportate ad uso ed ornamento delle chiese*.

(2) Quae hic de Francis (quo nomine ab orientalibus designantur vulgo Latini) Nerses scribit, ea fundamento suo non carere cognoscimus amplissime ex Catalano comm. ad ritual. rom. T. II. cap. 14, et ex multis ab eo citatis auctoribus. Et quidem exemplum quod Catalanus narrat ipsius Pontificis maximi partes agni assati distribuentis olim manu sua discumbentibus, rem pro Nersete conficit. Idem Catalanus, quamquam Nersetis epistolam nescivit, tamen Armenios hanc ab apostolica sede consuetudinem accepisse narrat; cuius ceteroquin abusum a Iacobitis vel imperitis aliis sumpsisse autumat. Sed enim ad Iacobitas quod adtinet, collineare Catalanus non videtur, a quibus immo ait in epistola Nerses reprehensam hanc in Armeniis consuetudinem. Attamen ritum hunc apud occidentales neque satis universalem fuisse, neque armeniaco plane similem, valde puto. Namque, ut idem Catalanus ait, saeculo VIII. tum Aeneas parisiensis episcopus tum Nicolaus I. papa, hunc ritum apud se vigere negabant. Rursus Catalanus hac de re disputat in comm. ad trullanum canonem 99; sed quod ibi ait hunc morem accepisse Armenios a S. Gregorio magno, confundit ut puto Gregorios Catalanus; etenim Armenii Gregorium illuminatorem dicunt, ipse Papam, videtur intelligere. Ego ut aliquid de meo addam, aio me existimare ritum, qui adhuc Romae actitatur, benedictionis distributionisque cerarum in paschate, quas dicimus *agnos Dei*, eòdem fere spectare, eundemque scopum ac significationem habere.

res etiam et immunda reptilia comederent. Prolixam hanc Nersetis disputationem recitare mihi non vacat; ceteroquin observo, canonem quoque trullanum 67. ex auctoritate veluti apostolicae synodi gustum sanguinis interdicere. Quo apostolorum decreto Nerses quoque in sua epistola utitur; quamquam ipse trullanum canonem ignorabat, ut Theoriani secunda disputatio nobis revelat. (Porro ne Armenios miremur ab animalium sanguine abstinentes, legenda sunt quae Catalanus ad praedictum canonem doctissime disputat, Graecos demonstrans ad hanc usque diem in ea observantia perseverantes, Latinos vero usque ad decimum undecimumve saeculum: donec illa lex, temporariis causis orta, temporibus postea mutatis, laudabiliter apud nos antiquata fuit; et quidem in Africa multo maturius abolitam narrat Augustinus, cuius ea de re testimonium ex libro 32. cap. 12. contra Faustum recitat Catalanus.) Agni paschalis benedictionem huiusmodi Nerses statuit, nempe ut ei comedendum sal benedictum purificationis causa detur, tum occidatur, assus comedatur a ieiunis perinde ac pastis, pars sacerdoti offeratur, reliquiae in egenorum subsidium cedant: idque etiam ad defunctorum expiationem fieri concedit; ita tamen ut incruento missae sacrificio nihil detrahat: ait enim diserte, animalium occisiones nulla vi pollere ad vivorum vel defunctorum hominum solatium opemve, nisi quatenus eleemosynae sunt. Agni sanguine postes inungi vetat Nerses, quis sit iudaicum: nonnullas quoque superstitiones circa hunc agnum ab imperitis sacerdotibus ritui obtrusas damnat. Hactenus de paschali Armeniorum agno Nerses disserit, quem adversarii toties ritum in scriptis suis invidiae ac vitio verterunt.

Tertia quaestio hominum allegoriis deditorum erat, qui paradisum mosaicum, vitaeque arborem, et pomum illud, negabant esse res materiales, ac figurate tantummodo dici putabant. Quos ut Nerses coarguat, ait nihil iam obstare quominus hoc ratiocinio utentes, ceteras quoque omnes bibliorum narrationes in allegoriam trahant, ita ut Dei quoque existentiam metaphoricam esse arbitrentur. In hac quoque disputatione copiosus est Nerses, quem ego diu non sequor ne spinosis forte quaestionibus, scilicet de paradiso, ingratiis implicer. Nam de visione quidem beatifica, et de praemio post obitum corporis animabus iustis non differendo prorsus nobiscum, id est cum ecclesia catholica, sentit Nerses in precatione sua Venetiis edita hor. 21. Tum ego Graecis et Orientalibus magnopere auctor sum ut attente legant, et in suas transferant linguas Luduvici Muratorii opus doctissimum adversus Burnetum britannum *de paradiso regnique caelestis gloria, non expectata corporum resurrectione, iustis a Deo conlata.* Cuncta enim, quae pro hoc doctrinae catholicae capitulo victoriosissime dici possunt, vir sum-

mus eo libro complexus est. Iam siquis ante florentini tridentinique concilii peremptoriam doctrinam, multoque magis ante Benedicti XII. et Iohannis XXII. tempora, id est ante saeculum XIV, aliter interdum locutus est, non idcirco haereticus, ut recte pag. 9. ait Muratorius, traducendus est: theologorum enim, inquit, opiniones siquae ecclesiastico decreto de medio tollantur, eas quidem aversari in posterum iubemur, sed simul earum auctores, ac praecipue si de sanctis patribus agitur, nulla gravi nota aspergendos novimus.

Quarto loco reprehenduntur nonnulli homines, qui libertatem opinandi loquendique sibi sumentes, neque templorum aedificationes probabant, neque crucis consecrationem, neque ecclesiasticum rituale in honore habebant. His ait Nerses ab Anania nareghensi satis responsum in libro adversus Sempatum; nihilominus et ipse Nerses, recitatis ecclesiasticae historiae locis, templorum aedificationes et consecrationes ab ultima antiquitate factas demonstrat. Tum de cruce latius disputat, cuius benedicendae et chrismate consecrandae exquisitus quidam apud Armenios ritus viget. Tum denique rituale ecclesiae armeniacae et antiquum esse docet, et sapienter sancteque compositum.

Quinta est gravissima expostulatio de nonnullis Armeniis, qui sopitam, ut ait, Eutychetis haeresim suscitabant dicentes, carnem Domini ad humanam naturam non pertinere, sed eam ante quam Adam fieret et ante saecula extitisse. Quamquam autem hanc haeresim iamdiu a patribus prostratam dicit, attamen Nerses eandem denuo sacrae scripturae patrumque dictis et ratiocinio suo refutat inviete. Rursus et illorum paradoxon reiicit, qui divinam Verbi essentiam in utero Virginis condensatam ut corpus fieret, aquae instar quae gelu constringitur, dictitabant; neque humanam naturam a Verbo assumptam fuisse; quae mera puta Eutychetis blasphemia est: unde sequeretur ut neque de Adami massa neque de Davidis stirpe Christus sit natus. Postea Nerses anthropomorphitas quoque satis bene et copiose refutat, quorum item error nonnullos suae gentis incautos afflavisse videtur. Ad extremum de libero hominis arbitrio perspicuam verissimamque doctrinam tradit. Hactenus prima Nersetis epistola.

EPISTOLAE II. AD ALEXIUM IMPERATORIS GENERUM SUMMARIUM.

Incipit haec epistola ab accurata fidei confessione, qualis fere graecae epistolae est, quam Theoriani secunda disputatio nobis conservavit: sensus inquam

saepe congruunt, sed verba variant. Quod adtinet tamen ad incarnationis expositionem, diligentius Nerses in epistola ad Alexium, quam in illa quae apud nos legitur, disputat; universamque Servatoris vitam percurrit, ut incarnationis oeconomiam atque rationem per partes explicet (1), praecipueque Nestoniorianos refutet qui Christum in duos dividebant. Post dogmaticam fidei Armerum significationem ad ecclesiae suae disciplinam transit Nerses. Et primum de festis, quae Armenii diversis a ceterarum ecclesiarum more diebus celebrabant, de nativitate scilicet dicit et de baptismo Domini die ianuarii sexta, de annunciatione Deiparae die aprilis septima: quae Nerses singillatim defendere nititur. - Dixerant insuper Graeci, B. Virginis cantica in Armeniorum liturgia non exaudiri. Falsum id inquit Nerses; immo ea dominicis tantum diebus propter praecipuam reverentiam cani. (Fortasse accusatio Graecorum inde oriebatur, quod Armenii salutationem angelicam *ave Maria* non dicunt.) – Accusationi Graecorum, qui *unius naturae* dictionem in Armeniis reprehendebant, respondet prolixe Nerses, ea videlicet ratione utens quam in graecis eiusdem litteris (a Michaële constantinopolitano ubi opus est refutatis) legimus, nempe ob ineffabilem indivisibilemque unionem. Tum demum Nerses adiungit: " duas etiam „ naturas dicere non recusamus; ita tamen ut ne iuxta Nestorium dividendi „ causa sic loquamur, sed contra Apollinarem atque Eutychetem ob exclu- „ dendam confusionem. „

Postea dicit patriarcha de chrismate, quod Armenii ex oleo sesamino conficiebant; Graecisque id vituperantibus, infirma prorsus ratione respondet, nempe quod oleum non virtute sua sed vi sacerdotalis benedictionis prosit. Atqui cum agitur de materia sacramentorum, non ita loquendum esse, recte Theorianus in prima disputatione monuit. Latina sane ecclesia aeque ac graeca oleum ex olivis adhibet: tum vero Eugenius papa in doctrina Armeniis tradita diserte dicit materiam chrismatis esse *oleum ex olivis*. - Praeterea Graeci accusabant Armenios quod sacras imagines non venerarentur. Falso id dici, respondet Nerses, et a se coli ait Servatoris imagines sanctorumque omnium pro cuiusque dignitate, easque ab Armeniis tum in templis tum etiam in vestibus pingi solere. - Alia accusatio erat quod Armenii clavo cruces configerent, ut unam Christi naturam significarent. Negat autem Nerses id ab Armeniis fieri si certe cruces uno segmento constent, vel saxo sculpto, metallove fusili fabricatae sint. - Quod autem Graeci reprehendebant trisagii addi-

(1) Hanc confessionis partem late expilat Constantinus patriarcha Armeniorum in scripta ad patriarcham constantinopolitanum fidei Armeniorum professione, quae legitur armeniace et latine in vaticano codice 7040. Porro huius constantiniani scripti mentionem deesse video in laudato superius opere *quadro della storia letteraria di Armenia*.

tamentum *qui crucifixus es pro nobis* ; haud de Trinitate cani trisagium , adfirmat Nerses , sed de hypostasi filii ; cuius rei indicium est , quod illico matrem eius precibus iuvocant. - Septima erat expostulatio, quod in quadragesima Armenii sabbato et die dominica lacticiniis ovisque vescerentur. Respondet Nerses , morem hunc apud Armeniorum optimates fuisse , ut tota quadragesima oleo piscibus vinoque uterentur , quemadmodum vester inquit populus , atque Franci : armeniacos vero praesules ut abstinentiam instaurarent , persuasisse suis ut saltem quinque hebdomadae diebus legitime ieiunarent , duobus autem lacticinia et pisces comederent. Hac tamen indulgentia haud diu opus fuisse ait ; etenim aetate sua (exceptis principibus ac militibus , qui sua libertate quadam , non canonica dispensatione , pisces oleum vinumque sumerent) cunctos ecclesiasticos multosque de populo non modo piscibus et lacticiniis , quae ne nominare quidem in quadragesima licet , sed omni pingui cibo vinoque abstinere : et si forte secus aliquis faxit , eum gravi poena canonica puniri solere.

Octavo loco postulabant ab Armeniis Graeci ut in sacro calice aquam miscerent. Respondet Nerses eo ferme modo quo in disputatione cum Theoriano usum vidimus. Tum sic concludit : sive aqua adhibeatur , sive secus , si certe mundo spiritu sacra res peragatur , cum Dei beneplacito factum iri. (Attamen nobis grave hoc ecclesiae praeceptum violare non licet.) Nona accusatio erat , quod Armenii cruces suas quotannis baptizarent ac benedicerent. At semel benedici seu consecrari cruces adfirmat Nerses , et quidem ritu quem a graecis libris sumptum dicit. Ritus autem is est , ut novam crucem primum aqua deinde vino abluant , propter ortas de Christi latere scatebras ; psalmi lectionesque variae recitentur , cum precibus ad Deum sacerdotalibus , ut huic cruci vim illius tribuat in qua fixus fuit. Sic benedictam crucem orientem versus Armenii erigunt atque adorant. - Decima longe gravior criminatio erat , quod Armenii nonnulli phantasiastarum foverent haeresim , et Christi carnem immaterialem , nedum impassibilem, esse putarent. Sed enim sacrae incarnationis rationem a se alibi plenissime expositam Nerses dicit : quicquid autem hic denuo scribit , quum sit alias dictorum simile , recitare mihi non placet. Rursus Eutychetis errorem obiiciebant Armeniis Graeci , quasi idcirco Christi unam naturam dicerent , quia humanitas a divinitate fuisset absorpta , veluti mellis aut aceti gutta mari demersa fit invisibilis . Verum hanc similitudinem haud probat Nerses : etenim liquores mari demersos variari corrumpique dicit ; Christi vero humanitatem propter suam cum divina natura unionem nihil varietatis aut mutationis esse perpessam.- Postrema criminatio erat , in Grae-

eorum libris saepissime decantata, ieiunium scilicet illud quod Armenii *araciavoras praecedens*, Graeci corrupto vocabulo ἀρτζηβούρτζην appellant. Portenta Graeci de hoc Armeniorum ieiunio narrabant a nebulonibus vagis audita; nempe quod Sergius quidam asinum canemque domesticum olim habuerit; quumque eanis *praecedens*, Sergii adventum in regionem quandam nunciavisset, idcirco Armenios nomen huic ieiunio *praecedens* imposuisse, ex Sergii decreto. Huiusmodi irrisa fabula, Nerses ait ieiunium hoc idcirco *praecedens* seu *primum* vocari, quia primum a S. Gregorio illuminatore Armeniis ad fidem conversis post Tiridatis regis metamorphosin indictum fuit. Sergii autem, sive S. Sergii, ieiunium dici, quia dies natalis Sergii martyris in illud ieiunii tempus incurrit.

EPISTOLAE III. AD MANUELEM IMP.
SUMMARIUM.

In primis observo, hanc ad Manuelem epistolam ipsam esse quae in prima Theoriani disputatione laudatur. Ait enim ibi Theorianus (1) Nersetem scripsisse ad imperatorem, idcirco Armenios uti oleo sesamino ad conficiendum chrisma, quia oleae apud ipsos propter frigidam regionem deessent. Iamvero hoc Nersetis dictum reapse in praesenti ad Manuelem imp. epistola legitur. Hinc autem cognoscimus, epistolam illam Nersetis graecam a me cum secunda Theoriani disputatione editam, postremam tempore esse: nam haec armeniaca ad imperatorem epistola praecessit primam disputationem; armeniaca autem ad Alexium epistola prior est hac ad imperatorem in cuius nimirum initio appellatur. Iamvero etiamsi haec ad imperatorem epistola admodum prolixa est, tamen eius a me brevia excerpta fient, quia ferme repetitio est illius ad Alexium scriptae, ut ipsemet Nerses in exordio dicit.

Post epistolae prohoemium, longam Nerses exorditur fidei confessionem, ex qua pauca haec adnotare placet. 1. "Pater inchoationem a nemine habet, filius autem et spiritus sanctus a patre inchoationem habent (2), sed ante tem-,, pora se rerum naturam ,,. 2. Christus immutabilem in unione divinam et ,, humanam essentiam (naturam heic intellige) conservavit. 3. Verbum non ,, in carne habitavit, sed in carnem crassatum est, non mutatione sed unione. ,, Verbum, iuxta Iohannem, caro factum est, non in carnem mutatum, sua

(1) Edit. Leunclav. p. 146.

(2) Hoc adnoto, quia Nerses in graeca epistola p. 329. ait Spiritum S. procedere *sine principio*. Patet vero, ibi quoque esse intelligendum *sine temporali principio*, non autem *sine aeterna origine*.

„ amissa natura, sed carni unitum vere caro factum est, et tamen incorporeum „ remansit sicut erat in principio. 4. Porphyrius in secundo sermone ait: non „ est impossibile essentiam aliquam alterius essentiae complementum fieri. Possi- „ bile inquam est ut sit cum alia, et tamen proprietatem suam incolumem servet, „ non suam excellentiam mutando, sed sua copula aliam essentiam ad operationem „ propriam trahendo „. Haec Porphyrius de animae cum corpore dicit copula, quae Nerses ad hypostaticam Verbi unionem accommodat. " 5. Una est hypos- „ tasis ex duabus naturis in uno Christo unitis, inconfusa unione et inse- „ parabili. 6. Quemadmodum ex duabus naturis unam factam esse (locutio- „ nem hanc suam, ne scilicet ad pravum sensum traheretur, deserendam abii- „ ciendamque Nerses denique dicit in secundo cum Theoriano colloquio a me „ edito p. 382.) et in unione neutram destructam fuisse fatemur; ita volunta- „ tes quoque non aliam et aliam hoc sensu dicimus, quasi divina voluntas „ humanae voluntati esset contraria, vel divinae humana; sed dicimus, ab „ una essentia (persona hic intelligenda est) cuius duplex erat voluntas, „ pro temporum differentia, aliquando divinam, quum divinitatis potentiam „ ostendere vellet; aliquando vero humanam expromptam fuisse, quum hu- „ manitatis humilitatem testari satageret. 7. Quemadmodum voluntates, quas „ duas esse sine contrarietate, divinam et humanam, dicimus; ita operatio- „ nem quoque in illa unione divinam atque humanam esse credimus. 8. In „ quaestione de azymis ait Nerses se cum Romanis consentire, etiamsi cete- „ rae ecclesiae (excipe maroniticam) fermentatum adhibeant. Negat tamen hanc „ quaestionem ad fidei dogmata pertinere (1). 9. Sanctorum, inquit, imagines „ reveremur atque honoramus, quia sancti pro nobis intercessores apud Deum „ sunt, et quia spectatae imagines ad imitationem recte gestorum nosmet ex- „ citant. Attamen adorationem per eas ad Deum referimus: creatoris enim ima- „ go tantummodo adoranda est, non creaturarum. Sanctorum corpora post sepa- „ rationem ab anima obsequio digna sunt, propterea quod in eorum ossibus „ requiescit Deus, testante scriptura „. 10. Praeter causam in epistola ad Ale- xium dictam, cur S. Sergii ieiunium *praecedens* sit dictum, aliam aeque cre- dibilem addit, nempe *praecedens* esse appellatum, quia longiori illi quadragesi- mae ieiunio praevertitur. Etenim S. Sergii ieiunium extremo ianuario peragitur.

NERSETIS EPISTOLARUM EXCERPTA EXPLICIUNT.

(1) De azymo et fermentato videsis S. doctoris Petri Damiani sententiam in hoc meo volumine part. II. pag. 243.